
6
34 M N
13

R. P.

CORN. CORNELII A LAPIDE

E SOCIETATE IESV,
S. SCRIPTVRÆ OLIM LOVANII,
POSTEA ROMÆ PROFESSORIS,

IN

ESDRÆ, NEHEMIÆ, TOBIÆ, IVDITH, ESTHER, ET MACHABÆORVM LIBROS.

COMMENTARII,

INDICIBVS LOCORVM SACRÆ SCRIPTVRÆ, rerum & verborum instructi.

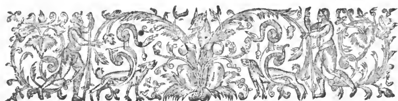
HONORA PATREM TVVM ET MATREM TVAM VT SIS LONGÆVVS SVPER TERRAM

PARISIIS,

Sumptibus SEBASTIANI CRAMOISY, Regis ac Reginæ Architypographi, ET GABRIELIS CRAMOISY, viâ Iacobeâ, sub Ciconiis.

M. DC. XLV.

CVM PRIVILEGIO REGIS CHRISTIANISSIMI.

ILLVSTRISSIMO AC LAVDATISSIMO

VIRO PETRO SEGVIERO, GALLIARVM CANCELLARIO.

SAPIENTIAM diuinam, quam Amplitudini Tuæ ante aliquot annos in Ecclesiaste atque Sapientia præceptis informatam dicaui, nunc insignibus Exemplis in altero Historiæ Sacræ volumine consignatam offero. Ab eodem auctore Spiritu nimirum Sancto profectum hoc opus, ab eodem interprete illustratum, ab eodem tibi

obsequentissimo typis editum, ad eundem patronum suscepta quadam officij necessitate conuolat: restat, vt non absimili propensione voluntatis in fidem ipse, clientelamque recipias. Nihil equidem speraui vnquam a me tuæ dignitati, aut voluntati meæ par posse proficisci: nunc verò munere hoc ex ipsius Dei thesauris deprompto mihi, tibique, nec dissenties vt opinor, abundè satisfaciam. Historia quippe munus est, opusque Principum, qui, vt omnem laudem impleant, & agere, & quæ egerint, ipsi scribere digna immortalitate debent. At Historia Sacra munus est, opusque Dei, qui vnus omnis falsitatis expers, rerum gestarum veritatem & nosse, & tradere potest: vnus potest eos ipsos, quorum facta describit,

ad omnem formam virtutis effingere. Hòc etiam posterior hic tomus Historiæ Sacræ præstantior est superiori, quòd in illo Regum impiorum scelera cum proborum virtutibus admista iaceant; hîc vero eximij quidam, & omnibus numeris absoluti viri, mulieresque seligantur, Esdras, Nehemias, Tobias, Iuditha, Esther, Machabæi, Dei ipsius manu ad omnem officij normam expreßi, & propositi mortalibus ad imitandum. Amplißima tua dignitas, auctoritasque summa, incredibilis in literas propensio, singularis in Libros Scriptoresque sacros religio, benigna in omnes, sed in me præcipua quædam, facilisque comitas mihi suasere vt hoc tibi munus consecrem. Eædem te, vt spero, virtutes impellent, vt illud eo,

quo soles, animo excipias, eumque unà complectaris, qui non librum hunc modo, sed & ipsum se tibi multis beneficiis obstrictum deuouet, nec alio magis nomine gloriatur, quàm si, te annuente, apud omnes gentes audiat

AMPLITVDINI TVÆ,

Addictissimus, deditissimusque,
SEBASTIANVS CRAMOISY.

SVMMA PRIVILEGII CHRISTIANISSIMI Regis.

CAVTVM est authoritate Regis, ne quis in regno suo, aliisve locis ditioni suæ subiectis intra decem proximos annos, Librum, qui sic inscribitur; *Commentarij R. P. Cornelij Cornelij à Lapide, è societate Iesu, in libros Esdræ, Nehemiæ, Tobiæ, Judith, Esther, & Machabæorum*, absque Sebastiani Cramoisy, Regis, ac Reginæ Regentis Architypographi permissu, imprimat, aut diuendat, à die publicationis horum exemplarium: qui secùs fecerit, mulcta indicta, prout ampliùs in diplomate regio continetur, mulctabitur, Datum Parisiis vigesima octaua Nouembris 1644.

Sic signatum.

De mandato Regis,

CRAMOISY.

Hæc prima editio perfecta fuit 24. die mensis Ianuarij 1645.

FACVLTAS R. P. GENERALIS Societatis IESV.

MVTIVS VITELLESCVS, Societatis Iesu, Præpositus Generalis. Cùm Commentaria P. Cornelij à Lapide nostræ Societatis, in Libros Esdræ, Nehemiæ, Tobiæ, Iudith, Ester, & Machabæorum; aliquot Societatis nostræ Theologi, quibus ideò missum fuit, recognouerint, ac in lucem edi posse probauerint: facultatem concedimus, vt typis mandentur, si ita iis, ad quos pertinet, videbitur. In quorum fidem has litteras, manu nostra subscriptas, & sigillo nostro munitas, dedimus: Romæ Kalendis Aprilis, 1638.

MVTIVS VITELLESCVS.

EGO GEORGIVS ELPTRINSTONIVS è Societate Iesu, sacrosanctæ Theologiæ Doctor, Commentaria N. Patris Cornelij à Lapide, eiusdem Societatis Iesu Theologi, in Libros Ruth, Esdræ, Nehemiæ, Tobiæ, Iudith, Esther, & Machabæorum, ex commissione Reuerendissimi domini Nicolai Riccardij, sacri Palatij Magistri, legi. Opus egregium, pium, doctum, & eruditum, sacrarum litterarum, Sanctorum Patrum, Historiæ tam Ecclesiasticæ, quàm sæcularis, Doctorum sapientum, Scriptorumque omnis generis, varia & mira eruditione plenum. Opus in quo nihil notaui, quod non sit, Orthodoxæ Catholicæ fidei, & optimis moribus conforme. Opus denique Theologis, sacræ Scripturæ studiosis, & verbi diuini concionatoribus vtilissimum. In quorum fidem hoc testimonium manu mea subscriptum dedi Romæ in Collegio Scotorum die 19. Martij anno 1638.

GEORGIVS ELPTRINSTONIVS, vt suprà, manu propria.

Imprimatur.

FR. NICOLAVS RICCARDIVS, sacri Palatij Apostolici Magister.

COMMEN-

PROOEMIVM
IN SECVNDVM
HISTORIALIVM
SACRÆ SCRIPTVRÆ TOMVM.

Post libros Iosuë, Iudicum, Ruth, Regum, & Paralipomenon priore opere expositos, Pergo ad alterum Historialium Sacræ Scripturæ Codicum Tomum, qui complectitur libros Esdræ, Nehemiæ, Tobiæ, Iudith, Esther & Machabæorum.

SDRAS sacerdos, Propheta, scriba & doctor, totiusque Scripturæ Sacræ vel deperditæ in vastitate Babylonica ex memoria dictator & restaurator, vt multi sentiunt; vel vt verius alij, vitiatæ corrector, & elegantiori charactere Hebræo, quo nunc vtimur, descriptor, cum Nehemia sacerdote, Helciæ filio, & Artaxerxis Persarum regis pincerna, reducem è captiuitate populum numerans, & templi & murorum restaurationem & consignans & perficiens; Omnisque illa turba populi redeuntis in patriam (ait S. Hier.) & descriptio sacerdotum, Leuitarum, Israelis, Proselytorum aliud in cortice proferunt, aliud in medulla retinent: *scilicet Alleg. significant institutionem Ecclesiæ nouæ, veteri Synagoga abolita. Tropol. mysticæ Ecclesiæ, & templi in anima per peccatum violati et disiecti, per gratiam, pœnitentiam, omnisque virtutis officia, reparationem. Anagog. constructionem nouæ illius & cælestis Ierusalem, quam viuis coloribus depingit S. Ioannes Apoc. 15.*

Tobias vitæ coniugalis speculum, maritum, coniugem, filium, sui quemque muneris admonet & erudit. Ad hæc quomodo in exilio & aduersis retinenda sit pietas & charitas, quæ angelorum natura, quæ species, quæ partes, quæ vita & sollicita custodia edocet.

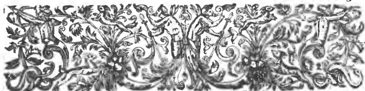
Iudith viduarum typus, viduis castitatis poculum propinat, quæ sapientissima fortitudine pudicitiæ gratiam, & ab hostibus victoriam velut abstinentiæ præmium tulit: quæ vt ait Ambr. de viduis, nec cibo maculata nec adulterio, non minus seruata continentiæ ex hostibus reuexit trophæum, quàm patriæ liberatæ: & ex sobrietate casta, manu quidem solum Holophernem vicit, sed consilio omnium aliorum ebriorum, eius strauit exercitum. Tanti dux femina facti.

Esther vxoris castæ, modestæ, religiosæ et sapientis erga infidelem maritum & regem, piæ verò & industriæ in suos ciues omnes numeros explet, & in Ecclesiæ typo (verbis vtor S. Hier.) populum liberat de periculo, & interfecto Aman, qui interpretatur iniquitas, partes conuiuii, & diem celebrem mittit in posteros.

Machabæi fortitudine bellica, æquè ac pietate & Zelo excellunt, atque pauci numero ardenti prece Deum inuocantes, ingentes hostium profligant exercitus, & diuinæ victoriæ trophæa figunt æternitati.

Hæc singulorum argumenta in principie obiter quasi in Synopsi collecta, ô lector accipe, quæ fusius suis quibusque locis explicabo.

Porrò ex hisce libris protocanonici sunt Esdras & Nehemias, vtpote qui semper tam ab Hebræis quàm à Christianis habiti sint Canonici: Tobias verò, Iudith, Esther & Machabæorum libri duo sunt Deuterocanonici, siue secundi ordinis & gradus, vtpote de quorum auctoritate olim à nonnullis fuit dubitatum, postea tamen ab Ecclesia in Canonem librorum S. Scrip. sunt relati.

PROLOGVS
ET
ARGVMENTVM
IN ESDRAM ET NEHEMIAM.

Esdras & Nehemias, ait S. Hieron. Epist. ad Paulinum, quæ Biblijs præfigitur, *adiutor videlicet & consolator à Domino, in vnum volumen coarctatur; instaurant templum, muros extruunt ciuitatis: omnisque illa turba populi redeuntis in patriam, & descriptio sacerdotum, Leuitarum Israelis, Proselytorum, ac per singulas familias murorum ac turrium opera diuisa aliud in cortice præferunt, aliud retinent in medulla.*

BI nota: Duplex fuit captiuitas Hebræorum. Prior Israelis siue decem tribuum, quæ à Salmanasar abductæ sunt in Assyriam, fuitque perpetua, de qua 4. Reg. 17. & Tobiæ 1. v. 1. Altera, quæ priore fuit posterior annis 134. qua reliquæ duæ tribus Iuda & Beniamin, à Nabuchodonosor ductæ sunt in Babylonem, 4. Reg. vlt. de huius secundæ ex Babylone post 70. captiuitatis annos in Ierusalem reductione hîc agitur, vt ita pertexatur continuo quasi filo historia gentis Iudaicæ æque ac Synagogæ, siue Ecclesiæ Dei.

Primus & secundus Esdræ sunt Scriptura Canonica, nec de eorum fide dubitauit quisquam. Extant enim Hebraicè, suntque in canone Hebræorum: tertius verò & quartus sunt apocryphi, vt suo loco dicam.

Auctor libri primi est Esdras, secundi Nehemias, vt patet ex vtriusque titulo æquè ac narrationis decursu. Dicitur tamen *liber Nehemiæ, Esdræ secundus*, partim quod contineat ea quæ simul ab Esdra & Nehemia gesta sunt; partim quòd olim apud Hebræos & Græcos Nehemias & Esdras vnus tantùm erant liber: ita Sixtus Senensis & Bellarm. de Script. Eccles. in Nehemia, & S. Hieron. Epist. citata, Lyran. Dion. & alii; licet S. Athanas. in Synopsi, & S. Isidor. lib. 6. Etymol. c. 2. tam secundum, quàm primum librum censeant scriptum ab Esdra.

Quæres primò, quis fuit Esdras? Resp. fuisse filium Saraiæ summi Pontificis, qui in excidio Ierusalem cum aliis primoribus occisus est à Nabuchodonosor, anno vndecimo Sedeciæ, 4. Reg. 25. 18. & 21. Id ita esse patet & cap. 7. 1. vbi Esdras suam Genea-

logiam recensens ait: *Esdras Filius Saraiæ, Filij Azariæ* (qui fuit Pontifex sub Ozia rege Iuda, vt patet 2. Paral. 26. 20.) *filij Helciæ, filij Sellum, filij Sadoc* &c. Qui omnes recensentur in catalogo Pontificum 2. Paral. 6. vers. 12. & 14. vbi & additur: *Saraias genuit Iosedec. Porrò Iosedec egressus est, quando transtulit Dominus Iudam & Ierusalem per manus Nabuchodonosor.* Vnde sequitur Esdram, ex eodem Patre Saraia genitum, fuisse Fratrem Iosedec, qui fuit Pontifex in captiuitate, cui successit Filius Iesus Pontifex pariter, qui cum Zorobabel Duce Iudæos è Babylone reduxit in Ierusalem. Imò Hebræi apud S. Hieron. in Tradit. in lib. Paralip. & Sixtus lib. 1. Biblioth. in Esdrâ. putant Esdram eundem esse cum Iosedec (habuisse enim duo nomina) ideoque fuisse Pontificem. Vnde & lib. 3. Esdræ c. vlt. pleno & absoluto iure Pontificio in dirimendis matrimonijs Israelitarū, etiam Sacerdotum, cum vxoribus alienigenis vti videtur. Verùm hoc dici nequit; nam si Esdras fuit Iosedec Pontifex, ergo Iesus filius Iosedec in Babylone non fuit Pontifex: viuebat enim tum Esdras. Dicendum ergo Iosedec fuisse fratrem seniorem Esdræ, ideóque Pontificem, cui in Babylone mortuo successit Filius Iesus, qui proinde quasi Pontifex cum Zorobabel populum è Babylone reduxit, Hoc enim non fecisset Iesus, sed Esdras si ipse fuisset Iosedec Pontifex.

Esdras non fuit Malachias. Rupertus & alij opinantur Esdram fuisse Malachiam Prophetam, quorum rationes fusè recensui & confutaui procemio in Malachiam. Vixit tamen Esdras cum Malachia, & idem penè cum eo argumentum tractat; quæ fuit occasio suspicandi fuisse vnum eundemque.

Quæres secundo, An Esdras fuerit propheta? videtur negare S. August. 18. ciuit. 36. dicens: *Esdras magis rerum gestarum scriptor est habitus, quam propheta.*

Fuit Propheta. Verùm dico Esdram non tantùm fuisse Historiographum, æquè ac scribam siue legis Doctorem, sed & prophetam. Patet, quia instinctu diuino scripsit hunc librum quasi canonicam scripturam, ac vt multi volunt libros Paralipomenon, & caput 36. Geneseos, ac caput vltimum Deuteronomij: hoc enim continet mortem Mosis, quam ipse Moses vtpote iàm mortuus scribere non potuit; imò S. August. lib. 18. de Ciuit. c. 36. &c. S. Isidor. li. 6. Etym. c. 2. censent Esdram quoque auctorem esse libri Esther, Porrò non minus, imò maius Prophetiæ donum est, libros sacros ex Deo conscribere, quàm futura prædicere: Denique Esdras toto hoc libro narrat Iudæos iussu Cyri è Babylone in Ierusalem redeuntes, cœpisse restaurare vrbem cum templo, sed aduersariorum calumniis impeditos, coactos desistere.

An Esdras S. Scripturam restaurarit? Asserunt multi. Quæres tertiò, an Esdras restaurarit S. Scripturam? Multi censent libros omnes veteris Testamenti à Chaldæis cum templo fuisse exustos, ac ab Esdra ex memoria potius diuina, quàm humana restauraros. Id enim fuse narrari videtur lib. 4. Esdræ c. 14. qui liber à S. August. Cypriano, Athanasio, Clemente Alexand. & aliis subinde citatur quasi canonicus. Vnde ex libro hoc hanc sententiam hausere Tertul. lib. de habitu muliebri c. 8. *Ierosolymu*, inquit, *Babylonica expugnatione deletis, omne instrumentum Iudaicæ litteraturæ per Esdram constat restauratum.* D. Iren. li. 3. c. 25. vbi de miraculoso consensu septuag. interpretum: *Non est mirabile*, inquit, *Deum hoc in eis operatum, quando in ea captiuitate populi quæ facta est à Nabuchodonosor, corruptis scripturis, & post 70. annos Iudæis descendentibus in regionem suam, deinde temporibus Artaxerxis regis Persarum inspirauit Esdræ sacerdoti tribus Leui præteritorum Prophetarum omnes rememorare sermones, & restituere populo eam legem quæ data esset per Moysem.* Idem iisdem verbis asserit Eusebius lib. 5. Histor. c. 8. S. Hieron. contra Heluidium: *Siue*, inquit, *Moysem dicere volueris auctorem Pentateuchi, siue Esdram eiusdem instauratorem operis, non recuso.* Clemens Alex. lib. 1. Strom. *Zorobabel*, ait, *cùm aduersarios vicisset sapientia, emit à Dario renouationem Ierusalem, & cum Esdra rediit in patriam, per quem facta est populi redemptio, & diuinitùs inspiratorum eloquiorum recensio & renouatio.*

S. Basilius Epist. ad Chilonem: *Esdras*, ait, *omnes diuinos libros ex mandato Dei eructauit.* Idem habet Theodor. præfat. in Psalmos, Isidor. lib. 6. Etymol. c. 3. Rabanus lib. de instit. Cleric. c. 54. Leontius, qui clariùs id narrat. lib. contra sectas Actione 2. in fine (extat tom. 4. Biblioth. SS. Patrum) *Hunc reditum*, inquit, *descripsit Esdras, qui cùm Ierosolymam venisset, omnésque libros id temporis quo in captiuitatem abducti fuerant, reperijsset exustos 1. ex memoria depromptos illos 22. libros, quos suprà recensuimus, in litteras retulisse perhibetur.*

Idem probat Leo Castrius præfat. in Isaiam c. 4. scilicet Esdram libros legis ex memoria restaurasse. Nec hoc mirum. Mirabilius est quod de S. Antonio Patauino legimus, eum totam S. Scripturam calluisse, adeo vt à Pontifice *Arca Testamenti* sit cognominatus: *Ita enim vtriusque instrumenti paginas memoriæ planè affixas habebat, vt instar Esdræ potuerit, si sic res postulasset, omnes integras diuinas litteras in integrum de sua memoria, etiam codicibus omnibus prorsus abolitis restituere*, ait Auctor vitæ eius.

Verùm etsi hæc sententia ob tantam Patrum auctoritatem videatur probabilis, longè tamen probabilior, & ex ratione certa est sententia contraria, scilicet nec libros omnes sacros à Chaldæis exustos, nec ab Esdra ex memoria restitutos. *Negant plures.*

Probatur primò, quia Chaldæos exussisse hos libros nusquam legimus: & esto exussissent omnes qui erant Ierosolymæ (quod est incredibile) tamen exurere non potuerunt eos, qui per totam Iudæam, imò per totum orbem manibus Iudæorum, præsertim scribarum & Rabbinorum assiduè tenebantur, ac in Synagogis legebantur. *Prob.* 1.

2\. Secundò, quia Daniel c. 9. ait se anno primo Darij intellexisse numerum septuaginta annorum, de quibus scripserat Ieremias Propheta. Habebat ergo Prophetiam Ieremiæ ac cæterorum Prophetarum, eamque lectitabat.

3\. Tertiò, quia Prophetiam Isaiæ c. 45. de Cyro, ipsi Cyro, ostensam fuisse à Iudæis, ideóque illum sibi beneuolum reddidisse testis est Iosephus lib. 11. c. 1. *Hoc*, inquit, *Cyrus cognouit ex lectione libri, qui Isaiæ Prophetias continet, ducentis & decem annis ante ipsius ætatem conscriptas.*

Ad librum 4. Esdræ respondeo illũ esse apocryphum. Adde, quòd illo libro nihil dicitur de sacris libris Moysis aut Prophetarum restauratis, sed tantùm per 40. dies à quinque viris ducentos, & quatuor libros fuisse descriptos, quorum septuaginta seruandi essent & tradendi sapientibus, reliqui autem palàm proponendi, vt à dignis & indignis legerentur; quæ cum libris de quibus agimus nihil habent commune. Plura vide apud Bellarm. tom. 1. lib. 2. c. 1. & Pererium Præfat. in Genesim. c. 7.

Ad Patres respondeo, plerosque non aliud voluisse, quàm Esdram libros sacros indigestos in rectum ordinem digessisse, & in lectiones (quas Hebr פרשיות *Peraioth* vocant, & successiuè in Synagogis legunt) diuisisse: Ad hæc, errata quæ vitio descriptorum multa irrepserant, correxisse; libróque pristinæ puritati & nitori restituisse, idque scientia non tam acquisita, quàm cælitùs infusa. Vnde Esdræ 8. 8. septuag. aiunt Esdram legisse ea quæ in illis libris scripta erant, *in scientia Domini*, id est, per scientiam à Deo infusam. *Esdras digessit & correxit S. Script.*

Denique Esdras, quæ in libris singulis deerant, suppleuit. Vnde multi censent eum assistente Spiritu S. Mosi addidisse c. 34. Deuter. eóque Mosis mortem, & sepulturam descripsisse. Idem fecisse Iosue cap. vltim. ac Ieremiæ cap. vltim. vbi regnum Euilmerodach & exaltatio Iechoniæ narratur: hanc enim scribere nequiuit Ieremias, vtpote iam mortuus. Simili modo videtur suppleuisse finem Tobiæ & Iudith: liber enim Iudith scriptus putatur à Ioacim Pont. qui ante Iudith vita functus est. Sic Esdras addidisse videtur, *To vsque in præsentem diem*, vbicumque id dicitur, quod toties inseritur & iteratur, ita Salianus anno mundi 3621. num. 10. & Beda lib. 2. Alleg. in Esdram.

Addunt S. Hieron. in Prologo Galeato, & Euseb. in Chron. anno mundi 47. 40. Esdram inuenisse nouas litteras Hebraicas, quibus etiamnum vtimur, & priscas reliquisse Samaritanis, vt Iudæi nullum cum eis, ne litterarum quidem haberent commercium.

Addunt alii puncta (quæ Hebræis sunt loco vocalium) ab Esdra fuisse inuenta, sed errant: hæc enim non fuere tempore septuag. interpretum, qui Esdra ducentis annis fuere posteriores, nec tempore S. Hieron. qui nongentis; sed paulò post eum à Rabbinis adinuenta sunt in Tiberiade vrbe Galilææ, post Christum natum anno 476. vt ex Elia in Massareth docet Genebrar. sub annum mundi 45. 73.

Quæres quartò, quo tempore historia Esdræ & Nehemiæ contigerit? Resp. eo tempore, quo finitis 70. annis captiuitatis, Iudæi è Babylone per Cyrum liberati fuere. Liber Esdræ ergo continet ea, quæ circa hanc liberationem contigere ab anno primo monarchiæ Cyri, vsque ad annum septimum Artaxerxis regis, quo

Esdras è Babylone cum aliis Sacerdotibus & Leuitis rediit in Ierusalem, vt patet c. 7. 7. quod est spatium 73. annorum. Liber verò Nehemiæ reædificationem vrbis Ierosolymæ ab anno 7. vsque ad annum 32. eiusdem Artaxerxis, vt patet c. 13. 6. quod est spatium 25. annorum. Hinc duo hi libri scripti sunt Hebraicè, sed immixtis multis vocibus Chaldaicis. Hebræi enim in Babylone linguam Hebraicam corruperunt, & cum Chaldæa commiscuerunt Epistolas quoque Regum Babylonis eadem lingua, qua ab eis scriptæ fuere, scilicet Chaldæa recenset, c. 4. 5. 6. 7. qua de causa Daniel quoque suum librum partim Hebraicè, partim Chaldaicè conscripsit.

Hinc liquet Esdram valde longæuum fuisse, & vitam prorogasse ad 132. annos. Vixit enim vsque ad annum septimum Artaxerxis, vt patet, cap. 7. 8. Nam cum pater eius Saraias occisus sit anno vndecimo Sedeciæ, necesse est vt ipse eodem saltem anno iam fuerit natus, vel posthumus. Porrò ab vndecimo Sedeciæ ad primum Cyri, fluxere 60. anni. His adde tres annos Cyri, sex Cambysis, 36. Darij Histaspis, 27. Artaxerxis, habebis annos 132. quot necesse est vixisse Esdram, ac fortè pluribus vixit. Nescimus enim quousque posteà vitam prorogarit, nescimus etiam quoto anno ante mortem patris sit natus.

Esdræ & Nehemiæ Synchroni & coæui fuere è Prophetis Ieremias, Baruch, Daniel, Aggæus, Zacharias, Malachias; e stirpe regia, Iechonias, Salatiel, & Zorobabel; è Pontificibus Saraias pater Esdræ, Iosedec eiusdem frater, & Iesus nepos. Hoc tempore collecta fuit Synagoga siue Synodus magna, in qua editus fuit Canon librorum sacræ scripturæ, cui præsederunt Esdras, Nehemias, Daniel, Mardochæus, Zorobabel & Iesus filius Iosedec, in qua pariter actum est de libris sacræ scripturæ emendandis, ac in suas sectiones & capita diuidendis, cuius rei cura data fuit Esdræ: ita tradunt Hebræi.

Tempore Esdræ floruit monarchia Chaldæorum sub Nabuchodonosor, Euilmerodach, Baltassar: in Media regnarunt Cyriaxares & Astyages; in Perside Cyrus, Cambyses, Darius, Xerxes & Artaxerxes, Romæ expulsis regibus surrogati sunt primi consules, Iunius Brutus & Lucius Collatinus. In Græcia Floruere Historici, Poëtæ & Philosophi Herodotus, Pindarus, Simonides, Anacreon, Aristoxenes, Archilocus, Alcæus, Sappho, Arion, Sophocles, Euripides, Parmenides, Empedocles, Socrates, atque è Sybillis Cumana, & Hellespontica, ita Euseb. Iorniel. Geneb. Salianus & alii.

Porrò quia crebra in hisce libris, æque ac in lib. Iudith & Esther mentio facienda est regum Persarum, ad quos monarchia à Cyro captâ, Babylone translata fuit; hinc eorum seriem & annos hîc subiungam, magnam enim lucem libris his affert.

SERIES PRISCORVM REGVM PERSARVM.

Primus fuit Cyrus, Astyagis regis Medorum ex filia Mandane nepos, ac filius Cambysis regis Persarum, ait Xenophon: qui triginta annos regnauit, sed tribus vltimis tantùm fuit Monarcha, quibus Iudæos Babylone liberauit: vt monarcha ergo regnauit. 3. annos.

Secundus Cambyses Cyri filius, qui patre Cyro contra Scythas (vbi & petiit) proficiscente, in Perside imperauit per biennium, mortuo verò patre regnauit. 6. annis.

Hunc Esdras c. 4. vocat Assuerum, ac v. 7. & 8. Artaxerxem. Hic fabricam templi à Cyro permissam impediuit, cap. 4. 23.

Tertius, Smerdes magus. 7. mensibus.

Quartus, Darius filius Hystaspis, hinnitu equi creatus rex, regnauit. 36. annis.

Hic dedit Iudæis facultatem perficiendi templi Esdræ, 6. v. 7. Nonnulli putant Darium hunc fuisse maritum Esther; quare historiam Mardochæi & Aman suspensi sub eo contigisse; sed in proœmio Esther idipsum examinabo.

Quintus fuit Xerxes, filius Darii, qui regnauit, 20. annis.

Sub hoc multi putant contigisse historiam Iudith, de quo ibidem agam.

Sextus fuit Artaxerxes manu vna longiore cognominatus longimanus, filius Xer-

xis, qui anno septimo regni Esdram, & anno 20. Nehemiam remisit ad restaurandam Ierusalem, vnde ab eo incipiunt 70. hebdomades Danielis c. 9. quæ finiuntur in Christo: hic regnauit. 40. annis.

Septimus fuit Darius filius Nothus Artaxerxis iam dicti. Hic regnauit. 19. annis.

Octauus, Xerxes secundus, qui regnauit. 2. mensibus.

Nonus, Logdianus, qui regnauit. 8. mensibus.

Decimus, Artaxerxes cognomento Mnemon, id est memor, à memoriæ præstantia. Fuit hic Darii Nothi filius, & regnauit. 43. annis.

Vndecimus, Artaxerxes Ochus. 23. annis.

Duodecimus, Arses vel Arsames Ochi filius. 3. annis.

Decimus tertius, Darius Arsis filius cognomento Codomannus. 6. annis.

Septimo enim anno regno & vita spoliatus fuit ab Alexandro Magno, qui monarchiam à Persis ad Græcos transtulit.

Regnarunt ergo hi reges in Perside per 227. annos, sed à Monarchia Cyri ducentos duntaxat. Cyrus enim factus est monarcha anno 27. regni sui.

Allegor. in hac Iudæorum liberatione per Cyrum significata fuit liberatio humani generis è captiuitate diaboli facta per Christum. Tropologicè liberatio Christianorum ab Ethnicis oppressorum facta à Constantino, Theodosio, Carolo magno, &c. item liberatio animæ fidelis & pœnitentis, quæ in dies fit à viris Apostolicis. Vide Bedam tomo tertio, qui allegoriam tam in Esdram quàm in Nehemiam conscripsit.

Accipe nunc Seriem Pontificum Iudæorum, qui regibus iam dictis fuere coæui & Synchroni.

Series Pontificum Iudæorum à captiuitate Babylonica ad Alexandrum Magnum & Ptolomæum Philadelphum.

1. SAraias, vel vt Iosephus, Sareas filius Azariæ Pontificis. Hunc capta Ierosolyma Nabuchodonosor occidit cum 70. Primoribus. 4. Reg. vlt. 18.

2. Iosedec Saraiæ filius translatus in Babylonem illic Pontificem egit toto tempore captiuitatis vsque ad Cyrum. 1. Paral. 6. 15.

3. Iosue vel Iesus filius Iosedec. Hic cum Zorobabele Iudæos è Babylone in Ierusalem sub Cyro reduxit, & templum reædificauit. Esdræ 3. 2.

4. Ioacim filius Iosue Pontificatũ gessit sub Dario Hystaspis & Xerxe, Nehem 12. 10.

5. Eliasib filius Ioacim Pontifex fuit sub Artaxerxe Longimano, Nehem. 3. 1. & c. vlt. v. 4. & 6.

6. Ioiada filius Eliasib. Pontifex sub Dario Notho Longimani filio, Nehem. 12. 10.

7. Ionathan filius Ioadæ Pontifex sub Artaxerxe Mnemone Darij Nothi filio, Nehem 12. 11.

8. Ieddoa vel Iaddo filius Ionathan, Nehem. 12. 11. Hic occurrit Alexandro Magno, eúmque Iudæis offensum reconciliauit, teste Iosepho 11. Antiq. in fine. Iaddi frater fuit Manasses, primus Pontifex Samaritanorum in monte Garizim. Vide Iosephum 11. Antiq. c. 7.

9. Onias primus, filius Iaddi, Pontifex sub Ptolomæo Lagi, primo post Alexandrum rege Ægypti, teste Iosepho, Euseb. & aliis.

10. Simon Oniæ filius cognomento iustus, cuius elogia describit Ecclesiast. c. 50.

11. Eleazarus Simonis frater & Oniæ filius. Hic misit 70. Interpretes ad Ptolomæum Philadelphum secundum Ægypti regem, qui sacram Scripturam ex Hebræo in Græcum conuerterunt, teste Iosepho, Aristæa, Eusebio & aliis.

CAPVT PRIMVM,

SYNOPSIS.

CYRVS Deum Iſraelis agnoſcit, ideoque Iudæis è Babylone in Iudæam remigrandi dat facultatem, ac Præfectis mandat, vt eos in reædificanda vrbe & templo, ſua ope & opibus adiuuent; ſacra vaſa è templo à Chaldæis ablata reſtituit. Quare Iudæi læti cum Leuitis in patriam redeunt.

IN anno primo Cyri Regis Perſarum, vt compleretur verbum Domini ex ore Ieremiæ, ſuſcitauit Dominus ſpiritum Cyri regis Perſarum: & traduxit vocem in omni regno ſuo, etiam per ſcripturam, dicens: 2. Hæc dicit Cyrus rex Perſarum: Omnia regna terræ dedit mihi Dominus Deus cæli, & ipſe præcepit mihi vt ædificarem ei domum in Ieruſalem, quæ eſt in Iudæa. 3. Quis eſt in vobis de vniuerſo populo eius? Sit Deus illius cum ipſo. Aſcendat in Ieruſalem, quæ eſt in Iudæa, & ædificet domum Domini Dei Iſrael, ipſe eſt Deus qui eſt in Ieruſalem. 4. Et omnes reliqui in cunctis locis vbicumque habitant, adiuuent eum viri de loco ſuo, argento & auro, & ſubſtantia, & pecoribus, excepto quod voluntariè offerunt templo, Dei quod eſt in Hieruſalem. 5. Et ſurrexerũt principes patrum de Iuda & Beniamin, & Sacerdotes, & Leuitæ, & omnis cuius Deus ſuſcitauit ſpiritum, vt aſcenderent ad ædificandum templum Domini, quod erat in Ieruſalem. 6. Vniuerſique qui erant in circuitu, adiuuerunt manus eorum in vaſis argenteis & aureis, in ſubſtantia & iumentis, in ſupellectili, exceptis his, quæ ſpõte obtulerant. 7. Rex quoque Cyrus protulit vaſa templi Domini, quæ tulerat Nabuchodonoſor de Ieruſalem, & poſuerat ea in templo Dei ſui. 8. Protulit autem ea Cyrus rex Perſarum per manum Mithridatis filii Gazabar, & annumerauit ea Saſſabar principi Iuda. 9. Et hic eſt numerus eorum: Phialæ aureæ triginta, phialę argenteæ mille, cultri viginti nouem, ſcyphi aurei triginta, 10. ſcyphi argentei ſecundi quadringenti decem: vaſa alia mille. 11. Omnia vaſa aurea & argentea, quinque millia quadringenta: vniuerſa tulit Saſſabaſar, cum his qui aſcendebant de tranſmigratione Babylonis in Ieruſalem.

N *anno primo Cyri regis Perſarum*; quo ſcilicet Cyrus Monarchiam à Chaldæis ad Perſas tranſtulit. Fuit ergo hic Cyri annus primus non regni Perſici, ſiue quo ipſe primo creatus rex cœpit regnare in Perſide, indéque triginta totus annos regnauit, vti volunt Euſeb. & Africanus in Chronico, S. Hieron. in cap. 1. Zachar. Pererius in Daniel c. 5. & alii; ſed fuit annus hic Cyri primus Monarchiæ & regni Babylonici, quo ſcilicet ipſe ſuperato Baltaſare, & capta euerſâque Babylone, Monarchiam à Chaldæis ad ſe & Perſas trãſtulit. Non potuit enim Iudæos eripere è Babylone & Chaldæorum manibus, niſi iis ſuperatis & victis, patet id clarè ex verbis Cyri verſ. 2. dicentis: *Omnia regna terræ dedit mihi Dominus*, Vnde lib. 3. Eſdræ cap. 6. verſ. 17. dicitur: *In primo anno regnante Cyro rege Babylonia, ſcripſit Cyrus rex, domum hanc ædificare* &c. licet enim Darius Medus Cyri auunculus dicatur capta Babylone ſucceſsiſſe in eius regnum; Daniel 5. v. vlt. tamen Darius vtpote ſenex, totum regimen conceſsit nepoti ſuo Cyro iuueni animoſo, ac eodem anno vita A functus eidem totum ceſsit imperium. Quare Cyrus eodem anno primo Monarchiæ ſuæ, qui fuit ſeptuageſimus & vltimus captiuitatis Iudæorum in Babylone, inde eoſdem liberauit.

Nota ex Herodoto, Iuſtino, Euſebio, Ioſepho & aliis, Cyrum cœpiſſe regnare in Perſide ſola, Olympiade 55. & inde vniuerſi regni eius anni numerantur triginta. Senſim verò vltra Perſidem propagaſſe imperium, tandemque Babylonem expugnaſſe, & Chaldæorum Monarchiam euertiſſe, ſeque feciſſe Monarcham; ac B tum ſoluit captiuitatem Iudæorum in Babylone, cùm iam expleti eſſent 70. anni captiuitatis, de quibus vaticinatus erat Ierem. c. 25. & 29. fecit hoc autem Cyrus anno 27. Perſici ſui regni, adeoque veriſimilius eſt, eum deinceps tres dumtaxat annos capta Babylone Monarcham regnaſſe, id enim docet Seder Olam, ſiue Chronicon Hebræorum, ac paſsim Hebræi ac Lyran. in c. Daniel. Vatab. in cap. 1. Daniel. & alii; quin & Ioſephus lib. 11. Antiq. cap. 2. Vnde Daniel certatim annos Cyri per eius geſta pertexens, vltra tertium non progreditur.

Nec obſtat Xenophon lib. 8. Cyropædiæ, vbi

vbi septem annos tribuit Principatui Cyri. Vnde Bellarm. Tornellus, Salianus & Ribera in Zachar. t.n.33. putant Cyrum septem annos regnasse vt monarcham, quia illi libri à Xenophonte scripti sunt, non tam ad fidem historiæ, quàm ad efformandam in Cyro veri principis effigiem. Rursum ille principatus Cyri septennis accipi posset à subiugata per eum non Babylone, sed Asia. Denique magis credendum est lib.3. Esdræ 5.vers. vlt. quàm Xenophonti. Ibi enim sat expressè dicitur Cyrum per biennium tantùm regnasse à cœpta reædificatione templi, quæ, vt patet hoc capite, facta est statim à soluta captiuitate, scilicet anno secundo monarchiæ Cyri; hoc enim secundo anno cœpisse Iudæos reædificare templum disertè docet B Esdras hîc c. 3. v. 8. ac c. 4. v. 6. narrat templi fabricam illicò à Cuthæis fuisse impeditam omnibus diebus Cyri. Idem clariùs docet Iosephus lib.11.c.2. vbi ait Cuthæos eam impediuisse, Cyro nesciente, vtpote in aliis negotiis occupato, ac præsertim bello Massagetico, in quo & interiit. Vnde & c.3. narrat Esdras templi fabricam à Cyro primo suæ monarchiæ anno concessam, per nouem annos fuisse suspensam scilicet per duos annos reliquos Cyri, & per sex quibus regnauit Cambyses eius filius, cui successit Darius Hystaspis, qui anno secundo regni sui eandem redintegrauit. Non ergo septem annis superuixit Cyrus, vti opinantur nonnulli. Quomodo enim Cyrus Iudæis ita beneuolus, per septem annos Cuthæorum obiecta in templi fabrica impedimenta nesciisset, aut tulisset? Quo- C modo Iudæi, ac præsertim Daniel, Cyrum per se aut per legatos de tota re non informassent? Denique, Herodotus, Iustinus, Berosus & alij scribunt Cyrum post captam Babylonem postremum bellum contra Lydos, qui rebellauerant, gessisse, ac demum Massagetico prælio occubuisse, quæ omnia trienniò fecisse Cyrum credibile est. Erat enim ipse bellicosissimus, & quietis impatiens.

Cyri etymo. Quæres, vnde nomen suum accepit Cyrus, quidque significet? Primò, strabo lib.15. Cyrum

1\. nomen accepisse putat à flumine *Cyro*. Secundò,

2\. Vilalpando parte 1. Apparat. lib.3.c. 2.pag.137. censet Cyrum dictum à *Cyno*, id est cane, qui eum finxitur nutriuisse, vt Cyrus sit quasi *κυνίος* id est *caninus*. Nam vt narrat Herodòt. in Clio, D Astyages Cyri auus Cyrum infantem tradidit Harpago, vt eum exponeret & perderet, eò quòd ex oraculo audiuisset eo sibi[!] auferendum regnum. Harpagus tradidit eum Mitridati bubulco Astyagis, cuius vxor vocabatur Græca lingua *Cyno* (*κύων*) id est canis, Medica, *Spaco*. Nam canem Medi spaca appellant. Vnde Cyrus crescens commemorabat se ab vxore bubulci fuisse educatum, semper eam laudibus prosequens, ita vt in omni eius sermone esset Cyno. Quod nomen accipientes eius parentes, vt diuinitos videretur Persis filius fuisse seruatus, diuulgarunt à cane Cyrum, cùm esset expositus, fuisse educatum. Vnde hæc fabula emanauit. Hæc Herodot. Hinc & Trogus Cyrum à cane educatum tradit. Verùm non ait Herodot à *Cyno* dictum esse Cyrum: Et *Cyrus* Persicum videtur nomen, non Græcum. Vnde Iustinus lib. 1. *Nu-* A *trici*, inquit, *Sparcon postea nomen fuit*, *quia canem Persæ sic vocant* (eò quòd in Syluis Cyrum à cane lactatum alendum sibi assumpsisset.) *Puer deinde cùm esset inter pastores*, *Cyri nomen accepit*: vbi nullam Cyno, quasi inde dictus sit Cyrus, mentionem facit. Tertiò, Suidas in voce *Cyrus*: 3.
Cyrus, ait, *Græcè est κύριος*, *id est princeps*, *rex*, *quòd per lusum inter adolescentes regni auctoritatem* (*quod Græcis est κῦρος*) *adeptus est*. *Darium Persæ vocarunt caupenem*, *ob tributa imposita*; *Cambysen*, *dominum*, *Cyrum*, *patrem*. *Nam ille quidem vendebat omnia*: *Cambyses saeuus erat & temerarius*; *Cyrus clemens & populi commodorum studiosus*. Hæc Suidas, sed rursus ipse Græcum Cyro dat Etymon, non Persicum. Quartò ergo veriùs Plutar. in B vita Artaxerxis Mnemonis: Cyrus, inquit, Persicè idem est quod sol: hunc enim vt numen colebant Persæ, æquè ac Cyrum monarcham suum: vnde Ieremias Cyrum vocat liberatorem quasi solem Iudæorum.

Cur Cyrus siue rex comparetur soli, appositè per octodecim analogias, ostendi Isaiæ 41. v.1. Hinc ferunt Cyrum in somnis vidisse solem apud pedes suos astantem, cùmque eum Cyrus vellet apprehendere, solem aufugisse, idque tertiò: rogati diuini, quidnam hoc portenderet? responderunt, portendi Cyrum per triginta annos regnaturum. Cyrus ergo inter reges gentium intérque Persas effulsit quasi sol, tum sapientia, tum iustitia, tum temperantia, tum magnanimitate, tum liberalitate, adeóque *omnium regiarum virtutum fuit exemplum*, inquit Xenophon. Audi Ci- C ceronem lib.1. de Diuinat. ex Dionysio Persico: *Cum dormienti ei* (Cyro) *sol ad pedes visus esset*, *ter eum scribit frustra appetiuisse manibus*, *cum se cõuoluens sol elaberetur & abiret*, *ei magos dixisse*, *quod genus sapientum & doctorum habebatur in Persis*, *ex triplici apprehensione solis*, *triginta annos Cyrum regnaturum esse*, *portendi*; *quod ita contigit*, *nam ad septuagesimum peruenit*, *cùm quadraginta natus annos regnare cœpisset*.

Porrò *Cyrus* Hebraicè idem est quod *tanquam* *Hebr.* *hæres* regnorum & opum Babylonis & mundi à rad ירש *iaras*, id est *hæreditauit*. *Caph* enim initiale est nota similitudinis, significans, *sicut tanquam*. Aut *Cyrus* idem est, quod, *quasi pauper*; à rad. רש *ras*, id est *pauper*, quia ex se erat pauper, sed à Deo factus est diues. Rursùm in morte occisus à To- D myri, factus est pauper. Tunc enim Cyrus factus est *Iras*, imò Iro pauperior. ita Pagnin. in nomin. Hebr.

Græcè verò *Cyrus* idem est quod *auctoritate* *Græcè.* *pollens*, *dominus*, *imperans*, *legislator*: *κῦρος* enim est *auctoritas*, *principatus*, *potestas*, *arbitrium*, *dominium*: & *κυρόω* est *authentico*, *ratum facio*, *firmo*, *confirmo*, *obtineo*, *vim & pondus addo*, *constituo*, *decerno*.

Denique, Cyrus ducentis annis prior fuit Alexandro Magno, Socrate, Platone, Aristotele: Nam *sub Cyro floruit Thales præceptor Anaximandri*, *hic Anaximenis*, *hic Anaxagoræ*, *hic Periclis*. *Anaxagoræ verò temporibus Xenophanes & Pythagoras fuerunt*, ait Euseb. lib. 10. de Præpar. in fine.

Genuinum ergo Cypri Etymon est Persicum, significans solem, ait Brissonius lib.1. de regno Persarum, quem alij sequuntur.

Idem aſſerit Cteſias, ſcribens enim de vxore Darii Nothi: *peperit*, inquit, *et alterum filium regina, & impoſitum eſt ei nomen à ſole Cyrus.* Refellit hoc Scaliger lib. 6. de Emend. temp. quia, ait, *Cyrus* Hebr. ſcribitur *Cores*: ac ſol Perſicè vocatur *Coreſed. Cores* verò Perſicè ſignificat cibum & alimoniam. Verùm magis credendum eſt priſcis Plutarcho & Cteſiæ, qui à primis Perſis id acceperunt, quàm vni moderno Scaligero, præſertim quia *Cores* Perſicum videtur acceptum ab Hebræo *Cheres*, id eſt, *ſol*. Adde *Cores*, idem eſt quod *Coreſed*, dempta vltima litera D. Adde quoque quòd *κῦρος* idem eſt quod princeps, caput, *vos*, enim Hebr. & Chald. eſt *caput*, *ku* Perſicè eſt *princeps*, vnde vocatur *κυαξάρης Cyaxares*, q. d. *princeps Ares*. ita Scaliger lib. 6. ſic *Mithri* (vnde *Mithridates*) dicunt à *Mither*, cõparatiuo gradu, hoc eſt *μείζων*, ſiue *maior* (Hebr. enim יתר *iatar* ſignificat ſupereſſe, excellere, *eſſe maiorem*) & ſumunt pro Dynaſta ſiue Domino. Hinc ſolẽ vocarunt *Mithra*, id eſt, *Dominum principem*. ita Scaliger ibidem. Alleg. Cyrus fuit typus Chriſti, qui eſt ſol iuſtitiæ. Tropol. Cyrus eſt rex Antiſtes, doctor, & quilibet ſapiens & ſanctus, qui quaſi ſol ſapientiæ & virtutis toto orbe reſplendet, *ſuſcitauit Dominus ſpiritum*, id eſt cor, mentem, voluntatem *Cyri regis, & traduxit*, Cyrus, *vocem*, præconis, *in omni regno ſuo etiam per ſcripturam*, puta per Epiſtolas ſcriptas quaquauerſum miſſas; q. d. excitauit Deus affectum & voluntatem Cyri ad Iudæorum liberationem, ac Ieruſalem & templi reſtaurationem, obiiciendo eius menti regna & beneficia ſibi à Deo Hebr. collata, oracula de eo pronunciata, aliaque diuinitatis ſigna, è quibus Cyrus agnouit verum Deum Hebræorum, ac immittendo eius voluntati pias affectiones ad opus hoc fabricæ moraliter bonum & pium reipſa exequendum; vt hac ratione per eum vera Dei Eccleſia in Iſraele conſeruaretur, & iuxta morem priſtinum publico Dei in templo eius cultu coaleſceret. Hæc Deus operatus eſt interiùs in mẽte Cyri, ſed exteriùs valde eum excitauit per oraculum ab Iſaia de Cyro editum cap. 44. vlt. & c. 45. 1. vbi & Cyri nomen enunciat, & eum vocat ſuum Chriſtum, eidemque promittit ſe ſubiugaturum gentes, ac diuitem potentemque effecturum. Audi Iſaiam: *Qui dico Cyro: Paſtor meus es, & voluntatem meam complebis. Qui dico Ieruſalem: Ædificaberis: & templo, fundaberis.* Et rurſum cap. 45. 1. *Hæc dicit Dominus Chriſto meo Cyro, cuius apprehendi dexteram, vt ſubiiciam ante faciem eius gentes, & dorſa regum vertam. Ego ante te ibo, & glorioſos terræ humiliabo. Et dabo theſauros tibi abſconditos &c. vt ſcias, quia ego Dominus, qui voco nomen tuum, Deus Iſrael, propter ſeruum meum Iacob, & Iſrael electum meum*, vt ſcilicet tu ô Cyre Iudæis & Iſraelitis poſteris Iacobi meis fidelibus benefacias, & templum ædifices. Hanc prophetiam Iudæi, præſertim Daniel Propheta, qui familiaris, imò cõuiua fuit tam Cyro, quàm Dario Medo, oſtendit Cyro; itáque eundem ad Deum Iſraelis agnoſcendum venerandumque, ac ad Iſraeli benefaciendum allexit, vti docet Ioſephus lib. 11. cap. 1. & Theodot. in cap. 1. Danielis, præſertim quia Iſaias hæc de Cyro prædixerat ducentis annis ante Cyri ortum. Idipſum eſſe patet ex Epiſtola Cyri, quam ſubdit hîc Eſdras.

Iſaiæ de Cyro oraculum.

Daniel Cyri conuiua.

Cyrus Deũ verũ agnouit.

verſ. 2. *Omnia regna terræ dedit mihi Dominus*, Cyrus hac Epiſtola confitetur ſe agnoſcere Deum verum Iſraelis, eique omnia ſua regna accepta refert. Ad hæc aſſerit eundem Deum ſibi mãdaſſe, vt tẽplum Ieroſolymæ reædificet: quare id reædificari præcipit, cũctoſque tam Iſraelitas quàm alios ſibi ſubditos, ad eius fabricam promouendam exhortatur & impellit. vide hîc in Cyro impleri illud Prouerb. 21. 1. *Cor regis in manu Domini, quocumque voluerit, inclinabit illud.*

Omnia regna, intellige accommodè, *omnia*, id eſt pleraque omnia, plurima; aut *omnia*, ſcilicet quæ ſubiecta fuere Monarchiæ Chaldæorum q. d. Deus me fecit Monarcham, ideoque omnia regna ſubiecta Chaldæis cum Monarchia ad me tranſtulit. Sic Lucæ 2. 1. dicitur: *Exiit edictum à Cæſare Auguſto, vt deſcriberetur vniuerſus orbis*, nimirum Auguſto & Romano imperio ſubiectus. Nam Indi multique alii & non ſubiecti, non fuere deſcripti. Porrò Xenophon l. 1. ait Cyrum ſubiugaſſe Syros, Aſſyrios, Arabes, Cappadoces, Phryges, Lydos, Cares, Phœnices, Babylonios, Bactrianos, Cilices, Indos, Paphlagones, Sacos, Mariandynos, Cyprios, Ægyptios, & alias plurimas gentes, quas formidine nominis ſui terrore concutiebat, & ſimul beneuolentia ſapientiáque alliciebat, vt ab eo gubernari optarent. Audi Cyrum ducibus & militibus præcipientem apud Xenophontem lib. 1. *Dux*, ait, *nunquam ceſſet aut prodeſſe ſibi, aut nocere hoſtibus: difficile eſt enim vel vnum hominem alere otioſum, difficilius totam domum, ſed omnium difficillimum vniuerſum exercitum otioſum alere: itaque exercitum ceſſare nunquam decet. Imperator ſedulus & non ceſſator efficiet, vt & milites commeatu abũdent, & eorum corpora valetudine ſint firmiſſima.* Hinc & Cyrus cibum non ſumebat, niſi priùs corpus exercuiſſet & ſudaſſet. Aiebat enim tum cibum ſuauiſſimè ſapere, ac corpus exercitio roborari, & ad labores quoſuis aſſuefieri. ita Xenophon.

Cyrus laborem ſuadet.

Ipſe præcepit mihi vt ædificarem ei domum (templum) *in Ieruſalem præcepit*, id eſt præordinauit, decreuit, & hoc ipſo tacitè *præcepit* per Iſaiam cap. 44. vlt. cuius verba paulò antè recitaui. Inde enim Cyrus intellexit volũtatem Dei eſſe, vt ipſe reſtauraret templum à Chaldæis combuſtum, quam voluntatem ipſe hîc vocat præceptum.

verſ. 3. *Quis eſt in vobis de vniuerſo populo eius?* qui ſcilicet cupit è Babylone redire in Ieruſalem: *Sit Deus illius cum ipſo. Aſcendat in Ieruſalem, & ædificet domum Domini Dei*, q. d. quicumque Iudæi vel Iſraelitæ ſunt in regno meo, qui cupiunt remigrare in ſuam Iudæam, age, congregentur in vnum, vt ſimul è captiuitate in patriam redeant: ego enim eis plenam do facultatem redeundi, vt bemque & templum reædificandi: imò eis apprecor Dei ſui fauorem & opem ad id perficiendum. Nam *ipſe eſt Deus, qui eſt in Ieruſalem*, Vatab. *qui eſt verus ille ac ſolus Deus*, q. d. non eſt alius Deus verus, quàm Deus quem Iſraelitæ coluerunt & colunt in Ieruſalem. Cyrus ergo hîc profitetur ſe agnoſcere Deum Iudæorum eſſe verum Deum, cæteros

Gentium Deos non esse veros, vel certè esse minoris dignitatis & potestatis, ac Deo Hebræorum subiectos, quos Plato & Philosophi vocabant semideos. Vnde Xenophon lib. 8. Cyrip. *Cyri somnium.* asserit Cyrum quoque Deos gentium coluisse, ac iam moriturum habuisse somnium, quo inuitabatur, vt ad Deos ascenderet: quare eum adorasse inuocasséque Iouem & Solem, ac multa de animi immortalitate, quòd post mortem ad Deos esset transiturus, locutum expirasse.

vers. 4. *Et omnes reliqui in cunctis locis vbicumque habitant, adiuuent eum viri de loco, argento & auro.* q. d. reliqui Iudæorum, qui in Babylone aliisue locis sedes fixerunt, vxores duxerunt, liberos procrearunt, agros coëmerunt, vt non possint vel nolint illis dimissis redire in Ierusalem, hi adiuuent eos, qui redire cupiunt argento & auro, tum ad viaticum tam longi itineris, tum ad vrbis templique restaurationem. *Viri de loco suo*, id est quisque in loco & de loco suo, puta de agris & domibus suis suppeditet, id quod habet. Cyrus ergo hîc Iudæos in Babylone remanentes, redeuntibus in Ierusalem quasi vectigales constituit. Rursum, *omnes reliqui* non solum Iudæi, sed & cæteri populi meæ ditioni subiecti similiter adiuuent redeuntes in Ierusalem, præsertim præfecti Prouinciarum, quos Iosephus *amicos regios* vocat. Vnde hi ex hoc Cyri edicto iuuerunt Iudæos regredientes, vt patet v. 6. & c. 3. v. 7.

Excepto quod voluntariè offerunt templo Dei. Tò *excepto*, vox est augentis & confirmantis q. d. Scio multos iam mente designasse, & animo destinasse certa dona quæ ipsi cupiunt efferre templo: illa ergo non veto, sed laudo & confirmo, cupióque offerri; sed præter hoc volo vt quisque insuper alia adiungat, quæ redeuntibus inseruiant pro viatico, & vrbis domorúmque reædificatione, atque ad alias multiplices necessitates & vsus. Vnde nonnulli censent Cyrum taxasse pretium, quod quisque ad eos conferre deberet, sicut posteà fecere Darius & Artaxerxes Cyri successores, imò Cyrum decreuisse, vt templum ex regio ærario suóque sumptu ædificaretur. Patet c. 6. 4. Vnde pro, *excepto quod voluntariè offerunt*, Heb. est, *cum munere spontaneo.* q. d. cum oblatione quam sponte offerunt templo, dabunt etiam alia pro viatico &c. ita Vatab. Pagnin. & alij.

vers. 5. *Et surrexerunt principes patrum de Iuda & Beniamin. Principes patrum* sunt principes familiarum: quæque enim familia suum habebat caput & patrem: sed diuersæ familiæ ab vno capite descendentes, suum habebant principem, & quasi Patriarcham.

vers. 7. *Rex quoque Cyrus protulit vasa templi Domini, quæ tulerat Nabuchodonosor.* Fuere ea numero 5400. vt dicitur v. 11. quæ omnia à Chaldæis sacrilegè ablata, & dicata suo idolo Belo, Cyrus restituit Deo & templo.

vers. 8. *Per manum Mithridatis filij Gazabar.* Tò *filij*, non est in Hebræo nec in Græco. Vnde Vatab. Pagnin. Marinus, Caiet. & alij vertunt: *Per manum Mithridatis thesaurarij.* Ioseph. *Per Mithridatem ærarij regij præfectum.* *Agaza* enim dicitur *gasabar*, id est *thesaurarius*, vt patet c. 7. 21. vbi noster vertit *arcæ custodibus*. *Gasabar est thesaurarius.* Nisi dicas Nostrum subaudiisse בן *ben*, id est *filij*, & Tò *Gazabar* fuisse nomen commune, sed officio proprium, sicut vulgò eum qui gazæ principis præest, vocamus thesaurarium, quasi hoc nomen sit ei non ex baptismo, sed ex officio proprium, in quo sæpe filij parentibus succedunt. Porrò *Mithridates* componitur ex *Mithri*, id est *maior*, Dynasta, princeps, & דת *dat*, id est *legis*, q. d. Dynasta legem ferens, & ius dictans.

Et annumerauit ea Sassabasar principi Iuda. Hoc est Zorobabeli, nepoti Iechoniæ regis ex patre Salathiel. *Sassabasar est Zorobabel. Cur.* Ita Iosephus, Lyran. Dion. Vatab. Mariana, Torniellus, Salianus & alij. Quare tam pater Salathiel, quàm auus Iechonias hoc anno primo Cyri videntur vita fuisse functi: nam deinceps eorum nulla fit mentio, sed semper Zorobabelis, quasi Ducis Iuda. Porrò Salathiel filio nascenti indidit nomen *Zorobabel*, id est *peregrinus in Babylone*, eò quòd in Babylonica captiuitate eum genuerit; sed cum Euilmerodach è carcere eduxit auum eius Iechoniam, cúmque mensæ suæ regiæ conuiuam effecit; *Zorobabelis* mutatum est nomen, vt vocaretur *Sassabasar*, id est *gaudens in tribulatione*: ita Euseb. lib. 11. de Præpar. c. 3. & 4. *sas* enim est *gaudens*, *ba* significat *in*, *thar* significat *tribulatione*. Rursùm Pagnin. in Nomin. Hebr. *Sessabasar*, interpretatur *sex in tribulatione*, *ses* enim significat *sex*, vel *byssum*. Hebræi enim tradunt eum sic appellatum, quòd in sex tribulationibus steterit fortis & constans, vt in eo impletum sit illud Ioh 5. 19. *In sex tribulationibus liberabit te, & in septima non tanget te malum.*

Vbi nota, olim Hebræis, Chaldæis, Persis, Phœnicibus aliisque gentibus Orientalibus familiare fuisse: peregrinis mutare nomina, illisque dare patria & propria gentis suæ cui inserebantur, patria, inquam, certum quid & personæ appositum significantia, vti fecit Adam indens rebus nomina naturæ earum apposita Genes. 2. 19. vt nomina essent quasi omnia rei naturam, virtutem aut proprietatem aliquam præsentem aut futuram significantia. Sic Daniel c. 1. Hebræa nomina Ananias, Azarias, Misael, in Babylone à Chaldæis commutata sunt in Chaldæa Sidrach, Misach, Abdenago. Sic c. 2. 63 Hebræus Nehemias, à Chaldæis Chaldaicè nuncupatus est Athersata. Idem de Græcis docet Plato in Cratylo. Quocirca Eusebius lib. 11. de Præpar. c. 3. & 4. ex hoc argumentum sumit pro exquisita Hebræorum sapientia, quod scilicet Sacra scrip. nominũ propriorum significatione & vi vtatur.

Scyphi argentei secundi. Secundi, scilicet ordinis & generis, qui nimium censebantur secundo loco, tam pretio quàm pulchritudine. Primi enim ordinis erant scyphi aurei, secundi verò argentei. vers. 10.

CAPVT SECVNDVM.

SYNOPSIS.

Catalogus redeuntium cum Zorobabel in Ierusalem, item munerum & donorum ad templi fabricam oblatorum.

HI sunt autem prouinciæ filij, qui ascenderunt de captiuitate, quam transtulerat Nabuchodonosor rex Babylonis in Babylonem, & reuersi sunt in Ierusalem & Iudam, vnusquisque in ciuitatem suam. 1. Qui venerunt cum Zorobabel, Iosue, Nehemia, Saraia, Rahelaia, Mardochai, Belsan, Mesphar, Beguai, Rehum, Baana. Numerus virorum populi Israel: 2. Filii Pharos, duo millia centum septuaginta duo. 3. Filii Sephatia, trecenti septuaginta duo. 4. Filii Area, septingenti septuaginta quinque.

2. Esdr. 7. b. 6. 5. Filii Phahath Moab, filiorum Iosue: Ioab, duo millia octingenti duodecim. 6. Filii Ælam, mille ducenti quinquaginta quattuor. 7. Filii Zethua, nongenti quadraginta quinque. 8. Filii Zachai, septingenti sexaginta. 9. Filii Bani, sexcenti quadraginta duo. 10. Filii Bebai sexcenti viginti tres. 11. Filii Azgad, mille ducenti viginti duo. 12. Filii Adonicam, sexcenti sexaginta sex. 13. Filii Beguai, duo millia quinquaginta sex. 14. Filii Adin quadringenti quinquaginta quatuor. 15. Filii Ather, qui erant ex Ezechia, nonaginta octo. 16. Filii Besai, trecenti viginti tres, 17. Filii Iora, centum duodecim. 18. Filii Hasum, ducenti viginti tres. 19. Filii Gebbar, nonaginta quinque. 20. Filii Bethlehem, centum viginti tres. 21. Viri Netupha, quinquaginta sex. 22. Viri Anathoth, centum viginti octo. 23. Filii Azmaueth, quadraginta duo. 24. Filii Cariathiarim, Cephira, & Beroth, septingenti quadraginta tres. 25. Filii Rama & Gabaa, sexcenti viginti vnus. 26. Viri Machmas, centum viginti duo. 27. Viri Bethel & Hai, ducenti viginti tres. 28. Filii Nebo, quinquaginta duo. 29. Filii Megbis, centum quinquaginta sex. 30. Filii Ælam alterius, mille ducenti quinquaginta quatuor. 31. Filii Harim, trecenti viginti. 32. Filii Lod, Hadid, & Ono, septingenti viginti quinque. 33. Filii Iericho, trecenti quadraginta quinque. 34. Filii Senaa, tria millia sexcenti triginta. 35. Sacerdotes: Filii Iadaia in domo Iosue, nongenti septuaginta tres. 36. Filii Emmer, mille quinquaginta duo. 37. Filii Pheshur, mille ducenti quadraginta septem. 38. Filii Harim, mille decem & septem. 39. Leuitæ: Filii Iosue & Cedmihel filiorum Odouiæ, septuaginta quatuor. 40. Cantores: Filii Asaph, centum viginti octo. 41. Filii Ianitorum: filii Sellum, filii Ater, filii Telmon, filii Accub, filii Hatita, filii Sobai: vniuersi centum triginta nouem. 42. Nathinæi: filii Siha, filii Hasupha, filii Tabbaoth, 43. filii Ceros, filii Siaa, filii Phadon, 44. filii Lebana, filii Hagaba, filii Accub, 45. filii Hagab, filii Semlai, filii Hanan, 46. filii Gaddel, filii Gaher, filii Raia, 47. filii Rasin, filii Necoda, filii Gazam, 48. filii Aza, filii Phasea, filii Besee, 49. filii Asena, filii Munim, filii Nephusim, 50. filii Bacbue, filii Hacupha, filii Harhur, 51. filii Besluth, filii Mahida, filii Harsa, 52. filii Bercos, filii Sisara, filii Thema, 53. filii Nasia, filii Hatipha, 53. filii seruorũ Salomonis, filii Sotai, filii Sopheret, filii Pharuda, 54. filii Iala, filii Dercõ, filii Geddel, 55. filii Saphatia, filii Hatil, filii Phochereth, qui erant de Asebaim, filii Ami. 56. omnes Nathinæi, & filii seruorũ Salomonis, trecenti nonaginta duo. 57. Et hi qui ascenderunt de Thelmala, Thelharsa, Cherub, & Adon, & Emer: & non potuerunt indicare domũ patrum suorum & semen suum, vtrum ex Israel essent. 58. Filii Dalaia, filii Tobia, filii Necoda, sexcenti quinquaginta duo. 59. Et de filiis Sacerdotũ Filii Hobia, filii Accos, filii Berzellai, qui accepit de filiabus Berzellai Galaaditis, vxorẽ, & vocatus est nomine eorũ: 60. hi quæsierũt scripturã genealogiæ suæ, & non inuenerũt, & eiecti sunt de sacerdotio. 61. Et dixit Athersatha eis, vt non comederẽt de Sancto sanctorũ, donec surgeret sacerdos doctus atq; perfectus. 62. Omnis multitudo quasi vnus quadraginta duo millia trecenti sexaginta: 63 exceptis seruis eorũ, & ancillis, qui erant septẽ millia trecenti triginta septẽ: & in ipsis cantores atq; cantatrices ducenti. 64. Equi eorũ septingenti triginta sex, muli eorum, ducẽti quadraginta quinque, 65. cameli eorũ, quadringenti triginta quinque, asini eorũ, sex millia septingenti viginti. 66. Et de principibus patrũ, cũ ingrederentur tẽplum Domini, quod est in Ierusalẽ, sponte obtulerũt in domũ Dei ad extruendã eam in loco suo. 66. Secundũ vires suas dederunt impẽsas

operis, auri solidos sexaginta millia, & mille, argenti mnas quinq; millia, & vestes sacerdotales centum 67. Habitauerunt ergo Sacerdotes, & Leuitæ, & de populo, & cantores, & ianitores, & Nathinæi, in vrbibus suis, vniuersusque Israël in ciuitatibus suis.

verf. 1. HI *autem sunt Prouinciæ filij*, q.d. hi sunt Iudæi, qui in Prouincia Babylonis nati vel educati, ex ea remigrarunt in pristinā patrum sedem, putà in Ierusalem. Filii enim Prouinciæ vocantur, qui in ea ex aduenis nati vel educati diu habitauere. Hæc enim phrasis significat natiuitatem vel incolatum, ait Vatab. Vnde alii per filios intelligunt incolas. Sic vocantur *filij Sion, filij Orientis, filiæ Ierusalem* &c. *filij*, id est *incolæ*. Porrò *Prouincia* intelligitur Babylonia tum potens & dominans, sicut per Vrbem nunc omnes intelligunt Romam: licet Beda per *Prouinciam* hîc intelligat Iudæam: ad hanc enim pertinebant, inquit, Iudæi è Babylone in eam redeontes, quasi filii Ecclesiæ.

Et reuersi sunt in Ierusalem, ita tamen vt manerēt Cyro, & Persis quasi serui dominis, subditi, & tributarii, vt liquet. c. 4. 13. & 2. Esdræ 9. 36. Vnde Reges Persarum eis cōstituebant Principes, vti Zorobabelem hîc v. 2. & c. 5. 14. ac Esdram, & Nehemiam c. 7. 14. & li. 2. c. 5. 14.

verf. 2. *Qui venerunt cum Zorobabel*, Duce & *Iosue* Pontifice, qui alio nomine dictus est *Iesus filius Iosedec*, vt patet Zachar. 3.

Mardochai. Multi censent hunc esse Mardochæum patruum Esther, qui redierit in Iudæam, vt possessiones paternas recuperaret, ac deinde reuersus sit in Persidem, vbi sedem figere destinârat.

Numerus virorum populi Israel, scilicet reuertētis è Babylone in Ierusalem est iste quē subiicio. Israel hîc ponitur pro Iuda & Beniamin, soli enim Iudæi & Beniaminitæ redeuntes hîc nomenantur. Alibi cùm Israël opponitur Iudæ, significat decem tribus, quæ à Iuda & Beniamin schisma facientes, regem sibi crearunt Ieroboam; illis enim abductis in Assyriam, ibique planè dispersis, & quasi euersis, Israelis nomen & decus rediit & remāsit in Iuda; hæc enim duodecim tribuum fuit nobilissima, imò regia. Sic dicitur Psal. 113. 2. *Facta est Iudæa sanctificatio eius: Israel potestas eius. Israel*, id est *Iudæa*; in Psalmis enim crebrò posterius hemistichiū explicat ac confirmat prius, vt cùm dicitur: *Deus in adiutorium meum intende, Domine ad adiuuandū me festina*. Et Isaiæ 48. *Audite*, ait, *hæc domus Iacob, qui vocamini nomine Israel, & de aquis Iuda existis*, id est, qui de fonte ac stirpe Iuda propagati estis.

verf. 6. *Filij Phahath Moab*. Est nomen proprium viri. Vatab. vertit: *filij Ducis*. (Chald. enim פחת *pachat* significat *ducem*) *Moab*. Ita cognominatus est, quòd in Moab victoriam aliquā sit adeptus, aut quid præclarè gesserit, *filiorum Iosue, Ioab, &c.* q.d. hi filii Phahat Moab, descēdentes & progeniti ex filiis Iosuo & Ioad. (hi enim duo erant viri illo æuo celebres & clarissimi) fuere 2812. Vnde Vatab. vertit: *filiorum Ducis Moab de filiis Iesua & Ioab* 2812.

verf. 20. *Filij Gebbar nonaginta quinque* ita legendū cum Hebr. septuag. &c. Rom. malè ergo nonnulli legunt *nongenti*.

verf. 21. *Filij Bethlehem* 123. *filij*, id est ciues & incolæ, vt dixi v. 1. siue ex ciuibus & incolis *Bethlehem* oriūdi: Hucúsque enim per patresfamilias distinxit capita; deinceps verò vsq; ad v. 31. per vrbes distinguit, fortè quia patres erāt ignoti vel obscuri.

Dices, Iudæi iā per 70. annos fuerāt in Babylone, vnde plerique qui ex Bethlehē aliisque vrbibus erant abducti, iā erant mortui: filii vero eorum erant nati in Babylone, &c. Resp. ita esse, sed tamē vndē vocātur filii Bethlehē, quia à Bethlehemitis, qui ex Bethlehē venerāt, erāt progeniti. Aut certè Iudæi in Babylone in suos vicos & pagos distributi, eis nomina Bethlehem aliarúmque Iudææ vrbiū indiderūt, vt se in exilio memoria patriæ suæ solarētur, vt iā Hispani in Peru & Mexico vrbibus suis indunt nomina vrbiū Hispaniæ, vt vocantur Granata, Corduba, Vallisoletum, &c. Simili modo Helenus Priami filius, Troia euersa fugiēs, vrbem nouam cōdens nuncupauit eam Troiam. Audi Virg. 3. Æneid.

Procedo, & paruam Troiam simulataque magnis
Pergama, & arentem Xanthi cognomine riuum
Agnosco, Scææq; amplector limina portæ. ita Sanchez.

Filij Ælam. Alius est hîc Ælam ab illo v. 7. sed mirum vtrumque pares numerasse filios & nepotes, scilicet 1254. verf. 31.

Sacerdotes. Huc vsq; laicos è tribu Iuda, & Beniamin recensuit, nunc recenset Sacerdotes, & v. 40. Leuitas, & v. 43. Nathinæos templi seruos. Ait ergo: *Sacerdotes filij Iadaia in domo Iosue*, id est qui erant de domo & familia Iosue, puta filii, & nepotes Iesu filii Iosedec Pontificis, erant 973. *Iadaia* enim fuit ex posteris Iesu & Iosedec, vt patet 1. Paral. 9. 10. verf. 36.

Nathinæi, id est *donati*, scilicet templi ministerio à Iosue: Erant enim hi Gabaonitæ (ideóque Chananæi, non Iudæi) qui ob fraudem suam ad hoc opus damnati fuere. Vide dicta Iosue 9. verf. 43.

Omnes Nathinæi, & filii seruorum Salomonis, sicut Iosue Gabaonitas, sic Salomon alios bello captos vel proselytos templo donauit. Hi vocentur *serui Salomonis*: Vnde ex eis multi ab eo addicti fuere fabricæ templi. 2. Paral. 2. 17. verf. 58.

Hi qui ascēderunt de Thelmala, Thelharsa, Cherub, & Adon, & Emer & Nomina sunt vrbiū Chaldeæ è quibus multi emigrarūt in Iudēā. Hi nō potuerūt probare se oriūdos esse ex Iudæis, vt sequitur. verf. 59.

Filii Berzellài, qui (Berzellai) accepit de filiabus Berzellai Galaaditis Sacerdotis, *vxorem, & vocatus est nomine eorum*, scilicet *Sacerdotum*, q.d. hic Bercellai duxit vxorē filiā Berzellai Sacerdotis, & per illā vocatus est *Sacerdos*, id est ortus ex genere Sacerdotali, sed cùm id ex publicis Genealogiarum libris probare non posset, tam ipse, quàm filii eius à Sacerdotio reiecti fuere, donec Deus consuleretur. verf. 61.

Et dixit Athersata. Hic est Nehemias, inquit Lyran. Caiet. & Vatab. idque liquet ex Nehem. 7. 64. Vbi idem narratur, quod hîc. Vnde videtur hæc historia contigisse posteriùs sub Nehemia. & Nehem. 8. 9. vbi dicitur: *Dixit autem Nehemias, ipse est Athersata*, id est *pincerna regis*, ita à Chaldæis vocatus à verbo Chaldæo *tersa*, id est *aluit*, & *ſcata*, id est *bibit*, q.d. *alens potu* regem, hoc est pincerna regis. verf. 63.

loquitur hîc Nehemias de se in tertia persona, æquè ac c. 12. 26. sed in libro Nehemiæ ipse de se loquitur semper in prima persona: Vnde nonnulli putarunt alium esse Nehemiam, qui fuit Esdræ socius, à Nehemia, qui inducitur lib. 2. Esdræ eiusque est Auctor. De Athersata rursùm dicam Nehemiæ 8. 9.

Vt non comederent de sancto cibo sanctorum, id est victimarum Deo sanctificatarum, id est oblatarum & sacrificatarum, hoc est vt non comederēt de sacrificiis pro peccato oblatis, aut armum dextrum è victimis pacificis: hæc enim cedebant solis Sacerdotibus; quales se esse hi probare non poterant.

Donec surgeret Sacerdos doctus atque perfectus, Hebr. *Sacerdos cum vrim & Tummim*. q. d. donec Sacerdos aliquis summus vestibus Pōtificalibus, in quibus erant vrim & Tummim indutus, consulens Deum, ab eo perfectè doceretur, an hi essent ex genere Sacerdotali, an non? Est ergo Metonymia.

Nota. *Vrim & Tummim* inscripta vel intexta erant Rationali Pontificis. *Vrim* Hebr. significat illuminationes, *Tūmim* perfectiones: quia Sacerdos summus Pontificalibus indutus perfectè illuminabatur à Deo circa ea de quibus eum consulebat, vt patet nu. 27. 21. Alleg. significabatur Christus Pontifex, per quem lux & veritas facta est Ioan. 1. Tropol. per hæc duo admonebatur tum Pontifex, tum populus, studere veritati doctrinæ, & perfectioni vitæ: atque per hæc duo Anagog. aspirare ad lumen gloriæ, & perfectam Dei fruitionem & amorem.

vers. 64. *Omnis multitudo quasi vnus* 42360. Hæc est summa eorum, qui cum Iesu & Zorobabel in Iudæam redierunt, quam tamen non inuenies, si sigillatim numeros singularum familiarum hîc assignatos per additionem computes: inuenies enim dumtaxat 29818. quare vt summam hîc positam expleas addendi sunt 12542. quem conflant illi, qui ex decem tribubus cum tribu Iuda & Benjamin redierunt in Ierusalem, sed hîc non recensentur. Porrò hi ipsi eodem ferè modo dēptis pauculis numerātur Nehem. c. 7. v. 6. & seq.

Et in ipsis cantores atque cantatrices ducenti. vers. 65. *Cantores* templo adhibebantur ad canendos Psalmos, *cantatrices* ad laicas cantiones, v. g. ad canendum in funeribus, nuptiis, conuiuiis &c. significatur lætissimus fuisse Hebræorum è Babylone reditus, vt præ gaudio canerent & iubilarent; iuxta oraculum Isaiæ c. 66. *Adducent omnes fratres vestros de cunctis gentibus donum Domino in equis, & in quadrigis, & in lecticis, & in mulis, & in carrucis ad montem sanctum Ierusalem.* Et Psal. 125. *In conuertendo Dominus captiuitatem Sion, facti sumus sicut consolati.* (Hebr. *sicut somniantes*, id est ita exultantes, vt videremur somniare reditum, non autem verè redire in patriam.) *Tunc repletum est gaudio os nostrum, & lingua nostra exultatione.*

Equi eorum 700. ita Hebr. & Roman. malè vers. 66.
ergo aliqui legunt: *sexcenti*.

Cùm ingrederentur templum Domini. Tem- vers. 68.
plum iam erat à Chaldæis exustum. Templum ergo hîc vocatur locus in quo steterat templum, quia is sacer erat, ac sacrificiis & diuino cultui à Deo destinatus. Vnde Iudæi mox in eo altare erexerunt, in eóque sacrificarunt, vt patet Ierem. c. 41. 5. & Baruch. 1. 10.

Auri solidos sexaginta millia & mille, hoc est, vers. 69.
sexaginta & vnum millia: ita legunt Hebr. & Rom. Alij pro: *sexaginta millia*, legunt: *quadraginta millia*: tot enim numerantur Nehem. 7. 5. de quo ibidem plura. Diuersitas hæc orta videtur ex transpositione ciphrarum obuia & facili: nam lx. sunt 60. xl. verò sunt 40. vide Franc. Lucam fusè hac de re differentem in notat. 79.

CAPVT TERTIVM.

SYNOPSIS.

Iesus Pontifex, & Zorobabel Dux cum populo redeuntes in Ierusalem extruunt altare, in eo sacrifiant, celebrant festum Tabernaculorum, & noui templi fundamenta iaciunt.

IAmque venerat mensis septimus, & erant filij Israël in ciuitatibus suis, congregatus est ergo populus quasi vir vnus in Ierusalem. 1. Et surrexit Iosue filius Iosedec, & fratres eius sacerdotes, & Zorobabel filius Salathiel, & fratres eius, & ædificauerunt altare Dei Israël, vt offerent in eo holocautomata, sicut scriptum est in lege Moysi viri Dei: 2. Collocauerunt autem altare Dei super bases suas, deterrentibus eos per circuitum populis terrarum, & obtulerunt super illud holocaustum Domino manè & vespere: 3. Feceruntque solemnitatem tabernaculorum, sicut scriptum est: & holocaustum diebus singulis per ordinem secundùm præceptum, opus diei in die suo. 4. Et post hæc holocaustum iuge, tam in Calendis quàm in vniuersis solemnitatibus Domini, quæ erant consecratæ, & in omnibus in quibus vltrò offerebatur munus Domino. 5. A primo die mensis septimi cœperunt offerre holocaustum Domino: porrò templum Dei nondum fundatum erat. 6. Dederunt autem pecunias latomis & cæmentariis: cibum quoque, & potum, & oleum, Sidoniis Tyriisque, vt deferrent ligna cedrina de Libano ad mare Ioppe, iuxta quod præceperat Cyrus rex Persarum eis. 7. Anno autem

secundo aduentus eorum ad templum Dei in Ierusalem, mense secundo, cœperunt Zorobabel filius Salathiel, & Iosuê filius Iosedec, & reliqui de fratribus eorum Sacerdotes, & Leuitæ, & omnes qui venerant de captiuitate in Ierusalem, & constituerunt Leuitas à viginti annis & supra, vt vrgerent opus Domini. 8. Steteritque Iosuë & filii eius, & fratres eius, Cedmiel & filii eius, & filii Iuda, quasi vir vnus, vt instarent super eos qui faciebant opus in templo Dei: filii Henadad, & filii eorum, & fratres eorum Leuitæ. 9. Fundato igitur à cæmentariis templo Domini, steterunt sacerdotes in ornatu suo cum tubis: & Leuitæ filii Asaph in cymbalis, vt laudarent Deum per manus Dauid regis Israël. 10. Et concinebant in hymnis & confessione Domino. Quoniam bonus, quoniam in æternum misericordia eius super Israël. Omnis quoque populus vociferabatur clamore magno in laudando Dominum, eò quòd fundatum esset templum Domini. 11. plurimi etiam de Sacerdotibus & Leuitis, & principes patrum, & seniores, qui viderant templum priùs cùm fundatum esset, & hoc templum in oculis eorum, flebant voce magna: & multi vociferantes in lætitia, eleuabant vocem. 12. Nec poterat quisquam agnoscere vocem clamoris lætantium, & vocem fletus populi: commixtim enim populus vociferabatur clamore magno, & vox audiebatur procul.

vers. 1. Anqve *venerat mensis septimus.* Hebr. vocatus *Tisri*, qui nostro partim Septembri, partim Octobri respondet. Hebræi enim vtebantur mensibus lunatibus, quos singulæ Lunæ Lunationes efficiunt. Hinc videtur quod Iudæi Babylone discesserint initio veris, anno primo Cyri, & post quatuor menses itineris peruenerint in Ierusalem mense Iulio, ac mox erexerint altare, seque præparârint ad festum Tabernaculorum, cæteráque mẽse septimo celebranda. Simili modo Esdras septimo anno Artaxerxis primo die mensis primi discessit Babylone, & primo die mensis quinti peruenit in Ierusalem, vt audiemus capite 7.

vers. 2. *Et surrexit Iosue* (siue Iesus) *filius Iosedec*, qui mortuo patre Iosedec, ei in Pontificatu successerat, eratque Esdræ ex fratre nepos, Esdras enim erat frater Iosedec. *Et Zorobabel filius Salathiel*, filii Iechoniæ, qui mortuo auo & patre succesit in ducatum populi. Hi duo ergo duces fuere populi reducis in Ierosalem, Iesus in Ecclesiasticis, Zorobabel in Politicis.

vers. 4. *Feceruntque solemnitatem*, id est celebrarunt festum *Tabernaculorum*, siue Scenopegiæ die 15. mensis septimi per septem dies, *& holocaustum diebus singulis per ordinem secundum præceptum, opus diei in die suo*, q. d. obtulerunt tot quotidie per totam festi octauam victimas, quot & qualos, qualique ritu eas offerri præceperat Deus, Numer. 29.

Et post hæc holocaustum iuge, de quo dixi Numer. 28. 3. vers. 5.

Anno autem secundo aduentus eorum ad templum, (ad locum in quo steterat templum iam à Chaldæis exustum) *Dei in Ierusalem, mense secundo cœperunt* reædificare templum. vers. 8.

Fundato igitur à cæmentariis templo, id est iactis iam templi fundamentis, *vt laudarent Deum per manus Dauid*, id est per opera Dauidis, puta per Psalmos à Dauide compositos, & per musica instrumenta ab eo concinnè instituta ad Dei laudes in templo concinendas. vers. 10.

Eò quòd fundatum esset templum, id est eò quòd fundamenta templi iam essent iacta, sed necdum parietes erecti, vt patet ex sequent. vers. 11.

Flebant voce magna, quod templi noui fundamenta non responderent magnitudini & maiestati prioris templi, quodque eius ruinas circumquaque conspicerent: vicissim tamen gaudebant de noui templi reædificatione, déque suo in patriam reditu ac Cyri beneuolentia, sed præsertim de Deo priùs irato iam sibi reconciliato: quare fletus hic gaudio miscebatur, ac voces flentium & exultantium commistæ harmoniam efficiebant mistam planctu & iubilo. vers. 12.

CAPVT QVARTVM,

SYNOPSIS.

Samaritani per præfectos Persarum impetrato à Cambyse Cyri successore rescripto, impediunt fabricam vrbis & templi.

AVdierunt autem hostes Iudæ & Benjamin, quia filii captiuitatis ædificarent templum Domino Deo Israël: 1. & accedentes ad Zorobabel, & ad principes patrum, dixerunt eis. Ædificemus vobiscum, quia ita vt vos, quærimus Deum vestrũ: ecce nos immolauimus victimas à diebus Asor Haddan regis Assur, qui adduxit nos huc. 2. Et dixit eis Zorobabel, & Iosue, & reliqui principes patrum Israël: Non est vobis & nobis vt ædificemus domum Deo nostro, sed nosipsi soli ædificabimus domino Deo nostro, sicut præcepit nobis Cyrus rex Persarum. 3. Factum est igitur, vt populus terræ impediret manus populi Iudæ, & turbaret eos in ædificando. 4. Conduxerunt autem aduersus eos consiliatores, vt destruerent consilium eorum omnibus diebus Cyri regis Persarum, & vsque ad regnum Darij regis Persarum. 5. In regno autem Assueri, in principio regni eius, scripserunt accusationem aduersus habitatores Iudæ & Ierusalem. 6. Et in diebus Artaxerxis scripsit Beselam Mithridates, & Thabeel, & reliqui, qui erant in consilio eorum, ad Artaxerxem regem Persarum: epistola autem accusationis scripta erat Syriacè, & legebatur sermone Syro. 7. Reum Beelteem, & Samsai scriba, scripserunt epistolam vnam de Ierusalem Artaxerxi regi, huiuscemodi: 8. Reum Beelteem, & Samsai scriba, & reliqui consiliatores eorum, Dinæi, & Apharsathachæi, Terphalæi, Apharsæi, Erchuæi, Babylonii, Susanechæi, Dieui, & Ælamitæ, 9. & ceteri de Gentibus, quas transtulit Asenaphar magnus & gloriosus: & habitare eas fecit in ciuitatibus Samariæ, & in reliquis regionibus trans Flumen in pace, (10. Hoc est exemplar epistolæ, quam miserunt ad eum) Artaxerxi regi, serui tui, viri, qui sunt trans Fluuium, salutem dicunt. 11. Notum sit regi, quia Iudæi, qui ascenderunt à te ad nos, venerunt in Ierusalem ciuitatem rebellem & pessimam, quam ædificant, extruentes muros eius, & parietes componentes. 12. Nunc igitur, notum sit regi, quia si ciuitas illa ædificata fuerit, & muri eius instaurati, tributum, & vectigal, & annuos reditus non dabunt, & vsque ad reges hæc noxa perueniet. 13. Nos autem memores salis, quod in palatio comedimus, & quia læsiones regis videre nefas ducimus, idcirco misimus & nunciauimus regi, 14. vt recenseas in libris historiarum patrum tuorum, & inuenies scriptum in commentariis: & scies quoniam vrbs illa, vrbs rebellis est, & nocens regibus & prouinciis, & bella concitantur in ea ex diebus antiquis: quam ob rem & ciuitas ipsa destructa est. 15. Nunciamus nos regi, quoniam si ciuitas illa ædificata fuerit, & muri ipsius instaurati, possessionem trans Fluuium non habebis. 17. Verbum misit rex ad Reum Beelteem, & Samsai scribam, & ad reliquos qui erant in concilio eorum habitatores Samariæ, & ceteris trans Fluuium, salutem dicens & pacem. 18. Accusatio, quam misistis ad nos, manifestè lecta est coram me. 19. & à me præceptum est: & recensuerunt, inueneruntque, quoniam ciuitas illa à diebus antiquis aduersum reges rebellat, & seditiones, & prælia concitantur in ea: 20. nam & reges fortissimi fuerunt in Ierusalem, qui & dominati sunt omni regioni, quæ trans Fluuium est: tributum quoque & vectigal, & reditus accipiebant. 21. Nunc ergo audite sententiam: Prohibeatis viros illos, vt vrbs illa non ædificetur, donec si fortè à me iussum fuerit. 22. Videte ne negligenter hoc impleatis, & paulatim crescat malum contra reges. 23. Itaque exemplum edicti Artaxerxis regis lectum est coram Reum Beelteem, & Samsai scriba, & consiliariis eorum: & abierunt festini in Ierusalem ad Iudæos, & prohibuerunt eos in brachio & robore. 24. Tunc intermissum est opus domus Domini in Ierusalem, & non fiebat vsque ad annum secundum regni Darii regis Persarum.

vers. 1.

Hostes Iudæ, scilicet Samaritani, siue incolæ Samariæ perpetui Iudæorum inimici, vt patet v.4. & 10. De his dixi 4. Reg. 17.24.

vers. 2. *Filij captiuitatis*, id est Iudæi nuper captiui, & iam ex captiuitate reuersi.

vers. 3. *Asor Haddan*. Hic est Asar haddon filius Sennacherib vltimus rex Assyriorum, de quo 4. Reg. 19. vult.

Nolunt Iudæi cum Samaritis fabricare.

Non est vobis & nobis (societas & communio in hac templi fabrica) vobiscum *coniuncti ædificemus domum Deo nostro*: quia vos estis schismatici, imò hæretici & idololatræ: nam cum Deo nostro & vero colitis idola, quæ coluistis in Assyria, ex qua traducti estis in Samariam. Nolue-
1. runt ergo Iudæi Samaritas habere in fabrica so-
cios, primò, quia ipsi erant hæretici: vnde disce
quàm communionem cum hæreticis fugere de-
beamus, præsertim in rebus sacris & sacramen-
tis; Secundò quia ipsi erant hostes Iudæorum
vnde fraudem in fabrica committere potuissent
2. vt pro templo idolum fabricarent. Tertiò, ne
3. Samaritæ templum quasi à se fabricatum sibi
vendicarent, aut certè eius partem habere vel-
lent, in eóque suas superstitiones & idolorum
4. cultus celebrarent. Quartò ne malo dolo are-
nam pro calce, ac terram pro lapidibus fabricæ
immiscerent, itáque fabrica templi ruinas age-
ret, ac tandem rueret.

vers. 4. *Populus terræ*, Samaritani iam dicti, accolæ & incolæ terræ vicinæ, puta Samariæ,

vers. 5. *Conduxerunt* pretio & donis, *consiliatores*, id est consiliarios, puta Persarum in Samaria, Syria & Iudæa præfectos ac quæstores, vt viuente Cyro quem sciebant fauere fabricæ vrbis & templi, tardè & parcè suppeditarent sumptus, aliisque dolis & malis artibus opus impedirent. Mortuo autem anno sequente Cyro, Cambysem eius filium aggressi, ad eum scripserunt litteras quibus Iudæos vt pacis turbatores, & seditiosos accusabant; itáque ab eo rescriptum impetrarūt, quo iubebantur Iudæi à fabrica supersedere. vbi nota epistolas tam Regū, quàm præfectorum hoc cap. & c. 5. 6. & 7. in textu Hebræo, proprio ipsorum idiomate scilicet Chaldæo scribi, non Hebræo; Idem fit in Daniele. Præsertim quia Hebræi nuper in Babylone captiui ibidem linguam Chaldæam didicerant, ac inde redeuntes, in illā declinarunt, atque auitam linguam Hebræam cum Chaldæa cōmiscuerunt: ex qua cōmistione orta est lingua Syro-Hebræa, vel Chaldæo-Heb. quam alii Ierosolymitanam vocant. Sic lingua latina à Gothis cum Gothica commista peperit nobis linguam Hispanicam, Italicam, Francicā.

Dices, cur Iudæi non recurrerunt ad Cyrū sibi fauentem, eique fraudes & dolos Samaritarū & Præfectorū detexerūt? Resp. quia teste Iosepho Cyrus domo aberat, profectus in bellū contra Lydos rebellantes, ac deinde cōtra Schytas, vbi & anno sequēti interiit. Cyro ergo absente, domi regebat Cābyses. Cuius consiliarios muneribus corruperunt Samaritæ, vt templi fabricam impedirēt. fuit autē hoc per biennium, vt habet liber 3. Esdræ c. 5. v. vlt. ex quo liquet, octo annos, qui vulgo dantur regno Cābysis, inchoandos esse ab eo tēpore, quo patre Cyro apud Lydos & Massagetas occupato, ipse rebus imperii domi

A præerat. Nā post biennium occiso Cyro, solos Cābyses regnauit sex annos dūtaxat. Vide Iosephū.

In regno autē Assueri, id est Cambysis, ita Iosephus, & patet ex præced. Hic enim patri Cyro in regno successit. Nota, *Assuerus* Chaldaicè, & Persicè *Artaxerxes*, erat commune nomen regū Persarum & Babyloniorum, sicut Ægyptiorum regum commune nomen erat *Pharao*, & posteà *Ptolomæus*, ac Romanorū Cæsar. Id ita esse patet ex hoc capite, ac ex Esther 1. vers. 1. collato cum cap. 13. 1. & cap. 16. 1. *Assuerus*, vel vt Chaldaicè dicitur, Achasueros deducitur ab *achas*, id est, *magnus* & *ros*, id est *caput*, hoc est *magnum caput*, scilicet magnus rex & princeps. Vnde iisdē ferè litteris in aliam linguam transumptis, mutatis ta- vers. 6. *Assuerus nomen commune regum*
B men vocalibus Græcè vocatur Ὀξυάρης Oxyares id est *acer Mars*, Martius, bellicosus: & Xerxes, quæ vox Græcè ait Herodot. lib. 6. significat bellatorem; *Artaxerxes* autem *magnum bellatorem*. Vnde Scaliger sect. 6. p. 2. aliique linguarum periti asserunt hæc nomina ferè idem esse, idemq; significare, *scilicet Oxiares, Ochosuerees, Ochsuerses, Xerxes, Assuerus, Arxaxes, Artaxerxes*, vel vt Persæ pronunciant *Xestes Artaxestes*, vel, *Artaxata*: ita enim hîc est in Hebræo v. 3.

In diebus Artaxerxis. Est idem Cambyses, qui Vers. 7.
Chaldaicè dictus est *Assuerus*, Persicè *Artaxerxes*, vti iam dixi ex septuaginta. Vnde τὸ *Artaxerxes* non est in Hebræo. Id ita esse patet ex se-
C ptuag. Quæ enim hîc dicuntur scripta ad Assuerum, ibi leguntur ad Artaxerxem data; imo nonnulli Codices hîc v. 6. sic habent *In regno autem Assueri, ipse est Artaxerxes*, ita Complut. Idque patet ex fine capitis vlt. *Vsque ad Darium*, solus enim Cambyses post Cyrum legitimus rex vsque ad Darium intercessit. Idem patet ex Iosepho. Esdras enim descripturus, ait Caiet. modum quo Præfecti ad regem scripserunt, more Hebræo resumit tempus quo scripserunt, nominādo eundem alio nomine, scilicet Persico, quod ipse Epistolis suis præfigere solebat. Videtur enim Esdras ex publicis chronicis & Diariis Persarū, Epistolam Samaritanorum descripsisse cum suo
D titulo qui erat: *Et in diebus Artaxerxis*, ita vt quem Esdras vocat *Assuerum*, chronica Persica vocarent nomine Persico *Artaxerxem*. Aliter Christ. à Castro in c. 1. Aggæi sub initium, qui censet Assuerum esse Cambysem, *Artaxerxem* verò esse Smerdē magum, qui Cambysi successit, & sic per fraudē in regnum introsiit. Peius Scaliger censet Assuerū esse Xerxē; Artaxerxē vero esse Longimanū Xerxis filiū, de quo plura v. 24. similis resūptio serm. est Marci 15. v. 8. & 9. & sæpe alibi.

Cambyses Iudæorum hostis.

Cābyses fuit Iudæorum hostis, vnde ab eis vocabatur secūdus Nabuchodonosor, teste Eusebio in Chronico: Erat enim Cambyses Deorum con-
E temptor, sacrilegus & parricida: nam fratrem propriū interfecit, ait Iustinus; sororē verò duxit in vxorem, quam deinde interemit. Vnde iusta numinis vindicta seipsum occidit: insilienti enim in equum vagina gladii excidit, vnde nudatus gladius in eius femur infixus est, ex quo vulnere paulo pòst obiit, ait Herodotus & Iustinus.

Et parricida.

Notat Caiet. quòd licet Samaritæ sub Cyro per consiliarios impedierint ædificationem templi ex sumptibus publicis & regiis, nō tamen Iudæos à fabrica cessasse, sed in illa perrexisse

ex priuatis propriisque sumptibus; vnde hoc A quoque impedierunt litteris ad Cambysem datis.

Beelteem. Est nomen officii significans *præfectum rationis*, vel *magistrum sapientiæ*, ait Litan. Arias verò vult esse nomen proprium, & significare *possessorem saporis vel gustus, vel rationis vel eloquii*: טעם *Taam* enim Hebr. & Chald *teem* est *sapor, gustus*, & metaphoricè *sapientia*; Hebr. *Baal* & Chald. *beel*, est *Dominus, præfectus, præses*; igitur *Beelteem*, vel vt Hebræi pronunciant *Baal taam*, idem est quod *præses rationis & consilii*, quod agitabatur in Senatu & concilio, hoc est *Cancellarius*: huius enim erat ad regem facta omnia referre, eáque scripto tabulis publicis consignare, & sua manu, sigilloque obsignare, ita Iosephus,

Asennaphar. Hic est Asarhaddon, vel Sennacherib, vel quis alius ex eius cognatis vel, agnatis.

Si muri ciuitatis, (Ierusalem quam Iudæi ædificant) *instaurati fuerint, tributum &c. non dabunt*, quia confisi suis muris rebellabunt, & in libertatem (cuius sunt auidissimi) se asserent. Hinc patet Iudæos licet è Babylone liberos, mansisse tamen Cyro & Persis vectigales & tributarios. Rursum Cyrum Iudæis facultatem dedisse non tantum templi, sed & vrbis reædificandæ.

Nos autem memores salis, quod in palatio comedimus, q. d. nos memores sumus alimoniæ & *Salarii* (hoc enim à *Sale* est dictum) quod nobis in aula dedisti, vt gratum erga te nos alentem animum ostendamus, monemus te de periculo, quod tibi à fabrica vrbis Ierusalem imminet, vt eam impedias. Sic Pythagoras hoc Symbolo: *Solem & mensam ne prætereas*, Suos gratitudinis admonebat q. d. in rebus prosperis ne memoria excidat gratitudo debita amicis, qui sui salis & mensæ participem te fecerunt. sal enim notat conuiuium, quia in eo omnia sale condiuntur, vt sapiant. Hebr. est *Quoniam sale palatij saliti sumus*. Ita septuag. id est quoniam in palatio tuo educati sumus. Potest quoque verti: *sale templum saliuimus*, id est omnino illud destruximus; olim enim cùm solum aliquem desolare vellent, seminabant in eo sal.

Sal notat sat conuiuium.

Tunc intermissum est opus domus Domini (fabrica templi) *in Ierusalem, & non fiebat vsque ad annum secundum regni Darii regis Persarum.*

Quis hic Darius.

Quæres quis fuit hic Darius? Scaliger & Seuerus Sulpit. lib. 2. histor. censent esse Darium Nothum, qui fuit filius nothus siue spurius Artaxerxis longimani, ac post eum regnauit 19 annis. Contendit enim Scaliger Assuerum cuius mentio facta est v. 6. esse Xerxem; Artaxerxem verò de quo v. 7. esse Longimanum Xerxis filium; Darium de quo hoc v. esse nothum; Artaxerxem, qui c. 7. 1. misit Esdram & Nehemiam in Ierusalem, esse Artaxerxem cognomento Mnemonem Darii nothi filium & successorē. Quare sub Dario Notho ædificatum fuisse templum, vrbem verò Ierusalē sub Artaxerxe Mnemone, atque ab anno secundo Darii Nothi inchoandas esse 7. hebdomades, quæ fluxere vsq; ad ortum Christi, de quib. Daniel c. 9. ita Scaliger, qui dum vnus ipse acrem omnium chronologorum agit Aristarchum, omnes vicissim in se

Resp. Scaliger fuisse Nothum.

Refutatur.

seueriores prouocat Aristarchos. Nam sub Dario non notho, sed Histaspis filio, qui Cambysi successit, ædificatum esse templum & vrbem, patet ex communi Chronologorum, Interpretum & Doctorum consensu. Secundò, ex Iosepho, qui id expressè docet. Tertiò, ex lib. 3. Esdræ c. 4. 43. vbi Darius hic vouit ædificare templum, si rex fieret, de quo mox plura. Quartò, quia iuxta Scaligerum à Cyro, & à soluta captiuitate Babylonica vsque ad instaurata mœnia Ierusalem, fluxissent anni 144. tot enim sunt à Cyro vsque ad Darium Nothum: quod licet admittat Scaliger, repugnat tamen Aggæus c. 2. 4. vbi illi qui primitùs è Ierusalem in Babylonem captiui abducti fuerant, adhuc superstites, videntes nouam noui Zorobabelis templi fabricam, eam B præ templo priori Salomonis, quasi parui vel nullius pretii habuerūt. A combusto autem templo Salomonis per Chaldæos, vsque ad Darium Nothū fluxere anni 176. ait ipse Scaliger. Quis quæso illo æuo vitam protogabat ad annū 176? Rursùm, si Esdras missus fuit ab Artaxerxe Mnemone in Ierusalem: ergo Esdras vixit ducentos fere annos: genitus est enim à Saraia Pontifice; qui occisus est à Chaldæis anno primo captiuitatis Babylonicæ. Insuper Zorobabel, & Iesus filius Iosedec, qui sub Cyro præfuerunt reductioni captiuitatis, & posteà interfuerunt huic reædificationi templi sub Dario, C fuissent 130. aut 140 annorum, cùm tamen libro 3. Esdræ c. 3. v. 4. Zorobabel vocetur *adolescens vnus è custodibus Darii*. Fuit ergo hic Darius non Nothus, sed Histaspis. Ita Iosephus lib. 11. Antiq. 4. Euseb. in Chron. S. Hieron. in c. 9. Daniel. Bellarm. Genebr. Torniellus, Salianus, & passim Recentiores. Argumenta Scaligeri soluā Nehemiæ c. 12 10. & c. 13. 28 vult enim ipse Sanaballat, de quo ibi agitur, fuisse coæuū Iaddo Pontifici & Alexandro Magno, sed falsò. Anno ergo secūdo Darii Histaspis resumpta est tēpli fabrica per annos nouē intermissa, ac sexto eiusdē anno fuit absoluta, scilicet fabrica sācti & sācti sanctorū; nā atriū siue exterior pars tēpli, & D per consequens totū tēplum quoad omnia consummatum fuit anno Darii, vt habes Ioseph. lib. 11. cap. 4. 46. Porrò, causa quæ Darium mouit ad reædificandū templum, fuit Zorobabel, qui Dario fuit aulicus gratissimus & in deliciis, eique adhuc principi suggessit, vt votū faceret de ædificādo templo si crearetur rex creatus proposita quæstione, *Quid esset omnium fortissimum?* cùm vnus dixisset esse vinum, alius esse mulieres, tertius esse regem. Zorobabel dixit esse veritatem, de eáq; re tam sapienter & eleganter E disseruit, vt Darius iusserit eum petere quicquid vellet: quo audito Zorobabel ita orsus est lib. 3. Esdræ c. 4. 43. *Memor esto voti tui quod vouisti ædificare Ierusalem in die qua regnum accepisti, & omnia vasa quæ accepta sunt ex Ierusalē remittere, quæ separauit Cyrus, quando mactauit Babyloniā, & voluit remittere eo ibi. Et tu vouisti ædificare tēplū quod incenderūt Idumæi, quando exterminata est Iudæa à Chaldæis. Et nunc hoc est quod postulo Domine, & quod peto: hoc est, maiestas, quod à te postulo, vt facias votū quod vouisti regi cæli ex ore tuo. Tūc surgens Darius rex osculatus est illū, & scripsit epistolas ad omnes dispēsatores & præfectos & purpuratos, vt*

Fuit Darii Hystaspis.

Darius vouit fabricare templum

deducerent eum, & eos qui cum illo erant omnes ascendentes ædificare Ierusalem. Et omnibus Præfectis qui erant in Syria, & Phœnice, & Libano scripsit epistolas, vt traherent ligna cedrina à Libano in Ierusalem, vt ædificarent cum eis Ciuitatem.

Denique *Darius* Persicè significat φρόνιμον, id est *Prudentem*, ait Hesichius. Prudentia enim & prouidentia est prima dos regis ad rectè gubernandum; vnde Herodotus lib. 1 sub finem hoc de eo Cyri contra Schytas (vbi & periit) tendentis somnium recenset; *Videbatur Cyrus in somnis cernere maximum natu filiorum Hystaspis habentem in humeris alas, quarum altera Asiam, altera Europam innumbraret. Erat ex Hystaspi Achæmenidæ Arsamenis filio, ex liberis natu maximus Darius tunc fermè vigesimum ætatis annum agens, in Persi-* B *de relictus, quod non maturus militiæ esset. Experrectus Cyrus visum suum intra se retractabat: Quod tùm ei magni momenti videretur, vocato Hystaspi, Aremotis arbitris, inquit: filius tuus Hystaspes, mihi atque regno meo insidiari deprehensus est.*

Cyri somnium de Dario.

Addidit deinde se id resciuisse ex somnio iam dicto, quod Histaspi enarrauit.

Quapropter tu, ait, celerrimè in Persidem reuertere, facitoque vt cùm ego subactis Massagetis illuc rediero, filium tuum mihi sistas, ad causam dicendam.

Sed occisus Cyrus successorē reliquit Cambysem, cui successit Darius. Hinc *Darius* Græcè idem est quod *coercitor*, ait Herodot. lib. 6. δαρήσεται enim idem est quod *vapulabis*, à δέρω, id est *cado, verbero, excorio*. Hebr. verò *Darius* idem est quod *inuestigator* à rad. דרש *daras*, id est *quæsiuit, inuestigauit*: hoc enim est opus prudentis, qualis erat *Darius*, qui Persicè idem est quod *Prudens*: Aut *Darius* idem est quod *generatio & duratio*: דור enim est *generatio* & *duratio*. Apte: Darii enim stirps durauit in imperio Persico vsque ad Darium Ochum.

Darii etyma.

CAPVT QVINTVM.

SYNOPSIS.

AGgæus & Zacharias prophetæ hortantur Iudæos, vt fabricam templi resumant; qua de re Darium regem consulunt eius præfecti, an id ei placeat.

PRophetauerunt autem Aggæus Propheta & Zacharias filius Addo, prophetantes ad Iudæos, qui erant in Iudæa & Ierusalem, in nomine Dei Israel. 1. Tunc surrexerunt Zorobabel filius Salathiel, & Iosue filius Iosedec, & cœperunt ædificare templum Dei in Ierusalem, & cum eis prophetæ Dei adiuuantes eos. 2. In ipso autem tempore venit ad eos Thathanai, qui erat dux trans Flumen, & Stharbuzanai, & consiliarij eorum: sicque dixerunt eis: quis dedit vobis consilium vt domum hanc ædificaretis, & muros eius instauraretis? 3. Ad quod respondimus eis, quæ essent nomina hominum auctorum ædificationis illius. 4 Oculus autem Dei eorum factus est super senes Iudæorum, & non potuerunt inhibere eos. Placuitque vt res ad Darium referretur, & tunc satisfacerent aduersus accusationem illam. 5. Exemplar epistolæ, quam misit Thathanai dux regionis trans Flumen, & Stharbuzanai, & cōsiliatores eius Arphasachæi, qui erant trans Flumen, ad Darium regem. 6. Sermo, quem miserant ei, sic scriptus erat: dario regi pax omnis. 7. Notum sit regi, isse nos ad Iudæam prouinciam, ad domum Dei magni, quæ ædificatur lapide impolito, & ligna ponuntur in parietibus: opusque illud diligenter extruitur, & crescit in manibus eorum. 8. Interrogauimus ergo senes illos, & ita diximus eis: quis dedit vobis potestatem vt domum hanc ædificaretis, & muros hos instauraretis. 9. Sed & nomina eorum quæsiuimus ab eis, vt nunciaremus tibi: scripsimusque nomina eorum virorum, qui sunt principes in eis. 10. Huiuscemodi autem sermonem responderunt nobis, dicentes: Nos sumus serui Dei cæli & terræ: & ædificamus templum, quod erat extructum ante hos annos multos, quodque rex Israël magnus ædificauerat, & extruxerat. 11. Postquam autem ad iracundiam prouocauerunt patres nostri Deum cæli, tradidit eos in manus Nabuchodonosor regis Babylonis Chaldæi, domum quoque hanc destruxit, & populum eius transtulit in Babylonem. 12. Anno autem primo Cyri regis Babylonis, Cyrus rex proposuit edictum vt domus Dei hæc ædificaretur. 13. Nam & vasa templi Dei aurea & argentea, quæ Nabuchononosor tulerat de templo, quod erat in Ierusalē, & asportauerat ea in templum Babylonis, protulit Cyrus rex de tēplo Babylonis, & data sunt Sassabasar vocabulo, quem & principē constituit. 14. dixitq; ei:

Hæc vasa tollet: & vade, & pone ea in templo, quod est in Ierusalem, & domus Dei ædificetur in loco suo. 15. Tunc itaque Sassabasar ille venit & posuit fundamenta templi Dei in Ierusalem, & ex eo tempore vsque nunc ædificatur, & necdum completum est. 16. Nunc ergo, si videtur regi bonum, recenseat in bibliotheca regis, quæ est in Babylone, vtrumnam à Cyro rege iussum fuerit vt ædificaretur domus Dei in Ierusalem, & voluntatem regis super hac remittat ad nos.

ACHARIÆ *filius Addo, filius*, idest A nepos, vt patet Zachar. 1. v. 1 Hebræi enim nepotes quoslibet vocant filios, vt patet Matth. 1. 1. Iudith. 8. 1. & alibi.

Vers. 5. *Oculus autem Dei*. q. d. diuinæ prouidentiæ gratiæ & fauoris (huius enim signum & Symbolum est oculus benignus, quo Deus Iudæos respexit) erga Iudæos opus fuit, quod ipse Tathanai Præfecto hanc mentem iniecerit, vt non impediret templi vrbisque fabricam, licet necdùm consuluisset Darium, imò vt scriberet appositè Dario ad vtilitatem Iudæorum, ac B Darius lectis eius litteris concesserit templum restaurari. Nullus enim hostium Iudæis se opponebat, ac Darius in Iudæos fuit beneuolus, operâ Zorobabelis, qui erat aulicus Darii, vt dixi: similis Phrasis est c. 7. v. 6. & Exodi. 12. 36. & Numer. 6. 25.

Nota S. Scrip. Deo dat oculos, aures, brachia, pedes, non verè & propriè, vt voluerũt Anthropomorphitæ censentes Deum habere corpus (quod etiam sensisse videtur Tertul. licet eum excuset Pamelius) teste S. Epiphan. & S. August. in eorum hæresi, sed Metaphoricè, vt hu- C mano captui se accommodet, ac per humanas actiones & membra Dei attributa significet, scilicet per oculos, quod omnia videat, per aures, quod omnia audiat, per brachia, quod omnia possit; per pedes, quòd sit summè stabilis constans & æternus: ita S. Eucher. de formulis spirital. c. 2.

Rex Israel magnus. Sapientia, opibus, imperio, fama & gloria, putà Salomon. Vers. 11.

Hæc vasa tolle & vade, & pone ea in templo, quod est in Ierusalem, & domus Dei ædificetur. Est Hysteron proteron siuè ordo præposterus: prius enim erat ædificanda domus Dei siue templum, antequàm in ea vasa à Chaldæis ablata reponi possent: ita Caiet. aut certè per tẽplum intellige locum, & Gazophylacium vicinum templo iam exustо: in hoc enim inferebantur & seruabantur vasa & dona templi. Vers. 15.

In Bibliotheca regis. Chald. בבית גנזיא *bebet gonzaia*, Idest vt Septuag. *in domo thesaurorum*, vel gazæ regiæ, vbi erat Bibliotheca non philosophorum, sed librorum, & scripturarum archiuum, maximè ad opes expensas (v. g. quas Cyrus fecerat in templum c. 6. 8.) census, & ad rem nummariam pertinentium. ita Vatab. ibi pariter seruabantur authentica exemplaria legum & decretorum regiorum. Vers. 15.

CAPVT SEXTVM.

SYNOPSIS.

Darius suis sumptibus iuxta decretum Cyri perficit templum, quod anno sexto magna populi lætitia, multis victimis consecratur: mox celebratur Phase per septem dies.

TVnc Darius rex præcepit: & recensuerunt in bibliotheca librorum, qui erant repositi in Babylone, & inuentum est in Ecbatanis, quod est castrum in Medena prouincia, volumen vnum, talisque scriptus erat in eo commentarius: 1. Anno primo Cyri regis: Cyrus rex decreuit vt domus Dei ædificaretur, quæ est in Ierusalem, in loco vbi immolent hostias, & vt ponant fundamenta supportantia altitudinem cubitorum sexaginta, & latitudinem cubitorum sexaginta, 2. ordines de lapidibus impolitis tres, & sic ordines de lignis nouis: sumptus autem de domo regis dabuntur. 3. Sed & vasa templi Dei aurea & argentea, quæ Nabuchodonosor tulerat de templo Ierusalem, & attulerat ea in Babylonem, reddantur, & referantur in templum in Ierusalem in locum suum, quæ & posita sunt in templo Dei. 4. Nunc ergo Thathanai dux regionis, quæ est trans Flumen, Stharbuzanai, & consiliarii vestri Apharsachæi, qui estis trans Flumen, procul recedite ab illis, 5. & dimittite fieri templum Dei illud à duce Iudæorum, & à senioribus eorum, vt domum Dei illam ædificent in loco suo. 6. Sed & à me præceptum est, quid oporteat fieri à presbyteris Iudæorum illis, vt ædificetur domus Dei, scilicet vt de arca regis, id est, de tributis, quæ dantur de regio-

ne trans Flumen, studiosè sumptus dentur viris illis, ne impediatur opus. 7. Quod
si necesse fuerit, & vitulos, & agnos, & hœdos in holocaustum Deo cæli, frumentum,
sal, vinum, & oleum, secundùm ritum Sacerdotum, qui sunt in Ierusalem, detur eis per
singulos dies, ne sit in aliquo querimonia. 8. Et offerant oblationes Deo cæli, orent-
que pro vita regis, & filiorum eius. 9. A me ergo positum est decretum: Vt omnis
homo qui hanc mutauerit iussionem, tollatur lignum de domo ipsius, & erigatur, &
configatur in eo, domus autem eius publicetur. 10. Deus autem, qui habitare fecit
nomen suum ibi, dissipet omnia regna, & populum qui extenderit manum suam, vt re-
pugnet, & dissipet domum Dei illam, quæ est Ierusalem. Ego Darius statui decretum,
quod studiosè impleri volo. 11. Igitur Thathanai dux regionis trans Flumen, &
Stharbuzanai, & consiliarii eius, secundùm quod præceperat Darius rex, sic diligen-
ter executi sunt. 12. Seniores autem Iudæorum ædificabant, & prosperabantur
iuxta prophetiam Aggæi prophetæ, & Zachariæ filii Addo, & ædificauerunt & con-
struxerunt, iubente Deo Israel, & iubente Cyro, & Dario, & Artaxerxe, regibus Per-
sarum: 13. & compleuerunt domum Dei istam, vsque ad diem tertium mensis
Adar, qui est annus sextus regni Darii regis. 14. Fecerunt autem filii Israel, Sacer-
dotes & Leuitæ, & reliqui filiorum transmigrationis, dedicationem domus Dei in
gaudio. 15. Et obtulerunt in dedicationem domus Dei, vitulos centum, arietes du-
centos, agnos quadringentos, hircos caprarum pro peccato totius Israel duodecim,
iuxta numerum tribuum Israel. 16. Et statuerunt Sacerdotes in ordinibus suis, &
Leuitas in vicibus suis, super opera Dei in Ierusalem, sicut scriptum est in libro Moysi.
17. Fecerunt autem filii Israel transmigrationis, Pascha, quartadecima die mensis pri-
mi. 18. Purificati enim fuerant Sacerdotes & Leuitæ quasi vnus: omnes mundi ad
immolandum pascha vniuersis filiis transmigrationis, & fratribus suis Sacerdotibus, &
sibi. 19. Et comederunt filii Israel, qui reuersi fuerant de transmigratione, & omnes
qui se separauerant à coinquinatione Gentium terræ ad eos, vt quærerent Dominum
Deum Israel. 20. Et fecerunt solemnitatem azymorum septem diebus in lætitia,
quoniam lætificauerat eos Dominus, & conuerterat cor regis Assur ad eos, vt adiuua-
ret manus eorum in opere domus Domini Dei Israel.

Vers. 2. IN Ecbatanis. Hebr. *in Achmata.* litteræ enim *beth* & *mem* sont labiales, ideóque sæpè commutantur, & vna pro alia substituitur.

In Medena. Hebr. *Madal.* Idest. *Media.* siue in regno Medorum, quod à Persis iam erat subiugatum, & in Prouinciam redactum.

Vers. 3. *Altitudinem cubitorum sexaginta.* Prius templum Salomonis erat duplò altius: erat enim altum 120. cubitis, sed noluit Cyrus nouum hoc tam altè extrui, ne Iudæi ex eo arcem facerent, & rebellarent.

Et latitudinem cubitorum 60. Per latitudinem, hîc accipit extensionem, siue ea fiat in longum siue in latum. ita Chald. vetat enim templum extendi quaquauersùm vltra 60. cubitos. Vnde Lyran. *latitudinem* loquit, hoc est *longitudinem*: longitudo enim templi, idest sancti & sancti sanctorum, erat cubitorum, 60. latitudo verò viginti ita Ribera lib. primo de templo capite vigesimo septimo.

Vers. 5. *Posita sunt in templo*: id est ponenda sunt in templo ædificando. Septuag. *vt ponantur.* Meliùs, propriè, *posita, sunt in templo*, id est in gazophylacio templi, vt dixi c. 5. 15. Narrat enim Darius edictum Cyri iam esse expletum. Cyrus enim præceperat vasa reponi in templo: Darius iam narrat esse reposita, iuxta eius præceptum.

Vers. 14. *Ædificauerunt &c. iubente Cyro & Dario & Artaxerxe.* Hoc refer non ad ædificationem templi in se, puta sancti & sancti sanctorum: hæc A enim perfecta est anno sexto Darii. v. 15. sed ad consummationem atriorum & ornamentorum templi, & ad prosperitatem oblationum, donorum, & celebritatum templi: hæc enim perfecta est sub Artaxerxe. Rursùm templi fabrica consummata fuit sub Dario, vrbis verò Ierusalem sub Artaxerxe.

Quæres, quis fuit hic Artaxerxes, de quo hîc *Artaxerxis quis.*
& cap. 7. & seq. Nonnulli putant esse Xerxem. Hic enim fuit Darii Hystaspis filius, eique in regno successit. Neque enim apparet ratio, cur Esdras omiserit Xerxem, & per saltum à Dario auo transiliat ad nepotem Artaxerxem Lõgimanum: præsertim cum celeberrimus fuerit hic Xerxes, vtpote qui vndecies centena millia militum duxit in aciem contra Græcos, ac copiis B suis terras, classibus maria strauit, ideóque prius fuit terror Græciæ, sed mox ludibrium, cùm victus penè solos fugere coactus est. Vnde Xerxem speciatim descripsit Daniel. c. 11. 1. Adde, Xerxes optime in Iudæos fuit affectus, vt narrat Iosephus lib. 11. Antiq. c. 5. quare videtur ipse fabricam templi promouisse. Denique Esdras iam planè grandæuus & senex, non videtur post tempora Xerxis idoneus fuisse tam arduæ legationi in Ierusalem, de qua c. 7. v. 6. Vnde Iosephus ait Esdram senem sub Xerxe vita functum, non multò post reformatam Rempubl. Quocirca in hac reformatione clauditur hic liber gestorum Esdræ.

Verùm alii passim probabilius censent Arta- *Resp. longimanus.*
xerxem hunc esse Longimanum Xerxis filium:

primò quia non Xerxes sed Lōgimanus propriè A ab omnibus historicis vocatur Artaxerxes. Secundo idem liquet ex continuatione huius historiæ cum historia Nehemiæ, quæ olim vnus erat liber cum hoc Esdræ. Nam qui hîc dicitur Artaxerxes, & qui c. 7. anno septimo regni sui misit Esdram in Ierusalem, idem Nehemiæ c. 2. v. 5. dicitur eodē misisse Nehemiam anno regni sui vigesimo: ille autem qui misit Nehemiam, fuit Longimanus, vt ibi patebit. Causa cur Esdras Xerxem omiserit, est quòd ille totus occupatus bello Græco, non cogitarit de Iudæis & templo, nec quid opis ad hoc eis contulerit. Porrò Iosephus confundit Xerxem cum Artaxerxe, nam Xerxi dat 28. annos cum constet eum non nisi viginti annos regnasse: quare cæteri octo anni dandi sunt Artaxerxi. De nomine B *Artaxerxes* dixi c. 2. 6. quibus adde, quod *Artaxerxes* Hebr. & Chald. dicitur *Artachsasta*. quod Hebr. idem est quod *feruor gaudii* ait Pagnin. à חמם *ratach*, id est *feruere* & *bullire* & שש *sas*, quod est *gaudere*. Aut idem est quod *lumen festinans ponere*, & sic deriuatur ab אור *or*, id est *lux*, & *chas* id est *festinare*, & שת *sach*, id est *ponere*. Denique causa, cur Artaxerxes tam beneuolus fuerit Iudæis, fuit Esther, quam multi putant eius fuisse vxorem, ideóque ab eo suspensus fuit Aman. Mardochæus verò exaltatus. Sed hoc examinabo proœmio in Esther.

Mensis Adar. Hic est mensis duodecimus & vers. 15.
vltimus Hebræorum, qui nostro partim Februario, partim Martio respondet.

Qui est annus sextus Darij regis. Igitur anno sexto Darii pars interior templi, quæ propriè vocabatur *templum*, in quod solis sacerdotibus ingredi fas erat, perfecta est; sed anno nono Darii omnes templi partes tam interiores, quàm exteriores, puta atria, porticus, aliáque templi ornamenta perfecta fuere, ita Iosephus, Ribera, Perer. & alii.

Quasi vnus, scilicet vnanimi consensu, quasi vers. 20.
omnes fuissent vir vnus, vnum idémque habentes cor & animum.

Qui se separauerant à coinquinatione gentium, qui vers. 21.
relicto Gentilismo facti proselyti, per circumcisionem initiati erant Iudaismo.

Et converterat cor regis Assur ad eos. Hic est Da- vers. 22.
rius rex Persarum, qui dicitur *rex Assur*, quia Assyrii olim rerum Domini & monarchæ, æquè ac Babylonii à Cyro subacti iam suberant monarchiæ Persarum ac Dario.

CAPVT SEPTIMVM.

SYNOPSIS.

Artaxerxes mittit Esdram in Ierusalem, vt Iudæos visitet, instruat, dirigat, & regat.

POst hæc autem verba, in regno Artaxerxis regis Persarum, Esdras filius Saraiæ, filii Azariæ, filii Helciæ, 1. filii Sellum, filii Sadoc, filii Achitob, 2. filii Amariæ, filii Azariæ, filii Maraioth, 3. filii Zarahiæ, filii Ozi, filii Bocci, 4. filii Abisue, filii Phinees, filii Eleazar, filii Aaron sacerdotis ab initio. 5. Ipse Esdras ascendit de Babylone, & ipse scriba velox in lege Moysi, quam Dominus Deus dedit Israel: & dedit ei rex, secundùm manum Domini Dei eius super eum, omnem petitionem eius. 6. Et ascenderunt de filiis Israel, & de filiis Sacerdotum, & de filiis Leuitarum, & de cantoribus, & de ianitoribus, & de Nathinæis, in Ierusalem, anno septimo Artaxerxis regis. 7. Et venerunt in Ierusalem mense quinto, ipse est annus septimus regis. 8. Quia in primo die mensis primi cœpit ascendere de Babylone, & in primo die mensis quinti venit in Ierusalem, iuxta manum Dei sui bonam super se. 9. Esdras enim parauit cor suum, vt inuestigaret legem Domini, & faceret & doceret in Israel præceptum & iudicium. 10. Hoc est autem exemplar epistolæ edicti, quod dedit rex Artaxerxes Esdræ sacerdoti, scribæ erudito in sermonibus & præceptis Domini, & ceremoniis eius in Israel. 11. Artaxerxes rex regum Esdræ sacerdoti, scribæ legis Dei cæli doctissimo salutem. 12. A me decretum est, vt cuicumque placuerit in regno meo de populo Israel, & de Sacerdotibus eius, & de Leuitis, ire in Ierusalem, tecum vadat. 13. A facie enim regis, & septem consiliatorum eius, missus es, vt visites Iudæam & Ierusalem in lege Dei tui, quæ est in manu tua: 14. & vt feras argentum & aurum, quod rex & consiliatores eius sponte obtulerunt Deo Israel, cuius in Ierusalem tabernaculum est. 15. Et omne argentum & aurum quodcumque inueneris in vniuersa prouincia Babylonis, & populus offerre voluerit, & de Sacerdotibus quæ sponte obtulerint domui Dei sui, quæ est in Ierusalem, 16. liberè accipe, & studiosè eme de hac pecunia vitulos, arietes, agnos, & sacrificia, & libamina eorum, & offer ea

super altare templi Dei vestri, quod est in Ierusalem. 17. Sed & si quid tibi & fratri-
bus tuis placuerit, de reliquo argento & auro vt faciatis, iuxta voluntatem Dei vestri
facite. 18. Vasa quoque, quæ dantur tibi in ministerium domus Dei tui, trade in con-
spectu Dei in Ierusalem. 19. Sed & cetera, quibus opus fuerit in domum Dei tui,
quantumcumque necesse est vt expendas, dabitur de thesauro, & de fisco regis,
20. & à me. Ego Artaxerxes rex, statui atque decreui omnibus custodibus arcæ
publicæ, qui sunt trans Flumen, vt quodcumque petierit à vobis Esdras sacerdos, scri-
ba legis Dei cæli, absque mora detis, 21. vsque ad argenti talenta centum, & vsque
ad frumenti coros centum, & vsque ad vini batos centum, & vsque ad batos olei cen-
tum, sal verò absque mensura. 22. Omne, quod ad ritum Dei cæli pertinet, tribuatur
diligenter in domo Dei cæli: ne fortè irascatur contra regnum regis, & filiorum eius.
23. Vobis quoque notum facimus de vniuersis Sacerdotibus, & Leuitis, & cantoribus,
& ianitoribus, Nathinæis, & ministris domus Dei huius, vt vectigal, & tributum, & an-
nonas, non habeatis potestatem imponendi super eos. 24. Tu autem Esdra, secundùm
sapientiam Dei tui, quæ est in manu tua, constitue iudices & præsides, vt iudicent omni
populo qui est trans Flumen, his videlicet qui nouerunt legem Dei tui, sed & impe-
ritos docete liberè. 25. Et omnis qui non fecerit legem Dei tui, & legem regis di-
ligenter, iudicium erit de eo, siue in mortem, siue in exilium, siue in condemnationem
substantiæ eius, vel certè in carcerem. 26. Benedictus Dominus Deus patrum no-
strorum, qui dedit hoc in corde regis, vt glorificaret domum Domini, quæ est in Ie-
rusalem, 27. & in me inclinauit misericordiam suam coram rege & consiliatoribus
eius, & vniuersis principibus regis potentibus: & ego confortatus manu Domini Dei
mei, quæ erat in me, congregaui de Israel principes qui ascenderent mecum.

verſ. 1. *Ost hæc verba*, post hæc acta & gesta, A

Esdras, scriptor huius libri, *filius Saraiæ*, Pontificis uccisi à Chaldæis & frater Iosedce, ac patruus Iesu Pontificis.

verſ. 6. *Ipse Scriba velox in lege Moysi*, q.d. Esdras legis Mosaïcæ erat peritissimus, in eaque docenda & explicanda promptissimus, *scriba* ergo idem est, quod *legis-peritus*, vel *legis doctor*. Nota, sicut Græci olim suos sapientes vocabant Philosophos, Chaldæi Magos, Galli Druydas, Iodi Brachmanes, Gymnosophistas; ita Iudæi suos Doctores vocabant סופרים *Sopherim*, quòd septuag. vertunt γραμματεῖς, Noster *scribas* à ספר B *Sepher*, idest *littera* vel *scriptura*, q.d. *litterati*, aut *scribæ* eò quòd circa S. Litteras describendas, docendas, explicandas versarentur. Scribarum enim officium erat S. Scripturam incorruptam seruare, correctæ eius descriptioni inuigilare, illam interpretari tum scripto, tum viua voce; inde responsa conscribere, tractatos conficere, variis modis eam enarrare &c. ita S. Epiphan. Hæresi 15. Vnde Seper id est *scriba*, deriuari potest à ספר *Saphar*, id est *enarrare*, *recensere* vt *sopher* sit idem, quod *enarrator legis*: *sed* Noster & septuag. ad etymon *sepher* respexerunt, vt dixi: sic Grammatici olim nuncupati C sunt qui γράμματα, id est litteras versabant, & obscuras dubiásque poetarum sententias explicabant. Omne enim Iudæorum studium erat in sacris litteris; nam prophanas & gentiles vix norant. ita Ianseo. Toletus, Maldon. & alii, vbi agunt de legisperitis cum quibus Christus crebrò disserit. Inter hos scribas eminuit Esdras, vt dixi in Procemio. Hinc Elias Germ. in Thisbi: scribæ, ait sunt sapientes, qui alio nomine vocantur magistri: *sopher* ergo idem est, quod *Rabbi*, *rab*, *Rabban*. Idē innuit S. Hier. Epist. 152.

Ascendit de Babylone in Ierusalem,

Et *dedit ei rex* (Artaxerxes) *secundum manum Domini Dei eius super eum, omnem petitionem eius*. *Manus* significat fauorem & operationem, qua Deus faciebat Esdram gratiosum regi, ait Caiet. vt rex ei concederet quicquid peteret. Non dubium autem Esdram petiisse à rege, vt Ierusalem restauraretur, & muris cingeretur, ideóque illud impetrasse. Vnde ab hoc anno septimo Artaxerxis, & ab hac regis concessione, multi inchoant septuaginta hebdomades, vsque ad Christum, vt dixi Daniel 9.

Anno septimo Artaxerxis. A sexto anno Darii, verſ. 7.
quo absolutum & dedicatum fuit templum, vsque ad annum septimum Artaxerxis, qui Darii ex filio Xerxe fuit nepos, fluxere anni 57. quare Esdras tunc erat grandæuus & plusquam centenarius, sed fortis adhuc & vegetus, Deo eum sustentante ad commodum populi, vt eum in lege Domini erudiret & expoliret. Vnde sequitur.

Esdras enim præparauit cor suum, vt inuestigaret verſ. 10.
legem Domini, vt scilicet eam cognosceret, & planè perspectam haberet, *&* deinde *faceret*, id est, opere adimpleret, *&* denique, *doceret in Israel præceptum & iudicium*, quid scilicet lex fieri, vel, non fieri præcipiat, quidque per eam sit iustum, vel iniustum (hoc enim discernere, est *iudicium*) licitum, vel illicitum. Disce hîc ab Esdra ordinem docendi esse hunc, primo vt plenè discas; secundò, vt quod didicisti, prior ipse facias & opere impleas; tertiò, vt idem alios doceas. Sic Christus *cœpit* primò *facere*, deinde *docere*, Act. 1. 1.

A facie, id est *iussu* & auctoritate, *regis & se-* verſ. 14.
ptem cōsiliariorum eius. Persarum enim reges habebant septem summos principes & consiliarios. Vnde congruè ad hunc numerum deinceps in Script. similiter nominantur septem Angeli primarii quasi principes Dei, *Septēviri aulæ cæle-*

ltis. Nam vt ait Aristot. (vel quisquis est Au-
ctor lib. de mundo post medium) *Maiestas & gubernatio regum Persarum fuit imago diuinæ maiestatis & prouidentiæ*. Vide dicta Apoc. 1. 4. ad illa *Et à septem Spiritibus*. *Vt visites Iudæam in lege Dei tui.* Rex ergo hic constituit Esdram visitatorem Iudæorum sibi subiectorum, vt videat an ipsi obseruent legem Dei, & sicubi ab ea aberrent, eos erudiat, corrigat & castiget,

vers. 20. *Dabitur de thesauro regis*. Vide hic pietatem regum Gentilium, scilicet Artaxerxis, qui æquè vt Cyrus & Darius, ex suo ærario præstitit sumptus necessarios ad templi ministeria.

Vers. 24. *Vt vectigal &c. non habeatis potestatem imponendi super eos.* Hinc patet Iudæos fuisse seruos & tributarios Persarum; sed rex eorum hic ab A omni tributo similive onere publico immunes facit sacerdotes, leuitas, ceterósque templi ministros, quod notent Principes Christiani, Vers. 25.

Tu autem, Esdra &c. constitue Iudices & præsides vt iudicent omni populo. Vt lites dissidentium in populo iuridicè definiant, & iudicialiter decidant.

vers. 26. *Et omnis qui non fecerit legem, &c. iudicium erit de eo siue in mortem.* Ecce hic rex dat Esdræ, & iudicibus ab eo è populo constituendis, potestatem necis in legis præuaricatores, quam Iudæis negarunt Romani: illam enim duntaxat Pilato, cæterisque suis præsidibus concesserunt. Vnde Iudæi, dicente Pilato, vt ipsi Christum B secundùm legem iudicarent, responderunt: *Nobis non licet interficere quenquam. Matth. 27.*

CAPVT OCTAVVM.

SYNOPSIS.

Recensentur per familias Iudæi, qui cum Esdra è Babylone redierunt in Iudæam. Item vasa, munera, hostiæ quas Deo obtulerunt.

HI sunt ergo principes familiarum, & genealogia eorum, qui ascenderunt mecum in regno Artaxerxis regis de Babylone. 1. De filiis Phinees, Gersom. De filiis Ithamar, Daniel. De filiis Dauid, Hattus. 2. De filiis Secheniæ, filiis Paros, Zacharias: & cum eo numerati sunt viri centum quinquaginta. 3. De filiis Phahath Moab, Elioenai filius Zarehe, & cum eo ducenti viri. 4. De filiis Secheniæ, filius Ezechiel, & cum eo trecenti viri. 5. De filiis Adan, Abed filius Ionathan, & cum eo quinquaginta viri. 6. De filiis Alam, Isaias filius Athaliæ, & cum eo septuaginta viri. 7. De filiis Saphatiæ, Zebedia filius Michael, & cum eo octoginta viri. 8. De filiis Ioab, Obedia filius Iahiel, & cum eo ducenti decem & octo viri. 9. De filiis Selomith, filius Iosphiæ, & cum eo centum sexaginta viri. 10. De filiis Bebai, Zacharias filius Bebai, & cum eo viginti octo viri. 11. De filiis Azgad, Iohanan filius Eccetan, & cum eo centum & decem viri. 12. De filiis Adonicam, qui erant nouissimi: & hæc nomina eorum: Elipheleth, & Iehiel, & Samaias, & cum eis sexaginta viri. 13. De filiis Begui, Vthai & Zachur, & cum eis septuaginta viri. 14. Congregaui autem eos ad fluuium, qui decurrit ab Ahaua, & mansimus ibi tribus diebus, quæsiuique in populo, & in sacerdotibus de filiis Leui, & non inueni ibi. 15. Itaque misi Eliezer, & Ariel, & Semeian, & Elnathan, & Iarib, & alterum Elnathan, & Nathan, & Zachariam, & Mosollam principes: & Ioiarib, & Elnathan sapientes. 16. Et misi eos ad Eddo, qui est primus in Chasphiæ loco, & posui in ore eorum verba, quæ loquerentur ad Eddo, & fratres eius Nathinæos, in loco Chasphiæ, vt adducerent nobis ministros domus Dei nostri. 17. Et adduxerunt nobis per manum Dei nostri bonam super nos, virum doctissimum de filiis Moholi filii Leui filii Israel, & Sarabiam & filios eius & fratres eius decem & octo, 18. & Hasabiam, & cum eo Isaiam de filiis Merari, fratresque eius & filios eius viginti: 19. & de Nathinæis, quos dederat Dauid & principes ad ministeria Leuitarum, Nathinæos ducentos viginti: omnes hi suis nominibus vocabantur. 20. Et prædicaui ibi ieiunium iuxta fluuium Ahaua, vt affligeremur coram Domino Deo nostro, & peteremus ab eo viam rectam nobis & filiis nostris, vniuersæque substantiæ nostræ. 21. Erubui enim petere à rege auxilium & equites, qui defenderent nos ab inimico in via: quia dixeramus regi: Manus Dei nostri est super omnes, qui quærunt eum in bonitate: & imperium eius, & fortitudo eius, & furor super omnes, qui derelinquunt eum. 22. Ieiunauimus autem, & rogauimus Deum nostrum per hoc: & euenit nobis prosperè. 23. Et separaui de principibus Sacerdotū duodecim,

duodecim, Sarabiam, & Hasabiam, & cum eis de fratribus eorum decem. 34. Appen-
dique eis argentum, & aurum, & vasa consecrata domui Dei nostri, quæ obtulerat rex
& consiliatores eius, & principes eius, vniuersusque Israel eorum qui inuenti fuerant:
25. & appendi in manibus eorum argenti talenta sexcenta quinquaginta, & vasa ar-
gentea centum, auri centum talenta: 26. & crateres aureos viginti, qui habebant so-
lidos millenos, & vasa æris fulgentis optimi duo, pulchra vt aurum, 27 Et dixi eis:
Vos sancti Domini, & vasa sancta, & argẽtum & aurum quod sponte oblatum est Do-
mino Deo patrum nostrorum: 28. vigilate & custodite, donec appendatis coram
principibus Sacerdotum, et Leuitarum, et ducibus familiarum Israel in Ierusalem, in
thesaurum domus Domini. 29. Susceperunt autem Sacerdotes et Leuitæ pondus
argenti, et auri, et vasorum, vt deferrent Ierusalem in domũ Dei nostri. 30. Promo-
uimus ergo à flumine Ahaua, duodecimo die mẽsis primi, vt pergeremus Ierusalem: et
manus Dei nostri fuit super nos, et liberauit nos de manu inimici, et insidiatoris in via.
31. Et venimus Ierusalem, et mansimus ibi tribus diebus. 31. Die autem quarta ap-
pensum est argentum, et aurum, et vasa in domo Dei nostri, per manum Meremoth
filii Vriæ Sacerdotis. et cum eo Eleazar filius Phinees, cúmque eis Iazabed filius Io-
sue, et Noadaia filius Bennoi Leuitæ, 33. iuxta numerum et pondus omnium: de cri-
ptúmque est omne pondus in tempore illo. 34. Sed et qui venerant de captiuitate fi-
lii transmigrationis, obtulerunt holocautomata Deo Israel vitulos duodecim pro om-
ni populo Israel, arietes nonaginta sex, agnos septuaginta septem, hircos pro pecca-
to duodecim: omnia in holocaustum Domino, 35. Dederunt autem edicta regis sa-
trapis, qui erant de conspectu regis, et ducibus trans Flumen, et eleuauerunt populum
et domum Dei.

vers. 1. *Vi ascenderunt mecum.* Hinc patet Esdram hunc catalogum scripsisse, ipsumque esse huius libri Aucto-
vers. 13. rem.

Qui erant nouissimi, id est qui vltimo loco Esdræ se associauerunt, vt cum eo redirent in Ierusalem.

vers. 17. *Et misit eos ad Eddo, qui est primus* (princeps) *Chaspiæ loco. Chaspia* erat pagus, vel vicus in Babylone, in quo habitabant Iudæi separati à Chaldæis, cuius pagi vel vici princeps erat *Eddo*.

vers. 21. *Et prædicaui*, id est indixi & promulgaui commone *ieiunium* &c. *vt peteremus ab eo viam rectam*, vt scilicet Deus via recta nos saluos & incolumes per tot hostes, pericula & anfractus deduceret in Ierusalem, omniáque nostra prosperaret.

vers. 23. *Rogauimus Deum nostrum per hoc.* Hebr. & sept. *Pro hoc*, vel *propter hoc*, vt scilicet propter hoc ieiunium dirigeret & prosperaret iter nostrum: quod & fecit: nam, *euenit nobis prosperè*. Vide hîc quàm apud Deum potens sit oratio armata ieiunio, vt videatur Deo vim inferre ad concedendum id quod petitur.

Et crateres aureos 20. *qui habebant* (pondus, id vers. 27.
est ponderabant) *solidos millenos*, Hebr. &c. septuag. *drachmas mille*.

Obtulerunt, holocautomata. Holocaustum pro- vers. 35.
priè erat Sacrificium, quo tota victima in honorem Dei cremabatur, sed hîc latius sumitur pro qualibet hostia, etiam pro peccato oblata vt sequitur. Vide dicta Leuit. 1. & seq.

Et leuauerunt populum, q. d. satrapæ & præfe- vers. 36.
cti Persarum *exaltarunt* Iudæos suo patrocinio, fauore, ope & opibus, promouendo fabricam templi, animando, adiuuando, annonam præbendo, munera offerendo, vti eis præceperat Artaxerxes c. præcedenti.

CAPVT NONVM.

SYNOPSIS.

Esdras delictum populi (quòd Gentiles duxissent vxores) vestes lacerando, & crines vellendo deplorat: Deúmque obsecrat, vt iram à populo auertat.

Postquam autem hæc completa sunt, accesserunt ad me principes, dicentes:
Non est separatus populus Israel, Sacerdotes & Leuitæ, à populis terrarum, &
abominationibus eorum; Chananæi videlicet, & Hethæi, & Pherezæi, & Iebuzæi,
& Ammonitarum, & Moabitarum, & Ægyptiorum, & Amorrhæorum: 2. tulerunt

enim de filiabus eorum sibi & filiis suis, & commiscuerunt semen sanctum cum po-
pulis terrarum: manus etiam principum & magistratuum fuit in transgressione hac
prima. 2. Cumque audissem sermonem istum, scidi pallium meum & tunicam, &
euelli capillos capitis mei & barbæ, & sedi mœrens. 3. Conuenerunt autem ad me
omnes, qui timebant verbum Dei Israel, pro transgressione eorum qui de captiuitate
venerant, & ego sedebam tristis vsque ad sacrificium vespertinum: 4. & in sacrificio
vespertino surrexi de afflictione mea, & scisso pallio & tunica, curuaui genua mea, &
expandi manus meas ad Dominum Deum meum, 5. & dixi: Deus meus, confundor
& erubesco leuare faciem meam ad te: quoniam iniquitates nostræ multiplicatæ sunt
super caput nostrum, & delicta nostra creuerunt vsque ad cælum, 6. à diebus patrum
nostrorum: sed & nos ipsi peccauimus grauiter vsque ad diem hanc, & in iniquitati-
bus nostris traditi sumus ipsi, & reges nostri, & Sacerdotes nostri, in manum regum
terrarum, & in gladium, & in captiuitatem, & in rapinam, & in confessionem vultus,
sicut et die hac. 7. Et nunc quasi parum et ad momentum facta est deprecatio nostra
apud Dominum Deum nostrum, vt dimitterentur nobis reliquiæ, et daretur nobis
paxillus in loco sancto eius, et illuminaret oculos nostros Deus noster, et daret nobis
vitam modicā in seruitute nostra, 8. quia serui sumus, et in seruitute nostra non de te-
liquit nos Deus noster, sed inclinauit super nos misericordiam coram rege Persarum,
vt daret nobis vitam et sublimaret domum Dei nostri, et extrueret et nobis sepem in Iu-
da et Ierusalem. 9. Et nunc quid dicemus Deus noster post hæc? quia dereliquimus
mandata tua, 10. quæ præcepisti in manu seruorum tuorum prophetarum, dicens:
Terra, ad quam vos ingredimini vt possideatis eam, terra immunda est, iuxta immun-
ditiā populorum, ceterarúmq; terrarū abominationibus eorum qui repleuerunt eam
ab ore vsque ad os in coinquinatione sua. 11. Nunc ergo filias vestras ne detis filiis eo-
rum, et filias eorum ne accipiatis filiis vestris, et non quæratis pacem eorum, et pros-
peritatem eorum, vsque in æternum: vt confortemini, et comedatis quæ bona sunt
terræ, et heredes habeatis filios vestros vsque in sæculum. 12. Et post omnia quæ ve-
nerunt super nos in operibus nostris pessimis, et in delicto nostro magno, quia tu
Deus noster liberasti nos de iniquitate nostra, et dedisti nobis salutem sicut est hodie,
13. vt non commoueremur, et irrita faceremus mandata tua, neque matrimonia
iungeremus cum populis abominationum istarum. Numquid iratus es nobis vsque
ad consummationem ne dimitteres nobis reliquias ad salutem? 14. Domine Deus
Israel iustus es tu: quoniam derelicti sumus, qui saluaremur sicut die hac. Ecce coram
te sumus in delicto nostro: non enim stari potest coram te super hoc.

vers. 2. *Vlerūt enim de filiabus eorum sibi* vxores. Nuta, Deus, Exodi 34. & Deuter 7. 3. præceperat Iudæis ne vxores ducerent Chananæas, quæ incolebant terram sanctam à Iudæis occupandam, idq; ob periculum peruersionis; ne scilicet ab idololatris vxoribus pellicerentur ad colendum idola, vt insinuat Nehemias c. vlt. v. 24. & 26. Idem iudicium erat de Ammonitis, Moabitis, Ægyptiis &c. intellige, nisi vxores priùs abiectis idolis ad Deum verum & Iudaismum se conuerterent: tunc enim licebat eas ducere, vti Salmon duxit Rahab, & Booz duxit Ruth.

Causam peccati Lyran. & Glossa assignant hanc, quod Iudæi venientes in Ierusalem, videntes vxores suas ex labore ærumnis itineris macilentas, rugosas & deformes, eas contempserint, ideóque duxerint è vicinis gentibus iuuenculas, vegetas & speciosas,

Manus etiam principum & magistratuum fuit in transgressione hac prima. q.d. In hoc opere ducendi vxores gētiles, primi fuere principes, qui alios ab hoc scelere auertere & compescere debuissent. Manus enim adhibetur operi vt illud operemur; atque manu iuncta manui solet dari fides mutua mariti & vxoris.

Sicut & die hac, cernimus, experimur & sentimus plagas iam dictas, quibus Deus dorsa nostra assiduè verberat, & peccata nostra flagellat. vers. 7.

Et nunc quasi parùm & ad momentum facta est, vers. 8 grata & exaudita, *deprecatio nostra apud Dominum*, q.d. paruum quiddam & paruo, vt verendum est, tempore duraturum deprecatione nostra obtinuimus à Deo, vt scilicet liceret nobis è Babylone redire in patriam. Vnde septuag. verunt: *Et nunc vt parum mansuefactus est nobis Dominus.* Timebat enim Esdras ne ob coniugia hæc cum Gentilibus, inita, Deus rursum iratus reditum in Ierusalem reuocaret, impediret, & aliis ærumnis inuolueret.

Et daretur nobis paxillus in loco sancto eius, ita lege cum Hebr. Septuaginta; Roman. non, *pax illius*, q. d. *Et daretur nobis paxillus*, id est modica firmitas (*paxillis* enim & clauis figebant tabernacula, trabes & signa, vt firma consisterent) habitationis nostræ in Ierusalem. Vnde septuaginta pro *paxillus*, vertunt firmamentum

ita Caiet. Vatab. & alii. Symbolicè, *paxillus* significat Principes & magistratus è gẽte Iudaïca: ab hia enim pendebat populus, ficut vas vel trabs pendet à paxillo, vt dixi Isaiæ 22. 23 ad illa Dei de Eliacim Pont. *Et figam illum paxillum in loco fideli, & erunt in solium gloriæ domui patris eius.* Esdras ergo pro magno beneficio computat, quòd Artaxerxes Iudæia dederit è gente sua principes & magistratus, qui eos secundùm leges & instituta patria regerent, & in vero Dei cultu promouerent: si enim Persaa dedisset, parũ illi Dei culrum conseruare curassent. Et hnc beneficio, *illuminaret*, id est tecrearet, lætificaret (sicut enim tenebræ tristitiæ, sic lux lætitiæ est symbolum & causa) *oculos nostros Deus noster: & daret nobis vitam modicam in seruitute nostra. Vitam*, intellige iucundam, liberam & lætam: nam viuere in mœrore & seruitute, mors potius est quàm vita. Adde quod tradit Xenophon lib. 7. Cyropædiæ, Cyrum; cùm capta Babylone Persæ sæuirent in ciues, præcepisse vt parcerent & vitam darent eis, qui loquerentur lingua Syriaca, id est Iudaicè: hanc enim mentem ei indidit Deua in gratiam Iudæorum,

vers. 9. *Et extrueret solitudines*, ita vocat ruinas & domos desolatas in Ierusalem quæ iam restaurabãtur: *Et daret nobis sepem*, (ita lege cum Roman. non *spem*, vt, legunt alii) id est mummen, tutelam & securitatem à Samaritis, aliisq; hostibus qui nunc sub Cambyse fabricam vrbis & templi impediuerunt; idque factum est per fauorem Artaxerxis, tam beneuoli tamque potentis monarchæ.

vers. 11. *Qui repleuerunt eam ab ore vsque ad os in coinquinatione sua*, id est impleuerunt eam ab omni parte, sicut vas impletur ab ore ad os, id est ab vna extremitate vsque ad aliam aceto, aliove liquore. Addit Sanchez, *os* ait, mensurã denotat, quia mensura omnis maximè liquidorum orificium habet, quod est in vase summum, & vbi magna est alicuius liquoris abũdantia, ex vno vase iam pleno in aliud per canalẽ transfunditur, & inde rursùs in aliud, donec omnia vasa ad summũ expleantur. Quo dicendi modo multæ prouinciæ significantur plenæ abominatione gentilitia.

vers. 12. *Nunc ergo*, sunt verba Dei prohibentis, ne quis ducat vxorem gentilem.

Et non quæratis pacem eorum & prosperitatem eorum, q. d. ne curetis, ametis, quæratis prosperitatem Gentium vicinarum, quæ pace fruentes abundant opibus & deliciis, vt propterea cupiatis cum eis fœdus & matrimonia inire; sed potius Deo vestro seruite in terra vestra, ab eóque prospera omnia petite & expectate. Secundò q. d. non sitis solliciti de Gentium vicinarum pace & prosperitate, vt de ea gaudeatis: & si illa eis auferatur, doleatis: nolo enim vos cum eis amicitiam inire, & matrimonia iungere, sed potiùs cupio vos ab eis esse auersos & inimicos, vt eos conculcetis, euertatis & exscindatis, vt iussit Deus, Exodi. 23. 32.

vers. 13. *Et post omnia quæ venerunt super nos in operibus* (id est propter opera· Est enim ב pretii siue meriti) *nostris pessimis, & in delicto nostro*, magno idololatriæ, quo sub Salomone, Manasse, Iechonia &c. relicto Deo coluimus idola gentium; *quia tu Deus noster liberasti nos*, è captiuitate Babylonica, in quam ob peccata nostra incideramus, *& dedisti nobis salutem*, libertatem, vt salui rediremus in Ierusalem, sicut est hodie, id est sicut hodie factum cernimus, gaudemus & gratulamur; idque, Domine, fecisti hoc fine, vt tanto beneficio tuo illecti *non converteremur* ad pristina idola & vitia. Nota, τὸ Ki, id est *quia*, hîc non sumitur propriè vt significet causam, sed impropriè idque dupliciter; Primò vt sit particula nil significans, sed per pleonasmum redundans, & ornatus causã dumtaxat addita: Sic enim Hebræi sæpe vsurpant τὸ כי Ki, præsertim cum rem grauem vel eximiam, vel valde desideratam aut gratam significare volunt, vt Iohan. 4. vbi Christus ait Samaritanæ: *Bene dixisti, quia non habeo virum*, Id est me non habere virum; Et Osee c. 10. 35. *Quia luxit super eum populus*; Et cap. Eodem v. 3. *Quia nunc dicent non est rex nobis.* Et psal. 17. quater particula כי Ki Hebr. ad ornatum ponitur, & *quoniam* latinè, quæ illi respondet, quæ idem valet quod *quia*, v. 31. 32. 33. 35. Quare sensus erit: Post hæc omnia, quæ propter nostra opera scelerata pertulimus, tu Deus noster liberasti nos.

Quia redundans.

Ita Sanchez. Secundò, magis neruosè Vatab. pro *quia* vertit *tamen*. Hebr. enim Ki, id est *quia* sæpe est aduersatium & sumitur pro *sed, tamen, veruntamen*, vt Isaiæ 36. *nunquid parturiet terra in vna die? quia parturiuit & peperit Sion*, id est non poterit parere vno die terra; veruntamen poterit sion. Psal. 36. cùm dixisset Dauid de iustis: *Non confundentur in tempore malo*; subiicit de impiis: *quia peccatores peribunt*, id est, veruntamen peccatores peribunt. Et psal. 13. cùm dixisset de peccatoribus: *Trepidauerunt timore, vbi non erat timor*; De iustis statim subiicit. *Quoniam Dominus in generatione iusta est*: id est veruntamen Deus cum iustis erit & ideò non timebunt.

Quia pro tamen.

Sic & hîc: vnde Vatab. vertit: *Posteaquam verò omnia hæc venerunt super nos propter opera nostra mala, & propter ingentia delicta nostra: tu tamen, ô Deus noster, pepercisti, ne nos deprimeres ob iniquitates nostras.* Admiratur enim Esdraa immensam Dei in Iudæos clementiam, quod eos ob tanta scelera in Babylone non dereliquerit, nec plane disperdiderit, sed pepercerit; quin & nouis magnisque donis auxerit, nimirum libertate, reditu in patriam, restauratione vrbis & templi; adeò vt beneficiis suis cum ipsorum ingratitudine & maleficiis certasse videatur. Hæc est diuina clementia omnem humanam superans, & Deo soli propria.

Nunquid iratus es nobis vsque ad consummationem, vt nos planè disperderes & consumeres, *ne dimitteres nobis reliquias ad salutem?* ne scilicet ex tot millibus Iudæorum saluares paucos aliquos, quasi populi reliquias; q. d. minimè gentium: licèt enim tu id optimo iure nobis facere potuisses ob nostra scelera: tamen noluisti. Vicit enim tua clementia tuam iustitiam, vt non tantùm paucas reliquias, sed multa millia Iudæorum tam in Iudæa, quàm in Babylone saluaris, & in vita conseruaris, quæ pristinum Israelis ac Reipublicæ, & Ecclesiæ tuæ decus & splendorem quasi emortuum suscitabunt, & rediuiuum gloriosumque exhibebunt.

Domine Deus Israel iustus es tu: quoniam derelicti sumus qui saluaremur sicut die hac, apparet, & ab omnibus eernitur; q. d. multi quidem è nobis perierunt ob peccata, quia iusto tuo iudicio eos condemnasti; non pauci tamen in vita superstites derelicti sunt qui saluarentur; qua in te excessum quendam iustitiæ fecisti, vt iustissimus sis & dicaris, eò quòd non omnes perdideris, vti iustè poteras, sed multos saluâris, vt iustitiam tuam clementia magna temperares; imò iustitia tua sineret se vinci à tua clementia, aut potius ipsa se conuerteret in clementiam, faceret- B que vt clementia iustitiæ locum occuparet. Hic enim est excessus iustitiæ, cùm iustitia locum A suum cedit clementiæ, imò in eam se commutat, & transformat,

Ecce enim coram te sumus in delicto nostro, q. d. Reos nos tibi sistimus grauissimi delicti, scilicet quod vxores gentilitias duxerimus: *Non enim stari potest coram te super hoc*, q. d. Non potest hoc vlla ratione negari, excusari, velari, vel defendi; Hebr. *Non enim est stare coram te super hoc* quin In iudicio causa cadamus, iudicemurque peccatores, ingrati, & rei læsæ diuinæ maiestatis. Quare præ pudore vultum velamus, imò in terram B proiicimus, flagitantes gratiam & misericordiam tuam. Talis debet esse pœnitentium sensus & oratio, pudor & contritio.

CAPVT DECIMVM.

SYNOPSIS.

ESdras mandat dimitti vxores gentilitias: designantur præfecti, qui hoc mandatum exequantur: recensentur ii, qui gentilitias duxerant.

SIc ergo orante Esdra, & implorante eo, & flente, & iacente ante templum Dei,
collectus est ad eum de Israel cœtus grandis nimis virorum, & mulierum, & pue-
rorum, & fleuit populus fletu multo. 1. Er respondit Sechenias filius Iehiel de
filiis Ælam, & dixit Esdræ: Nos præuaticati sumus in Deum nostrum, & duximus
vxores alienigenas de populis terræ: & nunc, si est pœnitentia in Israel super hoc,
2. percutiamus fœdus cum Domino Deo nostro, vt proiiciamus vniuersas vxores,
& eos qui de his nati sunt, iuxta voluntatem Domini, & eorum qui timent præce-
ptum Domini Dei nostri: secundum legem fiat. 3. Surge tuum est decernere, nós-
que erimus tecum: confortare, & fac. 4. Surrexit ergo Esdras, & adiurauit prin-
cipes Sacerdorum & Leuitarum, & omnem Israel, vt facerent secundùm ver-
bum hoc, & inrauerunt, 5 Er surrexit Esdras ante domum Dei, & abiit ad cubiculum
Iohanan filii Eliasib, & ingressus est illuc, panem non comedit, & aquam non bibit: lu-
gebat enim transgressionem eorum, qui venerant de captiuitate· & missa est vox in Iu-
da & in Ierusalem omnibus filiis transmigrationis, vt congregarentur in Ierusalem: 6.
& omnis qui non venerit in tribus diebus iuxta consilium principum & seniotum, aufe-
retur vniuersa substantia eius, & ipse abiicietur de cœtu transmigrationis. 7. Conue-
nerunt igitur omnes viri Iuda & Benjamin in Ierusalem tribus diebus, ipse est mensis
nonus, visegimo die mensis: & sedit omnis populus in platea domus Dei, trementes
pro peccato, & pluuiis. 8. Et surrexit Esdras sacerdos, & dixi ad eos: Vos transgressi
estis, & duxistis vxores alienigenas, vt adderetis super delictum Israel. 9. Et nunc
date confessionem Domino Deo patrum vestrorum & facite placitum eius, & separa-
mini à populis terræ, & ab vxoribus alienigenis, 10. Et respondit vniuersa multitudo,
dixitque voce magna: Iuxta verbum tuum ad nos, sic fiat, 11. Veruntamen quia popu-
lus multus est, & tempus pluuiæ, & non sustinemus stare foris, & opus non est diei vnius
vel duorum (vehementer quippe peccauimus in sermone isto) 12. constituantur prin-
cipes in vniuersa multitudine: & omnes in ciuitatibus nostris qui duxerunt vxores alie-
nigenas, veniant in temporibus statutis, & cum his seniores per ciuitatem & ciuitatem,
& iudices eius, donec auertatur ira Dei nostri à nobis super peccato hoc. 13. Igitur Io-
nathan filius Azahel, & Iaasia filius Thecue, steterunt super hoc, & Mesollam, & Se-
bethai Leuites adiuuerunt eos: 14. Fecerúntque sic filii transmigrationis. Et abierunt,
Esdras Sacerdos, & viri principes familiarum, in domos patrum suorum, & omnes per
nomina sua, & sederunt in die primo mensis decimi vt quærerent rem. 15. Et consum-
mati sunt omnes viri, qui duxerant vxores alienigenas, vsque ad diem primam mensis
primi. 16. Et inuenti sunt de filiis sacerdotum qui duxerant vxores alienigenas. De fi-

lis;Iosue filii Iosedec,& fratres eius, Maasia, & Eliezer, & Iarib, & Godolia. 16. Et de-
derunt manus suas vt eiicerent vxores suas, & pro delicto suo arietem de ouibus offer-
rent. 17. Et de filiis Emmer, Hanani, & Zebedia. 18. Et de filiis Harim, Maasia, &
Elia, & Semeia, & Iehiel, & Ozias. 19. Et de filiis Pheshur, Elioenai, Maasia, Ismael,
Nathanael, Iozabed, & Elasa. 19. Et de filiis Leuitarum, Iosabed, & Semei, & Celaia,
ipse est Calita, Phataia, Iuda, & Eliezer. Et de cantoribus, Eliasib. Et de ianitoribus,
Sellum, & Telem, & Vri. 20. Et ex Israel, de filiis Pharos, Remeia, & Iezia, & Mel-
chia, & Miamin, & Eliezer, & Melchia, & Banea. 21. Et de filiis Ælam, Mathania,
Zacharias, & Iehiel, & Abdi, & Ierimoth, & Elia. 22. Et de filiis Zethua, Elioenai,
Eliasib, Mathania, & Ierimuth, & Zabad, & Aziza. 23. Et de filiis Bebai, Iohanan,
Hanania, Zabbai, Athalai. 24. Et de filiis Bani, Mosollam, et Melluch, et Adaia, Ia-
sub, et Saal, et Ramoth. 25. Et de filiis Phahath Moab, Edna, et Chalal, Banaias, et
Maasias, Mathanias, Beseleel, Bennui, et Manasse. 26. Et de filiis Herem, Eliezer,
Iosue, Melchias, Semeias, Simeon, 27. Benjamin, Maloch, Samatias. 28. Et de filiis
Hasom, Mathanai, Mathatha, Zabad, Eliphelet, Iermai, Manasse, Semei. 29. De fi-
liis Bani, Maaddi, Amram, et Vel, 30. Baneas, et Badaias, Cheliau, 31. Vania, Ma-
rimuth, et Eliasib, 32. Mathanias, Mathanai, et Iasi, 33. et Bani, et Bennui, Semei,
34. et Salmias, et Nathan, et Adaias, 35. et Mechnedebai, Sisai, Sarai, 36. Entel,
et Selemiau, Seremia, 37. Sellum, Amaria, Ioseph. 38. De filiis Nebu, Iehiel, Ma-
thathias, Zabad, Zabina; Ieddu, et Ioel, et Banaia. 39. Omnes hi acceperant vxores
alienigenas, et fuerunt ex eis mulieres quæ pepererant filios.

vers. 1. *Ic ergo orante Esdra & implorante* (Dei misericordiam) *& flente, & iacente ante templum.* Fecit hoc Esdras, vt populum ad pœnitentiam inueterati abusus ducendi alienigenas, sua oratione & fletu impelleret; Ipse enim confitetur & deflet hîc peccatum non suum, sed populi eiusque personam & peccatum in se suscipit (æquè ac fecit Christus, cuius Esdras hic est typus) ideóque publicam orationem instituit; cum gemitu & lachrymis prostratus in terram, & iacens ante templum, quasi indignum se existimans qui templum ingrederetur, ibique oraret; vtque ante templum orans & plorans; vt habent septuag. à toto populo circumfuso audiretur,

vers. 2. *Et nunc si est pœnitentia in Israel super hoc.* Hebr. & Septuag. *Si est spes,* Scilicet Deum per pœnitentiam placandi. *Pœnitentia* enim est dolor de peccatis cum spe veniæ impetrandæ. Qui enim non habet spem veniæ non pœnitet, sed desperat instar Iudæ. Quare pœnitentia includit spem remissionis peccati.

vers. 3. *Percutiamus fœdus cum Domino Deo nostro, vt proiiciamus vniuersas vxores* (alienigenas) *& eos qui de his nati* (ne natorum intuitus & amor, nos sollicitet ad reuocandas eorum matres alienigenas. Verùm cùm hi sint filii nostri, impium & inhumanum foret eos omnino abiicere: quare abiiciamos eos non planè & absolute, sed) *iuxta voluntatem Domini, & iuxta eorum qui timent Dominum,* vt scilicet modum abiiciendi, quem viri sapientes & timentes Deum nobis præscripserint, exequamur.

vers. 5. *Et iurauerunt,* se vxores alienigenas, absolutè, & omnino dimissuros; filios verò ex eis procreatos non absolutè, sed iuxta consilium Esdræ & sapientum Deum timentium à se ablegaturos. Sapientes autem hunc modum præscripserunt, vt filios à se & domo sua amandarent ad Collegia & pædagogia ad hoc instituta & instituenda, vt in iis à viris prudentibus erudirentur in vera

A Dei fide, timore & cultu, ac in bonis moribus, ita Caiet.

Magna fuit hæc resolutio Iudæorum, planè seria pœnitentia, & iuramentum valde arduum. Iurant enim se vxores suas, quibus ardore magno tot annus agglutinati fuerant, quasque amabant vt viscera sua, abiecturos, vt Dei voluntati legique satisfaciant. Idem facturos de prolibus, quos vt sua membra, imò vt viuas sui imagines, ac vt alteros se, vtpote in quibus post mortem superstites futuri, & in hominum memoria continuè victuri erant, abiecturos, & spem posteritatis quasi succisuros; q. d. malumus place-
B te Deo, quàm vxoribus & filiis nostris; malumus gratiam Dei, quàm vxorum. Deum enim amamus supra omne amabile: quare vt eius amori, religioni & legi obsequamur, illos à Deo nobis dilectos abdicabimus, & quasi membra nostra à nobis disseccabimus. Imitabimur Abraham patrem nostrum, qui vnicum suum Isaac Deo immolare voluit.

Nota, nonnulli cum Bellarmino lib. 1. de Matrim. cap. 23. censent hæc matimonia Iudæorum cum alienigenis fuisse irrita & nulla, eò quòd lex Exod. 23. & Deuter. 7. vetans, illi videatur eadem pariter irritare & annullare. Probabiliùs Caiet. & alii censent illa lege fuisse dumtaxat ve- *Matrimonia Iudæorum cum alienigenis irrita.*
C tita, non autem irrita. Lex enim nil tale exprimit, quo significet illa esse nulla. Dissoluit tamen ea Esdras, quia in lege connubia solui poterant per libellum repudii Iudæis permissum, ac proinde hoc casu debebant solui, vtpote contra legem inita, & vetita ob periculum idololatriæ.

Et surrexit Esdras ante domum Dei, & abiit ad cubiculum Iohannan filii Eliasib. Hic Eliasib, fuit pontifex, ac filius Ioacin. Hæc enim fuit series Pontificũ illius æui Saraia occiso à Chaldæis successit filius Iosedec, huic Iesus, huic Ioacim, huic Eliasib, vt patet Nehem c. 12. v. 22. videtur ergo Ioacim iam fuisse mortuus, vt ei successerit Eliasib. vti asserit Iosephus lib. 11. c. 5. & Euseb. in vers. 6.

Chron. Certè anno Artaxerxis vigesimo Eliasib fuisse pontificem, liquet Nehem. 3. v. 1.

vers. 7. *Et missa est vox in Iuda*, quasi dicat missus est præco, qui sua voce omnes Iudæos citaret, & conuocaret in Ierusalem sub pœna excommunicationis & confiscationis bonorum, vt audirent mandatum Esdræ & principum de dimittendis vxoribus gentilitiis. Porro sub Iuda & Beniamin intellige cæteros Israelitas, qui se tribui Iudæ aggregarant sub Duce Zorobabele & Iesu Pontifice.

Ipse est mensis nonus, vigesimo die mensis. Nota, Hebræi vtebantur mensibus non solaribus vt nos, sed lunaribus. Vna enim lunatio siue vnus lunæ per Zodiacum cursus, vnum constituebat mensem. Porrò primus mensis erat is cuius nouilunium proximius erat æquinoctio verno, quod modò incidit sub diem 21. Martii: tunc enim liberati fuerunt Hebræi ex Ægypto per primam celebrationem Paschæ, & Agni Paschalis in mense primo. Primus hic mensis vocabatur *Nisan*, qui respondebat nostro partim Martio, partim Aprili. Vide dicta Exodi 12. Nonus ergo mensis, de quo hîc, vocabatur *Caslea*, qui respondebat nostro partim Nouembri, partim Decembri. Ordo enim mensium Hebræorum est hic: Nisan, Iiar, Siuan, Tammuz, Ab, Elul, Tisri, Marchesuan, Casleu, Tebet, Sabat, Adar. ita Geneb. in Calendario Hebræorum.

Et sedit omnis populus in platea domus Dei trementes pro peccato & pluuiis, q. d. tremebant interius ex conscientia sceleris eos exagitante, quòd scilicet vxores gentilitias duxissent, contra legem Dei: tremebant pariter exteriùs ob pluuias & frigora; Erat enim Nouember.

vers. 11. *Et nunc date confessionem Domino Deo*. Hebr. *date* תודה toda, id est *confessionem, laudem, gloriam*, q. d. pœniteat vos, ac confitemini Domino reatum peccati vestri, cum serio & efficaci satisfactionis & emendationis proposito, repudiandi scilicet vxores alienigenas. Hæc enim confessio & pœnitentia vestra valde Deum laudabit & glorificabit: Nam primo testabitur ipsum esse iustum, vos verò peccatores. secundò, subdet vos Deo Deique voluntati & legi. tertiò, abdicabit à vobis periculum idololatriæ. quartò, separabit vos quasi fideles & sanctos à contactu & contaminatione infidelium & immundorum. Vide dicta Iosue 7. 19. vbi Iosue ait ad Athan: *fili da gloriam Deo.*

Confessio est laus Dei quadrupliciter.

Constituantur principes, qui exequantur edictum iam editum, ac curent, vt singuli qui vxores alienigenas duxerunt, eas dimittant. Hinc videtur edictum hoc executioni mandatum fuisse, ac singulos partim sponte, partim coactos à principibus dimisisse vxores gentilitias: id enim factum esse, expresse narrat Iosephus lib. 11. c. 5. ac lib. 3. Esdræ c. 9. 36. Negat tamen hoc Caiet. aitque Esdram non præualuisse, vt id posset exequi ob multitudinem resistentium, qui vxoribus suis agglutinati erant, sed id perfecisse post decē annos, Nehemiam, c. 13. 23. *In diebus*, inquit, *Illis vidi Iudæos ducentes vxores Azotidas, Ammonitidas, Moabitidas: & filii eorum ex media parte loquebantur Azoticè, & nesciebant loqui Iudaicè, & loquebantur iuxta linguam populi & populi.* vers. 14.

Verū hic locus nō conuincit. Dici enim potest estque valde probabile, Iudæos post tot promissiones, iuramenta, lachrymas & gemitus rediisse ad vomitum, ac easdem vxores alienigenas reuocasse, vel aliis similes duxisse. Nam disertè totus populus hoc loco cōsensit Esdræ in alienigenarum repudium, vt patet v. 12. vbi dicitur: *Et respondit vniuersa populi multitudo, dixitque voce magna: iuxta verbum tuum ad nos* (sicut locutus es & edixisti nobis) *sic fiat.*

Et consummati sunt (planè & plenè numerati, annotati, & in catalogum redacti sunt) *Omnes viri, qui duxerunt vxores alienigenas.* Vnde eorum nomina deinceps fusè recensentur etiam sacerdotum: quæ res indicat magnam fuisse tunc morum corruptionem, vt sacerdotes quoque peruaserit. Porrò, *sicut populus, sic sacerdos*, ait Isaias c. 24. 2. *Omnes hi acceperunt vxores alienigenas, & fuerunt ex illis mulieres quæ pepererant filios.* Pro *pepererant* Hebr. est וישימו iasimu, id est, *posuerunt* quod nonnulli sic explicant q. d. mulieres nonnullæ alienigenæ filios suos, quos ex Iudæis conceperant, exposuerunt arbitrio & volūtati iudicum, vt eiicerent eos, aut retinerent. Verùm hæc res non spectabat ad mulieres, sed ad maritos, & ad iudices, qui hîc cum viris, non cum vxoribus, rem & causam egerunt. Igitur *mulieres ponere filios* idem est quod *parere filios*, vt vertit Noster, Septuag. Vatab. & alii. vers. 17. vers. 44.

LIBER NEHEMIAE ARGVMENTVM.

EHEMIAS primitùs, vt patet Esdræ 1. 63. ante Esdram (qui sub Artaxerxe rediit) sub Cyro cum Zorobabele & populo, Babylone reuersus fuerat in Ierusalem, vt eam cum templo reædificaret. Vnde eum ibi inuenit Esdras, vt patet Esdræ 1. c. 8. 9. verùm cum Samaritani sub Cambyse Cyri filio fabricam vrbis & templi impedirent per nouem annos, Nehemias regressus est cum Zorobabele Babylonem, fuitque pincerna Artaxerxis; vnde anno eius vigesimo facultate ab eo impetrata restaurandæ vrbis, rediit secundò in Ierusalem, eamque instaurauit, & muris vndique cinxit, spatio duodecim annorum, scilicet ab anno 20. Artaxerxis vsque annum 32. eiusdem, vt patet cap. 13. 6. quo facto, tertiò rediit Babylonem, indeque tertiò reuersus est in Ierusalem, ibique paulo pòst mortuus. Audi Iosephum lib. 11. c. 5. in fine: *Post hæc*, inquit, *& alia multa honesta & laude digna opera, Nehemias iam senex defunctus est. Vir ad virtutem & iustitiam natus, & in populares suos beneficentissimus, relicto sempiterno sui monumento in Hierosolymitanis mœnibus.*

Zorobabel autem in Babylone mansit, ibique mortuus est, vt tradunt Hebræi in Seder Olam, & lib. 3. Esdræ cap. 3. 4. & 6.

Quæres, quis & qualis fuit Nehemias? Seuerus Sulpitius, S. Isidorus & Sixtus Senensis in Nehemia censent eum fuisse de tribu Iuda. Verùm sacerdotem eum fuisse, ideóque oriundum ex tribu Leui, liquet. 2. Machab. 2. 21. Porrò fuit ipse aulicus Artaxerxis, imò pincerna, vnde ab eo obtinuit facultatem vrbem reædificandi, idque fecit magno labore, magnaque fortitudine assiduè certando cum hostibus fabricam impedientibus. Artaxerxes hic fuit Longimanus Xerxis filius, sub quo Pontifex Iudæorum erat Eliasib filius Ioacim, nepos Iesu, Nehemiæ familiaris & adiutor. Porrò, Nehemias præter hunc librum scripsit alium de rebus quæ Iudæis post reditum in Ierusalem contigerunt, cuius fit mentio 2. Machab. 2. 13. inferebantur autem in descriptionibus & commentariis Nehemiæ hæc eadem, & vt construens Bibliothecam congregauit de regionibus libros & Prophetarum, & Dauid, & Epistolas Regum, & de Donariis. *Nehemias quis?*

Quæres secundò, an hic Nehemias, sit idem cum Nehemia, cuius meminit Esdras cap. 2. & seq. Nonnulli censent esse diuersum: probant primò, quia ille Esdras fuit vnus è ducibus redeuntium è captiuitate sub Cyro: quare tunc erat viginti annorum, vt minimum. A primo autem anno Cyri vsque ad annum. 32. Artaxerxis Longimani, ad quem Nehemias hic noster peruenit, vt patebit c. 13. 6. fluxere anni 96. Quare tunc Nehemias erat vt minimum centum & sedecim annorum, ac proinde ineptus ad officium Pincernæ Artaxerxis, multò ineptior ad laboriosam istam legationem, & profectionem è Ierusalem in Persidem ad Artaxerxem, de qua c. 13. 6. secundò, quia Nehemias hîc passim de se loquitur in prima persona: de Nehemia autem Esdræ socio loquitur Script. in tertia persona, vt patet cap. 7. vers. 65. & cap. 8. v. 9. Tertiò, quia Nehemias hic vidit Iaddum, qui fuit Pontifex, & occurrit Alexandro magno, vt innuitur cap. 12. 11. debuisset ergo Nehemias esse ducentorum annorum (tot enim sunt ab Esdra & Cyro vsque ad Alexandrum) & amplius. *An vnus Nehemias.*

Verùm plures censent vnum eundemque esse Nehemiam, non duos, idque videtur verius. Nam Nehemias tam in hoc libro, quàm in libro Esdræ vocatur Athersata. *Resp. esse eundem. Prob. 1.*

Audi lib. 1. c. 8. 9. *Dixit autem Nehemias (ipse est Athersata) & Esdras sacerdos.* Secundò,
2. quia quod de Athersata, id est Nehemia dicitur Esdræ p. c. 2. v. 63. scilicet eum præcepisse, vt sacerdotes incerti & dubii non comederent de victimis sanctificatis, donec oraculo pontificis constaret ipsos esse veros sacerdotes; idem prorsus de eodem
3. dicitur Nehem. c. 7. v. 65. Tertio, quia hic Nehemias c. 7. 7. dicitur cum Zorobabel & Iosue, siue Iesu filio Iosedec, sub Cyro, venisse in Ierusalem quartò, quia c. 8. 9.
4. Nehemias cum Esdra interpretatus est legem populo. Ergo vnus fuit Nehemias idemque Esdræ socius, eo tamen iunior. ita Salianus, Sanchez & alii.

Ad primum resp. Nehemiam fuisse longæuum, ideóque fortem & vegetum à Deo in multam senectam conseruatum, in commodum populi, vt Ierusalem rædificaret, & ciuium causam apud Artaxerxem ageret. Sic & Esdras fuit 132. annorum & amplius, vt in proëmio Esdræ ostendi.

Ad secundum resp. Nehemias huius libri est auctor, ideóque hic subinde loquitur de se in prima persona, & non semper, nam in tertia persona de se loquitur c. 7. v. 7. & v. 70. &c. c. 8. v. 9.

Ad tertium respondebo. c. 12. v. 11.

Nehemias Typus Christi.

Allegor. Nehemias fuit typus Christi tam nomine quàm re: Nehemias enim Hebr. idem est quod consolator Dei, quia ipse à Deo missus est ad solatium populi, vt eum roboraret in reædificanda Ierusalem. Sic Christus à patre missus est in carnem, vt consolaretur lugentes in Sion, ait Isaias c. 61. vtque Ecclesiam veterem labantem restaurarer, & in nouam sanctámque transformaret, ad óque vt singulorum Christianorum animas faceret vrbes, imo templa Dei: ita Beda, Glossa, alii, atque S. Hieron. Epist. ad Paulinum, cuius verba recitaui proœmio in Esdram.

2. Rursum Nehemias fuit vri genere & stirpe, sic & vitæ sanctitate magnifque animi dotibus illustris, ideóque Artaxerxi percharus, imò pincerna; sic & Christus ex Dauide, Salomone, cæterisque regibus Iudæ oriundus fuit sanctus sanctorum & sapiens sapientium, imo *plenus gratiæ & veritatis* Iohan. 1. Lucæ. 2.

3. Tertio, Nehemias ingenti labore & zelo Ierusalèm reædificauit, ac Rempub. fidelium optimis legibus communiuit, atque pro ea contra Samaritanos assiduè certauit, nec vllum pro ea periculum defugit, nullam fatigationem recusauit, adeóque ter Babylonem vel Persidem adiit, ter in Ierusalem rediit licet iam grandæuus & senex. Sic Christus diuino zelo accensus ædificauit Ecclesiam tam militantem, quàm triumphantem, eamque sanctissimis præceptis & consiliis Euangelicis ornauit & stabiliuit; ac pro ea & animarum salute nullum laborem aut periculum detrectauit, sed totam vitam omnesque vires pro eius salute impendit, ac tandem infamem & atrocem crucis mortem subiit: Idem imitentur Prælati, Principes, Pastores, Sacerdotes, Religiosi & fideles Zelosi. Simili modo Esdras pro Israelis bono bis Babylonem adiit, bis in Ierusalem rediit. Carolus Magnus quater, ait Eginhardus in eius vita, Romam venit, vt Pontifici & Ecclesiæ Romanæ contra Longobardos aliosque hostes auxiliaretur. Vnde Imperator, anno Domini 800. creari, & à Leone 3. Pontifice coronari meruit Romæ in Basilica S. Petri ipso festo natiuitatis Christi, ait Anastasius Biblioth. & ex eo Baronius, anno Christi 800. S. Ludouicus bis expeditionem in terram sanctam suscepit; ac licet in priore captus maléque acceptus fuisset, secundò tamen reuersus peste exercitum inuadente, vitam in eadem posuit, ac moriens filiis posterisque vltimum hoc dedit monitum, vt pro Dei gloria & Ecclesiæ salute ac tutela nullum discrimen reformidarent, nullum laborem detrectarent; sed si opus sit sanguinem vitamque in tam glorioso opere profunderent, ideóque se eis exemplo præiuisse, ad lætum alacremque in causa tam pia mori. Lege eius Vitam.

Carolus Magnus quater adiit Romam.

S. Ludouicus bis castra mouit in terram sanctam.

CAPVT

vers. 19.

CAPVT PRIMVM.

SYNOPSIS.

NEhemias auditis Iudæorum in Iudæa ærumnis, luget & gemit, ac ieiuniis & precibus Dei opem implorat.

VErba Nehemiæ filij Helchiæ. Et factum est in mense Casleu, anno vigesimo, & ego eram in Susis castro. 1. Et venit Hanani vnus de fratribus meis, ipse & viri ex Iuda: & interrogaui eos de Iudæis, qui remanserant & supererant de captiuitate, & Ierusalem. 2. Et dixerunt mihi: qui remanserunt, & relicti sunt de captiuitate ibi in prouincia, in afflictione magna sunt, & in opprobrio: & murus Ierusalem dissipatus est, & portæ eius combustæ sunt igni. 3. Cùmque audissem verba huiuscemodi, sedi, & fleui, & luxi diebus multis: ieiunabam, & orabam ante faciem Dei cæli. 4. Et dixi: Quæso Domine Deus cæli fortis, magne atque terribilis, qui custodis pactum & misericordiam cum his qui te diligunt, & custodiunt mandata tua: 5. fiant aures tuæ auscultantes, & oculi tui aperti, vt audias orationem serui tui, quam ego oro coram te hodie, nocte & die, pro filiis Israel seruis tuis: & confiteor pro peccatis filiorum Israel, quibus peccauerunt tibi: ego & domus patris mei peccauimus, 6. vanitate seducti sumus, & non custodiuimus mandatum tuum, & ceremonias & iudicia, quæ præcepisti Moysi famulo tuo. 7. Memento verbi, quod mandasti Moysi seruo tuo, dicens: Cùm transgressi fueritis, ego dispergam vos in populos: 8. & si reuertamini ad me, & custodiatis præcepta mea, & faciatis ea; etiamsi abducti fueritis ad extrema cæli, inde congregabo vos, & reducam in locum, quem elegi vt habitaret nomen meum ibi. 9. Et ipsi serui tui, & populus tuus: quos redemisti in fortitudine tua magna, & in manu tua valida. 10. Obsecro Domine, sit auris tua attendens ad orationem serui tui, & ad orationem seruorum tuorum, qui volunt timere nomen tuum: & dirige seruum tuum hodie, & da ei misericordiam ante virum hunc, ego enim eram pincerna regis.

vers. 1. *Erba Nehemiæ.* Loquitur enim hîc A Nehemias, suaque facta pro Iudæis enarrat & enarrando conscribit. Vnde liquet eum huius libri esse auctorē, Nota: Nehemias sub Cyro cum Zorobabele Iudæos è Babylone reduxerat in Ierusalem: mox cum Cambyses Cyri filius vrbis templique fabricam impediret, rediit in Babylonem, ac sua industria, sanctitate & obsequio Artaxerxem regem sibi & Iudæis deuinxit.

In mense Casleu, qui nostro partim Nouembri, partim Decembri respondet: *Anno vigesimo Artaxerxis*, non Mnemonis, vt vult Scaliger & Petet. sed Longimani, vt passim docēt Interpretes. B

Et ego eram in Susis castro. Susæ erant sedes & regia Artaxerxis regumque Persarum, ita dicta à Liliis, & liliorum fertilitate. *Sesan* enim est lilium. Vide dicta Daniel 8.2. Hæc vrbs erat munitissima, idcóque vocatur castrum,

vers. 2. *Et venit Hanani vnus de fratribus meis*, id est de contribulibus meis, puta oriundus ex tribu Leui, è qua ego descendo.

vers. 3. *Et murus Ierusalem dissipatus est, & portæ eius combustæ sunt igni*, à Chaldæis 4. Reg. vlt. 10. Verùm hoc iam pridem sciebat, imò videiat Nehemias, cum sub Cyro rediit in Ierusalem. Quare videntur Iudæi sub Dario Hystaspis ędificantes templum, simul vrbem, muros & portas Leui opere instaurasse. Vbi enim habitassent tuta & secura tot millia Leuitarū, & sacerdotum templo seruientium, & ciuium è Babylone reducum, nisi in Ierusalem muris cincta & portis clausa? H[illegible]paret, q[illegible]d post reditum Nehemiæ è Ierusalem in Babylonem, Samaritæ aliique hostes Iudæorum Ierusalem inuaserint muros dissiparint, & portas combusserint, idque Hanani hîc nunciat Nehemiæ, qui id audiens ingemuit, & patriæ suæ, cuius erat amantissimus, calamitatem deplorauit. Vidētur enim multi Iudæorum, qui è Babylone in Ierusalem redierant, cum viderent vrbis desolationem & hostium crebros insultus, rediisse in Babylonem, ideóque hostibus facile fuit muros vrbis dissipare, & portas comburere: templum non item, quia hoc erat instar arcis, & à paucis

E

Iudæis pro aris & focis pugnantibus strenuè defendebatur.

vers. 9. *Extrema cæli*, Id est extremas terræ regiones: quæ enim in horizonte nostro extremæ sunt, videntur contingere cæli curui & rotundi extremitatem, ita iudicat vulgi oculus, cuius sensui subinde S. Scriptura se conformat. septuaginta vertunt: *In summitate fundamenti cæli*, id est ab ea parte, vbi videtur cælum fundari, ac quasi inniti & incumbere extremitati terræ. Sic dicitur Deuter 3.4. *Si ad cardines cæli*, & ad extrema terræ, quæ videntur esse quasi cardines substinentes cælum, *fueris dissipatus, inde te retrahet.*

Quos redemisti, ex Ægyptia seruitute, ac deinceps sæpè è iugo Philisthinorum, Ammonitarum, Madianitarum &c. vt patet ex libro Iudicum & Regum, vers. 10.

Et da ei (mihi Nehemiæ) *misericordiam ante virum hunc*, Artaxerxem regem, cuius ego pincerna sum, vt ab eo impetrem, quod data occasione postulare desidero, scilicet restaurationem Ierosolymæ. vers. 11.

CAPVT SECVNDVM.

SYNOPSIS.

NEhemias ab Artaxerxe impetrat facultatem redeundi in Ierusalem, eiusque muros instaurandi: cui rei strenuè insistit, frustra hostibus eum impedire conantibus.

FActum est autem in mense Nisan, anno vigesimo Artaxerxis regis: & vinum erat
ante eum, & leuaui vinum, & dedi regi: & eram quasi languidus ante faciem
eius. 1. Dixitque mihi rex: quare vultus tuus tristis est, cùm te ægrotum non vi-
deam? non est hoc frustra, sed malum nescio quod in corde tuo est. Et timui valde,
ac nimis: 2. & dixi regi: Rex in æternum viue: quare non mœreat vultus meus,
quia ciuitas domus sepulchrorum patris mei deserta est, & portæ eius combustæ sunt
igni? 3. Et ait mihi rex: Pro qua re postulas? Et oraui Deum cæli, 4. & dixi ad
regem: Si videtur regi bonum, & si placet seruus tuus ante faciem tuam, vt mittas me
in Iudæam, ad ciuitatem sepulchri patris mei, & ædificabo eam. 5. Dixitque mihi
rex, & regina quæ sedebat iuxta eum: Vsque ad quod tempus erit iter tuum, & quan-
do reuerteris: Et placuit ante vultum regis, & misit me: & constitui ei tempus. 6. Et
dixi regi: Si regi videtur bonum, epistolas det mihi ad duces regionis trans Flumen,
vt traducant me, donec veniam in Iudæam: 7. & epistolam ad Asaph custodem
saltus regis, vt det mihi ligna, vt tegere possim portas turris domus, & muros ciui-
tatis, & domum, quam ingressus fuero. Et dedit mihi rex iuxta manum Dei mei bo-
nam mecum. 8. Et veni ad duces regionis trans Flumen, dedique eis epistolas regis.
Miserat autem rex mecum principes militum, & equites. 9. Et audierunt, Sanaballat
Horonites, & Tobias seruus Ammanites: & contristati sunt afflictione magna, quòd
venisset homo, qui quæreret prosperitatem filiorum Israel. 10. Et veni Ierusalem,
& eram ibi tribus diebus, 11. & surrexi nocte ego, & viri pauci mecum, & non in-
dicaui cuiquam quid Deus dedisset in corde meo vt facerem in Ierusalem, et iumen-
tum non erat mecum, nisi animal, cui sedebam. 12. Et egressus sum per portam
vallis nocte, et ante fontem draconis, et ad portam stercoris, et considerabam mu-
rum Ierusalem dissipatum, et portas eius consumptas igni. 13. Et transiui ad por-
tam fontis, et [illegible]aquæ-d[illegible]m regis, et non erat locus iumento, cui sedebam, vt tran-
siret. 14. Et ascendi per torrentem nocte, et considerabam murum, et reuersus
veni ad portam vallis, et redii. 15. Magistratus autem nesciebant quò abiissem, aut
quid ego facerem: sed et Iudæis et sacerdotibus, et optimatibus, et magistratibus, et
reliquis qui faciebant opus, vsque ad id loci nihil indicaueram. Et dixi eis: Vos no-
stis afflictionem in qua sumus; quia Ierusalem deserta est, et portæ eius consumptæ
sunt igni: venite, et ædificemus muros Ierusalem, et non simus vltrà opprobrium. 16.
Et indicaui eis manum Dei mei quod esset bona mecum, & verba regis, quæ locutus
esset mihi, & aio: Surgamus, & ædificemus. Et confortatæ sunt manus eorum in bono.
17. Audierunt autem, Sanaballat Horonites, & Tobias seruus Ammanites, & Gosem
Arabs, & subsannauerũt nos, & despexerunt, dixerúntque: Quæ est hæc res quã facitis?

numquid contra regem vos rebellatis? 19. Et reddidi eis sermonem, dixique ad eos: Deus cæli ipse nos iuuat, & nos serui eius sumus: surgamus & ædificemus: vobis autem non est pars, & iustitia, & memoria in Ierusalem.

vers. 1. *Actum est autem in mense Nisan anno vigesimo Artaxerxis* Longimani: hic enim (non verò Xerxes pater eius, cui proinde perperam hoc ascribit Iosephus) 32. annis & amplius regnauit, vt dicitur c. 13. 6. ita Iulius Africanus, S. Hieron. Aug. Euseb. Chrysost. Theod. Beda, Rupert. & alii quos citat Perer. lib. 11. in Daniel. qui proinde passim ab hoc anno vigesimo Artaxerxis, quo ipse Nehemiæ facultatem dedit Ierosolymæ reædificandæ, inchoant 70. Hebdomades Danielis cap. 9. 25. vide ibi dicta. Fusè enim ibidem hunc locum pertractaui, Quare ea hîc non repetam.

Et leuaui vinum de mensa, *& dedi regi* in manus, vt biberet quasi eius pincerna. Quæres, quomodo Nehemias adeo euectus est, vt Artaxerxi monarchæ fuerit familiaris, imò à poculis, quod officium in aula est primarium, nec nisi magnis & fidelissimis committitur? Resp. prima causa fuit sapientia, virtus & gratia Nehemiæ, vt dixi, qua se insinuabat in animos Principum, vt eos sibi suæque genti Iudaicæ conciliaret.

Causa cur Nehemias regis chagus.

1\.

2\. Secunda causa fuit, quòd multi censeant Esther fuisse vxorem huius Artaxerxis, quæ illum sibi, Nehemiæ & Iudæis astrinxit. Sed hoc examinandum in lib. Esther.

3\. Tertia causa magis particularis extitit, quòd reges Persarum biberent vinum Syriacum, siuè è Syria aduectũ, teste Suida l. 15. & Athenæo. Syriæ autem pars vel appendix est Iudæa. Quare Nehemiam Iudæum voluit Artaxerxes esse suum pincernam, vt is velut vinorum patriæ suæ apprimè peritus, meliora vina è Iudæa vel Syria sibi aduehi curaret, eaque accuratè conseruaret & regeret ea arte & modo, quo in Syria conseruari & regi solebant, ne acerem aliundve vitium contraherent.

Reges Persarum bibebant vinum è Syria.

Audi Athæneum lib. 1. c. 26. *Persarum reges*, inquit, *vinum Chalibonium tantùm bibebant. Posidonius in Damasco Syriæ gigni tradit, illicque satas à Persis vites.* Porrò de eorum aqua, quam potabant, ita scribit idem Athen. lib. 2. c. 6. *Herodotus*, ait, *l. 1. scribit Reges Persarum aquã vehi ex Choaspe fluuio Susa præterlabente, quo tantùm & alio nullo bibit.* Fuit hæc mira regum superstitio, vt dignitate regia indignum ducerent aliam aquam bibere. Audi Æ lianum l 12. *Cum alii commeatus magnificentia & ostentatione pleni sequebantur Xerxẽ, cũ etiam aqua ex Choaspe simul vehebatur. Cum verò in loco deserto sitirent, neque sitis remedium vllum inueniretur: proclamatum in exercitu est, si quis aquam ex Choaspe haberet, vt regi eam daret bibendam, & inuentus est quidam qui pauxillum haberet, idque putridum. Bibit igitur illam Xerxes, & eum qui dederat in benefactoris loco habuit, quoniam nisi illa fuisset inuenta, periisset.*

Et eram quasi languidus ante faciem eius. Hebr. *& antea non fueram malus* (hoc est *tristis*) *coram eo.* Ita Vatab. & Pag. verùm noster pro לא *lo* per א, id est *non*, legit לו *lo* per ו, id est *ei*, vnde vertit: *& eram quasi malus*, id est tristis, macilentus, exhaustus, lãguidus *coram eo*: nimirum mœror, vigiliæ, A ieiunia faciem eius pallentem, macilentã & languidam effecerant. Porrò Sept. pro רע *ra*, id est malus, legentes aliis punctis רע *rea*, id est socius, vertunt: *& non erat alter* (id est socius) *coram eo*, q. d. ego solus eram cum rege.

Dixitque mihi rex: quare vultus tuus tristis est, cũ te ægrotum non videam? non est hoc frustra, sed malum nescio quod est in corde tuo. Suspicatus est rex ex vultu deiecto Nehemiæ, illum habere aliquid quod eũ valde affligeret, aut certè eum facinus aliquod machinari, & forte insidias aliquas cõtra se moliri. Vnde causã tristitiæ ab eo exquirit, & ambiguè loquitur, vt Nehemias causã sincerè expromat, atque: *malũ nescio quod est in corde tuo: malum*, id est afflictio, dolor, mœror, q. d. mœstus B est vultus tuus, ergo mœstitia aliqua est in corde tuo, hæc enim mœsto vultu se ostendit & pandit: aut *malum*, id est malitia, maligna machinatio, vt fortè contra me, quid mali mediteris: vnde Septuag. vertũt: *non est hoc nisi πονηρία*, id est *prauitas cordis*. Hebr. enim רע *ra*, id est *malum* tam prauitatem & malitiam, quàm tristitiam & afflictionẽ significat, vt Matth. 6. *sufficit diei malitia*, idest afflictio *sua*; sicut ex aduerso *bonũ* significat tam bonitatem & honestatem virtutis, quàm iucunditatem & fœlicitatem, iuxta illud: *Ecce quàm bonum & quàm iucundum habitare fratres in vnum.* Psal. 132. videtur metuisse rex ne Nehemias sibi in vino venenum propinaret. Reges enim, qui C sibi summe apici formidant multosque habent æmulos, omnia tuta timẽt, ac præsertim venena in cibo & potu, nam vt ait Seneca in Thyeste: *venenum in auro bibitur*; præsertim si Nehemias idipsum à rege oblatum ex mœrore bibere noluit, quod non est incredibile. vers. 2.

Rex in æternum viue, q. d. opto vt diutissimè & in æternum, si fieri potest, viuas. Dicit hoc vt timorem regi eximat, sciatque se nihil contra eius vitam moliri. vers. 3.

Quia ciuitas domus sepulchrorũ patris mei deserta est, q. d. ego mœstus sum, quia Ierusalẽ, in qua D sepulti sunt patres mei, extantque eorum sepulchra, deserta est. Sepulchra vocat domus, quia domus Hebræis significat quemuis locũ, antrũ, thecam, loculum, qui aliquod corpus ambit & continet: sic nidi vocantur domus auium; flumen & mare vocantur domus piscium.

Religio sepulchri quanta?

Porrò magna fuit prisca cura & religio sepulchri patrum & auorum, ne ossa eorum exhumarentur, & abiicerentur, aut prophanarẽtur, & rebus prophanis vel immundis miscerẽtur. Vnde Baruch. c. 2. 24. idipsum à Chaldæis, factũ luget & deplorat dicens: *statuisti verba tua quæ locutus es in manibus puerorũ tuorũ Prophetarũ, vt transferrentur ossa regũ nostrorũ & ossa patrũ nostrorũ de loco suo; & ecce proiecta sunt in calore solis & in gelu noctis.* Hoc enim eis comminatus erat Deus per Ieremiã c. 8. 1. *eiicient*, inquit, *ossa regum Iuda, & ossa sacerdotum, & ossa prophetarum; & ossa eorũ qui habitauerũt Ierusalẽ de sepulchris suis.* Apud omnes gentes enim valde grauis iniuria & infamia habita fuit violatio sepulchrorum. Vnde Horatius in Epodu Ode 16. id metuens ita luget:

Barbarus heu cineres insistet victor, & vrbem
Eques sonante verberabit vngula
Quaque carent ventis, & solibus ossa Quirini
Nefas videre, dissipabit insolens.

Quocirca Artaxerxes hanc iustam grauemque
Nehemiæ querelam æquis auribus accepit, me-
mor, quid Scythæ Dario auo suo respondissent.
Rem gestam narrat Valer. Max. lib. 5. c. 4. *Dario*
inquit, *totius regni sui viribus in eorum regiones*
subinde impetum facienti; paulatim cedentes ad vl-
timas Asiæ solitudines peruenerant. Interrogati de-
inde ab eo per legatos quem fugiendi finem, aut quod
initium pugnandi facturi essent? responderunt, se ne-
que vrbes vllas neque agros cultos, pro quibus dimi-
carent, habere. Cæterum cum ad parentum suorum mo-
B *numenta venisset, sciturum quemadmodum Scythæ*
præliari solerent.

Sic etiamnum Arabes licèt feri & barbari,
sepulchra suorum ducum & patrum tuentur, pro
iisque quasi pro aris & focis depugnant, vti mi-
hi Romæ narrarunt eorum vicini Maronitæ.

vers. 4. *Oraui Deum*, breui oratione iaculatoria sed ar-
denti, vt sicut ipse ex parte regem mihi meisque
faceret beneuolum, sic & pergeret, vt postula-
tioni meæ quam ei propositurus eram de reædi-
ficanda Ierusalem, annueret,

vers. 6. *Dixitque mihi Rex & Regina*, scilicet Esther, in-
quit Tornellus, Gordonus, Serrarius, Salia-
nus, Sanchez & Bellarm. tom. 1. lib. 1. c. 7. de
C quo plura in proœmio Esther: *Vsque ad quod tem-*
pus erit iter tuum. q.d. quantum temporis in itum
& reditum insumes? optamus enim te quam ci-
tissimè redire, vt in tuo pincernæ officio, quo
tam egregiè perfungeris, nobis inseruire pergas:
nolumus enim diu tua tam grata nobis carere
præsentia. Quid ad hæc responderit Nehemias
non narrat; certum tamen est ipsum respondisse
& tempus aliquod assignasse, idque breue, quā-
uis forte postea dicto & opinione sua diutius de-
tentus fuerit Ierosolymæ; illi enim vt dux præ-
fuit per duodecim annos, scilicet ab anno 20.
Artaxerxis vsque ad 32. vt patet c. 6. v. 1. & cap.
13. 6. Vnde nonnulli putant eum toto hoc tem-
D pore abfuisse à rege per 12. annos. sed regis &
reginæ desiderium non videtur tulisse tam lon-
gam absentiam; quare verisimile est Nehemiam
paulò post 52. dies, quibus murorum fabricam
perfecit, ad regem rediisse, vt patebit c. 6. 14.

vers. 7. *Trans flumen* Euphraten, *vt traducant me, donec*
veniam in Iudæam. Cis Euphraten enim omnes
ferè gentes vsque ad Iudæam erant æmulæ &
inimicæ Iudæorum, vt nollent Ierusalem vrbem
olim tam potentem & celebrem sibique formi-
dabilem restaurari. Deus enim omnes regiones
à Ierusalem vsque ad Euphratem dederat Iudæis
E & Euphratem eis dederat limitem; Vnde & Da-
uid victricia sua arma protulit vsq; ad Euphra-
tem. Hinc & Iosephus l. 11. c. 5. ait has gentes
tempore Nehemiæ diu noctuque grassatas fuis-
se in agros Iudæorum, omnia cædibus, rapinis
& cladibus miscendo. Quare id sciens Nehemias
meritò à rege petiit, vt curaret saluum se con-
duci vsque in Ierusalem: rex verò hoc & am-
plius ei indulsit. Addidit enim ei ad tutelam mi-
litum præsidium,

vers. 8. *Et Epistolam ad Asaph custodem saltus regis*, qui
erat in monte Libano, vt inde darentur mihi li-
A gna, ac per mare in Ioppen mitterentur ad fa-
bricam vrbis Ierusalem: ita Sanchez & Vilal-
pand. tom. 3. lib. 3. vers. 11.

Vt tegere possim portas turris domus Dei, puta
templi, vt habent Complut. licet enim templum
iam esset extructum, appendices tamen templi
necdum erant extructæ. ita Vatab. Vnde Hebr.
est: *Vt tegere possim portas palatii* regii, *quod erat*
domui, scilicet Dei, id est templo annexum.

Et eram ibi tribus diebus latens & absconditus, vers. 12.
vt noctu lustrarem stratum & ruinas vrbis, vide-
rēq; quid statim resarciri oporteret, ne Sanabal-
lat & socij consilia mea rescirent & impedirent.

Et iumentum non erat mecum, nisi animal, cui se- vers. 13.
debam: q.d. ego solus ob senium & fatigationem
vehebar equo vel asino. Socij vero mei pedites
incedebant, ne ex equorum equitumque nume-
ro & strepitu hostes nostri excitarentur ad nos
infestandum.

Egressus sum per portam vallis. Porta hæc non vers. 14.
erat illa Orientalis, quæ ducebat in vallem Io-
saphat, sed altera occidentalis, quæ respiciebat
valles cadauerum & Caluariæ, ita septuaginta
& ante frontem draconis, ex quo scilicet aquæ sa-
liebant & vomebantur per os ænei vel lapidei
draconis: *& portam stercoris*, per quam stercora
euehebantur. ita Borchar. Vilalpand. Adri-
chom. Salianus.

Et considerabam murum Ierusalem dissipatum.
Hebr. פרוצים הם *hem perutsim*, id est *ipsi*, scilicet
muri, *dissipati*, vbi in *hem mem*, finales, quod so-
let esse clausum, est apertum, vt indicitur mu-
rus vrbis fuisse hians & apertus, quia disiectus
& dissipatus.

Et transiui ad portam fontis (Siloë) *& ad aquæ-*
ductum regis Ezechiæ: Ezechias enim aquas fon-
tis Siloë per aquæ-ductum, perfossa rupe, deri-
uauit in puteos vrbis Ierosalem, vt ciues obsessi
à Sennacherib haberent aquam ad potum, &
Assyrii obsidentes, aquarum inopia laborantes
siti conficerentur. Id patet ex libro 2. Paral. cap.
32. v. 30. *Ipse est Ezechias, qui obturauit superiorem*
portam aquarum Gihon, & auertit eas subter ab occi-
dente vrbis David. Et clarius Eccles. cap. 48.
vers. 10. *Ezechias muniuit ciuitatem suam, & in-*
duxit in medium ipsius aquam, & fodit ferro rupem,
& ædificauit ad aquam puteum. Vide ibi dicta.

Et non erat locus iumento, vt transiret: quia hinc
erant rupes præruptæ, inde rudera murorum di-
iectorum, atque aquæ omnia opplentes, quare
iter reflectere coactus sum.

Ergo ascendi per torrentem, Cedron, *nocte &*
cōsiderabam murum, vt viderem quid primò in eo vers. 15.
restaurādum foret, & cui parti statim manus ad-
hibere deberem: *& reuersus veni ad portam vallis*
cadauerum & Caluariæ, de qua v. 12.

Et reliquis qui faciebant opus, id est opificibus vers. 16.
& præfectis operum, qui scilicet destinati erant
ad fabricam murorum, sed ob hostium incursus
& vexationes opus intermiserant, vel tarde &
remisse illud exercebant.

Et indicaui eis manum Dei mei, quòd esset bona
mecum. Manus symbolum est opis & auxilii, item
directionis & protectionis: hanc enim à Deo
senserat Nehemias, tum quod regem Artaxer-
xem tam sibi beneuolum & liberalem effecisset,
tū quod suū iter per tot hostes & difficultates,

iia superatis prosperasset. Igitur Nehemias significans Iudæis partim Dei partim regis erga se & ipsos beneuolentiam, animauit eos vt fabricam murorum vrbis ob Samaritarum insultua omissam, vel negligenter curatam generose & feruenter resumerent.

vers. 19. *Audierunt autem Sanaballat Horonites.* Alius est hic à Sanaballat socero Manassis, primi Pontificis Samaritanorum in monte Garizim. Ille enim Horonites hunc Manassis socerum antecessit 109. annis, ait Salianus, de quo plura inferius.

Et Tobias seruus Ammonites, qui ex seruo & mancipio euectus, ac Ammonitidis Præfectus à rege Persarum erat constitutus, æque ac Sanaballat Samariæ, & Gosem Arabiæ. Hi ergo tres Præfecti vicinarum regionum Nehemiæ & Iu- A dæis fuere infensi & in fabrica aduersarii.

Vobis autem non est pars iustitia, & memoria in Ierusalem Iustitia, Id est ius, q. d. vos quasi Samaritani estis (olim ab Assyriis traducti ad incolendã Samariam 3. Reg. 17.) Ammonitæ & Arabes; à Persis ius accepistis ad administrandam Samariam, Ammonitidem, & Arabiam, non autem ad Iudæam & Ierusalem, nec hactenus in Ierusalem habitastis: nulla enim in ea vestri est memoria. Quare agite res vestras apud vestros vobis commissos, nostris autem rebus nolite vos immiscere: ego enim à Rege Persarum B potestatem reædificandæ Ierusalem pleno iure accepi: quare cauete, ne vos mihi opponatis, alioquin enim regi Persarum vos opponetis, eumque vindicem experiemini. ita Caiet. Sanchez & alii. vers. 10.

CAPVT TERTIVM.

SYNOPSIS.

NEhemias recenset, quam quisque muri partem, quas turres & portas readificarit.

ET surrexit Eliasib sacerdos magnus, & fratres eius sacerdotes, & ædificauerunt portam gregis: ipsi sanctificauerunt eam, & statuerunt valuas eius, & vsque ad turrim centum cubitorum sanctificauerunt eam vsque ad turrim Hananeel. 2. Et iuxta eum ædificauerunt viri Iericho: & iuxta eum ædificauit Zachur filius Amri. 3. Portam autem piscium ædificauerunt filii Asnaa: ipsi texerunt eam, & statuerunt valuas eius, & seras, & vectes. Et iuxta eos ædificauit Marimuth filius Vriæ, filii Accus. 4. Et iuxta eum ædificauit Mosollam filius Barachiæ, filii Mesezebel: & iuxta eos ædificauit Sadoc filius Baana: 5. Et iuxta eos ædificauerunt Thecueni: optimates autem eorum non supposuerunt colla sua in opere Domini sui. 6. Et portam veterem ædificauerunt, Ioiada filius Phasea, & Mosollam filius Besodia: ipsi texerunt eam, & statuerunt valuas eius, & seras, & vectes: 7. & iuxta eos ædificauerunt, Meltias Gabaonites, & Iadon Meronathites, viri de Gabaon & Maspha, pro duce qui erat in regione trans Flumen. 8. Et iuxta eum ædificauit Eziel filius Ataia aurifex: & iuxta eum ædificauit Ananias filius pigmentarii: & dimiserunt Ierusalem vsque ad murum plateæ latioris. 9. Et iuxta eum ædificauit Raphaia filius Hur, princeps vici Ierusalem. 10. Et iuxta eum ædificauit Iedaia filius Haromaph contra domum suam: & iuxta eum ædificauit Hattus filius Haseboniæ. 11. Mediam partem vici ædificauit Melchias filius Herem, & Hasub filius Phahath Moab, & turrim furnorum. 12. Et iuxta eum ædificauit Sellum filius Alohes princeps mediæ partis vici Ierusalem, ipse & filiæ eius. 13. Et portam vallis ædificauit Hanun, & habitatores Zanoe: ipsi ædificauerunt eam, & statuerunt valuas eius, & seras, & vectes, & mille cubitos in muro vsque ad portam sterquilinij. 14. Et portam sterquilinij ædificauit Melchias filius Rechab, princeps vici Bethacharam: ipse ædificauit eam, & statuit valuas eius, & seras, & vectes. 15. Et portam fontis ædificauit Sellun filius Cholhoza, princeps pagi Maspha: ipse ædificauit eam, & texit, & statuit valuas eius, & seras, & vectes, & muros piscinæ Siloë in hortum regis, & vsque ad gradus, qui descendunt de Ciuitate Dauid. 16. Post eum ædificauit Nehemias filius Azboc, princeps dimidiæ partis vici Bethsur, vsque contra sepulchrum Dauid, & vsque ad piscinam, quæ grandi opere constructa est, & vsque ad domum fortium. 17. Post eum ædificauerunt Leuitæ, Rehum filius Benni: post eum ædificauit Hasebias princeps dimidiæ partis vici Ceilæ in vico suo. 18. Post eum ædificauerunt fratres eorum, Bauai filius Enadad, princeps dimidiæ partis Ceilæ. 19. Et ædificauit iuxta eum Azer filius Iosue, princeps

Maſpha, menſuram ſecundam, contra aſcenſum firmiſſimi anguli. 19. Poſt eum in monte ædificauit Baruch filius Zachai menſuram ſecundam ab angulo vſque ad portam domus Eliaſib ſacerdotis magni. 19. Poſt eum ædificauit Merimuth filius Vriæ filii Haccus, menſuram ſecundam, à porta domus Eliazib, donec extenderetur domu Eliaſib. 20. Et poſt eum ædificauerunt ſacerdotes, viri de campeſtribus Iordanis. 21. Poſt eum ædificauit Beniamin & Haſub contra domum ſuam: & poſt eum ædificauit Azarias filius Maaſiæ filii Ananiæ contra dom m ſuam. 22. Poſt eum ædificauit Bennui filius Henadab menſuram ſecundam, à domo Azariæ vſque ad flexuram, & vſque ad angulum. 23. Phael filius Ozi contra flexuram & turrim, quæ eminet de domo regis excelſa, id eſt, in atrio carceris: poſt eum Phadaia filius Pharos. 24. Nathinæi autem habitabant in Ophel vſque contra portam aquarum ad Orientem, & turrim, quæ prominebat. 25. Poſt eum ædificauerunt Thecueni menſuram ſecundam è regione, à turre magna & eminente vſque ad murum templi. 26. Surſum autem à porta equorum ædificauerunt ſacerdotes, vnuſquiſque contra domum ſuam. 27. Poſt eos ædificauit Sadoc filius Emmer contra domum ſuam. Et poſt eum ædificauit Semaia filius Secheniæ cuſtos portæ Orientalis. 28. Poſt eum ædificauit Hanania filius Selemiæ, & Hanun filius Seleph ſextus, menſuram ſecundam: poſt eum ædificauit Moſollam filius Barachiæ, contra gazophylacium ſuum. Poſt eum ædificauit Melchias filius aurificis vſque ad domum Nathinæorum, & ſcuta vendentium contra portam iudicialem, & vſque ad cœnaculum anguli. 29. Et inter cœnaculum anguli in porta gregis ædificauerunt aurifices & negotiatores.

verſ. 1.

Liaſib ſacerdos magnus; hoc eſt Pontifex. Erat hic filius & ſucceſſor Ioacim, filii Ioſedec. Philo Annianus tradit Ieſum pontificatu & vita defunctum anno 20. Darii Hyſtaſpis, eique ſucceſſiſſe Ioacim vſque ad annum 12 Artaxerxis: quo mortuus Ioacim ſucceſſorem reliquit filium Eliaſib, qui pontificatu functus eſt vſque ad annum 33. Artaxerxis. Hæc Philo ille, penes quem ſit fides.

Ædificarunt portam gregis, per quam oues & boues immolandi inducebantur in vrbem, vt abluti in probatica piſcina inſerrentur in templum.

Illi ſanctificauerunt eam, hoc eſt mundarunt portam gregis, à ruinis, ruderibus & profanatione incendii, erigendo illam vti fuerat prius, ac ac priſtino decori eam reſtituendo, ait Vatablus, Caiet, & Vilalpandus. Sic Exodi 19. Deus ait Moſi *Sanctifica populum*, id eſt iube vt ſe purificet & mundet lauando veſtes; & abſtinendo ab vxoribus. ſecundo *ſanctificauerunt eam*, id eſt dedicarunt eam Domino, quia hæc erat porta gregis, per quam victimæ Deo ſanctificandæ & per immolationem conſecrandæ inducebantur in

Benedictio priſca vrbium. templum, ideóque portam hanc ipſe pontifex & ſacerdotes ædificarunt & conſecrarunt Deo, ac per eam reliquas portas, totámque vrbem; Erat enim & vocabatur Ieruſalem vrbs ſancta, vtpote ſeparata à profano Gentilium ritu, Deique veri cultui dicata; Deique quaſi ſpeculum, maximè per templum à Salomone Deo tam magnificè erectum. Vnde Mariana, Salianus, Emmanuel Sa, & Sanchez cenſent Eliaſib pontificem hanc portam gregis vrbemque totam ſolemni prece, vel ſacrificio, vel aqua luſtrali ſimiliue benedictione Deo (cui propria erat) dedicaſſe & conſecraſſe; Idque ſatis colligitur ex eo, quod de eis dicunt Samaritæ cap. ſequenti. v. 2. *Num ſacrificabunt & complebunt in vna die?* Et cap. 12. v. 27. vbi dicitur: *in dedicatione autem muri Ieruſalem requiſierunt Leuitas.* Et v. 30. *Et mundati ſunt ſacerdotes & Leuitæ, & mundauerunt populum, & portas, & murum.* Idem imitati ſunt Gentiles. Vnde Seruius in lib. 3. Æneid. tradit eos in fundatione vrbis ſacrificaſſe Libero Patri, vt libera eſſet ciuitas. Audi Æneam è Troia profugum in Thracia nouam molientem vrbem Æneid. 3. paulo poſt initium,

Mœnia prima loco fatis ingreſſus iniquis,
Æneadáſque meo nomen de nómine fingo.
Sacra Dionææ matri diuiſque ferebam
Auſpicibus cœptorum operum: ſuperoq; nitentem
Cælicolum regi mactabam in littore taurum.

Porrò apud Gentiles portæ & muri ſacri erant, vti docet Alexander ab Alex. lib. 6. Genial. c. 14. & ibi Tiraquellus.

Vſque ad turrim centum cubitorum. Hebr. *vſque ad turrim Meah*, quæ ſcilicet vocabatur *Meah*, id eſt *centum*, eo quod centum eſſet cubitorum.

verſ. 6. *Ieruſalem 12. habebat portas Ad orientem. 4.*

Et *portam veterem ædificauerunt Ioiada* &c. Nota ex Vilalpando tomo 3. lib. 3. c. 26. præcipuas Ieroſolymæ portas fuiſſe duodecim, quæ ſitæ erant ad tria vrbis latera, tres mundi partes reſpicientia: quodlibet enim latus habebat quatuor portas; nam quartum latus reſpiciens meridiem, in quo præruptæ rupes montis Sion vrbem claudebant exitumque & introitum negabant, nulla erat porta. Orientale latus ergo habebat primo portam *Gregis* iam dictam; ſecundò portam *equorum*, per quam equi ducebantur aquatum ad torrentem Cedron; tertio portam aquarum, ita dictam à collectione aquarum fontis Siloe, quam ibidem fecit Ezechias; quartò *fictilem*, eo quod iuxta eam figuli ſuam figulinam artem exercerent, & fictilia vaſa formarent.

Ad Aquiloniam. 4.

Septemtrionale vrbis latus habebat primò portam *Beniamin*, quia per eam ibatur in ſortem tribus Beniamin. ſecundò portam *piſcium*, per quam piſces in vrbem & forum piſcium inuehebantur; tertiò portam *iudiciariam*, in qua ſe-

debant indices, & iudicia tam aduenarum quàm ciuium exercebant, quæ erat vicina templo & portæ gregis. Eadem hoc v. vocatur *vetus*, eo quod in ea veteris fabricæ Iebusæorum & Melchisedec vestigia extarent: quartò portam *Ephraim*, per quam scilicet ibatur ad tribum Ephraim; Quarta hæc, æquè ac sequens porta anguli hîc non nominatur, eo quod restauratione non indigerent, vt insinuatur v. 8.

Ad Occid. Occidentale latus habebat primò portam *anguli*, ita dictam, quod in angulo vrbis occidentali & aquilonari consisteret; secundo portam *vallis* cadauerum & Caluariæ. tertiò portam *sterquilinii*. quartò portam *fontis*, de quibus dixi c. præced. v. 13.

Ad has duodecim portas Ierusalem allusit S. Ioannes Apocal. 21. v. 12. vbi totidem Ierusalem cælestis portas recenset.

vers. 8. *Dimiserunt Ierusalem vsque ad murum plateæ latioris*, id est intermiserunt ædificationem muri per spatium 400. cubitorum, quod erat inter portam Ephraim & portam anguli iam dictas; eo quod non ita pridem Azarias rex hoc latus A egregiè reparaiat & muniebat, vt à Chaldæis dirui non potuerit.

Vsque ad domum fortium, in qua habitarant triginta fortissimi heroes Dauidis ac postea eorum successores. Videtur enim hæc domus fuisse quasi seminarium vel collegium virorum fortium, qui arma tractarent & bellis præstantes docerentque milites præliari. Vide dicta 2. Reg. 23. 8. & seq. vers. 16.

Post eum ædificauit Hasebias princeps dimidiæ partis vici Ceilæ in vico suo. Erat Ierusalem in suos vicos distributa, & cuique vico suus præerat dux & præfectus, qui hîc vocatur princeps. Idem etiamnum fit Romæ. vers. 17.

B Roma enim ab olim in suos vicos siue regiones distributa fuit, quorum quidque suum habebat præfectum, qui Italicè vocantur *Caporioni*, id est capita regionum vrbis, quorum sede vacante, magna est auctoritas; ipsorum enim est vrbem tueri, & tumultus compescere, ideóque reos plectere.

Vsque ad domum Nathinæorum. Hi erant Gabaonitæ, de quibus dixi Iosue 9. vers. 30.

CAPUT QUARTUM.

SYNOPSIS.

IVdæi vna manu fabricant, altera gladium tenent, vt Samaritas incursantes repellant: quare Nehemias instante & orante, fabrica murorum & portarum absoluitur.

FActum est autem, cùm audisset Sanaballat quòd ædificaremus murum, iratus est valde: & motus nimis subsannauit Iudæos, 1. & dixit coram fratribus suis, & frequentia Samaritanorum: Quid Iudæi faciunt imbecilles? Num dimittent eos gentes? Num sacrificabunt, & complebunt in vna die? Numquid ædificare poterunt lapides de aceruis pulueris, qui combusti sunt? 2. Sed & Tobias Ammanites proximus eius, ait: Ædificent: si ascenderit vulpes, transiliet murum eorum lapideum. 3. Audi Deus noster, quia facti sumus despectui: conuerte opprobrium super caput eorum & da eos in despectionem in terra captiuitatis. 4. Ne operias iniquitatem eorum, & peccatum eorum coram facie tua non deleatur, quia irriserunt ædificantes. 5. Itaque ædificauimus murum, & coniunximus totum vsque ad partem dimidiam: & prouocatum est cor populi ad operandum. 6. Factum est autem, cùm audisset Sanaballat, & Tobias, & Arabes, & Ammanitæ, & Azotii, quòd obducta esset cicatrix muri Ierusalem, & quòd cœpissent interrupta concludi, irati sunt nimis. 7. Et congregati sunt omnes pariter, vt venirent, & pugnarent contra Ierusalem, & molirentur insidias. 8. Et orauimus Deum nostrum, & posuimus custodes super murum die ac nocte contra eos. 9. Dixit autem Iudas: Debilitata est fortitudo portantis, & humus nimia est, & nos non poterimus ædificare murum. 10. Et dixerunt hostes nostri: Nesciant, & ignorent, donec veniamus in medium eorum, & interficiamus eos, & cessare faciamus opus. 11. Factum est autem, venientibus Iudæis, qui habitabant iuxta eos, & dicentibus nobis per decem vices, ex omnibus locis quibus venerant ad nos, 12. statui in loco post murum per circuitum populum in ordinem cum gladiis suis, et lanceis, et arcubus. 13. Et perspexi atque surrexi: et aio ad optimates et magistratus, et ad reliquam partem vulgi: Nolite timere à facie eorum. Domini magni

& terribilis mementote, & pugnate pro fratribus vestris, filiis vestris, & filiabus vestris, & vxoribus vestris, & domibus vestris. 14. Factum est autem, cùm audissent inimici nostri nunciatum esse nobis, dissipauit Deus consilium eorum. Et reuersi sumus omnes ad muros, vnusquisque ad opus suum. 15. Et factum est à die illa, media pars iuuenum eorum faciebat opus, & media parata erat ad bellum, & lanceæ, & scuta, & arcus, & loricæ, & principes post eos in omni domo Iuda. 16. & ædificantium in muro, & portantium onera, & imponentium; vna manu sua faciebat opus, & altera tenebat gladium: 17. ædificantium enim vnusquisque gladio erat accinctus renes. Et ædificabant, & clangebant buccina iuxta me. 18. Et dixi ad optimates, & ad magistratus, & ad reliquam partem vulgi: Opus grande est & latum, & nos separati sumus in muro procul alter ab altero: 19. in loco quocumque audieritis clangorem tubæ, illuc concurrite ad nos: Deus noster pugnabit pro nobis. 20. Et nosipsi faciamus opus: & media pars nostrum teneat lanceas, ab ascensu auroræ donec egrediantur astra. 21. In tempore quoque illo dixi populo: Vnusquisque cum puero suo maneat in medio Ierusalem, & sint nobis vices per noctem, & diem, ad operandum. 22. Ego autem & fratres mei, & pueri mei, & custodes, qui erant post me, non deponebamus vestimenta nostra: vnusquisque tantùm nudabatur ad baptismum.

verf. 2. *NVm demittent eos gentes?* q. d. Num nos Iudæorum vicini, qui sumus gentes tot & tam validæ sinemus, vt Iudæi suam Ierusalem ædificent, ex qua deinde nos inuadant & vexent vti olim fecerunt? q. d. minime gentium: nullo modo id nos permittere oportet, vt arcem hanc condant & nostris humeris imponant,

Num sacrificabunt & complebunt vna die? q. d. Putantne, se vna die, id est breuissimo tempore posse inchoare fabricam tantæ vrbis (quod fiebat sacrificando & muros dedicando, indeque lætè epulando) & simul complere? q. d. Neutiquam, nam tempestiuè occurremus, eósque interturbabimus & per vim à fabrica cessere cogemus. B

Numquid ædificare poterunt lapides de aceruis pulueris, qui combusti sunt? Hebr. pro *ædificare* est *viuificare* septuag. *sanare* q. d. Numquid lateres & lapides à Chaldæis combustos, & in cinerem redactos Iudæi poterunt reformare, & in pristinam lapidum laterumque soliditatem, robur & vsum restituere, vt ex illis muros reædificent? q. d. Iudæi tentaut rem perdifficilem, imò fabricam impossibilem.

verf. 3. *Si ascenderit vulpes transiliet murum eorum.* C Hebr. *Vulpes ascendet & dirumpet murum lapideum eorum.* Est Sarcasmus siue hostilis irrisio, q. d. agant, laborent, sudent Iudæi quantum volunt, tam fragilis & humilis erit murus quem erigont, vt à vulpe transiliri imò dirui possit: ita Caiet.

verf. 5. *Ne operias iniquitatem eorum* obliuione & impunitate, q. d. Recordare Domine harum iniuriarum & sannarum quibus nos iniustè exagitant hostes nostri eosque compesce & puni. Nam Deus cum parcit dicitur tegere peccata, cum non parcit sed punit, ea aperire, aspicere & ante oculos suos statuere. Vnde S. Stephanus orans D pro Iudæis *Domine*, ait, *ne statuas illis hoc peccatum*. Actor. 7. Igitur Nehemias non supplicat vt Deus non ignoscat culpam pœnitentibus: hoc enim petere esse impium & diabolicum, sed ne pœnam impœnitentibus & in culpa persistentibus condonet.

Dixit autem Iudas, id est dixere Iudæi, qui fessi labore & territi minis hostiũ cœperunt in opere languere, & obmurmurare Nehemiæ opus fabricamque vrgenti.

Debilitata est fortitudo portantis, id est operarum & baiulorum lapides, ligna, aquam calcemque portantium humeri manusque tanto, tamque assiduo, longóque labore debilitati sunt, vt amplius vix ea portare queant. verf. 10.

Et humus nimia est q. d. opus est nimia calce, humo, vel vt Heb. & Græcè est, *puluere* intrita & commista. Aut simplicius q. d. *humus*, id est in effodienda humo ac iaciendis murorum fundamentis, rudera terræ & lapidum nimis multa exhaurienda restant, quam vt à paucis operis baiulísque eruderari & exportari queant. Vicit tamen hanc quoque suorum querelam Nehemiæ in patiendo lenitas, & in animando eos constantia.

Dicentibus nobis per decem vices, id est pluries dicebant & indicabant nobis hostium insidias, & instantes occultos eorum insultus: *ex omnibus locis* q. d. Vndique veniebant indices idem indicantes, scilicet hostes cogitare per insidias nos aggredi. Quocirca Nehemias suos armans & in acie collocans hostium insidias præuertit, discossit & auertit. verf. 12.

Ædificantium &c. subiodi vnusquisque *vna manu sua faciebat opus & altera tenebat gladium*, vt hostes repente ex insidiis incurrentes repelleret. Nota hîc prudentiam æquè ac constantiam & ardorem populi in fabricando Sic olim. Hispani assiduè cum Saracenis Hispaniam occupãtibus confligentes, cum orarent, aut quid aliud agerent, gladium ad manus habebant, vt eos incursantes propellerent: vnde mos adhuc viget, vt nunc quoque rustici in Hispania gladiati incedant, imò non arent nisi gladio accincti. Sic etiamnum Hungari ab aratro prosiliunt ad arma, cum vicini Turcæ repente eos inuadunt. verf. 17.

Allegoriam & Tropol. vide apud. Bedam, qui ait. *Ædificantes namque gladio accinguntur renes, cum hi qui bonis insistunt operibus, & commissos sibi regulari curant ratione disponere (hoc enim est viuos lapides in ædificio Ecclesiæ ordine competenti locare) fluxo in se luxuriæ acumine verbi Dei restringere satagunt.* Igitur dum orationi, operi charitatis, prædicationi, aliísque piis virtutum actibus,

quibus

quibus fabricam ſpiritalem meritorum in anima conſtruimus, inſiſtimus, altera manu teneamus gladium mortificationis, quo carnis tentationes & diaboli mundique ſuggeſtiones vanæ gloriæ, ſuperbiæ, inuidiæ, gulæ, libidinis &c. fortiter repellamus, imò à nobis amputemus. Hæc ſunt *arma iuſtitiæ*, quibus quemlibet fidelem *à dextris & ſiniſtris* communit Apoſtolus 2. Corinth. 6. 7. Et fuſius Epheſ. 6. 13. *Induite*, inquit, *armaturam Dei, vt poſsitis reſiſtere in die malo, & in omnibus perfecti ſtare.* Deinde Panopliam, qua militem Chriſti à capite ad talos obarmat, aſſignat, nimirum cingulum veritatis, Loricam iuſtitiæ, calceum præparationis Euangelii, ſcutum fidei, galeam ſalutis & gladium ſpiritus, quod eſt verbum Dei. Vide ibi dicta.

vers. 21. *Donec egrediantur aſtra*, ſcilicet vſque ad noctem, quæ aſtra videntur quaſi prodire è ſuis antris vel thalamis, in quibus tota die fulgente ſole latuerunt, vt nocturnas agant excubias loquitur ſcriptura ad ſenſum vulgi, quod cenſet aſtra per diem in ſuis latibulis abſcondi, è quibus per noctem prodeant, vt ſtationem ſuam quaſi caſtrenſem peragant vſque ad auroram, cum ſuas latebras repetunt, & lucifer *ſtatione nouiſsimus exit.* ita Vatab.

vers. 22. *Vnuſquiſque cum puero*, puta cum famulo ſuo *maneat* noctu quoque *in medio Ieruſalem*, nec aliò abeat, vt ſi noctu hoſtes nos inuadant, omnes ſimul iuncti eis occurramus & reſiſtamus.

Et ſint nobis vices per noctem & diem ad operandum. Hebr. & Septuag. *& ſit nobis nox cuſtodia & dies opus.* Clarè Vatab. *Quiſque cum puero ſuo pernoctet in medio Ieroſolyma, vt noctu ſint nobis excubiæ, interdiu autem in opus*, vt ſcilicet noctu cuſtodiant nos, & interdiu operentur in muro. Iubet ergo Nehemias, vt omnes in vrbe pernoctent cum famulis, atque ex eis aliqui deſignentur, qui noctu per vices excubent, cæteri verò dormiant, ſed ferè veſtiti, vt ſi excubitores A ſignum aduentantis hoſtis dederint, illico armis correptis iis occurrant: per diem verò ita munia partiantur, vt pars vna operetur, altera cum lanceis armata operantibus ad tutelam aſſiſtat.

Ego autem & fratres mei, & pueri mei, & cuſtodes qui erant poſt me non deponebamus veſtimenta; vt ego quaſi dux cæteros ciues & milites idē facere docerem, non tam verbo & iuſſu, quàm facto & exemplo, vt ſcilicet veſtes & arma noctu non deponerent, iuxta illud ducis illius apud Liuium lib. 7. *Facta non dicta mea vos milites ſequi volo: nec diſciplinam modò, ſed exemplum etiam à B me petere.* Quod fecit Cato, de quo Lucanus libro 9. vers. 23.

Ipſe manu ſua pila gerens præcedit anheli
Militis ora pedes: monſtrat tolerare labores,
Non docet.

Simili modo cum in Belgio degerem, Marchio Spinola biennio obſidens Oſtendam, per ſeptem integros menſes dormiens veſtes nunquam exuit, atque hac ſua vigilantia tandem vrbem in maris faucibus ſitam, ideoque quaſi inexpugnabilem cœpit, magnaque nominis ſui gloria, de ea triumphauit.

Vnuſquiſque tantum nudabatur ad baptiſmum, Hebr. *Cuiuſque dimiſsio vel depoſitio eius* (τὸ *eius* redondat, more Hebræo) intellige *veſtium* C de quibus ſermo præceſſit, *ad aquas*, ſcilicet baptiſmales, id eſt purificatorias, cum nimirum vellet corpus abluere, ſeque mondare. Iudæi enim tum ob immunditiem legalem, quam contactu rei legaliter immundæ, v.g. ex conuerſatione cum Gentilibus facilè contrahebant; tum ob calorem indeque ſudorem & fœtorem, tum ob ſordes aliunde contractos (vnde Ammianus libro 2. & Martial. libro 4. Epigram. 4. Iudæos appellant fœtentes) crebrò totum corpus abluebant, imò veſtes quoque & lectos: vide dicta Marci 7. 3.

CAPVT QVINTVM.

SYNOPSIS.

IN pauperum copia & clamore Nehemias opulentos auaros obiurgat, vſuras vetat, ſua in pauperes effundit.

ET factus eſt clamor populi & vxorum eius magnus, aduerſus fratres ſuos Iu-
dæos. 1. Et erant qui dicerent: Filii noſtri, & filiæ noſtræ multæ ſunt nimis:
accipiamus pro pretio eorum frumentum, & comedamus, & viuamus. 2. Et erant
qui dicerent: Agros noſtros, & vineas, & domos noſtras opponamus, & accipia-
mus frumentum in fame. 3. Et alii dicebant: Mutuò ſumamus pecunias in tributa
regis, demuſque agros noſtros & vineas: 4. & nunc ſicut carnes fratrum noſtro-
rum, ſic carnes noſtræ ſunt: & ſicut filii eorum, ita & filii noſtri, ecce nos ſubiuga-
mus filios noſtros & filias noſtras in ſeruitutem, & de filiabus noſtris ſunt famulæ, nec
habemus vnde poſſint redimi, & agros noſtros, & vineas noſtras alii poſſident. 5. Et
iratus ſum nimis, cùm audiſſem clamorem eorum ſecundum verba hæc: 6. cogita-
uitque cor meum mecum: & increpaui optimates et magiſtratus, et dixi eis: Vſuraſne
ſinguli à fratribus veſtris exigitis? Et congregaui aduerſum eos concionem magnam,

7. & dixi eis: Nos, vt scitis, redemimus fratres nostros Iudæos, qui venditi fuerant
gentibus, secundum possibilitatem nostram: & vos igitur vendetis fratres vestros, &
redimemus eos? Et siluerunt, nec inuenerunt quid responderent. 8. Dixitque ad
eos? Non est bona res, quam facitis: quare non in timore Dei nostri ambulatis,
ne exprobretur nobis à gentibus inimicis nostris? 9. Et ego & fratres mei, &
pueri mei, commodauimus plurimis pecuniam & frumentum: non repetamus in
commune istud, æs alienum concedamus, quod debetur nobis. 10. Reddite eis
hodie agros suos, & vineas suas, & olineta sua, & domos suas: quin potiùs & cen-
tesimam pecuniæ, frumenti, vini, & olei, quam exigere soletis ab eis, date pro il-
lis. 11. Et dixerunt: Reddemus, & ab eis nihil quæremus: sicque faciemus vt lo-
queris. Et vocaui Sacerdotes, & adiuraui eos, vt facerent iuxta quod dixeram. 12. In-
super excussi sinum meum, & dixi: Sic excutiat Deus omnem virum, qui non com-
pleuerit verbum istud, de domo sua, & de laboribus suis: sic excutiatur, & vacuus
fiat. Et dixit vniuersa multitudo: Amen. Et laudauerunt Deum. Fecit ergo popu-
lus, sicut erat dictum. 13. A die autem illa, qua præceperat rex mihi vt essem dux
in terra Iuda, ab anno vigesimo vsque ad annum trigesimum secundum Artaxerxis
regis, per annos duodecim, ego & fratres mei annonas, quæ ducibus debebantur,
non comedimus. 14. Duces autem primi, qui fuerant ante me, grauauerunt popu-
lum, & acceperunt ab eis, in pane, & vino, & pecunia, quotidie siclos quadraginta:
sed & ministri eorum depresserunt populum. Ego autem non feci ita propter timo-
rem Dei: 15. quin potius in opere muri ædificaui, & agrum non emi, & omnes
pueri mei congregati ad opus erant. 16. Iudæi quoque & magistratus, centumquin-
quaginta viri, & qui veniebant ad nos de gentibus quæ in circuitu nostro sunt, in
mensa mea erant. 17. Parabatur autem mihi per dies singulos bos vnus, arietes sex
electi, exceptis volatilibus, & inter dies decem vina diuersa, & alia multa tribue-
bam: insuper & annonas ducatus mei non quæsiui: valde enim attenuatus erat po-
pulus. 18. Memento mei Deus meus in bonum, secundum omnia quæ feci popu-
lo huic.

vers. 3. A *Domos nostras oppenamus*, id est oppignoremus fœneratoribus. Recenter enim redierant Babylone, omniaque sua in viatico & in fabrica vrbis consumpserant. Quare magna paupertate laborabant, ad quam leuandam sua oppignorare, imò filios & filias suas vendere v. 2. cogitabant.

vers. 4. *In tributa regis*, vt scilicet compatemus, id quod loco tributi regi Persarum quotannis soluere debemus.

vers. 5. *Et nunc*, subaudi valde dure & iniquè à ditioribus exhaurimur, nam *sicut carnes fratrum nostrorum, sic carnes nostræ sunt, & sicut filii eorum, ita & filii nostri*, quasi dicat, nos & filii nostri hîc duram seruimus seruitutem similem illi, quam seruiunt fratres, id est contribules nostri, qui in Babylone & Perside remanserunt, idque ditiorum Iudæorum iniquitate & iniuria, qui nos fratres suos pauperes vsuris, & filiorum emptione opprimunt, vt sequitur. Quare peiori loco sumus quàm fratres nostri in Perside: illi enim à Persis exteris & idololatris; nos verò à contribulibus nostris, qui sanguine & religione fratres nostri sunt, affligimur. Acerbius enim est ab amico & fratre, quàm ab inimico & extero cruciari. Nam cum lex Deuter. 23. 19. iubeat vt fratribus mutuum detur gratis, ipsi à nobis pro mutuo magnas vsuras exigunt, quare cogimur filios & filias nostras vendere vel tradere in seruitutem, vt vsuras has soluamus: ita Caiet. Vatab. & alii.

vers. 7. *Congregaui aduersum eos*, diuites vsurarios, *concionem magnam*, id est cœtum magnum totius populi, vt coram eo à me reprehensi & confusi vsuras suas dimitterent.

Centesimam pecuniæ, frumenti, vini & olei. Centesimam, scilicet vsuram, quam nimirum singulis vers. 11.
mensibus pro vsu mutui siue vsura exigebant Centesima
vnum pro centum, hoc est annuatim duodecim vsura
pro centum. Hinc patet hanc vsuram frequen- quæ
tem fuisse apud Iudæos, vti postea fuit apud Romanos; eratque grauis, vtpote in qua singulis annis octaua pars summæ capitalis mutuò acceptæ solueretur; nam duodecim v. g. aurei sunt octaua pars *centum aureorum*, quia octies B duodecim faciunt 96. quibus adde quatuor, habebis centum. Quare octauo anno, vsura æquabat pene ipsum capitale, ideoque illud duplicabat (vt pro mutuo centum aureorum soluendi essent penè ducenti aurei, scilicet præcise 196.) ac post alios octo annos idem triplicabat, & post alios octo quadruplicabat. Cum verò dimidium huius vsuræ, scilicet sex pro centum
quotannis soluerentur, vocabantur *vsuræ se-* Semisses
misses, siue dimidiatæ: cum quatuor pro centum vsuræ.
penderentur, dicebantur *trientaria*: cum vnum Trienta-
dûtaxat, nominabantur vnciales, quæ erât vsura ria.
minima, sicut illa duodenariæ erat maxima.

C *Date pro illis*, id est illis condonate, quin & acceptam reddite, & restituite vti præcessit: vnde hæc non extant in Hebræo, quia ex præcedenti repetenda subintelliguntur. Vsura enim cum sit contra iustitiam commutatiuam, non transit in dominium vsurarii; vnde ab eo restituenda est illi, qui eandem pro mutuo dedit.

vers. 12. *Et dixerunt*, partim pudore, partim auctoritate & exemplo Nehemia, partim boni publici amore, partim pauperum commiseratione permoti: *reddemus* agros, vineas & olueta, quæ pauperes pro mutuo accepto nobis oppignorarunt, & quasi pignora tradiderunt. Donec mutuum redderent: *& ab eis* deinceps *nihil quæremus*, id est, nihil pro vsura exigemus.

Et *vocaui sacerdotes* huius vsuræ reos, ac secretò (ob reuerentiam sacerdotii, ne eos coram populo pudefacerem) *adiuraui eos*, vt vsuras remitterent, hacque in re laicis, vsurariisq; exemplo iustitiæ & charitatis præirent.

vers. 13. *Sic excutiat Deus omnem virum, qui non compleuerit verbum istud de domo sua*, vt domo sua spoliatus, exul & vagus oberrare cogatur; *& de laboribus suis*, vt fructu & mercede laborum suorum priuetur, vti ego sinum meum excussi. Qui enim alios per vsuras excutiunt, merentur & ipsi à domibus & opibus suis excuti, exulare & depauperari, vti sæpe iusto Dei iudicio fit.

vers. 14. *A die autem illa, qua præceperat mihi rex, vt essem dux in terra Iuda, ab anno vigesimo vsque ad annum 32. Artaxerxis, ego & fratres mei annonas quæ ducibus debebantur non comedimus.* Solebant duces à ciuibus Ierosolymæ, quibus præerant accipere annonas, id est, necessaria ad victum, verbi gratia, certam mensuram frumenti, vini, olei, pecuniæ, &c. sed Nehemias noluit ea accipere, tum ne populum pauperem hac contributione grauaret, tum vt diuitibus daret exemplum remittendi vsuras; idque fecit per duodecim annos, quibus præfuit Ierosolymæ quasi dux vnde multi putant eum continuò per duodecim annos commoratum fuisse Ierosolymæ. Verùm hoc non satis respondet desiderio regis & reginæ optantium, vt illico Nehemias ad se rediret, ac tempore modico ab eo constituto, vt dictum est cap. 2. v. 6. Quamobrem videtur Nehemias paulo post fabricam murorum absolutam, puta post 52. dies, vt dicitur, cap. 6. 15. ad regem rediisse, ac vicarium loco sui siue vice ducem Ierosolymæ reliquisse, qui populo præesset. Artaxerxes enim eum Ierosolymæ, ducem constituerat per 12. annos, siue absens foret siue præsens. Quare absens iure suo poterat has annonas, quasi stipendia ducatus sui à populo exigere; præsertim quia absens erat ob euocationem & obsequium regis; sed noluit ea accipere ob causas iam dictas: ita Salianus, & Sanchez. Hæc magis patebunt. vers. 17. & cap. 13. vers. 6. vbi Nehemias anno 32. Artaxerxis rediens in Ierusalem correxit multos. Abusus, qui per duodecim annos quibus ipse abfuerat, in Ierusalem irrepserant.

Annonæ quæ?

vers. 15. *Duces autem primi qui fuerant ante me*, (ab Esdra iussu regis constituti, vt dictum est Esdræ 7. 25.) *grauauerunt populum, & acceperant ab eis in pane & vino* (certam mensuram panis & vini) *& pecunia* quotidie siclos 40. Ex Hebræo liquet, eos præter panem & vinum in pecunia accepisse siclos 40. sic enim habet: *Aggrauauerunt populum in pane & vino post argenti siclos* 40. qui faciunt quadraginta Florenos Brabanticos, siue 40. Francos Gallicus, quæ immanis erat summa & plebi adeo pauperi insolubilis.

vers. 16. *Quin potius in opere muri ædificaui.* Cap. 3. nullum audiuimus locum particularem Nehemiæ ad fabricandum assignatum, sed ipse quasi dux omnibus in loco sibi determinato fabricantibus aderat, & præerat omnes dirigendo, incitando, ope & opera per se & suos adiuuando, *& agrum non emi.* quasi dicat rem meam & prædia non auxi, sed potius me, meáque omnia expendi pro vrbis & ciuium commodis. Fuit hæc mira continentia Nehemiæ, æquè ac charitas & liberalitas in ciues suos. Multi enim duces & præsides subditos expilant, vt se ditent; vnde paucis præfecturæ suæ annis opibus onusti, domum redeunt. Non ita fecit Nehemias, cuius proinde memoria in benedictione est. Idem fecit Thomas Morus, qui cum plures annos Cancellarium Angliæ egisset, rem tamen suam & annuum censum non auxit ad aureos ducentos, vti narrat Scaplet. in eius vita.

Nehemiæ charitas.

vers. 17. *Iudæi quoque & magistratus* (quos per Iudæam Iussu regis constitueram) 150. *viri, & qui veniebant ad nos de gentibus* (legati gentium vicinarum) *quæ in circuitu nostro sunt, in mensa mea erant*, quasi dicat omnes hos alebam sumptu meo siue ex meis opibus, quas mihi rex donauerat. Hinc liquet Nehemiam non mansisse duodecim annos in Ierusalem. Nam tantus sumptus quotidie tot conuiuis per tot annos præstare non potuisset, imò regias opes exhausisset.

Liberalitas.

vers. 18. *Inter dies decem vina diuersa.* Locus hic obscurus est: vnde primò Pagnin. sic vertit & explicat, q. d. tantum vini absumebant hi conuiuæ vno die, quantum mihi, meæque familiæ suffecisset ad decem dies. Secundò Vatab. aptius ad Hebr. & Græca vertit: decimo quoque die dabatur omnibus vinum affatim; cæteris verò nouem diebus dabatur certa mensura. Tertiò Sanchez: porrigebantur, inquit, decem vinorum genera, singula diebus singulis, ita vt exacto decem dierum curriculo, decem illa vina iam essent propinata, & iterum atque iterum idem vinorum genus & series eodem ordine recurreret.

Variæ versiones.

Hæc sententia vulgatæ versioni conformior est, si τὸ *decem* non ad vina, (inusitatum enim est & insolens, in vno conuiuio decem generum vina conuiuis propinare, quod ne reges quidem summique gulones fecerunt) sed ad dies referas; q. d. singulis diebus dabantur varia vina, idque per decem dies, quibus exactis exhauriebantur dolia, ac alia vina pariter diuersi generis suggerere oportebat. Magnus ergo & magnificus dux fuit Nehemias, ac in omnibus se eximium ostendit: verè Bias: *Magistratus*, inquit, *virum ostendit.* Et Cicero lib. de senectute, de magno illo Catone Censorio ait: B*onus est senator, bonus orator, bonus imperator, bonus agricola.* Idem & plura dicas de Nehemia.

vers. 19. *Memento mei*, &c. quasi dicat Præsta mihi ô Domine talia, qualia ego præstiti populo tuo & meo, vt tam sis liberalis in me, quàm ego fui in eum.

CAPVT SEXTVM,

SYNOPSIS.

HOstes Iudæorum Nehemiæ tendunt insidias, mox minantur accusationem affectati ab ea regni: tertiò pseudoprophetas contra eum submittunt: quartò proditores subornant, sed omnia hæc dissipauit Nehemiæ prudentia & animi magnitudo.

FActum est autem, cum audisset Sanaballat, & Tobias, & Gossem Arabs, & cæteri inimici nostri, quòd ædificassem ego murum, & non esset in ipso residua interruptio (vsque ad tempus autem illud valuas non posueram in portis) 1. miserunt Sanaballat & Gossem ad me, dicentes: Veni, & percutiamus fœdus pariter in viculis in Campo Ono. Ipsi autem cogitabant vt facerent mihi malum. 2. Misi ergo ad eos nuncios, dicens: Opus grande ego facio, & non possum descendere: ne fortè negligatur, cùm venero & descendero ad vos. 3. Miserunt autem ad me secundùm verbum hoc per quatuor vices: & respondi eis iuxta sermonem priorem. 4. Et misit ad me Sanaballat iuxta verbum prius quinta vice puerum suum, & epistolam habebat in manu sua scriptam hoc modo: 5. IN GENTIBVS auditum est, & Gossem dixit quòd tu & Iudæi cogitetis rebellare, & propterea ædifices murum, & leuare te velis super eos regem: propter quam causam, 6. & prophetas posueris, qui prædicent de te in Ierusalem, dicentes: Rex in Iudæa est. Auditurus est rex verba hæc: idcirco nunc veni, vt ineamus consilium pariter. 7. Et misi ad eos, dicens: Non est factum secundùm verba hæc, quę tu loqueris: de corde enim tuo tu componis hæc. 8. Omnes enim hi terrebant nos, cogitantes quòd cessarent manus nostræ ab opere, & quiesceremus quamob causam magis confortaui manus meas: 9. & ingressus sum domum Semaiæ filii Dalaiæ filii Metabeel secretò. Qui ait: Tractemus nobiscũ in domo Dei in medio templi, & claudamus portas ædis: quia venturi sunt vt interficiant te, & nocte venturi sunt ad occidendũ te. 10. Et dixi: Num quisquam similis mei fugit? & quis vt ego ingredietur tẽplũ, & viuet? Non ingrediar. 11. Et intellexi quòd Deus non misisset eum, sed quasi vaticinans locutus esse ad me, & Tobias & Sanaballat conduxissent eum. 12. acceperat enim pretium, vt territus facerem, & peccarem, & haberent malum, quod exprobrarent mihi. 13. Memento mei Domine pro Tobia & Sanaballat, iuxta opera eorum talia: sed et Noadię prophetæ, et cæterorum prophetarum, qui terrebant me. 14. Completus est autem murus vigesimoquinto die mensis Elul, quinquaginta duobus diebus. 15. Factum est ergo cum audissent omnes inimici nostri, vt timerent vniuersæ gentes, quæ erant in circuitu nostro, et conciderent intra semetipsos, et scirent quòd à Deo factum esset opus hoc. 16. Sed et in diebus illis, multæ optimatum Iudæorum epistolæ mittebantur ad Tobiam, et à Tobia veniebant ad eos. 17. Multi enim erant in Iudęa habentes iuramentum eius, quia gener erat Sechenię filii Area, et Iohanan filius eius acceperat filiam Mosollam filii Barachiæ: 18. sed et laudabant eum coram me, et verba mea nunciabant ei: et Tobias mittebat epistolas vt terreret me.

vers. 2.

Ercutiamus fœdus pariter in viculis. A Sic & Septuag. & Varab. Verùm Pagnin. retinet nomen Hebræum quasi proprium, vertitque *in Kephirim*, vtrumque verum, quia *Kephirim* erat nomen loci ita dicti, à copia villarum & viculorum.

In campo Ono. Campus hic erat iuxta Iordanem in tribu Beniamin, vulgóque dicebatur *Vallis artificum* ita Adrichom, idque sat liquet ex c. 11. v. 31. & 35. *vt facerent mihi malum*, vt me caperent, vel occiderent.

• *Et leuare te super eos regem*, scilicet quod tu vers. 6.
Nehemia velis te super eos exaltare & regem constituere. Hæc erat eorum accusatio & calumnia.

Et prophetas posueris qui prædicent de te in Ierusa- vers. 7.
lem, dicentes. Rex in Iudæa est. Prophetas propriè accipe. Criminantur enim Nehemiã, quod is se velit regem facere, ideóq; prophetas subornet, qui populo vaticinentur idipsum velle Deum, vt scilicet Iudææ, quæ tot annis regibus caruit, iam suus rex restituatur. ita Sanchez. Alii tamen per *prophetas* intelligunt præcones, qui per plateas

Nehemiam regem proclament.
vers. 10. *Et egressus sum domum Samariæ filii Dalaiæ, filii Metabeel secreto.* Semaia erat Sacerdos de vico
Dalaiæ, quæ ordine erat vigesima tertia, vt li-
quet 1. Paral. 24. 18. atque domi manabat quasi
studio & orationi deditus. Vnde Sanaballat eum
pecunia corrupit, vt quasi vir religiosus imò
propheta, vt patet v. 12. Nehemiam ad se euo-
caret, eique quasi vaticinans metum hostium
iniiceret, ideóque fugam suaderet, idque hoc fi-
ne vt Nehemiam probro timiditatis afficeret, &
populo contemptibilem redderet; imò vt Ne-
hemia timente & fugiente timeret pariter & fu-
geret populus. Patet ex seq.
vers. 11. *Et dixi: num quisquam similis mei* (magni ani-
Nehemiæ magnanimitas. mi & dux populi) *fugit?* q. d. non decet meam
magnanimitatem nec dignitatem turpis hæc fu-
ga. Duce enim fugiente fugiet totus populus.
Et quis vt ego (mei similis, magnanimus &
princeps) *ingredietur templum & viuet?* Vatab. *vt
viuat?* q. d. Ne quidem vitæ seruandæ causa me
ad templum fugere decet, satius enim est gene-
rose mori quàm turpiter fugere, & inferre cri-
men gloriæ suæ vt aiebat Iudas Machabæus.
Aut *& viuat*, q. d. si fugiam ad templum non
viuam, sed occidar à populo quasi timidus &
fugitiuus, qui eos in hoc periculum hostium te-
mere coniecerim, & quasi sceleris alicuius con-
scius. ita Sanchez.
vers. 12. *Et intellexi*, vel Deo reuelante, vel solertia &
sagacitate ingenij mei ex verbis & gestibus Se-
maiæ, ipsum venditare se esse prophetam, ac vt
talem vaticinare minas hostium, cum reuera es-
set pseudopropheta pretio subornatus à Sana-
ballat, vt me terrendo, populo redderet vilem &
exosum.
vers. 13. *Et territus* oraculo ficto periculi instantis, *face-
rem* quod ipse suadebat, scilicet fugerem in tem-
plum quasi timidus; aut quasi sceleris alicuius
conscius confugerem ad templum quasi ad asi-
lum: *Et peccarem*, tum in Deum per diffidentiam,
tum in me per pusillanimem fugam, tum in po-
pulum, eum mea fuga percellendo & in fugam
agendo.
vers. 14. *Memento mei Domine pro Tobia & Sanaballat,
iuxta opera eorum mala*, vt me ab eis liberes ac il-
los castiges, vt vel ipsi, vel alii ipsorum exemplo
& castigatione sapiant, discantque viros probos
non vexare, nec eis insidiari.
Sed & Noadiæ prophetæ. Hebr. *prophetissæ* (erat
enim femina) hoc est pseudoprophetissæ pretio
corruptæ à Sanaballat, quæ similes minas & me-
tus mihi iniiciebat. Repete: *memento* Domine, vt
eam pro meritis castiges & castigando emendes,
vel ipsam vel alios ipsius exemplo. Dixit hæc
Nehemias ex iusto dolore & zelo non vindictæ
priuatæ, sed iustitiæ publicæ.
vers. 15. *Completus est autem murus 25. die mensis Elul*
(sexti, qui nostro partim Augusto partim se-
ptembri respondet) 52. *diebus.* Nonnulli hos 52
dies inchoant non ab initio fabricæ, sed à minis
& insidiis hisce Sanaballat Nehemiæ intentatis:
vnde Iosephus asserit murorum fabricam perfe-
ctam fuisse duobus annis & tribus mensibus, an-
no 28. Xerxis, id est Artaxerxis. Iosephum se-
A quuntur Histor. Scolast. Caiet. Vatab & Maria-
na. Verius est hos 52. dies inchoandos ab initio
fabricæ, vt censent Lyran. Dion. Vilalpandus,
& Sanchez. Si enim fabrica murorum per bien-
nium durasset, vtique Sanaballat sollicitando
vicinas gẽtes, conflato exercitu eum impediuis-
set. Instabat ergo Nehemias, vrgebatque opus
vt illico absolueretur. Idque fieri potuit 52. diebus;
tum quia omnes operi strenuè & ardenter in-
cumbebant ad opus in singulos, nemine exce-
pto, ordinatè erat distributum: tum quia funda-
menta murorum, quæ Chaldæi diruere non po-
tuerant, supererant, imò multis in locis muri
B integri. Chaldæi enim muros dumtaxat variis
in locis, destruxerant, hoc est, interruperant, vt
patet. 4. Regum vlt. 4. & 10. Portæ quoque
non erant dirutæ, sed eorum valuæ combustæ, vt
patet Esdræ. 1. 3. valuas ergo tantum restaurari
oportuit. Ad hæc fabricabant ex lapide non cæ-
so & polito, sed rudi & impolito, imò ex lapi-
dibus, quos inueniebant in ruinis & ruderibus
veterum murorum. Denique Deus eos secun-
dauit, vt spatio 52. muros perficerent. Sic Ale-
xander Magnus muros nouæ Alexandriæ ad
C Tanaim per longitudinem stadiorum sexaginta
erexit spatio 17. dierum, vt vult Q. Curtius, vel
viginti, vt narrat Arrianus; sic hodie Hollandi vr-
bes vastas obsidentes, easdem spatio viginti die-
rum circumquaque ita vallo cingunt, vt eis suc-
curri nequeat. Nam more Romano milites sin-
guli cum armis ligones vel trulias deferunt ad
fodiendum vel fabricandum. Tot autem manus
iunctæ illico opus ingens perficiunt.
Vt timerent vniuersæ gentes nos, nostramque vers. 16.
fabricam, quam tam citò videbant esse perfe-
ctam, vt ipsæ faterentur hoc esse opus Dei po-
tius quàm hominum,
Multæ optimatum Iudæorum epistolæ mittebantur vers. 17.
D *ad Tobiam.* Erant hi patriæ proditores, qui contra
Nehemiam cum hostibus conspirarant, eisque
gesta & consilia Nehemiæ perscribebant, vt ea
disturbarent. Causam subdit.
*Multi enim erant in Iudæa habentes iuramentum
eius.* q. d. multi Iudæorum iurarant Tobiæ, ei-
que per iuramentum fidem suam addixerant, se
scilicet illi fore amicos & fideles & proinde cum
eo contra me & patriam suam coniurarant.
Quia (Tobias) *gener erat Sechenia*, q. d. causa cur
multi Iudæorum fauerent Tobiæ hosti Iudæo-
rum erat, quod cum eo eiusque fœderatis affini-
tatem per matrimonia mutua contraxerant.
E Nam & *Iohanam filius eius* (Tobiæ) *acceperat fi-
liam Mosollam filii Barachiæ*, qui erant Iudæi &
Iudæorum optimates.
Sed & laudabant eum (Tobiam) *coram me.* vers. 19.
Hebr. *quin & bonitatem* (vel benefacta siue mu-
nificentias) *eius prædicabant coram me.* Allu-
dunt ad nomen *Tobia*, quod Hebraicè significat
bonitatem Dei, q. d. Ipse verè est Tobias iuxta
nomen suum, quia in omnes existit bonus &
beneficus. ita Vatab. Hæc fuit summa Iudæo-
rum iniquitas, & summa Nehemiæ iniuria &
afflictio, scilicet ciuium suorum proditio, quam
tamen ipse dissimulando, patientia, consilio &
constantia superauit.

CAPVT SEPTIMVM.

SYNOPSIS.

IErosolymæ iam muris cinctæ Nehemias custodes apponit. Inde v. 6. numerantur ii qui cum Zorobabele babylone redierant, ac v. 70. dona auri & vasorum in fabricam sponte à variis oblata.

POstquam autem ædificatus est murus, & posui valuas, & recensui ianitores, & cantores, & Leuitas: 2. præcepi Hanani fratri meo, & Hananiæ principi domus de Ierusalem (ipse enim quasi vir verax & timens Deum plus ceteris videbatur) 3. & dixi eis: Non aperiantur portæ Ierusalem vsque ad calorem solis. Cúmque adhuc assisterent, clausæ portæ sunt, & oppilatæ: & posui custodes de habitatoribus Ierusalem, singulos per vices suas, & vnumquemque contra domum suam. 4. Ciuitas autem erat lata nimis & grandis, & populus paruus in medio eius, & non erant domus ædificatæ. 5. Deus autem dedit in corde meo, & congregaui optimates, & magistratus, & vulgus, vt recenserem eos, & inueni librum census eorum, qui ascenderant primùm, & inuentum est scriptum in eo. 6. Isti filii prouinciæ, qui ascenderunt de captiuitate migrantium, quos transtulerat Nabuchodonosor rex Babylonis, & reuersi sunt in Ierusalem, & in Iudæam, vnusquisque in ciuitatem suam. 7. Qui venerunt cum Zorobabel, Iosue, Nehemias, Azarias, Raamias, Nahamani, Mardochæus, Belsam, Melpharath, Begoai, Nahum, Baana, Numerus virorum populi Israel: 8. Filii Pharos, duo millia centum septuaginta duo: 9. Filii Saphatia, trecenti septuaginta duo: 10. Filij Area, sexcenti quinquaginta duo: 11. Filij Phahathmoab filiorum Iosue & Ioab, duo millia octingenti decem & octo: 12. Filij Ælam, mille ducenti quinquagintaquatuor: 13. Filii Zethua, octingenti quadragintaquinque: 14. Filij Zachai, septingenti sexaginta: 15. Filij Bannui, sexcenti quadraginta octo: 16. Filij Bebai, sexcenti vigintiocto: 17. Filij Azgad, duo millia trecenti vigintiduo: 18. Filij Adonicam, sexcenti sexaginta septem: 19. Filij Beguai, duo millia sexagintaseptem: 20. Filij Adin, sexcenti quinquagintaquinque: 21. Filij Ater, filii Hezeciæ, nonagintaocto: 22. Filij Hasem, trecenti vigintiocto: 23. Filij Besai, trecenti vigintiquatuor: 24. Filij Hareph, centum duodecim: 25. Filij Gabaon, nonagintaquinque: 26. Filij Bethlehem & Netupha, centum octoginta octo. 27. Viri Anathoth, centum vigintiocto. 28. Viri Bethazmoth, quadragintaduo. 29. Viri Cariathiatim, Cephira, & Beroth, septingenti quadragintatres. 30. Viri Rama, & Geba, sexcenti vigintiunus. 31. Viri Machmas, centum vigintiduo. 32. Viri Bethel, & Hai, centum vigintitres. 33. Viri Nebo alterius, quinquagintaduo. 34. Viri Ælam alterius, mille ducenti quinquagintaquatuor. 35. Filii Harem, trecenti viginti. 36. Filij Iericho, trecenti quadragintaquinque. 37. Filij Lod Hadid & Ono, septingenti viginti vnus. 38. Filii Senaa, tria millia nongenti triginta. 39. Sacerdotes: Filij Idaia in domo Iosue, nongenti septuagintatres. 40. Filij Emmer, mille quinquagintaduo. 41. Filij Phashur, mille ducenti quadragintaseptem. 42. Filij Arem, mille decem & septem. Leuitæ: 43. Filii Iosue & Cedmihel filiorum. 44. Oduiæ, septuagintaquattuor. Cantores: 45. Filij Asaph, centum quadragintaocto. 46. Ianitores: Filii Sellum, filii Ater, filii Telmon, filii Accub, filii Hatita, filii Sobai: centum trigintaocto. 47. Nathinæi: filii Soha, filii Hasupha, filii Tebbaoth, 48. filii Ceros, filii Siaa, filii Phadon, filii Lebana, filii Hagaba filii Selmai, 49. filii Hanan, filii Geddel, filii Gaher, 49. filii Raaia, filii Rasin, filii Necoda, 50. filii Gezem, filii Aza, filii Phasea, 51. filii Besai, filii Munim, filii Nephussim, 52. filii Bacbuc, filii Haeupha, filii Harhur, 53. filii Besloth, filii Mahida, filii Harsa, 54. filii Bercos, filii Sisara, filii Thema, 55. filii Nasia, filii Hati-

pha, 56. filii seruorum Salomonis, filii Sothai, & filii Sophereth, filii Pharida, 57.
filii Iahala, filii Darcon, filii Ieddel, 58. filii Saphatia, filii Hatil, filii Phochereth,
qui erat ortus ex Sabaim, filio Amon. 59. Omnes Nathinæi, & filii seruorum Sa-
lomonis, trecenti nonaginta duo. 60. Hi sunt autem, qui ascenderunt de Thelme-
la, Thelharsa, Cherub, Addon, & Emmer: & non pntuerunt indicare domum patrum
suorum, & semen suum, vtrùm ex Israel essent. 61. filii Dalaia, filii Tobia, filii
Necoda, sexcenti quadragintaduo. 62. Et de Sacerdotibus, filii Habia, filii Accos,
filii Berzellai, qui accepit de filiabus Berzellai Galaaditis vxorem: & vocatus est no-
mine eorum. 63. Hi quæsierunt scripturam suam in censu, & non inuenerunt: & eie-
cti sunt de sacerdotio. 64. Dixitque Athersatha eis, vt non manducarent de San-
ctis sanctorum, donec staret Sacerdos doctus & eruditus. 65. Omnis multitudo qua-
si vir vnus, quadragintaduo millia trecenti sexaginta, 66. absque seruis & ancillis
eorum, qui erant septem millia trecenti triginta septem, & inter eos cantnres, & can-
tatrices, ducenti quadragintaquinque. 67. Equi eorum, septingenti triginta sex:
muli eorum, ducenti quadragintaquinque: 68. Cameli eorum quadringenti triginta
quinque: asini, sex millia septingenti viginti.

Hucusqae refertur quid in commentario scriptum fuerit, exin Nehemiæ historia texitur.

69. Nonnulli autem de principibus familiarum dederunt in opus. Athersatha dedit
in thesaurum auri drachmas mille, phialas quinquaginta, tunicas sacerdotales quin-
gentas triginta. 70. Et de principibus familiarum dederunt in thesaurum operis,
auri drachmas viginti millia, & argenti mnas duo millia ducentas. 71. Et quod de-
dit reliquus populus, auri drachmas viginti millia, & argenti mnas duo millia, & tuni-
cas sacerdotales sexaginta septem. 72. Habitauerunt autem Sacerdotes, & Leuitæ
& ianitores, & cantores, & reliquum vulgus, & Nathinæi, & omnis Israel, in ciuita-
tibus suis.

vers. 2. *Raecpi Hanani fratri* (cognato) *meo.* Hic est ille Hanani, qui nuncium desolationis Ierusalem ad Nehemiam in Persidem detulit cap. 1. v. 2. *Et Hananiæ principi* (id est præfecto) *domus*, scilicet palatii regii, vt habent Heb. in monte Sion. Hos duos, vtpote præ ceteris viros veraces, id est sinceros & integros, ac timentes Deum Nehemias posuit custodes vrbis Ierusalem.

vers. 3. *Cùmque adhuc assisterent*; q. d. Non nisi his duobus custodibus, scilicet Hanani & Hanania præsentibus & assistentibus vespere claudebantur portæ, ne qua fieret fraus ex hostium insidiis. Rursum manè non aperiebantur *ante calorem solis*, id est ante clarum diem, cum omnes vigilant.

vers. 4. *Et populus paruus*, quia pauci Babylone redierant, & ex his paucis nonnulli videntes desolationem vrbis & hostium minas, ad alias Iudææ vrbes & vicos se contulerant, alii in Babylonem vel Persidem reuersi erant, inter quos fuit Dux Zorobabel,

vers. 5. *Deus autem dedit in corde meo*: q. d. Deus mihi suggessit consilium, modumque supplendi paucitatem incolarum Ierosolymæ, nimirum recensendo catalogum eorum, qui primitus cum Esdra è Babylone redierant, ac iuxta eum, illos inuitando & euocando ad incolendam Ierusalem; quod re ipsa per sortem factum esse audiemus cap. 11. Vnde mox catalogum continentem censum populi, qui redierat, recenset.

vers. 6. *Isti* (sunt) *filii prouinciæ, qui ascenderunt de captiuitate migrantium*, id est qui redierunt è

A transmigratione Babylonis, puta è Babylone in Ierusalem cum Zorobabel sub Cyro. Hic est catalogus, siue census populi, quem recensuit Esdras c. 2. sed aliis subinde verbis & numeris ferè diuersis, præsertim in medio; nam initium & finis vtrobique est idem. Ratio est, quòd census hic populi, siue catalogus sæpius sit initus & descriptus; scilicet primò in Babylone, cum inde egressi sunt Iudæi: secundò in Ierusalem, cum primùm eò appulerunt. Tertiò cum templo reædificato, illud solenni populi concursu dedicatum fuit. Hi autem censu inter se euariabant, quia aliis morientibus alii nascebantur, aliis
B abeuntibus alii aduentabant. Quare ex vno censu catalogum suum descripsit Esdras, ex alio Nehemias; ideóque euariant. V. de franc. lucam in Notat. 79.

Dixitque Athersata, hoc est Nehemias, vt patet c. 8. v. 9. vers. 65.

Huc vsque catalogus. Annotatio hæc sequestris non exiat in Hebræo, Græco & quibusdam latinis. Vnde Græcus Epanorthotes, aliique eam omittendam censent, imò reiiciunt, vt Lyran. & Carth. sanè diuersus character sat arguit, hæc
C inserta verba, neque de textu esse, neque de fide, ait Sanchez. Habent tamen annotationem hanc Biblia Romæ correcta. Viderur ergo addita ab Interprete, vti multa similia addita sunt in libro Esther, vel à paraphraste aut commentatore aliquo, ita Franc. Lucas notat. 79 vers. 69.

Nonnulli autem de principibus. Hic est catalogus donariorum ad fabricam oblatorum, estque idem cum eo, quem recensuit Esdras c. 2. sed vt dixi in numeris diuersus forte, quod Esdras plu- vers. 70.

rium dona complexus sit, nempe eorum etiam omnium, qui ex regno Cyri, siue Iudæi siue Persæ, hortante Cyro, de opibus suis aliquid ad fabricam contulerunt aut postea in Ierusalem submiserunt: Nehemias autem Iudæorum tantùm è captiuitate redeuntium dona, eaque præcipua dumtaxat, ideoque pauciora quàm Esdras recenseat, ait Franc. Lucas, loco citato.

CAPVT OCTAVVM.

SYNOPSIS.

Esdras conuocato omni populo, die prima mensis septimi, illi legem Dei prælegit explicatque. Idem facit die 15. mensis per octo dies festi Tabernaculorum, quod ab omnibus magna solemnitate celebratur.

ET venerat mensis septimus: filii autem Israel erant in ciuitatibus suis. Congregatusque est omnis populus quasi vir vnus, ad plateam quæ est ante portam aquarum: & dixerunt Esdræ scribæ vt afferret librum legis Moysi, quam præceperat Dominus Israeli. 2. Attulit ergo Esdras sacerdos legem coram multitudine virorum & mulierum, cunctisque qui poterant intelligere, in die prima mensis septimi. 3. Et legit in eo aperte in platea quæ erat ante portam aquarum, de mane vsque ad mediam diem, in conspectu virorum & mulierum & sapientium, & aures omnis populi erant erectæ ad Librum. 4. Stetit autem Esdras scriba super gradum ligneum, quem fecerat ad loquendum: & steterunt iuxta eum, Mathathias, & Semeia, & Ania, & Vria, & Helcia, & Maasia, ad dexteram eius & ad sinistram, Phadaia, Misael, & Melchia, & Hasum, & Hasbadana, Zacharia, & Mosollam. 5. Et aperuit Esdras librum coram omni populo: super vniuersum quippe populum eminebat: & cùm aperuisset eum, stetit omnis populus. 6. Et benedixit Esdras Domino Deo magno: & respondit omnis populus: Amen, Amen: eleuans manus suas, & incuruati sunt, & adorauerunt Deum proni in terram. 7. Porro Iosue, & Bani, & Serebia, Iamin, Accub, Septhai, Odia, Maasia, Celita, Azarias, Iozabed, Hanan, Phalaia, Leuitæ, silentium faciebant in populo ad audiendam legem: populus autem stabat in gradu suo. 8. Et legerunt in Libro legis Dei distinctè, & apertè ad intelligendum: & intellexerunt cùm legeretur. 9. Dixit autem Nehemias (ipse est Athersatha) & Esdras sacerdos & scriba, & Leuitæ interpretantes vniuerso populo: Dies sanctificatus est Domino Deo nostro, nolite lugere, & nolite flere. Flebat enim omnis populus cùm audiret verba legis. 10. Et dixit eis: Ite, comedite pinguia, & bibite mulsum, & mittite partes his qui non præparauerunt sibi: quia sanctus dies Domini est, & nolite contristari: gaudium etenim Domini est fortitudo nostra. 11. Leuitæ autem silentium faciebant in omni populo, dicentes: Tacete, quia dies sanctus est, & nolite dolere. 12. Abiit itaque omnis populus, vt comederet & biberet, & mitteret partes, & faceret lætitiam magnam: quia intellexerant verba, quæ docuerat eos. 13. Et in die secundo congregati sunt principes familiarum vniuersi populi, Sacerdotes & Leuitæ, ad Esdram scribam, vt interpretaretur eis verba Legis. 14. Et inuenerunt scriptum in Lege, præcepisse Dominum in manu Moysi, vt habitent filii Israel in tabernaculis, in die solenni, mense septimo: 15. & vt prædicent, & diuulgent vocem in vniuersis vrbibus suis, & in Ierusalem, dicentes: Egredimini in montem, & afferte frondes oliuæ, & frondes ligni pulcherrimi, frondes myrti, & ramos palmarum, & frondes ligni nemorosi, vt fiant tabernacula, sicut scriptum est. 16. Et egressus est populus, & attulerunt. Feceruntq; sibi tabernacula vnusquisq; in domate suo, & in atriis suis & in atriis domus Dei, & in platea portæ aquarum, & in platea portæ Ephraim. 17. Fecit ergo vniuersa Ecclesia eorum qui redierant de captiuitate, tabernacula, & habitauerunt in tabernaculis: non enim fecerant à diebus Iosue filii Nun taliter filii Israel vsque ad diem illum. Et fuit lætitia magna nimis. 18. Legit autem in Libro legis Dei per dies singulos, à die primo vsque ad diem nouissimum, & fecerunt solennitatem septem diebus, & in die octauo, collectam iuxta ritum.

Et venerat

ET *venerat mensis septimus*, Videntur A hæc gesta anno septimo Artaxerxis sub Esdra, qui ab eo missus rediit in Ierusalem. Vnde sicut Catalogus cap. præcedentis Nehemiæ idem est cum Catalogo Esdræ cap. 2. sic & quæ hoc cap. 8. dicuntur, videntur esse eadem cum iis, quæ narrauit Esdras, cap. 3. vt patet vtrumque conferenti. Vtrubique enim nominatur mensis septimus, Esdras, festum Tabernaculorum &c. Nec dubium est Esdram scribam officio & zelo suo perfunctum, mox vt anno septimo Artaxerxis rediit in Ierusalem, vt populum in captiuitate legis oblitum legem doceret, Ad hoc enim ipse missus erat ab Artaxerxe dicente, *vt liberè doceat imperitos* Esdræ 7. vers. 25. sicut Zorobabel B & Iesus missi sunt ad reædificandum templum, Nehemias verò ad restaurandus muros & vrbem. Adde: non videtur Esdras vixisse vsque ad annum vigesimum Artaxerxis, quo Nehemias muros instaurauit; sic enim fuisset annorum 147. (quod illo æuo erat insolens) tot enim fluxere ab anno vltimo Sedeciæ, quo occisus est Saraias pater Esdræ, vsque ad annum vigesimum Artaxerxis. Verùm hæc ratio non est solida: nam Esdram anno 20. Artaxerxis vixisse patet cap. 12. vers. 33. & 35. vbi dicitur interfuisse Esdras scriba dedicationi vrbis factæ à Nehemia; licet Caiet. putet ibi alium esse Esdram ab hoc nostro diuersum. Quocirca nonnulli censent hæc contigisse sub Nehemia anno C 20. Artaxerxis, vt Esdras eum eo tertiò redierit in Ierusalem, fueritque grandæuus, nimirum 147. annorum.

vers. 4. *Stetit Esdras super gradum ligneum.* Hebr. *super turrim ligneam*, id est super suggestum, quod instar turriculæ è terra assurgebat in altum.

vers. 5. *Stetit omnis populus*, tum vt reuerentiam Dei legi stando deferret, tum vt arrectis auribus stans facilius lectionem Esdræ perciperet. Hinc & Christiani ad Euangelium assurgunt, reuerentiæ causa.

vers. 8. *Et legerunt* (tum Esdras, tum eius socii, qui D Esdræ seni & fesso in lectione succedebant, sed vbi quid difficultatis occurrebat, explicabat illud Esdras) *in libro legis* (in Pentateucho, ac præsertim in Deuteronomio, vbi lex tota repetitur & iteratur) *distinctè*, vt omnes singula perfectè audire possent. Septuag. vertunt: *Et distinxit in scientia Domini*, id est distinctè legem legit & explicuit, per scientiam à Domino acceptam. Perperam ergo nonnulli hoc torquent ad restaurationem librorum à Chaldæis combustorum, quasi illos Esdras restaurarit ex memoria per scientiam à Deo infusam: *& apertè ad* E *intelligendum.* Hebr. *ponendo* (id est dando) *intellectum*; quasi dicat, Esdras inter legendum explicabat. vbi opus erat Syriacè vel Chaldaicè, quæ Hebraicè scripta ex Deuteronomio legebantur: atque insuper sententias, quæ occurrebant paraphrasticè interpretabatur, vt dicitur v. 13. populus enim in Babylone linguam suam Hebræam corruperat, & cum Chaldæa miscuerat; quare purè Hebræam nō satis capiebat. Esdras ergo Hebraicè dicta interpretabatur lingua Syriaca, quæ populo redeunti erat iam propria & natiua.

Dixit autem Nehemias: ipse est Athersata. Ne- vers. 9. hemias dictus est *Athersata* à rad. ירש *iaras* id est *Athersata* hæreditauit, q. d. Athersata, id est אתה ירש *atta est Nehe-* *irrasta*, hoc est secundò à ירשתא *hæreditasti tu*, quia *mias. Vnde* tu solus præ omnibus hæreditatem patrum possedisti, qui vrbem destructam restaurasti, muris cinxisti, totámque posteris tuis possidendam tradidisti. ita Vilalpando: vel *tiros*, id est mustum, & שתה *sata*, id est bibit; q. d. prælibator viri regis; erat enim eius pincerna ita marinus in lexico. Tertiò, *Athersata* valde conuenit cum *Artasata*, id est Artaxerxe. Videtur enim rex sui nominis potestatem Nehemiæ fecisse, aut certè ipse, vtpote regi charissimus, ipsius regio nomine cumpellatus fuit ab aulicis. ita Vilalpando par. 1. de templo lib. 3. cap. 4.

Porro fabulosum videtur quod Lyranus ait, *Athersata* Hebr. idem esse quod *relaxatus*. sicque Nehemiam vocari, eo quòd per sapientiam Hebræorum relaxatus sit, cum eoque dispensatum vt biberet vinum regis Gentilis, puta Artaxerxis, cuius pincerna erat Athersata, quia Athersata non est nomen Hebræum, sed Chaldæum & à Chaldæis inditum.

Flebat enim omnis populus cum audiret verba legis quia videbat legis minas, puta clades omnis generis sibi accidisse ob eius præuaricationem in iisque adhuc se magna ex parte perdurare ab initio captiuitatis Babylonicæ vsque ad annum 20. Artaxerxis, quod erat spatium 147. annorum.

Ite comedite pinguia. Sic Christiana lex vetat ieiunium in Dominica, ob Festi lætitiam ita S. Thom. 2. 2. q. 147. ar. 5. ad 3.

Nolite contristari: quia licet iure lugeatur, & fleatur, tamen hoc die festo Neomeniæ, quo recolimus beneficia Dei tum antiqua, tum noua & continua in nos collata, gaudendum est, non lugendum.

Gaudium enim Domini est fortitudo vestra. Gaudium Domini dupliciter accipi potest. Primò actiuè, quod est gaudium, quo gaudet Dominus, cum videt nos in aduersis esse forti magnoque animo, non paruo & abiecto. Hic enim stimulus valde pungit animos, pios, vt in quantalibet aduersitate & tribulatione animum non demittant, sed roborent, vt in ea gaudeant & exultent, si cogitent id Deo gratum esse Deumque gaudere & delectari nostra fortitudine & gaudio in aduersis. ita Sanchez.

Secundò passiuè gaudium Domini est, quod *Gaudium* de Domino vel ex Domini amore, reuerentia, *Domini* imitatione & obedientia concipitur; q. d. gau- *duplex.* det Deus diebus festis, eo quod illis à fidelibus magis colatur, adoretur, inuocetur: quare ipse pariter cupit, vt fideles hoc suum gaudium imitentur & induant, gaudeantque die festo, at gaudentes illi sacrificent victimas pacificas ex quibus hilariter comedant, ac cùm Deo ipso quasi epulentur. Hoc enim gaudio acquiritur fortitudo mentis & corporis; tum ad legem Dei implendam; tum ad aduersa (quibus iam opprimimur) quælibet fortiter ferenda; imò per gaudium hoc lenienda & discutienda, ac per Deum amouenda. Deus enim si nos lætos & gaudentes, indéque fortes & con-

ſtantes viderit in legem feſtorumqoe ſuorum cultu, amouebit à nobis plagas, quas ob triſtem & puſillanimem eorum neglectum nobis immiſit, ſicut enim triſtitia facit mœſtos, puſillanimes, tardos: ita lætitia ex adoerſo facit hilares, magnanimos & celeres Dei cultores legiſque coſtodes, vode Vatab. vertit: *Gaudium Domini eſt robur veſtrum*, ſeque explicat: diuino gaudio efficiemioi fortiores animis & alacriores Gaudium enim ſpiritus vitales & animales multiplicat, excitat, acuit & per totum corpus diffundit, vt illud vegetent, exciteot & ad opus alacres efficiant: triſtitia verò eoſdem attenuat, arctat, grauat, auocat, vt totus homo ſit mœſtus, grauis, contractus & ineptus ad omne bonom. Quocirca Apoſtolus ad hoc gaudiom pereone fideles adhortatur dicens. *Gaudete in Domino ſemper: iterum dico gaudete.* Philip. 4. vide ibi dicta. Adde quod Deus io ſe & de ſe gaudētibus nouam gratiam, nouas vires, nouum robur aſſiduè ſuggerat, quibos ad omnia licet triſtia & ardua, fiant generoſi, fortes & alacres. Deus enim cum ſit ſummus & liberaliſſimus lætiſſimuſque Dominus, volt à nobis famulis ſuis ſibi ſeruiri in lætitia, exoltatione & iubilo: iuxta illud: *ſeruite Domino in lætitia.* Et illod: *lætamini in Domino & exultate iuſti.* Pſal. 31. 11.

vers. 13. *Vt interpretaretur*, (Eſdras) *eis verba legis*, vt
ſolueret dubia quæ ex pridiana legis lectione eis
ſuborta erant, præſertim circa ritus celebrandi
A inſtans feſtum ſcenopegiæ, ſiue tabernaculorum, quos lex præſcribit Leuit. 23. vbi de iis fusè egi.

Diuulgent vocem, id eſt voce præconis vbique vers. 15.
promulgent, vt omnes conueniant in Ieruſalem ad feſtum Tabernaculorum imminens, iuxta legem per octo dies celebrandum.

Afferte frondes ligni pulcherrimi. Hebr. *ligni* vers. 16.
olei, id eſt pinguis & Oleati, quod Septuag. interpretantur *cypreſſum*, Paguin. *Pinum.* Melius alii *cedrum.* Vide dicta Leuit. 23. 36.

Feceruntque tabernacula in domate ſuo, id eſt in vers. 17.
tecto domus ſuæ. ita Hebr. tecta enim apud Hebræos erant plana, vt in illis ſub dio ambulare, ſtare, ſedere, pernoctare, dormire poſſent. Clima enim Iudææ eſt calidom & ſiccum; vnde eius incolæ noctu in tectis frigidum aërem ſudomque captant.

A diebus Ioſue, id eſt ab ingreſſu Hebræo- vers. 18.
rom io Chananæam eis à Deo promiſſam, *non fecerunt taliter filii Iſrael*, non celebrarant tale feſtum Tabernaculorum tanta lætitia, tanta deuotione legendo legem publicè, eiuſque explicationem faciendo tanto populi vndique confluentis concurſu, vt etiam in tectis Tabernacula coostruere debuerint: ita Caiet. & alii.

C *Et in die octauo collectam*, id eſt feſtom cœtus populi, quod quale fuerit, explicuit Leuit. 23. 40.

CAPVT NONVM.

SYNOPSIS.

IVdæi in ieiunio & ſacco confitentur peccata Deo. Leuitæ celebrant priſca beneficia, quibus Deus cum malefactis populi certauit: ac fœdus inter Deum & populum renouant.

IN die autem vigeſimoquarto menſis huius; conuenerunt filii Iſrael in ieiunio & in
ſaccis, & humus ſuper eos. 1. Et ſeparatum eſt ſemen filiorum Iſrael ab omni filio
alienigena: & ſteterunt, & confitebantur peccata ſua, & iniquitates patrum ſuorum.
2. Et conſurrexerunt ad ſtandum: & legerunt in volumine legis Domini Dei ſui,
quater in die, & quater confitebantur, & adorabant Dominum Deum ſuum. 3. Sur-
rexerunt autem ſuper gradum Leuitarum, Ioſue, & Bani, & Cedmihel, Sabania, Bon-
ni, Sarebias, Bani, & Chanani: & clamauerunt voce magna ad Dominum Deum ſuum.
4. Et dixerunt Leuitæ, Ioſue, & Cedmihel, Bonni, Haſebnia, Serebia, Odaia, Sebnia,
Phathahia: Surgite, benedicite Domino Deo veſtro ab æterno vſque in æternum: &
benedicant nomini gloriæ tuæ excelſo in omni benedictione & laude. 5. Tu ipſe Do-
mine, ſolus, tu feciſti cælum, & cælum cælorum, & omnem exercitum eorum: terram,
& vniuerſa quæ in ea ſunt: maria, & omnia quæ in eis ſunt: & tu viuificas omnia hæc, &
exercitus cæli te adorat. 6. Tu ipſe, Domine Deus, qui elegiſti Abram, &
eduxiſti eum de igne Chaldæorum, & poſuiſti nomen eius Abraham. 7. Et inue-
niſti cor eius fidele coram te: & percuſſiſti cum eo fœdus, vt dares ei Terram Chana-
næi, Hethæi, & Amorrhæi, & Pherezæi, & Iebuſæi, & Gergeſæi, vt dares ſemi-
ni eius: & impleſti verba tua, quoniam iuſtus es. 8. Et vidiſti afflictionem patrum
noſtrorum in Ægypto: clamoremque eorum audiſti ſuper Mare rubrum. 9. Et dediſti

signa atque portenta in Pharaone, & in vniuersis seruls eius, & in omni populo terræ illius: cognouisti enim quia superbè egerant contra eos: & fecisti tibi nomen, sicut & in hac die. 10. Et mare diuisisti ante eos, & transierunt per medium maris in sicco: persecutores autem eorum proiecisti in profundum, quasi lapidem in aquas validas. 11. Et in columna nubis ductor eorum fuisti per diem, & in columna ignis per noctem, vt appareret eis via, per quam ingrediebantur. 12. Ad montem quoque Sinai descendisti, & locutus es cum eis de cælo, & dedisti eis iudicia recta, & legem veritatis, ceremonias, & præcepta bona: 13. & sabbatum sanctificatum tuum ostendisti eis, & mandata, & ceremonias, & legem præcepisti eis in manu Moysi serui tui. 14. Panem quoque de cælo dedisti eis in fame eorum, & aquam de petra eduxisti eis sitientibus, & dixisti eis vt ingrederentur & possiderent terram, super quam leuasti manum tuam, vt traderes eis. 15. Ipsi verò & patres nostri superbè egerunt, & indurauerunt ceruices suas, & non audierunt mandata tua. 16. Et noluerunt audire, & non sunt recordati mirabilium tuorum quæ feceras eis. Et indurauerunt ceruices suas, & dederunt caput vt conuerterentur ad seruitutem suam, quasi per contentionem. Tu autem Deus propitius, clemēs & misericors, longanimis & multę miserationis, non dereliquisti eos, 17. & quidem cùm fecissent sibi vitulum conflatilem, & dixissent: iste est Deus tuus, qui eduxit te de Ægypto: feceruntque blasphemias magnas. 18. Tu autem in misericordiis tuis multis non dimisisti eos in deserto: columna nubis non recessit ab eis per diem, vt duceret eos in viam: & columna ignis per noctem, vt ostenderet eis iter per quod ingrederentur. 19. Et spiritum tuum bonum dedisti qui doceret eos, & manna tuum non prohibuisti ab ore eorum, & aquam dedisti eis in siti. 20. Quadraginta annis pauisti eos in deserto, nihilque eis defuit: vestimenta eorum non inueterauerunt, & pedes eorum non sunt attriti. 21. Et dedisti eis regna, & populos, & partitus es eis sortes: & possederunt terram Sehon, & terram regis Hesebon, & terram Og regis Basam. 22. Et multiplicasti filios eorum sicut stellas cæli, & adduxisti eos ad terram, de qua dixeras patribus eorum vt ingrederentur & possiderent. 23. Et venerunt filii, & possederunt terram, & humiliasti coram eis habitatores terræ Chananæos, & dedisti eos in manu eorum, & reges eorum & populos terræ, vt facerent eis sicut placebat illis. 24. Ceperunt itaque vrbes munitas, & humum pinguem, & possederunt domus plenas cunctis bonis; cisternas ab aliis fabricatas, vineas & olueta, & ligna pomifera multa: & comederunt, & saturati sunt, & impinguati sunt: & abundauerunt deliciis in bonitate tua magna. 25. Prouocauerunt autem te ad iracundiam, & recesserunt à te, & proiecerunt legem tuam post terga sua: & prophetas tuos occiderunt, qui contestabantur eos vt reuerterentur ad te: feceruntque blasphemias grandes. 26. Et dedisti eos in manu hostium suorum, & afflixerunt eos. Et in tempore tribulationis suæ clamauerunt ad te, et tu de cælo audisti, et secundum miserationes tuas multas dedisti eis saluatores, qui saluarent eos de manu hostium suorum. 27. Cumque requieuissent, reuersi sunt vt facerent malum in conspectu tuo: & dereliquisti eos in manu inimicorum suorum, & possederunt eos. Conuersique sunt, & clamauerunt ad te: tu autem de cælo exaudisti, & liberasti eos in misericordiis tuis, multis temporibus. 28. Et contestatus es eos vt reuerterentur ad Legem tuam. Ipsi verò superbè egerunt, & non audierunt mandata tua, & in iudiciis tuis peccauerunt, quæ faciet homo, & viuet in eis: & dederunt humerum recedentem, & ceruicem suam indurauerunt, nec audierunt. 29. Et protraxisti super eos annos multos, & contestatus es eos in spiritu tuo per manum prophetarum tuorum: & non audierunt, & tradidisti eos in manu populorum terrarum. 30. In misericordiis autem tuis plurimis non fecisti eos in consumptionem, nec dereliquisti eos: quoniam Deus miserat[illegible]num, et clemens es tu. 31. Nunc itaque Deus noster magne, fortis, et terribilis, custodiens pactum et misericordiam, ne auertas à facie tua omnem laborem, qui inuenit nos, reges nostros, et principes nostros, et sacerdotes nostros, et prophetas nostros, et patres nostros, et omnem populum tuum, à diebus regis Assur vsque in diem hanc. 32. Et tu iustus es in omnibus, quæ venerunt super nos: quia veritatē fecisti, nos autem impiè egimus. 33 Reges nostri, principes nostri, sacerdotes nostri, et patres nostri, non fecerunt legem tuam, et non attenderunt mandata tua, et testimonia tua quæ testificatus es in eis. 34. Et ipsi in regnis suis, et in bonitate tua multa, quam dederas eis, et in terra latissima et pingui, quam tradideras in

conſpectu eorum,non ſeruierunt tibi, nec reuerſi ſunt à ſtudiis ſuis peſſimis. 35. Ee.
ce noſipſi hodie ſerui ſumus: & terra, quàm dediſti patribus noſtris vt comederent pa-
nem eius, & quæ bona ſunt eius,& noſipſi ſerui ſumus in ea. 36. Et fruges eius mul-
tiplicantur regibus, quos poſuiſti ſuper nos propter peccata noſtra, & corporibus no-
ſtris dominantur, & iumentis noſtris ſecundùm voluntatem ſuam, & in tribulatione
magna ſumus. 37. Super omnibus ergo his noſipſi percutimus fœdus, & ſcribimus,
& ſignant principes noſtri, Leuitæ noſtri, & Sacerdotes noſtri.

verſ. 1. *Pœnitentis tria Symbola.* *T humus*, id eſt puluis & cinis *ſuper eos*: Nota hîc tria pœnitentiæ officia, æquè ac Symbola. Primum eſt, caput aſpergere cinere, quaſi confitẽdo quod viles & cinerei ſumus, vtpote ex cinere formati & in cinerem redituri: iuxta illud Geneſ. 3. 19. *Puluis es & in puluerem reuerteris.* ſecundum eſt, publicum & ſolenne ieiunium. Tertium, ſaccus, ſiue cilium.

verſ. 2. *Separatum eſt ſemen filiorum Iſrael ab omni filio alienigena.* q. d. ſeparatunt ſe ab vxoribus gentilitiis, ac filios, quos ex eis procrearant, ſeparatunt à filiis, quos ex vxoribus Iſraelis genuerant eo modo, quem dixi 1. Eſdtæ. 10. 3.

verſ. 3. *Et conſurrexerunt* Leuitæ, *ad ſtandum* in loco editiore, è quo à populo videri & audiri poſſent,

Et quater confitebantur, q. d. ad ſingulas lectiones canebant Deo pſalmos & hymnos, quibus Dei beneficentiam celebrarent, ac populi ingrati malefacta confitebantur, ſupplicesque veniam eorum à Deo poſtulabant.

verſ. 6. *Cælum cælorum*, id eſt cælum altiſſimum, vaſtiſſimum & præſtantiſſimum, ſcilicet empyreum, *& omnem exercitum eorum*, puta omnes angelos & omnia aſtra,

verſ. 7. *Elegiſti Abraham*, & eduxiſti eum de igne Chaldæorum. Dices, Hebr. & ſeptuag. habent *de Vr Chaldæorum*, & ſic vertit Noſter Genes. 11. 31. & alibi.

Reſp. *vr* ſiue *vra*, vt habet Ioſephus eſt nomen proprium vrbis Chaldæorum, ex qua Deus eduxit Abraham (quam Eupolemus apud Euſeb. lib. 9. Præpar. c. 4. vocat Camirinem) Dicta videtur à cultu ignis (hunc enim Hebr. ſignificat *vr*) quem teſte S. Hieron. quæſt. in Geneſim vt Deum coluerunt Chaldæi. ſicut Heliopolis in Ægypto dicta eſt à cultu ſolis, *Heliopolis* enim idem eſt quod, ἡλιούπολις, id eſt, *ſolis vrbs*; ideóque Noſter vt interpretetur nomen Hebr. *vr* vertit *ignis* (Vnde & quædam Biblia Tò *ignis* hoc loco ſcribunt per maiuſculam I. quaſi nomen proprium vrbis) omnino enim hîc alluditur ad Geneſ. 11. 31. vbi dicitur. *Eduxi eos de vr Chaldæorum* ſic enim & alibi ſæpe noſter interpretatur etyma nominum propriorum Hebræorum, quia in eis latet aliquod myſterium, aut vis & energia, vt Iudic. 15. 19. Geneſ. 26. 20. 22.

Hinc ſecundò Tò *vr* poteſt accipi quaſi nomen non proprium, ſed appellatiuum, vt ſignificet ignem, id eſt preſſuram & afflictionem: ſicut & Pſal. 16. 3. & pſal. 65. 12. multas enim afflictiones paſſum eſſe Abraham à Chaldæis, eo quod nollet adorare ignem, quem ipſi æquè ac Perſæ vt Deum colebant, teſtatur Ioſephus lib. 1. Antiq. 8. & S. Auguſt. lib. 16. ciuit. 13. imò Hebræorum traditio eſt, hac de cauſa Abraham in ignem fuiſſe coniectum, ſed à Deo miraculoſe liberatum, quam approbat S. Hieron. quæſt. in Geneſim. Nec mirum huius rei non meminiſſe Ioſephum, nec Philonem, nec S. Paulum Hebr. 11. (quod obiicit Pererius) quia illi ferè ea tantum referunt, quæ extant in ſcript. vt ſæpe de ſe profitetur Ioſephus. Vide dicta Geneſ. 11. 31.

Et dediſti ſigna atque portenta in Pharaone, puta decem plagas, quibus Deus percuſſit Pharaonem, vt cogeret eum dimittere Hebræos in Chanaan. Celebrant hîc Leuitæ magnificẽtiam & beneficentiam Dei recenſendo omnia, quæ Deus pro Hebræis geſſit in Ægypto & Chanaan; ſcilicet quòd pro eis afflixerit ægyptum decem plagis, quod dederit eis columnam ignis quaſi ducem viæ, item manna, legem, aquam de petra, terram Chanaan. Vnde confitentur pariter ingratitudinem populi Deo inobedientis. Itaque hæc eorum confeſſio & oratio eſt quaſi compendium libr. Pentateuchi, Iudicum & Regum.

Panem quoque de cælo dediſti eis; ſcilicet manna, verſ. 15.
de quo Exodi 16.

Leuaſti manum tuam, id eſt iuraſti. Iuramus enim manu eleuata, quaſi Deum inuocantes in teſtem.

Et dederunt caput. Vatab. *Et elegerunt*; id eſt verſ. 17.
eligere volunt *ducem*, qui eos reduceret in Ægyptum ad priſtinam ſeruitutem Num. 14. Secundò ſimplicius, *Dederunt caput vt conuerterentur*, id eſt obfirmata ceruice, vt præceſſit: ac obdurato capite reſolutè voluerunt reuerti in Ægyptum. Sic. v. 29. dicitur: *Dederunt humerum recedentem & ceruicem ſuam indurauerunt.*

Ne auertas à facie tua, ſed aſſiduè aſpice, beni- verſ. 32.
gnis oculis, vt nobis compatiaris & miſereatis, *omnem laborem*, omnes ærumnas noſtras: *A diebus regis Aſſur*, qui decem tribus anno ſexto Ezechiæ, captiuas abduxit in Aſſyriam.

Veritatem feciſti, id eſt verè impleſti, verè ex- verſ. 33.
hibuiſti præmia quæ promiſeras, & pœnas quas tranſgreſſoribus comminatus fueras.

Fruges multiplicantur regibus: q. d. Iudæa mul- verſ. 37.
tas quidem profert fruges, vt non nobis, ſed regibus Perſarum, quibus eas pro tributo ſoluere cogimur.

Super omnibus ergo his q. d. propter ea omnia verſ. 38.
ergo hæc, vt noſtri miſereatis, ecce noua promiſſione & fœdere pollicemur, nos abdicatis idolis & ſceleribus deinceps tibi ſoli fideliter & conſtanter perpetim ſeruituros.

Et ſcribimus litteras huius fœderis, quod tecum inimus, illudque nomine omnium ſubſcribi & obſignari faciemus à Principibus noſtris, quorum nomina ſequenti capite referuntur.

CAPVT DECIMVM.

SYNOPSIS.

ENumerantur ii qui fœdus populi cum Deo initum subsignarunt, qui pollicentur 52: mandata Dei vniuersa seruaturos, ac nominatim Sabbathum, annumque Sabbathum: item decimas, ac primitias à lege statutas persoluturos, vtpote in quibus huc vsque negligentes & præuaricatores extiterant.

SIgnatores autem fuerunt, Nehemias, Athersata filius Hachelai, & Sedecias, 1.
Saraias, Azarias, Ieremias, 2. Pheshur, Amarias, Melchias, 3. Hattus, Sebe-
nia, Melluch, 4. Harem, Merimuth, Obdias, 5. Daniel, Genthon, Baruch, 6.
Mosollam, Abia, Miamin, 7. Maasia, Belgai, Semeia: hi Sacerdotes. 8. Porrò
Leuitæ, Iosue filius Azaniæ, Bennui de filiis Henadad, Cedmihel, 9. & fratres eo-
rum, Sebenia, Odaia, Celita, Phalaia, Hanan, 10. Micha, Rohob, Hasebia, 11. Za-
chur, Serebia, Sabania, 12. Odaia, Bani, Baninu. 13. Capita populi, Pharos, Pha-
hathmoab, Ælam, Zethu, Bani, 14. Bonni, Azgad, Bebai, 15. Adonia, Begoai,
Adin, 16. Ater, Hezecia, Azur, 17. Odaia, Hasum, Besai, 18. Hareph, Anathoth
Nebai, 19. Megphias, Mosollam, Hazir, 20. Mesizabel, Sadoc, Ieddua, 21.
Phelția, Hanan, Anaia, 22. Osee, Hanania, Hasub, 23. Alohes, Phalea, Sobec, 24.
Rehum, Hasebna, Maasia, 25. Echaia, Hanan, Anan, 26. Melluch, Baana: 27.
& reliqui de populo, Sacerdotes, Leuitæ, ianitores, et cantores, Nathinæi, et omnes
qui se separauerunt de populis terrarum ad legem Dei, vxores eorum, filii eorum, et
filiæ eorum, 28. omnes qui poterant sapere spondentes pro fratribus suis, optimates
eorum, et qui veniebant ad pollicendum, et iurandum vt ambularent in lege Dei,
quam dederat in manu Moysi serui Dei, vt facerent et custodirent vniuersa mandata
Domini Dei nostri, et iudicia eius, et ceremonias eius, 29. et vt non daremus filias no-
stras populo terræ, et filias eorum non acciperemus filiis nostris. 30. Populi quoque
terræ, qui important venalia, et omnia ad vsum, per diem, sabbati vt vendant, non ac-
cipiemus ab eis in sabbato, et in die sanctificato. Et dimittemus annum septimum, et
exactionem vniuersæ manus. 31. Et statuemus super nos præcepta, vt demus tertiam
partem sicli per annum ad opus domus Dei nostri. 32. ad panes propositionis, et ad
sacrificium sempiternum in sabbatis, in calendis, in solemnitatibus, et in sanctificatis,
et pro peccato: vt exoretur pro Israel, et in omnem vsum domus Dei nostri. 33.
Sortes ergo misimus super oblationem lignorum, inter Sacerdotes, et Leuitas, et po-
pulum, vt inferrentur in domum Dei nostri per domos patrum nostrorum, per tempo-
ra, à temporibus anni vsque ad annum: vt arderent super altare Domini Dei nostri,
sicut scriptum est in lege Moysi: 34. et vt afferremus primogenita terræ nostræ, et
primitiua vniuersi fructus omnis ligni, ab anno in annum in domo Domini. 35. et
primitiua filiorum nostrorum, et pecorum nostrorum, sicut scriptum est in lege, et pri-
mitiua boum nostrorum, et ouium nostrarum, vt offerrentur in domo Dei nostri, Sa-
cerdotibus qui ministrant in domo Dei nostri: 36. et primitias ciborum nostro-
rum, et libaminum nostrorum, et poma omnis ligni, vindemiæ quoque et olei, affe-
remus Sacerdotibus ad gazophylacium Dei nostri, et decimam partem terræ nostræ
Leuitis. Ipsi Leuitæ decimas accipient ex omnibus ciuitatibus operum nostrorum.
37. Erit autem Sacerdos filius Aaron cum Leuitis in decimis Leuitarum, et Leuitæ
offerent decimam partem decimæ suæ in domo Dei nostri, ad gazophylacium in do-
mum thesauri. 38. Ad gazophylacium enim deportabunt filii Israel, et filii Leui, pri-
mitias frumenti, vini, et olei: et ibi erunt vasa sanctificata, et Sacerdotes, et cantores,
et ianitores, et ministri, et non dimittemus domum Dei nostri.

verſ. 1. *Ignatores* fœderis populi cum Deo initi *fuerunt Nehemias*, quaſi dux: *Atherſata, filius Archelas.* Alius eſt hic à Nehemia, qui Atherſata quoque nuncupabatur.

verſ. 28. *Et omnes qui ſe ſeparauerunt de populis terrarum ad legem Dei*, qui ſcilicet à gentiliſmo conuerſi ſunt ad Iudaiſmum, factique proſelyti.

verſ. 29. *Omnes qui poterant ſapere.* Refer ad *filij*; q.d. omnes filii proſelytorum, qui non erant infantes, ſed adulti & rationis compotes ſignarunt quoque hoc fœdus.

Spondentes (erant) *pro fratribus ſuis optimates totum*, q.d. in tanto numero nôn poterant omnes hoc fœdus ſignare: quare optimates ſoli iurarunt & obſignarunt pro cæteris contribulibus ſuis.

Et qui (ſimiles optimatibus erant in populo præcipui) *veniebant ad polliciendum & iurandum.* Hebr. additur *cum execratione*, dicentes: Deus nos puniat, ſi non ſeruauerimus eius mandata.

verſ. 31. *Dimittemus annum ſeptimum*, ſiue Sabbathicum q. d. ſinemus terram anno ſeptimo Sabbathiſare, vt agros non colamus, ſed ſponte in eis nata pauperibus relinquamus, iuxta legem Exodi 23. 11.

Et exactionem vniuerſæ manus; q. d. dimittemus pariter debitoribus ea, quæ per ſyngrapham manus eorum nobis ſunt debita; ita ſcilicet vt anno ſeptimo ea non exigamus. Hoc enim lex pariter iubebat, vt cum terra non coleretur anno ſeptimo, eodem quoque debita ex fructibus terræ ſoluenda non ſoluerentur.

verſ. 33. *Et in ſanctificatis*, id eſt in hoſtiis pacificis, quæ Deo offeruntur; has enim diſtinguit à victimis *pro peccato*, de quibus proximè ſequitur.

A temporibus anni vſque ad annum, id eſt quotannis, ſiue ſingulis annis. verſ. 34.

Decimam partem terræ, id eſt, decimas fructuum terræ. Nec enim Leuitæ terram poſſidere poterant, ſed tantùm ex ea fructuum decimas accipere. verſ. 37.

Operum noſtrorum. Hinc patet, Iudæos decimas ſoluiſſe non tantùm agrorum, ſed & laborum & operum ſuorum, vt ex lucro inde eis proueniente decimam partem darent leuitis.

Erat autem ſacerdos filius Aaron cum Leuitis in decimis Leuitarum, Id eſt ſacerdotes filii Aaronis habebant partem decimarum cum Leuitis, nimirum decimam decimæ. Nam vt ſequitur. *Leuitæ offerunt decimam partem decimæ ſuæ in domo Dei.* Igitur decimam decimarum ſuarum partem Leuitæ dabant ſacerdotibus. ſacerdotes viciſſim decimam decimæ ſuæ dabant pontifici, qui proinde erat diues valde & opulentus, vt dixi Numer. 18. verſ. 38. *Decima laborum ſoluenda.*

Et ibi erunt vaſa ſanctificata, & ſacerdotes, & cantores, & ianitores, & miniſtri, dum tempore vicis ſuæ in templo miniſtrant. Hi enim habitabant in cubiculis templo annexis, quæ exedræ & gazophylacia dicebantur, ibique alebantur: nam ſumptu colonorum & Leuitarum ad hæc gazophylacia deferri debebant primitiæ, quæ ſacerdotibus cedebant: ſpondent ergo Hebræi ſe omnia hæc diligenter curaturos, quæ antea neglexerant.

Et non dimittemus domum Dei, q. d. curabimus omnia quæ ad templi vſus & ſacerdotum ac Leuitarum ſuſtentationem pertinent. Hæc ergo ſe facturos iurant quia in eis huc vſque negligentiores extiterant.

CAPVT VNDECIMVM,

SYNOPSIS.

IErusalem iam muris cincta, è plebe decima pars per ſortem deligitur, quæ eam incolat & ædificet, cæteri verò ad alias Iudææ vrbes & pagos excolendos mittuntur, vnde mox tam Ieruſalem, quàm cæterarum vrbium incolæ nominantur & numerantur.

HAbitauerunt autem principes populi in Ieruſalem: reliqua verò plebs miſit ſor-
tem, vt tollerent vnam partem de decem, qui habitaturi eſſent in Ieruſalem ci-
uitate ſancta, nouem verò partes in ciuitatibus. 1. Benedixit autem populus omni-
bus viris qui ſe ſponte obtulerant vt habitarent in Ieruſalem. 2. Hi ſunt itaque prin-
cipes prouinciæ, qui habitauerunt in Ieruſalem, & in ciuitatibus Iuda. Habitauit au-
tem vnuſquiſque in poſſeſſione ſua, in vrbibus ſuis, Iſrael, Sacerdotes, Leuitæ, Na-
thinæi, & filii ſeruorum Salomonis. 3. Et in Ieruſalem habitauerunt de filiis Iuda,
& de filiis Beniamin: de filiis Iuda, Athaias filius Aſiam, filii Zachariæ, filii Ama-
riæ, filii Saphariæ, filii Malaleel: de filiis Phares, 4. Maaſia filius Baruch, filius
Cholhoza, filius Hazia, filius Adaia, filius Ioiarib, filius Zachariæ, filius Sino-
nitis: 5. omnes hi filii Phares, qui habitauerunt in Ieruſalem, quadringenti ſex-
gintaocto viri fortes. 6. Hi ſunt autem filii Beniamin: Sellum filius Moſollam, fi-
lius Ioed, filius Phadaia, filius Colaia, filius Maſia, filius Etheel, filius Iſaia, 7. &
poſt eum Gebbai, Sellai, nongenti vigintiocto, 8. & Ioel filius Zechri præpoſitus
eorum, & Iudas filius Senua ſuper ciuitatem ſecundus. 9. Et de ſacerdotibus, Idaia

filius Ioarib, Iachin. 10. Saraia filius Helciæ, filius Mosollam, filius Sadoc, filius
Meraioth, filius Achitob princeps domus Dei, 11. & fratres eorum facientes opera
templi: octingenti vigintiduo. Et Adaia filius Ieroham, filius Phelelia, filius Amsi,
filius Zachariæ, filius Pheshur, filius Melchiæ, 12. & fratres eius principes patrum:
ducenti quadragintaduo. Et Amassai filius Azreel, filius Ahazi, filius Mosollamoth,
filius Emmer, 14. & fratres eorum potentes nimis: centum vigintiocto, & præpositus
eorum Zabdiel filius potentium. 14. Et de Leuitis Semca filius Hasub, filius
Azaricam, filius Hasabia, filius Boni, 15. & Sabathai & Iosabed, super omnia opera,
quæ erant forinsecus in domo Dei, à principibus Leuitarum. 16. Et Mathania
filius Micha, filius Zebedei, filius Asaph, princeps ad laudandum & ad confitendum
in oratione, & Becbecia secundus de fratribus eius, & Abda filius Samua, filius
Galal, filius Idithum: 17. omnes Leuitæ in ciuitate sancta ducenti octogintaquattuor.
18. Et ianitores, Accub, Telmon, & fratres eorum, qui custodiebant ostia:
centum septuagintaduo. 19. Et reliqui ex Israel Sacerdotes & Leuitæ in vniuersis ciuitatibus
Iuda, vnusquisque in possessione sua. 20. Et Nathinæi, qui habitabant in
Ophel, & Siaha, & Gaspha de Nathinæis. 21. Et episcopus Leuitarum in Ierusalem,
Azzi filius Bani, filius Hasabiæ, filius Mathaniæ, filius Michæ. De filiis Asaph, cantores
in ministerio domus Dei. 22. Præceptum quippe regis super eos erat, & ordo
in cantoribus per dies singulos, 23. & Phathahia filius Mesezebel, de filiis Zara filii
Iuda in manu regis, iuxta omne verbum populi, 24. & in domibus per omnes regiones
eorum. De filiis Iuda habitauerunt in Cariatharbe & in filiabus eius: & in Dibon,
& in filiabus eius: & in Cabseel, & in viculis eius, 25. & in Iesue, & in Molada,
& in Bethphaleth, 26 & in Hasersual, & in Bersabee, & in filiabus eius, 27. &
in Siceleg, & in Mochona, & in filiabus eius, 28. & in Remmon, & in Saraa, & in
Ierimuth, 29. Zanoa, Odollam, & in vellis earum, Lachis, & regionibus eius, &
Azeca, & filiabus eius. Et manserunt in Bersabee vsque ad vallem Ennom. 30. Filii
autem Beniamin, à Geba Mechmas, et Hai, et, Bethel, et filiabus eius: 31. Anathoth,
Nob, Anania, 32. Asor, Rama, Gethaim, 33. Hadid, Seboim, et Neballat, Lod
34. et Ono valle artificum. 35. Et de Leuitis portiones Iudæ et Beniãmin,

Abitauerunt autem Principes populi in Ierusalem, tanquam in metropoli, ac ciuitate sancta, & à Deo electa ad templum æquè ac ad regnum, vel regimen.

Reliqua verò plebs misit sortem, vt tollerent vnam partem de decem, qui habitaturi essent in Ierusalem ciuitate sancta, nouem verò partes in ciuitatibus cæteris Iudææ. Erat enim Ierusalem tam incolis quàm domibus destituta: quare decima pars plebis sorte delecta est ad eam incolendam, ac ad domos, fora, plateas in ea ædificandum quod duobus annis incolæ sorte delecti perfecerunt, teste Beda & Iosepho 11. Ant. c. 5. sorte delectis accessere ii qui sponte se obtulerunt ad habitandum in Ierusalem, vt dicitur v. 2.

vers. 3. *Et filii seruorum Salomonis.* Quinam fuerint hi dixi 1. Esdræ 2. 43. & 1. Paral. 9. 2.

vers. 9. *Et Iudas filius Senua super ciuitatem secundus*; q.d. primus ciuitatis Ierusalem præfectus siue præpositus erat Ioel, qui præcessit: secundus verò erat Iudas.

vers. 11. *Saraia &c. princeps domus Dei.* Princeps, id est procurator: nam eum non fuisse Pontificem liquet ex c. sequenti v. 10. vbi inter pontifices non nominatur.

vers. 14. *Filius potentium*, id est vnius è potentibus & primoribus.

vers. 16. *Iosabed super omnia opera, quæ erant forinsecus in domo Dei à principibus Leuitarũ.* q.d. Iozabed præerat culturæ agrorum, item curæ vasorum ad templum pertinentium, quorum adaptatio à principibus Leuitarum facienda erat.

Semeia filius Hazub (qui Hasub erat) *filius Azaricam.* (qui Azaricã erat) *filius Hazabia* (qui Hasabia erat) *filius Boni.* Vnde Vatab. & alii vertũt. *Semeia filius Hazub, filii Azaricam, filii Hasabia, filii Boni.* simili modo τὸ *filius* exponendum est. v. 7. 9. 10. & omnibus sequentibus subaudiendo *qui erat.* Vnde clarius vbique pro *filius* cum Pagnin. & Vatab. vertas *filii.* vers. 15.

Mathania &c. princeps ad laudandum, hoc est præerat cantoribus & instrumentis musicis. vers. 17.

Et Episcopus Leuitarum, id est præfectus Leuitarum: Episcopus enim Græcè idem est quod *superintendens.* Vnde Cicero lib. 7. Epist. ad Atticum Campaniæ Præfectum vocat Episcopum. vers. 22.

Præceptum quippe regis super eos erat, & ordo in cantoribus per singulos dies; q. d. Artaxerxes præceperit, vt Leuitæ quotidie per vices iuxta ordinem à Dauide & Salomone institutum Deo in templo psalmos, & hymnos concinerent. vers. 23.

Et Phathahia &c. in manu regis iuxta omne verbum populi. Hebr. *Phathahia erat ad manum regis ad omne negotium populi*; q.d. Phathahias iuris peritus constitutus erat ab Artaxerxe, vt nomine eius cum Nehemia Duce omnes populi causas, litesque decideret sic etiamnum Prætoribus & Iudicibus adiungi solet Assessor iuris, legumque peritus. vers. 24

verſ. 25. *Et in domibus per omnes regiones eorum.* Hebt. *Et in villis*, ſcilicet extra Ieruſalem; q. d. Huc vſque recenſui incolas Ieruſalem, iam recenſebo incolas villarum & vrbium extra Ieruſalem ſitarum, per omnes Iudææ & Iudæorum regiones.

verſ. 35. *Et de Ono valle artificum*, quis fuerit hic locus dixi c. 6. 2.

verſ. 36. *Et de Leuitis portiones Iuda & Beniamin*; q. d. Leuitæ non habitabant ſimul omnes in Ieruſalem, ſed ſparſi erant per omnes vrbes: quare portiones eorum erant diſtributæ per omnes regiones Iudæ & Beniamin, vt quæque ex eis ſuum haberet numerum, qui incolas ea quæ ad Dei legem & cultum ſpectabant, doceret. Hoc enim ſanxerat Deus per Moſen. Vnde Vatab. clarè vertit: *Leuitæ verò poſſeſsionem habebant tam in Iuda quàm in Beniamin*, Alii, *in confinio Iuda & Beniamin*. Hebr. eſt Ex *Leuitis diuiſiones vel partitiones erant Iuda & Beniamin*; q. d. Leuitæ diuidebantur per Iuda & Beniamin. Septuag. Ex *Leuitis partes in Iuda & Beniamin.*

CAPVT DVODECIMVM.

SYNOPSIS.

Recenſentur ſacerdotes & Leuitæ tempore Nehemiæ. Vnde v. 27. ipſe eoſdem conuocat ad murorum dedicationem, quæ v. 31. facta narratur eorundem per muros ſolemni proceſsione cum duobus choris canentium, populi plauſu, & immolatione hoſtiarum. Denique v. 43. ſtatuuntur qui præſint gazophylaciis, & templi ſumptibus, ac ſacerdotibus & Leuitis de alimentis proſpiciant.

HI ſunt autem Sacerdotes & Leuitæ, qui aſcenderunt cum Zorobabel filio Salathiel, & Ioſue: Saraia, Ieremias, Eſdras, 1. Amaria, Mulluch, Hattus, 2. Sebenias, Rheum, Merimuth, 3. Addo, Genthon, Abia, 4. Miamin, Madia, Belga, 5. Semeia, & Ioiarib, Idaia, Sellum, Amoc, Helcias, 6. Idaia, Iſti principes Sacerdotum, & fratres eorum, in diebus Ioſue. 7. Porrò Leuitæ, Ieſua, Bennui, Cedmihel, Sarebia, Iuda, Mathanias, ſuper hymnos ipſi & fratres eorum: 8. et Becbecia atque Hanni, et fratres eorum, vnuſquiſque in officio ſuo. 9. Ioſue autem genuit Ioacim, et Ioacim genuit Eliaſib, et Eliaſib genuit Ioiada, 10. et Ioiada genuit Ionathan, et Ionathan genuit Ieddoa. 11. In diebus autem Ioacim erant Sacerdotes et principes familiarum: Saraiæ, Maraia: Ieremiæ, Hanania: 12. Eſdræ, Moſollam: Amariæ, Iohanan: 13. Milicho, Ionathan: Sebeniæ, Ioſeph: 14. Haram Edna: Maraioth, Helci: 15. Adaiæ, Zacharia: Genton, Moſollam: 16. Abiæ, Zechri: Miamin et Moadiæ, Phelti: 17. Belgæ, Sammua: Semaiæ, Ionathan: 18. Ioiarib, Mathanai: Iodaiæ, Azzi: 19. Sellai, Celai: Amoc, Heber: 20. Helciæ, Haſebia: Idaiæ, Nathanael. 21. Leuitæ in diebus Eliaſib, et Ioiada, et Iohanan, et Ieddoa, ſcripti principes familiarum, et Sacerdotes in regno Darii Perſæ. 22. Filii Leui principes familiarum, ſcripti in Libro verborum dierum, et vſque ad dies Ionatham, filii Eliaſib. 23. Et principes Leuitarum, Haſebia, Serebia, et Ioſue filius Cedmihel: et fratres eorum per vices ſuas, vt laudarent et confiterentur iuxta præceptum Dauid viri Dei, et obſeruarent æquè per ordinem. 24. Mathania, et Becbecia, Obedia, Moſollam Telmon, Accub, cuſtodes portarum et veſtibulorum ante portas. 25. Hi in diebus Ioacim filii Ioſue filii Ioſedec, et in diebus Nehemiæ ducis, et Eſdræ ſacerdotis ſcribæque. 25. In dedicatione autem muri Ieruſalem, requiſierunt Leuitas de omnibus locis ſuis, vt adducerent eos in Ieruſalem, et facerent dedicationem, et lætitiam in actione gratiarum, et cantico, et in cymbalis, pſalteriis, et citharis. 26. Congregati ſunt autem filii cantorum de campeſtribus circa Ieruſalem, et de villis Nethuphati, 27. et de domo Galgal, et de regionibus Geba et Azmaueth: quoniam villas ædificauerunt ſibi cantores in circuitu Ieruſalem. 28. Et mundati ſunt Sacerdotes et Leuitæ, et mundauerunt populum, et portas, et murum. 29. Aſcendere autem feci principes Iuda ſuper murum, et ſtatui duos magnos choros laudantium. Et ierunt ad dexteram ſuper murum ad portam ſterquilinii. 30. Et iuit poſt eos Oſaias, et media pars

pars principum Iuda, 32. & Azarias, Esdras, & Mosollam, Iudas, & Beniamin, &
Semeia, & Ieremias. 33. Et de filiis sacerdotum in tubis, Zacharias filius Ionathan,
filius Semeiæ, filius Mathaniæ, filius Michaiæ, filius Zechur, filius Asaph, 34. &
fratres eius, Semeia, & Azareel, Malalai, Galalai, Maai, Nathanael, & Iudas, & Ha-
nani, in vasis cantici Dauid viri Dei: & Esdras scriba ante eos in porta Fontis. 35. Et
contra eos ascenderunt in gradibus Ciuitatis Dauid, in ascensu muri super domum
Dauid, & vsque ad portam Aquarum ad Orientem. 36. Et chorus secundus gratias
referentium ibat ex aduerso, & ego post eum, & media pars populi super murum &
super turrim furnorum, et vsque ad murum latissimum, 37. et super portam Ephraim
et super portam antiquam, et super portam piscium et turrim Hananeel, et turrim
Emath, et vsque ad portam gregis: et steterunt in porta custodiæ, 38. steteruntque
duo chori laudantium in domo Dei, et ego, et dimidia pars magistratuum mecum.
39. Et Sacerdotes, Eliachim, Maasia, Miamin, Michea, Elioenai, Zacharia, Hana-
nia in tubis, 40. et Maasia, et Semeia, et Eleazar, et Azzi, et Iohanan, & Melchia,
et Aelam, et Ezer. Et clarè cecinerunt cantores, et Iezraia præpositus. 41. et immo-
lauerunt in die illa victimas magnas, et lætati sunt: Deus enim lætificauerat eos læti-
tia magna: sed et vxores eorum et liberi gauisi sunt, et audita est lætitia Ierusalem pro-
cul. 42. Recensuerunt quoque in die illa viros super gazophylacia thesauri ad liba-
mina, et ad primitias, et ad decimas, vt introferrent per eos principes ciuitatis in de-
core gratiarum actionis, Sacerdotes et Leuitas: quia lætificatus est Iuda in Sacerdoti-
bus et Leuitis astantibus. 43. Et custodierunt obseruationem Dei sui, et obseruatio-
nem expiationis, et cantores, et ianitores iuxta præceptum Dauid, et Salomonis filii
eius, 44. quia in diebus Dauid et Asaph ab exordio erant principes constituti can-
torum, in carmine laudantium, et confitentium Deo. 45. Et omnis Israel, in die-
bus Zorobabel, et in diebus Nehemiæ, dabant partes cantoribus et ianitoribus per
dies singulos, et sanctificabant Leuitas, et Leuitæ sanctificabant filios Aaron.

vers. 1. *Esdras vnus non duo.*

Sdras. Caiet. petat hunc Esdram esse diuersum ab Esdra de quo lib. 1. quem ipse conscripsit. Probat, quia hic simpliciter vocatur Esdras illo verò lib. 1. vocatur Sacerdos & scribe. Verùm: Sanchez & alii censent esse vnum eundemque. Nam hic quoque v. 35. vocatur *Esdras scriba*, diciturque præfuisse vni choro cantorum. Quare Esdras hoc enno 20. Artaxerxis, superstes iam erat 147. annorum, vt superius dixi. Addit Historia Scholast. in Iudith. c. 10. *Dedicatis iam moenibus, defunctus est Esdras & Ierosolymæ sepultus.*

vers. 7. *Isti principes sacerdotum &c. in diebus Iosue*, hoc est Iesu filii Iosedec Pontificis, qui anno primo Cyri cum Zorobabel Iudæos è Babylone reduxit, & templum reædificauit.

vers. 10. *Iosue autem genuit Ioacim, & Ioacim genuit Eliasib, & Eliasib genuit Ioiada.*

vers. 11. *Et Ioiada genuit Ionathan, & Ionathan genuit Ieddoa.* Ieddoa est Iaddo, qui pôtificalibus indutus occurrit Alexandro Magno, eúmque Iudæis offensum (eo quod ipsi Dario Codomanno regi Persarum, cui erant subditi, fauissent, non sibi eú inuadenti) placauit. Vnde eum supplex veneratus est Alexander, teste Iosepho 11. Antiq. c. 8.

Dices: Nehemias non potuit Iaddum videre pontificem: sic enim debuisset viuere ducentos annos: tot enim fluxere à Cyro ad Alexandrum, totque annis stetit Monarchia Persarum, quam victo Dario Alexander transtulit ad Græcos. vixit enim & gessit hæc Nehemias sub Artaxerxe Longimano, qui Alexandrum antecessit centum annis & amplius: quare non potuit ipse Iaddum sub Alexandro videre pontificem. Hoc argumento conuictus Scaliger de Emendat. Temp. contendit Artexerxem, qui misit Nehemiam in Iudæam, non fuisse Longimanum sed Mnemonem, qui paulò ante Alexandrum regnauit in Perside. Verum Resp. hæc omnia in argumẽto obiecta vera esse; ideóque hunc vers. 11. æquè ac vers. 22. non esse scriptum à Nehemia, sed post eius mortem huic libro hoc loco insertum à Synagoga Iudæorum, quæ tũ regebatur à spiritu sancto, vel ab aliquo scriptore Hagiographo, ad ostendendam continuam Pontificum successionem toto tempore regni Persarum vsque ad Alexandrum, à cuius gestis incipiunt libri Machabeorum, vt continuam Israelis, hoc est Reipubl. & Ecclesiæ Dei historiam pertexant per Machabæos Pontifices & Principes vsque ad Christum. Primus enim Iosue siue Iesus, qui hîc nominatur, fuit pontifex sub Cyro: vltimus verò Ieddoa siue Iaddo fuit Pontifex sub Dario Codomanno & Alexandro: intermedii verò fuere Pontifices successiuè sub Dario, Xerxe, Artexerxe, aliisque regibus Persarum pariter intermediis, vti ostendi in Catalogo & serie horum Pontificum, quam præfixi Esdræ. Id ita esse colligitur ex vers. 23. & 26. vbi dicitur, tempore Nehemiæ fuisse Pontifices Ioacim & Eliasib, *vsque ad dies Ionathan filii Eliasib*: Ionathan autem fuit pater Ieddoæ siue Iaddi: quare eum Nehemias non vidit pontificem. Simili modo libris Mosis ac Iosue & aliorum, ab Esdra addita sunt vltima capita, quibus eorum more describitur, vt dixi proœmio in Esdram.

An Nehemias viderit Iaddum.

Resp. 1.

Resp. secundò, Nehemiam vidisse Iaddum puerum, sed non pontificem. Id liquet ex cap. 13. versus 28. vbi dicitur aliquis filiorum Ioiadæ Pontificis dedisse filiam suam vxorem

H

Sanaballat Horonitæ; itaque eum sibi fecisse generum, *quem*, inquit Nehemias, *fugaui à me.* Nam hic filius Ioiadæ fuit Ionathan pater Iaddi, vel certè fuit frater Ionathan. Quare si tunc Ionathan vel frater eius habebat filiam nubilem, vtique poterat & filium habere Iaddum. sicut ergo Esdras, Deo dante, fuit lõgæuus, vixitque 147. annos, sic & longæuus fuit Nehemias Esdræ coæuus, æquè ac longæui fuere Iesus filius Iosedec, Daniel & similes illo æuo, idque hoc fine, vt Synagogam in captiuitate ex parte prolapsam in fide, lege & cultu veri Dei instaurarent; nimirum, vt ille ait: *sentum non sentit charitas.* Quare Iaddo pontifex tempore Alexandri magni videtur fuisse grandæuus; scilicet 94. circiter annorum, ita vt natus sit sub Artaxerxe vel Dario Notho eius filio, visusque à Nehemia puer vel iuuenis existens; nam ab vltimo anno Artaxerxis ad Alexandrum fluxere 94. anni. Et hac de causa Ieddoa hic non vocatur pontifex, sed simpliciter nominatur dumtaxat, diciturque genitus à Ionathan.

vers. 12. *In diebus autem Ioacim erant sacerdotes & principes familiarum* sacerdotalium tùm recentium & præ cæteris florentium: *Saraia, Maraia, Ieremia Hanania, Esdra, Mosollam* &c. quasi dicat In familia *Saraiæ*, quæ tempore Iosuæ siue Iesu Pontificis inter sacerdotales familias erat celebris & prima, vt dictum est vers. 1. iam tempore Ioacim filii Iesu Pontificis primarius & princeps erat Maraia: in familia verò Ieremiæ primus & princeps erat Hanania: in familia verò Esdræ caput & princeps erat Mosollam; & ita de cæteris qui sequuntur.

vers. 22. *Leuitæ in diebus Eliasib & Ioiada, & Iohanan & Ieddoa, scripti principes familiarum & sacerdotes* (supple, erant ii quos subiungo vers. 24. Hucusque enim recensuit principes Leuitarum familiarum sacerdotalium: nunc simili modo recenset principes familiarum Leuiticarum) *in regno.* Hebr. *vsque ad regnum*, vt vertunt Pagnin. & Vatab. *Darii Persæ.* scilicet Darii Codomanni vltimi Persarum regis, quem anno septimo regni vicit Alexander, itaque Monarchiam à Persis ad Græcos transtulit. Hic versus videtur insertus Nehemiæ ab aliquo posteriore; vt dixi v. 11. nam Nehemias non vidit Darium Codomannum, nec Iaddum sub eo Pontificem. sic enim debuisset viuere annos ducentos. Nisi dicas Darium hìc accipi non Codomannum, sed Nothum, qui fuit filius spurius Artaxerxis Longimani, illique in regno successit. Hunc enim videre potuit Nehemias, adeoque si Iaddus natus est initio regni Darii Nothi, tempore Alexandri magni, erat 94. circiter annorum.

vers. 23. *In libro verborum dierum.* Id est, id annalibus, siue diariis & chronicis Pontificum Iudæorum. Hos enim annales exactè conscripsisse Iudæos, liquet ex libro Paralip. & ex Iosepho, idque per seriem annorum Pontificum, vtpote regibus iam extinctis. Vnde pariter patet annales hos diuersos esse à libro Paralip. nam ab eo citantur.

vers. 27. *In dedicatione autem muri Ierusalem.* Hinc patet solemnem hanc dedicationem fuisse muri Ierusalem; ideoque paulo post 52. dies, quibus muros perfectus fuit, esse peractam, vt censent Salianus, Sanchez & alii: licet nonnulli putent hanc dedicationem fuisse non muri dumtaxat, sed totius vrbis, postquam in illa domus, fora, vici & plateæ fuere ædificatæ & perfectæ (per spatium biennii, teste Iosepho) quare hanc dedicationem totius vrbis factam aiunt anno 22. Artaxerxis. Vnde ipsi ab hoc anno 22. quo dedicata est vrbs, inchoant 70. hebdomades Danielis vsque ad Christum.

Porrò ritus huius dedicationis describitur v. 30. & sequentibus. Hinc cœpit vsus pius dedicandi nouas vrbes & domos, quem proinde etiamnum religiosiores studiosè obseruant. Idem fecere Gentiles, vt dixi superius. Hinc Iustin. Imper. l. *sacra loca* 9. §. *sancta.* ff. *de rerum diuisione: sancta quoque res*, inquit, *velut muri & portæ ciuitatis quodammodo diuini iuris sunt, & ideo nullius in bonis sunt.* sacros esse muros apud Romanos multis docet Seruius ad illud Virgilii lib. 5. Æneid.

Interea Æneas vrbem designat aratro.

Vbi certos ostendit ritus & sacrificia, quæ in murorum designationem & fabricam adhibebantur.

Mundauerunt populum, & portas, & murum, nimirum aspergendo ea aqua lustrali; item orando & sacrificando pro eorum incolumitate. Rursum eisdem ritibus mundarunt muros & populum ab omni immunditie & irregularitate, quam in illa lege facilè, & multis modis contrahant. vers. 30.

Ascendere autem fecit Principes Iuda super murum Muri enim magnam habebant latitudinem, vnde paucos capiebant. Iussi ergo fuere soli Principes, non omnes, sed aliqui eos conscendere, vtpote quorum erat ens contra hostes tuesi. Porrò hinc inde ad latus principum erant duo chori sacerdotum & Leuitarum pari cum eis passu procedentium, & Dei laudes canentium. Vni choro præerat Esdras, vt patet v. 35. alteri Nehemias cum suis asseclis, qui partim sacerdotes erant, partim laici, præsertim è principum numero, vt patet v. 37. & 39. vers. 31.

Et immolauerunt in illa die victimas magnas, quas Deus sibi gratas ostendit, dum aquas quibus perfusæ erant victimæ, conuertit in ignem, qui victimas concremauit, qua de causa Hebræi vt tantum miraculum quotannis recolerent, instituerunt festum dati à Deo ignis, vt patet 2. Machab. 1. 18. vers. 42.

vers. 43. *Recensuerunt quoque in die illa viros super gazophylacia thesauri ad libamina, & ad primitias, & ad decimas, vt introferrent per eos Principes Ciuitatis in decore gratiarum actionis* (in decoram gratiarum actionem, pro eorum meritis) *Sacerdotes & leuitas*, vt scilicet per viros gazophylaciis præfectos inducerent sacerdotes & Leuitas ad ipsa gazophylacia, vt ex eis acciperent decimas, libamina, & primitias sibi ex lege debita; vt scilicet ea eis darent partes sacerdotibus & Leuitis, *vt* habent Hebr. septuaginta Statim, Vatab. & alii idque *in decore gratiarum actionis*, vt scilicet per has oblationes decoras agerent gratias sacerdotibus & leuitis, quòd in hac dedicatione & processione cõcinnè cauẽdo, & religiosè sacrificãdo egregiè munere

suo perfuncti forent: hoc est enim quod subdit: *quia lætificatus est Iuda in sacerdotibus & Leuitis astantibus*, eò quòd officium suum in dedicatione murorum tam præclarè obiuissent, vt dixi. A

vers. 46. *Sanctificare pro rem sanctam offerre.*

Sanctificabant Leuitas, id est *Leuitis*, vt habent Hebr. & Septuag. q. d. rem sanctam, puta decimas personis sacris, puta Leuitis ex lege debitas deferebant. Et in his decimis *sanctificabant Leuitæ filios Aaron*, id est deferebant sacerdotibus suam decimam, de qua Numer. 18. 8. sanctificare ergo hîc idem est, quòd rem sanctam, puta decimam offerre. Ex re sancta enim videtur quasi sanctificari persona, cui res sancta lege illi debita offertur: ita Caiet. Vatab. & alii. Sic vir infidelis dicitur sanctificari (per denominationem extrinsecam) à muliere fideli, ac vicissim mulier infidelis per virum fidelem 1. Corinth. 7. 14. B

Vel rem sanctam ostendere.

Rursum sanctificare, ait Sanchez, est ostendere aliqua actione religiosa & sancta aliquid esse sanctum. Quomodo dicimur sanctificare Sabbathum, aut templum, aut etiam Deum, non quia à nobis aliquid sanctitatis accipiant: sed quia, dum illa veneramur & colimus, eorum sanctitatis hominibus argumenta præbemus. Est autem non leuis alicuius sanctitatis argumentum, si publicis aliquem ordinem sumptibus alamus, maximè si illius obsequii, cum impenditur, causa reddatur, qualis hîc à populo redditur liberali & grato.

Sic ergo populus sanctificabat Leuitas; dando enim eis decimas ostendebat eos se esse maiores, quasi Dei ministros publicis decimis alendos, vicissim Leuitæ decimarum suarum decimam dando sacerdotibus, ostendebant eos esse se maiores & sanctiores. Vnde Apostolus Hebr. 7. vers. 4. ex eo quod Abraham dedit decimas Melchisedecho, probat eum maiorem fuisse Abrahamo. Decimæ enim à laicis dantur sacerdotibus quasi Dei ministris, vt pro ipsis Deo seruiant & sacrificent.

CAPVT DECIMVM TERTIVM.

SYNOPSIS.

Nehemias anno 32. Artaxerxis rediens in Ierusalem corrigit varios abusus, qui se absente & mortuo iam Esdra irrepserant, nimirum primò admissionem Moabitarum & Ammonitarum in officia Magistratus Israelis vers. 1. secundò Tobiæ Gazophylacium vsibus templi restituit vers. 4. tertiò Leuitas profugos ob stipendia negata, iis datis reuocat vers. 10. quartò profanationem Sabbathi per opera seruilia resecat vers. 15. Quintò coniugia cum alienigenis, indeque filios Azoticè loquentes tollit vers. 23.

1. IN die autem illo lectum est in volumine Moysi audiente populo: & inuentum est
scriptum in eo, quòd non debeant introire Ammonites & Moabites in ecclesiam
Dei vsque in æternum: 2. eò quod non occurrerint filiis Israel cum pane & aqua: &
conduxerint aduersum eos Balaam, ad maledicendum eis: & conuertit Deus noster
maledictionem in benedictionem. 3. Factum est autem, cùm audissent legem, separauerunt omnem alienigenam ab Israel. 4. Et super hoc erat Eliasib sacerdos, qui
fuerat præpositus in gazophylacio domus Dei nostri, & proximus Tobiæ. 5. Fecit
ergo sibi gazophylacium grande, & ibi erant ante eum reponentes munera, & thus, &
vasa, & decimam frumenti, vini, & olei, partes Leuitarum, & cantorum, & ianitorum,
& primitias sacerdotales. 6. In omnibus autem his non fui in Ierusalem, quia anno
trigesimo secundo Artaxerxis regis Babylonis veni ad regem, & in fine dierum rogaui
regem. 7. Et veni in Ierusalem, & intellexi malum, quod fecerat Eliasib Tobiæ, vt
faceret ei thesaurum in vestibulis domus Dei. 8. Et malum mihi visum est valde. Et
proieci vasa domus Tobiæ foras de gazophylacio: 9. præcepique & emundauerunt
gazophylacia: & retuli ibi vasa domus Dei, sacrificium, & thus. 10. Et cognoui quòd
partes Leuitarum non fuissent datæ: & fugisset vnusquisq; in regionem suam de Leuitis,
& cantoribus, & de his qui ministrabant: 11. & egi causam aduersus magistratus, & dixi:
Quare dereliquimus domum Dei? Et congregaui eos, & feci stare in stationibus suis.
12. Et omnis Iuda apportabat decimam frumenti, vini, & olei, in horrea. 13. Et cōstituimus super horrea Selemiā Sacerdotē, & Sadoc scribam, & Phadaiā de Leuitis, & iuxta
eos Hanan filiū Zachur, filiū Mathaniæ: quoniā fideles comprobati sūt, & ipsis creditæ
sunt partes fratrū suorū. 14. Memēto mei Deus meus pro hoc, & ne deleas miserationes

rium dona complexus sit, nempe eorum etiam omnium, qui ex regno Cyri, siue Iudæi siue Persæ, hortante Cyro, de opibus suis aliquid ad fabricam contulerunt aut postea in Ierusalem submiserunt: Nehemias autem Iudæorum tantùm è captiuitate redeuntium dona, eaque præcipua dumtaxat, ideoque pauciora quàm Esdras recenseat, ait Franc. Lucas, loco citato.

CAPVT OCTAVVM.

SYNOPSIS.

Esdras conuocato omni populo, die prima mensis septimi, illi legem Dei prælegit explicatque. Idem facit die 15. mensis per octo dies festi Tabernaculorum, quod ab omnibus magna solemnitate celebratur.

ET venerat mensis septimus: filii autem Israel erant in ciuitatibus suis. Congregatusque est omnis populus quasi vir vnus, ad plateam quæ est ante portam aquarum: & dixerunt Esdræ scribæ vt afferret librum legis Moysi, quam præceperat Dominus Israeli. 1. Attulit ergo Esdras sacerdos legem coram multitudine virorum & mulierum, cunctisque qui poterant intelligere, in die prima mensis septimi. 2. Et legit in eo apertè in platea quæ erat ante portam aquarum, de mane vsque ad mediam diem, in conspectu virorum & mulierum & sapientium, & aures omnis populi erant erectæ ad Librum. 3. Stetit autem Esdras scriba super gradum ligneum, quem fecerat ad loquendum: & steterunt iuxta eum, Mathathias, & Semeia, & Ania, & Vria, & Helcia, & Maasia, ad dexteram eius & ad sinistram, Phadaia, Misael, & Melchia, & Hasum, & Hasbadana, Zacharia, & Mosollam. 4. Et aperuit Esdras librum coram omni populo: super vniuersum quippe populum eminebat: & cùm aperuisset eum, stetit omnis populus. 5. Et benedixit Esdras Domino Deo magno: & respondit omnis populus: Amen, Amen: eleuans manus suas, & incuruati sunt, & adorauerunt Deum proni in terram. 6. Poro Iosue, & Bani, & Serebia, Iamin, Accub, Septhai, Odia, Maasia, Celita, Azarias, Iozabed, Hanan, Phalaia, Leuitæ, silentium faciebant in populo ad audiendam legem: populus autem stabat in gradu suo. 7. Et legerunt in Libro legis Dei distinctè, & apertè ad intelligendum: & intellexerunt cùm legeretur. 8. Dixit autem Nehemias (ipse est Athersatha) & Esdras sacerdos & scriba, & Leuitæ interpretantes vniuerso populo: Dies sanctificatus est Domino Deo nostro, nolite lugere, & nolite flere. Flebat enim omnis populus cùm audiret verba legis. 9. Et dixit eis: Ite, comedite pinguia, & bibite mulsum, & mittite partes his qui non præparauerunt sibi: quia sanctus dies Domini est, & nolite contristari: gaudium etenim Domini est fortitudo nostra. 10. Leuitæ autem silentium faciebant in omni populo, dicentes: Tacete, quia dies sanctus est, & nolite dolere. 11. Abiit itaque omnis populus, vt comederet & biberet, & mitteret partes, & faceret lætitiam magnam: quia intellexerant verba, quæ docuerat eos. 12. Et in die secundo congregati sunt principes familiarum vniuersi populi, Sacerdotes & Leuitæ, ad Esdram scribam, vt interpretaretur eis verba Legis. 13. Et inuenerunt scriptum in Lege, præcepisse Dominum in manu Moysi, vt habitent filii Israel in tabernaculis, in die solenni, mense septimo: 14. & vt prædicent, & diuulgent vocem in vniuersis vrbibus suis, & in Ierusalem, dicentes: Egredimini in montem, & afferte frondes oliuæ, & frondes ligni pulcherrimi, frondes myrti, & ramos palmarum, & frondes ligni nemorosi, vt fiant tabernacula, sicut scriptum est. 15. Et egressus est populus, & attulerunt. Feceruntque sibi tabernacula vnusquisque in domate suo, & in atriis suis & in atriis domus Dei, & in platea portæ aquarum, & in platea portæ Ephraim. 16. Fecit ergo vniuersa Ecclesia eorum qui redierant de captiuitate, tabernacula, & habitauerunt in tabernaculis: non enim fecerant à diebus Iosue filii Nun taliter filii Israel vsque ad diem illum. Et fuit lætitia magna nimis. 17. Legit autem in Libro legis Dei per dies singulos, à die primo vsque ad diem nouissimum, & fecerunt solennitatem septem diebus, & in die octauo, collectam iuxta ritum.

Et venerat

T venerat mensis septimus, Videntur A hæe gesta anno septimo Artaxerxis sub Esdra, qui ab eo missus redijt in Ierusalem. Vnde sicut Catalogus cap. præcedentis Nehemiæ idem est cum Catalogo Esdræ cap. 2. sic & quæ hoc cap. 8. dicuntur, videntur esse eadem cum iis, quæ narrauit Esdras, cap. 3. vt patet vtrumque conferenti. Vtrobique enim nominatur mensis septimus, Esdras festum Tabernaculorum &c. Nec dubium est Esdram scribam officio & zelo suo perfunctum, mox vt anno septimo Artaxerxis redijt in Ierusalem, vt populum in captiuitate legis oblitum legem doceret. Ad hoc enim, ipse missus erat ab Artaxerxe dicente, *vt liberè doceat imperitos* Esdræ 7. vers. 15. sicut Zorobabel B & Iesus missi sunt ad reædificandum templum, Nehemias verò ad restaurandos muros & vrbem. Adde: non videtur Esdras vixisse vsque ad annum vigesimum Artaxerxis, quo Nehemias muros instaurauit; sic enim fuisset annorum 147. (quod illo æuo erat insolens) tot enim fluxere ab anno vltimo Sedeciæ, quo occisus est Saraias pater Esdræ, vsque ad annum vigesimum Artaxerxis. Verùm hæc ratio non est solida: nam Esdram anno 20. Artaxerxis vixisse patet cap. 12. vers. 33. & 35. vbi dicitur interfuisse Esdras scriba dedicationi vrbis factæ à Nehemia; licet Caiet. putet ibi alium esse Esdram ab hoc nostro diuersum. Quocirca non- C nulli censent hæc contigisse sub Nehemia anno 20. Artaxerxis, vt Esdras cum eo tertiò redierit in Ierusalem, fueritque grandæuus, nimirum 147. annorum.

vers. 4. *Stetit Esdras super gradum ligneum*. Hebr. *super turrim ligneam*, id est super suggestum, quod instar turriculæ è terra assurgebat in altum.

vers. 5. *Stetit omnis populus*, tum vt reuerentiam Dei legi stando deferret, tum vt arrectis auribus stans facilius lectionem Esdræ perciperet. Hinc & Christiani ad Euangelium assurgunt, reuerentiæ causa.

vers. 8. *Et legerunt* (tum Esdras, tum eius socii, qui D Esdræ seni & fesso in lectione succedebant, sed vbi quid difficultatis occurrebat, explicabat illud Esdras) *in libro legis* (in Pentateucho, ac præsertim in Deuteronomio, vbi lex tota repetitur & iteratur) *distinctè*, vt omnes singula perfectè audire possent. Septuag. vertunt: *Et distinxit in scientia Domini*, id est distinctè legem legit & explicuit, per scientiam à Domino acceptam. Perperam ergo nonnulli hoc torquent ad restaurationem librorum à Chaldæis combustorum, quasi illos Esdras restaurarit ex memoria per scientiam à Deo infusam: *& apertè ad* E *intelligendum*. Hebr. *ponendo* (id est dando) *intellectum*; quasi dicat, Esdras inter legendum explicabat, vbi opus erat Syriacè vel Chaldaicè, quæ Hebraicè scripta ex Deuteronomio legebantur: atque insuper sententias, quæ occurrebant paraphrasticè interpretabatur, vt dicitur v. 13. populus enim in Babylone linguam suam Hebræam corruperat, & cum Chaldæa miscuerat: quare purè Hebræam nō satis capiebat. Esdras ergo Hebraicè dicta interpretabatur lingua Syriaca, quæ populo redeunti erat iam propria & natiua.

Dixit autem Nehemias: ipse est Athersata. Ne- vers. 9.
hemias dictus est *Athersata* à rad. ירש *iaras* id est hæreditauit, q. d. Athersata, id est אתה ירשת *atta irasta*, hoc est secundò à תירש *hæreditasti tu*, quia tu solus præ omnibus hæreditatem patrum possedisti, qui vrbem destructam restaurasti, muris cinxisti, tutámque posteris tuis possidendam tradidisti. ita Vilalpando: vel *tiros*, id est mustum, & שתה *seata*, id est bibit; q. d. prælibator vini regis; erat enim eius pincerna ita marinus in lexico. Tertiò, *Athersata* valde conuenit cum *Artarsata*, id est Artaxerxe. Videtur enim rex sui nominis potestatem Nehemiæ fecisse, aut certè ipse, vtpote regi charissimus, ipsius regis nomine compellatus fuit ab aulicis. ita Vilalpando par. 1. de templo lib. 3. cap. 4.

Athersata est Nehemias. Vnde

Porro fabulosum videtur quod Lyranus ait, *Athersata* Hebr. idem esse quod *relaxatus*. sicque Nehemiam vocari, eo quòd per sapientes Hebræorum relaxatus sit, cum eoque dispensatum vt biberet vinum regis Gentilis, puta Artaxerxis, cuius pincerna erat Athersata, quia Athersata non est nomen Hebræum, sed Chaldæum & à Chaldæis inditum.

Flebat enim omnis populus cum audiret verba legis quia videbat legis minas, puta clades omnis generis sibi accidisse ob eius præuaricationem in iisque adhuc se magna ex parte perdurare ab initio captiuitatis Babylonicæ vsque ad annum 20. Artaxerxis, quod erat spatium 147. annorum.

Ite comedite pinguia. Sic Christiana lex vetat ieiunium in Dominica, ob Festi lætitiam ita S. Thom. 2. 2. q. 147. ar. 5. ad 3.

Nolite contristari: quia licet iure lugeatur, & fleatur, tamen hoc die festo Neomeniæ, quo recolimus beneficia Dei tum antiqua, tum noua & continua in nos collata, gaudendum est, non lugendum.

Gaudium enim Domini est fortitudo vestra. Gaudium Domini dupliciter accipi potest. Primò actiuè, quod est gaudium, quo gaudet Dominus, cum videt nos in aduersis esse forti magnoque animo, non paruo & abiecto. Hic enim stimulus valde pungit animos, pios, vt in quantalibet aduersitate & tribulatione animum non demittant, sed roborent, vt in ea gaudeant & exultent, si cogitent id Deo gratum esse Deumque gaudere & delectari nostra fortitudine & gaudio in aduersis. ita Sanchez.

Secundò passiuè gaudium Domini est, quod *Gaudium Domini duplex.*
de Domino vel ex Domini amore, reuerentia, imitatione & obedientia concipitur; q. d. gaudet Deus diebus festis, eo quod illis à fidelibus magis colatur, adoretur, inuocetur: quare ipse pariter cupit, vt fideles hoc suum gaudium imitentur & induant, gaudeantque die festo, ut gaudentes illi sacrificent victimas pacificas ex quibus hilariter comedant, ac cum Deo ipso quasi epulentur. Hoc enim gaudio acquiritur fortitudo mentis & corporis; tum ad legem Dei implendam; tum ad aduersa (quibus iam opprimimur) quælibet fortiter ferenda; imò per gaudium hoc lenienda & discutienda, ac per Deum amouenda. Deus enim si nos lætos & gaudentes, indéque fortes & con-

ſtantes viderit in legem feſtorumque ſuorum A
cultu, amouebit à nobis plagas, quas ob triſtem
& puſillanimem eorum neglectum nobis im-
miſit, ſicut enim triſtitia facit mœſtos, puſillani-
mes, tardos: ita lætitia ex aduerſo facit hilares,
magnanimos & celeres Dei cultores legiſque
cuſtodes, vnde Vatab. vertit: *Gaudium Domini*
eſt robur veſtrum, ſeque explicat: diuino gaudio
efficiemini fortiores animis & alacriores Gau-
dium enim ſpiritus vitales & animales multipli-
cat, excitat, acuit & per totum corpus diffundit,
vt illud vegetent, excitent & ad opus alacres
efficiant: triſtitia verò eoſdem attenuat, arctat,
grauat, auocat, vt totus homo ſit mœſtus, grauis,
contractus & ineptus ad omne bonum. Quocir- B
ca Apoſtolus ad hoc gaudium perenne fideles
adhortatur dicens. *Gaudete in Domino ſemper: ite-*
rum dico gaudete. Philip. 4. vide ibi dicta. Adde
quod Deus in ſe & de ſe gaudētibus nouam gra-
tiam, nouas vires, nouum robur aſſiduè ſugge-
rat, quibus ad omnia licet triſtia & ardua, fiant
generoſi, fortes & alacres. Deus enim cum ſit
ſummus & liberaliſſimus lætiſſimuſque Domi-
nus, vult à nobis famulis ſuis ſibi ſeruiri in læ-
titia, exultatione & iubilo: iuxta illud: *ſeruite*
Domino in lætitia. Et illud: *lætamini in Domino &*
exultate iuſti. Pſal. 31. 11.

verſ. 13. *Vt interpretaretur*, (Eſdras) *eis verba legis*, vt C
ſolueret dubia quæ ex pridiana legis lectione eis
ſuborta erant, præſertim circa ritus celebrandi
conſtans feſtum ſcenopegiæ, ſiue tabernaculo-
rum, quos lex præſcribit Leuit. 23. vbi de iis
fusè egi.

Diuulgent vocem, id eſt voce præconis vbique verſ. 15.
promulgent, vt omnes conueniant in Ieruſa-
lem ad feſtum Tabernaculorum imminens, iux-
ta legem per octo dies celebrandum.

Afferte frondes ligni pulcherrimi. Hebr. *ligni* verſ. 16.
olei, id eſt pinguis & Oleati, quod Septuag. in-
terpretantur *cypreſſum*, Pagnin. *Pinum.* Melius
alii *cedrum.* Vide dicta Leuit. 23. 36.

Feceruntque tabernacula in domate ſuo, id eſt in verſ. 17.
tecto domus ſuæ. ita Hebr. tecta enim apud
Hebræos erant plana, vt in illis ſub dio ambula-
re, ſtare, ſedere, pernoctare, dormire poſſent.
Clima enim Iudææ eſt calidum & ſiccum; vnde
eius incolæ noctu in tectis frigidum aërem ſu-
dumque captant.

A diebus Ioſue, id eſt ab ingreſſu Hebræo- verſ. 18.
rum in Chananæam eis à Deo promiſſam, *non*
fecerunt taliter filii Iſrael, non celebrarant tale
feſtum Tabernaculorum tanta lætitia, tanta
deuotione legendo legem publicè, eiuſque ex-
plicationem faciendo tanto populi vndique
confluentis concurſu, vt etiam in tectis Ta-
bernacula conſtruere debuerint: ita Caiet. &
alii.

Et in die octauo collectam, id eſt feſtum cœtus
populi, quod quale fuerit, explicuit Leuit. 23.
40.

CAPVT NONVM.

SYNOPSIS.

IVdæi in ieiunio & ſacco confitentur peccata Deo. Leuitæ celebrant priſca benefi-cia, quibus Deus cum malefactis populi certauit: ac fœdus inter Deum & popu-lum renouant.

IN die autem vigeſimoquarto menſis huius, conuenerunt filii Iſrael in ieiunio & in ſaccis, & humus ſuper eos. 1. Et ſeparatum eſt ſemen filiorum Iſrael ab omni filio alienigena: & ſteterunt, & confitebantur peccata ſua, & iniquitates patrum ſuorum. 2. Et conſurrexerunt ad ſtandum: & legerunt in volumine legis Domini Dei ſui, quater in die, & quater confitebantur, & adorabant Dominum Deum ſuum. 3. Sur-rexerunt autem ſuper gradum Leuitarum, Ioſue, & Bani, & Cedmihel, Sabania, Bon-ni, Sarebias, Bani, & Chanani: & clamauerunt voce magna ad Dominum Deum ſuum. 4. Et dixerunt Leuitæ Ioſue, & Cedmihel, Bonni, Haſebnia, Serebia, Odaia, Sebnia, Phathahia: Surgite, benedicite Domino Deo veſtro ab æterno vſque in æternum: & benedicant nomini gloriæ tuæ excelſo in omni benedictione & laude. 5. Tu ipſe Do-mine, ſolus, tu feciſti cælum, & cælum cælorum, & omnem exercitum eorum; terram, & vniuerſa quæ in ea ſunt: maria, & omnia quæ in eis ſunt: & tu viuificas omnia hæc, & exercitus cæli te adorat. 6. Tu ipſe, Domine Deus, qui elegiſti Abram, & eduxiſti eum de igne Chaldæorum, & poſuiſti nomen eius Abraham. 7. Et inue-niſti cor eius fidele coram te: & percuſſiſti cum eo fœdus, vt dares ei Terram Chana-næi, Hethæi, & Amorrhæi, & Pherezæi, & Iebuſæi, & Gergeſæi, vt dares ſemi-ni eius: & impleſti verba tua, quoniam iuſtus es. 8. Et vidiſti afflictionem patrum noſtrorum in Ægypto: clamoremque eorum audiſti ſuper Mare rubrum. 9. Et dediſti

signa atque portenta in Pharaone, & in vniuersis seruis eius, & in omni populo terræ
illius: cognouisti enim quia superbè egerant contra eos: & fecisti tibi nomen, sicut &
in hac die. 10. Et mare diuisisti ante eos, & transierunt per medium maris in sicco:
persecutores autem eorum proiecisti in profundum, quasi lapidem in aquas validas.
11. Et in columna nubis ductor eorum fuisti per diem, & in columna ignis per no-
ctem, vt appareret eis via, per quam ingrediebantur. 12. Ad montem quoque Si-
nai descendisti, & locutus es cum eis de cælo, & dedisti eis iudicia recta, & legem ve-
ritatis, ceremonias, & præcepta bona: 13. & sabbatum sanctificatum tuum ostendisti
eis, & mandata, & ceremonias, & legem præcepisti eis in manu Moysi serui tui. 14. Pa-
nem quoque de cælo dedisti eis in fame eorum, & aquam de petra eduxisti eis sitienti-
bus, & dixisti eis vt ingrederentur & possiderent terram, super quam leuasti manum
tuam, vt traderes eis. 15. Ipsi verò & patres nostri superbè egerunt, & indurauerunt
ceruices suas, & non audierunt mandata tua. 16. Et noluerunt audire, & non sunt re-
cordati mirabilium tuorum quæ feceras eis. Et indurauerunt ceruices suas, & dederunt
caput vt conuerterentur ad seruitutem suam, quasi per contentionem. Tu autem Deus
propitius, clemẽs & misericors, longanimis & multę miserationis, non dereliquisti eos,
17. & quidem cùm fecissent sibi vitulum conflatilem, & dixissent: iste est Deus tuus, qui
eduxit te de Ægypto: feceruntque blasphemias magnas. 18. Tu autem in misericòr-
diis tuis multis non dimisisti eos in deserto: columna nubis non recessit ab eis per diem,
vt duceret eos in viam: & columna ignis per noctem, vt ostenderet eis iter per quod
ingrederentur. 19. Et spiritum tuum bonum dedisti qui doceret eos, & manna tuum
non prohibuisti ab ore eorum, & aquam dedisti eis in siti. 20. Quadraginta annis pa-
uisti eos in deserto, nihilque eis defuit: vestimenta eorum non inueterauerunt, & pe-
des eorum non sunt attriti. 21. Et dedisti eis regna, & populos, & partitus es eis sortes:
& possederunt terram Sehon, & terram regis Hesebon, & terram Og regis Basam.
22. Et multiplicasti filios eorum sicut stellas cæli, & adduxisti eos ad terram, de qua
dixeras patribus eorum vt ingrederentur & possiderent. 23. Et venerunt filii, & pos-
sederunt terram, & humiliasti coram eis habitatores terræ Chananæos, & dedisti eos
in manu eorum, & reges eorum & populos terræ, vt facerent eis sicut placebat illis.
24. Ceperunt itaque vrbes munitas, & humum pinguem, & possederunt domos plenas
cunctis bonis; cisternas ab aliis fabricatas, vineas & olıueta, & ligna pomifera multa: &
comederunt, & saturati sunt, & impinguati sunt: & abundauerunt deliciis in bonitate
tua magna. 25. Prouocauerunt autem te ad iracundiam, & recesserunt à te, & proiece-
runt legem tuam post terga sua: & prophetas tuos occiderunt, qui contestabantur eos
vt reuerterentur ad te: feceruntque blasphemias grandes. 26. Et dedisti eos in manu
hostium suorum, & afflixerunt eos. Et in tempore tribulationis suæ clamauerunt ad
te, et tu de cælo audisti, et secundum miserationes tuas multas dedisti eis saluatores,
qui saluarent eos de manu hostium suorum. 27. Cumque requieuissent, reuersi sunt vt
facerent malum in conspectu tuo: & dereliquisti eos in manu inimicorum suorum, &
possederunt eos. Conuersique sunt, & clamauerunt ad te: tu autem de cælo exaudisti,
& liberasti eos in misericordiis tuis, multis temporibus. 28. Et contestatus es eos vt
reuerterentur ad Legem tuam. Ipsi verò superbè egerunt, & non audierunt mandata
tua, & in iudiciis tuis peccauerunt, quæ faciet homo, & viuet in eis: & dederunt hu-
merum recedentem, & ceruicem suam indurauerunt, nec audierunt. 29. Et protra-
xisti super eos annos multos, & contestatus es eos in spiritu tuo per manum propheta-
rum tuorum: & non audierunt, & tradidisti eos in manu populorum terrarum. 30. In
misericordiis autem tuis plurimis non fecisti eos in consumptionem, nec dereliquisti
eos: quoniam Deus miseta[illegible]num, et clemens es tu[illegible] 31. Nunc itaque Deus noster
magne, fortis, et terribilis, custodiens pactum et misericordiam, ne auertas à facie
tua omnem laborem, qui inuenit nos, reges nostros, et principes nostros, et sacer-
dotes nostros, et prophetas nostros, et patres nostros, et omnem populum tuum, à
diebus regis Assur vsque in diem hanc. 32. Et tu iustus es in omnibus, quæ venerunt
super nos: quia veritatẽ fecisti, nos autem impiè egimus. 33 Reges nostri, principes no-
stri, sacerdotes nostri, et patres nostri, non fecerunt legem tuam, et non attenderunt
mandata tua, et testimonia tua quæ testificatus es in eis. 34. Et ipsi in regnis suis, et in
bonitate tua multa, quam dederas eis, et in terra latissima et pingui, quam tradideras in

conspectu eorum, non seruierunt tibi, nec reuersi sunt à studiis suis pessimis. 35. Ec-
ce nosipsi hodie serui sumus: & terra, quàm dedisti patribus nostris vt comederent pa-
nem eius, & quæ bona sunt eius, & nosipsi serui sumus in ea. 36. Et fruges eius mul-
tiplicantur regibus, quos posuisti super nos propter peccata nostra, & corporibus no-
stris dominantur, & iumentis nostris secundùm voluntatem suam, & in tribulatione
magna sumus. 37. Super omnibus ergo his nosipsi percutimus fœdus, & scribimus,
& signant principes nostri, Leuitæ nostri, & Sacerdotes nostri.

vers. 1. *Pœnitentis tria Symbola.* *T humus*, id est puluis & cinis *super eos*: Nota hîc tria pœnitentiæ officia, æquè ac Symbola. Primum est, caput aspergere cinere, quasi confitêdo quod viles & cinerei sumus, vtpote ex cinere formati & in cinerem redituri: iuxta illud Genes. 3. 19. *Puluis es & in puluerem reuerteris.* secundum est, publicum & solenne ieiunium. Tertium, saccus, siue cilium.

vers. 2. *Separatum est semen filiorum Israel ab omni filio alienigena.* q. d. separarunt se ab vxoribus gentilitiis, ac filios, quos ex eis procrearant, separarunt à filiis, quos ex vxoribus Israelis genuerant eo modo, quem dixi 1. Esdræ. 10. 3.

vers. 3. *Et consurrexerunt* Leuitæ, *ad standum* in loco B editiore, è quo à populo videri & audiri possent,

Et quater confitebantur, q. d. ad singulas lectiones canebant Deo psalmos & hymnos, quibus Dei beneficentiam celebrarent, ac populi ingrati malefacta confitebantur, supplicesque veniam eorum à Deo postulabant.

vers. 6. *Cælum cælorum*, id est cælum altissimum, vastissimum & præstantissimum, scilicet empyreum, *& omnem exercitum eorum*, puta omnes angelos & omnia astra,

vers. 7. *Elegisti Abraham*, & eduxisti eum de igne Chaldæorum. Dices, Hebr. & septuag. habent *de* C *Vr Chaldæorum*, & sic vertit Noster Genes. 11. 31. & alibi.

Resp. *vr* siue *vra*, vt habet Iosephus est nomen proprium vrbis Chaldæorum, ex qua Deus eduxit Abraham (quam Eupolemus apud Euseb. lib. 9. Præpar. c. 4. vocat Camirioem) Dicta videtur à cultu agri (hunc enim Hebr. significat *vr*) quem teste S. Hieron. quæst. in Genesim vt Deum coluerunt Chaldæi. sicut Heliopolis in Ægypto dicta est à cultu solis, *Heliopolis* enim idem est quod, ἡλιούπολις, id est, *solis vrbs*; ideóque Noster vt interpretetur nomen Hebr. *vr* vertit *ignis* (Vnde & quædam Biblia Tò *ignis* D hoc loco scribunt per maiusculam I. quasi nomen proprium vrbis) omnino enim hîc alluditur ad Genes. 11. 31. vbi dicitur. *Eduxi eos de vr Chaldæorum* sic enim & alibi sæpe noster interpretatur etyma nominum propriorum Hebræorum, quia in eis latet aliquod mysterium, aut vis & energia, vt Iudic. 15. 19. Genes. 26. 20. 22.

Hinc secundò Tò *vr* potest accipi quasi nomen non proprium, sed appellatiuum, vt significet ignem, id est pressuram & afflictionem: sicut & Psal. 16. 3. & psal. 65. 12. multas enim afflictiones passum esse Abraham à Chaldæis, eo quod nollet adorare ignem, quem ipsi æquè ac Persæ vt Deum colebant, testatur Iosephus lib. 1. Antiq. 8. & S. August. lib. 16. ciuit. 13. imò Hebræorum traditio est, hac de causa Abraha- A mum in ignem fuisse coniectum, sed à Deo miraculose liberatum, quam approbat S. Hieron. quæst. in Genesim. Nec mirum huius rei non meminisse Iosephum, nec Philonem, nec S. Paulum Hebr. 11. (quod obiicit Pererius) quia illi ferè ea tantum referunt, quæ extant in script. vt sæpe de se profitetur Iosephus. Vide dicta Genes. 11. 31.

Et dedisti signa atque portenta in Pharaone, puta decem plagas, quibus Deus percussit Pharaonem, vt cogeret eum dimittere Hebræos in Chanaan. Celebrant hîc Leuitæ magnificêtiam & beneficentiam Dei recensendo omnia, quæ Deus pro Hebræis gessit in Ægypto & Chanaan; B scilicet quòd pro eis afflixerit Ægyptum decem plagis, quod dederit eis columnam ignis quasi ducem viæ, item manna, legem, aquam de petra, terram Chanaan. Vnde confitentur pariter ingratitudinem populi Deo inobedientis. Itaque hæc eorum confessio & oratio est quasi compendium libr. Pentateuchi, Iudicum & Regum.

Panem quoque de cælo dedisti eis; scilicet manna, vers. 15.
de quo Exodi 16.

Leuasti manum tuam, id est iurasti. Iurabant enim manu eleuata, quasi Deum inuocantes in testem.

Et dederunt caput. Vatab. *Et elegerunt*; id est vers. 17.
eligere volunt *ducem*, qui eos reduceret in Ægyptum ad pristinam seruitutem Num. 14. Secundò simplicius, *Dederunt caput vt conuerterentur*, id est obfirmata ceruice, vt præcessit: ac obdurato capite resolutè voluerunt reuerti in Ægyptum. Sic. v. 29. dicitur: *Dederunt humerum recedentem & ceruicem suam indurauerunt.*

Ne auertas à facie tua, sed assiduè aspice, beni- vers. 32.
gnis oculis, vt nobis compatiaris & miserearis, *omnem laborem*, omnes ærumnas nostras: *A diebus regis Assur*, qui decem tribus anno sexto Ezechiæ, captiuas abduxit in Assyriam.

Veritatem fecisti, id est verè implesti, verè ex- vers. 33.
hibuisti præmia quæ promiseras, & pœnas quas transgressoribus comminatus fueras.

Fruges multiplicantur regibus: q. d. Iudæa mul- vers. 37.
tas quidem profert fruges, vt non nobis, sed regibus Persarum, quibus eas pro tributo soluere cogimur.

Super omnibus ergo his q. d. propter ea omnia vers. 38.
ergo hæc, vt nostri miserearis, ecce noua promissione & fœdere pollicemur, nos abdicatis idolis & sceleribus deinceps tibi soli fideliter & constanter perpetim seruituros.

Et scribimus litteras huius fœderis, quod tecum inimus, illudque nomine omnium subscribi & obsignari faciemus à Principibus nostris, quorum nomina sequenti capite referuntur.

CAPVT DECIMVM.

SYNOPSIS.

ENumeranturii qui fœdus populi cum Deo initum subsignarunt, qui pollicentur 52: mandata Dei vniuersa seruaturos, ac nominatim Sabbathum, annumque Sabbathum: item decimas, ac primitias à lege statutas persoluturos, vtpote in quibus huc vsque negligentes & præuaricatores extiterant.

SIgnatores autem fuerunt, Nehemias, Athersata filius Hachelai, & Sedecias, 1.
Saraias, Azarias, Ieremias, 2. Pheshur, Amarias, Melchias, 3. Hattus, Sebe-
nia, Melluch, 4. Harem, Merimuth, Obdias, 5. Daniel, Genthon, Baruch, 6.
Mosollam, Abia, Miamin, 7. Maasia, Belgai, Semeia: hi Sacerdotes. 8. Porrò
Leuitæ, Iosue filius Azaniæ, Bennui de filiis Henadad, Cedmihel, 9. & fratres eo-
rum, Sebenia, Odaia, Celita, Phalaia, Hanan, 10. Micha, Rohob, Hasebia, 11. Za-
chur, Serebia, Sabania, 12. Odaia, Bani, Baninu. 13. Capita populi, Pharos, Pha-
hathmoab, Ælam, Zethu, Bani, 14. Bonni, Azgad, Bebai, 15. Adonia, Begoai,
Adin, 16. Ater, Hezecia, Azur, 17. Odaia, Hasum, Besai, 18. Hateph, Anathoth
Nebai, 19. Megphias, Mosollam, Hazir, 20. Mesizabel, Sadoc, Ieddua, 21.
Pheltia, Hanan, Anaia, 22. Osee, Hanania, Hasub, 23. Alohes, Phalea, Sobec, 24.
Rehum, Hasebna, Maasia, 25. Echaia, Hanan, Anan, 26. Melluch, Baana: 27.
& reliqui de populo, Sacerdotes, Leuitæ, ianitores, et cantores, Nathinæi, et omnes
qui se separauerunt de populis terrarum ad legem Dei, vxores eorum, filii eorum, et
filiæ eorum, 28. omnes qui poterant sapere spondentes pro fratribus suis, optimates
eorum, et qui veniebant ad pollicendum, et iurandum vt ambularent in lege Dei,
quam dederat in manu Moysi serui Dei, vt facerent et custodirent vniuersa mandata
Domini Dei nostri, et iudicia eius, et ceremonias eius, 29. et vt non daremus filias no-
stras populo terræ, et filias eorum non acciperemus filiis nostris. 30. Populi quoque
terræ, qui important venalia, et omnia ad vsum, per diem, sabbati vt vendant, non ac-
cipiemus ab eis in sabbato, et in die sanctificato. Et dimittemus annum septimum, et
exactionem vniuersæ manus. 31. Et statuemus super nos præcepta, vt demus tertiam
partem sicli per annum ad opus domus Dei nostri. 32. ad panes propositionis, et ad
sacrificium sempiternum in sabbatis, in calendis, in solemnitatibus, et in sanctificatis,
et pro peccato: vt exoretur pro Israel, et in omnem vsum domus Dei nostri. 33.
Sortes ergo misimus super oblationem lignorum, inter Sacerdotes, et Leuitas, et po-
pulum, vt inferrentur in domum Dei nostri per domos patrum nostrorum, per tempo-
ra, à temporibus anni vsque ad annum: vt arderent super altare Domini Dei nostri,
sicut scriptum est in lege Moysi: 34. et vt afferremus primogenita terræ nostræ, et
primitiua vniuersi fructus omnis ligni, ab anno in annum in domo Domini. 35. et
primitiua filiorum nostrorum, et pecorum nostrorum, sicut scriptum est in lege, et pri-
mitiua boum nostrorum, et ouium nostratum, vt offerrentur in domo Dei nostri, Sa-
cerdotibus qui ministrant in domo Dei nostri: 36. et primitias ciborum nostro-
rum, et libaminum nostrorum, et poma omnis ligni, vindemiæ quoque et olei, affe-
remus Sacerdotibus ad gazophylacium Dei nostri, et decimam partem terræ nostræ
Leuitis. Ipsi Leuitæ decimas accipient ex omnibus ciuitatibus operum nostrorum.
37. Erit autem Sacerdos filius Aaron cum Leuitis in decimis Leuitarum, et Leuitæ
offerent decimam partem decimæ suæ in domo Dei nostri, ad gazophylacium in do-
mum thesauri. 38. Ad gazophylacium enim deportabunt filii Israel, et filii Leui, pri-
mitias frumenti, vini, et olei: et ibi erunt vasa sanctificata, et Sacerdotes, et cantores,
et ianitores, et ministri, et non dimittemus domum Dei nostri.

vers. 1. Ignatores fœderis populi cum Deo A
initi *fuerunt Nehemias*, quasi duæ:
Athersata, filius Archelai. Alius est
hic à Nehemia, qui Athersata quoque nuncupabatur.

vers. 28. *Et omnes qui se separauerunt de populis terrarum ad legem Dei*, qui scilicet à gentilismo conuersi sunt ad Iudaismum, factique proselyti.

Omnes qui poterant sapere. Refer ad *filij*; q.d.
vers. 29. omnes filii proselytorum, qui non erant infantes, sed adulti & rationis compotes signarunt quoque hoc fœdus.

Spondentes (erant) *pro fratribus suis optimates eorum*, q.d. in tanto numero non poterant omnes hoc fœdus signare: quare optimates soli iurarunt & obsignarunt pro cæteris contribulibus suis. B

Et qui (similes optimatibus erant in populo præcipui) *veniebant ad pollicendum & iurandum*. Hebr. additur *cum execratione*, dicentes: Deus nos puniat, si non seruauerimus eius mandata.

vers. 31. *Dimittemus annum septimum*, siue Sabbathicum q. d. sinemus terram anno septimo Sabbathisare, vt agros non colamus, sed sponte in eis nata pauperibus relinquamus, iuxta legem Exodi 23. 11.

Et exactionem vniuersæ manus; q. d. dimittemus pariter debitoribus ea, quæ per syngrapham manus eorum nobis sunt debita; ita scilicet vt anno septimo ea non exigamus. Hoc C enim lex pariter iubebat, vt cum terra non coleretur anno septimo, eodem quoque debita ex fructibus terræ soluenda non soluerentur.

Et in sanctificatis, id est in hostiis pacificis, quæ
vers. 33. Deo offerunrur; has enim distinguit à victimis
pro peccato, de quibus proximè sequitur.

A *A temporibus anni vsque ad annum*, id est quotannis, siue singulis annis. vers. 34.

Decimam partem terræ, id est, decimas fructuum terræ. Nec enim Leuitæ terram possidere poterant, sed tantùm ex ea fructuum decimas accipere. vers. 37.

Operum nostrorum. Hinc patet, Iudæos decimas soluisse non tantùm agrorum, sed & laborum & operum suorum, vt ex lucro inde eis prouenienre decimam partem darent leuitis.

Erat autem sacerdos filius Aaron cum Leuitis in decimis Leuitarum, Id est sacerdotes filii Aaronis habebant partem decimarum cum Leuitis, nimirum decimam decimæ. Nam vt sequitur. *Leuitæ offerunt decimam partem decimæ suæ in domo Dei*. Igitur decimam decimarum suarum partem Leuitæ dabant sacerdotibus. sacerdotes vicissim decimam decimæ suæ dabant pontifici, qui proinde erat diues valde & opulentus, vt dixi Numer. 18. vers. 38. *Decimæ laborum soluendæ.*

Et ibi erunt vasa sanctificata, & sacerdotes, & cantores, & ianitores, & ministri, dum tempore vicis suæ in templo ministrant. Hi enim habitabant in cubiculis templo annexis, quæ exedræ & gazophylacia dicebantur, ibique alebantur: nam sumptu colonorum & Leuitarum ad hæc gazophylacia deferri debebant primitiæ, quæ sacerdotibus cedebant: spondent ergo Hebræi se omnia hæc diligenter curaturos, quæ antea neglexerant.

Et non dimittemus domum Dei, q. d. curabimus omnia quæ ad templi vsus & sacerdotum ac Leuitarum sustentationem pertinent. Hæc ergo se facturos iurant quia in eis huc vsque negligentiores extiterant.

CAPVT VNDECIMVM,

SYNOPSIS.

Ierusalem iam muris cincta, è plebe decima pars per sortem deligitur, quæ eam incolat & ædificet, cæteri verò ad alias Iudææ vrbes & pagos excolendos mittuntur, vnde mox tam Ierusalem, quàm cæterarum vrbium incolæ nominantur & numerantur.

HAbitauerunt autem principes populi in Ierusalem: reliqua verò plebs misit sortem, vt tollerent vnam partem de decem, qui habitaturi essent in Ierusalem ciuitate sancta, nouem verò partes in ciuitatibus. 1. Benedixit autem populus omnibus viris qui se sponte obtulerant vt habitarent in Ierusalem. 2. Hi sunt itaque principes prouinciæ, qui habitauerunt in Ierusalem, & in ciuitatibus Iuda. Habitauit autem vnusquisque in possessione sua, in vrbibus suis, Israel, Sacerdotes, Leuitæ, Nathinæi, & filii seruorum Salomonis. 3. Et in Ierusalem habitauerunt de filiis Iuda, & de filiis Beniamin: de filiis Iuda, Athaias filius Asiam, filii Zachariæ, filii Amariæ, filii Saphariæ, filii Malaleel: de filiis Phares, 4. Maasia filius Baruch, filius Cholhoza, filius Hazia, filius Adaia, filius Ioiarib, filius Zachariæ, filius Sinonitis: 5. omnes hi filii Phares, qui habitauerunt in Ierusalem, quadringenti sexaginta octo viri fortes. 6. Hi sunt autem filii Beniamin: Sellum filius Mosollam, filius Ioed, filius Phadaia, filius Colaia, filius Masia, filius Etheel, filius Isaia, 7. & post eum Gebbai, Sellai, nongenti viginti octo, 8. & Ioel filius Zechri præpositus eorum, & Iudas filius Senua super ciuitatem secundus. 9. Et de sacerdotibus, Idaia

filius Ioarib, Iachin. 10. Saraia filius Helciæ, filius Mosollam, filius Sadoc, filius
Meraioth, filius Achitob princeps domus Dei, 11. & fratres eorum facientes opera
templi: octingenti viginti duo. Et Adaia filius Ieroham, filius Phelelia, filius Amsi,
filius Zachariæ, filius Pheshut, filius Melchiæ, 12. & fratres eius principes patrum:
ducenti quadraginta duo. Et Amassai filius Azreel, filius Ahazi, filius Mosollamoth,
filius Emmer, 14. & fratres eorum potentes nimis: centum viginti octo, & præposi-
tus eorum Zabdiel filius potentium. 14. Et de Leuitis Semea filius Hasub, filius
Azaricam, filius Hasabia, filius Boni, 15. & Sabathai & Iosabed, super omnia ope-
ra, quæ erant forinsecus in domo Dei, à principibus Leuitarum. 16. Et Mathania
filius Micha, filius Zebedei, filius Asaph, princeps ad laudandum & ad confiten-
dum in oratione, & Becbecia secundus de fratribus eius, & Abda filius Samua, filius
Galal, filius Idithum: 17. omnes Leuitæ in ciuitate sancta ducenti octoginta quat-
tuor. 18. Et ianitores, Accub, Telmon, & fratres eorum, qui custodiebant ostia:
centum septuaginta duo. 19. Et reliqui ex Israel Sacerdotes & Leuitæ in vniuersis ci-
uitatibus Iuda, vnusquisque in possessione sua. 20. Et Nathinæi, qui habitabant in
Ophel, & Siaha, & Gaspha de Nathinæis. 21. Et episcopus Leuitarum in Ierusalem,
Azzi filius Bani, filius Hasabiæ, filius Mathaniæ, filius Michæ. De filiis Asaph, can-
tores in ministerio domus Dei. 22. Præceptum quippe regis super eos erat, & ordo
in cantoribus per dies singulos, 23. & Phathahia filius Mesezebel, de filiis Zara filii
Iuda in manu regis, iuxta omne verbum populi, 24. & in domibus per omnes re-
giones eorum. De filiis Iuda habitauerunt in Cariatharbe & in filiabus eius: & in Di-
bon, & in filiabus eius: & in Cabseel, & in viculis eius, 25. & in Iesue, & in Mola-
da, & in Bethphaleth, 26 & in Hasersual, & in Bersabee, & in filiabus eius, 27. &
in Siceleg, & in Mochona, & in filiabus eius, 28. & in Remmon, & in Saraa, & in
Ierimuth, 29. Zanoa, Odollam, & in vellis earum, Lachis, & regionibus eius, &
Azeca, & filiabus eius. Et manserunt in Bersabee vsque ad vallem Ennom. 30. Filii
autem Beniamin, à Geba Mechmas, et Hai, et, Bethel, et filiabus eius: 31. Anathoth,
Nob, Anania, 32. Asor, Rama, Geihaim, 33. Hadid, Seboim, et Neballat, Lod
34. et Ono valle artificum. 35. Et de Leuitis portiones Iudæ et Beniamin,

Abitauerunt autem Principes populi in Ierusalem, tanquam in metropoli, ac ciuitate sancta, & à Deo electa ad templum æquè ac ad regnum, vel regimen.

Reliqua verò plebs misit sortem, vt tollerent vnam partem de decem, qui habitaturi essent in Ierusalem ciuitate sancta, nouem verò partes in ciuitatibus cæteris Iudææ. Erat enim Ierusalem tam incolis quàm domibus destituta: quare decima pars plebis sorte delecta est ad eam incolendam, ac ad domos, fora, plateas in ea ædificandum quod duobus annis incolæ sorte delecti perfecerunt, teste Beda & Iosepho 11. Ant. c. 5. sorte delectis accessere ii qui sponte se obtulerunt ad habitandum in Ierusalem, vt dicitur v. 2.

vers. 3. *Et filii seruorum Salomonis.* Quinam fuerint hi dixi 1. Esdræ 2. 43. & 1. Paral. 9. 2.

vers. 9. *Et Iudas filius Senua super ciuitatem secundus*; q. d. primus ciuitatis Ierusalem præfectus siue præpositus erat Ioel, qui præcessit: secundus verò erat Iudas.

vers. 11. *Saraia &c. princeps domus Dei.* Princeps, id est procurator: nam eum non fuisse Pontificem liquet ex c. sequenti v. 10. vbi inter pontifices non nominatur.

vers. 14. *Filius potentium*, id est vnius è potentibus & primoribus.

vers. 16. *Iosabed super omnia opera, quæ erant forinsecus in domo Dei à principibus Leuitarũ.* q. d. Iozabed præ-
A erat culturæ agrorum, item curæ vasorum ad templum pertinentium, quorum adaptatio à principibus Leuitarum facienda erat. vers. 15.

Semeia filius Hazub (qui Hasub erat) *filius Azaricam.* (qui Azaricã erat) *filius Hazabia* (qui Hasabia erat) *filius Boni.* Vnde Vatab. & alii vertũt. *Semeia filius Hazub, filii Azaricam, filii Hasabia, filij Boni.* similimodo τὸ *filius* exponendum est. v. 7. 9. 10. & omnibus sequentibus subaudiendo *qui erat.* Vnde clarius vbique pro *filius* cum Pagnin. & Vatab. vertas *filii*.

Mathania &c. princeps ad laudandum, hoc est præerat cantoribus & instrumentis musicis. vers. 17.

Et Episcopus Leuitarum, id est præfectus Leui- vers. 22.
B tarum: Episcopus enim Græcè idem est quod *superintendens.* Vnde Cicero lib. 7. Epist. ad Atticum Campaniæ Præfectum vocat Episcopum.

Præceptum quippe regis super eos erat; & ordo in vers. 23.
cantoribus per singulos dies; q. d. Artexerxes præceperit, vt Leuitæ quotidie per vices iuxta ordinem à Dauide & Salomone institutum Deo in templo psalmos, & hymnos concinerent.

Et Phathahia &c. in manu regis iuxta omne ver- vers. 24
bum populi. Hebr. *Phathahia erat ad manum regis ad omne negotium populi*; q. d. Phathahias Iuris peritus constitutus erat ab Artaxerxe, vt nomine eius cum Nehemia Duce omnes populi causas, litesque decideret sic etiamnum Prætoribus & Iudicibus adiungi solet Assessor iuris, legumque peritus.

vers. 25. *Et in domibus per omnes regiones eorum.* Hebr. *Et in villis*, scilicet extra Ierusalem; q. d. Huc vsque recensui incolas Ierusalem, iam recensebo incolas villarum & vrbium extra Ierusalem sitarum, per omnes Iudææ & Iudæorum regiones.

vers. 35. *Et de Ono valle artificum*, quis fuerit hic locus dixi c. 6. 2.

vers. 36. *Et de Leuitis portiones Iuda & Beniamin*; q. d. Leuitæ non habitabant simul omnes in Ierusalem, sed sparsi erant per omnes vrbes: quare portiones eorum erant distributæ per omnes regiones Iudæ & Beniamin, vt quæque ex eis suum haberet numerum, qui incolas ea quæ ad Dei legem & cultum spectabant, doceret. Hoc enim sanxerat Deus per Mosen. Vnde Vatab. clarè vertit: *Leuitæ verò possessionem habebant tam in Iuda quàm in Beniamin*, Alii, *in confinio Iuda & Beniamin*. Hebr. est Ex *Leuitis diuisiones vel partitiones erant Iuda & Beniamin*; q. d. Leuitæ diuidebantur per Iuda & Beniamin. Septuag. Ex *Leuitis partes in Iuda & Beniamin.*

CAPVT DVODECIMVM.

SYNOPSIS.

Recensentur sacerdotes & Leuitæ tempore Nehemiæ. Vnde v. 27. ipse eosdem conuocat ad murorum dedicationem, quæ v. 31. facta narratur eorundem per muros solemni processione cum duobus choris canentium, populi plausu, & immolatione hostiarum. Denique v. 43. statuuntur qui præsint gazophylaciis, & templi sumptibus, ac sacerdotibus & Leuitis de alimentis prospiciant.

HI sunt autem Sacerdotes & Leuitæ, qui ascenderunt cum Zorobabel filio Salathiel, & Iosue: Saraia, Ieremias, Esdras, 1. Amaria, Mulluch, Hattus, 2. Sebenias, Rheum, Merimuth, 3. Addo, Genthon, Abia, 4. Miamin, Madia, Belga, 5. Semeia, & Ioiarib, Idaïa, Sellum, Amoc, Helcias, 6. Idaia, Isti principes Sacerdotum, & fratres eorum, in diebus Iosue. 7. Porrò Leuitæ, Iesua, Bennui, Cedmihel, Sarebia, Iuda, Mathanias, super hymnos ipsi & fratres eorum: 8. et Becbecia atque Hanni, et fratres eorum, vnusquisque in officio suo. 9. Iosue autem genuit Ioacim, et Ioacim genuit Eliasib, et Eliasib genuit Ioiada, 10. et Ioiada genuit Ionathan, et Ionathan genuit Ieddoa. 11. In diebus autem Ioacim erant Sacerdotes et principes familiarum: Saraiæ, Maraia: Ieremiæ, Hanania: 12. Esdræ, Mosollam: Amariæ, Iohanan: 13. Milicho, Ionathan: Sebeniæ, Ioseph: 14. Haram Edna: Maraioth, Helci: 15. Adaiæ, Zacharia: Genton, Mosollam: 16. Abiæ, Zechri: Miamin et Moadiæ, Phelti: 17. Belgæ, Sammua: Semaiæ, Ionathan: 18. Ioiarib, Mathanai: Iodaiæ, Azzi: 19. Sellai, Celai: Amoc, Heber: 20. Helciæ, Hasebia: Idaiæ, Nathanael. 21. Leuitæ in diebus Eliasib, et Ioiada, et Iohanan, et Ieddoa, scripti principes familiarum, et Sacerdotes in regno Darii Persæ. 22. Filii Leui principes familiarum, scripti in Libro verborum dierum, et vsque ad dies Ionathan, filii Eliasib. 23. Et principes Leuitarum, Hasebia, Serebia, et Iosue filius Cedmihel: et fratres eorum per vices suas, vt laudarent et confiterentur iuxta præceptum Dauid viri Dei, et obseruarent æquè per ordinem. 24. Mathania, et Becbecia, Obedia, Mosollam Telmon, Accub, custodes portarum et vestibulorum ante portas. 25. Hi in diebus Ioacim filii Iosue filii Iosedec, et in diebus Nehemiæ ducis, et Esdræ sacerdotis scribæque. 25. In dedicatione autem muri Ierusalem, requisierunt Leuitas de omnibus locis suis, vt adducerent eos in Ierusalem, et facerent dedicationem, et lætitiam in actione gratiarum, et cantico, et in cymbalis, psalteriis, et citharis. 26. Congregati sunt autem filii cantorum de campestribus circa Ierusalem, et de villis Nethuphati, 27. et de domo Galgal, et de regionibus Geba et Azmaueth: quoniam villas ædificauerunt sibi cantores in circuitu Ierusalem. 28. Et mundati sunt Sacerdotes et Leuitæ, et mundauerunt populum, et portas, et murum. 29. Ascendere autem feci principes Iuda super murum, et statui duos magnos choros laudantium. Et ierunt ad dexteram super murum ad portam sterquilinii. 30. Et iuit post eos Osaias, et media pars

pars principum Iuda, 32. & Azatias, Esdras, & Mosollam, Iudas, & Beniamin, &
Semeia, & Ieremias. 33. Et de filiis sacerdotum in tubis, Zachatias filius Ionathan,
filius Semeiæ, filius Mathaniæ, filius Michaiæ, filius Zechur, filius Asaph, 34. &
fratres eius, Semeia, & Azateel, Malalai, Galalai, Maai, Nathanael, & Iudas, & Ha-
nani, in vasis cantici Dauid viri Dei: & Esdras scriba ante eos in porta Fontis. 35. Et
contra eos ascenderunt in gradibus Ciuitatis Dauid, in ascensu muri super domum
Dauid, & vsque ad portam Aquarum ad Orientem. 36. Et chorus secundus gratias
referentium ibat ex aduerso, & ego post eum, & media pars populi super murum &
super turrim furnorum, et vsque ad murum latissimum, 37. et super portam Ephraim
et super portam antiquam, et super portam piscium et turrim Hananeel, et turrim
Emath, et vsque ad portam gregis: et steterunt in porta custodiæ, 38. steteruntque
duo chori laudantium in domo Dei, et ego, et dimidia pars magistratuum mecum.
39. Et Sacerdotes, Eliachim, Maasia, Miamin, Michea, Elioenai, Zacharia, Hana-
nia in tubis, 40. et Maasia, et Semeia, et Eleazar, et Azzi, et Iohanan, & Melchia,
et Aelam, et Ezer. Et clarè cecinerunt cantores, et Iezraia præpositus. 41. et immo-
lauerunt in die illa victimas magnas, et lætati sunt: Deus enim lætificauerat eos læti-
tia magna: sed et vxores eorum et liberi gauisi sunt, et audita est lætitia Ierusalem pro-
cul. 42. Recensuerunt quoque in die illa viros super gazophylacia thesauri ad liba-
mina, et ad primitias, et ad decimas, vt introferrent per eos principes ciuitatis in de-
corem gratiarum actionis, Sacerdotes et Leuitas: quia lætificatus est Iuda in Sacerdoti-
bus et Leuitis astantibus. 43. Et custodierunt obseruationem Dei sui, et obseruatio-
nem expiationis, et cantores, et ianitores iuxta præceptum Dauid, et Salomonis filii
eius, 44. quia in diebus Dauid et Asaph ab exordio erant principes constituti can-
torum, in carmine laudantium, et confitentium Deo. 45. Et omnis Israel, in die-
bus Zorobabel, et in diebus Nehemiæ, dabant partes cantoribus et ianitoribus per
dies singulos, et sanctificabant Leuitas, et Leuitæ sanctificabant filios Aaron.

vers. 1. *Esdras vnus non duo.* Sdras. Caiet. putat hunc Esdram esse diuersum ab Esdra de quo lib. 1. quem ipse conscripsit. Probat, quia hic simpliciter vocatur Esdras illo verò lib. 1. vocatur Sacerdos & scriba. Verùm: Sanchez & alii censent esse vnum eundemque. Nam hic quoque v. 35. vocatur *Esdras scriba*, diciturque præfuisse vni choro cantorum. Quare Esdras hoc anno 20. Artaxerxis, superstes iam erat 147. annorum, vt superius dixi. Addit Historia Scholast. in Iudith. c.10. *Dedicatis iam mœnibus, defunctus est Esdras & Ierosolymæ sepultus.*

vers. 7. *Isti principes sacerdotum &c. in diebus Iosue*, hoc est Iesu filii Iosedec Pontificis, qui anno primo Cyri cum Zorobabel Iudæos è Babylone reduxit, & templum reædificauit.

vers. 10. *Iosue autem genuit Ioacim, & Ioacim genuit Eliasib, & Eliasib genuit Ioiada.*

vers. 11. *Et Ioiada genuit Ionathan, & Ionathan genuit Ieddoa.* Ieddoa est Iaddo, qui pōtificalibus indutus occurrit Alexandro Magno, eúmque Iudæis offensum (eo quod ipsi Dario Codomanno regi Persarum, cui erant subditi, fauissent, non sibi eū inuadenti) placauit. Vnde eum supplex veneratus est Alexander, teste Iosepho 11. Antiq. c. 8.

Dices: Nehemias non potuit Iaddum videre pontificem: sic enim debuisset viuere ducentos annos: tot enim fluxere à Cyro ad Alexandrum, totque annis stetit Monarchia Persarum, quam victo Dario Alexander transtulit ad Græcos. vixit enim & gessit hæc Nehemias sub Artaxerxe Longimano, qui Alexandrum antecessit centum annis & amplius: quare non potuit ipse Iaddum sub Alexandro videre pontificem. Hoc argumento conuictus Scaliger de Emendat. Temp. contendit Artaxerxem, qui misit Nehemiam in Iudæam, non fuisse Longimanum sed Mnemonem, qui paulò ante Alexandrum regnauit in Perside. *An Nehemias viderit Iaddum.* Verum Resp. hæc omnia in argumēto obiecta vera esse; ideóque hunc vers. 11. æquè ac vers. 22. non esse scriptum à Nehemia, sed post eius mortem huic libro hoc loco insertum à Synagoga Iudæorum, quæ tū regebatur à spiritu sancto, vel ab aliquo scriptore Hagiographo, ad ostendendam continuam Pontificum successionem toto tempore regni Persarum vsque ad Alexandrum, à cuius gestis incipiunt libri Machabeorum, vt continuam Israelis, hoc est Reipubl. & Ecclesiæ Dei historiam pertexant per Machabæos Pontifices & Principes vsque ad Christum. Primus enim Iosue siue Iesus, qui hîc nominatur, fuit pontifex sub Cyro: vltimus verò Ieddoa siue Iaddo fuit Pontifex sub Dario Codomanno & Alexandro: intermedii verò fuere Pontifices successiuè sub Dario, Xerxe, Artaxerxe, aliísque regibus Persarum pariter intermediis, vti ostendi in Catalogo & serie horum Pontificum, quam præfixi Esdræ. Id ita esse colligitur ex vers. 23. & 26. vbi dicitur, tempore Nehemiæ fuisse Pontifices Ioacim & Eliasib, *vsque ad dies Ionathan filii Eliasib*: Ionathan autem fuit pater Ieddoæ siue Iaddi: quare eum Nehemias non vidit pontificem. Simili modo libris Mosis ac Iosue & aliorum, ab Esdra addita sunt vltima capita, quibus eorum mors describitur, vt dixi proœmio in Esdram. Resp. 1.

Resp. secundò, Nehemiam vidisse Iaddum puerum, sed non pontificem. Id liquet ex cap. 13. versus 28. vbi dicitur aliquis filiorum Ioiadæ Pontificis dedisse filiam suam vxorem

H

ſuo perfuncti forent: hoc eſt enim quod ſub-dit: *quia lætificatus eſt Iuda in ſacerdotibus & Leuitis aſtantibus*, eò quòd officium ſuum in dedicatione murorum tam præclarè obiuiſſent, vt dixi.

verſ. 46. *Sanctificare pro rem ſanctam offerre.* *Sanctificabant Leuitas*, id eſt *Leuitis*, vt habent Hebr. & Septuag. q. d. rem ſanctam, pura decimas perſonis ſacris, puta Leuitis ex lege debitas deferebant. Et in his decimis *ſanctificabant Leuitæ filios Aaron*, id eſt deferebant ſacerdotibus ſuam decimam, de qua Numer. 18. 8. ſanctificare ergo hîc idem eſt, quòd rem ſanctam, puta decimam offerre. Ex re ſancta enim videtur quaſi ſanctificari perſona, cui res ſancta lege illi debita offertur: ita Caiet. Vatab. & alii. Sic vir infidelis dicitur ſanctificari (per denominationem extrinſecam) à muliere fideli, ac viciſſim mulier infidelis per virum fidelem 1. Corinth. 7. 14.

Vel rem ſanctam oſtendere. Rurſum ſanctificare, ait Sanchez, eſt oſtendere aliqua actione religioſa & ſancta aliquid A eſſe ſanctum. Quomodo dicimur ſanctificare Sabbathum, aut templum, aut etiam Deum, non quia à nobis aliquid ſanctitatis accipiant: ſed quia, dum illa veneramur & colimus, eorum ſanctitatis hominibus argumenta præbemus. Eſt autem non leuis alicuius ſanctitatis argumentum, ſi publicis aliquem ordinem ſumptibus alamus, maximè ſi illius obſequii, cum impenditur, cauſa reddatur, qualis hîc à populo redditur liberali & grato.

Sic ergo populus ſanctificabat Leuitas; dando enim eis decimas oſtendebat eos ſe eſſe maiores, quaſi Dei miniſtros publicis decimis alendos, viciſſim Leuitæ decimatom ſuarum B decimam dando ſacerdotibus, oſtendebant eos eſſe ſe maiores & ſanctiores. Vnde Apoſtolus Hebr. 7. verſ. 4. ex eo quod Abraham dedit decimas Melchiſedecho, probat eum maiorem fuiſſe Abrahamo. Decimæ enim à laicis dantur ſacerdotibus quaſi Dei miniſtris, vt pro ipſis Deo ſeruiant & ſacrificent.

CAPVT DECIMVM TERTIVM.

SYNOPSIS.

NEhemias anno 32. Artaxerxis rediens in Ieruſalem corrigit varios abuſus, qui ſe abſente & mortuo iam Eſdra irrepſerant, nimirum primò admiſſionem Moabitarum & Ammonitarum in officia Magiſtratus Iſraelis verſ. 1. ſecundò Tobiæ Gazophylacium vſibus templi reſtituit verſ. 4. tertio Leuitas profugos ob ſtipendia negata, iis datis reuocat verſ. 10. quartò profanationem Sabbathi per opera ſeruilia reſecat verſ. 15. Quintò coniugia cum alienigenis, indeque filios Azoticè loquentes tollit verſ. 23.

1. IN die autem illo lectum eſt in volumine Moyſi audiente populo: & inuentum eſt
ſcriptum in eo, quòd non debeant introire Ammonites & Moabites in eccleſiam
Dei vſque in æternum: 2. eò quod non occurrerint filiis Iſrael cum pane & aqua: &
conduxerint aduerſum eos Balaam, ad maledicendum eis: & conuertit Deus noſter
maledictionem in benedictionem. 3. Factum eſt autem, cùm audiſſent legem, ſeparauerunt omnem alienigenam ab Iſrael. 4. Et ſuper hoc erat Eliaſib ſacerdos, qui
fuerat præpoſitus in gazophylacio domus Dei noſtri, & proximus Tobiæ. 5. Fecit
ergo ſibi gazophylacium grande, & ibi erant ante eum reponentes munera, & thus, &
vaſa, & decimam frumenti, vini, & olei, partes Leuitarum, & cantorum, & ianitorum,
& primitias ſacerdotales. 6. In omnibus autem his non fui in Ieruſalem, quia anno
trigeſimo ſecundo Artaxerxis regis Babylonis veni ad regem, & in fine dierum rogaui
regem. 7. Et veni in Ieruſalem, & intellexi malum, quod fecerat Eliaſib Tobiæ, vt
faceret ei theſaurum in veſtibulis domus Dei. 8. Et malum mihi viſum eſt valde. Et
proieci vaſa domus Tobiæ foras de gazophylacio: 9. præcepique & emundauerunt
gazophylacia: & retuli ibi vaſa domus Dei, ſacrificium, & thus. 10. Et cognoui quòd
partes Leuitarum non fuiſſent datæ: & fugiſſet vnuſquiſque in regionem ſuam de Leuitis,
& cantoribus, & de his qui miniſtrabant: 11. & egi cauſam aduerſus magiſtratus, & dixi:
Quare dereliquimus domum Dei? Et congregaui eos, & feci ſtare in ſtationibus ſuis.
12. Et omnis Iuda apportabat decimam frumenti, vini, & olei, in horrea. 13. Et cõſtituimus ſuper horrea Selemiã Sacerdotẽ, & Sadoc ſcribam, & Phadaiã de Leuitis, & iuxta
eos Hanan filiũ Zachur, filiũ Mathaniæ: quoniã fideles comprobati sũt, & ipſis creditæ
ſunt partes fratrũ ſuorũ. 14. Memẽto mei Deus meus pro hoc, & ne deleas miſerationes

meas, quas feci in domo Dei mei, & in ceremoniis eius. 15. In diebus illis vidi in Iuda calcantes torcularia in sabbato, portantes aceruos, & onerantes super asinos vinum, & vuas, & ficus, & omne onus, & inferentes in Ierusalem die sabbati. Et contestatus sum, vt in die qua vendere liceret, venderent. 16. Et Tyrii habitauerunt in ea, inferentes pisces, & omnia venalia: & vendebant in sabbatis filiis Iuda in Ierusalem: 17. & obiurgaui optimates Iuda, et dixi eis: Quæ est hæc res mala, quam vos facitis, et profanatis diem Sabbati? 18. Numquid non hæc fecerunt patres nostri, et adduxit Deus noster super nos omne malum hoc, & super ciuitatem hanc? Et v[illegible] additis iracundiam super Israel, violando Sabbatum. 19. Factum est autem, cùm [illegible]uiescent portæ Ierusalem in die Sabbati, dixi: & clauserunt ianuas, & præcepi vt non aperirent eas vsque post Sabbatum: & de pueris meis constitui super portas vt nullus inferret onus in die Sabbati. 20. Et manserunt negotiatores, & vendentes vniuersa venalia, foris Ierusalem semel & bis. 21. Et contestatus sum eos, & dixi eis: Quare manetis ex aduerso muri? si secundò hoc feceritis, manum mittam in vos. Itaque ex tempore illo non venerunt in Sabbato. 22. Dixi quoque Leuitis vt mundarentur, & venirent ad custodiendas portas, & sanctificandam diem Sabbati: & pro hoc ergo memento mei Deus meus, & parce mihi secundùm multitudinem miserationum tuarum. 23. Sed & in diebus illis vidi Iudæos ducentes vxores Azotidas, Ammonitidas, & Moabitidas. 24. Et filii eorum ex media parte loquebantur Azoticè, & nesciebant loqui Iudaicè, & loquebantur iuxta linguam populi & populi. 25. Et obiurgaui eos, & maledixi. Et cecidi ex eis viros, & decaluaui eos, & adiuraui in Deo, vt non darent filias suas filiis eorum, & non acciperent de filiabus eorum filiis suis, & sibimetipsis, dicens: 26. Numquid non in huiuscemodi re peccauit Salomon rex Israel? & certè in gentibus multis non erat rex similis ei, & dilectus Deo suo erat, & posuit eum Deus regem super omnem Israel: & ipsum ergo duxerunt ad peccatum mulieres alienigenæ. 27. Numquid & nos inobedientes faciemus omne malum grande hoc, vt præuaricemur in Deo nostro, & ducamus vxores peregrinas? 28. De filiis autem Ioiada filii Eliasib sacerdotis magni, gener erat Sanaballat Horonites, quem fugaui à me. 29. Recordare Domine Deus meus, aduersum eos qui polluunt sacerdotium, iusque Sacerdotale & Leuiticum. 30. Igitur mundaui eos ab omnibus alienigenis, & constitui ordines Sacerdotum & Leuitarum, vnumquemque in ministerio suo: 31. & in oblatione signorum in temporibus constitutis, & in primitiuis: memento mei Deus meus in bonum. Amen.

vers. 1. *Criptum in eo, quòd non debeant introire Ammonites & Moabites in Ecclesiam Dei.* Scripta est hæc lex Deuter. 23. vers. 3. vbi eam explicui docuique, quid per Ecclesiam Dei intelligatur, nimirum intellige dignitatem, eminentiam & magistratum in cætu populi Israelitici: ad hanc enim admitti non poterant Ammonitæ & Moabitæ; iidem tamen fieri poterant proselyti; itaque cum Iudæis ingredi templum & sacris interesse, vti Ruth Moabitis fecit nupsitque Booz Israelitæ. Sic & apud Hispanos Mauri possunt fieri Christiani, sed ad magistratus non admittuntur.

vers. 4. *Et super hoc erat Eliasib sacerdos*, quasi dicat, B super custodiam legis iam citatæ vers. 1. constitutus erat Eliasib Pontifex, cuius erat curare, ne quis Ammonites ad officia publica in Israele admitteretur: sed ipse adeo id non curauit, vt Tobiam Ammonitam sibi affinem fecerit, ideoque Gazophylacio præposuerit. Vnde sequitur: *Qui (Eliasib) fuerat præpositus in Gazophylacio domus Dei nostri, & proximus Tobiæ*, &c. Tobias hic erat *seruus Ammonites*, vt dictum est cap. 2. vers. 10. ideoque infensus Iudæorum hostis, sed diues & potens, ideoque cum eo affinitatem per connubium contraxerat Eliasib

A Pontifex: qua de causa eum vt sibi affinem præfecerat Gazophylacio templi, quæ erat magna Tobiæ dignitas æquè ac vtilitas, sed maior Israelis indignitas & noxa, quod scilicet seruus Ammonita ad tantam dignitatem in Israel eueheretur contra legem Deuter. 23. 3. citatam vers. 1. Erat & noxa, quia Tobias Gazophylacium non ad vsus sacerdotum & templi, ad quod institutum erat, sed ad sua commoda auertebat, reponens in eo omnem suam supellectilem. quod indignissimum ratus Nehemias eum è Gazophylacio expulit, illudque Israeli restituit.

Fecit sibi Hebr. & Septuag. *fecit ei*, scilicet Tobiæ, vt patet vers. 7. *Gazophylacium grande, & erant ibi ante eum reponentes munera, & thus & vasa*, &c. q.d. Eliasib præfecit Tobiam Ammonitem toti gazæ templi, puta primitiis & decimis cæterisque, quæ Leuitis & sacerdotibus afferebantur. vers. 5.

Vt faceret ei thesaurum, scilicet Gazophylacium iam dictum, vt habent Septuag. in quo thesauri templi asseruabantur. Patet ex Hebr. vers. 7.

Proieci vasa, id est supellectilem Tobiæ. vers. 8.

Et retuli ibi vasa domus Dei & sacrificium, id est res ad sacrificium pertinentes, puta oleum vinum, similam, sal &c. vers. 9.

Feci stare in stationibus suis; q. d. suis locis & A officiis restitui Leuitas & cantores.

Cum quieuissent portæ Ierusalem in die Sabbathi, A suo officio e mittendi & admittendi ingredientes. Hebr. *Cum obumbratæ essent portæ*, id est cum adesset vespera feriæ sextæ: tunc n. inchoabatur Sabathum, vti iam dixi. Vnde Septuag. vertunt, *ante diem* scilicet artificialem *Sabbathi*. Iussit ergo Nehemias: claude portas tota die naturali Sabbathi per 24. horas, ne quis per illas onera portando violaret Sabbathum.

Vt nullus inferret onus, per portas. Hinc porta dicta est, quod per eam onera importentur & exportentur, ait Caro, & ex eo Isidorus lib. 15. B Etymol. c. 2. Licet Donatus portam dici velit ab aratri portatione, quia inquit, in designatione vrbium, subiunctis vacca & tauro, qui vrbem designabat in porta, aratrum manu suspendebat, ne sulcum faceret, vbi aditus ciuitatis erant relinquendi.

vers. 21. *Manum mittam in vos*, id est vos comprehendam, & puniam, & onera mercium quas in ferris confiscabo.

vers. 24. *Et filii eorum ex media parte*: Hebr. *medietas siue media pars filiorum loquebantur Azoticè*, (lingua autem Azotica olebat religionem exoticam & C & Azoticam) Alia enim medietas loquebatur Moabiticè, vel Ammoniticè, vel Madianiticè, *iuxta linguam populi, & populi*, id est singulorum populorum, ex quibus matres erant oriundæ; filii enim à matribus educati, earum linguam cum lacte imbibebant.

Et maledixi, id est anathematizaui & excommunicaui talium filiorum parentes, imò eos *cecidi* flagellis & *decaluaui* (perperam Complut. habēt *decalcaui*) id est depilaui, & capillos euulsi quod magnæ est ignominiæ. Inter quos præcipius erat filius Ioiadæ Pontificis, de quo v. 28. D

De filiis autem Ioiada filii Eliasib Sacerdotis magni (pontificis) *gener erat Sanaballat Horonites*. Ita Roman. Licet Complut. & prisca Biblia habeant *Horonitis* in genitiuo; itaque legendum videtur; Nam sic habent Hebr. Septuag. Vatab. Pagnin. & alii, vt sensus sit vnus è filiis, Ioiadæ duxerat filiam Sanaballat Horonitis, ideoque erat eius gener. *quem fugaui à me* & à cœtu Israel, indignum ratus Sannaballat Samaritam & infidelem connubia miscere cum Israele, imò cum Pontifice.

Porrò alius est hic Sanaballat à Sanaballat E Præfecto Samariæ, qui teste Iosepho lib. 11. c. 7. & 8. filiam suam dedit vxorem Manassi fratri Iaddi pontificis sub Alexandro Magno. ideóque Manassen pontificem templi schismatici à, cōstructi in Samaria; in monte Garizim, de quo templo perpetua fuit lis inter Iudæos & Samaritanos, etiam tempore Christi, vt patet Iohan, capitis quarti vigesimo versu. Alium fuisse liquet ex eo, quòd hic Sanaballat Horonites socer erat filii Ioiadæ: ille verò Iosephi socer erat Manassis fratris Iaddi Pontificis: ergo hic ille fuit: Ioiada enim fuit auus Iaddi: Ioiada enim genuit Ionathan, Ionathan verò genuit Iaddum. Iaddi autem frater Manasses, fuit gener huius posterioris Sanaballat. Fortè hic posterior prioris fuit filius vel nepos.

Quem fugaui à me. Per *quem* accipe non tam Sanaballat, quàm generum Sanaballat: filium scilicet Ioiadæ pontificis, qui filiam Sanaballat vxorem duxerat: hunc enim Nehemias expulit, & sacerdotio priuauit, ob ductam alienigenam, ita Sanchez: Nec enim Sanaballat aderat, multò minus subiectus erat Nehemiæ, sed ipsi aderat, & subiectus erat filius Ioiadæ: Vnde & expulit eum.

De libro tertio & quarto Esdræ: Quæ & quanta sit eorum auctoritas.

Nota duo hos Esdræ libros non esse canonicos, vt Genebrardus in Chronologia, pagina 90. sed esse apocryphos, id est occultæ auctoritatis, quia Ecclesiæ certum non est, eos esse canonicos & partes S. Scripturæ, ac proinde eos extra catalogum sacrorum librorum reiecit, locatque inter apocryphos: vnde hi duo libri non extant in textu Hebræo, nec Græco Septuag. Citant tamen eos multi veterum, vel vt sacros, vel vt probos: in multis enim Græcis codicibus liber tertius Esdræ ipse est primus Esdræ, quia liber hic tertius incipit à gestis Iosiæ regis qui Esdram antecessit: qui verò in Latinis Bibliis vocantur Primus & secundus Esdræ, hi Græcis nominantur secundus Esdræ. ita citant hunc librum tertium Esdræ, Origen. homil. 9. in Iosue sub finem, S. Athan. oratione tertia contra Arrianos, Clementem primo lib. strom. p. 64. Cypr. Epist. ad Pomp. Auctor operis imperfecti homo. 1. in Math. Sulpit. lib. 2. histor. vbi eadem ferè habet quæ apud nos Esdras, dempta illa insigni c. 3. trium regiorum iuuenum historia & disputatione de re fortissima, in qua primus dicit forte est vinum, secundus fortior est rex, sed tertius Zorobabel fortiores ait mulieres, sed fortissima est veritas: quam tamen citat Iosephus 11. antiq. 4. & S. August. 18. Ciuit. 36. mysticè adaptat Christo, qui est veritas vincens omnia Nec habet hic liber quippiam de fabulis suspectum: itaque maioris est auctoritatis quàm historia Liuii, Salustii, Curtii & aliorum scriptorum non hagiographorum. Denique hic liber tertius Esdræ narrat eadem, quæ narrata sunt libro primo & secundo, sed quæ ibi breuiter dicta sunt, fusius hic recēsentur, ac nōnulla ibi omissa addit & supplet. Quare illis idem est, quod libri paralipomenon sunt ad libros Regum.

Dices: hic liber cap. 1. v. vlt. numerat 77. annos seruitutis, cum tamen Ierem. c. 25. tantum numerantur 70. Resp. vtrumque esse verum. Nam. 70. sunt vsque ad annum primum. Cyri: 77. sunt si post Cyrum addas annos regni Cambysis hostis Iudæorum vsque ad Darium Hystaspis, qui plenam & stabilem eis libertatem cum templi fabrica concessit. Quocirca Bellarm. lib. 1. de verbo Dei c. 20. librum tertium Esdræ asserit esse canonicum tertii ordinis, cuius sunt liber tertius & quartus Machabæorum, ac liber Hermetis siue pastoris. Quartus verò liber Esdræ plus habet difficultatis. Nam S. Hieron. Præfat. in Esdram ait, eum continere somnia: atque à Sixto senensi lib. 1. Biblioth. Pererio in Danielem pag. 897. Bellar.

loco iam citato, hic liber vocatur fabulosus, ac te plenos & perfectos exprimere. falsitatis & mendacii arguitur videturqoe olere fabulas, maximè Talmudicotoni: sed reuera nihil in eo repeti quod apertæ falsitatis conuinci possit, quodque non commodum & verum admittat sensum, si pressè verba capias.

Nam qood primò obiiciunt cap. 4. v. 35. 36. 41. dici animas saoctotom detineri in inferoo in promptuarus, donec impleatur numerus electorum Dei, qui est error Vigilantii & Caluini. Resp. falsò id ei impingi. Nam v. 35. & 36. tantùm dicit animas esse in promptuarus, & expectare mercedem, scilicet plenam & perfectam, quæ eis obtinget in resurrectione communi, completo electorum numero. Rursom v. 41. dicit eas esse in promptuariis in iofetoo, scilicet limbo patrum vel purgatorio, quorum vtrumque verum est, noo enim dicit eas in inferno detinēdas, donec compleatur electorum numerus. Quare locus hîc citatot & probatur à S. Ambr. lib. de bono mortis c. 10. nec maiotem habet difficultatem, qoàm ille Apoc. 6. de animabus sub altari; imò S. Iuannes ibi huc & ad c. 15. 8. allusisse videtur.

Obiicitur secundò & maximè, quod c. 6. 49. & seq. dicitur Deur die quitntò geneseos mundi conseruasse duas animas nomine vni Henoch, alteri Leuiatan, & quia aquæ non poterant vtrūque capere, ideò Deum dedisse Henoch aridam, quæ videtur fabula Talmodica. Resp. hinc quidem Talmudicos fabulæ suæ de piscibus mare & femina, & boue immensæ magnitudinis mactandis in aduentu Messiæ ad epulum omnium Iodæorum, occasiooem sumere & detorquere potuisse; sed nil tale habet ille locus & perinde reiiciendus esset psal. 103. nam eius v. 26. ad eandem fabellam abutuntur, vt & passim alias script. nugis suis contaminant. Possetque sic explicari verè hic locus, dicendo Deum die quinta mundi conseruasse duas animas, quas illo die crearat, genericas scilicet, id est duo genera animatom siue animalium, aues nimirum & pisces; aut si determinatam mauis speciē, struthionem aut gryphem auium maximam & balenam maximam piscium: vni auibus scilicet dedit nomen Henoch, id est dedicatus vel initiatus, quia aues foerunt primum viuens animal creatum à Deo, earumque creatione ex aquis quasi dedicatæ sunt aquæ: & quia aqua pisciū & auium matrix vtrasque capere non poterat, ob disparem vtrorumque complectionem: ideò Deus Henoch, id est auibus & grypho terram assignauit. Deinde potest responderi aliud hîc latere secretum aut mysterium nobis occultum. Similia enim multa symbolica sunt in Daniele & Apocal. & similis lis moueri posset de Behemoth & Leuiatan, Iob. 40.

Obiic. 3. Obiicies tertiò. cap. 7. v. 28. dicere videtur post annos 400. venturom Christum, & occidendum, com tamen ab Esdra ad Christum fiot ferè 500. anni.

Resp. Resp. verum dicere eum, qui post 400. annos aliquid futurum dicit, licet post 500. futurum sit: sæpe enim præcise tempus determinare nolumus, & fortè alludit ad 70 hebdomadas Danielis (hæ enim cæperunt sub Artaxerxe, qui Esdram remisit in Iodæam) id est 490. annus, voluntque solos centenarios, vt pote plenos & perfectos exprimere.

Obiic. 4. Obiicies quartò: cap. 13. 40. & seq. videtur fabulari de decem tribubus inter mōtes Caspios à Deo conclosis, eorumque locis inaccessis.

Resp. Resp. eum ne verbum habere de montibus Caspiis, sed tantùm dicere tribus illas à Deo deductas sicco pede trans Euphraten: *statuet* ait *venas fluminis* (id est stare faciet ita vt siccò pede transeantur) *vt proficiscerentur in vlteriorem regionem, vbi nunquam inhabitauit genus humanum, vt ibi seruarent legitima sua*, quod ante tempora Esdræ verum esse potuit; indeque eas miraculo reductum, quod forte factum post tempora Esdræ, quando aliqui in Iudæam redieront, aut futorum est in fine mundi: certè ex Isaia c. 9. colligitur multos in Iudęa fuisse ex tribu. Zabulon & Nephtalim, videlicet Apostolos, & alios tempore Christi. Similis difficultas moueri posset de loco paradisi, de transitu Iordanis, & maris rubri.

Obiic. 5. Obiic. quintò: cap. 14. partitur omne mundi sæculum in duodecim partes, atque decem cū dimidia prætertisse, & tantùm vnam cum dimidia restare: hoc autē falsum est, nam mundus ante Esdram non stetit 4000. annorum, & tamen post eum iam stetit bis mille annis, quod dimidiom est sæculi prioris.

Resp. Resp. has partes non esse tempore æquali meosurandas, sed diuidi ab eo, alio respectu, quomodo nos sex aut septem mundi ætates diuidimus, quò autem respiciat nos latet, forte ad reges 12. de quibus c. 12. 14. item Apocal. 17. 10

Similis quæstio & lis moueri posset 70. hebdomadibus Danielis, & mille annis qui post resurrectionem assignantur Apocal. 20. 4. qua de causa olim nonnullis etiam orthodoxis suspecta fuit Apocalypsis; quam tamen iam constat esse scripturam canonicam.

Obiic 6. Obiic. sextò: cap. 4. v. 1. & 36. habet peregrina angelorum nomina, Vriel & Ieremiel; cum tamen Consilium Roman. sub Zacharia, vt refert Surius in vita S. Bonifacii mense Iuoio p. 494. dicat se non nisi tria Angelorum nomina agnoscere, scilicet Michael, Gabriel, Raphael, reliqua, vt Vriel, potius esse nomina dæmonum quàm Angelorom.

Resp. Resp. Ecclesiam hęc tria Angelorum nomina sola agnoscere ex diuina scriptura, vt addit Concil. eaq; sola publicè celebrare & inuocare, alia tamen non damnare nisi ab hæreticis vel magis sint commenta, vel commentis inserta, qualia & quales erant contra quos agit ibi Concil. Quis enim neget angelos, sicuti plurimi sunt, ita & plurima habere nomina, perinde ac dæmones, Aptè autem dicitur Vriel, id est ignis aut lux Dei, Ieremiel, id est magnitudo Dei, iisque veteres vsos patet ex Aretha in c. 9. Apoc.

Obiic. 7. Obiic. vltimo, librum hunc mitas proferre visiones & somnia, quæ videntur ludicra & fabulosa.

Resp. Resp. quia de iis eorumque sensu non cōstat, miras nobis videri, ideóque & S. Hieron. prol. in Esdram, hæc dicit reiicienda, scilicet extra canonem S. script. sed tamen persimiles sunt eodem tempore ostensæ Ezechiel, ac postcà S. Iohanni in Apocalypsi, imò multo magis stupenda: quin etiam Apocal. ad hasce

sæpè alludere videtur, vt statim patebit; & tamen constat hæc non esse ludicra. Habet quidem hic liber prophetias quasdam & historias, quarum nemo alius meminit. Verùm in hisce, si quis ea credere nolit, saltem suspendat cum Ecclesia iudicium suum. Non enim sequitur, Nemo alius hoc scribit, ergo verum non est. sic enim Sacræ Scripturæ, Iosepho, Liuio, aliisque historicis in multis fides derogaoda foret.

Liber 4. non est Thalmudicus.

Dico ergo, hunc librum non esse commentum Talmudicorum. Patet primò quia Hebraicè non extat, imò nec Græcè, neque eius meminit Iosephus, nec Philo, nec Rabbini & Thalmudici. secundò, quia hic liber longè ætatem Thalmudicorum, qui S. Hieron. secuti sunt, vt patet ex Genebrar. Chronologia, antecessit. Citatur enim & probatur à S. Ambros. libro secundo in Lucam, & libro de bono mortis c. 10. & Epist. 21. ad Horontianum, vbi ex hoc libro probat animæ immortalitatem. Item à S. Cyprian. Epist. ad Demetriam. Insuper ex hoc libro cap. 14. v. 20. & seq. S. Basil. Epist. ad Chilonem, S. Hieron. contra Heluid. Item. lib. 3 25. Tertul. l. de habitu mulierum, Isidor. 6. Etymol. & alii docent Esdram spiritu Dei afflatum vetus testamentum à Chaldæis combustum, idē vti prius erat, restituisse, & de nouo dictasse, huius enim sententiæ nullum alibi est inuenire indicium, quæ sententia probabilis est, neque ex ea sequitur, omnes libros sacros per totum orbem cum incendio vrbis & templi periisse, sed tantùm periisse in Iudæa & Ierosolymis. Esdras enim in captiuitate hæc scripsit, vbi difficile putabat ex aliis orbis partibus exemplaria reliqua se posse nancisci; itaque ad Iudæorum in captiuitate consolationem spiritu Dei plenus eadem ad verbum dictauit, vti opinantur Patres iam citati; sed tamen nil cogit locum illum de libris satis accipere, imo copia librorum & distinctio satis indicat eum de aliis loqui. Rursum ex cap. 4 28. & passim alibi patet hunc librum longè ante Christū, scilicet in captiuitate Babylonica scriptum. Tertiò quia S. Iohannes in Apocal. sæpè ad hunc alludere videtur, vt patet conferenti c. 6. cum c. 4. hîc v. 35. 36. & cum c. 15. 8. Item caput 12. Apoc. cum c. 9. hîc v. 38. & sequentibus. Ad hæc Apocal. cap. 7. cum. c. 2. hîc v. 38. & 42. Denique cap. 18. Apoc. cum cap. 5. & 16. hîc.

Dico secundò, cum hic liber à tot veteribus videatur receptus, & Ecclesia illo vtatur in introitu missæ feria tertia Pentecostes: *Accipite* inquit *iucunditatem gloriæ vestræ, gratias agentes Deo qui vos ad cælestia regna vocauit.* Et: *Modò coronantur & accipiunt palmam*; in officio de Martyr quæ habentur hîc c. 2. cumque Ecclesia hactenus illum in sacris Bibliis excuderit, ac liber ipse habeat documenta docta, pia, grauia & illustria: Denique nusquam non legentibus peccati horrorem, decrescentis mundi increscentem vanitatem & malitiam, iudiciorum Dei terrorem & futuri sæculi memoriam incutiat; nihilque habeat quod non commodè accipi possit, hisce, inquam, de causis, sua etiam illi cōcedenda videtur auctoritas, Neque mirum hanc hactenus latuisse, & etiamnum latere, an sacra sit. Id enim Deus permisit olim in omnibus libris Deuterocanonicis; imo permisit multos libros prophetarum intercidere, qui citantur in libris Regum. Sane Esdras, vel quisquis est libri Auctor, vir fuit doctus & pius, vt patet librum legenti. Vnde Noster Alcazar in c. 7. Apocal. pag. 489. littera A. Suspicor, inquit, librum quartum Esdræ scriptum post Apocalypsim, eiusque auctorem alludere voluisse ad Apocalypsim, sed ipsius seriem & contextum non probè tenuisse. verum ex dictis liquet librum hunc scriptum ante Apocalypsim, ideóque S. Iohannem in Apocalypsi ad eum alludere: Audi elegantem piamque Esdræ visionem, quam ipse recenset hoc libro cap. 2. atque persimilem illi, quam narrat S. Iohannes Apocal. c. 7. Ego *Esdras vidi in monte Sion turbam, quam numerare non potui, & omnes canticis collaudabant Dominum. Et in medio eorum erat iuuenis statura celsus, eminentior omnibus illis, & singulis eorum capitibus imponebat coronas, & magis exaltabatur: ego autem miraculo tenebar. Tunc interrogaui Angelum & dixi. Qui sunt hi, Domine? Qui respōdens dixit mihi: Hi sunt qui mortalem tunicam deposuerunt, & immortalem sumpserunt, & confessi sunt nomen Dei: Modò coronantur & accipiunt palmas & dixi Angelo: Ille iuuenis quis est, qui eis coronas imponit, & palmas in manus tradit?* Et respondens dixit mihi: *Ipse est filius Dei, quem in sæculo confessi sunt: ego autem magnificare eos cœpi, qui fortiter pro nomine Domini steterunt.*

Denique Auctor huius libri quarti cap. 1. v. 1. significat se eundem esse cum Esdra scriba & sacerdote, qui auctor fuit libri primi; nam vocat se filium Saraiæ Pontificis, eosdemque auos & atauos recenset, quos recensuit Esdras lib. 1. c. 7. sed Esdras ibi quindecim dumtaxat auos numerat, hic verò nouendecim. Vnde liquet aliquos ex eis ab Esdra omissos cap. 7. Auctor ergo huius libri vel fuit Esdras, vel certè Esdræ personam assumit: semper enim in Esdræ persona loquitur.

IN TOBIAM ARGVMENTVM.

Libri au-ctoritas.

Qværitvr primò. An hic Liber sit canonicus, vt infallibilis, & diuinæ sit veritatis? Resp. olim nonnullos Patres eum non habuisse pro canonico, eo quòd non extat in canone Hebræorum. Idem censent de libro Iudith, Sapientiæ, Ecclesiastici, & Machabæorum. ita S. Hieron. in Prologo Galiato, S. Athanasius in Synopsi, Nazian. in carm. de libris Sacris, Lyranus & Abul.

Verùm iam de fide est, eum æquè, ac cæteros iam nominatos, esse canonicum; ita enim definiuit conc. Carthag. 4. can. 47. Conc. Florent. & Tridentin. Seff. 4. & Gelasius primus in decreto de diuinis libris, ac talem eum habuere S. Irenæus, S. Chryf. S. August. Cypr. Ambr. Basilius, Clemens Alexand. Rabanus, Cassiodorus, Isidorus & alii, quos citat Bellarm. lib. 1. de verb. Dei cap. 11. Serarius hic, & Sixtus Senens. lib. 8. Biblioth. Hæresi 11.

Materia. Quæritur secundò, quodnam sit ejus Argumentum? Resp. describere vitam, gesta, & mores Tobiæ vtriusque, patris scilicet, & filii, qui fuere speculum probitatis, ideòque à coniugibus omnibus imitandi; Liber hic enim totus est moralis, & pius, ac exemplar vitæ honestæ, & sanctæ exhibet adolescentibus, præsertim sponsis, item viuum exemplum custodiæ Angelorum. Docet insuper quanta sit vis, & virtus orationis, quis debeat esse vsus, & finis coniugii, ac qualis vita coniugatorum. Tobias ergo œconomicus est, ac longè superat œconomicos Aristotelis & Xenophontis. Denique quanta sit Dei erga suos fideles prouidentia, quantamque eorum curam gerat, vt per omnia eos dirigat ad optatum finem.

Est historia non comœdia. Cauendus est hic error Pauli Fagii, qui in sua versione Latina Tobiæ ex textu Hebræo in præfatione asserit, librum hunc non esse historiam, sed comœdiam comica ratione conscriptam, vt auctor boni patrisfamilias in eo typum ob oculos poneret, ideòque aptè ei Tobiæ nomen dederit. Tobias enim bonitatem, & probitatem significat: vnde alius Tobias filius patri similis editur, & progignitur. Sic Xenophon scripsit Cyripædiam, vt in Cyro daret idæam boni principis, & œconomicum, vt in eo verum patremfamilias describeret. Verùm certum est, hanc veram esse historiam, vti omnes orthodoxi censent; nam in ea nominantur tempora, personæ, anni, & acta, tam Tobiæ vtriusque, quàm Angeli Raphaelis, Saræ &c. quasi veræ historiæ: si enim essent hæc omnia comica, & ficta, non vera, & facta, liber hic excusari non posset à fuco, sed nec à mendacio.

Caldaicè conscripta. Quæritur tertiò, qua lingua hic liber sit conscriptus? Paulus Fagius natione Germanus, secta Lutheranus suum Lutherum secutus putat, primitùs Hebraicè conscriptum, esseque illum, quem Constantinopoli ad se allatum asserit, quemque ipse ex Hebræo in Latinum traduxit, & typis vulgauit, idque arguere styli sinceritatem, soliditatem, & correspondentiam cum aliis libris Hebraicis: ex Hebræo deinde translatum esse in idioma Græcum, & ex Græco in Chaldæum, ex Chaldæo denique à S. Hieron. traductum in Latinum.

Verùm Hebræus ille primogenius Tobiæ textus, editus à Fagio supposititius videtur. Mirum enim est, eum non fuisse à S. Hieron. visum, qui expressè testatur hìc in præfatione hunc librum non Hebræo, sed Chaldæo sermone conscriptum. Porrò phrasis textus Hebræi à Fagio editi planè videtur esse alicuius mimi Rabbini, qui pueriliter

tiliter ad verbum ex Græco Tobiam in Hebræum traduxerit. Græco enim ſæpe ad verbum reſpondet: vnde ex eo traductus videtur, reſectis nonnullis, quæ Fagio, vel traductoti diſplicebant. Addit nonnulla ridicula, vt quod Tobias cum curari non poſſet; iuerit in Alemaniam, ſiue Germaniam, quod dederit tertias decimas pro reſtauranda domo. ſecundùm legem Domini. Harum enim decimarum nulla in lege eſt mentio.

Fixum ergo ſit ex S. Hieronymo, librum hunc primitùs ſermone non Hebræo, ſed Chaldæo fuiſſe conſcriptum, ex quo deinde, ceu fonte variæ tranſlationes, tam Græcæ, quàm Hebraicæ, & Syriacæ emanarunt, de quibus Serarius hîc prolegom. 4.

Hinc videtur liber hic in captiuitate Aſſyriaca conſcriptus: ibi enim vſus erat linguæ Chaldaicæ, in Iudæa verò Hebraicæ. Addit Serarius, quod præter Hebræam, & Græcam illam, quæ noſtræ huic Latinæ verſioni reſpondet, alia extat Hebræa, & Græca paulo amplior, & fuſior, in qua Tobias ſemper αὐτοπροσώπως, ſeu in prima perſona loquitur, vnde meritò putant aliqui, Tobiam bis eandem hiſtoriam conſcripſiſſe, ſemel ſuccinctè, quam hîc habemus: iterumque fuſius, quæ Græcè etiamnum extat, vt dixi, hæc poſterior extat apud S. Ambroſium & in Bibliis Complut. Porrò hæ verſiones ſæpe inter ſe diſſentiunt, nobis ex decreto Concilii Trident. Seſſ. 4. ſequenda eſt Latina vulgata potius, quàm Hebræa, & Græca, cum ab ea diſſentit. *In Aſſyria.*

Quæritur quartò, quis ſit auctor libri? Reſp. Sixtus Senenſis, & Serarius cenſent, eſſe Tobiam vtrumque: priorem enim partem ſcripſiſſe Tobiam patrem, poſteriorem vero Tobiam filium; narrat enim ea, quæ poſt mortem patris contigerunt. Probant ex cap. 12. v. 25. vbi pro *narrate omnia*, Hebræa & Græca habent: *Scribite omnia hæc, quæ contigerunt in libro*: videtur ergo Tobias pater librum hunc iuſſu Raphaelis Archangeli vſque ad caput 13. ſcripſiſſe, filius verò id caput ad indicatum iam verſum 16. perduxiſſe. Nam & in illius principio Hebraicè ita ſcriptum: *in iſto tempore ſcripſit Tobias vltima verba hæc in gaudio*. Tobias, inquam, filius; nam Patrem, vt ſupra dictum; vocare ſolet Hebræus ille Textus non Tobiam, ſed Tobi, quemadmodum & ſtatim, dum ſubiungit: *Et dixit Tobi: Benedictus Dominus Deus.* Quis verò ſit ille tertius, qui extremos duos verſus addidit; mihi haud compertum, quemadmodum neque conſtat, manum Deuteronomio vltimam quis impoſuerit, etſi de Ioſue quorundam eſt opinio. *Auctor Tobias vterque.*

Alii cenſent aliquem iſtius æui ſcribam, ac fortè Eſdram, vt opinatur Sanchez, librum Tobiæ ſcripſiſſe; nam in codice Græco citatur Ieremias, quem ætate diu anteceſſit Tobias vterque, niſi quis dicat Ieremiæ nomen è margine in textum irrepſiſſe.

Quæritur quintò, quis, & qualis fuit Tobias? Reſp. fuiſſe Galilæum oriundum ex tribu, & ciuitate Nephtali, vt patet cap. 1. verſ. 1. fuiſſe Prophetam liquet ex cap. 14. v. 6. & ſeq. vbi prophetat inſtans Niniues excidium, ac Ieroſolymæ fœlicitatem, & gloriam: vnde Beda in cap. 13. *Repletus*, inquit, *Tobias ſpiritu Prophetico de ſuperna Ieruſalem multa decantat.*

Idem docet S. Iren. lib. 1. verſ. 34. Hugo, Lyran. Dion. Vatab. & alii. Porrò fuit vir eximiæ patientiæ, charitatis, & zeli: vnde aptè Tobias vocatur. Tobias enim Hebraicè idem eſt, quod *bonus Deus*, vel, *bonus Dei*, vel *bonitas Dei*, ait Serarius, aut preſsè *bonum meum Deus*, ait Pagnin. in nomin. Hebr. Tobias enim omnes res, & ſpes omnes, ſuaſque opes in vno Deo repoſuit, vt diceret cum Pſalmiſta: *quid mihi eſt in cælo, & à te quid volui ſuper terram. Deus cordis mei & pars mea Deus in æternum.* Pſalm. 72. v. 25. & cum S. Franciſco: *Deus meus, amor meus, & omnia.* *Tobias idē eſt quod bonum meum Deus.*

Tropologicè ſcripſit S. Ambr. librum de Tobia contra fœneratores, & auaritiam. Rurſum documenta ad bonos mores ſpectantia, ex hoc libro collegit Petrus Bertorius Pictauienſis lib. 17. Moralitatum. Allegoriam in Tobiam tradidit Beda tom. 4.

CHRONOTAXIS.

Tobias ſenior è Chaldæa captiuus ductus eſt in Aſſyriam à Salmanaſar rege, agens

Seruis annorum Tobiæ patris. annum ætatis 39. vt ex textu Hebræo Serarius, & Salianus colligunt, vixit in captiuitate annos 63. vixit ergo vniuersim annos 102. Excæcatus fuit anno ætatis 56. vixit cæcus annos quatuor, visum recuperauit anno 60. deinde vixit adhuc annos 42.

Et filii. Hæc iuxta textum Latinum vulgatę editionis capite 14. 1. quæ nobis sequenda est. Nam iuxta textum Græcum, Tobias venit in captiuitatem anno ætatis 37. vixit in ea annos 125. mortuus est anno 158. Excæcatus est anno ætatis 58. vixit cæcus annos octo, visum recepit anno 66. deinde vixit adhuc annos 92.

Tobias iunior, ait Serarius, sub finem libri, cum esset duorum annorum, cum patre ductus est in Assyriam, iuit in Mediam, ibique Saram duxit vxorem, anno ætatis 23. vel 24. vixit cum viuo parente annos 65. vel 66. vixit post parentis mortem annos 99. hoc est vniuersim annos 164. vel 165. Hæc tria vltima vera sunt, iuxta textum Græcum, quem sequitur S. Ambr. non Latinum vulgatum, qui nobis sequendus est, vti mox dicam.

Pater natus anno 51. Oziæ mortuus 40. Manassis.

Rursum Tobias vterque ductus est in Assyriam, anno sexto Ezechiæ regis Iuda: illo enim Salmanasar, expugnata Samaria, decem tribus abduxit in Assyriam, vbi ob virtutem, & probitatem charus fuit regi Salmanasar, sed à filio eius Sennacherib post cladem in Iudæa acceptam Iudæos prosequente quæsitus ad necem, fugiens sese abscondit, donec post 45. dies, Sennacherib à filiis occideretur, vt patet cap. 1. 24.

Cum ergo Tobias senior, anno sexto Ezechiæ, quo ductus est in Assyriam, fuerit 39. annorum, vt dictum est, hinc necessariò sequitur, eum natum esse anno 51. Oziæ regis Iuda, cum anno sequente, Isaias cap. 6. vidit visionem illam augustam S. Trinitatis, & Seraphinorum, illi acclamantium: *Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus Sabaoth*, sub idem tempus cœpere Olympiades, ac nati sunt Romulus & Remus Romæ conditores. Mortuus verò est Tobias senior, anno 40. Manassis; nam si à 51. anno Oziæ numeres 102. annos, (quor vixit Tobias) peruenies ad annum 40. Manassis, ita Salianus, Serarius, & Sanchez.

Filius natus anno 4. Ezechiæ, mortuus 16. Iosiæ.

Tobias verò iunior natus est anno 4. Ezechiæ regis Iuda, sub initia vrbis Romæ, mortuus verò anno 16. Iosiæ regis Iuda, cum esset 99. annorum, tot enim annos ei dat vulgata editio Latina cap. 14. vers. 16. nam ab anno 4. Ezechiæ ad 16. Iosiæ fluxere 99. anni, ita Salian. & Sanchez. At verò iuxta editionem Græcam Tobias iunior mortuus est anno ætatis 127. quare hoc computu, mortuus est initio regis Sedeciæ: vltimi regis Iuda; paulo ante excidium Ierusalem, & templi patratum à Chaldæis, ita Serarius. Verùm nobis sequenda est Latina vulgata editio ex decreto Concilii Tridentini.

CAPVT PRIMVM.

SYNOPSIS.

DEscribitur Tobiæ prosapia, patria, virtutes tam pueri, & iuuenis, quàm viri, ac ob eas gratum fuisse Salmanasar, sed à filio eius Sennacherib fugere compulsum.

1. TObias ex tribu & ciuitate Nephtali (quæ est in superioribus Galilææ supra Naas-
son, post viam quæ ducit ad Occidentem, in sinistro habens ciuitatem Sephet)
2. cùm captus esset in diebus Salmanasar regis Assyriorum, in captiuitate tamen po-
situs, viam veritatis non deseruit, 3. ita vt omnia, quæ habere poterat, quotidie con-
captiuis fratribus, qui erant ex eius genere, impertiret. 4. Cumque esset iunior om-
nibus in tribu Nephthali, nihil tamen puerile gessit in opere. 5. Denique cùm irent
omnes ad vitulos aureos, quos Ieroboam fecerat rex Israel, hic solus fugiebat consor-
tia omnium, 6. sed pergebat in Ierusalem ad templum Domini, & ibi adorabat Do-
minum Deum Israël, omnia primitiua sua, & decimas suas fideliter offerens, 7. ita
vt in tertio anno proselytis & aduenis ministraret omnem decimationem. 8. Hæc
& his similia secundùm legem Dei puerulus obseruabat. 9. Cùm verò factus esset
vir, accepit vxorem Annam de tribu sua, genuitque ex ea filium, nomen suum impo-
nens ei, 10. quem ab infantia timere Deum docuit, & abstinere ab omni peccato.
11. Igitur cùm per captiuitatem deuenisset cum vxore sua, & filio, in ciuitatem Nini-
uen cum omni tribu sua, (12. cùm omnes ederent ex cibis Gentilium) iste custodi-
uit animam suam, & numquam contaminatus est in escis eorum. 13. Et quoniam me-
mor fuit Domini in toto corde suo, dedit illi Deus gratiam in conspectu Salmanasar
regis, 14. & dedit illi potestatem quocumque vellet ire, habens libertatem quæcum-
que facere voluisset. 15. Pergebat ergo ad omnes qui erant in captiuitate, & monita
salutis dabat eis. 16. Cum autem venisset in Rages ciuitatem Medorum, & ex his,
quibus honoratus fuerat à rege, habuisset decem talenta argenti: 17. & cum in multa
turba generis sui Gabelum egentem videret, qui erat ex tribu eius, sub chirographo
dedit illi memoratum pondus argenti. 18. Post multum verò temporis, mortuo Sal-
manasar rege, cum regnaret Sennacherib filius eius pro eo, & filios Israel exosos ha-
beret in conspectu suo: 19. Tobias quotidie pergebat per omnem cognationem suã,
& consolabatur eos, diuidebatq; vnicuique, prout poterat, de facultatibus suis. 20. esu-
rientes alebat, nudisque vestimenta præbebat, & mortuis atque occisis sepulturam sol-
licitus exhibebat. 21. Denique eum reuersus esset rex Sennacherib, fugiens à Iudæa
plagam, quam circa eum fecerat Deus propter blasphemiam suam, & iratus multos oc-
cideret ex filiis Israel, Tobias sepeliebat corpora eorum. 22. At vbi nunciatum est
regi, iussit eum occidi, & tulit omnem substantiam eius. 23. Tobias verò cum filio suo
& cum vxore fugiens, nudus latuit, quia multi diligebant eum. 24. Post dies verò
quadragintaquinque occiderunt regem filii ipsius, 25. & reuersus est Tobias in do-
mum suam, omnisque facultas eius restituta est ei.

vers. 1. *Aui Tobiæ.*

Obias ex tribu, & ciuitate Nephtali. In Græco additur Tobiæ genealogia hoc modo: *Liber sermonum Tobiæ, filii Tobiel, filii Ananiel, filii Aduel, filii Gabael de semine Asiel*, addit Hebræus *filii Nenathiel*, ergo *Tobiæ* pater fuit *Tobiel*, auus *Ananiel*, proauus *Aduel*, vel forte *Adiel*, abauus *Gabael*, atauus *Asiel*, tetartauus *Nenathiel*, Auia paterna fuit Debbora, sic enim v. 8. in Hebræo, & Græco legitur: *Sicut mandauerat mihi Debbora mater patris mei, propterea quòd à patre meo relictus sum orphanus.* Hæc ergo auia probè, & piè educauit Tobiam, vt ipse suam probitatem illi debeat. Sic Macrina discipula S. Gregorii Thaumaturgi, auia S. Basilii, cum eum fratribus, & sorore Macrina educans in omni virtute insignem efformauit, magnumque effecit. Simili modo Ludmilla enutriens S. Vvenceslaum ducem Bohemiæ, eum sanctum, & martyrem reddidit.

Frater & nepotes. Porrò Tobias fratrem habuit Anaelem, cuius filii duo Achiacarus, & Nasbas, vel Nabae nominantur in Græco v. 8. de quo plura v. vlt. Denique ex τὸ *liber sermonum Tobiæ* liquet, Tobiam huius libri esse auctorem, ideoque Tobias hîc in Græco, & Hebræo, deinceps semper loquitur in prima persona dicens: *ego Tobias in viis veritatis ambulaui*, &c. Rursum hinc patet, librum hunc

ab eodem bis fuisse conscriptum; Chaldaicè, sed breuiter, ex quo S. Hier. nostram vulgatam latinam traduxit: secundò etiam Chaldaicè (licet Serrarius malit Hebraicè, idque bis, scilicet semel à patre Tobia, & secundò ab eius filio) sed fusius, ex quo traducta est versio Græca, nisi malis initio fusius conscriptum, deinde ab ipso auctore, vel alio quopiam fuisse nonnihil abbreuiatum.

Ex *tribu, & ciuitate* (quæ à tribu idẽ nomen accepit, ideoq; *κώμης*, vt habent Græca Comp. (licet Romani habeant *κώδιος*, quæ vox quid significet, ignoratur) id est *propriè* vocetur *Nephtali*, ex qua prognati fuere plures Christi discipuli, & Apostoli, vt patet Isaiæ 9. 1. quorum typus, & fortè parens fuit noster Tobias.

In superioribus (regionibus) *Galilææ*, è quibus scilicet Iordanis exoriens, quasi è superiore loco in inferiorem defluit, ideóque vna Galilæa superior, altera inferior dicitur. Sicut Germania superior dicitur ea, quæ adiacet Rheno nascenti, indéque quasi è superiori in inferiorem locum, (qui eainde Germania inferior dicitur) defluenti, ait Serrarius.

Galilæa Superior quæ?

Galilæa superior dicitur quoque Galilæa gentiũ, quia pars eius à Salomone data fuit gentili regi Tyri Hiram, indéque à Tyriis, & aliis gentibus incolebatur. Eadem dicitur quoque Samaria, quia reges Israel dominantes in Samaria, quasi metropoli, Galilæam sibi habebant subiectam, alioqui Samaria propriè non erat Galilæa, sed inter Galilæam, & Iudæam erat interiecta.

Thesbe patria Tobiæ & Eliæ.

Porrò vrbs hæc Nephtali, in qua natus est Tobias, in Græco vocatur Thesbe, in qua natus est Elias, indéque dictus Thesbites, ita Salianus, Serrarius, & alii, licet Adrichom. Thesbe collocet in tribu Gad, non Neptali.

vers. 2.

Cum captus esset in diebus Salmanasar, Græcè corruptè vocatur *Enemassar*. Captus est ergo Tobias anno sexto Ezechiæ regis Iuda, qui fuit nonus, & vltimus Osee regis Israel, quo Salmanasar decem tribus, ac inter eos Tobiam abduxit in Assyriam. 4. Reg. 17. & 18. licet enim pater Salmanasaris, puta Teglatphalasar multos ex decem tribubus iam ante abduxisset, tamen multos patitur in Samaria, & Nephtali reliquit, quos omnes tandem abduxit Salmanasar.

Viam veritatis, scilicet viam veræ fidei & religionis æquè, ac charitatis, & virtutis *non deseruit*, q. d. inter idololatras solus ferè Tobias mansit verus, piusque Dei cultor. Magnæ hoc fuit constantiæ, & virtutis, quam iam imitantur Catholici in Anglia, Scotia, Saxonia &c. ideoque laurea cælesti digni, vtpote nobiles, illustresque fidei athletæ, *Platonem non accepit nobilem philosophia, sed fecit*, ait Seneca Epist. 44. Hebræorum est prouerbium: *Myrtus semper est myrtus, etiamsi inter vrticas sit*. Vide S. Greg. 1. mor. c. 1. *sicut*, ait, *grauioris culpæ inter bonos bonum non esse, ita immensi est præconii, bonum etiam inter malos extitisse*. D. Bernardus sermone 48. in Cantica: *Non mediocris*, ait, *titulus perfectæ virtutis, inter prauos viuere bonum, & inter malignantes innocentiæ retinere candorem*. Exempla sunt in Machabæis. Iob. Loth. quem idcirco laudat S. Petrus secundæ Epistolæ cap. secundo, in Noë & Abraham, & in Philippensibus cap. 2. in Pergamenis Apoc. 2.

Myrtus est Myrtus inter vrticas.

Ita vt omnia, quæ habere poterat, quotidiè concaptiuis fratribus (Israelitis) *qui erant ex eius genere, impertiret*, tum vt eorum captiuitatem solaretur, tum vt eorum fami, & paupertati succurreret, tum vt eos in vera fide, & religione conseruaret, ne illi desciscerent ad idola Assyriorum, vt ab eis vitæ subsidia impetrarent. Laudatur hic Tobias ante coniugium à septem virtutibus; primò à constantia in fide secundò à charitate in suos ciues, & contribules v. 3. tertiò quòd fugerit malorum consortia v. 5. quartò ab obseruantia legis diuinæ v. 6. quintò à pietate in Deum ibid. sextò quòd fideliter Deo offerret omnes decimas, & primitias ibidem. septimò quòd à puero cætera legis præcepta seruaret v. 8.

vers. 3. *Virtutes 7. Tobiæ ante coniugium.*

vers. 4.

Cumque esset iunior omnibus (omnium,) &c. *nihil tamen puerile gessit in opere* Idem fecit S. Malachias Hiberniæ Episcopus. nam vt in eius vita scribit S. Bern. *Agebat senem moribus, annis puer, expers lasciuiæ puerilis*. Et vnum quoddam subiungit, *quod non modo bona, sed & magna cuiusdam insigne spei in puero dedisse indicat. Cùm enim excitus opinione magistri cuiusdam, ad eum litterarum discendarum causa venisset, eumque subula ludentem, & sulcos, nescio, quos in pariete facientem vidisset, eo* inquit, *solo visu offensus puer serius, quod leuitatem redoleret, resiluit ab eo*. Talem etiam describit Nazianzenus Oratione 20. S. Basilium.

Senecta puerilis & pueritia senilis.

Aureum est dogma S. Aug. in Psal. 112. *Sit* inquit, *senectus vestra puerilis, & sit pueritia senilis, id est, vt nec sapientia vestra sit cum superbia, nec humilitas sine sapientia, vt laudetis Dominum ex hoc, nunc, & vsque in seculum*. Nam vt de nonnullis queritur Seneca Epist. 4. *Auctoritatem habemus senum, vitia puerorum, nec puerorum tantùm, sed infantium. Illi leuia, hi falsa formidant, nos vtraque.*

vers. 5.

Cum irent omnes ad vitulos aureos (à Ieroboam primo rege Israelis Deos erectos, & euectos 3. Reg. 12. 28.) *hic solus fugiebat consortia omnium, sed pergebat in Ierusalem*, ad Deum verum adorandum in templo. *Solus*, hoc est penè solus, nam Heb. & Græca caddunt cum, eo iuisse. Ananiam, & Ionathan. Tobias ergo fuit, quasi sol Israelis, sol enim dictus est, eo quòd solus luceat. S. Epiphanius hæresi 30. Iosephum à Constantino Magno comitem creatum dilaudat, quòd Scytopoli *solus ipse ortodoxus esset*, cæteri verò omnes Arriani. S. Gregor. Nazian. orat. 20. laudat S. Basilium, quod secum corruptos Atheniensis Academiæ mores deuitarit. *Si quis*, ait, *fluuius per salsum mare dulcis fluere creditur, si quod in igne, quo omnia consumuntur, animal saltitare, id nos inter omnes adolescentes, prauos scilicet, & corruptos eramus*. Et quia multorum risus, & conuitia sunt audienda, audiatur Epictetus Enchrid. capite decimonono: *Sapientiæ*, inquit, *studium suscipere cupis? Ad hoc teipsum statim para, vt derideaaris, quasi te subsannaturi sint multi, & quasi dicturi: Iste nobis repente philosophus aduenit: & vnde nobis hoc supercilium?* Addit loco citato Nazianzenus: *Cum sodalibus versabatur, non petulantissimis, sed temperatissimis: non pugnantissimis, sed maximè pacificis, & quibuscum agere vti-*

Vis esse sapiens? para te vt rideaaris.

lissimum, scientes facilius esse, malitiam à sociis accipere, quàm virtutem eis dare, cum & proclinius sit morbi participem fieri, quam sanitatem largiri.

Pergebat in Ierusalem, addit Græcus *in festis*, scilicet tribus anni præcipuis, nimirum Paschæ, & Pentecostes & Tabernaculorum, vti iubet lex, Exodi 23. 24.

vers. 7. *In tertio anno.* Erat hoc tertium decimarum genus à lege præscriptum Deuter. 14. 22. vide quæ ibidem de tribus decimis annotaui.

Totidem post coniugium. Hæ fuere septem illustres Tobiæ virtutes ante coniugium, sequuntur totidem post coniugium, nimirum prima, pia filii institutio v. 9. secunda abstinentia à cibis gentilium: v. 12. tertia, quòd memor fuerit Dei in toto corde suo v. 13. quarta, quòd cōcaptiuis monita salutis daret v. 15. quinta quòd Gabelo egenti magnum argenti pondus mutuaret v. 17. sexta quòd in persecutione Sennacherib suos animarit, omnique ope, & opera adiuuerit, v. 19. septima quod esurientes aluerit, nudos vestiuerit, & mortuos sepeliuerit: vers. 20.

Virili ætati congruit coniugium. *Cum verò factus esset vir, accepit uxorem Annam*: virilem enim ætatem, & fortitudinem exigit coniugium, tum ad prolem validam generandam, tum ad labores, & onera coniugii, & familiæ fortiter subeunda. Sapienter Pindarus, & ex eo Athen. lib. 11. de cœna Sap entum: *Ne, inquit, actionem aliquam prosequaris animi, maturiorem numero annorum tuorum*, hoc est nè ante iustam ætatem connubium ineas. Audi Aristot. lib. 7. Polit. c. 16. *Est autem adolescentium coniunctio improba ad filiorum procreationem, in cunctis enim animalibus iuueniles partus imperfecti sunt, & feminæ crebrius, quàm mares, & parua corporis forma gignuntur: quocirca necesse est, hoc idem in hominibus prouenire. Huius autem coniecturæ fiet, quòd in quibuscumque ciuitatibus consuetudo est adolescentes mares, puellasque coniungi, in eisdem inutilia, ac pusilla hominum corpora existunt, in partu quoque laborant magis puellæ, ac pereunt plures.* Et paulo post: *Ad continentiam quoque vtile est, nuptias fieri seriores; intemperatiores enim esse videntur, cum puellæ Veneri assuescunt. At masculorum corpora crescere impediuntur, si adhuc augescente semine, consuetudinem ineant.* Verum ob ardores iuuentutis, & periculum incontinentiæ multis salutarius est tantam ætatem non expectare, sed citiue vxorem docere.

Filium suum ab infantia Deum timere docuit, & abstinere à peccato. Idem filios suos docuit Dauid Psal. 33. 12. & Salomon Prouer. 4. 4. & Ecclesc. 30. 1. & seq. Sic S. Blanca filio suo S. Lodouico Franciæ regi hoc crebrò inculcabat. *Fuge peccatum: Malo te videre agentem animam, quàm peccatum lethale in Deum tuum admittentem.*

vers. 12. *Cum omnes ederent è cibis gentilium*, puta idolothytis, id est iis, quæ idolis fuerant immolata, vel lege Mosaica vetitis, vti erat caro porcina, &c. *Iste nunquam ijsdem contaminatus est.* Idem fecit Daniel c. 1. Eleazarus, & Machabæi 2. Machab. 6. & 7. qui maluerunt ab Antiocho excarnificari, & in sartagine frigi, quàm suillam lege vetitam edere.

Et quoniam memor fuit Domini, & omnium præceptorum eius *in toto corde suo*, vt totum cor applicaret, & daret ad cognoscendam, & exequendam in omnibus Dei legem, & voluntatem: Hinc Deus ei vicem, & gratiam rependit; nam vt sequitur,

Tria Tobiæ priuilegia. *Dedit illi Deus gratiam in conspectu Salmanasar regis.* Ea hac gratia regis tria ab eo insignia accepit beneficia. Primum exprimitur v. 14. *Et dedit*, inquit, *illi potestatem quocumque vellet ire, habens libertatem, quæcumque facere voluisset*, qua libertate optimè vsus est Tobias, obeundo domos Hebræorum, eisque monita salutis dando, vt sequitur.

Secundum fuere ampla dona, & munera, adeò vt ea eis decem talenta tradiderit Gabelo, ac copiosas in egentes Hebræos eleemosynas fecerit, vt patet v. 19. & 20. Fuit ergo Tobias ex regiis donis, & officio, de quo mox, diues, & opulentus,

Tertium addunt græca quæ habent: *Et fui emptor regis.* Græcè ἀγοραστὴς id est omnium, quæ ad regem spectarent, emptor, & procurator, siue esset annona, siue vestes, siue equi, siue arma, siue prædia &c. fuit ergo Tobias dispensator domus regiæ, vti fuit Ioseph Pharaoni. Genes. 45. vnde Hebræa habent. *Constitutus fuit super omnia, quæ habuit Salmanasar.* Fuit igitur Tobias œconomos regis, quæ prima est Inaula regia dignitas, ideoque honorata, & magni stipendii, luctique: ea quo proinde Tobias euasit locuples, vt omnibus Hebr. egentibus sua liberalitate succurreret.

Et ex quibus honoratus (id est muneratus, & ditatus) *fuerat à rege, habuisset talenta decem argenti.* vers. 16. Nonnulli, ait Serrarius, decem hæc talenta conficere putent, 3072. coronatos Francicos. Alii sexies mille, eo quòd vni talento dent coronatos sexcentos. Alii, vt Cardanus lib. de libris suis, vni talento dant ducatos quingentos, vnde decem talenta facerent quinque millia ducatorum. Nil enim certi hîc assignari potest, eo quòd ignoremus, an talentum hoc fuerit Babylonicum, an Persicum, an Hebræum: sed certum est, ingentem fuisse summam plurium millium aureorum; vnde patet Tobiæ opulentia æquè, ac charitas, & liberalitas in Gabelum, aliosque Hebræos inopes.

Et cum in multa turba generis sui (gentis suæ) vers. 17. *Gabelum egentem videret, qui erat ex tribu eius* (Nephtali) *sub chirographo* (prudèter, vt sibi cautum foret de debito) *dedit illi memoratum pondus argenti.* Pro *dedit*, græcè est παρέθηκεν, id est *deposuit*, quasi hæc pecunia fuerit depositum datum Gabelo vt illud seruaret, donec Tobias illud repeteret, & in egenos Iudæos, in Rages & Media degentes distribueret, ita tamen, vt Gabelo potestatem faceret eo vtendi pro vrgenti necessitate sua: quare depositum hoc fuit simul, & mutuum; sed nullam mutui vsuram exegit Tobias, imo nec quippiam petiit pro lucro sibi cessante, & damno emergente, ait S. Ambr. lib. de Tobia, c. 24. *non pignus quæsiuit, non fideiussorem poposcit.* Et cap. 2. *plus honestatis, quam necessitatis consulens cui sua deerant, alimoniam commodauerat proximo suo, quam toto vitæ suæ tempore in tanta indigentia non repoposcit. Vbi se fessum vidit, vt depositum senectute, insinuauit filio: non tam cupiens commodatum reposcere, quàm sollicitus ne fraudaret hæredem.* Vide hîc charitatem, & liberalitatem Tobiæ.

verſ.18. *Poſt multum verò temporis, mortuo Salmanaſare, cum regnaret Sennacherib filius eius pro eo, & exoſos haberet filios Iſrael*, ab initio regni ſui, ſed maximè poſt acceptam cladem 185. millium cæſorum ab Angelo in Iudæa, anno 14. Ezechiæ regis Iuda

verſ.19. *Tobias quotidiè pergebat per omnem cognationem ſuam, & conſolabatur eos, diuidebatque vnicuique prout poterat, de facultatibus ſuis.*

verſ.20. *Eſurientes alebat nudiſque veſtimenta præbebat, atque occiſis ſepulturam ſollicitus exhibebat.* Ecce hæc ſunt opera pietatis, & miſericordiæ tam corporalis, quàm ſpiritualis, in quibus opes, & vires ſuas piè, ſanctéque exhauſit Tobias, ob quæ martyrii ſpem, ac penè rem, & lauream conſecutus eſt; vti S. Ianuarius, S. Marius & Martha cum filiis, pluréſque alii viſitantes, alentes & ſepelientes martyrum corpora, martyrij coronam adepti ſunt.

verſ.22. Tobiæ æmulator fuit S. Malachias Epiſcopus Hiberniæ, de quo ita ſcribit S. Bern. in eius vita poſt initium: *Denique cura erat ei maxima in ſepeliendis defunctis pauperibus, quod hoc ſibi non minus humilitatem ſaperet, quam humanitatem. Nec defuit nono noſtro Tobiæ redimina à muliere tentatio, imò à ſerpente per mulierem. Germana eius indignitatem (vt ſibi videbatur) officii exhorrens, quid facis (inquit) ô inſane? Dimitte mortuos ſepelire mortuos ſuos. Et hoc illi quotidie exprobrans ingerebat, ſed reſpondebatur mulieri ſtultæ, iuxta ſtultitiam ſuam. Miſera tu eloquii caſti vocem tenes, ſed virtutem ignoras. Ita miniſterium ad quod coactus acceſſerat, deuotus tenuit, indefeſſus exercuit.*

verſ.23. *At vbi nunciatum eſt regi* (Sennacherib) *iuſſit, eum occidi, & tulit omnem ſubſtantiam eius.* Tobias ergo ſpolium bonorum omnium, ac fugam, & exilium, quin & ſententiam mortis pro fide, & charitate ſua libens accepit: fuit igitur ipſe confeſſor, & voto martyr. Audi S. Ambr. lib. de Tobia c. 1. *Ob virtutes ſcilicet agendas quibus præditus fuerat, ſubiit ærumnam captiuitatis, quam ferebat humiliter, ac patienter, communem magis iniuriam, quam priuatam dolens; nec ſibi virtutum ſuffragia nihil prodeſſe deplorans, ſed magis eam contumeliam minorem ſuorum peccatorum pretio arbitratus.*

Piè, & ſapienter S. Bern. in ſenten. *Martyrium ſine ſanguine*, ait, *triplex eſt. Parcitas in vbertate, quam habuit Dauid, & Iob: Largitas in paupertate, quam exercuit Tobias, & vidua in Euang. caſtitas in iuuentute, qua vſus eſt Ioſeph in Ægypto.*

Tobias vero cum filio ſuo, & cum vxore ſua fugiens nudus latuit, Hebræa habent Tobiam delituiſſe per dies nouemdecim. verſ.24.

Poſt dies vero 45. à clade accepta, & fuga ex Iudæa *occiderunt regem filii ipſius*, vide dicta 4. Reg. 32. 21.

Et reuerſus eſt Tobias in domum ſuam, omniſque facultas (opum) *reſtituta eſt ei*, quæ nimirum adhuc ſupererat. Nam multa fuiſſe ab officialibus regiis, ſatellitibus, & militibus conſumpta, direpta, diſtracta, diſſipata, liquet ex eo quòd Anna vxor Tobiæ texendo quæſierit victum, vt dicitur c. 2. v. 19. Vnde S. Ambr. c. 1. *vix tandem*, inquit, *per amicum potuit, direpto patrimonio, egenus, & exul reſtitui ſuis*: Vbi nota τò *per amicum*; nam Hebræa & Græca addunt, Tobiam bonis ſuis reſtitutum fuiſſe per Achiacharum, ſiue Akakarum, nepotem ſuum, qui in magna erat gratia, & honore apud Aſarhaddon (quem græca vocant Sarchedon) filium, & ſucceſſorem Sennacherib. Achiacharus enim (quem noſter c. 11. v. 20. vocat Achior) erat filius Anaelis, qui erat frater Tobiæ, quem Aſarhaddon conſtituit primò ſuum pincernam, ſecundò ab annullo regio, vt quaſi ſigillifer, eo litteras regias obſignaret, qualis fuit Mardochæus apud Aſſuerum, Eſther c. 3. tertiò totius imperii Aſſyriorum *διοικητὴν*, id eſt gubernatorem: quartò rationibus omnibus præfectum, ſeu Rationalem. quintò ſecundum à ſe ſiue vicarium ſuum, vt habent Hebræa & græca. verſ.25.

Achior.

Quinque Tobiæ honores.

CAPVT SECVNDVM.

SYNOPSIS.

Tobias ex ſepultura feſſus, & obdormiens ſtercore hirundinum excæcatur: vnde ab vxore, & amicis conuitiis affectus, omnia, quaſi alter Iob, mira excipit patientia.

1. Poſt hæc verò, cum eſſet dies feſtus Domini, & factum eſſet prandium bonum in domo Tobiæ, 2. dixit filio ſuo: Vade, & adduc aliquos de tribu noſtra, timentes Deum, vt epulentur nobiſcum. 3. Cúmque abiiſſet, reuerſus nunciauit ei, vnum ex filiis Iſrael iugulatum iacere in platea. Statimque exiliens de accubitu ſuo, relinquens prandium, ieiunus peruenit ad corpus: 4. tollénſque illud portauit ad domum ſuam occultè, vt dum ſol occubuiſſet, cautè ſepeliret eum. 5. Cumque occultaſſet opus, manducauit panem cum luctu & tremore, 6. memorans illum ſermonem, quem dixit Dominus per Amos prophetam: Dies feſti veſtri conuertentur in lamentationem & luctum. 7. Cum verò ſol occubuiſſet, abiit, & ſepeliuit eum. 8. Ar-

guebant autem eum omnes proximi eius, dicentes: Iam huius rei causa interfici iussus
es, & vix effugisti mortis imperium, & iterum sepelis mortuos? 9. Sed Tobias plus
timens Deum, quàm regem, rapiebat corpora occisorum, & occultabat in domo sua,
& mediis noctibus sepeliebat ea. 10. Contigit autem vt quadam die fatigatus à sepul-
tura, veniens in domum suam, iactasset se iuxta parietem, & obdormisset, 11. & ex
nido hirundinum dormienti illi calida stercora inciderent super oculos eius, fierét-
que cæcus. 12. Hanc autem tentationem ideo permisit Dominus euenire illi, vt po-
steris daretur exemplum patientiæ eius, sicut & sancti Iob. 13. Nam cùm ab infan-
tia sua semper Deum timuerit, & mandata eius custodierit, non est contristatus contra
Deum quòd plaga cæcitatis euenerit ei, 14. sed immobilis in Dei timore permansit,
agens gratias Deo omnibus diebus vitæ suæ. 15. Nam sicut beato Iob insultabant
reges, ita isti parentes & cognati eius irridebant vitam eius, dicentes: 16. Vbi est
spes tua, pro qua eleemosynas & sepulturas faciebas? 17. Tobias verò increpabat eos
dicens: Nolite ita loqui: 18. quoniam filii sanctorum sumus, & vitam illam expe-
ctamus, quam Deus daturus est his, qui fidem suam numquam mutant ab eo. 19. An-
na verò vxor eius ibat ad opus textrinum quotidie, & de labore manuũ suarum victum,
quem consequi poterat, deferebat, 20. Vnde factum est, vt hœdum caprarum acci-
piens detulisset domi: 21. Cuius cùm vocem balantis vir eius audisset, dixit: Vi-
dete, ne fortè furtiuus sit, reddite eum dominis suis, quia non licet nobis aut edere ex
furto aliquid, aut contingere. 22. Ad hæc vxor eius irata respondit: Manifestè vana
facta est spes tua, & eleemosynæ tuæ modò apparuerunt. 23. Atque his & aliis hu-
iusmodi verbis exprobrabat ei.

verſ. 1. CVm esset dies festus. Pentecostes, vt habent Hebræa, & Græca. Hoc enim die præcipuè est vacandum operibus charitatis. Hæc enim sunt opera Spiritus S. cuius festum celebratur in Pentecoste. Actor. 2. v. 1. & seq.

verſ. 4. *Vt dum sol occubuisset cautè* (occultè ne quia eum apud regem accusaret, itáque vitæ periculum adiret, vti fecerat c. 1. 22.) *sepeliret eum. Interdicto* ait S. Ambr. c. 1. *non reuocabatur magis, quàm incitabatur, ne deserere officium pietatis mortis metu videretur: Erat misericordiæ pretium mortis pœna.* Idem lib. 1. officior. c. 4. *Tobias*, ait, *formam pietatis expressit euidentius, cum relicto conuiuio mortuos sepeliret, & ad cibos pauperis mensæ inuitaret inopes.* Et S. Aug. lib. de cura pro mortuis, c. 1. & seq: *Tobias, ait, sepeliendo mortuos Deum promeruisse, teste Angelo, commendatur.* Sepultura enim est vltimum misericordiæ officium, naturæ debitum, quasi honor defuncti, & cognatorum solatium, ac naturæ desiderium. Audi S. Ambr. hîc c. 1. & 2. *Magnum hoc opus. Si viuentes operire nudos præcipimur, quantò magis debemus operire defunctorum corpora? Si viantes ad longiora deducere solemus, quantò magis in illam æternam domum profectos, vnde iam non reuertentur? Nihil hoc officio præstantius, ei conferre, qui tibi iam non potuit reddere, vindicare à volatilibus, vindicare à bestiis consortem naturæ. Feræ hanc humanitatem defunctis corporibus dedisse produntur, homines negabunt?*

Adde fidelibus sanctis sepelienda esse corpora, vt per hoc protestemur fidem, & spem resurrectionis, scilicet ea non abiici, vt cadauera equorum, & canum, quorum animæ cum corpore intereunt, sed sepeliri, vt resurrectura in anima, & corpore ad vitam immortalem. Rursùm per sepulturam virtuti sanctorum, & martyrum magnus defertur honos: vnde tanta Pontificibus primis sepeliendi martyres cura extitit, imò S. Nicomedes sepeliendo corpus S. Feliculæ martyris, & S. Iustinus presbyter S. Laurentii, aliique plures per sepulturam martyrum martyrij lauream adepti sunt.

Sic Marcianus, postea cum in corpus recẽs occisi incidisset, illudque sepelire vellet, captus est quasi ille eum occidisset, ideoque damnatus ad mortem; sed Dei prouidentia factum, vt deprehenderetur cædis auctor, itáque Marcianus liberaretur, inquit Euagrius lib. 2. c. 1. Atque hoc opere meruit Marcianus euehi ad imperium, fierique maritus S. Pulcheriæ sororis Theodosii Imp. quo proinde nullus melior, nullus fortior, nullus pientior fuit Imperator: ita Baron. anno Christi 450.

Contigit autem, vt quadam die. Græcè, *eadem illa nocte*, quæ scilicet diem Pentecostes, de qua v. 1. subsecuta est: *iactasset se super parietem*: Hebræus addit: *nec statim ingressus sum domum meam, eo quòd pollutus essem super mortuo* (ex contactu mortui, quem sepelierat iuxta legem Numer. 19. verſ. 11. & 16.) *sed dormiui apertis oculis extra atrium iuxta parietem* sub dio, vbi hirundines nidificant, & stercora in homum egerunt, iisque omnia commaculant. verſ. 10.

Et ex nido hirundinum dormienti illi calida stercora inciderent, super oculos eius, fieretque cæcus. Hirundinum. Græca habent στρουθία, id est *passeres*, sed Sept. στρουθία vertunt pro Hebr. צפורים *sipporim*, id est aues, vt vertit Varab. has autem aues ex circumstantiis loci optimè Noster intellexit, fuisse hirundines; harũ enim stercora oculos excæcant, vnde & alter textus Hebræus hîc habet דרור, *deror*, id est auis libera: puta hirundo, quæ liberè volat, & liberè cum hominibus conuersatur, & in tectis nidulatur, ait R. Dauid. vnde illud Pythagoræ symbolũ: *Hyrundines sub eodem tecto ne habeas*, hoc est, caue à commercio garrulorum, & susurronum, vti ex Aristot. explicat S. Hier. in Apol. contra Rufinum, & Clemens verſ. 11.

Alea. lib. 5. strom. c. 3. Sic & à Latinis subinde quælibet aues nominantur passeres, vti ostendit hîc Serarius. *Fieretque cæcus*, quia hirundinum stercus est siccum, calidum, & vrens, ideóque humorem oculorum siccat, itaque naturaliter excæcat. ita Fran. Valesius sacræ philos. c. 42. minus rectè ergo Lyranus hanc excæcandi vim negat stercori hirundinis, probabilius Dion. & Valesius censent, Tobiam non fuisse excæcatum sed albuginem, & membranam duntaxat oculis eius obductam fuisse, quam subinde chirurgi acu deducentes, oculos suæ libertati, visuique restituunt, de qua re plura cap. 6. v. 9. Porrò hac de causa pulli hirundinum inter parentum

B

stercora versantes excæcantur, sed à parentibus rursum visus eis redditur per herbam, quæ dicitur Chelidonia. Audi Tertul. lib. de pœnitentia c. 12. *Hirundo si excæcauerit pullos, nouit illos oculare rursus de sua Chelidonia.* Et Plinium lib. 8. c. 27. *Chelidoniam visui saluberrimam hirundines monstrauere, vexatis pullorum oculis illa medentes.* Et lib. 25. c. 8. *Hac* (chelidonia) *hirundines oculis pullorum in nido restituerunt visum, vt quidam volunt etiam erutis oculis.*

Pulli hirundinum oculantur Chelidonia

Mirum hoc est æquè, ac illud, quod idem scribit Plinius lib. 10. c. 37. hirundinum oculos erutos renasci, idem asserit Ælianus lib. 2. c. 3. citatque Arist. sed inutile. verba enim Arist. lib. 6. hist. anim. cap. 5. sunt: *Pullorum hirundinis recentium oculi, si quis stimulo vexauerit, resanescunt, & cernendi vim postea planè recipiunt.* Iam aliud profectò, ait Aldrouandus in Hirundine p. 663. est visum vexatum recipere, aliud oculos erutos renasci, quòd asserit Ælianus, & Plinius. Idem verò Aldrouandus p. 689. cinerem pulli hirundinis cum melle oculis inspersum earum caliginem allata claritate dispellere, ex Dioscoride & Auicenna asseuerat, imò ad idem valere fel, & stercus frigidum (calidum enim acre est, & adurens, vnde Tobiam excæcauit) hirundinum ex Alberto Magno contendit.

Mira de hirundine.

C

D

Tropol. B. Petrus Damianus lib. 2. epistolarum, epistola 12. & in ordine 33. *Quid*, inquit, *leniter volitantes hirundines nisi lenes adulantium & blanda loquentium significant mores? qui dum blandiloqui sui suauitate demulcent, dum adulationis oleo caput audientis impinguant, interiores oculos, ne solita luce perfruantur, excæcant.*

Rursum Dion. Carthus. dormienti, ait, Ecclesiæ incidere nonnunquam ab hæreticarum hirundinum nidis stercora, & multos excæcari videmus. Porrò lib. 2. c. 56. Thomas Cantipratensis explicat, quemadmodum apibus hirundines, & aues infestæ sint, id est piis, castisque animis dæmones. *Potest*, ait, *& aliud tentationum genus, hirundinum, quarum stercore Tobias cæcatus est, vel aliarum auium vexatio designare, vt sub virtutum specie, vitiorum tenebris inuoluamur: verbi gratia; captat quis diues fieri, & congregare diuitias, vt in fine condat vberius testamentum, faciatque hæredem Christum, qui copiarum suarum derelinquit, vel dominos terræ, vel parentes, aut clientulos suos, vel raptores quoslibet nequissimos possessores. Hoc maxime in clericis videmus, quorum tamen bona pauperum esse deberent, & quæ eis omni die superfluunt, non in Marsupio, vel in area, sed indigo ori famelici, & in ventribus esurientium deberent libe-*

E

A *raliter erogari.*

Hanc autem tentationem ideo permisit Dominus euenire illi, vt posteris daretur exemplum patientiæ verſ. 12.
eius, sicut & S. Iob. Tobias ergo & Iob sunt duo patientiæ exempla, & specula omnibus cæcis, & afflictis, assiduè intuenda, & imitanda: nil enim mali cuipiam fideli obuenit, nisi ex certa Dei præscientia, & voluntate ad eum, vel à vitiis purgandum, vel in virtute, & patientia perficiendum, itáque eius merita, & præmia in cælo augendum. *Sic permisit Deus iustum Abel impietate fraterna necari: Abrahamum charissimi filii holocausto tentari: Iosephum à fratribus impiè vendi: Mosen cum toto populo Israelitico crudelis Pharaonis tyrannide opprimi: Dauidem implacabili Regis Saulis odio subiici: Susannam impudicorum calumniis exponi: Prophetam Isaiam medium serra secari: Danielem obiici leonibus.* Vide decem rationes, ob quas Deus permittit Sanctos affligi recensentem S. Chrys. hom. 1. ad populum. Verè S. Aug. Serm. 226. de Temp. qui est de Tobia: *Ad hoc*, ait, *cæcitatis incurrit exitium, vt Angelum susciperet medicum.*

Non est contristatus contra Deum, vt murmuraret, vel quereretur, diceretque, Domine, cur permisisti me in opere tuo, ob sepulturam scilicet mortuorum, ab hirundine stercorari, & excæcari? Audi S. Ambr. lib. de Tobia, cap. 2. *Tam sancto fessus officio propheta, dum requiescit iuxta parietem aulæ, cadente de passerum nido stercore, albugine cæcitatem incidit, nec conquestus ingemuit, nec dixit: Hæc merces laborum meorum? Fraudari magis se doluit obsequiorum, quàm oculorum munere: nec cæcitatem pœnam, sed impedimentum putabat.*

Porrò Græca, & ex iis S. Ambr. addunt: *Et facta sunt albugines in oculis meis. Et abii ad Medicos, & non profuerunt mihi; Achiacharus* (meus de fratre nepos) *autem nutriebat me, quousque profectus sum in Elymaida*, periculi vitandi causa, de quo in fine cap. vlt. Videtur enim Tobias post cæcitatem rursum ab aliquo apud regem accusatus & bonis spoliatus, sed vt habet Græcus, & Hebræus, ab Achiacaro altus & sustentatus. Achiachar verò, eam ob causam, videtur, & ipse calumniam passus, pro vt græcè cap. vltimo dicitur, tumque Tobias, vel relegatus esse, vel profugisse in Elymaidem, vt in græco legimus. ita Serarius & alii.

Sed immobilis in Dei *timore permansit agens gratias Deo omnibus diebus vitæ suæ.* Hic est actus heroicæ patientiæ, hic status viri sancti, & perfecti, qui terrena cuncta, tam aduersa, quam prospera despiciens, mente in cælis versatur, & iam inchoat, prægustatque cælestem felicitatem. Ita Iob vndique afflictus dicebat c. 2. *Dominus dedit, Dominus abstulit, sit nomen Domini benedictum.* In aduersis ergo omnibus Deo gratias age, & sanctus, imò beatus eris. Porrò Auctor quæst. ex vtroque testamento apud S. August. quæst. 119. *Quam laudabilis*, inquit, *sit sanctus* Tobias, *scriptura docemur, cuius deuotionem, nec captiuitas minuit, nec oculorum amissio, quominus Deo benediceret, persuasit: neque exhausta substantia à via iustitiæ, & veritatis auertit. Necessitas enim probat iustum. In egestate æquitatem seruare, vera, & perfecta iustitia est. Vnde enim quorundam deuotio minuitur, inde augmentum facit laude dignus* Tobias.

verſ. 14. *Perfectus est, qui in aduersis Deo gratias agit.*

Et

Et paulò post: *Sancti Tobiæ erectus ad Deum animus, nec captiuitate fractus, nec inopia humiliatus.*

Exempla cæcorum Deum laudantium. Ita sancti in cæcitate Deo gratias cum Tobia egerunt, imò cæcitatem amarunt. Cæcus fuit S. Pigmenius Martyr, cui cum Iulianus Apostata cæcitatem exprobraret: *Ego verò*, inquit Pigmenius, *Deo optimo Maximo æternas ago grates, quòd non videam Iulianum.* Tandem ob egregiam Christianæ legi operam nauatam, & paganorum euersa idolorum monstra, in Tiberim proiectus, ex illo in cœlum migrauit: plus hic vnus vidit cæcus, quàm omnes laruarum cultores oculati. Cæcus fuit Didymus S. Hieronymi præceptor, quem ipse suum videntem vocat. Cæcus per 4. annos fuit Spes Abbas, B cuius morientis anima specie columbæ euolauit in cœlum: teste S. Greg. lib. 4. Dialog. cap. 10. plura vide apud nostrum Matthæum Raderum parte 3. viridarii, cap. 3. Cæcus fuit S. Audomatus Ternaui Episcopus anno Domini 658. qui cum per S. Vedastum visum videndi dudum amissum recuperasset, fertur ægro id animo tulisse, & votis impetrasse vt reserata lumina rursum oborta cæcitate velarentur, quam in salutem suam, à Deo immissam, sibi dictabat. Hic vidit, quid commodi cæcitas afferret, quantorumque malorum occasiones præcideret.

Sanctimonialis illa apud Ioannem Moschum C in prato spir. c. 96. oculos sibi erutos misit ad adolescentem specie oculorum suorum captum, itáque eum compunxit, vt monachum probatissimum effecerit. S. Aquilinus tempore Clodouæi, Pontifex Ebroicensis creatus petiuit ab æterna luce, vt sibi mortalia oculorum lumina clauderet, vt cœlestem contemplari firmioribus mentis oculis lucem posset: impetrauit, nihilominus munere Pontificatus egregiè concionando perfunctus: ita habet vita eius apud Surium die 19. Octob.

vers. 15. *Nam sicut Iob beato insultabant reges.* Hinc patet, amicos Iob, scilicet Eliphaz, Baldad, & Sophar fuisse reges, id est regulos, & principes D aliquot oppidorum, de quo plura Iob capite 2. & vlt. Hi venerant consolaturi Iob, sed pro consolatione ingesserunt desolationem: Arguebant enim eum scelerum grauium, quasi ob ea à Deo tam dirè castigaretur. Vnde insultasse eos Iob liquet. Nonne cap. 7. vers. 25. referuntur, *detraxisse sermonibus veritatis?* vers. 26. *ad increpandum tantùm, eloquia concinnasse, & in ventum verba protulisse? super pupillum irruisse, & & amicum subuertere voluisse?* Nonne c. 13. v. 4. vocantur *Fabricatores mendacii, & cultores peruersorum dogmatum?* c. 16. v. 9. *Falsiloqui?* & c. 19. v. 2. *vsquequo ait Iob affligitis animam meam, & atteritis me sermonibus? En decies confunditis me, & non* E *erubescitis, opprimentes me. Vos contrame erigimini, & arguitis me in opprobriis meis.* Tandem verò quis contra eos, Deo ipso vel testia vel iudex grauior? eorum certè vni cap. 42. v. 7. Deus cælitus occlamat: *Iratus est furor meus in te, & in duos amicos tuos? quoniam non estis locuti contra me rectum, sicut seruus meus Iob*, ita Sctarius.

Porro Iob adhoc viuens vocatur beatus, quia, vt ait S. Iacobus c. 1. v. 12. *Beatus vir, qui suffert* A *tentationem, quoniam cum probatus fuerit, accipiet coronam vitæ. Beatus fuit Iob*, ait Epistola 2. cap. 9. S. Fulgentius, *cum in diuitiis iustè viueret: sed beatior, cum in paupertate iustior extitisset. Beatus fuit, cum decem circumdaretur filiis: sed beatior, cum vna cunctorum simul orbitate percussus, in Dei dilectione permansit immobilis. Beatus etiam fuit, in corporis sospitate: sed beatior est factus in vulnere. Beatior etiam in æterno squaloribus pleno, quàm in palatio marmoribus adornato.*

Vbi est spes tua? q. d. spes tua te fefellit, fuit quę vers. 16. falsa, & fallax: spectabas enim per eleemosynas obtinere à Deo prospera omnia, & ecce Deus per sepulturam mortuorum te cæcauit & oculis priuauit. Quid enim infelicius, & miseriua B oculis orbato & cæco?

Filii Sanctorum sumus, puta Abrahæ, Isaac, & vers. 18. Iacob &c. eorum ergo fidem, spem, patientiam, & constantiam in aduersis imitemur. Idem dicat Christianus afflictus: Filius sum Christi; eius ergo passionem & crucem iugiter intuebor, ac patientiam imitabor. Filius sum S. Apostolorum & martyrum, vt S. Pauli, S. Laurentii, S. Stephani, S. Vincentii &c. qui tot, & tanta pro Christo pertulerunt. Ergo eos sequar, & vel modicum meum malum Christi amore libenter & fortiter sustinebo. Sum enim filius Sanctorum, ideoque ipse sum sanctus, id est, fidelis Deo dicatus, & ab eo vocatus ad perfectam sanctitatem, quæ in patientia consistit. *Patientia enim opus perfectum habet.* Iacobi 1.

Et vitam illam exspectamus, quam Deus daturus est his, qui fidem suam nunquam mutant ab eo. Respondet appositè Tobias insultantibus sibi: *vbi est spes tua?* quasi dicat spes mea non refertur ad bona præsentia, sed futura. Spero enim post hanc, aliam vitam beatam, & æternam, quam Deus dabit iis, qui in fide & spe illius constanter in quibusuis aduersis persistunt. Hæc spes alte rius, & felicis vitæ excitauit septem fratres Machabæos, vt sartagines, tympana, equuleos, & omnia tormenta superarent, imò contemnerent; vnde ad Antiochum tyrannum intrepidè dicebant: *Tu quidem scelestissime, in præsenti vita nos perdis, sed rex mundi defunctos nos pro suis legibus in æternæ vitæ resurrectione suscitabit.* 2. Mach. 7. Idē senserunt & dixerunt cæteri martyres ferè ad vnum omnes, qui vt ait Apost. Heb. 11. 37. *lapidati sunt, secti sunt, tentati sunt, in occisione gladii mortui sunt, &c. non suscipientes redemptionem, vt meliorem inuenirent resurrectionem*; quia & Christus ipse, vt ait idem ibidem cap. 12. 2. *proposito sibi gaudio* (mox futuræ resurrectionis, & ascensionis gloriosæ) *sustinuit crucem confusione contempta.* Quem imitatus S. Franciscus: *Tanta*, ait, *est gloria, quam exspecto, vt omnis me pœna delectet.*

Spes gloria est stimulus ad virtutem.

Vnde factum est, vt hœdum caprarum accipiens detulisset domi (in domum) Græca addunt hœdum hunc dono additum Annæ super mercedem texturæ suæ, cumque Annæ hoc diceret non crederet Tobias planè, illa irata eum irrisit dicens: *Vana facta est spes tua &c.* Habebat Tobias occasionem dubitandi de furto, tum quia nunquam hœdus alis domi suæ comparuerat, nec talis dari solet pro mercede textricibus, nec talem vnquam acceperat, & attulerat Anna, tum quia Anna erat pauper: timebat ergo,

Tobia metus de hædo furtiuo iniustus.

ne paupertas eam coegisset ad bœdum errãtem, A & perditum in domum inducendum: tum quia ipse erat iustitiæ amãtissimus, & furti usor acertimus æquè, ac tenerrimæ & delicatissimæ conscientiæ: *Bonarum autem mentium est timere culpam, vbi non est culpa*: ait S. Bern. simili modo in summa rerum inopia, & fame oblatum diuinitus panem, *timens, nè fortè alienus esset, & culpam, velut ex pietate perpetraret*, suis apponere mercenariis formidabat S. Sanctulus apud D. Gregorium Dialogorum lib. 3. cap. 37.

vers. 22. *Adhuc vxor eius irata respondit: Manifestè vana facta est spes tua, & eleemosynæ tuæ modò apparuerunt esse vanæ*, cum per eas te & me, totamque familiam in tantam egestatem, cæcitatem, & an- B gustiam adduxeris. Disce hîc à Tobia pro benefactis maledicta, imò maleficia etiam ab intimis amicis recipere, & constanter ferre. Hoc est præmium patientiæ, hæc eius coronis, vt ipsa nouam passionem prouocet, in eaque noua maiorique patientia coronetur. Audi S Aug. Serm. 18. in Matth. *Quanta putatur infelicitas hominum, qui lucem istam corpoream non vident! Excæcatus est aliquis? continuò dicitur. Iratum Deum habuit: aliquid mali commisit. Hoc vxor Tobiæ dicebat viro. Clamabat ille propter hœdum, ne de furto esset: nolebat sonum furti audire in domo sua. Illa defendens factum suum, opprobrio percutiebat maritum: & cum ille diceret: Reddite, si de furto est: illa respondebat exsultans, vbi sunt iustitiæ tuæ? Quàm cæca erat,* C *quæ furtum defendebat! & quam lucem videbat, qui furtum reddi imperabat! illa erat foris in luce solis, ille erat intus in luce iustitiæ. Quis eorum erat in luce meliore?* Et S. Cyprian. lib. de mortalitate: *& Tobias post opera magnifica, post misericordiæ suæ multa & gloriosa præconia, cæcitatem luminum passus, timens, & benedicens in aduersis Deum, per ipsam corporis sui cladem, creuit ad laudem, quem & ipsum vxor sua deprauare tentauit dicens: vbi sunt iustitiæ tuæ? ecce quæ pateris. At ille circa timorem Dei stabilis & firmus, & ad omnem tolerantiam passionis, fide religionis armatus, tentationi vxoris inualidæ, in dolore non cessit, sed magis Deum patientia maiore promeruit, quem postmodum Raphael Angelus collaudat.*

Sancti pro beneficiis maleficia recipiunt ab amicis.

Simili modo S. Saturus procurator domus Hunerici regis Arriani, cum ab eo maximis minis, indeque ab vxore propria multis lachrymis sollicitaretur ad Arrianismum, intrepidè cum S. Iob respondit: *tanquam vna ex insipientibus mulieribus loqueris. Formidarem, mulier, si sola esset huius vitæ amara dulcedo, artificio coniux diaboli ministraris. Si diligeres maritum, nunquam ad secundam mortem attraheres proprium virum. Distrahant filios, separent vxorem, auferant substantiam mei Domini, ego securus de promissis, verba tenebo: Si quis non dimiserit vxorem, filios, agros, aut do-* B *mum, meus non poterit esse discipulus. Quid vltra? discedente muliere cum filiis refutata, confortatur Saturus, ad coronam discutitur, expoliatur, pœnis conteritur, mendicus dimittitur*: ita Victor Vticensis lib. 1. persecutionis Vvandalicæ sub finem. *Exemp. S. Saturi.*

Antistropha virtutes Iob & Tobiæ.

Iob & Tobias in multis fuere persimiles, primò in profusis eleemosynis, & cuiuslibet misericordiæ officiis, qualia de se deprædicat Iob, c. 31. & Tobias hic c. 1. *Iob & Tobias similes.* 1.

Secundò, in constanti rerum aduersarum, præsertim paupertatis, cæcitatis, & morborum tolerantia, imò gratiarum actione. Sunt enim ipsa C Dei magna beneficia, vtpotè magnæ virtutis magnique præmii materia. Dicebat ergo Iob patiens: *Dominus dedit, Dominus abstulit, sit nomen Domini benedictum.* Idem dicebat Tobias.

Tertiò, Tobias hæc omnia sustinuit ob spem futuræ vitæ beatæ, v. 18. sic & Iob c. 19. v. 25. *scio*, ait, *quod redemptor meus viuit, & in nouissimo die de terra surrecturus sum. Et rursum circumdabor pelle mea, & in carne mea videbo Deum meum &c. reposita est hæc spes mea in sinu meo.* 3.

Quartò, Iob irrisus fuit ab vxore, & amicis, sed irridentes irrisit: sic & Tobias. 4.

Quintò, Deus Tobiæ opes ablatas visumq; restituit, sic & Iobo c. vlt. omnia reddidit duplicia. 5.

CAPVT TERTIVM.

SYNOPSIS.

TObias irrisus ab vxore, Sara ab ancilla, gementes & orantes à Deo exaudiuntur, qui proinde mittit S. Raphaelem, vt vtrumque curet.

1. TVnc Tobias ingemuit, & cœpit orare cum lacrymis, 2. dicens Iustus es Do-
mine, & omnia iudicia tua iusta sunt, & omnes viæ tuæ, misericordia, & veri-
tas, & iudicium. 3. Et nunc Domine memor esto mei, & ne vindictam sumas de pec-
catis meis; neque reminiscaris delicta mea, vel parentum meorum. 4. Quoniam non
obediuimus præceptis tuis, ideo traditi sumus in direptionem, & captiuitatem, & mor-
tem, & in fabulam, & improperium omnibus nationibus, in quibus dispersisti nos.
5. Et nunc, Domine magna iudicia tua, quia non egimus secundùm præcepta tua, & non
ambulauimus sinceriter coram te. 6. Et nunc, Domine, secundùm voluntatem tuam

fac mecum, & præcipe in pace recipi ſpiritum meum : expedit enim mihi mori magis
quàm viuere. 7. Eadem itaque die contigit, vt Sara filia Raguelis in Rages ciuitate
Medorum , & ipſa audiret improperium ab vna ex ancillis patris ſui, 8. quoniam
tradita fuerat ſeptem viris, & dæmonium nomine Aſmodæus occiderat eos ; mox vt
ingreſſi fuiſſent ad eam. 9. Ergo cùm pro culpa ſua increparet puellam , reſpondit ei,
dicens : Ampliùs ex te non videamus filium aut filiam ſuper terram , interfectrix vi-
rorum tuorum. 10. Numquid & occidere me vis, ſicut iam occidiſti ſeptem viros?
Ad hanc vocem perrexit in ſuperius cubiculum domus ſuæ: & tribus diebus , & tribus
noctibus non manducauit,neque bibit: 11. ſed in oratione perſiſtens , cum lacrymis
deprecabatur Deum , vt ab iſto improperio liberaret eam. 12. Factum eſt autem die
tertia , dum compleret orationem , benedicens Dominum, 13. dixit : Benedictum
eſt nomen tuum,Deus patrum noſtrorum : qui cùm iratus fueris , miſericordiam fa-
cies, & in tempore tribulationis peccata dimittis his , qui inuocant te. 14. Ad te Do-
mine faciem meam conuerto, ad te oculos meos dirigo. 15. Peto, Domine, vt de vin-
culo improperii huius abſoluas me , aut certè deſuper terram eripias me. 16. Tu ſcis,
Domine,quia nũquam concupiui virum , & mundam ſeruaui animam meam ab omni
concupiſcentia. 17. Numquam cum ludentibus miſcui me: neque cum his, qui in leui-
tate ambulant, participem me præbui. 18. Virum autem cum timore tuo , non cum
libidine mea conſenſi ſuſcipere. 19. Et, aut ego indigna fui illis, aut illi forſitan me
non fuerunt digni : quia forſitan viro alii conſeruaſti me. 20. Non eſt enim in homi-
nis poteſtate conſilium tuum. 21. Hoc autem pro certo habet omnis qui te colit,
quòd vita eius , ſi in probatione fuerit, coronabitur: ſi autem in tribulatione fuerit,
liberabitur: & ſi in correptione fuerit,ad miſericordiam tuam venire licebit. 22. Non
enim delectaris in perditionibus noſtris: quia poſt tempeſtatem, tranquillum facis;
& poſt lacrymationem & fletum , exultationem infundis. 23. Sit nomen tuum
Deus Iſrael benedictum in ſæcula. 24. In illo tempore exauditæ ſunt preces ambo-
rum in conſpectu gloriæ ſummi Dei : 25. & miſſus eſt Angelus Domini ſanctus
Raphael, vt curaret eos ambos, quorum vno tempore ſunt orationes in conſpectu
Domini recitatæ.

Verſ. 1.

*T*VNC *Tobias ingemuit , & cœpit orare* A *cum lacrymis.* Græcè *enim gemitu & lachrymis.* Hebr. *cum ſuſcepto dolore magno , & quadam etiam corporis ægritudine.* Dolor enim animi creat dolorem corporis , & ægritudo mentis ægritudinem parit carnis. Paſſio enim, & affectio animi per ſympathiam in corpos ſeſe diffundit. Vide hîc quàm verum ſit illud Eccleſ. cap. 7. verſ. 8. *Calumnia conturbat ſapientem.* En tibi cæcitas non turbauit Tobiam , ſed conturbauit eum calomnia vxoris. Cæcitatem enim ſciebat ſibi immiſſam à Deo ex ratione iuſta ; at calomniam ſentiebat ſibi ab vxore fieri non ex ratione , ſed ex paſſione iniuſta , quæ idcirco graue erat peccatum , quod proinde ipſum valdo affligebat. Magis enim offenſa Dei creatoris ſui , quàm iniuria propria eum cruciabat.

Tobias turbatur triſtione nō cæcitate, cur?

Cœpit orare cum lacrymis , ex intimo cordis ſenſu , deuotione, & compunctione ; ideoque quaſi vim intulit Deo , vt eum exaudiret , & conſolaretur. Audi S. Auguſtinum Sermone ducenteſimo vigeſimo ſexto de Tempore qui eſt de Tobia : *Oratio iuſti clauis eſt cæli. Aſcendit precatio , & deſcendit Dei miſeratio. Licet alta ſit terra, altum cælum , audit tamen Deus hominis linguam , ſi mundam habeat conſcientiam. Cum ſenſibus loquitur , ſi ſit ſolus noſter gemitus. Sufficit auribus imber oculorum , fletus citius audit, quàm voces.* Audi & S. Bern. de modo bene viuendi cap. 10. *Anna mater Samuelis per cõpunctionem , & lachrymas meruit habere filium, inſuper obtinuit apud Deum prophetia donum. David per compunctionem , & lachrymas, obtinuit veniam perpetrati homicidii, atque adulterii. Sic enim audiuit per Prophetam : Non morieris, quia Dominus tranſtulit peccatum tuum. Pater Tobias per cõpunctionem & lachrymas , meruit accipere curationem cæcitatis, & conſolationem paupertatis. Sic enim dixit ei Raphael angelus: Gaudium tibi ſemper ſit , & adiecit; Forti animo eſto, in proximo eſt , vt à Deo cureris. Etiam Maria Magdalena per compunctionem, & lachrymas meruit à Domino audire: Remittuntur tibi peccata tua.*

Oratio iuſti clauis eſt cæli.

Et omnes viæ tuæ miſericordia, & veritas, & iudiciũ. Viæ Dei ſunt Dei ordinationes, cõſilia, decreta, gubernationes, actiones, opera. Hiſce enim quaſi viis vtitur, & ad creaturas, hominesq; regẽdos deſcẽdit; q. d. omnia Dei opera ſunt miſericordia, vera, & iuſta: miſericordia, quia mille noſtris miſeriis, mille miſerationib. ſuccurrit. Ruſum quia cum peccata noſtra punit , punit citrà condignũ, & iuſtitiã miſericordia tẽperat. Item punit leuibus pœnis in hac vita , vt per eas metientes, & metuẽtes atrociſſima gehennæ ſupplicia, declinãdo à peccatis caueamus. Demq, punit vnum, vel paucos, vt cæteri omnes eorum exemplo ſapiant. Eadẽ ſunt vera, quia ſapiẽtiæ, & veritati primæ conformia ; & quia veriſſimè quod promiſit, quodque minatus eſt, præſtat. Eſt enim ipſe in dictis, factiſque veriſſimus & conſtantiſſimus. Eadem ſunt iudicium , quia manant ab æterna lege, quæ eſt in mente Dei, & à prima iuſtitia, iudicioque diuino, ideoque iuſtiſſimo. B

verſ. a. *Viæ Dei quæ?*

Tropol. Deus vult , vt in hiſce tribus ipſum

Trop.

imitemur. Cupit ergo in omnibus actionibus nostris *misericordiam* quandam inesse, vt vel aliis subueniamus, vel certè nobis ipsis: *veritatem*, vt conuenienter naturæ, ac rationi, conuenienter etiam fini nostro; & si quid vlli dixerimus, dictis ipsis conuenienter agamus: *iudicium*, vt cuilibet, quod suum est, Deo proximo nobis ipsis tribuamus: prudenterque viuamos. ita Serarius.

vers. 6. *Præcipe in pace recipi spiritum meum.* Græca addunt, *quia audiui exprobrationes immeritas*; vndè patet, quàm grauiter probra vxoris & aliorum pupugerint animum Tobiæ, vt optauerit mori. Ait enim: *Expedit enim mihi mori magis, quàm viuere.* Vita enim in assiduo, magnoque mœrore non est vita, sed mors, imo peior morte: quarè recta ratio dictat, tunc satius esse mori, quàm viuere, si nimirum ita placeret Deo. Sic Iob. c. 3. 14. *Suspendium*, ait, *elegit anima mea, & mortem ossa mea.* Et Elias 3. Reg. 19. 4. persecutiones sustinēs à Iezabel *petiuit animæ suæ, vt moreretur, & ait: Sufficit, mihi Domine, tolle animam meam.* Et S. Paulus 2. Corinth. 1. *supra modum*, ait, *grauati sumus, supra virtutem, ita vt tæderet nos etiam viuere.* Fortioris tamen & generosioris animi est mortem non optare, sed aduersa quælibet inuicto animo tolerare & superare. Vnde S. Aug. à Vvandalis Hippone obsessus: *Noueritis*, inquit, *me hoc tempore nostræ calamitatis, id Deum rogare, vt aut hanc ciuitatem ab hostibus circumdatam liberare dignetur, aut, si aliud ei videtur, suos seruos ad perferendam suam voluntatem fortes faciat, aut certè, vt me de hoc sæculo ad se accipiat.* Et hoc tertium obtinuit. Nam tribus mensibus antequàm vrbs caperetur, vita functus est.

Vita in mœrore est mors.

vers. 7. *Eadem itaque die contigit, vt Sara.* Nota hîc miram Dei erga suos fideles prouidentiam. Combinauit enim calumniam Tobiæ cum calumnia Saræ, ac orationem & compunctionem Tobiæ cum oratione & compunctione Saræ, vt vtrumque consolaretur per mutuum coniugium. Et hoc significat τὸ *itaque* quòd respuit futuram coniugii narrationem. Hoc est quod ait Salomon Prou. 19. 14. *Domus, & diuitiæ dantur à parentibus: à Domino autem propriè vxor prudens.*

Vxor prudens datur à Deo.

Similia sunt in vitis Sanctorum. Ioannes Moschus in prato spirituali c. 201. narrat filium cuiusdam Constantinopolitani viri clarissimi, qui omnia erogarat in pauperes, ac moriens non nisi Christum filio curatorem reliquerat, cum filius iam depauperatus templum ingressus deuotè Deum inuocaret, visum à Patritio quodam ditissimo, qui pro hac pietate filiam suam cum ampla dote illi despondit.

Exemplum

In Rages ciuitate Medorum. Græca habent *in Ecbatanis*: nam Rages ciuitas sita erat in monte Ecbatanis, vt dicitur c. 5. v. 9. eratque metropolis & regia Medorum.

vers. 8. *Quoniam tradita fuerat* (successiue) *septem viris, & dæmonium nomine Asmodæus occiderat eos, mox vt ingressi fuissent ad eam*; Causam necis à Raphaele audiemus c. 6. v. 17. *Dæmonium*, Græcè addunt τὸ πονηρὸν, id est *illud malum, & nequam*, scilicet, pessimum & *nequissimum*, vt ait S. Prosper. parte 2. Promiss. c. 39.

Dæmonis etimon.

1. Plato in Chratylo ait dæmones dici, quasi, δαήμονας, id est, scientes, quòd plenam habeant naturæ, & rerum naturalium cognitionem, idque probat Lactant. lib. 2. diuin. inst. c. 14. & S. Aug. lib. 9. de ciuit. c. 20. 2. Secundò, alii dæmonis etymon deriuant à δαιτεύω, id est regere, quòd dæmones sint hominum gubernatores; vndè Plutar. scripsit librum de genio Socratis, qui eum dirigebat. 3. Tertiò, Euseb. lib. 4. de præpar. Euang. Dæmon. inquit, dicitur à δειμαίνειν, id est, terrere, quòd homines terrefaciat. Nā, *Si quod*, ait apud S. Athan. S. Anton. *dæmones in pectoribus, malæ mētis, & pauoris semen inuenerint, quasi latrones qui deserta obtinent loca, captos cumulant timores, & crudeliter imminentes infelicem puniunt animam.* Addit S. Athan. ad S. Antonium adductus est adolascentulus, *principalem habens dæmonem*, quem ad discipulum suum ablegans dicebat: *Non est hoc meum opus. Nam contra hunc dæmonum ordinem*, principalem scilicet, *nondum sum donatus gratia, sed hæc est Pauli gratia simplicis*, prout Palladius cap. 28. narrat.

4. Quartò Eugubin. lib. 8. de perenni phil. c. 19. græcum δαίμων, deriuat ab Heb. שדים *sedim* vel, per etasim, *sdaim*, id est, perditores, vastatores; tales enim sunt, & talis maximè est Asmodæus.

Asmodæus quis?

Quæres, quisnam sit Asmodæus? Rabbini apud Eliam in Thisbi, asserunt primò, Asmodæum natum è Noema, quæ fuit soror Tubal, Cain, & Schimronis vxor. Genes. 4. v. 22. Quatuor enim dæmonum esse matres, scilicet, Noemia, siue vt ipsi nominant, Nahema, Lilith, Ogereth, & Machlath. Secundò, Asmodæum esse eum, qui in paraphrasi Chaldaica Iob 28. vocatur Sammael, qui Euam tentauit, & superauit, ac coniuges exagitat, auctorque est omnium rixarum: Cum illo Saræ certamen fuisse, quæ ab Angelo Dei adiuta victrix abiit: vnde ipsa à vincendo & præualendo nomen accepit. Sara enim Hebr. idem est, quòd dominans & *Domina*; hoc posterius aptum verumque est. Tertiò, Eccles. 1. 1. Ego *Ecclesiastes fui Rex*; Chaldæus vertit: *Aschmedai malca deschedim*, id est *Asmodæus rex dæmonum.* Addit Zohar, Salomonem regno eiectum ab Asmodæo in deserto fuisse detentum; ipsumque Asmodæum interim speciem Salomonis assumpsisse, ac ius Hebræis in Ierusalem dixisse. Verùm hæc Rabbinorum sunt commenta, ideoque figmenta.

Resp.

Dico ergo Asmodæum esse dæmonem, qui homines ad libidinem exagitat, ac superatos à se plectit, maléque mulctat, vti malè mulctauit septem Saræ sponsos ob impudicitiam. Id ita esse colligitur ex ea, quæ Asmodæo c. 6. v. 17. concessa potestas est. *Hi namque qui coniugium ita suscipiunt, vt Deum à se, & sua mente excludant, & suæ libidini ita vacent, sicut equus & mulus, quibus non est intellectus, habet dæmonium potestatem super eos.* Solent verò dæmones eorum ipsorum, quos deceperint, esse carnifices. *A quo enim quis superatus est, huius & seruus est.* 2. Pet. 2. 19. in eos ergo, quasi reos & mancipia sua suppliciis suis grassatur Asmodæus. Vnde Asmodæus, vel Asmodæi socius, aut subditus fuit dæmon ille, quem Cyprianus primùm magus, sed posteà fidelis, & martyr suis incantationibus exciuit, vt S. Iustinam Virginem, & martyrem in adolescentis, qui eam depetibat, amorem

inflecteret, sed frustra. Vicit enim eum signo crucis, oratione & constantia S. Iustinæ. Talis quoque fuit dæmon ille, qui puellam ab adolescente mago incantatam obsidens, à S. Hilarione rogatus, cur ipsum adolescentem magum potius non obsedisset, respondit: *Vt quid in eum intrarem, qui habebat collegam meum amoris dæmonem*, vti refert S. Hier. in vita S. Hilarionis. Denique audi S. Athan. in vita S. Antonii: *Dæmon ille ad Antonij se genua prouoluens, humana voce flebat, dicens: Multos reduxi, plurimos decepi: nunc autem, vt à cæteris Sanctis, ita & tuo sum labore superatus. Quem cum interrogaret Antonius, quisnam esset qui talia loqueretur, ait: Ego sum fornicationis amicus, ego multimoda aduersùm omnes adolescentes turpitudinis arma suscepi. hinc & spiritus fornicationis vocor. Quantos pudicè viuere disponentes fefelli quot teneriter incipientes ad sordes pristinas redire persuasi. Ego sum, propter quem propheta lapsos increpat dicens: spiritu fornicationis seducti estis: & reuera per me illi fuerant supplantati. Ego sum, qui teipsum sæpe tentaui, & semper repulsus sum.*

Asmodæi etymon. Quæres secundò, Cur vocatur Asmodæus? Resp. primò Serarius, Asmodæus dicitur quasi
1. אש *es*, id est, ignis Madai, id est Mediæ, quòd esset rex dæmonum omnium, qui tum Mediam (in qua erat Rages, vbi agebat Sara, eiusque septem sponsi occisi ab Asmodæo) vicinasque prouincias incolebant. Cum enim in Media versaretur, vbi regem nisi in ea ipsa regione ageret? ipse ergo omnes Medos ad libidinem suscitabat, ac superatos à se affligebat. Sunt enim dæmones Persici, Medici, Africi, Australes, Meridionales, sepulchrales, aërii, ignei, aquei, terrei, vti docet Rhodiginus lib. 2. c. 4. & 5. Chaldæus Cant. 4. 6. & Thomas Cantiprat. lib. 2. Apum c. 57. n. 9.

2. 2. *Asmodæus*, vel vt Hebr. dicitur, *Asmodai* significat peccati abundantiam: אשם *ascam* enim est peccatum, די *dai* est abundantia; vbi enim ardet libido, ibi abundant peccata. Nam vt ait S. Greg. in 1. Reg. c. 15. *More ignis libido succenditur, & si negligenter extinguitur, adiacens stipula velociter inflammatur.*

3. Tertiò, Asmodæus idem est, quod אש *es*, id est, ignem, vel אשם *ascam*, id est, peccatum מודד *moded*, id est, metiens & mensurans, vt quanta sit concupiscentia exploret, tantamque pœnam culpæ commensam irroget.

4. Quartò, Asmodæus idem est quòd disperditor, desolator ab שמם *ascam*, id est, desolauit: vel a שמד *ssamad*, id est, disperdidit.

5. Quintò & aptissimè, Asmodæus dicitur, quasi *es*, id est ignis, vel *ascã*, id est peccati, שומד *Scomed* id est disperditor. Ipse enim inducitur hic, vt libidinis vltor, & sponsorum impudicorum occisor.

Mox vt ingressi ad eam, Græcè. *Antequam essent ipsi cum ea, vt in vxoribus*, id est, antequam congrederentur. Non enim permisit Deus Saram tam castam à tam incæstis tangi, sed ante tactum eos per Asmodæum occidit, eo quòd vellent eam effræni libidine inuadere.

vers. 9. *Amplius* (deinceps: nam nullum huc vsque genuerat filium) *ex te non videamus filium, aut filiam super terram interfectrix virorũ tuorum*. Grauis fuit hæc contumelia iactata ab ancilla, vel vt græcè est ab ancillis in Saram. græca magis eam exaggerant. Sic enim habent: *& dixerunt ad eam: Non intelligis suffocans tu viros? Ecce septem habuisti: & vnius eorum non es nominata. Quid nos flagellas? Si mortui sunt; vade cum eis: non videamus tuum filium, vel filiam in sæculum.*

Vbi nota tria conuitia ab ancilla Saræ fuisse obiecta; primò, quòd septem sponsos occidisset, imò suffocasset, cum id non fecisset ipsa, sed Asmodæus. Quid enim turpius, quid atrocius sponsæ, quàm dicere, tu occidisti tuum sponsum? secundò, quòd nomen eius deprauet: pro *Sara*, enim, id est, domina, vocat eam צרה *saram*, id est tribulatam & miseram. Tertiò, sterilitatem ei perpetuam imprecatur. Sic S. Monica ab ancilla vocata meri bibula valdè fuit afflicta, vt refert S. Aug. lib. 9. Confess. c. 8. Sic & Sara hîc adeo fuit excruciata, vt v. 15. oret; *Peto, Domine, vt de vinculo improperii huius absoluas me, aut certè desuper terram eripias me.*

Ad hanc vocem perrexit in cubiculum superius. vers. 10.
Græcè est: *Tristata est*, ὥστε ἀπάγξασθαι, quod Vatab. vertit: *vt præfocare se cogitaret*, sed resiliens, seseque corrigens dixit: *vnica patri meo sum, illud si faciam, ipsi dedecus sempiternum erit, & præsentissima mortis occasio, quia eius senectutem cum mœrore ad inferos deducam*, id est, ad mortem, seu sepulchrum, vt capite 6. vers. 7. ita & Hebr. qui habet: *in tantum affligebatur, vt strangulare se cuperet: quod etiam fecisset, nisi cogitasset iterum, sic deducam canos patris & matris cum dolore ad sepulchrum.* Melius Interpres Græcorum Bibliorum Regiorum vertit: *Tristata est, vt suffocaretur*, scilicet, præ angustia doloris & mœroris.

Et tribus diebus, & tribus noctibus non manducauit, neque bibit, sed in oratione persistens. Vide hîc fructum contumeliæ: ipsa enim peperit cõpunctionem, hæc ieiunium & orationem triduanam. Nam, vt ait Lyran. *Feruor orationis & prolixitas inducit obliuionem cibi & potus*, & Glossa: *sola*, inquit, *oratione pinguescit, quem macies corporis pascit.*

Benedictum est nomen tuum, Deus. Græca vberius habent: *Benedictus es Domine Deus meus, & benedictum nomen tuum, sanctum, & gloriosum in sæcula. Benedicant te omnia opera tua in sæculum.* vers. 13.
Hac oratione triduana impetrauit Sara à Deo resignationem, & tranquillitatem animi cum magna in Deum confidentia, vt nouam orationem ordiens prosumperet in Dei benedictionem & laudem: nam vt ait S. Ambr. cap. 2. Inst. Virg. *Bona oratio, quæ ordinem seruat, vt primò à diuinis inchoemus laudibus. Si enim cum apud hominem agimus, beneuolum volumus iudicem facere: quantò magis cum dominum nostrum precamur? Primò ergo immolemus Deo sacrificium laudis.*

Et in tempore tribulationis peccata (ob quæ tribulantur, & consequenter tribulationem ipsam: dimissa enim culpa sæpè dimittitur & pœna) *dimittis his, qui inuocant te*; nam vt ait Eccles. cap. 2. *pius & misericors est Deus, & remittet in die tribulationis peccata.* Rursumque cap. 3. *In die tribulationis commemorabitur tui Dominus: & sicut in sereno glacies, soluentur peccata tua.* vers. 13.

Tu scis, Domine, quia nunquàm concupiui virum, vt eum ambirem ex concupiscentia & libidine, sed tantùm eum accepi prolis causa, vt vers. 16.

parentibus obtemperarem, eisque nepotes & hæredes procrearem.

Mundam seruaui animam meam ab omni concupiscentia, non tantùm libidinis, sed & gulæ, superbiæ, auaritiæ, cæterarumque illecebrarum. Magna fuit hæc puritas & continentia Saræ, ob quam meruit à Deo exaudiri, & beari.

Nunquam cum ludentibus miscui me. Primò Rabbini ludum impudicum accipiunt, qualem ludunt obscœni fornicarii. Sicque explicant illud Exodi 32.6. *Sedit populus manducare & bibere, & surrexerunt ludere*, id est, fornicari. Melius Hugo, & alii ludum quemlibet accipiunt puellis familiarem, præsertim saltationem, & choream, ait Hugo, quam vir sapiens & probus B apud Cæsarium lib.4.c.11. vocat *ludum Diaboli.* & Matth. Clingius in locis commun. c. de tripudio & chorea: *Quid, ait, est chorea? Est circulus cuius centrum est Diabolus, & circumferentia omnes Angeli eius.* Quocirca B. Virgo teste S. Greg. 4. Dial. c.17. monebat Musam virginem, *vt nihil vltra leue, aut puellare ageret, iocis, ludisque abstineret.*

Vnde etiam Ieremias cap. 15. *non sedi*, ait, *in concilio ludentium.* Quem in locum B. Hieronymus: *Vtinam*, ait, *Dominus præstet & nobis non sedere in concilio ludentium, & eorum, qui futura non cogitant.* Sic etiam Psal. 25. David: *Non sedi cum concilio vanitatis.*

vers. 15. *Hoc autem pro certo habet omnis, qui te colit, quod vita eius si in probatione fuerit, coronabitur*, si nimirùm in tentatione & probatione manserit Deo fidelis & constans. Nam, vt ait S. Iacobus c. 1. v. 12. *Beatus homo, qui suffert tentationem, quoniam cum probatus fuerit, accipiet coronam vitæ, quam repromisit Deus diligentibus se.*

Et si in correptione (ita legendum cum Rom. & Græcis, non *corruptione* vti legunt nonnulli) *ad misericordiam tuam venire licebit*, q. d. si tuus cultor, ô Domine, à te ob aliquod delictum corripiatur, & castigetur per pœnitentiam, veniam postulans, illam à te impetrabit. Hoc siue enim eum D corripuisti, & castigasti, vt eum ad delicti pœnitentiam impelleres, & pœnitenti parceres, teque reconciliares.

Quia post tempestatem tranquillum facis: & post lachrymationem & fletum exultationem infundis, nimirùm post nubila Phœbus, post noctē auroram, post hyemem æstas, post morbum sanitas, post desolationem consolatio, post crucem gloria, post mortem resurrectio, & vt ait Tertul. in Apol. Christus post fel, fauos, & mella gustauit. Verè Salomon prou. 14. 10. *Cor*, ait, *quod nouit amaritudinem animæ suæ, in gaudio eius non miscebitur extraneus. Vide* ibi dicta. Et Psaltes Psal. 93. 19. *Secundùm multitudinem dolorum meorum in corde meo, consolationes tuæ lætificauerunt animam* E *meam.*

vers. 25. *Et missus est Angelus Domini S. Raphael, vt curaret eos ambos, quorum vno tempore sunt orationes in conspectu Domini recitatæ*, id est, præsentatæ & oblatæ per Angelos vtriusque custodes, imò per S. Raphaelem, vt ipse Tobiæ asserit c. 12. 12. *Quandò*, inquit, *orabas cum lachrymis, ego obtuli orationem tuam Domino.* Hinc Apoc. 8. 3. dicitur Angelus stetisse cum thuribulo aureo, eoque obtulisse Deo incensum, id est, orationes sanA ctorum *Raphael* Hebr. dicitur, quasi רופא אל *rophe Raphael*, id est, *medicus Dei*, aut *medicina & curatio Dei. quis & ita* S. Greg. hom. 34. in Euang. & S. Hier. in *quals* c. 8. Danielis. Sic Deus ipse vocatur *rophe*, id est, medicus, curator, & saluator tuus. Græcè ὁ ἰώμενός σε, id est, *medens tibi*, & *sanans te.* Exodi 15. 26. 4 Reg. 24. Psal. 39. v. 5. & alibi sæpè. Raphael ergo est Dei medentis vicarius, executor & operator sanitatis. Vnde Ecclesia in officio Michaelis orat Christum.

Angelum nobis medicum salutis
Mitte de cælis Raphael, vt omnes
Sanet ægrotos, pariterque nostros.
Dirigat actus.

B Apud S. Augustinum, serm. 226. ait ipse Raphael: *Ego sum minister curationis; Deus est auctor sanitatis.* D. Hieronymus loco citato: *Vbicumque*, ait, *medicina & curatio necessaria est, Raphael mittitur, qui interpretatur curatio, vel medicina Dei, hoc, videlicet nominis interpretatione significāte, quòd in Deo sit medicina vera.* Hebr. textus paulò infra, *Misit*, ait, *Dominus Angelum Raphaelem, Principem curationibus præpositum, siue qui sanitatum præfectus est.* Vnde in Romano Missali, quod anno 1530. Parisiis editum, Missa est de S. Raphaele, pro ægrotantibus, & peregrinantibus.

Porrò Hebr. hoc loco sic habet; *In tempore illo exaudita est oratio amborum in conspectu ipsius Se-* C *cenah, & in conspectu throni gloriæ Iehoueh: oratio quidem Tobiæ pro cæcitate oculorum suorum, oratio vero Saræ pro humiliatione parentum suorum. Secena* est Spiritus S. ait R. Elias, ita dictus, quòd habitet in sanctis; שכן *sachan* enim est *habitare.*

Græca Romana habent: *Exaudita est oratio amborum in conspectu gloriæ magni Raphaelis*, id est, magni Dei, qui summus est Raphael. id est, medicus & curator, vti iam dixi. Aut q. d. exaudita est oratio in conspectu Dei, vt vertit Noster, qui est gloria magni Raphaelis. Deus enim omnium Angelorum & hominum, est decus & gloria. iuxta illud Psal. 3. *Tu Domine susceptor meus* D *es, gloria mea, & exaltans caput meum.* Aut tertiò & optimè, q. d. Exaudita est oratio amborum à Deo, in conspectu gloriosi, magnique Raphaelis qui eandem diuinæ maiestati obtulerat. Esto enim, Raphael Tobiæ esset præsens, ideòque à Sara absens, tamen absentis preces ipse videbat, & audiebat, imò poterat in ictu oculi à Tobia auolare ad Saram, indeque reuolare ad Tobiam, adeoque ad Deum in cælum empyreum. Angeli enim sunt celerrimi, & instar fulguris è cælo in terram dilabuntur.

Alleg. Glossa: *Mysticè*, ait, *per Raphaelem intelligi potest Dominus noster Iesus Christus, qui dicitur magni consilii Angelus secundùm translationem 70. Isaiæ 9. & venit in mundum ad curandum in* E *vtroque sexu genus humanum.* In Græcis porrò dicuntur paulo signatius nonnulla: *Missus est Raphael, vt ambobus mederetur; ipsius Tobit albugines abstergeret, & Saram Raguelis filiam daret Tobiæ, filio Tobit vxorem, & vinciret Asmodæum, malum dæmonium; quia ad Tobiam pertineret hæreditate illam accipere*, id est Saram, quæ illi velut optima hæreditas debebatur, idque quia, vt ait Hæbræus; *Tobiæ ius erat propinquitatis*, id est, propinquitatis iure illam sibi vendicare poterat.

Raphael ex quo Angel. ordine. Resp. 1. Quæres, ex qua hierarchia sit Raphael? Dominicus Bannes in 1. p. quæst. 112. at. 4. putat esse ex infimo ordine Angelorum, quia ipse videtur fuisse Angelus custos Tobiæ; Angeli autem custodes sunt ex infimo ordine: Vnde S. Thom. 1. p. quæst. 113. art. 3. ait, Michaelem esse ex ordine Principatuum, Gabrielem ex ordine Archangelorum, Raphaelem ex ordine Angelorum.

2\. Secundò, Serarius hîc q. 2. putat esse ex ordine penultimo, qui est Archangelorum. Nam S. Isidorus lib. 7. Orig. c. 5. Prosper. p. 2. promis. c. 29. & alii Raphaelem vocant Archangelum.

3\. Tertiò, alii apud Ioannem Echium hom. 5. in festo S. Michaelis, censent, Raphaelem esse ex ordine Potestatum. Hi enim potestatis suæ imperium in dæmones exercent, vti fecit hîc Raphael, ligando Asmodæum. Alii opinantur eum esse ex ordine Virtutum.

4\. *verè* Quartò & optimè, plures censent Raphaelem esse ex primo ordine Seraphinorum, adeoque esse vnum è septem primis Seraphinis. Hi enim proximè assistunt Deo, vti astare se ait Raphael. c. 12. 15. ita Greg. de Valentia 1. p. in q. 112. D. Thomæ. q. 6. Viegas comment. 2. sect. 18. in c. 12. Apoc. Nazian. & Cyril. quos citat, & sequitur noster Ribadeneira in festo S. Michaelis. Hinc & Missa Æthiopica tam Raphaelem, quàm Michaelem, & Gabrielem vnum è præstantioribus Angelis constituit. Vndè Sept. Rom. hoc. v. *Raphaelem vocant magnum: coram gloria*, inquiunt, *magni Raphaelis*.

Hebr. vt est apud Lyran. c. 18. gen. tres Angelos sub virili forma Abrahamo visos, Michaelem, Gabrielem, Raphaelē appellant. Primum ad nunciandam Isaac filii generationem; Secundum ad impuras vrbes flammis diruendas; Tertium ad curandum Abraham à vulnere circumcisionis missos dixerunt: at refelluntur Hebræi à Tostato c. 18. Genes. Porrò Raphael bonæ valetudini præsidet; & ideò missus est ad pellendam Tobiæ cæcitatem, hinc nomen eius sonat, medicina Dei; Michael precibus, oblationibusque fidelium; Gabriel hominum præliis præfecti sunt. Toletus in c. 1 Luc Annot. 46. agit de Gabriele bellis præfecto, vt D. Hier. in c. 8. Dan. ac. Rupert in c. 8. Apoc.

Raphael est præses ægrorum.

Et itinerantium. Rursus Raphael est præses itinerum, duxque proficiscentium, vnde in Itinerario Ecclesiæ ab iis inuocatur. Qua de re insigne exemplum cuiusdam Aurelianensis peregrini ab hostibus inuasi innocantis S. Raphaelem, & ab eo liberati recenset Petrus de Nathal. Episcopus Equil. lib. 4. c. 141.

An Raphael custos Tobiæ. Quæres secundò. An Raphael propriè fuerit Angelus custos Tobiæ? affirmat D. Bañes loco cit. Prob. quia Angeli custodis munus est preces offerre Deo; hoc autem fecit Raphael. Rursum ipse Tobiam per totum iter comitatus custodiuit, ac omnibus periculis eripuit. Fuit ergo eius custos. Verùm dico cum Serario & Greg. de Valentia, eum non fuisse propriè custodem Tobiæ, primò, quia hic custos est ex nono & infimo ordine Angelorum; Raphael autem est ex primo ordine Seraphinorum. Secundò, tutelares Angeli ab exordio vitæ à Deo hominibus tribuuntur, vel (vt placet nonnullis) à conceptu: At Raphael missus cælitus fuit, cum Tobias adolescentiæ ageret annos. Tertiò, Non fuit præcipuè missus ad iuniorem Tobiam regendum, tuendumque; sed ad Tobiam patrem sanandum, Saramque à dæmone liberandam, vt patet c. 12. Hinc patet responsio ad argumentum: nam non solum Angeli, sed & Seraphini nostras preces Deo offerunt; omnes enim sunt administratorii spiritus in ministerium missi, vt ait Apost. Hebr. 1. *Resp. negatiuè.*

Denique sicut Asmodæus est rex dæmonum, & præses luxuriæ, sic eius Antagonista S. Raphael & rex Angelorum, est præses castitatis & castorum tutelaris, vti fuit hic Tobiæ & Saræ. Vndè ipse, vel eius asseclæ S. Thomam Aquinatem cingulo castitatis cinxerunt, vt habet eius vita, ac S. Equitium quasi castrando, castitatis dono præmiarunt; vti refert S. Greg. 1. Dial. c. 4.

Tropol. disce hîc, quanta sit animæ dignitas quantaque Dei & Angelorum, etiam Seraphinorum (qualis est Raphael) dignatio, qua dignantur hominum peccatorum, vilium & miserorum tantam, tamque particularem, & prouidam curam gerere, quantam hîc gessit Raphael Tobiæ & Saræ. Lege S. Bern. in Psal. 90. serm. 17. vbi inter cætera obstupescens ait; *Angelis suis mandauit de te, vt custodiant te in omnibus viis tuis. Confiteantur Domino misericordiæ eius, & mirabilia eius filiis hominum. Confiteantur, & dicant inter gentes, quoniam magnificauit Dominus facere cum eis. Domine, quid est homo, quia innotuisti ei, aut quid apponis erga eum cor tuum? Apponis cor erga eum: geris pro eo sollicitudinem: curam illius habes. Denique eis mittis Vnigenitum tuum: immittis spiritum tuum: promittis etiam vultum tuum. Et ne quid in cælestibus vacet ab opera sollicitudinis nostræ, beatos illos spiritus propter nos mittis, in ministerium custodiæ nostræ deputas, nostros iubes fieri Pædagogos:* Et nonnullis interiectis: *Mira dignatio, & verè magna dilectio charitatis &c. Summa ergo maiestas mandauit Angelis, & Angelis suis mandauit: illis vtique sublimibus, tam beatis, tam proximis sibi cohærentibus, tam familiariter adhærentibus, & verè domesticis Dei. Mandauit de te. Tu quis es? Domine quid est homo, quòd memores eius, aut filius hominis, quoniam reputas eum? quasi vero non sit homo putredo, & filius hominis vermis? sed quid putas mandauit de te? &c.*

CAPVT QVARTVM.

SYNOPSIS.

TObias moriturus, vti putabat, filio dat vltima virtutis salutisque monita.

1. IGitur cùm Tobias putaret orationẽ suam exaudiri, vt mori potuisset, vocauit ad se Tobiam filium suum, 2. dixitque ei: Audi, fili mi, verba oris mei & mi, & ea in corde tuo, quasi fundamentum construe. 3. Cùm acceperit Deus animam meam, corpus meum sepeli: & honorem habebis matri tuę omnibus diebus vitę eius: 4. memor enim esse debes, quæ & quanta pericula passa sit propter te in vtero suo. 5. Cùm autem & ipsa compleuerit tempus vitæ suæ, sepelias eam circa me. 6. Omnibus autem diebus vitæ tuæ in mente habeto Deum: & caue ne aliquando peccato consentias, & prætermittas præcepta Domini Dei nostri. 7. Ex substantia tua fac eleemosynam, & noli auertere faciem tuam ab vllo paupere: ita enim fiet vt nec à te auertatur facies Domini. 8. Quo modo potueris, ita esto misericors. 9. Si multum tibi fuerit, abundanter tribue: si exiguum tibi fuerit, etiam exiguum libenter impertiri stude. 10. Præmium enim bonum tibi thesaurizas in die necessitatis. 11. quoniam eleemosyna ab omni peccato & à morte liberat, & non patietur animam ire in tenebras. 12. Fiducia magna erit coram summo Deo eleemosyna, omnibus facientibus eam. 13. Attende tibi, fili mi, ab omni fornicatione, & præter vxorem tuam nunquam patiaris crimen scire. 14. Superbiam numquam in tuo sensu, aut in tuo verbo, dominari permittas: in ipsa enim initium sumpsit omnis perditio. 15. quicumque tibi aliquid operatus fuerit, statim ei mercedem restitue, & merces mercenarii tui apud te omnino non remaneat. 16. quod ab alio oderis fieri tibi, vide ne tu aliquando alteri facias. 17. Panem tuum cum esurientibus & egenis comede, & de vestimentis tuis nudos tege. 18. Panem tuũ & vinũ tuum, super sepulturã iusti constitue, & noli ex eo manducare & bibere cum peccatoribus. 19. consilium semper à sapiente perquire. 20. Omni tempore benedic Deum, & pete ab eo, vt vias tuas dirigat, & omnia consilia tua in ipso permaneant. 21. Indico etiam tibi fili mi, dedisse me decem talenta argenti, dum adhuc infantulus esses, Gabelo, in Rages ciuitate Medorum, & chirographum eius apud me habeo: 22. & ideo perquire quomodo ad eum peruenias, & recipias ab eo suprà memoratum pondus argenti, & restituas ei chirographum suum. 23. Noli timere, fili mi: pauperem quidem vitam gerimus, sed multa bona habebimus, si timuerimus Deum, & recesserimus ab omni peccato, & fecerimus bene.

Monita Tobiæ duodecim.

SVnt ea numero duodecim; primum A est de pietate patri & matri tam in vita, quàm post mortem exhibenda v. 3. 4. & 5. secundum de religione erga Deum v. 6. & 20. Tertium de eleemosyna. v. 7. & 17. Quartum de fuga fornicationis, & castitate v. 13. Quintum de fuga superbiæ & humilitate v. 14. Sextum de iustitia & mercede operariis iostè statim persoluenda v. 15. Septimũ de ratione, vt nemini faciat id, quod sibi fieri nolit v. 16. Octauum de cura pro mortuis v. 18. Nonum de prudentia, vt nil faciat sine consilio viri sapientis v. 19. Decimum de assidua Dei memoria, laude & inuocatione v. 20. Vndecimum de prouidentia alendæ familiæ, repetendo pecuniam Gabelo mutuo datam v. 22. Duodecimum vt paupertatem suam soletur spe in Deum, qui sperantes in se ditat. Similia aurea monita, & documenta virtutum viri sancti morituri filiis, & posteris suis tradidere, vt S. Ludouicus filio suo Philippo: lege ea in vita S. Ludouici apud Surium die 25. Augusti; S. Ephrem, vt patet ex eius testamento, S. Theodorus Studita, S. Dominicus, S. Franciscus, cuius testamentum extat in fine tom. 4. Biblioth. S. Patrum.

Honorem habebis matri tuæ, iuxta illud Dei in vers. 2.
Decalogo: *Honora patrem & matrem, vt sis longæuus super terram.* Deuter. 5. 16. vide ibi dicta. B Mirare hîc Tobiæ æquanimitatem, qui acri probro exceptus ab vxore, eius tamen honorem & curam filio demandat, vtque ipse memor sit dolorum, fastidiorum, & periculorum, quæ ipsa pro eo passa est in vtero, & deinceps. Audi Eccles. c. 3. *Qui timet Dominum, honorabit parentes: & quasi Dominis seruiet his qui se genuerunt. Quàm malæ famæ est, qui derelinquit Patrem: & est maledictus à Deo, qui exasperat matrem.*

Sepelias

Et paulò poſt: *Sancti Tobiæ erectus ad Deum animus, nec captiuitate fractus, nec inopia humiliatus.*

Exempla cæcorum Deum laudantium. Ita ſancti in cæcitate Deo gratias cum Tobia egeruot, imò cæcitatem amarunt. Cæcus fuit S. Pigmenius Martyr, cui cum Iulianus Apoſtata cæcitatem exprobraret: *Ego verò*, inquit Pigmenius, *Deo optimo Maximo æternas ago grates, quòd non videam Iulianum.* Tandem ob egregiam Chriſtianæ legi operam oauatam, & paganorum euerſa idolorum monſtra, in Tiberim proiectus, ex illo in cœlum migrauit: plus hic vous vidit cæcus, quàm omnes larua rom cultores oculati. Cæcus fuit Didymus S. Hieronymi præceptor, quem ipſe ſuum videntem vocat. Cæcus per 4. annos fuit Spes Abbas, B cuius morientis anima ſpecie columbæ euolauit in cœlum: teſte S. Greg. lib. 4. Dialog. cap. 10. plura vide apud noſtrom Matthæum Raderum parte 3. viridarii, cap. 3. Cæcus fuit S. Audomarus Ternani Epiſcopus anno Domini 658. qui cum per S. Vedaſtum vſum videndi dudum amiſſum recuperaſſet, fertur ægro id animo tuliſſe, & votis impetraſſe vt reſerata lumina rurſum oborta cæcitate velarentur, quam in ſalutem ſuam, à Deo immiſſam, ſibi dictabat. Hic vidit, quid commodi cæcitas afferret, quantorumque malorum occaſiones præcideret.

Sanctimonialis illa apud Ioannem Moſchum C in prato ſpir. c. 96. oculos ſibi erutos miſit ad adoleſcentem ſpecie oculorum ſuorum captom, itáque eom componxit, vt monachum probatiſſimum effecerit. S. Aquilinus tempore Clodouæi, Pontifex Ebroicenſis creatus petiuit ab æterna luce, vt ſibi mortalia oculorum lumina clauderet, vt cœleſtem contemplari firmioribus mentis oculis lucem poſſet: impetrauit, nihilominus munere Pontificatus egregiè concionando perfunctus: ita habet vita eius apud Surium die 19. Octob.

verſ. 15. *Nam ſicut Iob beato inſultabant reges.* Hinc patet, amicos Iob, ſcilicet Eliphaz, Baldad, & Sophar fuiſſe reges, id eſt regulos, & principos D aliquor oppidorum, de quo plura Iob capite 2. & vlt. Hi venerant conſolaturi Iob, ſed pro conſolatione ingeſſerunt deſolationem: Arguerunt enim eum ſceleram grauium, quaſi ob ea à Deo tam dirè caſtigaretur. Vnde inſultaſſe eos Iob liquet. Nonne cap. 7. verſ. 25. referuntur, *detraxiſſe ſermonibus veritatis?* verſ. 26. *ad increpandum tantùm, eloquia concinnaſſe, & in ventum verba protuliſſe? ſuper pupillum irruiſſe, & & amicum ſubuertere voluiſſe?* Nonne c. 13. v. 4. vocantur *Fabricatores mendacii, & cultores peruerſorum dogmatum?* c. 16. v. 9. *Falſiloqui?* & c. 19. v. 2. *vſquequo* ait Iob *affligitis animam meam, & atteritis me ſermonibus? En decies confunditis me, & non* E *erubeſcitis, opprimentes me. Vos contra me erigimini, & arguitis me in opprobriis meis.* Tandem verò quis contra eos, Deo ipſo vel teſtis vel iudex grauior? eorom certè vni cap. 42. v. 7. Deus cælitus occlamat: *Iratus eſt furor meus in te, & in duos amicos tuos? quoniam non eſtis locuti contra me rectum, ſicut ſeruus meus Iob.* ita Setarius.

Porrò Iob adhuc viuens vocatur beatus, quia, vt ait S. Iacobus c. 1. v. 12. *Beatus vir, qui ſuffert* A *tentationem, quoniam cum probatus fuerit, accipiet coronam vitæ. Beatus fuit Iob*, ait Epiſtola 2. cap. 9. S. Fulgentius, *cum in diuitiis iuſtè viueret: ſed beatior, cum in paupertate iuſtior extitiſſet. Beatus fuit, cum decem circumdaretur filiis: ſed beatior, cum vna tumultorum ſimul orbitate percuſſus, in Dei dilectione permanſit immobilis. Beatus etiam fuit, in corporis ſoſpitate: ſed beatior eſt factus in vulnere. Beatior etiam in æterno ſqualoribus pleno, quàm in palatio marmoribus adornato.*

Vbi eſt ſpes tua? q. d. ſpes tua te fefellit, fuitque falſa, & fallax: ſperabas eoim per eleemoſynas obtinere à Deo proſpera omnia, & ecce Deus per ſepulturam mortuorum te cæcauit & oculis priuauit. Quid enim infelicius, & miſerius B oculis orbato & cæco? verſ. 16.

Filii Sanctorum ſumus, puta Abrahæ, Iſaac, & Iacob &c. eorum ergo fidem, ſpem, patientiam, & conſtantiam in aduerſis imitemur. Idem dicat Chriſtianus afflictus: Filius ſum Chriſti; atus ergo paſſionem & crucem iugiter intuebor, ac patientiam imitabor. Filius ſum S. Apoſtolorum & martyrum, vt S. Pauli, S. Laurentii, S. Stephani, S. Vincentii &c. qui tot, & tanta pro Chriſto pertulerunt. Ergo eos ſequar, & vel modicum meum malum Chriſti amore libenter & fortiter ſuſtinebo. Sum enim filios Sanctorum, ideoque ipſe ſum ſanctus, id eſt, fidelis Deo dicatus, & ab eo vocatus ad perfectam ſanctitatem, quæ in patientia conſiſtit. *Patientia enim opus perfectum habet.* Iacobi 1. verſ. 18.

Et vitam illam exſpectamus, quam Deus daturus eſt his, qui fidem ſuam nunquam mutant ab eo. Reſpondet appoſitè Tobias inſultantibus ſibi: *vbi eſt ſpes tua?* quaſi dicat ſpes mea non refertur ad bona præſentia, ſed futura. Spero enim poſt hanc, aliam vitam beatam, & æternam, quam Deus dabit iis, qui in fide & ſpe illius conſtanter in quibuſuis aduerſis perſiſtunt. Hæc ſpes alte rius, & felicis vitæ excitauit ſeptem fratres Machabæos, vt ſartagines, tympana, equuleos, & omnia tormenta ſuperarent, imò contemnerent; vnde ad Antiochum tyrannum intrepidè dicebant: *Tu quidem ſceleſtiſſime, in præſenti vita nos perdis, ſed rex mundi defunctos nos pro ſuis legibus in æternæ vitæ reſurrectione ſuſcitabit.* 2. Mach. 7. Idē ſenſerunt & dixerunt cæteri martyres ferè ad vnum omnes, qoi vt ait Apoſt. Heb. 11. 37. *lapidati ſunt, ſecti ſunt, tentati ſunt, in occiſione gladii mortui ſunt, &c. non ſuſcipientes redemptionem, vt meliorem inuenirent reſurrectionem*; quia & Chriſtus ipſe, vt ait idem ibidem cap. 12. 2. *propoſito ſibi gaudio* (mox futuræ reſurrectionis, & aſcenſionis glorioſæ) *ſuſtinuit crucem confuſione contempta.* Quem imitatus S. Franciſcus. *Tanta*, ait, *eſt gloria, quam exſpecto, vt omnis me pœna delectet.*

Spes gloriæ eſt ſtimulus ad virtutem.

Vnde factum eſt, vt hœdum caprarum accipiens detuliſſet domi (in domum) Græca addunt hœdum huoc dono additum Annæ ſuper mercedem texturæ ſuæ, cumque Annæ hoc dicenti non crederet Tobias planè, illa irata eum irriſit dicens: *Vana facta eſt ſpes tua &c.* Habebat Tobias occaſionem dubitandi de furto, tum quia nunquam hœdus talis domi ſuæ comparuerat, nec talis dari ſolet pro mercede textricibus, nec talem vnquam acceperat, & attulerat Anna; tum quia Anna erat pauper: timebat ergo,

Tobiæ metus de hædo furtiue inſtus.

ne paupertas eam coegisset ad hœdum ettātem, & perditom in domum inducendum: tum quia ipse etat iustitiæ amātissimus, & futti osor acettimus æquè, ac tenerrimæ & delicatissimæ conscientiæ: *Bonarum autem mentium est timere culpam, vbi non est culpa*: ait S. Bern. simili modo in summa rerum inopia, & fame oblatum diuinitus panem, *timens, nè fortè alienus esset, & culpam, velut ex pietate perpetraret*, suis apponere mercenariis formidabat S. Sanctulus apud D. Gregotium Dialogorum lib. 3. cap. 37.

Vers. 22. *Ad hæc vxor eius irata respondit: Manifestè vana facta est spes tua, & eleemosyna tua modò apparuerunt esse vana*, cum per eas te & me, totamque familiam in tantam egestatem, cæcitatem, & angustiam adduxeris. Disce hîc à Tobia pro benefactis maledicta, imò maleficia etiam ab intimis amicis recipere, & constanter ferre. Hoc est præmium patientiæ, hæc eius coronis, vt ipsa nouam passionem prouocet, in eaque noua maiorique patientia coronetur. Audi S. Aug. Serm. 18. in Matth. *Quanta putatur infelicitas hominum, qui lucem istam corpoream non vident! Excæcatus est aliquis? continuò dicitur. Iratum Deum habuit: aliquid mali commisit. Hoc vxor Tobiæ dicebat viro, Clamabat ille propter hædum, ne de furto esset: nolebat sonum furti audire in domo sua. Illa defendens factum suum, opprobria percutiebat maritum: & cum ille diceret: Reddite, si de furto est: illa respondebat exsultans, vbi sunt iustitiæ tuæ? Quàm cæca erat, quæ furtum defendebat! & quam lucem videbat, qui furtum reddi imperabat! illa erat foris in luce solis, ille erat intus in luce iustitiæ. Quis eorum erat in luce meliore?* Et S. Cyprian. lib. de mortalitate: *& Tobias post opera magnifica, post misericordiæ suæ multa & gloriosa præconia, cæcitatem luminum passus, timens, & benedicens in aduersis Deum, per ipsam corporis sui cladem, creuit ad laudem, quem & ipsum vxor sua deprauare tentauit dicens: vbi sunt iustitiæ tuæ? ecce quæ pateris. At ille circa timorem Dei stabilis & firmus, & ad omnem tolerantiam passionis, fide religionis armatus, tentationi vxoris inualidæ, in dolore non cessit, sed magis Deum patientia maiore promeruit, quem postmodum Raphael Angelus collaudat.*

Sancti pro beneficiis maleficia recipiunt ab amicis.

Exemp. S. Saturi. Simili modo S. Saturus procurator domus Hunerici regis Arriani, cum ab eo maximis minis, indeque ab vxore propria multis lachrymis sollicitaretur ad Arrianismum, intrepidè cum S. Iob respondit: *tanquam vna ex insipientibus mulieribus loqueris. Formidarem, mulier, si sola esset huius vitæ amara dulcedo, artifice coniux diaboli ministraris. Si diligeres maritum, nunquam ad secundam mortem attraheres proprium virum. Distrahant filios, separent vxorem, auferant substantiam mei Domini, ego securus de promissis, verba tenebo: Si quis non dimiserit vxorem, filios, agros, aut domum, meus non poterit esse discipulus. Quid vltra? discedente muliere cum filiis refutata, confortatur Saturus, ad coronam discutitur, expoliatur, pœnis conteritur, mendicus dimittitur*: ita Victor Vticensis lib. 1. persecutionis Vvandalicæ sub finem.

Antistropha virtutes Iob & Tobiæ.

Iob & Tobias similes. Iob & Tobias in multis fuere persimiles, primò in profusis eleemosynis, & cuiuslibet misericordiæ officiis, qualia de se deprædicat Iob, c. 31. & Tobias hic c. 1. 1.

Secundò, in constanti rerum aduersarum, præsertim paupertatis, cæcitatis, & morborum tolerantia, imò gratiarum actione. Sunt enim ipsa Dei magna beneficia, vtpotè magnæ virtutis magnique præmii materia. Dicebat ergo Iob patiens: *Dominus dedit, Dominus abstulit, sit nomen Domini benedictum.* Idem dicebat Tobias.

Tertiò, Tobias hæc omnia sustinuit ob spem futuræ vitæ beatæ, v. 18. sic & Iob c. 19. v. 25. *scio*, ait, *quod redemptor meus viuit, & in nouissimo die de terra surrecturus sum. Et rursum circumdabor pelle mea, & in carne mea videbo Deum meum &c. reposita est hæc spes mea in sinu meo.* 3.

Quartò, Iob irrisus fuit ab vxore, & amicis, sed irridentes irrisit: sic & Tobias. 4.

Quintò, Deus Tobiæ opes ablatas visumq; restituit, sic & Iobo c. vlt. omnia reddidit duplicia. 5.

CAPVT TERTIVM.

SYNOPSIS.

Tobias irrisus ab vxore, Sara ab ancilla, gementes & orantes à Deo exaudiuntur, qui proinde mittit S. Raphaelem, vt vtrumque curet.

1. TVnc Tobias ingemuit, & cœpit orare cum lacrymis, 2. dicens Iustus es Domine, & omnia iudicia tua iusta sunt, & omnes viæ tuæ, misericordia, & veritas, & iudicium. 3. Et nunc Domine memor esto mei, & ne vindictam sumas de peccatis meis: neque reminiscaris delicta mea, vel parentum meorum. 4. Quoniam non obediuimus præceptis tuis, ideo traditi sumus in direptionem, & captiuitatem, & mortem, & in fabulam, & improperium omnibus nationibus, in quibus dispersisti nos. 5. Et nunc, Domine magna iudicia tua, quia non egimus secundùm præcepta tua, & non ambulauimus sinceriter coram te. 6. Et nunc, Domine, secundùm voluntatem tuam

fac mecum, & præcipe in pace recipi ſpiritum meum : expedit enim mihi mori magis
quàm viuere. 7. Eadem itaque die contigit, vt Sara filia Raguelis in Rages ciuitate
Medorum, & ipſa audiret improperium ab vna ex ancillis patris ſui, 8. quoniam
tradita fuerat ſeptem viris, & dæmonium nomine Aſmodæus occiderat eos ; mox vt
ingreſſi fuiſſent ad eam. 9. Ergo cùm pro culpa ſua increparet puellam, reſpondit ei,
dicens : Ampliùs ex te non videamus filium aut filiam ſuper terram, interfectrix vi-
rorum tuorum. 10. Numquid & occidere me vis, ſicut iam occidiſti ſeptem viros?
Ad hanc vocem perrexit in ſuperius cubiculum domus ſuæ : & tribus diebus, & tribus
noctibus non manducauit, neque bibit : 11. ſed in oratione perſiſtens, cum lacrymis
deprecabatur Deum, vt ab iſto improperio liberaret eam. 12. Factum eſt autem die
tertia, dum compleret orationem, benedicens Dominum, 13. dixit : Benedictum
eſt nomen tuum, Deus patrum noſtrorum : qui cùm iratus fueris, miſericordiam fa-
cies, & in tempore tribulationis peccata dimittis his, qui inuocant te. 14. Ad te Do-
mine faciem meam conuerto, ad te oculos meos dirigo. 15. Peto, Domine, vt de vin-
culo improperii huius abſoluas me, aut certè deſuper terram eripias me. 16. Tu ſcis,
Domine, quia nũquam concupiui virum, & mundam ſeruaui animam meam ab omni
concupiſcentia. 17. Numquam cum ludentibus miſcui me : neque cum his, qui in leui-
tate ambulant, participem me præbui. 18. Virum autem cum timore tuo, non cum
libidine mea conſenſi ſuſcipere. 19. Et, aut ego indigna fui illis, aut illi forſitan me
non fuerunt digni : quia forſitan viro alii conſeruaſti me. 20. Non eſt enim in homi-
nis poteſtate conſilium tuum. 21. Hoc autem pro certo habet omnis qui te colit,
quòd vita eius, ſi in probatione fuerit, coronabitur : ſi autem in tribulatione fuerit,
liberabitur : & ſi in correptione fuerit, ad miſericordiam tuam venire licebit. 22. Non
enim delectatis in perditionibus noſtris : quia poſt tempeſtatem, tranquillum facis :
& poſt lacrymationem & fletum, exultationem infundis. 23. Sit nomen tuum
Deus Iſrael benedictum in ſæcula. 24. In illo tempore exauditæ ſunt preces ambo-
rum in conſpectu gloriæ ſummi Dei : 25. & miſſus eſt Angelus Domini ſanctus
Raphael, vt curaret eos ambos, quorum vno tempore ſunt orationes in conſpectu
Domini recitatæ.

Verſ. 1.

Tobias turbatur triſtione nõ cæcitate, cur?

Tunc Tobias ingemuit ; & cœpit orare cum lacrymis. Græcè *cum gemitu & lacbrymis.* Hebr. *cum ſuſcepto dolore magno, & quadam etiam corporis ægritudine.* Dolor enim animi creat dolorem corporis, & ægritudo mentis ægritudinem parit carnis. Paſſio enim, & affectio animi per ſympathiam in corpus ſeſe diffundit. Vide hîc quàm verum ſit illud Eccleſ. cap. 7. verſ. 8. *Calumnia conturbat ſapientem.* En tibi cæcitas non turbauit Tobiam, ſed conturbauit eum calumnia vxoris. Cæcitatem enim ſciebat ſibi immiſſam à Deo ex ratione iuſta ; at calumniam ſentiebat ſibi ab vxore fieri non ex ratione, ſed ex paſſione iniuſta, quæ idcirco grauè erat peccatum, quod proinde ipſum valde affligebat. Magis enim offenſa Dei creatoris ſui, quàm iniuria (B) propria eum cruciabat.

Cœpit orare cùm lacrymis, ex intimo cordis ſenſu, deuotione, & compunctione ; ideoque quaſi vim intulit Deo, vt eum exaudiret, & conſolaretur. Audi S. Auguſtinum Sermone ducenteſimo vigeſimo ſexto de Tempore qui eſt de Tobia : *Oratio iuſti clauis eſt cæli. Aſcendit precatio, & deſcendit Dei miſeratio. Licet alta ſit terra, altum cælum, audit tamen Deus hominis linguam, ſi mundam habeat conſcientiam. Cum ſenſibus loquitur, ſi ſit ſolus noſter gemitus, Sufficit auribus imber oculorum, fletus citius audit, quàm voces.* Audi & S. Bern. de modo bene viuendi cap. 10. *Anna mater Samuelis per cõpunctionem, & lachrymas meruit habere filium, inſuper obtinuit apud Deum prophe-* (A) *tiæ donum. Dauid per compunctionem, & lachrymas, obtinuit veniam perpetrati homicidii, atque adulterii. Sic enim audiuit per Prophetam : Non morieris, quia Dominus tranſtulit peccatum tuum. Pater Tobias per cõpunctionem & lachrymas, meruit accipere curationem cæcitatis, & conſolationem paupertatis. Sic enim dixit ei Raphael angelus : Gaudium tibi ſemper ſit, & adiecit ; Forti animo eſto, in proximo eſt, vt à Deo cureris. Etiam Maria Magdalena per compunctionem, & lachrymas meruit à Domino audire : Remittuntur tibi peccata tua.*

Oratio iuſti clauis eſt cæli.

Verſ. 2.

Via Dei quæ?

Et omnes viæ tuæ miſericordia, & veritas, & iudiciũ. Viæ Dei ſunt Dei ordinationes, cõſilia, decreta, gubernationes, actiones, opera. Hiſce enim quaſi viis vtitur, & ad creaturas, hominesq; regẽdos deſcẽdit ; q. d. omnia Dei opera ſunt miſericordia, vera, & iuſta : miſericordia, quia mille noſtris miſeriis, mille miſerationib. ſuccurrit. Rurſum quia cum peccata noſtra punit, punit citrà condignũ, & iuſtitiã miſericordia tẽperat. Item punit leuibus pœnis in hac vita, vt per eas metientes, & metuẽtes atrociſſima gehennæ ſupplicia, declinãdo à peccatis caueamus. Deniq; punit vnum, vel paucos, vt cæteri omnes eorum exemplo ſapiant. Eadẽ ſunt vera, quia ſapiẽtiæ, & veritati primæ conformia ; & quia veriſſimè quod promiſit, quodque minatus eſt, præſtat. Eſt enim ipſe in dictis, factiſque veriſſimus & conſtantiſſimus. Eadem ſunt iudicium, quia manant ab æterna lege, quæ eſt in mente Dei, & à prima iuſtitia, iudicioque diuino, ideoque iuſtiſſimo.

Tropol. Deus vult, vt in hiſce tribus ipſum

Trop.

imitemur. Cupit ergo in omnibus actionibus nostris *misericordiam* quandam inesse, vt vel aliis subueniamus, vel certè nobis ipsis: *veritatem*, vt conuenienter naturæ, ac rationi, conuenienter etiam fini nostro; & si quid vlli dixerimus, dictis ipsis conuenienter agamus: *iudicium*, vt cuilibet, quod suum est, Deo proximo nobis ipsis tribuamus: prudenterque viuamus. ita Serarius.

vers. 6. *Præcipe in pace recipi spiritum meum.* Græca addunt, *quia audiui exprobrationes immeritas*; vndè patet, quàm grauiter probra vxoris & aliorum pupugerint animum Tobiæ, vt optauerit mori. Ait enim: *Expedit enim mihi mors magis, quàm viuere.* *Vita in mœrore est mors.* Vita enim in assiduo, magnoque mœrore non est vita, sed mors, imo peior morte: quarè recta ratio dictat, tunc satius esse mori, quàm viuere, si nimirum ita placeret Deo. Sic Iob. c. 3. 14. *Suspendium, ait, elegit anima mea, & mortem ossa mea.* Et Elias 3. Reg. 19. 4. persecutiones sustinēs à Iezabel *petiuit animæ suæ, vt moreretur, & ait: Sufficit, mihi Domine, tolle animam meam.* Et S. Paulus 2. Corinth. 1. *supra modum,* ait, *grauati sumus, supra virtutem, ita vt tæderet nos etiam viuere.* Fortioris tamen & generosioris animi est mortem non optare, sed aduersa quælibet inuicto animo tolerare & superare. Vnde S. Aug. à Vvandalis Hippone obsessus: *Noueritis,* inquit, *me hoc tempore nostræ calamitatis, id Deum rogare, vt aut hanc ciuitatem ab hostibus circumdatam liberare dignetur, aut, si aliud ei videtur, suos seruos ad perferendam suam voluntatem fortes faciat, aut certè, vt me de hoc sæculo ad se accipiat.* Et hoc tertium obtinuit. Nam tribus mensibus antequàm vrbs caperetur, vita functus est.

vers. 7. *Eadem itaque die contigit, vt Sara.* Nota hîc miram Dei erga suos fideles prouidentiam. Combinauit enim calumniam Tobiæ cum calumnia Saræ, ac orationem & compunctionem Tobiæ cum oratione & compunctione Saræ, vt vtrumque consolaretur per mutuum coniugium. Et hoc significat τὸ *itaque* quòd respuit futuram coniugii narrationem. Hoc est quod ait Salomon Prou. 19. 14. *Domus, & diuitiæ dantur à parentibus: à Domino autem propriè vxor prudens.* *Vxor prudens datur à Deo.*

Similia sunt in vitis Sanctorum. Ioannes Moschus in prato spirituali c. 201. narrat filium *Exemplum* cuiusdam Constantinopolitani viri clarissimi, qui omnia erogarat in pauperes, ac moriens non nisi Christum filio curatorem reliquerat, cum filius iam depauperatus templum ingressus deuotè Deum inuocaret, visum à Patritio quodam ditissimo, qui pro hac pietate filiam suam cum ampla dote illi despondit.

In Rages ciuitate Medorum. Græca habent *in Ecbatanis*: nam Rages ciuitas sita erat in monte Ecbatanis, vt dicitur c. 5. v. 9. eratque metropolis & regia Medorum.

vers. 8. *Quoniam tradita fuerat* (successiue) *septem viris, & dæmonium nomine Asmodæus occiderat eos, mox vt ingressi fuissent ad eam;* Causam necis à Raphaele audiemus c. 6. v. 17. *Dæmonium,* *Dæmonis etimon.* Græcè additur τὸ πονηρὸν, id est *illud malum, & nequam,* scilicet, pessimum & *nequissimum,* vt ait 1. S. Prosper. parte 2. Promis. c. 39.

Plato in Chratylo ait dæmones dici, quasi, δαήμονας, id est, scientes, quòd plenam habeant naturæ, & rerum naturalium cognitionem, idque probat Lactant. lib. 2. diuin. inst. c. 14. & S. Aug. lib. 9. de ciuit. c. 20. Secundò, alii dæ- 2. monis etymon deriuant à δαίεσθαι, id est regere, quòd dæmones sint hominum gubernatores; vndè Plutar. scripsit librum de genio Socratis, qui eum dirigebat. Tertiò, Euseb. lib. 4. 3. de præpar. Euang. Dæmon. inquit, dicitur à δειμαίνειν, id est, terrere, quòd homines terrefaciat. Nā, *Si quod,* ait apud S. Athan. S. Anton. *dæmones in pectoribus, malæ mētis, & pauoris semen inuenerint, quasi latrones qui deserta obtinent loca, captos cumulant timores, & crudeliter imminentes infelicem puniunt animam.* Addit S. Athan. ad S. Antonium adductus est adolescentulus, *principalem habens dæmonem*, quem ad discipulum suum ablegans dicebat: *Non est hoc meum opus. Nam contrahunt dæmonum ordinem*, principalem scilicet, *nondum sum donatus gratia, sed hæc est Pauli gratia simplicis,* prout Palladius cap. 28. narrat.

Quartò Eugubin. lib. 8. de perenni phil. c. 4. 19. græcum δαίμων, deriuat ab Heb. שדים, *ſedim* vel, per crasim, *ſdaim*, id est, perditores, vastatores; tales enim sunt, & talis maximè est Asmodæus.

Asmodæus quis? Quæres, quisnam sit Asmodæus? Rabbini apud Eliam in Thisbi, asserunt primò, Asmodæum natum è Noema, quæ fuit soror Tubal, Cain, & Schintonis vxor. Genes. 4. v. 22. Quatuor enim dæmonum esse matres, scilicet, Noemia, siue vt ipsi nominant, Nahema, Lilith, Ogereth, & Machlath. Secundò, Asmodæum esse eum, qui in paraphrasi Chaldaica Iob 28. vocarut Sammael, qui Euam tentauit, & superauit, ac coniuges exagitat, auctorque est omnium rixarum: Cum illo Saræ certamen fuisse, quæ ab Angelo Dei adiuta victrix abiit: vnde ipsa à vincendo & præualendo nomen accepit. Sara enim Hebr. idem est, quòd dominans & *Domina*; hoc posterius aptum verumque est. Tertiò, Ecclesi. c. 1. *Ego Ecclesiastes fui Rex*; Chaldæus vertit: *Asmedai malca deschedim*, id est *Asmodæus rex dæmonum.* Addit Zohar, Salomonem regno eiectum ab Asmodæo in deserto fuisse detentum; ipsumque Asmodæum interim speciem Salomonis assumpsisse, ac ius Hebræis in Ierusalem dixisse. Verùm hæc Rabbinorum sunt commenta, ideoque figmenta.

Resp. Dico ergo Asmodæum esse dæmonem, qui homines ad libidinem exagitat, ac superatos à se plectit, maléque mulctat, vti malè mulctauit septem Saræ sponsos ob impudicitiam. Id ita esse colligitur ex ea, quæ Asmodæo c. 6. v. 17. concessa potestas est. *Hi namque qui coniugium ita suscipiunt, vt Deum à se, & sua mente excludant, & suæ libidini ita vacent, sicut equus & mulus, quibus non est intellectus, habet dæmonium potestatem super eos.* Solent verò dæmones eorum ipsorum, quos deceperint, esse carnifices. *A quo enim quis superatus est, huius & seruus est.* 2. Pet. 2. 19. in eos ergo, quasi reos & mancipia sua suppliciis suis grassatur Asmodæus. Vnde Asmodæus, vel Asmodæi socius, aut subditus fuit dæmon ille, quem Cyprianus primùm magus, sed posteà fidelis, & martyr suis incantationibus exciuit, vt S. Iustinam Virginem, & martyrem in adolescentis, qui eam deperibat, amorem

inflecteret, ſed fruſtra. Vicit enim cum ſigno crocis, oratione & conſtantia S. Iuſtina. Talis quoque fuit dæmon ille, qui puellam ab adoleſcente mago incantatam obſidens, à S. Hilarione rogatus, cur ipſum adoleſcentem magum potius non obſediſſet, reſpondit: *Vt quid in eum intrarem, qui habebat collegam meum amoris dæmonem*, vti refert S. Hier. in vita S. Hilarionis. Denique audi S. Athan. in vita S. Antonii: *Dæmon ille ad Antonij ſe genua prouoluens, humana voce flebat, dicens: Multos reduxi, plurimos decepi: nunc autem, vt à cæteris Sanctis, ita & tuo ſum labore ſuperatus. Quem cum interrogaret Antonius, quiſnam eſſet qui talia loqueretur, ait: Ego ſum fornicationis amicus, ego multimoda aduerſùm omnes adoleſcentes turpitudinis arma ſuſcepi. hinc & ſpiritus fornicationis vocor. Quantos pudicè viuere diſponentes feſelli quos tenuiter incipientes ad ſordes priſtinas redire perſuaſi. Ego ſum, propter quem propheta lapſos increpat dicens: ſpiritu fornicationis ſeducti eſtis: & reuera per me illi fuerant ſupplantati. Ego ſum, qui te ipſum ſæpe tentaui, & ſemper repulſus ſum.*

Aſmodæi etymon. Quæres ſecundò, Cur vocatur Aſmodæus? Reſp. primò Serarius, Aſmodæus dicitur quaſi
1. אש *es*, id eſt, ignis Madai, id eſt Mediæ, quòd eſſet rex dæmonum omnium, qui tum Mediam (in qua erat Rages, vbi agebat Sara, ciuſque ſeptem ſponſi necisi ab Aſmodæo) vicinaſque prouincias incolebant. Cum enim in Media verſaretur, vbi regem niſi in ea ipſa regione ageret? ipſe ergo omnes Medos ad libidinem ſuſcitabat, ac ſuperatos à ſe affligebat. Sunt enim dæmones Perſici, Medici, Africi, Auſtrales, Meridionales, ſepulchrales, aërii, ignei, aquei, terrei, vti docet Rhodiginus lib. 2. c. 4. & 5. Chaldæus Cant. 4. 6. & Thomas Cantiprat. lib. 2. Apum c. 57. n. 9.

2. 2. *Aſmodæus*, vel vt Hebr. dicitur, *Aſmodai* ſignificat peccati abundantiam: אשם *aſcam* enim eſt peccatum, די *dai* eſt abundantia; vbi enim ardet libido, ibi abundant peccata. Nam vt ait S. Greg. in 1. Reg. c. 15. *More ignis libido ſuccenditur, & ſi negligenter extinguitur, adiacens ſtipula velociter inflammatur.*

3. Tertiò, Aſmodæus idem eſt, quod אש *es*, id eſt, ignem, vel אשם *aſcam*, id eſt, peccatum מודד *moded*, id eſt, metiens & menſurans, vt quanta ſit concupiſcentia exploret, tantamque pœnam culpæ commenſam irroget.

4. Quartò, Aſmodæus idem eſt quòd diſperditor, deſolator ab אשם *aſcam*, id eſt, deſolauit vel a שמד *ſcamad*, id eſt, diſperdidit.

5. Quintò & aptiſſimè, Aſmodæus dicitur, quaſi *es*, id eſt ignis, vel *aſcã*, id eſt peccati, שומד *Scomed* id eſt diſperditor. Ipſe enim inducitur hic, vt libidinis vltor, & ſponſorum impudicorum occiſor.

Mox vt ingreſſi ad eam, Græcè. *Antequam eſſent ipſi cum ea, vt in vxoribus*, id eſt, antequam congrederentur. Non enim permiſit Deus Saram tam caſtam à tam inceſtis tangi, ſed ante tactum eos per Aſmodæum occidit, eo quòd vellent eam effræni libidine inuadere.

verſ. 9. *Amplius* (deinceps: nam nullum huc vſque genuerat filium) *ex te non videamus filium, aut filiam ſuper terram interfectrix virorũ tuorum.* Grauis fuit hæc contumelia iactata ab ancilla, vel vt

A græcè eſt ab ancillis in Saram. græca magis eam exaggerant. Sic enim habent: *& dixerunt ad eam: Non intelligis ſuffocans tu viros? Ecce ſeptem habuiſti: & vnius eorum non es nominata. Quid nos flagellas? Si mortui ſunt; vade cum eis: non videamus tuum filium, vel filiam in ſæculum.*

Vbi nota tria conuitia ab ancilla Saræ fuiſſe obiecta; primò, quòd ſeptem ſponſos occidiſſet, imò ſuffocaſſet, cum id non feciſſet ipſa, ſed Aſmodæus. Quid enim turpius, quid atrocius ſponſæ, quàm dicere, tu occidiſti tuum ſponſum? ſecundò, quòd nomen eius deprauet: pro *Sara*, enim, id eſt, domina, vocat eam צרה *ſaram*, id eſt tribulatam & miſeram. Tertiò, ſterilitatem

B ei perpetuam imprecatur. Sic S. Monica ab ancilla vocata meri bibula valdè fuit afflicta, vt refert S. Aug. lib. 9. Confeſſ. c. 8. Sic & Sara hîc adeo fuit excruciata, vt v. 15. oret; *Peto, Domine, vt de vinculo improperii huius abſoluas me, aut certè deſuper terram eripias me.*

Ad hanc vocem perrexit in cubiculum ſuperius. verſ. 10.
Græcè eſt: *Triſtata eſt*, ὥστε ἀπάγξασθαι, quod Vatab. vertit: *vt præfocare ſe cogitaret*, ſed reſiliens, ſeſeque corrigens dixit: *vnica patri meo ſum, illud ſi faciam, ipſi dedecus ſempiternum erit, & præſentiſſima mortis occaſio, quia eius ſenectutem cum mœrore ad inferos deducam*, id eſt, ad mortem, ſeu ſepulchrum, vt capite 6. verſ. 7. ita & Hebr.

C qui habet: *in tantum affligebatur, vt ſtrangulare ſe cuperet: quod etiam feciſſet, niſi cogitaſſet iterum, ſic deducam canos patris & matris cum dolore ad ſepulchrum.* Melius Interpres Græcorum Bibliorum Regiorum vertit: *Triſtata eſt, vt ſuffocaretur*, ſcilicet, præ anguſtia doloris & mœroris.

Et tribus diebus, & tribus noctibus non manducauit, neque bibit, ſed in oratione perſiſtens. Vide hîc fructum contumeliæ; ipſa enim peperit cõpunctionem, hæc ieiunium & orationem triduanam. Nam, vt ait Lyran. *Feruor orationis & prolixitas inducit obliuionem cibi & potus*, & Gloſſa: *ſola*, inquit, *oratione pingueſcit, quem macies corporis paſcit.*

Benedictum eſt nomen tuum, Deus. Græca vbe-
D rius habent: *Benedictus es Domine Deus meus, & benedictum nomen tuum, ſanctum, & glorioſum in ſæcula. Benedicant te omnia opera tua in ſæculum.* verſ. 13.
Hac oratione triduana impetrauit Sara à Deo reſignationem, & tranquillitatem animi cum magna in Deum confidentia, vt nouam orationem ordiens prorumperet in Dei benedictionem & laudem: nam vt ait S. Ambr. cap. 2. Inſt. Virg. *Bona oratio, quæ ordinem ſeruat, vt primò à diuinis inchoemus laudibus. Si enim cum apud hominem agimus, beneuolum volumus iudicem facere: quantò magis cum dominum noſtrum precamur? Primò ergo immolemus Deo ſacrificium laudis.*

Et in tempore tribulationis peccata (ob quæ tri- verſ. 13.
E bulantur, & conſequenter tribulationem ipſam: dimiſſa enim culpa ſæpè dimittitur & pœna) *dimittis his, qui inuocant te*; nam vt ait Eccleſ. cap. 2. *pius & miſericors eſt Deus, & remittet in die tribulationis peccata.* Rurſumque cap. 3. *In die tribulationis commemorabitur tui Dominus: & ſicut in ſereno glacies, ſoluentur peccata tua.*

Tu ſcis, Domine, quia nunquàm concupiui virum, verſ. 16.
vt eum ambirem ex concupiſcentia & libidine, ſed tantùm eum accepi prolis cauſa, vt

parentibus obtemperarem, eisque nepotes & hæredes procrearem.

Mundam seruaui animam meam ab omni concupiscentia, non tantùm libidinis, sed & gulæ, superbiæ, auaritiæ, cæterarumque illecebrarum. Magna fuit hæc puritas & continentia Saræ, ob quam meruit à Deo exaudiri, & beari.

Nunquam cum ludentibus miscui me. Primò Rabbini ludum impudicum accipiunt, qualem ludunt obscœni fornicarii. Sicque explicant illud Exodi 32.6. *Sedit populus manducare & bibere, & surrexerunt ludere*, id est, fornicari. Melius Hugo, & alii ludum quemlibet accipiunt puellis familiarem, præsertim saltationem, & choream, ait Hugo, quam vir sapiens & probus apud Cæsarium lib.4.c.11. vocat *ludum Diaboli.* & Matth. Clingius in locis commun. c. de tripudio & chorea: *Quid*, ait, *est chorea? Est circulus cuius centrum est Diabolus, & circumferentia omnes Angeli eius.* Quocirca B. Virgo teste S. Greg. 4. Dial. c.17. monebat Musam virginem, *vt nihil vltra leue, aut puellare ageret, iocis, ludisque abstineret.*

Vndè etiam Ieremias cap. 15. *non sedi*, ait, *in concilio ludentium.* Quem in locum B. Hieronymus: *Vtinam*, ait, *Dominus præstet & nobis non sedere in concilio ludentium, & eorum, qui futura non cogitant.* Sic etiam Psal. 25. Dauid: *Non sedi cum concilio vanitatis.*

vers.15. *Hoc autem pro certo habet omnis, qui te colit, quod vita eius si in probatione fuerit, coronabitur*, si nimirùm in tentatione & probatione manserit Deo fidelis & constans. Nam, vt ait S. Iacobus c. 1. v. 12. *Beatus homo, qui suffert tentationem, quoniam cum probatus fuerit, accipiet coronam vitæ, quam repromisit Deus diligentibus se.*

Et si in correptione (ita legendum cum Rom. & Græcis, non *corruptione* vti legunt nonnulli) *ad misericordiam tuam venire licebit*, q. d. si tuus cultor, ô Domine, à te ob aliquod delictum corripiatur, & castigetur per pœnitentiam, veniam postulans, illam à te impetrabit. Hoc fine enim eum corripuisti, & castigasti, vt eum ad delicti pœnitentiam impelleres, & pœnitenti parceres, teque reconciliares.

Quia post tempestatem tranquillum facis: & post lachrymationem & fletum exultationem infundis, nimirùm post nubila Phœbus, post noctē aurora, post hyemem æstas, post morbum sanitas, post desolationem consolatio, post crucem gloria, post mortem resurrectio, & vt ait Tertul. in Apol. Christus post fel, fauos, & mella gustauit. Verè Salomon prou. 14. 10. *Cor*, ait, *quod nouit amaritudinem animæ suæ, in gaudio eius non miscebitur extraneus. Vide* ibi dicta. Et Psaltes Psal. 93. 19. *Secundùm multitudinem dolorum meorum in corde meo, consolationes tuæ lætificauerunt animam meam.*

vers. 25. *Et missus est Angelus Domini S. Raphael, vt curaret eos ambos, quorum vno tempore sunt orationes in conspectu Domini recitatæ*, id est, præsentatæ & oblatæ per Angelos vtriusque custodes, imò per S. Raphaelem, vti ipse Tobiæ asserit c. 12. 12. *Quandò*, inquit, *orabas cum lachrymis, ego obtuli orationem tuam Domino.* Hinc Apoc. 8. 3. dicitur Angelus stetisse cum thuribulo aureo, eoque obtulisse Deo incensum, id est, orationes sanctorum. A *Raphael* Hebr. dicitur, quasi רפאאל *rophe Raphael*, id est, *medicus Dei*, aut *medicina & curatio Dei.* quis & ita S. Greg. hom. 34. in Euang. & S. Hier. in *qualis* c. 8. Danielis. Sic Deus ipse vocatur *rophe*, id est, medicus, curator, & saluator tuus. Græcè *ὁ ἰώμενός σε*, id est, *medens tibi, & sanans te.* Exodi 15. 26. 4 Reg. 24. Psal. 39. v. 5. & alibi sæpè. Raphael ergo est Dei medentis vicarius, executor & operator sanitatis. Vnde Ecclesia in officio Michaelis orat Christum.

Angelum nobis medicum salutis
Mitte de cælis Raphael, vt omnes
Sanet ægrotos, pariterque nostros.
Dirigat actus.

B Apud S. Augustinum, serm. 226. ait ipse Raphael: *Ego sum minister curationis, Deus est auctor sanitatis.* D. Hieronymus loco citato: *Vbicumque*, ait, *medicina & curatio necessaria est, Raphael mittitur, qui interpretatur curatio, vel medicina Dei, hoc, videlicet nominis interpretationi significāte, quòd in Deo sit meditina vera.* Hebr. textus paulò infra, *Misit*, ait, *Dominus Angelum Raphaelem, Principem curationibus præpositum, siue qui sanitatum præses est.* Vndè in Romano Missali, quod anno 1520. Parisiis editum; Missa est de S. Raphaele, pro ægrotantibus, & peregrinantibus.

Porrò Hebr. hoc loco sic habet; *In tempore illo exaudita est oratio amborum in conspectu ipsius Secenah, & in conspectu throni gloriæ Iehoueh: oratio* C *quidem Tobiæ pro cæcitate oculorum suorum, oratio verò Saræ pro humiliatione parentum suorum. Secena* est Spiritus S. ait R. Elias, ita dictus, quòd habitet in sanctis; שכן *sachan* enim est *habitare.*

Græca Romana habent: *Exaudita est oratio amborum in conspectu gloriæ magni Raphaelis*, id est, magni Dei, qui summus est Raphael. id est, medicus & curator, vti iam dixi. Aut q. d. exaudita est oratio in conspectu Dei, vt vertit Noster, qui est gloria magni Raphaelis. Deus enim omnium Angelorum & hominum, est decus & gloria. iuxta illud Psal. 3. *Tu Domine susceptor meus es, gloria mea, & exaltans caput meum.* Aut tertiò D & optimè, q.d. Exaudita est oratio amborum à Deo, in conspectu gloriosi, magnique Raphaelis qui eandem diuinæ maiestati obtulerat. Esto enim, Raphael Tobiæ esset præsens, ideóque à Sara absens, tamen absentis preces ipse videbat, & audiebat, imò poterat in ictu oculi à Tobia auolare ad Saram, indeque reuolare ad Tobiam, adeoque ad Deum in cælum empyreum. Angeli enim sunt celerrimi, & instar fulguris è cælo in terram dilabuntur.

Alleg. Glossa: *Mysticè*, ait, *per Raphaelem intelligi potest Dominus noster Iesus Christus, qui dicitur magni consilii Angelus secundùm translationem 70. Isaiæ 9. & venit in mundum ad curandum in* E *vtroque sexu genus humanum.* In Græcis porro dicuntur paulo signatius nonnulla: *Missus est Raphael, vt ambobus mederetur; ipsius Tobit albugines abstergeret, & Saram Raguelis filiam daret Tobiæ, filio Tobit vxorem, & vinciret Asmodæum, malum dæmonium; quia ad Tobiam pertineret hæreditate illam accipere*, id est Saram, quæ illi velut optima hæreditas debebatur, idque quia, vt ait Hæbræus; *Tobiæ ius erat propinquitatis*, id est, propinquitatis iure illam sibi vendicare poterat.

Raphael ex quo Angel. ordine. Quæres, ex qua hierarchia sit Raphael? Dominicus Bannes in 1. p. quæst. 112. ar. 4. putat esse ex infimo ordine Angelorum, quia ipse videtur fuisse Angelus custos Tobiæ; Angeli autem custodes sunt ex infimo ordine. Vnde S. Thom. 1. p. quæst. 113. art. 3. ait, Michaelem esse ex ordine Principatuum, Gabrielem ex ordine Archangelorum, Raphaelem ex ordine Angelorum.

Resp. 1.

2. Secundò, Serarius hîc q. 2. putat esse ex ordine penultimo, qui est Archangelorum. Nam S. Isidorus lib. 7. Orig. c. 5. Prosper. p. 2. promiss. c. 29. & alii Raphaelem vocant Archangelum.

3. Tertiò, alii apud Ioannem Echium hom. 5. in festo S. Michaelis, censent, Raphaelem esse ex ordine Potestatum. Hi enim potestatis suæ impetium in dæmones exercent, vti fecit hîc Raphael, ligando Asmodæum. Alii opinantur eum esse ex ordine Virtutum.

4. verè Quartò & optimè, plures censent Raphaelem esse ex primo ordine Seraphinorum, adeoque esse vnum è septem primis Seraphinis. Hi enim proximè assistunt Deo, vti ait ste fatit Raphael. c. 12. 15. ita Greg. de Valentia 1. p. in q. 112. D. Thomæ. q. 6. Viegas comment. 2. sect. 18. in c. 12. Apoc. Nazian. & Cyril. quos citat, & sequitor noster Ribadeneira in festo S. Michaelis. Hinc & Missa Æthiopica tam Raphaelem, quàm Michaelem, & Gabrielem vnum è præstantioribus Angelis constituit. Vndè Sepr. Rom. hoc. v. *Raphaelem vocant magnum: eam gloria*, inquiunt, *magni Raphaelis.*

Hebr. vt est apud Lyran. c. 18. gen. tres Angelos sub virili forma Abrahamo visos, Michaelem, Gabrielem, Raphaelē appellant. Primum ad nonciandam Isaac filii generationem; Secundum ad impuras vrbes flammis diroendas; Tertium ad curandum Abraham à vulnere circumcisionis missos dixerunt: at refellitur Hebræi à Tostaro c. 18. Genes. Portò Raphael bonæ valetudini præsidet; & ideò missus est ad pellendam Tobiæ cæcitatem, hinc nomen eius sonat, medicina Dei; Michael precibus, oblationibusque fidelium; Gabriel hominum prælis præfecti sunt. Toletus in c. 1 Luc Annot. 46. agit de Gabriele bellis præfectu, vt D. Hier. in. c. 8. Dan. ac. Ruport in c. 8. Apoc.

Raphael est præses ægrorum.

Et itinerantium. Rursos Raphael est præses itinerum, duxque proficiscentium, vnde in Itinerario Ecclesiæ ab iis inuocatur. Qua de re insigne exemplum cuiusdam Aurelianensis peregrini ab hustibus inuasi inoocantis S. Raphaelem, & ab eo liberati recenset Petrus de Nathal. Episcopus Equil. lib. 4. c. 141.

An Raphael custos Tobiæ. Quæres secundò. An Raphael propriè fuerit Angelus custos Tobiæ? affirmat D. Bānes loco cit. Prob. quia Angeli custodis munus est preces offerre Deo: hoc autem fecit Raphael. Rursum ipse Tobiam per totum iter comitatus custodiuit, ac omnibus periculis eripoit. Fuit ergo eius custos. Verùm dico cum Serario & Greg. de Valentia, eum non fuisse propriè custodem Tobiæ, primò, quia hic custus est ex nono & infimo ordine Angelorum; Raphael autem est ex primo ordine Seraphinorum. Secundò, tutelares Angeli ab exordio vitæ à Deo hominibus tribuuntur, vel (vt placet nonnullis) à conceptu: At Raphael missus cælitus fuit, cum Tobias adolescentiæ ageret annos. Tertiò, Non fuit præcipuè missus ad iuniorem Tobiam regendum, tuendumque; sed ad Tobiam pattem sanandum, Saramque à dæmono liberandam, vt patet c. 12. Hinc patet responsio ad argumentum: nam non solum Angeli, sed & Seraphini nostras preces Deo offerunt; omnes enim sunt administratorii spiritus in ministerium missi, vt ait Apost. Hebr. 1.

Resp. negatiuè.

Denique sicut Asmodæus est rex dæmonum, & præses luxuriæ, sic eius Antagonista S. Raphael & rex Angelorum, est præses castitatis & castorum tutelaris, vti fuit hic Tobiæ & Saræ. Vndè ipse, vel eius asseclæ S. Thomam Aquinatem cingulo castitatis cinxerunt, vt habet eius vita, ac S. Equitium quasi castrando, castitatis dono præmiarunt; vti refert S. Greg. 1. Dial. c. 4.

Tropol. disce hîc, quanta sit animæ dignitas quantaque Dei & Angelorum, etiam Seraphinorum (qualis est Raphael) dignatio, qua dignantur hominum peccatorum, vilium & miserorum tantum, tamque particularem, & prouidam curam gerere, quantam hîc gessit Raphael Tobiæ & Saræ. Lege S. Bern. in Psal. 90. serm. 17. vbi inter cætera obstupescens ait: *Angelis suis mandauit de te, vt custodiant te in omnibus viis tuis. Confiteantur Domino misericordiæ eius, & mirabilia eius filiis hominum. Confiteantur, & dicant inter gentes, quoniam magnificauit Dominus facere cum eis. Domine, quid est homo, quia innotuisti, ei, aut quid apponis erga eum cor tuum? Apponis cor erga eum: geris pro eo sollicitudinem: curam illius habes. Denique et mittis Vnigenitum tuum: immittis spiritum tuum: promittis etiam vultum tuum. Et ne quid in cælestibus vacet ab opera solicitudinis nostræ, beatos illos spiritus propter nos mittis, in ministerium custodiæ nostræ deputas, nostros iubes fieri Pædagogos*: Et nonnullis interiectis: *Mira dignatio, & verè magna dilectio charitatis &c. Summa ergo maiestas mandauit Angelis, & Angelis suis mandauit: illis vtique sublimibus, tam beatis, tam proximis sibi cohærentibus, tam familiariter adhærentibus, & verè domesticis Dei. Mandauit de te. Tu quis es? Domine quid est homo, quòd memoriis eius, aut filius hominis, quoniam reputas eum? quasi vero non sit homo putredo, & filius hominis vermis? sed quid putat mandauit de te?* &c.

CAPVT QVARTVM.

SYNOPSIS.

Tobias moriturus, vti putabat, filio dat vltima virtutis salutisque monita.

1. Igitur cùm Tobias putaret orationẽ suam exaudiri, vt mori potuisset, vocauit ad se Tobiam filium suum, 2. dixitque ei: Audi, fili mi, verba oris mei & mi, & ea in corde tuo, quasi fundamentum construe. 3. Cùm acceperit Deus animam meam, corpus meum sepeli: & honorem habebis matri tuę omnibus diebus vitę eius: 4. memor enim esse debes, quæ & quanta pericula passa sit propter te in vtero suo. 5. Cùm autem & ipsa compleuerit tempus vitæ suæ, sepelias eam circa me. 6. Omnibus autem diebus vitæ tuæ in mente habeto Deum: & caue ne aliquando peccato consentias, & prætermittas præcepta Domini Dei nostri. 7. Ex substantia tua fac eleemosynam, & noli auertere faciem tuam ab vllo paupere: ita enim fiet vt nec à te auertatur facies Domini. 8. Quo modo potueris, ita esto misericors. 9. Si multum tibi fuerit, abundanter tribue: si exiguum tibi fuerit, etiam exiguum libenter impertiri stude. 10. Præmium enim bonum tibi thesaurizas in die necessitatis. 11. quoniam eleemosyna ab omni peccato & à morte liberat, & non patietur animam ire in tenebras. 12. Fiducia magna erit coram summo Deo eleemosyna, omnibus facientibus eam. 13. Attende tibi, fili mi, ab omni fornicatione, & præter vxorem tuam nunquam patiaris crimen scire. 14. Superbiam numquam in tuo sensu, aut in tuo verbo, dominari permittas: in ipsa enim initium sumpsit omnis perditio. 15. quicumque tibi aliquid operatus fuerit, statim ei mercedem restitue, & merces mercenarii tui apud te omnino non remaneat. 16. quod ab alio oderis fieri tibi, vide ne tu aliquando alteri facias. 17. Panem tuum cum esurientibus & egenis comede, & de vestimentis tuis nudos tege. 18. Panem tuũ & vinũ tuum, super sepulturã iusti constitue, & noli ex eo manducare & bibere cum peccatoribus. 19. consilium semper à sapiente perquire. 20. Omni tempore benedic Deum, & pete ab eo, vt vias tuas dirigat, & omnia consilia tua in ipso permaneant. 21. Indico etiam tibi fili mi, dedisse me decem talenta argenti, dum adhuc infantulus esses, Gabelo, in Rages ciuitate Medorum, & chirographum eius apud me habeo: 22. & ideo perquire quo modo ad eum peruenias, & recipias ab eo suprà memoratum pondus argenti, & restituas ei chirographum suum. 23. Noli timere, fili mi: pauperem quidem vitam gerimus, sed multa bona habebimus, si timuerimus Deum, & recesserimus ab omni peccato, & fecerimus bene.

Monita Tobiæ duodecim.

Svnt ea numero duodecim; primum est de pietate patri & matri tam in vita, quàm post mortem exhibendà v. 3. 4. & 5. secundum de religione erga Deum v. 6. & 20. Tertium de eleemosyna. v. 7. & 17. Quartum de fuga fornicationis, & castitate v. 13. Quintum de fuga superbiæ & humilitate v. 14. Sextum de iustitia & mercede operariis iustè statim persoluenda v. 15. Septimũ de talione, vt nemini faciat id, quod sibi fieri nolit v. 16. Octauum de cura pro mortuis v. 18. Nonum de prudentia, vt nil faciat sine consilio viri sapientis v. 19. Decimum de assidua Dei memoria, laude & inuocatione v. 20. Vndecimum de prouidentia alendæ familiæ, repetendo pecuniam Gabelo mutuo datam v. 22. Duodecimum vt paupertatem suam soletur spe in Deum, qui sperantes in se ditat. Similia aurea monita, & documenta virtutum viri sancti moA rituri filiis, & posteris suis tradidere, vt S. Ludouicus filio suo Philippo: lege ea in vita S. Ludouici apud Surium die 25. Augusti; S. Ephrem, vt patet ex eius testamento, S. Theodorus Studita, S. Dominicus, S. Franciscus, cuius testamentum extat in fine tom. 4. Biblioth. S. Patrum.

Honorem habebis matri tuæ, iuxta illud Dei in Decalogo: *Honora patrem & matrem, vt sis longæuus super terram.* Deuter. 5. 16. vide ibi dicta. vers. 2.
B Mirare hîc Tobiæ æquanimitatem, qui acri probro exceptus ab vxore, eius tamen honorem & curam filio demandat, vtque ipse memor sit dolorum, fastidiorum, & periculorum, quæ ipsa pro eo passa est in vtero, & deinceps. Audi Eccles. c. 3. *Qui timet Dominum, honorabit parentes: & quasi Dominis seruiet his qui se genuerunt. Quàm malæ famæ est, qui derelinquit Patrem: & est maledictus à Deo, qui exasperat matrem.*

Sepelias

Sepelias eam iuxta me. Hebr. & Græca: *sepeli eam iuxta me honorificè in eodem sepulchro.* Vir enim & vxor sunt quasi vna caro, id est, vna persona ciuilis. Genes. 2. 24. Sic Abraham cum Sara, Isaac cũ Rebecca, Iacob cum Lia eodem sepulchro sepeliri voluere. Gen. 49. 29. Memorabile est, quod

Exemplum duorum amantium. scribit S. Greg. Turon. de gloria Confess. c. 32. de duobus amantibus, viro scilicet & vxore, in cõtinentia & castitate mutuo consensu viuentibus. Cum enim vxor iam defuncta ferretur ad sepulturam, vir eius expansis in cœlum manibus ait: *Gratias tibi rerum omniũ artifex ago, quòd sicut mihi eam commendare dignatus es, ita tibi reddidi ab omni voluptatis contagio impollutam. At illa subridens ait: Sile, sile vir Dei, quia non est necesse proloqui nostrum, nemine interrogante, secretum. Post hæc obtecta opertorio recessit: Non post multũ verò tempus & ipse migrauit à sæculo, sepultusque est in loco suo. Erat autẽ in vna quidem basilica, sed è diuersis parietibus vtrũque sepulchrum habebatur. Et vnum quidem ad meridiem, alterum ad aquilonem. Manè autem facto inuenta sunt pariter (id est coniuncta) esse sepulchra, quæ vsque hodie sic perdurant: idcirco nunc incolæ duos amantes vocitant, & summo venerantur honore.*

vers. 6. *Omnibus autem diebus vitæ tuæ in mente habeto Deum,* puta in memoria, vt illius semper sis memor in intellectu, & de illo crebrò cogites & mediteris; in voluntate, vt illum iugiter reuerearis, ames, laudes, inuoces, obedias, glorifices, ideoq; caueas ab omni eius offensa, & peccato, vt sequitur, studiosè: iuxta illud Prou. 3. 6 *In omnibus viis tuis cogita Dominum, & ipse diriget gressus tuos.* Sic Enoch ambulauit cum Deo æquè, ac Noe Gen. 5. & 6. Sic Abraham audiuit à Deo: *Ambula corã me, & esto perfectus.* Genes. 17. 1. Sic Elias: *viuit,* ait, *Dominus, in cuius conspectu sto.* 3. Reg. 17. 1. & Elisæus: *viuit Dominus exercituum, in cuius conspectu sto.* 4 Reg. 3. 14. Quin & Seneca Epist. 10. *sic viue,* ait, *cum hominibus, tanquam Deus videat.*

vers. 7. *Fac eleemosynam, & noli auertere faciem tuam,* (Hebr. *ne extorqueas oculos tuos*) *ab vllo paupere.* Sex

Sex eleemosynæ fructus. 1. hic eleemosynæ fructus, & stimulos Tobias dat filio, primus est; *ita enim fiet, vt nec à te auertatur facies Domini,* q. dicat: talionem tibi reddet Deus, quia ipse est curator pauperum. Quare si ab eis faciem tuam auerteris, negando eleemosynam, aut consolationem, quam eis dare potes, auertet pariter faciem suam à te Deus, negando gratiam, & opem, quam postulas.

vers. 8. *Quomodo potueris, ita esto misericors,* vt si habeas aurum, panem, cibum, illa des; si non habeas, des consilium, verbo soleris pauperem, eique bene preceris, ostendens commiserationis affectum, commiseratio enim leuat misero miseriam, eiusque partem in se suscipit.

vers. 10. 2. *Præmium enim bonum tibi thesaurizas in die necessitatis,* ac præsertim in hora mortis: quod illi dabit Deus, vtpotè à se misericordibus promissum. Pro *præmium,* Græcè est, *depositum,* quia quæ in pauperes conferuntur, non pereunt danti, sed quasi in sinum Dei custodienda deponuntur, vt is ea danti suo tempore reddat, tum in hac vita simplicia, tum duplicia, imò centuplicia in cælo. Hebr. hîc addunt: *Possidebis autem diuitias & thesauros argenti & auri in iustitia. Nam thesauri nihil proderunt, & eleemosyna liberabit à morte. Et quicumque facit eleemosynam, is videbit faciem Dei,* A *sicut scriptum est: ego in iustitia contemplabor faciem tuam, & qui occupantur ea, de cœlis sunt.*

Est hic secundus eleemosynæ fructus & stimulus. Sequitur tertius.

Quoniam eleemosyna ab omni peccato & à morte, vers. 11. 3.
(æterna, & sæpe à præsenti) *liberat.* Qua ratione? primò dispositiuè, quia eleemosyna impetrat gratiam maiorem, qua sensim eleemosynarii prouehuntur ad remissionem culpæ, etiam mortalis, & ad illam disponit, si nimirum fiat ex gratia Dei præueniente, vti ad eandem disponunt fides, spes, timor, maximè si ipsa fiat ob motiuum aliquod supernaturale, v.g. vt peccati veniam adipiscaris, vt Deo placeas, vt eius gratiam impetres. B Secundò, quia si culpa iam sit remissa, eleemosyna meretur remissionem pœnæ restantis. Tertiò, quia Deus ob eleemosynam, pœnam præsentis vitæ aufert, vel differt etiam non remissa culpa. Vnde eleemosynarii, etiam alias impii, rarò in hac vita à Deo castigantur. Quocirca Daniel c. 4. Nabuchodonosori sæuo, & impio suasit dicens: *Peccata tua eleemosynis redime:* imo S. Aug. l. 21. de ciuit. c. 27. ait, quosdam sine eleemosyna non posse saluari. Vnde S. Ambr. serm. 30. & 31. eleemosynam comparat baptismo. *Ita,* inquit, *eleemosyna extinguit peccata,* *Eleemosyna est q. Baptismus.* *sicut aqua baptismi gehennæ extinguit incendium. Ergo eleemosyna quodammodo animarum aliud est lauacrum,* C *vt si quis fortè post baptismum humana fragilitate deliquerit, supersit ei, vt iterum eleemosyna mundetur.* Et S. Cypr. lib. de oratione & eleemosyna: *sicut lauacro aquæ salutaris gehennæ ignis extinguitur: ita eleemosynis, atque operibus iustis, delictorum flamma sopitur.* B. Bernardus serm. 1. post Epiphaniam, hydriam tertiam, qua peccatorum ablutio fiat, statuit eleemosynam. Sic & eãdem baptismo comparat D. Leo, hom. 2. de Collectis, & serm. 5. *Eleemosynæ,* inquit, *peccata delent, mortem perimunt, & pœnam perpetui ignis extinguunt,* huncque Tobiæ locum subiungit, Vide dicta Eccles. 3. v. 33. ad illa: *Ignem ardentem extinguit aqua, & eleemosyna resistit peccatis,* D

Nec patietur animam ire in tenebras gehennæ, 4.
quia ipsa quasi claudit, & oppilat os gehennæ. Obiicit S. Aug. serm. 18. de verbis Domini secundùm Matth. cap. 16. ac simul respondet: *Si* inquit, *ei filius responderet miratus: quid ergo pater, tu eleemosynas non fecisti, vt modò cæcus loquaris? tu nunc nonne in tenebris es, qui mihi dicis, eleemosynæ non sinunt ire in tenebras? Nouerat ille, de qua luce doceret filium, nouerat in interiore homine, quod videbat. Filius patri porrigebat manum, vt ambularet per terram; & pater filio, vt habitaret in cælo.* Idem hom. 47. inter. 50. *Patrocinatur,* ait, *eleemosyna in die iudicii homini, vt flammas æternas non* E *timeat.* Hic est quartus eleemosynæ fructus, sequitur quintus & sextus.

Fiducia magna erit coràm summo Deo eleemosyna vers. 12. 5. & 6.
omnibus facientibus eam. Hebr. *munus amplum & bonum rependetur coràm sancto.* Vatab. *merces optima reddetur.*

Hac de causa eleemosyna habitu Reginæ Virginis coronam in capite gestans ex ramis oliuarum, in somnis apparuit S. Ioanni Eleemosynario Archiep. Alexan. eiq; dixit; Ego sum prima

filiarum regis; si me possederis amicam, ego te ducam in conspectum imperatoris. Etenim nemo habet partem apud eum, sicut ego. Ego quippe feci cum in terris hominem fieri, & saluare homines. Quo visione excitatus Sanctus Ioannes omnia sua dabat pauperibus, & quo plura erogabat, eo plura à Deo recipiebat, adeoque stannum in argentum conuertebat: ita Leontius Episcopus Neapolis in Cypro, in eius vita.

vers. 13. *Attende tibi, fili mi, ab omni fornicatione*, quam multi gentilium putabant esse licitam, ideoq; ab Apostolis nominatim fuit vetita gentibus ad Christum conuersis. Actor. 15. 19. & Paulus scribens ad gentes identidem eam vetat sub pœna gehennæ, vt 1. Corin. 6. Galat. 5. Eph. 5. Hebr. 13. Et S. Ioannes Apoc. 21. 8. *fornicantium*, ait, *pars erit in stagno ardenti, igne & sulphure, quod est mors secunda.*

Et præter vxorem tuam nunquam patiaris crimen scire, q. d. præter vxorem nullam fœminam cognoscas, vt cum ea crimen fornicationis admittas. Idem ex Mose didicit Plato, sanxitque lib. 7. de legibus: *Nemo*, inquit, *audeat vllam attingere, præter legitimam suam vxorem.*

vers. 14. *Superbiam nunquam in tuo sensu* (in tua mente, in tua cogitatione, æstimatione, iudicio, & voluntate) *aut in tuo verbo dominari permittas*, vt licet tentationes superbiæ sentias, tamen eis non consentias, vt ipsa tibi dominetur, sed tu generosè eam reprime, eique dominare: *in ipsa enim initium sumpsit omnis perditio*, tàm Lucifert & Angelorū, quàm Adami & hominum, imò vt ait S. Prosp. lib. de vita contem. c. 25. *nullū peccatum sine superbia potest, vel potuit esse, aut poterit*, quia omnis qui peccat, præponit se, suumq; appetitum Deo, eiusque legi, quod vtique est superbia. Audi S. Bern. serm. 1. de aduentu: *Si superbientibus Angelis Deus non pepercit, quantò minus tibi, putredo & vermis? Nihil ille fecit: nihil operatus est: sētūm cogitauit superbiam: & in momento, in ictu oculi, irreparabiliter præcipitatus est, quia in veritate nō stetit. Fugite superbiā, fratres mei, quæso multùm fugite. Initium omnis peccati superbia, quæ tā velociter ipsum quoque sideribus cunctis clarius micantē æterna caligine obtenebrauit Luciferum; quæ non modò Angelū, sed Angelorum primum in diabolū cōmutauit.* Deniq; serm. 54. in Cant. *Superbo Angelo horrenda & formidolosa maledictio intorquetur; quoniam in veritate non stetit. Si sic actum est cum Angelo, quid de te fiet terra & cinere? Ille in cœlo intumuit: ego in sterquilinio. Quis non tolerabiliorem in diuite superbiam, quàm in paupere ducat? Væ mihi, si tam durè impositē illo animaduersum est, proco quòd eleuatum est cor illius: nec profuit, quòd cognata potentibus superbia esse cognoscitur, quid de me exigendū & misero & superbo?* Et S. Chrysostom. homil. 4. ad popul. *Sicut est principium modestia ieiunium, id est, fundamentum & constitutio: sic etiam peccati superbia, & ab ea omne peccatum inchoatur. Ex superbia nascitur pauperum despectus, pecuniarum concupiscentia, amor principatus, multa desiderium gloriæ. Elatus etiam neque à maioribus, nedum ab inferioribus contumeliam pati sustinet*, &c. Greg. lib. 34. mot. c. 17. *Sicut inferius radix tegitur, sed ab illa rami extrinsecus expanduntur, ita se superbia intrinsecus celat, sed ab illa protinus aperta vitia pullulant. Nulla quippe mala ad publicum prodirent, nisi hac mentē in occulto constringeret.*

A Denique superbia hominem indecorum reddit, & ignobilem. Prou. 11. v. 2. *vbi fuerit superbia, ibi erit & contumelia*, & c. 29. v. 23. *superbum sequitur humilitas, & humilem spiritum suscipiet gloria.*

Quicunque tibi aliquid operatus fuerit, statim ei mercedem restitue, scil. *ante solis occasum*, si pauper sit, vt præcipitur Deuter. 24. & Leuit. 19 *Non morabitur*, ait, *opus mercenarii tui apud te vsque mane.* vers. 15.

Quod ab alio oderis fieri tibi, vide, ne tu aliquando alteri facias. Hoc est primum principium, ex quo omnes virtutes proximū concernētes, quasi cōclusiones educuntur, omniaq; vitia proximū lædētia resecātur. Audi S. Chrys. hom. 13. ad popul. *nō opus est multis sermonibus, neq; prolixis legibus, nec* vers. 16.

B *varia doctrina. Voluntas tua sit lex. Vis beneficia capere? confer beneficium alteri. Vis misericordiā consequi? miserere proximi. Vis laudari? lauda alium. Vis amari? ama. Vis primis partibus potiri? cede prius alteri. Tu sis iudex. Tu sis vita tua legislator.* Et rursum: *quod odisti, aliis ne facias. Per hoc quidem fugā à malo inducit, per illud autem, virtutis operationem. Odisti contumeliam pati? neque tu alteri inuideas. Odio habes falli? neque tu fallas alium. Et in omni' us generaliter, si duo hæc verba retineamus, alterius disciplinæ non indigebimus.*

Idē docet S. Aug. l. 2. de ordine vitæ c. 8. & l. 3. de doctr. Christ. c. 14. quin & Alex. Imp. gentilis, licet, teste Lampridio, *clamabat sæpius, quod à quibusdam, siue Iudæis, siue Christianis audierat &*

C *tenebat, idque per præconem, cum aliquem emendabat, dici iubebat: quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris:* quin & Christus ipse hanc virtutis normam sanxit, Matth. 7. 12. *omnia*, inquit, *quæcunque vultis, vt faciant vobis homines, & vos facite illis.* Græca hîc addunt: *vinum ad ebrietatem ne bibas, & ne ambulet ebrietas tecum in via tua*, quia faciet te cespitare & ruere in fossas & præcipitia, indeque in gehennam. Hebr. *Caue tibi ipsi ab ebrietate, & nulla vnquam vanitas tibi arrideat.*

Panem tuum & vinum tuum super sepulturam iusti constitue. Hebr. & græcè: *effunde panes tuos & vinum tuum super sepulchra iustorum.* Munsterus per sepulchra accipit ora. q. d. accipe vinum vers. 18.

D tuum, & panem pone in ore iustorum, vt non moriātur fame: sed nemo non videt hoc esse inepriū alienum & contortū. Nota ergo olim apud Christianos (Romæ præsertim & in Africa) moris fuisse, vt fideles epulas ferrent ad sepulchra, & memorias martyrum, quas per martyres hoc quasi cōtactu sanctificatas, præbibabant ipsi & amici eorum, deinde eas erogabant in pauperes, qui in Ecclesia ad agapen in martyrum natalitiis conuocabantur, idque in honorem martyrum, atque hoc solitam facere S. Monicam matrem suam narrat S. Aug. lib. 6. Confess. c. 2. *Veteres impendebant panes sepulchris euri*

E Nota secūdò, idem eos fecisse in sepultura defunctorum suorum, quorum dubia erat salus, vel gloria, scilicet, eleemosynas, aut conuiuium, seu agapen hanc instruxisse in cœmeteriis, aut templis; tum ad luctus solatium, tum vt animam defuncti, si pœnis purgatorii detineretur, eleemosyna hac & precibus pauperum expiarent. Verū quia ritus hic parentalis referebat gentilium, qui manibus suis (ita animas defunctorum, earūque genios, siue Deos præsides vocabant) hoc modo parentabant, quasi animæ defunctorum illis epulis vescerentur, vt patet ex Virg. 6. Æneid.

Plinio l. 8. c. 12. Macrobio, Cicerone & aliis, quæ proinde à Festo feralia & inferiæ, à Poetis Hecatis cœna, à Liuio visceratiónes, à Plauto pollinctuɾæ, à Nonio silicernia appellãtur; quibus etiãnũ vtuntur Iapones & Peruani, vt liquet ex epist. Indicis. Similiter propter abusus comessationum & compotationum S. Ambr. Mediolani hunc ritum epulandi è templis sustulit, cuius exemplum, docente postea S. Augustino, Affricana Ecclesia secuta est, ac eleemosynæ pro defunctis domi distribui cœperunt, vti etiamnum fit, etsi nonnullis in locis, vti in Hispania, panes in sepultura adhuc offerantur, qui sacerdotibus cedunt, vt orent pro anima defuncti, ait Sanchez. Hæc omnia patent ex S. Aug. lib. 6. Conf. c. 2. & Epist. 64 & S. Paulino Epist. ad Alethiũ, & S. Chrys. hom. 32. in Matth. idem ergo innuit hîc Tobias factitatum apud Iudæos, & fortè ab eis Christiani hunc ritum, vti & plures alios mutuati sunt. Sensus ergo est, q. d. panem & vinum tuum distribue fidelibus pauperibus, vt ipsi orent pro defuncto iam sepulto. Hinc addit: *& noli ex eo manducare & bibere cum peccatoribus*, scilicet, cum infidelibus, peruersisque hominibus, tum quia eorum preces parum valent apud Deum pro liberanda è pœnis anima defuncti, tum ne ab eis discas potare & impiè agere. Nam, vt ait Epictetus: *Qui cum contaminatis versatur, contaminatus euadet*, & Theognis: *Ne te coniungito prauis.*

Sed coniunge bonis: & ab his bona plurima disces;
Cum prauis viuens, tu quoque prauus eris.

Qui tetigerit picem; ait noster Siracides cap. 13. vers. 1. *inquinabitur ab ea: & qui communicauerit superbo, induet superbiam.* Paulò antè verò dixerat c. 12. vers. 13. *Quis miserebitur incantatori à serpente percusso, & omnibus qui appropinquant, bestiis? Sic, & qui comitatur cũ viro iniquo, & obuolutus est in peccatis eius.* Porrò S. Greg. 3. p. past. c. 25. sic explicat: *Panem suum & vinum peccatoribus præbet, qui iniquis subsidia, pro eo quòd iniqui sunt, impendit. Vnde & nonnulli huius mundi diuites, cum fame cruciantur Christi pauperes, effusis largitatibus nutriunt histriones.*

Hinc ergo liquet esse purgatorium, ac viuorum eleemosynas & suffragia animabus in eo detentis prodesse. Vide Bellarm. lib. 1. de Purgat. cap. 3. plura hac de re dixi, Eccles. 30. v. 18. ad illa: *Appositiones epularum circumpositæ sepulchro.*

vers. 19. *Sine consilio nil facito.*

Consilium semper à sapiente perquire, tum quia in propriis etiam sapientes cæcutiunt. Affectus enim excæcat rationem: vndè Prouerb. 3. dicitur: *Ne innitaris prudentiæ tuæ*; tum quia sapientes sapientia dant consilia, & à sapientibus sapientiam disces; vndè Græcus hîc habet: *Consilium ab omni prudente quæras, neque vllum vtile consilium asperneris.* Hebr. *Audi & accipe à quolibet, qui tibi dederit consilium bonum.* Idem suadet Hesiodus, cuius versus citat, laudatque Aristot. 1. Ethic. cap. 4.

Is rursum bonus est, paret qui recta monenti.
At qui ex se nescit, cuiquam nec porrigit aures,
Vt bona percipiat, demens & inutilis ille est.

Fili, ait Ecclesiasticus cap. 37. vers. 24. *sine consilio nihil facias, & post factum non pœnitebis.* Et Salomon cap. 19. ver. 21. *Audi consilium & suscipe disciplinam, vt sis sapiens in nouissimis tuis.*

vers. 20. *Semper benedic Deũ.*

Omni tempore benedic Deum, & pete ab eo, vt vias tuas dirigat, dicens cum Psalmista, psal. 118. *Vtinã, Domine, dirigantur viæ meæ, ad custodiẽdas iustificationes tuas.* Et: *vias tuas Domine demõstra mihi, & semitas tuas edoce me.* Hebr. vberiùs hoc loco habent: *Omni tempore pete à Domino, vt ipse dirigat gressus tuos, atque consilium tuum: quoniam non est in hominis manu consilium aliquod, sed in manibus Dei, qui est benedictus: quia omnia, quæ volet, faciet, instumque humiliabit.* Græcus verò: *Dominum Deum benedic omni tempore, & ab ipso pete, vt rectæ fiant viæ tuæ, omnesque semitæ, & consilia tua bene procedant, seu secundentur. Neque enim est vlla gens, quæ consilium habeat: sed ipse Dominus bona omnia dat, & quemcunque voluerit, humiliat, prout vult.* Quin & Isocrates ad Dæmonicum: *Bona*, ait, *deliberatio ab hominibus est, eius prosperitas* (prospera executio, prosper effectus) *à Diis.*

vers. 21.

Noli timere, fili mi: pauperem quidem vitam gerimus, Græcè ἐπτωχεύσαμεν, id est, mendicauimus, vel mendicitamus) *sed multa bona habebimus, si timuerimus Deum. Habebimus*, non solùm in futura vita, sed etiam in præsenti, ac præsertim decus, meritumque virtutis & pietatis, vidit hoc per vmbram Cicero, qui Toscul. 1. & vlt. ait: *Quis dubitet, quin in virtute diuitiæ positæ sint, quoniam nulla possessio, nulla vis auri & argenti pluris æstimanda, quàm virtus est. Etenim si callidi rerum æstimatores, prata & areas quasdam magni æstimant, quod ei generi possessionum minimè quasi noceri potest: quanti est æstimanda virtus, quæ nec eripi, nec surripi potest vnquam: neque naufragio, neque incendio amittitur; nec tempestatum, nec temporum permutatione mutatur? qua qui præditi sunt, soli sunt diuites; soli enim possident res & fructuosas & sempiternas.*

Hebræus habet: *viriliter age, & esto robustus, quia Dominus erit tecum vt te adiuuet, & prosperum faciat, si requisieris eum in toto corde tuo, & tota anima tua.* Et posteà: *si timueris Dominum, & custodieris temetipsum ab omni peccato, ipse dabit tibi diuitias magnas. Vobis dico*, ait S. August. serm. 7. de tempore, *pauperes, qui mendicatis, qui de eleemosyna Christianorum viuitis: Consolamini, consolamini, tribulatio vestra conuertetur in gaudium, & dolor vester in lætitiam. Non vobis sit ingratum, quòd mendicatis, nec ideò in corde vestro aliquid contra Deum dicatis: quia ille iustus & pius est in omnibus operibus suis. Et ideò fecit pauperem, vt sufferendo breuem inopiam, æternam vitam acquireres. Et diuitem ideò fecit, vt dum superflua daret, remedium peccatis suis acquireret. Et ideo patientes estote & expectate Dominum.*

CAPVT QVINTVM.

SYNOPSIS.

Raphael Angelus se Tobiæ ducem offert in Rages, spondetque Patri se eum incolumem ducturum & reducturum.

1. Tvnc respondit Tobias patri suo, & dixit: Omnia quæcumque præcepisti mihi faciam, pater. 2. quo modo autem pecuniam hanc requiram, ignoro, ille me nescit, & ego eum ignoro: quod signum dabo ei? Sed neque viam, per quam pergatur illuc, aliquando cognoui. 3. Tunc pater suus respondit illi, & dixit: Chirographum quidem illius penes me habeo: quod dum illi ostenderis, statim restituet. 4. Sed perge nunc, & inquire tibi aliquem fidelem virum, qui eat tecum, salua mercede sua: vt, dum adhuc viuo, recipias eam. 5. Tunc egressus Tobias, inuenit iuuenem splendidum, stantem præcinctum, & quasi paratum ad ambulandum. 6. Et ignorans quòd Angelus Dei esset, salutauit eum, & dixit: Vnde te habemus, bone iuuenis? 7. At ille respondit: Ex filiis Israel. Et Tobias dixit ei. Nosti viam, quæ ducit in regionem Medorum? 8. Cui respondit: Noui, & omnia itinera eius frequenter ambulaui, & mansi apud Gabelum fratrem nostrum: qui moratur in Rages ciuitate Medorum, quæ posita est in monte Ecbatanis. 9. Cui Tobias ait: Sustine me obsecro, donec hæc ipsa nunciem patri meo. 10. Tunc egressus Tobias, indicauit vniuersa hæc patri suo, super quæ admiratus pater, rogauit vt introiret ad eum. 11. Ingressus itaque salutauit eum, & dixit Gaudium tibi sit semper. 12. Et ait Tobias: Quale gaudium mihi erit, qui in tenebris sedeo, & lumen cæli non video? 13. Cui ait iuuenis: Forti animo esto, in proximo est vt à Deo cureris. 14. Dixit itaque illi Tobias: Numquid poteris perducere filium meum ad Gabelum in Rages ciuitatem Medorum? & cùm redieris, restituam tibi mercedem tuam. 15. Et dixit ei Angelus: Ego ducam & reducam eum ad te. 16. Cui Tobias respondit: Rogo te, indica mihi, de qua domo aut de qua tribu es tu? 17. Cui Raphael angelus dixit: Genus quæris mercenarii, an ipsum mercenarium, qui cum filio tuo eat? 18. Sed ne fortè sollicitum te reddam ego sum Azarias Ananiæ magni filius. 19. Et Tobias respondit: Ex magno genere es tu. Sed peto ne irascaris quòd voluerim cognoscere genus tuum. 20. Dixit autem illi Angelus: Ego sanum ducam, & sanum tibi reducam filium tuum. 21. Respondens autem Tobias, ait: Bene ambuletis, & sit Deus in itinere vestro, & Angelus eius comitetur vobiscum. 22. Tunc paratis omnibus, quæ erant in via portanda, fecit Tobias vale patri suo & matri suæ, & ambulauerunt ambo simul. 23. Cumque profecti essent, cœpit mater eius flere, & dicere: Baculum senectutis nostræ tulisti, & transmisisti à nobis. 24. Numquam fuisset ipsa pecunia, pro qua misisti eum. 25. Sufficiebat enim nobis paupertas nostra, vt diuitias computaremus hoc, quòd videbamus filium nostrum. 26. Dixitque ei Tobias: Noli flere, saluus perueniet filius noster, & saluus reuertetur ad nos, & oculi tui videbunt illum, 27. Credo enim quod Angelus Dei bonus comitetur ei, & bene disponat omnia, quæ circa eum geruntur, ita vt cum gaudio reuertatur ad nos. 28. Ad hanc vocem cessauit mater eius flere, et tacuit.

vers. 5. *Tvnc egressus Tobias inuenit iuuenem splendidum stantem præcinctum, & quasi paratum ad ambulandum.* Erat hic Raphael Angelus, qui apparuit Tobiæ, vt *iuuenis* ob vigorem & robur; vipotè immortalis, æternus, immutabilis, ideóque nunquam senescens, aut deficiens; vt *splendidus*, ob splendorem, tum naturæ Angelicæ, quæ purus & lucidissimus est spiritus, tum gloriæ beatificæ; vt *stans præcinctus*, quasi dux viæ. Est enim Raphael præses viarum & viatorum. Quocirca ipse Vasco Gamæ, misso ab Emmanuele rege

Raphael dux viatorum.

A Lusitaniæ ad aperiendam viam in Indiam orientalem, eandem ipsi & fidei Christianæ aperuit Anno Domini 1497. Audi nostrũ Maffeum l. 1. hist. Indicæ, *Prætoriæ* (naui) *inditum est nomen à S. Gabriele, vt quæ ex orbe nostro ad antipodas viam Euangelio muniebat, sub tutela, præsidioque lateret Archangeli potissimùm eius, qui primus, è cælo, terris olim attulit Euangelium, secundam archangelo Raphaeli, viatorum duci ac tutori dicarunt*. Deindè superato bonæ spei promontorio appulerunt ad locum, cui vt ait Maffeus: *Bona signa nomen impositum, & amicitia cum barbaris inita, subducta*

Exempla.

naues, & multis in locis refecta: ibidem columna cum titulo Raphaelis Archangeli de more fixa; ſic Theodoſii Imp. exercitus ab Angelo (Raphaele vel eius aſſeela paſtoris perſona induto) per paludes, viaſq; inuias ductus Rauennam ſe recepit, & Ioannem tyrannum profligauit, Anno Domini 425. vt narrat Socrates lib. 7. c. 73. & ex eo Baron. tom. 5.

Simili prorſus viatoris ſpecie Raphael Angelus, ducem viæ ſe obtulit S. Machario Romano, iiſdemque penè verbis, quibus hic Tobiam eum compellauit, imò eum deduxit ad loca tormentorum, in quibus torquentur impii, & gaudiorum in quibus exultant iuſti. ita habet vita S. Macarii in vitis pat. apud noſtrum P. Hereb. Roſueidum.

verſ. 7. *Raphael eſt Iſraelita quo ſenſu?*

Ex filiis Iſrael, Verum dicit Raphael; tum quia ipſe veniebat ex vrbibus filiorum Iſrael, vtpotè fidelium, quorum ſanitatis & ſalutis cauſa ſibi erat à Deo demandata. Vnde Lyran. & Dion. Carth. inquiont: *quæ ab Angelis inter homines dicuntur, & fiunt, ſunt figuratiua: & locutio, qua dicit Raphael, ſe ex Iſraelis filiis eſſe, ſignificat eſſe charitatis coniunctionem, qua S. Angeli deuotis fidelibus coniunguntur:* tum qoia *Iſrael* Hebr. idem eſt, quòd *dominabitur Deus*, ſiue *dominans Deus*, cuius ipſe æquè vt cæteri Angeli ſūt creaturæ, & quaſi filii, iuxta illud Iob. c. 38. *Vbi eras cum me laudarent aſtra matutina, & iubilarent omnes filii Dei?* puta S. Angeli. Aliter Sanchez: *Iſrael*, inquit. Hebr. idem eſt, quod *vir videns Deum*. Raphael ergo eſt Iſrael & Iſraelita, quia videt Deum facie ad faciem, & hac viſione beatur.

Quæ (Rages ciuitas) *poſita eſt in monte*; Ecbatana, ſiue Ecbananis eſt nomen indeclinabile vrbis Medorum, quæ deinde toti monti & planitiei adiacenti, vbi ſita erat Rages, nomen dedit ſuum. Vnde Hebr. habent: *eſt iter duorum dierum ab Ecbatanis vſque Rages, & Rages quidem eſt in montanis, Ecbatanis autem in planitie campi.*

verſ. 12. *Et ait Tobias: quale gaudium mihi erit, in tenebris ſedeo, & lumen cæli non video?* Primò, Hugo ſic explicat. q.d. Apprecatus es mihi gaudiom: videris ergo ſcire modum, quo viſum recipere, ideoque gaudere queam. Dic illum ſi noſti. ſecundò Dion. q.d. non cupio in hac vita gaudium, cum cæcus nunc viuam, & propediem moriturus ſim, futura gaudia deſidero. Tertiò & genuine, q.d. eheu qua ratione gaudere queam, qui omni luce deſtitutus, in tenebris cæcitatis obſcuram, miſeram & mœſtam vitam ago?

verſ. 12. *Genus quæris mercenarii.* vide hîc miram dignationem & demiſſionem magni S. Raphaelis, qui ſe vocat, facitque quaſi ſeruum mercenarium Tobiæ; vnde & ſerui formam, ſpeciemque induerat. Cauſam dat S. Aug. ſerm. 226. de temp. qui eſt de Tobia: *Quid*, inquit, *meruiſtis pater Tobit* (ſic enim Græca vocant patrem Tobit) *filiuſque Tobia? Mercenarium habere cæleſtem, & tanquam operarium locare terreſtrem? Celauit vobis Angelus nomen, Azarias ſum, inquit, Ananiæ magni filius: & non dixit, Ego ſum Raphael Angelus: Celauit inprimo nominc dignitatem, ne faceret locatoris terrorem. Si enim diceret, Ego ſum Angelus, non eſſet Tobia mercenarius. Seruata eſt dignitas nominis vt poſtremò magnitudo clareſceret dignitatis. Vnde rectè hoc documentum morale colligit & ſubiungit: Videte chariſſimi, quantum ſit eleemoſynæ meritum. Angelum meruit habere operarium. Videtis quantum proficit mortuos ſepelire, vt oblatio eius per Angelum Raphaelem ad cæleſtem aſcenderet maieſtatem. Videtis quia eleemoſyna à morte liberat, & ipſa purgat peccata, facit purgationem oculorum, liberat à tenebris peccatorum.*

Diſce ergo hîc, quod tantum viæ ducem, puta S. Raphaelem meruerit eleemoſyna, & pietas vtriuſque Tobiæ patris ſcilicet, & filii.

verſ. 18. *Raphael vocat ſe Ananiam.*

1. *Ego ſum Azarias Ananiæ magni filius* Nittekerus ſcribens contra P. Edmundum Campianum p. 77. ait Raphaelem hîc mentiri. ſed o pagè impudens blaſphemia! Dico ergo Angelum dicere verum: primò, quia vt ait S. Athan. in ſynopſi, Raphael Tobiam comitatus aſſumpſit effigiem & formam Azariæ, eiuſqoe perſonam præſeferebat: ſic imaginem S. Petri per Metonomyam verè vocamus S. Petrum. Sic Geneſ. 31. Angelus verè ait: *Ego ſum Deus Bethel*, quia loquebatur in perſona Dei, quaſi eius legatus. Sic Exodi 20. Angelus vice Dei promulgans Decalogum: ait: *Ego ſum Deus*, quia loquitur in perſona Dei. Addunt aliqui ex S. Thom. 1. p. q. 51. art. 2. Raphaelem dici Azariam, quia corpus Azariæ iam vita functi ex ſepulchro aſſumpſerat & induerat. Verùm hoc indecens fuiſſet, nec ſofficeret quia corpus Azariæ non eſt Azarias. Denique malè id colligunt, ex S. Thoma qui Angelis tribuit corpus aëreum.

2. Secundò, quia, vt ait S. Greg. hom. 34. Angeli in ſe non habent nomina, cum inuicem videant & colloquantur facie ad faciem, ſed ea ſortiuntur & aſſumunt, ratione miniſterii, quod apud homines obeunt. Sic Michael pugnans pro fidelibus cum dracone ſuperbo aſſumit nomen homilitatis, ſeque vocat Michael, id eſt, *quis vt Deus?* Apoc. 12. *Gabriel* verò idem eſt: quod *fortitudo Dei*, quia præeſt præliis Dei. *Raphael*, idem eſt, qood *curatio Dei*, qoia ipſe cæcitatem Tobiæ curauit. Idem hîc ſe vocat *Azariam*, id eſt, auxilium vel adiutorium Dei, quia ipſe æqoè ac omnes Angeli ſunt *Adminiſtratorii ſpiritus*, vt ait Apoſt. Hebr. 1. hoc eſt miniſtri & adiutores Dei. Porrò Græca habēt: *Ego ſū de genere Azariæ & Ananiæ magni & fratris tui.* q. d. Ego ſum iunior ſiue minor Azarias filius ſenioris Azariæ, qui fuit filius magni Ananiæ, ſiue parentis Ananiæ, vt habet Hebræus; Raphael enim, cæterique Angeli ſunt filii Azariæ ſenioris, id eſt, filii Dei, qui eſt compar & adiutor magni Ananiæ id eſt, Dei patris.

3. Poſſet quoque Azarias ſignificare *prohibitio, vel retentio Dei*, à rad. עצר *aſſar*, id eſt, prohibuit, cohiboit, clauſit, quia Raphael cohibuit Aſmodæum, eumque in deſerto concluſit.

Poſſet rurſum *Azarias* ſignificare *diuitem vel diuitias* Dei à rad. עשר *aſcar*, id eſt, diues fuit: aut Theſaurus Dei à rad. אוצר *Otſar*, id eſt Theſaurus Ipſe etenim Theſauros ſapientiæ & beneficentiæ Dei in ſe continet, eorumque eſt miniſter & diſpenſator.

Poſſet denique *Azarias* verti *beatus*, vel *beatitudo Dei* à rad. אשרי *aſro*, id eſt beatitudo.

Ananiæ magni filius. Ananias ſi per ח *chet* ſcribatur, vt Hebr. dicatur Chananias, idem eſt, qood *gratia Dei*, ait Beda. ſiue vt Paguio. *donum*

miseratio, & gratificatio Dei, siue *Deus donans, miserans & gratificans*; Huius enim filii sunt Angeli, ipseque Raphael, quia gratis ab eo acceperunt angelicam suam naturam, gratiam & gloriam, idque vt vult Franc. Suarez, & alii per merita Christi, qui proinde per Ananiam hîc accipi potest, vt ipse sit pater, princeps & Dominus Raphaelis, omniumque Angelorum, vt docet Apost. Ephes. 1. & Hebr. 1.

Si autem *Ananias* scribatur per *Ain*, ע idem est, quod ענניה *anan ia*, id est, nubes Dei, quia, scilicet, Raphael & Angeli sunt filii Dei, qui est inuisibilis & per gloriam incomprehensibilis, cuius rei symbolum est nubes. Vnde nubes in Script. dicitur latibulum, & quasi vestimentum Dei, quia Deus in nube se abscondebat & loquebatur, responsa dans ex propitiatorio. Leuit. 16. 3. ac per nubem passim apparebat Mosi & filiis Israël. Idem Dei imitatione fecit hîc Raphaël, qui per naturam suam Tobiæ erat inuisibilis, ideoque corpore quasi nube se texit, & idcirco Tobiæ incognitus fuit in via. Hinc patet nomen Azariæ & Ananiæ hîc magis esse appellatiuum, quàm proprium, de quo mox plura.

Raphael typus Christi.

Alleg. Raphael fuit hîc typus Christi. Ipse enim est *Azarias*, id est, *adiutor Dei* ad illuminandum, redimendum & saluandum homines cæcos, ac magni Ananiæ, id est, Dei patris, eiusque gratiæ & misericordiæ filius, quia in ipso sunt omnes thesauri sapiẽtiæ & gratiæ Dei absconditi, in eoque *inhabitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter*. Ephes. idcoque ipse iure Ananiæ, id est, charitum & gratiarum filius est, & appellatur. Hoc est, quod ait Christus Isaiæ 50. 7. *Dominus Deus auxiliator meus*. & c. 63 7. *Miserationum Domini recordabor*. Tropol. Azarias fuit

Et Apostoli.

S. Palus & Apostoli, virique Apostolici, hi enim sunt Dei adiutores in salute hominum procuranda. Vnde ipse ait 2. Corin. 6. 19. *Dedit nobis ministerium reconciliationis: pro Christo ergo legatione fungimur, tanquam Deo exhortante per nos; obsecramus pro Christo, reconciliamini Deo.*

Azarias nomen magnorum.

Porrò Azariæ nomen apud Hebræos fuit illustre, ideóque magnorum Regum, Principum, Pontificum, Prophetarum, Cantorum. Rex enim Ozias filius Amasiæ dictus est Azarias; ac Pontifex, qui animosè restitit Oziæ Regi volenti offerre incensum, pariter dictus est Azarias, vt patet 2. Paral. 26. fuitque filius Iohanan Pontificis, vt patet 1. Paral. 6. 50. Iohanan autem, idem est quod Ananias: huic coæuus fuit, Tobias. Fuit rursum alius Azarias Pontifex filius Sadoc Pontificis tempore Salomonis, de quo 3. Reg. 4. 2. & 1. Paral. 6. 9. Fuit & tertius Azarias filius Helciæ & Pater Saraiæ Pontificum, auusque Esdræ, qui Ezechiæ regis pietatem adiuuit. 2. Paral. 31. 10. & 1. Esdræ 7. 5. Fuit insuper Azarias filius Nathan præfectus aulicorum Salomonis. 3. Reg. 4. 5. Fuit Azarias filius Ethan, nepos Phares & abnepos Iudæ Patriarchæ. 5. Paral. 2. 8. & v. 38. alius nominatur Azarias filius Iesua. Ad hæc fuit Azarias Propheta, qui vaticinando animauit Asa Regem Iuda ad destruendum idola. 2. Paral. 14. v. 1. & seq. Rursùm filius Iosaphat regis Iuda vocatus fuit Azarias. 2. Paral. 21. 2. Fuit & Azarias

A Princeps Israelis, qui Israelitas prædam ex Iuda abactam restituere generosè coegit. 2. Paral. 28. 15. tempore Achaz Regis Iuda, cui pariter coæuus fuit Tobias. Ac vt plures alios taceam, Ananias, Azarias, & Misael fuerunt tres adolescentes regii, socii Danielis Prophetæ, qui ob Dei cultũ in fornacẽ ardentẽ coniecti, in ea illæsi permãseruot. Daniel 3. atque ex Azaria Leuita prognatus est Samuel Propheta, eiusque nepos Heman Cantor in templo, tempore Dauidis. 1. Paral. 6. 35. Ad omnes hos alludit hîc Raphael, sed præsertim ad Azariam Pontificem filium Iohanam, siue Ananiæ. Est enim Raphael rex

Ad quem alludit Raphael.

B Angelorum, sicut Asmodæus dæmonum, vt dixi. Idem quasi Pontifex obtulit incensum Deo, scilicet preces Tobiæ c. 12. 12. idẽ vt cantor assiduè canit Deo: *S. sanctus, sanctus Dominus Deus Sabaoth*. Isaiæ 6. Ipse enim est ex Seraphinis. Idem est propheta, quia hîc Tobiæ curationẽ cæcitatis prædicit, imò præstitit. Quocirca rectè notat Salianus, tom. 4. anno mundi 3226 n. 3. Azariæ nomen non tam esse proprium, quàm appellatiuum, vt pote quod sibi honoris causa multi Pontifices, quasi agnomen asciuerunt, quasi eo postulantes & sperantes auxilium Dei (hoc enim significat Azarias.) Nam Sept. Sixtini filium Ioiadæ, non Zachariam, sed Azariam vo-
C cant. 2. part. 24. Et Rex ipse Ozias in libris Regum dicitur Azarias, & quidem cognomento, vt ait S. Hier. in c. 1. Amos. Et Pontifex, qui tempore Ezechię floruit, à Iosepho & Chronologis Hebræis vocatur Nerias, 2. Paral. 31. 10. 13 Azarias nominatur.

Et Tobias respondit: Ex magno genere es tu. Addunt Græca eum subiunxisse: *Ananiam & Ionatham magni illius Samiæ* (Heb. *Semelih*, id est pacifici, vel retribuentis) *filios ego noui iam tum, cum Ierosolymam vnà adorandi & primogenita, decimasque fructuum consecrandi causa proficisceremur; non enim in errorem cognatorum nostrorum adducti fuerunt*, vt adorarent vitulos aureos à Ieroboam in vers. 19.
D Israel erectos. Ex hisce verbis liquet, primuò, vere æuo Iohiæ fuisse Azariam filium Ananiæ. 2. Ananiam fuisse Israelitam, non Iudæum. 3. Fuisse virum fidelem & pium. 4. Tobiæ cognitum & amicum, ideóque Azariæ eius filii speciem & nomen assumpsit Raphael.

Angelus eius comitetur vobiscum. Hinc patet illo æuo, Tobiam & fideles credidisse Angelos custodes singulis hominibus à Deo deputatos, eos comitari, dirigere, instruere, defendere, &c. Græca addunt, Tobiam Angelo pro mercede sui ducatus promisisse drachmam per diem, & necessaria ad vitam & victum, atque si sani re-
E diissent, additurum se honorarium super mercedem: Drachma auri est coronatus Francicus, qui nimium erat Tobiæ pauperi pretium; quare drachma argenti, quæ valet Regalem Hispanicum quoque stuferorum, siue decem baiocorum hîc accipienda videtur.

Cumque profecti essent, addunt Græca, *& canis pueri cum eis*, quod habet c. seq. v. 1. vers. 23.

Comitetur ei., id est eum vel cum eo. Nec putes solœcismum; sic enim loquitur Cicero vers. 7.
Tuscul. 5. & sic latinè dicimus: Ipse mihi est comes; comitari enim est esse comitem.

CAPVT SEXTVM.

SYNOPSIS.

Raphael monet Tobiam, vt piscem se inuadentem, branchia ex aquis extrahat, exenteret, ac cor, fel, iecur ad pharmaca reseruet: deinde, vt Saram sibi postulet vxorem à Raguele Patre.

1. PRofectus est autem Tobias, & canis sequutus est eum, & mansit prima mansione iuxta fluuium Tigris. 2. Et exiuit vt lauaret pedes suos, & ecce piscis immanis exiuit ad deuorandum eum. 3. Quem expauescens Tobias clamauit voce magna, dicens: Domine, inuadit me. 4. Et dixit ei Angelus: Apprehende branchiam eius, & trahe eum ad te. Quod cùm fecisset, attraxit eum in siccum, & palpitare cœpit ante pedes eius. 5. Tunc dixit ei Angelus: Exentera hunc piscem, & cor eius, & fel, & iecur repone tibi: sunt enim hæc necessaria ad medicamenta vtiliter. 6. Quod cùm fecisset, assauit carnes eius, & secum tulerunt in via: cætera salierunt, quæ sufficerent eis, quousque peruenirent in Rages ciuitatem Medorum. 7. Tunc interrogauit Tobias Angelum, & dixit ei: Obsecro te Azaria frater, vt dicas mihi, quod remedium habebunt ista, quæ de pisce seruare iussisti. 8. Et respondens Angelus, dixit ei: Cordis eius particulam si super carbones ponas, fumus eius extricat omne genus dæmoniorum, siue à viro, siue à muliere, ita vt vltrà non accedat ad eos. 9. Et fel valet ad vngendos oculos, in quibus fuerit albugo, & sanabuntur. 10. Et dixit ei Tobias: Vbi vis vt maneamus? 11. Respondensque Angelus, ait: Est hîc Raguel nomine, vir propinquus de tribu tua, & hic habet filiam nomine Saram, sed neque masculum, neque feminam vllam habet aliam præter eam. 12. Tibi debetur omnis substantia eius, & oportet eam te accipere coniugem. 13. Pete ergo eam à patre eius & dabit tibi eam in vxorem. 14. Tunc respondit Tobias, & dixit: Audio quia tradita est septem viris, & mortui sunt: sed & hoc audiui, quia dæmonium occidit illos. 15. Timeo ergo ne fortè & mihi hæc eueniant: & cùm sim vnicus parentibus meis, deponam senectutem illorum cum tristitia ad inferos. 16. Tunc Angelus Raphael dixit ei: Audi me, & ostendam tibi quæ sunt, quibus præualere potest dæmonium. 17. Hi namque qui coniugium ita suscipiunt, vt Deum à se & à sua mente excludant, & suæ libidini ita vacent, sicut equus & mulus, quibus non est intellectus: habet potestatem dæmonium super eos. 18. Tu autem cùm acceperis eam, ingressus cubiculum, per tres dies, continens esto ab ea, & nihil aliud, nisi orationibus vacabis cum ea. 19. Ipsa autem nocte, incenso iecore piscis, fugabitur dæmonium. 20. Secunda verò nocte, in copulatione sanctorum patriarcharum admitteris. 21. Tertia autem nocte, benedictionem consequeris, vt filii ex vobis procreentur incolumes. 22. Transacta autem tertia nocte, accipies virginem cum timore Domini, amore filiorum magis quàm libidine ductus, vt in semine Abrahæ benedictionem in filiis consequatis.

vers. 1. *T canis secutus est eum*, vti canes familiares sequuntur heros, à quibus nutriuntur. Dicit hoc ad nexum historiæ: nam mœsti parentes ex præcurrente cane cognouerunt reditum Tobiæ. c. 11. v. 9.

Et mansit prima mansione iuxta fluuium Tigris, puta in domo, vel hospitio Tigri adiacente. Exierat enim illo die è Niniue, quę Tigri adiacet.

vers. 2. *Et exiuit* ex hospitio ad flumen Tigrim, *vt lauaret pedes suos* ex itinere fatigatos, ac puluere &
Piscis Tobiæ quis? sudore sordidos & olidos.
Resp. 1. *Et ecce piscis immanis exiuit ad deuorandum eum.* Quæres, quisnam fuit hic piscis? Primò aliqui censent, fuisse cætum, siue balænam: hæc enim homines vorat & glutit. Verùm balęnas, vt potè vastissimas non capit Tigris fluuius, sed vastum mare. Rursum balænam solus Tobias extrahere nequiuisset.

Secúdò, Dion. Carth. putat fuisse crocodilum: 2.
hic enim ex Nilo egreditur & homines in terra insequitur, necat & deuorat. Est enim amphibius tamque in terra, quàm in aquis degit & pascitur. Verùm crocodilum extrahere nequiuisset Tobias. Adde: crocodilus in terra viuit, hic autem piscis extractus in terram à Tobia cœpit: *ante pedes eius palpitare*, deficere & mo-

ri, vti solent pisces extra aquam.

Tertiò Rabbini, quos sequitur Georgius Venetus, tom. 6. Problem. 185. censent esse lucium piscem, qui vorax est, adeò que cæteros pisces deuorat, ideóque dicitur lucius Græcè λύκος, id est lupinus, quasi lupus piscium. Verùm lucii non sunt tam grandes & audaces, vt hominem inuadere audeant.

4. verius. Callionymi piscis descriptio. Quartò ergò verisimilius Franc. Valesius sacræ Philos. c. 42. ex Plinio, Menandro & aliis censet, hunc piscem fuisse Callionymum, id est pulchri nominis, qui maximos est, carniuorus & voracissimus, dentes habens serratos, ac oculos in vertice capitis fixos, vnde & vranoscopos, id est cœlum spectans vocatur, & os inter oculos situm, ideóque ab Italis vocatur *bocca in* B *capo*, vnde eius aspectu territus fuit Tobias. abundat felle, quod valet ad albugines ex oculis extergendas, ita Dioscor. lib. 1. c. 96. Galenus & Plinius lib. 32. cap. 7. sub initium, quem audi: *Callionymi fel cicatrices sanat, & carnes oculorum supernacuas consumit: nulli hoc piscium copiosius. Idem piscis & vranoscopos vocatur ab oculo, quem in capite habet.* Hic ergo *exiuit*, non in terram, sed extra aquam, caput & guttur erigens & extendens: *ad deuorandum eum*, scilicet Tobiam. Adde, Oppianus lib. 2. Callionymum vocat ἡμερόκοιτον, eo quòd interdiu indormiat, noctu vigilet prędę quærendæ causa, vti fures C interdiu dormiunt, noctu vigilant, vt furentur. Igitur potuit hic piscis è Tigri egredi in arenam vicinam, ibique Tobiam inuadere. Subiungit Oppianus adeo voracem esse hunc piscem, vt ciborum copia nimis distento ventre disrumpatur & emoriatur, quo tristi exitu homines à luxu, crapuláque deterret. Piscem hunc graphicè per omnia membra describit Guil. Rondeletius, lib. 10. de piscibus c. vlt. vbi & addit eum Callionymum, id est pulchri nominis dici, eo quòd licet in se sit fœdus & turpis, oculos tamen habeat in vertice, vt semper in cælum suspiciat quę forma dignior est homine, quàm pisce. Hominis enim proprium est sursum aspicere, & mente cęlom contemplari; fragilia & caduca, D quęque falsò in bonis à vulgo habentur, contemnere, & infra se posita despicere: ergo hominis mens, æquè ac nomen, sit vranoscopos iuxta illud Ouidii,

Os homini sublime dedit, cælumque tueri
Iussit, & erectos ad sidera tollere vultus.

Dices, Callionymus, teste Plinio & Oppiano, est piscis marinus: hic autem erat ex Tigri fluuio. Resp. pisces marini sępe in magnis fluuiis reperiuntur, præsertim in maris refluxu, quando fluuii exundant. Pisces enim amant aquam dulcem, qualis est in fluuiis; sed mirum est Callionymum, qui duorum pedum mensuram non excedit, teste Rondeletio, & Aldronādo, ausum fuisse Tobiam inuadere: verùm piscis hic vorax est æquè ac stolidus, ideoque Tobiam inuasit.

vers. 8. Cor piscis fugat dæmones qua vi. *Cordis eius particulam si super carbones ponas (asses) fumus eius extricat omne genus dæmoniorum.* Quæres, qua vi, ac virtute piscis huius cor æquè, ac fel 9. 19. fuget dæmones? Valesius sacræ Philos. c. 28. Pisci huic virtutem supernaturalem à Resp. 1. Deo fuisse tributam ad fugandum dæmones, sicut igni inferni eadem tributa est ad eos torquendos, atque aquæ benedictæ data est vis eosdem fugandi, & animam à culpis abluendi. Innuitur hæc virtus, verbo *extricat*. Faoent Guliel. Paris. lib. de vniuerso, Dion. Carth. Petrus Greg. Tolosanus, Syntagm. iuris lib. 34. c. 22. Hier. Mengus in flagello dæmonum, dicentes dęmones ob superbiam à Deo subiici certis corporibus, ac herbis. Verùm hæc virtus in hoc pisce est inaudita, nec vnica eius suffumigatio potuit habere vim perpetuò arcendi dæmonem, *ita vt vltra non accedat*, vt hîc dicitur.

Secundò, noster Sanchez censet dæmonem fugari fumo cordis piscis huius, ex eo, quòd B hæc suffumigatio rei tam vilis fiat in dæmonis ignominiam & contemptum, quem ipse vt pote superbissimus non ferens, abit & refugit. Hinc exorcistæ energomenis colaphos impingunt, ridicula simulacra rerum turpissimarum è collo suspendunt, & probrosis verbis dæmonem exagitant, quæ ille ex superbia sustinere nequit, ideoque non rarò abscedit, vti experientia constat: vnde & in libro qui inscribitur *flagellum dæmonum*, asseritur suffitus hosce adhibendos energumeno, & ignominiosa verba in dæmonē iacienda. Vnde in eo exorcismo quarto ita ab exorcista appellatur dæmon: *Spiritus im-* C *munde, miserrime, tentator, fallax, pater mendacii, hæretice, fatue, bestialis, furiose, tui Creatoris inimice, luxuriose, insipiens, crudelis, inique, prado, bestia, serpens & lus macra, famelica, & immundissima, bestia scabiosa, bestia truculentissima, bestia omnium bestiarum bestialissima, eiecte de paradiso, de gratia Dei de loco menarrabili, de consortio & societate Angelorum, creatura damnata, reprobata, & maledicta à Deo in æternum ob superbiam & nequitiam tuam, scelerate & nefande, maledicte & excommunicate, blasphæme, damnate, atque damnande.* Piscique huius moris index est etiam Prudentius contra Symmachum:

Intonat Antistes Domini, fuge callide serpens, 3. planius.
Exue te membris, & spiras solue latentes:
Mancipium Christi, fur corruptissime, vexas.

Tertiò planius & plenius Lyran. Serar. & Abul. in 1. Reg. 16. q. 46. & Pererius in Daniel. p. 272. censent fumum cordis piscis Callionymi expulisse dæmonem inchoatæ vi naturali, vt insinuat hîc Raphael, sed completè vi Angelica & cælesti. Naturali, nimirum impediendo actionem dæmonis, per dispositionem contrariam, quomodo Musica Dauidis impediebat agitationem Saülis per dęmonem. Dęmon enim agit per naturales causas & humores maximè, melāncholicos: quæ ergo humores hosce tollunt vel minuunt dæmonis actionem, & vexationem infringunt. Hinc idipsum dicitur facere ruta, hypericon, cornua capriua, artemisia, cameleōtis iecur, lapis Sandius, & Chrysolitus, &c. Quia (si tamen id verum est) nimirum discutiunt melancholiam, exhilarant animam; itaque mœrorem, perturbationem & anxietatem, ac desperationem, quam suggerit dæmon, dissipant. Vide Serar. & Delrio in Magic. lib. 2. q. 27. sect. 2. Completa tamen causa abigens dæmonem, fuit Raphael Angelus, qui ad suffitum iecoris propter merita & orationem Tobiæ fugabat

bat dæmonem. Hoc autem tacuit Raphael, & ſuffitum prætexuit, ne ſe patefaceret, néue Tobias ſciret eum eſſe Angelum, quem quaſi hominem habebat viæ comitem & ducem; ſicut eadem de cauſa vocauit ſe Azariam, ac cum Tobia comedit, & bibit. Id ita eſſe indicant græca, quę hanc vim non tribuunt cordi piſcis, ſed ſic habent: *Fac fumigare cor & iecur coram viro, & non perturbabitur ampliùs*; quia, ſcilicet, ad hoc ſignum ego ex condicto & promiſſo meo pellam, & fugabo dæmonem perturbationis auctorem. Vnde & cap. 8. 3. dicitur: *Protulit* (Tobias) *de caſsidili ſuo partem iecoris, poſuitque eam ſuper carbones viuos: Tunc Raphael Angelus apprehendit dæmonium, & religauit illud in deſerto*: non ergo iecur piſcis, ſed Raphael apprehendit & fugauit dæmonem, non tantùm ex domo Raguelis, ſed ex tota Media. Simili modo Magi, & Sagæ per certas herbas & ſigna maleficii nocent, beſtiaſque, & pueros occidunt, cùm tamen illa per ſe ad hoc inefficacia ſint, nullamque habeant vim phyſicam, ſed tantùm moralem, ſcilicet, ex pacto dæmonis. Dæmon enim poſito ſigno à ſe dato, damna hæc per ſe beſtiis, & infantibus infert.

Myſticè Beda: *Piſcis*, inquit, *qui Tobiam deuorare cupiens, Angelo docente, occiſus eſt, Diabolum ſignificat, qui, dum in Redemptore noſtro carnem appetiit, captus eſt potentia diuinitatis*. Ex aduerſo S. Aug. ſer. 4. de Petro & Paulo: *Eſt*, inquit, *Chriſtus piſcis ille, qui ad Tobiã aſcendit de flumine viuus: cuius iecore per paſſionem aſſato, fugatus eſt diabolus; & per amaritudinem fellis aſſlatus eſt cæcus, & illuminatus eſt mundus*. Sic Optatus Mileuit. in 3. contra Parmen. per piſcẽ Tigris accipit Chriſtũ.

Extricat. Nota: proprium eſt dæmonis intricare, Raphaelis verò & Angelorum, extricare: ſicut enim piſcator piſces hamo, & venator feras laqueo, aues verò viſco & reti implicare ſatagit, vt capiat; ſic dæmon corpus, & animam variis doloribus, maioribus curis, angoribus, difficultatibus, ſcrupulis, litibus, rixis, concupiſcentiis, intricare contendit, vt ſe expedire nequeat, ſed fiat eius & gehennæ præda. Vide S. Greg. 32. Moral. c. decimo ſeptimo ad illa Iob. 40. 12. *Nerui teſticulorum perplexi ſunt Suggeſtionum*, inquit, *illius* (dæmonis) *argumenta implicatis inuentionibus illigantur, vt pleroſque ita peccare faciat, quatenus ſi fortè peccatum fugere appetant, hoc ſine alio peccato non euadant, & culpam faciant, dum vitant*. Idque variis exemplis demonſtrat, & tandem viam ex hoc labyrintho ſe extricandi, oſtendit, per hanc regulam, quaſi per filum Ariadnes: *Dum mens inter minora, & maiora peccata conſtringitur, ſi omnino nullus ſine peccato euadendi aditus patet, minora ſemper eligantur, quia & qui murorum vndique ambitu, nè fugiat, clauditur, ibi ſe in fugam præcipitat, vbi breuior murus inuenitur.*

verſ. 9. *An fel illuminarit oculos Tobiæ.*

Et fel valet ad vngendos oculos, in quibus fuerit albugo, & ſanabuntur. Quæres, an Tobias per fel huius piſcis naturali eius vi & virtute viſum receperit? Reſp. affirmatiuè, Deo tamen, vel Raphaele cooperante & ſupplente, quòd cauſæ illi naturali, puta felli piſcis deerat, ſi videlicet ſtercus illud calidũ hirundinum humorem cryſtallinum, & vim viſiuam internam Tobiæ non extinxerat, ſed tantùm albuginem & pelliculam oculis eius obduxerat; hanc enim eroſit fel piſcis, vti indicatur, c. 11. 14. ſic enim ibi dicitur: *Tunc ſumens Tobias de felle piſcis, liniuit oculos patris ſui. Et ſuſtinuit quaſi dimidiam ferè horam: & cœpit albugo ex oculis eius, quaſi membrana oui, egredi. Quam apprehendens Tobias, traxit ab oculis eius, ſtatimq; viſum recepit*. Quid clarius? Clariora tamen ibidem ſunt græca, quæ ſic habent: *Inſperſit fel ſuper oculos patris ſui, dicens: Confide pater. Vt autem eroſi ſunt; detriuit oculos ſuos, & deſquamatæ ſunt ab angulis oculorum albugines. Et videns filium ſuum, procidit ſuper collum eius, & plorauit, & dixit: Benedictus es Deus.*

Secundò, quia hanc virtutem felli Callionymi tribuit Plinius, lib. 32. c. 7. Et Franc. Valeſius S. Philoſ. c. 47. quem audi: *quia cùm ad extergendas albugines nihil magis à medicis omnibus celebratum ſit, quàm fel, inter omnia eius genera, omnium maximè commendatur fel Callionymi piſcis, & mox Hienæ*. Galenus quoque libro decimo de Simplicium medicamentorum facultatibus, cap. 12. *Porrò*, inquit, *quorumdam animalium bilis ſingulariter à medicis extollitur, tanquam aciem exacuat oculorum, & ſuffuſionum initia digerat, veluti piſcis, quem vocant Callionymum, Hienæ, & Scorpii marini, tum Galli, & Perdicis*. Sic ille. Idem docet Ælian. lib. 13. cap. 14. cæterique medici. Ita cẽſent Lyranus, Dionyſius, Serarius, & alii.

Dices: Tobias erat excęcatus, planeque cæcus: ergo à felle piſcis viſum recipere non potuit. Reſp. erat cæcus exterius ob pellem oculis obductam, non interius, vt vis viſiua fuerit extincta, ideoque erat cæcus actu, ac potentiam proximam videndi amiſerat, non remotam, & radicalem: ſi quis contendat eum omnino fuiſſe cæcum, & vim viſiuam amiſiſſe, neceſſe eſt, vt conſequenter dicat eum non felle piſcis, ſed ſola virtute diuina ſupernaturali illuminatum fuiſſe, vti dixi de fugatione Aſmodæi per cor piſcis. Alleg. Tobias per fel illuminans patrem, fuit typus Chriſti, qui cæcum à natiuitate illuminauit ſua ſaliua, & luto, Ioan. 9. v. 5. & 6.

Tropol. Fel eſt amarities peruerſitatis & tribulationis, quæ oculos mentis melle voluptatis terrenę excęcatos, eo diſcuſſo aperit, vt videat peccati turpitudinem, gehennæ atrocitatem, virtutis pulchritudinem, Dei bonitatem, cæli gaudia, &c.

Myſticè S. Proſper. p. 2. promiſ. c. 29. *Myſticum*, ait, *actionis huius, hoc eſt, quod ex interioribus piſcis, & dæmon fugatus eſt, & Tobias illuminatus. Hoc agit piſcis magnus ex paſſione ſua Chriſtus, purgans Mariam, ex qua expulit ſeptem dæmonia*. Et poſtea: *ἰχθὺν namque Latinè piſcem, ſacris litteris, maiores noſtri hoc interpretati ſunt ex Sybillinis verſibus colligentes, quod eſt Ieſus Chriſtus filius Dei ſaluator; piſcis in ſua paſſione decoctus, cuius ex interioribus remediis, quotidie illuminamur, & paſcimur.*

Audio, quia tradita eſt ſeptem viris, & mortui ſunt: ſed & hoc audiui, quia dæmonium occidit illos. Timeo ergo, ne fortè & mihi hæc eueniant. verſ. 14. Græca addunt: *Quoniam dæmonium amat ipſam, quod iniuria non afficit quenquam præter accedentes ad eam*. q. d. ipſa habet dæmonem incubum, qui amans ipſam, cæteros eius procos occidit. Nam dæmones in corpore aſſumpto excipere ſemen alicuius viri, illudq; in fœminã infundere,

An Sara habuerit Aſmodæum incubum

ac per illod prolem generare, vti aiunt Merlinum ac Arcturum esse progeniros, asserunt D. Thomas. Abul. Victoria, Molina, Cantiprat. Cæsarius, Camperios, Hector Buethus & alii, quos citat & sequitur Serar. cap. 8. q. 4. Audi S. August. 15. ciuit. c. 23. *Creberrima fama est, multique se expertos, vel ab eis, qui experti essent, de quorum fide dubitandum non est, audisse affirmant, Syluanos & Faunos, quos vulgo incubus vocant, improbos extitisse mulieribus, & earum appetisse ac peregisse concubitum, & quosdam dæmones, quos Dusios Galli nuncupant, hanc assiduè immunditiam & tentare, & efficere: plures, talesque asseuerant, vt hoc negare, impudentia videatur.* Audi & exemplum, quod refert auctor vitæ S. Bern. lib. 2. v. 6. *Mulier quædam in regione Nanneti, à quodam petulante dæmone, sex annis, habito eius consensu, incredibili libidine vexata est. Apparuerat ei in specie pulchri militis, & sæpe abutebatur ea inuisibiliter, marito eius in eodem lecto cubante, lasciuus ille spiritus. Quæ anno septimo, timore correpta, veniente in prædictam ciuitatem S. Bernardo Clarauallis abbate, misera mulier ad pedes eius corruit, passionem horribilem, & ludificationem diabolicam, multis cum lachrymis, confessa, succurri sibi flagitauit, à quo consolata, & quid facere deberet edocta, post confessionem, diabolus ad illam accedere non potuit.*

Verùm dæmon propriè non amat fœminas libidinis suæ causa, cum carne careat, ideoque nullum habeat libidinis sensum, sed amorem simulat, vt fœminas in sui amorem & peccatum infandum pelliciat. Porrò non est verisimile Asmodæum hîc fuisse Amasium & incubum Saræ, tum quia sciebat illam esse castissimam, ideoque ei generosè restituram. Quare Tobias dicens Asmodæum amare Saram, id dixit non ex suo, sed ex volgi sensu & fama. *Audio*, inquit, vulgus enim videns septem sponsos Saræ occisos à dæmonio, suspicabatur id fieri ex eius riuali amore & Zelotypia; sic enim proci eandem ambientes sponsam sæpe se mutuo interimunt. Nam vers. 17. Raphael Angelus non hanc, sed prorsus aliam, & quasi contrariam occisionis eorum affert causam, scilicet eos cæsos ab Asmodæo, ob scelera & effrænem libidinem. ita Serarius.

vers. 17. *Et suæ libidini ita vacent, sicut equus & mulus*; nam vt ait Arist. lib. 6. hist. anim. cap. 22. *Salacissimus omnium tam fœminarum, quàm marium equus est*, vnde illud Ierem. 5. v. 7. & 8. *In domo meretricis luxuriabantur. Equi amatores & admissarii facti sunt, vnusquisque ad vxorem proximi sui hinniebat.* Mulus quoque licet sterilis ardet libidine, vnde veteres luxuriosum designabant pingendo mulum, aut mulam, teste Pierio Hierogl. 12. Adde certum genus mulorum à cæteris diuersum esse in Cappadocia & Syria, quod pariat & procreat, instar equorum, teste Arist. lib. 1. hist. anim. c. 6. & lib. 6. c. 24.

Incenso iecore piscis fugabitur dæmonium, non tam vi iecoris, quàm mea, hoc est angelica & diuina ob tuas, ô Tobia, preces & merita, virtute. vide dicta vers. 8. Mysticè S. Aug. loco citato: *Christus*, inquit, *est piscis iste, qui ad Tobiam ascendit, huius iecore per passionem* (in ara crucis) *assato fugatus est diabolus.* Aptè id fit per iecur, quia in iecore est sedes amoris & concupiscentiæ, quæ hîc Christi passione extinguitur. vers. 19.

Secunda verò nocte in copulatione Sanctorum Patriarcharum admitteris: q. d. eris particeps meritorum, seu sanctitatis S. Patriarcharum, puta Abrahæ, Isaac, Iacob, Ioseph &c. vt sicut ipsi castè viuentes suis vxoribus insignes, sanctosque genuere filios, sic & tu facias ex Sara, vt sequitur v. 21. Iubet ergo Raphael Tobiæ, vt per tres primas à coniugio noctes vacet orationi cum Sara, antequam illud consummet: sic enim fugandum Asmodæum, qui libidinosos occidit, ac coniugium sanctè initurum, ac sanctos à Deo adepturum filios. Vtinam coniuges Christiani consilium hoc Raphaelis, & Tobiæ ei obedientis, exemplum sequantur. In Trident. conc. sess. 24. ita legitur de Refor. Matrim. cap. 1. *Sancta synodus coniuges hortatur, vt antequam contrahant, vel saltem triduo, ante matrimonii consummationem, sua peccata diligenter confiteantur, & ad SS. Eucharistiæ Sacramentum piè accedant.* vers. 20.

Amore filiorum magis, quàm libidine ductus. Finis enim copulæ debet esse desiderium prolium fidelium. *Hæc enim sunt tria matrimonii bona, fides* (coniugalis) *proles, sacramentum*, vt ex S. Aug. docent Theologi. vers. 21.

Audi S. Aug. lib. de bono coniug. cap. 6. *Coniugalis*, ait, *concubitus generandi gratia non habet culpam: concupiscentiæ verò satianda, sed tamen cum coniuge, propter fidem thori, venialem habet culpam. adulterium verò, siue fornicatio lethalem habet culpam: ac, per hoc, melior est quidem ab omni concubitu continentia, quàm vel ipse matrimonialis concubitus, qui fit causa gignendi.* Et S. Fulgent. Epist. 1. c. 3. *Coniugalis potestatis*, ait, *inculpabilis est vsus, officio gignendi diuinitus attributus, si iustitiæ terminum transgredi libidinosus non permittatur excessus. Iustitia verò vtendi coniugii hæc est, vt non explendæ libidinis, sed subsistuendæ prolis obtentu, sibi coniuges congruo tempore misceantur. Sic ergo quæri debet ex nuptiis fructus, vt cohibendus sit lubricæ voluptatis excessus.*

Quin & Philosophi idem sensere, vt Plato libro sexto de legibus: *Oportet*, inquit, *parentes gignere, & educare liberos, qui vitam tanquam lampadem posteris tradant, vt sint semper aliqui Deum colentes, iuxta ipsius legem.*

CAPVT SEPTIMVM.

SYNOPSIS.

Tobias Saram vxorem à patre Raguele postulat & impetrat, coniugii tabulæ scribuntur & nuptiæ celebrantur.

1. INgreſſi ſunt autem ad Raguelem,& ſuſcepit eos Raguel cum gaudio. 2. Intuenſ-
que Tobiam Raguel,dixit Annæ vxori ſuæ: Quàm ſimilis eſt iuuenis iſte conſo-
brino meo! 3. Et cùm hæc dixiſſet, ait: Vnde eſtis iuuenes fratres noſtri? At illi dixe-
runt: Ex tribu Nephthali ſumus, ex captiuitate Niniue. 4. Dixitque illis Raguel:No-
ſtis Tobiam fratrem meum? Qui dixerunt: Nouimus. 5. Cumque multa bona lo-
queretur de eo, dixit Angelus ad Raguelem: Tobias,de quo interrogas, pater iſtius eſt.
6. Et miſit ſe Raguel, & cum lacrymis oſculatus eſt eum, & plorans ſupra collum eius,
& dixit: Benedictio ſit tibi, fili mi, quia boni & optimi viri filius es. 8. Et Anna vxor
eius,& Sara ipſorum filia, lacrymatæ ſunt. 9. Poſtquam autem locuti ſunt, præcepit
Raguel occidi arietem, & parari conuiuium. Cumque hortaretur eos diſcumbere ad
prandium, 10. Tobias dixit: Hîc ego hodie non manducabo neque bibam, niſi prius
petitionem meam confirmes, & promittas mihi dare Saram filiam tuam. 11. Quo au-
dito verbo Raguel expauit, ſciens quid euenerit illis ſeptem viris, qui ingreſſi ſunt ad
eam:& timere cœpit ne fortè & huic ſimiliter contingeret: & cùm nutaret, & non da-
ret petenti vllum reſponſum, 12. dixit ei Angelus:Noli timere dare eam iſti, quoniam
huic timenti Deum debetur coniux filia tua: propterea alius non potuit habere illam.
13. Tunc dixit Raguel:Non dubito quòd Deus preces & lacrymas meas in conſpectu
ſuo admiſerit. 14. Et credo quoniam ideo fecit vos venire ad me, vt iſta coniunge-
retur cognationi ſuæ ſecundum legem Moyſi: & nunc noli dubium gerere quòd tibi
eam tradam. 15. Et apprehendens dexteram filiæ ſuæ, dextræ Tobiæ tradidit, dicens:
Deus Abraham, & Deus Iſaac,& Deus Iacob vobiſcum ſit, & ipſe coniugat vos, im-
pleatque benedictionem ſuam in vobis. 16. Et accepta charta, fecerunt conſcriptio-
nem coniugii. 17. Et poſt hæc epulati ſunt,benedicentes Deum. 18. Vocauitque Ra-
guel ad ſe Annam vxorem ſuam, & præcepit ei vt præpararet alterum cubiculum.
19. Et introduxit illuc Saram filiam ſuam,& lacrymata eſt. 20. Dixitque ei: Forti
animo eſto filia mea: Dominus cæli det tibi gaudium pro tædio quod perpeſſa es.

vers. 2. *Vàm ſimilis eſt iuuenis iſte conſobrino meo!* puta Tobiæ ſeniori, qui Raguelis erat patruelis. Tobias enim iunior ſimilis erat patri ſuo, vti ſæpe accidit.

vers. 3. *Ex tribu Nephtali ſumus.* Nota, Tobiam hoc dixiſſe, non Angelum Raphaelem. Tobias autem putabat Raphaelem non eſſe Angelum, ſed contribulem ſuum: Dixerunt ergo, hoc eſt, dixit vnus Tobias reſpondens pro vtroque ſcilicet tam pro Angelo comite ſuo, quam pro ſeipſo: ſi tamen quis contendat hæc vtriuſque eſſe verba, ac Raphaeli quoque tribuenda dicat, Raphaelem aſſerere ſe eſſe tribus Neptali non filium, ſed Angelum cuſtodem, vel tutelarem, quomodo Daniel. 10. vocatur Angelus Perſarum, Græcorum, Hebræorum. Atque hoc ſenſu Angeli nobis conciues & contribules dici queunt. Ita Angelus Ioannis Apoſtoli ſe conſeruum vocat Apoc. 19. 10. Denique Raphael hic ſumpſerat formam, perſonam & nomen Azariæ, ideoque rectè ſe Nephtalitam vocare po- A terat: talis enim erat Azarias. vide dicta cap. 5. verſ. 18.

Noſtis Tobiam fratrem meum. *Fratrem*, id eſt patruelem & cognatum, vti iam dixi. vers. 4.

Et miſit ſe Raguel, in collum Tobiæ, cum amplexaos & oſculans: Græce eſt: *Exiliit Raguel* præ lætitia. vers. 6.

Lachrymata ſunt, addunt græca, id feciſſe poſtquam audierunt Tobiam amiſiſſe viſum oculorum. vers. 8.

Quid euenerit illis ſeptem viris, qui ingreſſi ſunt ad eam, ſcilicet in thalamum nuptialem ante complexum maritalem. Nam Græca & Hebr. addunt: *Dæmonium occidit eos, antequam cum ea ipſi* B *fuiſſent vti in vxoribus*, id eſt antequam vxoriam copulam cum ea habuiſſent. vers. 11.

Quæres, cur tot ſponſi ambierunt Saram, præſertim cum poſteriores vidiſſent priorum necem? Reſp. prima illecebra fuit ſingularis Saræ forma & pulchritudo. Secũdo, quod vnica eſſet hæres ingentium opum Raguelis patris ſui: tertia, quod exiſtimauerit fortaſſe iure propinquita-

tia tibi debitam: cum non adesset Tobias, cui, vt habetur vers. 14. debebatur tanquam propinquiori. Quarta, quia amor dementabat eos. Nam vt ait S. Aug. *Nimium præceps est, qui transire contenderit, vbi alium conspexerit cecidisse.* Felix quem faciunt aliena pericula cautum. Et vt ait Plinius lib. 28. cap. 5. *Optimum est aliena insania frui.*

Rursum disce hîc, quàm omnis voluptas etiam coniugii sit anceps & instabilis. En tibi hi sponsi in ipsis sponsæ nuptiis occiduntur, vti pluribus similibus contigit, & sæpe contingit: vnde prouerbium est Ben-Sira: *sponsa ascendit in thalamum, neque quid sibi euenturum sit, nouit.* Nam vt ait Seneca Epist. 26. *Incertum est, quo loco te mors exspectet. Itaque tu illam omni loco exspecta.*

Rursum discant hîc coniuges castè vti coniugio, cæterique castè viuere, ne ab Asmodæo æquè, ac impudici hi sponsi occidantur. Ante paucos annos in Belgio existenti mihi narrauit sacerdos grauis è Soc. nostra, & missione castrensi, se militem quendam ob concubinatum infamem sæpius monuisse, vt vitam corrigeret, sed frustra. quare tandem zelo & enthousiasmo actū minatum ei fuisse, edixisseque nisi citò sese emēdaret, experturum acrem Dei vindictam: Ita factum; nam paulo pòst, Deus tempestatem, tonitrua, ac fulmina cum horrendo fragore, omniūque terrore emisit, ac vnicum illum in turpi cōcubinæ complexu vnà cum illa, fulgure afflauit & siderauit; itáque in flagranti delicto corpus fulguri, animam gehennæ tradidit, omnibus succlamantibus: *Iustus es, Domine, & rectum iudicium tuum!*

Timere cœpi, ne & huic fortè similiter contingeret: Laudat Raguelem S. Ambr. lib. 3. Offic. cap. 14. *Raguel*, inquit, *præcipuè formam honestatis expressit, qui contemplatione honestatis, cum rogaretur, vt filiam suam in coniugium daret, vitia quoque filiæ non tacebat, ne circumuenire petitorem tacendo videretur.* Et paolò post: *Iustus vir, plus alienis timebat, &* B *malebat sibi innuptam manere filiam, quàm propter nuptias eius, extraneos periclitari.*

Fecerunt conscriptionem coniugii. Fecerunt in- vers. 15.
strumentum authenticum, in quo cōscripserunt conditiones & pacta coniugii, scilicet, promissa tam sponsi, quàm sponsæ, eiusque parentum: non dubitarunt parentes, licet territi nece septem sponsorum, dare Saram filiam Tobiæ; tum quia Raphael vultus, verborumque grauitate, imò maiestate id suadebat, & securitatem spondebat; tum quia Deus eos interius ad connubium hoc peragendum incitabat: ita Dionys. Carthus. & alii.

CAPVT OCTAVVM.

SYNOPSIS.

Tobias suffitu cordis & iecoris piscis fugat Asmodæum, quem Raphael in deserto alligat. Tobiam, consummato matrimonio Raguel, omnium bonorum hæredem facit.

1. POstquam verò cœnauerunt, introduxerunt iuuenem ad eam. 2. Recordatus itaque Tobias sermonum Angeli, protulit de cassidili suo partem iecoris, posuitque eam super carbones viuos. 3. Tunc Raphael Angelus apprehendit dæmonium, & religauit illud in deserto superioris Ægypti. 4. Tunc hortatus est virginem Tobias, dixitque ei: Sara, exurge, & deprecemur Deum hodie, & cras, & secundum cras: quia his tribus noctibus Deo iungimur: tertia autem transacta nocte, in nostro erimus coniugio. 5. filii quippe sanctorum sumus, & non possumus ita cōiungi, sicut gentes quæ ignorant Deum. 6. Surgentes autem pariter, instanter orabant ambo simul, vt sanitas daretur eis. 7. Dixitque Tobias: Domine Deus patrum nostrorum, benedicant te cæli & terræ, maréque & fontes, & flumina, & omnes creaturæ tuæ, quæ in eis sunt. 8. Tu fecisti Adam de limo terræ, dedistique ei adiutorium Heuam. 9. Et nunc Domine tu scis, quia non luxuriæ causa accipio sororem meam coniugem, sed sola posteritatis dilectione, in qua benedicatur nomen tuum in sæcula sæculorum. 10. Dixit quoque Sara: Miserere nobis Domine, miserere nobis, & consenescamus ambo pariter sani. 11. Et factum est circa pullorum cantum, accersiri iussit Raguel seruos suos, & abierunt cum eo pariter vt foderent sepulchrum. 12. Dicebat enim: Ne fortè simili modo euenerit ei, quo & cæteris illis septem viris, qui sunt ingressi ad eam. 13. Cumque parassent fossam, reuersus Raguel ad vxorem suam, dixit ei: 14. Mitte vnam ex ancillis tuis, & videat si mortuus est, vt sepeliam eum antequàm illucescat dies. 15. At illa misit vnam ex ancillis suis. Quæ ingressa cubiculū, reperit eos saluos & incolumes, secū pariter dormiētes. 16. Et reuersa nūciauit bonū nunciū: & benedixerūt Dominū, Raguel videlicet & Anna vxor eius 17. dixerūt: Benedicimus te Domine Deus Israel, quia non contigit queadmodū putabamus. 18. Fecisti enim nobiscum misericordiam tuam, & exclusisti à

nobis inimicum persequentem nos. 19. Misertus es autem duobus vnicis. Fac eos
Domine pleniùs benedicere te, & sacrificium tibi laudis tuæ & suæ sanitatis offerre, vt
cognoscat vniuersitas gentium, quia tu es Deus solus in vniuersa terra. 20. Statimque
præcepit seruis suis Raguel, vt replerent fossam, quam fecerant, priusquam elucesce-
ret. 21. Vxori autem suæ dixit, vt instrueret conuiuium, & præpararet omnia, quæ
in cibos erant iter agentibus necessaria. 22. Duas quoque pingues vaccas, & quatuor
arietes occidi fecit, & parari epulas omnibus vicinis suis, cunctisque amicis. 23. Et ad-
iurauit Raguel Tobiam, vt duas hebdomadas moraretur apud se. 24. De omnibus
autem, quæ possidebat Raguel, dimidiam partem dedit Tobiæ, & fecit scripturam, vt
pars dimidia, quæ supererat, post obitum eorum, Tobiæ domino deueniret.

vers. 5. *Retulit de cassidili*, id est, de opere viatorum, instar cassis, siue retis confecta, quali aucupes & piscatores vtuntur. Cassidilis enim est nomen diminutiuum à cassis. q. d. parua cassis, vel paruum rete, pura sacculus reticulatus, in qua viatores suas teculas & alimenta reponunt. Ita Lyran. Dion. & Budæus. Aut cassidula dicitur à casside, id est Galea, quòd galeæ similitudinem referat. Ita Sanchez.

Partem iecoris, posuitque eam super carbones viuos, Id est ardentes & flammantes; ignis enim per flammam sese agitans & quasi respirans videtur virere. Græca vberius sic habent; Tobias *accepit cinerē, siue prunam thymiamatum, & imposuit cor piscis & hepar, fumumque fecit, & quando odoratus* C *est dæmon odores, fugit ad Ægypti suprema.* Hebr. autem: *percepit Asmodæus odorem & fugit.* Ergo fumus hic iecoris & cordis aliquid physicè efficiebat, quo fugabatur dæmon: quidnam hoc fuerit, dixi c. 6. 8. Quibus adde sanctitatem, merita, benedictionem, & preces tam Raphaelis, quàm Tobiæ, iuncta fumo illi energiam dedisse ad abigendum Asmodæum: sicut pulsu campanarum ab Ecclesia benedictarum fugatur dæmon excitans procellas & tempestates, non vi pulsus, sed vi orationis Ecclesiæ, per quam benedictæ sunt. Idem fit per aquam lustralem, per agnos & cereos benedictos, perque alias res consecratas. Sic olim S. Hieron. S. Antonius, aliique Anachoretæ dantes energumeno panem, vel oleum à se benedictum, expellebant dæmonem.

Simile prorsus recenset Ioseph. lib. 8. Antiquitatum c. 2. de radice dicta Baatas à Salomone ostensa, cuius odoratu fugabatur dæmon: *Vidi*, inquit, *ex popularibus meis quendam Eleasarum in præsentia Vespasiani, & filiorum, & tribunorum, reliquorumque militum multos arreptitios percurantem. Modus verò curationis erat hic: Admoto naribus dæmoniaci annulo, sub cuius sigillo inclusa erat radicis species à Salomone indicatæ, ad cuius olfactum per nasum extrahebat dæmonium, & collapso mox homine, adiurabat id, ne amplius rediret: Salomonis interim mentionem faciens, & incantationes ab illo inuentas recitans.* Hæc si vera sunt & proba, non magica, vti proba esse censent Iansf. & Franc. Lucas in c. 12. Matth. Toletus in cap. 11. Lucæ, Salmeron tom. 8. tract. 15 dicendum est, quod à D. Thom. q. 6. de potentia, art. 10. ad 3. dictum est, & à Victoria relect. de Magia vsurpatum, potuisse quidem certam quandam & piam formulam eiiciendi dæmones institui à Salomone, sancto adhuc, quam Deus peculiari sua auctoritate, ad dæmones fugandos confir- B matet. In hac etiam nihil magicum, nihil ex amicitia & fœdere cum dæmone. At à Salomone idololatra & magicæ artis postea studioso, si vnquam conscripti, traditiue exorcismi, hos oportet magicos fuisse, & nulla diuina, aut angelica virtute fultos, ad abigendos dæmones, sed tantum pacto impio & nefaria magia. Hanc sanè olet radix illa Iosephi inclusa annulo, in qua nulla facultas supra spiritum, ait noster Pineda lib. 3. de rebus Salom. c. 29. Nam & Serario hîc q. 5. c. 7. displicent hæc duo. Primùm, quòd lib. 7. belli c. 5. asserat radicem Baatas è terra euelli non posse, nisi moriatur is, qui euellit, siue homo sit, siue canis. Secundùm, quòd dæmones vocet malorum hominum spiritus. Quin & Delrio in magic. lib. 6. c. 2. q. 3. sect. 2. cùm Pineda censet, falsò radices has, & dæmonum exorcismos ascribi Salomoni. Illi ergo suspecti sunt, incertæque & dubiæ fidei. Iudæi enim, qui eos iactant, magis abundant, ac fortè Eleazarus ille Iosephi fuit magus. Sanctior, ideóque securior, & dæmoni formidabilior fuit virga S. Benedicti, de qua S. Greg. lib. 2. Dial. c. 4. Siquidem percussus Monachus, quem sæpe nigellus puer ab oratione abducebat, *deinceps ad orationis studium immobilis permansit, sicque antiquus hostis dominari non ausus est eius in cogitatione, ac si percussus fuisset ex verbere.* In Iosepho.

Et religauit illud in deserto. Nota. Raphael ligauit Asmodæum in deserto per decretum & potestatem diuinam, eum detinendo in deserto, vt se loco moueret, & inde egredi non posset. Hoc au- D tem fieri potest tribus modis: primò, iubendo ex parte Dei ne se moueret, ac si secus faciat, minando ei acres pœnas & verbera: imò si egrediatur, vi & verberibus, eum ad regressum compellendo. Sic lex ligat hominem, id est obligat hominem, ideóque lex à ligando dicitur, vt multi volunt, iuxta illud: *Verba ligant homines, taurorum cornua funes.* Raphael religauit Asmodæum 1.

2. Secundò, imprimendo dæmoni qualitatem aliquam detentiuam, v. g. impetum & vim permanentem, quæ eum in loco detineat. Sic enim vir fortis debilem brachiis suis detinet, & certo loco affigit. Cur idem facere nequeat Angelus diabolo?

3. Tertiò & efficacissimè, orando Deum, vt subtrahat dæmoni concursum suum, qui necessarius est ad motum localem, vt egredi possit. Hic dæmones ligantur in inferno, vt egredi nequeant. Sic Lucifer ibidem ligatus est per mille annos. Apoc. 20. 2. Sic quatuor Angeli ligati fuêre in Euphrate. Apoc. 9. 14. Vide ibi dicta.

Porrò quamdiu Asmodæus ligatus fuerit à

Raphaele, non constat. Probabile est per totam vitam Tobiæ, & Saræ fuisse ligatum, ne eis vnquam nocere posset: propter eos enim alligatus fuit. Ita Sanchez, & Serarius.

Multò magis dæmon ligatus est à Christo, vt ait S. Antonius apud S. Athanasium: *Hamo crucis vt draco aduncatus à Domino est, & capistro ligatus, vt iumentum, & quasi mancipium fugitiuum vinctus circulo, & armilla labia perforatus, nullum omnino fidelium deuorare permittitur. Nunc miserabilis, vt passer, ad ludendum irretitus à Christo est, calcaneo Christianorum subtractus gemit. Ille, qui vniuersa maria à se deleta plaudebat, ille, qui orbem terrarum manu sua tenere pollicebatur, ecce à nobis vincitur, ecce me aduersum se prohibere non potest disputantem.*

In deserto superioris Ægypti, puta in parte Australi Ægypti, quæ alta & montosa est, ex qua defluit Nilus, quæque Thebais vocatur, ait Ioann. Leo l. 8. de Africa c. 2. Causam dat Sanctus Hieronymus in Ezechielem c. 30. *Quòd ibi Nilus innauigabilis est, & cataractarum fragor, & omnia inuia, plenaque serpentū, & venenatorum animantium.* Talis enim locus decet dæmonem, ne cui homini nocere queat. Quocirca homines coram sancto Antonio, Macario, aliisque Thebaidis eremitis grauiter questi sunt, quòd ipsi suum locum inuasissent, & suam Thebaidem Monachis implessent, vti refert S. Athan. in vita S. Antonii, Palladius in Lausiaca, c. 10. Cassianus collat. 7. c. 23.

Dæmon ligatur virtutibus 7. Tropol. multis virtutibus, quasi funibus ligatur dæmon, ne ad nos accedat & noceat. Prima est, abstinentia & ieiunium. Secunda, oratio. Tertia castitas. Noui ego, ait Serarius, quendam, qui si quando Asmodæum irrepentem & blandientem sentiat; illico castitatis, è formula, votum iterat: vt dum inferre dæmon plagam vult, luculentissimam ipse accipiat. Ita enim suo penè gladio iugulatur Goliath: & incidit in foueam impius, quam fecit. Quarta, passionis, crucisque Christi seria meditatio. Quinta, lectio & studium S. Scrip. Sexta, S. synaxis & crebra communio: *Tanquam leones*, inquit 61. ad pop. S. Chrysostomus, *ignem spirantes ab illa mensa recedamus, facti diabolo terribiles, & caput nostrum mente reuoluentes, & charitatem, quam nobis exhibuit.* Et paulo post: *Hic mysticus sanguis dæmones quidem expellit, & procul esse facit: ad nos autem Angelos vocat, & Angelorum Dominum. Vbi namque Dominicum viderint sanguinem, dæmones fugiunt, concurrunt autem Angeli.* Et S. Bern. ser. 1. in cœna Dom. *Si quis vestrū, non tam sæpe modò, non tam acerbos sentit iracundiæ motus inuidiæ, luxuriæ, aut cæterorum huiusmodi, gratias agat corpori, & sanguini Domini, quoniam virtus Domini operatur in eo. & gaudeat, quod pessimum vlcus accedat ad sanitatem.* Septima, est eleemosyna, & officia pia charitatis, quæ fusè hîc prosequitur Serarius.

Deprecamur Deum hodie, & cras, & secundùm cras, id est, post crastinum, puta per tres noctes ante copulam, vti præceperat Raphael c. 6. v. 18. vers. 4.

Non accipio sororem meam coniugem. Saram vocat Tobias sororem, non quòd propriè soror esset; sic enim non potuisset eam ducere vxorem, sed quòd genericè esset soror; quia scilicet ex eadem gente & tribu erat prognata. *Sororem* ergo, idest, conciuem & contribulem. vers. 9.

Circa pullorum (galli & gallinarum) *cantum*, puta in aurora ante Solis ortum, de quibus Plinius lib. 10. c. 21. *Nec Solis ortum*, inquit, *incautis patiuntur obrepere, diemque venientem nunciant*, Cant. 11. vers. 11.

Vt foderent sepulchrum. Licet enim Raguel confortatus à Raphaele sperarit, Tobiam cum Sara in coniugio fore saluum, tamen alia ex parte metuebat, ne occideretur ab Asmodæo, vti occisi sunt septem priores Saræ sponsi. Reliqua huius capitis plana sunt; vnde alia explanatione non egent.

CAPVT NONVM.

SYNOPSIS.

Tobias mittit Raphaelem in Rages, vt exigat depositum à Gabelo, eumque inuitet ad nuptias. Venit Gabelus, ac sponsis omnia felicia apprecatur.

1. TVnc vocauit Tobias Angelū ad se, quem quidem hominem existimabat, dixitque ei: Azaria frater, peto vt auscultes verba mea. 2. Si meipsum tradam tibi seruum, non ero condignus prouidentiæ tuæ. 3. Tamen obsecro te, vt assumas tibi animalia siue seruitia, & vadas ad Gabelum in Rages ciuitatem Medorum, reddasque ei chirographum suum, & recipias ab eo pecuniam, & roges eum venire ad nuptias meas. 4. Scis enim ipse quoniam numerat pater meus dies: & si tardauero vna die plus, contristatur anima eius. 5. Et certè vides quomodo adiurauit me Raguel, cuius adiuramentū spernere non possum. 6. Tunc Raphael assumens quatuor ex seruis Raguelis, & duos camelos, in Rages ciuitatem Medorum perrexit, & inueniens Gabelum, reddidit ei chirographum suum, & recepit ab eo omnem pecuniam. 7. Indicauitque ei de Tobia filio Tobiæ, omnia quæ gesta sunt: fecitque eum secum veni-

re ad nuptias. 8. Cumque ingressus esset domum Raguelis, inuenit Tobiam dis-
cumbentem: & exiliens, osculati sunt se inuicem: & fleuit Gabelus, benedixitque
Deum, 9. & dixit: Benedicat te Deus Israel, quia filius es optimi viri, & iusti, & ti-
mentis Deum, & eleemosynas facientis: 10. & dicatur benedictio super vxorem tuam,
& super parentes vestros: 11. & videatis filios vestros, & filios filiorum vestrorum, vs-
que in tertiam & quartam generationem: & sit semen vestrum benedictum à Deo
Israel, qui regnat in sæcula sæculorum. 12. Cumque omnes dixissent: Amen, ac-
cesserunt ad conuiuium: sed & cum timore Domini nuptiarum conuiuium exercebant.

vers. 2. *Si me ipsum tradam tibi seruum, non ero condignus prouidentiæ tuæ*, hoc est, tuæ prouidæ erga me curæ non satisfecero, nec condignam ei mercedem rependero.

vers. 3. *Seruitia*, id est seruos.

Vadas ad Gabelum in Rages Medorum. Dices, iam erant in Rages: nam ibi dicitur habitasse Sara, c. 3. 7. Resp. erant in Rages, id est, in agro, vel territorio Rages, sicut qui Tusculi habitat, Romæ habitare dicitur, & si in ipsa vrbe Roma non habitet. Aut potius dicendum est, duas fuisse vrbes habentes idem nomen Rages. Ita Lyran. Bellar. & alii. Causam dat Sanchez, quòd Rages sit vox Meda à Græcis accepta. Græcè enim *ῥαγὰς* est fissura, ruptura, siue, id est fractura. Rages igitur significat locum scopulosum, scissum, interruptum; quia ergo vtraque hæc vrbs sita erat in locis confragosis & asperis, hinc vtraque dicta est Rages. Hebr. verò *Rages* significat turbam, tumultum, strepitum, tremorem, fremitum.

Et dicatur benedictio super vxorem tuam, & super parentes vestros. Vt omnes videntes vestram virtutem, ideoque Dei benedictionē & prosperitatem, vobis benedicendo apprecentur, & dicant: Benedicta sit Sara, quæ tam probi viri Tobiæ est vxor, benedicti sint parentes vtriusque, qui tam ingenuos post se relinquunt filios & filias. Honor enim & laus filiorum est honor & laus parentum: nam dedecus æquè, ac decus filiorum in parentes redundat. Quocirca Basilius Imp. hoc Leoni filio insigne dedit monitum, imò & virtutis paternæ æmulandæ stimulum: *Ne me quæso Patrem amantem pudefacias: debent enim pictores corporum delineamenta; filii autem regum, quasi viuæ imagines patrum virtutes referre*. Sic & mulier illa videns Christi virtutes & sapientiam, exclamauit: *Beatus venter qui te* A *portauit, & vbera quæ suxisti*. Lucæ 11. 27.

Sed & cum timore Domini nuptiarum conuiuium exercebant. q. d. conuiuabantur hilariter, sed honestè, modestè, sobriè, & castè, ne crapula, aut sermone lasciuo, vel obscœno Deum offenderent, vt Asmodæum rursùm in domum mitteret. Imitentur hoc coniuges & conuiuæ, vt à mensis arceant ebrietatem, iurgia, detractiones, spurcitiem sermonum, quibus Deus offenditur, vt coniugibus & conuiuis maledicat. Audiant Platonem, lib. 6. de legibus: *Impensa secundùm diuitias fiat: bibere verò vsque ad ebrietatem ne alibi quidem vnquam decet: neque verò tutum est: maxi-* B *mè verò connubio coniunctis, sponsus & sponsa tunc mentis compotes esse debent, quando non paruam ineūt vitæ mutationem; præsertim vt & quàm maximè moderatis generatio fiat: fermè etiam incertum est, quæ nox, aut dies ipsam, cum Deo peragat. Quare vt solidus, stabilis & quietus conceptus fiat, non oportet, diffluentibus ebrietate corporibus, dare operam liberis. Qui autem vino refertus est, tam animæ quàm corporis rabie concitatus, quatit & trahit, & trahitur. Idcirco ebrius, tanquam mente captus, ad serendum est inutilis. Nempè verisimile est eum fœtus inæquales, instabiles, obliquos tam membris, quàm corporibus procreare. Quamobrem per totam quidem vi-* C *tam, & maximè quàmdiu generationi vacat, abstinebit quisque, cauebitque, ne faciat, vel quæ sua natura & sponte morbos inducunt, vel quæ ad petulantiam, iniuriamque declinant. Hæc enim in animos & corpora eorum, qui enascuntur, liberorum, necessariò transferuntur, iisque imprimuntur, peioresque inde nascuntur. Sed præcipuè die illa (nuptiarum) ac nocte*. Græca hîc addunt: *Benedixit Tobias vxorem suam*, id est, bene precatus est ei, vt foret fœcunda, & probos gigneret, educaretque filios: sic Isaac *deprecatus est Dominum pro vxore sua* Rebecca. Genes. 25. v. 15.

Ebrii prauos procreant filios.

A talibus abstinendum.

CAPVT DECIMVM.

SYNOPSIS.

Mater Tobiæ suspirat ad eius reditum, Raguel dimittit Tobiam cum Sara filia sua, eisque dimidiam bonorum partem tradit, ac Saræ monita dat, vt diligat maritum, soceros honoret, & probè familiam regat.

1. CVm verò moras faceret Tobias, causa nuptiarum, sollicitus erat pater eius To-
bias, dicens: Putas quare moratur filius meus, aut quare detentus est ibi? 2. Pu-
tasne, Gabelus mortuus est, & nemo reddet illi pecuniam? 3. Cœpit autem contristari
nimis ipse, & Anna vxor eius cum eo: & cœperunt ambo simul flere: eò quod die sta-
tuto minimè reuerteretur filius eorum ad eos. 4. Flebat igitur mater eius irremedia-
bilibus lacrymis, atque dicebat. Heu, heu me, fili mi, vt quid te misimus peregrinari,
lumen oculorum nostrorum, baculum senectutis nostræ, solatium vitæ nostræ, spem
posteritatis nostræ? 5. Omnia simul in te vno habentes, te non debuimus dimittere
à nobis. 6. Cui dicebat Tobias: Tace, & noli turbari, sanus est filius noster: satis
fidelis est vir ille cum quo misimus eum. 7. Illa autem nullo modo consolari pote-
rat, sed quotidie exiliens circumspiciebat, & circuibat vias omnes, per quas spes re-
meandi videbatur, vt procul videret eum, si fieri posset, venientem. 8. At verò Ra-
guel dicebat ad generum suum: Mane hic, & ego mittam nuncium salutis de te ad To-
biam patrem tuum. 9. Cui Tobias ait: Ego noui, quia pater meus, & mater mea
modò dies computant, & cruciatur spiritus eorum in ipsis. 10. Cumque verbis multis
rogaret Raguel Tobiam, & ille eum nulla ratione vellet audire, tradidit ei Saram, &
dimidiam partem omnis substantiæ suæ, in pueris, in puellis, in pecudibus, in camelis, &
in vaccis, & in pecunia multa: & saluum atque gaudentem dimisit eum à se, 11. dicens:
Angelus Domini sanctus sit in itinere vestro, perducatque vos incolumes, & inuenia-
tis omnia rectè circa parentes vestros, & videant oculi mei filios vestros priusquam
moriar. 12. Et apprehendentes parentes filiam suam, osculati sunt eam, & dimise-
runt ire: 13. monentes eam honorare soceros, diligere maritum, regere familiam,
gubernare domum, & seipsam irreprehensibilem exhibere.

vers. 4. *Heu heu me, fili mi, vt quid te misimus peregrinari lumen oculorum vestrorum?* Patet enim erat cæcus, mater præ senio cæcutiebat: quare filius eis erat instar oculorum, vt per eum viderent, legerent, agerentque quæ videnda, legenda, agenda erant. Eundem vocat *baculum senectutis nostræ.* Sic Scipio Romæ appellatus est, eo quòd ipse patrem senem & cæcutientem, quasi Scipio, siue baculus sustentaret, & per viam duceret, & dirigeret. *Et solatium vitæ nostræ*; filii enim solantur senectutem parentum, eiusq; miserias, & ærumnas. *Et spem posteritatis nostræ*: erat enim vnicus ille filius, à quo omnis familiæ propagatio pendebat. Optant enim parentes filios post se relinquere, vt in eis quasi maneant superstites, viuantque in memoria hominum, vt docet Eccles. c.30. v. 4 & seq.

vers. 10. *Tradidit ei Saram, & dimidiam partem omnis substantiæ suæ in pueris,* &c. Heb. vberius addunt: *Dedit ei Raguel Saram filiam suam, dimidium diuitiarum suarum, & seruos & [illegible], & greges, & boues & asinos, & camelos, & vestes lineas & pretiosas, & vasa argentea & aurea.*

A Græca habent: *Dedit ei corpora, iumenta, & argentum. Corpora,* id est, seruos siue mancipia quæ cum libertate careant, non nisi videntur esse corpora, seruitio heri mancipata. ita Arist. 1. Rhethor. Demosthenes, Philip. 3. Strabo lib. 1. σώματα, id est, corpora vocant mancipia.

Angelus Domini sanctus sit in itinere vestro, perducatque vos incolumes. Hinc rursum patet Gabelum & priscos Hebræos credidisse, Angelum considerari ad custodiam, qui eum in via dirigat. vers. 11.

Monentes eam honorare soceros, quasi parentes; vers. 13. vnde Græca addunt: *Quia ipsi nunc parentes tui sunt.* Raguel hic Saræ filiæ suæ propria vxori dat *Monita danda vxoribus.* B monita virtutis & salutis. Primum est, vt honoret soceros, scilicet Tobiam seniorem, & Annam, 2. vt diligat maritum, vt pote cum quo facta iam est vna caro, ac consequenter vna persona, vnum cor, vna anima, vna voluntas. Hæc dilectio facit, vt vxor mariti mores suis dissimiles choleram, vitia, infortunia, & quælibet aduersa, quæ multa in coniugio occurrunt, fortiter superet. Vnde S. Monica vxores monebat, vt per coniugium se maritorum ancillas factas existimarent, ait S. Aug. lib. nono. Confess. c.9.

Tertium,

Tertium, vt regat familiam, puta filios, seruos, & ancillas, vt omnes in officio, concordia, pace & charitate mutua contineat. Quartum, vt gubernet domum in ea manendo, non huc illuc vagando, prandium, & cœnam omnibus apparendo, suppellectilem, annonam, vestes, cæteraque necessaria procurando, vti fecit mulier illa fortis laudata à Salomone, Prou. 31. Vide ibi dicta. Quintum, vt se irreprehensibilem exhibeat, non tantùm in fide & castitate coniugali, sed & per linguæ continentiam, iustitiam, prudentiam, comitatem in conuersatione, tam cum domesticis, quàm cum externis. Eadem monita dat vxoribus sanctus Paulus ad Titum 2. v. 4. & 5. *Vt viros suos ament, filios suos diligant, prudentes sint, castæ, domus curam habentes, benignæ, subditæ viris suis.* Vide ibi dicta. Similia coniu-

A gibus præcepta tradit S. Petrus, Epist. 1. c. 3. v. & seq. quin & Plato lib. 6. de legibus, Xenophon in Oeconomica, & Plutar. lib. de nuptialibus præceptis. Denique in Græco, & *Edna* (sic enim habent pro *Anna*) mater Saræ, sic Tobiam generum suum valedicendo alloquitur: *Dominus cœli, frater dilecte, te tuis restituat, mihique concedat, vt filios tuos ex Sara filia mea videam, & coram Domino gaudeam. Ecce ego, tibi filiam meam, quasi quoddam depositum committò, nè vlla eam afficias molestia.* Mox subditur: *Ipse vero Tobias post hæc profectus est, Deo gratias agens, quòd iter prosperum sibi dedisset; Raguelemque, & Ednam eius vxorem benedicebat* (seu fausta eis omnia precabatur) *& pergebat, quo ad Niniuen appropinquarent.*

CAPVT VNDECIVM.

SYNOPSIS.

RAphael Tobiam domum ad parentes saluum reducit, qui felle piscis liniens oculos patris, ei visum restituit. Vnde omnes præ gaudio Deum benedicunt, & epulantur.

1. CVmque reuerterentur, peruenerunt ad Charan, quæ est in medio itinere contra
Niniuen, vndecimo die. 2. Dixitque Angelus, Tobia frater, scis quemad-
modum reliquisti patrem tuum. 3. Si placet itaque tibi, præcedamus, & lento
gradu sequantur iter nostrum familiæ, simul cum coniuge tua, & cum animalibus. 4.
Cumque hoc placuisset vt irent, dixit Raphael ad Tobiam: Tolle tecum ex felle piscis,
erit enim necessarium. Tulit itaque Tobias ex felle illo, & abierunt. 5. Anna sede-
bat secus viam, quotidie in supercilio montis, vnde respicere poterat de longinquo. 6.
Et dum ex eodem loco specularetur aduentum eius, vidit à longè, & illicò agnouit ve-
nientem filium suum, currensque nunciauit viro suo, dicens: Ecce venit filius tuus. 7.
Dixitque Raphael ad Tobiam: At vbi introieris domum tuam, statim adora Domi-
num Deum tuum: & gratias agens ei, accede ad patrem tuum, & osculare eum. 8.
Statimque lini super oculos eius ex felle isto piscis, quod portas tecum: scias enim quo-
niam mox aperientur oculi eius, & videbit pater tuus lumen cæli, & in aspectu tuo
gaudebit. 9. Tunc præcurrit canis, qui simul fuerat in via: & quasi nuncius adueniens,
blandimento suæ caudæ gaudebat. 10. Et consurgens cæcus pater eius, cœpit of-
fendens pedibus currere: & data manu puero, occurrit obuiam filio suo. 11. Et susci-
piens osculatus est eum cum vxore sua, & cœperunt ambo flere præ gaudio. 12. Cùm-
que adorassent Deum, & gratias egissent, consederunt. 13. Tunc sumens Tobias de
felle piscis, liniuit oculos patris sui. 14. Et sustinuit quasi dimidiam ferè horam: &
cœpit albugo ex oculis eius, quasi membrana oui, egredi. 15. Quam apprehendens
Tobias traxit ab oculis eius, statimque visum recepit. 16. Et glorificabant Deum,
ipse videlicet, & vxor eius, & omnes qui sciebant eum. 17. Dicebatq; Tobias: Bene-
dico te Domine Deus Israel, quia tu castigasti me, & tu saluasti me: & ecce ego video
Tobiam filium meum. 18. Ingressa est etiam post septem dies Sara vxor filii eius, &
omnis familia sana, & pecora, & cameli, & pecunia multa vxoris: sed & illa pecunia,
quam receperat à Gabelo: 19. & narrauit parentibus suis omnia beneficia Dei, quæ fe-
cisset circa eum per hominem qui eum duxerat. 20. Veneruntque Achior & Nabath
consobrini Tobiæ, gaudentes ad Tobiam, & congratulantes ei de omnibus bonis,
quæ circa illum ostenderat Deus. 21. Et per septem dies epulantes, omnes cum gaudio
gauisi sunt.

miseratio, & gratificatio Dei, siue *Deus donans, miserans & gratificans*; Huius enim filii sunt Angeli, ipseque Raphael, quia gratis ab eo acceperunt angelicam suam naturam, gratiam & gloriam, idque vt vult Franc. Suarez, & alii per merita Christi, qui proindè per Ananiam hîc accipi potest, vt ipse sit pater, princeps & Dominus Raphaelis, omniumque Angelorum, vt docet Apost. Ephes. 1. & Hebr. 1.

Si autem *Ananias* scribatur per *Ain*, ע idem est, quod ענניה *anan ia*, id est, nubes Dei, quia, scilicet, Raphael & Angeli sunt filii Dei, qui est inuisibilis & per gloriam incomprehensibilis, cuius rei symbolum est nubes. Vnde nubes in Script. dicitur latibulum, & quasi vestimentum Dei, quia Deus in nube se abscondebat & loquebatur, responsa dans ex propitiatorio. Leuit. 16. 3. ac per nubem passim apparebat Mosi & filiis Israël. Idem Dei imitatione fecit hic Raphaël, qui per naturam suam Tobiæ erat inuisibilis, ideoque corpore quasi nube se texit, & idcirco Tobiæ incognitus fuit in via. Hinc patet nomen Azariæ & Ananiæ hîc magis esse appellatiuum, quàm proprium, de quo mox plura.

Raphael typus Christi.

Alleg. Raphael fuit hîc typus Christi. Ipse enim est *Azarias*, id est, *adiutor Dei* ad illuminandum, redimendum & saluandum homines cæcos, ac magni Ananiæ, id est, Dei patris, eiusque gratiæ & misericordiæ filius, quia in ipso sunt omnes thesauri sapiētiæ & gratiæ Dei absconditi, in eoque *inhabitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter*. Ephes. ideoque ipse iure Ananiæ, id est, charitum & gratiarum filius est, & appellatur. Hoc est, quod ait Christus Isaiæ 50. 7. *Dominus Deus auxiliator meus*. & c. 63 7. *Miserationum Domini recordabor*. Tropol. Azarias fuit S. Paulus & Apostoli, vtrique Apostolici, hi enim sunt Dei adiutores in salute hominum procuranda. Vnde ipse ait 2. Corin. 6. 19. *Dedit nobis ministerium reconciliationis: pro Christo ergo legatione fungimur, tanquam Deo exhortante per nos; obsecramus pro Christo, reconciliamini Deo.*

Et Apostoli.

Azarias nomen magnorum.

Porrò Azariæ nomen apud Hebræos fuit illustre, ideóque magnorum Regum, Principum, Pontificum, Prophetarum, Cantorum. Rex enim Ozias filius Amasiæ dictus est Azarias; ac Pontifex, qui animosè restitit Oziæ Regi volenti offerre incensum, pariter dictus est Azarias, vt patet 2. Paral. 26. fuitque filius Iohanan Pontificis, vt patet 1. Paral. 6. 50. Iohanan autem, idem est quod Ananias: huic coæuus fuit, Tobias. Fuit rursum alius Azarias Pontifex filius Sadoc Pontificis tempore Salomonis, de quo 3. Reg. 4. 2. & 1. Paral. 6. 9. Fuit & tertius Azarias filius Helciæ & Pater Saraiæ Pontificum, auusque Esdræ, qui Ezechiæ regis pietatem adiuuit. 2. Paral. 31. 10. & 1. Esdræ 7. 5. Fuit insuper Azarias filius Nathan præfectus aulicorum Salomonis. 3. Reg. 4. 5. Fuit Azarias filius Ethan, nepos Phares & abnepos Iudæ Patriarchæ. 1. Paral. 2. 8. & v. 38. alius nominatur Azarias filius Iesus. Ad hæc fuit Azarias Propheta, qui vaticinando animauit Aza Regem Iuda ad destruendum idola. 2. Paral. 14. v. 1. & seq. Rursùm filios Iosaphat regis Iuda vocatus fuit Azarias. 2. Paral. 21. 2. Fuit & Azarias Princeps Israelis, qui Israelitas prædam ex Iuda abactam restituere generosè coegit. 2. Paral. 28. 15. tempore Achaz Regis Iuda, cui pariter coæuus fuit Tobias. Ac vt plures alios taceam, Ananias, Azarias, & Misael fuerunt tres adolescentes regii, socii Danielis Prophetæ, qui ob Dei cultū in fornacē ardentē coniecti, in ea illæsi permāserunt. Daniel 3. atque ex Azaria Leuita prognatus est Samuel Propheta, eiusque nepos Heman Cantor in templo, tempore Dauidis. 1. Paral. 6. 35. Ad omnes hos alludit hîc Raphael, sed præsertim ad Azariam Pontificem filium Iohanam, siue Ananiæ. Est enim Raphael rex Angelorum, sicut Asmodæus dæmonum, vt dixi. Idem quasi Pontifex obtulit incensum Deo, scilicet preces Tobiæ c. 12. 12. idē vt cantor assiduè canit Deo: *S. sanctus, sanctus Dominus Deus Sabaoth*. Isaiæ 6. Ipse enim est ex Seraphinis. Idem est propheta, quia hîc Tobiæ curationē cæcitatis prædicit, imò præstitit. Quocirca rectè notat Salianus, tom. 4. anno mundi 3226 n. 3. Azariæ nomen non tam esse proprium, quàm appellatiuum, vt pote quod sibi honoris causa multi Pontifices, quasi agnomen asciuerunt, quasi eo postulantes & sperantes auxilium Dei (hoc enim significat Azarias.) Nam Sept. Sizrim filium Ioiadæ, non Zachariam, sed Azariam vocant. 2. parr. 24. Et Rex ipse Ozias in libris Regum dicitur Azarias, & quidem cognomento, vt ait S. Hier. in c. 1. Amos. Et Pontifex, qui tempore Ezechiæ floruit, à Iosepho & Chronologis Hebræis vocatur Nerias, 2. Paral. 31. 10. 13 Azarias nominatur.

Ad quem alludit Raphael.

Et Tobias respondit: Ex magno genere es tu. Addunt Græca eum subiunxisse: *Ananiam & Ionatham magni illius Samiæ* (Heb. *Semolib*, id est pacifici, vel retribuentis) *filios ego noui iam tum, cum Ierosolymam vnà adorandi & primogenita, decimasque fructuum consecrandi causa proficisceremur; non enim in errorem cognatorum nostrorum adducti fuerunt*, vt adorarent vitulos aureos à Ieroboam in Israel erectos. Ex hisce verbis liquet, primumq; vere æuo Iohiæ fuisse Azariam filium Ananiæ. 2. Ananiam fuisse Israelitam, non Iudæum. 3. Fuisse virum fidelem & pium. 4. Tobiæ cognitum & amicum, ideóque Azariæ eius filii speciem & nomen assumpsit Raphael. vers. 19.

Angelus eius comitetur vobiscum. Hinc patet illo æuo, Tobiam & fideles credidisse Angelos custodes singulis hominibus à Deo deputatos, eos comitari, dirigere, instruere, defendere, &c. Græca addunt, Tobiam Angelo pro mercede sui ducatus promisisse drachmam per diem, & necessaria ad vitam & victum, atque si sani redissent, additurum se honorarium super mercedem: Drachma auri est coronatus Francicus, qui nimium erat Tobiæ pauperi pretium; quare drachma argenti, quæ valet Regalem Hispanicum quinque stuferorum, siue decem baiorcorum hîc accipienda videtur.

Cumque profecti essent, addunt Græca, *& canis pueri cum eis*, quod habet c. seq. v. 1. vers. 23.

Comitetur ei., id est eum vel cum eo. Nec putes solœcismum; sic enim loquitur Cicero Tuscul. 5. & sic latinè dicimus: Ipse mihi est comes; comitari enim est esse comitem. vers. 7.

CAPVT SEXTVM.

SYNOPSIS.

Raphael monet Tobiam, vt piscem se inuadentem, branchia ex aquis extrahat, exenteret, ac cor, fel, iecur ad pharmaca reseruet: deinde, vt Saram sibi postulet vxorem à Raguele Patre.

1. Profectus est autem Tobias, & canis sequutus est eum, & mansit prima mansione
iuxta fluuium Tigris 2. Et exiuit vt lauaret pedes suos, & ecce piscis immanis exi-
uit ad deuorandum eum. 3. Quem expauescens Tobias clamauit voce magna, di-
cens: Domine, inuadit me. 4. Et dixit ei Angelus: Apprehende branchiam eius, &
trahe eum ad te. Quod cùm fecisset, attraxit eum in siccum, & palpitare cœpit ante pe-
des eius. 5. Tunc dixit ei Angelus: Exentera hunc piscem, & cor eius, & fel, & ie-
cur repone tibi: sunt enim hæc necessaria ad medicamenta vtiliter. 6. Quod cùm
fecisset, assauit carnes eius, & secum tulerunt in via: cætera salierunt, quæ sufficerent
eis, quousque peruenirent in Rages ciuitatem Medorum. 7. Tunc interrogauit To-
bias Angelum, & dixit ei: Obsecro te Azaria frater, vt dicas mihi, quod remedium
habebunt ista, quæ de pisce seruare iussisti. 8. Et respondens Angelus, dixit ei: Cor-
dis eius particulam si super carbones ponas, fumus eius extricat omne genus dæmonio-
rum, siue à viro, siue à muliere, ita vt vltrà non accedat ad eos. 9. Et fel valet ad vn-
gendos oculos, in quibus fuerit albugo, & sanabuntur. 10. Et dixit ei Tobias: Vbi
vis vt maneamus? 11. Respondensque Angelus, ait: Est hîc Raguel nomine, vir
propinquus de tribu tua, & hic habet filiam nomine Saram, sed neque masculum, ne-
que feminam vllam habet aliam præter eam. 12. Tibi debetur omnis substantia eius,
& oportet eam te accipere coniugem. 13. Pete ergo eam à patre eius & dabit tibi eam
in vxorem. 14. Tunc respondit Tobias, & dixit: Audio quia tradita est septem vi-
ris, & mortui sunt: sed & hoc audiui, quia dæmonium occidit illos. 15. Timeo ergo
ne fortè & mihi hæc eueniant: & cùm sim vnicus parentibus meis, deponam senectu-
tem illorum cum tristitia ad inferos. 16. Tunc Angelus Raphael dixit ei: Audi me,
& ostendam tibi quæ sunt, quibus præualere potest dæmonium. 17. Hi namque qui
coniugium ita suscipiunt, vt Deum à se & à sua mente excludant, & suæ libidini ita va-
cent, sicut equus & mulus, quibus non est intellectus: habet potestatem dæmonium su-
per eos. 18. Tu autem cùm acceperis eam, ingressus cubiculum, per tres dies, conti-
nens esto ab ea, & nihil aliud, nisi orationibus vacabis cum ea. 19. Ipsa autem
nocte, incenso iecore piscis, fugabitur dæmonium. 20. Secunda verò nocte, in co-
pulatione sanctorum patriarcharum admitteris. 21. Tertia autem nocte, benedictio-
nem consequeris, vt filii ex vobis procreentur incolumes. 22. Transacta autem tertia
nocte, accipies virginem cum timore Domini, amore filiorum magis quàm libidine
ductus, vt in semine Abrahæ benedictionem in filiis consequaris.

vers. 1. *T canis secutus est eum*, vti canes familiares sequuntur heros, à quibus nutriuntur. Dicit hoc ad nexum historiæ: nam mœsti parentes ex præcurrente cane cognouerunt reditum Tobiæ. c. 11. v. 9.

Et mansit prima mansione iuxta fluuium Tigris. puta in domo, vel hospitio Tigri adiacente. Exierat enim illo die è Niniue, quę Tigri adiacet.

vers. 2. *Et exiuit* ex hospitio ad flumen Tigrim, *vt lauaret pedes suos* ex itinere fatigatos, ac puluere & sudore sordidos & olidos.

Piscis Tobiæ quis? *Resp.* 1. *Et ecce piscis immanis exiuit ad deuorandum eum.* Quæres, quisnam fuit hic piscis? Primò aliqui censent, fuisse cætum, siue balænam: hæc enim homines vorat & glutit. Verùm balęnas, vt potè vastissimas non capit Tigris fluuius, sed vastum mare. Rursum balænam solus Tobias extrahere nequiuisset.

Secũdò, Dion. Carth. putat fuisse crocodilum: 2. hic enim ex Nilo egreditur & homines in terra insequitur, necat & deuorat. Est enim amphibius tamque in terra, quàm in aquis degit & pascitur. Verùm crocodilum extrahere nequiuisset Tobias. Adde: crocodilus in terra viuit, hic autem piscis extractus in terram à Tobia cœpit: *ante pedes eius palpitare*, deficere & mo-

ri, vti soleot pisces exttta aquam.

Tertiò Rabbini, quos sequitur Georgius Venetus, tom.6. Problem. 185. censent esse lucium piscem, qui vorax est, adeóque cæteros pisces deuorat, ideóque dicitur lucius Græcè λύκιος, id est lupinus, quasi lupus piscium. Verùm lucii non sunt tam grandes & audaces, vt hominem inuadere audeant.

4. veriùs. Callionymi piscis descriptio. Quartò ergò verisimilius Franc. Valesius sacræ Philos. c. 41. ex Plinio, Menandro & aliis censet, hunc piscem fuisse Callionymum, id est pulchri nominis, qui maximus est, carniuorus & voracissimus, dentes habens serratos, ac oculos in vertice capitis fixos, vnde & vranoscopos, id est cęlum spectans vocatur, & os inter oculos situm, ideóque ab Italis vocator *bocca in capo*, vnde eius aspectu territus fuit Tobias. abundat felle, quod valet ad albugines ex oculis extergendas, ita Dioscor. lib. 1. c. 96. Galenus & Plinius lib. 32. cap. 7. sub initium, quem audi: *Callionymi fel cicatrices sanat, & carnes oculorum superuacuas consumit: nulli hoc piscium copiosius. Idem piscis & vranoscopos vocatur ab oculo, quem in capite habet.* Hic ergo *exiuit*, non in terram, sed extra aquam, caput & guttur erigens & extendens: *ad deuorandum eum*, scilicet Tobiam. Adde, Oppianus lib. 2. Callionymum vocat ἡμερεύνητον, eo quòd interdiu iudormiat, noctu vigilet prędę quærendæ causa, vti fures interdiu dormioot, noctu vigilant, vt furentur. Igitur potuit hic piscis è Tigri egredi in arenam vicinam, ibique Tobiam inuadere. Subiungit Oppianus adeo voracem esse hunc piscem, vt ciborum copia nimis distento ventre disrumpatur & emoriatur, quo tristi exitu homines à luxu, crapuláque deterret. Piscem hunc graphicè per omnia membra describit Guil. Rondeletius, lib. 10. de piscibus c. vlt. vbi & addit eum Callionymum, id est pulchri nominis dici, eo quòd licet in se sit fœdus & turpis, oculos tamen habeat in vertice, vt semper in cælum suspiciat quę forma dignior est homine, quàm pisce. Hominis enim proprium est sursum aspicere, & mente cęlom contemplari; fragilia & caduca, quęque falsò in bonis à vulgo habentor, contemnere, & infra se posita despicere: ergo hominis mens, æquè ac nomen, sit vranoscopos iuxta illud Ouidii,

Os homini sublime dedit, cælumque tueri
Iussit, & erectos ad sidera tollere vultus.

Dices, Callionymus, teste Plinio & Oppiano, est piscis marinus: hic autem erat ex Tigri fluuio. Resp. pisces marini sępe in magnis fluuiis reperiuntur, pręsertim in maris refluxu, quando fluuii exundant. Pisces enim amant aquam dulcem, qualis est in fluoiis; sed mirum est Callionymom, qui duorum pedum mensuram non excedit, teste Rondeletio, & Aldrouãdo, ausum foisse Tobiam inuadere: verùm piscis hic vorax est æqoè ac stolidus, ideoque Tobiam inuasit.

vers. 8. Cor piscis fugat dæmones qua vi. Resp. 1. *Cordis eius particulam si super carbones ponas (asses) fumus eius extricat omne genus dæmoniorum.* Quæres, qua vi, ac virtute piscis huius cor æquè, ac fel v. 19. fuget dæmones? Valesius sacræ Philos. c. 28. Pisci huic virtutem supernaturalem à Deo fuisse tributam ad fugandum dæmones, sicut igni inferni eadem tributa est ad eos torquendos, atque aquæ benedictæ data est vis eosdem fogandi, & animam à culpis abluendi. Innuitur hæc virtus, verbo *extricat*. Fauent Guliel. Paris. lib. de vniuerso, Dion. Carth. Petrus Greg. Tolosanos, Syntagm. iuris lib. 34. c. 22. Hier. Mengos in flagello dæmonum, dicentes dęmones ob superbiam à Deo subiici certis corporibus, ac herbis. Verùm hæc virtos in hoc pisce est inaudita, nec vnica eius suffumigatio potoit habere vim perpetuò arcendi dæmonem, *ita vt vltra non accedat*, vt hîc dicitur.

Secundò, noster Sanchez censet dæmonem fugari fumo cordis piscis huius, ex eo, quòd hæc suffumigatio rei tam vilis fiat in dæmonis ignominiam & contemptum, quem ipse vtpote superbissimus non ferens, abit & refugit. Hinc exorcistæ energomenis colaphos impingunt, ridicula simulacra rerum turpissimarum è collo suspendunt, & probrosis verbis dæmonem exagitant, quæ ille ex superbia sustinere nequit, ideoque non rarò abscedit, vti experientia constat: vnde & in libro qui inscribitur *flagellum dæmonum*, asseritor suffitus hosce adhibendos energumeno, & ignominiosa verba in dæmonē iacienda. Vnde in eo exorcismo quarto ita ab exorcista appellatur dæmon: *Spiritus immunde, miserrime, tentator, fallax, pater mendacii, hæretice, fatue, bestialis, furiose, tui Creatoris inimice, luxuriose, insipiens, crudelis, inique, prædo, bestia, serpens & sus macra, famelica, & immundissima, bestia scabiosa, bestia truculentissima, bestia omnium bestiarum bestialissima, eiecte de paradiso, de gratia Dei de loco inenarrabili, de consortio & societate Angelorum, creatura damnata, reprobata, & maledicta à Deo in æternum ob superbiam & nequitiam tuam, scelerate & nefande, maledicte & excommunicate, blasphemè, damnate, atque damnande.* Prisci que huius moris index est etiam Prudentius contra Symmachum:

Intonat Antistes Domini, fuge callide serpens, *3. planiùs.*
Exue te membris, & spiras solue latentes:
Mancipium Christi, fur corruptissime, vexas.

Tertiò planius & pleniùs Lyran. Serar. & Abul. in 1. Reg. 16. q. 46. & Pererius in Daniel. p. 272. censent fumum cordis piscis Callionymi expulisse dæmonem inchoatæ vi naturali, vt insinuat hîc Raphael, sed completè vi Angelica & cælesti. Naturali, nimirum impediendo actionem dæmonis, per dispositionem contrariam, quomodo Musica Dauidis impediebat agitationem Saülis per dęmonem. Dęmon enim agit per naturales causas & humores maximè, melãcholicos: quæ ergo humores hosce tollunt vel minuunt dæmonis actionem, & vexationem infringunt. Hinc idipsum dicitur facere ruta, hypericon, cornua caprina, artemisia, cameleõtis iecur, lapis Sandius, & Chrysolitos, &c. Quia (si tamen id verom est) nimirum discutiunt melaocholiam, exhilarant animam; itaque mœrorem, perturbationem & anxietatem, ac desperationem, quam suggerit dæmon, dissipant. Vide Serar. & Delrio in Magic. lib. 2. q. 27. sect. 2. Completa tamen causa abigens dæmonem, fuit Raphael Angelus, qui ad suffitum iecoris propter merita & orationem Tobiæ fugabat

bat dæmonem. Hoc autem tacuit Raphael, & suffitum prætexuit, ne se patefaceret, néue Tobias sciret eum esse Angelum, quem quasi hominem habebat viæ comitem & ducem; sicut eadem de causa vocauit se Azariam, ac cum Tobia comedit, & bibit. Id ita esse indicant græca, quę hanc vim non tribuunt cordi piscis, sed sic habent: *Fac fumigare cor & iecur coram viro, & non perturbabitur ampliùs*; quia, scilicet, ad hoc signum ego ex condicto & promisso meo pellam, & fugabo dæmonem perturbationis auctorem. Vnde & cap. 8. 3. dicitur: *Protulit* (Tobias) *de cassidili suo partem iecoris, posuitque eam super carbones viuos: Tunc Raphael Angelus apprehendit dæmonium, & religauit illud in deserto*: non ergo iecur piscis, sed Raphael apprehendit B & fugauit dæmonem, non tantùm ex domo Raguelis, sed ex tota Media. Simili modo Magi, & Sagæ per certas herbas & signa maleficii nocent, bestiasque, & pueros occidunt, cùm tamen illa per se ad hoc inefficacia sint, nullamque habeant vim physicam, sed tantùm moralem, scilicet, ex pacto dæmonis. Dæmon enim posito signo à se dato, damna hæc per se bestiis, & infantibus infert.

Mysticè Beda: *Piscis*, inquit, *qui Tobiam deuorare cupiens, Angelo docente, occisus est, Diabolum significat, qui, dum in Redemptore nostro carnem appetiit, captus est potentia diuinitatis.* Ex aduerso S. Aug. ser. 4. de Petro & Paulo: *Est*, inquit, *Christus* C *piscis ille, qui ad Tobiã ascendit de flumine viuus: cuius iecore per passionem assato, fugatus est diabolus; & & per amaritudinem fellis afflatus est cæcus, & illuminatus est mundus.* Sic Optatus Mileuit. in 3. contra Parmen. per piscẽ Tigris accipit Christũ.

Extricat. Nota: proprium est dæmonis intricare, Raphaelis verò & Angelorum, extricare: sicut enim piscator pisces hamo, & venator feras laqueo, aues verò visco & reti implicare satagit, vt capiat; sic dæmon corpus, & animam variis doloribus, maioribus curis, angoribus, difficultatibus, scrupulis, litibus, rixis, concupiscentiis, intricare contendit, vt se expedire nequeat, sed fiat eius & gehennæ præda. Vide S. Greg. 32. Moral. c. decimo septimo ad illa Iob. 40. 12. D *Nerui testiculorum perplexi sunt Suggestionum*, inquit, *illius* (dæmonis) *argumenta implicatis inuentionibus illigantur, vt plerosque ita peccare faciat, quatenus si fortè peccatum fugere appetant, hoc sine alio peccato non euadant, & culpam faciant, dum vitant.* Idque variis exemplis demonstrat, & tandem viam ex hoc labyrintho se extricandi, ostendit, per hanc regulam, quasi per filum Ariadnes: *Dum mens inter minora, & maiora peccata constringitur, si omnino nullus sine peccato euadendi aditus patet, minora semper eligantur, quia & qui murorum vndique ambitu, nè fugiat, clauditur, ibi se in fugam præcipitat, vbi breuior murus inuenitur.*

verſ. 9. *An fel illuminarit oculos Tobiæ.*

Es fel valet ad vngendos oculos, in quibus fuerit albugo, & sanabuntur. Quæres, an Tobias per fel huius piscis naturali eius vi & virtute visum receperit? Resp. affirmatiuè, Deo tamen, vel Raphaele cooperante & supplente, quòd causæ illi naturali, puta felli piscis deerat, si videlicet stercus illud calidũ hirundinum humorem crystallinum, & vim visiuam internam Tobiæ non extinxerat, sed tantùm albuginem & pellicu- A lam oculis eius obduxerat; hanc enim erosit fel piscis, vti indicatur, c. 11. 14. sic enim ibi dicitur: *Tunc sumens Tobias de felle piscis, liniuit oculos patris sui. Et sustinuit quasi dimidiam ferè horam: & cœpit albugo ex oculis eius, quasi membrana oui, egredi. Quam apprehendens Tobias, traxit ab oculis eius, statimq; visum recepit.* Quid clarius? Clariora tamen ibidem sunt græca, quæ sic habent: *Inspersit fel super oculos patris sui, dicens: Confide pater. Vt autem erosi sunt; detriuit oculos suos, & desquamatæ sunt ab angulis oculorum albugines. Et videns filium suum, procidit super collum eius, & plorauit, & dixit: Benedictus es Deus.*

Secundò, quia hanc virtutem felli Callionymi tribuit Plinius, lib. 32. c. 7. Et Franc. Valesius S. Philos. c. 47. quem audi: *quia cùm ad extergendas albugines nihil magis à medicis omnibus celebratum sit, quàm fel, inter omnia eius genera, omnium maximè commendatur fel Callionymi piscis, & mox Hienæ.* Galenus quoque libro decimo de Simplicium medicamentorum facultatibus, cap. 12. *Porrò*, inquit, *quorumdam animalium bilis singulariter à medicis extollitur, tanquam aciem exacuat oculorum, & suffusionum initia digerat, veluti piscis, quem vocant Callionymum, Hienæ, & Scorpii marini, tum Galli, & Perdicis.* Sic ille. Idem docet Ælian. lib. 13. cap. 14. cæterique medici. Ita cẽsent Lyranus, Dionysius, Serarius, & alii.

Dices: Tobias erat excęcatus, planeque cæ- C cus: ergo à felle piscis visum recipere non potuit. Resp. erat cæcus exterius ob pellem oculis obductam, non interius, vt vis visiua fuerit extincta, ideoque erat cæcus actu, ac potentiam proximam videndi amiserat, non remotam, & radicalem: si quis contendat eum omnino fuisse cæcum, & vim visiuam amisisse, necesse est, vt consequenter dicat eum non felle piscis, sed sola virtute diuina supernaturali illuminatum fuisse, vti dixi de fugatione Asmodæi per cor piscis. Alleg. Tobias per fel illuminans patrem, fuit typus Christi, qui cæcum à natiuitate illuminauit sua saliua, & luto, Ioan. 9. v. 5. & 6.

Tropol. Fel est amarities peruersitatis & tribulationis, quæ oculos mentis melle voluptatis D terrenę excęcatos, eo discusso aperit, vt videat peccati turpitudinem, gehennæ atrocitatem, virtutis pulchritudinem, Dei bonitatem, cæli gaudia, &c.

Mysticè S. Prosper. p. 2. promis. c. 29. *Mysticum, ait, actionis huius, hoc est, quod ex interioribus piscis, & dæmon fugatus est, & Tobias illuminatus. Hoc agit piscis magnus ex passione sua Christus, purgans Mariam, ex qua expulit septem dæmonia.* Et postea: *ἰχθὺν namque Latinè piscem, sacris litteris, maiores nostri hoc interpretati sunt ex Sybillinis versibus colligentes, quod est Iesus Christus filius Dei saluator; piscis in sua passione decoctus, cuius ex interioribus remediis, quotidie illuminamur, & pascimur.*

Audio, quia tradita est septem viris, & mortui verſ. 14. E *sunt: sed & hoc audiui, quia dæmonium occidit illos. Timeo ergo, ne fortè & mihi hæc eueniant.* Græca addunt: *Quoniam dæmonium amat ipsam, quod iniuria non afficit quemquam præter accedentes ad eam.* q. d. ipsa habet dæmonem incubum, qui amans ipsam, cæteros eius procos occidit. Nam dæmones in corpore assumpto excipere semen alicuius viri, illudq; in fœminã infundere,

An Sara habuerit Asmodæum incubum

ac per illud prolem generare, vti aiunt Merli- A num ac Arcturum esse progenitos, asserunt D. Thomas. Abul. Victoria, Molina, Cantiprat. Cæsarius, Camperius, Hector Boethus & alii, quos citat & sequitor Serar. cap. 8. q. 4. Audi S. August. 15. ciuit. c. 23. *Creberrima fama est, multique se expertos, vel ab eis, qui experti essent, de quorum fide dubitandum non est, audisse affirmant, Syluanos & Faunos, quos vulgo incubos vocant, improbos extitisse mulieribus, & earum appetisse ac peregisse concubitum, & quosdam dæmones, quos Dusios Galli nuncupant, hanc assiduè immunditiam & tentare, & efficere: plures, talesque asseuerant, vt hoc negare, impudentia videatur.* Audi & exemplum, quod refert auctor vitæ S. Bern. lib. 2. v. 6. B *Mulier quædam in regione Nanneti, à quodam petulanti dæmone, sex annis, habito eius consensu, incredibili libidine vexata est. Apparuerat ei in specie pulcbri militis, & sæpe abutebatur ea inuisibiliter, marito eius in eodem lecto cubante, lasciuus ille spiritus. Quæ anno septimo, timore correpta, veniente in prædictam ciuitatem S. Bernardo Clarævallis abbate, misera mulier ad pedes eius corruit, passionem horribilem, & ludificationem diabolicam, multis cum lachrymis, confessa, succurri sibi flagitauit, à quo consolata, & quid facere deberet edocta, post confessionem, diabolus ad illam accedere non potuit.*

Verùm dæmon propriè non amat fœminas C libidinis suæ causa, cum carne careat, ideoque nullum habeat libidinis sensum, sed amorem simulat, vt fœminas in sui amorem & peccatum infandum pelliciat. Porrò non est verisimile Asmodæum hîc fuisse Amasium & incubum Saræ, tum quia sciebat illam esse castissimam, ideoque ei generosè restitoram. Quare Tobias dicens Asmodæum amare Saram, id dixit non ex suo, sed ex volgi sensu & fama. *Audio*, inquit, vulgus enim videns septem sponsos Saræ occisos à dæmonio, suspicabatur id fieri ex eius riuali amore & Zelotypia; sic enim proci eandem ambientes sponsam sæpe se mutuo interimunt. Nam vers. 17. Raphael Angelus non hanc, sed D prorsus aliam, & quasi contrariam occisionis eorum affert causam, scilicet eos cæsos ab Asmodæo, ob scelera & effrænem libidinem. ita Serarius.

vers. 17. *Et suæ libidini ita vacent, sicut equus & mulus;* nam vt ait Arist. lib. 6. hist. anim. cap. 22. *Salacissimus omnium tam fœminarum, quàm marium equus est*, vnde illud Ierem. 5. v. 7. & 8. *In domo meretricis luxuriabantur. Equi amatores & admissarii facti sunt, vnusquisque ad vxorem proximi sui hinniebat.* Mulus quoque licet sterilis ardet libidine, vnde veteres luxuriosum designabant pingendo mulum, aut mulam, teste Pierio Hierogl. 12. Adde certum genus mulorum à cæteris diuersum esse in Cappadocia & Syria, quod pariat & procreat, instar equorum, teste Arist. lib. 1. hist. anim. c. 6. & lib. 6. c. 24.

Incenso iecore piscis fugabitur dæmonium, non tam vi iecoris, quàm mea, hoc est angelica & diuina ob tuas, ô Tobia, preces & merita, virtute. vide dicta vers. 8. Mysticè S. Aug. loco citato: *Christus*, inquit, *est piscis iste, qui ad Tobiam ascendit, huius iecore per passionem* (in ara crucis) *assato fugatus est diabolus.* Aptè id fit per iecur, quia in iecore est sedes amoris & concupiscentiæ, quæ hîc Christi passione extinguitur. vers. 19.

Secunda verò nocte in copulatione Sanctorum Patriarcharum admitteris: q. d. eris particeps meritorum, seu sanctitatis S. Patriarcharum, puta Abrahæ, Isaac, Iacob, Ioseph &c. vt sicut ipsi castè vtentes suis vxoribus insignes, sanctosque genuere filios, sic & tu facias ex Sara, vt sequitur v. 21. Iubet ergo Raphael Tobiæ, vt per tres primas à coniugio noctes vacet orationi cum Sara, antequam illud consummet: sic enim fugandum Asmodæum, qui libidinosos occidit, ac coniugium sanctè initurum, ac sanctos à Deo adepturum filios. Vtinam coniuges Christiani consilium hoc Raphaelis, & Tobiæ ei obedientis, exemplum sequantur. In Trident. conc. sess. 24. ita legitur de Refor. Matrim. cap. 1. *Sancta synodus coniuges hortatur, vt antequam contrahant, vel saltem triduo, ante matrimonii consummationem, sua peccata diligenter confiteantur, & ad SS. Eucharistiæ Sacramentum piè accedant.* vers. 20.

Amore filiorum magis, quàm libidine ductus. Finis enim copulæ debet esse desiderium prolium fidelium. *Hæc enim sunt tria matrimonii bona, fides* (coniugalis) *proles, sacramentum*, vt ex S. Aug. docent Theologi. vers. 22.

Audi S. Aug. lib. de bono coniug. cap. 6. *Coniugalis*, ait, *concubitus generandi gratia non habet culpam: concupiscentiæ verò satiandæ, sed tamen cum coniuge, propter fidem thori, venialem habet culpam. adulterium verò, siue fornicatio lethalem habet culpam: ac, per hoc, melior est quidem ab omni concubitu continentia, quàm vel ipse matrimonialis concubitus, qui fit causa gignendi.* Et S. Fulgent. Epist. 1. c. 3. *Coniugalis potestatis*, ait, *inculpabilis est vsus, officiu gignendi diuinitus attributus, si iustitiæ terminum transgredi libidinosus non permittatur excessus. Iustitia verò vtendi coniugii hæc est, vt non explendæ libidinis, sed substituendæ prolis obtentu, sibi coniuges congruo tempore misceantur. Sic ergo quæri debet ex nuptiis fructus, vt cohibendus sit lubricæ voluptatis excessus.*

Quin & Philosophi idem sensere, vt Plato libro sexto de legibus: *Oportet*, inquit, *parentes gignere, & educare liberos, qui vitam tanquam lampadem posteris tradant, vt sint semper aliqui Deum colentes, iuxta ipsius legem.*

CAPVT SEPTIMVM.

SYNOPSIS.

Tobias Saram vxorem à patre Raguele postulat & impetrat, coniugii tabulæ ſcribuntur & nuptiæ celebrantur.

1. INgreſſi ſunt autem ad Raguelem,& ſuſcepit eos Raguel cum gaudio. 2. Intuenſ-
queTobiam Raguel,dixit Annæ vxori ſuæ: Quàm ſimilis eſt iuuenis iſte conſo-
brino meo! 3. Et cùm hæc dixiſſet, ait: Vnde eſtis iuuenes fratres noſtri? At illi dixe-
runt: Ex tribu Nephthali ſumus, ex captiuitate Niniue. 4. Dixitque illis Raguel: No-
ſtis Tobiam fratrem meum? Qui dixerunt: Nouimus. 5. Cumque multa bona lo-
queretur de eo, dixit Angelus ad Raguelem: Tobias, de quo interrogas, pater iſtius eſt.
6. Et miſit ſe Raguel, & cum lacrymis oſculatus eſt eum, & plorans ſupra collum eius,
& dixit: Benedictio ſit tibi, fili mi, quia boni & optimi viri filius es. 8. Et Anna vxor
eius,& Sara ipſorum filia, lacrymatæ ſunt. 9. Poſtquam autem locuti ſunt, præcepit
Raguel occidi arietem, & parati conuiuium. Cumque hortaretur eos diſcumbere ad
prandium, 10. Tobias dixit: Hîc ego hodie non manducabo neque bibam, niſi prius
petitionem meam confirmes, & promittas mihi dare Saram filiam tuam. 11. Quo au-
dito verbo Raguel expauit, ſciens quid euenerit illis ſeptem viris, qui ingreſſi ſunt ad
eam: & timere cœpit ne fortè & huic ſimiliter contingeret: & cùm nutaret, & non da-
ret petenti vllum reſponſum, 12. dixit ei Angelus: Noli timere dare eam iſti, quoniam
huic timenti Deum debetur coniux filia tua: propterea alius non potuit habere illam.
13. Tunc dixit Raguel: Non dubito quòd Deus preces & lacrymas meas in conſpectu
ſuo admiſerit. 14. Et credo quoniam ideo fecit vos venire ad me, vt iſta coniunge-
retur cognationi ſuæ ſecundum legem Moyſi: & nunc noli dubium gerere quòd tibi
eam tradam. 15. Et apprehendens dexteram filiæ ſuæ, dextræ Tobiæ tradidit, dicens:
Deus Abraham, & Deus Iſaac,& Deus Iacob vobiſcum ſit, & ipſe coniugat vos, im-
pleatque benedictionem ſuam in vobis. 16. Et accepta charta, fecerunt conſcriptio-
nem coniugii. 17. Et poſt hæc epulati ſunt, benedicentes Deum. 18. Vocauitque Ra-
guel ad ſe Annam vxorem ſuam, & præcepit ei vt præpararet alterum cubiculum.
19. Et introduxit illuc Saram filiam ſuam, & lacrymata eſt. 20. Dixitque ei: Forti
animo eſto filia mea: Dominus cæli det tibi gaudium pro tædio quod perpeſſa es.

verſ. 2. *Vàm ſimilis eſt iuuenis iſte conſobrino meo!* pota Tobiæ ſeniori, qui Raguelis erat patruelis. Tobias enim iunior ſimilis erat patri ſuo, vti ſæpe accidit.

verſ. 3. *Ex tribu Nephtali ſumus.* Nota, Tobiam hoc dixiſſe, non Angelum Raphaelem. Tobias autem putabat Raphaelem non eſſe Angelum, ſed contribulem ſuum: Dixerunt ergo, hoc eſt, dixit vnus Tobias reſpondens pro vtroque ſcilicet tam pro Angelo comite ſuo, quam pro ſeipſo: ſi tamen quis contendat hæc vtriuſque eſſe verba, ac Raphaeli quoque tribuenda dicat, Raphaelem aſſereie ſe eſſe tribus Neptali non filium, ſed Angelum cuſtodem, vel tutelarem, quomodo Daniel. 10. vocatur Angelus Perſarum, Græcorum, Hebræorum. Atque hoc ſenſu Angeli nobis conciues & contribules dici queunt. Ita Angelus Ioannis Apoſtoli ſe conſeruum vocat Apoc. 19. 10. Denique Raphael hic ſumpſerat formam, perſonam & nomen Azariæ, ideoque rectè ſe Nephtalitam vocare po- A terat: talis enim erat Azarias. vide dicta cap. 5. verſ. 18.

Noſtis Tobiam fratrem meum. *Fratrem*, id eſt patruelem & cognatum, vti iam dixi. verſ. 4.

Et miſit ſe Raguel, in collum Tobiæ, cum amplexans & oſculans: Græce eſt: *Exiliit Raguel* præ lætitia. verſ. 6.

Lachrymatæ ſunt, addunt græca, id feciſſe poſtquam audierunt Tobiam amiſiſſe viſum oculorum. verſ. 8.

Quid euenerit illis ſeptem viris, qui ingreſſi ſunt ad eam, ſcilicet in thalamum nuptialem ante complexum maritalem. Nam Græca & Hebr. addunt: *Dæmonium occidit eos, antequam cum ea ipſi* B *fuiſſent vti in vxoribus*, id eſt antequam vxoriam copulam cum ea habuiſſent. verſ. 11.

Quæres, cur tot ſponſi ambierunt Saram, præſertim cum poſteriores vidiſſent priorum necem? Reſp. prima illecebra fuit ſingularis Saræ forma & pulchritudo. Secūdo, quod vnica eſſet hæres ingentium opum Raguelis patris ſui: tertia, quod exiſtimauerit fortaſſe iure propinquita-

tis tibi debitam: cum non adesset Tobias, cui, vt habetur vers. 14. debebatur tanquam propinquiori. Quarta, quia amor dementabat eos. Nam vt ait S. Aug. *Nimium praeceps est, qui transire contenderit, vbi alium conspexerit cecidisse.* Felix quem faciunt aliena pericula cautum. Et vt ait Plinius lib. 28. cap. 5. *Optimum est aliena insania frui.*

Rursum disce hic, quàm omnis voluptas etiam coniugii sit anceps & instabilis. En tibi hi sponsi in ipsis sponsæ nuptiis occiduntur, vti pluribus similibus contigit, & sæpe contingit: vnde prouerbium est Ben-Sira: *sponsa ascendit in thalamum, neque quid sibi euenturum sit, nouit.* Nam vt ait Seneca Epist. 26. *Incertum est, quo loco te mors exspectet. Itaque tu illam omni loco exspecta.*

Rursum discant hic coniuges castè vti coniugio, cæterique castè viuere, ne ab Asmodæo æquè, ac impudici hi sponsi occidantur. Ante paucos annos in Belgio existenti mihi narrauit sacerdos grauis è Soc. nostra, & missione castrensi, se militem quendam ob concubinatum infamem sæpius monuisse, vt vitam corrigeret, sed frustra: quare tandem zelo & enthousiasmo actû minatum ei fuisse, edixitque nisi citò sese emendaret, experturum acrem Dei vindictam: Ita factum: nam paulo pòst, Deus tempestatem, tonitrua, ac fulmina cum horrendo fragore, omniũque terrore emisit, ac vnicum illum in turri cõcubinæ complexu vnà cum illa, fulgure afflauit & siderauit; itaque in flagranti delicto corpus fulguri, animam gehennæ tradidit, omnibus succlamantibus: *Iustus es, Domine, & rectum iudicium tuum!*

Timere cœpi, ne & huic fortè similiter contingeret: Laudat Raguelem S. Ambr. lib. 3. Offic. cap. 14. *Raguel,* inquit, *præcipuè formam honestatis expressit, qui contemplatione honestatis, cum rogaretur, vt filiam suam in coniugium daret, vitia quoque filiæ non tacebat, ne circumuenire petitorem tacendo videretur.* Et paulò pòst: *Iustus vir, plus alienis timebat, &* B *malebat sibi innuptam manere filiam, quàm propter nuptias eius, extraneos periclitari.*

Fecerunt conscriptionem coniugii. Fecerunt instrumentum authenticum, in quo cõscripserunt conditiones & pacta coniugii, scilicet, promissa tam sponsi, quàm sponsæ, cuiusque parentum: non dubitarunt parentes, licet territi nece septem sponsorum, dare Saram filiam Tobiæ; tum quia Raphael vultus, verborumque grauitate, imò maiestate id suadebat, & securitatem spondebat; tum quia Deus eos interius ad connubium hoc peragendum incitabat: ita Dionys. Serar. & alii. vers. 16.

CAPVT OCTAVVM.
SYNOPSIS.

TObias suffitu cordis & iecoris piscis fugat Asmodæum, quem Raphael in deserto alligat. Tobiam, consummato matrimonio Raguel, omnium bonorum hæredem facit.

1. POstquam verò cœnauerunt, introduxerunt iuuenem ad eam. 2. Recordatus itaque Tobias sermonum Angeli, protulit de cassidili suo partem iecoris, posuitque eam super carbones viuos. 3. Tunc Raphael Angelus apprehendit dæmonium, & religauit illud in deserto superioris Ægypti. 4. Tunc hortatus est virginem Tobias, dixitque ei: Sara, exurge, & deprecemur Deum hodie, & cras, & secundum cras: quia his tribus noctibus Deo iungimur: tertia autem transacta nocte, in nostro erimus coniugio. 5. filii quippe sanctorum sumus, & non possumus ita cõiungi, sicut gentes quæ ignorant Deum. 6. Surgentes autem pariter, instanter orabant ambo simul, vt sanitas daretur eis. 7. Dixitque Tobias: Domine Deus patrum nostrorum, benedicant te cæli & terræ, maréque & fontes, & flumina, & omnes creaturæ tuæ, quæ in eis sunt. 8. Tu fecisti Adam de limo terræ, dedistique ei adiutorium Heuam. 9. Et nunc Domine tu scis, quia non luxuriæ causa accipio sororem meam coniugem, sed sola posteritatis dilectione, in qua benedicatur nomen tuum in sæcula sæculorum. 10. Dixit quoque Sara: Miserere nobis Domine, miserere nobis, & consenescamus ambo pariter sani. 11. Et factum est circa pullorum cantum, accersiri iussit Raguel seruos suos, & abierunt cum eo pariter vt foderent sepulchrum. 12. Dicebat enim: Ne fortè simili modo euenerit ei, quo & cæteris illis septem viris, qui sunt ingressi ad eam. 13. Cumque parassent fossam, reuersus Raguel ad vxorem suam, dixit ei: 14. Mitte vnam ex ancillis tuis, & videat si mortuus est, vt sepeliam eum antequàm illucescat dies. 15. At illa misit vnam ex ancillis suis. Quæ ingressa cubiculũ, reperit eos saluos & incolumes, secũ pariter dormiẽtes. 16. Et reuersa nũciauit bonũ nunciũ: & benedixerũt Dominũ, Raguel videlicet & Anna vxor eius 17. dixerũt: Benedicimus te Domine Deus Israel, quia non contigit quẽadmodũ putabamus. 18. Fecisti enim nobiscum misericordiam tuam, & exclusisti à

nobis inimicum perſequentem nos. 19. Miſertus es autem duobus vnicis. Fac eos
Domine pleniùs benedicere, & ſacrificium tibi laudis tuæ & ſuæ ſanitatis offerre, vt
cognoſcat vniuerſitas gentium, quia tu es Deus ſolus in vniuerſa terra. 20. Statímque
præcepit ſeruis ſuis Raguel, vt replerent foſſam, quam fecerant, priuſquam eluceſce-
ret. 21. Vxori autem ſuæ dixit, vt inſtrueret conuiuium, & præpararet omnia, quæ
in cibos erant iter agentibus neceſſaria. 22. Duas quoque pingues vaccas, & quatuor
arietes occidi fecit, & parari epulas omnibus vicinis ſuis, cunctiſque amicis. 23. Et adi-
urauit Raguel Tobiam, vt duas hebdomadas moraretur apud ſe. 24. De omnibus
autem, quæ poſſidebat Raguel, dimidiam partem dedit Tobiæ, & fecit ſcripturam, vt
pars dimidia, quæ ſupererat, poſt obitum eorum, Tobiæ domino deueniret.

verſ.5. *Retulit de caſsidili*, id eſt, de opere viatorum, inſtar caſſis, ſiue retis confecta, quali aucupes & piſcatores vtuntur. Caſſidilis enim eſt nomen diminutiuum à caſſis. q. d. parua caſſis, vel paruum rete, puta ſacculus reticulatus, in qua viatores ſuas reculas & alimenta reponunt. Ita Lyran. Dion. & Budæus. Aut caſſidula dicitur à caſſide, id eſt galea, quòd galeæ ſimilitudinem referat. Ita Sanchez.

Partem iecoris, poſuit quecam ſuper carbones viuos, Id eſt ardentes & flammantes; ignis enim per flammam ſeſe agitans & quaſi reſpirans videtur viuere. Græca vberius ſic habent; Tobias *accepit cinerē, ſiue prunam thymiamatum, & impoſuit cor piſcis & hepar, fumumque fecit, & quando odoratus eſt dæmon odores, fugit ad Ægypti ſuprema.* Hebr. autem: *percepit Aſmodæus odorem & fugit.* Ergo fumus hic iecoris & cordis aliquid phyſicè efficiebat, quo fugabatur dæmon: quidnam hoc fuerit, dixi c.6.8. Quibus adde ſanctitatem, merita, benedictionem, & preces tam Raphaelis, quàm Tobiæ, iuncta fumo illi energiam dediſſe ad abigendum Aſmodæum: ſicut pulſu campanarum ab Eccleſia benedictarum fugatur dæmon excitans procellas & tempeſtates, non vi pulſus, ſed vi orationis Eccleſiæ, per quam benedictæ ſunt. Idem fit per aquam luſtralem, per agnos & cereos benedictos, perque alias res conſecratas. Sic olim S. Hieron. S. Antonius, aliique Anachoretæ dantes energumeno panem, vel oleum à ſe benedictum, expellebant dæmonem.

Simile prorſus recenſet Ioſeph. lib. 8. Antiquitatum c. 2. de radice dicta Baaras à Salomone oſtenſa, cuius odoratu fugabatur dæmon: *Vidi*, inquit, *ex popularibus meis quendam Eleaſarum in præſentia Veſpaſiani, & filiorum, & tribunorum, reliquorumque militum multos arreptitios percurantem. Modus verò curationis erat hic: Admoto naribus dæmoniaci annulo, ſub cuius ſigillo incluſa erat radicis ſpecies à Salomone indicata, ad cuius olfactum per naſum extrahebat dæmonium, & collapſo mox homine, adiurabat id, ne amplius rediret: Salomonis interim mentionem faciens, & incantationes ab illo inuentas recitans.* Hæc ſi vera ſunt & proba, non magica, vti proba eſſe cenſent Ianſ. & Franc. Lucas in c.12. Matth. Toletus in cap. 11. Lucæ, Salmeron tom. 8. tract. 15 dicendum eſt, quod à D. Thom. q. 6. de potentia, art. 10. ad 3. dictum eſt, & à Victoria relect. de Magia vſurpatum, potuiſſe quidem certam quandam & piam formulam eiiciendi dæmones inſtitui à Salomone, ſancto adhuc, quam Deus peculiari ſua auctoritate, ad dæmones fugandos confir- B maret. In hac etiam nihil magicum, nihil ex amicitia & fœdere cum dæmone. At à Salomone idololatra & magicæ artis poſtea ſtudioſo, ſi vnquam conſcripti, traditiue exorciſmi, hos oportet magicos fuiſſe, & nulla diuina, aut angelica virtute fultos, ad abigendos dæmones, ſed tantum pacto impio & nefaria magia. Hanc ſanè olet radix illa Ioſephi incluſa annulo, in qua nulla facultas ſupra ſpiritum, ait noſter Pineda lib. 3. de rebus Salom. c. 29. Nam & Serario hîc q. 5. c. 7. diſplicent hæc duo. Primùm, quòd lib. 7. belli c. 5. aſſerat radicem Baaras è terra euelli non poſſe, niſi moriatur is, qui euellit, ſiue homo ſit, ſiue canis. Secundùm, quòd dæmones vocet malorum hominum ſpiritus. Quin & Del- C rio in magic. lib. 6. c. 2. q. 3. ſect. 2. cùm Pineda cenſet, falsò radices has, & dæmonum exorciſmos aſcribi Salomoni. Illi ergo ſuſpecti ſunt, incertæque & dubiæ fidei. *Iudæi* enim, qui eos iactant, magis abundant, ac fortè Eleazarus ille Ioſephi fuit magus. Sanctior, ideóque ſecurior, & dæmoni formidabilior fuit virga S. Benedicti, de qua S. Greg. lib. 2. Dial. c. 4. Siquidem percuſſus Monachus, quem ſæpe nigellus puer ab oratione abducebat, *deinceps ad orationis ſtudium immobilis permanſit, ſicque antiquus hoſtis dominari non auſus eſt eius in cogitatione, ac ſi percuſſus fuiſſet ex verbere.* In Ioſepho.

Et religauit illud in deſerto. Nota. Raphael ligauit Aſmodæum in deſerto per decretum & poteſtatem diuinam, eum detinendo in deſerto, vt ſe loco mouere, & inde egredi non poſſet. Hoc au- D tem fieri poteſt tribus modis: primò, iubendo ex parte Dei ne ſe moueret, ac ſi ſecus faciat, minando ei acres pœnas & verbera: imò ſi egrediatur, vi & verberibus, eum ad regreſſum compellendo. Sic lex ligat hominem, id eſt obligat hominem, ideóque lex à ligando dicitur, vt multi volunt, iuxta illud: *Verba ligant homines, taurorum cornua funes.* *Raphael religauit Aſmodæum* 1.

Secundò, imprimendo dæmoni qualitatem aliquam detentiuam, v.g. impetum & vim permanentem, quæ eum in loco detineat. Sic enim vir fortis debilem brachiis ſuis detinet, & certo loco affigit. Cur idem facere nequeat Angelus diabolo? 2.

Tertiò & efficaciſſimè, orando Deum, vt ſubtrahat dæmoni concurſum ſuum, qui neceſſarius eſt ad motum localem, vt egredi poſſit. Hic dæmones ligantur in inferno, vt egredi nequeant. Sic Lucifer ibidem ligatus eſt per mille annos. Apoc. 20. 2. Sic quatuor Angeli ligati fuêre in Euphrate. Apoc. 9. 14. Vide ibi dicta. 3.

Porrò quamdiu Aſmodæus ligatus fuerit à

Raphaele, non cõstat. Probabile est per totam vitam Tobiæ, & Saræ fuisse ligatum, ne eis vnquam nocere posset: propter eos enim alligatus fuit. Ita Sanchez, & Serarius.

Multò magis dæmon ligatus est à Christo, vt ait S. Antonius apud S. Athanasium: *Hamo crucis vt draco aduncatus à Domino est, & capistro ligatus, vt iumentum, & quasi mancipium fugitiuum vinctus circulo, & armilla labia perforatus, nullum omnino fidelium deuorare permittitur. Nunc miserabilis, vt passer, ad ludendum irretitus à Christo est, calcaneo Christianorum subtractus gemit. Ille, qui vniuersa maria à se deleta plaudebat, ille, qui orbem terrarum manu sua teneri pollicebatur, ecce à nobis vincitur, ecce me aduersum se prohibere non potest disputantem.*

B

In deserto superioris Ægypti, puta in parte Australi Ægypti, quæ alta & montosa est, ex qua defluit Nilus, quæque Thebais vocatur, ait Ioann. Leo l.8. de Africa c. 2. Causam dat Sanctus Hieronymus in Ezechielem c. 30. *Quòd ibi Nilus innauigabilis est, & cataractarum fragor, & omnia inuia, plenaque serpentũ, & venenatorum animantium.* Talis enim locus decet dæmonem, ne cui homini nocere queat. Quocirca homines coram sancto Antonio, Macario, aliisque Thebaidis eremitis grauiter questi sunt, quòd ipsi suum locum inuasissent, & suam Thebaidem Monachis implessent, vti refert S. Athan. in vita S. Antonii, Palladius in Lausiaca, c.10. Cassianus collat. 7. c.23.

Dæmon ligatur virtutibus 7.

Tropol. multis virtutibus, quasi funibus ligator dæmon, ne ad nos accedat & noceat. Prima est, abstinentia & ieiunium. Secunda, oratio. Tertia castitas. Noui ego, ait Serarius, quendam, qui si quãdo Asmodæum irrepentem & blandientem sentiat; illico castitatis, è formula, votum iterat: vt dum inferre dæmon plagam vult, luculentissimam ipse accipiat. Ita enim suo penè gladio iugulatur Goliath: & incidit in foueam impius, quam fecit. Quarta, passionis,

A

crucisque Christi seria meditatio. Quinta, lectio & studium S. Scrip. Sexta, S. synaxis & crebra communio: *Tanquam leones*, inquit 61. ad pop. S. Chrysostomus, *ignem spirantes ab illa mensa recedamus, facti diabolo terribiles, & caput nostrum mente reuoluentes, & charitatem, quam nobis exhibuit.* Et paulo post: *Hic mysticus sanguis dæmones quidem expellit, & procul esse facit: ad nos autem Angelos vocat, & Angelorum Dominum. Vbi namque Dominicum viderint sanguinem, dæmones fugiunt, concurrunt autem Angeli.* Et S. Bern. ser. 1. in cœna Dom. *Si quis vestrũ, non tam sæpe modò, non tam acerbos sentit iracundiæ motus inuidiæ, luxuriæ, aut cæterorum huiusmodi, gratias agat corpori, & sanguini Domini, quoniam virtus Domini operatur in eo. & gaudeat, quod pessimum vlcus accedat ad sanitatem.* Septima, est eleemosyna, & officia pia charitatis, quæ fusè hîc prosequitur Serarius.

vers. 4. *Deprecamur Deum hodie, & cras, & secundùm cras*, id est, post crastinum, puta per tres noctes ante copulam, vti præceperat Raphael c. 6. v.18.

vers. 9. *Non accipio sororem meam coniugem.* Saram vocat Tobias sororem, non quòd propriè soror esset; sic enim non potuisset eam ducere vxorem, sed quòd genericè esset soror; quia scilicet ex eadem gente & tribu erat prognata. *Sororem* ergo, idest, conciuem & contribulem.

vers. 11. *Circa pullorum* (galli & gallinarum) *cantum*, puta in aurora ante Solis ortum, de quibus

C

Plinius lib. 10. c. 21. *Nec Solis ortum*, inquit, *incantis patiuntur obrepere, diemque venientem nunciant*, Cant. 11.

Vt foderent sepulchrum. Licet enim Raguel confortatos à Raphaele sperarit, Tobiam cum Sara in coniugio fore saluum, tamen alia ex parte metuebat, ne occideretur ab Asmodæo, vti occisi sunt septem priores Saræ sponsi. Reliqua huius capitis plana sunt; vnde alia explanatione non egent.

CAPVT NONVM.

SYNOPSIS.

TObias mittit Raphaelem in Rages, vt exigat depositum à Gabelo, eumque inuitet ad nuptias. Venit Gabelus, ac sponsis omnia felicia apprecatur.

1. TVnc vocauit Tobias Angelũ ad se, quem quidem hominem existimabat, dixitque ei: Azaria frater, peto vt auscultes verba mea. 2. Si meipsum tradam tibi seruum, non ero condignus prouidentiæ tuæ. 3. Tamen obsecro te, vt assumas tibi animalia siue seruitia, & vadas ad Gabelum in Rages ciuitatem Medorum, reddasque ei chirographum suum, & recipias ab eo pecuniam, & roges eum venire ad nuptias meas. 4. Scis enim ipse quoniam numerat pater meus dies: & si tardauero vna die plus, contristatur anima eius. 5. Et certè vides quomodo adiurauit me Raguel, cuius adiuramentũ spernere non possum. 6. Tunc Raphael assumens quatuor ex seruis Raguelis, & duos camelos, in Rages ciuitatem Medorum perrexit, & inueniens Gabelum, reddidit ei chirographum suum, & recepit ab eo omnem pecuniam. 7. Indicauitque ei de Tobia filio Tobiæ, omnia quæ gesta sunt: fecitque eum secum veni-

re ad nuptias. 8. Cumque ingressus esset domum Raguelis, inuenit Tobiam discumbentem: & exiliens, osculati sunt se inuicem: & fleuit Gabelus, benedixitque Deum, 9. & dixit: Benedicat te Deus Israel, quia filius es optimi viri, & iusti, & timentis Deum, & eleemosynas facientis: 10. & dicatur benedictio super vxorem tuam, & super parentes vestros: 11. & videatis filios vestros, & filios filiorum vestrorum, vsque in tertiam & quartam generationem: & sit semen vestrum benedictum à Deo Israel, qui regnat in sæcula sæculorum. 12. Cumque omnes dixissent: Amen, accesserunt ad conuiuium: sed & cum timore Domini nuptiarum conuiuium exercebant.

vers. 2. *I me ipsum tradam tibi seruum, non ero condignus prouidentiæ tuæ*, hoc est, totæ prouidæ erga me curæ non satisfecero, nec condignam ei mercedem rependero.

vers. 3. *Seruitia*, id est seruos.

Vadas ad Gabelum in Rages Medorum. Dices, iam erant in Rages: nam ibi dicitur habitasse Sara, c. 3. 7. Resp. erant in Rages, id est, in agro, vel territorio Rages, sicut qui Tusculi habitat, Romæ habitare dicitur, & si in ipsa vrbe Roma non habitet. Aut potius dicendum est, duas fuisse vrbes habentes idem nomen Rages. Ita Lyran. Bellar. & alii. Causam dat Sanchez, quòd Rages sit vox Meda à Græcis accepta. Græcè enim ῥαγὰς est fissura, ruptura, siue, id est fractura. Rages igitur significat locum scopulosum, scissum, interruptum; quia ergo vtraque hæc vrbs sita erat in locis confragosis & asperis, hinc vtraque dicta est Rages. Hebr. verò *Rages* significat turbam, tumultum, strepitum, tremorem, fremitum.

Et dicatur benedictio super vxorem tuam, & super parentes vestros. Vt omnes videntes vestram virtutem, ideoque Dei benedictionē & prosperitatem, vobis benedicendo apprecentur, & dicant: Benedicta sit Sara, quæ tam probi viri Tobiæ est vxor, benedicti sint parentes vtriusque, qui tam ingenuos post se relinquunt filios & filias. Honor enim & laus filiorum est honor & laus parentum: nam dedecus æquè, ac decus filiorum in parentes redundat. Quocirca Basilius Imp. hoc Leoni filio insigne dedit monitum, imò & virtutis paternæ æmulandæ stimulum: *Ne me quæso Patrem amantem pudefacias: debent enim pictores corporum delineamenta; filii autem regum, quasi viuæ imagines patrum virtutes referre.* Sic & mulier illa videns Christi virtutes & sapientiam, exclamauit: *Beatus venter qui te* A *portauit, & vbera quæ suxisti.* Lucæ 11. 27.

Sed & cum timore Domini nuptiarum conuiuium exercebant. q.d. conuiuabantur hilariter, sed honestè, modestè, sobriè, & castè, ne crapula, aut sermone lasciuo, vel obscœno Deum offenderent, vt Asmodæum rursùm in domum mitteret. Imitentur hoc coniuges & conuiuæ, vt à mensis arceant ebrietatem, iurgia, detractiones, spurcitiem sermonum, quibus Deus offenditur, vt coniugibus & conuiuis maledicat. Audiant Platonem, lib. 6. de legibus: *Impensa secundùm diuitias fiat: bibere verò vsque ad ebrietatem ne alibi quidem vnquam decet: neque verò tutum est: maxi-* B *mè verò connubio coniunctis, sponsus & sponsa tunc mentis compotes esse debent, quando non paruam ineũt vitæ mutationem; præsertim vt & quàm maximè moderatis generatio fiat: fermè etiam incertum est, quæ nox, aut dies ipsam, cum Deo peragat. Quare vt solidus, stabilis & quietus conceptus fiat, non oportet, diffluentibus ebrietate corporibus, dare operam liberis. Qui autem vino refertus est, tam animæ quàm corporis rabie concitatus, quauis & trahit, & trahitur. Idcirco ebrius, tanquam mente captus, ad serendum est inutilis. Nempè verisimile est eum fœtus inæquales, instabiles, obliquos tam membris, quàm corporibus procreare. Quamobrem per totam quidem vi-* C *tam, & maximè quàmdiu generationi vacat, abstinebit quisque, cauebitque, ne faciat, vel quæ sua natura & spontè morbos inducunt, vel quæ ad petulantiam, iniuriamque declinant. Hæc enim in animos & corpora eorum, qui enascuntur, liberorum, necessariò transferuntur, iisque imprimuntur, peioresque inde nascuntur. Sed præcipuè die illa (nuptiarum) ac nocte.* Græca hîc addunt: *Benedixit Tobias vxorem suam*, id est, bene precatus est ei, vt foret fœcunda, & probos gigneret, educaretque filios: sic Isaac *deprecatus est Dominum pro vxore sua* Rebecca. Genes. 25. v. 15.

Ebrii prauos procreant filios.

A talibus abstinendum.

Tertium, vt tegat familiam, puta filios, seruos, & ancillas, vt omnes in officio, concordia, pace & charitate mutua contineat. Quartum, vt gubernet domum in ea manendo, non huc illuc vagando, prandium, & cœnam omnibus apparendo, supellectilem, annonam, vestes, cæteraque necessaria procurando, vti fecit mulier illa fortis laudata à Salomone, Prou. 31. Vide ibi dicta. Quintum, vt se irreprehensibilem exhibeat, non tantùm in fide & castitate coniugali, sed & per linguæ continentiam, iustitiam, prudentiam, comitatem in conuersatione, tam cum domesticis, quàm cum externis. Eadem monita dat vxoribus sanctus Paulus ad Titum 2. v. 4. & 5. *Vt viros suos ament, filios suos diligant, prudentes sint, castæ, domus curam habentes, benignæ, subditæ viris suis.* Vide ibi dicta. Similia coniu-

A gibus præcepta tradit S. Petrus, Epist. 1. c. 3. v. & seq. quin & Plato lib. 6. de legibus, Xenophon in Oeconomica, & Plutar. lib. de nuptialibus præceptis. Denique in Græco, & *Edna* (sic enim habent pro *Anna*) mater Saræ, sic Tobiam generum suum valedicendo alloquitur: *Dominus cæli, frater dilecte, te tuis restituat, mihique concedat, vt filios tuos ex Sara filia mea videam, & coram Domino gaudeam. Ecce ego, tibi filiam meam, quasi quoddam depositum committo, ne vlla eam afficias molestia.* Mox subditur: *Ipse vero Tobias post hæc profectus est, Deo gratias agens, quòd iter prosperum sibi dedisset; Raguelemque, & Ednam eius vxorem benedicebat* (seu fausta eis omnia precabatur) *& pergebat, quo ad Niniuen appropinquarent.*

CAPVT VNDECIVM.

SYNOPSIS.

Raphael Tobiam domum ad parentes saluum reducit, qui felle piscis liniens oculos patris, ei visum restituit. Vnde omnes præ gaudio Deum benedicunt, & epulantur.

1. Cvmque reuerterentur, peruenerunt ad Charan, quæ est in medio itinere contra Niniuen, vndecimo die. 2. Dixitque Angelus, Tobia frater, scis quemadmodum reliquisti patrem tuum. 3. Si placet itaque tibi, præcedamus, & lento gradu sequantur iter nostrum familia, simul cum coniuge tua, & cum animalibus. 4. Cumque hoc placuisset vt irent, dixit Raphael ad Tobiam: Tolle tecum ex felle piscis, erit enim necessarium. Tulit itaque Tobias ex felle illo, & abierunt. 5. Anna sedebat secus viam, quotidie in supercilio montis, vnde respicere poterat de longinquo. 6. Et dum ex eodem loco specularetur aduentum eius, vidit à longè, & illicò agnouit venientem filium suum, currensque nunciauit viro suo, dicens: Ecce venit filius tuus. 7. Dixitque Raphael ad Tobiam: At vbi introieris domum tuam, statim adora Dominum Deum tuum: & gratias agens ei, accede ad patrem tuum, & osculare eum. 8. Statimque lini super oculos eius ex felle isto piscis, quod portas tecum: scias enim quoniam mox aperientur oculi eius, & videbit pater tuus lumen cæli, & in aspectu tuo gaudebit. 9. Tunc præcurrit canis, qui simul fuerat in via: & quasi nuncius adueniens, blandimento suæ caudæ gaudebat. 10. Et consurgens cæcus pater eius, cœpit offendens pedibus currere: & data manu puero, occurrit obuiam filio suo. 11. Et suscipiens osculatus est eum cum vxore sua, & cœperunt ambo flere præ gaudio. 12. Cumque adorassent Deum, & gratias egissent, consederunt. 13. Tunc sumens Tobias de felle piscis, liniuit oculos patris sui. 14. Et sustinuit quasi dimidiam ferè horam: & cœpit albugo ex oculis eius, quasi membrana oui, egredi. 15. Quam apprehendens Tobias traxit ab oculis eius, statimque visum recepit. 16. Et glorificabant Deum, ipse videlicet, & vxor eius, & omnes qui sciebant eum. 17. Dicebatq; Tobias: Benedico te Domine Deus Israel, quia tu castigasti me, & tu saluasti me: & ecce ego video Tobiam filium meum. 18. Ingressa est etiam post septem dies Sara vxor filii eius, & omnis familia sana, & pecora, & cameli, & pecunia multa vxoris: sed & illa pecunia, quam receperat à Gabelo: 19. & narrauit parentibus suis omnia beneficia Dei, quæ fecisset circa eum per hominem qui eum duxerat. 20. Veneruntque Achior & Nabath consobrini Tobiæ, gaudentes ad Tobiam, & congratulantes ei de omnibus bonis, quæ circa illum ostenderat Deus. 21. Et per septem dies epulantes, omnes cum gaudio gauisi sunt.

Peruenerunt in Charan, quæ est in medio itineris contra Niniuen in decimo die. Charan est Haran, è qua euocatus est Abraham à Deo in Chanaan. Genes. 11. 31. & seq. quæ postea Charra dicta est, vbi cum exercitu Romano à Parthis cæsus est M. Crassus. Sita erat contra, id est, vetus *Niniue in medio itinere*, à Rages vsque ad Niniuen. Rages enim erat in Media, Niniue in Assyria, inter vtramque media erat Charan, siue Haran vrbs sita in Mesopotamia. Hinc probabiliter Serarius, p. 4. colligit, Tobiam in totum hoc iter eundo, scilicet in Rages, indeque redeundo in Niniuen ad patrem, insumpsisse circiter sex septimanas, siue dies 47. Torniellus verò dies 58. Salianus dies 34.

Dixit Raphael ad Tobiam: At (τὸ *at* significat, hæc verba nectenda esse prioribus Angeli verbis, v. 4. ac versu 5. & 6. per parenthesin, quasi interiecti) *vbi intraueris domum tuam, statim adora Dominum Deum tuum, & gratias agens ei, accede ad patrem tuum, osculare eum.* Disce hîc cùm peregrinaris, vel proficisceris quopiam, primò adire templum, Deumque inuocare, vt viam tuam prosperet, & dirigat ad suam gloriam & tuam, aliorumque salutem. Deinde rediens, primò ad templum pariter redi, Deoque gratias age; ita faciunt viri Religiosi & probi. Audi peccatum in Panegy. *Magnas vrbes ingressi, primùm sacras ad s, & dicata summo Numini delubra visimus: tum fora, atque gymnasia.* Et sua in regula S. Benedictus: *Suscepti*, ait, *hospites, adorationem ducantur.* Ita facit S. Antonius visitans S. Paulum primum Eremitam, teste S. Hier. in eius vita, cæterique monachi & Anachoretæ, teste Cassiano.

Tunc præcucurrit canis. Audi Bedam: *non est contemnenda figura canis huius, quia viator & comes Angeli est; Doctores enim exprimit Ecclesia, qui confligendo cum hæreticis, lupos graues à Pastoris summi fugant ouili. Et pulchrè dixit*, quasi nuncius adueniens: *quia nimirum Doctor quispiam fidelis nuncius est veritatis: pulchrè*, blandimento suæ caudæ gaudebat. *Cauda, quæ quasi finis est corporis, finem bonæ operationis, id est perfectionem, vel certè mercedem, quæ fine fine tribuitur, insinuat.*

Et consurgens cæcus pater cœpit offendere pedibus. Mysticè: Tobias cæcus, ait Pineda, *significat Iudæorum populum è perfidiæ suæ veterno surgentem & currentem ad Dominum, quamuis offenderet gressibus operum, donec plenæ fidei & operationis bonæ lucem reciperet, regeneratus in Christo & instructus.*

Et cœperunt ambo flere præ gaudio. Græca addunt dixisse matrem: *Vidi te, fili, iam moriar*, scilicet, contenta & læta. Sic Simeon viso Christo ait: *Nunc dimittis seruum tuum, Domine, secundum verbum tuum in pace.*

vers. 13. *Tunc sumens Tobias de felle piscis* (Callionymi) *liniuit oculos patris sui.*

vers. 14. *Et sustinuit quasi dimidiam ferè horam*, donec fel sensim sua acrimonia albuginem, & membranam oculis patris obductam, eroderet, attenuaret & consumeret. Hinc patet, hanc cæcitatis per fel curationem fuisse naturalem, vt ex Lyrano, Dion. Serar. Sanchez, & aliis dixi, c. 6. 8.

Vnde Græca habent, Raphaelem dixisse: *Tu fel vnge in oculos eius, & ipse morsus deteret, abiicietque albugines, & ipse te intuebitur*, Et inferiùs: *Tobias sparsit in oculos eius illud fel, vt verò morsi compuncti sunt oculi, eos confricuit, & ab eorum canthis, seu angulis albugines squamarum instar deciderunt.* Pro quo Noster habet: *Et cœpit albugo ex oculis eius, quasi membrana oui egredi. Quam apprehendens Tobias traxit ab oculis eius, statimque visum recepit.* Porro Tobias fuit cæcus per 4. annos, scilicet, ab anno ætatis 56. vsque ad 60. quo visum recepit, vt patet, c. 14. v. 3. vbi tamen Græca habent, eum octo annos vixisse cæcum, nimirum ab anno ætatis 58. vsque ad 66. quo illuminatus est. In vita S. Gregorii Turon. Archiep. narratur, quòd pater eius Florentius simili modo fuerit curatus: sic enim ait auctor vitæ: *Florentius redimino calore capeatus est, a cenditur febris, intumescunt pedes, dolor pessimus interquet: perendinata pestis hominem contriuerat, iam penè conclamatus iacebat. Interea puer* (Filius Gregorius Turon.) *vidit iterum in somno personam, sese, vtrumne librum Tobiæ cognitum haberet, interrogantem? Respondit, Nequaquam. Qui ait: noueris hunc fuisse cæcum, atque per filium ex iecore piscis, Angelo comitante, curatum. Tu ergo fac similiter, & saluabitur genitor tuus: Hæc ille matri retulit, quæ confestim pueros ad amnem direxit: piscis capitur, quæ de extis iussa fuerant, prunis imponuntur. Non fefellit virum euentus: vt enim primò fumus odoris in naribus patris reflauit, protinus omnis ille tumor, dolorque recessit.* Hæc omnia penè ad verbum repetit ipse S. Greg. Turon. lib. de gloria Confessorum. c. 40.

Mysticè Beda: Albugo, inquit, significat stultitiam placendi sibi ipsi, ouum spem & fiduciam, Tobias populum Iudaicum: Habet ergo in oculis suis albuginem, qui in oculis suis magnus, candidus & iustus apparet, sibique nimis placet & arrogat: sed habet eam instar membranæ oui, quia cæcitatem mentis sustinet sub spe stultissima nascituri Christi, hunc enim non natum credunt, sed nasciturum sperant, & vanè expectant Iudæi: Verùm quibus à Raphaele medico, id est, ab Angelo magni consilii Christo Domino ablata fuerit hæc omnis caligo, agnoscunt Messiam iam venisse & redemisse mundum, eumque esse Iesum Christum.

R. Alleg. Piscis est Christus, vti iam dixi ex S. Augustino Prospero, & aliis. Caro huius sacratissimi piscis, charitas huius est, tot operibus in nostrum bonum factis testata, est passionibus & doloribus ostensa. Fumus autem cordis eius, est oratio nostra meritorum eius valori subnixa. Ideo enim hæc aliquid potest apud Patrem, non quia nostra tantùm est, sed quia à membro Christi filii naturalis fusa, & in ipsius meritis & charitate fundata. Hæc extricat omne genus dæmoniorum, quia diabolum vincit, & illius tentationes & dolos irridet. Ac proinde Chrysostomus sapienter casum nostrum absentiæ orationis, & victoriam ipsius præsentiæ tribuit.

CAPVT DVODECIMVM.

SYNOPSIS.

Tobias multa & magna beneficia à Raphaele accepta patri enumerat: Quare vterque offert ei dimidium bonorum allatorum. Mox Raphael se non hominem, sed Angelum esse manifestat, ac datis cælestis vitæ documentis euanescit, & in cælum redit.

1. Tvnc vocauit ad se Tobias filium suum, dixitque ei: Quid possumus dare viro isti sancto, qui venit tecum? 2. Respondens Tobias, dixit patri suo: Pater, quam mercedem dabimus ei? aut quid dignum poterit esse beneficiis eius? 3. me duxit & reduxit sanum, pecuniam à Gabelo ipse recepit, vxorem ipse me habere fecit, & dæmonium ab ea ipse compescuit, gaudium parentibus eius fecit, meipsum à deuoratione piscis eripuit, te quoque videre fecit lumen cæli, & bonis omnibus per eum repleti sumus. quid illi ad hæc poterimus dignum dare? 4. Sed peto te, pater mi, vt roges eum, si fortè dignabitur medietatem de omnibus, quæ allata sunt, sibi assumere. 5. Et vocantes eum, pater scilicet & filius, tulerunt eum in partem: & rogare cœperunt, vt dignaretur dimidiam partem omnium, quæ attulerant, acceptam habere. 6. Tunc dixit eis occultè: Benedicite Deum cæli, & coram omnibus viuentibus confitemini ei, quia fecit vobiscum misericordiam suam. 7. Etenim sacramentum regis abscondere, bonum est: opera autem Dei reuelare & confiteri, honorificum est. 8. Bona est oratio cum ieiunio, & eleemosyna, magis quàm thesauros auri recondere: 9. quoniam eleemosyna à morte liberat, & ipsa est, quæ purgat peccata, & facit inuenire misericordiam vitam æternam. 10. qui autem faciunt peccatum, & iniquitatem, hostes sunt animæ suæ. 11. Manifesto ergo vobis veritatem, & non abscondam à vobis occultum sermonem. 12. quando orabas cum lacrymis, & sepeliebas mortuos, & derelinquebas prandium tuum, & mortuos abscondebas per diem in domo tua, & nocte sepeliebas eos, ego obtuli orationem tuam Domino. 13. Et quia acceptus eras Deo, necesse fuit vt tentatio probaret te. 14. Et nunc misit me Dominus, vt curarem te, & Saram vxorem filii tui à dæmonio liberarem. 15. Ego enim sum Raphael Angelus, vnus ex septem, qui astamus ante Dominum. 16. Cumque hæc audissent, turbati sunt, & trementes ceciderunt super terram in faciem suam. 17. Dixitque eis Angelus: Pax vobis, nolite timere. 18. Etenim cum essem vobiscum, per voluntatẽ Dei eram: ipsum benedicite, & cantate illi. 19. Videbar quidem vobiscum manducare, & bibere: sed ego cibo inuisibili & potu, qui ab hominibus videri non potest, vtor. 20. Tempus est ergo vt reuertar ad eum, qui me misit: vos autem benedicite Deum, & narrate omnia mirabilia eius. 21. Et cùm hæc dixisset, ab aspectu eorum oblatus est, & vltrà eum videre non potuerunt. 22. Tunc prostrati per horas tres in faciem, benedixerunt Deum, & exurgentes narrauerunt omnia mirabilia eius.

vers. 3. *Septem Raphaelis beneficia.*

Ile duxit & reduxit ad sanum. Septem hîc ingentia Raphaelis beneficia recenset Tobias. Primum est, quòd cum in Mediam duxerit & reduxerit incolumen. Secundum, quòd vxorem probam & diuitem, scilicet, Saram ei procurarit. Tertium, quod Asmodæum à se & Sara expulerit. Quartum, quòd gaudium parentibus tam Tobiæ, quàm Saræ attulerit. Quintum, quod se à deuoratione piscis eripuerit. Sextum, quod patri cæco visum restituerit. Septimum, quòd bonis omnibus corporalibus, & spiritualibus eum cumularit. Eadem cuilibet homini præstat Angelus custos, cuius perso- A nam & officium hic in se suscepit & repræsentauit Raphael, vti ex Medit. P. Vincentii Bruni falsò hîc ostendit Serarius, quæst. 20. *Et Angeli custodis.*

Tulerunt in partem, id est, reuocarunt cùm seorsim in secretiorem domus partem, vt secretius, liberius & confidentius cum eo agerent. Ita Lyran. Vnde Raphael seuocatus *dixit eis occultè*, vt sequitur: volebat enim seuocari, vt seorsim se, & secreta Dei eis panderet.

Etenim sacramentum regis abscondere, bonum est: opera autem Dei reuelare, & confiteri (laudare, celebrare & gratias agere) *honorificum est sacramentum*, Græcè μυστήριον, id est, arcanũ, siue secretũ legis celare bonũ est, quia à secreto pẽdet felix rei *Silentii vis & exempla.*

ri, vti solent pisces extra aquam.

Tertiò Rabbini, quos sequitur Georgius Venetus, tom. 6. Problem. 185. censent esse lucium piscem, qui vorax est, adeóque cæteros pisces deuorat, idcóque dicitur lucius Græcè λύκος, id est lupinus, quasi lupus piscium. Verùm lucii non sunt tam grandes & audaces, vt hominem inuadere audeant.

4. verius. Callionymi piscis descriptio. Quartò ergò verisimilius Franc. Valesius sacræ Philos. c. 42. ex Plinio, Menandro & aliis censet, hunc piscem fuisse Callionymum, id est pulchri nominis, qui maximus est, carniuorus & voracissimus, dentes habens serratos, ac oculos in vertice capitis fixos, vnde & vranoscopos, id est cęlum spectans vocatur, & os inter oculos situm, ideóque ab Italis vocatur *bocca in capo*, vnde eius aspectu territus fuit Tobias. abundat felle, quod valet ad albugines ex oculis extergendas, ita Dioscor. lib. 1. c. 96. Galenus & Plinius lib. 32. cap. 7. sub initium, quem audi: *Callionymi fel cicatrices sanat, & carnes oculorum supernacuas consumit: nulli hoc piscium copiosius. Idem piscis & vranoscopos vocatur ab oculo, quem in capite habet.* Hic ergo *exiuit* non in terram, sed extra aquam, caput & guttur erigens & extendens: *ad deuorandum eum*, scilicet Tobiam. Adde, Oppianus lib. 2. Callionymum vocat ἡμερόκοιτον, eo quòd interdiu indormiat, noctu vigilet prędę quærendæ causa, vti fures interdiu dormiunt, noctu vigilant, vt furentur. Igitur potuit hic piscis è Tigri egredi in arenam vicinam, ibique Tobiam inuadere. Subiungit Oppianus adeo voracem esse hunc piscem, vt ciborum copia nimis distento ventre disrumpatur & emoriatur, quo tristi exitu homines à luxu, crapuláque deterret. Piscem hunc graphicè per omnia membra describit Guil. Rondeletius, lib. 10. de piscibus c. vlt. vbi & addit eum Callionymum, id est pulchri nominis dici, eo quòd licet in se sit fœdus & turpis, oculos tamen habeat in vertice, vt semper in cælum suspiciat quę forma dignior est homine, quàm pisce. Hominis enim proprium est sursum aspicere, & mente cęlum contemplari; fragilia & caduca, quęque falsò in bonis à vulgo habentur, contemnere, & infra se posita despicere: ergo hominis mens, æquè ac nomen, sit vranoscopos iuxta illud Ouidii,

Os homini sublime dedit, cælumque tueri
Iussit, & erectos ad sidera tollere vultus.

Dices, Callionymus, teste Plinio & Oppiano, est piscis marinus: hic autem erat ex Tigri fluuio. Resp. pisces marini sępe in magnis fluuiis reperiuntur, pręsertim in maris refluxu, quando fluuii exundant. Pisces enim amant aquam dulcem, qualis est in fluuiis; sed mirum est Callionymum, qui duorum pedum mensuram non excedit, teste Rondeletio, & Aldrouãdo, ausum fuisse Tobiam inuadere: verùm piscis hic vorax est æquè ac stolidus, ideoque Tobiam inuasit.

vers. 8. Cor piscis fugat dæmones qua vi. Resp. 1. *Cordis eius particulam si super carbones ponas (asses) fumus eius extricat omne genus dæmoniorum.* Quæres, qua vi, ac virtute piscis huius cor æquè, ac fel v. 19. fuget dæmones? Valesius sacræ Philos. c. 28. Pisci huic virtutem supernaturalem à Deo fuisse tributam ad fugandum dæmones, sicut igni inferni eadem tributa est ad eos torquendos, atque aquæ benedictæ data est vis eosdem fugandi, & animam à culpis abluendi. Innuitur hæc virtus, verbo *extricat*. Fauent Guliel. Paris. lib. de vniuerso, Dion. Carth. Petrus Greg. Tolosanus, Syntagm. iuris lib. 34. c. 22, Hier. Mengus in flagello dæmonum, dicentes dęmones ob superbiam à Deo subiici certis corporibus, ac herbis. Verùm hæc virtus in hoc pisce est inaudita, nec vnica eius suffumigatio potuit habere vim perpetuò arcendi dæmonem, *ita vt vltra non accedat*, vt hîc dicitur.

Secundò, noster Sanchez censet dæmonem fugari fumo cordis piscis huius, ex eo, quòd hæc suffumigatio rei tam vilis fiat in dæmonis ignominiam & contemptum, quem ipse vt pote superbissimus non ferens, abit & refugit. Hinc exorcistæ energumenis colaphos impingunt, ridicula simulacra rerum turpissimarum è collo suspendunt, & probrosis verbis dæmonem exagitant, quæ ille ex superbia sustinere nequit, ideoque non rarò abscedit, vti experientia constat: vnde & in libro qui inscribitur *flagellum dæmonum*, asseritur suffitus hosce adhibendos energumeno, & ignominiosa verba in dæmonē iacienda. Vnde in eo exorcismo quarto ita ab exorcista appellatur dæmon: *Spiritus immunde, miserrime, tentator, fallax, pater mendacii, hæretice, fatue, bestialis, furiose, tui Creatoris inimice, luxuriose, insipiens, crudelis, inique, prædo, bestia, serpens & sus macra, famelica, & immundissima, bestia scabiosa, bestia truculentissima, bestia omnium bestiarum bestialissima, eiecte de paradiso, de gratia Dei de loco inenarrabili, de consortio & societate Angelorum, creatura damnata, reprobata, & maledicta à Deo in æternum ob superbiam & nequitiam tuam, scelerate & nefande, maledicte & excommunicate, blasphemé, damnate, atque damnande.* Puiscique huius moris index est etiam Prudentius contra Symmachum:

Intonat Antistes Domini, fuge callide serpens, 3. planiùs.
Exue te membris, & spiras solue latentes:
Mancipium Christi, fur corruptissime, vexas.

Tertiò planius & plenius Lytan. Serar. & Abul. in 1. Reg. 16. q. 46. & Pererius in Daniel. p. 272. censent fumum cordis piscis Callionymi expulisse dæmonem inchoatæ vi naturali, vt insinuat hîc Raphael, sed completè vi Angelica & cælesti. Naturali, nimirum impediendo actionem dæmonis, per dispositionem contrariam, quomodo Musica Dauidis impediebat agitationem Saülis per dęmonem. Dęmon enim agit per naturales causas & humores maximè, melãcholicos: quæ ergo humores hosce tollunt vel minuunt dæmonis actionem, & vexationem infringunt. Hinc idipsum dicitur facere ruta, hypericon, cornua caprina, artemisia, cameleõtis iecur, lapis Sandius, & Chrysolitus, &c. Quia (si tamen id verum est) nimirum discutiunt melancholiam, exhilarant animam; itaque mœrorem, perturbationem & anxietatem, ac desperationem, quam suggerit dæmon, dissipant. Vide Serar. & Delrio in Magic. lib. 2. q. 27. sect. 2. Completa tamen causa abigens dæmonem, fuit Raphael Angelus, qui ad suffitum iecuris propter merita & orationem Tobiæ fugabar

bat dæmonem. Hoc autem tacuit Raphael, & suffitum prætexuit, ne se patefaceret, néue Tobias sciret eum esse Angelum, quem quasi hominem habebat viæ comitem & ducem; sicut eadem de causa vocauit se Azariam, ac cum Tobia comedit, & bibit. Id ita esse indicant græca, quę hanc vim non tribuunt cordi piscis, sed sic habent: *Fac fumigare cor & iecur coram viro, & non perturbabitur ampliùs*; quia, scilicet, ad hoc signum ego ex condicto & promisso meo pellam, & fugabo dæmonem perturbationis auctorem. Vnde & cap. 8.3. dicitur: *Protulit* (Tobias) *de cassidili suo partem iecoris, posuitque eam super carbones viuos*: *Tunc Raphael Angelus apprehendit dæmonium, & religauit illud in deserto*: non ergo iecur piscis, sed Raphael apprehendit & fugauit dæmonem, non tantùm ex domo Raguelis, sed ex tota Media. Simili modo Magi, & Sagæ per certas herbas & signa maleficii nocent, bestiasque, & pueros occidunt, cùm tamen illa per se ad hoc inefficacia sint, nullamque habeant vim physicam, sed tantùm moralem, scilicet, ex pacto dæmonis. Dæmon enim posito signo à se dato, damna hæc per se bestiis, & infantibus infert.

Mysticè Beda: *Piscis*, inquit, *qui Tobiam deuorare cupiens, Angelo docente, occisus est, Diabolum significat, qui, dum in Redemptore nostro carnem appetiit, captus est potentia diuinitatis*. Ex aduerso S. Aug. ser. 4. de Petro & Paulo: *Est*, inquit, *Christus piscis ille, qui ad Tobiā ascendit de flumine viuus: cuius iecore per passionem assato, fugatus est diabolus; & & per amaritudinem fellis afflatus est cæcus, & illuminatus est mundus*. Sic Optatus Mileuit. in 3. contra Parmen. per piscē Tigris accipit Christū.

Extricat. Nota: proprium est dæmonis intricare, Raphaelis verò & Angelorum, extricare: sicut enim piscator pisces hamo, & venator feras laqueo, aues verò visco & reti implicare satagit, vt capiat; sic dæmon corpus, & animam variis doloribus, maioribus curis, angoribus, difficultatibus, scrupulis, litibus, rixis, concupiscentiis, intricare contendit, vt se expedire nequeat, sed fiat eius & gehennæ præda. Vide S. Greg. 32. Moral. c. decimo septimo ad illa Iob. 40. 12. *Nerui testiculorum perplexi sunt Suggestionum*, inquit, *illius* (dæmonis) *argumenta implicatis inuentionibus illigantur, vt plerosque ita peccare faciat, quatenus si fortè peccatum fugere appetant, hoc sine alio peccato non euadant, & culpam faciant, dum vitant*. Idque variis exemplis demonstrat, & tandem viam ex hoc labyrintho se extricandi, ostendit, per hanc regulam, quasi per filum Ariadnes: *Dum mens inter minora, & maiora peccata constringitur, si omnino nullus sine peccato euadendi aditus patet, minora semper eligantur, quia & qui murorum vndique ambitu, ne fugiat, clauditur, ibi se in fugam præcipitat, vbi breuior murus inuenitur*.

vers. 9. *An fel illuminarit oculos Tobiæ.*

Et fel valet ad vngendos oculos, in quibus fuerit albugo, & sanabuntur. Quæres, an Tobias per fel huius piscis naturali eius vi & virtute visum receperit? Resp. affirmatiuè, Deo tamen, vel Raphaele cooperante & supplente, quòd causæ illi naturali, puta felli piscis deerat, si videlicet stercus illud calidū hirundinum humorem crystallinum, & vim visiuam internam Tobiæ non extinxerat, sed tantùm alboginem & pelliculam oculis eius obduxerat; hanc enim erosit fel piscis, vti indicatur, c. 11. 14. sic enim ibi dicitur: *Tunc sumens Tobias de felle piscis, liniuit oculos patris sui. Et sustinuit quasi dimidiam ferè horam: & cœpit albugo ex oculis eius, quasi membrana oui, egredi. Quam apprehendens Tobias, traxit ab oculis eius, statimq; visum recepit*. Quid clarius? Clariora tamen ibidem sunt græca, quæ sic habent: *Inspersit fel super oculos patris sui, dicens: Confide pater. Vt autem erosi sunt; detriuit oculos suos, & desquamatæ sunt ab angulis oculorum albugines. Et videns filium suum, procidit super collum eius, & plorauit, & dixit*: Benedictus es Deus.

Secundò, quia hanc virtutem felli Callionymi tribuit Plinius, lib. 32. c. 7. Et Franc. Valesius S. Philos. c. 47. quem audi: *quia cùm ad extergendas albugines nihil magis à medicis omnibus celebratum sit, quàm fel, inter omnia eius genera, omnium maximè commendatur fel Callionymi piscis, & mox Hienæ*. Galenus quoque libro decimo de Simplicium medicamentorum facultatibus, cap. 12. *Porrò*, inquit, *quorumdam animalium bilis singulariter à medicis extollitur, tanquam aciem exacuat oculorum, & suffusionum initia digerat, veluti piscis, quem vocant Callionymum, Hienæ, & Scorpii marini, tum Galli, & Perdicis*. Sic ille. Idem docet Ælian. lib. 13. cap. 14. cæterique medici. Ita censent Lyranus, Dionysius, Serarius, & alii.

Dices: Tobias erat execęcatus, planeque cæcus: ergo à felle piscis visum recipere non potuit. Resp. erat cæcus exterius ob pellem oculis obductam, non interius, vt vis visiua fuerit extincta, ideoque erat cæcus actu, ac potentiam proximam videndi amiserat, non remotam, & radicalem: si quis contendat eum omnino fuisse cæcum, & vim visiuam amisisse, necesse est, vt consequenter dicat eum non felle piscis, sed sola virtute diuina supernaturali illuminatum fuisse, vti dixi de fugatione Asmodæi per cor piscis. Alleg. Tobias per fel illuminans patrem, fuit typus Christi, qui cæcum à natiuitate illuminauit sua saliua, & luto, Ioan. 9. v. 5. & 6.

Tropol. Fel est amarities peruersitatis & tribulationis, quæ oculos mentis melle voluptatis terrenę excęcatos, eo discusso aperit, vt videat peccati turpitudinem, gehennæ atrocitatem, virtutis pulchritudinem, Dei bonitatem, cæli gaudia, &c.

Mysticè S. Prosper. p. 2. promis. c. 29. *Mysticum*, ait, *actionis huius, hoc est, quod ex interioribus piscis, & dæmon fugatus est, & Tobias illuminatus. Hoc agit piscis magnus ex passione sua Christus, purgans Mariam, ex qua expulit septem dæmonia*. Et postea: *ἰχθὺν namque Latinè piscem, sacris litteris, maiores nostri hoc interpretati sunt ex Sybillinis versibus colligentes, quod est Iesus Christus filius Dei saluator, piscis in sua passione decoctus, cuius ex interioribus remediis, quotidie illuminamur, & pascimur*.

Audio, quia tradita est septem viris, & mortui sunt: sed & hoc audiui, quia dæmonium occidit illos. Timeo ergo, ne fortè & mihi hæc eueniant. vers. 14. Græca addunt: *Quoniam dæmonium amat ipsam, quod iniuria non afficit quenquam præter accedentes ad eam*. q. d. ipsa habet dæmonem incubum, qui amans ipsam, cæteros eius procos occidit. Nam dæmones in corpore assumpto excipere semen alterius viri, illudq; in fœminā infundere,

An Sara habuerit Asmodæum incubum

ac per illud prolem generare, vti aiunt Merlinum ac Arcturum esse progenitos, asserunt D. Thomas. Abul. Victoria, Molina, Cantiprat. Cæsarius, Camperius, Hector Boethus & alii, quos citat & sequitur Serar. cap. 8. q. 4. Audi S. August. 15. ciuit. c. 23. *Creberrima fama est, multique se expertos, vel ab eis, qui experti essent, de quorum fide dubitandum non est, audisse affirmant, Syluanos & Faunos, quos vulgo incubos vocant, improbos extitisse mulieribus, & earum appetisse ac peregisse concubitum, & quosdam dæmones, quos Dusios Galli nuncupant, hanc assiduè immunditiam & tentare, & efficere: plures, talesque asseuerant, vt hoc negare, impudentia videatur.* Audi & exemplum, quod refert auctor vitæ S. Bern. lib. 2. v. 6. *Mulier quædam in regione Nanneti, à quodam petulante dæmone, sex annis, habito eius consensu, incredibili libidine vexata est. Apparuerat ei in specie pulchri militis, & sæpe abutebatur ea inuisibiliter, marito eius in eodem lecto cubante, lasciuus ille spiritus. Quæ anno septimo, timore correpta, veniente in prædictam ciuitatem S. Bernardo Clarauallis abbate, misera mulier ad pedes eius corruit, passionem horribilem, & ludificationem diabolicam, multis cum lachrymis, confessa, succurri sibi flagitauit, à quo consolata, & quid facere deberet edocta, post confessionem, diabolus ad illam accedere non potuit.*

Verùm dæmon propriè non amat fœminas libidinis suæ causa, cum carne careat, ideoque nullum habeat libidinis sensum, sed amorem simulat, vt fœminas in sui amorem & peccatum infandum palliciat. Porrò noo est verisimile Asmodæum hîc fuisse Amasium & incubum Saræ, tum quia sciebat illam esse castissimam, ideoque ei generosè restituram. Quare Tobias dicens Asmodæum amare Saram, id dixit noo ex suo, sed ex vulgi sensu & fama. *Audio*, inquit, vulgus enim videns septem sponsos Saræ necisos à dæmonio, suspicabatur id fieri ex eius riuali amore & Zelotypia; sic enim procreandem ambientes sponsam sæpe se mutuo interimunt. Nam vers. 17. Raphael Angelus non hanc, sed prorsus aliam, & quasi contrariam occisionis eorum affert causam, scilicet eos cæsos ab Asmodæo, ob scelera & effrænem libidinem. ita Serarius.

vers. 17. *Et suæ libidini ita vacent, sicut equus & mulus;* nam vt ait Arist. lib. 6. hist. anim. cap. 22. *Salacissimus omnium tam fœminarum, quàm marium equus est,* vnde illud Ierem. 5. v. 7. & 8. *In domo meretricis luxuriabantur. Equi amatores & admissarii facti sunt, vnusquisque ad vxorem proximi sui hinniebat.* Mulus quoque licet sterilis ardet libidine, vnde veteres luxuriosum designabant pingendo mulum, aot mulam, teste Pierio Hierogl. 12. Adde certum genus mulorum à cæteris diuersum esse in Cappadocia & Syria, quod parit & procreat, instar equorum, teste Arist. lib. 1. hist. anim. c. 6. & lib. 6. c. 24.

Incenso iecore piscis fugabitur dæmonium, non tam vi iecoris, quàm mea, hoc est angelica & diuina ob tuas, ô Tobia, preces & merita, virtute. vide dicta vers. 8. Mysticè S. Aug. loco citato: *Christus*, inquit, *est piscis iste, qui ad Tobiam ascendit, huius iecore per passionem* (in ara crucis) *assato fugatus est diabolus.* Aptè id fit per iecur, quia in iecore est sedes amoris & concupiscentiæ, quæ hîc Christi passione extinguitur. vers. 19.

Secunda verò nocte in copulatione Sanctorum Patriarcharum admitteris: q. d. eris particeps meritorum, seu sanctitatis S. Patriarcharum, puta A- vers. 20.
B brahæ, Isaac, Iacob, Ioseph &c. vt sicut ipsi castè viuentes suis vxoribus insignes, sanctosque genuere filios, sic & tu facias ex Sara, vt sequitur v. 21. Iubet ergo Raphael Tobiæ, vt per tres primas à coniugio noctes vacet orationi cum Sara, antequam illud consummet: sic enim fugandum Asmodæum, qui libidinosos occidit, ac coniugium sanctè initurum, ac sanctos à Deo adepturum filios. Vtinam coniuges Christiani consilium hoc Raphaelis, & Tobiæ ei obedientis, exemplum sequantur. In Trident. conc. sess. 24. ita legitur de Refor. Matrim. cap. 1. *Sancta synodus coniuges hortatur, vt antequam contrahant,*
C *vel saltem triduo, ante matrimonii consummationem, sua peccata diligenter confiteantur, & ad SS. Eucharistiæ Sacramentum piè accedant.*

Amore filiorum magis, quàm libidine ductus. Finis enim copulæ debet esse desiderium prolium fidelium. *Hæc enim sunt tria matrimonii bona, fides* (coniugalis) *proles, sacramentum*, vt ex S. Aug. docent Theologi. vers. 22.

Audi S. Aug. lib. de booo coniug. cap. 6. *Coniugalis*, ait, *concubitus generandi gratia non habet culpam: concupiscentiæ verò satianda, sed tamen cum coniuge, propter fidem thori, venialem habet culpam. adulterium verò, siue fornicatio lethalem habet culpam: ac, per hoc, melior est quidem ab omni concubitu*
D *continentia, quàm vel ipse matrimonialis concubitus, qui fit causa gignendi.* Et S. Fulgent. Epist. 1. c. 3. *Coniugalis potestatis*, ait, *inculpabilis est vsus, officio gignendi diuinitus attributus, si iustitiæ terminum transgredi libidinosus non permittatur excessus. Iustitia verò vtendi coniugii hæc est, vt non explendæ libidinis, sed sustinendæ prolis obtentu, sibi coniuges congruo tempore misceantur. Sic ergo quæri debet ex nuptiis fructus, vt cohibendus sit lubricæ voluptatis excessus.*

Quio & Philosophi idem sensere, vt Plato libro sexto de legibus? *Oportet*, inquit, *parentes gignere, & educare liberos, qui vitam tanquam lampadem posteris tradant, vt sint semper aliqui Deum colentes, iuxta ipsius legem.*

CAPVT SEPTIMVM.

SYNOPSIS.

Tobias Saram vxorem à patre Raguele postulat & impetrat, coniugii tabulæ scribuntur & nuptiæ celebrantur.

1. INgressi sunt autem ad Raguelem,& suscepit eos Raguel cum gaudio. 2. Intuensque Tobiam Raguel,dixit Annæ vxori suæ: Quàm similis est iuuenis iste conso-
brino meo! 3. Et cùm hæc dixisset, ait: Vnde estis iuuenes fratres nostri? At illi dixe-
runt: Ex tribu Nephthali sumus, ex captiuitate Niniue. 4. Dixitque illis Raguel:No-
stis Tobiam fratrem meum? Qui dixerunt: Nouimus. 5. Cumque multa bona lo-
queretur de eo, dixit Angelus ad Raguelem: Tobias,de quo interrogas, pater istius est.
6. Et misit se Raguel, & cum lacrymis osculatus est eum, & plorans supra collum eius,
& dixit: Benedictio sit tibi, fili mi, quia boni & optimi viri filius es. 8. Et Anna vxor
eius,& Sara ipsorum filia, lacrymatæ sunt. 9. Postquam autem locuti sunt, præcepit
Raguel occidi arietem, & parari conuiuium. Cumque hortaretur eos discumbere ad
prandium, 10. Tobias dixit: Hîc ego hodie non manducabo neque bibam, nisi prius
petitionem meam confirmes, & promittas mihi dare Saram filiam tuam. 11. Quo au-
dito verbo Raguel expauit, sciens quid euenerit illis septem viris, qui ingressi sunt ad
eam: & timere cœpit ne fortè & huic similiter contingeret: & cùm nutaret, & non da-
ret petenti vllum responsum, 12. dixit ei Angelus: Noli timere dare eam isti, quoniam
huic timenti Deum debetur coniux filia tua: propterea alius non potuit habere illam.
13. Tunc dixit Raguel: Non dubito quòd Deus preces & lacrymas meas in conspectu
suo admiserit. 14. Et credo quoniam ideo fecit vos venire ad me, vt ista coniunge-
retur cognationi suæ secundum legem Moysi: & nunc noli dubium gerere quòd tibi
eam tradam. 15. Et apprehendens dexteram filiæ suæ, dextræ Tobiæ tradidit, dicens:
Deus Abraham, & Deus Isaac,& Deus Iacob vobiscum sit, & ipse coniugat vos, im-
pleatque benedictionem suam in vobis. 16. Et accepta charta, fecerunt conscriptio-
nem coniugii. 17. Et post hæc epulati sunt, benedicentes Deum. 18. Vocauitque Ra-
guel ad se Annam vxorem suam, & præcepit ei vt præpararet alterum cubiculum.
19. Et introduxit illuc Saram filiam suam, & lacrymata est. 20. Dixitque ei: Forti
animo esto filia mea: Dominus cæli det tibi gaudium pro tædio quod perpessa es.

vers. 2. *QVàm similis est iuuenis iste consobrino meo!* puta Tobiæ seniori, qui Raguelis erat patruelis. Tobias enim iunior similis erat patri suo, vti sæpe accidit.

vers. 3. *Ex tribu Nephtali sumus.* Nota, Tobiam hoc dixisse, non Angelum Raphaelem. Tobias autem putabat Raphaelem non esse Angelum, sed contribulem suum: Dixerunt ergo, hoc est, dixit vnus Tobias respondens pro vtroque scilicet tam pro Angelo comite suo, quam pro seipso: si tamen quis contendat hæc vtriusque esse verba, ac Raphaeli quoque tribuenda dicat, Raphaelem asserere se esse tribus Neptali non filium, sed Angelum custodem, vel tutelarem, quomodo Daniel. 10. vocatur Angelus Persarum, Græcorum, Hebræorum. Atque hoc sensu Angeli nobis conciues & contribules dici queunt. Ita Angelus Ioannis Apostoli se conseruum vocat Apoc. 19. 10. Denique Raphael hic sumpserat formam, personam & nomen Azariæ, ideoque rectè se Nephtalitam vocare po- A terat: talis enim erat Azarias. vide dicta cap. 5. vers. 18.

Nostis Tobiam fratrem meum. Fratrem, id est patruelem & cognatum, vti iam dixi. vers. 4.

Et misit se Raguel, in collum Tobiæ, eum amplexaos & osculans: Græce est: *Exiliit Raguel* præ lætitia. vers. 6.

Lachrymata sunt, addunt græca, id fecisse postquam audierunt Tobiam amisisso visum oculorum. vers. 8.

Quid euenerit illis septem viris, qui ingressi sunt ad eam, scilicet in thalamum nuptialem ante complexum maritalem. Nam Græca & Hebr. addunt: *Dæmonium occidit eos, antequam cum ea ipsi* B *fuissent vti in vxoribus*, id est antequam vxoriam copulam cum ea habuissent. vers. 11.

Quæras, cur tot sponsi ambierunt Saram, præsertim cum posteriores vidissent priorum necem? Resp. prima illecebra fuit singularis Saræ forma & pulchritudo. Secūdo, quod vnica esset hæres ingentium opum Raguelis patris sui: tertia, quod existimauerit fortasse iure propinquita-

tis tibi debitam: cum non adesset Tobias, cui, vt habetur verſ. 14. debebatur tanquam propinquiori. Quarta, quia amor dementabat eos. Nam vt ait S. Aug. *Nimium præceps est, qui transire contenderit, vbi alium conspexerit cecidisse.* Felix quem faciunt aliena pericula cautum. Et vt ait Plinius lib. 28. cap. 5. *Optimum est aliena insania frui.*

Rursum disce hîc, quàm omnis voluptas etiam coniugii sit anceps & instabilis. En tibi hi sponsi in ipsis sponsæ nuptiis occiduntur, vti pluribus similibus contigit, & sæpe contingit: vnde prouerbium est Ben-Sira: *sponsa ascendit in thalamum, neque quid sibi euenturum sit, nouit.* Nam vt ait Seneca Epist. 26. *Incertum est, quo loco te mors exspectet. Itaque tu illam omni loco exspecta.*

Rursum discant hîc coniuges castè vti coniugio, cæterique castè viuere, ne ab Asmodæo æquè, ac impudici hi sponsi occidantur. Ante paucos annos in Belgio existenti mihi narrauit sacerdos grauis è Soc. nostra, & missione castrensi, se militem quendam ob concubinatum infamem sæpius monuisse, vt vitam corrigeret, sed frustra: quare tandem zelo & enthousiasmo actū minatum ei fuisse, edixisseque nisi citò sese emēdaret, experturum acrem Dei vindictam: Ita factum; nam paulo pòst, Deus tempestatem, tonitrua, ac fulmina cum horrendo fragore, omniūque terrore emisit, ac vnicum illum in turpi cōcubinæ complexu vnà cum illa, fulgure afflauit & siderauit; itáque in flagranti delicto corpus fulguri, animam gehennæ tradidit, omnibus succlamantibus: *Iustus es, Domine, & rectum iudicium tuum!*

Timere cœpi, ne & huic fortè similiter contingeret: Laudat Raguelem S. Ambr. lib. 3. Offic. cap. 14. *Raguel,* inquit, *præcipuè formam honestatis expressit, qui contemplatione honestatis, cum rogaretur, vt filiam suam in coniugium daret, vitia quoque filiæ non tacebat, ne circumuenire petitorem tacendo videretur.* Et paulò post: *Iustus vir, plus alienis timebat, &* B *malebat sibi innuptam manere filiam, quàm propter nuptias eius, extraneos periclitari.*

Fecerunt conscriptionem coniugii. Fecerunt in- verſ. 16.
strumentum authenticum, in quo cōscripserunt conditiones & pacta coniugii, scilicet, promissa tam sponsi, quàm sponsæ, eiusque parentum: non dubitarunt parentes, licet territi nece septem sponsorum, dare Saram filiam Tobiæ; tum quia Raphael vultus, verborumque grauitate, imò maiestate id suadebat, & securitatem spondebat; tum quia Deus eos interius ad connubium hoc peragendum incitabat: ita Dionyſ. Serar. & alii.

CAPVT OCTAVVM.

SYNOPSIS.

Tobias suffitu cordis & iecoris piscis fugat Asmodæum, quem Raphael in deserto alligat. Tobiam, consummato matrimonio Raguel, omnium bonorum hæredem facit.

1. POstquam verò cœnauerunt, introduxerunt iuuenem ad eam. 2. Recordatus itaque Tobias sermonum Angeli, protulit de cassidili suo partem iecoris, posuitque eam super carbones viuos. 3. Tunc Raphael Angelus apprehendit dæmonium, & religauit illud in deserto superioris Ægypti. 4. Tunc hortatus est virginem Tobias, dixitque ei: Sara, exurge, & deprecemur Deum hodie, & cras, & secundum cras: quia his tribus noctibus Deo iungimur: tertia autem transacta nocte, in nostro erimus coniugio. 5. filii quippe sanctorum sumus, & non possumus ita cōiungi, sicut gentes quæ ignorant Deum. 6. Surgentes autem pariter, instanter orabant ambo simul, vt sanitas daretur eis. 7. Dixitque Tobias: Domine Deus patrum nostrorum, benedicant te cæli & terræ, maréque & fontes, & flumina, & omnes creaturæ tuæ, quæ in eis sunt. 8. Tu fecisti Adam de limo terræ, dedistique ei adiutorium Heuam. 9. Et nunc Domine tu scis, quia non luxuriæ causa accipio sororem meam coniugem, sed sola posteritatis dilectione, in qua benedicatur nomen tuum in sæcula sæculorum. 10. Dixit quoque Sara: Miserere nobis Domine, miserere nobis, & consenescamus ambo pariter sani. 11. Et factum est circa pullorum cantum, accersiri iussit Raguel seruos suos, & abierunt cum eo pariter vt foderent sepulchrum. 12. Dicebat enim: Ne fortè simili modo euenerit ei, quo & cæteris illis septem viris, qui sunt ingressi ad eam. 13. Cumque parassent fossam, reuersus Raguel ad vxorem suam, dixit ei: 14. Mitte vnam ex ancillis tuis, & videat si mortuus est, vt sepeliam eum antequàm illucescat dies. 15. At illa misit vnam ex ancillis suis. Quæ ingressa cubiculū, reperit eos saluos & incolumes, secū pariter dormiētes. 16. Et reuersa nūciauit bonū nunciū: & benedixerūt Dominū, Raguel videlicet & Anna vxor eius 17. dixerūt: Benedicimus te Domine Deus Israel, quia non contigit quēadmodū putabamus. 18. Fecisti enim nobiscum misericordiam tuam, & exclusisti à

nobis inimicum persequentem nos. 19. Misertus es autem duobus vnicis. Fac eos
Domine pleniùs benedicere te, & sacrificium tibi laudis tuæ & suæ sanitatis offerre, vt
cognoscat vniuersitas gentium, quia tu es Deus solus in vniuersa terra. 20. Statimque
præcepit seruis suis Raguel, vt replerent fossam, quam fecerant, priusquam elucesce-
ret. 21. Vxori autem suæ dixit, vt instrueret conuiuium, & præpararet omnia, quæ
in cibos erant iter agentibus necessaria. 22. Duas quoque pingues vaccas, & quatuor
arietes occidi fecit, & parari epulas omnibus vicinis suis, cunctisque amicis. 23. Et ad-
iurauit Raguel Tobiam, vt duas hebdomadas moraretur apud se. 24. De omnibus
autem, quæ possidebat Raguel, dimidiam partem dedit Tobiæ, & fecit scripturam, vt
pars dimidia, quæ supererat, post obitum eorum, Tobiæ domino deueniret.

vers. 5. *Rotulis de cassidili*, id est, de opere viatorum, instar cassis, siue retis confecta, quali aucupes & piscatores vtuntur. Cassidilis enim est nomen diminutiuum à cassis. q. d. parua cassis, vel paruum rete, puta sacculus reticulatus, in qua viatores suas reculas & alimenta reponunt. Ita Lyran. Dion. & Budęus. Aut cassidula dicitur à casside, id est galea, quòd galeæ similitudinem referat. Ita Sanchez.

Partem iecoris, posuitque eam super carbones viuos, Id est ardentes & flammantes; ignis enim per flammam sese agitans & quasi respirans videtur viuere. Græca vberius sic habent; Tobias *accepit cineres, siue prunam thymiamatum, & imposuit cor piscis & hepar, fumumque fecit, & quando odoratus est dæmon odores, fugit ad Ægypti suprema*. Hebr. autem: *percepit Asmodæus odorem & fugit*. Ergo fumus hic iecoris & cordis aliquid physicè efficiebat, quo fugabatur dæmon: quidnam hoc fuerit, dixi c. 6. 8. Quibus adde sanctitatem, merita, benedictionem, & preces tam Raphaelis, quàm Tobiæ, iuncta fumo illi energiam dedisse ad abigendum Asmodæum: sicut pulsu campanarum ab Ecclesia benedictarum fugatur dæmon excitans procellas & tempestates, non vi pulsus, sed vi orationis Ecclesiæ, per quam benedictæ sunt. Idem fit per aquam lustralem, per agnos & cereos benedictos, perque alias res consecratas. Sic olim S. Hieron. S. Antonius, aliique Anachoretæ dantes energumeno panem, vel oleum à se benedictum, expellebant dæmonem.

Simile prorsus recenset Ioseph. lib. 8. Antiquitatum c. 2. de radice dicta Baaras à Salomone ostensa, cuius odoratu fugabatur dæmon: *Vidi*, inquit, *ex popularibus meis quendam Eleasarum in præsentia Vespasiani, & filiorum, & tribunorum, reliquorumque militum multos arreptitios percurantem. Modus verò curationis erat hic: Admoto naribus dæmoniaci annulo, sub cuius sigillo inclusa erat radicis species à Salomone indicatæ, ad cuius olfactum per nasum extrahebat dæmonium, & collapso mox homine, adiurabat id, ne amplius rediret: Salomonis interim mentionem faciens, & incantationes ab illo inuentas recitans.* Hæc si vera sunt & proba, non magica, vti proba esse censent Iaus. & Franc. Lucas in c. 12. Matth. Toletus in cap. 11. Lucæ, Salmeron tom. 8. tract. 15 dicendum est, quod à D. Thom. q. 6. de potentia, art. 10. ad 3. dictum est, & à Victoria relect. de Magia vsurpatum, potuisse quidem certam quandam & piam formulam eiciendi dæmones institui à Salomone, sancto adhuc, quam Deus peculiari sua auctoritate, ad dæmones fugandos confir- B maret. In hac etiam nihil magicum, nihil ex amicitia & fœdere cum dęmone. At à Salomone idololatra & magicæ artis postea studioso, si vnquam conscripti, traditiue exorcismi, hos oportet magicos fuisse, & nulla diuina, aut angelica virtute fultos, ad abigendos dæmones, sed tantum pacto impio & nefaria magia. Hanc sanè olet radix illa Iosephi inclusa annulo, in qua nulla facultas supra spiritum, ait noster Pineda lib. 3. de rebus Salom. c. 29. Nam & Serario *In Iosepho.* hîc q. 5. c. 7. displicent hæc duo. Primùm, quòd lib. 7. belli c. 5. asserat radicem Baaras è terra euelli non posse, nisi moriatur is, qui euellit, siue homo sit, siue canis. Secundùm, quòd dæmones vocet malorum hominum spiritus. Quin & Del- C rio in magic. lib. 6. c. 2. q. 3. sect. 2. cùm Pineda censet, falsò radices has, & dæmonum exorcismos ascribi Salomoni. Illi ergo suspecti sunt, incertæque & dubiæ fidei. Iudæi enim, qui eos iactant, magis abundant, ac fortè Eleazarus ille Iosephi fuit magus. Sanctior, ideóque securior, & dæmoni formidabilior fuit virga S. Benedicti, de qua S. Greg. lib. 2. Dial. c. 4. Siquidem percussus Monachus, quem sæpe nigellos puer ab oratione abducebat, *deinceps ad orationis studium immobilis permansit, sicque antiquus hostis dominari non ausus est eius in cogitatione, ac si percussus fuisset ex verbere.*

Et religauit illud in deserto. Nota, Raphael ligauit Asmodęum in deserto per decretum & potestatem diuinam, eum detinendo in deserto, vt se loco moueret, & inde egredi non posset. Hoc au- D tem fieri potest tribus modis: primò, iubendo ex parte Dei ne se moueret, ac si secus faciat, mi- *Raphael religauit Asmodæum* 1.
nando ei acres pœnas & verbera: imò si egrediatur, vi & verberibus, eum ad regressum compellendo. Sic lex ligat hominem, id est obligat homines, ideóque lex à ligando dicitur, vt multi volunt, iuxta illud: *Verba ligant homines, taurorum cornua funes.*

Secundò, imprimendo dæmoni qualitatem 2.
aliquam detentiuam, v.g. impetum & vim permanentem, quæ eum in loco detineat. Sic enim vir fortis debilem brachiis suis detinet, & certo loco affigit. Cur idem facere nequeat Angelus diabolo?

Tertiò & efficacissimè, orando Deum, vt sub- 3.
trahat dæmoni concursum suum, qui necessarius est ad motum localem, vt egredi possit. Hic dæmones ligantur in inferno, vt egredi nequeãt. Sic Lucifer ibidem ligatus est per mille annos. Apoc. 20. 2. Sic quatuor Angeli ligati fuêre in Euphrate. Apoc. 9. 14. Vide ibi dicta.

Porrò quamdiu Asmodæus ligatus fuerit à

Raphaele, non cõstat. Probabile est per totam vitam Tobiæ, & Saræ fuisse ligatum, ne eis vnquam nocere posset: propter eos enim alligatus fuit. Ita Sanchez, & Serarius.

Multò magis dæmon ligatus est à Christo, vt ait S. Antonius apud S. Athanasium: *Hamo crucis vt draco aduncatus à Domino est, & capistro ligatus, vt iumentum, & quasi mancipium fugitiuum vinctus circulo, & armilla labia perforatus, nullum omnino fidelium deuorare permittitur. Nunc miserabilis, vt passer, ad ludendum irretitus à Christo est, calcaneo Christianorum subtractus gemit. Ille, qui vniuersa maria à se deleta plaudebat, ille, qui orbem terrarum manu sua tenere pollicebatur, ecce à nobis vincitur, ecce me aduersum se prohibere non potest disputantem.*

In deserto superioris Ægypti, puta in parte Australi Ægypti, quæ alta & montosa est, ex qua defluit Nilus, quæque Thebais vocatur, ait Ioann. Leo l. 8. de Africa c. 2. Causam dat Sanctus Hieronymus in Ezechielem c. 30. *Quòd ibi Nilus innauigabilis est, & cataractarum fragor, & omnia inuia, plenaque serpentũ, & venenatorum animantium.* Talis enim locus decet dæmonem, ne cui homini nocere queat. Quocirca homines coram sancto Antonio, Macario, aliisque Thebaidis eremitis grauiter questi sunt, quòd ipsi suum locum inuasissent, & suam Thebaidem Monachis implessent, vti refert S. Athan. in vita S. Antonii, Palladius in Lausiaca, c. 10. Cassianus collat. 7. c. 23.

Dæmon ligatur virtutibus 7. Tropol. multis virtutibus, quasi funibus ligatur dæmon, ne ad nos accedat & noceat. Prima est, abstinentia & ieiunium. Secunda, oratio. Tertia castitas. Noui ego, ait Serarius, quendam, qui si quãdo Asmodæum irrepentem & blandientem sentiat; illico castitatis, è formula, votum iteret: vt dum inferre dæmon plagam vult, luculentissimam ipse accipiat. Ita enim suo penè gladio iugulatur Goliath: & incidit in foueam impius, quam fecit. Quarta, passionis,

A crucisque Christi seria meditatio. Quinta, lectio & studium S. Scrip. Sexta, S. synaxis & crebra communio: *Tanquam leones*, inquit 61. ad pop. S. Chrysostomus, *ignem spirantes ab illa mensa recedamus, facti diabolo terribiles, & caput nostrum mente reuoluentes, & charitatem, quam nobis exhibuit.* Et paulo post: *Hic mysticus sanguis dæmones quidem expellit, & procul esse facit: ad nos autem Angelos vocat, & Angelorum Dominum. Vbi namque Dominicum viderint sanguinem, dæmones fugiunt, concurrunt autem Angeli.* Et S. Bern. ser. 1. in cœna Dom. *Si quis vestrũ, non tam sæpe modò, non tam acerbos sentit iracundiæ motus inuidiæ, luxuriæ, aut cæterorum huiusmodi, gratias agat corpori, & sanguini Domini, quoniam virtus*

B *Domini operatur in eo. & gaudeat, quod pessimum vlcus accedat ad sanitatem.* Septima, est eleemosyna, & officia pia charitatis, quæ fusè hîc prosequitur Serarius.

Deprecamur Deum hodie, & cras, & secundùm cras, id est, post crastinum, puta per tres noctes ante copulam, vti præceperat Raphael c. 6. v. 18. vers. 4.

Non accipio sororem meam coniugem. Saram vocat Tobias sororem, non quòd propriè soror esset; sic enim non potuisset eam ducere vxorem, sed quòd genericè esset soror; quia scilicet ex eadem gente & tribu erat prognata. *Sororem* ergo, id est, conciuem & contribulem. vers. 9.

Circa pullorum (galli & gallinarum) *cantum*, puta in aurora ante Solis ortum, de quibus vers. 11.

C Plinius lib. 10. c. 21. *Nec Solis ortum*, inquit, *incautis patiuntur obrepere, diemque venientem nunciant*, Cant. 11.

Vt foderent sepulchrum. Licet enim Raguel confortatus à Raphaele sperarit, Tobiam cum Sara in coniugio fore saluum, tamen alia ex parte metuebat, ne occideretur ab Asmodæo, vti occisi sunt septem priores Saræ sponsi. Reliqua huius capitis plana sunt; vnde alia explanatione non egent.

CAPVT NONVM.

SYNOPSIS.

Tobias mittit Raphaelem in Rages, vt exigat depositum à Gabelo, eumque inuitet ad nuptias. Venit Gabelus, ac sponsis omnia felicia apprecatur.

1. Tunc vocauit Tobias Angelũ ad se, quem quidem hominem existimabat, dixit-
que ei: Azaria frater, peto vt auscultes verba mea. 2. Si meipsum tradam tibi
seruum, non ero condignus prouidentiæ tuæ. 3. Tamen obsecro te, vt assumas tibi
animalia siue seruitia, & vadas ad Gabelum in Rages ciuitatem Medorum, reddasque
ei chirographum suum, & recipias ab eo pecuniam, & roges eum venire ad nuptias
meas. 4. Scis enim ipse quoniam numerat pater meus dies: & si tardauero vna die
plus, contristatur anima eius. 5. Et certè vides quomodo adiurauit me Raguel, cuius
adiuramentũ spernere non possum. 6. Tunc Raphael assumens quatuor ex seruis Ra-
guelis, & duos camelos, in Rages ciuitatem Medorum perrexit, & inueniens Gabe-
lum, reddidit ei chirographum suum, & recepit ab eo omnem pecuniam. 7. Indica-
uitque ei de Tobia filio Tobiæ, omnia quæ gesta sunt: fecitque eum secum veni-

re ad nuptias. 8. Cumque ingressus esset domum Raguelis, inuenit Tobiam discumbentem: & exiliens, osculati sunt se inuicem: & fleuit Gabelus, benedixitque
Deum, 9. & dixit: Benedicat te Deus Israel, quia filius es optimi viri, & iusti, & timentis Deum, & eleemosynas facientis: 10. & dicatur benedictio super vxorem tuam,
& super parentes vestros: 11. & videatis filios vestros, & filios filiorum vestrorum, vsque in tertiam & quartam generationem: & sit semen vestrum benedictum à Deo
Israel, qui regnat in sæcula sæculorum. 12. Cumque omnes dixissent: Amen, accesserunt ad conuiuium: sed & cum timore Domini nuptiarum conuiuium exercebant.

vers. 2. *I me ipsum tradam tibi seruum, non ero condignus prouidentiæ tuæ*, hoc est, tuæ prouidæ erga me curæ non satisfecero, nec condignam ei mercedem rependero.

vers. 3. *Seruitia*, id est seruos.

Vadas ad Gabelum in Rages Medorum. Dices, iam erant in Rages: nam ibi dicitur habitasse Sara, c. 3. 7. Resp. erant in Rages, id est, in agro, vel territorio Rages, sicut qui Tusculi habitat, Romæ habitare dicitur, & si in ipsa vrbe Roma non habitet. Aut potius dicendum est, duas fuisse vrbes habentes idem nomen Rages. Ita Lyran. Bellar. & alii. Causam dat Sanchez, quòd Rages sit vox Meda à Græcis accepta. Græcè enim ῥαγὰς est fissura, ruptura, siue, id est fractura. Rages igitur significat locum scopulosum, scissum, interruptum; quia ergo vtraque hæc vrbs sita erat in locis confragosis & asperis, hinc vtraque dicta est Rages. Hebr. verò *Rages* significat turbam, tumultum, strepitum, tremorem, fremitum.

Et dicatur benedictio super vxorem tuam, & super parentes vestros. Vt omnes videntes vestram virtutem, ideoque Dei benedictionē & prosperitatem, vobis benedicendo apprecentur, & dicant: Benedicta sit Sara, quæ tam probi viri Tobiæ est vxor, benedicti sint parentes vtriusque, qui tam ingenuos post se relinquunt filios & filias. Honor enim & laus filiorum est honor & laus parentum: nam dedecus æquè, ac decus filiorum in parentes redundat. Quocirca Basilius Imp. hoc Leoni filio insigne dedit monitum, imò & virtutis paternæ æmulandæ stimulum: *Ne me quæso Patrem amantem pudefacias: debent enim pictores corporum delineamenta; filii autem regum, quasi viuæ imagines patrum virtutes referre.* Sic & mulier illa videns Christi virtutes & sapientiam, exclamauit: *Beatus venter qui te portauit, & vbera quæ suxisti.* Lucæ 11. 27.

Sed & cum timore Domini nuptiarum conuiuium exercebant. q.d. conuiuabantur hilariter, sed honestè, modestè, sobriè, & castè, ne crapula, aut sermone lasciuo, vel obscœno Deum offenderent, vt Asmodæum rursùm in domum mitteret. Imitentur hoc coniuges & conuiuæ, vt à mensis arceant ebrietatem, iurgia, detractiones, spurcitiem sermonum, quibus Deus offenditur, vt coniugibus & conuiuis maledicat. Audiant Platonem, lib. 6. de legibus: *Impensa secundùm diuitias fiat: bibere verò vsque ad ebrietatem ne alibi quidem vnquam decet: neque verò tutum est: maximè verò connubio coniunctis, sponsus & sponsa tunc mentis compotes esse debent, quando non paruam ineūt vitæ mutationem; præsertim vt & quàm maximè moderatis generatio fiat: fermè etiam incertum est, quæ nox, aut dies ipsam, cum Deo peragat. Quare vt solidus, stabilis & quietus conceptus fiat, non oportet, diffluentibus ebrietate corporibus, dare operam liberis. Qui autem vino refertus est, tam anima quàm corporis rabie concitatus, quatit & trahit, & trahitur. Idcirco ebrius, tanquam mente captus, ad serendum est inutilis. Nempè verisimile est eum fœtus inæquales, instabiles, obliquos tam membris, quàm corporibus procreare. Quamobrem per totam quidem vitam, & maximè quàmdiu generationi vacat, abstinebit quisque, cauebitque, ne faciat, vel quæ sua natura & spontè morbos inducunt, vel quæ ad petulantiam, iniuriamque declinant. Hæc enim in animos & corpora eorum, qui enascuntur, liberorum, necessariò transferuntur, iisque imprimuntur, peioresque inde nascuntur. Sed præcipuè die illa (nuptiarum) ac nocte.* Græca hîc addunt: *Benedixit Tobias vxorem suam*, id est, bene precatus est ei, vt foret fœcunda, & probos gigneret, educaretque filios: sic Isaac *deprecatus est Dominum pro vxore sua* Rebecca. Genes. 25. v. 15.

Ebrii prauos procreant filios.

A talibus abstinendum.

Tertium, vt regat familiam, puta filios, seruos, & ancillas, vt omnes in officio, concordia, pace & charitate mutua contineat. Quartum, vt gubernet domum in ea manendo, non huc illuc vagando, prandium, & cœnam omnibus apparendo, suppellectilem, annonam, vestes, cæteraque necessaria procurando, vti fecit mulier illa fortis laudata à Salomone, Prou. 31. Vide ibi dicta. Quintum, vt se irreprehensibilem exhibeat, non tantùm in fide & castitate coniugali, sed & per linguæ continentiam, iustitiam, prudentiam, comitatem in conuersatione, tam cum domesticis, quàm cum externis. Eadem monita dat vxoribus sanctus Paulus ad Titum 2. v. 4. & 5. *Vt viros suos ament, filios suos diligant, prudentes sint, casta, domus curam habentes, benignæ, subditæ viris suis.* Vide ibi dicta. Similia coniu-

A

gibus præcepta tradit S. Petrus, Epist. 1. c. 3. v. & seq. quin & Plato lib. 6. de legibus, Xenophon in Oeconomica, & Plutar. lib. de nuptialibus præceptis. Denique in Græco, & *Edna* (sic enim habent pro *Anna*) mater Saræ, sic Tobiam generum suum valedicendo alloquitur: *Dominus cæli, frater dilecte, te tuis restituat, mihique concedat, vt filios tuos ex Sara filia mea videam, & coram Domino gaudeam. Ecce ego, tibi filiam meam, quasi quoddam depositum committo, ne vlla eam afficias molestia.* Mox subditur: *Ipse vero Tobias post hæc profectus est, Deo gratias agens, quòd iter prosperum sibi dedisset; Raguelemque, & Ednam eius vxorem benedicebat* (seu fausta eis omnia precabatur) *& pergebat, quo ad Niniuen appropinquarent.*

CAPVT VNDECIMVM.

SYNOPSIS.

RAphael Tobiam domum ad parentes saluum reducit, qui felle piscis liniens oculos patris, ei visum restituit. Vnde omnes præ gaudio Deum benedicunt, & epulantur.

1. CVmque reuerterentur, peruenerunt ad Charan, quæ est in medio itinere contra
Niniuen, vndecimo die. 2. Dixitque Angelus, Tobia frater, scis quemad-
modum reliquisti patrem tuum. 3. Si placet itaque tibi, præcedamus, & lento
gradu sequantur iter nostrum familiæ, simul cum coniuge tua, & cum animalibus. 4.
Cumque hoc placuisset vt irent, dixit Raphael ad Tobiam: Tolle tecùm ex felle piscis,
erit enim necessarium. Tulit itaque Tobias ex felle illo, & abierunt. 5. Anna sede-
bat secus viam, quotidie in supercilio montis, vnde respicere poterat de longinquo. 6.
Et dum ex eodem loco specularetur aduentum eius, vidit à longè, & illicò agnouit ve-
nientem filium suum, currensque nunciauit viro suo, dicens: Ecce venit filius tuus. 7.
Dixitque Raphael ad Tobiam: At vbi introieris domum tuam, statim adora Domi-
num Deum tuum: & gratias agens ei, accede ad patrem tuum, & osculare eum. 8.
Statimque lini super oculos eius ex felle isto piscis, quod portas tecum: scias enim quo-
niam mox aperientur oculi eius, & videbit pater tuus lumen cæli, & in aspectu tuo
gaudebit. 9. Tunc præcurrit canis, qui simul fuerat in via: & quasi nuncius adueniens,
blandimento suæ caudæ gaudebat. 10. Et consurgens cæcus pater eius, cœpit of-
fendens pedibus currere: & data manu puero, occurrit obuiam filio suo. 11. Et susci-
piens osculatus est eum cum vxore sua, & cœperunt ambo flere præ gaudio. 12. Cum-
que adorassent Deum, & gratias egissent, consederunt. 13. Tunc sumens Tobias de
felle piscis, liniuit oculos patris sui. 14. Et sustinuit quasi dimidiam ferè horam: &
cœpit albugo ex oculis eius, quasi membrana oui, egredi. 15. Quam apprehendens
Tobias traxit ab oculis eius, statimque visum recepit. 16. Et glorificabant Deum,
ipse videlicet, & vxor eius, & omnes qui sciebant eum. 17. Dicebatq; Tobias: Bene-
dico te Domine Deus Israel, quia tu castigasti me, & tu saluasti me: & ecce ego video
Tobiam filium meum. 18. Ingressa est etiam post septem dies Sara vxor filii eius, &
omnis familia sana, & pecora, & cameli, & pecunia multa vxoris: sed & illa pecunia,
quam receperat à Gabelo: 19. & narrauit parentibus suis omnia beneficia Dei, quæ fe-
cisset circa eum per hominem qui eum duxerat. 20. Veneruntque Achior & Nabath
consobrini Tobiæ, gaudentes ad Tobiam, & congratulantes ei de omnibus bonis,
quæ circa illum ostenderat Deus. 21. Et per septem dies epulantes, omnes cum gaudio
gauisi sunt.

CAPVT DVODECIMVM.

SYNOPSIS.

TObias multa & magna beneficia à Raphaele accepta patri enumerat: Quare vterque offert ei dimidium bonorum allatorum. Mox Raphael se non hominem, sed Angelum esse manifestat, ac datis cælestis vitæ documentis euanescit, & in cælum redit.

1. TVnc vocauit ad se Tobias filium suum, dixitque ei: Quid possumus dare viro
isti sancto, qui venit tecum? 2. Respondens Tobias, dixit patri suo: Pater,
quam mercedem dabimus ei? aut quid dignum poterit esse beneficiis eius? 3. me
duxit & reduxit sanum, pecuniam à Gabelo ipse recepit, vxorem ipse me habere fe-
cit, & dæmonium ab ea ipse compescuit, gaudium parentibus eius fecit, meipsum à
deuoratione piscis eripuit, te quoque videre fecit lumen cæli, & bonis omnibus per
eum repleti sumus. quid illi ad hæc poterimus dignum dare? 4. Sed peto te, pater
mi, vt roges eum, si fortè dignabitur medietatem de omnibus, quæ allata sunt, sibi as-
sumere. 5. Et vocantes eum, pater scilicet & filius, tulerunt eum in partem: & roga-
re cœperunt, vt dignaretur dimidiam partem omnium, quæ attulerant, acceptam ha-
bere. 6. Tunc dixit eis occultè: Benedicite Deum cæli, & coram omnibus viuenti-
bus confitemini ei, quia fecit vobiscum misericordiam suam. 7. Etenim sacramen-
tum regis abscondere, bonum est: opera autem Dei reuelare & confiteri, honorifi-
cum est. 8. Bona est oratio cum ieiunio, & eleemosyna, magis quàm thesauros auri
recondere: 9. quoniam eleemosyna à morte liberat, & ipsa est, quæ purgat peccata,
& facit inuenire misericordiam vitam æternam. 10. Qui autem faciunt peccatum, &
iniquitatem, hostes sunt animæ suæ. 11. Manifesto ergo vobis veritatem, & non ab-
scondam à vobis occultum sermonem. 12. Quando orabas cum lacrymis, & sepelie-
bas mortuos, & derelinquebas prandium tuum, & mortuos abscondebas per diem in
domo tua, & nocte sepeliebas eos, ego obtuli orationem tuam Domino. 13. Et quia
acceptus eras Deo, necesse fuit vt tentatio probaret te. 14. Et nunc misit me Domi-
nus, vt curarem te, & Saram vxorem filii tui à dæmonio liberarem. 15. Ego enim sum
Raphaël Angelus, vnus ex septem, qui astamus ante Dominum. 16. Cumque hæc audis-
sent, turbati sunt, & trementes ceciderunt super terram in faciem suam. 17. Dixit-
que eis Angelus: Pax vobis, nolite timere. 18. Etenim cum essem vobiscum, per vo-
luntatẽ Dei eram: ipsum benedicite, & cantate illi. 19. Videbar quidem vobiscum
manducare, & bibere: sed ego cibo inuisibili & potu, qui ab hominibus videri non po-
test, vtor. 20. Tempus est ergo vt reuertar ad eum, qui me misit: vos autem benedi-
cite Deum, & narrate omnia mirabilia eius. 21. Et cùm hæc dixisset, ab aspectu eo-
rum oblatus est, & vltrà eum videre non potuerunt. 22. Tunc prostrati per horas tres
in faciem, benedixerunt Deum, & exurgentes narrauerunt omnia mirabilia eius.

vers. 3. *Septem Raphaëlis beneficia.*

ILle duxit & reduxit ad sanum. Septem hîc ingentia Raphaelis beneficia recenset Tobias. Primum est, quòd eum in Mediam duxerit & reduxerit incolumen. Secundum, quòd vxorem probam & diuitem, scilicet, Saram ei procurarit. Tertium, quod Asmodæum à se & Sara expulerit. Quartum, quòd gaudium parentibus tam Tobiæ, quàm Saræ attulerit. Quintum, quod se à deuoratione piscis eripuerit. Sextum, quod patri cæco visum restituerit. Septimum, quòd bonis omnibus corporalibus, & spiritualibus eum cumularit. Eadem cuilibet homini præstat Angelus custos, cuius perso- A nam & officium hic in se suscepit & repræsentauit Raphael, vti ex Medit. P. Vincentii Bruni falsò hîc ostendit Serarius, quæst. 20. (*Et Angeli custodis.*)

Tulerunt in partem, id est, seuocarunt eum seorsim in secretiorem domus partem, vt secretius, liberius & confidentius cum eo agerent. Ita Lyran. Vnde Raphael seuocatos *dixit eis occultè*, vt sequitur: volebat enim seuocari, vt seorsim se, & secreta Dei eis panderet.

Etenim sacramentum regis abscondere, bonum est: opera autem Dei reuelare, & confiteri (laudare, celebrare & gratias agere) *honorificum est sacramentum*, Græcè μυστήριον, id est, arcanũ, siue secretũ legis celare bonũ est, quia à secreto pẽdet felix rei (*Silentii vis & exempla.*)

executio, iuxta illud Gellii, lib. 10. c. 25. *Taciturnitas consiliorum thesaurus: Eximia est virtus præstare silentia* rebus. Tiberius Cęsar rogatus, cur sua consilia cum amicis non communicaret. Respondit: Principis animum, aut nemini, aut paucis cognitum esse oportere; quia multi rimarum pleni sunt, & secreta quę audierunt, effutiunt, vt Principem periclitari, aut prodi necesse sit. Ita Dion. in Tiberio. Antigonus Rex Macedoniæ Philippo filio roganti, *Quando castra mouebimus? Quid*, inquit? *num metuis, ne solus tubam non audias?* ita Plutarch. in Apoph. regum. Metellus Macedonius amico cuidam roganti: *Quidnam aggredi animo destinasset?* Tunicam, inquit, *meam exuerem, si eam consilium meum scire existimarem.* ita Plinius, cap. 61. de viris illustribus.

Opera autem Dei reuelare & confiteri, honorificum est, vt ea cæteri audientes Dei clementiam, sapientiam & magnificentiam agnoscant, venerentur, colant & adorent. Vnde S. Seuerus, Epist. Minoricę, Epi. de Iudæorum conuersione: *Cùm Dei*, inquit, *opera reuelare & confiteri honorificum esse, Raphael Angelus moneat, profectò silere, vel celare opera Christi, periculosum est.* Stephanus Pontifex apud Rheginonem, anno Domini 753. *Sicut*, ait, *nemo se debet iactare de suis meritis: sic nec debent opera Dei, quæ in illo per suos Sanctos fiunt sine suis meritis sileri, sed prædicari, sicut Angelus monet Tobiam.*

vers. 17. *Bona* (melior) *est oratio cum ieiunio, & eleemosyna, quàm thesauros auri recondere.* Græca etiam addunt: *Bonum est parum cum iustitia, quàm multum cum iniustitia.* Hinc Patres & Theologi docent, tria esse bonorum operum genera, scilicet, orationem, ieiunium, & eleemosynam, ad quę quasi capita cætera omnia reducantur. Oratio enim soluit debitum Deo, ieiunium sibi, eleemosyna proximo. Rursum orationem solam inualidam esse, sed validam & efficacem fieri, si duabus alis, quibus in cælum ad Deum euolet, scilicet ieiunio, & eleemosyna armetur. Audi sanctum Cyprianum tractatu de opere, & eleemo- D syna. Apud Salomonem legimus: *Conclude eleemosynam in corde pauperis, & hæc pro te exorabit ab omni malo:* Et iterum, *Qui obturat aures, ne audiat imbecillum, & ipse inuocabit Deum, & non erit qui exaudiat eum. Neque enim promereri misericordiam Domini poterit, qui misericors ipse non fuerit; aut impetrabit de diuina pietate aliquid in precibus, qui ad precem pauperis non fuerit humanus. Quod item in psalmis Spiritus sanctus declarat & probat, dicens: Beatus, qui intelligit super egenum, & pauperem, in die mala liberabit eum Dominus. Quorum præceptorum memor Daniel, cùm Rex Nabuchodonosor aduerso somnio territus æstuaret, pro auertendis ma-* E *lis, ad diuinam opem impetrandam remedium dedit, dicens: Propterea rex, consilium meum placeat tibi, & peccata tua eleemosynis redime, & iniustitias tuas miserationibus pauperum, & erit Deus patiens peccatis tuis. Cui Rex non obtemperans, aduersa quæ viderat, & infesta perpessus est: quæ euadere, & vitare potuisset, si peccata sua eleemosynis redemisset:* idipsum confirmat, citans præsentem locum: *Raphael quoque Angelus paria testatur, & vt eleemosyna libenter, ac largiter fiat, hortatur, dicens; Bona est oratio cum ieiunio & eleemosyna: quia eleemosy-* A *na à morte liberat, & ipsa purgat peccata. Ostendit orationes nostras, ac ieiunia minus posse, nisi eleemosynis adiuuentur, Deprecationes solas parùm ad impetrandum valere, nisi factorum & operum accessione farciantur. Reuelat Angelus & manifestat, & firmat, eleemosynis petitiones nostras efficaces fieri, eleemosynis vitam de periculis redimi, eleemosynis à morte animas liberari.*

Et quia acceptus eras Deo, necesse fuit vt tentatio probaret te. Tentatio enim & tribulatio patientiam & virtutem probat, conseruat, auget, perficit. Dei enim gratia & amicitia indignus est, qui pro eo pati aduersa recusat, solumque in prosperis ei seruit. Hinc æterna Dei lege sanctum est illud Apostoli: *Omnes, qui piè volunt vi-* B *uere, in Christo Iesu persecutionem patientur.* 2. Timoth. 3. 12. Vide dicta Iacobi 1. & v. 2. & seq. Et Eccles. 3. Vidit id per vmbram. Seneca lib. de prouidentia, vbi causas assignat varias & graues, cur Deus viris probis afflictiones immittat, ac inter cætera aureas hasce dat gnomas, quasi gemmas capite 1. *Deus virum bonum in delitiis non habet: experitur, indurat, sibi illũ præparat.* Probi affliguntur,
c. 2. *Sicut tanta mediterraneorũ vis fontium non mu-* cur;
tant saporem maris, neque remittunt quidem: ita Resp.
aduersarum impetus rerum viri fortis non vertit Gnomæ.
animum. Manet in statu, & quidquid euenit, in suum colorem trahit. Est enim omnibus externis potentior: nec hoc dico, non sentit illa, sed vincit. Et C *alioquin quietus, placidusque contra incurrentia attollitur. Omnia aduersa exercitationes putat.*

Et mox: *Athletæ gaudent cum fortissimis confligere, cædi, vexarique. Marcet sine aduersario virtus. Non fert vllum ictum illæsa fœlicitas. Deus bonorum amantissimus, qui illos quàm optimos, & excellentissimos vult, fortunam illis, cum qua exerceantur, assignat. Ecce par Deo dignum, vir fortis cum mala fortuna compositus, vtique si & prouocauit. Non video, inquam, quid habeat in terris Iupiter pulchrius, si conuertere animum velit, quàm vt spectet Catonem, iam partibus non semel fractis, stantem nihilominus inter ruinas publicas erectum.*

Cap. 3. *Nihil infelicius eo, cui nihil vnquam euenit aduersi. Indignus visus est, à quo aliquando vinceretur fortuna, quæ ignauissimum quemque refugit.* q. d. *quid ego istum mihi aduersarium assumam, statim arma submittet. Ignem experitur in Mutio, paupertatem in Fabricio, exilium in Rutilio, tormenta in Regulo, venenum in Socrate, mortem in Catone. Magnum exemplum nisi mala fortuna non inuenit. Infelix est Mutius, quod dextera ignes hostium premit; & ipse à se exigit erroris sui pœnas? quòd Regem quem armata manu non potuit, exusta fugat?* Et inferius: *Prospera in plebem, ac vilia ingenia deueniunt: at calamitates, terroresque mortalium sub iugum mittere, proprium magni viri est. Calamitas vir-* E *tutis occasio est. Gaudent magni viri aliquando rebus aduersis, non aliter quàm fortes milites bellis triumpho. Auida est periculi virtus. Gubernatorem in tempestate, in acie militem intelligas. Nihil cogor, nihil patior inuitus, nec seruio Deo, sed assentio. Quare probi dura patiuntur, vt alios pati doceant. Nati sunt in exemplar. Aliis bona falsa circumdedi, & animos inanes, velut longo, fallacique somnio lusi. Auro illos, argento, & ebore ornaui, intus boni nihil est. Vobis dedi bona certa, mansura; quanto magis versauerit aliquis, & vn-*

dique inspexerit, tanto videbit meliora, maiora, quæ permisi vobis, metuenda contemnere, cupienda fastidire. Non egere felicitate, felicitas vestra est. Ac tandem concludens ait: *Ferte fortiter, hoc est, quo Deum antecedatis. Ille extra patientiam malorum est, vos supra patientiam. Contemnite paupertatem. Nemo tam pauper viuit, quàm natus est. Contemnite dolorem, quia aut soluetur, aut soluet. Contemnite mortem, quæ vos aut finit, aut transfert vos. Contemnite fortunam; nullum illi telum, quo feriret animum, dedi.*

vers. 15. *Ego enim sum Raphael Angelus vnus è septem, qui astamus ante Dominum.* Hinc patet Raphaelem esse vnum è primis Angelis, qui quasi principes aulæ cœlestis Deo proximè assistunt, de quibus fusè egi Apoc. 1. v. 4. Græca addunt: *Ego sum vnus de septem, qui offerunt orationes sanctorum, & ambulant ante maiestatem sancti.* Hisce septem ergo incumbit cura generis humani. Alii exponunt vnus è septem, id est, vnus è multis.

Angeli astant Deo septupliciter.

Astare ante Dominum multa significat, vt rectè aduertit Andreas Victorellus lib. de custodia Angel. p. 43. Primo astant Angeli, quando loquuntur cum Deo postulantes diuinum lumen, vt cognoscant, quæ sit in aliqua re agenda, eius voluntas. Secundò: Astant Angeli, dum pia opera, sacrificia, eleemosynas, preces humanas offerunt Deo. Tertiò: Astant, cum parati sunt ad obsequendum diuinæ voluntati, quasi milites prompti paratique ad bellum, si bellum ex diuino nutu gerendum sit, & quasi serui parati ad munera obeunda ad quodcunque imperiū Dei. 4. Astant Deo iudici, hominū causas contra dæmonum accusationes agentes, sententiamque expectantes. Quinto: Astant, dum Deum laudans Isaias c. 6. Seraphim stantes aspexit, Deum miris iis vocibus laudātes: Sanctus, Sanctus &c. Sextò: stare, est diuinum vultum intueri, & inde summæ fœlicitatis latices haurire, quòd vel in Empyreo accidit cœlo, vbi peculiari, singularique modo thronus fulget diuinus, vel in aliis quibuscunque locis, in quibus omnibus Deus est; & sic vbicunque sint boni Angeli, semper astant Deo, quia semper Deo fruuntur: hinc fit, vt dicantur recedere & redire, quia ad ministeria missi recedunt quidem ab empyreis sedibus, sed summam fœlicitatem non amittunt, & illuc ad Dei nutum reuertuntur. 7. Astare, strictè & pressè ad eos Angelos attinet, qui ad ministeria externa mitti non solent; sed rationes rerum faciendarum in Deo contuentes, inferiores Angelos ea munera executuros docent atque illuminant; vnde distinguuntur Angeli in assistentes & ministrantes. Assistunt Seraphin, Cherubin, Throni, Dominationes: ministrant quinque alii ordines; & de his alibi agentes probauimus, hos etiam aliquando mitti. Hinc Raphael ait se astare Deo. Nam astare ante Deum non tantùm significat esse in cœlis, quòd commune est omnibus Angelis, sed indicat in ministerio quādam principalitatē, ait Toletus in c. 1. Lucæ.

vers. 16. *Cumque hoc audissent, turbati sunt, & trementes ceciderunt super terram in faciem suam*, ex reuerentia & sacro horrore. Nam, vt aiebat S. Antonius, *metus non tantum ex pauore animi, quantum ex magnarum rerum sæpe incutitur aspectu.*

vers. 17. *Dixitque eis Angelus: pax vobis, nolite timere.* Hinc patres docent Angelicæ apparitionis signū esse, si primò horror incutiatur, deinde consolatio & lætitia ingeratur, nam contrarium facit dæmon. Audi Bedam in c. 1. Lucæ: *Sicut, ait, humanæ fragilitatis est spiritalis creaturæ visione turbari, ita & Angelicæ benignitatis est, pauentes de aspectu suo mortales mox blandiendo solari. At contra dæmoniacæ est feritatis, quos sua præsentia territos senserint, ampliore semper horrore concutere.* Et S. Antonius, teste S. Athanas. in eius vita. *Cum bonus Angelus*, inquit, *bonis hominibus apparet, etiamsi initio insolita aspectu, timorem inijciat, ad extremum, consolationem & animi tranquillitatem relinquit.* Et rursum: *Sanctorū Angelorum amabilis & tranquillus aspectus, quia non contendunt, neque clamant, neq; audiet aliquis vocem eorum: verùm tacitè, leniterque properantes, gaudium, exultationem, fiduciam pectoribus infundunt, siquidem cum illis est Dominus, qui est fons & origo lætitiæ. Tunc mens nostra non turbida, sed lenis & placida Angelorum luce radiatur: tunc anima cœlestium præmiorum auiditate flagrans, effracto, si possit, humani corporis domicilio, & membris exonerata mortalibus, cum his quos videt, abire festinat ad cœlum: horum tanta benignitas est, vt si quis pro conditione fragilitatis humanæ, miro fuerit eorum fulgore perterritus, omnem continuò ex corde auferant metum*: deinde dæmonum apparentium contraria hæc dat indicia: *pessimorum autem vultus truces, sonitus horridi, sordidi cogitatus, plausus, motusque indisciplinatorum adolescentum, vel latronum: è quibus confestim timor animæ, sensibus stupor inuchitur, odium Christianorum, monachorum mœror, tædiumq; suorum recordatio, metus mortis, cupido nequitiæ, lassitudo virtutis, cordis hebetatio. Si igitur post timorem horrore concepto, successerit gaudium, & ad Deum fiducia, atque ineffabilis charitas, venisse sciamus auxilium, quia securitas animæ præsentis maiestatis indicium est.*

Angeli boni signū est, si post se relinquat quietem.

Mali, si horrorem.

vers. 19. *Videbar quidem vobiscum manducare.* Reuera enim Raphael non manducabat: quia manducatio est actio vitalis, qua anima cibum in ore vitaliter masticat, ac ex ore in stomachum, vt ab eo concoquatur, vitaliter traiicit. Raphael autem cum non informaret corpus assumptum, vitaliter in illud non traiiciebat, cibum, sed in illud, perinde ac in saccum quendam cibum iniiciebat, quem deinde in vaporem & aerem resoluebat.

Raphael verè non comedit.

Ratio.

Sed ego cibo inuisibili &c. vtor. nimirum Deus, deique visio & fruitio est cibus Angelorum, quo deliciantur, & beantur iugiter.

Cibus Angelorum est Deus.

vers. 20. *Et narrate omnia mirabilia eius*, Græcus habet: *Scribite omnia quæ facta sunt in libro*: vnde liquet Tobiā Raphaeli obedientē hanc historiam conscripsisse, ac huius libri esse auctorē, vti habent Græca c. seq. v. 1. Hebræa vberius habent: *Nunc ergo*, ait, *scribite vobis omnia hæc verba in libro, & erit in testimonium inter vos & Deum vestrū omnibus diebus vitæ vestræ. Et hoc verbum sit in signum, & in testimonium in omnem generationem & generationem. Et vos benedicite Dominum: & confitemini memoriæ sanctitatis eius. Et nunc dimitte me, & reuertar ad Deum, qui misit me ad vos.*

Et cum hæc dixisset, ab aspectu eorum ablatus est, corpus à se assumptum dimittendo, ac in aerem, vel vaporem, ex quo condensato illud efformatat, per rarefactionem resoluendo, vti docent Scholastici cum D. Thoma 1. parte q. 51.

CAPVT DECIMVM TERTIVM.

SYNOPSIS.

Tobias laudat Deum, ac verſ. 11. de Ieruſalem fœlicitate & gloria præclarè vaticinatur.

1. APeriens autem Tobias ſenior os ſuum, benedixit Dominum, & dixit: Ma-
gnus es Domine in æternum, & in omnia ſæcula regnum tuum: 2. quo-
niam tu flagellas & ſaluas: deducis ad inferos, & reducis: & non eſt qui effu-
giat manum tuam. 3. Confitemini Domino filii Iſrael, & in conſpectu gentium
laudate eum: 4. quoniam ideo diſperſit vos inter gentes, quæ ignorant eum,
vt vos enarretis mirabilia eius, & faciatis ſcire eos, quia non eſt alius Deus omni-
potens præter eum. 5. Ipſe caſtigauit nos propter iniquitates noſtras: & ipſe
ſaluabit nos propter miſericordiam ſuam. 6. Aſpicite ergo quæ fecit nobiſcum, &
cum timore & tremore confitemini illi: regemque ſæculorum exaltate in operibus
veſtris. 7. Ego autem in terra captiuitatis meæ confitebor illi: quoniam oſtendit ma-
ieſtatem ſuam in gentem peccatricem. 8. Conuertimini itaque peccatores, & facite
iuſtitiam coram Deo, credentes quòd faciat vobiſcum miſericordiam ſuam. 9. Ego
autem, & anima mea, in eo lætabimur. 10. Benedicite Dominum omnes electi eius:
agite dies lætitiæ, & confitemini illi. 11. Ieruſalem ciuitas Dei, caſtigauit te Dominus
in operibus manuum tuarum. 12. Confitere Domino in bonis tuis, & benedic Deum
ſæculorum, vt reædificet in te tabernaculum ſuum, & reuocet ad te omnes captiuos, &
gaudeas in omnia ſæcula ſæculorum. 13. Luce ſplendida fulgebis: & omnes fines ter-
ræ adorabunt te. 14. Nationes ex longinquo ad te venient: & munera deferentes, ado-
rabunt in te Dominum, & terram tuam in ſanctificationem habebunt. 15. Nomen
enim magnum inuocabunt in te. 16. Maledicti erunt qui contempſerint te: & con-
demnati erunt omnes qui blaſphemauerint te: benedictique erunt qui ædificauerint te.
17. Tu autem lætaberis in filiis tuis, quoniam omnes benedicentur, & congregabun-
tur ad Dominum. 18. Beati omnes qui diligunt te, & qui gaudent ſuper pace tua.
19. Anima mea benedic Dominum, quoniam liberauit Ieruſalem ciuitatem ſuam à
cunctis tribulationibus eius, Dominus Deus noſter. 20. Beatus ero, ſi fuerint reliquiæ
ſeminis mei ad videndam claritatem Ieruſalem. 21. Portæ Ieruſalem ex ſapphiro &
ſmaragdo ædificabuntur: & ex lapide pretioſo omnis circuitus murorum eius. 22. Ex
lapide candido & mundo omnes plateæ eius ſternentur: & per vicos eius alleluia can-
tabitur. 23. Benedictus Dominus, qui exaltauit eam, & ſit regnum eius in ſæcula ſæ-
culorum ſuper eam. Amen.

verſ. 1. BEnedixit Dominum. *Græcè: ſcripſit orationem in exaltationem, & dixit.* A

verſ. 5. *Ipſe ſaluabit nos propter miſericordiam ſuam.* Græca addunt: *& congregabit nos ex omnibus gentibus, vbi diſperſit nos inter eas. Si conuerſi fueritis ad eum in toto corde veſtro, & in tota anima veſtra, vt faciatis ante eum veritatem* (iuſtitiam, id eſt, opera iuſta & ſancta) *tunc conuertetur ad vos, & non abſcondet faciem ſuam à vobis.*

verſ. 7. *Oſtendit maieſtatem ſuam in gentem peccatricem*, quaſi dicat, oſtendit Deus auguſtam & diuinam ſuam potentiam, iuſtitiam & vindictam in gentem Iſraeliticam: caſtigando eius idololatriam per excidium & captiuitatem Aſſyriacam, ac rurſus magnificam ſuam in eum clementiam oſtendit eius miſeriam, eumque ex captiuitate in patriam reducendo.

Ieruſalem ciuitas Dei caſtigauit te Dominus; tum verſ. 11.
quia multos Iudæos iam cum Manaſſe impio rege è Ieruſalem captiuos abduxit in Babylonem; tum quia paulò poſt cum Ioachim & Sedecia reliquos eodem abducet per Nabuchodonoſor; loquitur enim de futuro, quaſi de præterito, ob prophetiæ certitudinem.

Nota: Tobias ab hoc verſu vſque ad finem capitis & cap. ſeq. verſ. 7. 8. & 9. prophetat de excidio Ieruſalem faciendo per Nabuchodonoſor: & de eius, templique reſtauratione poſt 70. captiuitatis annos facienda per Cyrum: ſed ita vt more prophetico à Ieruſalem vrbe Iudæa, aſſurgat allegoricè ad Eccleſiam Chriſtianam in Ieruſalem à Chriſto erigendam, & ab ea anagogicè auolet ad Eccleſiam triumphantem in cælis, cuius Ieruſalem erat figura & typus. Idem facit Iſaias cap. 60. & 65. & 66. Itaque hoc verſ.

Vaticinium Tobiæ de Ieruſalem terreſtri & cæleſti.

& seq. sub typo Ierus[...]em, partim iam desolatæ ob idola Manassis, colligitur ex 4. Regum 33. v. 10. & 11. partim planè desolandæ & euertendæ sub Sedecia, iterumque restaurandæ & ad maiorem gloriam euehẽdæ per Esdram, Nehemiam, Zorobabel & Cyrum, prophetat Ecclesiæ veteris innouationem & restaurationem per Christum, maximè quia Ecclesia Christiana cœpit Ierosolymis in Sion: & quia vna omnium ætatum fuit Ecclesia, licet varios habens status: vnde vers. 14. prædicit vocationem gentium & diffusionem Ecclesię per totum orbem. Sed vers. 21. Anagogicè rapitur ad Ecclesiam cœlestem, siue ad statum, quem Ecclesia militans habebit in cœlis, vbi erit triumphans. Vnde huc alludit S. Ioannes Apoc. 21. vbi Ecclesiam triumphantem per Schema Ierusalem gloriosè depingit, vt ibidem fusè explicui.

vers. 11. *In operibus*, id est, propter opera, puta propter tua idola & scelera abduxit, id est, abducet te in Babylonem.

vers. 13 *Luce splendida* (Euangelii & prædicationis Christi, eiusque Apostolorum) *fulgebis & omnes fines terræ adorabunt te.* Prædicit conuersionem omnium gentium ad Christum, quæ Ecclesiam, quasi Christi sponsam adorarunt, id est humillimè venerati sunt & coluerunt, ac venerantur & colunt. Idem prædixit Isaias cap. 49. 23. *Vultu*, ait, *in terram demisso adorabunt te, & puluerem pedum tuorum lingent.*

vers. 14. *Et terram tuam in sanctificationem* (id est, vt sanctam & à Christo ac Apostolis sanctificatam) *habebunt.*

vers. 20. *Beatus ero, si fuerint reliquiæ seminis mei* (puta nepotes & posteri mei) *ad videndam claritatem Ierusalem*; tum quam ei afferet Cyrus ad literam, tum quam ei mysticè afferet Christus in hac vita & magis in futura.

vers. 21. *Portæ Ierusalem*, Hæc omnia à vers. 19. & deinceps spectant propriè ad Ecclesiam gloriosam in cælis; hanc enim ibidem dicit fabricandam ex Sapphiro, smaragdo, omnique lapide pretioso, per quæ figuratè non aliud significatur, quàm pulchritudo, suauitas, maiestas, claritas & æternitas beatudinis cœlestis, vti fusè declaraui Apoc. 21. Porrò Græca hoc loco sic habent: *Ædificabitur Ierusalem Sapphiro & smaragdo, & lapide pretioso muri eius, & turres & propugnacula in auro mundo: & plateæ Hierusalem in beryllo & carbunculo, & lapide ex Souphir tessellabuntur.* Addit Hebræus: *Reges Tharsis & insulæ munera offerent, reges Arabum & Saba dona adducent.*

vers. 22. *Per vicos eius alleluia cantabitur. Alleluia* Hebr. idem est, quod *laudate Dominum*. Alleluia ergo est vox laudis, exultationis & iubili, quam beati iugiter peragunt in cælo. Vnde S. Aug. serm. 151. de Temp. qui est de Paschate: *Tempus mœroris*, inquit, *quod significant dies quadragesimæ, & significamus & habemus. Tempus autem lætitiæ & quietis & regni, quod significant dies isti, significamus per alleluia, sed nondum habemus laudes. Sed nunc inspiramus ad alleluia. Quid est alleluia? laudate Deum. Sed nondum habemus laudes, in Ecclesia frequentantur laudes Dei post resurrectionem, quia nobis erit perpetua laus post resurrectionem nostram.*

CAPVT XIV.

SYNOPSIS.

Tobias moriturus prædicit excidium Niniues æquè ac Ierusalem, eiusque restaurationem, ac gloriam per vocationem gentium ad Christum & cælestem fœlicitatem. Tobias ergo iunior è Niniue abit Ecbatana, ibique moritur & sepelitur.

1. VT consummati sunt sermones Tobiæ. Et postquam illuminatus est Tobias, vixit annis quadraginta duobus, & vidit filios nepotum suorum. 2. Completis itaque annis centum duobus, sepultus est honorificè in Niniue. 3. Quinquaginta namque & sex annorum lumen oculorum amisit, sexagenarius verò recepit. 4. Reliquum verò vitæ suæ in gaudio fuit, & cum bono profectu timoris Dei perrexit in pace. 5. In hora autem mortis suæ vocauit ad se Tobiam filium suum, & septem iuuenes filios eius nepotes suos, dixitque eis: 6. Propè erit interitus Niniue: non enim excidit verbum Domini: & fratres nostri, qui dispersi sunt à terra Israel, reuertentur ad eam. 7. Omnis autem deserta terra eius replebitur, & domus Dei, quæ in ea incensa est, iterum reædificabitur: ibique reuertentur omnes timentes Deum, 8. & relinquent gentes idola sua, & venient in Ierusalem, & inhabitabunt in ea, 9. & gaudebunt in ea omnes reges terræ, adorantes regem Israel. 10. Audite ergo filii mei patrem vestrum: Seruite Domino in veritate & inquirite vt faciatis quæ placita sunt illi: 11. & filiis vestris mandate vt faciant iustitias & eleemosynas, vt sint memores Dei, & bene-

dicant eum in omni tempore in veritate, & in tota virtute sua. 12. Nunc ergo filii
audite me, & nolite manere hîc: sed quacumque die sepelieritis matrem vestram cir-
ca me in vno sepulchro, ex eo dirigite gressus vestros vt exeatis hinc: 13. video
enim quia iniquitas eius finem dabit ei. 14. Factum est autem post obitum matris
suæ, Tobias abscessit ex Niniue cum vxore sua, & filiis, et filiorum filiis, & reuersus
est ad soceros suos. 15. inuenitque eos incolumes in senectute bona: et curam eo-
rum gessit, et ipse clausit oculos eorum: et omnem hereditatem domus Raguelis
ipse percepit: viditque quintam generationem, filios filiorum suorum. 16. Et com-
pletis annis nonagintanouem in timore Domini, cum gaudio sepelierunt eum.
17. Omnis autem cognatio eius, et omnis generatio eius, in bona vita, et in san-
cta conuersatione permansit, ita vt accepti essent tam Deo, quàm hominibus, et cun-
ctis habitantibus in terra.

vers. 1. *T postquam illuminatus est Tobias, vixit annis 42.* scilicet, ab anno ætatis 60. vsque ad 102. vt sequitur.

vers. 2. *Completis itaque annis centum duobus sepultus est honorificè in Niniue,* scilicet in loco exilii. Huc enim translatus erat à Salmanasar rege Assyriorum, quorum metropolis erat Niniue. Discant hîc sancti se in mundo tanquam in exilio viuere & mori, ac perinde non curent in patria apud suos mori & sepeliri. *Nam omne solum forti patria est, ceu piscibus æquor:* & vt ait Thomas Morus in Vtopia: *Vndique ad superos tantundem est via.*

vers. 3. *Quinquaginta namque & sex annorum lumen oculorum amisit* (in Niniue) *sexagenarius verò recepit.* Tobias, vt dixi in procemio anno sexto Ezechiæ, quo cum reliquis Israelitis ductus est in Assyriam, erat 39. annorum. Ergo anno 25. Ezechiæ agens annum ætatis 46. excæcatus est, anno verò 27. Ezechiæ agens annum 60. visum recepit, ac postea duobus adhuc annis sub Ezechia (hic enim regnauit 29. annis) vixit, deinde sub Manasse annis 40. ac quadragesimo Manassis anno obiit, ante excidium Ierosolymæ per Chaldæos anno 70.

Porrò Græca plures annos Tobiæ tribuunt. Asserunt enim eum excæcatum, anno ætatis 158. Verùm ex decreto Conc. Trident. sess. 4. vulgata Latina, vt canonica Script. nobis sequenda est, non Græca.

vers. 5. *In hora autem mortis suæ vocauit ad se Tobiam filium suum,* vt ei vltimâ daret monita, quin & oracula de excidio Niniues & gloria Ierusalem. Idem fecit Isaac patriarcha moriturus Genes. 27.27. & Iacob Genes. 49. & Moses Deuter. c. 33. Plato censuit animam in morte, quasi è corpore eleuari ad diuina, vt futura subinde præsentiat & prænuntiet occultò quodam naturæ instinctu & signis prognosticis; sicut aues, oues & boues ex signis aeris immutati præsentiunt pluuias & tempestates.

Morituri subinde diuinant.

Vnde?

Vnde Cicero lib. 1. de diuinat. *Appropinquante morte,* ait, *multo est animus diuinior. Nam & idipsum vident, qui sunt morbo graui & mortifero affecti, instare mortem. Itaque his occurrunt plerumque imagines mortuorum: tumque vel maximè laudi student: eosque, qui secus quàm decuit, vixerunt; peccatorum suorum tùm maximè pœnitet. Diuinare autem morientes etiam illo exemplo confirmat Posidonius, quod affert: Rhodium quendam sex æquales nominasse, & dixisse, qui primus eorum, qui secundus, qui deinceps moriturus esset.* E nostris verò Arnobius l. 2. contra gentes: *Morti,* ait, *vicini maxime valemus scientia, ita vt de futuris vaticinemur, vt proditum est à Platone in Apologia Socratis, dixisse Socratem,* S. Greg. lib. 4. Dial. cap. 25. hanc causam naturalem probat, & aliam supernaturalem adiungit. *Ipsa,* inquit, *aliquando animarum vis, subtilitate sua, aliquid prævidet. Aliquando autem exitura de corpore anima, per reuelationem futura cognoscunt. Aliquando verò, iam dum iuxta sit, vt corpus deserant diuinitus afflata in secreta cælestia incorporeum mentis oculum mittunt.*

Porrò certum est, Tobiam hîc vi non naturali, sed diuina afflatum prædixisse excidium Niniues, æquè ac Ierosolymæ, eiusque & templi restaurationem & gloriam: nulla enim signa prognostica habebat, ex quibus idipsum colligere, vel conicere posset: vnde à S. Ambr. lib. de Tobia, ipse Propheta nuncupatur. Vide dicta procemio in Prophetas minores Can. 21.

vers. 6. *Propè erit interitus Niniue.* Niniue sæpius capta & vastata est, primo ab Arbace Medo, qui Sardanapalum in Niniue regnantem obsedit, & ad sui, vrbisque incendium adegit; id factum est ante Tobiam sub Ozia rege Iuda, ano Ezechiæ, teste Eusebio & aliis. Secundò, sub finem regni Ezechiæ, nam sub annum Ezechiæ 14. ab Angelo in Iudæa cæsus est Sennacherib, cui mox successit filius Asfarhaddon, qui decem annis regnauit, in eoque desiere reges Niniues. Nam successit ei Merodach Babadan, qui subacta Niniue (vt videtur) imperium in Babylonem transtulit, ideoque in Script. post Asfarhaddon nulli reges Assyriorum, sed tantùm Babyloniorum nominantur. Hoc quoque Niniues excidium antecessit mortem Tobiæ, & consequenter hoc ipsius de euersione Niniues oraculum, quod ipse moriens edidit anno 4. Manassis, qui Ezechiæ patri in regno successit. Tertiò, multi putant Niniuen reflorescentem rursum euersam esse à Cyaxare Medo & Nabuchodonosor seniore, qui fuit pater Nabuchodonosoris magni, sub annum 13. Iosiæ regis Iuda, & de hoc excidio hîc loqui Tobiam: ita S. Hier. Euseb. & alii. Verùm Nahum. cap. 2. vers. 1. ostendit, Niniuen euersam esse à Nabuchodonosor iuniore quinto anno post excidium Ierosolymæ.

Niniue sæpe vastata.

Porrò Græca hîc addunt: *Vade in Mediam, fili, quia credidi, quæcumque locutus est Ionas Propheta de Niniue, quod subuertetur. In Media autem magis erit pax vsque ad tempus.*

Non enim excidit verbum Domini, editum à Iona Propheta, vt habent Græca de excidio Niniue; licet enim Niniuitæ ad prædicationem Ionæ pœnitentes excidium sibi ab eo comminatum euaserint, tamen mox in pristina scelera relabentes, idem incurrerunt, vti post Ionam eisdem prædixit Nahum. c.2. sed de oraculo Nahum hîc non agit Tobias, quia diu ante eum vita functus est.

Et fratres nostri, qui dispersi sunt à terra Israel, reuertentur ad eam. Multi enim ex decem tribubus præuidentes, vel iam sentientes excidium Niniues, ex ea profugerunt, & non pauci ex eis redierunt in terram Israel. Alii veri Dei cultus studiosi iunxerunt se tribui Iudæ, & cum ea in vnum Iuda regnum coaluerunt, vt dixi in Esdra & Paralip.

vers. 7. *Omnis autem terra* (Israel) *eius replebitur* (incolis ad eam postliminio reuertentibus) *& domus Dei, quæ incensa est, iterum reædificabitur. Incensa est*, id est, incendetur à Chaldæis; loquitur propheticè de futuro, quasi de præterito ob futuri certitudinem. Vnde græca habent in futuro: *Fratres nostri dispergentur, & Ierusalem erit deserta, & domus Dei in ea comburetur, & deserta erit vsque ad tempus: & iterum miserebitur eorum Deus, & conuertet eos in terram. Et ædificabunt domum non qualis prior, vsquequo compleantur tempora sæculi. Et post hæc reuertentur de captiuitatibus, & ædificabunt Hierusalem honorificè: & domus Dei in ea ædificabitur. Et in omnes generationes sæculi ædificatio gloriosa, sicut loquuti sunt de ea prophetæ. Et omnes gentes conuertentur verè ad timendum Dominum Deum, & confodient idola sua.*

vers. 9. *Et gaudebunt in ea reges omnes terræ adorantes regem Israel*, id est, adorantes Christum, nec enim post reditum è captiuitate, fuit alius rex Israel, quem adorarint omnes reges terræ. Christo autem omnes gentes & reges seruierunt.

vers. 10. *Seruite Domino in veritate*, id est, verè, sincerè, scilicet vero, sincero, recto, integro, totóque corde, non ficto, non falso, non dimidiato, non diuiso, vt dimidiam cordis animique partem Deo detis, alteram diabolo, puta idolis & cupiditatibus. Veritas ergo hîc opponitur mendacio, superstitioni, hypocrisi, fictioni & simulationi: ita Serarius.

vers. 11. *Et faciant iustitias*, id est, opera iusta, pia & sancta. In Græco additur insigne exemplum Achiari, qui Tobiæ ex fratre fuit nepos, vt dixi cap. 1. ac Manassis cuiusdam, quòd, scilicet, ambo ab impio & ingrato Aman in famæ & vitæ discrimen fuerint coniecti, sed sua pietate & eleemosynis euaserint, Aman verò alitus ab Achiacharo in idem inciderit: sic enim habet: *& nunc, fili, abi ex Niniue, quoniam omnino erunt, quæ loquutus est propheta Ionas. Tu autem serua legem & præcepta, & esto amator eleemosynarum, & iustus, vt tibi bene sit: & sepeli me bene, & matrem tuam mecum: & non vltra maneatis in Niniue. Fili, vide quid fecit Aman Achiacharo, qui nutriuit eum, vt è luce duxit eum in tenebras, & quanta retribuit ei. Et Achiacharus quidem saluatus est, illi verò retributio data est, & ipse descendit in tenebras. Manasses in eleemosyna erat, & saluatus est de laqueo mortis, quem fixerunt ei:* A *Aman autem incidit in laqueum, & periit. Et nunc fili, vide, quid eleemosyna facit, & quomodo iustitia liberat.*

Quis fuerit hic Aman, incertum est, certum est non fuisse Aman hostem Mardochæi & Esther: hic enim Tobia longo tempore fuit posterior: Quis etiam fuerit hic Manasses ignoratur: Aliqui putant fuisse maritum Iudith: nam tempus consentit, sed locus dissentit, ait Salianus; vixit enim Iudith tempore Tobiæ, inquit ipse, sed in Bethulia Iudææ, non in Niniue & Assyria, vbi vixit hic Manasses, de quo agit Tobias.

B *Tobias abscessit ex Niniue*, fugiens eius exci- vers. 14.
dium, ex Niniue profectus est in Mediam ad socerum suum Raguel habitantem in Ecbatanis. Vbi nota miram Dei erga Tobiam prudentiam, quæ primò sub annum Ezechiæ 27. Tobiam per Raphaelem direxit in Mediam & Ecbatanam, vt inde educeret Saram, & pecuniam à Gabelo reciperet, antequam Ecbatana, itáque vtrumque periculo ereptum in tuto poneret. Nam paulo post vastata est Ecbatana sub Manasse filio Ezechiæ, ait Bellarm. & Salianus, de quo plura in proœmio Iudith.

Secundò, cum postea Ecbatana reflorescente excidium immineret Niniue, & Assyriæ, iussit C Tobiam inde excedere, & in Ecbatanam ad socerum tendere, vt illi in senio adesset, morienti oculos clauderet, & hæreditatem totam adiret: si tanta cura Deus prouidit amicis suis de bonis corporalibus, quanta prouidebit de spiritalibus, cœlestibus & æternis.

Et completis annis 99. in timore Domini (mo- vers. 16.
rientem) *cum gaudio sepelierunt eum.* Esto enim filii eius & nepotes dolerent de eius morte, gaudebant tamen, quod tam longam, fortunatam, sanctamque vitam simili prorsus morte concluderet, cum deinceps illi iam propè centenario D nil aliud in hac vita expectandum esset, quàm labor & dolor. Mori enim in senectute plena, honorata, pacifica & prospera æquè, ac pia & sancta, ingens, imo extremum est huius vitæ bonum. Mortuus est ergo Tobias iunior sub annum 16. Iosiæ regis Iuda; in hunc enim annum incidit 99. vitæ eius annus, sepultus est in Ecbatana Medorum vrbe. Græca addunt: *Obiit autem & ipse annorum centum viginti septem, in Ecbatanis Mediæ. Et audiuit antequam moreretur ipse destructionem Niniues, quam in captiuitatem cæpit Nabuchodonosor & Assuerus. Et gauisus est, antequam moreretur, super Niniue.*

Assuerus hic à multis censetur esse Cyaxares pater Astyagis, qui fuit auus maternus Cyri E primi Persarum monarchæ. Qui enim Hebr. vel Chald. vocatur Assueros, Græcè vocatur Axuares, Oxyares & Axares, cui præponitur, *Cy*, vel *Cu*, quod Persicè principem significat. Salianus verò per Assuerum accipit Phraortem patrem Cyaxaris, qui Deioci in regno Medorum successit. Assuerus enim commune fuit regum Medorum nomen.

Dices, quomodo Tobias iunior ante mortem potuit videre excidium Niniues, cum ipse iuxta Latinum textum obierit anno ætatis 99. qui incidit in annum 16. Iosiæ, iuxta Græcum verò obierit anno ætatis 127. qui incidit in annum

secundum, cuius vndecimo postea anno vastata est à Chaldæis Ierusalem, ac post quinque annos, Niniue, vt dixi Nahum 1.5. Resp. primò hæc verba, quod Tobias viderit excidium Niniues, non esse in vulgata Latina, quam probauit Conc. Trident. sed in textu Græco, in quo plura addita sunt, quæ discrepant, imò contrariantur Latinæ vulgatæ, ac proinde non videntur certa, sed ab aliquo inserta, vt quòd vers. 4. & 8. ait Tobiam seniorem octo annos fuisse cæcum, & vixisse annos 158. cum vulgata asserat eum quatuor duntaxat annos fuisse cæcum, & vixisse annos 102. Tobiæ iuniori hic dat annos 127. cum vulgata tantùm det 99. Quare nobis sequenda est vulgata, non Græca. Ac proinde verius videtur Tobiam non vidisse excidium Niniues, præsertim cum Græca hîc varient. Complut. enim Tobiæ dant 127. annos; S. Athanas. verò in Synopsi 107. duntaxat: iuxta vulgatam, mors Tobiæ antecessit excidium Niniues 47. annis, iuxta Græcum verò 14. annis.

An Tobias viderit excidium Niniues?

Resp. 1.

2. Secundò, S. Hieronym. Euseb. & alii censent Niniuen excisam anno 15. Iosiæ, ac sic Tobias id videre potuit; mortuus est enim anno 16. Iosiæ.

3. Tertiò, licet verius sit Niniuen excisam anno quinto post excisam à Chaldæis Ierusalem, tamen sub annum 13. Iosiæ cœpit obsideri & vastari. Nam vt ait Herodotus lib. 1. Cyaxares cœpit obsidere Niniuen (sub Iosia) sed inuadentibus Mediam Scythis, obsidionem intermisit per 28. annos, post quos cum Nabuchodonosor iuniore obsidionem resumens, & instaurans, Niniuen cœpit & vastauit anno quinto post excidium Ierusalem, cumque Nabuchodonosor se fecit monarcham: quare hic fuit primus annus monarchiæ eius. Vnde Hebr. in Seder-Olam dicunt id contigisse anno primo (non regni sed monarchiæ) Nabuchodonosoris, qui regni eiusdem fuit annus 24. cœpit enim ipse regnare anno quarto Ioakim regis Iuda. Et hoc videntur voluisse S. Hieron. & Euseb. scilicet quòd Cyaxares cum Nabuchodonosor seniore cœperit obsidere, & vastare agros Niniues sub annum 13. Iosiæ, idque audierit Tobias ante mortem, sed post 28. annos cum Nabuchodonosor iuniore obsidionem resumens Niniuen expugnarit. Vnde Græca habent Tobiam audiisse, non excidium, sed ἀπώλειαν, id est perditionem Niniues: quia scilicet audiuit ipse ita eam obsideri & vastari, vt euadere non posset, sed necessario perdenda, id est capienda & euertenda foret, quare τὸ *quam captiuauit*, idem est, quod capere cœpit: significatur enim actus inchoatus non perfectus.

Quartò Serarius, Salianus & alii respondent sæpius captam & spoliatam esse Niniuen, dum ipsa certans cum Babyloniis & Medis de imperio iam vincebat, iam ab eis vincebatur. Quare incertum esse de qua Niniues perditione loquatur hîc Tobias. 4.

Denique Serarius 99. Tobiæ iunioris annos computat à morte patris, scilicet senioris Tobiæ, quibus addens annos 63. quibus cum patre Tobias in captiuitate vixit, ac faciens eum duorum annorum, quando in captiuitatem venit, conficit eum vniuersim vixisse 164. annos, ita vt pertigerit ad annum 24. Nabuchodonosoris, quo euersa est Niniue, itaque eam euersam esse audire potuerit; sed hæc ætas illo æuo nimia & planè paradoxè videtur.

IN
IVDITH
ARGVMENTVM.

Liber Indub est Canonicus.

HIC Liber apud Hebræos non extat in Canone Sacræ Scripturæ, ſed apud Chriſtianos. Concilium Nicænum 1. eum inter Canonicos Sacræ Scripturæ Libros recenſet, vti refert Sanctus Hieronymus in prologo. Idem fecit Concilium Carthag. 3. cap. 47. Conc. Florent: & Trident. Vide Bellarm. lib. 1. de verbo Dei, cap. 12. Hinc Ioſephus, quia Hebræus, non meminit Iudith, ſicut nec Tobiæ. Extat Græcè æquè ac Latinè. An græcus textus hic, æquè ac in Tobia, ſit ex tranſlatione Septuaginta interpretum ambigitur. Certè Sanctus Hieronymus nec eius, nec illorum meminit. Videtur primitus Chaldæo ſermone conſcriptus, ſicut & liber Tobiæ. Vnde Sanctus Hieronymus, in prologo aſſerit ſe eum è Chaldæo tranſtuliſſe, additque: *Accipite Iudith viduam, caſtitatis exemplum, & triumphali laude perpetuis eam præconiis declarate. Hanc enim non ſolum fœminis, ſed & viris imitabilem dedit, qui caſtitatis eius remunerator, virtutem ei talem tribuit, vt inuictum omnibus hominibus vinceret, & inſuperabilem ſuperaret.* Auctor videtur fuiſſe Ioacim Pontifex coæuus Iudith, imò eius director: cenſent Hebræi, & ex eis Sixtus Senenſis lib. 8. Hæreſi 11. licet nil certi hac de re aſſeuerari poſſit, vt ait S. Iſid. lib. 6. Orig. c. 2.

Chaldaicè ſcriptus.

Argumentum.

Argumentum Libri eſt victoria Iudith de Holopherne & Aſſyriis, per quam Allegoricè repræſentatur victoria B. Virginis de diabolo, ait ex Fulberto Carnor. noſter Caniſ. lib. 1. Marialis cap. 2. Tropol. triumphus animæ fidelis de carne & vitiis, ait Rabanus. Denique tres libri ſunt partes. Prima deſcribitur Iudæorum periculum à cap. 1. vſque ad 8. ſecunda eorum per Iudith liberatio à cap. 8. ad cap. 15. verſ. 9. Tertia quæ deinde ſecuta ſunt à cap. 15. vſque ad finem.

Partes.

Quando contigit hiſtoria Iudith.

Quæres, quando contigerit hiſtoria Iudith? multi probabiliter arbitrantur eam contigiſſe ante captiuitatem Babylonicam ſub Manaſſe rege Iuda: nimirum poſtquam Manaſſes cum ſuis Iudæis è carcere Babylonio dimiſſus in Ieruſalem & regnum rediit, tunc enim apud Medos potentiſſimus fuit Deioces, qui Ecbatana ædificauit. Niniue nondum erat diruta, nondum etiam Ieroſolyma; atque à tempore Manaſſis perpetua fuit pax Iudæis vſque ad finem regni Ioſiæ: ita cenſent Bellarm. loco citato, Serarius, Salianus, Genebr. Perer. in cap. 1. Daniel. Cang. lib. 11. de locis cap. 6. Chriſt. à Caſtro in Oſee 2. verſ. 20. Nabuchodonoſor ergo hic, mittens Holophernem quem occidit Iudith, fuit cognatus, vel filius, vt vult Serarius, vel gener Aſarhaddonis filii Sennacherib, qui proinde Aſarhaddoni in regno Niniue ſucceſſit; aut certè fuit Merodach Baladan rex Babylonis, ait Bellarm. & Salianus, qui deuicto Aſarhaddone regnauit in Niniue, ac cum Arphaxad, id eſt Deioce rege Medorum configens, eum ſuperauit, indéque ad Monarchiam orbis aſpirans miſit Holophernem, qui cæteras gentes ſibi ſubiugaret.

Reſp. 1. ſub Manaſſe.

2. & verius ſub Xerxe.

Prob. 1.

Alii ex aduerſo cenſent hiſtoriam Iudith contigiſſe poſt reditum Iudæorum è captiuitate Babylonica, multaſque ac validas pro hac ſententia afferunt rationes. Prima, quia in hac hiſtoria aſſeritur Pontifex tunc fuiſſe Ioacim, nullus autem hoc nomine fuit Pontifex, niſi Ioacim filius Ieſu filii Ioſedec poſt reditum ex Babylone; Ieſus enim fuit Pontifex ſub Cyro, Cambyſe, & Dario, Ioacim ſub Xerxe, Eliaſib ſub Artaxerxe, vt patet Nehem. 13. verſ. 4. 6. 7. Et Eccleſ. 41. 14. iuncto cum Ag-

gæi 1.1. & seq. & ex Iosepho lib. 10. Antiq. cap. 11. vbi ex tabulis publicis catalogum Pontificum texuit. Dices, lib. 4. Reg. 18. vers. 37. & Isaiæ 22. tempore Ezechiæ regis nominatur Eliacim (qui idem est cum Ioacin) filius Helciæ præpositus domus, & inter præcipuos numeratur sacerdotes. Resp. Eliacim hic non fuit summus pontifex, vti nec Helcias pater eius, sed fuit aliquis è primariis sacerdotibus, siue è principibus sacerdotum, cui templi & portarum eius cura commissa fuit, vt patet ex Script. & ex Iosepho, ex quibus liquet vnumduntaxat Helciam fuisse Pontificem, non tempore Ezechiæ, sed multò post tempore Iosiæ, de quo 4. Reg. 23. 4.

2\. Secunda, quia temporibus Xerxis optimè conueniunt ea, quæ cap. 5. dicuntur de nupero Iudæorum è captiuitate reditu. Item quod cap. 6. Iudæi non dicuntur reges habere, sed duces populi Oziam & Charmi, si enim sub Manasse hæc contigissent, vtique Iudith hoc suum facinus cum rege Manasse, non cum Pont. Ioacim, Ozia & Charmi tractasset, nec Ioacim misisset milites, qui occuparent fauces montium, sed Manasses. Rursum sub Manasse Bethulia erat deserta ab Israelitis abductis in Assyriam, & habitabatur à Cuthæis.

3\. Adhæc æuo Xerxis congruit quod cap. 5. v. 27. magnates Holophernis dicunt de filiis Israel, eos iam esse inermes, imbelles, & belli inexpertes, ideoque se montibus & præcipitiis defendere, vt dicitur c. 7. 8. & quod cap. vlt. additur de diuturna pace post hanc Iudith victoriam consecuta: ita censet Sanchez hîc, Torniellus & Ribera in c. 2. Nahum. Lyran. Dion. Hugo hîc, imò S. Aug. lib. 18. de ciuit. c. 26. Eusebi. in Chron. ad annum mundi 4674. Beda de sex ætat. mundi, Berosus Annianus, & communiter Hebræi, vt refert Chronuin Alexand. item Suidas verbo Holophernes, & Africanus apud Suidam.

4\. Postquam enim Xerxes sæpe à Græcis victus fuit, ac præsertim turpissimam illam cladem apud Termopylas à Leonida & trecentis sociis accepit anno imperii sui quinto, cœpit suis esse contemptui, ait Iustin. lib. 3. Quare Arphaxad rex Medorum, qui hucusque Xerxi & Persis fuerat vectigalis, & tributarius hac occasione Xerxis & Persarum iugum excussit, ac fines regni sui propagauit, fecit idem Nabuchodonosor, cui vel ipse Xerxes, vel quod magis reor, Darius: Hystaspis pater Xerxis regnum Niniues & Assyriorum crediderat, qui proinde confligens cum Arphaxad, eumque superans cœpit Monarchiam ambire. Quare Nabuchodonosor hic non est ille magnus Chaldæorum Monarcha, auctor captiuitatis Babylonicæ, sed longè posterior eo, Assyrius scilicet vel Babylonius, vnus è principibus Xerxis, Nabuchodonosor enim nomen est Babylonium siue Chaldæum, ac forte à Nabuchodonosor Magno noster hic nomen hoc suum, forte etiam genus & stirpem accepit.

5\. Hinc coniectura est, causam cur Xerxes Iudæis tantopere fuerit beneuolus, vti scribit Iosephus lib. 11. c. 5. adeo vt filius eius Artaxerxes anno septimo regni sui miserit Esdram, & anno 20. Nehemiam ad restaurandam Ierusalem cum libcralissima & amplissima potestate, causam inquam huius beneuolentiæ fuisse, quòd videret Xerxes hunc Nabuchodonosor hostem suum & æmulum imperii, iam recenter à Iudæis fuisse profligatum.

Dices, tempore Xerxis desolata erat Niniue: iam enim à magno Nabuchodonosor excisa fuerat quinto anno post excisam Ierusalem, vti dixi, Tobiæ vlt. Resp. Niniuen paulò post excidium reædificatam fuisse, quia antiquissima & nobilissima erat ciuitas, idque permissu regum Babyloniorum vel Persarum, vti ex historiis factum constat de

6\. Babylone, Ierusalem, Antiochia, Roma, &c. Alias obiectiones soluam, c. 4. v. 5. & c. 8. v. 1. vel c. 9. v. 2. Denique hanc sententiam pœnè euincit id quod cap. 5. 22. & seq. dicitur sub hoc tempus desertam fuisse Ierusalem, ac templum euersum & solo æquatum. Hoc enim non contigit sub Manasse, sed sub Sedecia in captiuitate Babylonica.

Ex dictis constat, quòd Nabuchodonosor, qui misit Holophernem, non fuerit Darius Hystaspis vt vult Gerardus Mercator in sua chronologia, nec Artaxerxes Ochus, vt vult Seuerus Sulpitius, nec Cambyses filius Cyri qui inchoatam sub Cyro Fabricam templi impediuit, 1. Esdræ 4. eo quòd Iudæi suum ducem Holophernem occidissent, ait Berosus Annianus, idque innuit S. Aug. 18. ciuit. 26. & Eusebius: nam Cambyses

Nabuchodonosor hic quis? septem annis duntaxat regnauit, Nabuchodonosor autem anno 12. regni misit Holofernem; sed vel fuit Xerxes, vt opinatur Sanchez, qui dictus fuit Nabuchodonosor ob similem illi superbiam & fastum; vnde Iudith eius victrici occinuerunt

Iudæi c.16. 12. *Horruerunt Persæ constantiam eius, & Medi audaciam eius.* Aut potius fuit præfectus vel prorex Xerxis, qui eius vice gubernabat Niniuen, vt dixi. Videtur enim fuisse origine Babylonis: hoc enim innuit nomen eius Nabuchodonosor, quod est Babylonium. Arphaxad verò fuit præfectus, vel rex Mediæ Xerxi vectigalis; sed victo à Græcis Xerxe, vterque Xerxi rebellauit, & prouinciæ suæ se regem absolutum fecit. Sic enim eidem Xerxi rebellauit Artabanus, ac fortè ipse est Arphaxad. Audi Iustinum libro tertio in principio: *Xerxes*, inquit, *Rex Persarum, terror antea gentium, bello in Græcia infeliciter gesto, etiam suis contemptui esse cœpit. Quippe Artabanus præfectus eius, deficiente quotidie regis Maiestate in spem regni adductus est.*

Simili modo Arbaces constitutus à Sardanapalo Mediæ præfectus, illi effœminato rebellauit, dicens se non posse parere illi, qui se fœminam mallet esse quàm virum: quare illum obsedit, & ad sui incendium coegit, vt superius dixi.

Porrò Iudith fuit ex tribu Simeon, vti ipsa asserit, c. 9. 2. habitauit in Bethulia, quæ est tribu Zabulon. Vixit 105. annis, vt patet ex fine libri. Fuit ipsa matrona & genere & forma nobilis, statu vidua, ætate florens, opibus lucuples, pietate præstans, cuius eximia forma cum pari virtute certabat, quam proinde Deus ad hoc heroicum facinus, & Israëlis liberationem elegit. Bellarminus censet eam cùm occidit Holofernem fuisse 40. annorum, Serarius 45. Torniellus 53. Gretserus 40. Salianus 33. Audi S. Hieronym. Epist. 10. ad Furiam: *Legimus Iudith viduam confectam ieiuniis, & habitu lugubri sordidatam, quæ non lugebat mortuum virum, sed squalore corporis, sponsi quærebat aduentum. Video armatam gladio manum, cruentam dexteram, recognosco caput Holofernis, de mediis hostibus reportatum. Vincit viros fœmina, & castitas truncat libidinem: habituque repentè mutato, ad victrices sordes redit omnibus sæculi cultibus mundiores.*

Porrò Patres Iudithæ eximia dant elogia. Clemens Alexandrinus vocat eam *consummatam siue perfectam in mulieribus*, libro quarto Stromatum, capite sexto. Origenes, hom. 9. in Iud. *Magnificam, & omnium fœminarum nobilissimam.* Amb. lib. 3. de offic c. 13. *Mirabilem fœminam.* Sanctus Fulgent. Epist. 2. cap 14. *Sanctam viduam* sæpius appellat, *præclaram natalibus, facultatibus diuitem, ætate iuuenem, specie mirabilem, diuitiarum contemptricem, delicias respuentem, carnis incentiua calcantem, & indutam virtute ex alto.* D. Amb. lib. de viduis, *Diuturnis mœroribus, & quotidianis roboratam ieiunijs, sanctam Iudith.* D. August. serm. de Temp. 228. *Sanctissimam Iudith, cuius precibus patuit cœlum, quæ orationis arte arma victricia fabricauit.* Et infrà: *Ecce gloriosæ fœminæ castitatem seruauit oratio.* D. Chrys. hom. 9. ex variis: *Sanctissimam Iuditham, quæ dum lætitia vultus ieiunium texit, de hoste triumphum ac victoriam reportauit.* Tertull. lib. de Monach. c. 17. *Nec Iudith*, inquit, *filia Merari, nec tot alia sanctorum.*

CAPVT PRIMVM.

SYNOPSIS.

Arphaxad ædificat Ecbatana: vincitur à Nabuchodonoſor rege Niniues, qui victoria ſuperbiens omnes gentes ad deditionem ſollicitat, ſed iis repugnantibus ipſe omnes debellare deſtinat.

1. Arphaxad itaque rex Medorum, ſubiugauerat multas gentes imperio ſuo,& ipſe
ædificauit ciuitatem potentiſſimam, quam appellauit Ecbatanis, 2. ex lapidi-
bus quadratis & ſectis : fecit muros eius in latitudinem cubitorum ſeptuaginta,&
in altitudinem cubitorum triginta, turres verò eius poſuit in altitudinem cubitorum
centum. 3. Per quadrum verò earum, latus vtrumque vicenorum pedum ſpatio ten-
debatur, poſuitque portas eius in altitudinem turrium : 4. & gloriabatur quaſi potens in
potentia exercitus ſui, & in gloria quadrigarum ſuarum. 5. Anno igitur duodecimo
regni ſui : Nabuchodonoſor rex Aſſyriorum, qui regnabat in Niniue ciuitate magna,
pugnauit contra Arphaxad, & obtinuit eum, 6. in campo magno, qui appellatur Ra-
gau, circa Euphraten, & Tigrin, & Iadaſon, in campo Erioch regis Elicorum. 7. Tunc
exaltatum eſt regnum Nabuchodonoſor, & cor eius eleuatum eſt : & miſit ad omnes,
qui habitant in Cilicia, & Damaſco, & Libano, 8. & ad gentes quæ ſunt in Carmelo,
& Cedar, & inhabitantes Galilæam in campo magno Eſdron, 9. & ad omnes qui
erant in Samaria, & trans flumen Iordanem vſque ad Ieruſalem, & omnem terram
Ieſſe, quouſque perueniatur ad terminos Æthiopiæ. 10. Ad hos omnes miſit nuncios
Nabuchodonoſor rex Aſſyriorum : 11. qui omnes vno animo contradixerunt, & re-
miſerunt eos vacuos, & ſine honore abiecerunt. 12. Tunc indignatus Nabuchodono-
ſor rex aderſus omnem terram illam, iurauit per thronum & regnum ſuum, quòd de-
fenderet ſe de omnibus regionibus.

verſ. 1. A *Rphaxad itaque rex Medorum.* τὸ *itaque* partim eſt nota exordii hiſtoriæ, ſiue libri. Hoc enim denotat Hebr. *vau*, id eſt, *& itaque*, vt dixi Ezechielis 1. 1. Sic Cicero ſuas epiſtolas ſubinde orditur ita : *Tu igitur, tu verò, ego verò*, partim ſignificat hanc hiſtoriam acceptam & refectam eſſe ex priſcis Diariis, ſiue chronicis Hebræorum, in quibus hæc hiſtoria ſubnectebatur hiſtoriis priorum temporum, ac per τὸ *itaque* iis connectebatur. ita Serarius.

Arphaxad quis?

Reſp. 1. Arphaxad hic, ſiue Areapad, idem eſt, quòd Arbaces. Vnde Serarius & alii per Arphaxad intelligunt Arbacem, qui occiſo Sardanapalo regem ſe Mediæ fecit, de quo plura. v. 5.

2. Alii cum Bellarm. & Saliano cenſent Arphaxad eſſe Dioclem, ſiue Deiocem, qui tempore Manaſſis regis Iuda Medis imperauit. Deioci enim ſucceſſit Phraortes, inquit Herodotus, Phraorti Cyaxares, Cyaxari Aſtyages auus Cyri : licet Cteſias apud Diodorum, alios, pluresque Medorum reges aſſignet.

Porrò Deioces ædificauit Ecbatanam, teſte Herodoto, Euſebio, & aliis, licet Genebr. per Arphaxad hîc accipiat Cyaxarem, Salianus Phraortem.

3. Tertiò, alii qui ſub Xerxe contigiſſe hanc hiſtoriam arbitrantur, putant Arbacem fuiſſe A præfectum Mediæ, qui à Niniue vel Dario Hiſtaſpis nomen & titulum regiæ dignitatis obtinuit ; omnes enim reges Mediæ à primo Rege Arbace nomen acceperunt, & cognominati ſunt Arbaces, ſiue Arbacidę, ſicut Romani Imperatores à Iulio Cæſare dicti ſunt Cæſares ; Aegyptii à primo Ptolemæo Ptolemæi, Greci à primo rege Seleuco dicti ſunt Seleucidæ, Parthi à primo Arſace dicti ſunt Arſacidę.

Porrò *Arphaxad*, Hebr. idem eſt quòd *debilitans, quaſi depopulationem*, ait Pagnin. idque aptè. Ipſe enim ſuis ſuperbis fabricis & quadrigis debilitauit, exhauſit, & quaſi depopulatus eſt populum; ideoque ſpoliatus & ſubiugatus fuit à Nabuchodonoſor.

B *Ipſe ædificauit ciuitatem potentiſſimam quam appellauit Ecbatanis.* Vſurpatur ſubinde nomen Ecbatanis vel Ecbatana quaſi indeclinabile. Hanc vrbem iam ante fuiſſe conſtat. Vnde Diodorus libro ſecundo aſſerit eam ante Semiramidem extitiſſe, dum ait poſt ædificatam Babylonem huc illam veniſſe, magnifica ibi palatia excitaſſe, & cùm etiam aquarum inopia laboraret vrbs, in eam, Oronte monte, qui duodecim ſtadiis abeſt, perfoſſo, aquæ abundantiam deriuaſſe.

Dicitur tamen hîc Arphaxad eam ædificaſſe, quia eam nouis palatiis, turribus, muris auxit, &

ornauit. Vnde græca habent: *Ædificauit in Ecbatanis muros circum circa ex lapidibus ſectis*. Sic Nabuchodonoſor ait ſe Babylonem condidiſſe, id eſt ornaſſe & amplificaſſe, Dan. 4. 27. Nam primus turrim Babel & Babylonem condidit Nemrod cum ſocus, Geneſ. 10. Sic Romulus dicitur condidiſſe Romam, cùm tamen Virgilius dicat, Æneid. 8.

Tum Rex Euandrus Romanæ conditor arcis.

Verſ. 2. Ex *lapidibus quadratis & ſectis*. Græca addunt *latis cubitos tres, longis verò ſex*.

Fecit muros eius in latitudinem cubitorum 70.
verſ. 3. Immanis fuit hæc murorum latitudo, in qua proinde multæ quadrigæ ſimul incedere & decurrere poterant, *& in altitudinem cubitorum 30.* Græca habent 50.

Per quadrum verò earum (turrium) *latus vtrum-*
verſ. 24. *que vicenorum pedum ſpatio tendebatur vtrumque*, id eſt, quodlibet latus turrium cum altero ſibi obuerſo & appoſito, hoc eſt, ſingula quatuor latera turrium erant viginti pedum. Erat enim quadratum geometricum, cuius omnia latera ſunt æqualia. *Pro vicenorum pedum*, græca habent *ſexaginta cubitorum*.

Et gloriabatur quaſi potens. Hæc fuit caoſa belli, nimirum ſuperbia, & dominandi libido, qualis fuit priſcorum monarcharum Aſſyriorum, Babyloniorum, Perſarum, Græcorum, & Romanorum: vnde bellum ciuile inter Pompeium, & Iulium Cæſarem exortum eſt, quòd Pompeius nollet Cæſarem ſibi parem, Cæſar nollet Pompeium ſe ſuperiorem. Similis eſt gloriatio Thraſonis illius apud Senecam ita iactantis:

Ac qualis aſtris grandior, & cunctos ſemper
Altum ſuperbo vertice attingens polum:
Dimitto ſuperos: ſumma votorum attigi.
O me cælitum excelſiſſimum,
Regumque regem! vota tranſcendi mea.

verſ. 5. *Anno igitur duodecimo* (Cœpit hoc bellum, ſed
Nabuchodonoſor finitum anno 17. Si credimus textui Græco, qui
quis? ait bellum hoc ſex annos duraſſe) *regni ſui Na-*
Reſp. 1. *buchodonoſor*. Quæres, quis fuit hic Nabuchodonoſor? Primo Zonaras, & Genebrard. cenſent foiſſe magnum illum Nabuchodonoſor, qui Ieruſalem cum templo euertit, & Iudæos in Babylonem abduxit. Verùm hic regnauit in Babylone, non in Niniue, vt hîc dicitur, vicitque Iudæos, cùm hic ab eis per Iudith victus ſit.

Secundò, Bellar. & Salian. ceoſent eſſe Merodach Baladan (quem Ptolemæus in Almageſto vocat Mardocempad) qui regnauit quidem in Babylooe; ſed victo Aſarhaddone rege Niniues, regni ſui ſedem in eadem Niniue fixit, vti fecit Turca Conſtantinopoli, poſtquam eam cepit. Nabuchodonoſor enim nomen fuit commune regibus Chaldæorum. Vnde Nabonaſſar in tabulis Alphonſinis, & ab Albiregnio ſemper vocatur Nabuchodonoſor. Vide Serarium hîc, qu. 4. Idem enim, vel ferè idem eſt vtrumque nomen: vnde nonnulli putant hunc Nabuchodonoſorem patrem fuiſſe Nabuchodonoſoris illius, qui pater fuit Nabuchodonoſoris magni, qui Iudæos in Babylonem abduxit.

Tertiò, Serarius ibidem cenſet Nabuchodonoſorem hunc fuiſſe filium Aſarhaddonis, qui patri vita functo in regnum Niniues, & Aſſyriorum ſucceſſerit. Addit Serarius, cui aſtipulatur Genebr. Pererius, & alii, Aſarhaddon, ſiue Sarphedon, vt habent Sept. eſſe Sardanapalum: quare hunc Nabuchodonoſor fuiſſe filium Sardanapali, qui patris necem vlciſci volens Arbacem Mediæ præfectum, qui patrem ad necem & incendium coegerat, bello ſubegerit, regnoque & vita priuarit. Quare Arbacem hîc vocari Arphaxad, à Diodoro verò & Creſia vocari Dioclen.

Fauet Diodot. lib. 3. c. 1. dicens Sardanapalum, cùm videret imminere ſibi, Niniuæque excidium ab Arbace, ſuos filios ex Niniue emiſiſſe in Paphlagoniam ad eius præfectum Cottum, vt Arbacis manus euaderent. Audi Diodorum: *Obſeſſo in vrbe* (Niniue) *rege* (Sardanapalo) *multæ nationes, libertatis cupidine ad Arbacem defecerunt. Rex magno in diſcrimine regnum verſari videns, filios tres, duaſque filias cum magna auri, argentique copia in Paphlagoniam ad Cottum Præſidem miſit*. Inter hos tres filios fuit hic Nabuchodonoſor, qui adiutus à præfecto Paphlagoniæ armata manu, Niniuem, regnumque paternum recepit, ac Arbacem vicit & occidit. Sanè ſi hiſtoriam Iudith ante captiuitatem Babylonicam ſub Manaſſe contigiſſe dicamus, hæc ſententia valde videtur veri-ſimilis: tunc enim regnauit Aſarhaddon, qui ſi fuit Sardanapalus, vtique tunc quoque in media regnauit Arbaces: hic enim victo, cæſoque Sardanapalo regem ſe Mediæ effecit. Verùm ſi dicamus hiſtoriam Iudith (vt dixi in proœmio) poſt captiuitatem Babylonicam contigiſſe, conſequenter aſſerendum eſt Nabuchodonoſor hunc vel fuiſſe Cambyſen Cyri filium, vt opinatur ſanctus Auguſtinus, Euſebius, Beda & alii. Vnde chronicon Alexandrinum: *aiunt*, inquit, *Cambyſem apud Hebræos ſecundum Nabuchodonoſorem nuncupari*, quia ab vtroque afflicti fuere: vel Darium Hyſtaſpis, vt vult Sanchez. Xerxes enim adeo ſuis copiis & viribus intumuit, vt putaret ſe non tantùm terræ, ſed & aquis, marique imperare poſſe. Audi Herodotum libro ſeptimo. *Eſt ex Abydo ad vlteriorem continentem ſeptem ſtadiorum traiectus, quem pontibus iunctum ingens adorta tempeſtas ea omnia dirupit atque diſſoluit. Quod cùm audiſſet Xerxes, indignè ferens, iuſſit trecenta Helleſponto verbera infligi, & in eius pelagus par compedum dimitti. Iam audiui miſiſſe quoque cum his etiam, qui ſtigmata Helleſponto inurerent, dicentes barbara verba, Dominus tibi hanc irrogat pœnam, quòd eum læſiſti*. Idem refert Valerius libro tertio, capite ſecundo, & addit ad hæc minatum eſſe cælo tenebras, quod ſibi inimicum fuiſſet, & iniuſtum. Quid ſtultius an inſolentius, & arrogantius? Verùm quia Xerxes regnauit in Perſide, non in Niniue, ac Iudæis fuit amicus & beneuolus, teſte Ioſepho, adeo vt filius eius Artaxerxes Eſdram & Nehemiam in Iudæam remiſerint, vt Ieruſalem reædificarent, quod vtique non feciſſet, ſi pater eius Xerxes, tam turpiter in ſuo duce Holoferne à Iudæis fuiſſet cæſus: Sanè veriùs videtur Nabuchodonoſor hunc fuiſſe aliquem è principibus & præfectis Xerxis, cui ob merita, robur & potentiam Xerxes, vel potius pater Xerxes Darius Hyſtaſpis regnum Niniues & Aſſyriæ conceſſerit, ſed ſub vectigali & tributo, qui videns Xer-

xem cæsum à græcis, tributum hoc negauit, seq; regem absolutum effecit, ac sensim crescens armis, viribus, & gentibus, Arphaxad regem Mediæ inuaserit & superarit. Origine & gente videtur fuisse Babylonius (hoc enim indicat nomen eius Nabuchodonosor, qood est Chaldæum) ac fortè fuit nepos, vel potius abnepos, aut cognatus Nabuchodonosoris magni; ideoque nomen eius vsurpauit.

Porrò *Nabuchodonosor*. Hebr. idem est, quod *coarctans generationem angustia*, ait Pagninus in nomine Heb. idque apte. Ipse enim coarctauit Iudæos, cæterasque gentes, & ad extrema redegit, vt patet ex seq.

Nabuchodonosor rex Assyriorum, qui regnauit in Niniue. Additur hoc, vt distinguatur à Nabuchodonosor magno qui regnauit in Babylone, ideoque Monarchiam à Niniue & Assyriis ad Babylonem & Chaldæos transtulit: quanquam vicina erat Niniue Babyloni, & Assyrii Chaldæis, ideoque ex Assyriis orta est monarchia Chaldæorum: quare cum ea quasi vna, eademque censetur. Hinc & Nabuchodonosor nomen est partim Chaldæum, partim Assyriom. *Nabo* enim erat nomen idoli Chaldæorum: *Asar* erat nomen regum Assyriorum; vt patet in Salamanasar, Teglatphalasar, Asarhaddon, quę ex Asar conflata sunt. *Pugnauit contra Arphaxad, & obtinuit eum*, id est, cepit eum, & iaculis confodit. Græca enim sic babent: *In bello suo roboratus est Nabuchodonosor, & omnem Arphaxadi potentiam, & omnem equitatum eius, & omnes currus eius euertit: & ipsius vrbium Dominus factus est, & Ecbatana vsque peruenit, & potitus est eius turribus, plateasque vastauit: & ipsius ornatum ad eius opprobrium redegit. Et cœpit Arphaxadum in montibus Ragau, & iaculis eum suis confixit, eumque prorsus perdidit & exterminauit vsque ad diem illum.* Meruit hanc stragem superba gloriatio Arphaxad in suis copiis & quadrigis: nam vt ait Seneca in Hercule: *Sequitur superbos vltor à tergo Deus.* Idem in Thyeste:

Vos, quibus rector maris atque terræ
Ius dedit magnum necis atque vitæ,
Ponite inflatos, tumidosque vultus: Et mox
Quem dies vidit fugiens superbum,
Hunc dies vidit fugiens iacentem:
Nemo confidat nimium secundis.

Quocirca Artabanus rex Xerxi (sub quo hæc contigerunt, imò quem Sanchez censet fuisse Nabuchodonosor) hoc prudens dedit monitum: *Vides vt animalia prægrandia fulmine ferit, neque cogitationibus insolescere sinit Deus: quæ verò paruula sunt, ne tantillum quidem vellicat? Vides vt in maxima ædificia & arbores, eiusmodi semper tela contorquet? Amat enim Deus incidere, siue truncare, quæ eminēt omnia.* Et causa subditur: *neminem enim sinit magni quidpiam de seipso sentire, præter seipsum.*

Quid Nabuchodonosor, parta hac victoria, egerit, græcus sic enarrat: *Reuersus est ipse cum ipsis, suis copiis Niniuen, & omnis qui ad eum sese aggregarat exercitus, virorum bellatorum multitudo ingens admodum, & erat illic ocians, epulisque vacans, & tam ipse, quàm eius exercitus, ad dies centum & viginti.*

Tunc exaltatum est regnum Nabuchodonosor, & vers. 21.
cor eius eleuatum est, vt omnibus se fortiorem existimans, ambiret monarchiam, & omnes gentes sibi subiugare decerneret. Verè Seneca in Troad.

Regi frænis nequit
Et ira & ardens hostis, & victoria,
Gladiusque felix, cuius infectis semel
Vecors libido est.

Et misit ad omnes, legatos, qui postularent, vt omnes gentes se Nabuchodonosori victori subiicerent. Hæc aliter narrantur in græco, scilicet qoòd Nabuchodonosor ante victoriam de Arphaxad miserit nuncios ad omnes vicinas gentes opem contra Arphaxad flagitans: qua à gentibus negata, ipsum iurasse se illas excisurum: mox pugnasse com Arphaxad, anno regni sui 17. eumque vicisse, & iaculis confixisse, ac Ecbatanam euertisse: deinde cum triumpho rediisse in Niniuem, ibique otio & luxui se dedisse per 120. dies.

Verùm authentica nobis esse debet vulgata Latina editio, illique græca vel concilianda est si potest, si non potest, abiicienda: hoc loco potest conciliari. Potuit enim Nabuchodonosor bis misisse nuncios, scilicet primò ante pugnam, vt habet vulgata.

Et ad gentes, quæ sunt in Carmelo & Cedar, & inhabitantes Galilaam. græca plures gentes enumerant. Hinc liquet Nabuchodonosor non fuisse Xerxem. Huic enim vt monarchæ parebant pleræque gentes, ac in primis galilæi: nam ex Esdra, & Nehemia constat, Darium patrem Xerxis, & Artaxerxem filium Xerxis misisse in Iudæam, Nehemiam & alios Duces: qui suo nomine Iudæos gubernarent.

Qui omnes vno animo contradixerunt, & remiserunt eos vacuos, & sine honore (imò *cum ignominia*, vt habet græcus) *abiecerunt*. Hoc est plus merebatur fastus ex victoria insolescentis Nabuchodonosoris, vt sicut ipse strauerat arrogantiam Arphaxad, sic & ipsius insolentia à Iudith sterneretur, & à gentibus rideretur.

Iurauit per thronum & regnum suum, quod defen- vers. 7.
deret, id est, vlcisceretur *se*. Putabat enim ingentem iniuriam & ignominiam sibi à gentibus esse allatam, ideoque ad suum honorem ab eis læsum recuperandum & defendendum, se debere hoc probrum & bello & excidio vlcisci: vti hodie multi censent se ad defensionem honoris sui debere eos, qui illum contumelia aliqua læserunt, vlcisci & occidere. Sed hic est paralogismus mundi, & mendax spiritus diaboli. Sic defendere sumitur pro vindicare, cap. 9. a. & ab Apostolo, Rom. 12. 19. *Non vos defendentes*, id est vindicantes, *charissimi*. Vide ibi dicta.

CAPVT SECVNDVM.

SYNOPSIS.

N*Abuchodonosor, approbante bellico concilio, mittit Holophernem, vt gentes Occidentales armis sibi subiiciat.*

1. ANno tertiodecimo Nabuchodonosor regis, vicesima & secunda die mensis pri-
mi factum est verbum in domo Nabuchodonosor regis Assyriorum, vt defen-
deret se. 2. Vocauitque omnes maiores natu, omnesque duces, & bellatores suos, &
habuit cum eis mysterium consilii sui: 3. dixitque cogitationem suam in eo esse, vt om-
nem terram suo subiugaret imperio. 4. Quod dictum cùm placuisset omnibus, voca-
uit Nabuchodonosor Rex Holofernem principem militiæ suæ, 5. & dixit ei: Egredere
aduersus omne regnum Occidentis, & contra eos præcipuè, qui contempserunt impe-
rium meum. 6. Non parcet oculus tuus vlli regno, omnemque vrbem munitam sub-
iugabis mihi. 7. Tunc Holophernes vocauit duces, & magistratus Assyriorum: & di-
numerat viros in expeditionem, sicut præcepit ei rex, centum viginti millia peditum
pugnatorum & equitum sagittariorum duodecim millia. 8. Omnemque expeditio-
nem suam fecit præire in multitudine innumerabilium camelorum cum his quæ exerci-
tibus sufficerent copiosè, boum quoque armenta, gregesque ouium, quorum non erat
numerus. 9. Frumentum ex omni Syria in transitu suo parari constituit. 10. Aurum
verò, & argentum de domo regis assumpsit multum nimis. 11. Et profectus est ipse,
& omnis exercitus, cum quadrigis & equitibus, & sagittariis, qui cooperuerunt faciem
terræ, sicut locustæ. 12. Cumque pertransisset fines Assyriorum, venit ad magnos
montes Ange, qui sunt à sinistro Ciliciæ, ascenditque omnia castella eorum, & obti-
nuit omnem munitionem. 13. Effregit autem ciuitatem opinatissimam Melothi, præ-
dauitque omnes filios Tharsis, & filios Ismael, qui erant contra faciem deserti, & ad au-
strum terræ Cellon. 14. Et transiuit Euphraten, & venit ad Mesopotamiam: & fre-
git omnes ciuitates excelsas, quæ erant ibi, à torrente Mambre vsquequo perueniatur
ad mare: 15. Et occupauit terminos eius à Cilicia vsque ad fines Iapheth, qui sunt ad
austrum. 16. Abduxitque omnes filios Madian, & prædauit omnem locupleratio-
nem eorum, omnesque resistentes sibi occidit in ore gladii. 17. Et post hæc descendit
in campos Damasci in diebus messis, & succendit omnia sata, omnesque arbores &
vineas fecit incidi: 18. & cecidit timor illius super omnes inhabitantes terram.

vers. 1. *Nno tertio decimo Nabuchodonosor.* Græca habent: *Anno* 18. Si vis hæc inter se conciliare, dicito annum 13. Nabuchodonosor fuisse 18. ab initio regni Arphaxad, æmuli & hostis sui.

vers. 2. *Habuit cum eis mysterium* (id est secretum, siue arcanum) *consilij sui.* Regum enim consilia, præsertim de subiungandis aliis regibus & gentibus, secreta & arcana sunt.

vers. 4. *Holophernes quis? Resp. 1.* *Holophernem principem militiæ suæ.* Quæres, quis, qualis, & quantus fuit Holophernes? Resp. primò Cedrenus, ait eum fuisse Persam. Nomen enim videtur Persicum, perinde vt persica nomina sunt Tisaphernes, Artapheroes, Intapheroes, quanquam & apud Assyrios, Armenos, & Cappadoces, teste Serario, io cap. 1. 94. inueniantur qui nominati sint Holophernes. Si Persa fuit, ideò Persam ducem elegit Nabuchodonosor, vt Persas à Xerxe, iam per cladem à Græcis acceptam cõtemptibiles effectos ad se alliceret, vti & fecit. Vnde c. vlt. v. 12. dicitur: *Horruerunt Persæ constantiam eius, & Medi audaciam eius, scilicet Iudith*: nam subacto iam Arphaxad, & Medis à Nabuchodonosor, multi Medi, & Persæ Medis vicioi, nomen militiæ ipsius dederant.

Secundò Holofernes fuit dux exercitus Nabuchodonosoris, ideoque secundus ab eo, vt habent Græca: sicut Ioseph fuit secundus à Pharaone, Aman ab Assuero, Ephæstion ab Alexandro; vnde Zonaras vocat Holophernem Archisatrapam. Tertul. verò lib. 1. contra Marc. c. 7. & S. Aug. in Appendice, serm. 66. eum vocant regem, quia potestatem habebat amplissimam, & opes quasi regias. Simili modo Ioseph proximus à Pharaone, à Iosepho & Philone apud Euseb. lib. 9. Præpar. Euang. *σκηπτοῦχος*, id est, sceptriger, hoc est rex: regis enim insigne est sceptrum.

3. Tertiò; Franc. Maironis asserit Holophernem fuisse filium Assueri, & Estheris; sed hoc vt nouum & inauditum omnes refutant.

4. Quartò, Pagnin. in nom. Hebr. Holophernes, inquit, iuxta græcam etymologiam dictum, quasi *totus dos*: ὅλος enim est totus, φέρνη est dos: sũt & qui compositum putant ex Hebræo & Chaldæo, & interpretantur *fortis dux*. Nam *parnas* Chaldæis est præfectus siue dux. Hæc Pagnin. Vnde ducum Persarum illustrium nomina sunt Phanaspes, Pharnuches, Pharnabas.

5. Quintò, quoad mores Holophernes superbia, fastuque; æquè ac fluxu & luxuria similis fuit Nabuchodonosori, ideóque à Iudith victus, cæsusque est, vt patebit ex seq. Græca addunt Na- B buchodonosor dixisse Holopherni, se cum totis copiis subsecuturum: *Egrediar*, ait, *in furore meo super eos, & operiam omnem terram in pedibus virtutis meæ*, &c.

Et dixit ei: Egredere aduersus omne regnum occidentis. Græca fusius hoc regis mandatum enarrant, aiuntque: *Hæc dicit magnus Rex, Dominus omnis terræ. Ecce tu egrederis à facie mea, & sumes tecum viros, qui suis ipsorum viribus confidant, peditum ad centum viginti millia, & multitudinem equorum cum eorum ascensoribus, multitudinem, inquam, duodecim myriadum, seu centum, & viginti millium, & exibis in occursum, siue prælium contra omnem terram, quæ ad occidentem est, quia oris mei verbo non obtemperarunt. Et ipsis denunciabis,* C *vt terram & aquam præparent, quia egrediar in furore meo contra ipsos, & operiam omnem faciem terræ pedibus mei exercitus, & dabo ipsos illos in direptionem, eorumque vulnerati valles atque torrentes implebunt ipsorum. Fluuius etiam mortuis eorum exundans, complebitur: ipsorumque tandem captiuitatem agam, seu propellam in terræ omnis extrema. Tu verò egressus præoccupabis mihi omnes eorum fines, & ipsi seipsos tibi dedent, & tu mihi eos in diem redargutionis eorum reseruabis. Contra eos verò, qui rebelles & immorigeri sunt, non parcet oculus tuus, quominus eos in omni terra tua & in cædem & direptionem des: quia viuo ego, & robur regni mei, quæ locutus sum, ea etiam faciam in manu mea. Tu verò non transgredieris vel vnicum verborum Domini tui, sed perficiens, perficies, sicut præcepi tibi: & nihil cunctabere, vt ea facias.* D

Terram & aquam petebãt Persæ in signum seruitutis. Nota in his Regis verbis τὸ *denunciabis eis, vt mihi aquam & terram præparent*, quibus significatur vetus Persarum mos, qui volentes gentem aliquam sibi subiugare, ac ab ea postulantes, vt illa se Persis dederet, ab ea petebant terram, & aquam, quasi seruitutis symbolum. Hæc duo enim ad vitam humanam sunt necessaria. Vnde Arist. lib. 2. Rhetor. *Præbere terram & aquam*, inquit, *seruire est*. Hinc cùm Darius Hystaspis à Spartanis postularet terram & aquam in signum deditionis, Spartani legatos eius coniecerunt in puteum, dicentes vt inde terram & aquam haurirent, quam ad Darium deferrent, vti narrat Herodotus, lib. 7. Vnde Xerxes Darii filius non est ausus mittere legatos ad Spartanos, qui ab eis terram & aquam poscerent, ait Hero. lib. 8. & Diod. lib. 11. Hinc Alexander magnus apud Curtium lib. 3. cum Dario Codomano & Persis conflicturus, in oratione ad milites hanc Darii Hystaspis, & Xerxis arrogantiam insimulat, vt meminerint se cum Persis dimicare, qui terram & aquam postulare sunt soliti: itáque iis, qui se illis subiicerent, neque fontium haustum, neque cibos, terræ fruges relinquerent. Rursum Herod. lib. 4. narrat Darium Hystaspis ab Indathyrso Scytharum Duce postulasse terram & aquam. Et cùm ille misisset *auem, murem, ranam, & quinque sagittas*, Darii opinio erat, *Scythas se sibi tradere, & terram & aquam*, quòd *mus* quidem in terra gignatur, & eodem quo homines fructu victitet: *rana* autem in aquis nascatur; *auis* verò sit equo assimilis: At *sagittis* dandis suum ipsorum robur tradere.

Et equitum sagittariorum duodecim millia græca habent 120. *millia*, vt iam audiuimus; vbi videtur esse mendum in numero, & delenda esse ciphra o vt maneant 12. millia, vti habet Noster. Quis enim tot millia equitum in aciem eduxit? Sanè Darius contra Alexandrum eduxit equitum duntaxat 44. millia, peditum ducenta, ait Curtius, lib. 4. nisi quis dicat equitum sagittariorum hîc fuisse 12. cæterorum verò equitum lanceis, satissis, bipennibus, &c. armatorum fuisse 108. millia, vt vtrisque iunctis, fierent 120. millia. Fortè in Græcis dempto centum, legendum est 20. è quibus 12. millia fuerint sagittariorum, vti etiam habet græcus, cæteri alterius armaturæ. vers. 7.

Venit ad magnos montes Ange, qui sunt à sinistro Ciciliæ. Ange ergo tum montes vocabantur, qui erant à sinistro Ciciliæ, ex quibus ortus est *Philtes Angaus*, de quo Curtius lib. 3. apud Herodot. li. 7. nominatur *Rangaus mons magnus*, apud alios. vers. 12.

Effregit (expugnauit) *autem ciuitatem opinatissimam* (famosissimam, opibusque & robore nominatissimam) *Meloth, Melothi*, Hebr. idem est quod *plenitudo*, scilicet opum; & hominum: talis enim erat in Melothi: *prædauitque* (prædatus est) *omnes filios Tharsis*. Hi sunt de quibus dicitur, 2. Machab. 4. 30. *Contigit Tharsenses, & Mallotas seditionem mouere, eo quòd Antiochi Regis concubinæ dono essent dati.* Tharsis enim fuit nepos Iaphet, Genes. 10. à quo mare mediterraneum, & Cilicia eius terminus, indeque quoduis mare vocatum est Tharsis, vti dixi, Isaiæ 2. 16. vers. 13.

Mambre. Græca habent *Asbonai*. vers. 14.

Vsque ad fines Iaphet: significatur Ioppe, ait Serarius, quæ & hodie vocatur *Iapha*, ac Turcis *Zapha*: nam, vt ait Plinius, lib. 5. c. 13. *Vrbs Ioppes* vers. 15.
Phœnicum antiquior terrarum inundatione, vt ferunt. vers. 16.

Abduxitque, græcè, ἐκύκλωσε, id est, *circumdedit*, *cinxit*. vers. 17.

Et succendit omnia sata. Græci habent: *Greges & armenta absumpsit, vrbes diripuit, agros depopulatus est, iuuenes ipsorum omnes in ore gladii percussit.*

CAPVT TERTIVM.

SYNOPSIS.

Reges Syriæ, & Mesopotamiæ ex metu se dedunt Holopherni, qui tamen ferociter eorum vrbes, lucosque & Deos destruxit, vt solus Nabuchodonosor quasi Deus coleretur.

1. TVnc miserunt legatos suos, vniuersarum vrbium ac prouinciarum reges ac prin-
cipes, Syriæ scilicet, Mesopotamiæ, & Syriæ Sobal, & Lybiæ, atque Ciliciæ,
qui venientes ad Holofernem, dixerunt: 2. Desinat indignatio tua circa nos: me-
lius est enim vt viuentes seruiamus Nabuchodonosor regi magno, & subditi simus ti-
bi, quàm morientes cum interitu nostro ipsi seruitutis nostræ damna patiamur. 3. Om-
nis ciuitas nostra, omnisque possessio, omnes montes, & colles, & campi, & armenta
boum, gregesque ouium, & caprarum, equorumque & camelorum, & vniuersæ fa-
cultates nostræ, atque familiæ, in conspectu tuo sunt; 4. sint omnia nostra sub lege
tua. 5. Nos, & filij nostri, serui tui sumus. 6. Veni nobis pacificus Dominus, & vtere
seruitio nostro, sicut placuerit tibi. 7. Tunc descendit de montibus cum equitibus in
virtute magna, & obtinuit omnem ciuitatem, & omnem inhabitantem terram. 8. De
vniuersis autem vrbibus assumpsit sibi auxiliarios viros fortes, & electos ad bellum.
9. Tantusque metus prouinciis illis incubuit, vt vniuersarum vrbium habitatores prin-
cipes, & honorati simul cum populis, exirent obuiam venienti, 10. excipientes eum
coronis, & lampadibus, ducentes choros in tympanis, & tibiis. 11. Nec ista tamen
facientes, ferocitatem eius pectoris mitigare potuerunt: 12. nam & ciuitates eorum
destruxit, & lucos eorum excidit. 13. Præceperat enim illi Nabuchodonosor rex, vt
omnes Deos terræ exterminaret, videlicet, vt ipse solus diceretur Deus ab his nationi-
bus, quæ potuissent Holofernis potentia subiugari. 14. Pertransiens autem Syriã Sobal,
& omnem Apameam, omnemque Mesopotamiam, venit ad Idumæos in terram Ga-
baa, 15. accepitque ciuitates eorum, sedit ibi per triginta dies, in quibus diebus
adunari præcepit vniuersum exercitum virtutis suæ.

TVnc miserunt legatos. Sic Alexander Magnus reuerti voluit Babylonem, ait Curtius, quia *nunciabatur ei, legatos ex diuersis terrarum orbis partibus vndique Babyloniam confluxisse, eiusque aduentum*
Resp.c. *expectare. Adeo totum orbem nominis eius terror inuaserat, vt cunctæ gentes, velut destinato sibi regi adularentur.*

Syria, strictè sumptæ, cuius caput est Damascos, quæ inde dicta est Damasina, cuius rex fuit Danadad, Rasin, Hazael, 3. Reg. 20. & seq. complectitur Antiochiam, Phœniciam, Iudæam, Palestinam, Mesopotamiam, Assyriam, teste Plinio, lib. 5. c. 12.

Sobal est Syriæ pars, quæ à Ptolemæo, Strabone & Plinio, Sophone dicitur, de qua, Reg. 8. 11. 3. 5. & 12.

Libya. Nonulli suspicantur legendum *Licia*, eo quòd Lybia sit in Africa, longéque absit à Syria. Verùm terror Nabuchodonosoris fuit tantus, vt ad Lybiam peruadere potuerit, vti fama & terror Alexandri magni penetrauit ad oaramantes, & Indos.

verf. 2. *Vt viuentes seruiamus Nabuchodonosor regi magno.* Verè Alexander magnus apud Plutarchum, A lib. 2. de fortuna Alex. aiebat: *multos nomine tenus esse magnos.*

Tunc descendit Holophernes de montibus Syriæ, verf. 7.
puta Casio, Libano, & Antilibano, inter quos sita est Damascus, cuius campos fertiles tempore messis occupauit Holophernes, vt dictum est, c. 2. v. 17.

Excipientes cum coronis & lampadibus, ducentes verf. 10.
choros in tympanis & tibiis. Corona enim est insigne regis, cui olim lampades accensæ, siue ignes præferebantur, vti docet Tertul. in Apolog. & Xiphilinus in Nerone. Audi Curtium lib. 5. *Bagistanes Babyloniæ arcis & regiæ pecuniæ custos obuiam victori Alexandro egressus, totum iter floribus,*
B *coronisque constrauerat, argenteis altaribus ab vtroque latere dispositis, quæ non thure modò, sed omnibus odoribus cumulauerat.* Vide dicta Ieremiæ, c. 1. 13. ad illa: *Ollam succensam ego video.*

Et lucos eorum excidit, cum Diis & idolis, qui in verf. 12.
lucis more gentium, tegentes suas obscenitates, colebantur, vt dixi in lib. Reg.

Vt omnes Deos exterminaret, vt ipse solus diceretur Deus. Vide quò assurgat fastus hominis, qui oblitus se terram esse & puluerem, Deo & diuinitati bellum indicit, ipseque vult haberi & coli, vt Deus, imò solus Deus. Et hoc etiam, quo

vixerat Arphaxad. Verè Darius apud Curtium, lib. 4. *Fragilitas humana*, inquit, *nimia in prosperis rebus oblita est.* Similis fuit status Baltasaris, Isaiæ 14. 15. & Pharaonis, Ezech. 29. v. 3. & Regis Tyri, Ezech. 28. ideoque omnes sterni, tegi oque & vita deiicique meruerunt. Superbia ergo mera est insania, quæ hominem facit quasi Titanem, non gigantomachum tantùm, sed & theomachum, vt Deum quasi ad duellum prouocare audeat, perinde ac si canis elephantum, mus leonem ad certamen prouoce:.

In terra Gabaa, id est in terram cliuosam, & montosam. Hanc enim Hebr. significat Gabaa. Græca habent: *Venit secundùm faciem, vel in planitiem Esdrelon prope Dotaam, quæ est è regione serræ magnæ Iudææ, & castrametatus est inter Gabaa, & Sebytopolim.* Vnde Serarius pro *Idumæos* suspicatur legendum *Dothæos*. *Serra*, ait Arias, *est tractus perpetuò clausus & diuisus, siue instar dentium serræ strictus, vti sunt fauces & angustiæ montium.*

CAPVT QVARTVM.

SYNOPSIS.

IVdæi metu Holophernis se muniunt, ac induti ciliciis, & cinere, Dei opem inclamant. Consolatur eos Eliachim Pontifex, & Dei opem promittit, si in oratione perseuerent.

1. TVnc audientes hæc filii Israel, qui habitant in terra Iuda, timuerunt valde à facie eius. 2. Tremor, & horror inuasit sensus eorum, ne hoc faceret Ierusalem, & templo Domini, quod fecerat cæteris ciuitatibus & templis earum. 3. Et miserunt in omnem Samariam per circuitum vsque Ieticho, & præoccupauerunt omnes vertices montium: 4. & muris circumdederunt vicos suos, & congregauerunt frumenta in præparatione pugnæ. 5. Sacerdos etiam Eliachim, scripsit ad vniuersos qui erant contra Esdrelon, quæ est contra faciem campi magni iuxta Dothaim, & vniuersos, per quos viæ transitus esse poterat, 6. vt obtinerent ascensus montium, per quos via esse poterat ad Ierusalem, & illic custodirent, vbi angustum iter esse poterat inter montes. 7. Et fecerunt filij Israel, secundùm quod constituerat eis sacerdos Domini Eliachim. 8. Et clamauit omnis populus ad Dominum instantia magna, & humiliauerunt animas suas in ieiuniis, & orationibus, ipsi & mulieres eorum. 9. Et induerunt se Sacerdotes ciliciis, & infantes prostrauerunt contra faciem templi Domini, & altare Domini operuerunt cilicio: 10. Et clamauerunt ad Dominum Deum Israel vnanimiter, ne darentur in prædam infantes eorum, & vxores eorum in diuisionem, & ciuitates eorum in exterminium, & sancta eorum in pollutionem, & fierent opprobrium gentibus. 11. Tunc Eliachim, sacerdos Domini magnus, circuiuit omnem Israel, allocutusque est eos, 12. dicens: Scitote quoniam exaudiet Dominus preces vestras, si manentes permanseritis in ieiuniis, & orationibus in conspectu Domini. 13. Memores estote Moysi serui Domini, qui Amalec confidentem in virtute sua, & in potentia sua, & in exercitu suo, & in clypeis suis, & in curribus suis, & in equitibus suis, non ferro pugnando, sed precibus sanctis orando deiecit: 14. sic erunt vniuersi hostes Israel: si perseueraueritis in hoc opere, quod cœpistis. 15. Ad hanc igitur exhortationem eius deprecantes Dominum, permanebant in conspectu Domini: ita vt etiam hi qui offerebant Domino holocausta præcincti ciliciis offerrent sacrificia Domino, & erat cinis super capita eorum. 17. Et ex toto corde suo omnes orabant Deum, vt visitaret populum suum Israel.

vers. 2. *Remor & horror inuasit sensus eorum.* Græca vberius habent: *Et timuerunt valde à facie eius, & pro Ierusalem, & templo Domini Dei sui turbati sunt, quia recenter fuerant ascendentes de captiuitate, & nuper omnis populus congregatus fuerat ex Iudæa, & vasa & altare & domus* (Dei, id est templum) *ex profanatione sanctificata erant.* Multi, vt dixi in proœm. cum Bellarmino, Salian. & aliis, hæc referunt ad Manassen regem Iuda, qui cum suis captus in Babylone, liber dimissus est in teguum, ac pœnitens templum à se per idola profanatum purgauit, verique Dei cultui restituit. Verum hæc etiam fuit captiuitas, & liberatio Manassis regis, non totius populi. Adde quòd Manassis regis, nulla toto hoc libro fiat mentio, quod vtique fieri debuisset, cùm ad eum vt pote regem potius quàm Eliachim Pontificem perti-

neret Iudæam contra Holophernem munire, & fauces nondum immisso præsidio insidere. Quare melius alii ad tempora Xerxis hæc referunt, cùm iam reædificatum esset templum à Chaldæis profanatum & combustum.

Dices: quomodò Iudæi reuersi recenter è captiuitate tantas habuere vires, & animos, vt ex castris tam numerosis & validis sese opponere auderent? Resp. id factum metu captiuitatis, cuius acerbitatem & ærumnas nuper in Babylone senserant, ac metu perdendæ veræ religionis. Nabuchodonosor enim minabatur Deo, & templo excidium, quia solus vt Deus adorari volebat. Hoc autem Iudæis verum Deum colentibus videbatur intolerabile, & mallent mori, quàm id permittere. Denique innumerabilis fuit Iudæorum propago, & per generationem multiplicatio instar ranarum & piscium, vti fuit tempore Mosis, Exodi 1. Nam Iosephus libro 11. Antiq. c. 4. reuersorum è captiuitate Babylonica puberum anno secundo Darii Histaspis numerat quater millena millia, & insuper 620. millia, id[illegible]que ex tribu Iuda & Beniamin duntaxat, quibus ex cæteris decem tribubus plurimi se adiunxerunt. Itaque facilè potuerunt conflare exercitum numerosum, qui se opponeret Holoferni, maximè in faucibus & præruptis montium, vbi vnus valet decem hostibus resistere.

Et congregauerunt frumenta. Nam ipsorum agri recenter demessi erant, vt addunt Græca: *Reliquis casibus*, ait libro tertio cap. 3. Vegetius, *potest in tempore subueniri: pabulatio, & annona, in necessitate non habent remedium, nisi ante condita.* Ideoque vetus Romanorum disciplina *in plerisque oppidis ad vsum anni totius, in aceto, frumento, larido, atque hordeo & paleis condita habebat*, inquit in Gordiano Capitolinus. Nam vt ait Vegetius libro 3. cap. 3. *Sæpius penuria, quam pugna consumit exercitum, & ferro sæuior fames est. In omni expeditione vnum & maximum consilium est, vt tibi sufficiat victus, hostes frangat inopia. Ante igitur quàm inchoetur bellum, de copiis, expensisque solers debet esse tractatus, vt pabula, frumentum, cæteraque annonariæ species, quas à Prouincialibus consuetudo deposcit, maturius exigantur, & in opportunis ad rem gerendam, ac munitissimis locis, amplior semper modus, quàm proficit, aggregetur.* Et capite 26. *Qui frumentum, necessariumque commeatum non præparat, vincitur sine ferro.*

vers. 5. *Sacerdos etiam Eliachim*, Græca *Ioachim*, vti & à Nostro vocatur, c. 15. 9. Idem enim hæc duo nomina significant, scilicet *Dei stator*, aut *statorius*, qui scilicet stare fecit acies Iudæorum contra Holofernē. Deus enim tam dicitur אל *El*, quàm יה *ia*, quod est abbreuiatum Iehoua. Hinc patet tempore Xerxis hæc contigisse. Tunc enim pontifex fuit Ioachim, vt dixi in prooemio, qui deficiente rege, remp. administrabat: nam, vt ait Iosephus, libro secundo contra Apion. *Iudaica resp. constitutio communiter sacerdotibus, vt maxima quæque administrent, committit. Omnium verò Pontifici, aliorum rursum sacerdotum principatum demandat.* Breuiter verò, *sacerdotes*, inquit, *sunt inspectores omnium, iudices eorum, quæ ambigua, vindices eorum damnata.*

Et clamauit omnis populus ad Dominum instantia magna. Nota hîc vsum, modum, & vim publicæ orationis & pœnitentiæ in publica calamitate, Christianis imitandum, vt simili modo calamitates suas auertant. Nimirum, 1. clamauit omnis populus instantia magna. 2. Humiliauerunt animas suas in ieiuniis & orationibus. 3. induerunt se ciliciis. 4. prostrauerunt infantes coram Domino & templo. 5. altare operuerunt cilicio, vt publico quasi religionis, iustitiæ, templique, & altaris luctu Deum ad miserandum & succurrendum prouocarent, vt quasi manu facta, vique illata, vt ait Tertul. in Apol. cogerent. Idem fecerunt Niniuitæ, Ionæ 2 & Machab. 2. Machab. 5. 46. ideoquè omnes à Deo exaudiri & liberari meruerunt. vers. 8.

Græca vberius habent: *Populus erat ieiunans, (& ieiunando orans) complures dies in omni Iudæa & Ierusalem ante faciem Sanctorum*, puta sancti, & sancti sanctorum, hoc est templum: Qui enim erant in Ierusalem oraturi, adibant templum; qui verò foris erant, faciem vertebant versus templum.

Tunc Eliachim, Sacerdos Domini magnus circuiuit omnem Israel, vt omnes ad constantiam, confidentiam, & perseuerantiam in orationibus & ieiuniis hortaretur, promittens eis, si id facerent, victoriam. *Præcepta Christi*, ait S. Ambrosius, serm. 86. *Arma sunt Christianis: & diuinus timor terrorem à nobis expellit hostilem. Arma autem hæc nostra sunt, quibus nos saluator instruxit, oratio, misericordia, atque ieiunium. Ieiunium enim melius, quàm murus tuetur; misericordia facilius liberat quàm rapina:* Oratio longius vulnerat quàm sagitta. *Sagitta enim non nisi proximè conspectum percutit aduersarium: oratio autem longius positum vulnerat inimicum.* Græca fusius hîc habent: *Ioachim summus Pontifex, atque omnes, qui coram Domino stabant Sacerdotes, cæterique, qui Domino ministrabant, saccis lumbos suos accincti offerebant iuge illud holocaustum, & vota; & voluntaria populi donaria, puluisque super eorum cidâres*, seu *mitras erat, & clamabant ad Dominum ex tota virtute sua, in bonum:* siue *vt ad benefaciendum & subueniendum visitaret omnem domum Israel.* Pontificem hunc imitentur Episcopi, & Principes, populos sibi commissos circumeant, visitent, animent, instruant, corrigant.

Memores estote Moysi serui Domini, qui Amalec, &c. Vide historiam, Exodi 17. vbi eam explicui. Nota Eliachim æquè ac Moyses duo hîc ad bellum præcipit, primùm vt Deum inuocent, ab eoque victoriam postulent, & expectent; secundum vt vrbes suas muniant, transitus occupent, omniaque humana præsidia ad resistendum conquirant. Deus enim non adiuuat desides, sed laborantes & pugnantes: Vidit hoc gentilis Cato apud Salustium in bello Catilin. dicens: *Non votis, neque suppliciis muliebribus auxilia Deorum parantur, vigilando, agendo, bene consulendo, prosperè omnia cedunt:* nimirum

Altitonans adiuuat non tonantem, sed conantem.

CAPVT QVINTVM.

SYNOPSIS.

Achior dux Ammon Holopherni dat consilium, vt inquirat, an Iudæi in Deum suum peccarint. Sic enim ab eo expugnari facile posse; alioqui Deo suo eos protegente esse inexpugnabiles. Quare magnates Holophernis destinant Achior morti.

1. Nunciatumque est Holoferni principi militiæ Assyriorum, quòd filii Israel præpararent se ad resistendum, ac montium itinera conclusissent, 2. & furore nimio exarsit in iracundia magna, vocauitque omnes principes Moab & duces Ammon, 3. & dixit eis: Dicite mihi quis sit populus iste, qui montana obsidet: aut quæ, & quales, & quantæ sint ciuitates eorum: quæ etiam sit virtus eorum, aut quæ sit multitudo eorum, vel quis rex militiæ illorum. 4. & quare præ omnibus, qui habitant in Oriente, isti contempserunt nos, & non exierunt obuiam nobis, vt susciperent nos cum pace? 5. Tunc Achior dux omnium filiorum Ammon respondens, ait: Si digneris audire Domine mi, dicam veritatem in conspectu tuo, de populo isto, qui in montanis habitat, & non egredietur verbum falsum ex ore meo. 6. Populus iste ex progenie Chaldæorum est. 7. hic primùm in Mesopotamia habitauit, quoniam noluerunt sequi deos patrum suorum, qui erant in Terra Chaldæorum. 8. Deserentes itaque ceremonias patrum suorum, quæ in multitudine deorum erant, 9. vnum Deum cæli coluerunt, qui & præcepit eis vt exirent inde & habitarent in Charan. Cumque operuisset omnem terram fames, descenderunt in Ægyptum, illicque per quadringentos annos sic multiplicati sunt, vt dinumerari eorum non posset exercitus. 10. Cumque grauaret eos rex Ægypti, atque in ædificationibus vrbium suarum in luto & latere subiugasset eos, clamauerunt ad Dominum suum, & percussit totam Terram Ægypti plagis variis. 11. Cumque eiecissent eos Ægyptii à se, & cessasset plaga ab eis, & iterum eos vellent capere, & ad suum seruitium reuocare, 12. fugientibus his Deus cæli mare aperuit, ita vt hinc inde aquæ quasi murus solidarentur, & isti pede sicco fundum maris perambulando transirent. 13. In quo loco dum innumerabilis exercitus Ægyptiorum eos persequeretur, ita aquis coopertus est, vt non remaneret vel vnus, qui factum posteris nunciaret. 14. Egressi verò mare rubrum, deserta Sina montis occupauerunt, in quibus numquam homo habitare potuit, vel filius hominis requieuit. 15. Illic fontes amari obdulcati sunt eis ad bibendum, & per annos quadraginta annonam de cælo consecuti sunt. 16. Vbicumque ingressi sunt sine arcu & sagitta, & absque scuto & gladio, Deus eorum pugnauit pro eis, & vicit. 17. Et non fuit qui insultaret populo isti, nisi quando recessit à cultu Domini Dei sui. 18. Quotiescumque autem præter ipsum Deum suum, alterum coluerunt, dati sunt in prædam, & in gladium, & in opprobrium. 19. Quotiescumque autem pœnituerunt se recessisse à cultura Dei sui, dedit eis Deus cæli virtutem resistendi. 20. Denique Chananæum regem, & Iebusæum, & Pherezæum, & Hethæum, & Heuæum, & Amorrhæum, & omnes potentes in Hesebon prostrauerunt, & terras eorum, & ciuitates eorum ipsi possederunt: 21. & vsque dum non peccarent in conspectu Dei sui, erant cum illis bona: Deus enim illorum odit iniquitatem. 22. Nam & ante hos annos, cùm recessissent à via, quam dederat illis Deus, vt ambularent in ea, exterminati sunt præliis à multis nationibus, & plurimi eorum captiui abducti sunt in terram non suam. 23. Nuper autem reuersi ad Dominum Deum suum, ex dispersione qua dispersi fuerant, adunati sunt, & ascenderunt montana hæc omnia, & iterum possident Ierusalem, vbi sunt sancta eorum. 24. Nunc ergo, mi Domine, perquire: si est aliqua iniquitas eorum in conspectu Dei eorum, ascendamus ad illos, quoniam tradens tradet illos Deus eorum tibi, & subiugati erunt sub iugo potentiæ tuæ. 25. Si verò non est offensio populi huius coram Deo suo, non poterimus resistere illis: quoniam Deus eorum defendet illos: & erimus

in opprobrium vniuerſæ terræ. 26. Et factum eſt, cùm ceſſaſſet loqui Achior verba hæc, irati ſunt omnes magnates Holofernis, & cogitabant interficere eum, dicentes ad alterutrum: 27. Quis eſt iſte, qui filios Iſrael poſſe dicat reſiſtere regi Nabuchodonoſor, & exercitibus eius, homines inermes, & ſine virtute, & ſine peritia artis pugnæ? 28. Vt ergo agnoſcat Achior quoniam fallit nos, aſcendamus in montana: & cùm capti fuerint potentes eorum, tunc cum eiſdem gladio tranſuerberabitur: 29. vt ſciat omnis gens, quoniam Nabuchodonoſor Deus terræ eſt, & præter ipſum alius non eſt.

verſ. 1. *Ilii Iſrael præpararent ſe ad reſiſtendum*: Addunt Græca, *Et in campis poſuiſſet ſcandala*, id eſt obſtacula, verbi gratia, foſſas occultas, murices, & palos acutos, in quæ tranſeuntes incautè Aſſyrii corruerent vel impingerent.

verſ. 3. *Et dixit eis: dicite mihi quis ſit populus iſte?* Hinc rurſum colligitur hæc non ſub Manaſſe, ſed ſub Xerxe contigiſſe. Nam ſub Manaſſe & ex Manaſſe ac primoribus Iudæorum captiuis ſat cognorant Babylonii & Aſſyrii quis & qualis eſſet Iudæorum populus. Vnde qui ſub Manaſſe hæc contigiſſe volunt, dicunt hanc Holophernis interrogationem non eſſe ignorantis, ſed mirantis & indignantis, ac Iudæos quaſi viles contemnentis.

verſ. 4. *Et quare pro omnibus qui habitant in Oriente.* Græca habent: in occidente.

verſ. 5. *Tunc Achior dux omnium filiorum Ammon.* Serarius ſub filiis Ammon comprehendit quoque Idumæos. Hi enim cum eſſent fratres Iudæorum (Iacob enim parens Iudæorum erat frater Eſau, ſiue Edom parentis Idumæorum) cum eos inuadere vellent, vocabant ſe Ammonitas, non Idumæos, ne palam malè audirent, quòd fratres ſuos oppugnarent. Hinc 2. Paral. 20. 1. dicitur: *Congregati ſunt filii Moab, & filii Ammon, & cum eis de Ammonitis ad Ioſaphat.* Vbi vides à filiis Ammon Ammonitas diſtingui. Vbi liber ille traditionum: *Ammonitas Idumæos vult intelligi, qui ob reuerentiam paterni nominis nolebant in priſtino habitu arma mouere contra Iſrael, ſed transfigurabant ſe in habitum Ammonitarum.*

verſ. 6. *Populus iſte ex progenie Chaldæorum eſt*, quia Deus Abraham Hebræorum parentem eduxit de Vr vrbe Chaldæorum. Geneſ. 11. 31.

verſ. 9. *Deſcenderuntque in Ægyptum, illicque per 400. annos ſic multiplicati ſunt.* Hos 400. annos numera ab egreſſu Abrahæ ex Chaldæa & Haran: nam alioqui Hebræi in Ægypto habitarunt duntaxat 215. annis, vti oſtendi Exodi 12. 40.

verſ. 13. *Aquis coopertus eſt* Pharao cum omnibus ſuis. Recenſet Achior miracula, quibus Deus Hebræos ex Ægypto perduxit in Chanaan, quæ omnia explicui in Exodo.

verſ. 17. *Et non fuit qui inſultaret populo iſti, niſi quando receſſit à cultu Domini Dei ſui.* Diſce hîc ſeruire Deo: ſic enim Deus te faciet inexpugnabilem, & omnibus hoſtibus ſuperiorem. Sin autem, ſinet te à quibuſuis ſubigi & conculcari. Idem diſcant vrbes & regna, eorumque reges & principes. Audi graues hac de re duorum Patrum gnomas: vnus eſt S. Hier. Epiſt. 13. *Noſtris*, ait, *peccatis barbari fortes ſunt, noſtris vitiis Romanus fugatur exercitus.* Alter D. Ambr. ſerm. 85. *Ciuitati non niſi propter ciuium peccata infertur excidium. Deſine peccare & ciuitas non peribit*, gentibus ergo peccantibus timenda eſt Dei vindicta & excidium: non peccantibus verò ſperanda eſt ſecuritas & felicitas.

Nam & ante hos annos, cum receſsiſſet à via (religione & lege) *quam dederat illis Deus &c. captiui abducti ſunt* à Nabuchodonoſor in Babyloniam, quæ celeberrima, vniuerſalis, & propria Iudæorum fuit captiuitas, è qua ſub Cyro redierunt, talis verò non fuit illa, quæ contigit ſub Manaſſe: nam illa non fuit vniuerſalis. Alia verò captiuitas decem tribuum ſub Ezechia facta à Salmanaſar pariter non fuit vniuerſalis, quia non fuit omnium, puta 12. tribuum, ſed decem duntaxat. Rurſum illa fuit perpetua, quia ex illa nunquam redierunt Iſraelitæ. verſ. 22.

Addit Græcus: *& templum Dei ipſorum factum eſt in pauimentum.* Vatab. *ſolo æquatum*, quia à Chaldæis combuſtum. Hinc patet poſt excidium Ieruſalem hæc contigiſſe. Bellar. verò Serarius & alii, qui volunt ante excidium hæc accidiſſe, reſpondent verba hæc à quopiam inſerta eſſe Græco textui, eo quòd deſint in Latino, ideoque parui eſſe facienda. Alii reſpondent Manaſſen ſua idololatria vilipendiſſe, abieciſſe, & prophanaſſe templum, imò multis in locis illud diruiſſe & quaſi ſolo æquaſſe.

Non poterimus reſiſtere eis, quoniam Deus eorum defendit eos. Iam *ſi Deus pro nobis quis contra nos*, Rom. 8. Hæc verba bilem mouerunt Holopherni, vt Achior deſtinaret morti, eo quòd nullum Deum agnoſceret, niſi Nabuchodonoſor. verſ. 25.

Vt ſciant omnes gentes quoniam Nabuchodonoſor Deus terræ eſt, rectè terræ, quia nihil iuris vel virium habet in cœlum, nec vltra terram eius poteſtas ſe porrigit. Quocirca falsò vult eſſe Deus. Deus enim dominatur tam cœlo quam terræ. Cur ergò ſuperbis & inſanis, ô vermicule terræ, & Deum cœli ad duellum prouocas, vt eum diuinitate ſua priues & deiicias? Prudenter Tertul. Apolog. 13. *Eſto*, inquit, *religioſus in Deum, qui vis illum propitium Imperatori. Deſine alium Deum credere vel colere, atque ita & hunc Deum dicere, cui Deo opus eſt.*

CAPVT SEXTVM.

SYNOPSIS.

Holophernes Achior ligatum mittit in Bethuliam, vt ea capta, ipsum cum ciuibus occidat: benignè eum excipiunt & solantur Iudæi.

1. FActum est autem cùm cessassent loqui, indignatus Holofernes vehementer, dixit ad Achior: 2. quoniam prophetasti nobis dicens, quod gens Israel defendatur à Deo suo, vt ostendam tibi quoniam non est Deus, nisi Nabuchodonosor: 3. cùm percusserimus eos omnes, sicut hominem vnum, tunc & ipse cum illis Assyriorum gladio interibis, & omnis Israel tecum perditione disperiet: 4. & probabis quoniam Nabuchodonosor Dominus sit vniuersæ terræ: tuncque gladius militiæ meæ transiet per latera tua, & confixus cades inter vulneratos Israel, & non respirabis vltrà, donec extermineris cum illis, 5. Porrò autem si prophetiam tuam veram existimas, non concidat vultus tuus, & pallor, qui faciem tuam obtinet, abscedat à te, si verba mea hæc putas impleri non posse. 6. Vt autem noueris quia simul cum illis hæc experieris, ecce ex hac hora illorum populo sociaberis, vt, dum dignas mei gladii pœnas exceperint, ipse simul vltioni subiaceas. 7. Tunc Holofernes præcepit seruis suis, vt comprehenderent Achior, & perducerent eum in Bethuliam, & traderent eum in manus filiorum Israel. 8. Et accipientes eum serui Holofernis, profecti sunt per campestria: sed cùm appropinquassent ad montana, exierunt contra eos fundibularii. 9. Illi autem diuertentes à latere montis, ligauerunt Achior ad arborem manibus & pedibus, & sic vinctum restibus dimiserunt eum, & reuersi sunt ad dominum suum. 10. Porrò filii Israel descendentes de Bethulia, venerunt ad eum: Quem soluentes duxerunt ad Bethuliam, atque in medium populi illum statuentes, percunctati sunt quid rerum esset, quòd illum vinctum Assyrii reliquissent. 11. In diebus illis erant illic principes, Ozias filius Micha de tribu Simeon, & Charmi, qui & Gothoniel. 12. In medio itaque seniorum, & in conspectu omnium, Achior dixit omnia quæ locutus ipse fuerat ab Holoferne interrogatus: & qualiter populus Holofernis voluisset propter hoc verbum interficere eum, 13. & quemadmodum ipse Holofernes iratus iussent eum Israelitis hac de causa tradi: vt, dum vicerit filios Israel, tunc & ipsum Achior diuersis iubeat interire suppliciis, propter hoc quod dixisset: Deus cæli defensor eorum est. 14. Cumque Achior vniuersa hæc exposuisset, omnis populus cecidit in faciem, adorantes Dominum, & communi lamentatione & fletu vnanimes preces suas Domino effuderunt, 15. dicentes: Domine Deus cæli & terræ: intuere superbiam eorum, & respice ad nostram humilitatem, & faciem sanctorum tuorum attende, & ostende quoniam non derelinquis præsumentes de te: & præsumentes de se, & de sua virtute gloriantes, humilias. 16. Finito itaque fletu, & per totam diem oratione populorum completa, consolati sunt Achior, 17. dicentes: Deus patrum nostrorum, cuius tu virtutem prædicasti, ipse tibi hanc dabit vicissitudinem, vt eorum magis tu interitum videas. 18. Cùm verò Dominus Deus noster dederit hanc libertatem seruis suis, sit & tecum Deus in medio nostri: vt sicut placuerit tibi, ita cum tuis omnibus conuerseris nobiscum. 19. Tunc Ozias, finito consilio, suscepit eum, in domum suam, & fecit ei cœnam magnam. 20. Et vocatis omnibus presbyteris, simul expleto ieiunio refecerunt. 21. Postea verò conuocatus est omnis populus, & per totam noctem intra ecclesiam orauerunt, petentes auxilium à Deo Israel.

Quoniam

Voniam prophetasti, id est prædixisti, non ex oraculo à Deo accepto, sed ex humana prudentia, & priorum temporum experientia.

vers. 4. *Non respirabis vltra, donec extermineris*: τὸ *donec* refer non ad *non respirabis*, nam qui non respirat, iam est exterminatus & mortuus: sed superius ad *gladius transiet per latera tua & confixus cades*, ita scilicet vt *non respires vltra*, hoc est donec omnino exanimeris & extermineris cum illis.

vers. 6. *Illorum populo sociaberis*, q.d. videris, ô Achior, occultus Iudæorum socius & fautor, ideóque mei proditor: quare vade ad illos, quorum societatem meæ prætulisti, estóque apertus mihi hostis, vti illi sunt, vt quorum in hostilitate es socius, eorundem in internecione vindictæ meæ sis particeps.

vers. 10. *Porrò filii Israel descendentes de Bethulia, venerunt ad eum*: Bethulia erat vrbs Galilææ in tribu Zabulon sita in monte, tribus leucis distans à Dothain, vbi Ioseph à fratribus captus, & tunica polymita spoliatus est. Addunt Brocardus & Adrich. etiamnunc hodie ibidem vestigia castrorum Holophernis cerni. *Bethulia* Hebr. idem est quod *virginitas Dei*. Ipsa enim quasi virgo intacta est ab excidio Holophernis per castam Iudith.

Porrò Bethulia propria erat tribus Zabulon, C idcóque ad regnum Israel, siue decem tribuum pertinens: sed iis in Assyriam abductis tribus Iuda, eam ac plures alias Israelis vrbes sibi vendicauit: tota enim Chananæa à Deo data erat posteris Iacob, quorum parte abducta, cæteri superstites, puta Iudæi, quasi fratres in decem tribuum quasi fratrum suorum hæreditatem iure propinquitatis & naturæ successerunt.

vers. 11. *In diebus illis erant illic principes Ozias filius Micha de tribu Simeon, & Charmi, qui & Chonothiel.* Licet enim Bethulia esset in tribu Zabulon, tamen ex alia tribu, puta Simeon habuit D Ducem, vti toti Israeli præfuere Iudices ex variis tribubus oriundi. Hinc & Ozias hîc c.8.34. Vocatur *Princeps Iuda* & c.13.23. *Princeps populi Israel*. Lyran. & Dion. censent Oziam & Charmi fuisse sacerdotes seniores, quia in Græco vocantur presbyteri. Sed πρέσβυς, id est presbyter vocatur senior & maior natu, siue laïcus sit, siue sacerdos. Hinc rursum hæc videntur non contigisse sub rege Manasse; sed post captiuitatem sub Ducibus Ozia & Charmi.

vers. 15. *Et faciem sanctorum tuorum*, Græcè *sanctificatorum*, id est fidelium tuorum, qui sese per circumcisionem tibi dicarunt, & nunc rursum per E ieiunium, orationem, & supplices preces totos se tibi sanctificant, id est dicant & consecrant.

Quoniam non derelinquis præsumentes de te, hoc est confidentes in te, hi enim præ omnibus, & ante omnia sumunt quasi Deum operum suorum ducem & belli ductorem, ac per eum certam sperant victoriam. Sic S. Germanus vt grassans incendium æger euaderet, ab aliis se moueri *fidei præsumptione non est passus*, ait Beda lib. 1. hist. A Angl. c. 19. *Et præsumentes de se*, id est sibi, suisque viribus præfidentes: vnde explicans subdit *& de sua virtute gloriantes humilias*. Audi S. Bern. lib. de grad. humilit. grad. 7. *Qui alios se præcellere putat, quomodo non plus de se, quàm de aliis præsumat? Primus in conuentibus residet, in consiliis primus respondet, non vocatus accedit, non missus se intromittit, reordinat ordinata, reficit facta quidquid ipse non fecerit aut ordinauerit, non rectè factum, nec pulchrè existimat ordinatum. Iudicat iudicantes, præiudicat iudicaturis.*

Consolati sunt Achior, non tamen eum consiliis suis adhibuerunt, vel bello præfixerunt, quia transfugarum suspecta est fides. sic enim Iudith fictè transfugiens ad Assyrios, Chusai ad Absa- vers. 16.
B lonem 2. Reg. 17. Sinon ad Troianos, Zopyrus Darii Histaspis dux ad Babylonios, eos hostibus suis tradiderunt.

Postea verò (post refectionem & conuiuium frugale) *conuocatus est omnis populus, & per totam noctem intra Ecclesiam orauerunt petentes auxilium à Deo Israel.* Nam vt ait S. Hier. Epist. ad Eustochium. *Ita tibi semper comedendum est, vt cibum & oratio sequatur & lectio.* Et ad Lætam, de institutione filiæ: *sic comedat vt semper esuriat; vt statim post cibum possit legere & psallere.* Tertull. Apolog. 39. refutans Gentilium de crapula Christianorum calumniam, qua in eos iactabant illud Diogenis. *Megarenses obsonant quasi crastino* vers. 21.
C *die morituri, ædificant quasi nunquam morituri.* Agapen, id est conuiuium omnibus Christianis post Eucharistiam commune charitatis, ita describit. *Non prius discumbitur, quam oratio ad Deum prægustetur, editur quantum esurientes cupiunt, bibitur quantum pudicis est vtile: ita saturantur, vt qui meminerint etiam per noctem adorandum Deum sibi esse: ita fabulantur, vt qui sciant dominum audire. Post aquam manualem & lumina, vt quisque de scripturis sanctis, vel de proprio ingenio potest, prouocatur in medium Deo canere: hinc probatur quomodo biberit. Atque oratio conuiuium dirimit: inde disceditur non in cateruas cæsionum, neque in classes discursationum,*
D *nec in eruptiones lasciuiarum, sed ad eandem curam modestiæ, vt qui non tam cœnam cœnauerint, quam disciplinam.* Legant hæc fideles & priorum Christianorum in conuiuiis frugalitatem & pietatem imitentur. Nota τὸ *intra Ecclesiam*, id est intra Synagogam, hoc est concionis & orationis locum qui exinde Græcè συναγωγὴ dicitur; nam Iudæi templum non habebant in Bethulia, sed tantùm in Ierusalem, Synagogam verò loco templi habebant in singulis vrbibus maioribus. Vide hîc pariter antiquitatem nocturnarum vigiliarum, qua magnis festis, vel ob vrgentes calamitates
E totus populus peruigilabat in templo Ierosolymis, & extra Ierosolymam in proseucha (vt habet Græcus hîc) siue synagoga vacans orationi. Vnde Iosephus in vita sua: *Sequenti*, inquit, *die populus conuenit in proseuchas, quam vocant precationis domum amplam.* Idem Philo de vita Mosis lib. 3. *Apud Iudæos*, inquit, *destinata oppidatim Sacris precationibus loca, quæ proseuchas vulgus nominat.*

De sacris hisce vigiliis, vide S. Basil. in Psal. 114. Euseb. lib. 6. hist. c. 7. Tertull. lib. 2. ad vxorem c. 4.

Q

CAPVT SEPTIMVM.

SYNOPSIS.

Holophernes obsidione cingit Bethuliam, aquæductum incidit, fontes occupat, itáque siti obsessos ad deditionem flagitandam cogit, sed Ozias suadet, vt ad quinos dies opem exspectent.

1. Holophernes autem altera die præcepit exercitibus suis, vt ascenderent contra Bethuliam. 2. Erant autem pedites bellatorum centum viginti millia, & equites viginti duo millia, præter præparationes virorum illorum, quos occupauerat captiuitas, & abducti fuerant de prouinciis & vrbibus vniuersæ iuuentutis. 3. Omnes parauerunt se pariter ad pugnam contra filios Israel, & venerunt per crepidinem montis vsque ad apicem, qui respicit super Dothain, à loco qui dicitur Belma, vsque ad Chelmon qui est contra Esdrelon. 4. Filii autem Israel vt viderunt multitudinem illorum, prostrauerunt se super terram, mittentes cinerem super capita sua, vnanimes orantes vt Deus Israel misericordiam suam ostenderet super populum suum. 5. Et assumentes arma sua bellica, sederunt per loca, quæ ad angusti itineris tramitem dirigunt inter montosa, & erant custodientes ea tota die & nocte. 6. Porrò Holofernes, dum circuit per gyrum, reperit quòd fons, qui influebat, aquæductum illorum à parte australi extra ciuitatem dirigeret: & incidi præcepit aquæductum illorum. 7. Erant tamen non longè à muris fontes, ex quibus furtim videbantur haurire aquam, ad refocillandum potius quàm ad potandum. 8. Sed filii Ammon & Moab accesserunt ad Holofernem, dicentes: Filii Israel, non in lancea nec in sagitta confidunt, sed montes defendunt illos, & muniunt illos colles in præcipitio constituti. 9. Vt ergo sine congressione pugnæ possis superare eos, pone custodes fontium, vt non hauriant aquam ex eis, & sine gladio interficies eos, vel certè fatigati tradent ciuitatem suam quam putant in montibus positam superari non posse. 10. Et placuerunt verba hæc coram Holoferne, & coram satellitibus eius, & constituit per gyrum centenarios per singulos fontes. 11. Cumque ista custodia per dies viginti fuisset expleta, defecerunt cisternæ, & collectiones aquarum, omnibus habitantibus Bethuliam, ita vt non esset intra ciuitatem, vnde satiarentur vel vna die, quoniam ad mensuram dabatur populis aqua quotidie. 12. Tunc ad Oziam congregati omnes viri, feminæque, iuuenes, & paruuli, omnes simul vna voce 13. dixerunt: Iudicet Deus inter nos & te, quoniam fecisti in nos mala, nolens loqui pacificè cum Assyriis, & propter hoc vendidit nos Deus in manibus eorum. 14. Et ideo non est qui adiuuet, cùm prosternamur ante oculos eorum in siti, & perditione magna. 15. Et nunc congregate vniuersos qui in ciuitate sunt, vt spontè tradamus nos omnes populo Holofernis. 16. Melius est enim vt captiui benedicamus Dominum, viuentes, quàm moriamur, & simus opprobrium omni carni, cùm viderimus vxores nostras, & infantes nostros, mori ante oculos nostros. 17. Contestamur hodie cælum & terram, & Deum patrum nostrorum, qui vlciscitur nos secundum peccata nostra, vt iam tradatis ciuitatem in manu militiæ Holofernis, & sit finis noster breuis in ore gladii, qui longior efficitur in ariditate sitis. 18. Et cùm hæc dixissent, factus est fletus & vlulatus magnus in ecclesia ab omnibus, & per multas horas vna voce clamauerunt ad Deum, dicentes: 19. Peccauimus cum patribus nostris, iniustè egimus, iniquitatem fecimus. 20. Tu, quia pius es, miserere nostri, aut in tuo flagello vindica iniquitates nostras, & noli tradere confitentes te, populo qui ignorat te, 21. vt non dicant inter Gentes: Vbi est Deus eorum? 22. Et cùm fatigati clamoribus, & his fletibus lassati siluissent, 23. exurgens Ozias infusus lacrymis, dixit: Æquo animo estote fratres, & hos quinque dies expectemus à Domino misericordiam. 24. Forsitan enim indignationem suam abscindet, & dabit gloriam nomini suo. 25. Si autem transactis quinque diebus non venerit adiutorium, faciemus hæc verba, quæ locuti estis.

vers. 1. *Entum viginti millia.* Græca habent, 170. *millia peditum.*

Equites 22. millia. Accesserant ergo auxiliares copiæ, & nouorum equitum decem millia: nam c. 2. 7. tantum recensita sunt equitum decem millia. Hæc auxilia submittebat Nabuchodonosor, qui & ipse cum toto exercitus robore subsequi destinabat, vt habet Græcus c. 2.

vers. 2. *A loco qui dicitur Belma vsque ad Chelmon.* Belma est vrbs ad radices montis, in quo sita est Bethulia; quæ à Brocardo Abelina vocatur. Ibidem iuxta Dothain est vrbs *Chelmon*, vel vt Græcus habet *Cyamon*: in vtraque castra metatus est Holophernes, vt habet Græcus, aciemque instruxit ad pugnam & vrbis oppugnationem.

vers. 6. *Quod fons, qui influebat, aquaductum &c. dirigeret*, hoc est aquam in vrbem per aquæductum transfunderet, ideoque aquæductum incidens Holophernes aquam ab vrbe auertit. Suspicatur Serarius pro *dirigeret* legendum *dirigaret*, id est irrigaret, sed τὸ *dirigeret* sat planè huic loco conuenit. Fons enim per canalem aquam dirigit & transmittit in vrbem.

vers. 8. *Filii Ammon & Moab accesserunt ad Holophernem.* Græca habent, *Principes Idumæi & Moabitici.* Idumæi enim inuadentes Iudæos fingebant fecisse Ammonitas vt dixi c. 5. v. 9. Hi ergo suaserunt Holopherni, vt fontes occuparet, itaque Iudæos siti conficeret.

Mysticè: *Tunc incidit diabolus aquaductum, cum facit interrumpere studia literarum. Erant autem non longè à muris fontes, dogmata Philosophorum, qui scientiæ & honestatis aliquod conferunt solatium, ex quibus videbantur haurire aquam ad refocillandum potius quàm ad potandum:* ita Ra- A banus; sic & S. Aug. in Psal. 73. & S. Greg. in cap. 4. Cant. Rursum incidit diabolus aquæductum, cum nos ab oratione auertit: per orationem enim quasi canalem omnis Dei gratia in nos influit, vnde ea succisa diabolus nos superat & capit.

Defecerunt cisternæ & collectiones aquarum. Addunt Græca: *Et consternati sunt infantes eorum, & iuuenes defecerunt præ siti, & cadebant in plateis ciuitatis, & transitibus portarum, & non erat vltra robur in eis.* vers. 11.

Tunc ad Oziam congregati sunt vniuersi, siti vers. 12.
confecti postulantes magnis vocibus, vt Bethuliam Holopherni dederet. Nihil enim atrocius obsessis accidit, quàm sitis: B longè enim acriùs cruciat sitis, quam fames, vnde duces vrbem quampiam obsidentes solent auertere aquas, vt ciues siti conficiant, itáque ad deditionem cogant: iuxta illud *Adhæsit lingua lactentis ad palatum eius in siti.* Thren. 4. Nota est Lysimachi regis Macedonum historia, qui cum in Thracia aquæ penuria sitique laboraret, se cum castris tradidit hosti, sed hausta aqua exclamauit: *O dii quam paruæ voluptatis causa me ex rege seruum effeci?* Idem dicant cupidi, qui pro puncto voluptatis se mancipia efficiunt infernalis Holophernis, hoc est diaboli, qui eos in gehenna, siti conficiet, vt clament cum diuite epulone. C *Pater Abraham miserere mei & mitte Lazarum, vt intingat extremum digiti sui in aquam, & refrigeret linguam meam, quia crucior in hac flamma. Lucæ 16.*

Factus est fletus & vlulatus magnus in Ecclesia, vers. 18.
Græcè ἐν συναγωγῇ idest in synagoga, vbi erat locus orationis.

CAPVT OCTAVVM.

SYNOPSIS.

R*Ecensetur Iudithæ prosapia, solitudo, cilicium, ieiunia, castitas. Ipsa principes timidos increpat, ac patrum exemplo in spem opis diuinæ erigit.*

1. ET factum est, cum audisset hæc verba Iudith vidua, quæ erat filia Merari, filii Idox, filii Ioseph, filii Oziæ, filii Elai, filii Iamnor, filii Gedeon, filii Raphaim, filii Achitob, filii Melchiæ, filii Enan, filii Nathaniæ, filii Salathiel, filii Simeon, filii Ruben: 2. & vir eius fuit Manasses, qui mortuus est in diebus messis hordeaceæ: 3. instabat enim super alligantes manipulos in campo, & venit æstus super caput eius, & mortuus est in Bethulia ciuitate sua, & sepultus est illic cum patribus suis. 4. Erat autem Iudith relicta eius vidua iam annis tribus, & mensibus sex. 5. Et in superioribus domus suæ fecit sibi secretum cubiculum, in quo cum puellis suis clausa morabatur, 6. & habens super lumbos suos cilicium, ieiunabat omnibus diebus vitæ suæ, præter sabbata, & neomenias, & festa domus Israel. 7. Erat autem eleganti aspectu nimis, cui vir suus reliquerat diuitias multas, & familiam copiosam, ac possessiones armentis boum & gregibus ouium plenas. 8. Et erat hæc in omnibus famosissima, quoniam timebat Dominum valdè, nec erat qui loqueretur de illa verbum malum. 9. Hæc itaque cùm audisset, quoniam Ozias promisisset quòd transacto quinto die traderet ciuitatem, misit ad presbyteros Chabri & Charmi. 10. Et venerunt ad illam, & dixit illis: Quod est hoc verbum, in quo consensit Ozias, vt tradat

ciuitatem Assyriis, si intra quinque dies non venerit vobis adiutorium? 11. Et qui
estis vos, qui tentatis Dominum? 12. Non est iste sermo, qui misericordiam pro-
uocet, sed potiùs qui iram excitet, & furorem accendat. 13. Posuistis vos tempus mi-
serationis Domini, & in arbitrium vestrum, diem constituistis ei. 14. Sed quia pa-
tiens Dominus est, in hoc ipso pœniteamus, & indulgentiam eius fusis lacrymis po-
stulemus: 15. non enim quasi homo, sic Deus comminabitur, neque sicut filius homi-
nis ad iracundiam inflammabitur. 16. Et ideo humiliemus illi animas nostras, & in
spiritu constituti humiliato, seruientes illi, 17. dicamus flentes Domino, vt secun-
dùm voluntatem suam sic faciat nobiscum misericordiam suam: vt sicut conturbatum
est cor nostrum in superbia eorum, ita etiam de nostra humilitate gloriemur: 18. quo-
niam non sumus secuti peccata patrum nostrorum, qui dereliquerunt Deum suum, et
adorauerunt Deos alienos, 19. pro quo scelere dati sunt in gladium, & in rapinam,
& in confusionem inimicis suis: nos autem alterum Deum nescimus præter ipsum.
20. Expectemus humiles consolationem eius, & exquiret sanguinem nostrum de
afflictionibus inimicorum nostrorum, & humiliabit omnes Gentes, quæcumque insur-
gunt contra nos, & faciet illas sine honore Dominus Deus noster. 21. Et nunc fra-
tres, quoniam vos estis presbyteri in populo Dei, & ex vobis pendet anima illorum,
ad eloquium vestrum corda eorum erigite, vt memores sint, quia tentati sunt patres
nostri vt probarentur, si verè colerent Deum suum. 22. Memores esse debent, quo-
modo pater noster Abraham tentatus est, & per multas tribulationes probatus, Dei
amicus effectus est. 23. Sic Isaac, sic Iacob, sic Moyses, & omnes qui placuerunt
Deo, per multas tribulationes transierunt fideles. 24. Illi autem, qui tentationes non
susceperunt cum timore Domini, & impatientiam suam & improperium murmura-
tionis suæ contra Dominum protulerunt, 25. exterminati sunt ab exterminatore,
& à serpentibus perierunt. 26. Et nos ergo non vlciscamur nos pro his quæ patimur,
sed reputantes peccatis nostris hæc ipsa supplicia minora esse flagella Domini quibus
quasi serui corripimur, ad emendationem, & non ad perditionem nostram euenisse
credamus. 28. Et dixerunt illi Ozias, & presbyteri: Omnia, quæ locuta es, vera
sunt, & non est in sermonibus tuis vlla reprehensio. 29. Nunc ergo ora pro nobis,
quoniam mulier sancta es, & timens Deum. 30. Et dixit illis Iudith: sicut quod
potui loqui, Dei esse cognoscitis: 31. ita quod facere disposui, probate si ex Deo
est, & orate vt firmum faciat Deus consilium meum. 32. Stabitis vos ad portam
nocte ista, & ego exeam cum Abra mea: & orate, vt sicut dixistis, in diebus quinque
respiciat Dominus populum suum Israel. 33. Vos autem nolo vt scrutemini actum
meum, & vsque dum renunciem vobis, nihil aliud fiat, nisi oratio pro me ad Do-
minum Deum nostrum. 34. Et dixit ad eam Ozias princeps Iuda: Vade in pace,
& Dominus sit tecum in vltionem inimicorum nostrorum. Et reuertentes abie-
runt.

vers. 1.

Vdith vidua. Nonnulli censent Iudith esse nomen commune sicut est Abra, sed huic heroinæ appropriatum, יהודי *Iehudi* enim idem est, quod Iudæus, vnde יהודית Iehudit, & per crasin, Iudith, idem est, quod Iudæa. A

Verius est Iudith esse nomen proprium, cuius etymon aptè hic congruit. Iudith enim Hebr. idem est quod confitens, laudans, glorificans, scilicet Deum: הודה *hoda* enim significat confiteri, laudare, celebrare. Ad hoc enim Iudith à turba secessit in suum oratorium, vt Deum assiduè oraret & laudaret. Audi S. Fulgen. Epist. 2. de statu viduali citantem hæc verba de Iudith, *ecce vidua præclara natalibus, facultatibus diues, ætate iuuenis, specie amabilis, diuitias contempsit, delicias respuit, carnis incentiua calcauit, & induta virtute ex alto non quæsiuit secundo famulari connubio. Propterea testimonio tam præclari operis apparuit, quantum Deo dilecta sit continentia vidualis.* B

Filia Merari filii Idoe: nota Sedecim duntaxat generationes & totidem aui Iudith hîc recensentur, cum tamen à Iacob communi Iudæorũ patriarcha vsque ad captiuitatem Babylonicam, quæ æuum Iudith antecessit, numerentur 26. generationes Matth. 1. Alterutrum ergo hîc dicendum est, scilicet vel non omnes Iudith auos hîc recenseri, vti nec recensentur Elcanę 1. Reg. 1.1. nec Saülis ibidem cap. 9. v. 1. sufficit enim S. Script. genealogiam alicuius ad virum aliquem illustrem v.g. in Saüle ad Iemini perducere.

Aut certè auos & proauos Iudith in senio generasse filios. Hac enim de causa ab Esdra vsq; ad Aaron numerantur generationes sedecim. 1. Esdræ c. 7. v. 2. cum tamen 1. Paral. 6. 3. à Iosedec qui fuit coæuus imo frater Esdræ vsq; ad Aaron numerentur generationes 22. Sic S. Matthæus cap. 1. à Christo ad Dauidem numerat generationes & auos 28. cum S. Lucas c. 3. numeret. 43. Quare? hi Lucæ citius, illi Matthæi tardius generarunt.

Filii Simeon, filii Ruben. Hinc aliqui putant Iu- A dith oriundam ex tribu Ruben: Verùm illam prognatam fuiſſe ex tribu Simeon, liquet ex ipſis eius verbis, cap. 9. 2. Quare Græca hîc pro *filii Ruben* habent *filij Iſrael*, id eſt Iacob, & ita legendum cenſent ſanctus Fulg. Epiſt. 2. c. 24. Bellarm. lib. 1. de verbo Dei, c. 12. Serarius, Mariana, & alii. Quia tamen Codices Romæ correcti, cæterique conſtanter habent *filii Ruben*, dicendum eſt hunc Ruben non eſſe Patriarcham & primogenitum Iacob, ſed eſſe virum illuſtrem ex tribu Simeon, ad quem proinde genus Iudithæ hîc producit, in eoque terminat, non progrediendo ad eius patres & auos vſque ad Simeon Patriarcham, & ſecundum Iacobi filium. Id ita eſſe liquet ex dictis, & ex eo quòd Rubeo B primogenitus Iacob nullum habuerit filium, qui vocatus ſit Simeon, vt patet Geneſ. 46. 9. & 1. Paral. 5. v. 3. Ita Lyran.

verſ. 2. *Vir eius Manaſſes.* Græca addunt eum ex eadem cum Iudith fuiſſe tribu & patria.

Inſtabat Græcè ἐπέστη, i. *ſupra ſtabat:* vnde putant nonnulli Manaſſen fuiſſe præfectum meſſis, non ſuæ, ſed publicæ, ſiue totius campi Bethuliæ. Sic enim Romæ & alibi, publici ſunt rei frumentariæ & annonæ præfecti. Sic Ioſephus in vita ſua ait Arbutio magni campi præfecturam creditam fuiſſe.

verſ. 4. *Menſibus ſex:* Græca habent *menſibus quatuor.*

verſ. 5. *Et in ſuperioribus domus ſuæ*, puta in tabulato, ſiue ſolario *fecit ſibi ſecretum cubiculum, in quo cum* C *puellis* (ancillis) *ſuis clauſa morabatur:* tum vt fugeret viros & turbas viſitantium; itáque & caſtitati & famæ ſuæ conſuleret; tum vt tota vacaret orationi, & Deo. Hæc ergo prima eſt Iudithæ viduæ dos, ſcilicet amor ſilentii & ſolitudinis. Hinc ſanctus Hieronymus, Epiſt. Furiæ viduæ hoc dat monitū: *Iuuenum fuge conſortia, noli in publicum procedere, & ſpadonum exercitu præeunte, viduarum libertate circumferri: ſanctarum virginum & viduarum ſocietatem appete. Et ſi ſermocinandi cum viris incubuerit neceſſitas, arbitros ne deuites; tantaque confabulandi fiducia ſit, vt intrante alio, nec pauces, nec erubeſcas. Speculum mentis eſt facies: & taciti oculi, cordis fatentur arcana.* Et inferius. *Redime virgines, quas in cubiculum Regis inducas: Suſcipe* D *viduas, quas inter virginum lilia, & martyrum roſas, quaſi quaſdam violas, miſceas: pro corona ſpinea, in qua Chriſtus mundi delicta portauit, talia ſerta compone.*

verſ. 6. *Et habens ſuper lumbos ſuos cilicium.* Carnem aſſiduè ſuis ſetis quaſi aciculis ſtimulans & pungens, eoque dolore voluptatis turpis cum ſanguine iuuenili ebullientes ſtimulos comprimens, & extinguens. Hos enim magis domat cilicium vt pote aſſiduum & continuum quaſi tranſeuntes flagellorum dolores & verbera. Itaque iuuenes, præſertim fœminæ viduæ obarment ſe cilicio tanquam præſidio validiſſimo ad carnem domandam, & caſtitatem ſeruandam. Vide noſtrum Gretſerum, lib. de diſciplinis: nam, vt ait S. Hie- E ronymus, Epiſt. 11. ad Ageruchiam viduam: *Et certè multo laborioſius eſt, non frui eo, quod habeas, quàm deſiderare, quòd amiſeris. Vnde & virginitas in eo facilior eſt, quòd carnis incentiua non nouit; & viduitas in eo ſollicitior eſt, quòd præteritas animo recolit voluptates.*

Et anterius exempla caſtitatis gentilium matronarum quæ caſtitatem vitæ prætulerunt, proponens: *ſtringam*, inquit, *breuiter reginam Carthaginis, quæ magis ardere voluit, quàm Hiarbæ regi nubere: & Haſdrubalis vxorem, quæ, apprehenſis vtraque manu liberis in ſubiectum ſe præcipitauit incendium, ne pudicitiæ damna ſentiret; & Lucretiam, quæ, amiſſa gloria caſtitatis, noluit pollutæ conſcientiæ ſuperuiuere.*

Ieiunabat omnibus diebus vitæ ſuæ, præter ſabbatha. Porrò ieiunabant Iudæi à manè ad veſperam, nec ante conſpectum Heſperi, & ſtellarum, cibum ſumebant, vti etiamnum ieiunant Turcæ.

Tertia fuit hæc dos Iudithæ, perpetuum ſcilicet ieiunium, quòd incendio luxuriæ fomenta deliciarum, imò ciborum neceſſariorum ſubtrahebat. Nota illud.

Subtrahe ligna foco ſi vis reſtinguere flammam.

Audi ſanctum Hieronymum, epiſt. 9. ad Saluinam de viduitate ſeruanda: *Tu verò, quæ in tumulo mariti ſepeliſti omnes pariter voluptates, quæ iſtam purpuriſſo & ceruſſa faciem ſuperſerentium lacrymis diluiſti, quæ pullam tunicam, nigroſque calceolos, candidæ veſtis & aurati ſocci depoſitione, ſumpſiſti: nihil habes neceſſe aliud, niſi perſeuerare in ieiunio. Pallor, & ſordes gemmæ tuæ ſint: Plumarum mollities iuuenilia membra non foueat: balnearum calor nouum adoleſcentulæ ſanguinem non incendat. Audi, quid ex perſona viduæ continentis ethnicus Poeta decantet. Ille meos, primus qui me ſibi iunxit, amores abſtulit, ille habeat ſecum, ſeruetque ſepulchro. Si tantı vaſiſſimum vitrum, quanti pretioſiſſimum margaritum? Si ſic communi lege naturæ damnat omnes gentilis viduæ voluptates: quid expectandum eſt à vidua Chriſtiana, quæ pudicitiam ſuam non ſolum ei debet, qui defunctus eſt, ſed & ei, cum quo regnatura eſt.* Et inferius: *Multo melius eſt ſtomachum te dolere, quàm mentem, imperare corpori, quàm ſeruire, greſſu vacillare, quàm pudicitia.* Idem epiſt. 10. ad viduam Furiam: *Ardentes*, inquit, *diaboli ſagittæ ieiuniorum & vigiliarum rigore retorquendæ ſunt: Cæterum vidua quæ in deliciis eſt, viuens mortua eſt*, 1. Timoth. 5. Et inferius: *Apoſtolus macerat corpus ſuum, & animæ ſubiicit imperio, ne quod aliis præcipit, ipſe non ſeruet: Et adoleſcentula feruente cibis corpore,* D *de caſtitate ſecura eſt? Neque verò hæc dicens: condemno cibos, quos Deus creauit ad vtendum cum gratiarum actione, ſed iuuenibus & puellis incentiua aufero voluptatum. Non Aethnæi ignes, non Vulcania tellus, non Veſuuius & Olympus tantis ardoribus æſtuant, vt iuueniles medullæ vino plenæ & dapibus inflammatæ.* Deinde eam exhortans, vt vino, carneque abſtineat, addit: *Nihilque ita ſciat conducere Chriſtianis adoleſcentibus, vt eſum olerum.* Vnde & in alio loco. *Qui infirmus eſt*, ait, *olera non manducet, ardorque corporum frigidioribus epulis temperandus eſt?* Et mox: *Quidquid fuerit ſeminarium voluptatum, venenum puta. Parcus cibus, & venter ſemper eſuriens triduanis ieiuniis præfertur. Et multò melius eſt quotidie parùm, quàm rarò ſatis ſumere.* E *Pluuia illa optima eſt, quæ ſenſim deſcendit in terram. Subitus & nimius imber in præceps arua ſubuertit. Quando comedis, cogita quod ſtatim tibi orandum, illico, & legendum ſit.* Et poſt nonnulla: *O ſi videret ſororem tuam! ieiunia pro ludo habet, orationem pro deliciis.*

Cui vir ſuus reliquerat diuitias multas, quas ipſa

non ad suum, sed ad egentium vsum erogabat. A Præclarè sanctus Bern. serm. in festo omnium Sanct. *Quid, inquit, admirabilius, aut quod martyrium gratius; quàm inter epulas esurire, inter vestes multas, & preciosas algere, paupertate premi inter diuitias, quas offert mundus, quas ostentat malignus, quas desiderat noster ipse appetitus? An non meritò coronabitur qui sic certauerit mundum abiiciens promittentem, irridens inimicum tentantem, & (quod gloriosius est) de semetipso triumphans, & crucifigens concupiscentiam pruritum?*

vers. 8. *Et erat hæc in omnibus famosissima,* hoc est, famæ probatissimæ, siue fama probitatis & sanctitatis celeberrima; *quoniam timebat Dominum valde.* B Timor hic erat non seruilis, sed filialis, quo Iudith Deum quasi Dominum, imò patrem suum summè colebat & reuerebatur; ideóq; in omnibus illi placere satagebat, cauebatque, ne quam re licet minima eum offenderet. Atque hac sanctitate præparauit se ad tantum facinus, vt digna esset quæ eligeretur à Deo ad castra hostium euertenda, & ad liberandum populum.

Alleg. Iudith fuit typus B. Virginis, de qua S. Bonau. in speculo, c. 8. *Dominus, inquit, nominatissimus, & famosissimus famosissimè est tecum; ideo & tu es famosissima & nominatissima, &c. Maria C ergo signata est per illam famosissimi nominis Iudith, de qua scriptum est, quòd non erat qui de ea loqueretur verbum malum.*

vers. 11. *Et qui estis vos, qui tentatis Dominum? Tentatis,* id est, exacerbatis, irritatis, & ad iram prouocatis, dum ei leges præscribitis, vt nisi intra quinque dies vobis succurrat, vrbem hostibus tradere velitis, cùm potiùs eum supplici prece inuocare debeatis, vt vestri misereatur, & diem, modumque liberationis vestræ ipse vobis præscribat.

vers. 15. *Non enim quasi homo, sic Deus comminabitur.* q. d. non timeamus minas Holophernis, sed Dei: illius enim minæ superbæ sunt, inanes, & vanæ, sicut sunt cæterorum hominum: sed Dei certæ D sunt, fixæ & efficaces. Deus enim iratus certò & ineuitabiliter irrogat quod comminatur.

vers. 16. *Et ideò humiliemus illi animas nostras.* Per humilem pœnitentiam, ieiunium, orationem, & obsecrationem, vt nobis peccata condonet, & ab Holopherne liberet.

vers. 21. *Ad eloquium vestrum,* id est eloquio vestro, *corda eorum erigite* ad magnanimitatem & fiduciam in Deum liberatorem confidentiam.

vers. 22. *Abraham tentatus est, & per multas tribulationes probatus Dei amicus effectus,* præsertim cùm à Deo iussus immolare vnigenitum suum Isaac, eum immolare voluit, Genes. 22. Vide ibi dicta.

vers. 23. *Omnes qui placuerunt Deo, per multas tribulationes transierunt fideles.* Fideliter scilicet adhærentes Deo, & ab eo liberationem è tribulatione poscentes, & expectantes. Vide dicta Iacobi 1. 2. & seq. & Eccles. 2. v. 1. & seq.

vers. 26. *Et nos ergo non vlciscamur nos,* id est non vlciscentium more indignemur, & obmurmuremus Deo, quasi volentes nos de eo vlcisci ob clades & calamitates, quos nobis immittit.

vers. 30. *Et dixit illis Iudith: sicut quod potui loqui, Dei,* hoc est à Deo mihi suggestum & inspiratum *esse cognoscitis?*

A *Ita quod facere disposui,* nimirum astu occidere Holophernem, *probate, si ex Deo est.* τὸ *si* non est dubitantis, sed affirmantis; idemque est, *ac quod.* q. d. sicut probastis meos sermones quasi ex Deo profectos, sic etiam probate propositum meum, quod ex Deo siue Deo impellente, agere decreui, vt scilicet vadam ad Holophernem, eumque occidam. Dicit tamen *si* quasi dubitans, modestiæ causa, quia res hæc necdum erat facta, sed facienda: esto ipsa de euentu felici ex Dei instinctu foret certa. q. d. *Probate;* id est, videte & attendite id quod actura sum, & ex euentu probate & iudicate, *si ex Deo est.* q. d. vtique cum B rem feliciter confectam videbitis, probabitis illud, & ex Deo auctore susceptum iudicabitis. Loquitur in genere, sed particulatim non explicat quid animo destinarit: sciebat enim, si id faceret, rem non mansuram secretam, sed ad Holofernem perferendam. Sciebat pariter multos hoc eius propositum vt temerarium damnaturos. Vnde Græca habent. *Faciam negotium quod perueniet in generationes generationum filiis generis nostri.* vers. 31.

Stabitis vos ad portam nocte ista, & ego exeam cum abra mea. q. d. aperite mihi noctu portas metu hostium occlusas, ac sinite me cum mea ancilla C egredi. Petit enim sibi noctu aperiri portas. vers. 32.

Cum abra mea. Multi putant τὸ abra esse nomen proprium ancillæ Iudith: sed errant: nam est commune significans ancillam. Vnde c. 10. 2. & seq. vbi Noster vertit *ancilla*: in Græco est *abra,* ergo dicitur quasi הברה *chabra,* id est, socia, vel potius quasi עברה *abra,* id est, transiens, pedissequa, עבר *aabar* enim significat *transiuit.* ita Pagninus. Porrò non fuit hæc vulgaris ancilla Iudith, sed *quæ omnibus eius facultatibus esset præposita,* vt habet græcus. Hinc Græci ancillas honoratas, (quas Itali vocant *Camerière*) ἄβρας appellant, vt patet ex Menandro in pseudo-Hercule. Sic Genes. 24. v. 61. Ancillæ Rebeccæ vocantur ἄβραι æquè ac ancilla filiæ Pharaonis. Exodi 7. v. 4. D Addunt nonnulli Abram propriè dici ancillam, quæ commensalis est, & amanuensis, præestque cellæ penariæ: Hanc enim Spartanis significat ἄβρα.

Vos autem nolo vt scrutemini actum meum, vt potè à Deo probatum & decretum. Prudenter celat suum secretum: tota enim energia huius actionis consistebat in secreto.

Et dum renuntiem vobis, nihil aliud fiet nisi oratio pro me ad Dominum. Hic disce in publica, graui que causa publicas & continuas poscere preces, vt Deus rem dirigat & secundet. Arma ergo Iudith, quibus truncauit Holophernem, fue- E runt publicæ litaniæ & preces totius populi: tota hunc lucum pro litantis. Audi sanctum Augustinum sermone 228. de Temp. qui est de Iudith: *Iudith sanctissima tuis precibus patuit cælum, orationis arte arma victricia fabricauit, quibus aduersa confligeret, & pauescentes viros fœmina vindicaret. squalebat ciuitas obsidione barbaræ feritatis. Ita enim vniuersa languebant, vt in manibus hostium iam tradi commodius indicarent, quàm peruisosa famis populatione vexari. Ecce Iudith post precem & saccum, post cinerem, post cultus puellares redit, spes omnium populorum procedit, sollicitos populos reddidit securos, sua sapientia consolatur, quæ promit-*

teus victoriam quam omnis natio miraretur, portam sibi paululum remotis obicibus postulat aperiri. Prodiit secura vnius puellæ comitatu contenta, & hostium securis gressibus properauit in castra. Intra muros sollicita fuit, secura sit dum ad timenda peruenit.

Et sub finem. *Orationis fauore castitas proprium pudorem seruauit intactum & quietum, decepitque alienum,* &c. *Vbi enim assiduis pulsatur orationibus cælum, potentia semper calcatur armorum. Quæ gloriosa fœmina castitatem seruauit oratio, & hostem seruare non potuit multitudo. Lugentem ciuitatem vna fœmina valuit vindicare, & tantus exercitus regem non potuit custodire.* Et sermone 229. *Iudith bellator animus ad eum pectus obsedit. Illa, abiecta formidine fœminarum, victoriam in periculis quærens, nec mortem in periculis timuit, nec ambiguitatem formidauit.*

CAPVT NONVM.

SYNOPSIS.

IVdith in cinere & cilicio precatur Deum vt sibi robur conferat ad Holofernem necandum, vt eius obsidione patriam liberet.

1. QVibus abscedentibus, Iudith ingressa est oratorium suum, & induens se cilicio,
posuit cinerem super caput suum: & prosternens se Domino, clamabat ad Dominum, dicens: 2. Domine Deus patris mei Simeon, qui dedisti illi gladium
in defensionem alienigenarum, qui violatores extiterunt in coinquinatione sua, & denudauerunt femur virginis in confusionem: 3. & dedisti mulieres illorum in prædam,
& filias illorum in captiuitatem, & omnem prædam in diuisionem seruis tuis, qui zelauerunt zelum tuum: subueni quæso te Domine Deus meus mihi viduæ. 4. Tu enim
fecisti priora, & illa post illa cogitasti: & hoc factum est quod ipse voluisti. 5. Omnes
enim viæ tuæ paratæ sunt, & tua iudicia in tua prouidentia posuisti. 6. Respice castra
Assyriorum nunc, sicut tunc castra Ægyptiorum videre dignatus es, quando post seruos tuos armati currebant, confidentes in quadrigis, & in equitatu suo, & in multitudine bellatorum. 7. Sed aspexisti super castra eorum, & tenebræ fatigauerunt eos. 8.
Tenuit pedes eorum abyssus, & aquæ operuerunt eos. 9. Sic fiant & isti, Domine,
qui confidunt in multitudine sua, & in curribus suis, & in contis, & in scutis, & in sagittis suis, & in lanceis gloriantur, 10. & nesciunt, quia tu ipse es Deus noster, qui conteris bella ab initio, & Dominus nomen est tibi 11. Erige brachium tuum sicut ab initio, & allide virtutem illorum in virtute tua: cadat virtus eorum in iracundia tua, qui
promittunt se violare sancta tua, & polluere tabernaculum nominis tui, & deiicere
gladio suo cornu altaris tui. 12. Fac, Domine, vt gladio proprio eius superbia amputetur: 13. capiatur laqueo oculorum suorum in me, & percuties eum ex labiis charitatis meæ. 14. Da mihi in animo constantiam, vt contemnam illam; & virtutem, vt
euertam illum. 15. Erit enim hoc memoriale nominis tui, cùm manus fœminæ deiecerit eum. 16. Non in multitudine est virtus tua, Domine, neque in equorum viribus
voluntas tua est, nec superbi ab initio placuerunt tibi, sed humilium & mansuetorum
semper tibi placuit deprecatio. 17. Deus cælorum, creator aquarum, & Dominus totius creaturæ, exaudi me miseram deprecantem, & de tua misericordia præsumentem.
18. Memento Domine testamenti tui, & da verbum in ore meo, & in corde meo
consilium corrobora, vt domus tua in sanctificatione tua permaneat, 19. & omnes
gentes agnoscant, quia tu es Deus, & non est alius præter te.

vers. 1. *Vibus ascendentibus* (Corrige cum Rom. & græcis *abscedentibus*) *Iudith ingressa est oratorium suum. Et induens se cilicio*; Græci ἐγύμνωσεν quod Complut. & Regiorum interpres vertit: *Exuit quo induta erat saccum*, hoc est cilicium. Sed id contrarium est versioni Latinæ vulgatæ ad verbum: Ergo sic verte cum Vatablo: *Nudauit saccum, quo erat induta*, depositis scilicet extimis vestibus, solo manens induta sacco, eumque nudum demonstrans: saccum vocat cilicium: Nudauit ergo coram Deo interius cilicium, ostendens illud Deo quasi signum pœnitentiæ, & pœnitentis, supplicisque obsecrationis. Cilicio igitur & cinere ornauit, imò armauit suam deprecationem, cuius rei symbolicam causam

dabo v.14.
Prosternens se Domino. Græca addunt id factum
*vespere cum thymiama adoleretur Deo in Templo Ie-
rosolymis*, vt significet publicum in templo sacri-
ficium, quod iugiter in vespere offerebatur hisce
Iudithæ precibus cooperatum fuisse, ac Iudi-
tham illi preces suas iunxisse, vt publicam cla-
dem publica supplicatione conuerteret, vtque
vis sacrificii demonstraretur, illud scilicet paras-
se hanc Iudithæ victoriam.
Domine Deus Patris mei Simeon. (Hinc patet
vers. 2. Iudith fuisse tribu Simeon) *qui dedisti illi gla-
dium* (id est fortitudinem) *in defensionem* (græcè
ἐκ δίκησιν, id est vltionem) *alienigenarum, qui vio-
latores extiterunt* Dinæ sororis suæ. Nota: Deus
dedit fortitudinem Simeoni ad vindicandum Di-
næ stuprum, sed non tali modo peragendum,
quo ipsi vsi sunt. Licet enim ipsi fecerint ex zelo,
vt sequitur: tamen zelus iste fuit contra pacta
cum Sichimitis inita, & Iacobum cum suis om-
nibus exposuit periculo, ne à vicinis omnes oc-
ciderentur: vnde Iacob eos redarguit. Permisit
tamen Deus Sichem stupratorem, eiusque sub-
ditos Sichimitas à Simeone occidi, eorumque
bona diripi in pœnam stupri à Sichem Principe
eorum commissi. Ita Lyran. vide dicta, Genes.
34. Sic Deus obstetricibus merentibus dedit do-
mos, non propter mendacium, sed propter af-
fectum, quo beneficium Hebræorum infantibus,
quos à morte seruabant, impensum. Exodi 1.
Laudat ergo Iudith zelum Simeonis in vindi-
cando stupro Dinæ, sed non laudat modum vin-
dicandi, quòd scilicet propria authoritate occi-
derit Sichimitas per dolum.
vers. 4. *Et illa post illa*, id est, alia post alia tuæ vindi-
ctæ exempla *cogitasti*, scilicet facere. Sternit
enim Iudith viam ad commemorandam vindi-
ctam de Pharaone sumptam à Deo in mari ru-
bro.
vers. 4. *Et in contis.* Conti sunt lanceæ, & hastæ ob-
longæ, venabula, &c.
vers. 11. *Cornu altaris tui.* Verè altare habebat cornua,
sed per illa significabatur altaris & sacrificio-
rum in ea oblatorum maiestas, robur, & gloria.
vers. 13. *Et percuties eum ex labiis charitatis meæ*, id est,
feries Holophernem verbis meis elegantibus
charitatis, id est amoribus illicibus: charitas enim
hîc, non diuina, sed humana intelligitur; per Ca-
tachresin, amoris, inquam casti, quo me vt con-
iugem amare & ambire potest. Licet enim Iu-
dith nollet Holophernem maritum, licitè ta-
men poterat eum ad sui amorem castum & con-
iugalem illicere, vt sic haberet occasionem eum

A ineautum astutè occidendi. Esto enim Holo-
phernes in turpem & fornicarium eius amorem
rapiendus foret, id tamen non intendit Iudith,
sed permisit duntaxat ad tegendum suum faci-
nus, quo eum cædi destinabat, quod alia ratione
peragere non poterat. Intendebat ergo Holo-
phernem sua specie allicere ad amorem hone-
stum & coniugalem, vt sic sui amantem & incau-
tum occideret. Factum enim hoc Iudith, cui
Deus singulariter operatus est occidendo Holo-
phernem, & Iudæam liberando, potius excusan-
dum, ac charitati in patriam, & peculiari Dei
instinctui ascribendum est, quàm de libidine, vel
scandalo accusandum, vti excusat S. Scrip. Pa-
B tres, & Interpretes, ac præsertim sanctus Am-
brosius, lib. de viduis.
Da mihi in animo constantiam. Nota: Omnis vir- vers. 14.
tus, sed maximè constantia petenda est à Deo,
tum præsertim infirmis & debilibus, vti sunt fœ-
minæ, pueri, senes, ægri, cùm aggrediuntur quid
heroicum vires naturæ exuperans, quale erat hoc
opus Iudith, idque tum quia homo ex peccato
factus, est totus fragilis & inconstans, tum quia
Deus ait: *Ego sum qui sum*, id est per essentiam
constans, fons & auctor omnis essentiæ. Sed ad-
uerte Iudith eam petere indutam cilicio, & ci-
nere aspersam, ac prostratam in terra, v. 1. quia
C oratio vt constantiam obtineat, debet armari pœ-
nitentia, labore, & mortificatione carnis: qui
enim mollis est, & deliciis carnis indulget ne-
quit esse fortis & constans. Cuius signum est
mortis, quia constantiam valdè excitat memo-
ria mortis, breuitasque vitæ & laboris ac dolo-
loris in ea subeundi. Denique prostratio signum
est humilitatis, qua quis agnoscens suam fragi-
litatem, implorat Dei opem, ab eoque constan-
tiam impetrat.
Non enim in multitudine est virtus tua, vt per vers. 16.
multos, validosque milites victoriam pares, sed
per solam fœminam imbecillem, & imbellem
D tem totam conficies. Sic Artabanus Xerxi in tot
copiis suis exultanti aiebat: *Ingens exercitus ab
exiguo profligatur, quoties Deus iis, quos detestatur
aut metum aut tonitruum incutit*, vti refert Helio-
dor. lib. 7.
Præsumentes, id est valde confidentes. Vide di- vers. 17.
cta, cap. 6. 15.
Memento, Domine, testamenti tui, id est pacti cum vers. 18.
Hebræis per Mosen, Dauidem, aliosque Princi-
pes initi.
Vt domus tua (templum tuum) *in sanctificatione
tua*, id est in sancta tui religione & cultu, quo ve-
rè sanctificatur, *permaneat*.

CAPVT

CAPVT DECIMVM.

SYNOPSIS.

IVdith se ornat, ac ornata pergit ad Holophernem: comprehenditur ab exploratoribus, & ad Deum ducitur, qui eius forma capitur.

1. FActum est autem, cùm cessasset clamare ad Dominum, surrexit de loco, in quo
iacuerat prostrata ad Dominum. 2. Vocauitque abram suam, abstulit à se cili-
cium, & exuit se vestimentis viduitatis suæ, 3. & lauit corpus suum, & vnxit se myro optimo, & discriminauit crimen capitis sui, & imposuit mitram super caput suum,
& induit se vestimentis iucunditatis suæ, induitque sandalia pedibus suis, assumpsitque
dextralioda, & lilia, & inaures, & annulos, & omnibus ornamentis suis ornauit se. 4.
Cui etiam Dominus contulit splendorem: quoniam omnis ista compositio non ex libi-
dine, sed ex virtute pendebat: & ideo Dominus hanc in illa pulchritudinem amplia-
uit, vt incomparabili decore omnium oculis appareret. 5. Imposuit itáque abtæ suæ
ascoperam vini, & vas olei, & polentam, & palathas, & panes, & caseum, & profecta
est. 6. Cumque venissent ad portam ciuitatis. 7. qui cùm vidissent eam, stupen-
tes mirati sunt nimis pulchritudinem eius. 8. Nihil tamen interrogantes eam, dimise-
runt transire, dicentes: Deus patrum nostrorum det tibi gratiam, & omne consilium
tui cordis sua virtute corroboret, vt glorietur super te Ierusalem, & sit nomen tuum in
numero sanctorum & iustorum. 9. Et dixerunt hi qui illic erant, omnes vna voce:
Fiat, fiat. 10. Iudith verò orans Dominum, transiuit per portas ipsa, & abra eius. 11.
Factum est autem, cùm descenderet montem, circa ortum diei, occurrerunt ei explo-
ratores Assyriorum, & tenuerunt eam, dicentes: vnde venis? aut quò vadis? 12. quæ
respondit: Filia sum Hebræorum, ideo ego fugi à facie eorum, quoniam futurum
agnoui, quòd denur vobis in deprædationem, pro eo quòd contemnentes vos, no-
luerunt vltrò tradere seipsos, vt inuenirent misericordiam in conspectu vestro. 13.
Hac de causa cogitaui mecum, dicens: Vadam ad faciem principis Holofernis, vt in-
dicem illi secreta illorum, & ostendam illi quo aditu possit obtinere eos, ita vt non ca-
dat vir vnus de exercitu eius. 14. Et cùm audissent viri illi verba eius, considerabant
faciem eius, & erat in oculis eorum stupor, quoniam pulchritudinem eius mirabantur
nimis. 15. Et dixerunt ad eam: Conseruasti animam tuam, eò quòd tale reperisti con-
silium, vt descenderes ad Dominum nostrum. 16. Hoc autem scias, quoniam cùm
steteris in conspectu eius, benè tibi faciet, & eris gratissima in corde eius. Duxerunt-
que illam ad tabernaculum Holophernis, annunciantes eam. 17. Cumque intrasset
ante faciem eius, statim captus est in suis oculis Holophernes. 18. Dixeruntque ad
eum satellites eius: Quis contemnat populum Hebræorum, qui tam decoras mulieres
habent, vt non pro his meritò pugnare contra eos debeamus? 19. Videns itáque Iu-
dith Holophernem sedentem in conopæo, quod erat ex purpura, & auro, & smarag-
do, & lapidibus pretiosis intextum: & cùm in faciem eius intendisset, adorauit eum
prosternens se super terram. Et eleuauerunt eam serui Holophernis, iubente Domino
suo.

vers. 1. ABram, id est ancillam *suam*, vt dixi, capite octauo, & cap. 9. in fine.

vers. 2. *Vnxit se myro* (perperam aliqui legunt myrrho) id est vnguento (hoc enim Græcis est μύρον) *optimo*, vt miram ex se fragrantiam spargeret, illáque feriret nares Holophernis, æquè ac forma oculos, & verbis speciosis aures eiusdem. Audi S. Aug., vel potius S. Ambr. huius enim stylum redolet, vti aduerterunt Doctores Parisienses, serm. 229. de Temp. qui est de Iudith: *Genti suæ vindex sumpsit ornamentorum arma, non de bellis nuptias subitura, sed de ciuitate bellatrix processit sponsa, nec fuit leuitas ornatus, qui ad homicidium tanti capitis aptabatur. Pergit diuino spiritu ducta, & singulari ancillæ solatio contenta. Speciem custodit qua blanditur; & ne violenter pudicitiæ custodia lædatur, Holofernem alloquitur, vt desiderium eius ante concipiatur*, copulæ,

ſcilicet mattimonii, quod Iudith in mente concipiebat, quodque ipſa facilè ſua ſpecie, & blandiloqoentia perſuaſiſſet Holopherni, ſi ad id conniti voluiſſet.

verſ. 3. *Et impoſuit mitram ſuper caput ſuum.* Mitra eſt faſcia byſſina gemmis & bracteolis aureis, tremuliſque collucens. Hoc enim ſignificat *reala* רעלה, vt dixi, Iſaiæ 3.

Alludit *mitra* ad *mithra*, quæ vox Perſicè ſolem ſignificat: ſol enim puriſſimis & fulgentibus radiis ſuis quaſi mitra coronatur. Virgines pariter & caſti, vt Iudith, ſunt quaſi ſoles qoidam mithrati fulgoribus ſuæ caſtitatis circumcirca radiantes.

verſ. 4. *Et lilia*, id eſt, armillas ſpecie & forma liliorom. Græcè eſt ψέλλια, id eſt, armillas, brachialia, ſcilicet ornamenta manuum & brachiorom.

Cui etiam Dominus contulit ſplendorem, tum efficiendo, vt ornatus eios pulchrior & ſplendidior hominibus appareret, tum reuera lucem & fulgorem quendam cæleſtem voltoi eios afflando, qualem afflaoit Moyſi. Exodi 34. 29. ac S. Antonio, S. Ignatio, aliiſque eximiis Sanctis, quibus radios lucis aſpirauit, vt in facie ſanctitas eorum reſplenderet. Vide hîc nouam pugnandi artem, qua Iudith ſe ornando ſuam caſtitatem & ſuorum ciuiom vitam defendit; nam aliæ virgines ſuam pudicitiam tueri ſolent ſeſe deturpando. Anno Domini 870. cùm Dani inuadentes Angliam, accederent ad monaſterium Collinghamenſe, Ehba Abbatiſſa, vt ſuam, ſuorumque caſtitatem tueretor, ſibi naſum & labrum ſuperius præcidit, ſuiſque vt idem facerent, ſuaſit. Quare irruentes Dani monaſterium com virginibus concremauerunt. ita refert Matthæus Weſtmonaſterienſis, in annalibus, anno iam dicto. Nimirum de inſtinctu ſecutæ ſunt dictum & factum S. Pelagiæ Virginis, qoæ ſimili neceſſitate conſtricta, ne virginitatis diſpendium pateretur: *Moriamur*, inquit, *vel ſi nolint, moriamur; Deus remedio non offenditur, & facinus fides abluit.* Itaque ſe è tecto præcipitauit, vti refert S. Ambr. lib. 3. virgin. & S. Chryſoſt. hom. de eius laudibus.

Quoniam omnis iſta conceptio, non ex libidine, ſed ex virtute pendebat. Quia ex zelo liberandi patriam ab eatio & excidio tyranni proficiſcebatur. Audi S. Ambr. lib. de viduis: *Et bene coniugales pugnatura reſumpſit ornatus, quia monimenta coniugii, arma ſunt caſtitatis. Neque enim vidua aliis aut placere poſſet aut vincere. Quid cætera perſequamur, quod inter tot millia hoſtium caſta permanſit? Quid eius ſapientiam prædicemus, quod huiuſcemodi eſt, commenta conſilium, vt dum potentem eliceret intemperantia, à ſe inferiores arceret, occaſionem pararet victoria, abſtinentia meritum, pudicitia gratiam reſeruare?*

verſ. 5. *Impoſuit itaque abra* (ancillæ) *ſua aſcoperam vini*, id eſt, vtrem vini. Aſcopeta enim eſt vox Græca conflata ex ἀσκὸς, id eſt, vter, follis; & πήρα, id eſt, pera, ſacculus, ac ſignificat marſupium, ſiue ſacculum, in quo viatores ſuas veſtes, annonam, aliaque vtenſilia reponunt, ſecumque portant: Suidas hac voce vtitur, & Suetonios in Nerone, dicens: *Alterius collo eſt aſcopera deligata, ſimulque titulus. Ego quid potui? ſed tu culeum meruiſti.* Alii legunt ἀσκὸν, vel ἀσκοπυτίνη, id eſt, vter vini.

Et polenta. Polenta eſt farina hordeacea, puta hordeum madefactum, mox ſiccatum & toſtũ, ac A mola in farinam cõminutũ, de quo dixi, 1. Reg. 17.

Et palathas, hoc eſt, maſſas caricarum, ſeu ficoom aridarom, de quibos Pl. l. 13. c. 6. Malè nõnulli pro *palathas* per Metatheſin legũt *lapathes*.

Porrò hanc annonam detulit ſecum Iudith, ne cibis Holofernis veſci cogeretur. Adeo enim Iudæi religioſiores abhorrebant à conſortio gẽtiliom, vt nec cibos eorum comedere ſuſtinerent, præſertim quia Gentiles ſæpe cibos ſuos idolis ſuis offerebant, vt fieret idolothyta, de qoibus dixi, 1. Cor. 8. Sic Daniel cum ſociis, c. 1. 8. noloit cibis regiis veſci, ſed leguminib. victitauit.

Ideo ego fugi à facie eorum. Multi cenſent Iudith hîc & in ſeq. mentiri, ſed officioſè ad liberandum ſoom populum, at non peccaſſe, quia B putabat tali caſo in tanta neceſſitate mentiri eſſe licitom, imò honeſtum & pium, vti putauit Plato, imò Orig. Caſſianus, aliique Patres, quos citaui, Exodi 1. ita Lyr. Abul. Mariana, Emmanuel Sà, & S. Thomas, 2. 2. 110. art. 3. ad 3. verſ. 12.

Verùm Iudith à mendacio excuſant Rabanus, gloſſa, Hugo, Dion, Serarios, Salianus, Sanchez, S. Aog. lib. de meodacio, quia Deus eam in toto hoc opere dirigebat, & à peccato cooſeruabat, vti ipſa ait, c. 12. v. 16. Celat ergo Iudith veritatem, & ambiguè loquitur Aſſyriis hoſtibus ſois iniuſtè ſe inuadentibus, vt eos perdat; at non mentitur. Ait igitur, *fugi*, id eſt, *celeriter* C *abceſſi*; fugere enim ſæpè idem eſt, quod celeriter abire, ac ſe ab aliquo abripere *à facie eorum*: aut *fugi*, id eſt ſchema & ſpeciem fugientis, ſiue transfugæ aſſumpſi, ac quaſi fugitiua noctu in manus veſtras incurri, méque vobis dedo, ita Serarius, Sanchez, Salianos, & alii, *quoniam futurum agnoui quod dentur vobis in perditionem*: ita enim reuera futurum erat, ſi humanam rationem & prouidentiam ſpectes: nec enim humanitus, humaniſque viribus Hebræi poterant Aſſyriis reſiſtere; ſed Iudith altiori mea conſilio & oraculo ſciebat id non futurum per cæleſtem Dei prouidentiam & correctionem.

D *Vadam ad faciem principis Holophernis, vt dicam illi ſecreta eorum.* Nimirum ciuis obſeſſos laborare extrema ſiti & fame, ideóque murmurare contra ſuos principes, eoſque vrgere, vt ſe dedant Holopherni, &c. Verùm dicit: attamen hic finis non erat vltimos, ſed mediatus. Hoc enim cogitabat deuincire ſibi Holophernem, vt ſibi deuinctum & ſecurum data occaſione trucidaret. Nam, vt rectè adoertit Salianus, notandum hîc eſt in bello iuſto, quale fuit Iudæorum contra Aſſyrios, non ſolùm apertam vim, ſed etiam occultam, & tectam, licitam, & iuſtam eſſe: & eos rectè in fraodem induci poſſe, quos in mortem licet inducere. Dolus, & ſtratagema natura ſua indifferens eſt, & ex fine ad quem refertur, malitiam accipit, aut bonitatem. Cùm ergo Iu- E dithæ finis bonus ſit, erit ipſe dolus etiam laudabilis; idemque de ornatu & cultu corporis eius exiſtimandum eſt. verſ. 13.

Et erat in oculis eorũ ſtupor, quoniã pulchritudinem eius mirabantur nimis. Tota ergo mentis eorũ detentio abripiebatur & abſorbebatur in contuenda & admiranda eximia eius pulchritudine, adeo vt aliud videre vel cogitare non poſſent: quare eam fingere non poterant. Hoc ſciebat Iudith, ideoq; tantũ ornatũ aſſumpſit, vt oculos mẽteſq; verſ. 14.

eorum caperet, captasque falleret, & Holophernem trucidaret, itáque eius castra dissiparet.

Audi S. Aug. (vel potius S. Ambros. aut certè Maximum: multi enim sermones S. Ambr. ad verbum inueniuntur in S. Maximo Taurinensi Episcopo: nam vtriusque stylus persimilis est) serm. 218. de Temp. qui est de Iudith. *In qua fœmina insidiosa pulchritudinis nouitatem hostilis exercitus vehementer expauit, vt in eius obsequio vires amitterent, arma proiicerent, & colla curuarent. Deducitur ad prætorium subiectis ordinibus stans Holophernis, & lugentis victoria ciuitatis.*

Moraliter. Disce hîc quàm fœminarum aspectus periculosus sit & perniciosus, cuius rei exempla sunt Samson, Dauid, Salomon, & mille alii. Verè Eccles. c. 42. *Melior*, inquit, *est iniquitas viri, quàm mulier bene faciens, & mulier confundens in opprobrium.* Vide ibi dicta.

vers. 16. *Duxeruntque illam ad tabernaculum Holophernis.* Græca addunt: *cum ancilla sua, iunctoque curru, & centum virorum præsidio.* Et mox. *Et exiuit* (Holophernes) *in proscenium*, id est in tentorii vestibulum, *& lampades argenteæ præcedebant eam*, tum quia erat nox, puta crepusculum auroræ, vt patet v. 11. tum quia ignis præferri solebat Regibus & Principibus Assyriorum, vt dixi, Ieremiæ primo, v. 13.

vers. 17. *Statim captus est in oculis suis Holophernes.* Audi S. Aug. serm. 278. iam citato. *Quam cùm videret* A *Holophernes, solutus est sensibus, animam cum capite perditurus. Iacuit enim dedecus iuuenum mulieris vultu captiuus, licuit mulieri exarmare iuuenes, & debellare victores; sollicitam defendere ciuitatem, & barbarum subuertere bellatorem. Decepit sincera corruptum, fefellit casta pollutum, pudica perimit adulterum, sobria iugulat ebriosum. Illa enim tam barbaros animos insidiosi sui vultus fraude confuderat, vt cumligaret multarum arte fabularum, vt redderet inter exercitus victum, & inter arma captiuum.* Et paulò inferiùs. *Quamuis ille bellator armorum tam castissimæ fœminæ male sanus attenderet vultum; illa tamen, quare venerat de eius capite cogitabat, quo sublato defectis ciuibus subueniret, & multa* B *capita tueretur, defenderet, vindicaret.*

Vt non pro his meritò contra eos pugnare debeamus. vers. 18.
Græca addunt: *Quoniam non est bonum remanere ex eis virum vnum, qui dimissi poterunt decipere omnem terram.* Per tam speciosas fœminas, qualis est Iudith. Ecce verum dicunt, sed inscii, ipsimet enim decepti, ab Hebræis per Iudith cæsi, fugatique fuere.

Sedentem in conopæo: ita vocatur cortina sursum vers. 19.
in conum acutum desinens, & inferius in rotundum expansa ad arcendum culices. ita Lyran. κώνωψ enim est culex, quales lectis castrensibus & portatilibus circumdari solent. Vnde græca habent Holophernem sedisse *super lectum suum in conopæo.* Itali, & Galli vocant *Padiglione.*

CAPVT VNDECIMVM.

SYNOPSIS.

IVdith causam aduentus sui Holopherni enunciat, & victoriam pollicetur. Assyrii eam laudant à forma, & sapientia: Holophernes ingentia ei præmia promittit.

1. TVnc Holophernes dixit ei: Æquo animo esto, & noli pauere in corde tuo: quo-
niam ego nunquam nocui viro, qui voluit seruire Nabuchodonosori regi. 2. Po-
pulus autem tuus, si non contempsisset me, non leuassem lanceam meam super eum.
3. Nunc autem dic mihi, qua ex causa recessisti ab illis, & placuit tibi vt venires ad nos?
4. Et dixit illi Iudith: Sume verba ancillæ tuæ, quoniam si secutus fueris verba ancillæ
tuæ, perfectam rem faciet Dominus tecum. 5. Viuit enim Nabuchodonosor rex ter-
ræ, & viuit virtus eius, quæ est in te, ad correptionem omnium animarum errantium:
quoniam non solùm homines seruiunt illi per te, sed & bestiæ agri obtemperant illi.
6. Nunciatur enim animi tui industria vniuersis gentibus, & indicatum est omni sæcu-
lo, quoniam tu solus bonus & potens es in omni regno eius, & disciplina tua omnibus
prouinciis prædicatur. 7. Nec hoc latet, quod locutus est Achior; nec illud ignoratur,
quod ei iusseris euenire. 8. Constat enim, Deum nostrum sic peccatis offensum, vt
mandauerit per Prophetas suos ad populum, quòd tradat eum pro peccatis suis. 9. Et
quoniam sciunt se offendisse Deum suum filii Israel, tremor tuus super ipsos est. 10. In-
super fames inuasit eos, & ab ariditate aquæ iam inter mortuos computantur. 11. Deni-
que hoc ordinat, vt interficiant pecora sua, & bibant sanguinem eorum: & sancta Domi-
ni Dei sui, quę præcepit Deus non contingi, in frumēto, vino, & oleo, hæc cogitauerunt
impendere, & volunt consumere, quæ nec manibus deberent contingere: ergo quo-
niam hæc faciunt, certum est quòd in perditionem dabuntur. Quod ego ancilla tua co-
gnoscens, fugi ab illis, & misit me Dominus hæc ipsa nunciare tibi. 14. Ego enim ancil-
la tua, Deum colo, etiam nunc apud te: & exiet ancilla tua, & orabo Deum, 15. & dicet
mihi quando eis reddat peccatū suum, & veniens nunciabo tibi, ita vt ego adducā te per

mediam Ierusalē,& habebis omnem populum Israël, sicut oues,quibus non est pastor,
& non latrabit vel vnus canis contra te: 16. quoniam hæc mihi dicta sunt per prouiden-
tiā Dei. 17. Et quoniā iratus illis Deus,hæc ipsa missa sum nunciare tibi. 18. Placuerunt
autem omnia verba hæc coram Holopherne, & coram pueris eius, & mirabantur sa-
pientiam, & dicebant alter ad alterum: Non est talis mulier super terram in aspectu,
in pulchritudine,& sensu verborum. 20. Et dixit ad illam Holofernes: Benefecit Deus,
qui misit te ante populum, vt des illum tu in manibus nostris: 21. & quoniam bona est
promissio tua, si fecerit mihi hoc Deus tuus, erit & Deus meus, & tu in domo Nabu-
chodonosor magna eris, & nomen tuum nominabitur in vniuersa terra.

vers.5. *Nunc Holophernes dixit: Aequo animo esto.* Animaduertit Holuphernes, Iuditham timentem & pauentem, tū quòd fœmina solitudini assueta inter tot millia virorum armatorum & hostium consisteret, tum quòd conscientia tanti facinoris eius animum metu pulsabat, ne fortè non succederet, sed res proderetur, & ipsa capitis periculum adiret. Esto enim, Deo illam animante, spiritus eius esset intrepidus: caro tamen erat infirma, ac partem mentis inferiorem infirmabat. Ecquid mirum, cùm Christus fortissimus passionem aggressurus de se dixerit: *Spiritus quidem promptus, caro autem infirma*, Matth.26. B

vers.2. *Nunquam nocui viro*, multo minus mulieri. Mentitur: nam, vt dictum est, c.3. ciuitates eorum, qui se illi in seruos offerebant, destruxit, lucosque excidit.

vers.4. *Perfectam rem faciet Dominus tecum.* Scilicet perfectam Deus dabit victoriam, non tibi, vt tu putas, ô Holophernes, sed mihi & Iudæis de te. Est stratagema bellicum, quo Iudith Holofernem ambiguitate verborum ludit & illudit. Itáque in fraudem & laqueum necis inducit. Nam, vt ait Poëta: *Dolus an virtus quis in hoste requirat?* Sic Apollo Delphicus illusit Pyrrho, cum de victoria contra Romanos consulenti, dicens: C

Aio te Aeacida Romanos vincere posse.

Quod perperam sibi applicuit Pyrrhus, quasi ipse Romanos esset victurus, cùm Apollo intelligeret de Romanis, quòd ipsi vincerent Pyrrhum, vti reipsa vicerunt.

vers.5. *Viuit enim Nabuchodonosor rex terræ, & viuit virtus* (robur, fortitudo) *eius.* Iurat Iudith per vitam & virtutem Nabuchodonosoris, sicut Ioseph iurat per salutem Pharaonis, Genes. 42. 15.

vers.6. *Sed & bestiæ agri* (puta equi, cameli, boues, asini, oues, &c.) *obediunt ei.*

Indicatum est omni sæculo præsenti, id est, toti mundo. Ita Græca.

Quoniam tu solus bonus, benignus, & beneficus, D iuxta illud Christi, Lucæ 22. 25. *Reges gentium dominantur eorum, & qui potestatem habent super eos benefici* (Principes) *vocantur.* Hinc Præsidum epitheton erat optimus, vt optime Felix, optime Feste. Vide dicta Actor. 24.3.

Sensus ergo est, q. d. tu solus es verus, magnusque Princeps in regno Nabuchodonosoris, vt pote benignus & liberalis æquè ac potens, ideóque Nabuchodonosor sua omnia tibi commisit. Aliqui *bonus* exponunt *fortis*.

vers. 8. *Vt mandaueris per Prophetas suos.* Misit enim Deus Eliam, Elisæum, Isaiam, Osee, Ieremiam, cæterosque Prophetas, qui Israëlis idola, & A scelera castigarent, eisque excidium per Assyrios, Chaldæos, aliosque hostes comminarentur & prædicerent.

vers. 10. *Fames inuasit eos*, quia vbi laboratur siti, ibi & fame: cibus enim sine potu à sitiente humectari & comedi nequit.

vers. 11. *Et bibent sanguinem eorum* pro aqua, qua carent ad restinguendam extremam sitim; sanguinis autem esus & potus erat Iudæis à Deo vetitus sub pœna mortis, vt patet Leuit.17.

vers.12. *Et sancta Domini* (ea quæ Deo sanctificata, id est dicata & consecrata sunt) *hæc cogitauerunt impendere* ad extremam sitim, famemque suam leuandam.

Ergo quoniam hæc omnia faciunt, certum est quod in perditionem dabuntur. Certum est, si causas naturales, & cursum rerum ordinarium spectes: fames enim & sitis cogent eos ad interitum. Idem faciēt peccata eorum, quibus iram, & vindictam Dei meruerunt, nisi quis sanctus iram Dei mitiget, vti ego eam meis precibus me mitigaturam spero.

vers. 13. *Misit me Dominus hæc ipsa nunciare tibi.* Misarat enim Deus Iudith ad Holophernem, vt hæc ei nunciando gratiam eius sibi conciliaret, qua habita eum incautè per pium dolum occideret.

vers.14. *Et orabo Deum, & dicet mihi quando eis reddet peccatum suum, & veniens annunciabo tibi, ita vt ego adducam te per mediam Ierusalem, & habebis omnem populum Israel, sicut oues, quibus non est pastor, & non latrabit vel vnus canis contra te.* Multi censent Iudith hîc non posse excusari à mendaciis. Verùm excuso eam duplici modo & titulo. Prior est, quòd ipsa loquitur secundùm causas naturales, & communem naturæ cursum, quo Iudæis ad extrema redactis & in offensa, itáque Dei constitutis, necessariò erat pereundum, nisi Deus supernaturali vel extraordinario quodam modo eis succurreret. Sic Elisæus Razaeli roganti de salute Benadad regis ægrotantis, respondit eum sanandum, sed tamen moriturū, quia scilicet quantum erat ex vi morbi, is non erat lethalis: quare ex eo sanandus erat, sed tamen moriturus quia suffocandus ab Hazaele, 4 Reg. 8. 10.

Sic hîc Iudith asserit ab Holopherne perdendos Hebræos ob peccata sua, quia humanis viribus eius manus euadere non poterant: erant tamen euasuri per preces Iudith & sacerdotum, quibus opem Dei cælestem poscebant, & impetrabant.

Sensus ergo est, q. d. Hebræi, si causas naturales spectes, planè sunt perdendi, & à te subiugandi ob peccata sua. Quare ego orabo Deum pro hoc negotio, & si quidem velit omnino eos perdere (idque vt solet indicet mihi, velitque vt

idipsum tibi edicam) vti videtur futurum , si communem prouidentiæ Dei cursum spectes; ego idipsum ex mente Dei annunciabo tibi, ita vt adducam te per mediam Ierusalem,totomque populum tibi subiiciam. Deo enim ita volenti & ordinanti me omnino parere oportet etiam cum damno & interitu populi mei: si enim ipse me velit quasi virga vti ad castigandum eum,ego vt virga etiam hac castigatione subseruire debeo & volo. Simili .n. modo castigauit Deus Roboam & Iudæos credêdo per Ahiā prophetam regē Ieroboā,eique tradendo regnū decē tribuū Israel. Sic Deus per Isaiam c. 45. euocauit Cyrum ad castiganda crimina multarum gentium. Sic per Ieremiam euocauit Nabuchodonosor & Chaldæos ad excidium Ierusalem; quod proinde Ieremias erebro & assidue Iudæis comminatus est, adeoque suasit vt Nabuchodonosori obsidenti se dederent: ipsos enim eius manus euadere non posse eo quòd hæc sit iosta Dei voluntas & scelerum castigatio. Vnde Nabuchodonosor resciens hæc Ieremiæ oracola Ierusalem per 14. menses obsedit, donec eam caperet, qua capta iussit Ieremiam benignè haberi,& ob hęc sua de se oracula,libertate donari,vt patet Ierem.39. it imò Abul. in lib. 4. Reg. cap. 24. quæst. 7. & Isaia c. 5. v. 25. & c.105. probabile esse censet Nabuchodonosorem, Salmanasatem, & similes ex Dei reuelatione & iussu subiugasse Iudæos. qua de re plura dixi Proœmio in Isaiam can. 36. & 37. Sic S. Lupus Atilam Hunnorum regem Trececotem vrbem (cuius ipse erat Episcopus) obsidentem rogans quid esset ? & quid vellet ? audiensque: *Ego sum Attila Rex Hunnorum flagellum Dei: veni ergo*, inquit, *Dei mei flagellum, illoque vtere, vt Deus vbi concedit* ; itaque eum per mediam vrbem deduxit,sed quasi oculis & mente captum , vt nulli incolarum noceret. vti ex vita S. Lupi,aliisque recenset Baron. tom. 6. anno Christi 451. Idem ergo Iudith facere poterat Holopherni, imò debebat, si id ei Deus iussisset. Sed sciebat Iudith Deum hoc sibi non iussurum,imò contrarium factorum,vt per hane simulationem proderet Holophernem ; Verùm hoc ipsa ei indicare noo voluit,nec debuit.

Posterior modus excusandi Iudith à mendacio est, dicendo quod ipsa ambiguis verbis vsa sit, quæ sibi Holophernes attribuebat, cum ea Iudith sibi & Iudæis asetibebat. Ait ergo Orabo Deum, & vtique *dicet mihi quando eis reddat peccatum suum*, si omnium eos pro meritis vt vide-

A tur punire decreuerit. Solo autem ex Dei reuelatione ,quod hoc tempore eos non puniet : sed hoc nunc mihi silendum est, nec tibi indicare queo, mox tamen veniens nunciabo tibi Dei voluntatē & decretum de differenda castigatione peccati Iudæorum , & acceleranda castigatione tuæ tyrannidis,Iudæus iniuste inuadentis : hoc enim nunciabo tibi non verbo sed facto, cum tibi lethale volnus infligam,ait S. Aug. *& adducam te* non vincentem& triumphantem,vti tu putas, sed victū, occisum, & triumphatum, cum caput tuum truncatum adducam in Bethuliam, indéque *per mediam Ierusalem* , cæteramque Iudæam. victrix cum triumpho ad commune Iudæorum gaudium circumducam. *Et habebis omnem populum Israelis, sicut oues quibus non est pastor*, cum te

B occiso Betholienses nullo seruato ordine, sine pastore & duce erumpent, vt Assyrios persequantur ac castra diripiant. Quare *tunc non latrabit vel vnus canis contra te* , quia canes non allatrant mortuos (qualis tu eris) sed viuos. Sic ergo verba Iudith partim ironicè partim amphibologicè,partim prophetieè accepta carent mendacio: vtrumque habent seorsum.ita Sorarius, Sanchez, Salianus & alii.

Sic Agatocles Syracusas obsidens comminans obsessis se postridie in vrbe cænaturum, verus sed contra mentem suam fuit vates; nam erumpentibus ciuibus in vrbem inductus in ea cænauit non vt victor, sed vt victus & captiuus. Hoc est qood ait S. Aug. Serm. 229. de Temp.

C qui est de Iudith: *Non decuit pudicam mentiri : non intelligentibus dixit, actibus fecit quod promisit.*

Quoniam hæc mihi dicta sunt per prouidentiā Dei, vers. 16.
Hæc ergo rexit & direxit Iudith , vt diceret & faceret omnia quæ dixit & fecit. Quare ipsa non est mentita:Deus enim mentiri nequit.

Non est talis mulier super terram. Audi S. Aug. vers. 19.
Serm. 229.iam citato. *Dum rege alto sermone imaginariis verbis blanditur bellator, animus lasciuia solnitur in amore armorum serpent vires innumerabiles militum luxu regifico nuptiarum pompa nullo nubente construitur, concilii ebrietate soluuntur. Non delicata matrona pugnauit, sed sopor tibi , quem ferias præparauit.* vers. 21.

D *Si fecerit mihi hoc Deus tuus*(vt mihi subiuget Ierosalem & Iudæos.) *erit & Deus meus*, q. d. fiam proselitus & Iudæus, colamque Deum verum Israelis. Eccequam potens & efficax fuit peroratio Iudith coram Holopherne.

CAPVT DVODECIMVM.

SYNOPSIS.

Holophernes sinit Iudith per quatriduum vacare sibi,orationi, & ieiunio, ac noctu egredi quoties velit : tandem quarto vespere Holophernes cum Iudith conuiuatur, ac eius amore se inebriat.

1. TVnc iussit eam introire vbi repositi erant Thesauri eius, & iussit illic manere eā, & constituit quid daretur illi de conuiuio suo. 2. Cui respondit Iudith, & dixit:

Nunc non potero manducare ex his, quæ mihi præcipis tribui, ne veniat super me of-
fensio: ex his autem, quæ mihi detuli, manducabo. 3. Cui Holofernes ait: Si defe-
cerint tibi ista, quæ tecum detulisti, quid faciemus tibi? 4. Et dixit Iudith: Viuit ani-
ma tua, Domine meus, quoniam non expendet omnia hæc ancilla tua, donec faciat Deus
in manu mea hæc quæ cogitaui. Et induxerunt illam serui eius in tabernaculum, quod
præceperat. 5. Et petiit dum introiret, vt daretur ei copia nocte, & ante lucem egre-
diendi foras ad orationem, & deprecandi Dominum. 6. Et præcepit cubiculariis
suis, vt sicut placeret illi, exiret & introiret ad adorandum Deum suum, per triduum:
7. & exibat noctibus in vallem Bethuliæ, & baptizabat se in fonte aquæ. 8. Et vt
ascendebat, orabat Dominum Deum Israel, vt dirigeret viam eius ad liberationem
populi sui. 9. Et introiens, munda manebat in tabernaculo, vsque dum acciperet
escam suam in vespere. 10. Et factum est, in quarto die Holofernes fecit cœnam ser-
uis suis, & dixit ad Vagao eunuchum suum: Vade, & suade Hebræam illam, vt spontè
consentiat habitare mecum. 11. Fœdum est enim apud Assyrios, si femina irrideat
virum, agendo vt immunis ab eo transeat. 12. Tunc introiuit Vagao ad Iudith, &
dixit: Non vereatur bona puella introire ad dominum meum, vt honorificetur ante
faciem eius, vt manducet cum eo, & bibat vinum in iucunditate. 13. Cui Iudith res-
pondit: Quæ ego sum, vt contradicam Domino meo? 14. Omne quod erit ante ocu-
los eius bonum & optimum faciam. Quidquid autem illi placuerit, hoc mihi erit opti-
mum omnibus diebus vitæ meæ. 15. Et surrexit, & ornauit se vestimento suo, & in-
gressa stetit ante faciem eius. 16. Cor autem Holofernis concussum est: erat enim
ardens in concupiscentia eius. 17. Et dixit ad eam Holofernes: Bibe nunc, & accum-
be in iucunditate, quoniam inuenisti gratiam coram me. 18. Et dixit Iudith: Bibam
Domine, quoniam magnificata est anima mea hodie præ omnibus diebus meis. 19. Et
accepit, & manducauit, & bibit coram ipso, ea quæ parauerat illi ancilla eius. 20. Et
iucundus factus est Holofernes ad eam, bibitque vinum multum nimis, quantum num-
quam biberat in vita sua.

vers. 4. *E veniat super me offensio.* Græcè *scandalum*, q. d. ne, si comedam cibos Gentilium Iudæis vetitos, Deum offendam; itaque pœnam, scandalum, id est tragulam & impedimentum, vt Deus per me nō efficiet id quod ed commune bonum facere decreuit.

vers. 5. *Et petiit dum introiret, vt daretur ei copia nocte & ante lucem* (quando vellet) *egrediendi foras ad orationem.* Petiit id Iudith, tum vt oratione & ieiunio præpararet & armaret se ad heroicam fortitudinem aggrediendi tantum facinus, quod mente destinarat: tum vt animos, modosque, & rationes illud exequendi à Deo hauriret; tum denique vt peracto facinore liberè sibi daretur regressus in Bethuliam, eo quod custodes cogitarent eam, more solito egredi ad orationem.

vers. 7. *Et baptizabat se* (eluebat manus & pedes) *in fonte aquæ.* Mos erat Iudæis ante orationem B abluere manus, pedes, & quandoque totum corpus, tum vt puro corpore & animo ad Deum accederent: puritas enim corporis admonebat eos puritatis animi. Idem faciebant olim Christiani, vt dixi 1. Timoth. c. 8. ad illa: *leuantes puras manus*; tum, vt si quid immundi tetigissent & irregularitatem legalem contraxissent, ab illa se per lotionem expiarent.

Porrò fons hic iuxta Bethuliam etiamnum extat, & à peregrinis visitur, teste Adrichomio in Bethulia.

vers. 9. *Vsque dum acciperet escam suam in vespere.* Ieiunabat ergo Iudith à mane in vesperam; vespere sumebat cibum, ac post eum noctu egrediebatur ad orationem in ea pernoctans. His armis se ad A heroicum suum opus obarmauit. Audi S. Ambr. lib. de viduis: *Quid sobrietatem loquar? Temperantia enim virtus est feminarum. Inebriatis vino viris, & somno sepultis abstulit vidua gladium, exeruit manum, bellatoris abscidit caput, per medias hostium acies intemerata processit. Aduertitis igitur quantum mulieribus nocere possit ebrietas, quando viros vina sic soluunt, vt vincantur à feminis. Esto igitur vidua temperans: casta primum à vino, vt casta possis esse ab adultero: Nequaquam te ille tentabit, si vina non tētent. Nam si Iudith, bibisset dormisset cum adultero. Sed quia non bibit haud difficile ebrios exercitus vnius sobrietas & vincere potuit & eludere.*

Dixit ad Vagao eunuchū suū: Vagao siue Bagao non tam est nomen proprium, vt vult Serarius quam commune Persis significans Eunuchum. vers. 10.
Vnde Pagnin. in nomin. Hebr. Vagao, inquit, idem est, quod interior vel intimus, scilicet eunuchus siue cubicularius *gbana* enim Chaldæis est interius, vel intestinum; vel Vagao idem est quod elatus siue eleuatus à rad. גאה *gaa*, id est eleuare. Eunuchi enim erant primi in aula apud reges, imò eorum cubicularii & secretorum conscij, ac lenocinii amasiarum administri: eorum enim libidini lenocinantes speciosas feminas eis adducebant, vti fecit hic Vagao.

Id ita esse docet Plinius lib. 13. c. 4. vbi ait spadones apud Persas vocari Begou. Et Ouidius lib. 2. Am. Eleg. 2.

Quem penes est dominam seruandi cura Bagoi,
Dum perago tecum pauca, sed apta, vaca.

Et Esther c. 2. 3. Egeus (siue Vagao) fuit eunuchus Assueri regis præfectus gynecæo. Sic teste Curtio lib. 10. nequissimus Alexandri magni eunu-

chus fuit Bagoas, qui falſis criminationibus Orſinem Perſarum ſatrapam Alexandro interficiendum dedit. Fuit quoque Bagoas Herodis eunuchus. Porrò errat Seuerus Sulpitius qui Iudithæ hiſtoriam refert ad tempora Artaxerſis Ochi, eo quòd ipſe habuerit eunuchum nomine Bagao.

verſ. 11. *Fœdum eſt enim apud Aſsyrios, ſi femina irrideat virum, agendo vt immunis ab eo transeat.* Vide hîc corruptiſſimos & impuriſſimos Aſſyriorum & Perſarum mores, quibus libido adeo erat honeſta, vt per omnes feminas graſſaretur, adeo vt apud eos fœdũ haberetur aliquam intactam relinqui. O tempora! ô mores! Audi Ammian. Marcel. lib. 23. de Perſis: *Effuſus,* inquit, *plerique ſolutiſolus in Venerem, ægréque contenti multitudine pellicum puerilium ſtuprorum expertes pro opibus* B *quiſque aſciſcere matrimonia plura, vel pauca. Vnde apud eos per libidines varias charitas diſperſa torpeſcit.* Idem tradit Strabo li. 15. ad finem & Cicero actione 5. in Verrem. Audi ſcelera magis fœda. Theodor quæſt. 24. in Leuit. *Perſæ,* ait, *in hunc vſque diem non ſororibus ſolum ſed etiam matribus ac filiabus, nuptiarum lege permiſcentur.* Idem de Medis, Indis & Æthiopibus tradit S. Hier. lib. 2. contra Iouin. Vnde Euripides in Andromede.

Tale, ait, *eſt omne barbarorum genus*
Pater cum filia, filius cum matre
Miſcetur, ſoror cum fratre.

Mirum ergo nõ eſt, quòd Perſæ plures habuerint vxores, ideoque Iudith Holopherni hanc C formoſi coniugii eſcam obiecerit, qua eum vt piſcem hamo ſuo caperet & necaret.

verſ. 14. *Quidquid autem illi placuerit* (intellige, ſi ſit licitum, nec à Deo meo vetitum) *hoc mihi erit optimum,* vt ſi me velit vxorem, non abnuam eum maritum, quem principem tantum eſſe ſcio, vt ex eius thalamo, euehenda ſim in Duciſſam & Principiſſam: dat ſpem coniugii, vt ſui amantem fallat, & quaſi hoſtem populi ſui occidat.

verſ. 18. *Bibam Domine* ex vino non tuo, ſed meo, quod mecum ex Bethulia hac de cauſa tuli, ne vino ciboque Gentilium pollueret. Vnde ſequitur: *manducauit & bibit coram ipſo ea, quæ parauerat illi ancilla eius.* Vnde videtur Iudith in alia menſa accubuiſſe, quæ vicina eſſet menſæ Holophernis, ita vt coram ipſo manducaret & biberet: non enim decebat ipſam in menſa tanti principis cum eo accumbere: Vnde Græca habent: *Et acceſsit ancilla eius, & ſtrauit ei ante Holophernem humi pelles, quas acceperat à Bagoa, ad quotidianum vſum ſuum, vt manducaret accumbens ſuper eas.* Sic etiamnum nonnullæ gentes, ac nuper Mulcaſſes rex Tunetanus coram Carolo. 5. humi ſedens prandebat. Bibit ergo coram Holopherne Iudith, vt omnem cædis & odii ſuſpicionem Holopherni eximeret, vtque eum ad largius bibendum prouocaret, itáque ex potu ſomno conſopitum trucidaret, atque vt ex vino ſpiritus & animos vireſque hauriret ad aggrediendum tam arduum facinus. Erat enim ieiuna, & ex ieiunio debilis & languida.

B *Bibitque vinum multum nimis, quantum nunquam* verſ. 10.
biberat in vita ſua. Græcè *ex quo natus erat.* Dei prouidentia id factum, vt ſopitus vino Iuditham non tangeret, ſed illa ſobria & caſta manens eum perimeret. Vide hîc quam gaudiis vicina ſint triſtia, quamque conuiuia & crapula in funus mortemque deſinant, ac *Extrema gaudii luctus occupet.* En tibi Holophernes delitiis adipatus, vino immerſus, muſicorum harmonia exultans, amoribus ebrius, mox à Iudith truncatur, & ad inferos, vbi ſuam crapulam æterna ſiti in flammis perennantibus digerat, detruditur. Audi S. Ambr. lib. de Elia & ieiunio: *Bibebant vinum in ebrietate potentes, qui Holophernis principi militiæ regis Aſſyriorum ſe tradere geſtiebant; ſed non bibebat femina Iudith ieiunãs omnibus diebus viduitatis ſuæ, præter feſtorum dierum ſolennitates. His armis munita proceſsit, & omnem Aſſyriorum circumuenit exercitum. Sobrii vigore conſilij abſtulit Holophernis caput; ſeruauit pudicitiam, victoriam reportauit. Hæc enim ſuccincta ieiunio, in caſtris prætendebat alienis: ille vino ſepultus iacebat vt ictum vulneris ſentire non poſſet. Itaque vnius mulieris ieiunium, innumeros ſtrauit exercitus Aſſyriorum.*

Præclarè S. Baſil. hom. 14. de ebrietate: *Ebrietas,* ait, *dæmon eſt voluntarius ex voluptate animabus noſtris inditus. Ebrietas malitiæ mater eſt virtutis inimica, fortem virum reddit ignauum, extemplo facit laſciuum, iuſtitiam ignorat, prudentiam extinguit.*

CAPVT XIII.

SYNOPSIS.

IVdith orans capite truncat Holophernem, caput in Bethuliam defert. Quare Ozias, princeps Achior, cæterique omnes Deum glorificant, & Iudithæ hymnum canunt.

1. VT autem ſerò factum eſt, feſtinauerunt ſerui illius ad hoſpitia ſua, & concluſit
Vagao oſtia cubiculi, & abiit. 2. erant autem omnes fatigati à vino: 3. erátque Iudith ſola in cubiculo. 4. Porrò Holofernes iacebat in lecto, nimia
ebrietate ſopitus. 5. Dixitque Iudith puellæ ſuæ, vt ſtaret foris ante cubiculum, &
obſeruaret. 6. Stetitque Iudith ante lectum, orans cum lacrymis, & labiorum motu

in silentio, 7. dicens: Confirmame Domine Deus Israel, & respice in hac hora ad
opera manuum mearum, vt, sicut promisisti, Ierusalem ciuitatem tuam erigas: & hoc
quod credens per te posse fieri cogitaui, perficiam. 8. Et cùm hæc dixisset acces-
sit ad columnam, quæ erat ad caput lectuli eius, & pugionem eius, qui in ea ligatus
pendebat, exoluit. 9. Cúmque euaginasset illum, apprehendit comam capitis eius,
& ait: Confirma me Domine Deus in hac hora. 10. & percussit bis in ceruicem eius,
& abscidit caput eius, & abstulit conopœum eius à columnis, & euoluit corpus eius trun-
cum. 11. Et post pusillum exiuit, & tradidit caput Holofernis ancillæ suæ, & iussit
vt mitteret illud in peram suam. 12. Et exierunt duæ, secundum consuetudinem
suam, quasi ad orationem, & transierunt castra, & gyrantes vallem, venerunt ad por-
tam ciuitatis. 13. Et dixit Iudith à longè custodibus murorum: Aperite portas, quo-
niam nobiscum est Deus, qui fecit virtutem in Israel. 14. Et factum est, cùm audis-
sent viri vocem eius, vocauerunt presbyteros ciuitatis. 15. Et concurrerunt ad eam
omnes, à minimo vsque ad maximum: quoniam sperabant eam iam non esse ventu-
ram. 16. Et accendentes luminaria congyrauerunt circa eam vniuersi: illa autem
ascendens in eminentiorem locum, iussit fieri silentium. Cúmque omnes tacuis-
sent, 17. dixit Iudith: Laudate Dominum Deum nostrum, qui non deseruit spe-
rantes in se: 18. & in me ancilla sua adimpleuit misericordiam suam, quam pro-
misit domui Israel: & interfecit in manu mea hostem populi sui hac nocte.
19. Et proferens de pera caput Holofernis, ostendit illis, dicens: Ecce caput
Holofernis principis militiæ Assyriorum, & ecce conopeum illius, in quo recum-
bebat in ebrietate sua, vbi per manum feminæ percussit illum Dominus Deus no-
ster. 20. viuit autem ipse Dominus, quoniam custodiuit me Angelus eius, &
hinc euntem, & ibi commorantem, & inde huc reuertentem, & non per-
misit me Dominus ancillam suam coinquinari, sed fine pollutione peccati reuocauit
me vobis, gaudentem in victoria sua, in euasione mea, & in liberatione vestra.
21. Confitemini illi omnes, quoniam bonus, quoniam in sæculum misericordia eius.
22. Vniuersi autem adorantes Dominum, dixerunt ad eam: Benedixit te Dominus
in virtute sua, quia per te ad nihilum redegit inimicos nostros. Porrò Ozias princeps
populi Israel, dixit ad eam: Benedicta es tu filia à Domino Deo excelso, præ omni-
bus mulieribus super terram. 24. Benedictus Dominus, qui creauit cælum & ter-
ram, qui te direxit in vulnera capitis principis inimicorum nostrorum: 25. quia ho-
die nomen tuum ita magnificauit, vt non recedat laus tua de ore hominum, qui me-
mores fuerint virtutis Domini, in æternum, pro quibus non pepercisti animæ tuæ, pro-
pter angustias & tribulationem generis tui, sed subuenisti ruinæ ante conspectum Dei
nostri. 26. Et dixit omnis populus: Fiat, fiat. 27. Porrò Achior vocatus venit, &
dixit ei Iudith: Deus Israel, cui tu testimonium dedisti, quòd vlciscatur se de inimi-
cis suis, ipse caput omnium incredulorum incidit hac nocte in manu mea. 28. Et
vt probes quia ita est, ecce caput Holofernis, qui in contemptu superbiæ suæ Deum
Israël contempsit, & tibi interitum minabatur, dicens: Cùm captus fuerit populus
Israel, gladio perforari præcipiam latera tua. 29. Videns autem Achior caput Holo-
fernis, angustiatus præ pauore, cecidit in faciem suam super terram, & æstuauit anima
eius. 30. Posteà verò quàm resumpto spiritu recreatus est, procidit ad pedes eius,
& adorauit eam, & dixit: 31. Benedicta tu à Deo tuo in omni tabernabulo Ia-
cob, quoniam in omni gente, quæ audierit nomen tuum, magnificabitur super te Deus
Israël.

vers. 1. *Estinauerũt serui illius ad hospitia sua*, ne ebrii & gressu vacillantes visi à populo irriderentur, sed domi in lecto dormientes vinum crapulamque digererẽt. *Erant enim omnes fatigati à vino* v. 3. Vatab. *eo quod omnes defessi essent longa compotatione*. Egit hoc Dei prouidentia vt omnes vino consopiti abirent, & somnum caperent, ne quis vigilaret & audiret id quod Iudith machinabatur. Vide hîc rursum quam gula & crapula sit improuida, faciatque, vt omnes sopiantur, ita vt nemo vigilum ante fores Holophernis (vti fieri solet) excubet.

Dixitque Iudith puellæ suæ, vt staret foris ante vers. 5.
cubiculum & obseruaret, ne quis propius ad cubiculũ accederet, & audiret ea quæ ipsa in cubiculo, mactando Holophernẽ agebat. Græca vberius habẽt. *Et dixit Iudith seruæ suæ, stare extra cubiculum ipsius, & obseruare exitum eius, sicut quotidie. Exire enim dixit ad orationem suam. Et Bagoa locuta est iuxta verba hæc. Et abierunt omnes à facie Domini sui & nemo remansit in cubiculo à paruo vsque ad magnum.*

Orans cum lachrymis; Rem enim inauditam
plenam

plenam periculo, ac vires animosque fœminæ superantem aggrediebatur: quare à Deo robur & audaciam lachrymans poscebat, dicens: *Confirma me Domine Deus* Græca plenius habent: *Domine Deus omnis virtutis, respice in hora hac super opera manuum mearum in exaltationem Hierusalem; quoniam nunc tempus suscipere hæreditatem tuam, & facere studium meum in quassationem hostium, qui insurrexerunt nobis.*

vers. 8. *Et pugionem eius:* Græcè: *& acinacem eius*, hoc est gladium Persicum breuem, & recuruum, quales nunc sunt gladii Turcarum, vulgò *Simitarræ* vocantur. Hinc liquet Holophernem fuisse Persam, vt tradit Cedrenus.

vers. 9. *Apprehendit comam capitis eius*, vt certius, fortiusque eum feriret, ne ipse aliqua corporis agitione & motu, qui in somnis dormientibus obuenit, ictum declinaret aut infringeret: manu ergo sinistra tenuit comam, vt caput retineret immotum ad ictum vibrantis dexteræ recipiendum. Porrò Persas prolixam comam alere solitos, docet Xenophon lib. 1. Cyropædiæ, & Herod. lib. 1. vbi Persas vocat κομήτας id est, crinitos, & comatos.

vers. 10. *Et percussit bis in ceruicem eius*, non punctim, sed cæsim, vt caput iacentis, & altùm stertentis amputaret: quare totis connisa viribus acinacem in collum Holophernis impegit, ac secundo ictu caput ab humeris resecuit. Vnde Græca habent: *Et percussit in ceruicem eius bis in fortitudine sua.* Mirum est sanctum Augustinum sermone 228. pro *bis* legere *ter*. Simili modo Attila rex Hunnorum superbissimus, qui se nominabat flagellum Dei, & in aciem educebat septingenta armatorum millia, adeóque Theodosium Imp. sibi tributum pendere cogebat, ac spe totius orbis imperium deuorabat, à Deo superbos humiliante per fœminam occisus est. Audi Baronium anno Christi, 454. *Hoc anno, Aetio adhuc viuente, Attila*, inquit Marcellinus, *Actij horta[tu], noctu mulieris manu cultro confoditur.* Ita terror orbis qui viros omnes despiciebat, fœminæ vnius manu occidit. Sic & Abimelech rex, vel potius Tyrannus Sichimorum, interfectus est à fœmina, quæ fragmine molæ ei cerebrum comminuit. Iudic. q. 53.

Et abstulit caput eius, vt illud secum deferret, & in trophæum muris Bethuliæ affigeret: itáque metu Assyrios percelleret, & in fugam compelleret, vti reipsa contigit: ita Iudith sobria ebrium, casta incestum, fidelis infidelem, iusta iniustum, humilis superbum, pia impium truncauit; imò verius sobrietas ebrietatem, castitas libidinem, fides perfidiam, iustitia iniustitiam, humilitas superbiam, pietas impietatem mactauit. Ita sanctus Fulgentius, epistola secunda de statu viduali. *Denique cum Holophernes innumero Bethuliam obsedisset exercitu, & omnis Israelitarum virtus perturbata languesceret; egreditur castitas oppugnatura lasciuiam, & ad interitum superbiæ humilitas sancta procedit. Ille pugnabat armis, ista ieiuniis, ille ebrietate, ista oratione. Igitur quod omnis Israelitarum populus facere non potuit, sancta vidua castitatis virtute perfecit. Obtruncauit vna mulier tanti agminis ducem, & insperatam Dei populo reddidit libertatem.*

Audi sanctum Ambrosium libro tertio de Officiis, capite decimo tertio. *Primus triumphus eius fuit, quòd integrum pudorem de tabernaculo hostis reuexit. Secundus, quòd fœmina de viro reportauit victoriam, fugauit populos consilio suo. Horruerunt Persæ audaciam eius, vtique (quod in illis Pythagoreis duobus mirantur) non expauit mortis periculum; sed nec pudoris, quod est grauius bonis fœminis: non vnius ictum carnificis, sed nec totius exercitus tela trepidauit. Stetit inter cuneos bellatorum fœmina, inter victricia arma secura mortis. Quantum ad molem spectat periculi, moritura processit: quantum ad fidem, dimicatura: Honestatem igitur secuta est Iudith: & dum eam insequitur, vtilitatem etiam inuenit.*

Causas honestatis, siue virtutis multiplicis in Iudith subiicit, dicens: *Honestatis enim fuit prohibere, ne populus Dei prophanis se dederet, ne ritus patrios, & sacramenta proderet, ne sacras virgines, viduas graues, pudicas matronas barbaricæ subiiceret impuritati, ne obsidionem deditione solueret. Honestatis fuit, se malle pro omnibus periclitari, vt omnes eximeret periculo. Quanta honestatis authoritas, vt consilium de summis rebus fœmina sibi vendicaret, nec principibus populi committeret? Quanta honestatis authoritas, vt Deum adiutorem præsumeret: quanta gratia, vt inueniret?*

Tropol. Tuus Holophernes est gula, superbia, luxuria, auaritia, ira, acedia. Hanc generosè supera & macta, ac tuum Holophernem mactasti.

Alleg. Holophernes typus est Diaboli, cuius caput vera Iudith, id est, B. Virgo contriuit iuxta oraculum à Deo editum, Geneseos tertio, Iudith Holophernem terrorem orientis singulari certamine quasi in duello, suo ipsius acinace sine vulnere velut ludibunda cecîdit, & quod magis fuit arduum, pudicitiam è mediis impudicorum castris intactam, & opimis spoliis triumphantem reduxit. At beata Virgo innumeras dæmonum phalanges duello singulari prostrauit, & in dies prosternit, & castitatis triumphum non tantùm in se, sed in omnibus virginibus, castisque sui asseclis celebrauit & celebrat; imò, quod omnia iura naturæ superat, Virgo simul est, & Mater Dei, ac vna trino cognomine gaudet.

Vna Dei pariter filia, sponsa, parens.

Iudithæ acclamarunt Assyrii: *Non est talis mulier super terram*, Et: *nomen tuum memorabitur in vniuersa terra.* Beatæ Virgini quotidie in eius hymnis acclamat Ecclesia: *Beatam te dicent omnes generationes.*

Iudith forma fuit admirabili, vt ad eam omnes obstupescerent. Beatę Virgini accinit Ecclesia: *Diffusa est gratia in labiis tuis, speciosa & suauis facta es in deliciis tuis sancta Dei genitrix*: imò Christus ipse in Cant. *Tota pulchra es amica mea, formosa mea, columba mea.* Porrò Iudithæ pulchritudo Holophernem excitauit ad luxuriam. At B. Virginis forma intuentes excitabat ad castitatem. Audi Sanctum Ambrosium libro de institutione virginum capite septimo. *Cuius* (inquit loquens de Virgine) *tanta erat gratia, vt non solum in se virginitatis gratiam seruaret, sed etiam his, quos viseret,*

integritatis insigne conferret: Visitauit Ioannem Baptistam, nec immeritò mansit integer corpore, quem in tribus mensibus, oleo quodam suæ præsentiæ & integritatis vnguento Domini mater exercuit. Ita sanctus Ambrosius, & sanctus Thomas tertio Sententiarum, distinctione tertia, quæstione prima ad quartum: *Pulchritudo*, inquit, *B. Virginis intuentes ad castitatem excitabat.* Idem enim docet Glossa, sermone de Conceptione beatæ Virginis, quod quidem ea peculiari Dei dono concessum est.

Iuditham timuerunt, & fugerunt Assyrii: B. Virginem timent omnes dæmones & impii. Vnde sanctus Bernardus citatus à sancto Bonauentura in speculo B. Virg. capite nono: *Non sic*, inquit, *timent hostes visibiles quasi cæterorum aciem copiosam, sicut aereæ potestates Mariæ vocabulum, patrocinium, & exemplum: fluunt, & pereunt sicut cera à facie ignis, vbicunque inueniunt crebram huius nominis recordationem, deuotam inuocationem, sollicitam imitationem.*

Iudith clausa in oratorio Deum suis ieiuniis, ciliciis, precibus, lacrymis Israeli conciliauit. Beata Virgo clausa in cubiculo, ac ieiuniis & gemitibus inenarrabilibus obsecrans Deum pro mundi reconciliatione meruit Angelum pacis paranymphum excipere, qui eam huius pacis mediatricem per verbi in ea incarnationem annunciaret. Iudithæ victrici acclamauit populus: *Tu gloria Ierusalem, tu lætitia Israel, tu honorificentia populi nostri, quia fecisti viriliter, & confortatum est cor tuum.* Idem & longè maiora B. Virgini accinunt Patres, Doctores, & omnes Orthodoxi.

verf. 11. *Et abstulit conopæum* vnà cum capite, vt ex eo qui norant Holophernem, agnoscerent caput illud esse illius, non calonis, vel mancipii cuiuspiam, simul vt conopæum tot gemmis intextum victoriæ tantæ esset spolium simul & trophæum.

Et euoluit corpus truncum. Græcè: *& reuoluit corpus eius è lecto*, scilicet in pauimentum. Vnde postea veniens Vagao vidit corpus in suo sanguine cruentum & saniosum iacere in terra. Fecit id Iudith, vt Hebræi ea vrbe erumpentibus Assyrii confugientes ad Holophernem eum in terra truncum videntes metu, obstupescerent, & obrigescerent, vt arma capere & Hebræis resistere non auderent.

Et post pusillum exiuit, quia paulisper consedit ad respirandum: omnes enim vires & spiritus exeruerat in crassa Holophernis ceruice truncanda; sed & metus periculi, ne facinus innotesceret, spiritum ei intercluserat, vt eum sedendo & respirando recolligere opus foret. Simul id fecit, vt si quid cruoris vesti suæ adhæsisset, illud abstergeret; ac præsertim, vt statim Deo pro hoste tam fœliciter cæso summas ageret gratias.

Quoniam sperabant, id est timebant: sic Poëta ait: *Et sperate* (id est timete) *Deos memores fandi & nefandi, eam non esse venturam*, sed captiuam ab Assyriis detineri Insolito ergo nuncio reditus Iudith, cacti omnes concurrerunt, tam vt eam, de qua desperarent, viderent; tum vt ab ea audirent, quid ab ea gestum foret, quidue spei obsessis & ad extrema redactis, affulgeret

verf. 20. *Viuit autem ipse Dominus* (id est iuro per vitam A Dei) *quoniam custodiuit me Angelus eius & hinc euntem, & ibi commorantem, & inde me huc reuertentem, & non permisit me Dominus ancillam suam coinquinari.* Iurat Iudith se per Angelum custoditam ab omni Assyriorum petulantia & libidine, quia hoc Hebræis incredibile videbatur, vt fœmina tam speciosa tam impudicorum manus euaderet. Et certè humanitus id erat impossibile, Deo autem & Angelis id fuit possibile & facile. Sciuit Iudith Angelum sibi tutelarem affuisse, siue quòd eum spectabili forma viderit; siue quòd inspirationes eius assiduè audierit; quibus sentiebat se admoneri & dirigi per omnia, vt sciret quid quolibet hora & loco sibi agendum foret B & dicendum; siue quod alia præsentiæ & directionis suæ signa Angelus ei dederit, vt tam heroicum facinus animosè aggrederetur, nec de felici eius successu dubitaret. Sic Angelus visibiliter apparebat, dirigebatque S. Ceciliam cum S. Valeriano sponso ad castitatem & martyrium, æquè ac sanctum Iulianum, & Basillam, S. Franciscam Romanam, similesque eximios sanctos, præsertim virgines.

Porrò Serarius, Salianus, & alii censent hunc Angelum fuisse vnum è primis & primatibus propter negotii magnitudinem, in quo totius populi & Ecclesiæ Dei salus vertebatur. Vnde nonnulli putant eum fuisse S. Michaelem. Hic C enim olim erat protector Synagogæ, sicut nunc Ecclesiæ. Alii opinantur fuisse sanctum Gabrielem, qui sicut à fortitudine nomen habet (Gabriel enim Hebraicè idem est, quod fortitudo Dei) sic operibus heroum & Heroinarum generosis & fortibus (quale erat hoc Iudith) adest & præest, vt patet Danielis 10. cap. verf. 20. vt ipse ait: *Nunc reuertar vt prælier* (pro Hebræis) aduersus *principem Persarum.* Hinc Gabriel fuit nuncius incarnationis verbi (quod diuinæ potentiæ & fortitudinis opus fuit maximum) ideóque custos B. Virginis Deiparæ. Audi beatum Petrum Damiani sermone primo de Natiuitate B. Virginis, vbi per thronum Salomonis duobus D leonibus stipatum mysticè accipiens B. Virginem: *Duo leones* inquit, *sunt Gabriel Archangelus, & Ioannes Euangelista, quorum alter dextera Virginis, alter sinistra custos deputatus est. Gabriel enim mentem, Ioannes carnem peruigili sollicitudine seruauerunt* Leæna pariter fuit hîc Iudith Holophernem laniansi leo ergo illi natus est Gabriel, qui fortissimè & castitatem eius tutaretur, & dexteram eius in cæde tyranni roboraret.

Alii hoc decus victoriæ Iudith assignant sancto Raphaeli. Hic enim est præses sanctitatis ac dux viarum & viatorum æquè ac castitatis tutor, vt dixi in Tobia. Ipse ergo Iuditham castam, sanam, & sanctam duxerit & reduxerit. Porrò quod Angeli sanctis & castis heroica destinantibus ad- E sint & præsint, petet ea illis quæ annotaui, Exodi vigesimo tertio cap. v. 20. & seq. & Danielis 10. 20. verf. 21.

Confitemini illi omnes. Vide hîc modestiam, gratitudinem, constantiam, & pietatem Iudithæ, qua totum decus suæ fortitudinis & victoriæ non sibi, sed Deo ascribit. Porrò solebant Hebræi, accepto aliquo insigni beneficio in gratiarum actionem concinere psalmũ centesimũ quinquagesimũ 7. *Confitemini Domino, quoniã* verf. 23.

bonus, quoniam in ſaculum miſericordia eius; vt nos conciŋimus: *Te Deum laudamus.*

verſ. 23. *Porrò Ozias princeps populi Iſrael dixit ad eam: Benedicta es tu, filia, à Domino Deo excelſo præ omnibus mulieribus ſuper terrã.* Huc alluſit Gabriel Archangelus ſalutans B. Virginem: *Aue gratia plena, benedicta tu in mulieribus:* Iudith enim fuit vmbra & typus B. Virginis; vnde ſequitur.

verſ. 25. *Quia hodie nomen tuum ita ſanctificauit, vt non recedat laus tua* (Græcè eſt *ſpes tua*, id eſt memoria & laus ſpei tuæ, qua ſperans in Deum tantam victoriam Iſraeli peperiſti) *de ore hominum.* Tale prorſus eſt nomen Beatæ Mariæ, de quo Beatus Petrus Chryſologus Sermone 146. *Nomen hoc*, inquit, *propheticæ germanum eſt, hoc renaſcentibus ſalutare, hoc virtutis inſigne, hoc pudicitiæ decus, hoc indicium caſtitatis, hoc Dei ſacrificium, hoc hoſpitalitatis virtus, hoc collegium ſanctitatis: meritò ergo matris Chriſti nomen hoc eſt maternum.* Hæc Chryſologus. Methodius orat. in hypapantem: *Tuum*, inquit, *Dei genitrix, nomen diuinis benedictionibus & gratiis omni ex parte refertum.* Et S. Bern. hom. 2. ſuper miſſus eſt. *Si inſurgant*, inquit, *venti tentationum: ſi incurras ſcopulos tribulationum, reſpice ſtellam, voca Mariam: ſi iracundia, aut auaritia, aut carnis illecebra nauiculam concuſſerit mentis, reſpice ad Mariam: ſi criminum immanitate turbatus, conſcientiæ fœditate confuſus, iudicii terrore, barathro deſperationis incipias abſorberi, vel, abſorberi, & triſtari: In periculis, in anguſtiis, in rebus dubiis Mariam cogita; Mariam inuoca, non recedat ab ore, non recedat à corde.* Serarius, Sanchez & alii.

Pro quibus (id eſt eo quod eſt Hebraiſmus) *non pepercisti animæ*, id eſt, *vitæ tuæ* offerens & exponens eam euidenti mortis periculo, *propter anguſtiam & tribulationem generis tui.* id eſt gentis tuæ, vt ſcilicet patriam & ciues tuos obſidio & excidio liberares, *ſed ſubuenisti ruinæ*, eam præueniens & auertens, ne rueret ciuitas & Reſp. Iſraelis.

verſ. 29. *Videns autem Achior caput Holophernis, anguſtiatus præ pauore* (præ horrore capitis truncati Holophernis vndique cruenti & ſanguinolenti) *cecidit in faciem ſuam ſuper terram, & æſtuauit anima illius.* Græcè *defecit*, ſeu, *exſolutus eſt ſpiritus*, id eſt deliquium animi paſſus eſt, ſtupore ſcilicet tam inſperatæ & inopinatæ rei attonitos variis perturbationum motibus in cor eius confluentibus. Abibat enim imminentis ſibi, & nominatim denunciatæ mortis timor, ſuccedebat confidentia, fugiebat triſtitia, ſubintrabat gaudium; diffidentia locum cedebat admirationi, & ſimul cum huius prodigii contemplatione fides, ſpes, charitas & dona ſpiritus S. infidelitatem expellebant, vt mox dicetur. Ita Salianos.

CAPVT XIIII.

SYNOPSIS.

IVdith iubet caput Holophernis è muris ſuſpendi: Achior ad Iudaiſmum conuertitur: irruunt Hebræi in Aſſyrios; illi cæde Holophernis conſternantur, & magno clamore complorant.

1. DIxit autem Iudith ad omnem populum: Audite me, fratres, ſuſpendite caput hoc
ſuper muros noſtros: 2. Et erit, cum exierit Sol, accipiat vnuſquiſque ar-
ma ſua, & exire cum impetu, non vt deſcendatis deorſum, ſed quaſi impetum facien-
tes. 3. Tunc exploratores neceſſe erit vt fugiant ad principem ſuum excitandum ad
pugnam. 4. Cúmque duces eorum cucurrerint ad tabernaculum Holofernis, & in-
uenerint eum truncum in ſuo ſanguine volutatum, decidet ſuper eos timor. 5. Cúm-
que cognoueritis fugere eos, ite poſt illos ſecuri, quoniam Dominus conteret eos ſub
pedibus veſtris. 6. Tunc Achior videns virtutem, quam fecit Deus Iſrael, relicto
gentilitatis ritu, credidit Deo, & circumcidit carnem præputii ſui, & appoſitus eſt ad
populum Iſrael, & omnis ſucceſſio generis eius vſque in hodiernum diem. 7. Mox
autem vt ortus eſt dies, ſuſpenderunt ſuper muros caput Holofernis, accepitque vnuſ-
quiſque vir arma ſua, & egreſſi ſunt cum grandi ſtrepitu, & vlulatu. 8. Quod vi-
dentes exploratores, ad tabernaculum Holofernis cucurrerunt. 9. Porrò hi qui in ta-
bernaculo erant, venientes, & ante ingreſſum cubiculi perſtrepentes, excitandi gra-
tia, inquietudinem arte moliebantur, vt non ab excitantibus, ſed à ſonantibus Ho-
lofernes euigilaret. 10. Nullus enim audebat cubiculum virtutis Aſſyriorum pulſan-
do aut intrando aperire. 11. Sed cùm veniſſent eius duces ac tribuni, & vniuerſi maiores

exetcitus regis Assytiorum, dixerunt cubiculariis: 12. Intrate, & excitate illum, quoniam egressi mures de cauernis suis, ausi sunt prouocare nos ad prælium. 13. Tunc ingressus Vagao cubiculum eius, stetit ante cortinam, & plausum fecit manibus suis: suspicabatur enim illum cum Iudith dormire. 14. Sed cùm nullum motum iacentis sensu aurium caperet, accessit proximans ad cortinam, & eleuans eam, vidensque cadauer absque capite Holofernis in suo sanguine tabefactum iacere super terram, exclamauit voce magna cum fletu, & scidit vestimenta sua. 15. Et ingressus tabernaculum Iudith, non inuenit eam, & exiliit foras ad populum, 16. & dixit: Vna mulier Hebræa fecit confusionem in domo regis Nabuchodonosor: ecce enim Holofernes iacet in terra, & caput eius non est in illo. 17. Quòd cùm audissent principes virtutis Assytiorum, sciderunt omnes vestimenta sua, & intolerabilis timor & tremor cecidit super eos, & turbati sunt animi eorum valde. 18. Et factus est clamor incomparabilis in medio castrorum eorum.

vers. 1. *Ixit autem Iudith: suspendite caput hoc super muros*, vt Assytii videntes Ducem suum cæsum, percellantur & fugiant.

vers. 2. *Et erit cum exierit* (ortus fuerit) *sol accipiat vnusquisque arma sua, & exite cum impetu, non vt descendatis deorsum* ad verum & serio cum Assyriis longe potentioribus prælium, *sed quasi impetum facientes*, id est quasi impressionem agentes in proximam hostium stationem, q. d. nolite plena acie confligere vtpote pauci contra innumeros, sed simulate vos velle confligere, vt scilicet Assytij confugiant ad Holophernem, vt aciem instruat, ac videntes eum cæsum consternentur & fugiant. Nolebat enim Iudith Assyrios inuadi, antequam mors Holophernis percrebuisset, & Assyrios inopes animi & consilii reddidisset: sed eo facto iussit, vt illicò in pauidos & fugientes irruerent. Si enim tempus dedissent Assytiis, potuissent ipsi commoni consilio alium Ducem sibi deligere, qui obsidionem Bethuliæ prosequeretur; itáque vrbem fame sitique confectam caperet. Sed Iudith prudenter id prouidens iussit, vt morte Holophernis vulgata, subito in perculsos totis viribus & agminibus inuolarent. Quo facto hostes stupefacti fugientes ab Hebræis victi cæsique fuere. Vide ergo hîc prudentiam & solertiam bellicam Iudithæ, quæ cœptam victoriam ad finem vsque prosecuta est; quare prudentior fuit Hannibale, qui cùm Romanos in Cannensi pugna planè concidisset, suaderetque Maharbal præfectus equitum, vt illico Romam pergeret; sine dubio enim eam perculsam occupaturum, ac die quinto in Capitolio cænaturum, dum cardaret Hannibal, diceretque maturius hac de re cogitandum, subiunxit Maharbal: *Vincere scis Hannibal, sed victoria vti nescis.* ita Liuius lib. 22. Audi S. Ambr. lib de viduis: *nec dextera tantum hoc opus, sed maiora trophæa sapientiæ. Nam manu solum Holophernem vicit; consilio autem omnem hostium vicit exercitum. Suspenso enim Holophernis capite, quod virorum non potuit excogitari consilio, suorum erexit animos, hostium fregit: suos pudore excitans, hostes quoque terrore percellens, eoque cæsi sunt & fugati. Ita vnius viduæ temperantia atque sobrietas, non solum naturam suam vicit; sed, quod est amplius, fecit viros etiam fortiores.*

Simili modo Dauid, amputato capite Goliath, eoque Philisthæis ostenso, ipsos perculit, & in fugam egit 1. Reg. 17. Idem fecit Iuda Machabæus resecto & ex arce Sion suspenso capite Necanoris 2. Machab. 15. 35. Sic & M. Liuius & Claudius Nero consules Rom. cæso Asdrubale cum 56. millibus Carthaginensibus, capiteque eius ex inopinato ante castra Hannibalis fratris proiecto, eum ita perculerunt, vt diceret actum esse de fortuna Carthaginensium; atque illico fugiens in angulum Italiæ ad Brutios se receperit; teste Liuio in fine lib. 26.

Tunc Achior videns virtutem (potentiam & fortitudinem scilicet tam fortem, prodigiosam & diuinam victoriam de cæso Holopherne) vers. 6.

B *quam fecit Deus Israel* (Græcè Israelis, id est populi Israelitici) *relicto gentilitatis ritu* (idololatria & gentilismo) *credidit Deo, & circumcidit* (non sua, sed Leuitæ alicuius manu) *carnem præputii sui* factus proselytus & Iudæus; licet enim Ammonitæ, Arabes, Phœnices, Ægyptii, Æthiopes circumcisionem iam olim ab Abraham & Iudæis accepissent, tamen acceperant eam vt liberam, non vt obligantem & necessariam, vti eam à Deo iubente acceperant Hebræi. Vnde multi se non circumcidebant ob pudorem & dolorem circumcisionis: quare paulatim circumcisio apud eos quasi euanuit. Achior ergo, licet Ammonita, fuit incircumcisus: sed hoc facto

C Iudith conuersus ad Iudaismum se circumcidit. Circumcisio enim erat professio Iudaismi & legis Mosaicæ, sicut baptismus iam est professio Christianismi & legis Euaogelicæ.

Et appositus est ad populum Israel, vt quasi ciuis Israelitarum ius ciuicum haberet ad omnia eorum priuilegia, iura, dignitates etiam & magistratus. Licet enim Deus vetuisset Deuter. 23. 3. Ammonitas & Moabitas admitti in cœtum Israel, tamen in hac lege permisit dispensari ob insignia alicuius in Israelem merita, qualia fuerunt Achior, qui coram Holopherne Dei erga

D Israelem prouidentiam & protectionem publicè erat professus, & dignis encomiis celebrarat. Sic Ruth Moabitis admissa fuit in cœtum Israel nubensque Booz facta est auia Dauidis indéque Christi. Hanc enim esse Dei mentem responderunt legisperiti, vel Prophetæ, vel Pontifices consulentes Deum per Vrim & Tummim; de quibus dixi Exodi 28. 58.

vers. 10. *Nullus enim audebat cubiculum virtutis Assyrio-* A
rum pulsando, aut intrando aperire. Virtutis, id est,
potentiæ & maiestatis *Assyriorum*, ita vocant
Holophernem suum Ducem & Principem. Si-
cut nos regem vel principem vocamus Regiam
Maiestatem suã celsitudinem, suam excellentiã.
vers. 12. *Egressi mures ex cauernis.* Ita contemptui vo-
cant etiam Iudæos, quasi inermes & imbelles,
sed mures hosce mox experti sunt euasisse leo-
nes, qui elephantes eorum prosternerent.
vers. 13. *Tunc ingressus Vagao cubiculum eius stetit ante*
cortinam. Adeo enim principes Assyriorum, &
Persarum seruabant suam grauitatem, & maie-
statem, vt non nisi per cortinam loquerentur,
darentque responsa, vti etiamnum faciunt Re-
ges Sinarum. Vnde Atheozus, libro 4. cap. 6.
ex Heraclide tradit, principes inuitatos à Rege
Persarum ad conuiuium in eodem cubiculo cum
eo cœnasse, sed intertecto velo, ita vt ab eis vi-
deri non posset, cùm ipse eos facilè videret.

Cadauer, &c. iacere super terram: Græca *super le-* vers. 14.
ctum, vel lectus hic erat terra prope lectum, vt
habent Græca, v. 16.
Vna mulier Hebræa fecit confusionem in domo re- vers. 16.
gis, dum principem occidendo tota castra con-
fudit, perculit, turbauit. Vide hîc prudentiam
Iudith, quæ caput Ducis petiit: eo enim sublato
castra tota sustulit. Castra enim sine duce, idem
sunt, quod populus sine rege, oues sine pastore,
discipuli sine magistro, filii sine patre, ciues sine
consule. Vnde Tarquinius rex Roman. capita
papauerum in horto demetens, hoc ipso filio, qui
fictè ad Gabinos transfugerat, per nuncium si-
gnificauit, capita principum Gabinorum esse tol-
lenda: quo facto Gabini quasi acephali se dede-
re Tarquinio, teste Liuio. Hanc gnomen mysti-
cè Doctores applicant D. Virgini, quæ caput
Draconis infernalis conterens, tota eius inferna-
lium spirituum agmina pessumdedit.

CAPVT XV.

SYNOPSIS.

ASsyrii, audita cæde Holophernis fugientes cæduntur ab insequentibus Hebræis, qui castra spoliis onusta per triginta dies diripiunt, seseque ditant: Iudith à Ioacim Pont. totoque populo benedicitur, & omnibus, quæ Holophernis propria fuerant, locupletatur.

1. CVmque omnis exercitus decollatum Holophernem audisset, fugit mens & consilium ab eis, & solo tremore & metu agitati, fugæ præsidium sumunt, 2. ita vt nullus loqueretur cum proximo suo, sed inclinato capite, relictis omnibus, euadere festinabant Hebræos, quos armatos super se venire audiebant, fugientes per vias camporum & semitas collium. 3. Videntes itaque filii Israel fugientes, secuti sunt illos. Descenderúntque clangentes tubis, & vlulantes post ipsos. 4. Et quoniam Assyrii non adunati, in fugam ibant præcipites: filii autem Israel vno agmine persequentes, debilitabant omnes, quos inuenire potuissent. 5. Misit itaque Ozias nuncios per omnes ciuitates & regiones Israël. 6. Omnis itaque regio, omnisque vrbs, electam iuuentutem armatam misit post eos, & persecuti sunt eos in ore gladii, quousque peruenirent ad extremitatem finium suorum. 7. Reliqui autem qui erant in Bethulia, ingressi sunt castra Assyriorum, & prædam, quam fugientes Assyrii reliquerant, abstulerunt, & onustati sunt valde. 8. Hi verò qui victores reuersi sunt ad Bethuliam, omnia quæ erant illorum, attolerunt secum, ita vt non esset numerus in pecoribus & iumentis, & vniuersis mobilibus eorum, vt à minimo vsque ad maximum omnes diuites fierent de prædationibus eorum. 9. Ioacim autem summus pontifex, de Ierusalem venit in Bethuliam cum vniuersis presbyteris suis, vt videret Iudith. 10. Quæ cùm exisset ad illum, benedixerunt eam omnes vna voce, dicentes: Tu gloria Ierusalem, tu lætitia Israel, tu honorificentia populi nostri: 11. quia fecisti viriliter, & confortatum est cor tuum, eò quod castitatem amaueris, & post virum tuum, alterum nescieris; ideo & manus Domini confortauit te, & ideo eris benedicta in æternum. 12. Et dixit omnis populus: Fiat, fiat. 13. Per dies autem triginta, vix collecta sunt spolia Assyriorum à populo Israël. 14. Porrò autem vniuersa, quæ Holophernis peculiaria fuisse probata sunt, dederunt Iudith in auro, & argento, & vestibus, & gemmis, & omni supellectili, & tradita sunt omnia illi à populo. Et omnes populi gaudebant, cum mulieribus, & virginibus, & iuuenibus, in organis & cytharis.

vers. 3. *Vgit mens & consilium ab eis, & solo tremore & metu agitati fugæ præsidium sumunt*, tum quia videbant ducem suum Holofernem capite truncatum; tum quia Deus ademit eis mentem & consilium, vt quasi mentis impotes nescirent quid sibi agendum foret. Alioqui enim, si fuissent mentis compotes, alium sibi ducem constituissent, qui Bethulienses ciues paucos ad deditionem cogeret. Tum quia Deus immisit eis terrorem Panicum, vt cæso duce, putarent se pariter cædendos ab Hebræis. Quare præcipites se in fugam dederunt: itaque fugientes à paucis Hebræis insequentibus, & clangentibus cæsi sunt, vti à trecentis Gedeonis militibus cæsa sunt centum millia Madianitarum, Iudith 7.

vers. 4. *Debilitabant omnes*, hos occidendo, illos vulnerando, alios mutilando, &c. Hebr. enim חלש *chalas* hæc omnia significat.

vers. 7. *Onustati*, id est onerati spoliis. Nonnulli censent legendum. *Honestati*, id est, *ditati sunt*, vt habent græca: Honestas enim in Scriptura sæpe significat diuitias, & honestare idem est quod ditare.

vers. 9. *Ioacim autem summus pontifex venit de Ierusalem in Bethuliam cum presbyteris suis*: Græcè cum *Ierosolymitano senatu*, fortè cum *concilio Sanedrim*, quod erat summum, continens 70. Senatores eximios, *vt videret Iudith*, eique benediceret, & de victoria tanta gratularetur.

vers. 10. *Quæ cùm exisset ad illum, benedixerunt eam omnes vna voce dicentes: Tu gloria Ierusalem, tu lætitia Israel, tu honorificentia* (honor & decus) *populi nostri*. Græcè: *Tu sublimitas Israel, tu exultatio magna Israel, tu gloriatio magna generis nostri*. Vatab. *Tu excellentia Ierosolymitarum, tu magna Israelitarum lætitia, tu præclara generis nostri gloriatio*. q. d. Ierusalem liberans ab Holopherne magnam ei gloriam contulisti: tu ab eodem defendens Israëlitas tanti timore & mœrore confectos, ingentem eis lætitiam, & nouam quasi vitam indidisti: tu populo tuo vniuerso ingens nomen & decus peperisti apud omnes gentes, quæ audientes hoc tuum facinus, obstupescent, dicentque: *Tanti dux fœmina facti*.

Alleg. Iudith fuit typus B. Virginis. Hæc enim exultatio est decus & gloria non tantùm Ierusalem, sed totius orbis, non tantùm Israëlis, sed omnium gentium, non tantùm Synagogæ, sed vniuersæ Ecclesiæ. Vnde B. Greg. Nazian. in Tragœdia, Christus patiens, eam sic affatur,

Regina, Domina, generis humani bonum,
Amica semper esto, tu mortalibus,
Maximèque quouis in loco mihi salus.

Cyrillus Alexandrinus homilia contra Nestorium: *Sit*, inquit, *tibi sancta Dei mater, laus: Tu enim es pretiosa margarita orbis terrarum, tu lampas inextinguibilis, corona virginitatis, sceptrum orthodoxæ fidei*. S. Chrysost. hom. de Deipara ita eam salutat. *Aue mater, cælum, thronus Ecclesiæ nostræ, decus, gloria, & firmamentum*. Sanctus Ephrem serm. de laudibus Virg. eam vocat *vnicam spem Patrum, gloriam Prophetarum, præconium Apostolorum, honorem Martyrum, lætitiam Sanctorum, & lumen probatissimorum Abraham, Isaac, & Iacob, decus* A *Aaron, splendorem Mosis, Gedeonis vellus & cœtus Hierarcharum, omniumque Sanctorum ac virginum coronam, ob immensum fulgorem, atque splendorem inaccessum*. Damasc. orat. 1. de Natiuitate beatæ Virginis. *O Deo*, inquit, *digna filia, mulierum ornamentum, humani generis decus, tu Patriarchis sempiterna oblectatio, Prophetis perennis exultatio*.

Quia fecisti viriliter (quasi virago, & fœmina super fœminas, imò quasi vir viros omnes superans) *& confortatum est cor tuum, eo quod castitatem amaueris*. Castitas ergo fuit causa fortitudinis Iudith, idque primò, quia castitas roborat corpus & animum. Vnde olim Athletæ in Olympi- B cis certaturi castos planè se seruabant, vt integras ad palæstram vires afferrent, 1. Corint. 9. 24. Luxuria enim spiritus nobilissimos, ideoque robor & vires effundit & exhaurit. Secundò, quia Deus hoc præmium fortitudinis dare solet castis, ac omninò dedit Iudith, fortitudinem, inquam, tum corporis, tum animi ad magna audendum, Deus enim qui spiritus est purissimus, singulariter amat puritatem & castitatem, ac puros & castos, quasi sibi similes ad magna destinat. Audi sanctum Hieronymum, præfatione in Iudith: *Accipite Iudith viduam castitatis exem-* C *plum, & triumphali laude perpetuis eam præconiis declarate. Hanc enim non solum fœminis, sed & viris imitabilem dedit, qui castitatis eius remunerator, virtutem ei talem tribuit, vt inuictum omnibus hominibus vinceret, & insuperabilem superaret.* vers. 11.

Tertiò, quia decebat luxuriosum Holophernem à casta Iudith superari, vt castitas de luxuria triumpharet. Vnde Prudentius in Psychomachia pudicitiam cum libidine duellantem eleganter per Iudith de Holopherne triumphantem ita depingit.

Assyrium postquam thalamum, ceruixque Holophernis:
D *Cæsa, cupidineo madefactum sanguine lauit;*
Gemmatumque thorum mœchi Ducis aspera Iudith
Spreuit, & incestos compescuit ense furores:
Famosum mulier referens ex hoste trophæum
Non trepidante manu, vindex mea cælitus audax.

Porrò eximia fuit castitas Iudith, ideóque eximium hoc meruit præmium & trophæum. Ipsa enim erat in flore iuuentutis vidua opulenta carens liberis, vt patebit capite sequenti, versu vigesimo octauo, speciosa, honorata, gloriosa ob tantam victoriam: quare omnes etiam duces & principes eam ambiebant sponsam: verùm ipsa castitatis amans hæc omnia despexit, mansitque cælebs vsque ad mortem; quare nobilius & gloriosius de carne & mundo, quàm de Holopher- E ne triumphauit. Audi sanctum Ambrosium libro de viduis: *Nec his tamen elata successibus, cui vtique gaudere & exultare licebat iure victoria viduitatis reliquit officium: sed contemptis omnibus, qui eius nuptias ambiebant, vestem iucunditatis deposuit, viduitatis resumpsit; nec triumphorum suorum amauit ornatus, illos existimans esse meliores, quibus vitia corporis, quàm quibus hostium arma vincuntur.*

Et omnes populi gaudebant cum mulieribus, & virginibus, & iuuenibus in organis & citharis. Græca vberius habent: *Et concurrit omnis mulier Israel ad videndam eam, & benedixerunt eam, & fecerunt ei chorum ex se: & sumpsit thyrsos in manibus suis &* vers. 14.

& dedit mulieribus quæ secum, & exornatæ sunt A *oliua, ipsa, & quæ cum ipsa. Et præiuit omnem populum in chorea, ducens omnes mulieres: & sequebatur omnis vir Israel armati cum coronis & hymnis in ore suo.* Pro *coronatæ sunt*, Complutenses habent *coronauerunt eam corona oliua*, id est, oleagina. Thirsi sunt rami palmarum citriorum, &c. Audi Ioseph 13. Antiquit. c. 21. *Apud Iudæos lex est quemlibet in scenopegia thyrsos* (ramos) *ex palmis & citriis gestare.* Gentiles thyrsos dicabant Baccho. Erat autem apud eos θύρσος hasta frondibus præsertim ex vite vestita, quam quatiebant in sacris B Bacchi. θύρσος verò corona ex eisdem. Vnde Virgil. Eclog. 5.

Instituit Daphnis thyrsos inducere Baccho
Et foliis lentas intexere mollibus hastas.

Ibi per lentas hastas intelligit thyrsos. Vnde Prouerbium,

Multos thyrsigeros, paucos est cernere Bacchos.

Bacchus enim erat thyrsigerus. Hinc & Tacitus: Messalina, inquit, crine fluxo thyrsum quatiens: Et Diodorus scribit, Dionysium in exercitu habuisse mulieres thyrsis armatas. Macrobius quoque ait, liberum Patrem (Bacchum) tenere thyrsum, quod est latens telum, vel hasta aculeata, cuius mucro hedera lambente protegitur.

Hoc rectè aptes Iudithæ, quæ acinacem Holophernis in ipsummet distrinxit: itaque eum ebrium quasi Bacchum occidit, ac de ebrietate, & ebriis triumphauit. Coronam ergo thyrsinam merebatur, meritamque gestabat, quæ eandem Baccho, id est, Holopherni ebrio eripuit.

Nota hanc solemnem triumphi processionem & pompam Iudithæ quotannis datam & renouatam fuisse cum ingenti virorum & mulierum comitatu, vt patebit c. seq. v. 37.

CAPVT XVI.

SYNOPSIS.

IVdith præcinente, omnes succinunt Epinicion Deo. Populus holocausta in gratiarum actionem offert. Iudith longæuam in castitate & gloria agens vitam, tandem gloriosè moritur, ac dies victoriæ eius deinceps quotannis celebrari præcipitur.

1. TVnc cantauit canticum hoc Domino Iudith, dicens:

2. Incipite Domino in tympanis, cantate Domino in cymbalis, modulamini illi psalmum nouum, exultate, & inuocate nomen eius.

3. Dominus conterens bella, Dominus nomen est illi.

4. Qui posuit castra sua in medio populi sui, vt eriperet nos de manu omnium inimicorum nostrorum.

5. Venit Assur ex montibus ab Aquilone in multitudine fortitudinis suæ: cuius multitudo obturauit torrentes, & equi eorum cooperuerunt valles.

6. Dixit se incensurum fines meos, & iuuenes meos occisurum gladio, infantes meos dare in prædam, & virgines in captiuitatem.

7. Dominus autem omnipotens nocuit eum, & tradidit eum in manus fœminæ, & confodit eum.

8. Non enim cecidit potens eorum à iuuenibus, nec filii Titan percusserunt eum, nec excelsi gigantes opposuerunt se illi; sed Iudith filia Merari in specie faciei suæ dissoluit eum.

9. Exuit enim se vestimento viduitatis, & induit se vestimento lætitiæ in exultatione filiorum Israel.

10. Vnxit faciem suam vnguento, & colligauit cincinnos suos mitra, accepit stolam nouam ad decipiendum illum.

11. Sandalia eius rapuerunt oculos eius, pulchritudo eius captiuam fecit animam eius, amputauit pugione ceruicem eius.

12. Horruerunt Persæ constantiam eius, & Medi audaciam eius.

13. Tunc vlulauerunt castra Assyriorum, quando apparuerunt humiles mei, arescentes in siti.

14. Filii puellarum compunxerunt eos, & sicut pueros fugientes occiderunt eos, perierunt in prælio à facie Domini Dei mei.

15. Hymnum cantemus Domino, hymnum nouum cantemus Deo nostro.

16. Adonai Domine magnus es tu, & præclarus in virtute tua, & quem superare nemo potest.

17. Tibi seruiat omnis creatura tua: quia dixisti, & facta sunt: misisti spiritum tuum & creata sunt, & non est qui resistat voci tuæ.

18. Montes à fundamentis mouebuntur cum aquis: petræ, sicut cera liquescent ante faciem tuam.

19. Qui autem timent te, magni erunt apud te per omnia.

20. Væ genti insurgenti super genus meum: Dominus enim omnipotens vindicabit in eis, in die iudicii visitabit illos.

21. Dabit enim ignem, & vermes in carne eorum, vt vrantur, & sentiant vsque in sempiternum.

22. Et factum est post hæc, omnis populus post victoriam venit in Ierusalem adorare Dominum: & mox vt purificati sunt, obtulerunt omnes holocausta, & vota & repromissiones suas. 23. Porrò Iudith vniuersa vasa bellica Holophernis, quæ dedit illi populus, & conopæum, quod ipsa sustulerat de cubili ipsius, obtulit in anathema obliuionis. 24. Erat autem populus iucundus secundùm faciem sanctorum, & per tres menses gaudium huius victoriæ celebratum est cum Iudith. 25. Post dies autem illos vnusquisque rediit in domum suam, & Iudith magna facta est in Bethulia, & præclarior erat vniuersæ terræ Israel. 26. Erat etiam virtuti castitas adiuncta, ita vt non cognosceret virum omnibus diebus vitæ suæ, ex quo defunctus est Manasses vir eius. 27. Erat autem diebus festis procedens cum magna gloria. 28. Mansit autem in domo viri sui annos centum quinque, & dimisit Abram suam liberam, & defuncta est ac sepulta cum viro suo in Bethulia. 29. Luxitque illam omnis populus diebus septem. 30. In omni autem spatio vitæ eius non fuit qui perturbaret Israel, & post mortem eius annis multis. Dies autem victoriæ huius festiuitatis, ab Hebræis in numero sanctorum dierum accipitur, & colitur à Iudæis ex illo tempore vsque in præsentem diem.

vers. 1. *Tunc cantauit hoc canticum Domino Iudith, dicens: Accipite* (canite, psallite, & iubilate) *Domino.* Vnde ipsa præcinente, succinuere cæteri. Vti, præcinente Maria sorore Mosis, succinuere cæteræ mulieres post transitum maris rubri, Exodi 15. v. 20. Sic enim habent hoc loco græca: *Præiuit autem Iudith hoc carmen gratulatorium inter omnes Israelitas, & vniuersus populus hanc laudem clara voce decantauit, cæpitque Iudith: Incipite Deo in tympanis, &c.* Hinc patet Iudith fuisse propheticam, imò scripticem S. Scrip. hoc enim carmen quod est pars S. Script. dictitauit, inspirante Spiritu S.

vers. 3. *Dominus conterens bella.* Alludit ad nomen *Iehoua*, quod à radice הוה *haua* deductum, idem est quod *conterens.* Citat illud ex Epinicio Mosis, Exodi 15. 3. *Dominus quasi vir pugnator omnipotens nomen eius.* Vide ibi dicta.

vers. 5. *Venit Assur*, id est Assyrius exercitus missus à Nabuchodonosor rege Assyriorum, duce Holopherne. *Ex montibus ab Aquilone.* Assyria enim Iudææ partim est ad Orientem, partim & magis ad Septemtrionem.

Cuius multitudo obturauit torrentes, & equi eorum texerunt valles. Sanchez per Nabuchodonosor, qui misit Holophernem, intelligens Xerxem, hæc incommodè adaptat. Xerxes enim tantas copias in Græciam induxit, vt vix ad potum flumina, ad ingressum terra, ad cursum maria satis fuisse dicatur. Ita Paulus Orosius lib. 2. cap. 9. Sanè siccata fuisse ab illius exercitu flumina tradit Herodotus lib. 7. & Iustinus lib. 2. de quo item Iuuen. Satyr. 10.

A

Credimus altos
Defecisse amnes, epotáque flumina Medo
Prandente

Verùm Xerxes fuit Persa, non Assur, id est, Assyrius. Vide dicta in proœmio.

Nocuit eum, id est, ei. Olim enim nocere regebat accusatiuum, vt patet ex Plauto, & aliis.

Nec filii Titan (id est *excelsi gigantes*, vt explicans subdit) *percusserunt eum.* Quæres qui sint filii Titan, vel, vt Græcè est, Titanum? Resp. Titan vel Titanus fingitur à Poëtis Cœli & Vestæ, id est terræ filius, ac Titanes eorumdem filii, de quibus Virg. 6. Æneid.

Hic genus antiquum terra, Titania pubes,
Fulmine deiecti, fundo voluuntur in imo.

B

Terra, inquit Seruius, *primùm Titanas contra Saturnum genuit: Gigantes postea contra Iouem. Et firmat fabula Titanas ab irata contra Deos terra, ad eius vltionem creatos. Vnde & Titanes dicti sunt ἀπὸ τῆς τίσεως*, id est ab vltione. Iupiter enim deiecit eos in Tartara. Tradunt Titanas sex fratres fuisse, & quinque sorores, à Titea matre dictos, vt auctor est Diodorus. Ex quibus vnus fuit Iapethus pater Promethæi, Hiperionque ex Titanum numero est, qui Solis, ac Lunæ, stellarumque motus obseruasse, atque demonstrasse primus fertur: Ideo Solis parens & astrorum fertur. Hinc Sol Titan, Luna Titania, Diana Titania à Poëtis dicuntur. Cicero in Arato 7. *Quem cùm perpetuo vestiuit lumine Titan.* Ouidius 3. Metam. 35.

Dumque ibi perluitur solita Titania lympha.

Titan ergo est epitheton Solis, Sol enim vocatur cæli & terræ filius, quia mane ex terra ex matre nasci & oriri videtur, idemque vt Iouis filius in cælo

in cælo quasi domo paterna refulget. Hinc molti Titan deriuant ab Hebr. טִיט *tit* id est lutum, limus, terra vt à *Tit* dicta sit Tethys & Titea sex Titanum mater. Alii Titan à *τιταίνω* deducunt, eo quod Titan id est sol quaquauersum radios suos expandat. Porro Titiam esse terram ex qua prodierit sol & luna fabulantur Poetæ. Terra enim varia habuit nomina. Nam vt ait M. Varro apud S. Aug. lib. 7 de ciuit. terra siue tellus dicta est Ops quod ope & cultura fiat melior: & mater quod plurima pariat: & magna quod cibum paret: & Proserpina quod ex ea proserpant fruges: Et Vesta quod vestiatur herbis, vel vt alii quod vi sua stet. Vnde extat Hymnus Titanos apud Orpheum. Hinc secundo per filios Titan posset accipi Phaëton cum sua sobole quem Poetæ dicunt esse filium solis qui dum equos currumque solis incaute regeret omnia in terris ardore solis combusserit, q. d. Holophernem non percussit sol aut Phaeton, sed femina Iudith.

Tertio nonnulli per Titanes cæli & terræ filios significari putant spiritus & ventos (item procellas & fulmina) qui ex cælo, id est ab aere in terram demissi, in ea occultantur à verbo *τιταίνω* id est extendo, eo quod venti extendentes manus suas & vi agentes iniuriam faciunt, vnde terræ motus exoritur quo multi pereunt, q. d. non venti, non procellæ, non fulmina, non terræ motus, sed vnica mulier prostrauit Holophernem. Huc facit quod Pausan. in Corinth. scribit in Titanis colle apud Sicyonios fuisse aram ventorum positam in qua quotannis sacerdos sacrificabat ad mitigandam ventorum feritatem. Primus sensus vti communior ita congruentior est: Titanes enim erant gigantes robustissimi quibus nemo resistere poterat. Vnde prouerbia *Τιτανικὸς aspectus* id est toruus fectus & horrendus. *Titanibus & Crono* (tempore & Saturno) *antiquior Titanas imploras.* Vide Apollodorum initio lib. 1. de Origine Deorum Hesiodum in Theogonia, Giraldum & alios.

Nota ex S. Hier. in c. 5. Amos v. 8. & S. Greg. 9. mor. c. 6. Interpretes tam Septuag. quam Nostrum subinde Hebræa nomina quæ apud eos aliter appellantur vocabulis fabularum gentilium Græcorum & Latinorum in linguam Græcam & Latinam transferre, non quasi fabulas narrent aut probent: sed quia non bene nec plene intelligimus id quod dicitur, nisi per ea vocabula quæ vsu didicimus & quasi errore cum lacte combibimus, ait S. Hier. maxime quando fabulæ ex S. Scrip. ortum ducunt; vti hîc fit. Fabulæ enim Titanum ex historia gigantum Genes. 6. v. 4. & c. 11. 4. facta & ficta est. Sic Sept. Iob 42. 14. pro *cornu stibii* vertunt *cornu Amalthea*, quam Poetæ fingunt esse capram quæ lacte suo Iouem nutriuit. Sic Thren 4. 3. Noster vertit *lamias* cum in Heb. sit תנינים *Tannim*, quæ vox dracones vel inania & terrifica monstra significat quales sunt lamiæ. Idem iudicium de Arcturo, Orione & similibus, ait S. Hier. quorum mentio fit in Iob & prophetis: de quibus Poeta.

Arcturum. pluuiásq; Hyadas gemminósq; Triônes
Armatumque auro circumspicit Oriona.

Filij ergo Titan vel Titanum sunt filii gigantum, id est gigantes vastissimi, fortissimi & robustissimi qui vocantur *Raphaim*, pro quo Sept. vertunt Titanes 2. Reg. 5. 18. Est Metonymia: nam per patrum indolem & fortitudinem significatur indoles & fortitudo filiorum. Ergo per Titanes ex communi vulgi vsu non alii intelliguntur quam gigantes.

Posset quoque dici hanc vocem *Titan* pro gigantibus significandis in vsu fuisse ex vulgatis toto orbe fabulis apud Assyrios, Chaldæos, Hebræos aliasque gentes, vt significetur Holophernem & Assyrios sua fortitudine & copiis superbos comparasse se Titanibus, ac dixisse se pares esse Titanibus aut nihil à Titanibus metuere, vel præter Titanes: ita vt crebro aliquid Titanicum in castris eorum audiretur, ad quod alludens Iudith ait: Assyrij non cecidere manu Titanũ suorum, sed manu mea, quæ sum imbellis & inermis femina. ita Sanchez.

vers. 12. *Horruerunt Persæ constantiam eius & Medi audaciam eius.* Hinc liquet in castris Holophernis Assyriis mixtos fuisse Persas & Medos; præsertim quia ipse Dux Holophernes erat Persa, ait Cedrenus: ac Medi victo Arphaxat eorum principe, iam subacti erant à Nabuchodonosor, ad quem proinde multi quoque è vicinis Persis transfugerunt ob desidiam & turpem Xerxis regis sui cladem & fugam è Græcia, vti dixi in Procemio.

vers. 13. *Tunc vlulauerunt castra Assyriorum, quando apparuerunt humiles mei arescentes in siti* pota ciues mei Bethulienses siti pene enecti, quando cæso à me Holopherne, ipsi eius castra inuaserunt & Assyrios fugientes persecuti sunt.

vers. 14. *Filii puellarum* id est parui pueri, siue iouenculi: nec enim grandiores aut adultiores esse possunt, quorum matres adhuc sunt puellæ & iuuenculæ: hinc patet iuuenes & pueros cum viris iruisse in Assyrios fugientes.

Compunxerunt eos suis stilis, cultris & gladiis.

vers. 17. *Misisti spiritum tuum & creata sunt. Spiritum* intellige oris, hoc est dictum & iussum quo Deus Genes. 1. dixit iussitque, fiat sol, luna, aues, pisces &c. & illico facta sunt. Alludit ad Psal. 31. 6. *Verbo Domini cæli firmati sunt & spiritu oris eius omnis virtus eorum.*

vers. 18. *Montes à fundamentis mouebuntur*, cum Deus iusserit, q. d. Tanta est Dei potentia vt solo nutu montes transferre, petras liquare valeat; perinde iam Assyriorum castra quæ instar altorum montium & durarum petrarum videbantur insuperabilia, per me feminam superauit & instar ceræ liquando dissipauit.

vers. 25. *Dabit enim ignem & vermem in carnes eorum vt vrantur & sentiant* (cruciientur) *in sempiternum.* Hinc S. Hier. Chrys. Aug. Theoph. Haymo Lyran. Abul. Dion. Glossa. Ribera, Maldon. Serar. & alii probabiliter censent in inferno esse vermes corporeos, qui carnes damnatorum rodant, vti est verus ignis eos vrens: vide dicta Eccles. 7. 19. & c. 10. 13. & Isaiæ vlt. 24.

vers. 22. *Mox vt purificati sunt* ab immonditia & irregolaritate legali ex cæde Assyriorum & contactu mortuorum contracta, lauando corpora & vestes, iuxta legem Numer. 31. 24.

vers. 23. *Anathema obliuionis* Hebr. חרם *therem*

significat anathema, id est donum ab vsibus prophanis auulsum, totumque Deo separatum & consecratum τὸ *obliuionis* non est in Græco: vnde aliqui legendum putant *oblationis* sed *obliuionis* habent omnia exemplaria Latina, idque apte huic loco congruit: anathema enim dicitur *obliuionis*, quia dicatum erat Deo ad accendam tanti beneficii & victoriæ apud posteros obliuionem. ita Serarius aut quia obliuionem afferebat præteritæ famis, sitis & mille ærumnarum quas ante ab Assyriis passi fuerant Hebræi: ita Sanchez. Sic Ioseph filium suum vocauit *Manassen*, id est obliuionem, dicens: *Obliuisci, me fecit Dominus omnium laborum meorum*, Genes. 41. 50. & Isaias c. 65. v. 16. *Obliuioni tradita sunt angustiæ priores.* In quem locum optimè Hieronymus *Obliuiscentur pristina mala, non obliuione memoriæ, sed bonorum successione, iuxta id quod scriptum est, in die bona obliuio malorum.*

vers. 24. *Secundum faciem sanctorum*, id est ante templum vel ante Synagogam: hæc enim extra Ierusalem habitantibus erat instar templi. In ea enim simul orabant legemque Dei audiebant,

vers. 28. *Mansit* (Græce consenuit) *autem in domo viri sui annos centum quinque*, id est vsque ad annos ætatis suæ centum & quinque. Simili phrasi Hebræi dicuntur habitasse in Ægypto annos 430. id est vsque ad annum 430. ab egressu Abraham ex Chaldæa: nam alioqui Hebræi in Ægypto tantum habitarunt annis 215. Exodi 12. 40. vide ibi dicta.

Quare minus recte aliqui putant Iudith postquam facta est vidua, vixisse annos 105. Sic enim moriens fuisset 140. annorum vel amplius, quod illo æuo erat insolitum.

Addit Græcus quod Iudith antequam moreretur, diuiserit substantiam suis & viri sui cognatis. Vnde liquet eam caruisse filiis. Eo mirabilior fuit eius castitas. Imitentur Iuditham Christiani etiã principes, qui ne familia deficiat, mutant propositum imo votum cælibatus ac vxores ducunt vt liberos habeant familiæ hæredes & propagatores: Non ita fuit Iudith imo cælibatum omnibus liberis anteposuit. Hisce enim omnibus nobilior est castitas. Nimirum memor erat illius promissi diuini ad eunuchos qui se castrauerunt sua voluntate, ob amorem Dei & castitatis. *Dabo eis in domo mea & in muris meis locum, & nomen melius à filiis & filiabus nomen sempiternum dabo eis quod non peribit.* Isaiæ 56. 5.

vers. 29. *Luxit autem illam omnis populus septem diebus.* Sancta à Patribus habetur Iudith. Verum dies mortis eius in martyrologio nõ assignatur, quia ignoratur. Æthiopica tamen Ecclesia Iudithæ festum celebrat quarta die mensis sexti qui dicitur Ebul. ait Serarius.

vers. 31. *Dies autem victoriæ* Iudith in Calendario Hebr. assignatur 25. mensis noni qui Casleu dicitur, quo die pariter recolitur memoria dati ignis & Encæniorum Machabæi, teste Genebrardo Torniello Sigonio & Saliano, qui & hoc elogium quasi Epitaphium Iudithæ assignat. *Hæc est illa Iudith. quæ mellitam linguæ facundiam que Angelicam faciei dignitatem, quæ fulgurantes oculos, quæ frontis hilaritatem, quæ genarum purpuram, quæ corallina labia, quæ totius orbis maiestatem in arma & sagittas conuertit, quibus barbarus caperetur furor, & irrita potentia sterneretur. Hæc est illa Iudith, quæ cum esset forma prodigium, extitit nihilominus miraculum castitatis, quam scimus, precibus, omniq; corporis afflictione ita coluit, itáq; adamauit, vt cum ætate floreret, careret liberis, diuitiis abundaret & gloria, ipsos septuaginta quinque annos cælebs atque intaminata fulgeret. Vixit à prostrata Holophernis superbia, & concusso Babyloniorum imperio, annos duos & septuaginta, omnino autem peruenit ad centesimum quintum.*

Allug. Iudith est B. Virgo quæ vrbes & fideles sibi deuotos ab hostium obsidione liberat, vti liberauit Constantinopolim sibi dicatam & deuotam, anno Domini 717. à triennali Saracenorum oppugnatione, cum illi præsideret S. Germanus Patriarcha Constant. ad quem proinde scribens Greg. 2. Pontifex epist 4. ita ait: *Pugnatricis illius sanctæ & omnium Christianorum Dominæ miranda facta, quæ in se declarata sunt, per quæ tu quoque inter hostes seruatus es, non sunt retinenda. Illi enim cum insania multa tumultuarentur tantum inuenerunt in se aduersitatis hostilis, quantum eorum causa iniustitiæ habuit. Neque hoc tamen mirandum est: nam si Bethulia per manus Iudith Israelitis seruata est, cuius opus Holophernis erat sublatio, & per ea tempora ob id salus Israelis vocata est: quomodo non oportebat & tuam sanctitatem huiusmodi propugnatrice vtentem hostibus ciuitatis præualere, ipsamque victoria coronare &c.*

Maxime vero B. Virgo quasi vera Iudith defendit Bethuliam quæ Heb. significat virginitatem. Ipsa enim cum sit virgo virginum, virgines quasi cliẽtes suos protegit, vti plurimis omni sæculo exemplis ostendit, & nominatim virgines olim à tyrannis ad lupanar dãnatas (quod summum eis erat tormentum: malebant enim ad leonem quam ad lenonem damnari, ait Tertul. in Apolog.) intactas seruauit per Angelos, vel leones; vti seruauit S. Agnetem, S. Dariam S. Luciam, adeóque vix vllam ex eis violatam fuisse reperies. Cùm ergo sentis tentationes carnis, inuoca B. Virginem & victor euades.

Denique quã Iudith posteris & sæculis omnibus fuerit amabilis, & admirabilis liquet ex eo quod Iudithæ nomen & cũ nomine virtutis imitationẽ ambiuere Heroinæ & Reginæ. ita Ludouici pii imper. qui Caroli Magni fuit filius & successor, vxor fuit Iudith Augusta, quæ ab Aduersariis ac præsertim à Pipino Ludouici ex Irmingarde priore vxore filio relegata in monasterium S. Radegundis, monasticum ipsa sibi velum imposuit. sed à Greg. 4. Pont. in imperium vna cum Ludouico marito fuit restituta. Vti ex Mariano Scoto narrat Baron. anno Christi 834. Iudith pariter appellata fuit Caroli calui Francorum regis filia, quæ Anglorum regi nubens in Angliam concessit anno Domini 855. teste Baronio.

Iudith tertia fuit regina Poloniæ de qua ita ex Longino scribit Baron. t. 11. anno Christi 1007. in fine. *Hoc eodem anno Iuditha Poloniæ regina, sanctissima femina, coniux Boleslai regis & adiutrix, ad pietatem propagandã ex hac vita, summo omniũ dolore decessit, cũ superis in perpetuũ regnatura: hac de tẽpore Lõginus, qui & res ab ea præclare gestas recẽset.*

Iudith quarta fuit filia Henrici Imper. & Hungariæ regina, anno Christi 1074. quam inique regno pulsam Greg. 7. Pont. datis ad eam

litteris consolatur, quibus heroicam eius virtu- A tem dilaudat. Literæ extant apud Baron. anno Christi 1074. in fine.

Iudith quinta fuit vxor Hermanni comitis Sanctæ conuersationis femina quę ex hac vita ad cœlestem migrauit anno Domini 1095. vti scribit Baronius.

Iuditha & per ctasin Iutta sexta fuit Saxoniæ Ducis filia quæ nupsit Erico Daciæ regis filio vt patet ex epist. 112. Greg. noni Pont.

Iuditha siue Iutta septima fuit virgo famula S. Elisabethæ quæ miraculis in vita & post mortem claruit.

Iuditha siue Iutta octaua fuit Parthena cuius virtutes & miracula ex Chronicis Poloniæ recenset Abrahamus Bzouius anno Domini 1260. quo diem obiit: vbi inter cætera ait *Tandem appropinquante vita tua fine infirmitate correpta (in qua sæpius hæc verba repetebat. O quam multum prodest ad quæuis à Deo impetranda aduersa valetudo, miseria, & paupertas læta his qui confidunt in Domino) tertio Christum Dominum* cum multis Angelis & aliis Sanctis sibi apparentem vidit, qui eam his verbis, *veni iam ô famula mea in regnum meum* ad se inuitauit.

IN ESTHER ARGVMENTVM.

STHER, ait S. Hier. epist. ad Paulinum, *in Ecclesiæ typo populum liberat de periculo, & interfecto Aman, qui interpretatur iniquitas, partes conuiuis, & diem celebrem mittit in posteros.* Argumentum ergo libri est humiliatio superborum, scilicet Vasthi & Aman, ac exaltatio humilium, scilicet Estheris & Mardochæi, ac liberatio Iudæorum. Alleg. Assuerus designat Christum, Esther B. Virginem & Ecclesiam, Mardochæus animam fidelem & piam; Aman & Vasthi dæmonem, carnem & mundum repræsentant. Hunc librum esse Canonicum consentiunt Hebræi cum Græcis & Latinis. Extat enim Hebraicè in Canone Hebræorum saltem vsque ad caput decimum. Vide Bellarm. lib. 1. de verbo Dei. c. 7. Serarium hîc Proleg. 4. Sixtum Senensem lib. 1. sect. 2. in Esther. Primitus scriptus fuit Hebraicè, vnde ex Hebræo S. Hier. eum transtulit in idioma latinum, Sep in Græcum. Porrò S. Hier. ea quæ non reperit in Hebræo, separauit à cæteris, & ad calcem libri collocauit, quæ antea suis locis in vulgata latina ordine temporis & historiæ erant inserta. Eadem eodem ordine extant Græcè apud Sept. ex quibus ea in latinum transtulit S. Hier. sed in finem libri reiecit, quasi lacinias textus Hebraici, ex quo ipse cætera in latinum conuerterat. Auctor libri est incertus: S. Aug. 18. ciuit. 16. Euseb. in chronico anno mundi 4734. Isid. lib. 6. Orig. c. 2. censent Esdram fuisse; Philo Annianus Ioacim Pontificem; R. Dauid viros Synagogæ. Verisimilius Lyran. Dion, Bellarm. Sixtus Senensis, R. Abraham, Serarius, Sanchez & alii opinantur auctorem esse Mardocheum vna cum Esther, idque videtur indicari c. 9. 20. & c. 12. 4. vbi dicitur: *Scripsit itaque Mardochæus omnia hæc, & literis comprehensa misit ad Iudæos.* & vers. 29. *Scripseruntque Esther Regina filia Abigail, & Mardochæus Iudæus etiam secundum epistolam.* Quis autem dubitat in his literis historiam totam fuisse contentam.

Materia

Alleg.

Auctor Mardochæus.

Quæres, quo tempore Estheris historia contigerit, siue quis fuerit Assuerus eius maritus? Primò Seratius & Gordonus censent fuisse Artaxerxem Ochum. Sed sic Mardochæus vixisset ducentos annos & amplius: tot enim sunt ab initio captiuitatis Babylonicæ, quando Mardochæus cum Iechonia rege translatus est in Babylonem, vt dicitur c. 2. 6. vsque ad Ochum. Illa autem ætas illo æuo fuit insolens: nullus enim tunc tamdiu vixisse legitur.

Assuerus quis? Resp. 1.

Secundò, Iosephus Scaliger lib. 6. de emendat. temp. p. 284. censet fuisse Xerxem; quia, inquit, vxor Xerxis vocabatur Amestris teste Herodoto lib. 7. quæ eadem

videtur esse cum Esther. Verùm Amesthrem fuisse Persicam, non Hebræam sat indicat Herodotus, dum ait eius patrem fuisse Otanem Persam. Adde mores crudeles Amesthris alienos esse à moribus benignæ & beneficæ Estheris. Nam Herod. eodem lib. 7. ait *Amestrem vxorem Xerxis iam prouecta ætatis, bis septem illustrium Persarum liberos viros defodisse, ad referendam pro se gratiam Deo, qui sub terra esse fertur.* Et lib. 9. *Amestris*, inquit, *accitis satellitibus vxorem Masistæ* (erat is frater Xerxis, & filius Darii) *excarnificat, mammillas præcidit, easque canibus abiicit: præcidit nares, aures, labra, linguam atque ita excarnificatam remittit domum.* Hæccine fecisset Esther?

Tertiò, Hebræi in Sedar Olam c. 29. maritum Estheris censent fuisse Cambysem filium Cyri; hunc enim esse eum qui Esdræ 4. 7. vocatur Assuerus, siue Artaxerxes. Adduntque Estheram esse matrem Darii Histaspis, qui Cambysi in regno successit. Idem censent Vatab. & Genebr. sed hoc videtur improbabile: Cambyses enim fuit hostis Iudæorum, & fabricam templi à Cyro patre inchoatam inhibuit, vt patet Esdræ 4. 7. Assuerus autem maritus Estheris Iudæis fuit beneuolus & beneficus.

Quartò, Iosephus lib. 11. c. 6. Nicephorus Constant. in chron. Caiet. Bellarm. Salianus, Sanchez & alii multi censent Assuerum fuisse Artaxerxem longimanum Xerxis filium, qui Esdram & Nehemiam in Ierusalem remisit, vt eam reædificarent: adeoque natura fuit mitis & clemens, vt de eo scribit Plutar. in Apophteg. *Primus hic ducibus, qui deliquissent, has pœnas statuit, vt pro flagellandis corporibus detracta flagellarentur vestimenta: & pro euellendis capillis, depilandoque capite deposita tiara depilaretur.*

Verum iuxta hanc sententiam Mardochæus fuisset 140. annorum & amplius, ac neptis eius Esther fuisset vetula 70. annorum, ideoque inepta coniugio Assueri, vt patebit c. 2. v. 6.

5. fuisse Darium Hystaspis Prob. 1. Quintò, valde probabiliter Megasthenes, Annianus, Lyran. R. Salomon Aben Esra, Teuardeadius & alii censent Assuerum Estheris virum fuisse Darium Hystaspis, cuius rei multæ sunt coniecturæ.

Primò, quòd Assuerus hîc c. 1. v. 1. asseratur instituisse solenne conuiuium, ac præfuisse 127. prouinciis: idem enim expresse de Dario Hystaspis legimus lib. 3. Esdræ c. 3. v. 1. & 2. vbi sic dicitur: *Rex Darius fecit cænam magnam omnibus vernaculis suis, & omnibus magistratibus Mediæ & Persidis, & omnibus purpuratis & prætoribus, & consulibus, & præfectis sub illo, ab India vsque Æthiopiam centum viginti septem prouinciis*: Quæ verba planè eadem sunt cum verbis primis huius libri. *Assuerus* ergo fuit *Darius Hystaspis.* Hic etiam Indos subegit, teste Herodoto lib 4. p. 114. quod etiam pariter de Assuero hîc asseritur c. 1. v. 1.

2. Secundò, quòd v. 2. dicitur Susan ciuitas regni Assueri fuisse exordium; vnde in ea conuiuium hoc regale instituit. Plinius enim lib. 6. c. 27. scribit Susan regiam Persarum conditam à Dario Hystaspis, licet Ælianus & alii ab eodem auctam & illustratam velint. Vnde Cassiodorus lib. 7. variarum: *Hanc*, ait, *illigatis auro lapidibus ædificauit Memnon Titoni filius.*

3. Tertiò: quòd cap. 2. 6. *Esther* hebr. vocabatur *Hadasa* (Noster vertit *Edissa*) id est *myrtus*: Darii autem vxor, teste Herodoto, vocabatur *Atossa*, quæ eadem videtur esse cum Hadasa. Esto Herodotus in eo erret, quòd Atossam vocet Cyri filiam, quia talis à Persis putabatur vel iactabatur Esther: Ipsa enim iussu Mardochæi prudenter siluit se esse Iudæam. Adde Gentiles Iudæorum res ignorasse vel deprauasse. Hinc & Angelus anno secundo Darii Hystaspis fuit visus Zachariæ prophetæ c. 1. 8. stans inter myrteta, id est in aula Estheris, quæ vocata est Hadasa, id est myrtus, quasi promittens Iudæis bona per opem eius & vmbram, vide ibi dicta.

4. Quartò, quia Assuerus hîc c. vlt. v 16. agnoscit, quod beneficio Dei Israelis traditum sibi suisque maioribus & conseruatum sit regnum. Hoc autem optimè conuenit cum voto quod Deo cæli fecit Darius Histaspis, vt obtineret regnum Persarum, vti narratur 3. Esdræ 3. 43. & à Iosepho lib. 11. Antiq. c. 4. Item cum edicto eiusdem Darii de templo Iudæorum instaurando 1. Esdræ 6. & 3. Esdræ 6.

5. Quintò, quia bellum & historia Iudith contigit sub Xerxe, vt ibi ostendi in procemio. Iudith autem cum Holophernem occidit, puella vocatur, diciturque superuixisse ad annum ætatis 105. & nullum toto tempore vitæ eius, ac post mortem multis annis perturbasse Israelem. Iudith c. vlt. in fine. Ergo turbæ Aman de occidendis Iudæis non contigere sub Artaxerxe, qui proximè Xerxi patri successit.

Sextò, id manifeste patebit ex ætate Mardochæi c. 2. vers. 6 Obstare videtur c. vlt. v. 16. vbi dicitur Assuerus ortus à regibus; Darius autem fuit filius Hystaspis principis, non regis. Resp. Histaspin oriundum fuisse à regibus, vti asserit Herodotus, Iustinus & alii, de quo plura c. vlt.

Eodem æuo, quo Esther & Mardochæus floruere Esdras, Nehemias, Daniel, Ananias, Azarias, Misael, Zorobabel, Iesus filius Iosedec, Aggæus, Malachias, & Zacharias prophetæ, qui sub Dario se prophetasse scribũt, initio prophetiæ suæ. Ex Gẽtilibus floruere Pythagoras, Xenophanes & Heraclitus philosophi; Anacreon, Simonides, Æschylus, & Euripides poetæ; Themistocles, Miltiades, Conon, Leonidas, Aristides belli duces; apud Romanos Iunius Brutus & L. Collatinus expulso Tarquinio & regibus primi Consules, Horatius Cocles, Mutius Scæuola, Clœlia virgo Vestalis, qui eum Porsenna rege Hetruriæ dimicantes heroica fortitudinis Romanæ facinora ediderunt. quare sæculum hoc virorum illustrium, fuit ferax, ideoque celebre & gloriosum.

Scripsere in Esther Lyran. Hugo, Dion, Serarius, Sanchez & Franc. Feuardentius, qui totum hun. ibrum per Moralia documenta explicat.

CAPVT PRIMVM.

SYNOPSIS.

ASsuerus ad potentiæ suæ ostentationem, solenne & semestre instituit conuiuium ad illud vocat Vasthi vxorem; sed renuentem venire repudiat.

1. IN diebus Assueri, qui regnauit ab India vsque Æthiopiam, super centum viginti
septem prouincias: 2. quando sedit in solio regni sui, Susan ciuitas regni eius
exordium fuit. 3. Tertio igitur anno imperii sui, fecit grande conuiuium cunctis
principibus, & pueris suis fortissimis Persarum, & Medorum inclytis, & præfectis
prouinciarum coram se, 4. vt ostenderet diuitias gloriæ regni sui, ac magnitudinem
atque iactantiam potentiæ suæ multo tempore, centum videlicet & octoginta diebus.
5. Cumque implerentur dies conuiuii, inuitauit omnem populum, qui inuentus est in
Susan, à maximo vsque ad minimum: & iussit septem diebus conuiuium præparari in
vestibulo horti, & nemoris, quod regio cultu & manu consitum erat. 6. Et pendebant
ex omni parte tentoria aërii coloris, & carbasini ac hyacintini, sustentata funibus
byssinis, atque purpureis, qui eburneis circulis inserti erant, & columnis marmoreis
fulciebantur. Lectuli quoque aurei & argentei, super pauimentum smaragdino & pario
stratum lapide, dispositi erant: quod mira varietate pictura decorabat. 7. Bibebant
autem qui inuitati erant, aureis poculis, & aliis atque aliis vasis cibi inferebantur. Vinum
quoque, vt magnificentia regia dignum erat, abundans, & præcipuum ponebatur.
8. Nec erat qui nolentes cogeret ad bibendum, sed sicut rex statuerat, præponens
mensis singulos de principibus suis, vt sumeret vnusquisque quod vellet. 9. Vasthi
quoque regina fecit conuiuium feminarum, in palatio, vbi rex Assuerus manere consueuerat.
10. Itaque die septimo, cùm rex esset hilarior: & post nimiam potationem
incaluisset mero, præcepit Maumam, & Bazatha, & Harbona, & Bagatha, & Abgatha,
& Zethar, & Charchas, septem eunuchis, qui in conspectu eius ministrabant,
11. vt introducerent reginam Vasthi coram rege, posito super caput eius diademate,
vt ostenderet cunctis populis & principibus pulchritudinem illius: erat enim pulchra
valde. 12. quæ renuit, & ad regis imperium, quod per eunuchos mandauerat, venire
contempsit. Vnde iratus rex, & nimio furore succensus, 13. interrogauit sapientes
qui ex more regio semper ei aderant, & illorum faciebat cuncta consilio, scientium leges
ac iura maiorum (14. erant autem primi & proximi, Charsena, & Sethar, &
Admatha, & Tharsis, & Mares, & Marsana, & Mamuchan, septem duces Persarum
atque Medorum, qui videbant faciem regis, & primi post eum residere soliti erant)
15. cui sententiæ Vasthi regina subiaceret, quæ Asueri regis imperium, quod per
eunuchos mandauerat, facere noluisset. 16. Responditque Mamuchan, audiente

rege, atque principibus, Non solùm regem læsit regina Vasthi, sed & omnes populos, & principes qui sunt in cunctis prouinciis regis Assueri. 17. Egredietur enim sermo reginæ ad omnes mulieres, vt contemnant viros suos, & dicant: Rex Assuerus iussit vt regina Vasthi intraret ad eum, & illa noluit. 18. Atque hoc exemplo omnes principum coniuges Persarum atque Medorum, paruipendent imperia maritorum: vnde regis iusta est indignatio. 19. Si tibi placet, egrediatur edictum à facie tua, & scribatur iuxta legem Persarum atque Medorum, quam præteriri illicitum est, vt nequaquam vltrà Vasthi ingrediatur ad regem, sed regnum illius altera, quæ melior est illa, accipiat. 20 Et hoc in omne (quod latissimum est) prouinciarum tuarum diuulgetur imperium, & cunctæ vxores tam maiorum, quàm minorum, deferant maritis suis honorem. 21. placuit consilium eius regi, & principibus: fecitque rex iuxta consilium Mamuchan, 22. & misit epistolas ad vniuersas prouincias regni sui, vt quæque gens audire & legere poterat; diuersis linguis & litteris, esse viros principes ac maiores in domibus suis: & hoc per cunctos populus diuulgari.

vers. 1. IN diebus *Assueri*, Sept. *Artaxerxis*; hoc est Darii Histaspis, vti iam dixi: Assuerus enim erat nomen commune regum Medorum (vnde Darius Medus Daniel. 9. 1. vocatur filius Assueri, id est Astyagis vltimi regis Medorum) Artaxeraes verò Persarum; vtrorumque autem pater erat Darius. Vide dicta 1. Esdræ 4. vers. 7. Adde Persicè hæc tria nomina Darius, Xerxes, Artaxerxes ferè idem significare. Darius enim idem est quod coërcitor; Xerxes idem quod bellator, Artaxerxes idem quod magnus bellator, ait Herodotus lib. 6. p. 175. licet Hesichius in Lexico asserat Darium Persicè idem esse quod φρόνιμος id est prudens, sapiens.

Darii & Xerxis etyma.

vers. 2. *Susan regni eius exordium fuit.* Fuit hæc vrbs Regia Darii & regum Persarum, in qua Darius anno tertio regni sui in regem solemnissimè coronari voluit, exhibito publico regali epulo, quod hoc cap. describitur. Sita est Susan iuxta Choaspem fluuium loco amœnissimo, ita dicta à liliorum feracitate & copia, teste Athenæo lib. 12. Eustachio in Dionis, & Etymologico magno: שושן *Sosan* enim Hebr. & lilium inde Phœnices, Persæ, aliique lilium vocant Susan vel Susanna: inde quoque dicitur vnguentum Susinum, cuius præcipua materia erant lilia, vti testatur Hesichius in voce, σούσινον & Plinius lib. 3. c. 1. licet Stephanus lib. de vrbibus Susan dictam putet à copia fontium, qui Persicè vocantur Susan. Simili modo à floribus variæ nominatæ sunt vrbes Rhodus à rosa: ῥόδον enim est rosa, Florentia à floribus.

Susan dicta à liliorum copia.

Porrò Susan primus condidit Memnon Titoni filius, ait Herodotus, Ælian. Strabo, & Cassiod. vnde Memnonea est cognominata: auxit verò eam nouisque palatiis illustrauit, ac regia sede decorauit Darius Hystaspis teste Æliano. Sunt qui Susan putent esse Tauris, quæ hodie Sophi regis Persarum est Regia. Porrò reges Persarum, ait Xenophon lib. 8. Cyrop. hyemem Babylone transigunt, quæ regio calidissima est, ver Susis, æstatem Ecbatanis, & ideò inquit, neque hyemem sentiunt, neque æstatem; sed perpetuò illis cælum vernat & tempus. Ælianus verò & Athenæus lib. 12. 3. aiunt reges Persarum hyemem agere in Susis, æstatem in Ecbatanis.

Susan condidit Memnon.

vers. 3. *Tertio igitur anno imperii sui fecit grande conuiuium.* Fabulatur hîc Chaldæus Assuerum voluisse sedere in solio Salomonis, quod Nabuchodonosor è Ierusalem transtulerat in Babylonem, & Cyrus è Babylone in Persidem; Cumque solium non caperet Darium, eum iussisse aliud simile fabricari, atque in eo formando artifices per biennium laborasse; ideoque tertio anno in eo sedisse Darium, ac hoc conuiuium instruxisse. Putant nonnulli Darium hoc epulum apparasse, vt eo diem suum natalem publica gratulatione celebraret. Hoc enim moris fuisse Persis docet Athen. lib. 4. c. 6. & Plato in Alcibiade.

Et Medorum inclytis. Heb. *Parthenim*, quod aliqui vertũt *paratimi*, quasi hi idem sint qui ὁμότιμοι apud Xenophontem; scilicet qui pari habentur honore & conditione; q. d. principes æquales. Verius est Phartbenim non esse Græcum, sed Persicum Satraparum nomen.

Quod regio cultu & manu consitum erat. Nam Cicero lib. de senectute, testatur Cyrum regem Persarum sua manu agros & hortos excoluisse. Ait enim: *Cum autem admiraretur Lysander, & proceritatem arborum, & directos in quincuncem ordines, & humum subactam, atque puram, & suauitatem odorum, qui afflarentur è floribus: tum eum dixisse mirari se non eo diligentiam, sed etiam solertiam eius, à quo essent illa dimensa, atque descripta; & ei Cyrum respondisse: Atqui ego ista sum dimensus: mei sunt ordines, mea descriptio, multa etiam istarum arborum mea manu sunt sata.* vers. 5.

Et pendebãt ex omni parte tentoria Aeris (ita legẽdũ, non *aræs* vel *aurei*) *coloris & carbasini & hyacinthini*, per tentoria accipe tapetes, & aulæa ad palos & arbores in horto suspẽsa, tũ ad ornatũ, tũ vt cõuiuas à sole, imbre, & vento protegerẽt. Erant hæc *coloris aërii*, id est càndidi, vt habent Heb. Pagn. & Vatab. Aër enim pellucidus & luce splendidus apparet candidus. *Et carbasini*, Heb. כרפס *carpas*, id est viridis. Vnde multi legẽdum hîc censent *carpasini* (vt littera b. in affinẽ p. cõmutata sit, vti sæpe fit) vti habẽt Sept. hoc est viridis. Hic enim color mirè oculos recreat; ita Hebræi. Serarius, Sanchez, Pagnin. Vatab. Marinus & alii. Nonnulli ea vocis similitudine suspicantur Carbasinum esse coccinum, quod vulgò carmosinum vocant. Hebr. enim *carpas*, id est carbasinum siue carpasinum, hoc loco tantum reperitur: vnde genuina eius significatio ignoratur. Verùm priori expositioni; quod vers. 6.

Carbasinus color est viridis

scilicet calor carpasinus sit viridis, fauet, quòd Arabes etiamnum apium hortense (petroselinum) quod summè est viride, vocant *Carfs*, quod per crasim idem est cum Heb. *Carpas*, vti ex Aben Esra scribit Matthiolus in Discor. lib. 3. capite 69. Hinc & Petroselinum dictum est, quasi petrarum σέλινον, hoc est apium: nam inter petras melius, nascitur teste Plin o, lib. 20. cap. 12. Alius ergo est color carpasinus, scilicet viridis, alius carbasinus propriè dictus; hic enim est candidus, ita appellatus à carbaso, quod est linum miræ tenuitatis, ideóque candicans, teste Plinio libro decimo nono, capite primo. Est & *carpbos* herba, quæ alio nomine *buceras*, à similitudine cornuum bouis dicitur, de qua Plinius lib. 24. c. 19. quæ pariter est viridis.

Eburneis, Heb. *argenteis*. Sic & Sept. & Chald. *Lectuli quoque aurei & argentei*. Nota priscos primò vsos sellis, & assedisse ad mensam (vti modò assidemus) vt patet ex Genesi 43. 33. & ex Philone libro de vita Ioseph, & Athenæo libro primo. Vnde apud Homerum in Odyssea passim conuiuæ dicuntur assidere mensæ. Postea tamen Iudæi, Persæ, Græci, Romani, & omnes ferè gentes vsi sunt accubitu in cœna, & prandio, vt non tam sedentes quàm iacentes in lectulis mollius cænarent, ac sumpto cibo in iisdem quiescerent, vel etiam dormitarent: fatigatum enim ex labore corpus magis reficitur, & quiescit iacendo quàm sedendo. Accubitus autem hæc erat forma. Accumbebant conuiuæ reclinata supera parte corporis in cubitum sinistrum, infera verò in longum porrecta & iacente in lecto, capite leuiter erecto, dorso à puluillis modicè suffulto. In singulis autem lectulis accumbebant terni aut quaterni hac ratione, vt eius qui supremo loco accumberet pedes iuxta secundo loco accumbentem porrigerentur, & secundi pedes iuxta tertiò accumbentem, & ita deinceps. Rursum eius qui secundò accumbebat occiput ad vmbiculum aut pectus primò accumbentis obuersum erat; ac eodem modo cæteri deinceps accumbebant. Hinc intelleximus quomodo sanctus Ioannes in vltima cœna Christi, in eius pectore quasi in sinu recubuerit. Et quomodo sancta Magdalena Christi ad mensam accumbentis pedes retrò, siue post eum stans lauare potuerit. Hinc denique patet quid significet triclinium, scilicet locum refectionis, in quo communiter terni circa mensam erant lecti. Hinc pariter lectuli hi mensales vocati sunt thori, stibadia, thoralia, accubitalia, quę passim obuia sunt apud Ciceronem, Plinium, Athenæum, Senecam, Virgilium, & alios. Vide Ciaconium, Fulgentium, Vrsinum, & alios in Triclinio.

Accubitus veterum forma.

Super pauimentum; in pauimento ergo homi prādebant, & cœnabant Persæ, more Orientalium, æquè ac fecit Iudith, capite duodecimo, vers. decimo nono, vt patet ex Græco. Nec enim alterius mensæ hîc vlla fit mentio.

Pario, id est, candido marmore ex insula Paro, quod cæteris præstantius est & pretiosius.

Pictura, ex lapidum varietate, opere quasi musiuo intexta & contexta consurgens. Lapides hi Hebraicè vocantur *dar*, & *socharet*: quinam hi fuerint, ignoratur.

Bibebant autem qui inuitati erant aureis poculis; & aliis atque aliis vasis cibi inferebantur. Prisci Persæ sub Cyro, & ante Cyrum in cibo & potu admodùm fuere frugales; atque, vt ait Xenophon, libro primo Cyropædiæ, habebant *pro cibo panem, pro obsonio nasturtium, pro potu aquam fluminis*. Vnde Cicero Tuscul. 1. *Persarum victus, ait, à Xenophonte exponitur, quos negat ad panem adhibere quicquam præter nasturtium*. Hinc duri, fortesque euasere ad labores & bella, quibus regnum, & monarchiam obtinuerunt, quam inualescente gula & luxu perdiderunt. De priscorum Persarum temperantia, & posterorum luxu, vide Xenophontem libro octauo, Stobæum serm. 42. & 44. Herodotum libro 9. Athen. lib. 4.

Certè in Saturnalibus Macrobius ait, mensam priscorum fuisse sacram, ac veteres primùm numinis meminisse, deinde bene precatos conuiuis, ac post precationem dapibus cum modestia vsos. Setinus apud Stobæum ait, reges Persarum antè cibum de modestia disputasse, & ante potum de temperantia. Quin & Augustum trinis tantùm ferculis exhibuisse conuiuia, testis est Suetonius in eius vita, capite decimo quarto: *Conuiuia nunquam, inquit & ferius inibat, & maturius relinquebat, cùm conuiuæ & cœnare inciperent, prius quàm ille discumberet, & permanerent digresso eo. Cœnam ternis ferculis: aut, cùm abundantissimè, senis præbebat, vt non nimio sumptu; ita summa comitate. Nam & ad communionem sermonis tacentes, vel submissim fabulantes prouocabat, & aut acroamata, & histriones, aut etiam triuiales ex circo ludos interponebat, ac frequentissimè aretalogos*, id est, placidè loquentes. Setuius in libro primo Æneid. ait priscos duobus tantùm ferculis vsos.

Cyri frugalitas.

Et Augustini.

Adde: veteres in mensa sapientes & serios miscebant sermones, vt patet ex Athen. de cœnis sapientum: erant ergo sobrii, ac cauebant ne ebrii delirum quid dicerent. Vnde M. Varro numerum conuiuarum hac lege definit, *vt neque minor, & neque gratiarum sit, neque quàm musarum numerosior*, ait Macrobius libro primo Saturn. c. 4. Gratiæ autem sunt tres, Musæ verò sunt nouem. Idem Macrob. lib. 7. *sic*, ait, *apud mensam philosophandum est, vt crateri liquoris ad lætitiam nati* (vini) *adhibeantur, non modò nympharum, sed Musarum quoque admistione temperes*, &c. *cùm non minus quàm dulcedo vini, hilarent verba conuiuium.*

Nec erat qui nolentes cogeret ad bibendum. Non enim amici, sed inimici & hostis est cogere ad bibendum, etiam supra & contra naturam, quod nullæ bestiæ faciunt. Xenophon lib. 8. Cyropædiæ, ait, apud veteres Persas lege cautum fuisse, ne amphoræ ad cōuiuia importarētur, quòd existimarent minus tam corpora, quàm mentes debilitari, si quis non nimium hauriat. Nunc verò has non importari, restat id quidem, sed tantùm bibunt vt non importent, sed ipsi vino sepulti exportentur, eo quòd ipsi recto corpore consistere & exire nequeant. Sic etiam hodie apud nonnullos prisca temperantia in plusquam porcinam ingluuiem abiit. Vide Feuarden. hîc Salica lex, teste beato Rhenano, libro secundo rerum Germanicarum fuit: *Nemo militiæ socium suum, aut quemlibet alium ad potandum inuitato*: Qui enim cogit, tyrannus est. Tyrannicum enim est illud, quod è Græcorum pergræcationibus citat Tullius, Tusculanorum quinto. *Aut bibat, aut*

ſcientias, quas habere debent, qui hoc diuino pabulo perfruuntur. Per gemmas & picturas, quæ mira varietate decorabant pauimentum, insinuari virtutes & reliqua dona spiritualia, quibus ritè communicantium mentes picturantur. Septimò, ob cibi & potus ſuauitatem & delicias. *Vinum*, inquit Script. *vt magnificentia regia dignum erat, & præcipuum apponebatur*. In Eucharistia verò Christus vt cibus apponitur, in quo quasi in manna haurimus omne Angelorum delectamentum, & omnem spiritus ſuauitatem: iuxta illud: *Panem cæli dedit eis; & panem Angelorum manducauit homo*. Psal. 77. v. 24. & 25.

vers. 9. *Vasthi quoque regina fecit conuiuium fœminarum*. Hinc appositè Heb. *Vasthi* idem est quod *& potatio*, vel *& stamen*: fila enim & stamina sunt opera fœminarum. Pro *Vasthi* Græcè est *Asti*; Ioseph *Stesti*: indeque composita sunt nomina Persica Astaspes, & Hystaspes. Vnde nonnulli cum Serario ſuſpicantur hanc Vasthi fuiſſe filiam Hystaspis, ac sororem Darii mariti sui. Fauet Ctesius asserens fratrem Assueri fuiſſe Oudiaspem, quod nomen alludit ad Vasthi; quasi hæc Oudiaspis fuerit soror. Persæ enim sorores ducebant in vxores, vt docet Herodotus in Cambyſe, Curtius libro 8. Plinius lib. 36. c. 8. Alii putant Vasthi fuiſſe filiam Cyri: hanc enim vxorem duxiſſe Darium ad confirmandum sibi regnum Persarum, docet Iustinus lib. 1. & Herod. lib. 3. qui eam vocat Artystonam, quod nomen alludit ad Vasthi.

vers. 10. *Cùm rex eſſet hilarior, & post nimiam potationem incaluiſſet mero*. Leges Persarum permittebant regi Persarum semel in anno, scilicet in festo Solis, quæ Persæ colebant vt deum, inebriari; verùm quod semel permiſerat lex, ſæpius pro suo imperio vsurpare poterat rex.

Mamman Græcè est *Aman*, licet Hebræi Aman putent fuiſſe Mamuchan, de quo v. 14.

vers. 11. *Vt introducerent reginam Vasthi, &c. vt ostenderet cunctis populis & principibus pulchritudinem illius*. Iuſſit hoc Aſſuerus partim ex temulentia, partim ex libidine: quare incauta, imprudens, superba, inhonesta, & inuerecunda fuit hæc eius iuſſio, cui proinde Vasthi non tenebatur obedire pudoris & castitatis cauſa, ne sua forma principũ iam mero æstuantium oculos, animosque in sui concupiſcentiam illiceret, vti Candaules rex Sardorum illexit Gygem amicum suum in amorem vxoris suæ, ostendens ei illam nudam: quocirca Gyges, per annulum magicum faciens se inuiſibilem, occidit Candaulem & vxorem eius sibi aſciuit, vti narrat Herodotus lib. 1. Fabulantur Rabbini Vasthi pari modo ab Aſſuero iuſſam prodire nudam in conuiuium. Addunt ex Balthaſare, de quo Daniel. 5. natam ipſam, quæ tyrānide importunisſima, seruas Hebræas die Sabbathi laborare cogeret, nudaſque obambulare; hancque cauſam eſſe, cur eiecta nuda ſit, dieque ſabbathi, qui ſeptimus etiam vocatur, male perierit. Sed apage obſcœnitas iſta obſcœnorum Rabbinorum!

Erat enim pulchra valde. Persicæ mulieres cæteras pulchritudine superabant. Vnde Alexander Magnus noluit videre Darii iam à ſe cæſi vxorem & filias, dicens: *Perſicas fœminas eſſe oculorum dolores*, ait Plutarchus & Curtius: *In*

A *Perside fœminarum pulchritudo excellit*, ait Ammia. lib. 23.

Quæ renuit, & ad regis imperium, &c. venire contempſit. Videtur ergo peccaſſe superbia, inobedientia & mariti contemptu, quem ſi demas, honestè ipſa & pudicè mariti temulenti inhonestam & impudicam sui coram principibus ostentationem detrectauit, præſertim quia, vt ait Ioseph. lib. 11. c. 6. *Voluit ipſa Persarum leges custodire, quæ ab alienis vxores videri prohibebant*. Quare Macrobius libro 7. c. 1. ait, à Parthis non coniuges, sed concubinas duntaxat in conuiuia induci solitas. Idem tradit S. Ambr. lib. de Elia c. 15. Et

B Parthe persæ *fœminis non conuiuia tantùm, sed & virorum conſpectum interdicunt*. Vt de Seuerus Sulpitius de Vasthi: *Stulto*, ait, *rege consultior, pudens virorum oculis spectaculum corporis præbere iuſſa, abnuit*; tantò ipſo laudabilior, quantò in legum, pudoriſque constantia perseuerantior: nam, vt prudenter monet S. Hier. Epist. ad Furiam: *Non Æthnæ ignes, non Vulcania tellus, non Vesuuius, & Olympus tantis ardoribus æstuant, vt iuueniles medullæ vino plenæ, dapibus inflammata*. Et Tertullianus aduerſus Psychicos cap. 1. *Monstrum aut haberetur libido ſine gula: cùm hæc duo tam vnita atque concreta ſint, vt ſi disiungi omnino potuiſſent, ipſi prius ventri pudenda non abhorrerent*. Denique Plutarch. in

C Artaxerxe aſſerit apud Persas fuiſſe capitale reginæ, aut regię alicuius concubinæ lecticam propius accedere, ipſamque videre. Rectè ergo ex lege naturæ æque ac positiua Persarum, Vasthi noluit suã speciẽ ostentare conuiuis temulentis.

Vtinam Vasthi imitentur fœminæ Christianæ, quæ suam formam palam ostentant, imò fucant, vt iuuenes in sui amorem illiciant: itaque eorum corpora & animas lenocinantur cum æterno tam sui, quàm ipſorum exitio: *Nam oculi ſunt in amore duces*: Et formosa, illicique fœmina nihil illecebroſius.

Vnde iratus rex, & nimio furore ſuccenſus, Protulit contra Vasthi iracundam & iniquam repu-

D dii sententiam, quæ ſequitur. Nam *vir omnis violentus eſt ira inferior & mentis vacuus*, ait Sophocles apud Stobæum, serm. 18.

Septem Duces Persarum, atque Medorum, qui videbant faciem Regis, hoc eſt erant intimi & conſilia-
rii, & familiariſſimi regi. Nam, vt ait Iust. lib. 1. in vers. 14.
fine: *Apud Persas persona regis ſub ſpecie maieſtatis
occulitur*. Vnde c. 7. 8. Aman, qui in Regis indi-
gnationem inciderat, faciem operuerunt, quasi
indigni qui videret regem, quem adeo offende-
rat. Similem fastum vsurparunt nonnulli reges,
ac hodie vſurpant Reges Synarum. Idipſum Per-
ſæ à Medis æquè ac regnum acceperunt. Nam
de Deioce Rege Medorum, ait Herod. lib. 1. pag.
E 21. *Cauet, vt nec conſpici regem à quopiam fas eſſet*.
Nam vt ait Valer. Maximus lib. 2. c. 7. *Quidquid
in excelſo faſtigio positum eſt, humili & trita conſue-
tudine, quo ſit venerabilius, vacuum eſſe conuenit*.

Vt nequaquā Vasthi vltra ingrediatur, &c. (reginæ titulum, & dignitatem & magnificentiam) *illius altera, quæ melior eſt illa, accipiat*. Plutar. in Artaxerxe agens de Persis: *ſunt barbari*, ait, *maximè zelotypi, & in vxores feri*. In hunc locum commentans Lutherus, omnes pudoris leges, limiteſque excuſſit, docẽs, quod ſi vxor ad opus cõiugale ſit difficilior, vocetur ancilla, eiq; dicatur à marito;

V

Si nolis tu, vis alia: si non vult vxor, veniat ancil- A
la. Dignum tali patella operculum: dignum tali Propheta Priapi oraculum.

Sanius S. Hier. epist. ad Rusticum: *Philosophi saeculi,* inquit, *solent amorem veterem amore nouo, quasi clauem clauo expellere. Quod & Assuero regi septem principes fecere Persarum, vt Vasthi reginae desiderium, aliarum puellarum amore compescerent. Illi vitium, vitio, peccatum peccato meditantur: nos amore virtutum vitia superemus. Declina,* ait, *à malo, & fac bonum. Quaere pacem, & persequere eam. Nisi oderimus malum, bonum amare non possumus.*

Tropol. Vide hîc, vt conuiuium Assueri in moerorem desinat, & extrema gaudii luctus occupet, ac rex Vasthi reginam, coniugemque suam pulcherrimam abdicet & repudiet. *Sic flumina,* inquit illa, *in alueo suo dulces sunt, cùm tamen ad mare decurrunt, fiunt amari.* Vide Chrys. hom. 6. in epist. ad Heb. in Morali. Sic primorum conuiuiorum & deliciarum postridianus est dies doloris & poenitentię.

Ecce viros principes, q. d. viros siue maritos in domibus suis debere esse principes, ac dominari suis vxoribus, filiis, & famulis.

CAPVT SECVNDVM.

SYNOPSIS.

ASsuerus repudiat Vasthi, ac pro ea reginam sibi asciscit Esther, per quam Mardochaeus Assuero reuelat coniurationem duorum Palatinorum contra regem, quos Assuerus crucifigit, & Mardochai fidem in Annales referri iubet.

1. HIs gestis, postquam regis Assueri indignatio deferbuerat, recordatus est Vasthi & quae fecisset, vel quae passa esset: 2. dixeruntque pueri regis, ac ministri eius: Quaerantur regi puellae virgines ac speciosae, 3. & mittantur qui considerent per vniuersas prouincias puellas speciosas & virgines, & adducent eas ad ciuitatem Susan, & tradant eas in domum foeminarum sub manu Egaei eunuchi, qui est praepositus & custos mulierum regiarum: & accipiant mundum muliebrem, & caetera ad vsus necessaria. 4. Et quaecumque inter omnes oculis regis placuerit, ipsa regnet pro Vasthi. Placuit sermo regi: & ita, vt suggesserant, iussit fieri. 5. Erat vir Iudaeus in Susan ciuitate, vocabulo Mardochęus, filius Iair, filii Semei, filii Cis, de stirpe Iemini, 6. qui translatus fuerat de Ierusalem eo tempore, quo Iechoniam regem Iuda Nabuchodonosor rex Babylonis transtulerat, 7. qui fuit nutricius filię fratris sui Edissae, quae altero nomine vocabatur Esther, & vtrumque parentem amiserat: pulchra nimis, & decora facie. Mortuisque patre eius ac matre, Mardochaeus sibi eam adoptauit in filiam. 8. Cumque percrebuisset regis imperium, & iuxta mandatum illius multae pulchrae virgines adducerentur Susan, & Egaeo traderentur eunucho, Esther quoque inter cęteras puellas ei tradita est vt seruaretur in numero foeminarum. 9. quę placuit ei & inuenit gratiam in conspectu illius. Et praecepit eunucho, vt acceleraret mundum muliebrem, & traderet ei partes suas, & septem puellas speciosissimas de domo regis, & tam ipsam, quàm pedissequas eius ornaret atque excoleret. 10. Quae noluit indicare ei populum & patriam suam: Mardochaeus enim praeceperat ei, vt de hac re omnino reticeret: 11. qui deambulabat quotidie ante vestibulum domus, in qua electae virgines seruabantur, curam agens salutis Esther, & scire volens quid ei accideret. 12. Cùm autem venisset tempus singularum per ordinem puellarum, vt intrarent ad regem, expletis omnibus quae ad cultum muliebrem pertinebant, mensis duodecimus vertebatur: ita duntaxat, vt sex mensibus oleo vngerentur myrrhino, & aliis sex quibusdam pigmentis & aromatibus vterentur. 13. Ingredientesque ad regem, quidquid postulassent ad ornatum pertinens, accipiebant, & vt eis placuerat, compositae de triclinio foeminarum ad regis cubiculum transibant. 14. Et quae intrauerat vesperè egrediebatur manè, atque inde in secundas aedes deducebatur, quae sub manu Suzagaci eunuchi erant, qui concubinis regis praesidebat: nec habebat potestatem ad regem vltrà redeundi, nisi voluisset rex, & eam venire iussisset ex nomine. 15. Euoluto autem tempore per ordinem, instabat dies, quo Esther filia Abigail fratris Mardochaei, quam sibi adoptauerat in filiã, deberet intrare ad regem. Quae non quaesiuit muliebrẽ cultum

sed quæcunque voluit Egeus eunuchus custos virginum, hæc ei ad ornatum dedit. Erat
enim formosa valde, & incredibili pulchritudine, omnium oculis gratiosa & amabi-
lis videbatur. 16. Ducta est itaque ad cubiculum regis Assueri mense decimo, qui
vocatur Tebeth, septimo anno regni eius. 17. Et adamauit eam rex plus quàm om-
nes mulieres, habuitque gratiam & misericordiam coram eo super omnes mulieres, &
posuit diadema regni in capite eius, fecitque eam regnare in loco Vasthi. 18. Et ius-
sit conuiuium præparari permagnificum cunctis principibus, & seruis suis, pro con-
iunctione & nuptiis Esther. Et dedit requiem vniuersis prouinciis, ac dona largitus
est iuxta magnificentiam principalem. 19. Cumque secundò quærerentur virgines
& congregarentur, Mardochæus manebat ad ianuam regis: 20. necdum prodide-
rat Esther patriam, & populum suum, iuxta mandatum eius. Quidquid enim ille præ-
cipiebat, obseruabat Esther: & ita cuncta faciebat, vt eo tempore solita erat, quo
eam paruulam nutriebat. 21. Eo igitur tempore, quo Mardochæus ad regis ianuam
morabatur, irati sunt Bagathan & Thares duo eunuchi regis, qui ianitores erant, & in
primo palatij limine præsidebant, volueruntque insurgere in regem, & occidere
eum. 22. Quod Mardochæum non latuit, statimque nunciauit reginæ Esther; &
illa regi, ex nomine Mardochæi, qui ad se rem detulerat. 23. Quæsitum est, & inuen-
tum: & appensus est vterque eorum in patibulo. Mandatumque est historiis, & anna-
libus traditum coram rege.

vers. 1. *Ecordatus est* (ita Heb. Sept. Chald. A Roman. malè ergo nonnulli legunt *recordata est*, scilicet Vasthi) *Vasthi*, quòd sc. eã adeo speciosã & dilectã repudiasset. Vnde suburanimũ regis dolor & mœstitia, tam sui, quàm Vasthi, quam deamabat, causa: quem mœrorem vt abstergant regis ministri, suggerunt ei vt vxorem speciosiorem quæri curet per vniuersum regnũ, ne decretũ repudii reuocet; itaque aliquid de regia constantia & authoritate deperdat, nimirũ sicut clauus clauo truditur, sic amor amore pellitur.

Quæ passa esset, id est, vt Hebr. *quæ sententia in eã lata esset*: nimirũ repudii & priuationis regni.

vers. 3. *Egæi eunuchi*: τὸ *Egæi* alludit ad *Vagao*, siue *Bagous*, quod Persicè significat eunuchum. vide dicta, Iudith. 12. v. 10. Porrò eunuchi olim erãt intimi regi & principes aulæ, qui videbant faciem regis, illique erant familiarissimi, vt patet c. 1. 10. vbi Chald. pro *eunuchis* vertit *satrapas*.

vers. 5. *Erat vir Iudæus in Susan ciuitate, nomine Mardochæus* Licet enim Mardochæus cum Zorobabel, & Iesu Pont. sub Cyro è Babylone redisset in Ierusalem, imò vnus è primoribus & Ducibus redeuntium, fuisset, vt patet 1. Esdræ 2. v. 2. tamen ipse mox è Ierusalem rediit in Susan, eò quod esset *vir magnus & inter primos aulæ regiæ*, vt dicitur, c. 11. 4. Erat enim *ad ianuam regis*, quasi eius ostiarius, cubicularius, & corporis regii custos. Ostiarios enim regiæ fuisse regis custodes, testatur Xenophon & Herod. Vnde Iosephus ben Gorion ait, Mardochæum vnum fuisse è tribus *Parthenim*, id est, aulæ principibus & palatinis, de quibus v. 3. Sic Daniel ob suam probitatem & prophetiam à Nabuchodonosor præpositus fuit toti Babyloni, Daniel. 2. 48. & Tobias, licet Hebr. & captiuos, ob suam fidelitatẽ fuit œconomus Salmanasar, Tobiæ 1. ita virtus extulit priscos Iudæos, alias gẽtilib. inuisos.

Mardochæi etymon: Porrò *Mardochæus* Heb. idem est quod *Mar dachai*, id est *myrrha, vel amaritudo contritionis*, vel *myrrha contrita*, vel *docens contritionem*, vel *myrrha purissima*, ita Serarius. Item *myrrha contritionum mearum*, vel *paupertatum mearum*, vel *pauperum meorum* (*dach* enim est pauper,) vel *myrrha puritatum mearum*, aut iustorum *meorum*: *dacha* enim Syriacè est mundare, purificare, iustificare. Hæc omnia habet Pagn. in nom. Hebr. omniaque aptè competunt Mardochæo, qui cum Hebræis per Aman destinatus ad necem, amara passus est, sed per Esther omne fel in mel, amaritudo in dulcedinẽ, mœstitia in lætitiã conuersa est.

Mardochæus filius Iair, filii Semei, filii Cis de stirpe Iemini, id est, de tribu Beniamin, ait Chald. Sept. & Iosephus. Nam Iemini fuit vir nobilis ex hac tribu; vel certè *Beniamin* per Aphæresin τῶ *Ben* idem est, quod *Iamin* vel *Iemini*. Hinc B colligimus Mardochæum & Esther oriundos fuisse ex Beniamin, & è stirpe regia Saülis, idq; asserit Iosephus, Serarius & alii. Cis enim fuit pater Saülis, hic Ionathæ Mephiboseth, ex quo descẽdere videtur Mardochæus & Esther. Multæ enim generationes intermediæ subticentur hîc, æquè ac alibi. Addit Chald. *Mardochæus erat vir pius, & orans ante Deum suum pro populo suo*: Quam id verum sit, parebit è decursu historiæ. Hinc patet Esther fuisse filiam Cis, pro quo Herod. lib. 3. habet, filia Cyri, quia ipse non norat Cis, pro quo Herod. lib. 3. habet filia Cyri, quia ipse non norat Cis, sed Cyrum: putabatque Esther esse Persianam non Iudæam. Esther enim siue Hadassa videtur esse Atossa Herodoti. *Tribus est stirps regia*

C *Qui translatus fuerat de Ierusalem eo tempore, quo Iechoniam regem Iuda Nabuchodonosor rex Babylonis transtulerat*. In Babylonem. 4. Reg. vlt. τὸ *qui* Rup. lib. 8. c. 5. Caiet. Scaliger & Serarius referunt ad *Cis*, quasi hic cum Iechonia translatus sit, non verò Mardochæus; sic enim, inquiunt, ipse vixisset ducentos circiter annos, quod illo æuo erat insolitum. Verùm τὸ *qui* referre *Mardochæum* non *Cis* liquet: tum quia hoc sermonis nexus, & plana constructio, quæ tota est de Mardochæo, exigit: tum quia Mardochæũ cum Iechonia translatum esse disertè dicitur, c. 11. 4. ex quo liquet ipsum in sua persona, non in suo patre vel auo (vti nonnulli explicant) fuisse translatum.

Vnde colligo & concludo historiam hanc contigisse non sub Artaxerxe Longimano, vt multi volunt; multo minus sub Artaxerxe Mnemone; quia tamdiu viuere non potuit Mardochæus; quod enim Scaliger ait eum vixisse ducentos annos, alii 165. alii 190. incredibile videtur, & confutatur ex eo, quod Esther, quæ erat Mardochæi neptis ex fratre v. 8 vocetur puella, id est iuuencula. Erat enim ipsa sine dubio in ætate florenti, cum ob formam cæteris virginibus prælata coniunx data est Assuero; Quomodò enim rex anum rugosam & deformem appetiisset, vel admisisset in vxorem? Quare Mardochæus patruus Esther non potuit B tunc esse centum annorum. Concludo ergo, & assero historiam hanc contigisse sub Dario Hystaspis, illumque fuisse Assuerum maritum Esther, vti ostendi in Proœmio, cuius ætatem & annos sic subduco & calculo: Mardochæus cum Iechonia trāslatus in Babylonem erat puer circiter triennis. Adde 70. annos captiuitatis Babylonicæ, deinde tres annos Cyri, sex Cambysis, & tres Darii Hystaspis (tertio enim regni anno duxit Estherem, vt patet c. 2. v. 3.) conflabis annos vitæ & ætatis Mardochæi 85; ita vt Esther à fratre iuniore Mardochæi genita fuerit 30. circiter annorum, quæ ætas est iuuentutis floridæ, aptæque coniugio. Hinc liquet vnum eundemq; fuisse Mardochæum (non duos vt vult Serar. & alii) qui cum Esdra Nehemia, Zorobabel, Iesu Pont. vixit, fuitque vnus è ducibus populi redeuntis è Babylone 1. Esdræ 2. v. 2.

Ætas & annum Mardochæi.

vers. 7. *Qui fuit nutritius filiæ fratris* (Hebr. Chald. & Sept. habent *fratris patris*, id est patrui, quasi Esther fuerit patruelis siue consobrina Mardochæi, non neptis) *suæ Edissæ, quæ altero nomine vocabatur Esther.* Hebr. ergo vocabatur *Hadasa* (Noster *Edisso* Persicè, & cum ascita est in thorum Darij regis Persarum, dicta est Esther. Vnde Xerxes filius Darij vxorem habuit, cui nomen Amester vel Amestris teste Herod. lib. 7. q. D d. altera Esther.

Esther dicta Hadasa, id est myrthus. Cur?

Porro *Hadasa* siue *Edissa* Hebr. idem est quod *myrthus* vel *myrthea*: ita ergo fuit appellata ob eximiā pulchritudinem, probitatem, comitatem, & venustatem tum corporis, tum morum, præsertim virginalis pudoris & pudicitiæ, in qua fuit typus B. Virginis, cæterarumque virginum & sanctorum, vti per multas analogias ostendi Zachariæ 1. 8. vbi hac de causa anno secundo Darij Hystaspis Zacharias vidit Angelum stantem inter myrteta, id est in aula Esther; quæ dicta est *Hadasa*, id est myrthus, quæque iam destinabatur vxor Dario ad salutem populi sui: vti ibidem ostendi. Itaque vocata est *Hadasa*, id est myrthus E ob eminētem pulchritudinem; myrthus enim est herbarū pulcherrima: vnde & Venus speciosissima cognominata est myrthea. Sic & Philippus rex Franciæ à forma eximia cognominatus est pulcher. ita Sanchez, Serarius & alii: Hæc autem pulchritudo corporis, & magis animi in Esther, æquè ac in myrtho, fuit solida & cōstans iuxta illud: *Myrthus semper est myrthus, etiamsi inter vrticas sit*; vti Esther fuit inter Persas.

Ipsa est Atossa

Porrò *Hadasa*, siue *Edissa* videtur esse *Atossa*, quam Herod. lib. 3. vxorem Darij Hystaspis nuncupat, additque lib. 7. sub initium, eius filium A primogenitum fuisse Xerxem, qui Dario patri in regno successit. Quare nonnulli censent Xerxem Estheris ex Dario fuisse filium. Audi Herod. lib. 7. Vbi cum narrasset Darium antequam rex crearetur, habuisse vxorem filiam Gobriis, ex eaque genuisse Artabazanem, cum verò creatus fuit rex, duxisse Atossam, ex eaque genuisse Xerxem, qui Artabazani fratri de iure successionis in regnum litem mouit, eique fauens Demaratus Spartanus suggessit, *vt ad cætera quæ dicebat, hoc adderet: se quidem genitum à Dario iam rege, & Persarum imperium obtinente: Artabazanem verò è Dario tum erat priuatus: proinde neque æquum, neque* B *iustum esse, alium quempiam potius, quàm se illam dignitatem adipisci. Quoniam Spartæ quoq; sic vsurparetur, vt, si qui antequam regnet, filii nascantur, deinde regi iam alius nascatur, huius postea nati successio regni fit. Hac à Demarato subiecta ratione vtentem Xerxem tanquam iuste dicentem, Darius regem declarauit, quanquam etiam citra præceptum Demarati Xerxes (vt mea fert opinio) regnasset: quippe cum omnis potentia penes Atossam esset.* Hæc Herod. qui & inferius addit, Xerxem mouisse bellum Græcia, ac numerasse in castris militum 170. myriades, hoc est decies septies centena millia, sed in tanto numero nullum fuisse, qui cum Xerxe vel magnitudi- C ne tum animi, tum corporis, vel forma & specie tam augusta comparari posset: Xerxem verò ex alta specula tantas copias contemplantem illachrymasse, ac ab Artabano rogatum causam dixisse: *Reputantem me quàm breuis est humana vita, subiit horum miseratio, quorum cum tot sint, nemo ad centesimum annum superetit*: tum subiunxisse Artabanum: *Vita hæc tam misera est, totque ærumnis referta, vt nullus hominum sit, cuius animo non crebro subeat moriendi voluntas potius, quàm viuendi, cuique vita licet breuis sit, non perlonga videatur: itaque mors optatissimum est ærumnosæ vitæ perfugium, ac proinde non lugenda, sed optanda potius & ambienda.*

Mater Xerxis.

Esther. ita dicta est à Persis, vti iam ostendi, D quæ prius Hebr. vocabatur *Hadasa*, id est, myrthus. Solebant enim Chaldæi & Persæ alienigenis, ac præsertim Hebræis, cum in vrbem vel aulam adsciscerentur mutare nomina, ac patria suæ gentis dare, vti Danieli dedere & sociis c. 1.

Porro *Esther*, Heb. idem est quod *abscondam*, sit Pagn. à rad. סתר *Satar* id est abscondit. Addit Serar. initio prolegom. *Esther* idem est, quod *occulta demoliens*, vel *medicinæ exploratio & contemplatio*, vel *medicina turturis*, vel *pulchra vt luna*, aut Venus. Vnde ab Esther dici ἀστὴρ id est, stella, quæ inde à germania dicitur sterre. Esther enim fuit astrum lucidius cæteris virginibus regiis; imò sol Israelis æquè ac Persidis. Hinc E iterum nomen Esther alludit ad Astartem Deam Syrorum quem Venerem fuisse pulcherrimam Dearum tradit Cicero lib. 3. de natura Deorum & ad Asterem filiam Cei, Titanis filii, ex qua Iupiter genuit. Herculem aiunt & fingūt Poetæ. Rursum *Esther* Heb. idem est. quod ignis absconditus: אש *es* enim est *ignis*, סתר *sathar abscondere*? vel *ignis turturis*, vel *ignis inuestigans & scrutans*: *es* enim est *ignis*, תור *tor* est *turtur*, vel *inuestigans & scrutans*.

Estheris etymon.

Esther ἀστήρ

Verùm quia Esther est nomen persicum: hinc & etymō eius ab Arabibus & Persis (quorū

lingua vicina est, & vtraque ab Hebræa descen- A dens) accessendum est.. *Esther* ergo Arabicè, & Persicè idem est, quod *receptatrix & protectrix*, scilicet Iudæorum ab Aman neci destinatorum: *Satar* enim est recipere, celare, abscondere, & protegere. Vnde *Satir* Arabicè est protector; *satar* est receptator, qui seruos fugientes recipit, & occultat. Rursum Chaldaicè, & Syriacè *Satar* significat opponere, contradicere, destruere, qualis fuit Esther quæ se opposuit Amano, eumque destruxit, & crucifixit. Denique Pagn. Es-

Hilaritas. ther, inquit, Chal. idem est, quod *hilaritas*; & sic *Esther* Persicè idem est, quod Hebr. *Hadassa*, id est *myrthus*: hæc enim est symbolum lætitiæ & hilaritatis, quam Israeli attulit Esther eum liberando ab Amano & morte.

Esther typus beatæ virginis. Alleg. Esther est B. Virgo, ipsa enim sub alis suis recipit & protegit peccatores, & iustos afflictos ad se confugientes. Ipsa est hilaritas sanctorum & fidelium. Hinc eius ope sancta Hilaria mater S. Afræ martyris, orans ad filiæ sepulchrum à Gentilibus in ignem coniecta, hilariter martyrium obiit, æquè ac S. Hilaria Claudii tribuni & martyris vxor, quæ orans ad sepulchrum Iasonis & Mauri filiorum suorum martyrum, capta à Paganis, percepta S. Synaxi, hilaris emisit spiritum, vti refert Ado in Martyrol. ad diem 12. Augusti, & ad diem 3. Decembris. Quocirca Ecclesia quotidie ita B. Virg. compellat & inuocat: *Salue Regina mater misericordiæ, vita, dulcedo, & spes nostra salue:* Et alibi: *Maria mater gratiæ mater misericordiæ, tu nos ab hoste protege, & in hora mortis suscipe.* Et: *Aue maris stella, Dei mater alma,* &c. *Pulchra vt luna, electa vt sol, terribilis vt castrorum acies ordinata.* Audi sanctum Bernardum sermone quarto de Assumptione. *Sileat misericordiam tuam, Virgo beata, si quis est, qui inuocatam te in necessitatibus suis sibi meminerit defuisse: nos quidem seruuli tui cæteris in virtutibus congaudemus tibi, sed in hoc potius nobis ipsis: laudamus virginitatem, humilitatem miramur, sed misericordia miseris sapit dulcius, misericordiam amplectimur charius, recordamur sæpius, crebrius inuocamus.*

Et Mardochæus eam adoptauit sibi filiam. Hinc patet primò, Esther fuisse è tribu Beniamin, & stirpe regali Saülis: ex illa enim erat Mardochæus eius patruus, imò pater adoptiuus. Secundò, eam fuisse orphanam. Tertiò, piè & sanctè educatam à pio & sancto Mardochæo, qui ei quasi filiæ suum virtutis & pietatis spiritum inhalauit. Vnde sanctus Hieronymus, epist. 140. *Ruth,* inquit, *& Esther, Iudith tanta gloria fuit, vt sacris voluminibus nomina indiderint.* Porrò literæ nominis Iudith, & nominis Esther acceptæ, vt notæ numerorum eundem numerum efficiunt, scilicet 161. vt ostendit Serarius initio Prolego- E menon.

vers. 9. *Quæ placuit ei*, Egæo Eunucho, conquirenti virgines speciosas Assuero.

Et præcepit. Egæus præfectus Eunuchorum, *Eunucho* se inferiori & subdito, *vt accelerar et mundum* (id est ornatum) *muliebrem, & traderet ei partes*, id est, demensam, statutamque cibi & epularum portionem: מנות *Manoth* enim Hebraicè vocantur fercula, quæ vnicuique apponuntur sigillatim, quales partes Elcana dedit Annæ vxori, 1. Reg. 1. Et Samuel Saüli Regi, 1. Reg. 10.

Porrò non dubium, Estherem fœminam religiosam abstinuisse à cibis lege Mosis sibi vetitis, vti ab idolothytis se abstinuisse ipsamet profitetur, c. 14. 17.

Et septem puellas speciosissimas, quasi comites & pedissequas honorarias.

Mensis duodecimus. Integro ergo anno singulæ vers. 12. virgines ornabantur, & excolebantur antequam Assuerum adirent; nimirum sex prioribus mensibus vngebantur oleo myrrhino, siue ex myrrha confecto, aliis sex pigmentis, & aromatibus delicatis, & odoribus vtebantur, ac præsertim confectis ex Heliocallide: *Hac enim cum adipe*, inquit Plinius lib. 24. c. 17. *leonino decocta, additò croco B & palmeo vino, perungi Magos, & Persarum Reges, vt fiat corpus aspectu iucundum, ideòque eandem Heliocallidem nominari.*

Causa fuit, quod fœminæ Iudææ æquè ac Persicæ ob regionis calorem grauiter oleant, & hircinum odorem sub axillis exhalent, qui vnguentis sensim à corpore imbibitis abstergendus est, vt suauem, quo imbuti sunt, odorem exhalent. Vnde Plinius lib. 13. c. 1. vnguenti, & vngendi vsum & originem Persis ascribit: *Persarum*, inquit, *esse debet gentis vnguentum: illi madent eo, & accersita commendatione ingluuie natum virus extinguunt. Primum, quòd equidem inueniam, castris Da- C rij Regis expugnatis, in reliquo eius apparatu Alexander cepit scrinium vnguentorum; postea voluptas eius à nostris quoque inter laudatissima, atque honestissima vitæ bona admissa est.* Quin & Scriptura, Cant. 4. Vnguenta ex myrrha, croco, nardo, &c. eisdem assignat. ita Lyran. Sanchez, & alii.

Si ita vncta & ornata est Esther, vt placeret homini mortali, quomodo gratia & virtutibus vncta & ornata fuit beata Virgo, vt fieret sponsa Dei & Mater Christi? Porrò fœminæ sunt philocosmæ, & ornatus studiosæ: vnde Comicus: Negotii, ait, *quantum in muliere vna est? quæ noctes, diesque omni ætate semper ornantur, lauantur, D poliuntur.* Et rursum: *dum comantur, dum poliuntur annus est.* Addit Athen. lib. 1. *Persicæ mulieres ornatus plus æquo studiosæ.*

Ducta est igitur ad cubiculum Regis Assueri mense vers. 16. *decimo* (qui nostro partim Decembri, partim Ianuario respondet) *septimo anno regni eius.* Ergo per quadriennium expectauit Esther ob multitudinem virginum, quæ adducebantur, antequam ipsa duceretur ad Assuerū: nam ipse tertio anno regni sui repudiata Vasthi curauit quæri alias fœminas speciosas, inter quas erat Esther.

Porrò hæ fœminæ hoc ipso, quòd ducebantur ad Assuerum, fiebant eius concubinæ, id est, secundariæ vxores; è quibus deinde vnam primariam Rex in Reginam eligebat, vti hîc elegit Esther. Matrimonium enim fiebat per mutuum viri & fœminæ consensum in copulam maritalem. Vnde Iosephus libro vndecimo, capite sexto: *Cùm*, inquit, *venisset ad Regem Esther, ipse illa delectatus, eiusque amore captus, eam legitimè ducit vxorem, & nuptias cum ea peragit, duodecimo mense septimi anni regni eius, qui mensis Ader vocatur.*

An Esther ritè nupserit regi infideli? Quæres, an Esther fidelis licitè potuerit nubere Assuero infideli? R. potuisse, quia Deu. 7. 3. tantùm vetantur Iudæis coniugia cum Chana-

ozis, non autem cum Persis, aliisque Gentibus. A ita Bellarminus, Serarius, Sanchez & alii. Adde Esthерem non potuisse recusare hoc Regis edictum, ne eius in se, cæterosque Iudæos iram prouocaret; imò si ipsa testitisset, potuisset rex, ea nolente, abuti, illique vim inferre. Denique sentiebant Esther, & Mardochæus Dei instinctum ad coniugium cum rege ineundum, vt eum toti genti suæ conciliarent: itaque periculum necis ab Amano illi impendens, discuterent.

Alleg. de B. Virg. Alleg. *Esther regina* est B. Virgo. *Maria*, ait S. Bonauentura in Speculo capite septimo *quæ ducta est in cubiculum Regis in Assumptione, in cubiculum quietis æternæ, gratiam veri Regis habens super omnes mulieres, id est super omnes intelligentias Angelicas, & super omnes beatas animas, vt sit in Maria gratia super gratiam omnium beatorum: nam tenerè in capite eius Rex Regum diadema Regni posuit tam impretiabile, tam delectabile, tam mirabile, quòd hoc omni lingua inenarrabile, omni ingenio inscrutabile est.* Quocirca Methodius in Hypapantem, docet sacrum Mariæ caput à Deo coronatum esse: Idcirco Robertus lib. 3. in Cant. 4. de illa exponit: *Coronaberis de cubilibus leonum, & montibus Pardorum: Coronaberis*, inquit, *vt in cælis Regina Sanctorum, & in terris Regina sis regnorum.* B

Anagog. B. Virgo in cælum assumpta ibidem coronata est Regina cælorum, hominum, & Angelorum. Vnde Apoc. 12. v. 1. ipsa vocatur *mulier amicta sole, & luna sub pedibus eius, & in capite eius corona stellarum duodecim.* vide ibi dicta. Audi sanctum Bernardum de Assumptione: *Tunc B. Virgo quasi altera Esther de triclinio fœminarum, id est, de Ecclesia militante adducta, & per totam militiam cælestis exercitus ad cubiculum Assueri, scilicet summi Dei, ita vt illi conueniat Propheticum illud: Tenuisti manum dexteram meam, & in voluntate tua deduxisti me, & cum gloria suscepisti me. Quod hodie verè fuit completum, quando omnes cæli ciues viderunt eam ascendentem, & delicijs diuinorum amplexuum affluentem, innixam super dilectum suum.* Meritò igitur canit Ecclesia, & testatur S. Ildephonsus serm. de Assump. *Maria Virgo assumpta est ad æthereum thalamum, in quo rex regum stellato, imò ineffabili*, vt ait Ildephonsus, *sedet solio.* C D

vers.17. *Et adamauit eam rex plusquam omnes mulieres*; quia Esther & pulchritudine, & modestia, verecundia, puritate, gratia, ac sanctitate omnes superabat: vnde fuit typus B. Virginis, quam Angelus salutauit, dicens: *Aue gratia plena, Dominus tecum, benedicta tu in mulieribus*, Lucæ 1.

vers.18. *Et dedit requiem vniuersis prouinciis* (à vectigalibus, aliisque oneribus) hoc est, tributa relaxauit, quæ prius ipse populo imposuerat. Darium enim plura imposuisse, docet Herod. lib. 3. *Etenim sub Cyro*, inquit, *atque deinde sub Cambyse, nihil dum fuerat circa tributa institutum, sed munera afferebantur. Ob hanc tributi ordinationem, & alia huiusmodi. Persæ aiunt Darium fuisse institorem, Cambysem autem Dominum, Cyrum verò patrem: Quoniam Darius res omnes quæstui habebat, Cambyses asper erat, ac morosus: Cyrus autem mitem agens, & omni ratione de illis bene mereri, studens.* E

Alii requiem hanc intelligunt à laboribus, q.d. iussit Darius omnes ab operibus quiescere, & dies festos agere in lætitia & conuiuiis; ob tam insignes nuptias cum Esthere initas.

Et dona largitus est iuxta magnificentiam principalem, id est regiam: nam Heb. est *iuxta magnificentiam regis*; quæ scilicet tantum regem decebat, quantus erat Darius.

Cumque secundò quærerentur virgines. Hinc apparet bis quæsitas virgines Assuero; hoc enim verba sonant. Vsitata enim erat tum polygamia, præsertim apud reges. vnde Sal. habuit 700. reginas & 300. cōcubinas id est secundarias vxores. Sic etiamnum reges Turcarum, Arabum, Indorum magnam habent turbam vxorum. Libido enim est insatiabilis, æquè ac fastidiosa, & curiosa: quam enim semel cognouerunt mox fastidiunt, ac aliam quærunt, vt luxuriam non tam expleant, quàm mutent, vt experiantur num alibi voluptas sit maior. vers.19.

Ita cuncta faciebat, vt eo tempore solita erat, quo eam paruulam nutriebat. Vide hîc raram Esthеris obedientiam, quia iam regina, imò imperatrix effecta, ita tamen obedit Mardochæo, vti obediebat paruula, atque per hanc obedientiam Deus eam prudentissimè per omnia direxit, vt Amanum supplantaret, & populum à nece liberaret. vers.20.

Irati sunt Bagathan, & Thares duo Eunuchi (Palatini, & aulici Darii) &c. *nolueruntque insurgere in regē, & occidere eū.* Qua de causa? Varii varias probabiliter assignant. Sept. hanc dant, quòd rex ipsis prætulisset Mardochæum. Alii, quòd Vasthi repudiasset, eique surrogasset Esthеrem. Alii, quòd sua dignitate & gradu non essent contenti, sed maiorem, imò regnum ambirent, sicut Smerdes Magus ante Darium per dolum regnum occuparat. Alii verisimilius, quòd voluerint regnum ad Aman, qui erat primus à rege transferre: ideóque Aman coniurationis eorum fuisse conscium, vel auctorem arbitrantur, idque colligunt ex eo quòd c. 12. 6. dicitur Aman offensos fuisse Mardochæo, eo quòd ipse causa extiterit, quòd hi duo Eunochi suspenderentur. Erant ergo illi amici, fautores & administri Aman, vt cæso per eos rege, ipse illud quasi primus à rege occuparet. Et eo quod ait rex, c. 16. 12. de Aman: *Qui in tantum arrogantiæ tumorem sublatus est, vt regno priuare nos niteretur & spiritu*, id est vita. Ambitio enim regnandi nihil non molitur, & omnia subuertit: Fauet quod scribit Iosippus filius Gorionis: *Cum sederet*, inquit, *Mardochæus in porta regis, aduertit susurrium duorum Eunuchorum Regis custodientium portam, & consultantium quomodo leuarent manum contra regem, & ablatum eius caput deferrent ad regem Macedoniæ, qui tam bellum indixerat regibus Persarum. Cùm autem eunuchi suspensi essent in cruce, iratus est Aman valde, quòd consiliarii sui fuissent in crucem: & conatus est exterminare omnes Iudæos.* De bello hoc à rege Macedoniæ Dario & Persia indicto, nil alibi legimus; potuit tamen aliqua esse eius suspicio: tum quia paulo post Xerxes filius Darii bellum gessit cōtra Macedones & Græcos; tum quia Alexander magnus qui fuit rex Macedoniæ, post aliquot annos Monarchiam à Dario Codamanno & Persis transtulit ad se & Macedones; tum quòd Aman, qui erat Macedo, ambiret regnum, de quo plura c. 3. vers. 1. vers.21.

CAPVT TERTIVM.

SYNOPSIS.

ASsuerus exaltat Aman, eumque ab omnibus adorari iubet. Renuit id facere Mardochæus. Vnde Aman ab Assuero impetrat decretum, vt ipse & omnes Iudæi stato die occidantur.

1. POst hæc rex Assuerus exaltauit Aman filium Amadathi, qui erat de stirpe Agag: & posuit solium eius super omnes principes, quos habebat. 2. Cunctique serui regis, qui in foribus palatii versabantur, flectebant genua, & adorabant Aman: sic enim præceperat eis imperator. Solus Mardochæus non flectebat genu, neque adorabat eum. 3. Cui dixerunt pueri regis qui ad fores palatii præsidebant: Cur præter cæteros non obseruas mandatum regis? 4. Cumque hoc crebrius dicerent, & ille nollet audire, nunciauerunt Aman, scire cupientes vtrùm perseueraret in sententia: dixerat enim illis se esse Iudæum. 5. Quod cùm audisset Aman, & experimento probasset quòd Mardochæus non flecteret sibi genu, nec se adoraret, iratus est valde, 6. & pro nihilo duxit in vnum Mardochæum mittere manus suas: audierat enim quòd esset gentis Iudææ, magisque voluit omnem Iudæorum, qui erant in regno Assueri, perdere nationem. 7. Mense primo (cuius vocabulum est Nisan) anno duodecimo regni Assueri, missa est sors in vrnam, quæ Hebraicè dicitur phur, coram Aman, quo die & quo mense gens Iudæorum deberet interfici: & exiuit mensis duodecimus qui vocatur Adar. 8. Dixitque Aman regi Assuero: Est populus per omnes prouincias regni tui dispersus, & à se mutuò separatus, nouis vtens legibus & ceremoniis, insuper & scita contemnens. Et optimè nosti, quòd non expediat regno tuo vt insolescat per licentiam. 9. Si tibi placet, decernere vt pereat, & decem millia talentorum appendam arcariis gazæ tuæ. 10. Tulit ergo rex annulum, quo vtebatur, de manu sua, & dedit eum Aman filio Amadathi de progenie Agag, hosti Iudæorum, dixitque ad eum: Argentum, quod tu polliceris, tuum sit, de populo age quod tibi placet. 11. Vocatique sunt scribæ regis mense primo Nisan, tertia-decima die eiusdem mensis: & scriptum est, vt iusserat Aman, ad omnes satrapas regis, & iudices prouinciarum, diuersarumque gentium, vt quæque gens legere poterat, & audire pro varietate linguarum, ex nomine regis Assueri: & litteræ signatæ ipsius annulo, 12. missæ sunt per cursores regis ad vniuersas prouincias, vt occiderent atque delerent omnes Iudæos, à puero vsque ad senem, paruulos & mulieres, vno die hoc est tertiodecimo mensis duodecimi, qui vocatur Adar, & bona eorum diriperent. 13. Summa autem epistolarum hæc fuit, vt omnes prouinciæ scirent, & pararent se ad prædictam diem. 14. Festinabant cursores, qui missi erant, regis imperium explere. Statimque in Susan pependit edictum, rege & Aman celebrante conuiuium, & cunctis Iudæis, qui in vrbe erant, flentibus.

vers. 1.

Ost hæc rex Assuerus exaltauit Aman filium Amadathi, qui erat de stirpe Agag. Erat ergo Aman Amalecita, ex stirpe regia: Agag enim fuit rex Amelec, quem occidi iussit Samuel, 1. Reg. 15. ita Ioseph, Lyran, Sanchez, & alii.

Aman stirpe erat Amalecita, patria Macedo. Dices, c. 16. v. 19. & 14. dicitur Aman animo & genere fuisse Macedo, ac alienus à sanguine Persarum, atque conatus regnum à Persis transferre ad Macedones. Resp. eum stirpe fuisse Amalecitam, sed patria Macedonem, nimirum parentes eius fuerunt Amalecitæ; sed Amalecitis partim per Saülem, partim per Nabuchodonosor cæsis, parentes Aman profugerunt ad alias gentes, & per errores, casusque venerunt in Macedoniam, ibidemque sedem fixerunt ac genuerunt Aman.

Chaldæus manuscriptus addit Aman fuisse mancipium, ideóque euectum ab Assuero intumuisse, & factum intolerabilem. Nam, vt dicitur Prouer. 30. 22. *Per tria mouetur terra, & quartum non potest sustinere: per seruum cum regnauerit,* &c. Addit Chald. Aman fuisse illum, qui cap. 1. 14. vocatur Mamuchan, suasitque Assuero repudiare Vasthi, ac in eius locum surrogasse filiam suam; sed accidisse filiæ tantum tamq; fœdum ventris profluuium, vt suo fœtore omnes

abigeret. Insuper Aman ascendisse Ierosolymam, vt templi fabricam impediret, pluraque similia, quæ videntur Rabbinorum esse commenta & figmenta.

vers. 2. *Cunctique serui Regis*, &c. *flectebant genua, & adorabant Aman: sic enim præceperat eis Imperator:* Vide hic, quàm Assuerus exaltauit Aman, vt eum præceperit adorari quasi Deum aliquod & numen. Reges enim Persarum volebant adorari vt Dii & numina. Vnde sicut Iupiter in cælo dicitur creare minores Deos, sic Assuerus Aman creauit, quasi minorem Deum in terra, sibique proximum, ideoque ab omnibus adorandum: ita S. rarius, de quo mox plura.

Mardochæus noluit adorare Aman. Cur? *Solus Mardochæus non flectebat genu, neque adorabat eum.* Cur Mardochæus noluit flectere genu coram Aman? Resp. primò Chaldæum manuscrip. ob rei indignitatem; eo quòd Aman fuisset seruus Mardochæi: sed hoc incertum & parum

Respon. 1. verisimile; nec sufficit, imò id refutat Mardochæus, dicens cap. 13. 17. *Vestigia pedum eius deosculari paratus essem.*

2. Secundò Iudæi, causam dant, quòd Aman in veste pictas gestarit idolorum imagines. Sed hoc æquè incertum & improbabile.

3. Tertiò, Caiet. aliam causam affert, quòd scilicet Aman esset Amalecita de stirpe Agag: Amalecitas autem, ab Hebræis deleri iusserat Deus, Deut. 24. Verùm illud odium spectabat ad excidium gentis Amalec, non ad honorem vni Amano in Perside eum tanto Mardochæi& Hebræorum periculo negandum.

4. Quartò, idem Caiet. Iudæi, inquit, vnum genu flectebant principi, vtrumque Deo: Aman autem voluit vtrumque sibi flecti, ideóque detrectauit Mardochæus. Verùm hoc falsum fictumque videtur. Nam Abraham curuans vtrumque genu, imò prostratus in terram adorauit filios Heth, vti dixi, Genes. 23. 7.

5. Quintò, Gabriel Vasquez de Adoratione lib. 1. disp. 5. c. 3. censet Mardochæum noluisse genuflectere & adorare Aman, eo quòd ipse quotidie genuflecteret & adoraret Deum, quia hæc quotidiana genuflexio erat reseruata ex more Iudæorum. Aman autem quotidie ingrediens aulam regiam, quotidie à Mardochæo & Palatinis exigebat hanc genuflexionem. Verùm Mardochæus ne semel quidem voluit genuflectere, & adorare Aman. Si enim semel hoc licuisset, vtique & quotidie licuisset.

Dico ergo: veram causam assignat ipse Mardochæus, c. 13. 12. dicens: *Sed timui honorem Dei mei, & ne quemquam adorarem, excepto Deo.* Idem docet Ioseph. lib. 11. c. 6. Nam, vt rectè ait Seuerus Sulpit. lib. 2. Assuerus Aman sibi æqualem constituerat, ideóque eum propriè vt Deum adorari iusserat. Reges enim Persarum à suis honorem diuinum, & adorationem Deo debitam exigebant, vt patet ex Iustino libro sexto 6. Herod. lib. 7. vbi ait Lacedæmones, licet iussos noluisse adorare Xerxem, quia erat Persa, apud Plutarchum in Artabano: *Nobis*, inquiunt, *pulcherrima lex honorare regem, & adorare imaginem Dei omnia seruantis.* Quintus Curtius de Dario: *Rex*, ait, *currum paulò ante vectus, & deorum à suis honoribus cultus.* Hinc Æschylus dixit, Persas Deorum loco habere reges. Idem de Persis affecit Xenophon, Orat. de Agesilao, & Arist. lib. 3. Rhetor. Isocrates in Panegyr. Strabo libro 10. Heliodorus libro 7. & 9. Seneca lib. 3. de benef. c. 12. Herodianus libro primo, Lampridius in vita Alexandri Seueri, vt nullum hac de re sit dubium. Hinc, teste Curtio lib. 8. eum Cleo Siculus Alexandro suaderet, vt diuinum sibi nomen assumeret, exemplum adduxit Persarum, quos ante ipse domuisset: dixit enim: *Persas non piè solùm, sed etiam prudenter Reges suos inter Deos colere: maiestatem enim imperij salutis esse tutelam.* Et cùm Alexandri, qui iam Deorum esse in numero decreuerat, Macedones non possent ferre superbiam, & illorum nonnulli in eius cædem coniurassent, quidam illorum deprehensus ea excusatione vsus est, quòd illius superbia non videbatur toleranda. Is autem erat Hermolaus. *Persarum*, inquit, *te vestis & disciplina delectat, patrios mores exosus es: Persarum ergo, non Macedonum regem occidere voluimus, & te transfugam belli iure persequimur. Tu Macedones voluisti genua tibi ponere, venerarique te vt Deum. Tu Philippum patrem auersaris, & si quis Deorum ante Iouem haberetur, fastidires etiam Iouem. Miraris si liberi homines superbiam tuam ferre non possumus?* Hæc Curtius. Simili modo Nabuchodonosor adorari vt Deus voluit in statua sua, quod recusantes tres socii Danielis in fornacem accensam ab eo proiecti, illæsi à Deo seruati sunt, Dan. c. 3. Et alter Nabuchodonosor iussit Holophernem vbique auferre omnes Deos, vt ipse solus quasi Deus coleretur, Iudith. 3. 13.

Et Nabuchodonosor Chaldæi.

Sic de Augusto Cæsare Canit Virgilius Egloga prima.

Namque erit ille mihi semper Deus, illius aram
Sæpe tener nostris ab ouilibus imbuet agnus.

Ad Augustum & Romani.

Sic Caius Caligula adorari voluit vt Deus, & Domitianus, cui proinde Martialis adulans, ait:

Edictum Domini, Deique nostri.

Ritus adorationis Persicæ.

Hinc & adoratio Persica hoc fiebat ritu, qui diuinitatem sapiebat. Nam adorantes genuflectebant, & proni procumbentes in terram frontem humum feriebant, ac terram osculabantur, teste Curtio, lib. 5. & 8. & Valer. Maxim. lib. 7. c. 3. Iosepho 20. Ant. c. 3. Martiali, lib. 10. Epig. 72. qui proinde eam vt nimis superbam & diuinitatem redolentem, culpant & subsannant. Vide de ritu adorationis regum Persarum Brissonium, lib. 1. de regno Persarum, pag. 10. & seq. vbi & narrat Pelopidam, aliosque Græcos noluisse hoc ritu Artaxerxem adorare, imo Athenienses capite mulctasse Themagoram, eo quod hoc modo Darium adorasset, vti refert Valerius, Maximianus lib. 6.

An Mardochæus potuerit hic dissimulare.

Dices: Mardochæus dissimulare poterat intentionem Aman, ac simpliciter eum adorare adoratione ciuili & politica, nimirum flectere genu ei, seseque in terram prosternere vt Principi, non vt Deo: hi enim gestus externi indifferentes sunt, & mente facientis discriminantur, vt si ille habeat intentionem verè adorantis, censeantur esse gestus adorationis & latriæ: Sin honorantis duntaxat, censeantur esse gestus reuerentiæ & honoris politici: ita Salianus, qui proinde putat Mardochæum, Esdram, Nehemiam, hos gestus adorationis aliquando exhibuisse regibus Persarum

non

non vt Diis, sed vt principibus. Resp. id facere non potuisse, quia rex publicè iusserat eum adorari vt Deum ac vt talis adorari volebat Aman; idque expressè exigebat, vt colligitur ex cap. 13. & 14. quare si ei obsecutus fuisset Mardochæus, ab omnibus iudicatus fuisset adorare Amanum vt Numen, vti cæteri adorabant. Adde: si id fecisset, graue dedisset scandalum Iudæis omnibus, maximè illo tempore, quo Iudæi inter idololatras versantes cauebant omnem idololatriæ speciem, etiam leuissimam. Vnde Esdras, Nehemias, Mardochæus, Zorobabel, Iesus, cæterique in aula Cyri, Darii & Artaxerxis versantes nunquam leguntur adorasse: sed vt ait Iosephus, magnis beneficiis à regibus hisce acceptis, gratias eis agebant, & adorabant Deum primum beneficiorum horum auctorem. Secus fuit de Iudith quæ c. 10. 20. genu flexo politico cultu adorauit Holophernem vt principem, non vt Deum, quia Holophernes profitebatur se non esse Deum, sed solùm Nabuchodonosor.

Addunt nonnulli Mardochæum fuisse delicatioris, timidioris, arctioris conscientiæ, vt nec vmbram aliquam idololatriæ admitteret, vel signum quodpiam quo vel minimum Dei cultus videretur lædi & proximus offendi. Vnde ipse ait c. 13. 12. *Timui ne honorem Dei mei transferrem ad hominem.*

vers. 4. *Dixerat enim eis se esse Iudæum*, ac proinde Iudaica religione & lege prohiberi vt nullum hominem, sed solum Deum adoraret, cùm Persæ, aliique gentiles etiam homines, pota reges suos quasi Deos adorarent. Verisimile est idem Cyro, Dario, & Artaxerxi respondisse Esdram, Nehemiam, Estherem, Zorobabel, cæterosque Hebræos, qui in aulis eorum versabantur, imò officia honorata gerebant, nimirum se esse Iudæos, quibus non licet alium quàm Deum adorare, ac proinde reges ipsos ab istis, vt pote Iudæis adorationem Persicam non exegisse, sed tantùm adorationem politicam & ciuilem, quæ principibus vt hominibus deferri solet. Adde, reges istos adorationem illam Persicam exegisse duntaxat in publico, cùm se populo quasi numina veneranda ostenderent; priuatim enim à suis aulicis & cubiculariis, quibuscum quotidie familiariter agebant, illam non postulabant, communi honore & reuerentia contenti. Persicam enim adhibere ad singula eorum alloquia & obsequia fuisset onus intolerabile, & moraliter impossibile.

Magisque voluit omnem Iudæorum, qui erant in
vers. 6. *regno Assueri, perdere nationem.* τὸ *magis* innuit iam
ante voluisse Aman perdere Mardochæum, & Iudæos, & quòd ipse duos eunuchos amicos suos accusasset, vt in crucem agerentur, vt dixi c. 2. 21. Iam autem accedente alia iniuria, suoque contemptu, vt ipse censebat, in sua sententia confirmatus, magis voluit eosdem exterminare. Hinc liquet primò superbia & crudelitas Amani, qui propter vnicum Mardochæum voluit occidere omnes Iudæos planè innoxios: Solus Mardochæus, ô Aman, te offendit: illũ ergo solum persequere, si libet, cur iram in omnes Iudæos, qui te non offenderunt, euomis? 2. Magna dignitas Mardochæi, quòd propter eum Aman decreuerit totam Iudæorũ gentem interimere, quia scilicet Mardochæus erat eorum choragus, & quasi dux & princeps, vt ab eo regerentur, & quod ille faceret cæteri facerent, eiusque exemplum sequerentur.

Missa est sors in vrnam, quæ Hebraicè dicitur phur, vers. 7.
coram Aman, quo die & quo mense genus Iudæorum deberet interfici. Pro *sors* Hebr. est גורל *goral.* Vnde Lyr. Caietan. Marinus, & alij putant *phur* esse nomen Persicum, *goral* verò Hebræum: Verum Hebræos à Persis hoc loco accepisse nomen *phur*, ideóque hanc sortem Persicam eorum nomine nuncupasse *phur.* Vnde Hebr. sic habent: *Iacta est phur; ipsa est goral*, i. sors. Hinc & τὸ *phur* nusquam in Bibliis reperitur, nisi in hoc libro Esther. Nam in Psalmis, Prouerbiis, cæterisque libris pro *sors* semper est Hebr. *goral*, non *phur.*

Nonnulli tamen censent, *phur* quoque esse vocem Hebræorũ, à rad. *phur*, id est labi, eo quòd sors cadat & labatur in vrnam.

Porrò à *phur*, i. sors, dies festus ab Hebr. dictus est *phurim*, quo scil. gratias egerunt Deo, quòd eos à sorte maligna internecionis ab Amano iacto liberasset. Aman autem sortem hîc adhibuit ex superstitione gentiliũ, qui sorte quasi diuinatione vtebantur ad scrutanda occulta & periculosa, vti factum est, Ionæ c. 1. Nam, vt ait S. Aug. in Psal. 30. *Sors est res in dubitatione humana diuinam indicans voluntatem.* Hinc Cic. lib. 1. de diuin. Sortes vocat, quæ vaticinatione funduntur. Virgil. lib. 4. Æneid.

Italiam Lyciæ iussere capessere sortes: id est, oracula. Ouid. lib. 1. Metamorph.

Placuit celeste precari
Numen, & auxilium per sacras quærere sortes.

Verùm superstitio hæc Amanum decepit: prorogauit enim tempus cædis Iudæorum: itáque spatium dedit Estheri cædem deprecandi. Si enim statim accepta à rege facultate, rẽ executus fuisset, Iudæos omnes occidisset. Imprudẽs ergo fuit eius dilatio & sortitio: nimirum Deus infatuauit crudele eius consiliũ. Sensus ergo est, q. d. Aman misit sortem, vt ex ea quasi ex diuinatione & oraculo cognosceret, quis dies cædi Iudæorum foret accommodus, sibique felix & faustus, ne quod à Iudæis & defendentibus vitæ suæ aut suorum periculum adiret.

Si tibi placet, decerne vt pereat, & decem millia talentorum (argenti vt habẽt Hebr. Chal. & Sept.) *appendam arcariis gazæ tuæ*, i. quinque milliones aureorũ, si Attica, vt videtur; intelligantur hîc talenta, sin Hebræa, duplo maior erit summa, nimirum decem millionum aureorũ. Immane est hoc pretium, sed Amano illud facile erat colligere ex Iudæorum bonis iam prædæ & direptioni ab eo destinatis. Obtulit hoc Aman Dario, quia sciebat illum auri cupidum, magna Persis & Iudæis sibi subditis tributa imposuisse, vti dixi c. 7. v. 18. Quare, ne rex causaretur per Iudæorum cædem se tributa, quæ illi pendere solebant, perditurũ, Aman ei spõdet, se hoc dãnum per tot milliones sarciturũ: quòd si rex honestè hoc pretiũ refutaret, vti reipsa refutauit, cogitauit Aman se illud in rẽ propriã conuersurũ, vt toti regno, ipsique Dario formidabilis euaderet, ac data occasione exercitũ conscriberet, illudque sibi ascisceret. Verũ Deus iniqua & superba cõsilia anteuertit, & in ipsius caput conuertit, retorsitque.

Tulit ergo rex annulum quo vtebatur (ad obsignandum decreta sua & literas regias) *& dedit eum Aman*, vt ipse decretum de Iudæis perdendis ea forma & ratione conscriberet, qua volebat, illudque regio annulo obsignaret, quasi à rege profectum, nimirum vt illud legentes stato die mactarent omnes Iudæos, putantes regem hoc velle & iubere. Hinc Alexander Magnus victo Dario, cùm ad Asiaticos scriberet, annulo, quem Dario abstulerat literas signabat, eo significans se iam Asiæ esse regem. Idem moriens dans annulum Perdiccæ, hoc ipso eum regem designauit, teste Curtio lib. 6. & vlt. ac Iustino lib. 17.

vers. 13. *A puero vsque adsenem, paruulos & mulieres*. Barbara fuit hæc Amani crudelitas, qua omnes omnino Iudæos etiam fœminas & pueros innoxios necei destinauit, ne scilicet aliquis eorum in virum euadens stragem hanc suæ gentis vlcisceretur, & Amani caput peteret. Idem faciunt Iapones, aliique Barbari.

Festinabant cursores, quos teste Herodoto lib. 8. vers. 13.
Cyrus instituerat quasi veredarios, qui statis locis & horis defatigatos equos & sessores commutarent cum recentibus, itaque celerius literas regias perferrent quàm grues volent, ait Xenophon. Imò poterant hi rusticos cogere ad dandos meliores equos; Persicè cursores hi Angari dicebantur. Inde angariare idem est, quod cogere, Matth. 5. v. 41. Vnde ab Angeris dictos esse Angelos (litera l. in r. commutata, vti sæpe fit) id est nuncios, suspicatur Scaliger.

CAPVT QVARTVM.

SYNOPSIS.

OB crudele necis Iudæorum edictum luget Mardochæus cum suis, rogatque Esthérem, vt regem pro eorum vita deprecetur. Illa triduano sibi & Iudæis omnibus indicto ieiunio, id se facturam, licet cum vita periculo, pollicetur.

1. QVæ cùm audisset Mardochæus, scidit vestimenta sua, & indutus est sacco, spargens cinerem capiti: & in platea mediæ ciuitatis voce clamabat, ostendens amaritudinem animi sui, 2. & hoc eiulatu vsq; ad fores palatii gradiens. Non enim erat licitum indutū sacco aulam regis intrare. 3. In omnibus quoque prouinciis, oppidis, ac locis, ad quæ crudele regis dogma peruenerat, planctus ingens erat apud Iudæos, ieiuniū, vlulatus & fletus, sacco, & cinere multis pro strato vtentibus. 4. Ingressæ autem sunt puellæ Esther & eunuchi, nūciaueruntq; ei. quod audiens consternata est: & vestē misit, vt ablato sacco induerent eū: quam accipere noluit. 5. Accitoq; Athach eunucho, quē rex ministrū ei dederat, præcepit ei vt iret ad Mardochæū, & disceret ab eo cur hoc faceret. 6. Egressusq; Athach, iuit ad Mardochæū stantē in platea ciuitatis, ante ostiū palatii: qui indicauit ei omnia quæ acciderant, quomodo Aman promisisset, vt in thesauros regis pro Iudæorū nece inferret argentū. 8. Exemplar quoq; edicti, quod pendebat in Susan, dedit ei, vt reginæ ostenderet, & moneret eam, vt intraret ad regē, & deprecaretur eum pro populo suo. 9. Regressus Athach, nunciauit Esther omnia quæ Mardochæus dixerat. 10. Quæ respondit ei, & iussit vt diceret Mardochæo: omnes serui regis, & cunctæ, quæ sub ditione eius sunt, norunt prouinciç, quòd siue vir, siue mulier, non vocatus, interius atriū regis intrauerit, absque vlla cunctatione statim interficiatur: nisi fortè rex auream virgam ad eum tetenderit pro signo clementiæ, atque ita possit viuere. Ego igitur quo modo ad regem intrare potero, quç triginta iam diebus non sum vocata ad eū? 12. Quod cùm audisset Mardochæus, 13. rursum mandauit Esther, dicens: Ne putes quòd animam tuam tantùm liberes, quia in domo regis es præ cunctis Iudæis: 14. si enim nunc silueris, per aliam occasionem liberabuntur Iudæi: & tu, & domus patris tui, peribitis. Et quis nouit, vtrùm idcirco ad regnum veneris, vt in tali tempore pararereis? 15. Rursumque Esther hæc Mardochæo verba mandauit: 16. Vade, & congrega omnes Iudæos, quos in Susan reperèris, & orate pro me. Non comedatis, & non bibatis tribus diebus, & tribus noctibus: & ego cum ancillis meis similiter ieiunabo, & tunc ingrediar ad regem contra legem faciens, non vocata, tradensque me morti & periculo. 17. Iuit itaque Mardochæus, & fecit omnia quæ ei Esther præceperat.

vers.1. N *platea media ciuitatis*, puta in foro, similiue loco publico, quò omnes confluebant. Hac enim de causa forum statui solet in media ciuitate, vt à ciuibus circumcirca habitantibus facilè adiri possit ad vendendas & coemendas res necessarias.

Voce magna deambulat Mardochæus. Quid clamarit, explicat Græcus, scilicet Iudæos innocentes qui nil peccarunt, damnari ad necem. Erat hic clamandi mos in magnis calamitatibus apud Persas in vsu & frequens, teste Curtio, lib. 4. & 5. & Herod. lib. 3. & 8. vt sui commiserationem omnibus mouerent, aliquemque excitarent, qui mali remedium afferret vel suggereret.

vers. 3. *Crudele regis dogma*, id est edictum. Vnde Hebr. est, *verbum Regis*: sic dogma pro decreto sumitur, Actor. 15. 16. ac à Iosepho, Demosthene, & aliis.

vers. 11. *Interius atrium regis*, in quo rex in aureo throno considebat, auro gemmisque collocens, velut Deus quidam terrestris. Porro lex erat, vt, si quis hoc atrium non vocatus ingrediatur, *absque vlla cunctatione statim interficiatur.* Legis causa erat, Rupert. lib. 8. de victor. verbi Dei, c. 10. *vt persona regis occultaretur sub specie maiestatis, putareturque aliquid habere plus homine, ne vilior fieret ex vsu publicæ visionis.* Hinc regi astabant circumcirca lictores cum securibus & hastis, vt, si quis non vocatos ingrederetur, eum occiderent, teste Iosepho, & Ammiano, lib. 14. & Herodoto, lib. 3. & 8. Addit Ioseph. Rupert. & alii hanc legem ab Assuero latam vel innouatam fuisse, instigante Amano, & Estheri, Mardochæo, cæterisque omnibus aditum ad regem intercluderet, ne pro Iudæis deprecarentur.

vers. 13. *Quòd animam tuam tantum liberes*, id est liberare debeas, & de facto liberabis, eo quòd sis in *domo regis*, quasi regina cui vtique rex parcet: sed cogita tui officii esse, vt totius populi tui animam, id est vitam neci destinatam liberare debeas, & de facto liberabis, si regem tuum maritum quasi regina adeas & depreceris.

vers. 14. *Tu & domus patris tui peribitis*; Deo puniente hunc populi tui neglectum & immisericordiam: vel vindicantibus ipsis Iudæis, quos nunc despicatui habetis, ait Iosephus.

A *Non comedatis, neque bibatis tribus diebus, & tribus noctibus, & ego cum ancillis meis similiter ieiunabo, & tunc ingrediar ad Regem contra legem faciens non vocata, tradensque me morti & periculo.* Nota hîc fortitudinem, pietatem, & charitatem Estheris, quæ se pro populo mortis periculo offert, cōfidens Deum affore: ideoque prudenter publicū omnium per tres dies continuos ieiunium exigit, vt eo Deum placent, eiusque gratiam sibi concilient. Porrò S. Amb. lib. de Elia & ieiunio: *Esther*, inquit, *pulchrior facta est ieiunio: Dominus enim gratiam sobriæ mentis augebat.* Vnde sequitur c. 5. 2. *Cumque vidisset Esther reginam stantem, placuit oculis eius.* Ieiunio ergo & oratione Esther sibi decorem, popolo liberationem, Amano crucem, B Assuero lecticam, & Deo gloriam comparauit. Idipsum ita prosequitur S. Ambr. *Omne genus suum, id est, totum populum Iudæorum à persecutionis acerbitate liberauit, ita vt Regem sibi faceret esse subiectum, non libidinis amore flammatum, sed cælesti commiseratione conuersum; ita vt pœna retorqueretur in impium, & honor sacris redderetur altaribus. Itáque illa, quæ triduo ieiunauit continuo, & corpus suum aqua lauit, plus placuit, & vindictam retulit. Aman autem, dum se regali iactat conuiuio, inter ipsa vina pœnam suæ ebrietatis exsoluit. Est ergo ieiunium reconciliationis sacrificium, virtutis incrementum, quod fecit etiam fœminas fortiores augmento gratiæ.* Et Clemens Alexand. lib. 6. Strom. c. 4. *Rursus*, ait, *perfecta illa fide Esther, Israelem à tyrannica potestate liberans, & à crudelitate Satrapæ, sola* C *mulier afflicta ieiuniis, restitit armatis copiis innumerabilibus, tyrannicum per fidem soluens decretum, & tyrannum quidem mitigauit: Aman verò repressit & Israelem perfecta ad Deum oratione illæsum conseruauit.* vers. 16.

Alleg. Esther repræsentat Ecclesiam, vnde S. Prosper, par. 7. prædicto capite 38. recensitis heroicis Estheris facinoribus subdit: *Sic Ecclesia sancta crucis perimit inimicos. Sic se prosus, periculis huiusmodi opponit. Sic datis in morte suis laboribus, vitam conferendo ministrat: vtpote regina, quæ à suo rege sponso & Domino admonetur, eique dicitur: Libera eos qui ducuntur ad mortem, & redime eos, qui occiduntur. Cuius beneficiorum refugia, ipsi quoque eius appetunt inimici.* *Esther typus Ecclesiæ.*

CAPVT QVINTVM.

SYNOPSIS.

Esther non vocata ingreditur ad Assuerum, exponens se vitæ periculo, sed ab eo comiter excepta eundem cum Amano semel & iterum inuitat ad conuiuium: interim Aman Mardochæo (verius sibi) parat crucem.

1. DIe autem tertio induta est Esther regalibus vestimentis, & stetit in atrio domus
regiæ, quod erat interius, contra basilicam regis: at ille sedebat super soliū suum,
in consistorio palatii contra ostiū domus. 2. Cūq; vidisset Esther reginā stantē, placuit
oculis eius, & extendit contra eam virgam auream, quam tenebat manu. Quæ accedens
osculata est summitatem virgæ eius. 3. Dixitq; ad eā rex: quid vis Ester regina? quæ est
petitio tua? etiā si dimidiam partē regni petieris, dabitur tibi. 4. At illa respondit: si regi
placet, obsecro vt venias ad me hodie, & Amā tecū, ad conuiuiū quod paraui. 5. Statimq;
rex: Vocate, inquit, citò Amā, & Esther obediat volūtati. Venerunt itáque rex & Aman

ad conuiuium, quod eis regina parauerat. .6. Dixitque ei rex, postquam vinum
biberat abundanter: Quid petis vt detur tibi? & pro qua re postulas? etiam si di-
midiam partem regni mei petieris, impetrabis. 7. Cui respondit Esther: Petitio
mea, & preces sunt istæ: 8. Si inueni in conspectu regis gratiam, & si regi placet
vt det mihi quod postulo, & meam impleat petitionem: veniat rex & Aman ad conui-
uium quod parauí eis, & cras aperiam regi voluntatem meam. 9. Egressus est itaque
illo die Aman lætus & alacer. Cumque vidisset Mardochæum sedentem ante fores pa-
latii, & non solùm non assurrexisse sibi, sed nec motum quidem de loco sessionis suæ,
indignatus est valde: 10. & dissimulata ira, reuersus in domum suam, conuocauit
ad se amicos suos, & Zares vxorem suam: 11. Et exposuit illis magnitudinem diuitia-
rum suarum, filiorum turbam, & quanta eum gloria super omnes principes & seruos
suos rex eleuasset. 12. Et post hæc ait: Regina quoque Esther nullum alium vocauit
ad conuiuium cum rege, præter me: apud quam etiam cras cum rege pransurus sum.
13. Et cùm hæc omnia habeam, nihil me habere puto, quamdiu videro Mardochæum
Iudæum sedentem ante fores regias. 14. Responderuntque ei, Zares vxor eius, &
cæteri amici: Iube parari excelsam trabem, habentem altitudinis quinquaginta cubi-
tos, & dic manè regi, vt appendatur super eam Mardochæus, & sic ibis cum rege lætus
ad conuiuium. Placuit ei consilium, & iussit excelsam parari crucem.

vers. 1. *Tetit in atrio domus regiæ, quod erat interius contra basilicam regis:* Basilica hîc vocatur aula regia: puta intimum regis cubiculum aulæis pretiosis circumdatum, vbi erat aureus thronus, in quo rex considebat auro, gemmisque coruscans, habens aureum in manu sceptrum: Basilica enim græcè est domus regis: βασιλεὺς enim est rex. Eadem etiam vocatur *consistorium palatii*: ita ex Dione, Philostrato, Apuleio, & Æschylo, Serario. In ea enim circa regem consistebant Principes, & Palatini. Esther ergo non ingressa est hoc intimum regis cubiculum, sed atrium interius illi vicinum, ita vt à rege considente in intimo cubiculo per otium videri posset. Sedebat enim rex *contra ostium domus.*

vers. 2. *Cumque vidisset Esther reginam stantem, placuit oculis eius.* Hîc supplendum & anteponendum est ex c. 15. 9. regem primo aspectu furibundis & scintillantibus oculis aspexisse & terruisse Estherem, eo quod non vocata ad se accessisset: Estherem vero percolsam semel & iterum deliquium animæ passam corruisse, mox regem accurrisse, & extenso in eam sceptro illi blanditum fuisse, illamque sibi restituisse, de quibus dicendum, c. 15.

Et extendit contra eam virgam auream, puta sceptrum aureum, quod manu gestabat, hac extensione significans suam erga ipsam clementiam & beneuolentiam, vt tutò contra legem non vocata ad se accederet.

Alleg. Virga aurea, est B. Virgo, per quam Deus toti humano generi offensus, eidem reconciliatus est, de qua Balaam vaticinatus est, Numeror. 24. sub finem dicens: *Orietur stella* (B. Virgo, quæ vera Esther, & ἀστὴρ) *ex Iacob, & consurget virga de Israel, & percutiet Duces Moab, vastabitque omnes filios Seth: Hæc est*, inquit beatus Petrus Damianus, sermone de Assumptione: *Virga illa, qua retunduntur impetus aduersantium dæmoniorum, virga Aaron, per quam fiunt & mirabilia. Baculum autem Crucis intelligo, quo non solùm verberatus est, sed occisus ille insatiabilis homicida, qui motibus hominum pascitur & nutritur. In Virgine virga, & baculo cruce miserorum spes & consolatio continetur: sicut sublimis Propheta clara voce declarat: Virga*, inquit, *tua & baculus tuus ipsa me consolata sunt.*

Etiamsi dimidiam partem regni mei petieris, impetrabis. Liberalior Assuero fuit Deus in beatam Virginem, qui eidem totum regni sui, puta cæli imperium concessit. Vnde Angeli ei quasi reginæ suæ accinuerunt Romæ ad castellum S. Angeli: *Regina cæli lætare, alleluia*, vti fusius alibi narraui. Illi enim quasi matri suæ Christus nihil negare potest: quare summum Dei in homines post verbum incarnatum beneficium est beata Virgo; hanc enim nobis dedit, vt per eam omnia ab ipso impetremus, vt ipsa nobis omnes clementiæ, omnipotentiæ, & diuinitatis thesauros aperiat, omnesque gratias in eis reconditas elargiatur per filium suum. vers. 6.

Veniat Rex & Aman ad conuiuium quod paraui eis. Græca addunt Estherem causam inuitationis addidisse, dicendo: *Dies mea insignis est hodie*; quasi dicat: Hodie mihi festum est, ideóque lætandum & conuiuium instruendum: voco ergo regem, vt illud sua præsentia cohonestet. Prudenter Esther regem secundò inuitauit ad conuiuium, vt in eo suam petitionem salutis Iudæorum regi exponeret. Primò, vt sensim regem magis in sui amorem accenderet, adeo vt nihil ei negare posset. Erat enim res ardua & perdifficilis petere à rege, vt suum edictum de nece Iudæorum iam latum & promulgatum, contra morem regum Persarum & Medorum reuocaret. Secondò, quia non audebat publicè in tanta astantium procorum turba id petere, eo quòd ipsi dixissent legem latam ex more regum, reuocari non posse. Secretò ergo in conuiuio à rege idipsum petiit, & impetrauit; secretò indicans se esse Iudæam, quod publicè coram principibus facere, fuisset periculosum. Tertiò, solum Aman cum rege inuitauit, vt eum in reliquorum Satraparum inuidiam & odium induceret, ait Lyran. quartò, quia sciebat in conuiuio regem largiori potu exhilarandum liberaliorem fore ad vers. 8.

postulata concedenda. Sic etiamnum viri prudentes cùm quid ab aliquo duriore petunt, non manè, cùm ex ieiunio austerior est mens & vultus, sed post prandium & conuiuium cum eum mero hilarem reddiderunt, flagitant & impetrant. Addunt aliqui regibus Persarum in more fuisse, vt in conuiuio nil cuipiam negarent. Certè Herodotus libro nono scribit, apud Persas nefas esse regem quicquam abnuere in conuiuio, quod quotannis eo die quo rex creatus erat, instituere solebat.

vers.9. *Cumque vidisset Mardochæum sedentem ante fores palatii, & non solum non assurrexisse sibi, sed nec motum quidem de loco sessionis suæ, indignatus est valde.* Magnæ hoc erat constantiæ Mardochæi, quòd Amano hosti scelestissimo toti genti Iudæorum exitium machinanti, ne quidem assurrexerit, vt suam in Deo fiduciam ostenderet, & Amano ipso facto superbiam suam & crudelitatem exprobraret.

vers.15. *Et cùm hæc omnia habeam, nihil me habere puto, quamdiu videro Mardochæum.* Magis ergo te, ô Aman, cruciat Marduchæus, quàm tu ipsum crucies: nihil igitur habes sine Mardochæo, quia Marduchæus habet omnia, ideóque tu nihil. Iure exclamat S. Bern. lib. 1. de consider. *Ambitio ambientium crux, quomodo omnes torquens, omnibus places? Nil acerbius cruciat, nil molestius inquietat, nil tamen apud miseros mortales celebrius negotiis eius.* Et serm. 4. de Ascens. *Iste est mons in quem ascendit Angelus, & diabolus factus,* Festiuè S. Ansel. lib. de similitud. c. 77. honorem comparat papillioni: *Sic,* inquit, *agunt illi, qui mundi huius honores appetunt, quomodo pueri qui sequuntur papilionem. Papiliones enim cùm volant, tramitem* A *rectum nunquam tenent, sed huc illucque se agitant: cumque alicubi residere videantur, nec ibi diu morantur. Hos autem sequentes cùm pueri capere volunt, citò post eos currere satagunt, & quia non ad suos pedes, sed ad papiliones intendunt, aliquando in foueam cadunt. Plerumque cùm cautè accedunt, & eos apprehendere tentant, papiliones auolant; quando eos apprehenderint, exultant de nihilo, quasi magnum quid fuerint adepti. Similiter faciunt, qui mundi huius honores appetunt. Honores enim huius mundi nunquam certam tenent viam, sed incertis diuerticulis de vno ad alium transuolant.*

B *Iussit excelsam parari crucem.* Sed quam Mar- vers.14.
dochæo parasti, ô Aman, tibi ipsi fixisti. In illa enim mox suspenderis, iuxta illod. Eccles. 27. 29. *qui foueam fodit, incidet in eam, & qui lapidē statuit proximo, offendet in eo: & qui laqueum alij ponit, peribit in illo.* Vide ibi dicta.

Porrò crucem potius quàm rogum, gladium, aliudue tormentum parari iussit, quia crux apud Persas erat vsitata, erátque ignominiosissima. Aliam causam ex Rabbinis dat Chaldæus Manuscriptus, quem audi: *Dixit* (Zares vxor ad Aman maritum) *in ignem non poteris mittere Mar-* C *dochæum, quia liberatus est Abraham pater eius ab eo. In aquis non poteris suffocare eum, quoniam liberati sunt ab eo Moses & filii Israel. In lacum leonis non poteris immittere eum, quia liberatus est ab eo Daniel propheta. Verumtamen faciant patibulum in altitudinem quinquaginta cubitorum, & manè dic Regi, vt suspendatur Mardochæus super eum; quia in hoc nunquam probatus est vnus ex his, qui liberetur in patibulo ligni.* Verùm hæc Rabbinici cerebri solita sunt figmenta.

CAPVT SEXTVM.

SYNOPSIS.

ASsuerus renouata detectæ coniurationis contra se per Mardochæum memoria, iubet eum regiis honoribus affici, idque per ipsum Amanum iuratum eius hostem.

1. NOctem illam duxit rex insomnem, iussitque sibi afferri historias & annales priorum temporum. Quæ cùm illo præsente legerentur, 2. ventum est ad illum locum vbi scriptum erat, quomodo nunciasset Mardochæus insidias Bagathan, & Thares eunuchorum, regem Assuerum iugulare cupientium. 3. Quod cùm audisset rex, ait: quid pro hac fide honoris ac præmii Mardochęus consecutus est? Dixerunt ei serui illius ac ministri. Nihil omnino mercedis accepit. 4. Statimque rex, Quis est, inquit, in atrio? Aman quippe interius atrium domus regiæ intrauerat, vt suggereret regi, & iuberet Mardochæum affigi patibulo, quod ei fuerat præparatum. 5. Responderunt pueri: Aman stat in atrio. Dixitque rex: Ingrediatur. 6. Cumque esset ingressus, ait illi: Quid debet fieri viro, quem rex honorare desiderat? Cogitans autem in corde suo Aman, & reputans quod nullum alium rex, nisi se, vellet honorare, 7. respondit: Homo, quem rex honorare cupit, 8. debet indui vestibus regiis, & imponi super equum, qui de sella regis est, & accipere regium diadema super caput suum, 9. & primus de regiis principibus ac tyrannis teneat equum eius, &

per plateam ciuitatis incedens clamet, & dicat: Sic honorabitur, quemcumque volue-
rit rex honorare. 10. Dixitque ei rex: Festina, & sumpta stola & equo, fac, vt locu-
tus es, Mardochæo Iudæo, qui sedet ante fores palatii. Caue ne quidquam de his, quæ
locutus es, prætermittas. 11. Tulit itaque Aman stolam & equum, indutumque Mar-
dochæum in platea ciuitatis, & impositum equo præcedebat, atque clamabat: Hoc ho-
nore condignus est, quemcumque rex voluerit honorare. 12. Reuersusque est Mar-
dochæus ad ianuam palatii: & Aman festinauit ire in domum suam, lugens & operto
capite: 13. narrauitque Zares vxori suæ, & amicis, omnia quæ euenissent sibi. Cui
responderunt sapientes, quos habebat in consilio, & vxor eius: Si de semine Iudæo-
rum est Mardochæus, ante quem cadere cœpisti, non poteris ei resistere, sed cades in
conspectu eius. 14. Adhuc illis loquentibus venerunt eunuchi regis, & citò eum ad
conuiuium, quod regina parauerat, pergere compulerunt.

vers.1. *Octem illam duxit rex insomnem*, Deo per Angelum id procurante, & dirigente; vt Assuerus legeret suos annales, indéque recordaretur beneficii sibi à Mardochæo præstiti, eumque honoraret. Simul vt Assueri exemplo moraliter doceret reges, & principes, noctes totas non stertere in lecto, sed publicis, maximisque Reipublicæ negotiis inuigilare, ac pro iis Deum obsecrare. Scitum est illud Homeri:

Principes noctu vigilent.

Gnomæ.

Οὐ χρὴ παννύχιον εὕδειν βουληφόρον ἄνδρα.

Non decet virum consiliarium totam noctem dormire.

Illud vero, inquit libro primo de regno Persarum Brissonius, *nunquam satis laudatum institutum apud Persas viguit, vt, quemadmodum refert libro ad imperitum Principem Plutarchus, quotidie cubiculariorum vnus eam ad rem constitutus, manè cubiculum regis intrans, clamaret: Surge, ô Rex, & negocia cura, quæ te Mesoromasdes curare voluit.* Est autem *Mesoromasdes*, vt ait initio Laertius, *Sol*, qui ab illis B dicebatur *Mithres*.

Constantinus Magnus, ait Eusebius libro 4. vitæ eius capite decimo tertio, *suam ipsius mentem quodam quasi afflatu & instinctu diuinarum rerum exaggerans, totas sæpe noctes sine somno traduxit, & cùm per otium liceret, orationes scribebat, idque ad summam vsque ad senectutem.*

Ferrandus Carthag. lib. ad Reginum, Duci hoc dogma commendat Regula 5. *Sacerdotum* C *postulationibus liber patescat aditus, frequentetur oratio, lectionis studium quamuis vndique occupationibus inundantibus, igne desiderii spiritalis remota tepiditate feruescat.* Noui Prælatum insignem, qui diem negotiis & gubernationi, noctem orationi & studiis impendebat.

Iussitque sibi afferri historias & annales. Digna hæc rege laus, vt sua acta recognoscat, & relegat, ac si quid omissum est, præsertim in bene meritis præmiandis suppleat. Ita Alexander Seuerus Imp. teste Lamp. ne quid irremuneratum maneret, quæcumque munera contulisset, scriptis diligenter mandabat. Si quis nihil, aut minimum ab eo petiisset, illum appellabat, dicens: *Quid est* D *quod nihil petis? an me tibi vis fieri debitorem? pete, ne priuatus de me queraris.* Porrò accurata Annalium & Diariorum memoria consignata & custodita fuisse beneficia, quæ in reges Persarum conferrentur, testatur Herodotus libro quarto, agens de Dario (qui est noster Assuerus) Hystaspis Coëm recognoscente. Et Thucydides, A libro primo narrat, Xerxem Darii filium dixisse Pausaniæ: *Tibi beneficium nostra in domo semper inscriptum erit. Enim verò Persarum reges*, vt Xenophon lib. 8. παιδ. κύρ. docet, *ministros*, seu officiales quosdam habebant, *qui regum aures, & oculi appellabantur.* Apuleius libro de mundo, aulæ Persicæ fastum ex Aristotele describens: *Sed inter eos*, ait, *aures regiæ, & Imperatoris oculi, quidam homines vocabantur; per officiorum genera Rex ille ab hominibus Deus esse credebatur, cùm omnia, quæ vbicumque gererentur, ille Otacustarum delatione discebat.*

Aman quippe interius atrium domus regiæ intrauerat. Pro *interius*, Heb. & Chal. est *exterius*; vers.4. nam interius nisi à Rege vocatis ingredi non licebat. Interius ergo, id est intra palatium in atrio, quod respectu intimi cubiculi regii erat B exterius, sed respectu extimi erat interius. Erant enim in Palatio atria varia, quorum alia aliis erant interiora vel exteriora.

Vt suggereret regi, vt iuberet Mardochæum affigi patibulo. Festinabat Aman ac lucem præuerterat, vt matutinus, primusque regem adiret, peteretque Mardochæum suspendi, antequam Rex aliis occuparetur, vt summum desiderium suum de vindicando sui contemptu, per necem crucis infamem Mardochæi contemptoris expleret. Superbia enim æquè ac ira & indignatio non sinebant eum quiescere, donec vindictam hanc sumeret. Sed Deus iustus superbiæ & iniustitiæ C iudex ac vindex vindictam omnem Amani in ipsum retorsit, idque per partes gradatim, donec ipsum in eadem ipsa cruce quam Mardochæo erexerat, suspenderet: In Amane ergo liquet, quàm verum sit illud: *Noxa caput sequitur.* Et: *Rarò antecedentem scelestum deseruit pede pœna claudo.* Superbos enim sternit, & fulminat Altissimus.

Homo, quem rex honorare cupit, debet indui vestibus regiis, & imponi super equum, qui de sella Regis vers.18. *est* (in quo sedere & equitare solet rex, vt habet Heb. & Sep. Sella enim est quasi sedile sedentis in equo) *& accipere regium diadema super caput* D *suum.* Diadema erat fascia byssina, qua reges caput circumligabant. Diadema erat insigne purpureum alba fascia & lapidibus pretiosis distinctum, ait Curtius libro tertio & sexto. Verisimile est cum diademate coronam quoque regiam impositam fuisse capiti Mardochæi: hæc enim erat proprium regis insigne, quod ambiebat, & quærebat sibi Aman, putans hæc non

alteri, quàm sibi à rege parari: atque hanc iussu regis gestasse Mardochæum, patet capite 8. 15. Porrò corona hæc apud Persas habebat radina instar mithræ; id est solis, quem ipsi vt Deum & regē colebant. Volebant enim reges apud Persas diuinis honoribus coli, quasi mithræ & soles quidam terrestres. Sed hæc omnia Aman ignorans, contra mentem suam præparauit hosti suo Mardochæo, quem postulabat ad crucem: idq; eum valde cruciauit, quòd scilicet ipse sententiam dictasset, iuxta quam rex Mardochæum summo & regio afficeret honore, quem per ipsummet Aman quasi dictatorem iuberet Mardochæo conferri. Sic Dauid Salomonem filium creans regem & successorem, ait: *Tollite vobiscum seruos Domini vestri, & imponite Salomonem filium meum super mulam meam, &c. Et veniet, & sedebit super solium meum, & ipse regnabit pro me.*

vers. 10. *Festina, & sumpta stola & equo fac, vt locutus es Mardochæo Iudæo.* Stola, id est veste regia, vt dixerat Aman versu octauo, quam Septuaginta, & Chald. vocant stolam byssinam. Vnde & Xenophon lib. 8. Cyrip. Cyri regis tunicam purpuream semialbam vocat: *aliis verò*, inquit, *semialbam gestare non licet*. Intellige regem misisse Amano, vt torquem quoque aureum, & acinacem aureum, & armillas aureas daret Mardochæo. Moris enim fuit his insignibus ornari eum quem rex honorare voluisset, vt patet 3. Esdræ 9. & ex Iosepho lib. 11. Antiq. c. 4. & ex Æmilio Prohom Artaxerxe.

vers. 10. *Qui sedet ante fores palatii.* Ibi tum sedebat Mardochæus quasi vilis & abiectus, sed post hunc honorem à rege sibi delatum, introductus est in aulam palatii, factusque regi familiaris & palatinus, vt patebit c. 16. 5.

vers. 11. *Clamabat* (Aman) *hoc honore condignus est, quemcumque rex voluerit honorare.* Vide hîc subitam, summamque rerum commutationem, qua Mardochæus neci destinatus in regiam dignitatem attollitur, fitque quasi alter rex, idque à suo hoste Amano: qui proinde hîc habuit dolores, & angores plurimos & maximos. Primò enim torsit eum honor hic, quem sperauerat, sibi ablatus. 2. Quòd is translatus esset in hostem suum capitalem Mardochæum. 3. Quòd ipse hoc honore eum deberet afficere. 4. Quòd ipse qui prius adorabatur ab omnibus vt Deus, iam esset equiso & præco Mardochæi vilis Iudæi. 5. Quòd inopinato simul hæc omnia in eum ingruerent. Fabulantur Rabbini filiam Amani in caput patris transeuntis matulam effudisse, putantem se in caput Mardochæi illam effundere, ideóque Amanum dixisse: *Et tu quoque filia mea confudisti me.*

Lugens & operto capite, ob pudorem, dolorem, vers. 12.
& angorem vehementem: pudebat enim eum faciem apertam ostendere, qui iam equisonem Mardochæi egerat, cùm antea coleretur vt Deus.

Si de semine Iudæorum est Mardochæus, ante quem vers. 13.
cadere cœpisti, non poteris ei resistere, sed cades in conspectu eius. Dixerunt hoc amici Amano vel diuino quodam etiam instinctu, ait Serarius instar Sibyllarum & Caiphæ, Ioannis 11. vel humana quadam sapientia, solertique coniectura sumpta ex eo, quòd Iudæos plures vidissent præfracto, duróque ingenio, qui non quiescebant, donec hostes suos pessumdedissent, quodque Pharaonem, Cananæos, aliosque inimicos Iudæorum ab ipsis per Mosen, Iosue, Dauidem, &c. contritos ex communi fama audissent. Addit Lyr. id eos dixisse ex Genes. c. 13. c. 15. & seq. vbi Deus promittit Abrahæ & Iacobo posterorum constantiam, felicitatem, & de hostibus victoriam: Genesin enim & Pentateuchum ab Hebræis in Perside captiuis fuisse in linguam Persicam conuersum. Hoc incertum est, non tamen improbabile.

CAPVT SEPTIMVM.

SYNOPSIS.

Esther postulat sibi & Iudæis vitam, & Amanum accusat, quem rex illicò in patibulo, quod Mardochæo erexerat, iubet suspendi.

1. INtrauit itaque rex & Aman, vt biberent cum regina. 2. Dixitque ei rex etiam secunda die, postquam vino incaluerat: Quæ est petitio tua, Esther, vt detur tibi? & quid vis fieri? etiam si dimidiam partem regni mei petieris, impetrabis. 3. Ad quem illa respondit: Si inueni gratiam in oculis tuis, ô rex, & si tibi placet, dona mihi animam meam, pro qua rogo, & populum meum, pro quo obsecro. 4. Traditi enim sumus, & ego & populus meus, vt conteramur, iugulemur, & pereamus. Atque vtinam in seruos & famulas venderemur: esset intolerabile malum, & gemens tacerem: nunc autem hostis noster est, cuius crudelitas redundat in regem. 5. Respondensque rex Assuerus ait: Quis est iste, & cuius potentiæ, vt hæc audeat facere? 6. Dixitque Esther: Hostis & inimicus noster pessimus iste est Aman. Quod ille audiens, illico obstupuit, vultum regis ac reginæ ferre non sustinens. 7. Rex autem iratus surrexit, &

amicos, liberos, vxores non iam semel, sed sepries mortem obirent. Sic iam reis capite mulctandis velantur oculi, ne videant gladium in ceruicem suam vibrari, itaque expauescant, & ictum gladij eadendo declinent ac frustrentur. Hinc ille priscorum Iudicum Roman. in reum feralis sententia apud Liuium & Ciceronem: *I lictor colliga manus, caput obnubito, verberato, arbori infelici* (cruci) *suspendito.*

vers. 9. *Dixitque Harbona: En lignum, quod parauit Mardochao, qui locutus est pro rege*, puta pro regis salute, deregens eis coniuratorum insidias. Harbona erat eunuchus, qui à rege missus ad accersendum Aman, vt secum iret ad conuiuium Estheris, ingrediens domum Amani vidit in ea B patibulum, & à domesticis, ait Iosephus, intellexit Amanum illud erexisse Mardochæo; vnde id ipsum hîc regi denuntiat, videns regem illi offensum, & Amano ob fastum, vt videtur, infensus, optansque eum è medio tolli & suspendi.

vers. 10. *Suspensus est itaque Aman*, non in domo sua, sed in porta vrbis Susorum, vt dicitur c.16. 18. Eo enim patibulum ex domo Aman trãslatum fuit ad maiorẽ eius ignominiam, vt omnibus ingredientibus & egredientibus vrbem iam suspẽsus esset spectaculo & ludibrio, qui paulo ante ab omnibus adorabatur vt Deus. Gretserus lib.1.de cruce c.19. suspicatur Amanum clauis fuisse cruci affixum; alij laqueo in collum iniecto, vti iam fit: nil hac in re est certi. Illud certum, crucem hãc fuisse altam 50. cubitos, vt qui altissimè pe- C tierat altissimè suspenderetur, omnibusque fieret conspicius. Vide hic primò quãtæ efficaciæ fuerint ieiunia & preces Estheris, Mardochæi & Iudæorum; secundò, quam verum sit illud B. Virginis: *Deposuit potentes de sede, & exaltauit humiles.* Tertiò, quàm mundana omnia sint instabilia & vana: ecce enim repente Aman summus fit imus, & Mardochæus imus fit summus; nimirum impij & superbi *tolluntur in altum,*

Vt lapsu grauiore ruant.

Quartò, & propriè, quàm malum, quod quis alteri struit iniquè in struentem reuoluatur, ac iusto Dei iudicio in eius caput recidat. Crux enim parata Mardochæo, data fuit paranti Amano. Sic Phalaris Perillum suggerentem sibi, vt reos torqueret in boue æneo igne subiecto, vt eorum mugitu aures suas oblectaret, primum in bouem coniecit, de quo Ouid. lib. 1. de arte am: *Malum in auctorem recidit.* *Exempla.*

Et Phalaris tauro violenti membra Perilli
Torruit: infelix imbuit auctor opus.

Addit exemplum Dusiridis, qui Thrasum suggerentem, vt hospites suos immolaret Ioui ad impetrandam pluuiam, ipsummet Thrasum immolauit:

Fies Iouis hostia primus.
Inquit, & Ægypto tu dabis hospes aquam.

Vnde hoc epiphonemate concludit: *neque enim lex iustior vlla est,*
Quàm necis auctores arte perire sua.

Denique vide hîc quanta sit mundi fallacia. Vnde iure exclamat S. Bern. epist. 107. *O saeculum nequam, quod soles tuos sic fides beare amicos, vt Dei facias inimicos. Inuenit Aman gratiam apud regem Assuerum; hac illi gratia crucem peperit. Inuenit gratiam apud Absalonem Architophel; hac illi suspendium attulit.* Et S. Aug. epist. 144. ad Anastasium: *Mundus iste*, inquit, *periculosior est blandus, quam molestus, & magis cauendus cum se illum diligi, quàm cum admonet cogitque contemni.* Ita videmus eos, qui magni sunt apud principes, sensim decidere, vti cecidit Seianus, Architophel, Aman, Ioab, alijque plurimi. Qui sapit ergo, ante casum tempestiuè se ab aula abducat. *Mundi fallacia.*

CAPVT OCTAVVM.
SYNOPSIS.

Mardochæus succedit in dignitatem Amani. Esther à rege flagitat & impetrat, vt litteræ Amani de mactandis Iudæis reuocentur, & noua in Iudæorum fauorem scribantur. Vnde exultant Iudæi.

1. Die illo dedit rex Assuerus Esther reginæ domum Aman aduersarij Iudæorum, & Mardochæus ingressus est ante faciem regis. Confessa est enim ei Esther quòd esset patruus suus. 2. Tulitque rex annulum, quem ab Aman recipi iusserat, & tradidit Mardochæo. Esther autem constituit Mardochæum super domum suam. 3. Nec his contenta procidit ad pedes regis, fleuitque, & locuta ad eum orauit, vt malitiam Aman Agagitæ, & machinationes eius pessimas, quas excogitauerat contra Iudæos, iuberet irritas fieri. 4. At ille ex more sceptrum aureum protendit manu, quo signum clementiæ monstrabatur: illáque consurgens stetit ante eum, 5. & ait: Si placet regi, & si inueni gratiam in oculis eius, & deprecatio mea non ei videtur esse contraria, obsecro, vt nouis epistolis, veteres Aman litteræ, insidiatoris & hostis Iudæorum, quibus eos in cunctis regis prouinciis perire præceperat, corrigantur. 6. Quo modo enim potero sustinere necem & interfectionem populi mei? 7. Respondítque rex Assuerus Esther reginæ, & Mardochæo Iudæo:

Domum Aman concessi Ehster, & ipsum iussi affigi cruci, quia ausus est manum mittere in Iudæos. 8. Scribite ergo Iudæis, sicut vobis placet, regis nomine, signantes litteras annulo meo. Hæc enim consuetudo erat, vt epistolis, quæ ex regis nomine mittebantur, & illius annulo signatæ erant, nemo auderet contradicere. 9. Accitisque scribis & librariis regis (erat autem tempus tertij mensis, qui appellatur Siban) vigesima & tertia die illius, scriptæ sunt epistolæ, vt Mardochæus voluerat, ad Iudæos, & ad principes, procuratorésque & iudices, qui centum vigintiseptem prouinciis ab India vsque ad Æthiopiam præsidebant; prouinciæ atque prouinciæ, populo & populo, iuxta linguas & litteras suas, & iudæis, prout legere poterant, & audire. 10. Ipsæque epistolæ, quæ regis nomine mittebantur, annulo ipsius obsignatæ sunt, & missæ per veredarios: qui per omnes prouincias discurrentes, veteres litteras nouis nunciis præuenirent. 11. Quibus imperauit rex, vt conuenirent Iudæos per singulas ciuitates, & in vnum præciperent congregari, vt starent pro animabus suis, & omnes inimicos suos, cum coniugibus ac liberis & vniuersis domibus, interficerent atque delerent, & spolia eorum diriperent. 12. Et constituta est per omnes prouincias vna vltionis dies, id est, tertiadecima mensis duodecimi Adar. 13. Summáque epistolæ hæc fuit, Vt in omnibus terris ac populis, qui regis Assueri subiacebant imperio, notum fieret, paratos esse Iudæos ad capiendam vindictam de hostibus suis. 14. Egressique sunt veredarij celeres nuncia perferentes, & edictum regis pependit in Susan. 15. Mardochæus autem, de palatio, & de conspectu regis egrediens, fulgebat vestibus regiis, hyacinthinis videlicet & aëreis, coronam auream portans in capite, & amictus serico pallio atque purpureo. Omnisque ciuitas exultauit, atque læta est. 16. Iudæis autem noua lux oriri visa est, gaudium, honor, & tripudium. 17. Apud omnes populos, vrbes, atque prouincias, quocumque regis iussa veniebant, mira exultatio, epulæ atque conuiuia, & festus dies: in tantum vt plures alterius gentis & sectæ, eorum religioni & ceremoniis iungerentur. Grandis enim cunctos Iudaici nominis terror inuaserat.

vers. 1. Ie illo dedit rex Assuerus (Græcè *Artaxerxes*) *Esther reginæ domum Aman* omni pretiosa supellectile instructam, ac auro argentóque refertam, vt patet ex Sept. & Iosepho. Bona enim Amani quasi rei læsæ maiestatis rex fisco addixit, deditque reginæ, iuxta illud Syri apud Iosephum lib. 11. antiq. c. 1. *Qui per in obedientiam hæc mandata vestra* (nempe de ædificando templo) *irrita habuerint, eos in crucem agi volo, & facultates ipsorum fisco nostro attribui.* Idem postea edixit Darius lib. 1. Esdræ c. 6. v. 11. *A me*, inquit, *positum est decretum, vt omnis homo qui hanc mutauerit iussionem, tollatur lignum de domo ipsius, & erigatur, & configatur in eo: domus autem eius publicetur.*

Et Mardochæus ingressus est ante faciem regis, q. d. factus est regi intimus, coniunctissimus, & familiarissimus quasi proximus à rege, vti fuerat Aman.

vers. 2. *Tulitque rex annulum, quem ab Aman recipi iusserat, & tradidit Mardochæo.* Erat hic annulus regius, quo Aman litteras suas de Iudæis interficiendis subsignauerat quasi sigillo regio. Itaque hic annulus erat summæ dignitatis & auctoritatis, fecitque Mardochæum regis vicarium & quasi alterum regem. Vnde Alexander ab Alexandro lib. 2. Genial. c. 9. *Apud Persas*, inquit, *donari annulo à rege amicitiæ signum erat, eo argumento illos in intimam sodalitatem, & vinculum maximi fœderis admittere significantes.*

Huic & Mardochæus vestibus regiis, & corona aurea decoratus fuit, ac c. 9. 4. vocatur *princeps palatij*, ac c. 10. 3. *secundus à rege*, atque vt ait Iosephus lib. 11. c. 6. *simul cum rege gubernauit imperium.*

vers. 2. *Esther autem constituit Mardochæum super domum suam*, vt eius esset œconomus, imò rector vti fuerat antequam ipsa esset regina; Serarius censet Estherem dedisse Mardochæo domum Amani sibi à rege donatam, idque tradit Ioseph. lib. 11. c. 6. verùm hoc propriè his verbis non significatur.

Obsecro vt nouis epistolis veteres Aman litteræ, &c. corrigantur. Hic erat nodus difficilis, nam Aman scripserat, & sigillauerat litteras de occidendis Iudæis nomine regis: regis autem Persarum litteræ & decreta erant irreuocabilia, vt patet in Daniele damnato ad lacum leonum. Dan. 6. 15. Quo circa Esther genuflexione, lachrymis, omniq; arte connisa est, vt regem flecteret ad irritandas hasce litteras. Ac prudenter hac ratione & methodo vsa rem confecit, quòd diceret has non esse regis, sed Amani litteras, quas ipse inscio rege subdolè scripserat, & annulo regio obsignarat. Cum autem iam regi constaret Amanum fuisse insidiatorem & proditorem, æquum esse vt acta eius scriptáque proditoria irritentur, vtpote fraudulenter ignoranti regi supposita, ac in regis & regni totius damnum æquè ac dedecus promulgata. Hac ratione persuasit regi, vt litteras Amani quasi hostis & insidiatoris sui abrogaret, ac contrarias in Iudæorum fauorem dictaret, vti ipse rex asserit in iisdem c. 16. 17. Sic enim rex noxam & infamiam omnem prioris edicti à se abstersit, & in Amanum transtulit, dum contrarium decretum pro Iudæis edidit.

Accitisque

Accitisque scribis & librarijs; Scribæ erant pri-
vers. 8. micerij, qui litteras dictabant, librarij qui à scribis dictata describebant, tum vt ad prouincias mitterentur, tum vt in archiuum & tabulas annalesque publicos referentur.

Quibus (veredarijs siue cursoribus) *imperauit*
vers. 11. *rex, vt ante omnia conuenirent Iudæos,* vt scilicet eis significarent edictum regis in ipsorum fauorem editum, ne magistratus Iudæis offensi aliquo prætextu illud dissimulare, tardare, vel supprimere possent. Sed ab ipsis Iudæis cogerentur illud exequi; cum minarentur, se, ni id facerent, eos apud regem accusaturos tanquam regij edicti contemptores. Addunt Sept. hîc & Noster c. 16. regem hoc edicto Iudæis concessisse vt suis legibus vbique viuerent.

Mardochæus autem, &c. fulgebat vestibus regijs,
vers. 15. *hyacinthinis videlicet & aërijs,* id est candidis vt habent Heb. & Chald. vide dicta c. 1. 6. Ab hoc colore nobiles dicti sunt חורים-*horim*; quasi candidi. Candidas quoque vestes olim induebant in diebus festis & lætis, quale hoc erat iuxta illud: *Omni tempore sint vestimenta tua candida,* Eccles. 9. 8. vide ibi dicta.

Coronam auream portans in capite, more Persico radiatam, id est radios instar mithræ siue solis (quem Persæ vt Deum colebant) vibrantem. En tibi Mardochæus quasi alter rex, qui paulo ante squalidos & lutidus incedebat, & cruci destinatus. *Ad tantam dignitatem,* ait S. Hier. in c. 2. Daniel sub finem, *voluit Deus euehi Mardochæum, vt sicut olim in Iosepho, & recenter in Daniele, hic nunc in Mardochæo haberent captiui & exules Iudæi solatia, videntes hominem gentis suæ nunc Ægyptiorum esse principem, nunc Chaldæorum, nunc Persarum.* Vnde Chald. Cant. 7. v. 5. *Pauperes ait è populo, qui ambulabant apud Principem hinc & inde, eo quod egeni sunt, futurum est, vt induantur purpura, sicut indutus est Daniel in ciuitate Babylonis, & Mardochæus in Susis propter meritum Abrahæ, quem regem constituit ab initio sæculi; & propter iustitiam Isaac, quem ligauit pater eius, vt offerret eum; & propter benignitatem*
vers. 16. *Iacob, qui decorticauit virgas in canalibus.*

Iudæis autem (timore, mærore, & angore confectis, & quasi semimortuis) *noua lux oriri visa est, gaudium honor & tripudium.* Lætitia enim gestientes exultabant, choros agentes & tripudiantes.

Alleg. Esther est B. Virgo, de qua in sensu mystico dicitur Eccles. 50. *Quasi stella matutina in medio nebulæ* quoniam velut fulgida stella processit effugans tenebras: de qua Bernardus homil. 2. super missus est: *Ipsa est nobilis stella Iacob, cuius radius vniuersum mundum illuminat, cuius splendor præfulget in supernis, & inferos penetrat, terras etiam perlustrans, & calefaciens magis mentes, quàm corpora, fouet virtutes, excoquit vitia.*

Denique notat Serarius in hac Amani tragædia septuplicem catastrophen.

1. Exaltatus supra omnes Principes erat Amani infra omnes postea deiectus est.

2. Alterum à rege thronum habebat: Mardochæo equum sternere postea debuit, vt eius veluti strator, & à pedibus esset.

3. Minacissima in eum verba plurima iecerat: & eum laudare, præconis instar debuit.

4. Pater à rege vocabatur, & ab eodem postea læsæ maiestatis reus, perduellis, proditor, τριβαλλίσκος nominatus est.

5. Indignans, oculis quàm infestissimis & toruissimis, Mardochæum intuebatur: & Regis postea vultum ferre non potuit.

6. Non contentus vnius Mardochæi cæde, omnium Iudæorum sanguinem haurire volebat: & ipse non solus, sed tota cum domo, cum decem charissimis filijs in crucem actus est, plurimáque eiusdem cum ipso animi, gentilium millia contrucidata.

7. Quod lignum, quemque diem Mardochæo, Iudæisque cæteris ad necem præscripserat: ijs ipse, cum suis, miserrimè perit.

In tantum vt plures alterius gentis & sectæ, eorum vers. 17.
(Iudæorum) *religioni & cæremonijs iungerentur,* id est circumciderentur, & ad Iudaismum verúmque Dei cultum conuerterentur. Videbant enim hanc mirabilem & insperatam Iudæorum salutem & exaltationem sine speciali Dei, res populi sui curantis, prouidentia accidere non potuisse. Quare Dei potentiam, clementiam & prouidentiam erga Iudæos agnoscentes, eum verum esse Deum profitebantur & venerabantur. Ad hoc etiam iuuit non parùm Estheris & Mardochæi religio & sanctitas, iuncta cum tanta authoritate & gloria vnde sequitur.

Grandis enim cunctos Iudaici nominis terror inuaserat; Ne sibi facerent quod Amano fecerant, quodque propediem cæteris hostibus suis ex regis edicto v. 13. facturi erant. Quare ne haberentur hostes Iudæorum, ideoque occiderentur, ostendebant alij verè, alij fictè se eorum esse amicos, fiebantque proselyti.

CAPVT NONVM.

SYNOPSIS.

IVdæi hostes suos eodem die, quem illi neci ipsorum destinarant, occidunt; & decem Amani filios suspendunt: in huius beneficij memoriam perenne festum 14. & 15. die mensis Adar à Mardochæo instituitur.

1. IGitur duodecimi mensis, quem Adar vocari antè iam diximus, tertiadecima die, quando cunctis Iudæis interfectio parabatur, & hostes eorum inhiabant sangui-

ni, versa vice Iudæi superiores esse cœperunt, & se de aduersariis vindicare. 2. Con-
gregatique sunt per singulas ciuitates, oppida, & loca, vt extenderent manum con-
tra inimicos & persecutores suos. Nullúsque ausus est resistere, eò quòd omnes popu-
los magnitudinis eorum formido penetraret. 3. Nam & prouinciarum iudices, & duces
& procuratores, omnísque dignitas quæ singulis locis ac operibus præerat, extollebant
Iudæos timore Mardochæi: 4. quem principem esse palatij, & plurimum posse co-
gnouerant: fama quoque nominis eius crescebat quotidie, & per cunctorum ora vo-
litabat. 5. Itaque percusserunt Iudæi inimicos suos plaga magna, & occiderunt eos,
reddentes eis quod sibi parauerant facere: 6. in tantum vt etiam in Susan quingen-
tos viros interficerent, extra decem filios Aman Agagitæ hostis Iudæorum: quorum
ista sunt nomina: 7. Pharsandatha, & Delphon, & Esphatha, 8. & Phoratha, &
Adalia, & Aridatha, 9. & Phermesta, & Arisai, & Aridai, & Iezatha. 10. Quos
cùm occidissent, prædas de substantiis eorum tangere noluerunt. 11. Statimque nu-
merus eorum, qui occisi erant in Susan, ad regem relatus est. 12. Qui dixit reginæ:
In vrbe Susan interfecerunt Iudæi quingentos viros, & alios decem filios Aman.
quantam putas eos exercere cædem in vniuersis prouinciis? Quid vltrà postulas, &
quid vis vt fieri iubeam? 13. Cui illa respondit: Si regi placet, detur potestas Iu-
dæis, vt sicut fecerunt hodie in Susan, sic & cras faciant, & decem filij Aman in pati-
bulis suspendantur. 14. Præcepitque rex vt ita fieret. Statímque in Susan pependit
edictum, & decem filij Aman suspensi sunt. 15. Congregatis Iudæis quartadecima
die mensis Adar, interfecti sunt in Susan trecenti viri: nec eorum ab illis direpta sub-
stantia est. 16. Sed & per omnes prouincias, quæ ditioni regis subjacebant, pro ani-
mabus suis steterunt Iudæi, interfectis hostibus ac persecutoribus suis: in tantum vt
septuaginta quinque millia occisorum implerentur, & nullus de substantiis eorum
quidquam contingeret. 17. Dies autem tertiusdecimus mensis Adar, primus apud
omnes interfectionis fuit, & quartadecima die cædere desierunt. Quem constitue-
runt esse solemnem, vt in eo omni tempore deinceps vacarent epulis, gaudio atque
conuiuiis. 18. At hi qui in vrbe Susan cædem exercuerant, tertiodecimo & quar-
todecimo die eiusdem mensis in cæde versati sunt: quintodecimo autem die percute-
re desierunt. Et idcirco eundem diem constituerunt sollemnem epularum atque læti-
tiæ. 19. Hi verò Iudæi, qui in oppidis non muratis ac villis morabantur, quartum-
decimum diem mensis Adar conuiuiorum & gaudij decreuerunt, ita vt exultent in eo,
& mittant sibi mutuò partes epularum & ciborum. 20. Scripsit itaque Mardochæus
omnia hæc, & litteris comprehensa misit ad Iudæos, qui in omnibus regis prouinciis
morabantur, tam in vicino positis, quàm procul, 21. vt quartamdecimam & quin-
tamdecimam diem mensis Adar pro festis susciperent, & reuertente semper anno sol-
lemni celebrarent honore: 22. quia in ipsis diebus se vlti sunt Iudæi de inimicis suis,
& luctus atque tristitia in hilaritatem gaudiúmque conuersa sunt, essénque dies isti
epularum atque lætitiæ, & mitterent sibi inuicem ciborum partes, & pauperibus mu-
nuscula largirentur. 23. Susceperúntque Iudæi in sollemnem ritum cuncta quæ eo
tempore facere cœperant, & quæ Mardochæus litteris facienda mandauerat. 24.
Aman enim, filius Amadathi stirpis Agag, hostis & aduersarius Iudæorum, cogitauit
contra eos malum, vt occideret illos, atque deleret: & misit phur, quod nostra lin-
gua vertitur in sortem. 25. Et postea ingressa est Esther ad regem, obsecrans vt
conatus eius, litteris regis irriti fierent: & malum, quod contra Iudæos cogitauerat,
reuerteretur in caput eius. Denique & ipsum & filios eius affixerunt cruci, 26. at-
que ex illo tempore dies isti appellati sunt phurim, id est sortium: eo quòd phur, id
est sors, in vrnam missa fuerit. Et cuncta quæ gesta sunt, epistolæ, id est libri hu-
ius, volumine continentur: 27. quæque sustinuerunt, & quæ deinceps immutata
sunt, susceperunt Iudæi super se & semen suum, & super cunctos qui religioni eorum
voluerunt copulari, vt nulli liceat duos hos dies absque sollemnitate transigere: quos
scriptura testatur, & certa expetunt tempora, annis sibi iugiter succedentibus. 28. Isti
sunt dies, quos nulla vnquam delebit obliuio: & per singulas generationes cunctæ in
toto orbe prouinciæ celebrabunt: nec est vlla ciuitas, in qua dies phurim, id est sor-
tium, non obseruentur à Iudæis, & ab eorum progenie, quæ his ceremoniis obligata
est. 29. Scripserúntque Esther regina filia Abihail & Mardochæus Iudæus, etiam
secundam epistolam, vt in studio, dies ista sollemnis sanciretur in posterum. 30. &
miserunt ad omnes Iudæos, qui in centum vigintiseptem prouinciis regis Assueri
versabantur

versabantur, vt haberent pacem, & susciperent veritatem, 31. obseruantes Dies sortium, & suo tempore cum gaudio celebrarent: sicut constituerant Mardochæus & Esther, & illi obseruanda susceperunt à se, & à semine suo, ieiunia & clamores, & Sortium dies, 32. & omnia, quæ libri huius, qui vocatur Esther, historia continentur.

vers. 1. *Gitur duodecimi mensis, quem Adar vocari ante iam diximus, decimatertia die, quando cunctis Iudæis interfectio parabatur, & hostes eorum inhiabant sanguini, versa vice Iudæi superiores esse cœperunt.* Adar mensis duodecimus & anni vltimus respundet nostro Februario. Primus enim Hebræorum mensis erat Nisan, id est Martius, quia in eo celebrabant Pascha. Exodi 12. Porrò Iudæi vtebantur mensibus lunaribus, non solaribus: quare neomenia siue nouilunium erat prima dies mensis; decimatertia verò dies erat proximè antecedens plenilunium: hoc enim incidebat in diem decimumquartum. Hic ergo dies pridianus plenilunij Februarij destinatus fuerat cædi Iudæorum, & mox vice versa cædi hostium Iudæorum. Quocirca etiamnum Iudæi illo die in synagogis suis quotannis legunt historiam Esther: & quoties fit mentio Amani, pugnis & malleis pulsant scamna, perinde ac si caput Amani ferirent, vti testantur Antonius Margarita lib. de ritibus Iudæorum & Greg. Tholosanus syntagm. lib. 2. c. 16. num. 10. Porrò Iudas Machabæus aliud festum hac eadem die 13. Adar instituit, ob insignem victoriam eadem die de Nicanore obtentam, de quo 2. Machab. vlt. 37.

vers. 6. *Vt etiam in Susan 500. viros interficerent extra decem filios Aman*, quos primos publicè in theatro, vt videtur, quasi reos à rege damnatos occiderent: cædem enim inchoarunt à filiis Aman hostis sui iurati, quasi à primitiis primisque iustæ suæ vindictæ victimis: deinde eorum iam occisorum corpora postero die suspenderunt in patibulis, vt dicitur v. 14. ad maiorem Amani ignominiam & hostium terrorem. Igitur mense tertio rex tulit edictum, vt Iudæi trucidarent filios Aman, cæterosque suos aduersarios, vt dictum est c. 8. v 9. Quare Iudæi mox filios Aman, ne fuga elaberentur, incluserunt in carcerem, ac post nouem menses puta die 13. mensis duodecimi, quæ cædi erat destinata, eos iugularunt, & postero die iugulatos suspenderunt. Dices, c. 15. 18. rex ferens hoc edictum ait, Amanum & omnem cognationem eius ante portam Susam pendere in patibulis. Ergo filij Aman cum eo occisi sunt mense tertio, non duodecimo: Resp. per *cognationem* ibi non intelligi filios (alioquin enim eos explicitè nominasset) sed cognatos & affines Aman: hi enim vt eius fautores cum eo suspensi sunt; filij verò ad communem omnium cædem, & ad diei 13. Adar publicum spectaculum iustæ vindictæ reseruati fuere.

vers. 10. *Quos cum occidissent prædas de substantijs eorum tangere noluerunt*, tum vt ostenderent se non aliud, quàm vitæ suæ incolumitatem quærere: hanc enim perdere volebant ij qui occidebantur: quare se non inhiare opibus, nec propter opes innoxium aliquem diuitem (vti sæpe fit) A inter noxios interficere: tum denique, quia Aman vtpote Iudæorum iuratus hostis, erat quasi Anathema, vt nemo eius & filiorum res attingere auderet. Idem fecere cæteris occisis, quorum facultates diripere noluerunt, vt dicitur v. 16. etsi rex id eis concessisset c. 8. 11. Vtinam Christiani Duces & milites eos imitentur, qui non tantùm inimicos, sed etiam amicos sæpe spoliant, imò spe prædæ mactant.

Vt 75. millia occisorum implerentur. Ingens fuit hic hostium, ideoque & cæsorum numerus, quia Iudæi de vita securi esse non poterant, nisi ijs occisis. Et hoc est quod hîc dicitur: *pro animabus suis* (pro vita sua tuenda constanter cædentes hostes suos) *steterunt Iudæi interfectis* B *hostibus*, &c. Nisi enim ipsi interfecti fuissent, timendum erat, ne rursum Iudæos inuaderent, imò contra Regem rebellarent. Porrò iussit Mardochæus Iudæis, vt diligenter inquirerent, & annotarent qui reuera essent Iudæorum hostes, ne quis amicus vel innoxius inter hostes & noxios occideretur, vti factum est in Vesperis Siculis & Parisiensibus; ideoque per nouem menses cædem differri iussit, scilicet à mense tertio vsque ad duodecimum. vers. 16.

Atque ex illo tempore dies isti (13. & 14. Adar, quibus Iudæi mactandi mactarunt suos hostes) *appellati sunt phurim, id est sortium; eo quod phur, id est sors missa fuerit in vrnam.* Sic hoc festum, ait Sanchez, *phurim* appellatur, id est sortium, non à libertate, quam eo die consecuti sunt Iudæi C hostibus interfectis, aut domitis: sed à sortibus, quas consuluit Aman, & quæ in eundem decimum tertium diem mensis Adar Iudæorum cædem destinarũt, vt dum dies ille anniuersario reditu recurrit, periculi illius renouetur memoria, in quo fuerunt, & qualem habuerunt animorum consternationem & angorem, cum de sortibus, ac die nuncium accepere. vers. 26.

Perperàm in Sept. Rom. pro *phurim* vt habent Sept. Complut. legitur *phrurim*: vnde & Ioseph. dies hos φρουραίας appellat. Nisi malis Sept. & Iosephum vocem *phurim* addita littera r commutasse in φρουρίμ, vt alluderent ad Græcum etymum verbi φρουρεῖν, quod seruare & custodire significat, q. d. dies hi ab hostibus fue- D re vocati *phurim*, id est sortium, item confractionum, quibus scilicet genus nostrum confrigarent (Hoc enim significat Heb. & Arabicè *phur*) sed à Deo per Esther & Mardochæum ex phurim facti sunt φρουρίμ, id est custodes & conseruatorij, quibus scilicet in vita incolumes conseruaremur, hostibus verò facti sunt ijdem dies *phurim*, id est confractionum; quibus nimirum ipsimet à nobis confrigerentur & mactarentur.

Dies *phurim* Persis Iudæis fuere *phrurim*.

Sic Alleg. Dies passionis Christi fuere dies *phurim*, id est sortium & confractionum, quibus scilicet Iudæi miserunt sortem de occidẽdo

Christo pro Barraba; ac milites de diuidenda A Christi crucifixi tunica: tunc enim ipsi carnem Christi confregerunt clauis, flagellis, spinis: sed hi dies *phurim* per Christum facti sunt *phrurim* siue φρουρῶν, id est custodes & conseruatorij, quia omnes in Christum credentes, sperantes, & diligentes liberarunt à peccato, morte & inferno. Ijdem dies Iudæis facti sunt *phurim*, quia illis ipsis, puta in paschate post 38. annos Ierusalem à Tito capta, vastata, & funditus excisa est.

Id ipsum præsignificauit sors in die expiationis iaci solita in duos hircos, alterum emissarium, alterum pro peccato immolandum Leuit. 16. v. 8 & 9. vide ibi dicta. Tropol. festum phurim agunt sancti, cum sortes aduersæ in prosperas commutantur, vti commutatæ fuere sancto Iob. c. vlt. Iosepho Genes. 41. 41. Mosi. Exodi 4. & 5. Dauidi, Tobiæ, alijsque sanctis, ac nominatim S. Eustachio, vt liquet ex B eius vita apud Surium die 20. Septemb.

Anagog. dies *phurim*, id est sortium erit dies iudicij, quo Christus sortes piorum in hac vita afflictorum, & impiorum in hac vita exultantium commutabit; ac pijs perpetuam lætitiam, impijs perennem gehennam assignabit, vti docet Sapiens c. 5. 1. & Isaias c. 65. 12. & Christus ipse Lucæ 6. v. 21. & 25.

Et cuncta quæ gesta sunt epistola, id est libri huius volumine continentur. Hinc colligitur Mardochæum libri huius esse auctorem. Ipse enim auctor fuit epistolæ huius: Epistola autem idem continebat, quod continet hic liber; sed quæ prius in epistola breuiter scripserat Mardochæus, eadem in librum hunc referens fusius conscripsit, & accuratius elimauit. C

vers. 27. *Quæcunque sustinuerunt Iudæi* ab Aman eiusque asseclis, & *quæ deinceps immutata sunt*, sorte cædis Iudæorum ab ipsis in hostes conuersa; repete, *libri huius volumine continentur*, atque in horum memoriam, & gratiarum actionem *susceperunt Iudæi super se & super semen suum*; hoc est obligarunt se, suosque filios, & posteros, quin & proselytos, *qui religioni eorum voluerunt copulari*, celebrare hoc festum *phurim*, id est sortium, *vt nulli liceat duos hos dies absque solemnitate transigere*; non quod omnes vtrumque diem debeant agere festum, sed quòd alterum ex duobus, vel certè tertium à cæde; Nam Iudæi habitantes Susis, quia tam die 13. quàm 14. ceciderant suos hostes, hinc die 15. Adar quo cessarant à cæde D festum *phurim* celebrarunt: cæteri autem qui vno die citius, puta deciquarta à cæde abstinuerant, eadem die festum agebant. *Quos* (dies) *Scriptura*, id est epistola Mardochæi postea à tota Synagoga confirmata *testatur*, id est contestatur & mandat esse annua memoria & gratitudine recolendos. *Et certa expetunt tempora annis sibi iugiter succedentibus*, vt scilicet quotannis celebrentur certo statoque tempore, puta diebus 14. & 15. iam dictis, idque non solùm ex Mardochæi, sed & Assueri decreto, qui idipsum non solùm Iudæis, sed & Persis, cæterisque gentibus suo imperio subditis præcipit c. 16. v. 22. & 24.

A Anagog. festum sortium significat festum & gaudium beatorum in cælo de triumphato dæmone, mundo, tyrannis, cæterisque persecutoribus, qui sortes miserant de eorum perditione; sed per virum vnum, & per vnam mulierem liberati sunt, id est per Christum & Mariam, & inimicos suos gladijs punient, sicut scriptum est Psalm. 149. *Et gladij ancipites in manibus eorum, ad faciendam vindictam in nationibus, increpationes in populis, ad alligandos reges eorum in compedibus, & nobiles eorum in manicis ferreis, vt faciant in eis iudicium conscriptum: gloria hæc est omnibus sanctis eius.* Hoc in fine sæculi, id est in die iudicij, continget: ideò duodecimo mense celebratur. Die decimaquarta agitur, id est, in plenilunio, quoniam, cum Sancti cum Christo iudicabunt nationes, & dominabuntur populis, iam Ecclesia Sanctorum plenitudinem decoris sui habebit.

Anag. festum sortium est gaudium beatorum.

B Verùm sollemnitati additur dies decimus quintus, vt significetur hoc secundo die gaudium, quod Sancti capient videntes semper impiorum persecutorum damnationem, sicut in Isaia scriptum est: *Et egredientur & videbunt cadauera virorum, qui præuaricati sunt in me. Vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur. & erunt vsque ad satietatem visionis omni carni.* ita Ribera lib. 5. de Templo c. vlt.

Vt haberent pacem & susciperent veritatem. Heb. *Miserunt epistolas verborum pacis & veritatis*, id est precantes eis pacem, hoc est omnimodam prosperitatem, & exhortantes eos ad veritatem, id est fidelitatem & constantiam in seruandis promissis de festo *phurim* statis diebus celebrando. vers. 30.

C *Et illi obseruanda susceperunt à se, & a semine suo ieiunia & clamores.* Solebant enim Iudæi pridie festorum ieiunare, vti & faciunt Christiani in vigilijs Sanctorum; solebant tunc quoque clamores precibus miscere, ac in fortitudine clamare ad Dominum, præsertim in publica calamitate, vti hic fecere Iudæi ab Aman neci destinati; ideoque eiulantes & complorantes: in quorum memoriam clamores hosce quotannis eodem die renouabant cum strepitu & complosione scamnorum, vti dixi v. 1. sicut Christiani in triduo passionis Christi crepitaculis & complosionibus strepitus edunt; quod nonnulli cum Serario ab hoc facto Hebræorum manasse suspicantur. vers. 31.

D Addit S. Athanas. in Synopsi, eadem die 13. Adar, Iudæos in memoriam & contumeliam Amani crucifixi crucem ligneam publicè circumferre, eamque cum imagine Amani igne concremare: Verùm quia multi Iudæorum hac Amani tragædia, Christi passionem & crucem repræsentabant & irridebant, quasi Christus esset personatus Aman, hac de causa Honorius & Theodosius Imp. hos eorum ritus & gestus inhibuere, vt patet Cod. *de Iudæis & Cælicolis* L. *Iudæos.* vbi sic dicitur. *Iudæos quosdam festiuitatis suæ solennia ad pœnæ quondam sumptæ recordationem incendere, & sanctæ crucis assimulatam speciem in contemptum Christianæ fidei, sacrilega mente exurere prouinciarum rectores prohibeant.*

CAPVT

CAPVT DECIMVM.

SYNOPSIS.

Maieſtas & gloria æquè ac virtus Mardochæi, qui v. 4. ſomnij ſui explicationem de Iudæorum in Perſide afflictione, indeque liberatione & exaltatione enarrat.

1. Rex verò Aſſuerus, omnem terram & cunctas maris inſulas fecit tributarias:
2. cuius fortitudo & imperium, & dignitas atque ſublimitas, qua exalta-
uit Mardochæum, ſcripta ſunt in libris Medorum, atque Perſarum: 3. & quomodo
Mardochæus Iudaici generis ſecundus à rege Aſſuero fuerit: & magnus apud Iu-
dæos, & acceptabilis plebi fratrum ſuorum, quærens bona populo ſuo, & loquens ea
quæ ad pacem ſeminis ſui pertinerent.

Quæ habentur in Hebræo, plena fide expreſſi. Hæc autem, quæ ſequuntur, ſcripta reperi in editione vulgata, quæ Græcorum lingua & litteris continentur: & interim poſt finem libri hoc capitulum ferebatur: quod iuxta conſuetudinem noſtram obelo, id eſt veru prænotauimus.

4. Dixitque Mardochæus: A Deo facta ſunt iſta. 5. Recordatus ſum ſomnij, quod
videram, hæc eadem ſignificantis: nec eorum quidquam irritum fuit. 6. Paruus
fons, qui creuit in fluuium, & in lucem ſolémque conuerſus eſt, & in aquas pluri-
mas redundauit: Eſther eſt, quam rex accepit vxorem, & voluit eſſe reginam.
7. Duo autem dracones: ego ſum, & Aman. 8. Gentes, quæ conuenerant: hi
ſunt, qui conati ſunt delere nomen Iudæorum. 9. Gens autem mea: Iſraël eſt, quæ
clamauit ad Dominum, & ſaluum fecit Dominus populum ſuum: liberauítque nos
ab omnibus malis, & fecit ſigna magna atque portenta inter Gentes: 10. & duas
ſortes eſſe præcepit, vnam Populi Dei, & alteram cunctarum Gentium. 11. Ve-
nitque vtraque ſors in ſtatutum ex illo iam tempore diem coram Deo vniuerſis gen-
tibus: 12. & recordatus eſt Dominus populi ſui, ac miſertus eſt hæreditatis ſuæ.
13. Et obſeruabuntur dies iſti in menſe Adar, quartadecima & quintadecima die
eiuſdem menſis, cum omni ſtudio & gaudio in vnum cœtum populi congregati, in
cunctas deinceps generationes populi Iſraël.

verſ. 1. REx verò Aſſuerus omnem terram & cunctas maris inſulas, nimirum ſibi ſuoque imperio ſubiectas, *fecit tributarias*, id eſt nouis tributis onerauit, tum quia ipſe auri cupidior in tributa erat propenſus; tum quia magnis & magnificis ſuis in conuiuium tam amplum & continuum de quo c. 1. expenſis ærarium exhauſerat; tum quia Deus hoc tributo caſtigare volebat Perſas, qui paulo ante cædi & ſpolijs innocentum Iudæorum inhiarant. A

verſ. 3. *Mardochæus Iudaici generis ſecundus à rege Aſſuero.* Erat ergo quaſi regis vicarius, & in eius abſentia rex, imò rege præſente Mardochæus rara ſua prudentia & vigilantia gubernabat imperium teſte Ioſepho.

Loquens ea quæ ad pacem ſeminis ſui, id eſt quæ ad commoda & proſperitatem Iudæorum, *pertinerent*, q. d. Mardochæus ſtudebat commodis non proprijs, ſed populi ſui; Res eius præclarè geſtas omittit hic Script. ac eas cupientem cognoſcere remittit ad annales Medorum & Perſarum.

Benjamin in Itinerario narrat, Mardochæum & Eſtherem ſepultos in vrbe primaria Medorum, dicta *Hamda magna*; aitque ſuo tempore in ea fuiſſe 50. millia Iudæorum. Nonnulli ſuſpicantur à Mardochæo nominatam prouinciam Mardochæam, quæ ſita eſt inter Babyloniam & Sinum Perſicum.

Hîc in Hebræo finitur liber Eſther: cætera quæ ſequuntur ex Græco in Latinum tranſtulit S. Hier. vbi nota hæc vltima ſeptem Eſtheris capita eſſe Scripturam Canonicam. Id patet tum ex definitione Conc. Trident. ſeſſ. 4. tum ex B editione vulgata Latina & Græca Sept. quarum vtraque hæc conſtanter legit, licet in Græca non habeantur ſeorſim, vt in Latina; ſed quæque ſuis locis inſerta ſint ordine hiſtorico, vti olim quoque ante S. Hier. eadem ſuis locis inſerta extabant in Editione Latina. Verùm S. Hier. quia Eſtherem ex Hebræo tranſtulit in Latinum, & eius tempore hæc ſeptem capita non extabant in Hebræo, hinc ea ex Græco tranſtulit, ac ſeorſim poſuit, & in calcem libri retulit poſt ſeriem totius hiſtoriæ. Extitiſſe

autem olim illa ante S. Hier. Hebraïcè patet ex A
Græca Sept. & Latina vulgata prisca, atque ex
Iosepho, & Iosippo filio Gorionis, qui hæc
eadem habent, quæ Noster vtique non aliunde,
quàm ex prisci originali Hebræo. Verisimile
est hunc librum æquè ac Tobiæ bis Hebraïcè
fuisse conscriptum, semel breuius, vti iam Hebraïcè
extat, secundò fusius; indéque manasse
translationem Græcam: Sept. & ex ea nostram,
ideoque illam hasce attexere lacinias. Vide Tcuardentium
hîc & Bellarm. lib. 1. de verbo
Dei c. 7.

vers. 4. *Dixitque Mardochæus*, cum iam suspenso Aman
intelligeret somnij sui significationem.

vers. 5. *Recordatus sum somnij, quod videram, hæc eadem significantis.*
Somnium hoc ergo fuit à
Deo immissum Mardochæo, vt per illud significaret
futuram exaltationem sui & Estheris, ac
B colluctationem cum Amano. Quocirca hoc
somnium ordine historico collocandum est initio
huius libri, totiusque historiæ, vti ibidem
collocatur in Græcis Rom. simile somnium à
Deo immissum fuit Pharaoni Genes. 41. & Nabuchodonosori
Daniel. 2.

vers. 6. *Paruus fons, qui creuit in fluuium, & in lucem
solemque conuersus est, & in aquas plurimas redundauit,
Esther est, quam rex accepit vxorem, & voluit
esse Reginam.* Somniarat ergo Mardochæus,
vti narratur c. seq. v. 5. se videre paruum fontem,
qui creuit in fluuium, & in lucem solemque
conuersus est; ac postea intellexit hunc
fontem esse Estherem, quæ antea abiecta & vilis,
postea ita creuit, vt facta sit regina, & gentem
Iudæorum & numero, & robore, & gloria
mirè adauxerit, ideoque quasi sol in Perside C
Esther comparatur fonti. totoque orbe radijs suæ virtutis & maiestatis
effulserit. Apte Esther comparatur fonti primò,
1. quia sicut fons aquas continuè eructans producit
ingentem fluuium; Sic Esther sua opera &
studio ingentem produxit Iudæorum populum,
multosque Gentilium ad Deum & Iudaismum
2. conuertit, vt dictum est c. 9. vlt. Secundo, ipsa
suis oculis & lachrymis quasi fontibus extinxit
immane Amani incendium in Iudæos conflatum,
3. æquè ac iram Dei. Tertiò, ipsa ijsdem quasi
aquis torrentis ingentibus & vehementibus
obruit, & demersit 75 millia Gentilium Iudæis
4. aduersantium. Quartò, fons hic, qui ante erat
in tenebris c. 11. 8. hoc est in summo mærore &
angore, *in lucem solemque*, id est in lucidum solem
(est Hendyadis) *conuersus est*, puta in sum- D
mam lætitiam & felicitatem, cum Iudæos morte
liberauit, eosque de hostibus triumphare
fecit.

Analogia fontis solis. Porrò apposite fons hic dicitur conuersus in
lucem & solem, quia magna est affinitas & ana-
1. logia fontis & solis: primò, quia sicut fons est
origo & scaturigo fluminis, sic sol est luminis;
sicut enim flumen manat à fonte, sic lumen à
sole; similis enim est vtriusque productio, profluxus,
& emanatio. vnde Hebr. נֵר *ner*, id est
lux & lucerna alludit ad נהר-*nahar*, id est *flumen*,
& ad אור *or*, id est lumen, quia significat
profluxum seu propagationem luminis ceu fluminis,
2. id est seminis & posteritatis. Secundò,
quia quod fons est in terra, hoc sol est in cælo:
sicut enim fons est quasi oculus terræ, sic sol est
A quasi oculus cæli, totum cælum orbemque lustrans
& ornans. Vnde Hebr. עין-*ain* tam oculum
quàm fontem significat, quia quod oculus
est in homine, hoc fons est in terra, & sol in
cælo. Tertiò, quia flumen ex fonte manans 3.
lympidum est, perspicuum, & clarum instar
crystalli (imò crystallus non est aliud, quam
aqua fontis conglaciata) ac radijs solis illuminatum
resplendet vt sol. Quartò, quia ex fonte
& aquis primigenijs creatus est sol & cæli; Vn- 4.
de & Heb. *Scamaim*, q. d. *ibi aqua*, vocantur, vti
ostendi pluribus Genes. 1. 7. Simili modo &
analogia Esther hîc quasi aquea, id est pauper
& abiecta, ab Assuero euecta ad solium regale
quasi ad cælum, facta est gloriosa & radians vt
sol, vt iure fons solis, de quo Iosue 15. v. 7. &
c. 18. 17. vocari possit iuxta id, quod c. 11. 11. de
ea dicitur: *Lux & sol ortus est, & humiles exaltati
sunt, & deuorauerunt inclytos.*

Hinc S. Scrip. sæpe lumen & flumen combinat,
vt Psal. 35. 10. *Domine apud te est fons vitæ; &
in lumine tuo videbimus lumen.* Et Apocal. 21. 1.
lumen gloriæ beatorum describitur per fluuium
paradisi, cum ait: *Et ostendit mihi fluuium
aquæ vitæ, splendidum tanquam crystallum procedentem
de sede Dei & Agni.* Denique in fontibus
subinde per reflexionem radiorum sol sui effi- 5.
giem exprimit, facitque parelium, id est alterum
quasi solem, vt fons ipse videatur esse sol,
vti dicam c. seq. v. 10. & 11. Hoc est ergo paradoxum,
hyeroglyphicum Mardochæi somnium:
Ex aquis sol, id est ex tribulatione oritur gaudium,
ex aduersitate prosperitas, ex desolatione
consolatio, ex maiore lætitia, ex humilia-
C tione exultatio, ex mortificatione resurrectio.
Fingunt Poëtæ solem, cum occumbit ex labore
diurno anhelum, se aquis & mari immergere,
vt noctu se abluat & refrigeret: quare manè
ex ijsdem rursus vegetum prodire & renasci: sic
aquæ humiliationis refrigerant mentem operibus
charitatis æstuantem, vt humilior & vegetior
ex illis ad eadem resurgat & regrediatur.
Tunc fit istud, quod dicitur Iob 11. 16. *Miseriæ
quoque obliuisceris, & quasi aquarum, quæ præterierunt,
non recordaberis. Et quasi meridianus fulgor
consurget tibi ad vesperam: &, cum te consumptum
putaueris, orieris vt Lucifer.* Et illud Malach. 4. 3.
*Orietur vobis timentibus nomen meum sol iustitiæ, &
sanitas in pennis eius: & egrediemini & salietis sicut
vituli de armento. Vide ibi dicta.* Denique som-
D nium hoc allusit ad morem Persarum, qui solem
colebant quasi numen, ac reges suos vocabant
soles. Vnde Cyrus Persicè idem est quod
sol. Et Sapor Persarum rex teste Marcellino lib.
17. scribens ad Constantium Imp. hunc sibi arrogat
titulum: *Rex regum Sapor, particeps siderum,
& frater solis & lunæ, Constantio fratri meo salutem.*
Cum ergo Mardochæus per visum vidit Estherem
quasi solem, paulò post intellexit eam fore
reginam Persarum, ac capite gestaturam coronam
solarem, id est radijs aureis quasi solaribus
distinctam. Addit Iosippus filius Gorion lib. 2.
c. 2. Mardochæum Estherem in persecutione
Amani afflictam consolatum fuisse refricatione
huius sui somnij, indeque spe certa liberationis
secuturæ: Idem dicas de quadriennio toto,
quo Esther quasi vilis, incognita, & obli-
uioni

nioni tradita latuit in domo Assueri; nam anno secundo Assueri in domum eius inducta fuit; septimo verò demum anno ad eundem introducta, vt patet c. 2. v. 16.

Nimirum hæc est via & methodus, qua vtitur Dei prouidentia, vt eos, quos vult exaltare & glorificare, prius humiliet, vilesque & ignobiles efficiat. Qui ergo idipsum in se experitur, spe certa meliorum erigat animum, sciatque se esse in recta via, qua Deus suos deducit ad sublimitatem & gloriam: quia vt ait sapiens, *gloriam præcedit humilitas.* Et: *Dominus* primò *mortificat, & deinde viuificat:* Primò *deducit ad inferos, & deinde reducit.* 1. Reg. 2. v. 6.

B. Virgo est fons solis. Alleg. hic fons in solem conuersus, similisque fonti solis, de quo Iosue, ad litteram significans Estherem, mysticè repræsentat B. Virginem, quæ Apoc. 12. 1. vocatur mulier amicta sole. Vnde S. Fulgent. serm. de laud. Virg. *Facta,* inquit *Maria fenestra cæli, quia per ipsam Deus verum fudit sæculis lumen* B. Damascenus Orat. 1. de natiu. Virg. vocat eam *Portam vitæ, Fontem lucis,* quo nomine eam vocant complures alij. Epiphanius serm. de laud. Virginis, his verbis: *O virgo sancta lucis æterna mater; lucis inquam, quæ in cælis illuminat copias Angelorum; lucis, quæ illuminat ipsorum Seraphim incomprehensum oculum: lucis, quæ illuminat solem splendidis facibus; lucis, quæ fines terræ illuminat ad credendum Trinitati: lucis, quæ dixit: Ego sum lux mundi: lucis, quæ dixit: Ego lux in mundum veni: lucis, quæ assumpta est, & illuminauit cuncta, quæ sunt in cælis & in terra.* & iterum: *O vterum habentem inextinguibile lumen septies lucentis gratiæ.* Chrysippus Oratione ad Deiparam: *Aue,* inquit, *fons lucis omnem hominem illuminans: Aue solis ortus, qui nullum ferre potest occasum.* Ildephonsus serm. 1. de Assumptione: *Maria,* inquit, *secundum verbum Hebraicum interpretatur stella maris; Mare præsens sæculum est, stella autem B. Virgo, Maria, de qua ortus est ille, per quem illuminatur omnis mundus, Hinc securius accedite ad laudem Virginis & illuminamini, quoniam ipsa est, per quam vera lux in mari huius sæculi refulsit.* Ecclesia in Missa in præfatione de B. Virgine, hac eadem metaphora vtitur illis verbis: *Quæ virginitatis gloria permanente lumen æternum mundo effudit, Iesum Christum Dominum Nostrum,* Ephrem sermone de laudibus Virginis: *Aue,* inquit *stella fulgidissima, ex qua Christus processit: Aue per quam clarissimus sol iustitiæ nobis illuxit.* & iterum, *Virginem Luciferam appellat;* æquè ac Cyrillus lib. de recta fide ad Reginas: *Maria,* ait *vitæ genitrix, mater pulchritudinis, maximi paræ Luciferi.*

vers. 7. *Duo autem Dracones ego sum & Aman.* Hi duo dracones inter se præliabantur, vt dicitur c seq. v. 6. vt significarent colluctationem Mardochæi cum Amano, eiusque supplantationem. Dracones enim sunt insignia & stemmata militum & Ducum. notant enim eorum dotes, qua-

A rum præcipuè sunt tres; scilicet vigilantia, fortitudo, & celeritas in rebus conficiendis. Draco enim est vigil & acutissimè cernit, vnde Draco dictus est ἀπὸ τοῦ δέρκειν, id est à videndo. Idem fortissimus est & celerrimus, vnde in Arabia volat: quare quid diuinum præ se fert: qua de causa veteres draconi assignarunt custodiam ædium, templorum, oraculorum, thesaurorum, ac infantiæ heroum, vti de Hercule, imò de Nerone fabulati sunt Poëtæ. Hinc rursum draco priscis fuit symbolum prudentiæ, sapientiæ, imò & vaticinij, vti docet Carolus Paschal. lib. 9. de Coronis c. 15. in fine. Adde (quod huic appositum & proprium est) Parthos, siue Persas olim in prælio præmisisse leones & dracones in hostes ad eos consumendos, vti ex Luciano & Ennio docet Brissonius lib. 2. de regno Persarum pag. 310. Simile somnium de dracone habuit Olympias mater Alexandri magni, quo ei

Draconis dotes & symbola.

B portendebatur imperium & monarchia, vti eandem draco portendit Augusto, Aureliano, Seuero, Scipioni, & aliis teste Pierio Hierogl. 15. Hinc & Pharao vocatur draco magnus Ezech. 29. v. 3. Hinc quoque olim in bella vocabantur Draconarij, qui nunc vocantur vexilliferi; Denique sicut dracones Mosis deuorarunt dracones Magorum Exodi 7. 12. Sic Mardochæus deuorauit Amanum. Sic etiamnum vulgò Dracones vocantur milites fortissimi, puta equites, qui à tergo accipiunt peditem, vt in prælio eum in terram deponentes tam equites, quàm pedites in hostem pugnent.

Et duas sortes esse præcepit; vnam populi Dei, & vers. 10.
C *alteram cunctarum gentium,* Populi Dei, hoc est Iudæis aduersantium & inimicorum: Aman enim misit sortem pro Iudæis occidendis: Mardochæus verò dedit sortem pro gentibus Iudæorum hostibus mactandis.

Venitque vtraque sors in statutum ex illo iam tem- vers. 11.
pore diem coram Deo vniuersis gentibus, q. d. vtraque sors incidit in eandem diem à Deo ab æterno statutam, scilicet in 13. & 14. Addar siue Februarij: sed dies hic fuit Iudæis felix & lætus, gentibus verò Iudæorum hostibus fuit infaustus & exitialis, quia *recordatus est Dominus hæreditatis suæ,* id est populi Israelitici, quem vt hæreditatem, & peculium suum Deus singulariter diligit; ideoque protegit, saluat, & propugnat.

D Symbol. S. Prosper lib. 1. de vocat. gentium c. 2. duas sortes accipit, [illegible]delium & infidelium; Deus enim Iudæos quasi [illegible]deles elegit ad gratiam & gloriam, à quibus gentes infideles exclusit, ita tamen, vt communem prouidentiæ suæ cursum & gratiam eis non denegarit, vti ibidem ostendit Prosper; sed pro Iudæis sibi fidelibus magna fecit signa & portenta in Gentibus, vt cum per Mosen Ægyptum decem plagis afflixit, cum per Iosue Chananæos, per Dauidem Philisthæos subiugauit, &c. Ad hæc enim portenta hic respicitur.

CAPVT VNDECIMVM.

SYNOPSIS.

Mardochæus somnium ipsum enarrat, cuius significationem iam c. 10. enarrabat.

1. ANno quarto, regnantibus Ptolemæo & Cleopatra, attulerunt, Dosithæus, qui se Sacerdotem & Leuitici generis ferebat, & Ptolemæus filius eius, hanc epistolam phurim, quam dixerunt interpretatum esse Lysimachum Ptolemæi filium in Ierusalem.

Hoc quoque principium erat in editione vulgata, quod nec in Hebræo, nec apud vllum fertur interpretum.

2. Anno secundo, regnante Artaxerxe maximo, prima die mensis Nisan, vidit
somnium Mardochæus filius Iairi, filij Semei, filij Cis, de tribu Benjamin: 3. homo
* 4. Reg. Iudæus, qui habitabat in vrbe Susis, vir magnus, & inter primos aulæ regiæ. 4. * Erat
24.d.15. autem de eo numero captiuorum, quos transtulerat Nabuchodonosor rex Babylo-
Esp.2.a.6. nis de Ierusalem cum Iecponia rege Iuda: 5. & hoc eius somnium fuit: Apparue-
runt voces, & tumultus, & tonitrua, & terræmotus, & conturbatio super terram:
6. & ecce duo dracones magni, paratique contra se in prælium. 7. Ad quorum
clamorem cunctæ concitatæ sunt nationes, vt pugnarent contra gentem iustorum.
8. Fuitque dies illa tenebrarum & discriminis, tribulationis & angustiæ, & ingens
formido super terram. 9. Conturbatáque est gens iustorum timentium mala sua,
& præparata ad mortem. 10. Clamaueruntque ad Deum: & illis vociferantibus,
fons paruus creuit in fluuium maximum, & in aquas plurimas redundauit. 11. Lux
& sol ortus est, & humiles exaltati sunt, & deuorauerunt inclytos. 12. Quod cùm
vidisset Mardochæus, & surrexisset de strato, cogitabat quid Deus facere vellet: &
fixum habebat in animo scire cupiens quid significaret somnium.

Oc caput initio libri ordine historico ponendum est, vti ponunt Græca Roman. A

vers. 1. *Anno quarto regnantibus Ptolemæo & Cleopatra*, in Ægypto. Illo enim æuo à primo Ptolemæo Lagi rege Ægypti cæteri omnes seqnentes vocati sunt Ptolemæi, reginæ vero Cleopatræ. Hic Ptolemæus fuit is, qui cognominatus est Philometor sextus ab Alexandro magno, ac Iudæis impense fauit, imò omne regnum suum gubernandum commisit, ac Duces mili[illegible] suæ constituit Oniam & Dositeum Iudæo[illegible] teste Iosepho lib. 2. contra Appion. Incertum est, an hic Dositheus sit idem cum Dositheo sacerdote, qui epistolam *phurim* id est sortium à Mardochæo Hebr. scriptam, B & à Lysimacho in Græcum cõuersam tulit in Ierusalem, vti hîc dicitur. Porrò hic versus non est Mardochæi, nec additus à Sept. hi enim vixerunt ante Philometorem sub Ptol. Philadelpho, sed ab aliquo posteriore Ctiba-hagiographo historiæ causa interiectus.

vers. 2. *Anno secundo*. Hîc incipit epistola Mardochæi, quæ scripta fuit anno 2. Artaxerxis, id est Darij Hystaspis imperantis in Perside. Artaxerxes enim erat commune nomen regum Persarum, sicut Assuetus Medorum, vti dixi. Erat enim idem annus, quo Darius concessit Iudæis facultatem resumendi fabricam templi, quam inchoatat Cyrus. sed inhibuerat eius filius Cambyses, vt patet 1. Esdræ c. 4. & 6.

Et hoc eius somnium fuit: Apparuerunt voces, & tumultus, & tonitrua, & terræmotus, & conturbatio super terram. Hæc omnia significabant tumultus & conturbationes, quos Aman excitauit contra Iudæos per edictum iubens omnes occidi. Erant enim multa centena Iudæorum millia, qui omnes erant necandi cum vxoribus, filijs, filiabus, & ancillis. Cogita quanta in eis fuerit consternatio, tumultus, & complotatio. vers. 5.

Paratique contra se in prælium: Græcè; *Processerunt præliari vtrique*; Nimirum Mardochæus contra Aman. vers. 6.

Vt pugnarent contra gentem iustorum, puta contra Iudæos, qui erant populus fidelis Dei cultui dicatus. vers. 7.

Fons paruus creuit in fluuium maximum, &c. vers. 10.

Lux & sol ortus est; & humiles (Iudæi) *exaltati sunt, & deuorauerunt inclytos*, nimirum Aman cum eius asseclis, cæterisque sibi aduersantibus. vers. 11.

Fons paruus fuit Esther cum suis Iudæis, quæ primò vilis & exilis creuit in fluuium, imò in lucem & solem conuersa est, cum effecta regina Mardochæum & Iudæos extulit, vt de Aman & hostibus suis eos mactando triumpharent. Alludit ad fonticulos, qui in profundis locis, vt puteis

vt puteis & antris, modicè exiliunt, ideoque obscuri sunt & tenebrosi; sed dum afluxu vicinarum aquarum crescunt, fiunt lympidi & lucidi iuxta illud: *Fons erat illimis nitidis argenteus vndis.* imò fiunt fulgidi instar solis, præsertim dum radiis solis ita verberantur, vt sol in eis vel iridem vel seipsum exprimat, vt fit in parelio, quando, sol in nubibus aqueis rarefactis transparens alium quasi solem in eis spectandum exhibet. Simili enim modo Esther post adeptum regnum maiestate & gloria refulsit quasi sol vide dicta c. præced. v. 7.

A *Cogitabat, quid Deus facere vellet, & fixum habebat in animo*, inuestigare, & scrutati somnij significationem, *scire cupiens quid significaret somnium.* Hinc patet Mardochæum cum primò vidit somnium eius significationem non intellexisse, sed sensim ex rerum euentu, & Dei instinctu eam cognouisse: Sentiebat tamen in genere sibi à Deo inspirari, aliquid magni in fauorem Iudæorum eo significari. Vnde Iosippus filius Gorionis lib. 2. c. 2. *Cum Aman*, ait *Mardochæo tam infensus esset, ait ad suam Esther, impletur somnium, quod narraui tibi in diebus iuuentutis tuæ.*

CAPVT DVODECIMVM.

SYNOPSIS.

Mardochæus Assuero per Estherem reuelat coniurationem eunuchorum contra eum, de qua c. 2. 21. quare ordine historico eò loci hoc caput inserendum est: quæ enim ibi strictim dicta sunt, hîc fusius enarrantur.

Sup. 2. d. 21. & 6. 4. 2. 1. MOrabatur autem eo tempore in aula regis, cum Bagata & Thara eunuchis
regis, qui ianitores erant palatij. 2. Cúmque intellexisset cogitationes
eorum, & curas diligentiùs peruidisset, didicit quòd conarentur in regem Artaxer-
xem manus mittere, & nunciauit super eo regi. 3. Qui de vtroque habita quæstio-
ne, confessos iussit duci ad mortem. 4. Rex autem quod gestum erat scripsit in
commentariis: sed & Mardochæus rei memoriam litteris tradidit. 5. Præcepitque
ei rex, vt in aula palatij moraretur, datis ei pro delatione muneribus. 6. Aman
verò filius Amadathi bugæus, erat gloriosissimus coram rege, & voluit nocere
Mardochæo & populo eius, pro duobus eunuchis regis qui fuerant interfecti.

Hucusque prooemium.

Quæ sequuntur, in eo loco posita erant, vbi scriptum est in volumine,
Et diripuerunt bona, vel substantias eorum.
Quæ in sola vulgata editione reperimus.
Epistolæ autem hoc exemplar fuit.

vers. 5. *Atis pro delatione muneribus*, exiguis & parui momenti: nam postea maiora dedit, vt patet c. 6. v. 3. Aut potius est prolepsis, siue anticipatio: munera enim hæc data videntur Mardochæo non statim à delatione, sed diu post, cum scilicet rex legens Annales intelligeret, nihil mercedis Mardochæo pro delatione datum fuisse, vti narratur c. 6. 3.

vers. 6. *Aman Bugæus Cur.* Resp. 1. *Aman verò filius Amadathi Bugeus erat gloriosissimus.* Cur Aman vocatur Bugæus? Respondent aliqui: vocatur Bugæus, id est filius Bogis. Bogim enim magnifecit Xerxes teste Herodoto lib. 7. & 8. Bogem quoque fuisse Macedonem vti erat Aman liquet ex eo, quod addit Herodut. cum fuisse oriundum ex vrbe Sion, id est Amphioli, quæ vrbs est Macedoniæ, quam præterfluit Arymon fluuius.

2. & verè. Verùm hæc contigerunt ante Xerxem sub Dario patre Xerxis, vt ostendi in Prooemiu. Dico A ergo *Bugæus*, vel vt aliqui legunt, *Vgæus* idem est quod *Agageus*, id est oriundus ex stirpe Agag regis Amalec. Id ita esse liquet ex eo, quòd τὸ Bugæus non sit in Hebr. sed acceptum ex Sept. qui c. 3. v. 1. pro *ex stirpe Agag* vertunt *Bugæus.* Nam ex Agag dempto primo Aleph per Aphæresin fit *Gag*, vel *Gog*, vti pro *Agag* vertunt Sept. Num. 24. v. 7. Iam ex *Gog* fit *Gogæus*, & inde *Bogæus* vel *Bugæus.* Nam littera b. subinde commutatur cum g. vt docet S. Hier. in locis Hebr. vbi Gobel, siue Gyblum, quod est apud Ezech. in Hebr. ait esse *Byblum*, vrbem B celebrem Phœniciæ. Plura similia exempla commutationis litteræ b. in g. affert Angelus Caninius in Hellenismo. Licet enim Aman stirpe proxima fuerit Macedo, vt dicitur c. 16. 10. tamen prisca prosapia & origine fuit Amalecita ex stirpe Agag vt dixi c. 3. 1. Potest secundò τὸ *Bugæus* esse nomen non proprium, nec patronymicum, sed appellatiuum; vnde Roman. illud scribunt per minusculum b. vt significet

magnum iactatorem & gloriosum, qualis hîc dicitur fuisse Aman, vt τὸ *bugam* componatur ex βυ, quæ particula Græcis auxesin affert à βοῦς, id est bos, q. d. bouina magnitudine, & γαίω, id est glorior, iacto, vt *bugeus* sit idem quod *bouinè*, hoc est immaniter *se iactans.* Vnde Plutar. in quæst. Græc. *Bubalum*, inquit *dicunt pro magno, sicut Poëta* (Homerus Agamemnonem) *dixit* βοῶπιν, *id est bouinis, hoc est magnis præditum oculis, & bugeum qui se gloriosè iactaret.* Hinc Homerus Iliades. βουγάϊε vocat magnum A iactatorem. Hinc & Italicum *bugia*, id est mendacium: gloriosi enim thrasones, qui magna de se iactant, vti Aman multa mentiuntur; Itali enim multos voces accipiunt à Græcis, vtpote in Italia habitantibus. Vnde & Calabria, in qua docuit Pythagoras, dicta est magna Græcia.

Pro duobus eunuchis, suspensis per delationem Mardochæi. Nam hi erant amici & fœderati Aman, vt dixi c. 2. v. 21.

CAPVT DECIMVM TERTIVM.

SYNOPSIS.

EXemplar epistolæ Assueri missæ ab Aman ad communem Iudæorum cædem, quæ ordine historico inserenda est c. 3. v. 14. vt ibidem inserant Græca Roman. Deinde v. 8. subijcitur oratio Mardochæi pro hac cæde auertenda, quæ ordine historico collocanda est post caput 4.

1. REx maximus Artaxerxes ab India vsque Æthiopiam, centum viginti septem prouinciarum principibus & ducibus, qui eius imperio subiecti sunt, salutem. 2. Cùm plurimis gentibus imperarem, & vniuersum orbem meæ ditioni subiugassem, volui nequaquam abuti potentiæ magnitudine, sed clementia & lenitate gubernare subiectos, vt absque vllo terrore vitam silentio transigentes, optata cunctis mortalibus pace fruerentur. 3. Quærente autem me à consiliariis meis, quomodo posset hoc impleri, vnus qui sapientia & fide ceteros præcellebat, & erat post regem secundus, Aman nomine, 4. indicauit mihi in toto orbe terrarum populum esse dispersum, qui nouis vteretur legibus, & contra omnium Gentium consuetudinem faciens, Regum iussa contemneret, & vniuersarum concordiam nationum sua dissensione violaret. 5. Quod cùm didicissemus, videntes vnam gentem rebellem aduersus omne hominum genus peruersis vti legibus, nostrisque iussionibus contraire, & turbare subiectarum nobis prouinciarum pacem atque concordiam, 6. iussimus, vt quoscumque Aman, qui omnibus prouinciis præpositus est, & secundus à rege, & quem patris loco colimus, monstrauerit, cum coniugibus ac liberis deleantur ab inimicis suis, nullusque eorum misereatur, quartadecima die duodecimi mensis Adar anni præsentis: 7. vt nefarij homines vno die ad inferos descendentes, reddant imperio nostro pacem, quam turbauerant.

Hucusque exemplar epistolæ.

Quæ sequuntur, post eum locum scripta reperi vbi legitur,
Pergensque Mardochæus, fecit omnia quæ ei mandauerat Esther.

Nec tamen habentur in Hebraico, & apud nullum penitus feruntur interpretum.

8. Mardochæus autem deprecatus est Dominum, memor omnium operum eius, 9. & dixit: Domine Domine rex omnipotens, in ditione enim tua cuncta sunt posita, & non est qui possit tuæ resistere voluntati, si decreueris saluare Israël. 10. Tu fecisti cælum & terram, & quidquid cæli ambitu continetur. 11. Dominus omnium es, nec est qui resistat maiestati tuæ. 12. Cuncta nosti, & scis quia non pro superbia & contumelia, & aliqua gloriæ cupiditate, fecerim hoc, vt non adorarem Aman superbissimum, 13. (libenter enim pro salute Israël etiam vestigia pedum eius deosculari paratus essem,) 14. sed timui ne honorem Dei mei transferrem ad hominem, & ne quemquam adorarem, excepto Deo meo. 15. Et nunc Domine rex Deus Abraham, miserere populi tui, quia volunt nos inimici nostri perdere, & hereditatem tuam delere. 16. Ne despicias partem tuam, quam redemisti

demisti tibi de Ægypto. 17. Exaudi deprecationem meam, & propitius esto sorti & funiculo tuo, & conuerte luctum nostrum in gaudium, vt viuentes laudemus nomen tuum Domine, & ne claudas ora te canentium. 18. Omnis quoque Israel pari mente & obsecratione clamauit ad Dominum; eò quod eis certa mors impenderet.

Itam silentio, id est quietè sine turbis
vers. 2. & tumultibus *transigentes in pace* &
tranquillitate, vt habent Græca.

vers. 6. *Delectantur 14. die mensis 12. Adar.* Nam 13. die iussi sunt inchoare cædem, sed die 14. eandem perficere, vti sorte commutata fecisse Iudæos patet c. 9. 17. nil ergo hæc antilogia habet virium, vt suspectam faciat auctoritatem & fidem horum capitum, vt volunt Nouantes.

vers. 8. Recitatur hoc versu oratio Mardochæi: ante quam S. Hier. ita præfatur: *Hæc non habentur in Hebraico*, scilicet illo breuiori quo vsus fuit S. Hier. *nec apud vllum feruntur interpretum*, nimirum Aquilam, Symmachum, Theodotionem, Quintam, & sextam editionem, & similes. Nam excipiendi sunt Sept. quia ex eis hæc transtulit S. Hier. nam ante eum versio Sept. erat vulgata, qua vtebatur Ecclesia: ex vulgata autem hæc se transtulisse fatetur S. Hier. in Procemio c. 15.

Porrò hæc oratio Mardochæi pia est, neruosa, & ardens, quam proinde vsurpat Ecclesia in Missa feria quarta post Domin. 2. Quadragesimæ; ex quo liquet illam, vti & cætera huius capitum esse Scrip. Canonicam iuxta decretum Concilij Trident. sess. 4.

vers. 13. *Libenter enim pro salute Israel etiam vestigia pedum* A *eius deosculari paratus essem. vestigia* vel propriè accipe, quæ pede pulueri vel terræ imprimuntur; vel Metonymicè ipsos pedes pedumque plantas, quibus hæc vestigia terræ imprimuntur. Vnde Iosippus Gorionides habet: *Paratus fuissem lingere calceum, qui in eius est pedibus, & puluerem quem ipse calcasset.* Alludit ad illud Isaiæ 49. 23 *Vultu in terram demisso adorabunt te, & puluerem pedum tuorum lingent.* Et ad illud Psal. 41. *Coram illo procident Æthiopes, & inimici eius terram lingent.* ita Serarius & Sanchez, qui multis exemplis ostendit vestigium sæpè sumi pro pede vestigium imprimente terræ; id est pro planta pedis, quæ terram præmit & lutum sordesque colligit: hanc enim osculari actus est summæ B demissionis & venerationis.

Sed timui ne honorem Dei mei, puta cultum la- vers. 14.
triæ soli Deo debitum *transferrem ad hominem.* Volebat enim Aman adorari vt Deus, vt ostendi c. 3. 2.

Ne despicias partem tuam, scilicet hæreditariam, vers. 16.
id est populum Israel, quem tibi in hæreditatem & peculium, quasi proprium & peculiarem ex omnibus gentibus selegisti.

Et ne claudas, Grecè *ne perdas*, id est ne claudi & perdi sinas *ora te canentium.* Sic enim amplius tibi canere non poterunt; itaque laus tua peribit & tibi & nobis.

CAPVT DECIMVM QVARTVM.

SYNOPSIS.

Estheris oratio & planctus, quæ orationi Mardochæi subnectenda est post c. 4. vti in Græco Rom. subnectitur.

1. Esther quoque regina confugit ad Dominum, pauens periculum, quod imminebat. 2. Cumque deposuisset vestes regias, fletibus & luctui apta indumenta suscepit, & pro vnguentis variis, cinere & stercore impleuit caput, & corpus suum humiliauit ieiuniis: omniaque loca, in quibus antea lætari consueuerat, crinium laceratione compleuit. 3. Et deprecabatur Dominum Deum Israel, dicens: Domine mi, qui rex noster es solus, adiuua me solitariam, & cuius præter te nullus est
* Deut 4. c. 3. auxiliator alius. 4. Periculum meum in manibus meis est. 5. * Audiui à patre meo, quòd tu Domine tulisses Israel de cunctis Gentibus, & patres nostros ex omnibus retro maioribus suis, vt possideres hæreditatem sempiternam, fecistique eis sicut locutus es. 6. Peccauimus in conspectu tuo, & idcirco tradidisti nos in manus inimicorum nostrorum: 7. coluimus enim deos eorum. Iustus es Domine: 8. & nunc non eis sufficit, quòd durissima nos opprimunt seruitute, sed robur manuum suarum, idolorum potentiæ deputantes, 9. volunt tua mutuare promissa, & delere hæreditatem tuam, & claudere ora laudantium te, atque extinguere gloriam templi & altaris tui, 10. vt aperiant ora Gentium, & laudent idolorum fortitudinem &, prædicent carnalem regem in sempiternum. 11. Ne tradas Domine sceptrum tuum his, qui non sunt, ne rideant ad ruinam nostram: sed con-

uerte consilium eorum super eos, & eum, qui in nos cœpit sæuire, disper-
de. 12. Memento Domine, & ostende te nobis in tempore tribulationis no-
stræ, & da mihi fiduciam Domine rex deorum, & vniuersæ potestatis: 13. tri-
bue sermonem compositum in ore meo in conspectu leonis, & transfer cor il-
lius in odium hostis nostri, vt & ipse pereat, & ceteri qui ei consentiunt. 14. Nos au-
tem libera manu tua, & adiuua me, nullum aliud auxilium habentem, nisi te, Do-
mine qui habes omnium scientiam, 15. & nosti quia oderim gloriam iniquorum,
& detester cubile incircumcisorum, & omnis alienigenæ. 16. Tu scis necessitatem
meam, quòd abominer signum superbiæ & gloriæ meæ, quod est super caput meum
in diebus ostentationis meæ, & detester illud quasi pannum menstruatæ, & non
portem in diebus silentij mei, 17. & quòd non comederim in mensa Aman, nec
mihi placuerit conuiuium regis, & non biberim vinum libaminum: 18. & nun-
quam lætata sit ancilla tua, ex quo huc translata sum vsque in præsentem diem, nisi
in te Domine Deus Abraham. 19. Deus fortis super omnes, exaudi vocem eorum
qui nullam aliam spem habent, & libera nos de manu iniquorum, & erue me à ti-
more meo.

vers. 1. *Aueus periculum.* Sept. *in agone mortis comprehensa*, qualis fuit agonia & oratio vltima Christi in horto. A

vers. 2. *Humiliauit ieiuniis.* *ἐν ieiuniis* non est in Græco, sed intelligitur: Hebræi enim humiliationem corporis vocant ieiunium: nil enim ita carnem deprimit ac ieiunium: vnde Hebræi ieiunium ab Esther indictum die 13. Adar appellant *taanith Esther*, id est humiliationem hoc est ieiunium Estheris. Sapienter S. Ambr. Epist. 88. *Esther*, inquit, *regem superbum suis inclinauit ieiuniis*: qua de re plura dixi c. 4. in fine.

Crinium laceratione. Solebant veteres in grandi calamitate & planctu manus complodere, pectus tundere, genas vellere, crines lacerare B ex doloris vehementia vt omnes ad commiserationem & complorationem commouerent, vti de se narrat Esdras lib. 1. c. 9. & de Alexandra Hircani filia & socru Herodis, ac Salome sorore Herodis refert Iosephus lib. 15. c. 11. & lib 16. c. 11.

vers. 3. *Adiuua solitariam*, tum quia in aula regis gentilis sola sum Iudæa; tum quia omni humano auxilio sum destituta, vt sequitur; tum quia nullius hominis sed Dei solius alloquium & consolationem desidero. Iosippus ait Estherem sic orasse: *Ego hic habito sola, ego in domo regis sola, absque patre & absque matre sum. Sicut pupilla paupercula, quæ ostiatim mendicat, ita ego mendico miserationes tuas fenestratim*, id est per singulas fenestras ab vna in aliam pergens: vt in C cælum prospiciam, indeque auxilium tantæ afflictionis à Deo exspectem & spectem; hac enim de causa solebant Iudæi orantes solaria conscendere, & per fenestras in cælum prospicere, vti fecit Iudith c. 8. 5. Daniel c. 6. 10. imò Christus hac de causa montes conscendebat, ibique *erat pernoctans in oratione Dei.* Lucæ 6. 12.

vers. 4. *Periculum meum.* (Iosippus *anima mea*) *in manibus meis*, id est præsentissimum & summum est: quod enim in manibus gestatur, facile effundi, vel à fure aut hoste eripi & auferri potest. Sic Dauid fugiens Saulem & hostes quærentes eum occidere, ait Psal. 118. v. 109. *Anima mea in manibus meis*, id est vita mea est in summo periculo, vt eam manu gestare videar, & cuiuis eam auferre volenti offeram.

Colimus enim Deos eorum, non ego, sed maiores nostri in Ierusalem sub Manasse, aliisque regibus idololatris, ita Iosippus Gorionides. vers. 7.

Robur manuum suarum idolorum potentiæ deputantes, hoc est vt vertit Iosippus: *Ecce ipsi* (Aman eiusque asseclæ) *non dicunt te ô Domine nos in manus suas tradidisse; sed idolis suis* (Mithræ, id est solis) *id acceptum ferunt.* vers. 8.

Volunt tua mutare promissa, quibus tu patribus nostris Abrahæ, Isaac, Iacob, Moysi, &c. promisisti te fore Deum & protectorem nostrum: *& delere hæreditatem tuam*, id est populum Israel, qui quasi tuum peculium te solum vt Deum & Dominum suum agnoscit & colit: *atque extinguere gloriam templi & altaris tui*, iam recenter in Ierusalem ab hoc Assuero, id est Dario Hystaspis reædificati 1. Esdræ 6. Si enim Dario persuasisset Aman perdere Iudæos omnes in Perside, non stetisset hic eius odium, sed & Ierusalem cum templo euerti curasset. vers. 9.

Et prædicent carnalem regem, Darium vel Aman, qui quasi rex & tyrannus nobis dominatur, vt *prædicent* eum nobis, nostroque Deo potentiorem nos omnes occidisse & exterminasse. vers. 10.

Ne tradas sceptrum tuum his qui non sunt, id est falsis Diis & idolis qui non sunt Dij, vt eis ascribatur diuinitas & omnipotentia tua; q. d. ne sinas dæmonibus quasi Diis attribui potentiam diuinam, quasi per illam Aman eos colens nos perdiderit, vt dæmones de te ô Domine triumphent, ac pro te vt Dij colantur. vers. 11.

Tribue sermonem compositum in ore meo in conspectu leonis, q. d. ita apposite compone & dispone verba mea in ore meo, vt Darij mariti mei qui terribilis est vt leo animos mitigem, & ad me meorumque Iudæorum misericordiam inflectam. Hinc S. Aug. lib. 1. de doct. Christiana c. 15. docet concionatorem idem quod Esther hic ante concionem debere à Deo flagitare, vt nimirum ita componat verba in ore suo, vt auditorum mentes penetrent, feriant, & compungant. Ecce Esther accedens ad Darium non vocata, tremit vt capella coram leone, quasi ab eo deuoranda; ideoque tota afflicta & compuncta vnius Dei opem ardentissimè implorat & impetrat. Sic S. Paulus Neronem vocat leonem dicens: *Liberatus sum de ore leonis* 2. Thimot. vers. 13.

4. Nam

4. Nam vt dicitur Prouer. 20. 3. *Sicut rugitus leonis ita & terror regis.* Id in Dario patebit c. seq.

vers. 15. *Nosti quia oderim gloriam iniquorum, & detester cubile incircumcisorum*, q. d. Ego quia sum fidelis & Dei cultrix detestor coniugium & copulam cum Dario infideli & idololatra, sed tamen eam admitto & permitto necessitate adacta, vt eum mihi meisque Iudæis placem & concilием.

vers. 16. *Tu scis necessitatem meam*, qua compellor me vt reginam regaliter more Persico ornare, vt regi marito meo placeam, quod vtique nollem, nec facerem, nisi necessitas hæc me cogeret. Hinc S. Aug. epist. 199. ad Ecdiciam eam reprehendit, quod vni Deo placere volens indiscreto zelo habitum monachæ assumeret, & sua in pauperes distribuens inscio marito ei displiceret, eique adulterandi occasionem daret.

Quod abominer signum superbiæ meæ, quod est super caput meum in diebus ostentationis meæ, cum scilicet in publico vel coram rege compareo, meque vt reginam in habitu ornatuq; regali ostendo. Signum superbiæ vocat regiam cidârim siue coronam, quam celsam & auro gemmisque distinctam in capite quasi turrim gestabat, vti etiamnum nonnullæ caput ita ornant & attollunt, vt turritæ vel turrigeræ esse videantur, de quibus Iuuen. Sat. 10.

Tot premit ordinibus, tot adhuc compagibus altum
Turrificat caput, Andromachen à fronte videbis,
Post minor est, aliam credas.

Et detester illud quasi pannum menstruatæ. Græcè *quasi pannum menstruorum*, id est pannum infectum sanguine menstruo, qui sordidissimus, fætidissimus, imò venenatus & plane abominabilis est, vti multis ostendit Plin. lib. 7. c. 19. Audi S. Aug. epist. 199. iam citata: *Esther illa regina deum timens, deum colens, deo subdita, marito regi alienigenæ non eundem secum colenti Deum, tamen subiecta seruiebat, quæ cum extremo periculo, non suo tantùm, sed etiam gentis suæ, qui tunc erat populus Dei, domino prosterneretur orando, in ipsa oratione sua dixit, ita sibi esse ornatum regium, sicut pannum menstrualem: & ita orantem confestim exaudiuit, qui cordis inspector eam verum dicere sciuit. Et vtique maritum habebat multarum mulierum virum, & deorum alienorum falsorumque cultorem.*

Et non portem in diebus silentij mei; quibus scilicet domi in cubiculo meo vt priuata persona
quiesco & delitesco. vers. 17.
Et non biberim vinum libaminum, scilicet idolis
oblatom & prælibatum. vers. 18.

Et nunquam lætata sit ancilla tua ex quo huc (in aulam & thronum regium) *translata sum vsque in præsentem diem nisi in te Deus Abraham*, q. d. sicut Abraham vni Deo credidit, in eoque solo sperauit, omniaq; bona sua in eodem collocauit, vt de nullo alio gauderet, quàm in Deo & de Deo suo: sic & ego nunquam lætata sum in honore & ornatu regio, nec in diuitijs & delitijs regalibus; vtpote exilibus, caducis, & vanis, sed in te solo Domine Deus; tu enim mihi es omnis honor, omnis decor, omnis voluptas, omnis opulentia, omnis suauitas, omne bonum; idque solidum, stabile, immensum, & sempiternum. Magna foit Estheris animæ puritas, sinceritas, charitas, sanctitas, vt ex his verbis liquet. Discamus ab ea in nulla re mundi lætari, sed in solo Deo; Vti Dauid hortatur dicens: *Lætamini in Domino & exultate iusti.* Et: *Delectare in Domino, & dabit tibi petitiones cordis tui* Psal. 36. 4. Et Paulus: *Gaudete in Domino semper, iterum dico gaudete.* Philip. 4. vide ibi dicta: Deus enim solus est verum cordis gaudium, imò mare & oceanus vti bonorum, ita & gaudiorum omnium. Ipse solus immẽsis gaudijs implet omnes sensus & sinus animæ nostræ. Iesus mel in ore, melos in aure, iubilus in corde, ait S. Bern.

CAPVT DECIMVM QVINTVM.

SYNOPSIS.

Esther ornatu regio sistit se Assuero, sed terribili eius aspectu perculsa semel & iterum quasi exanimata corruit: Vnde Assuerus accurrens ei blanditur, eamque sibi restituit.

Hæc quoque addita reperi in editione vulgata.

1. ET mandauit ei (haud dubium quin Esther Mardochæus) vt ingrederetur ad regem, & rogaret pro populo suo & pro patria sua. 2. Memorare (inquir) dierum humilitatis tuæ, quomodo nutrita sis in manu mea, quia Aman secundus à rege locutus est contra nos in mortem: 3. & tu inuoca Dominum, & loquere regi pro nobis, & libera nos de morte.

Necnon & ista quæ subdita sunt.

4. Die autem tertio deposuit vestimenta ornatus sui, & circumdata est gloria sua.
5. Cumque regio fulgeret habitu, & inuocasset omnium rectorem & saluatorem Deum, assumpsit duas famulas, & 6. super vnam quidem innitebatur, quasi præ deliciis & nimia teneritudine corpus suum ferre non sustinens: 7. altera autem famularum sequebatur dominam, defluentia in humum indumenta sustentans. 8. Ipsa

autem roſeo colore vultum perfuſa, & gratis ac nitentibus oculis, triſtem celabat ani-
mum, & nimio timore contractum. 9. Ingreſſa igitur cuncta per ordinem oſtia,
ſtetit contra regem, vbi ille reſidebat ſuper ſolium regni ſui, indutus veſtibus regiis,
auroque fulgens, & pretioſis lapidibus, eratque terribilis aſpectu. 10. Cumque
eleuaſſet faciem, & ardentibus oculis furorem pectoris indicaſſet, regina corruit, &,
in pallorem colore mutato, laſſum ſuper ancillulam reclinauit caput. 11. Conuertit-
que Deus ſpiritum regis in manſuetudinem, & feſtinus ac metuens exiliuit de ſolio,
& ſuſtentans eam vlnis ſuis, donec rediret ad ſe, his verbis blandiebatur: 12. Quid
habes Eſther? Ego ſum frater tuus, noli mutuere. 13. Non morieris: non enim
pro te, ſed pro omnibus hæc lex conſtituta eſt. 14. Accede igitur, & tange ſcep-
trum. 15. Cumque illa reticeret, tulit auream virgam, & poſuit ſuper collum
eius, & oſculatus eſt eam, & ait: Cur mihi non loqueris? 16. Quæ reſpondit:
Vidi te domine quaſi Angelum Dei, & conturbatum eſt cor meum præ timore glo-
riæ tuæ. 17. Valde enim mirabilis es domine, & facies tua plena eſt gratiarum.
18. Cumque loqueretur, rurſus corruit, & penè exanimata eſt. 19. Rex autem
turbabatur, & omnes miniſtri eius conſolabantur eam.

Oc caput inſerendum eſt c. 5. 2. A nam quæ ibi breuius dicta ſunt hîc fuſius recenſentur.

vers. 2. *Nutrita ſis in manu mea*, per manum meam, id eſt per me, meamque opem & operam: quanquam & propriè infantes geſtantur manu ſinuque nutricum (qualis Eſtheri fuerat Mardochæus) ibique nutriuntur.

Locutus eſt contra nos in mortem, id eſt ad mortem, vt nos morti addixerit per regis edictum.

vers. 4. *Depoſuit veſtimenta ornatus ſui* modeſti & mæſti, quo ad luctum & pænitentiam induta & ornata erat. Vnde Græcè eſt: *Depoſuit veſtimenta luctus.*

Circumdata eſt gloria ſua, id eſt glorioſa corona B regia, cæteriſque veſtibus aureis & gemmeis, vtpote regalibus ſe induit, ſic Iob c. 19. 9. ait: *Spoliauit me gloria mea*, quam explicans ſubdit: *& abſtulit coronam de capite meo*: Iob enim erat rex, & corona regia coronabatur.

vers. 6. *Et ſuper vnam quidem innitebatur quaſi præ delitijs.* Græcè ὡς τρυφερευομένη, id eſt quaſi delicatè agens, delicatè ſe regens, *& nimia teneritudine corpus ſuum ferre non ſuſtinens.* Aſſumpſit Eſther ſpeciem hanc teneritudinis, vt per eam Aſſuerum commoueret ad miſericordiam. Et verè erat tenera & debilis, tum ex ſexu, tum ex ieiunio, tum ex metu vnde & corruit.

vers. 8. *Triſtem celabat animum & nimio timore contractum*: nouerat enim Darium eſſe terribilem; ac edi- C ctum eius de nece Iudæorum iam latum & promulgatum, ex lege Perſarum non poſſe reuocari: rurſum capitale eſſe regem adire, niſi quis ab eo vocatus eſſet: Quare ſciens certum ſe adire capitis periculum, plena erat timore & trepidatione, ne res malè cederet, ac rex excandeſcens iuberet illico edictum ſuum de Iudæis mactandis executioni mandari. Vnde ſequitur.

vers. 9. *Ingreſſa igitur cuncta per ordinem oſtia ſtetit contra regem.* Veriſimile eſt Eſtherem trepidantem non prope acceſſiſſe ad regem, ſed terribili eius aſpectu conterritam ſtetiſſe eminus ad oſtium, quod erat ex aduerſo regis in ſolio reſidentis. Vnde c. 5. 1. dicitur ſtetiſſe *in atrio domus regiæ, quod erat interius contra Baſilicam regis.*

Cumque eleuaſſet faciem, & ardentibus oculis furorem pectoris indicaſſet, quem conceperat ait Ioſippus, æquè ac Ioſephus, ex eo quòd Eſther non vocata contra legem ad ſe ingreſſa eſſet, putans ſe ab Eſther contemptum. Reges Perſarum enim magnam, imò diuinam maieſtatem præ ſe ferebant, & magnam reuerentiam, imò latriam à ſuis exigebant volentes adorari vt Dij. Accedebat, quòd darius natura erat cholericus & ferox, vt patet ex eo quod de ipſo narrat Senecà lib. 3. de Ira c. 16. *Cum bellum*, inquit, *Scythis indixiſſet Orientem cingentibus rogatus ab Obazo nobili ſene, vt ex tribus liberis vnum in ſolatium patri relinqueret, duorum opera vteretur, pluſquam rogatus pollicitus, omnes ſe dixit illi remiſſurum: & occiſos in conſpectu parentis abiecit, crudelis futurus, ſi omnes abduxiſſet.* Subdit ſimile de Xerxe Darij filio; *qui Phythio*, inquit, *quinque filiorum patri vnius vacationem petenti, quem vellet eligere permiſit. Deinde quem elegerat in partes duas diſtractum ab vtroque viæ latere poſuit, & hac victima luſtrauit exercitum.* vers. 10. *Darij ferocia.*

Regina corruit. Suſpicantur aliqui illam ſimulaſſe deliquium animi, vt iram regis flecteret. Verùm pallor & ea quæ ſecuta ſunt, indicant verum fuiſſe deliquium. Nam vt præceſſit, ipſa acceſſit nimio timore contracta; deinde videns regem in tanta maieſtate ſcintillantibus & furibundis oculis ſe intueri; tremore perculſa, quaſi exanimata corruit. Maieſtas enim regia mirè percellit accedentes ad eam. Narrarunt viri graues, qui alias neminem metuebant, ſolebantque cum Principibus liberè & familiariter agere, cum ad Philippum ſecundum Hiſpan. regem aliquid petituri accederent, ac rex in eos oculos ſuos cum regia grauitate defigeret, conſternatos obmutuiſſe, ac licet rex comiter eos inuitaret, vt ſua proponerent; tamen ne verbum quidem affari potuiſſe.

Conuertitque Deus ſpiritum regis in manſuetudinem. vers. 11. *Conuertit* tum per miſerabilem aſpectum collabentis reginæ, tum per internum inſtinctum & impulſum quo eum flectebat ad commiſerationem, vt iram commutaret in manſuetudinem & blanditias. *Cor regis enim in manu Domini quocunque voluerit inclinabit illud.* Prouer. 21. 1.

uer. 21. 1. præsertim quia videbat Assuerus Esthérem ex contemptu non accessisse, vt putabat, sed summè se metuere & reuereri (hoc enim reges quærunt) adeoque ex reuerentia & tremore corruere & deliquium pati.

vers. 11. *Frater id est maritus. Cur.* *Quid habes Esther? Ego sum frater tuus.* Frater, id est maritus qui te amo non vt maritus & dominus, sed vt frater, socius & æqualis. Nota coniuges subinde se mutuo compellare fratres & sorores, idque partim pudicitiæ & castitatis, partim beneuolentiæ & arcti amoris coniugalis causa, præsertim quia prima mundi post Adam & Euam connubia fuere fratrum & sororum. Sic sponsa in Canticis à sponso vocatur soror, sic sapientia vocatur sponsa sapientis Sap. 8. 2. Eadem amica & soror nominatur Prouer. 7. 4. Denique (quod huic loco proprium est) Persæ solebant sorores accipere in vxores teste S. Hier. lib. 2. contra Iouin. Idem ex Herod. Agathia, Clemente Alex. Diogene Laertio docet Brissonius lib. 2. de regno Pers. p. 214.

vers. 15. *Et osculatus est eam,* quasi sponsam dilectam, vt hisce blanditijs eam quasi exanimem sibi redderet. Esther hîc repræsentat B. Virginē quæ Assuerum, id est Deum iratum toti generi humano ob peccata Adæ & posterorum adiens cum duabus ancillis, hoc est cum duplici creatura, angelica scilicet & humana, ait S. Bonau. in speculo c. 3. Mysticè cum duplici virtute & vita, actiua scilicet & contemplatiua, eumque obsecrans præ sacro numinis metu & reuerentia quasi in deliquium corruit, sed Deus ei blandiens & osculans concessit quod postulabat, nimirum salutem generis humani; ideoque filium suum ei dedit, vt in ea carnem assumens fieret hostia piacularis & redemptor mundi. Hoc est quod ipsa petebat Cant. 1. 1. *Osculetur me osculo oris sui.*

vers. 16. *Vidi te Domine quasi angelum Dei,* angelica maiestate & splendore refulgentem, ideoque metum & terrorem mihi cæterisque incutientem. Hinc Cosroas rex Persarum gentilis, quem superauit Heraclius Imp. iuxta se miram fabricari iussit sphæram, in qua angeli regem circumstabant. Audi Theophanem, & ex eo Baronium to. 8. Anno Christi 622. *Heraclius victo Cosroha abominandum offendit Cosrohis simulachrum, & effigiem eius in globi formam, referente palatij tholo, tanquam in cælo sedentem. Circum erant Sol, Luna, & astra, quibus ille superstitiosus tanquam Dijs seruiebat, circumstantibus sibi Angelis sceptrigeris. Machinas porrò impius parauerat, quæ eo ex loco guttas pluuiæ instar emitterent, sonitumque tonitrui æmulum ederent. Hæc omnia, ipsamque Ignis ædem totamque vrbem combussit Heraclius.* Ecce vt Cosroas affectarit diuinitatem repræsentando Angelos, tonitrua, & fulmina, quæ Deo sunt propria.

vers. 27. *Et facies tua plena est gratiarum*, puta plena decoris, splendoris, magnificentiæ, maiestatis, angelicæ & diuinæ potius, quam humanæ. Hac reuerentia & blandiloquentia Esther deliniuit Assuerum, eumque planè sibi deuinxit, vt concederet quidquid illa postularet.

CAPVT DECIMVM SEXTVM.

SYNOPSIS.

EPistola Assueri qua renocat prius decretum de Iudæis cædendis ac contrarium edit, scilicet vt Iudæi suos hostes mactent, vtque huius diei memoria festo quotannis recurrente celebretur.

Exemplar epistolæ regis Artaxerxis, quam pro Iudæis ad totas regni sui prouincias misit: quod & ipsum in Hebraico volumine non habetur.

1. REx magnus Artaxerxes ab India vsque Æthiopiam, centum vigintiseptem prouinciarum ducibus ac principibus, qui nostræ iussioni obediunt, salutem dicit. 2 Multi bonitate principum, & honore qui in eos collatus est, abusi sunt in superbiam: & non solum subiectos regibus nituntur opprimere, sed datam sibi gloriam non ferentes, in ipsos, qui dederunt, moliuntur insidias. 4. Nec contenti sunt gratias non agere beneficiis, & humanitatis in se iura violare, sed Dei quoque cuncta cernentis arbitrantur se posse fugere sententiam. 5. Et in tantum vesaniæ proruperunt, vt eos qui credita sibi officia diligenter obseruant, & ita cuncta agunt vt omnium laude digni sint, mendaciorum cuniculis conentur subuertere, 6. dum aures principum simplices, & ex sua natura alios æstimantes, callida fraude decipiunt. 7. Quæ res & ex veteribus probatur historiis, & ex his quæ geruntur quotidie, quo modo malis quorumdam suggestionibus regum studia deprauentur. 8. Vnde prouidendum est paci omnium prouinciarum. 9. Nec putare debetis, si diuersa iubeamus, ex animi nostri venire leuitate; sed pro qualitate & necessitate temporum, vt reipublicæ possit vtilitas, ferre sententiam. 10. Et vt manifestiùs, quod dicimus,

*Sup. 3. a. 1. intelligaris; * Aman filius Amadathi, & animo & gente Macedo, alienusque à Persarum sanguine, & pietatem nostram sua crudelitate commaculans, peregrinus à nobis susceptus est: 11. & tantam in se expertus humanitatem, vt patet noster vocaretur, & adoraretur ab omnibus post regem secundus: 12. qui in tantum arrogantiæ tumorem sublatus est, vt regno priuare nos niteretur & spiritu. 13. Nam Mardochæum, cuius fide & beneficiis viuimus, & consortem regni nostri Esther, cum omni gente sua, nouis quibusdam atque inauditis machinis expetiuit in mortem: 14. hoc cogitans, vt illis interfectis, insidiaretur nostræ sollitudini, & regnum Persarum transferret in Macedonas. 15. Nos autem, à pessimo mortalium Iudæos neci destinatos, in nulla penitus culpa reperimus, sed econtrariò iustis vtentes legibus, 16. filios altissimi & maximi, semperque viuentis Dei, cuius beneficio & patribus nostris & nobis regnum est traditum, & vsque hodie custoditur. 17. Vnde eas litteras, quas sub nomine nostro ille direxerat, sciatis esse irritas. 18. Pro quo scelere ante portas huius vrbis, id est, Susan, & ipse qui machinatus est, & omnis cognatio eius pendet in patibulis: non nobis, sed Deo reddente ei quod meruit. 19. Hoc autem edictum, quod nunc mittimus, in cunctis vrbibus proponatur, vt liceat Iudæis vti legibus suis. 20. Quibus debetis esse adminiculo, vt eos, qui se ad necem eorum parauerant, possint interficere tertiadecima die mensis duodecimi, qui vocatur Adar: 21. hanc enim diem, Deus omnipotens, mœroris & luctus, eis vertit in gaudium. 22. Vnde & vos, inter ceteros festos dies, hanc habetote diem, & celebrate eam cum omni lætitia, vt in posterum cognoscatur, 23. omnes, qui fideliter Persis obediunt, dignam pro fide recipere mercedem: qui autem insidiantur regno eorum, perire pro scelere. 24. Omnis autem prouincia & ciuitas, quæ noluerit solemnitatis huius esse particeps, gladio & igne pereat, & sic deleatur, vt non solùm hominibus, sed etiam bestiis inuia sit in sempiternum, pro exemplo contemptus, & inobedientiæ.

vers. 6.

Vm aures Principum simplices, & ex sua natura alios æstimantes callida fraude decipiant. Hinc discant Principes & quiuis alij, non facile accusationibus & accusatoribus credere, nec nimis vni consiliario confidere, sed plures audiant, si veritatem scire volunt, nam *qui cito credit leuis est corde & minorabitur*. Eccles. 19. 3.

Sic Iosue & Hebræi decepti sunt à Gabaonitis, quia nimis facile eis mentientibus crediderunt, Sic Holophernes cæsus est à Iudith, quia B temere ei credidit, sic Sampson à Dalila sua proditus est, quia ei secretum fortitudinis suæ in capillis sitæ credidit. Credidit temere Putiphar vxori accusanti Iosephum de stupro; & Absalon Chusai; & Roboam adolescentibus; ideoq; decepti sunt & in ruinam acti. Denique Aman affectauit regnum Assueri, eo quòd ipse illud totum ipsi credidisset: Idem fecere alij olim, & hoc quoque æuo nostro, qui cum Regibus & Principibus dominarentur, ipsorum ditiones & regna inuaserunt.

vers. 9. *Nec putare debetis si diuersa iubeamus*, reuocan- C do Amani decretum de Iudæis occidendis, *ex animi nostri venire leuitate*, vt legem Persarum, quæ iubet decreta Regum esse irreuocabilia leuiter violemus vel abrogemus; nam decretum pius non fuit regis, sed Amani, qui illud à rege per fraudem & mendacium extorsit; ideoque subreptitium, iniustum, & impium; ac proinde cognita iam veritate, à rege hoc noxo edicto reuocandum & corrigendum.

vers. 10. *Aman gente Macedo*; Licet enim natus esset in Perside, tamen stirpem & originem ducebat à Macedonibus, ac proinde in Macedones quasi in suos ciues erat propensus, ideoque alienus A & aduersus Persis, ab eis regnum ad suos Macedones subdolè transferre nitebatur, vt sequitur.

Et spiritu, id est vita.

vers. 12. vers. 14. *Vt interfectis* Iudæis ac præsertim Esthere & Mardochæo fidelissimis amicis meis, & vitæ meæ tutoribus, *insidiaretur solitudini nostræ*, vt me tam fidis custodibus orbatum, quasi solum & carentem fideli custodia per dolum & fraudem occideret; meumque regnum occuparet. Verum id esse liquet ex eo, quòd hæc epistola B non tam à rege quàm ab Esther & Mardochæo sit dictata, qui erant probi, veraces & Deum timentes, qui ex secretis Amani epistolis, atque ex complicibus habita questione & diligenti examine, fraudes & coniurationem Amani in regem detexerunt & demonstrarunt. Hîc verum est illud Eccles. 11. 36. *Admitte ad te alienigenam, & subuertet te in turbine, & abalienabit te à tuis propijs*. vide ibi dicta.

Et regnum Persarum transferre in Macedones. Hinc Scaliger & Serarius putant Assuerum maritum Estheris fuisse Artaxerxem, non longi- C manum sed Mnemonem, sub quo vixit Philippus pater Alexandri magni, qui regnum Macedonum eousque exiguum & obscurum amplificate & illustrare cœpit.

Verùm dico per Macedones hîc intelligi omnes Græcos, quia inter eos eminebant Macedones: ij ergo præ cæteris omnibus Græcis hic nominantur, quia Aman erat Macedo, qui proinde pro Persis se vel alium quempiam Macedonem regnare maluisset, quam Atheniensem, Spartanum aut alium Græcum: Græcos autem sub Dario Hystaspis fuisse metuendos, & de Persis malè meritos docet Herodotus lib. 7. pag. 185. Et Diodorus Siculus lib. 11. scribit Xerxem Olimpiade

Olimpiade 75. mouisse arma contra Græcos, assiduos iam tum infestissimosque Persici nominis hostes; vnde Xerxes contra eos duxit vndecies centena millia Persarum, quæ omnia à paucis Græcis cæsa, fusa fugataque fuere. Addit que Xerxis patrem Darium; magnam materiam ad classis Xerxianæ contra Græcos mittendæ ædificationem præparasse Iustinus etiam lib. 2. pag. 34. & 39. docet Darium Hystaspis bella gessisse contra Athenienses, in quo bello asserit iam tum emicuisse virtutem & gloriam Themistoclis adolescentis. Denique quarto anno ante mortem Darius hic cum Græcis dimicauit apud Marathonem, celeberrimo in Græcis Romanisque historijs prælio. vti notauit quoque Seuerus Sulpitius lib. 2. pag. 68.

Consentit Iosippus Gorionides, qui & addit duos illos eunuchos contra Assuerum coniurantes, ideoque per Mardochæum delatos & suspensos, destinasse caput Assueri siue Artaxerxis deferre ad regem Græcorum, vt ei gratificarentur: eunuchos autem hos fuisse propinquos Aman; quia enim tum adhuc (vtpote diu ante Philippum & Alexandrum) obscurissimum erat Macedonum imperium, hinc Aman Macedo illud illustrare voluit translato ad se & suos Macedones nobilissimo Darij & Persarum A imperio, imò monarchia, vti postea transtulit Alexander magnus.

Cuius (Dei) *beneficio & patribus nostris & nobis regnum est traditum.* Patres intellige reges præcedentes, præsertim Cyrum cui Deus per Isaiam c. 45. 1. prædixit & promisit regnum, idque Cyrus agnouit, ideoque Iudæos è Babylone liberos dimisit 1. Esdræ 1. 1. Idem agnouit noster hic Darius vt patet ex hoc loco & ex 3. Esdræ 4. v. 43 & seq. vers. 16.

Et cognatio eius pendet in patibulis. Nota ἡ cognatio, id est cognati; nam filij Aman nono mense post hoc edictum, puta mensæ vltimo Adar occisi & suspensi fuere, vt dixi c. 9. 13. quia vt B ait Aman lib. 25. leges apud Persas impendio erant formidatæ, *vtpote per quas ob noxam vnius omnis propinquitas periret.* vers. 18.

Inter cæteros festos dies. Habebant enim Persæ sua festa præsertim Mithræ, id est Soli, quem vt Deum colebant, dicata. Tale quoque fuit festum ob cædem Magorum, quod hic Darius Magis in regno succedens perpetim celebrandum indixerat teste Herod. lib. 3. Porrò non mirum Darium iussisse hoc festum victoriæ Iudæorum etiam à Persis Gentilibus celebrari, tum quia ipse totus pendebat à sua Esthere & Mardochæo, tum quia ipse iam verum Deum Hebræorum agnouerat & colebat, vt patet v. 16. vers. 22.

COMMENTARIA
IN LIBROS
MACHABÆORVM.
ARGVMENTVM.

SVpponO, duos hosce libros esse Canonicos, vt definit Concil. Trident. sess. 4. Carthag 3. Can. 47. Innoc. III. epist. 3. ad Exuperium, Gelasius, & alij, apud Hebræos non sunt Canonici; tum quia Hebraicè non extant, vnde ab Hebræis ignorantur; tum quia scripti sunt post Canonem sacrorum librorum à Synagoga tempore Esdræ editum. Vide Bellarm. lib. 1. de verbo Dei cap. 5. Sixtum Senensem lib. 8. Biblioth. & Serarium hîc.

Extat insuper liber tertius Machabæorum, & apud nonnullos quartus; sed hos intra Canonem Ecclesia non admisit: Quare hi duo similes sunt libro tertio, & quarto Esdræ.

Argumẽtum libri primi, & secundi Machab. est, conscribere gesta, & prælia Iudæ, Ionathæ, & Simonis fratrum Machabæorum contra Antiochum, aliosq; hostes. Hi duo libri ergo cõtinent historiam Synagogæ, siue Israelis & populi Dei; Esdras enim desinit in Ieddoa que Iaddo Pontifice, qui occurrit Alexandro Magno, à quo liber primus Machabæorum incipit, & historiam Israelis prosequitur per successores Alexandri, putà reges Asiæ & reges Ægypti, qui cum Iudæis nunc fœderati fuere, nunc bella cruenta gesserũt, in quibus enituit mira Machabæorum fortitudo, & singularis Dei eis victoriam dantis, directio & protectio. Obiter autem, breuiterque tangit gesta Alexandri Magni & successorum vsque ad Antiochum Epiphanem, qui Iudæos cœpit persequi & bello lacessere: vnde eius & posterorum acta fusè enarrat, nimirum Antiochi Eupatoris, qui Epiphanis fuit filius, Demetrij regis & Alexandri, & alterius Antiochi, qui fuit Demetrij filius, qui cum Iuda, Ionatha & Simone Machabæis bella gesserunt. Complectitur ergo gesta annorum sexaginta circiter.

Quis fuerit Auctor, ignoratur. Verisimile est aliquem è Sacerdotibus, vel Pontificibus fuisse: hisce enim data erat cura gentis suæ historiam pertexendi, teste Iosepho lib. 1. contra Appion. Probabile est primum librum scriptum fuisse à Ioanne Hyrcano, filio Simonis fratris Iudæ Machabæi. Hic enim patri Simoni in Principatum æquè, ac Pontificatum successit, & omnibus penè patris & patrui gestis interfuit: vnde eius illustris fit mentio in fine lib. 1. Adde, quòd ipse quoque fuerit propheta, vt asserit Iosephus lib 13 c. 10. quem audi: *Hyrcanus moritur anno imperij 31. tribus maximis à Deo habitus dignus honoribus, principatu gentis Iudæorum, & pontificatu, & prophetia. Fruebatur enim diuinis colloquijs: vnde tãtam nactus est futurorum præscientiam, vt prædixerit duos maiores natu è liberis suis, non diu fore paterni principatus compotes.* Idem asserit eum prædixisse filiorum suorum longè pugnantium præsentem victoriam. Denique hic 31. annis Israëli præfuit, ac pacem cum vicinis coluit, ideoque otio ad hæc scribendum abundauit. ita Sanchez. Hic ergo aui sui Mathathiæ, patris Simonis ac patruorum Iudæ & Ionathæ, tamquam familiæ suæ heroica prælia, gestaque conscripsit, ideoque in morte Simonis patris sui desijt. Secundi libri historiæ fusè à Iasone Cyrenensi quinque libris conscriptæ fuere, quam in epitomen contraxit, & librum secundum confecit primarius sacerdos, idque iussu Synagogæ Nam Synagogæ nomine totus liber secundus scriptus fuit, quasi epistola ad Iudæos per Ægyptum dispersos, vt eos ex persecutione Antiochi & posterorum afflictos rerum meliorum nuntio soletur, vt patet ex eius initio: *Fratribus*, inquit, *qui sunt per Ægyptum Iudæis salutem dicunt fratres qui sunt in Ierosolymis.* In his autem erat Iudas, non Machabæus, vt vult Bellar. & alij nam hic iam erat vita functus, sed alius vel propheta, vel princeps populi & Senatus, cuius nomine epistola scribebatur, de quo plura lib. 2. c. 1. 10. & c. 2. 24. Vnde Serarius putat Iudam hunc esse Auctorem epistolæ, eumque cognominat Essenum.

Auctor libri primi Ioannes Hyrcanus.

Secundi Iudas Essenus.

Primus liber Machab. Hebraicè extabat tempore S. Hier. vti ipse fatetur in Prologo Galeato. Secundum quoque Hebraicè extitisse insinuat Eusebius in Chron. ad annum mundi 4800. *Machabæorum*, inquit, *hostia Hebræa hic Græcorum supputat regnum: verùm hi libri inter diuinas scripturas non reperiuntur*; intellige ab Hæbræis. Et ratio id suadet. Scriptus est enim ad Iudæos per Ægyptum sparsos: Iudæorum autem natiua & materna lingua erat Hebraica, imò multi eorum alias ignorabant.

Porrò Grææ editionis horum librorum Auctores esse nequeunt Septuag. Interpretes, quia hi floruere sub Ptolomæo Philadelpho, qui centum annis præcessit Antiochum Epiphanem, cuius persecutiones hîc describuntur.

Quæres, qui & quales fuere Machabæi, vndeque sic appellati? Iosippus Bengorion scribit, Iudam fratrem Ionathæ primùm vocatum Machabæum

Vnde dicti Machabæi; Resp. 1.

Machabæum à fortitudine, patrem enim Mathathiam moriturum sic eum affatum fuisse: *O fili mi Iuda, qui ob robur vocaberis Machabæus*, nimirum à rad. מָחָה *macha*, quæ significat extinguere, occidere, delere, vt Machabæus idem sit, quod extinctor & occisur hostium. ita Eusebius lib. [illegible] hist. c. 10. dicens: *Quem librum Machabæorum intitularunt, eò quòd certamina inibi & agones pro pietate à Machabæis desudati contineantur.* Fauet, quod dicit Mathathias moriturus c. 2. v. 66. exhortans omnes ad legis & gentis suæ tutelam & bellum: *Iudas Machabæus fortis viribus à* [*Secunda.*] *iuuentute sua sit vobis princeps militiæ.* Rursum Pagnin. in nom. Hebr. deducit nomen *Maccabi* (sic enim scribendum ipse censet) à מַכַּבִּי *maccabi*, id est. *plaga per me*: נָכָה *nacha* enim est ferire, percutere, occidere, vt *Maccabi* sit idem, quod percussur, uccisor, qualis fuit Iudas Machabæus, eiusque socij. Hæc duo etyma apposita sunt, vt [*Tertia.*] ad illa alludi vix sit dubium. Alij *Machabæus* deriuant à verbo Græco μάχομαι, id est pugna, quasi dicas pugnator, athleta, certator. Isidorus Pelusiota lib 3. epist. 4. *Machabæus*, inquit, *lingua* [*Quarta.*] *Persica dominum sonat.* Insuper alij Machabæus deriuant à כָּאַב *caab*, id est, dolere, vnde Benoni Hiphil מַכִיב *macib*, id est, *dolere faciens*, crucians [*Quinta.*] hostes Israëlis. Alij deducunt à חָבַב *chabab*, id est, *amare*, quasi ab amore ardente Dei Iudas dictus sit *Machabæus*, id est, *amator*, vel *Amadeus*. [*Sexta.*] Alij à מַקֶּבָה *mackeba*, id est, *malleus*. Iudas enim fuit malleus Gentium.

[*Septima genuina.*] Verùm Hebræi & Latini passim tradunt Iudam dictum Machabæum, eo quòd ipse belli sacri contra infideles Antiochi asseclas tesseram, acceperat illud Mosis deuicto Pharaone concinentis Exodi 15. 11. מִי כָמֹכָה בָּאֵלִם יְהוָה *mi camochabaelim Iehoua*, id est, *Quis similis tui in fortibus Domine?* ideoque initiales verborum horum litteras breuitatis studio vexillis suis inscripsisse, nimirum מכבי quæ suppositis punctis vocalibus in vnam distinctionem conflatæ, faciunt מַכַּבִּי *machabi*, id est, Machabæus; vt *machabi* sic quasi idem quòd *Michael*, id est, *quis vt Deus*; quod deinde nomen ad socios & successores transmisit. Id ita esse patet ex sequentibus Iudæ gestis & prælijs, in quibus semper Iudas omnem victoriæ spem in vno Deo collocat, ideoque eum inuocans, quasi leo in hostes irruit, eosque prosternit; idemque fecit ante patris mortem à iuuentute sua, vti ipse pater asserit c. 2. 66. vbi eum hac de causa belli, populique Ducem constituit. Quare ante patris mortem emblema illius erat, *mi camocha baelim Iehoua*, id est, *Quis similis tui in fortibus Domine?* indeque per abbreuiationem vocatus est *Machabi*, id est, *Machabæus*. Quocirca ipse cum Nicanore conflicturus hanc belli tesseram suis dedit, *Dei adiutorium*, vt patet lib. 2. c. 8. v. 23. Ita Genebr. in Chron. Sixtus Senensis lib. 1. Arias in Isaiæ c. 11. Baron. in Martyr. ad diem 1. Augusti, Serarius, Salianus, Sanchez & alij. Simili scribendi compendio exaratum fuit illud: *Mane Tekel Phares.* Daniel. 5. similes abbreuiaturas passim inuenire est in libris Rabbinorum, quibus per primam litteram totam dictionem significant, quas omnes in vnum collegit & explicuit Mercerus.

Quæres secundò, è qua tribu fuerit Iudas, ceterique eius fratres & nepotes Machabæi? Nonnulli censent fuisse è tribu Iuda. Ex hac enim sceptrum non defecturum vsque ad Christum prædixerat Iacob Genes. 49. 10. Vnde & 1. Machab. 5. dicitur: *Et viri Iuda magnificati sunt.*

Verùm dico, eos fuisse è tribu Leui & sacerdotali. Fuere enim ipsi summi Pontifices & simul Principes populi. Id ita esse clarè liquet [*Iudas Machab. fuit è tribu Leui, non Iuda.*] lib. 1. c. 2. vbi Mathathias vocatur sacerdos descendens ex Ioarib; Ioarib autem descendit ex Aaron & Laui, vt patet 1. Paral. 24. 7. Vnde Mathathias vocat Phinees filium Eleazari filij Aaronis, patrem suum & suorum lib. 1. c. 2. v. 54. Ad locum Genes. 49. 10. ibidem respondi. ad locum Machab. inferiùs respondebo. Porrò Machabæi alio nomine vocati sunt Assamonæi ab Assamonæo, qui fuit auus, vel abauus Mathathiæ, teste Eusebio, Iosepho lib. 12. Antiq. c. 8. & alijs. Hinc Hebr. *Assamonæi*, idem est, quod *Optimates*, vel Principes. Tales enim fuere Machabæi.

Porrò Iudas, Ionathas, Simon, eorumque posteri Machabæi à populo electi & cõstituti sunt Resp. Duces, aut Principes, non autem reges, vt patet lib. 1. c. 9. & 14. Regia enim stirps Dauidis defecit in Iechonia in Babylonem abducto, qui proinde à Ieremia c. 22. vocatur vir sterilis. *Neque enim*, inquit, *erit in semine eius vir, qui sedeat super solium David*, id est, qui sit rex. vnde Salathiel filius Iechoniæ, & Zorobabel filius Salathiel fuere Duces populi, non reges. Dices, Aristobulus Ioannis Hyrcani filius diadema & regis nomen accepit. Nam, vt ait Ioseph. 13. Antiq. 19. *Defuncto patre Aristobulus natu maximus volens principatum in regni formam vertere, diadema sibi primus imposuit post 481. annos & menses tres, ex quo de captiuitate Babylonica liberatus populus ad pristinas sedes postliminio reuersus est.* Resp. Aristobulum, eiusque posteros regis nomen & coronam propria auctoritate vsurpasse, non autem à Rep. datam accepisse; quare non fuere veri, nec legitimi reges. ita S. Hier. in c. 21 Ezech. *Hyrcanus*, ait, *Pontifex diadema capiti suo imposuit, frustra sibi & hoc & illud voluit vendicare, cum regnum ei non deberetur post Sedeciam.* q. d. quia non erat ex stirpe regia Dauidis, quæ defecit in vltimo rege Sedecia. A vulgo tamen adulante, indeque à Scriptoribus nonnullis ipse & posteri eius vocantur reges, reuera tamen non fuerunt reges. Secus est de Herode; hic enim à Senatu Romano & ab Augusto iam tum dominante Iudæis regnum Iudææ, regisque nomen accepit. Vnde in eo sceptrum à Iuda translatum est ad alienigenam, ideoque tunc aduenit Christus, cui sceptrum hoc debebatur, vt vaticinatus est Iacob Genes. 49 10.

Iudæ, Ionathæ Simoni Machabæis synchroni & coæui fuere, Antiochus magnus, eiusque filius Antiochus Epiphanes, ac huius filius Antiochus Eupator: cum his duobus enim bella gesserunt. Item Ptolemæus Philometor rex Ægypti. Ad hæc Scipio vterque, scilicet Africanus, qui vicit Hannibalem, & Carthaginem euertit; ac Asiaticus, qui de Antiocho magno triumphauit. Ad hæc Fabius Max. Hannibalis castigator. E philosophis Possidonius & Panætius. E poetis Cæcilius, Ennius, Næuius, Plautus. Porrò Antiochus magnus duos

CAPVT VNDECIMVM.

SYNOPSIS.

Mardochæus ſomnium ipſum enarrat, cuius ſignificationem iam c. 10. *enarrabat.*

1. ANno quarto, regnantibus Ptolemæo & Cleopatra, attulerunt, Doſithæus,
qui ſe Sacerdotem & Leuitici generis ferebat, & Ptolemæus filius eius, hanc
epiſtolam phurim, quam dixerunt interpretatum eſſe Lyſimachum Ptolemæi filium
in Ieruſalem.

Hoc quoque principium erat in editione vulgata, quod nec in Hebræo, nec apud vllum fertur interpretum.

2. Anno ſecundo, regnante Artaxerxe maximo, prima die menſis Niſan, vidit
ſomnium Mardochæus filius Iairi, filij Semei, filij Cis, de tribu Benjamin: 3. homo
* 4. Reg. Iudæus, qui habitabat in vrbe Suſis, vir magnus, & inter primos aulæ regiæ. 4. * Erat
24.d.15. autem de eo numero captiuorum, quos tranſtulerat Nabuchodonoſor rex Babylo-
Sup.2.a.6. nis de Ieruſalem cum Iechonia rege Iuda: 5. & hoc eius ſomnium fuit: Apparue-
runt voces, & tumultus, & tonitrua, & terræmotus, & conturbatio ſuper terram:
6. & ecce duo dracones magni, paratíque contra ſe in prælium. 7. Ad quorum
clamorem cunctæ concitatæ ſunt nationes, vt pugnarent contra gentem iuſtorum.
8. Fuitque dies illa tenebrarum & diſcriminis, tribulationis & anguſtiæ, & ingens
formido ſuper terram. 9. Conturbatáque eſt gens iuſtorum timentium mala ſua,
& præparata ad mortem. 10. Clamauerúntque ad Deum: & illis vociferantibus,
fons paruus creuit in fluuium maximum, & in aquas plurimas redundauit. 11. Lux
& ſol ortus eſt, & humiles exaltati ſunt, & deuorauerunt inclytos. 12. Quod cùm
vidiſſet Mardochæus, & ſurrexiſſet de ſtrato, cogitabat quid Deus facere vellet: &
fixum habebat in animo ſcire cupiens quid ſignificaret ſomnium.

Oc caput initio libri ordine hiſtorico ponendum eſt, vti ponunt Græca Roman.

vers. 1. *Anno quarto regnantibus Ptolemæo & Cleopatra*, in Ægypto. Illo enim æuo à primo Ptolemæo Lagi rege Ægypti cæteri omnes ſequentes vocati ſunt Ptolemæi, reginæ vero Cleopatræ. Hic Ptolemæus fuit is, qui cognominatus eſt Philometor ſextus ab Alexandro magno; ac Iudæis impenſe fauit, imò omne regnum ſuum gubernandum commiſit, ac Duces militiæ ſuæ conſtituit Oniam & Doſiſteum Iudæos, teſte Ioſepho lib. 2. contra Appion. Incertum eſt, an hic Doſitheus ſit idem cum Doſitheo ſacerdote, qui epiſtolam *phurim* id eſt ſortium à Mardochæo Hebr. ſcrip- B tam, & à Lyſimacho in Græcum cōuerſam tulit in Ieruſalem, vti hîc dicitur. Porrò hic verſus non eſt Mardochæi, nec additus à Sept. hi enim vixerunt ante Philometorem ſub Ptol. Philadelpho, ſed ab aliquo poſteriore Criba-hagiographo hiſtoriæ cauſa interiectus.

vers. 2. *Anno ſecundo.* Hîc incipit epiſtola Mardochæi, quæ ſcripta fuit anno 2. Artaxerxis, id eſt Darij Hyſtaſpis imperantis in Perſide. Artaxerxes enim erat commune nomen regum Perſarum, ſicut Aſſuerus Medorum, vti dixi. Erat enim idem annus, quo Darius conceſſit Iudæis facultatem reſumendi fabricam templi, quam A inchoarat Cyrus, ſed inhibuerat eius filius Cambyſes, vt patet 1. Eſdræ c. 4. & 6.

Et hoc eius ſomnium fuit: Apparuerunt voces, & tumultus, & tonitrua, & terræmotus, & conturbatio ſuper terram. Hæc omnia ſignificabant tumultus & conturbationes, quos Aman excitauit contra Iudæos per edictum iubens omnes occidi. Erant enim multa centena Iudæorum millia, qui omnes erant necandi cum vxoribus, filijs, filiabus, & ancillis. Cogita quanta in eis fuerit conſternatio, tumultus, & comploratio. vers. 5.

Paratique contra ſe in prælium: Græcè; *Proceſſerunt præliari vtrique*; Nimirum Mardochæus contra Aman. vers. 6.

Vt pugnarent contra gentem iuſtorum, puta contra Iudæos, qui erant populus fidelis Dei cultui dicatus. vers. 7.

Fons paruus creuit in fluuium maximum, &c. vers. 10.

Lux & ſol ortus eſt, & humiles (Iudæi) *exaltati ſunt, & deuorauerunt inclytos*, nimirum Aman cum eius aſſeclis, cæteriſque ſibi aduerſantibus. vers. 11.

Fons paruus fuit Eſther cum ſuis Iudæis, quæ primò vilis & exilis creuit in fluuium, imò in lucem & ſolem conuerſa eſt, cum effecta regina Mardochæum & Iudæos extulit, vt de Aman & hoſtibus ſuis eos mactando triumpharent. Alludit ad fonticulos, qui in profundis locis,

vt puteis

vt puteis & antris, modicè exiliunt, ideoque obscuri sunt & tenebrosi; sed dum afluxu victinarum aquarum crescunt, fiunt lympidi & lucidi iuxta illud: *Fons erat illimis nitidis argenteus vndis*, imò fiunt fulgidi instar solis, præsertim dum radiis solis ita verberantur, vt sol in eis vel iridem vel seipsum exprimat, vt fit in parelio, quando, sol in nubibus aqueis rarefactis transparens alium quasi solem in eis spectandum exhibet. Simili enim modo Esther post adeptum regnum maiestate & gloria refulsit quasi sol vide dicta c. præced. v. 7.

A *Cogitabat, quid Deus facere vellet, & fixum habebat in animo*, inuestigare, & scrutari somnij significationem, *scire cupiens quid significaret somnium*. Hinc patet Mardochæum cum primò vidit somnium eius significationem non intellexisse, sed sensim ex rerum euentu, & Dei instinctu eam cognouisse: Sentiebat tamen in genere sibi à Deo inspirari, aliquid magni in fauorem Iudæorum eo significari. Vnde Iosippus filius Gorionis lib. 2. c. 2. *Cum Aman*, ait *Mardochæo tam infensus esset, ait ad suam Esther, impletur somnium, quod narraui tibi in diebus iuuentutis tua.*

CAPVT DVODECIMVM.

SYNOPSIS.

Mardochæus Assuero per Estherem reuelat coniurationem eunuchorum contra eum, de qua c. 2. 21. quare ordine historico eò loci hoc caput inserendum est: quæ enim ibi strictim dicta sunt, hîc fusius enarrantur.

Sup. 2. d. 21. & 6. 4. 2. 1. MOrabatur autem eo tempore in aula regis, cum Bagara & Thara eunuchis regis, qui ianitores erant palatij. 2. Cúmque intellexisset cogitationes eorum, & curas diligentiùs peruidisset, didicit quòd conarentur in regem Artaxerxem manus mittere, & nunciauit super eo regi. 3. Qui de vtroque habita quæstione, confessos iussit duci ad mortem. 4. Rex autem quod gestum erat scripsit in commentariis: sed & Mardochæus rei memoriam litteris tradidit. 5. Præcepitque ei rex, vt in aula palatij moraretur, datis ei pro delatione muneribus. 6. Aman verò filius Amadathi bugæus, erat gloriosissimus coram rege, & voluit nocere Mardochæo & populo eius, pro duobus eunuchis regis qui fuerant interfecti.

Hucusque proœmium.

Quæ sequuntur, in eo loco posita erant, vbi scriptum est in volumine,
Et diripuerunt bona, vel substantias eorum.
Quæ in sola vulgata editione reperimus.
Epistolæ autem hoc exemplar fuit.

vers. 5. *Atis pro delatione muneribus*, exiguis & parui momenti: nam postea maiora dedit, vt patet c. 6. v. 3. Aut potius est prolepsis, siue anticipatio: munera enim hæc data videntur Mardochæo non statim à delatione, sed diu post, cum scilicet rex legens Annales intelligeret, nihil mercedis Mardochæo pro delatione datum fuisse, vti narratur c. 6. 3.

vers. 6. *Aman Bugæus Cur.* *Aman verò filius Amadathi Bugeus erat gloriosissimus*. Cur Aman vocatur Bugæus? Respondent aliqui: vocatur Bugæus, id est filius Bo-
Resp. 1. gis. Bogim enim magnifecit Xerxes teste Herodoto lib. 7. & 8. Bogem quoque fuisse Macedonem vti erat Aman liquet ex eo, quod addit Herodot. cum fuisse oriundum ex vrbe Sion, id est Amphioli, quæ vrbs est Macedo-
2. & verè. niæ, quam præterfluit Arymon fluuius. Verùm hæc contigerunt ante Xerxem sub Dario patre Xerxis, vt ostendi in Proœmio. Dico

A ergo *Bugæus*, vel vt aliqui legunt, *Vgæus* idem est quod *Agagæus*, id est oriundus ex stirpe Agag regis Amalec. Id ita esse liquet ex eo, quòd τὸ Bugæus non sit in Hebr. sed acceptum ex Sept. qui c. 3. v. 1. pro *ex stirpe Agag* vertunt *Bugæus*. Nam ex Agag dempto primo Aleph per Aphæresin fit *Gag*, vel *Gog*, vti pro *Agag* vertunt Sept. Num. 24. v. 7. Iam ex *Gog* fit *Gogæus*, & inde *Bogæus* vel *Bugæus*. Nam littera b. subinde commutatur cum g. vt docet S. Hier. in locis Hebr. vbi Gobel, siue Gyblum, quod est apud Ezech. in Hebr. ait esse *Byblum*, vrbem
B celebrem Phœniciæ. Plura similia exempla commutationis litteræ b. in g. affert Angelus Caninius in Hellenismo. Licet enim Aman stirpe proxima fuerit Macedo, vt dicitur c. 16. 10. tamen prisca prosapia & origine fuit Amalecita ex stirpe Agag vt dixi c. 3. 1. Potest secundò τὸ *Bugæus* esse nomen non proprium, nec patronymicum, sed appellatiuum; vnde Roman. illud scribunt per minusculum b. vt significet

magnum iactatorem & gloriosum, qualis hîc A dicitur fuisse Aman, vt τὸ *bugaus* componatur ex βοῦ, quæ particula Græcis auxesin affert à βοῦς, id est bos, q. d. bouina magnitudine, & γαίω, id est glorior, iacto, vt *bugaus* sit idem quod *bouine*, hoc est immaniter *se iactans*. Vnde Plutar. in quæst. Græc. *Bubalum*, inquit *dicunt pro magno*, *sicut Poëta* (Homerus Agamemnonem) *dixit* βοῶπιν, *id est bouinis, hoc est magnis prædictum oculis*, *& bugaum qui se gloriosè iactaret.* Hinc Homerus Iliades. βουγάϊε vocat magnum iactatorem. Hinc & Italicum *bugia*, id est mendacium: gloriosi enim thrasones, qui magna de se iactant, vti Aman multa mentiuntur; Itali enim multos voces accipiunt à Græcis, vtpote in Italia habitantibus. Vnde & Calabria, in qua docuit Pythagoras, dicta est magna Græcia.

Pro duobus eunuchis, suspensis per delationem Mardochæi. Nam hi erant amici & fœderati Aman, vt dixi c. 2. v. 21.

CAPVT DECIMVM TERTIVM.

SYNOPSIS.

Exemplar epistolæ Assueri missæ ab Aman ad communem Iudæorum cædem, quæ ordine historico inserenda est c. 3. v. 14. vt ibidem inserant Græca Roman. Deinde v. 8. subijcitur oratio Mardochæi pro hac cæde auertenda, quæ ordine historico collocanda est post caput 4.

1. Rex maximus Artaxerxes ab India vsque Æthiopiam, centum viginti septem
prouinciarum principibus & ducibus, qui eius imperio subiecti sunt, salutem.
2. Cùm plurimis gentibus imperarem, & vniuersum orbem meæ ditioni subiugassem, volui nequaquam abuti potentiæ magnitudine, sed clementia & lenitate gubernare subiectos, vt absque vllo terrore vitam silentio transigentes, optata cunctis mortalibus pace fruerentur.
3. Quærente autem me à consiliariis meis, quomodo posset hoc impleri, vnus qui sapientia & fide ceteros præcellebat, & erat post regem secundus, Aman nomine,
4. indicauit mihi in toto orbe terrarum populum esse dispersum, qui nouis vteretur legibus, & contra omnium Gentium consuetudinem faciens, Regum iussa contemneret, & vniuersarum concordiam nationum sua dissensione violaret.
5. Quod cùm didicissemus, videntes vnam gentem rebellem aduersus omne hominum genus peruersis vti legibus, nostrisque iussionibus contraire, & turbare subiectarum nobis prouinciarum pacem atque concordiam,
6. iussimus, vt quoscumque Aman, qui omnibus prouinciis præpositus est, & secundus à rege, & quem patris loco colimus, monstrauerit, cum coniugibus ac liberis deleantur ab inimicis suis, nullusque eorum misereatur, quartadecima die duodecimi mensis Adar anni præsentis:
7. vt nefarij homines vno die ad inferos descendentes, reddant imperio nostro pacem, quam turbauerant.

Hucusque exemplar epistolæ.

Quæ sequuntur, post eum locum scripta reperi vbi legitur,
Pergensque Mardochæus, fecit omnia quæ ei mandauerat Esther.

Nec tamen habentur in Hebraico, & apud nullum penitus feruntur interpretum.

8. Mardochæus autem deprecatus est Dominum, memor omnium operum eius,
9. & dixit: Domine Domine rex omnipotens, in ditione enim tua cuncta sunt posita, & non est qui possit tuæ resistere voluntati, si decreueris saluare Israël.
10. Tu fecisti cælum & terram, & quidquid cæli ambitu continetur.
11. Dominus omnium es, nec est qui resistat maiestati tuæ.
12. Cuncta nosti, & scis quia non pro superbia & contumelia, & aliqua gloriæ cupiditate, fecerim hoc, vt non adorarem Aman superbissimum,
13. (libenter enim pro salute Israël etiam vestigia pedum eius deosculari paratus essem,)
14. sed timui ne honorem Dei mei transferrem ad hominem, & ne quemquam adorarem, excepto Deo meo.
15. Et nunc Domine rex Deus Abraham, miserere populi tui, quia volunt nos inimici nostri perdere, & hereditatem tuam delere.
16. Ne despicias partem tuam, quam re-

demisti

demiſti tibi de Ægypto. 17. Exaudi deprecationem meam, & propitius eſto ſorti & funiculo tuo, & conuerte luctum noſtrum in gaudium, vt viuentes laudemus nomen tuum Domine, & ne claudas ora te canentium. 18. Omnis quoque Iſrael pari mente & obſecratione clamauit ad Dominum; eò quod eis certa mors impenderet.

verſ. 2. *Itam ſilentio*, id eſt quietè ſine turbis & tumultibus *tranſigentes in pace* & tranquillitate, vt habent Græca.

verſ. 6. *Deleantur 14. die menſis 12. Adar.* Nam 13. die iuſſi ſunt inchoare cædem, ſed die 14. eandem perficere, vti ſorte commutata feciſſe Iudæos patet c. 9. 17. nil ergo hæc antilogia habet vitium, vt ſuſpectam faciat auctoritatem & fidem horum capitum, vt volunt Nouantes.

verſ. 8. Recitatur hoc verſu oratio Mardochæi: ante quam S. Hier. ita præfatur: *Hæc non habentur in Hebraico*, ſcilicet illo breuiori quo vſus fuit S. Hier. *nec apud vllum feruntur interpretum*, tuminirum Aquilam, Symmachum, Theodotionem, Quintam, & ſextam editionem, & ſimiles. Nam excipiendi ſunt Sept. quia ex eis hæc tranſtulit S. Hier. nam ante eum verſio Sept. erat vulgata, qua vtebatur Eccleſia: ex vulgata autem hæc ſe tranſtuliſſe fatetur S. Hier. in Prooemio c. 15.

Porrò hæc oratio Mardochæi pia eſt, neruoſa, & ardens, quam proinde vſurpat Eccleſia in Miſſa feria quarta poſt Domin. 2. Quadrageſimæ; ex quo liquet illam, vti & cætera horum capitum eſſe Scrip. Canonicam iuxta decretum Concilij Trident. ſeſſ. 4.

verſ. 13. *Libenter enim pro ſalute Iſrael etiam veſtigia pedum* A *eius deoſculari paratus eſſem. veſtigia* vel propriè accipe, quæ pede pulueri vel terræ imprimuntur; vel Metonymicè ipſos pedes pedumque plantas, quibus hæc veſtigia terræ imprimuntur. Vnde Ioſippus Gorionides habet: *Paratus fuiſſem lingere calceum, qui in eius eſt pedibus, & puluerem quem ipſe calcaſſet.* Alludit ad illud Iſaiæ 49. 23 *Vultu in terram demiſſo adorabunt te, & puluerem pedum tuorum lingent.* Et ad illud Pſal. 41. *Coram illo procident Æthiopes, & inimici eius terram lingent.* ita Serarius & Sanchez, qui multis exemplis oſtendit veſtigium ſæpè ſumi pro pede veſtigium imprimente terræ; id eſt pro planta pedis, quæ terram premit & lutum ſordeſque colligit: hanc enim oſculari actus eſt ſummæ B demiſſionis & venerationis.

Sed timui ne honorem Dei mei, puta cultum latriæ ſoli Deo debitum *transferrem ad hominem.* Volebat enim Aman adorari vt Deus, vt oſtendi c. 3. 2. verſ. 14.

Ne deſpicias partem tuam, ſcilicet hæreditariam, id eſt populum Iſrael, quem tibi in hæreditatem & peculium, quaſi proprium & peculiarem ex omnibus gentibus ſelegiſti. verſ. 16.

Et ne claudas, Græcè *ne perdas*, id eſt ne claudi & perdi ſinas *ora te canentium.* Sic enim amplius tibi canere non poterunt; itaque laus tua peribit & tibi & nobis.

CAPVT DECIMVM QVARTVM.

SYNOPSIS.

Eſtheris oratio & planctus, quæ orationi Mardochæi ſubnectenda eſt poſt c. 4. vti in Græco Rom. ſubnectitur.

1. Eſther quoque regina confugit ad Dominum, pauens periculum, quod imminebat. 2. Cumque depoſuiſſet veſtes regias, fletibus & luctui apta indumenta ſuſcepit, & pro vnguentis variis, cinere & ſtercore impleuit caput, & corpus ſuum humiliauit ieiuniis: omniaque loca, in quibus antea lætari conſueuerat, crinium laceratione compleuit. 3. Et deprecabatur Dominum Deum Iſrael, dicens: Domine mi, qui rex noſter es ſolus, adiuua me ſolitariam, & cuius præter te nullus eſt

* Deut 4. c. 3. auxiliator alius. 4. Periculum meum in manibus meis eſt. 5. * Audiui à patre meo, quòd tu Domine tuliſſes Iſrael de cunctis Gentibus, & patres noſtros ex omnibus retro maioribus ſuis, vt poſſideres hæreditatem ſempiternam, feciſtique eis ſicut locutus es. 6. Peccauimus in conſpectu tuo, & idcirco tradidiſti nos in manus inimicorum noſtrorum: 7. coluimus enim deos eorum. Iuſtus es Domine: 8. & nunc non eis ſufficit, quòd duriſſima nos opprimunt ſeruitute, ſed robur manuum ſuarum, idolorum potentiæ deputantes, 9. volunt tua mutare promiſſa, & delere hæreditatem tuam, & claudere ora laudantium te, atque extinguere gloriam templi & altaris tui, 10. vt aperiant ora Gentium, & laudent idolorum fortitudinem &, prædicent carnalem regem in ſempiternum. 11. Ne tradas Domine ſceptrum tuum his, qui non ſunt, ne rideant ad ruinam noſtram: ſed con-

uerte consilium eorum super eos, & eum, qui in nos cœpit sæuire, disperde.
12. Memento Domine, & ostende te nobis in tempore tribulationis nostræ, & da mihi fiduciam Domine rex deorum, & vniuersæ potestatis: 13. tribue sermonem compositum in ore meo in conspectu leonis, & transfer cor illius in odium hostis nostri, vt & ipse pereat,& ceteri qui ei consentiunt. 14. Nos autem libera manu tua, & adiuua me, nullum aliud auxilium habentem, nisi te, Domine qui habes omnium scientiam, 15. & nosti quia oderim gloriam iniquorum, & detester cubile incircumcisorum,& omnis alienigenæ. 16. Tu scis necessitatem meam, quòd abominer signum superbiæ & gloriæ meæ, quod est super caput meum in diebus ostentationis meæ, & detester illud quasi pannum menstruatæ, & non portem in diebus silentij mei, 17. & quòd non comederim in mensa Aman, nec mihi placuerit conuiuium regis, & non biberim vinum libaminum: 18. & nunquam læta fit ancilla tua, ex quo huc translata sum vsque in præsentem diem, nisi in te Domine Deus Abraham. 19. Deus fortis super omnes, exaudi vocem eorum qui nullam aliam spem habent, & libera nos de manu iniquorum, & erue me à timore meo.

vers. 1. *Auens periculum.* Sept. *in agone mortis comprehensa*, qualis fuit agonia & oratio vltima Christi in horto.

vers. 2. *Humiliauit ieiunijs. ieiunijs* non est in Græco, sed intelligitur: Hebræi enim humiliationem corporis vocant ieiunium: nil enim ita carnem deprimit ac ieiunium: vnde Hebræi ieiunium ab Esther indictum die 13. Adar appellant *taanith Esther*, id est humiliationem hoc est ieiunium Estheris. Sapienter S. Ambr. Epist. 88. *Esther*, inquit, *regem superbum suis inclinauit ieiunijs*; qua de re plura dixi c. 4. in fine.

Crinium laceratione. Solebant veteres in grandi calamitate & planctu manus complodere, pectus tundere, genas vellere, crines lacerare B ex doloris vehementia vt omnes ad commiserationem & complorationem commouerent, vti de se narrat Esdras lib. 1. c. 9. & de Alexandra Hircani filia & socru Herodis, ac Salome sorore Herodis refert Iosephus lib. 15. c. 11. & lib 16. c. 11.

vers. 3. *Adiuua solitariam*, tum quia in aula regis gentilis sola sum Iudæa; tum quia omni humano auxilio sum destituta, vt sequitur; tum quia nullius hominis sed Dei solius alloquium & consolationem desidero. Iosippus ait Estherem sic orasse: *Ego hic habito sola, ego in domo regis sola, absque patre & absque matre sum. Sicut pupilla paupercula, quæ ostiatim mendicat, ita ego mendico miserationes tuas fenestratim*, id est per singulas fenestras ab vna in aliam pergens: vt in C cælum prospiciam, indeque auxilium tantæ afflictionis à Deo exspectem & spectem; hac enim de causa solebant Iudæi orantes solaria conscendere, & per fenestras in cælum prospicere, vti fecit Iudith c. 8. 5. Daniel c. 6. 10. imò Christus hac de causa montes conscendebat, ibique *erat pernoctans in oratione Dei*, Lucæ 6. 12.

vers. 4. *Periculum meum.* (Iosippus *anima mea*) *in manibus meis*, id est præsentissimum & summum est: quod enim in manibus gestatur, facile effundi, vel à fure aut hoste eripi & auferri potest. Sic Dauid fugiens Saulem & hostes quærentes eum occidere, ait Psal. 118. v. 109. *Anima mea in manibus meis*, id est vita mea est in summo periculo, vt eam manu gestare videar, & cuiuis eam auferre volenti offeram.

A *Colimus enim Deos eorum*, non ego, sed maiores nostri in Ierusalem sub Manasse, aliisque regibus idololatris, ita Iosippus Gorionides. vers. 7.

Robur manuum suarum idolorum potentiæ deputantes, hoc est vt vertit Iosippus: *Ecce ipsi* (Aman eiusque asseclæ) *non dicunt te ô Domine nos in manus suas tradidisse; sed idolis suis* (Mithræ, id est solis) *id acceptum ferunt.* vers. 8.

Volunt tua mutare promissa, quibus tu patribus nostris Abrahæ, Isaac, Iacob, Moysi, &c. promisisti te fore Deum & protectorem nostrum: *& delere hæreditatem tuam*, id est populum Israel, qui quasi tuum peculium te solum vt Deum & Dominum suum agnoscit & colit: *atque extinguere gloriam templi & altaris tui*, iam recenter in Ierusalem ab hoc Assuero, id est Dario Hystaspis reædificati 1. Esdiæ 6. Si enim Dario persuasisset Aman perdere Iudæos omnes in Perside, non stetisset hîc eius odium, sed & Ierusalem cum templo euerti curasset. vers. 9.

Et prædicent carnalem regem, Darium vel Aman, qui quasi rex & tyrannus nobis dominatur, vt *prædicent* eum nobis, nostroque Deo potentiorem nos omnes occidisse & exterminasse. vers. 10.

Ne tradas sceptrum tuum his qui non sunt, id est falsis Diis & idolis qui non sunt Dij, vt eis ascribatur diuinitas & omnipotentia tua; q. d. ne siuas dæmonibus quasi Diis attribui potentiam diuinam, quasi per illam Aman eos colens nos perdiderit, vt dæmones de te ô Domine triumphent, ac pro te vt Dij colantur. vers. 11.

Tribue sermonem compositum in ore meo in conspectu leonis, q. d. ita apposité compone & dispone verba mea in ore meo, vt Darij mariti mei qui terribilis est vt leo animos mitigem, & ad me meorumque Iudæorum misericordiam inflectam. Hinc S. Aug. lib. 1. de doct. Christiana c. 15. docet concionatorem idem quod Esther hîc ante concionem debere à Deo flagitare, vt nimirum ita componat verba in ore suo, vt auditorum mentes penetrent, feriant, & compungant. Ecce Esther accedens ad Darium non vocata, tremit vt capella coram leone, quasi ab eo deuoranda; ideoque tota afflicta & compuncta vnius Dei opem ardentissimè implorat & impetrat. Sic S. Paulus Neronem vocat leonem dicens: *Liberatus sum de ore leonis* 2. Thimot. vers. 13.

4. Nam

4. Nam vt dicitur Prouer.20.3. *Sicut rugitus leonis ita & terror regis.* Id in Dario parebit c. seq.

vers. 15. *Nosti quia oderim gloriam iniquorum, & detester cubile incircumcisorum*, q. d. Ego quia sum fidelis & Dei cultrix detestor coniugium & copulam cum Dario infideli & idololatra, sed tamen eam admitto & permitto necessitate adacta, vt eum mihi meisque Iudæis placem & concilicm.

vers.16. *Tu scis necessitatem meam*, qua compellor me vt reginam regaliter more Persico ornare, vt regi marito meo placeam, quod vtique nollem, nec facerem, nisi necessitas hæc me cogeret. Hinc S. Aug. epist. 199. ad Ecdiciam eam reprehendit, B quod vni Deo placere volens indiscreto zelo habitum monachæ assumeret, & sua in pauperes distribuens inscio marito ei displiceret, eique adulterandi occasionem daret.

Quod abominer signum superbiæ meæ, quod est super caput meum in diebus ostentationis meæ, eum scilicet in publico vel coram rege compareo, meque vt reginam in habitu ornatuq; regali ostendo. Signum superbiæ vocat regiam cidârim siue coronam, quam celsam & auro gemmisque distinctam in capite quasi turrim gestabat, vti etiamnum nonnullæ caput ita ornant & attollunt, vt turritæ vel turrigeræ esse videantur, de quibus Iuuen. Sat. 10.

Tot premit ordinibus, tot adhuc compagibus altum
Turrificat caput, Andromachen à fronte videbis,
Post minor est, aliam credas.

Et detester illud quasi pannum menstruatæ. Græcè *quasi pannum menstruorum*, id est pannum infectum sanguine menstruo, qui sordidissimus, fœtidissimus, imò venenatus & plane abominabilis est, vti multis ostendit Plin. lib. 7. c.19. Audi S. Aug. epist.199. iam citata: *Esther illa regina deum timens, deum colens, deo subdita, marito regi alienigenæ non eundem secum colenti Deum, ta*A*men subiecta seruiebat; quæ cum extremo periculo, non suo tantum, sed etiam gentis suæ, qui tunc erat populus Dei, domino prosterneretur orando, in ipsa oratione sua dixit, ita sibi esse ornatum regium, sicut pannum menstrualem: & ita orantem confestim exaudiuit, qui cordis inspector eam verum dicere sciuit. Et vtique maritum habebat multarum mulierum virum, & deorum alienorum falsorumque cultorem.*

Et non portem in diebus silentij mei; quibus scilicet domi in cubiculo meo vt priuata persona
quiesco & delitesco. vers. 17.

Et non biberim vinum libaminum, scilicet idolis
oblatum & prælibatum. vers. 18.

Et nunquam lætata sit ancilla tua ex quo huc (in aulam & thronum regium) *translata sum vsque in præsentem diem nisi in te Deus Abraham*, q. d. sicut Abraham vni Deo credidit, in eoque solo sperauit, omniaq; bona sua in eodem collocauit, vt de nullo alio gauderet, quàm in Deo & de Deo suo: sic & ego nunquam lætata sum in honore & ornatu regio, nec in diuitijs & delitijs regalibus; vtpote exilibus, caducis, & vanis, sed in te solo Domine Deus; tu enim mihi es omnis honor, omnis decor, omnis voluptas, omnis opulentia, omnis suauitas, omne bonum; idque solidum, stabile, immensum, & sempiter- C num. Magna fuit Estheris animæ puritas, sinceritas, charitas, sanctitas, vt ex his verbis liquet. Discamus ab ea in nulla re mundi lætari, sed in solo Deo; Vti Dauid hortatur dicens: *Lætamini in Domino & exultate iusti.* Et: *Delectare in Domino, & dabit tibi petitiones cordis tui* Psal. 36. 4. Et Paulus: *Gaudete in Domino semper, iterum dico gaudete.* Philip. 4. vide ibi dicta: Deus enim solus est verum cordis gaudium, imò mare & oceanus vti bonorum, ita & gaudiorum omnium. Ipse solus immēsis gaudijs implet omnes sensus & sinus animæ nostræ. Iesus mel in ore, melos in aure, iubilus in corde, ait S. Bern.

CAPVT DECIMVM QVINTVM.

SYNOPSIS.

Esther ornatu regio sistit se Assuero, sed terribili eius aspectu perculsa semel & iterum quasi exanimata corruit: Vnde Assuerus accurrens ei blanditur, eamque sibi restituit.

Hæc quoque addita reperi in editione vulgata.

1. ET mandauit ei (haud dubium quin Esther Mardochæus) vt ingrederetur ad regem, & rogaret pro populo suo & pro patria sua. 2. Memorare (inquit) dierum humilitatis tuæ, quomodo nutrita sis in manu mea, quia Aman secundus à rege locutus est contra nos in mortem: 3. & tu inuoca Dominum, & loquere regi pro nobis, & libera nos de morte.

Necnon & ista quæ subdita sunt.

4. Die autem tertio deposuit vestimenta ornatus sui, & circumdata est gloria sua.
5. Cumque regio fulgeret habitu, & inuocasset omnium rectorem & saluatorem
Deum, assumpsit duas famulas, & 6. super vnam quidem innitebatur, quasi præ
deliciis & nimia teneritudine corpus suum ferre non sustinens: 7. altera autem famularum sequebatur dominam, defluentia in humum indumenta sustentans. 8. Ipsa

autem roseo colore vultum perfusa, & gratis ac nitentibus oculis, tristem celabat ani-
mum, & nimio timore contractum. 9. Ingressa igitur cuncta per ordinem ostia,
stetit contra regem, vbi ille residebat super solium regni sui, indutus vestibus regiis,
auroque fulgens, & pretiosis lapidibus, eratque terribilis aspectu. 10. Cumque
eleuasset faciem, & ardentibus oculis furorem pectoris indicasset, regina corruit, &,
in pallorem colore mutato, lassum super ancillulam reclinauit caput. 11. Conuertit-
que Deus spiritum regis in mansuetudinem, & festinus ac metuens exiluit de solio,
& sustentans eam vlnis suis, donec rediret ad se, his verbis blandiebatur: 12. Quid
habes Esther? Ego sum frater tuus, noli metuere. 13. Non morieris: non enim
pro te, sed pro omnibus hæc lex constituta est. 14. Accede igitur, & tange scep-
trum. 15. Cumque illa reticeret, tulit auream virgam, & posuit super collum
eius, & osculatus est eam, & ait: Cur mihi non loqueris? 16. Quæ respondit:
Vidi te domine quasi Angelum Dei, & conturbatum est cor meum præ timore glo-
riæ tuæ. 17. Valde enim mirabilis es domine, & facies tua plena est gratiarum.
18. Cumque loqueretur, rursus corruit, & penè exanimata est. 19. Rex autem
turbabatur, & omnes ministri eius consolabantur eam.

Oc caput inserendum est c. 5. 2. A nam quæ ibi breuius dicta sunt hic fusius recensentur.

vers. 1. *Nutrita sis in manu mea*, per manum meam, id est per me, meamque opem & operam: quanquam & propriè infantes gestantur manu sinuque nutricum (qualis Estheri fuerat Mardochæus) ibique nutriuntur.

Locutus est contra nos in mortem, id est ad mortem, vt nos morti addixerit per regis edictum.

vers. 4. *Deposuit vestimenta ornatus sui* modesti & mæsti, quoad luctum & pænitentiam induta & ornata erat. Vnde Græcè est: *Deposuit vestimenta luctus*.

Circumdata est gloria sua, id est gloriosa corona B regia, cæterisque vestibus aureis & gemmeis, vtpote regalibus se induit, sic Iob c. 19. 9. ait: *Spoliauit me gloria mea*, quam explicans subdit: *& abstulit coronam de capite meo*: Iob enim erat rex, & corona regia coronabatur.

vers. 6. *Et super vnam quidem innitebatur quasi præ delitijs*. Græcè ὡς τρυφερευομένη, id est quasi delicatè agens, delicate se regens, *& nimia teneritudine corpus suum ferre non sustinens*. Assumpsit Esther speciem hanc teneritudinis, vt per eam Assuerum commoueret ad misericordiam. Et verè erat tenera & debilis, tum ex sexu, tum ex ieiunio, tum ex metu vnde & corruit.

vers. 8. *Tristem celabat animum & nimio timore contractum*: nouerat enim Darium esse terribilem; ac edi- C ctum eius de nece Iudæorum iam latum & promulgatum, ex lege Persarum non posse reuocari: rursum capitale esse regem adire, nisi quis ab eo vocatus esset: Quare sciens certum se adire capitis periculum, plena erat timore & trepidatione, ne res malè cederet, ac rex excandescens iuberet illico edictum suum de Iudæis mactandis executioni mandari. Vnde sequitur.

vers. 9. *Ingressa igitur cuncta per ordinem ostia stetit contra regem*. Verisimile est Estherem trepidantem non prope accessisse ad regem, sed terribili eius aspectu conterritam stetisse eminus ad ostium, quod erat ex aduerso regis in solio residentis. Vnde c. 5. 1. dicitur stetisse *in atrio domus regiæ, quod erat interius contra Basilicam regis*.

vers. 10. *Cumque eleuasset faciem, & ardentibus oculis furorem pectoris indicasset*, quem conceperat ait Iosippus, æquè ac Iosephus, ex eo quòd Esther non vocata contra legem ad se ingressa esset, putans se ab Esther contemptum. Reges Persarum enim magnam, imò diuinam maiestatem præ se ferebant, & magnam reuerentiam, imò latriam à suis exigebant volentes adorari vt Dij. Accedebat, quòd darius natura erat cholericus & ferox, vt patet ex eo quod de ipso narrat Seneca lib. 3. de Ira c. 16. *Cum bellum*, inquit, *Scythis indixisset Orientem cingentibus rogatus ab Obazo nobili sene, vt ex tribus liberis vnum in solatium patri relinqueret, duorum opera vteretur, plusquam rogatus pollicitus, omnes se dixit illi remissurum: & occisos in conspectu parentis abiecit, crudelis futurus, si omnes abduxisset*. Subdit simile de Xerxe Darij filio; *qui Phythio*, inquit, *quinque filiorum patri vnius vacationem petenti, quem vellet eligere permisit. Deinde quem elegerat in partes duas distractum ab vtroque viæ latere posuit, & hac victima lustrauit exercitum*. Darij ferocia.

Regina corruit. Suspicantur aliqui illam simulasse deliquium animi, vt iram regis flecteret. Verùm pallor & ea quæ secuta sunt, indicant verum fuisse deliquium. Nam vt præcessit, ipsa accessit nimio timore contracta; deinde videns regem in tanta maiestate scintillantibus & furibundis oculis se intueri; tremore perculsa, quasi exanimata corruit. Maiestas enim regia mirè percellit accedentes ad eam. Narrarunt viri graues, qui alias neminem metuebant, solebantque cum Principibus libere & familiariter agere, cum ad Philippum secundum Hispan. regem aliquid petituri accederent, ac rex in eos oculos suos cum regia grauitate defigeret, consternatos obmutuisse, ac licet rex comiter eos inuitaret, vt sua proponerent; tamen ne verbum quidem affari potuisse.

vers. 11. *Conuertitque Deus spiritum regis in mansuetudinem*. *Conuertit* tum per miserabilem aspectum collabentis reginæ, tum per internum instinctum & impulsum quo eum flectebat ad commiserationem, vt iram commutaret in mansuetudinem & blanditias. *Cor regis* enim *in manu Domini quocunque voluerit inclinabit illud*. Prouet. 21. 1.

uer. 21. 1. præsertim quia videbat Assuerus A Estherem ex contemptu non accessisse, vt putabat, sed summè se metuere & reuereri (hoc enim reges quærunt) adeoque ex reuerentia & tremore corruere & deliquium pati.

vers. 12. *Frater id est maritus. Cur.* *Quid habes Esther? Ego sum frater tuus.* Frater, id est maritus qui te amo non vt maritus & dominus, sed vt frater, socius & æqualis. Nota coniuges subinde se mutuo compellare fratres & sorores, idque partim pudicitiæ & castitatis; partim beneuolentiæ & arcti amoris coniugalis causa, præsertim quia prima mundi post Adam & Euam connubia fuere fratrum & sororum. Sic sponsa in Canticis à sponso vocatur soror, sic sapientia vocatur sponsa sapientis B Sap. 8. 2. Eadem amica & soror nominatur Prouer. 7. 4. Denique (quod huic loco proprium est) Persæ solebant sorores accipere in vxores teste S. Hier. lib. 2. contra Iouin. Idem ex Herod. Agathia, Clemente Alex. Diogene Laertio docet Brissonius lib. 2. de regno Pers. p. 214.

vers. 15. *Et osculatus est eam,* quasi sponsam dilectam, vt hisce blanditijs eam quasi exanimem sibi redderet. Esther hîc repræsentat B. Virginē quæ Assuerum, id est Deum iratum toti generi humano ob peccata Adæ & posterorum adiens cum duabus ancillis, hoc est cum duplici creatura, angelica scilicet & humana, ait S. Bonau. in speculo c. 3. Mysticè cum duplici virtute & vita, actiua scilicet & contemplatiua, cumque obsecrans præ sacro numinis metu & reuerentia quasi in deliquium corruit, sed Deus ei blandiens & osculans concessit quod postulabat, nimirum salutem generis humani; ideoque filium suum ei dedit, vt in ea carnem assumens fieret hostia piacularis & redemptor mundi. Hoc est quod ipsa petebat Cant. 1. 1. *Osculetur me osculo oris sui.*

Vidi te Domine quasi angelum Dei, angelica maiestate & splendore refulgentem, ideoque metum & terrorem mihi cæterisque incutientem. vers. 16. Hinc Cosroas rex Persarum gentilis, quem superauit Heraclius Imp. iuxta se miram fabricari iussit sphæram, in qua angeli regem circumstabant. Audi Theophanem, & ex eo Baronium to. 8. Anno Christi 622. *Heraclius victo Cosroha abominandum offendit Cosrohis simulachrum, & effigiem eius in globi formam, referente palatij tholo, tanquam in cælo sedentem. Circum erant Sol, Luna, & astra, quibus ille superstitiosus tanquam Dijs seruiebat, circumstantibus sibi Angelis sceptrigeris. Machinas porrò impius parauerat, quæ eo ex loco guttas pluuiæ instar emitterent, sonitumque tonitrus aemulum ederent. Hæc omnia, ipsamque Ignis ædem totamque vrbem combussit Heraclius.* Ecce vt Cosroas affectarit diuinitatem repræsentando Angelos, tonitrua, & fulmina, quæ Deo sunt propria.

Et facies tua plena est gratiarum, puta plena decoris, splendoris, magnificentiæ, maiestatis, vers. 17. angelicæ & diuinæ potius, quam humanæ. Hac reuerentia & blandiloquentia Esther deliniuit Assuerum, cumque planè sibi deuinxit, vt concederet quidquid illa postularet.

CAPVT DECIMVM SEXTVM.

S·Y N O P S I S.

EPistola Assueri qua renocat prius decretum de Iudæis cædendis ac contrarium edit, scilicet vt Iudæi suos hostes mactent, vtque huius diei memoria festo quotannis recurrente celebretur.

Exemplar epistolæ regis Artaxerxis, quam pro Iudæis ad totas regni sui prouincias misit: quod & ipsum in Hebraico volumine non habetur.

1. REx magnus Artaxerxes ab India vsque Æthiopiam, centum vigintiseptem prouinciarum ducibus ac principibus, qui nostræ iussioni obediunt, salutem dicit. 2. Multi bonitate principum, & honore qui in eos collatus est, abusi sunt in superbiam: & non solum subiectos regibus nituntur opprimere, sed datam sibi gloriam non ferentes, in ipsos, qui dederunt, moliuntur insidias. 4. Nec contenti sunt gratias non agere beneficiis, & humanitatis in se iura violare, sed Dei quoque cuncta cernentis arbitrantur se posse fugere sententiam. 5. Et in tantum vesaniæ proruperunt, vt eos qui credita sibi officia diligenter obseruant, & ita cuncta agunt vt omnium laude digni sint, mendaciorum cuniculis conentur subuertere, 6. dum aures principum simplices, & ex sua natura alios æstimantes, callida fraude decipiunt. 7. Quæ res & ex veteribus probatur historiis, & ex his quæ geruntur quotidie, quo modo malis quorumdam suggestionibus regum studia deprauentur. 8. Vnde prouidendum est paci omnium prouinciarum. 9. Nec putare debetis, si diuersa iubeamus, ex animi nostri venire leuitate; sed pro qualitate & necessitate temporum, vt reipublicæ possit vtilitas, ferre sententiam. 10. Et vt manifestiùs, quod dicimus,

*Sup. 3. 4. intelligatis; * Aman filius Amadathi, & animo & gente Macedo, alienusque à Persarum sanguine, & pietatem nostram sua crudelitate commaculans, peregrinus à nobis susceptus est: 11. & tantam in se expertus humanitatem, vt patet nostet vocaretur, & adoraretur ab omnibus post regem secundus: 12. qui in tantum arrogantiæ tumorem sublatus est, vt regno priuare nos niteretur & spiritu. 13. Nam Mardochæum, cuius fide & beneficiis viuimus, & consortem regni nostri Esther, cum omni gente sua, nouis quibusdam atque inauditis machinis expetiuit in mortem: 14. hoc cogitans, vt illis interfectis, insidiaretur nostræ sollitudini, & regnum Persarum transferret in Macedonas. 15. Nos autem, à pessimo mortalium Iudæos neci destinatos, in nulla penitus culpa reperimus, sed econtrariò iustis vtentes legibus, 16. filios altissimi & maximi, semperque viuentis Dei, cuius beneficio & patribus nostris & nobis regnum est traditum, & vsque hodie custoditur. 17. Vnde eas litteras, quas sub nomine nostro ille direxerat, sciatis esse irritas. 18. Pro quo scelere ante portas huius vrbis, id est, Susan, & ipse qui machinatus est, & omnis cognatio eius pendet in patibulis: non nobis, sed Deo reddente ei quod meruit. 19. Hoc autem edictum, quod nunc mittimus, in cunctis vrbibus proponatur, vt liceat Iudæis vti legibus suis. 20. Quibus debetis esse adminiculo, vt eos, qui se ad necem eorum parauerant, possint interficere tertiadecima die mensis duodecimi, qui vocatur Adar: 21. hanc enim diem, Deus omnipotens, mœroris & luctus, eis vertit in gaudium. 22. Vnde & vos, inter ceteros festos dies, hanc habetote diem, & celebrate eam cum omni lætitia, vt in posterum cognoscatur, 23. omnes, qui fideliter Persis obediunt, dignam pro fide recipere mercedem: qui autem insidiantur regno eorum, perire pro scelere. 24. Omnis autem prouincia & ciuitas, quæ noluerit solemnitatis huius esse particeps, gladio & igne pereat, & sic deleatur, vt non solùm hominibus, sed etiam bestiis inuia sit in sempiternum, pro exemplo contemptus, & inobedientiæ.

vers. 6. *Vm aures Principum simplices, & ex sua natura alios æstimantes callida fraude decipiant.* Hinc discant Principes & quiuis alij, non facile accusationibus & accusatoribus credere, nec nimis vni consiliario confidere, sed plures audiant, si veritatem scire volunt, nam *qui citò credit leuis est corde & minorabitur*. Eccles. 19. 3.

Sic Iosue & Hebræi decepti sunt à Gabaonitis, quia nimis facile eis mentientibus crediderunt, Sic Holophernes cæsus est à Iudith, quia temere ei credidit, sic Sampson à Dalila sua proditus est, quia ei secretum fortitudinis suæ in capillis sitæ credidit. Credidit temere Putiphar vxori accusanti Iosephum de stopro; & Absalon Chusai; & Roboam adolescentibus; ideoq; decepti sunt & in ruinam acti. Denique Aman affectauit regnum Assueri, eo quòd ipse illud totum ipsi credidisset: Idem fecere alij olim, & hoc quoque æuo nostro, qui eum Regibus & Principibus dominarentur, ipsorum ditiones & regna inuaserunt.

vers. 9. *Nec putare debetis si diuersa iubeamus*, reuocando Amani decretum de Iudæis occidendis, *ex animi nostri venire leuitate*, vt legem Persarum, quæ iubet decreta Regum esse irreuocabilia leuiter violemus vel abrogemus; nam decretum pius non fuit regis, sed Amani, qui illud à rege per fraudem & mendacium extorsit; ideoque subreptitium, iniustum, & impium; ac proinde cognita iam veritate, à rege hoc noxo edicto reuocandum & corrigendum.

vers. 10. *Aman gente Macedo*; Licet enim natus esset in Perside, tamen stirpem & originem ducebat à Macedonibus, ac proinde in Macedones quasi in suos ciues erat propensus, ideoque alienus & aduersus Persis, ab eis regnum ad suos Macedones subdolè transferre nitebatur, vt sequitur.

Et spiritu, id est vita.

vers. 12. vers. 14. *Vt interfectis* Iudæis ac præsertim Esthere & Mardochæo fidelissimis amicis meis, & vitæ meæ tutoribus, *insidiaretur solitudini nostræ*, vt me tam fidis custodibus orbatum, quasi solum & carentem fideli custodia per dolum & fraudem occideret; meumque regnum occuparet. Verum id esse liquet ex eo, quòd hæc epistola non tam à rege quàm ab Esther & Mardochæo sit dictata, qui erant probi, veraces & Deum timentes, qui ex secretis Amani epistolis, atque ex complicibus habita quæstione & diligenti examine, fraudes & coniurationem Amani in regem detexerunt & demonstrarunt. Hic verum est illud Eccles. 11. 36. *Admitte ad te alienigenam, & subuertet te in turbine, & abalienabit te à tuis propiis*. vide ibi dicta.

Et regnum Persarum transferre in Macedones. Hinc Scaliger & Serarius putant Assuerum maritum Estheris fuisse Artaxerxem, non longimanum sed Mnemonem, sub quo vixit Philippus pater Alexandri magni, qui regnum Macedonum eousque exiguum & obscurum amplificare & illustrare cœpit.

Verùm dico per Macedones hîc intelligi omnes Græcos, quia inter eos eminebant Macedones: ij ergo præ ceteris omnibus Græcis hîc nominantur, quia Aman erat Macedo, qui proinde pro Persis se vel alium quempiam Macedonem regnare maluisset, quam Athenienſem, Spartanum aut alium Græcum: Græcos autem sub Dario Hystaspis fuisse metuendos, & de Persismalè meritos docet Herodotus lib. 7. pag. 185. Et Diodorus Siculus lib. 11. scribit Xerxem Olimpiade

Olimpiade 75. mouisse arma contra Græcos, assiduos iam tum infestissimosque Persici nominis hostes; vnde Xerxes contra eos duxit vndecies centena millia Persarum, quæ omnia à paucis Græcis cæsa, fusa fugataque fuere. Addit que Xerxis patrem Darium; magnam materiam ad classis Xerxianæ contra Græcos mittendæ ædificationem præparasse Iustinus etiam lib. 2. pag. 34. & 39. docet Darium Hystaspis bella gessisse contra Athenienses, in quo bello asserit iam tum emicuisse virtutem & gloriam Themistoclis adolescentis. Denique quatto anno ante mortem Darius hic cum Græcis dimicauit apud Marathonem, celeberrimo in Græcis Romanisque historijs prælio. vti notauit quoque Seuerus Sulpitius lib. 2. pag. 68.

Consentit Iosippus Gorionides, qui & addit duos illos eunuchos contra Assuerum coniurantes, ideoque per Mardochæum delatos & suspensos, destinasse caput Assueri siue Artaxerxis deferre ad regem Græcorum, vt ei gratificarentur: eunuchos autem hos fuisse propinquos Aman; quia enim tum adhuc (vtpore diu ante Philippum & Alexandrum) obscurissimum erat Macedonum imperium, hinc Aman Macedo illud illustrare voluit translato ad se & suos Macedones nobilissimo Darij & Persarum A imperio, imò monarchia, vti postea transtulit Alexander magnus.

Cuius (Dei) *beneficio & patribus nostris & nobis regnum est traditum.* Patres intellige reges præcedentes, præsertim Cyrum cui Deus per Isaiam c. 45. 1. prædixit & promisit regnum, idque Cyrus agnouit, ideoque Iudæos è Babylone liberos dimisit 1. Esdræ 1. 1. Idem agnouit noster hic Darius vt patet ex hoc loco & ex 3. Esdræ 4. v. 43 & seq. vers. 16.

Et cognatio eius pendet in patibulis. Nota *ἡ cognatio*, id est cognati; nam filij Aman nono mense post hoc edictum, puta mensæ vltimo Adar B occisi & suspensi fuere, vt dixi c. 9. 13. quia vt ait Aman lib. 25. leges apud Persas impendio erant formidatæ, *vtpote per quas ob noxam vnius omnis propinquitas periret.* vers. 18.

Inter ceteros festos dies. Habebant enim Persæ sua festa præsertim Mithræ, id est Soli, quem vt Deum colebant, dicata. Tale quoque fuit festum ob cædem Magorum, quod hic Darius Magis in regno succedens perpetim celebrandum indixerat teste Herod. lib 3. Porrò non mirum Darium iussisse hoc festum victoriæ Iudæorum etiam à Persis Gentilibus celebrari, tum quia ipse totus pendebat à sua Esthere & Mardochæo, tum quia ipse iam verum Deum Hebræorum agnoucrat & colebat, vt patet v. 16. vers. 22.

Machabæum à fortitudine, patrem enim Mathathiam moriturum sic eum affatum fuisse: *O fili mi Iuda, qui ob robur vocaberis Machabæus*, nimirum à rad. מָחָא *macha*, quæ significat extinguere, occidere, delere, vt Machabæus idem sit, quod extinctor & occisor hostium. ita Eusebius lib. [illegible] Hist. c. 10. dicens: *Quem librum Machabæorum intitularunt, eò quòd certamina inibi & agones pro pietate à Machabæis desudati contineantur.* Fauet, quod dicit Mathathias moriturus c. 2. v. 66. exhortans omnes ad legis & gentis suæ tutelam & bellum: *Iudas Machabæus fortis viribus à* *Secunda.* *iuuentute sua sit vobis princeps militiæ.* Rursum Pagnin. in nom. Hebr. deducit nomen *Maccabi* (sic enim scribendum ipse censet) à מַכָּבִּי *maccabi*, id est, *plaga per me*: נָכָה *nacha* enim est ferire, percutere, occidere, vt *Maccabi* sit idem, quod percussor, occisor, qualis fuit Iudas Machabæus, eiusque socij. Hæc duo etyma apposita sunt, vt *Tertia.* ad illa alludi vix sit dubium. Alij *Machabæus* deriuant à verbo Græco μάχομαι, id est pugna, quasi dicas pugnator, athleta, certator. Isidorus Pelusiota lib 3. epist. 4. *Machabæus*, inquit, *lingua* *Quarta.* *Persica dominum sonat.* Insuper alij Machabæus deriuant à כָּאַב *caab*, id est, dolere, vnde Benoni Hiphil מַכְאִיב *macib*, id est, *dolere faciens*, crucians *Quinta.* hostes Israelis. Alij deducunt à חָבַב *chabab*, id est, *amare*, quasi ab amore ardente Dei Iudas dictus sit *Machabæus*, id est, *amator*, vel *Amadeus*. *Sexta.* Alij à מַקֶּבֶת *mackeba*, id est, *malleus*. Iudas enim fuit malleus Gentium.

Septima genuina. Verùm Hebræi & Latini passim tradunt Iudam dictum Machabæum, eo quòd ipse belli sacri contra infideles Antiochi asseclas tesseram, acceperat illud Mosis deuicto Pharaone concinentis Exodi 15. 11. מִי כָמֹכָה בָּאֵלִם יְהוָה *mi camochabaelim Iehoua*, id est, *Quis similis tui in fortibus Domine?* ideoque initiales verborum horum litteras breuitatis studio vexillis suis inscripsisse, nimirum מכבי quæ suppositis punctis vocalibus in vnam distinctionem conflatæ, faciunt מַכַּבִּי *machabi*, id est, Machabæus; vt *machabi* sit quasi idem quòd *Michael*, id est, *quis vt Deus*; quod deinde nomen ad socios & successores transiuit. Id ita esse patet ex sequentibus Iudæ gestis & prælijs, in quibus semper Iudas omnem victoriæ spem in vno Deo collocat, ideoque eum inuocans, quasi leo in hostes irruit, eosque prosternit; idemque fecit ante patris mortem à iuuentute sua, vti ipse pater asserit c. 2. 66. vbi eum hac de causa belli, populique Ducem constituit. Quare ante patris mortem emblema illiua erat, *mi camocha baelim Iehoua*, id est, *Quis similis tui in fortibus Domine?* indeque per abbreuiationem vocatus est *Machabi*, id est, *Machabæus*. Quocirca ipse cum Nicanore conflicturus hanc belli tesseram suis dedit, *Dei adiutorium*, vt patet lib. 2. c. 8. v. 23. Ita Genebr. in Chron. Sixtus Senensis lib. 1. Arias in Isaiæ c. 10. Baron. in Martyr. ad diem 1. Augusti, Serarius, Salianus, Sanchez & alij. Simili scribendi compendio exaratum fuit illud: *Mane Tekel Phares.* Daniel. 5. similes abbreuiaturas passim inuenire est in libris Rabbinorum, quibus per primam literam totam dictionem significant, quas omnes in vnum collegit & explicuit Mercerus.

Quæres secundò, è qua tribu fuerit Iudas, ceA terique eius fratres & nepotes Machabæi? Nonnulli censent fuisse è tribu Iuda. Ex hac enim sceptrum non defecturum vsque ad Christum prædixerat Iacob Genes. 49. 10. Vnde & 1. Machab. 5. dicitur: *Et viri Iuda magnificati sunt.*

Verùm dico, eos fuisse è tribu Leui & sacerdotali. Fuere enim ipsi summi Pontifices & simul Principes populi. Id ita esse clarè liquet lib. 1. c. 2. vbi Mathathias vocatur sacerdos descendens ex Ioarib; Ioarib autem descendit ex Aaron & Leui, vt patet 1. Paral. 24. 7. Vnde Mathathias vocat Phinees filium Eleazari filij Aaronis, patrem suum & suorum lib. 1. c. 2. v. 54. Ad locum Genes. 45. 10. ibidem respondi. ad locum Machab. inferiùs respondebo. Porrò Machabæi alio nomine vocati sunt Assamonæi ab Assamonæo, qui fuit auus, vel abauus Mathathiæ, teste B Eusebio, Iosepho lib. 12. Antiq. c. 8. & alijs. Hinc Hebr. *Assamonæi*, idem est, quod *optimates*, vel Principes. Tales enim fuere Machabæi. *Iudas Machab. fuit è tribu Leui, non Iuda.*

Porrò Iudas, Ionathas, Simon, eorumque posteri Machabæi à populo electi & cõstituti sunt Resp. Duces, aut Principes, non autem reges, vt patet lib. 1. c. 9. & 14. Regia enim stirps Dauidis defecit in Iechonia in Babylonem abducto, qui proinde à Ieremia c. 22. vocatur vir sterilis. *Neque enim*, inquit, *erit in semine eius vir, qui sedeat super solium Dauid*, id est, qui sit rex. vnde Salathiel filius Iechoniæ, & Zorobabel filius Salathiel fuere Duces populi, non reges. Dices, Aristobulus Ioannis Hyrcani filius diadema & regis nomen accepit. Nam, vt ait Ioseph. 13. An-C tiq. 19. *Defuncto patre Aristobulus natu maximus volens principatum in regni formam vertere, diadema sibi primus imposuit post 481. annos & menses tres, ex quo de captiuitate Babylonica liberatus populus ad pristinas sedes postliminio reuersus est.* Resp. Aristobulum, eiusque posteros regis nomen & coronam propria auctoritate vsurpasse, non autem à Rep. datam accepisse; quare non fuere veri, nec legitimi reges. ita S. Hier. in c. 21 Ezech. *Hyrcanus*, ait, *Pontifex diadema capiti suo imposuit, frustra sibi & hoc & illud voluit vendicare, cùm regnum ei non deberetur post Sedeciam.* q. d. quia non erat ex stirpe regia Dauidis, quæ defecit in vltimo rege Sedecia. A vulgo tamen adulante, indeque à Scriptoribus nonnullis ipse & posteri eius vocantur reges, reuera tamen non fuerunt reges. Secus est de Herode; hic enim à Senatu D Romano & ab Augusto iam tum dominante Iudæis regnum Iudææ, regisque nomen accepit. Vnde in eo sceptrum à Iuda translatum est ad alienigenam, ideoque tunc aduenit Christus, cui sceptrum hoc debebatur, vt vaticinatus est Iacob Genes. 49 10.

Iudæ, Ionathæ Simoni Machabæis synchroni & coæui fuere, Antiochus magnus, eiusque filius Antiochus Epiphanes, ac huius filius Antiochus Eupator: cum his duobus enim bella gesserunt. Item Ptolemæus Philometor rex Ægypti. Ad hæc Scipio vterque, scilicet Africanus, qui vicit Hannibalem, & Carthaginem euertit; ac Asiaticus, qui de Antiocho magno triumphauit. Ad hæc Fabius Max. Hannibalis castigator. E philosophis Possidonius & Panætius. E poetis Cæcilius, Ennius, Næuius, Plautus. Porrò Antiochus magnus duos

reliquit filios Seleucum & Antiochum Epiphanem. horum duorum filij & nepotes continua successione inter se certarunt, & dimicarunt de Asiæ imperio per ducentos annos. ita Deus puniuit impietatem & scelera Epiphanis in posteris.

Quæres tertiò, qui sint anni Græcorum, iuxta quos singula Machabæorum acta hoc libro consignantur, & vnde initium accipiant. Resp. eos inchoari ab anno tertiodecimo à morte Alexandri magni. Post Alexandrum enim anno tertiodecimo Seleucus multis victoriis cognominatus Nicanor, deuicto Antigono Asiæ rege fecit se regem Asiæ, indeque anni Græcorum, siue Seleucidarum computari cœperunt. Porrò.

1. Seleucus rex Asiæ regnauit annis 30.

2. Seleuco successit filius Antiochus Soter, cuius tempore Iudæi insignem iuxta Babylonem de Galatis obtinuere victoriam, quæ recensetur 2. Mach. 8. 20. Soter hic regnauit annis 19.

3. Soteri successit filius Antiochus cognomento θεὸς, id est, Deus, ita vocatus à Milesiis, quòd Lymarchum eorum tyrannum eiecisset, ait Appianus in Syriaco. De hoc vaticinatus est Daniel c. 11 v. 5. Vixit bellu primo Punico. Regnauit annis 15.

4. Antiocho huic successit Seleucus Callinicus, de quo Daniel c. 11. 7. Regnauit annis 20.

5. Callinico successit filius Seleucus Ceraunius, id est fulmineus, quòd audacia & celeritate similis fulmini appareret, de quo Daniel c. 11. 20. Regnauit annos 3.

6. Ceraunio successit frater Antiochus magnus, qui à L. Scipione ad Thermopylas victus filium iuniorem Antiochum Epiphanem Romam pro se obsidem misit, de quo Daniel c. 11. v. 10. & seq. vsque ad 20. Regnauit annis 37.

7. Antiocho magno successit filius senior Seleucus Philopator, qui initio sumptus templo Iudæorum submisit. 2. Mach. 3. 3. sed posteà v. 32. per Heliodorum illud expilare voluit, cùm ille flagellatus ab Angelo rediens Seleucum occidit. Regnauit hic Seleucus annis 12.

8. Seleuco fratri seniori successit iunior dictus Antiochus Epiphanes, id est illustris. Veriùs à nonnullis nominatus Epimanes, id est insanus, quia crudeliter & insanè templum expilauit, & Iudæos diuexauit. Hic regnum fratris dolo inuasit anno 137 Græcorum, qui eodem anno Oniam sanctum Pontificem expulit, eique substituit fratrem impium Iasonem. 2. Machab 4. 7. Idem anno secũdo regni primam expeditionem suscepit in Ægyptum, inde pacificus Ierosolymam intrauit. Ibidem v. 21. Anno 5. Iasoni deposito Pontificem surrogauit Menelaum Benjaminium. 2. Machab. 4. v. 23. & c. 5. v. 4. Anno sexto rursùm Ægyptum ingrediens à Romanis iussus fuit egredi. Quocirca indignans egressus est, & indignationem suam in Iudæus vicinos effudit. 1. Machab. 1. 21. & lib. 2. c. 4. v. 11. & seq. vbi causam afferem. Quare tribus diebus interfecit 80. millia Iudæorum, 40. millia vendidit, & totidem incarcerauit 2.

A Machab. 5. 14. Inde per Apolonium plures alios occidit v. 24. & alios per Philippum c. 6. 11. idolum Iouis posuit in templo v. 2. tunc pariter Eleazarum v. 18. & septem fratres c. 7. illustri martyrio affecit, anno 9. regni sui, qui fuit Græcorum 145. Contra eum se, suosque erexit Mathathias lib. 1. c. 2. cui post paucos mens[illegible] morienti successit, & bellum Antiocho mouit Iudas Machabæus eius filius c. 3. qui sequenti anno Apollonium v. 11. & Seronem v. 23. vicit & cecidit. Anno 11. regni sui, qui fuit Græcorum 147. Antiochus in Persidem perrexit, vt Elymaidem diriperet, sed à Persis fugatus fuit c. 3. v. 37. Gorgiaa quoque eius dux à Iudæis repulsus fuit c. 4. Anno 11. Lysias pariter à Iudæis prostratus, & templum ab Antiocho per idolum B pollutum expurgatum fuit. Ibidem v. 52. Ineunte anno 12. qui fuit Græcorum 149. è Perside reuersus præ tristitia mortuus est c. 6. 16. cùm regnasset annis 12.

9. Antiocho Epiphani successit filius nonennis Antiochus Eupator, qui cum suo tutore Lysia occisus est à Demetrio Seleuci Philopatoris filio 1. Machab. 7. 1. anno Græcorum 152. qui fuit vrbis Romæ conditæ 593. quo pariter vita functus est L. Æmilius paulus, qui Perseum regem Macedonum superauit, & Macedoniam Romanis subiecit. Regnauit Eupator annis 2.

10. Eupatori per vim successit Demetrius Seleuci filius anno Græcorum 151. vsque ad annum 160. qui interfectus est ab Alaxandro Ve- C les, altero Antiochi Epiphanis filio, & fratre Eupatoris. Regnauit ergo Demetrius annis 10.

Hæc patent 1. Machab 1. 7. & c. 10. v. 1. & 50. Porrò Iudas Machabæus anno secundo Demetrij ab eius duce Bacchide interfectus est, cui illicò Ionathas frater successit 1. Machab. 9. v. 13. 18. & 30.

11. Alexander Veles Antiochi Epiphanis filius regnare cœpit anno Græcorum 160. vsque ad annum 167. quo interemptus est à Ptolomæo Philometore rege Ægypti socero suo 1. Machab. 10. v. 1. & 67. & c. 11. v. 17. Regnauit ergo Veles annis 6.

12. Demetrius cognomento Nicanor, filius Demetrij, filij Seleuci, cœpit regnare anno Græcorum 167. vsque ad 172. quo victus, captusque est à rege Persiæ Arsace 1. Machab. 11. 19. & c. 14. D v. 1. & 3. Regnauit annis 6.

13. Antiochus Alexandri Velis filius à Tryphone tutore suo promotus ad regnum, ab eodem post quadriennium occisus est. Regnauit ab anno Græcorum 168 vsque ad 172. Quare quatuor eius anni in chronologia non sunt addendi, quia continentur in annis Demetrij Nicanoris, cum quo regnauit 1. Machab. 11. 39. & 54. Sic & Iosephus libro 13. cap 12.

14. Tryphon occiso Antiocho pupillo, æquè ac Ionatha fratre Iudæ Machabæi per dolum regnum inuasit, sed post triennium occisus fuit ab Antiocho Sedete 1. Machab. 13. v. 12. 23. & 32. & c. 12. in fine. Regnauit ergo annis 3.

25. Antiochus Sedetes cognomento Pius, frater Demetrij Nicanoris, fratre ab Arsace

rege

rege Persarum capto, regnum occiso Tryphone inuasore occupauit, ac fœdus cum Simone fratre Ionathæ iniit, sed fregit 1. Machab. 15. v. 1. & 27. Occisus, vt narrant historiæ prophanæ, à fratre suo Demetrio à Persis redeunte, eo quòd vxorem eius Cleopatram cum regno sibi vendicasset, sed veriùs à sacerdotibus Naneæ 2. Machab. 1. 16. Regnauit annis 7.

16. Demetrius Nicanor frater Sedetis dimissus ab Arsace, occiso fratre Sedete regnum receperat, rursusque tenet per annos 4.

17. Alexander Sebina ope Ptolomæi Physconis, occiso Demetrio Nicanore regnum occupat. Regnauit annis 2.

18. Antiochus Gryphus, ita dictus à nasi magnitudine, ait Iustin. lib. 38. & 39. Demetrij Nicanoris & Cleopatræ filius, occiso Sebina ope matris regnum capessit, sed eamdem matrem deinde sibi parantem venenum, illud ipsam per speciem officij & humanitatis bibere compulit, itaque eam interfecit. Regnauit annis 12.

19. Antiochus Cyziceenus filius Antiochi Sedetis & Cleopatræ (hæc enim duobus fratribus, scilicet, Demetrio Nicanori, deinde eo à Persis capto fratri eius Sedeti nupserat) intercempto Antiocho Grypho fratre suo vterino, quem priùs regno priuarat, vno dumtaxat anno illi superuixit, vniuersum tamen eum eo viuo regnauit annis 18.

20. Seleucus Gryphi filius cum fratre suo Antiocho, occiso patruo Cyziceno regnum obtinet, sed victus ab Antiocho Eusebe filio Cyziceni, cum domo regia concrematur. Regnauit cum fratre annis 7.

21. Antiochus Eusebes, id est Pius Cyziceni filius, cæso Grypho regnum occupat; sed mox eodem à Philippo & Demetrio Gryphi filiis spoliatur. Philippus ergo & Demetrius primò simul regnant, deinde victo Demetrio solus Philippus imperat. Hi omnes simul iuncti regnarunt annis 6.

22. Tigranes rex Armeniæ, fratribus iam dictis inter se de regno certantibus, simulans se eos contra Eusebem adiuturum, regnum inuasit, donec ab illo à Romanis per Lucullum expulsus est. Tenuit illud annis 14.

23. Antiochus Asiaticus (quia in Asia minore educatus) filius Eusebis, dum eum Tigrane & Mithridate pugnat Lucullus, paternum Syriæ regnum recuperat, illudque concedente Lucullo tenet annis 4. Sed mox Pompeius illud ei adimit, ac cum Iudæa Romanis subiicit, Cicerone & Antonio consulibus. Anno vrbis 691.

Regnum ergo Græcorum in Syria à victoria Seleuci regis, quâ deuicto Antigono minoris Asiæ rege totius Asiæ regno Seleucus potitus est, durauit annos omnino 248.

Ante deuictum Antigonum regnauerat Seleucus, quamuis non annos integros 13. Alexander verò Magnus, qui primus deuicto Dario monarchiam à Persis ad Græcos transtulit, à quo tempore multi numerant annos regni Græcorum post ipsam victoriam vixit annos 6.

Regnum ergo Græcorum in Syria ab initio Monarchiæ Alexandri Magni, vsque ad illud eis ademptum per Pompeium & Romanos durauit annis 267. Quibus, vt dixi, posteri duorum fratrum Seleuci scilicet, & Antiochi Epiphanis continuò de eo certarunt, ac successiuè omnes sibi fuere inuicem carnifices. Omnia iam dicta liquent ex Appiano, Iustino, Iosepho, Eusebio, Orosio & aliis.

Chronotaxis Ptolomæorum regum Ægypti, qui post Alexandrum Magnum eodem tempore, quo Seleucidæ in Syria, regnarunt in Ægypto.

1. PTolomæus Lagi post Alexandrum statim occupauit Ægyptum, ab eoque omnes posteri eius nominati sunt Ptolomæi, vti antè Pharaones. Regnauit annis 40.

2. Ptolomæus Philadelphus filius Ptol. Lagi, post eius mortem regnauit annis 38. Hic 120. Iudæorum millia, quæ pater captiua in Ægyptum abduxerat, libera dimisit, ac ab Eleazaro Pont. petiit & obtinuit 72. Interpretes, qui Biblia ex Hebræo in Græcum idioma traducerent.

3. Ptolomæus Euergetes frater Philadelphi Seleucum Caoinicum, eiusque filium Ceraunum prælio vicit. Regnauit annis 26.

4. Ptolomæus cognominatus Philopator, id est, amans patris per Antiphrasin, eo quòd interfecisset patrem, matrem, fratrem, sororem & vxorem inescatus illecebris Agathocleæ meretricis. Regnauit annis 17.

5. Ptolomæus Epiphanes filius Ptol. Philopatoris, qui vxorem duxit Cleopatram filiam Antiochi magni & sororem Antiochi Epiphanis, à qua omnes deinde reginæ Ægypti vocatæ sunt Cleopatræ. Regnauit annis 23.

6. Ptol. Philometor Ptol. Epiphanis filius senior, regnauit annis 35. Hoc regnante eius Auunculus Antiochus Ephanes ingressus est Ægyptum, vt litem eius cum fratre iuniore Ptol. Physcone dirimeret, sed reuera ea mente, vt regnum occuparet. vnde Philometore opem Romanorum implorante, ab eis iussus fuit Antiochus Ægypto excedere; quare frendens ipsa iram suam in Iudæos euomuit, vt audiemus lib. 2. c. 4. & lib. 1. c. 12. Rursùm Philometor anno regni sui 18. concessit Oniæ, qui erat filius Oniæ sancti Pont. ædificare templum Heliopoli in Ægypto, simile Ierosolymitano, quod ab eo dictum est Onion, stetitque annis 233. euersum tandem vnà cum templo Ierosolymitano à Tito & Vespasiano. ita Iosephus, Euseb. & alij. Tandem Philometor subdolè volens Alexandrum generum suum priuare regno Asiæ, illicò mortuus interiit anno Græcorum 167. 1. Machab. 11. v. 1. & 18.

7. Ptol. Physcon, siue Euergetes Philometoris frater, post fratrem regnauit annis 29. Hic nouo prodigio fuit frater, maritus, simul & gener Cleopatræ; nam eius filiam in vxorem duxit. Porrò cùm Cleopatra Physcone marito victo sola regnaret, Physcon tam suum, quàm eius filium in frusta concisum, & arcæ inclusum in natalitio matris die ipsi inter epulas apponi curauit, teste Iustino libr. 38. & 39.

8. Ptol. Lathuri filius Ptol. Euergetis, ab alijs cognominatus Soter, regnauit annis 16.

9. Ptol. Alexander frater Lathuri cum matre, quæ Lathurum eiecerat, regnauit annis 10.

10. Ptol. Lathuri ob sæuitiam matris regno restitutus, rursùm regnauit alijs annis 8.

11. Ptol. dictus Auletes, eò quòd choraulam exercuisset, filius Lathuri, ait Salianus. Hic genuit Cleopatram, quæ vltima fuit Ægypti regina. Idem cum filia Berenice vniuersim regnauit annis 30.

12. Ptol. Dionysius filius Auletis, quia puer, A rexit Ægyptum per Cleopatram sororem annis 5.

13. Cleopatra subuerso fratre Ptol. Dionysio, sola regnauit annis 17. Hæc est celebris illa concubina M. Antonij triumuiri, qui ab Augusto Cæsare in prælio victus occubuit: Cleopatra, ne in manus Augusti veniret, aspidum morsu seipsam interemit; Augustus mox totam Ægyptum sibi & Romanis subiugauit, tuncque cœpit esse monarcha anno vrbis conditæ 724. qui fuit Olympiadis 187. annus B tertius.

Omnia hæc tradunt Euseb. Iustin. S. Epiphan. Beda, Salianus, Tornielus & alij. Hæc magnam lucem afferent vtrique Machab. libro. Nam Antiochi & Demetrij reges Asiæ, diu cum Ptolomæis regibus Ægypti de Iudæa, imò de imperio certarunt: nam inter vtrosque media erat Iudæa, quæ proinde erat vtrisque pomum discordiæ, vt de ea sibi arroganda vtrique contenderent.

Chronotaxis Machabæorum, siue Assamonæorum, qui populo præfuere non tantùm vt Pontifices, sed & vt Principes.

1. Mathathias contra Antioch. Epiphanem insurgens anno Epiphanis nono, qui fuit annus Græcorum 145. Pontificatum & Principatum Israelis gessit paucis mensibus. 1. Machab. 2. v. 1.

2. Iudas Machabæus Mathathia mortuo, quasi filius primogenitus in Pontificatu & Principatu patri successit, patriam & verum Dei cultum fortissimè & felicissimè propugnauit, templum eiecto Antiochi idolo expurgauit anno Græcorum 146. occisus tandem acerrimè pugnans contra Baccidem anno Græcorum 152. 1. Machab. 9. v. 3. & 18. Ergo Israëlem rexit & defendit annis 6.

3. Ionathas fratri Iudæ subrogatus est à populo, approbante postea Alexandro Veles Ant. Epiphanis filio. 1. Machab. 10. v. 5. & 20. Tandem per dolum interemptus fuit à Tryphone anno Græcorum 170. 1. Machab. 13. v. 13. & 41. cùm præfuisset annis 19.

4. Simon fratri Ionathæ in Ducatu & Pontificatu substitutus est. 1. Machab. 13. v. 8. & 25. per dolum interemptus à Ptolomæo genero suo anno Græcorum 177. 1. Machab. vlt. v. vlt. cùm gubernasset annis 7.

5. Ioannes Hircanus Simonis filius præfuit vt Dux & Pontifex annis 31. Huius fit mentio 1. Machab. vlt. v. vlt. atque in eo finitur sacra Machabæorum, omnisque veteris testamenti historia, & S. Scriptura.

6. Aristobulus Ioannis Hircani filius. Hic primus regis nomen & coronam assumpsit, quod eius exemplo ceteri eius posteri assumpserunt. Hic fratrem Antigonum occidit, atque eodem anno Dei vindicta vomens sanguinem interiit. Regnauit annum 1.

7. Iannæus Aristobuli frater iunior, qui, vt Græcis placeret, græcum nomen assumpsit, di- C ctusque est Alexander. Hic duos reliquit filios, Hircanum & Aristobulum, qui inter se de regno vsque ad Herodem contenderunt, eique prædæ fuerunt. Regnauit annis 27.

8. Alexandra vxor Iannæi, eo mortuo regnum vsurpans regnauit annis 9.

9. Aristobulus Iunior Iannæi filius, Hircano fratre seniore excluso, Pontificatum & regnum inuasit, sed à Pompeio captus Romam missus fuit cum duobus filijs Antigono & Alexandro, cùm regnasset annis 3. Tunc Pompeius Ierusalem cæpit, totamque Iudæam Romanis subiecit, & vectigalem effecit Cicerone & Antonio Consul.

10. Hircanus senior Iannæi filius Pontificatui restituitur à Pompeio, eumque varijs iactatus casibus tenet per annos 22.

D 11. Alexander Aristobuli filius Roma elapsus Iudæam occupare conatus est, sed post triennium à Gabinio captus, à Pompeio capite mulctatus fuit; pater quoque ipse Aristobulus cum altero filio Antigono Roma fugiens, ope Parthorum Iudæam & Pontificatum occupauit tribus annis cum dimidio. Verùm Iulius Cæsar Hircano Pontificatum adiudicauit, vti iam antè fecerat Pompeius, ac Antipatri Idumeæ Iudææ & Hircani tutelam, quasi procuratori commisit: deinde M. Antonius Herodem & Phasellum filios Antipatri tetrarchas cõstituit. Denique Antigonus vltimus Machabæorum, petente Herode capite truncatus fuit post annos 4.

In Antigono defecit omnis stirps Assamonæorum, æquè ac eorum regnum & Pontificatus, cùm vtrumque tenuissent per annos 126. vt vult Iosephus, vel potiùs per annos 130. vt vult Salianus & alij. Tot enim fluxere ab anno nono Ant. Epiphanis vsque ad annum primum Hero-

Herodis, quo ipse cæso Antigono pleno iure A
regnum occupauit, atque in eo defecit sceptrum
Iudæ, Ideoque venit Christus iuxta oraculum
Iacobi Genes. 49.10. Hæc omnia patent ex Iosepho, Euseb. Saliano, Torniello, Pererio & aliis.

Pontificum series ab Alexandro Magno vsque ad Christum.

1. IAddo. Hic occurrit Alexandro Magno, B eumque Iudæis insensum reconciliauit, teste Iosepho lib. 11. & 13. sub finem. Præfuit iuxta Eusebium annis 17.

Iaddi frater iunior fuit Manasses, qui templum simile Ierosolymitano à Sanaballat socero suo fabricatum in monte Garizim adiit, eiusque fuit Pontifex, de quo Iudæis cum Samaritanis perpetua fuit lis & contentio vsque ad Christum, vt patet Ioannis 4. vide Ioseph. lib. 11. c. 7.

2. Onias primus, Iaddi filius, cui nonnulli dant annos 23.

3. Simon Oniæ filius cognomento iustus, cuius elogia describit Eccles. c. 50. v. 1.

4. Eleazarus Simonis frater, qui 72. interpretes misit ad Ptol. Philadelphum, vt vetus testamentum ex Hebræo in Græcum conuerterent. C

5. Manasses filius Oniæ primi; frater Simonis, & patruus Eleazari.

6. Onias secundus Simonis iusti filius, cognomento Auarus.

7. Simon secundus, Oniæ secundi filius.

8. Onias tertius cognomento sanctus, filius Simonis secundi, qui orans pro Heliodoro flagellato ab Angelis illi vitam impetrauit. 2. Machab. 3. & 1. Machab. 12. v. 7. & 8. Huius Oniæ filius & ipse dictus Onias, sub Ptol. Philometore templum erexit Heliopoli in Ægypto, quod ab eo vocatum est Onion.

9. Iesus, siue Iason frater Oniæ sancti, qui excluso fratre Pontificatum emit ab Ant. Epiphane. 2. Machab. 4. 7. & c. 5. v. 5.

10. Menelaus Onias, Simonis Beniaminitæ frater, Pontificatum emens ab eodem Epiphane deturbauit Iasonem, sicut ille deturbarat Oniam sanctum; sed cùm pecuniam Epiphani promissam præstare non posset, in eius locum suffectus est Lysimacus eius frater. 2. Machab. 4. v. 27. mox lapidato Lysimacho Menelaus rursùm nouis pecuniis Pontificatum coemit. ibidem v. vlt. Hi ergo fuere inuasores & Pseudo-Pontifices.

11. Mathathias Iudæ Machabæi pater: de quo & filiis iam dixi. Quare breuiter eos dumtaxat recensebo, vt seriem Pontificum expleam.

12. Iudas Machabæus.

13. Ionathas frater Iudæ.

14. Simon frater Ionathæ.

15. Ioannes Hircanus Simonis filius.

16. Aristobulus filius Hircani.

17. Iannæus Alexander, frater Aristobuli.

18. Aristobulus, filius iunior Iannæi.

19. Hircanus, senior filius Iannæi.

20. Antigonus Aristobuli filius, in quo defecit stirps Asmonæorum.

21. Ananelus ab Herode Pontifex constitutus.

22. Aristobulus.

23. Ananelus secundo.

24. Simon Phabetis.

25. Simon Boëthi socer Herodis, sub cuius vitæ finem natus est Christus, nouus noui testamenti Pontifex secundùm ordinem Melchisedech. Hebr. 7.

Ex dictis collige à morte Alexandri Magni vsque ad annos Græcorum, siue vsque ad initium regni Seleuci in Asia fluxisse annos 12. inde vsque ad Machabæos annos 145. denique à Machabæis vsque ad Christi natiuitatem annos 165. Mors ergo Alexandri Christi ortum antecessit annis 322. vide Chronologiæ tabulam, quam præposui Pentateucho.

Ordo & connexio Librorum Machabæorum.

MOyses in Genesi descripsit originem mundi & Ecclesiæ Dei, deinde eius propagatio vsque ad Reges Israëlis Saulem & Dauidem narratur in lib. Iosue & Iudicum. Mox in lib. Regum eius progressus recensetur, quem habuit sub regibus, putà Saule, Dauide, Salomone &c. item quæ passa est à Regibus Assyriorum & Chaldæorum, quorum prima fuit monarchia. Deinde in Esdra, Nehemia, Tobia, Iudith, Esther cõmemorantur ea, quæ eidem Ecclesiæ, putà Israëli & populo Dei tam prospera, quàm aduersa contigerunt in secunda monarchia, quæ fuit Cyri & Regum Persarum. Nunc in hisce libris Machabæorum narrantur ea, quæ eidem acciderunt commoda & incommoda in tertia monarchia, quæ fuit Alexandri Magni & Græcorum, putà ab Antiochis regibus Asiæ & Syriæ, & Ptolomæis re- D gibus Ægypti: inter vtrosque enim media fluctuauit semper Iudæa, nunc his, nunc illis, vel amica, vel inimica.

Porrò quatuor repetiuntur libri Machabæorum, quorum hic est ordo historicus & chronologicus. Primo loco ordine temporum & rerum gestarũ collocandus est liber tertius Machabæorum, quia recenset ea, quæ Israëli & populo Dei contigerunt sub Ptol. Philopatore rege Ægypti & Antiocho magno rege Asiæ. Secũdo loco ponendus est is, qui nunc in Bibliis ponitur secundus, quia cõplectitur gesta & bella Iudæ Machabæi cum Antiocho Epiphane, qui fuit filius Antiochi Magni. Tertium locum poscit is, qui in Bibliis est primus Mach. quia ad acta Iudæ addit gesta Ionathæ & Simonis, fratrum & successorum Iudæ. Quartum locum vendicat liber quartus, quia conscribit facta Ioannis Hircani, qui

fuit filius Simonis fratris Iudæ. Sed inter hos quatuor soli duo medij sunt canonici; cæteri verò duo, scilicet primus & vltimus sunt ἀπόκρυφοι, id est, occultæ & incertæ auctoritatis, non tamen falsi, aut damnati: quales pariter sunt liber tertius & quartus Esdræ.

Rursùm liber primus Machab. qui in Biblijs extat, quasi Canonicus, multum differt à secundo, & ab alio auctore conscriptus est: nam redolet phrasin Hebræam, secundus verò Græcam. Rursùm primus sua consignat per annos Græcorum numerando eos iuxta computum Alexandrinum; secundus verò iuxta computum Chaldaicum, qui ab Alexandrino distat integro anno cum medio, vt suo loco ostendam. Denique liber secundus narrat acta Iudæ alio modo, quàm narrata sint lib. primo, nec vnquam libri primi meminit. Denique primus actis Iudæ addit acta Ionathæ & Simonis, quæ omittit secundus.

CAPVT PRIMVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Alexander Magnus moriturus sua regna inter Principes partitur. Ex horum vno, scilicet, Seleuco prognatus est Antiochus Epiphanes, qui Iudæam vastauit, templum diripuit, in eoque Iouis idolum collocauit, plurimos occidit Iudæos, ceteros ad idololatriam compulit, ac resistentes per varia tormenta martyrio affecit.

1. ET factum est, postquam percussit Alexander Philippi Macedo, qui primus regnauit in Græcia, egressus de terra Cethim, Darium regem Persarum & Medorum: 2. constituit prælia multa, & obtinuit omnium munitiones, & interfecit reges terræ: 3. & pertransiit vsque ad fines terræ: & accepit spolia multitudinis Gentium: & siluit terra in conspectu eius. 4. Et congregauit virtutem, & exercitum fortem nimis: & exaltatum est, & eleuatum cor eius: 5. & obtinuit regiones Gentium, & tyrannos: & facti sunt illi in tributum. 6. Et post hæc decidit in lectum, & cognouit quia moreretur. 7. Et vocauit pueros suos nobiles, qui secum erant nutriti à iuuentute: & diuisit illis regnum suum, cùm adhuc viueret. 8. Et regnauit Alexander annis duodecim, & mortuus est. 9. Et obtinuerunt pueri eius regnum, vnusquisque in loco suo: 10. & imposuerunt omnes sibi diademata post mortem eius, & filij eorum post eos annis multis, & multiplicata sunt mala in terra. 11. Et exiit ex eis radix peccatrix, Antiochus illustris, filius Antiochi regis, qui fuerat Romæ obses: & regnauit in anno centesimo trigesimo septimo regni Græcorum. 12. In diebus illis exierunt ex Israel filij iniqui, & suaserunt multis, dicentes: Eamus, & disponamus testamentum cum Gentibus, quæ circa nos sunt: quia ex quo recessimus ab eis, inuenerunt nos multa mala. 13. Et bonus visus est sermo in oculis eorum. 14. Et destinauerunt aliqui de populo, & abierunt ad regem: & dedit illis potestatem vt facerent iustitiam Gentium. 15. Et ædificauerunt gymnasium in Ierosolymis secundùm leges Nationum: 16. & fecerunt sibi præputia, & recesserunt à testamento sancto, & iuncti sunt Nationibus, & venumdati sunt vt facerent malum. 17. Et paratum est regnum in conspectu Antiochi, & cœpit regnare in terra Ægypti, vt regnaret super duo regna. 18. Et intrauit in Ægyptum in multitudine graui, in curribus, & elephantis, & equitibus, & copiosa nauium multitudine: 19. & constituit bellum aduersus Ptolemæum regem Ægypti, & veritus est Ptolemæus à facie eius, & fugit, & ceciderunt vulnerati multi. 20. Et comprehendit ciuitates munitas in Terra Ægypti: & accepit spolia Terræ Ægypti. 21. Et conuertit Antiochus, postquam percussit Ægyptum in centesimo & quadragesimo tertio anno: & ascendit ad Israel, 22. & ascendit Ierosolymam in multitudine graui. 23. Et intrauit in sanctificationem cum superbia, & accepit altare aureum, & candelabrum luminis, & vniuersa vasa eius, & mensam propositionis, & libatoria, & phialas & mortariola aurea, & velum, & coronas, & ornamentum aureum, quod in facie templi erat: & comminuit omnia. 24. Et accepit argentum, & aurum, & vasa concupiscibilia: & accepit thesauros occultos,

quos

quos inuenit: & sublatis omnibus abiit in terram suam. 25. Et fecit cædem hominum, & locutus est in superbia magna. 26. Et factus est planctus magnus in Israel, & in omni loco eorum: 27. & ingemuerunt principes, & seniores: virgines, & iuuenes infirmati sunt: & speciositas mulierum immutata est. 28. Omnis maritus sumpsit lamentum: & quæ sedebant in thoro maritali, lugebant: 29. & commota est terra super habitantes in ea, & vniuersa domus Iacob induit confusionem. 30. Et post duos annos dierum, misit Rex principem tributorum in ciuitates Iuda, & venit Ierusalem cum turba magna. 31. Et locutus est ad eos verba pacifica in dolo: & crediderunt ei. 32. & irruit super ciuitatem repentè, & percussit eam plaga magna, & perdidit populum multum ex Israel. 33. Et accepit spolia ciuitatis: & succendit eam igni, & destruxit domos eius, & muros eius in circuitu: 34. & captiuas duxerunt mulieres: & natos, & pecora possederunt. 35. Et ædificauerunt ciuitatem Dauid muro magno & firmo, & turribus firmis, & facta est illis in arcem: 36. & posuerunt illic gentem peccatricem viros iniquos, & conualuerunt in ea. & posuerunt arma, & escas, & congregauerunt spolia Ierusalem; 37. & reposuerũt illic: & facti sunt in laqueum magnum. 38. Et factum est hoc ad insidias sanctificationi, & in diabolum malum in Israel: 39. & effuderunt sanguinem innocentem per circuitum sanctificationis & contaminauerunt sanctificationem. 40. Et fugerunt habitatores Ierusalem propter eos, & facta est habitatio exterorum, & facta est extera semini suo, & nati eius reliquerunt eam. 41. Sanctificatio eius desolata est sicut solitudo, dies festi eius conuersi sunt in luctum, sabbata eius in opprobrium, honores eius in nihilum. 42. Secundùm gloriam eius multiplicata est ignominia eius: & sublimitas eius conuersa est in luctum. 43. Et scripsit rex Antiochus omni regno suo, vt esset omnis populus, vnus: & relinqueret vnusquisque legem suam. 44. Et consenserunt omnes Gentes secundùm verbum regis Antiochi: 45. & multi ex Israel consenserunt seruituti eius, & sacrificauerunt idolis, & coinquinauerunt sabbatum. 46. Et misit Rex libros per manus nuntiorum in Ierusalem, & in omnes ciuitates Iuda: vt sequerentur leges Gentium terræ: 47. & prohiberent holocausta, & sacrificia, & placationes fieri in templo Dei: 48. & prohiberent celebrari sabbatum, & dies solemnes: 49. & iussit coinquinari sancta, & sanctum populum Israel. 50. Et iussit ædificari aras, & templa, & idola, & immolari carnes suillas, & pecora communia, 51. & relinquere filios suos incircumcisos, & coinquinari animas eorum in omnibus immundis, & abominationibus, ita vt obliuiscerentur legem, & immutarent omnes iustificationes Dei. 52. Et quicumque non fecissent secundùm verbum regis Antiochi, morerentur. 53. Secundùm omnia verba hæc scripsit omni regno suo: & præposuit principes populo, qui hæc fieri cogerent. 54. Et iusserunt ciuitatibus Iuda sacrificare. 55. & congregati sunt multi de populo, ad eos qui dereliquerant legem Domini: & fecerunt mala super terram: 56. & effugauerunt populum Israel in abditis, & in absconditis fugitiuorum locis. 57. Die quinta decima mensis Casleu, quinto & quadragesimo & centesimo anno, ædificauit Rex Antiochus abominandum idolum desolationis super altare Dei, & per vniuersas ciuitates Iuda in circuitu ædificauerunt aras: 58. & ante ianuas domorum, & in plateis incendebant thura, & sacrificabant: 59. & libros legis Dei combusserunt igni, scindentes eos: 60. & apud quemcumque inueniebantur libri testamenti Domini, & quicumque obseruabat legem Domini, secundùm edictum regis trucidabant eum. 61. In virtute sua faciebant hæc populo Israel, qui inueniebatur in omni mense & mense in ciuitatibus. 62. Et quinta & vigesima die mensis sacrificabant aram, quæ erat contra altare. 63. Et mulieres, quæ circumcidebant filios suos, trucidabantur secundùm iussum regis Antiochi, 64. & suspendebant pueros à ceruicibus per vniuersas domos eorum: & eos, qui circumciderant illos, trucidabant. 65. Et multi de populo Israel definierunt apud se, vt non manducarent immunda: & elegerunt magis mori, quàm cibis coinquinari immundis: 66. & noluerunt infringere legem Dei sanctam, & trucidati sunt: 67. & facta est ira magna super populum valdè.

vers. 1.

T factum est postquam percussit Alexander (Magnus) *Philippi* (filius) *Macedo, qui primus* (Græcè πρῶτος, id est, priùs) *regnauit in Græcia*, scilicet, tota, ait Seratius: *egressus de terra Cethim*, id est, de regionibus Iudææ transmarinis (has enim Iudæi vocant Cethim) vti sunt Macedonia, Græcia, Cyprus &c: sic hodie eos, qui trans Alpes habitant Itali vocant tramontanos. Rursùm nonnulli per *Cethim* accipiunt propriè Macedoniam (quæ hodie Albania dicitur) tum quia Philippus & Persæ vocantur reges Cethæorum, id est, Macedonum. 1. Mach. 8. 5. tum quia Suidas verbo *Latini & κιτιεῖς* asserit Macedoniam per prosthesin dictam à Cethim, nempe μακέτας & Atticè μακέδνας; sic & S. Hier. lib. 5. in Isaiam c. 23. & in c. 27. Ezech. & 11. Daniel. per Cethim accepit insulas Macedoniæ; & S. Epiph. hæresi 30. ait, Alexandrum dici egressum ex Cethim, id est ex Macedonia, quia in ea erat genus Cypriorum, ac Rhodiorum, quibus propriè competit hoc nomen: Cethim enim teste Ioseph. lib. 1. Ant. c. 7. propriè dicta est Cyprus, & inde quæuis aliæ insulæ. Insulas autem vocant Hebræi omnes transmarinas regiones, vti sunt Italia, Græcia, Macedonia. Fauet, quòd Liuius lib. 5. Decade 2. nominet in Macedonia Citium, quo totus exercitus Persei conuenerat. Fauet quoque vocis Macedoniæ affinitas cum Cethim. Quare Dionysius de situ orbis & Hesychius in Lexico, Macedoniam vocant Macetam, & Macedones Macetas. Vnde Aus. in claris vrb. Epigr. 2. *Macetumque attollere nomen*. Quin & Thucydides lib. 2. c. 2. ait, Cyprios in Macedoniam transmigrasse, vt eis suum nomen Cethim indere potuerint. Sic & Theodor. Annius, Pintus, Forerius in Isaiæ 2. per Cethim accipiunt Macedoniam.

Cethim est Cyprus & Macedonia.

Darium regem Persarum, vltimum cognomento Codomannum. Hunc percussit & occidit Alexander Magnus anno sexto regni sui, tumque monarchiam à Dario & Persis ad se ad Græcos transtulit, factusque monarcha regnauit alios sex annos: mortuus est enim anno regni sui duodecimo. Porrò Darius priùs vocatus est Codamus, & cursorem exercuit Susis, ait Dio. Chrys. orat. 4. inde creatus est præfectus Armeniæ, ac tandem rex: quare non erat ex stirpe regia, sed id simulauit assumendo nomen regale Darij, ideoque eum Alexander inuasit, & regno sibi non debito priuauit.

vers. 3. *Et pertransiit vsque ad fines terræ*, omnia sibi armis subiugans vsque ad Gangem & Oceanum Indicum, ait Iosephus, Liuius & Iustinus.

Et siluit terra in conspectu eius, præ terrore fortitudinis & victoriarum eius continuarum, vt nemo ei auderet resistere, nec contra eum hiscere, sicut mures silent in conspectu felis, & canes coram leone.

vers. 4. *Et congregauit virtutem & exercitum*, id est, exercitum non tam multitudine, quàm virtute militum metuendum. Alexandri enim milites erant veterani, laboribus & prœliis assueti, continuis victoriis animosi, vt omnia peruaderent & subijcerent. Est Hendiadis. Vnde A Græcè est: *congregauit virtutem*, id est exercitum *fortem*.

Et eleuatum cor eius, adeò vt diuinitatem affectaret, & ab ipso Ioue satum se esse contenderet. Quam opinionem vanam ex ingentibus victoriis, & adulantium blandimentis, & rebus supra fidem prosperis imbiberat, vt Olympiadem teste Agellio lib. 13. cap. 4. Iunonis pellicem faceret. Ad Græcos scripsit stolidus, & vt ipsum Deum facerent iussit, vt ait Ælianus lib. 2. variæ historiæ cap. 19. sed à Lacedæmoniis derisus, vecordiæ & stuporis incusatur, vt idem Ælianus est auctor lib. 5. cap. 2. Adulatus est ei sacerdos Hammonis pro παιδίον, id est, *puer, fili*, vocans eum παῖ διός, id est, *fili Iouis*.

Alexander voluit haberi Iouis filius.

B vers. 6. *Post hæc*, anno regni sui 12. monarchiæ verò sexto, ætatis 33. *decidit in lectum*, vel ex nimio potu, vti narrat Plutar. in eius vita, & Seneca epist. 83. vel ex veneno, vti censet Curtius.

vers. 7. *Et vocauit pueros*, id est Duces & Principes sibi intimos, vti fuere Ptolomæus Lagi filius, Seleucus, Antigonus, Aridæus, Perdiccas, Cassander, & alij: *& diuisit illis regnum suum.* Idem asserit Iosephus Goriouides lib. 3. ac S. Cyril. Ierosol. Catechesi 4. de S. Scrip. & alij. Fauet quod scribit Curtius lib 10. c. 10. *Credidere*, inquit, *quidam testamento Alexandri distributas esse prouincias*, idque à variis auctoribus traditum asserit, licet ipse contrarium sentiat. Porrò Auctori nostro, cui quasi scriptori Hagiographo Patres Græci & Latini, imò tota Ecclesia fidem sacram tribuit, magis credendum est, C quàm Diodoro, Iustino, Curtio & Orosio asserentibus, Perdiccam post mortem Alexandri prouincias inter Principes distribuisse: quod tamen fieri quoque potuit, nimirum vt Alexander Perdiccæ dato annulo, quasi secreti sui conscio mandarit, vt imperium suum inter duodecim Principes diuideret. Id enim fecit Perdiccas, vtique id non facturus, sed sibi plurima retenturus, nisi id ei Alexander mandasset. Rursum S. Thom. Glossa, Dion. Iosephus, Stephanus sic exponunt: *Diuisit illis regnum*, id est diuidendum reliquit, exposuit & obtulit. q.d. Alexander moriens nullum certum hæredem designauit, sed voluit, vt Principes inter se illud ex æquo diuiderent. Audi nunc Iustinum lib. 12. *Cum deficere eum amici viderent, quærunt, quem* D *imperij faciat hæredem? Respondit dignissimum. Tanta illi magnitudo animi fuit, vt cùm Herculem filium suum, cum fratrem Aridæum, & cùm Roxanem vxorem prægnantem relinqueret, oblitus necessitudinum, dignissimum nuncuparet hæredem. Sexto die præclusa voce, exemptum digito annulum Perdiccæ tradidit. Quæ res glíscentem amicorum dissensionem sedauit. Nam etsi non voce nuncupatus hæres, iudicio tamen electus esse videbatur.*

An Alexander prouincias suas diuiserit?

Porrò inter hos duodecim Alexandri hæredes & successores primarij fuere quatuor, nimirum Ptolomæus, qui Ægyptum; Antigonus, qui Asiam; Aridæus, qui Macedoniam; Seleucus, qui Syriam, Babyloniam & Persiam, ac victo Antigono Asiam occupauit.

vers. 8. *Et mortuus est*, Babylone, ex veneno dolo Antipatri ei dato, ait Beda & Q. Curtius; vel vt alij ex crapula, vel ex vtroque: plura de gestis

Alexandri

Alexandri dixi Daniel. c. 8. Vide hic vanitatem regum & regnorum mundi. En tibi Alexander, qui mundum subiugarat, & nouos mundos, quos subiugaret, quærebat, sex tantùm annis imperio suo gauisus est, ac sexto anno mortuus exiguo tumulo conditus, sepultusque iacet. Verè Iuuenal. Satyra 10.

Alexander speculum vanitatis.

Vnus Pellæo iuueni (Alexandro) *non sufficit orbis,*
Æstuat infelix angusto limite mundi &c.
Sarcophago contentus erit: mors sola fatetur
Quantula sunt hominum corpuscula.

Hinc Apelles pinxit Alexandrum, quasi fulmen manu tenentem, eo quòd instar fulminis omnia peruaserit, sed & illicò disparuerit, vt fulmen. Narrat Petrus Alphonsus plures philosophos (fortè Gymnosophistas, qui olim quæstiones ab Alexandro propositas resoluerant) audita morte Alexandri ad funus accurrisse. Atque vnus, inquit, dicebat: *Heri totius terræ spatiositas Alexandro non sufficit: nunc trium, quatuórue vlnarum spatium illi ipsi sufficit.* Aiebat alius: *Heri potuit Alexander à morte multos liberare: hodie seipsum non potest.* Alius, cùm aureum eius loculum videret: *Heri Alexander ex auro fecit thesaurum, hodie aurum ex ipso fecit thesaurum.* Alius: *Heri Alexander terram oppressit: hodie à terra opprimitur.*

Gnoma.

Denique mater Alexandri Olympias ingemuit: *O fili*, inquit, *qui cœli particeps esse studebas, ne ijs quidem potiri vales, quæ mortalium omnium communia sunt, terra & sepultura.* Mansit enim cadauer insepultum Alexandri ad triginta dies ob Principum dissidia. Ite nunc filij Adæ, terræ, vt talpæ inhiate, agros agris, vrbes vrbibus, regna regnis accumulate, cras morituri.

O curas hominum! ô quantum est in rebus inane!

Pulcher fuit Alexander, nunc est putre cadauer: fuit Cyrus, nunc est Irus: fuit remex calicum, nunc est esca vermium; fuit terror gentium, nunc est præda dæmonum: fuit inclytus rex gloriæ, nunc est follis & fomentum gehennæ, eritque semper in omnem æternitatem. Hoc speculum intuere ô Lector, tibique dicito: *Hodie Alexandro, cras mihi.*

vers. 11. *Et exiit ex ijs radix peccatrix Antiochus illustris,* q. d. ex vno ducum Alexandri, & post eius mortem regum, prognatus est Antiochus Epiphanes, putà ex Seleuco, qui victo Antigono sibi diadema Asiæ imposuit anno 12. post mortem Alexandri. A Seleuco enim sexta generatione descendit *Epiphanes*, id est, illustris. Veriùs ab alijs dictus *Epimanes*, id est, insanus; tum quia multa stulta & insana factitauit, quæ ex Leonico recensui Daniel. 11. 21. tum quia quasi furijs infernalibus actus insaniuit, & crudelissimè sæuiit in Iudæos. Aliam causam dat Polybius, quòd à Magis per magiam fuerit intoxicatus, & in mentis delirium, vesaniamque actus.

Epiphanes vocatur *radix peccatrix*, quia sicut ex radice germinant poma & fructus, sic ex Epiphane germinarunt omnia peccata, superbiæ, auaritiæ, libidinis, crudelitatis, impietatis, sacrilegiorum &c. quæ toto hoc capite & seq. audiemus. Hinc ipse fuit expressus typus & præcursor Antichristi, qui 2. Thessal. 2. à Paulo vocatur *homo peccati*, quia erit impiissimus & scelestissimus.

Filium Antiochi regis (cognomento magni) *qui fuerat Romæ obses.* Antiochus enim magnus cum Hannibale victus à Scipione Asiatico, fratre Scipionis Africani, eo quòd Hannibalis consilia neglexisset, Scipioni & Romanis obsidem pacis & fœderis dedit filium suum iuniorem Ant. Epiphanem. Sed Epiphanes mortuo patre, & fratre seniore Seleuco Philopatore per dolum ab Heliodoro interfecto, clam Roma elapsus in Syriam, ibi regnare cœpit anno 137. *regni Græcorum*, id est post mortem Alexandri Magni anno 145. Nam anni Græcorum incipiunt à Seleuco, qui 12. anno à morte Alexandri regem Asiæ se fecit, regnumque ad posterus propagauit, vti dixi in Proœmio quæst. 3.

In diebus illis exierunt ex Israel filij iniqui, quorum dux fuit Iesus Oniæ Pontificis frater, qui Gentilizans & Græcizans Iasonem se vocauit, & Pontificatum fratre Onia eiecto, inuasit, de quo libr. 2. cap. 4. 7. Item Menelaus, Simon & similes, de quibus lib. 2. c. 5. Hi videntes iniquitatem æquè, ac potentiam Antiochi Epiphanis Syriæ & Iudææ dominantis, eius impietati se conformarunt, vt ab eo opes & honores consequerentur, ac ceteris Iudæis præficerentur, fierentque Pontifices & gubernatores, imò Domini Iudæorum, nimirum, vers. 11.

Regis ad exemplum totus componitur orbis.

Sicut ergo pius rex Dauid Iudæos fecit pios, sic impius Epiphanes, eos fecit impios.

Dedit (Epiphanes) *illis potestatem vt facerent iustitiam gentium*, vt scilicet Gentilium ritus, & mores, ac præsertim falsam religionem & idololatriam, liberamque libidinem sequerentur, & in Iudæam inducerent; vnde sequitur. vers. 14.

Et ædificauerunt gymnasium in Ierosolymis secundum leges nationum, in quo scilicet adolescentes discerent non tantùm Gentilium fabulas & litteras, vti censent S. Thom. & Lyran. item digladiari, sagittare, certare cursu, saltu, disco, ac luctari in palæstra, &c. sed etiam docerentur omnem luxuriam, etiam contra naturam pæderasticam & sodomiticam, vnde gymnasiis hisce adduntur ephebiæ siue lupanaria lib. 2. c. 4. 12. Et talia erexere impij reges olim in Iuda, quæ effæminatorum vocantur, quibus præerat quasi sacerdotissa & principissa mater Asæ regis Iuda 3. Reg. 15. 12. sed Asa, aliique pij reges ea sustulerunt, restituit verò Herodes teste, Iosepho lib. 14. c. 9. & lib. 15. c. 11. Disce hic, quòd sicut veræ religionis comes est puritas ac castitas; sic falsæ, ac hæresis comes est impuritas & libido: certè Virginum tam virorum, quàm feminarum agmina, quæ votam Deo castitatem religiosè per omnem vitam seruant, non nisi in orthodoxa fide reperies. vers. 15. Gymnasium quid? vers. 16.

Et fecerunt sibi præputia, id est, præputia sibi in circumcisione resecta certis instrumentis & medicamentis attraxerunt, & recrescere fecerunt, vt circumcisionem & Iudaismum hoc facto euitarent, & Gentilismum profiterentur; huius enim rei symbolum erat præputij reductio. vide dicta 1. Corinth. 7. 18. ad illa; *non adducat præputium.*

verſ. 17. *Et paratum eſt regnum* (Aſiæ & Syriæ) *in conſpe-*
ctu Antiochi (Epiphanis) Seleucus enim Phi-
lopator ſenior frater Epiphanis dolo Heliodori
fuit occiſus ; quare Epiphanes adiuuantibus
Eumene & Attalo vicinis regibus facilè patris
regnum ſolus occupauit. Nec hoc contentus:
cæpit regnare in terra Ægypti , nam vt ſequi-
tur.

verſ. 18. *Et intrauit in Ægyptum in multitudine graui*, id eſt
copioſa , purà numeroſo , magnoque exercitu.
Eſt Enallage ; ponitur enim quantitas conti-
nua, pro diſcreta , purà grauis, ſiue magna, pro
multa. ſic *muſca grauiſſima* vocatur plurima
Exodi 8. 24. vide ibi dicta. Porrò Ant. Epipha-
nes bis intrauit in Ægyptum , ſimulans ſe velle
adiuuare Ptol. Philometorem ſuum ex Cleo-
patra ſorore nepotem & puerum , ſed reuera ea
mente , vt excluſo nepote ipſe regnum Ægypti
ſuo regno Aſiæ adiiceret. Primò intrauit an-
no ſecundo regni ſui , de quo agitur 2. Mach.
4. 21. Secundò , anno ſexto regni ſui qui fuit
Græcorum 142. de quo hîc agitur , nam anno
ſequenti 143. ex Ægypto aſcendit in Iſrael , vt
dicitur v. 21.

verſ. 23. *Et ingreſſus eſt ſanctificationem* , id eſt ſanctua-
rium , purà templum Iudæis ſanctiſſimum , in-
deque ſacrilegè abſtulit *altare aureum*, id eſt alta-
re thymiamatis ; *& menſam* auream , in qua 12.
tribus Deo offerebant 12. panes *propoſitionis* , &
libatoria , id eſt cyathos, crateres , aliaque vaſa,
quibus vinum , oleum , ſanguis victimarum
Deo libabatur, id eſt, ad cornu altaris effunde-
batur.

verſ. 25. *Et fecit cædem hominum* , nimirum, vt dicitur 2.
Machab. 5. 12. *Fiebant cædes iuuenum , ac ſeniorum
& mulierum , & natorum exterminia virginumque
& paruulorum neces. Erant autem toto triduo* 80. *mil-
lia interfecti*, 40. *millia vincti , non minus autem ve-
numdati.* Cauſa fuit, quòd Romani iuſſerint
Antiochum Epiphanem ex Ægypto excedere,
ac Ptol. Philometori regi amico illam liberam
relinquere ; Publius enim Popilius Lenas Le-
gatus Roman. qui Romæ Antiocho Epiphani
familiaris fuerat , nauibus appulſus Alexan-
driam, Antiochum virga circumſcribens cir-
culo in arena illi dixit : *Senatus populuſque Ro-
manus præcipiunt , vt Ægypto recedas , nec pugnes in
Ptolomæos ; & iſto in loco reſpondeas , quid conſilij ge-
ras , an pacem , an bellum cupias ?* Quibus ille per-
territus ait ; *Si hoc placet Romanis , recedendum eſt.*
Itaque ſtatim mouit exercitum. Ita Ioſephus
lib. 12. Antiq. c. 6. Liuius lib. 5. dec. 5. Appianus
in Syriaco , Iuſtinus & alij. Quare tunc fren-
dens Antiochus caſtra mouit in vicinos Iu-
dæos, in eoſque ſuam indignationem & furo-
rem effudit.

Et locutus eſt in ſuperbia magna , iactans ſe, qua-
ſi eſſet Deus quidam terreſtris , cui omnes obe-
dire deberent , & cui nemo reſiſtere poſſet , vti
faciet eius antitypus Antichriſtus. Vide dicta
Daniel. 11. 36.

verſ. 27. *Et ſpecioſitas mulierum immutata eſt* , tum quia
ipſæ depoſitis veſtibus ſpecioſis in communi lu-
ctu lugubres , id eſt nigras & ſqualidas indue-
runt ; tum quia timor , mœror & angor facie-
bat eas pallidas & luridas. Sic in Chaldæorum
clade ait Ierem. Thren. 1. de virginibus : *Egreſſus*

A *eſt à filia Sion omnis decor eius.* De adoleſcentibus
c. 4. v. 2. *Filij Sion inclyti , & amicti auro primo,
quomodo reputati ſunt in vaſa teſtea.* & v. 7. de Na-
zaræis : *Candidiores Nazaræi niue , nitidiores lacte,
rubicundiores ebore antiquo , ſapphiro pulchriores ;
denigrata eſt ſuper carbones facies eorum ; & non ſunt
cogniti in plateis.*

Et commota eſt terra, Iudæa perculſa & concuſſa verſ. 29.
fuit ingenti terrore , mœrore & angore ; *ſuper
habitantes in ea* , ſcilicet propter incolas Iu-
dæos ab Antiocho occiſos , captos & ven-
ditos.

Et poſt duos annos dierum , id eſt poſt duos inte- verſ. 30.
gros annos omnibus ſuis diebus planè exple-
tos , ita vt inſuper aliquot dies excurrerent,
Ant. Epiphanes *miſit principem tributorum*, quem
B ipſe colligendis tributis præfecerat , nomine
Appollonium ad Iudæos non tantùm ſpolian-
dos , ſed & iugulandos , vt dicitur 2. Machab. 5.
24. qui prætereà.

Succendit eam (Ieroſolymam iam à ſe ſpoliatam) verſ. 33.
igni, & detraxit Domos & muros eius in circuitu, ne
Antiocho rebellare poſſet.

Et ædificauerunt ciuitatem Dauid , ſcilicet ar- verſ. 35.
cem Sion , quæ toti vrbi ſubiacenti quaſi ru-
pes , vel turris dominabatur , *muro magno* (alto)
& firmo.

Et poſuerunt illic gentem peccatricem , ſcilicet verſ. 36.
milites rapaces , homicidas & ſceleratos , qui
Iudæos diriperent , vincirent, mactarent.

Et factum eſt hoc ad inſidias ſanctificationi , id eſt verſ. 38.
ſanctuario , ſiue templo , vt ſcilicet inſidiaren-
tur Iudæis euntibus ad templum ſacrificij , vel
C orationis cauſa , ac erumpentes ex arce in eos
irruerent , eoſque ſpoliarent , caperent , vulne-
rarent. Volebat enim Antiochus abolere Dei
veri cultum , ac Iudæos compellere ad adoran-
dum ſua idola, ideoque imaginem Iouis Olym-
pij collocarat in templo.

Et in diabolum malum in Iſrael , tum quia mili-
tes hi erant diaboli , id eſt , calumniatores ; ca-
lumniabantur enim euntes ad templum , quaſi
illud contra Antiochum munire vellent ; tum
quia ipſi quaſi dæmones eos expilabant, verbe-
rabant, laniabant , adeò vt ipſum templum cæ-
ſorum ſanguine implerent, & polluerent ; tum
denique quia eos à cultu Dei ad cultum Iouis,
id eſt diaboli compellebant , ſimulque ad ſcor-
tandum in lupanaribus templo adiectis inuita-
D bant ; quod erat opus planè diabolicum.

Et ſcripſit rex Antiochus decretum , quo præ- verſ. 43.
cipiebat , *vt omnis populus eſſet vnus*, id eſt vnifor-
mis in fide & religione , vt ſcilicet omnes ſibi
ſubditi vnirentur ſibi in eadem ſuperſtitione &
idololatria , ſicut vniebantur in eodem regno,
ideoque *vt relinqueret vnuſquiſque legem ſuam* ,
nimirum vt Iudæi relinquerent legem & cul-
tum Dei ſui datam per Moyſen , & capeſſerent
legem & cultum Antiochi.

Expedit, vt in vno regno vna ſit religio,
ſed vera & orthodoxa. Nam ſi falſa ſit , ex-
pedit eſſe plures , vt vera ex falſarum varieta-
te emicet & agnoſcatur , vti aiebat Card. Ho-
ſius.

Et multi ex Iſrael conſenſerunt ſeruituti eius, Græ- verſ. 45.
cè τῇ λατρείᾳ , id eſt , latriæ , ſiue ſacræ eius ſerui-
tuti, cultui & adorationi , vt ſcilicet non alium

Deum

Deum colerent latria, nec alteri Deo seruirent, quàm Deo Antiochi regis sui, putà Ioui Olympio; ipsique Antiocho. Ipse enim vnà cum Ioue volebat coli vt Deus.

vers. 46. *Et misit rex libros*, id est literas & epistolas. Has enim significat Heb. *sepher* id est liber.

vers. 46. *Et misit* decreta, quibus iussit *coinquinari sancta*, id est, violari & prophanari sanctum templum, sanctaque eius sacrificia, ritus, sabbatha, festa &c. *& sanctum populum Israel*, vt abiecta sancta fide & lege Dei pollueret se sacrilegis victimis & superstitionibus gentium, & idolorum: vnde explicans subdit.

vers. 50. *Immolari carnes suillas*, id est sues & porcos lege Moysi immundos, ideoque comedi & immolari vetitos: *& pecora communia*, id est, immunda: quæ enim immunda sunt, gentibus erant communia; quæ verò munda Iudæis peculiaria & propria. Leuit. 11. Hinc Deus volens S. Petrum conuertere Cornelium & gentes immundas ad Christum, per visum iussit ei immunda animalia comedere dicens: *Quod Deus purificauit, tu commune*, id est, immundum *ne dixeris*. Actor. 10. 15.

vers. 51. *Et immutarent omnes iustificationes Dei*, id est violarent omnes Dei sanctiones & leges: hæ enim vocantur iustitiæ & iustificationes, quia præscribunt id quod æquum & iustum est.

vers. 55. *Et congregati sunt multi de populo ad eos qui dereliquerunt legem Domini*, ad apostatas cum eis apostatando à lege Dei, putà ad Iasonem, Alcimum, Menelaum, ceterosque Apostasiæ duces.

vers. 56. *Et effugauerunt populum Israel*, eos qui apostatare nolebant, sed in vera Dei lege, cultuque constanter perseuerabant, vt cogerentur fugere ad antra & speluncas, ibique se abdere.

vers. 57. *Die 15. mensis Casleu* (qui nostro Nouembri respondet) *ædificauit* (& collocauit) *super altare Dei* in templo Ierosolymitano, *abominandum idolum desolationis*, Iouis Olympij, quod futurum erat causa omnis calamitatis & desolationis, vti prædixerat Daniel. c. 11. 31.

vers. 61. *In virtute sua* (Græcè ἐν ἰσχύι, id est vi & robore suo, hoc est violenter) *faciebant* satellites Antiochi *hæc populo Israel, qui inueniebatur in omni mense & mense*, id est quolibet mense, *in ciuitatibus*, per mensem intellige neomeniam, siue primum diem mensis, qui Iudæis erat solennis & quasi sacer; vnde tunc ex pagis & villis confluebant in vrbem audituri Dei legem, sicut accolæ Romæ eodem die confluebant Romam, indeque Calendæ sunt dictæ, vt ostendi Leuit. 28. 11. Sensus est q. d. milites Antiochi obseruabant eos, qui Neomeniam, ex lege Moysis obseruabant, eosque malè mulctabant, imò mactabant. Atque vt Neomeniam, id est solennitatem primæ diei mensis abolerent, ipsi.

Quinta & vigesima die mensis sacrificabant super aram, à se Ioui Olympio erectam, *quæ erat contra altare* holocaustorum, Deo dicatum in templo Ierosolymitano. In hac ergo ara non tantùm Ioui, sed & ipsi Antiocho, quasi Deo sacrificabant. Ipse enim voluit coli vt Deus, vti prædixit Daniel. c. 11. 36. ideoque typus fuit Antichristi. Nolebant idololatræ sacrificare in altari Dei, ne viderentur Deo Hebræorum sacrificare; & vt illud quasi profanum populo facerent abominabile, vnde & in eodem collocarunt statuam Iouis Olympij, coram qua in ara vicina, ab eisdem Ioui erecta sacrificabant. vers. 62.

Et elegerunt magis mori, & variè excruciati, vers. 65.
quam cibis coinquinari immundis, quàm comedere carnem porcinam, similesque Leuit. 11. vetitas, vt idcircò excruciatus fuit Eleazarus & septem fratres Machabæi 2. Machab. 7. Hi ergo omnes gloriosi fuere illo prisco, eodique sæculo martyres. Audi Iosephum lib. 12. cap. 7. *Quamobrem quotidie necabantur excruciati tormentis crudelissimis, flagris etiam cæsi & lacerati corpora, viui adhuc & spirantes suffigebantur crucibus: vxores autem eorum, & circumcisos liberos strangulabant iuxta mandatum Regium, & suspendebant à crucifixorum parentum ceruicibus.* Hoc est, quod prædixit Daniel c. 11. v. 33 & 35. *Et de eruditis ruent, vt conflentur, & eligantur, & dealbentur vsque ad tempus præfinitum.*

Et facta est ira magna Dei super populum valde, vers. 67.
q. d. Deus indignans Iudæis ob eorum scelera, permisit eos tam atrociter affligi ab Antiocho.

CAPVT SECVNDVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Mathathias opponit se Antiocho, mox v. 23. Iudæum idolis immolantem æquè, ac præfectum Antiochi ad id cogentem occidit, exclamans: Omnis qui habet zelum, exeat post me. *Fugit ergo cum se sequentibus in montes, qui v. 37. sabbathis inuasi sinunt se occidi, mox ne omnes intereant, armis se defendunt. Tertio v. 44. Mathathias colligit exercitum & fidem, patriamque propugnat, mox moriturus filios, ceterosque ad idem & ad zelum legis cohortatur eisque Iudam filium in belli Ducem aßignat.*

1. IN diebus illis surrexit Mathathias filius Ioannis filij Simonis, sacerdos ex fi-
lijs Ioarib ab Ierusalem, & consedit in monte Modin: 2. & habebat filios
quinque Ioannem, qui cognominabatur Gaddis: 3. & Simonem, qui cognomi-
nabatur Thasi: 4. & Iudam, qui vocabatur Machabæus: 5. & Eleazarum qui
cognominabatur Abaron: & Ionathan, qui cognominabatur Apphus. 6. hi vide-
runt mala quæ fiebant in populo Iuda, & in Ierusalem. 7. Et dixit Mathathias: Væ
mihi, vt quid natus sum videre contritionem populi mei, & contritionem ciuitatis
sanctæ, & sedere illic, cùm datur in manibus inimicorum? 8. Sancta in manu ex-
traneorum facta sunt: templum eius sicut homo ignobilis. 9. Vasa gloriæ eius
captiua abducta sunt: trucidati sunt senes eius in plateis, & iuuenes eius cecide-
runt in gladio inimicorum. 10. Quæ gens non hæreditauit regnum eius, & non ob-
tinuit spolia eius? 11. Omnis compositio eius ablata est. Quæ erat libera, facta est
ancilla. 12. Et ecce sancta nostra, & pulchritudo nostra, & claritas nostra desolata
est, & coinquinauerunt ea Gentes. 13. Quò ergo nobis adhuc viuere? 14. Et
scidit vestimenta sua Marhathias, & filij eius: & operuerunt se ciliciis, & planxerunt
valdè. 15. Et venerunr illuc qui missi erant à rege Antiocho, vt cogerent eos, qui
confugerant in ciuiratem Modin, immolare, & accendere thura, & à lege Dei disce-
dere. 16. Et multi de populo Israël consentientes accesserunt ad cos: sed Matha-
thias, & filij eius constanter steterunt. 17. Et respondentes qui missi erant ab An-
tiocho, dixerunt Mathathiæ: Princeps & clarissimus & magnus es in hac ciuitate, &
ornatus filiis & fratribus. 18. ergo accede prior, & fac iussum regis, sicut fecerunt
omnes Gentes, & viri Iuda, & qui remanserunt in Ierusalem: & eris tu, & filij rui, in-
ter amicos regis, & amplificatus auro & argento, & muneribus multis. 19. Et res-
pondit Mathathias, & dixit magna voce: Et si omnes Genres regi Antiocho obediunt,
vt discedat vnusquisque à seruitute legis patrum suorum, & consenriat mandaris eius:
20. ego & filij mei, & fratres mei, obediemus legi patrum nostrorum. 21. propi-
tius sit nobis Deus: non est nobis vtile relinquere legem & iustitias Dei. 22. non
audiemus verba regis Antiochi, nec sacrificabimus transgredientes legis nostræ man-
data, vteamus altera via. 23. Et vt cessauit loqui verba hæc, accessit quidam Iudæus
in omnium oculis sacrificare idolis super aram in ciuitate Modin, secundùm iussum
regis: 24. & vidit Mathathias, & doluit, & contremuerunt renes eius, & accen-
sus est furor eius secundùm iudicium legis, & insiliens trucidauit eum super aram:
25. sed & virum quem rex Antiochus miserat, qui cogebat immolare, occidit in
ipso tempore, & aram destruxit. 26. & zelatus est legem, sicut fecit Phinees Zam-
ri filio Salomi. 27. Et exclamauit Mathathias voce magna in ciuitate, dicens:
Omnis, qui zelum habet legis statuens testamentum, exeat post me. 28. Et fugit
ipse, & filij eius in montes, & reliquerunt quæcumque habebant in ciuitate. 29.
Tunc descenderunt multi quærentes iudicium & iustitiam, in desertum: 30. &
sederunt ibi ipsi, & filij eorum, & mulieres eorum, & pecora eorum: quoniam inun-
dauerunt super eos mala. 31. Et renuntiatum est viris regis, & exercirui, qui erat
in Ierusalem ciuitate Dauid, quoniam discessissent viri quidam, qui dissipauerunt
mandatum

mandatum regis, in loca occulta in deserto, & abiissent post illos multi. 32. Et sta-
tim petrexerunt ad eos, & constituerunt aduersus eos prælium in die sabbathorum,
33. & dixerunt ad eos: Resistitis & nunc adhuc? exite, & facite secundùm verbum
regis Antiochi, & viuetis. 34. Et dixerunt: Non exibimus, neque faciemus ver-
bum regis, vt polluamus diem sabbathorum. 35. Et concitauerunt aduersus eos præ-
lium. 36. Et non responderunt eis, nec lapidem miserunt in eos; nec oppilauerunt
loca occulta, 37. dicentes: Moriamur omnes in simplicitate nostra: & testes erunt su-
per nos cælum, & terra, quòd iniustè perditis nos. 38. Et intulerunt illis bellum sab-
batis: & mortui sunt ipsi, & vxores eorum, & filij eorum, & pecora eorum, vsque ad
mille animas hominum. 39. Et cognouit Mathathias, & amici eius, & luctum habuerunt
super eos valdè. 40. Et dixit vir proximo suo: Si omnes fecerimus sicut fratres nostri fe-
cerunt; & non pugnauerimus aduersus gentes pro animabus nostris & iustificatio-
nibus nostris: nunc citiùs disperdent nos à terra. 41. Et cogitauerunt in die illa;
dicentes: Omnis homo quicumque venerit ad nos in bello die sabbathorum, pugne-
mus aduersus eum: & non moriemur omnes, sicut mortui sunt fratres nostri in oc-
cultis. 42. Tunc congregata est ad eos synagoga Assideorum fortis viribus ex
Israel, omnis voluntarius in lege: 43. & omnes, qui fugiebant à malis, additi
sunt ad eos, & facti sunt illis ad firmamentum. 44 Et collegerunt exercitum, & per-
cusserunt peccatores in ira sua, & viros iniquos in indignatione sua & ceteri fugerunt
ad nationes, vt euaderent. 45. Et circuiuit Mathathias, & amici eius, & destruxerunt
aras: 46. & circumciderunt pueros incircumcisos quotquot inuenerunt in finibus If-
rael: & in fortitudine. 47. Et persecuti sunt filios superbiæ, & prosperatum est opus
in manibus eorum: 48. & obtinuerunt legem de manibus gentium, & de manibus
regum: & non dederunt cornu peccatori. 49. Et appropinquauerunt dies Matha-
thiæ moriendi, & dixit filijs suis: Nunc confortata est superbia, & castigatio, & tem-
pus euersionis, & ira indignationis. 50. Nunc ergo ô filij, æmulatores estote le-
gis, & date animas vestras pro testamento patrum vestrorum, 51. & mementote
operum patrum, quæ fecerunt in generationibus suis: & accipietis gloriam magnam;
& nomen æternum. 52. Abraham nònne in tentatione inuentus est fidelis, & re-
putatum est ei ad iustitiam? 53. Ioseph in tempore angustiæ suæ custodiuit manda-
tum, & factus est Dominus Ægypti. 54. Phinees pater noster zelando zelum
Dei accepit testamentum sacerdotij æterni. 55. Iesus dum impleuit verbum, fa-
ctus est dux in Israel. 56. Caleb, dum testificatur in Ecclesia, accepit hæredi-
tatem. 57. Dauid in sua misericordia consecutus est sedem regni in sæcula. 58.
Elias, dum zelat zelum legis, receptus est in cælum. 59. Ananias & Azarias &
Misael credentes, liberati sunt de flamma. 60. Daniel in sua simplicitate libera-
tus est de ore leonum. 61. Et ita cogitate per generationem & generationem:
quia omnes qui sperant in eum, non infirmantur. 62. Et à verbis viri peccato-
ris ne timueritis: quia gloria eius, stercus & vermis est: 63. hodie extollitur, &
cras non inuenietur: quia conuersus est in terram suam, & cogitatio eius periit. 64.
Vos ergo filij confortamini, & viriliter agite in lege: quia in ipsa gloriosi eritis. 65.
Et ecce Simon frater vester, scio quòd vir consilij est; ipsum audite semper, & ipse
erit vobis pater. 66. Et Iudas Machabæus fortis viribus à iuuentute sua, sit vo-
bis princeps militiæ, & ipse aget bellum populi. 67. Et adducetis ad vos omnes
factores legis: & vindicate vindictam populi vestri. 68. Retribuite retributionem
Gentibus, & intendite in præceptum legis. 69. Et benedixit eos, & appositus est
ad patres suos. 70. Et defunctus est anno centesimo & quadragesimo sexto &
sepultus est à filijs suis in sepulchris patrum suorum in Modin, & planxerunt eum
omnis Israel planctu magno.

vers. 1. *N diebus illis surrexit Mathathias*, siue per crasin *Mathias*, vti eum vocat Iosephus & Theodor. quod nomen Hebr. significat *donum Dei*, ac proinde idem est, quod Græcè Theodosius, Theodorus, vel inuersè Dorotheus, ac Latinè Adeodatus: magno enim dono hic vir à Deo datus fuit Dux Israeli ad resistendum Antiocho.

Quæres, quis & qualis fuit Mathathias? Resp. A fuisse ex tribu Leui sacerdotem primæ classis, *Qualis Mathathias. Resp.* putà ex stirpe Ioarib, quæ inter familias sacerdotales prima ponitur. 1. Paral. 24. 7. Porrò Mathathias hic à Deo eum eligente, impellenteque & populo approbãte factus est Pontifex & Dux, vindexque populi contra communem hostem Antiochum; nam post reditum è captiuitate iussu Cyri, Darij & Artaxerxis ijdem fuere Pontifices & Duces populi teste Iosepho lib. 11. c. 4.

Idem liquet 1. Esdræ 7. v. 25. & 26. & 2. Esdræ 9. 36. Esto enim Mathathias non esset oriundus ex stirpe proxima Pontificum, tamen illa deficiente ad eum, quasi primæ classis sacerdotem deuoluebatur Pontificatus. Nam Onias tertius cognomento sanctus, iam erat interfectus anno quinto Antiochi, qui erat 145. Græcorum. Oniæ verò filius, scilicet, Onias iunior profugerat in Ægyptũ, ac Heliopoli factus erat Pontifex noui templi, quod ab eo dictum est Onion. Iason autem frater Oniæ factus apostata, cæteros apostatare & ad Gentilismũ transire cogebat. Quare ad Mathathiam spectabat capessere Pontificatum & Ducatum populi, vt religionem æquè ac remp. in extremum periculum ab Antiocho adductam tueretur & propugnaret. Præsertim cùm non esset alius, qui id auderet, sed omnes metu Antiochi vel laterent & tacerent, vel diffugerent. Ipsum ergo Deus excitauit, animosq; illi addidit ad id audendum, vt Dei

Fuit Pontifex. fidem & cultum & patriæ salutem conseruaret. Fecit hoc ipse anno Antiochi nonu, qui fuit Græcorum 145. Quocirca Chal. Cant. 6. v. 6. Iosephus & Iosippus, Aben Ezra, & Hebræi Mathathiam vocãt summum sacerdotem siue Pontificem, idque tum ex designatione Dei, tum ex electione populi, tum ex iure successionis & propinquitatis, vti dixi. ita Abul. in cap. 20. Exodi quæst. 25. Serarius, Sigonius, Seu. Sulpitius, Torniellus, Genebr. quos citat & sequitur Salianus. Hinc Mathathias Phinees Pontificem vocat patrem suum: ergo ex Pontifice prognatus, cæteris deficientibus, ius ei succedendi habebat. Paucis verò mensibus fuit Pontifex & Dux, quia eodem anno mortuus, sibi successorem Pontificem & Ducem designauit filium suum Iudam Machabæum.

vers. 2. *Et habebat filios quinque, Ioannem, qui cognominabatur Gaddis*, Gaddis, id est aceruus, vel cumulus frugum, q. d. Abundius vel Abundantius: quo nomine vocati sunt martyres duo sub Diocletiano, quorum sacra lipsana sub Greg. XIII. Pont. solenni pompa translata fuere ad domum professam Societatis Iesu Romæ.

vers. 3. *Et Simonem qui cognominabatur Thasi*, id est *hircus*: תיש *thais* enim est hircus, vel *excisor* à rad. תזז *sazaz*, id est, exscindere.

vers. 4. *Et Iudam qui vocabatur Machabæus*, Etymon Machabæi in Proœmio dedi. Hoc cognomen primò datum fuit Iudæ, & ab eo cæteri fratres & socij vocati sunt Machabæi, vt ex hoc loco liquet. Est Prolepsis siue Anticipatio; Iudæ enim hoc cognomen inditum est, non à puero, sed posteà, cùm ipse vexillis suis inscripsit nomen *Machabi*, vt dixi in Proœmio. Sic Antiochi posteà à factis & victoriis cognominati sunt Soteres, Epiphanes, Ceraunij, Callinici, Nicanores; & Ptolomæi vocati sunt Eupatores, Philadelphi, Philometores, Euergetes &c.

vers. 5. *Et Eleazarum qui cognominabatur Abaron*, id est *fortis*: אביר *abbir* enim est potens, fortis.

Et Ionatham qui cognominabatur Apphus, id est, *ira consilij*, vel *volans consilium*; fortè quòd natura ardens & cholericus esset, ideoque celeris ingenij, velocisque consilij, quod

A in bellis vtilissimum est. ita Pagnin. in nom. Hebr.

Væ mihi, Planctus hic Mathathiæ de vastatione templi & Ierosolymæ processit ex zelo religionis, quo ardebat. Similis fuit zelus & planctus Ieremiæ ob excisam Ierusalem in Threnis, & Ieremiæ 20. vers. 7.

Templum eius sicut homo ignobilis, id est, vilis, pauper, rusticus, imò stultus, fatuus & morio, quem omnes impunè irrident, calcant, vellunt, verberant. ita Sanchez. Sic enim satellites Ant. Epiphanis ridebant, calcabant, spoliabant, vellebant templum, Sacerdotes, Leuitas, cæterosque Iudæos, quos cogebant quasi ebrios & stultos in honorem Bacchi hedera coronari, saltare & bacchari. lib. 2. capite 6. vers. 8.

Quæ gens non hæreditauit regnum eius, Græcis enim Antiochi militibus permisti erant Chaldæi, Persæ, Medi, Assyrij &c. ac Ammonitæ, Moabitæ, Philisthæi, Arabes, Idumæi, Olitani Iudæorum hostes, dum viderent eos ab Antiocho adeò diuexari accurrebant, vt eum adiuuarent, & Iudæos spoliarent, maleque mulctarent. vers. 10. B

Quò ergo nobis adhuc viuere? vita enim in tot ærumnis longa potiùs est mors, quàm vita, vt ait S. Greg. Et vt ait Tragædus: *Mortis habet vices cum lentis trahitur vita gemitibus.* Sic Anchises. vers. 13.

Abnegat excisa vitam producere Troia Æneidos 2. & alij post Troiam captam infelices exclamant Æneid. 1.

O terque quaterque beati,
Queis ante ora patrum Troiæ sub mænibus altis
Contigit oppetere. O Danaûm fortissime gentis
Tydide, mene Iliacis occumbere campis
C *Non potuisse! tuaque animam hanc effundere dextra?*

Propitius sit nobis Deus, q. d. Deus nobis hanc faciat gratiam, vt tantum malum tantumque nefas & scelus apostasiæ à nobis auertat. Vnde Sept. vertunt: *Ne permittat nobis Deus.* Alij, *prohibeat hoc Deus*; hac enim phrasi vtuntur Hebræi, cùm aliquid valdè abominantur & execrantur. vers. 21.

Et contremuerunt renes eius, Per renes synecdochicè intellige cætera viscera; renes enim sunt sedes concupiscentiæ, cor animositatis & audaciæ, iecur amoris, fel iræ & furoris. q. d. viscera Mathathiæ commota sunt partim commiseratione & dolore legis violatæ, partim ardore & zelo eam propugnandi, partim ira & D furore eius violatores prosequendi & occidendi, vti reipsa occidit Iudæum idolulatrantem, & Antiochi Legatum ad id cogentem. Vnde sequitur: vers. 24.

Et accensus est furor secundum iudicium (id est, decretum) *legis*, quæ Deut. 13. 6. iubet occidi eum, qui alios à patria religione, Deique cultu abducit, vti faciebat hic Iudæus Ioui sacrificans, quem proinde Mathathias occidit. Huc enim eum agebat zelus honoris Dei;

Et furiis agitatus amor, & conscia virtus.

Moral. disce hîc, quàm efficax sit zelus, vt instar ignis omnia superet & consumat. Audi S. Ambr. in Psal. 118. Octon. 18. ad illa: *Tabescere me fecit* (pro quo S. Ambr. legit *exquisiuit*) *Zelus meus. Zelum habere debet sacerdos, qui incorruptam* *Moral. de zeli dignitate.*

seruare

seruare studet Ecclesia castitatem. Et ideò Princeps sacerdotum dicit: Zelus domus tuæ deuorauit me. Et Phinees sacerdos erat & nepos sacerdotis, & filius sacerdotis. Bonus zelus & vtilis in sacerdote, præcipuè ne negligens, ne remissus sit. Melius est vt vnius, aut duorum damnatione plurimi liberentur, quàm duorum absolutione plures periclitentur. Et paulò pòst. *Zelus Dei vita est, zelum habuit Elias, & ideò raptus ad cælum est. Zelans, inquit, Zelaui Dominum. Zelum habuit Mathathias bar Ioannis, qui aduersus sacrilegia Antiochi excitauit Dei plebem. Zelum qui habent, omnes sibi inimicos suos putant, qui sunt hostes Dei, quamuis patrem, fratres, sorores. Omnibus dicit: In hostes facti sunt mihi; sicut Dauid ait.* Et nonnullis interiectis: *Zelus ergo charitas est. Denique valida est, sicut mors charitas, durus sicut inferi zelus. Durus Zelus, quem vita huius nulla vincit illecebra. Durus sicut inferi, per quem peccato morimur, vt viuamus Deo. Angeli quoque sine zelo nihil sunt, & substantia sua amittunt prærogatiuam, nisi eam zeli ardore sustentent.* Vnde post pauca concludit; *Et quid miremur, si Angeli eum habent? Ipse Deus pater ait: zelans zelabo Ierusalem zelo magno: Quia Deus magnus, ideò & zelus eius magnus est, & pro vniuscuiusque potentia qualitate, ita & Zelus, aut mediocris, aut magnus est. Zelo vindicatur Ierusalem, zelo Ecclesia congregatur, zelo fides acquiritur zelo pudicitia possidetur. Dominus quoque Iesus ait: Zelus domus tuæ comedit me: increpans Iudæos, quòd domum orationis fecerint speluncam latronum, fecerint & domum negotiationis.*

vers. 25. *Sed & virum, quem rex Antiochus miserat, qui cogebat immolare, occidit*, Ioseph. lib. 12. cap. 8. virum hunc vocat Apellem. Idem tamen lib. 1. de bello c. 1. eum vocat Bacchidem, additque filios Mathathiæ patrem in hac cæde adiuuisse, cæsos enim esse cum Apelle milites ipsius. Iure hoc fecit Mathathias instigante Deo, tamquam Iudex & vindex Israëlis, æquè ac religionis, Deique cultus, adeoque hoc facto Pontificatum & Ducatum suum iniit & consecrauit, æquè ac Elias, Ducem fidei se fecit occidendo sacerdotes Baal 3. Reg. 18. & Moyses cum Leuitis occidendo adoratores vituli aurei. Exodi 32. quibus proinde ipse ait: *Consecrastis manus vestras hodie Domino, vnusquisque in filio & in fratre suo, vt detur vobis benedictio.* Ac Phinees occidens Principem Priapo sacrificantem Numer. 25. vide ibi dicta. Sic de blasphemante censuit, aitque S. Chrys. *Si quempiam Deum blasphemantem audieris, accede, increpa, & si verbera infligere oporteat, non recuses, ipsius faciem alapa percute, contere os ipsius, percussione manum tuam sacrifica.* nimirum *zelus purgat facinus*, imò illud sanctificat & sacrificat, facitque quasi holocaustum, quod offert iustitiæ & vindictæ diuinæ in odorem suauitatis.

Mira fuit Mathathiæ in hac cæde animositas, fortitudo, audacia, qua ipse penè solus regi potenti, superbo & crudeli sese opposuit, ac cæteros ad opponendum sese impulit, fortunas suas, familiam, liberos, famam & vitam generosè pro Deo, pro fide, pro patria discrimini obiiciens. Fuit ergo ipse Heros inclytus, ac quinque filios Heroes effecit, dum eos in aciem contra tyrannum eduxit: sed fides & spes in Deum eum animabat, & periculis omnibus superiorem efficiebat, vt quasi leo cum quinque suis leunculis hostes omnes contereret.

Et exclamauit &c. omnis qui zelum habet legis, statuens testamentum, satagens, vt in suo vigore stet testamentum, id est, fœdus cum Deo initum, q. d. qui saluam vult religionem & Remp. *exeat post me*, me Ducem sequatur. Classicum hic canit Mathathias, eoque omnes conuocat ad bellum sacrum, vt in eo, vel fortiter vincant, vel generosè pro Deo, fide & patria occumbant. Sic Romæ C. Marius Syllæ remp. inuadenti se opponens exclamauit: *Qui saluam vult Remp. me sequatur* (quæ verba etiamnum Romæ portæ Angelicæ, qua ipse egressus est superliminari lapideo vncialibus literis insculpta legimus) quo dicto in vicinum montem Marium exiens copias collegit. Idem exclamauit Scipio post cladem apud Cannas acceptam; & Nasica ex Capitolio contra Gracchum teste Liuio, Patereulo & Valer. Max. lib. 3. c. 2. ac diu pòst Narses sub Iustiniano Imper. Gallis se obiiciens teste Agathia lib. 2. Denique Seruius in lib. 8 Æneid. *Si esset*, inquit, *tumultus, id est ex periculi vicinitate timor multus, qui singulos milites interrogare non vacabat, qui erat ducturus exercitum ibi ad Capitolium, & inde proferens duo vexilla, vnum roseum, quod pedites euocabat, & alterum cæruleum, quod erat equitum insigne, dicebat: Qui remp. saluam esse vult, me sequatur.* vers. 27.

Et fugit ipse & filij eius, ex Ierusalem, vbi quasi sacerdos degebat, ac Iudæum in altari idolis sacrificantem ceciderat; *in montes inter feras vitam agentes, & fœni cibo vescentes, ne participes essent coinquinationis*, vt dicitur lib. 2. c. 5. 27. victitabant ergo herbis, lacte pecorum, cibo à vicinis submisso & prædis hostium. vers. 28.

Tunc descenderunt multi quærentes iudicium & iustitiam, hoc est, quærentes à Mathathia id quod æquum & iustum erat, quid, scilicet, tali articulo vrgentis persecutionis facere oporteret, nimirum pati exilium, famem, frigus, nuditatem, vulnera & acerba quæque, ipsamque mortem potiùs, quàm tyranno cedere, & à Deo, eiusque lege & cultu ad idola apostatare. vers. 29.

Moriamur omnes in simplicitate nostra, in simplici obseruatione sabbathi, vt eo die plenâ obseruemus quietem à Deo præscriptam, adeò vt in eo non pugnemus, imò contra inuadentes nos non defendamus, sed sinamus nos, quasi agnos simplices & innocentes occidi. Dixerunt hoc non ex superstitione, nec ex imprudentia, vt volunt Nouantes, sed ex studio perfectæ religionis. Sabbathi enim summa erat apud Iudæos religio. Quare licet iure potuissent eo die pugnare & se defendere, tamen ex zelo religionis maluerunt se offerre morti quàm cultum & quietem sabbathi per speciem & vmbram dumtaxat violare, quia hac ratione euadebant martyres: martyrium autem est actus nobilissimus, ideoque longè nobilior pugna & vita. Idem fecere Iudæi inuasi à Ptolomæo Lagi, & posteà à Mithridate, vti narrat Iosephus lib. 2. c. 1. & lib. 18. vlt. quos à pietate & religione laudat S. Ambr. lib. 1. offic. c. 40. Sic Legio Thebæorum Duce S. Mauritio potuisset resistere Maximiano Imp. sed noluit, ac proiectis armis permisit se instar ouium occidi, quia legionarij fideles malebant vers. 37.

esse martyres, quàm milites. Sic Carthusiani ex voto abstinent carnibus, vt malint mori, quàm vesci carnibus, etiam vbi medicus eas iudicat necessarias ad sanitatem & vitam conseruandam. Nam religio & obseruantia regularis potior est sanitate & vita.

vers. 39. *Et cognouit Mathathias,* Hic quasi Pontifex interpretatus est legem sabbathi tali casu, quo, scilicet, quis inuaditur ab hoste non obligare, dixitque satiùs esse pugnare pro Deo & lege, ne omnis Dei populus interficeretur; itaque Ecclesia & Dei cultus periret. Vnde hoc eius responsum cæteri secuti, statuerunt die sabbathi inuadentes se armis repellere, vt patet v. 41.

vers. 42. *Tunc congregata est ad eos Synagoga Assidæorum* (malè nonnulli legunt *Iudæorum*) *fortis viribus ex Israel, omnis voluntarius in lege.*

Quæres, quinam sint Assidæi? Resp. primò, Hugo. Lyran. Dion. Glossa, ac S. Thomas in c. 14. Assidæos dictos ab assiduitate, quasi assiduos in Dei cultu. Verùm *Assidai* est vox Hebræa, quare habet etimon hæbreum non Latinum. Secundò, Serarius c. 7. Ioseph. & Stephanus hîc in prœmio p. 5. Genebrar. Torniellus, Salianus, & Delrio in Adagialibus c. 1030. censent Assidæos esse Essenos, aut Essenorum affines, & eiusdem cum Essenis instituti & professionis. Verùm obstat primò, quòd tunc needum erant Esseni. Hi enim paulò ante Christum exorti sunt, vti docet Baronius. Secundò, quòd Esseni non erant fortes viribus, quia abstinentia, & ieiuniis quotidianis vires eneruabant. Tertiò, quòd Esseni soli Deo vacabant per orationem, lectionem & comtemplationem. Vnde: *apud eos*, ait Philo lib. de Essenis, *nemo tela, gladios, galeas, thoraces, scuta fabricat, nec machinas, nec aliud quicquam bello vtile.* Assidæi autem his abundabant, vtpote non choro, vt Esseni, sed bello addicti. Vide quæ de Essæis dixi Actor. 4. 2. Dico ergo Assidæos fuisse milites belli sacri, qui scilicet pro lege & synagoga nomen dabant militiæ sacræ, quales posteà fuere milites templi, ac nunc sunt ordines militares equitum. Melitensium, S. Ioannis, S. Stephani, Teutonicorum, & similium, qui pro Ecclesia Dei contra Turcas, Saracenos & hæreticos generosè depugnant. Cùm enim Antiochus satageret euertere Dei legem, templum & synagogam, Deus excitauit Assidæos, qui se militiæ sacræ deuouerent, ac pro templi, legisque tutela pugnarent, seque omnibus belli periculis vltro offerrent. Id ita esse patet primò, ex voce *synagoga*, id est, cœtus, collectio, congregatio militum pro synagoga tuenda. Secundò, ex voce *fortis viribus*, Tertiò, ex voce, *voluntarius in lege*, qui scilicet voluntariè ex zelo legem defenderet & propugnaret. Quare Assidæi iunxerunt se Iudæ Machabæo, quasi duci belli sacri, ac eius præcipui fuere milites, per quos tot, tantasque obtinuit victorias. Id patet ex lib. 2. 14. 6. *Ipsi*, inquit, *qui dicuntur Assidai Iudæorum, quibus præest Iudas Machabæus bella nutriunt, & seditiones mouent, nec patiuntur regnum esse quietem.* Sunt hæc verba hostium, qui Assidæos quasi seditiosos accusabant apud Demetrium regem. Et ex cap. 7. 12. vbi Assidæi, quasi primi cum congregatione scribarum tractant de pace communi cum Bacchide &

Assidai qui? Resp. 1.

2.

3. & verè.

A Alcimo ineunda. Vnde liquet eos fuisse viros vnos in Israel honoratos & primarios.

Etymon Assidæorum. Quæres secundò, vnde vocentur Assidæi? Resp. Hebr. vocantur חֲסִידִים *chasidim*, quod aliqui deriuant à חֲסִידָה *chasida*, id est ciconia, vel miluus, cò quòd quasi milui in hostes insilirent, & prædas agerent. 1. Alij chasidim interpretantur venatores à צוּד *sud*, id est venari, cò quòd venarentur hostes Israëlis, sicut venator venatur ceruos & lepores. Meliùs Pagnin. Sanchez, Serarius & alij *chasidim*, interpretantur pios, misericordes, religiosos, sanctos à חֶסֶד *chesed*, id est pietas, misericordia, cò quòd pium bellum gererent pro Israelitis. 2. Audi nunc S. Chrys. in Psal. 43. *Quando graue bellum ingruebat, nec quidquam Machabæi* 3. & verè. *possent facere quod prodesset, se abscondebant; nam hoc*
B *quoque fecerunt Apostoli. Non enim semper apparentes in media irruebant pericula; sed nonnunquam & fugientes, & latentes secedebant. Postquam autem parum respirarunt, tanquam generosi quidam catuli ex antris exilientes, & è latebris emergentes, statuerunt non se amplius solos seruare, sed etiam alios quoscumque possent; & ciuitates & omnem regionem obeuntes collegerunt quotquot inuenerunt adhuc sanos, & integros & multos etiam qui laborabant & corrupti erant, in statum pristinum redegerunt, eis persuadentes redire ad leges patrias.*

vers. 44. *Et persequuti sunt peccatores*, id est apostatas, qui à Iudaismo ad Antiochum & gentilismum transfugerant. Hoc enim summum erat peccatum, summaque iniquitas, quo tota religio, fides & virtus prodebatur, & perdebatur.

vers. 46. *Et in fortitudine*, repete, *circumciderunt pueros*
C *incircumcisos, quotquot inuenerunt in finibus Israel.* q. d. per vim circumciderunt pueros, etiam inuitis parentibus, eo quòd parentes essent Israelitæ, itaque obligarentur circumcidere filios, ideoque à Mathathia quasi Duce & Pontifice ad idipsum cogi possent; sicut nunc Ecclesia cogit fideles, vt filios suos offerant ad baptismum. Quod si qui inter eos erant filij infidelium, eos quoque quasi iam suos & iure belli captos, ac à parentibus separatos circũcidebant. Et quamuis Lyra dicat, solùm id fecisse in filiis Iudæorum, tamen Scriptura absolutè loquitur: & quamuis Domin. Soto in 4. tract. de Baptismo, dicat, si Mathathias id fecit in filiis gentium, fecit quidem secundùm zelum, non tamen secundùm scientiam; hoc tamen de insigni, & sanctissimo viro non rectè dictum vide-
D tur; meliùs ergo asseritur eos, cùm iam essent iure belli in seruitutem redacti, & à parentibus separati, iure circumcidi potuisse; sicut nos etiam nunc iure baptizamus filios Saracenorum in bello captos, ait Suarez. 3. p. to. 3. quæst. 67. art. 10 disp. 25. sect. 4.

vers. 48. *Obtinuerunt legem de manu gentium*, q. d. Dei legem & cultum ab Antiocho & gentibus ablatum per arma Israeli restituerunt, feceruntque, vt Dei lex & cultus pristinam suam dignitatem & venerationem obtineret.

Et non dederunt cornu peccatori, q. d. non permiserunt cornua, id est superbiam, robur, & vires Antiocho crescere; sed hæc illi, si non amputarunt, certè resecuerunt & valdè imminuerunt, vt more solito grassari & sæuire non posset, nec auderet. Disce hic cornua superbis, æquè

ac tantis

ac tautis cornupetis esse ressecanda: qui enim illa superbo & feroci non demit, addit & auget: quare qui potest, debet ea demere, ne iis ferucientes multos feriant & prosternant.

vers. 49. *Castigatio &c. & ira indignationis*, scilicet Dei, qua Deus iratus & indignans peccatis nostris, nos tam atrociter per Antiochum castigat, laxans ei habenas seuiendi & ferociendi contra nos. Sic Attila rex Hunnorum vastans Galliam & Italiam, rogatus à S. Lupo Trecensi Episcopo, quis esset & quid vellet? respondit se esse flagellum Dei ad castigandum scelera fidelium; sic flagellum Dei fuit Tamerlanes, & nunc sunt Ottomanni. Sic Nabuchodonosor ostensus fuit Ieremiæ c. 1. per speciem virgæ vigilantis.

vers. 50. *Et date animas* (id est vitas) *vestras pro testamento*, id est fœdere, purà pro lege Dei: lex enim fuit conditio fœderis ab Abraham, Moyse & & populo cum Deo initi.

vers. 51. *Et accipietis gloriam magnam*, non tantùm in hoc mundo apud homines, hæc enim vana est, breuis & exilis, sed & in cælo coram Deo, Angelis & sanctis immensam, cælestem & æternam.

vers. 52. *Abraham nonne in tentatione*, quâ Deus tentauit eius fidem & obedientiam, iubendo vt sibi immolaret vnigenitum suum Isaac, per quem ei promiserat copiosam posteritatem, imò Christum, *inuentus est fidelis*, fideliter Deo offerens filium certa fide sperans & credens, quod Deus eum post immolationem à morte suscitaret: *& reputatum est ei ad iustitiam*, q. d. hic Abrahæ actus obedientiæ & oblationis Isaac, computatus & æstimatus est à Deo esse actus magnæ iustitiæ, id est magnæ virtutis & sanctitatis, ac proinde Abraham, qui iam erat iustus, per eum meruit magnum gratiæ & iustitiæ augmentum, factusque est coram Deo multo iustior & sanctior. vide dicta Roman. c. 4. 3. & Genes. 15. v. 6.

vers. 53. *Ioseph in tempore angustiæ suæ* (quam passus est in carcere) *custodiuit mandatum*, quintum Decalogi, *non mœchaberis*: quia sollicitanti heræ suæ noluit commisceri: *&* (idcircò) *factus est Dominus Ægypti*. Præclarè S. Cypri. tract. de mortalitate: *Aduersa non sint tibi scandala*, inquit, *sed prælia: nec debilitent, aut frangant Christiani fidem, sed potius ostendant in colluctatione virtutem, cùm contemnenda sit omnis iniuria malorum præsentium, fiducia, futurorum bonorum. Nisi præcesserit pugna, non potest esse victoria: cùm fuerit in pugnæ congressione victoria tunc datur vincentibus & corona. Gubernator in tempestate dignoscitur, in acie miles probatur.* Et inferiùs: *nos aduersa non auocant à virtutis & fidei veritate, sed corroborant in dolore. Quanta sublimitas, inter ruinas generis humani stare erectum?* &c.

vers. 54. *Phinees pater noster* (Hinc pater Mathathiam & Machabæos prognatos esse ex tribu Leui & Phinees Pontificis, ideoque deficientibus cæteris ad eos Pontificatum iure successionis spectasse) *zelando zelum Dei*, occidendo Principem sacrificantem Beelphegor, *accepit testamentum*, id est Dei promissionem & pactum *sacerdotij æterni*, quòd scilicet Pontificatus in eius posteris duraret vsque ad finem Synagogæ & Iudaismi, putà vsque ad Christum. vide dicta Numer. 25.

vers. 55. *Iesus* (Iosue successor Mosis) *dum impleuit verbum*, id est mandatum, quo Deus per Mosen iussit ei lustrare Chananæam. Numer. 14. debellare Amalec. Exodi 17. post Mosen capessere curam populi. Iosue 1. *factus est dux in Israel*, Mosi in ducatu populi succedens.

vers. 56. *Caleb dum testificatur in Ecclesia*, contra socios exploratores dicentes, Chananæam ob incolas gigantes & vrbes munitas esse inexpugnabilem, illam Dei ope posse expugnari, & reipsa ab Hæbræis expugnandam, vti Deus promiserat; *accepit hæreditatem*, peculiarem in Hebron. Numer. 14. Et Iosue 14. 12. vide elogia Iosue, & Caleb Ecclesi. 50.

vers. 57. *Dauid in sua misericordia*, id est per meritum suæ misericordiæ, qua tum in alios, tum in Saulem se persequentem fuit pius & misericors, nolens eum lædere, cùm eum haberet in manu sua; *consecutus est sedem regni in sæcula*, vt solium regale obtineret, & ad posteros transmitteret, tamdiu eis duraturum, quamdiu duraret regnum Israelis & Iuda, scilicet vsque ad captiuitatem Babylonicam. Æternum enim hîc non absolutam perpetuitatem, sed respectiuam & limitatam significat, scilicet, durationem perpetuam per totum statum, regnumque Iudæ, vt quamdiu hoc duraret, tamdiu in eo duraret regnum Dauidis.

vers. 58. *Elias dum zelat zelum legis*, occidendo omnes prophetas & sacerdotes Baal, seque opponendo Achab, Iezabeli & Baalitis. 3. Reg. 18. *receptus est in cælum*, eò raptus curru igneo. 4. Reg. 2.

vers. 59. *Ananias, Azarias, & Misael credentes*, in Deum verum, & pro hac fide se flammis offerentes, credentes Deum posse ipsos ab iis eripere, *liberati sunt de flamma*, Daniel. 3.

vers. 60. *Daniel in sua simplicitate*, id est integritate, candore, constantia adorandi solum Deum verum persistens, eius merito *liberatus est de ore leonum*, Daniel. 6.

vers. 62. *Et à verbis viri peccatoris* (à minis impij Antiochi) *ne timueritis, quia gloria eius stercus & vermis est*, vt corrumpatur, computrescat & fœteat, dum paulò post per Dei vindictam omnis eius gloria in ignominiam, omnis fama in infamiam vertitur, vti factum esse Antiocho liquet lib. 2. cap. 9.

vers. 64. *Vos ergo filij confortamini & viriliter agite in lege* (tuenda & propugnanda) *quia in ipsa gloriosi eritis*, tum pugnando & vincendo; tum pro ea gloriosè occumbendo, vti pro ea omnes occubuerunt, nimirum Iudas, Ionathas & Simon. Quid enim gloriosiùs, quàm pugnare & mori pro lege, pro patria, pro Deo? Animat Mathathias filios ad aeria certamina, quæ eis cum Antiocho imminebant, ideoque priscorum heroum exempla iis obiicit, vt illa imitentur, & similem illis gloriam consequantur; nil enim ita in rebus arduis animat, ac maiorum exempla. Vnde Ouidius lib. 4. Trist. Eleg. 3.

Virtus in aduersis resplendet.

Materiamque tuis tristem virtutibus imple,
Ardua per præceps gloria vadit iter.
Hectora quis nosset, felix si Troia fuisset:
Publica virtutis per mala facta via est,
Ars tua Typhi iacet, si non sit in æquore fluctus;

Si valeant homines, ars tua Phœbe, iacet.
Quæ latet, inque bonis cessat, non cognita rebus,
Apparet virtus, arguiturque malis.
Vtere temporibus, quorum nunc munere freta est,
Et patet in laudes area lata tuas.

vers. 65. *Et ecce Simon frater vester, scio, quòd vir consilij sit, ipsum audite semper, & ipse erit vobis Pater*, vt suis consiliis vos dirigat, sicut pater dirigit filios. Rursùm vt domum & familiam meam gubernet quasi pater Hinc Iosippus filius Gorion, & Annius Viterbiensis putant Simonem fuisse primogenitum Mathathiæ. Sed Iosephus, Seder olam minor, & Hebræi tradunt Iudam fuisse primogenitum; vnde & ille patri in Ducatu & Pontificatu successit; secundo-genitum fuisse Ioannem; tertio-genitum fuisse Ionatham; quartum denique fuisse Simonem.

vers. 66. *Et Iudas Machabæus fortis viribus à iuuentute sua sit vobis princeps militiæ.* Hinc patet, Iudam non tantùm in senio patris, cùm ipse vexillum paulò ante mortem contra Antiochum sustulit, sed & in iuuentute sua præclara in bellis edidisse facinora, Dei ope nixum, ideoque vexillis suis inscripsisse, *machabi*, hoc est *mi camocha baelim Iehoua*, id est, *quis similis tui in fortibus* (Diis) *Domine*? indeque Machabæum fuisse cognominatum. Sic enim eum vocat hîc pater moriturus, ideoque eum belli ducem statuit. vide dicta in Proœmio.

vers. 70. *Et defunctus est anno 146.* nimirum eodem anno, quo se Antiocho opposuit, & Ducatum cum Pontificatu iniit. Opinantur nonnulli A eum ex vulnere in bello accepto obiisse, cùm enim paulò antè occiderit Iudæum, & præfectum Antiochi, omnesque Iudæos circumeundo excitarit, collegeritque in castra contra Antiochum, pluraque similia gesserit, quæ magnam corporis, æquè ac animi fortitudinem requirunt, non videtur tam citò ex senio viribus deficere & mori potuisse, sed ex prœliis continuis accepisse vulnus, indeque mortuus, vel certè ex laboribus assiduis, & fatigatione nimia exhaustus obiisse.

Mathathiam fuisse sacerdotem omnes consentiunt, sed Pontificem fuisse negant Iosephus, Eusebius, & Sigonius; verùm Pontificem eum fuisse asserunt Hebræi & Chald. Cant. 6. 6. multisque id probat Serarius. Sanè in B Pontificatu, æquè ac Ducatu patri successit Iudas, deinde Ionathas, denique Simon, indeque Simonis filij vsque ad Herodem & Christum. Porrò Mathathias inclytus heros defunctus est anno 146. Græcorum, qui fuit 158. à morte Alexandri Magni, & 164. ante natiuitatem Christi.

Et sepultus est in sepulchris patrum suorum in Modin, sepulchrum hoc posteà magnificè exornauit Simon eius filius, vt patet c. 13. 27. ac fatetur S. Hier. illud sua ætate adhuc extitisse.

Planctu magno, Planctus magnus non in exanimatione plangentium, sed in pompa funeris & exequiarum frequentia intelligendus est, ait S. Hier. Epist. 25. ad Paulam.

CAPVT TERTIVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

IVdas patri succedens contra Antiochum pugnat vt leo, ac duos eius duces profligat, scilicet Apollonium v. 10. & Seron v. 13. Quare Antiochus tertium Ducem mittit Lysiam, contra quem prælium instruxit Iudas, Dei opem ieiunijs & ardenti prece implorans.

1. ET surrexit Iudas, qui vocabatur Machabæus, filius eius pro eo: 2. & adiuua-
bant eum omnes fratres eius, & vniuersi qui se coniunxerant patri eius, & præ-
liabantur prælium Israël cum lætitia. 3. Et dilatauit gloriam populo suo, & induit
se loricam sicut gigas, & succinxit se arma bellica sua in prælijs, & protegebat castra
gladio suo. 4. Similis factus est leoni in operibus suis, & sicut catulus leonis ru-
giens in venatione. 5. Et persecutus est iniquos perscrutans eos: & qui conturba-
bant populum suum, eos succendit flammis: 6. & repulsi sunt inimici eius præ timo-
re eius, & omnes operarij iniquitatis conturbati sunt: & directa est salus in manu eius.
7. Et exacerbabat reges multos, & lætificabat Iacob in operibus suis, & in sæculum
memoria eius in benedictione. 8. Et perambulabat ciuitates Iuda, & perdidit im-
pios ex eis, & auertit iram ab Israël. 9. Et nominatus est vsque ad nouissimum ter-
ræ, & congregauit pereuntes. 10. Et congregauit Apollonius Gentes, & à Sama-
ria virtutem multam & magnam, ad bellandum contra Israël. 11. Et cognouit Iu-
das, & exiit obuiam illi: & percussit, & occidit illum: & ceciderunt vulnerati mul-
ti, & reliqui fugerunt. 12. & accepit spolia eorum: & gladium Apollonij abstulit
Iudas, & erat pugnans in eo omnibus diebus. 13. Et audiuit Seron princeps exerci-
eitus

tus Syriæ, quòd congregauit Iudas congregationem fidelium & ecclesiam secum,
14. & ait: Faciam mihi nomen, & glorificabor in regno, & debellabo Iudam, & eos
qui cum ipso sunt, qui spernebant verbum regis. 15. Et præparauit se: & ascende-
runt cum eo castra impiorum, fortes auxiliarij, vt facerent vindictam in filios Israël.
16. Et appropinquauerunt vsque ad Bethoron: & exiuit Iudas obuiam illis cum pau-
cis. 17. Vt autem viderunt exercitum venientem sibi obuiam, dixerunt Iudæ:
Quomodo poterimus pauci pugnare contra multitudinem tantam, & tam fortem,
& nos fatigati sumus ieiunio hodie? 18. Et ait Iudas: Facile est concludi multos in
manus paucorum: & non est differentia in conspectu Dei cæli liberare in multis, &
in paucis: 19. quoniam non in multitudine exercitus victoria belli, sed de cælo
fortitudo est. 20. Ipsi veniunt ad nos in multitudine contumaci & superbia, vt dis-
perdant nos, & vxores nostras, & filios nostros, & vt spolient nos: 21. nos verò pu-
gnabimus pro animabus nostris, & legibus nostris: 22. & ipse Dominus conteret
eos ante faciem nostram: vos autem ne timueritis eos. 23. Vt cessauit autem lo-
qui, insiluit in eos subitò: & contritus est Seron, & exercitus eius in conspectu ipsius:
24. & persecutus est eum in descensu Bethoron vsque in campum, & ceciderunt
ex eis octingenti viri, reliqui autem fugerunt in terram Philisthiim. 25. Et cecidit
timor Iudæ, ac fratrum eius, & formido super omnes gentes in circuitu eorum.
26. & peruenit ad regem nomen eius, & de prælijs Iudæ narrabant omnes gentes.
27. Vt audiuit autem rex Antiochus sermones istos, iratus est animo: & misit, &
congregauit exercitum vniuersi regni sui, castra fortia valdè: 28. & aperuit æra-
rium suum, & dedit stipendia exercitui in annum: & mandauit illis vt essent parati
ad omnia. 29. Et vidit quòd defecit pecunia de thesauris suis, & tributa regionis
modica propter dissensionem, & plagam, quam fecit in terra, vt tolleret legitima,
quæ erant à primis diebus: 30. & timuit ne non haberet vt semel & bis, in sum-
ptus & donaria, quæ dederat antè larga manu: & abundauerat super reges, qui an-
te eum fuerant. 31. Et consternatus erat animo valdè, & cogitauit ire in Persi-
dem, & accipere tributa regionem, & congregare argentum multum 32. Et reliquit
Lysiam hominem nobilem de genere regali, super negotia regia, à flumine Euphra-
te vsque ad flumen Ægypti: 33. & vt nutriret Antiochum filium suum, donec
rediret. 34. Et tradidit ei medium exercitum, & elephantes: & mandauit ei de
omnibus quæ volebat, & de inhabitantibus Iudæam & Ierusalem: 35. & vt mit-
teret ad eos exercitum, ad conterendam & extirpandam virtutem Israël, & reli-
quias Ierusalem, & auferendam memoriam eorum de loco: 36. & vt constitue-
ret habitatores filios alienigenas in omnibus finibus eorum, & sorte distribueret ter-
ram eorum. 37. Et rex assumpsit partem exercitus residui, & exiuit ab Antio-
chia ciuitate regni sui, anno centesimo & quadragesimo septimo: & transfretauit
Euphaten flumen, & perambulabat superiores regiones. 38. Et elegit Lysias Pto-
lomæum filium Dorimini, & Nicanorem, & Gorgiam, viros potentes ex amicis
regis: 39. & misit cum eis quadraginta millia virorum, & septem millia equitum,
vt venirent in terram Iuda, & disperderent eam secundùm verbum regis. 40. Et
processerunt cum vniuersa virtute sua, & venerunt & applicuerunt Emmaum in
terra campestri. 41. Et audierunt mercatores regionum nomen eorum: & acce-
perunt argentum & aurum multum valdè, & pueros: & venerunt in castra, vt ac-
ciperent filios Israël in seruos: & additi sunt ad eos exercitus Syriæ, & terræ alie-
nigenarum. 42. Et vidit Iudas, & fratres eius, quia multiplicata sunt mala, &
exercitus applicabant ad fines eorum: & cognouerunt verba regis, quæ mandauit
populo facere, in interitum & consummationem: 43. & dixerunt vnusquisque ad
proximum suum: Erigamus deiectionem populi nostri, & pugnemus pro populo no-
stro, & sanctis nostris. 44. Et congregatus est conuentus vt essent parati in præ-
lium: & vt orarent, & peterent misericordiam & miserationes. 45. Et Ierusalem
non habitabatur, sed erat sicut desertum: non erat qui ingrederetur & egrederetur de
natis eius: & sanctum conculcabatur: & filij alienigenarum erant in arce, ibi erat
habitatio Gentium: & ablata est voluptas à Iacob, & defecit ibi tibia & cithara.
46. Et congregati sunt, & venerunt in Maspha contra Ierusalem: quia locus ora-
tionis erat in Maspha antè in Israël. 47. Et ieiunauerunt illa die, & induerunt se
ciliciis, & cinerem imposuerunt capiti suo, & disciderunt vestimenta sua: 48. &

expanderunt libros legis, de quibus ſcrutabantur Gentes ſimilitudinem ſimulachro-
rum ſuorum: 49. & attulerunt ornamenta ſacerdotalia, & primitias, & decimas:
& ſuſcitauerùnt Nazaræos, qui impleuerant dies: 50. & clamauerunt voce
magna in cælum, dicentes: Quid faciemus iſtis, & quò eos ducemus? 51. & ſan-
cta tua conculcata ſunt, & contaminata ſunt, & ſacerdotes tui facti ſunt in luctum,
& in humilitatem. 52. & ecce Nationes conuenerunt aduerſum nos vt nos diſper-
dant: tu ſcis quæ cogitant in nos. 53. Quomodo poterimus ſubſiſtere ante fa-
ciem eorum, niſi tu Deus adiuues nos? 54. Et tubis exclamauerunt voce ma-
gna. 55. Et poſt hæc conſtituit Iudas duces populi, tribunos, & centuriones, &
pentacontarchos, & decuriones. 56. Et dixit his, qui ædificabant domos, & ſpon-
ſabant vxores, & plantabant vineas, & formidoloſis, vt redirent vnuſquiſque in do-
mum ſuam ſecundùm legem. 57. Et mouerunt caſtra, & collocauerunt ad Auſtrum
Emmaum. 58. Et ait Iudas: Accingimini, & eſtote filij potentes, & eſtote para-
ti in manè, vt pugnetis aduerſus Nationes has, quæ conuenerunt aduerſus nos, diſ-
perdete nos & ſancta noſtra: 59. quoniam melius eſt nos mori in bello, quàm vi-
dere mala gentis noſtræ, & ſanctorum. 60. Sicut autem fuerit voluntas in cæ-
lo, ſic fiat.

vers. 1. *T ſurrexit Iudas*, Ioſippus ben Gorion aſſerit Iudam à patre Mathathia oleo vnctum in Ducem. Sic enim ait: *Protulit Mathathias cornu cum oleo, & effundens ſuper caput eius vnxit eum ad prælia, vociferatuſque eſt vniuerſus populus & dixerunt, viuat vnctus.* Addit Ioſeph. eum vnctum Ieroſolymis in templo; ſed hoc videtur falſum; nam Ieruſalem cum templo obtinebant milites Antiochi; vt patet cap. 1.

vers. 2. *Machabæus*, Gorionides aſſerit, hoc nomen hic Iudæ primò inditum fuiſſe à Mathathia patre, ac ſignificare *extinctorem*, q. d. Tu ô Iuda eſto Machabæus, id eſt extinctor Antiochi, cæterorumque hoſtium Iſraëlis. Meliùs alij cenſent id iam antè Iudæ fuiſſe inditum ex *Machabi*, quod Iudas vexillis ſuis inſcribebat; quare illud ſic à Mathathia ei non indi, ſed iam inditum confirmari, idque verba ipſa ſatis inſinuant, vide dicta in Proœmio.

vers. 3. *Et induit ſe lorica ſicut gigas*, tum quia Iudas procero, vaſtoque erat corpore, ac proinde illo æuo, quo non bombardis, ſed brachiis & gladiis certabatur fortiſſimus; vnde explicans ſubdit, *& protegebat caſtra gladio ſuo*, tum quia eximio & giganteo erat robore tam corporis, quàm animi: hoc enim Deus illi, vtpote in ſe ſolo ſperanti aſſiduè & continuè indebat ad Iſraëlis tutelam. Sic Saul, Dauid, Iulius Cæſar, Conſtantinus, Heraclius, Carolus Magnus, Godefridus Bullonius procero, validoque fuere corpore, æquè ac animo, ideoque eximij bellatores, ſuis manibus & gladiis multos hoſtium obtruncantes. Gigas enim ſymbolum eſt rari roboris & fortitudinis; gigantes enim olim fuere vaſtiſſimi & robuſtiſſimi, ideoque omnibus terribiles, vt nemo eis ſe opponere auderet. Talis fuit Iudas.

Sacerdotes in lege veterant milites.

In lege veteri ergo ſacerdotes & Pontifices ſæpè erant milites & belli duces, ac Iudas & fratres eius ſacerdotes ad hoc propriè à Deo & populo electi ſunt, vt Iſraëlem iam penè proſtratum, & ab omnibus deſertum erigerent & fulcirent. Primario ergo electi fuere in belli duces: additus verò fuit eis Pontificatus, vt ardentiùs pro religione, templo, & Deo contra Antiochum dimicarent, & ob alias cauſas ſuperiùs recenſitas. Nec id mirum: nam rude & carnale erat tunc ſacerdotium; ſacerdotes enim erant, quaſi laniones in mactandis & laniandis ouibus, & bobus Deo immolandis: quare in iis diſcebant mactare hoſtes Iſraëlis. Nulli enim milites ſæuiores ſunt lanionibus, qui aſſiduè in cæde & ſanguine verſantur. Secus eſt in nouo teſtamento, vbi ſacerdotium longè ſublimius & ſanctius eſt, ac ſacerdotes circa corpus Chriſti in Euchariſtia conſecrādum & offerendum verſantur: quare decet eos inſtar Chriſti eſſe manſuetos, pios, Deoque intentos, ac proinde procul abeſſe à pugnando & occidendo.

Similis factus eſt leoni, iuxta illud de Iuda filio à Iacobo Patriarcha prædictum Geneſ. 49. 9. *Catulus leonis Iuda: ad prædam fili mi aſcendiſti: requieſcens accubuiſti vt leo, & quaſi leæna, quis ſuſcitabit eum?* quia in locum huius Iudæ, cui Iacob attribuit principatum, ſucceſſit noſter hic Iudas Machabæus, populi dux & princeps, licet non ex Iuda, ſed ex Leui oriundus, ac eo viribus, robore & victoriis fuit non inferior, ſed ſuperior. Tradunt Hebræi Iudam pro inſigni in vexillis ſuis geſtaſſe leonem. vers. 4. *Iudas fuit leo.*

Et ſicut catulus leonis rugiens in venatione, Græcè εἰς θήραν, id eſt *in venationem* vel *in prædam*. Catuli enim leonum cùm latrante ſtomacho eſuriant, & rugiunt, rugiendo irruunt in oues & vaccas, vt famem ſatient.

vers. 6. *Et directa eſt ſalus in manu eius*, q. d. rectè & directè ſalus Iſraëli obtigit per manum, robur & prælia Iudæ, Iudas enim ſua induſtria & fortitudine rectà dirigebat Iſraëlem ad ſalutem, faciebatque, vt ad eam recto tramite, curſuque tenderet. Poteſt ſecundò per Hypallagen ſic exponi q. d. Directa eſt manus Iudæ ad ſalutem Iſraëli afferendam. Deus enim Iudæ manum direxit ad continuas victorias, quibus ſalus Iſraëli directè obuenit. Pro *directa* Græcè eſt εὐοδώθη, id eſt facili via inceſſit, proſperata eſt; vnde εὐοδία eſt proſperum iter, item proſperitas. Ruſum ſalus hîc accipi poteſt

est pro victoria; in hac enim consistebat salus & incolumitas populi. Sic salus capitur pro victoria per metonymiam Iudic. 15. 18. 1. Reg. 1. 9. 1. & c. 44. 45. & c. 17. 47. & 1. Machab. 4. 25.

vers. 9. *Exacerbauit* (irritabat, lacessebat, ad iram & indignationem, prouocabat) *reges multos*, nimirum Ant. Epiphanem & eius filium Ant. Eupatorem, & Demetrium, eorumque vicinos & amicos; cum his enim multa prælia commisit semper vincens & triumphans.

vers. 10. *Virtutem multam*, Græcè δύναμιν id est vim magnam militum.

vers. 11. *Et cognouit Iudas, & exiit* (cum paucis) *obuiam illi, & percussit & occidit illum*, Apollonium Ducem hostium. Audi rem graphicè narrantem Iosephum Gorionidem: *Cum videret Iudas Apollonium stantem in medio exercitus sui, summo furore decurrit ad eum, ad medium vsque castrorum, omnia penetrans, ad dextram, ad sinistram fortissimos hostium prosternens, haud secus ac messor manipulos, ac spicas messis suæ deiicit, pergensque ad Apollonium percutit eum, sternitque suo gladio.*

vers. 12. *Et gladium Apollonij abstulit Iudas, & erat pugnans in eo omnibus diebus*, tum quia gladius hic, vtpote tanti ducis erat insignis, magnus fortis & acutus; tum in signum victoriæ & trophæi; tum vt eius intuitu se suosque excitaret Iudas ad fortiter digladiandum & vincendum in cæteris prælijs, sicut vicerant & occiderant Apollonium cum suis, cùm ei hunc gladium extorserunt.

vers. 13. *Et audiuit Seron*, Hic est secundus Antiochi dux, quem cum magna cupiis se inuadentem fortiter percussit & occidit Iudas cum paucis, iisque ieiunio exhaustis, vt dicitur v. 17. eo quòd tota nocte profecti, ait Gorionides, ieiuni aduenissent.

vers. 18. *Facile est* (Deo duce quo nitimur) *concludi multos in manu paucorum, & non est differentia in conspectu Dei cæli liberare in multis & in paucis*, quia Deus tam facilè potest suam potentiam, opem & victoriam applicare paucis, quàm multis; vnus enim miles Dei robore instructus tam facilè prosternet viginti, vel centum, quàm facilè idem facient ducenti Dei robore tauro destituti. Idcircò Deus, qui infirma mundi eligit, vt confundat fortia, sæpè paucos seligit, ac per eos multos prosternit, vt ostendat paucos id facere virtute non sua, sed Dei, vtque pauci cum multis pugnaturi Deum inuocent, & ab eo sperent victoriam. Hinc Gedeoni iussit Deus cum trecentis inermibus procedere contra centum viginti millia Madianitarum, quæ omnia Gedeon per trecentos cecidit Iudic. 7. Quin & præstantes belli duces paucos milites, sed veteranos, validos, atque vel vincere, vel mori paratos seligunt, ad res magnas: inter multos enim multi sunt timidi, fugaces, inordinati, qui aciem confundunt & turbant, vt à paucis validis benè ordinatis facilè vincantur. Alexander Magnus 40. millibus veteranorum prostrauit Darium multis cætenis millibus instructum, imò totum quasi orbem subegit; Leonidas cum trecentis innumeras Xerxis copias ad Thermopylas cecidit; Abraham cum trecentis seruis suis quatuor reges debellauit Genes. 14.

vers. 19. *De cælo fortitudo est*, Angeli pro populo Dei dimicare consueuerunt. Hinc 2. Machab. 10. v. 19. & 38. legimus è cælo viros quinque in equis frænis aureis decoros, ducatum Iudæis præstitisse. Et 2. Machab. 11. v. 8. Angelus equitis forma, veste candida vestitus, hastam vibrans Iudæorum præcessit exercitum. Olim quoque existimabant veteres, numina aduersus hostes arma tulisse, & cum ipsis dimicasse, vt docuit Cicero lib. 1. de diuinatione. Apollinis enim templum cùm à Benno vastatum fuisset Pythiam ex oraculo hæc fatum fuisse commemorat: Ἐμοὶ μελήσει ταῦτα καὶ λευκαῖς κόραις. *Ego prouidebo rem istam, & virgines albæ.* Spectra verò alba mox Gallorum exercitui oblata funditus illum deleuerunt & obruerũt. At istud fictum est. Verè tamen Constantinum Dei auxilio, & miraculis euidenter ostensis vicisse in bellis testatur Eusebius in vita Constantini, & lib. 9. histor. 9. Cum Theodosio Imp. S. Ioannem & S. Philip. Apostolos palam pugnasse contra hostes ipsius, testatur Theodoretus lib. 5. histor. c. 24. Pro Theodosio iuniore Imp. pugnasse Angelos contra Saracenos, scribit Socrates lib. 7. c. 18. Ad preces S. Martini Angelos armatos accessisse refert Presbyter Fortunatus lib. 1. capite 16. *Angeli pro piis pugnat Exempla.*

Militia Angelica coram duo protinus adsunt
Syderei proceres, hastas & scuta tenentes:
Comminus hi sanctum compellunt vocibus vltro:
Præsidio Martine tuo dilabimur astris.

vers. 27. *Vt audiuit autem rex Antiochus sermones istos* (nuntiantes à Iuda cæsos esse duos suos duces, Apollonium & Seton) *iratus est animo*, Ira hæc fecit eum præcipitem, vt totum exercitum suum colligeret, in eumque omnes suas vires & opes exhauriret, itaque ipse seipsum consumeret.

vers. 28. *Et aperuit ærarium suum, & dedit stipendia exercitui in annum*, Imprudenter id fecit; tum quia exercitus hic erat totus torius regni, quare in annuum eius stipendium exhausit totum ærarium; tum quia miles abundans pecunia illam comessando, potando, splendidè se vestiendo, alea, similibusque lusibus prodigit: quare illicò ad inopiam redactus, vt victum comparet, prædari cogitur, vel fame mori. Vnde sequitur:

vers. 29. *Et vidit, quòd defecit pecunia*, præsertim quia præter stipendia amplas militibus fecit largitiones, *& donaria* v. 30. vnde errorem suæ prodigalitatis serò agnoscens fugit *in Persidem* v. 31. vt noua tributa colligeret & templa expilaret 2. Mach. 9. 2. Porrò Vlpianus lege 7. Digest. de Verb. signific. *Stipendium*, inquit, *à stipe appellatum est, quod per stipes, id est per modica æra colligatur*. Idem penè Varro lib. 21. de vita pop. Rom. *stipendium dicitur*, ait, *quòd æs militi semestre, aut annuum dabatur: dictum vero à stipe, quòd æs non in arca, sed in aliqua cella stipabant*, id est comprimebant. Pediti autem pro stipendio quotidie dabantur olim duo oboli, ordinum ductori quatuor oboli, equiti drachma, ait Polybius libro 6. *stipendij etymon.*

Et tributa regionis modica propter dissensionem, quia scilicet multæ gentes incipiebant murmurare & rebellare Antiocho, tum ob noua & immodica tributa ab eo imposita; tum quia

videbant eum bis à paucis Iudæis cæsum & penè contritum.

Et plagam quam fecit in terra, (in prouinciis sibi subiectis) *vt tolleret legitima*, id est, leges & ritus, ac religionem gentium eis à maioribus traditam, quæ erant *à primis diebus*, quibus illarum gentium Resp. fundatæ fuerant. Nihil enim populos ita à rege auertit, & ad seditionem concitat, sicut legum patriarum & religionis auitæ euersio, ac nouæ institutio, vti faciebat Antiochus, qui Deos Gentium abolebat, ac non nisi se & Iouem Olympium coli volebat. Accedebat, quòd Asia Antiocho Epiphani subiecta à tempore patris eius Antiochi magni à Scipione deuicti, Romanis quotannis pendere debebat pro vectigali bis mille talenta. Quare Asiani videntes se per Antiochos exhauriri, & à Romanis affligi, Ant. Epiphani tributum negare, imò rebellare cogitabant.

vers. 32. *Et reliquit Lysiam*, cum altera medietate exercitus & elephantis, vt Iudam & Iudæos inuaderet, conteteret, extirparet.

vers. 33. *Et vt nutriret Antiochum* (cognomento Eupatorem) *filium suum*, puerum, ea ratione & magnificentia, qua filium regis decebat, vtque si quid humanitus sibi in Perside contigisset, filium sibi in regno substitueret.

vers. 38. *Et elegit Lysias* (Vicarius Antiochi Epiphanis) *Ptolomæum filium Dorymini*, (Græcè *Dorymenis* Cælesyriæ & Phœniciæ præfectum, vt patet 2. Machab. 8. 8.) *& Nicanorem Patrocli filium*, Hic est ille Nicanor, qui à Lysia missus contra Iudam & Iudæos præfidens, & quasi certus de victoria superbè iactabat, se nonaginta Iudæorum mancipia vno talento venditurum 2. Machab. 8. 11. Sed iactantiæ suæ pœnas dedit, cùm victus à Iuda caput et refectum fuit, & publicè ad ludibrium appensum. *Et Gorgiam*, in bellicis rebus experientissimum, vt ibidem dicitur, cum 40. millibus peditum & septem millibus equitum, vt sequitor.

vers. 40. *Et processerunt cum vniuersa virtute sua*, Græcè δυνάμει, id est, potentia & robore tot peditum & equitum, simul & elephantorum.

Et applicuerunt Emmaum, vbi Christus duobus discipulis apparuit, & in fractione panis se aperuit Lucæ vlt. quæ postea à victoria Titi ob captam Ierusalem dicta est Nicopolis, à Ierusalem distans stadiis 60. id est, septem milliaribus Italicis cum dimidio. Alia est Emmaus iuxta Tiberiadem. ita S. Hiet. in locis. Ioseph. Adrich. & alij.

vers. 41. *Et audierunt mercatores*, copias & minas Nicanoris contra Iudæos, ideoque turmatim accurrerunt, vt Iudæos ab eo vincendos, vt putabant, quasi seruos ab illo emerent vilissimo pretio. Sic in excidio Ierusalem per Titum cæsa sunt vndecies centena millia Iudæorum & 97. millia capta, vendiraque vili pretio, quasi vilissima mancipia, vti narrat Iosephus lib. vltimo de bello.

vers. 46. *Et congregati sunt & venerunt in Maspha contra Ierusalem*, Maspha ergo hæc sita erat in confinio tribus Beniamin & Iuda, eoque conuocabantur Iudæi ad publica comitia & ad publicam orationem, vti Samuel eodem conuocauit populum, vt fœdus populi cum Deo renouaret 1. Reg 7. 5.

Alia erat Maspha in tribu Gad, de qua Iudic. 11. 29. alia pariter in tribu Ruben, de qua 1. Mach. 5. 35.

Et ieiunauerunt die illa (vsque ad vesperam & ortum Hesperi more Iudæorum) *& induerunt se ciliciis, & cinerem imposuerunt capiti suo & disciderunt vestimenta sua*, Hi erant actus & signa pœnitentiæ, humilitatis & supplicationis, quibus in tanto hostium numero & periculo sibi diffidentes, opem Dei ardentissimè implorabant, ideoque eam impertarunt. Talia quoque fuere ea, quæ sequuntur vers. 48. 49. 50. vers. 47.

Et expenderunt libros legis, Vt ipsi libri reipsa quasi muta voce clamarent ad Dominum id, quod continebant, quodque toties iterant præsertim in Psalmis: *Miserere nostri Domine, miserere nostri*; vtq; Deum ostéfione librorum ipsius commouerent ne fineret eos à Gentibus pollui, lacerari & comburi. Sic Ezechias instante Sennacherib. libros sacros expandit coram Deo, vt eos cum cultu suo tueretur 4. Reg. 19. vers. 48.

De quibus scrutabantur gentes similitudinem simulachrorum suorum, q. d. gentes quærebant S. Scripr. libros, vt in eis sua simulachta & idola depingerent, itaque eos violarent & Iudæos irriderent. Vnde Græca habent: *Scrutabantur inscribere in ipsis similitudinem idolorum suorum*. Verùm Noster non habet *in inscribere*, nec *in ipsis*, sed *de ipsis*; quare iuxta eum planior sensus est, q. d. solent gentiles nostris libris sacris abuti ad suas superstitiones & ritus gentilitios. Ex illis enim, ac præsertim ex Leuitico deprompunt ceremonias & ritus sacrificandi & adorandi sua idola, consecrandi suos sacerdotes, purificandi immundos &c. Ad hæc ipsi sacras historias profanant traducendo eas ad deorum suorum fabulas. sic Moysen transformarunt in Minoen, gigantes in Titanes, Samsonem in Herculem, diluuium Noe in diluuium Ogygis, currum Eliæ in quadrigam solis, Iehoua denique in Iouem. ita Rupert. lib. 6. in Genes. cap. 15. Serarius, Salianus, Sanchez & alij. Quare ne permittas ô Domine nos tradi gentibus, quia si id facias, ipsæ libros tuos & nostros profanabunt, violabunt, conscindent, incendent, quæ magna erit tam tua, quàm nostra ignominia & vilipendium.

Et attulerunt ornamenta sacerdotalia, putà vestes sacras, vt cidarim, feminalia, tunicam hyacinthinam, Ephod. &c. q. d. ne finas ô Domine illa capi à gentibus, quia ipsæ illas lacerabunt, aut iis vestient idolorum suorum sacerdotes; pariter ipsi rapient & vorabunt tuas *primitias & decimas*, quas proinde hic coram te exponimus. Machabæi hîc ostendunt se non res suas, sed Dei curare, eiusque religionis & cultus zelo moueri, vt Deum quasi cogant ad opem, non tam populo suo, quàm sibi ipsi, suæque religioni & cultui ferendam. Quare efficax fuit hæc eorum seria, sinceraque oratio, ac Deum ad succurrendum inflexit. Simili modo oremus & nos, ac pariter Deum flectemus. vers. 49.

Et suscitauerunt Nazaræos, qui impleuerant dies, sui voti Nazaræatus; diebus enim voti expletis Nazaræi debebant se sistere Deo in templo,

A plo, ibique hostias offerre præscriptas à Deo Numer. 6. vide ibi dicta. Portò Nazaræi erant quasi religiosi illius æui, qui se Deo dicarant & consecrarant, ideoque comam alebant, ac vino & sicera abstinebant. Quare eos hic producunt, Deoque sistunt, vt Deus eos, quasi suos sibique consecratos tueatur contra Antiochū & Lysiam.

vers. 50. *Et clamauerunt voce magna in cælum dicentes: quid faciemus istis? & quo eos ducemus?* si Lysias nos capiat & totam Iudæam æquè, ac Ierusalem & templum sibi subiuget, & idolis, ac idolatris suis impleat excisa tui veneratione & cultu: nam vt sequitur.

vers. 51. *Et sancta tua*, altaria, vasa, omniaque templi loca ab Antiochi satellitibus profanata, *conculcata & contaminata sunt.*

Et sacerdotes tui facti sunt in luctum, tum actiuum: lugent enim sacerdotes se sacerdotio iam fungi non posse, sed in exilium actos ab Antiocho, suisque oblationibus, ex quibus viuebant, spoliatos: tum passiuum, quia populus luget lugubrem sacerdotum suorum statum, seque iis destitui, vt per eos Deo sacrificare, & ab eis in lege Dei instrui nequeat.

Et in humilitatem, vbi enim humiliantur & vilipenduntur sacerdotes, ibi pariter vilipenduntur sacrificia, lex, pietas, Dei cultus, ipseque populus fidelis & pius.

vers. 54. *Et tubis exclamauerunt voce magna*, vt tam voce quàm tubis in cælum resonantibus Dei opem summis clamoribus implorarent.

vers. 55. *Et post hæc* (quia post diuina præsidia adhibenda quoque sunt humana; Deus enim non iuuat nisi conantes & collaborantes, ac facientes omne id, quod officium & prudentia requirit) *constituit Iudas Duces populi*, nimirum fratres suos Ionatham, Iosephum & Simonem. vide 2. Machab. 8. 22. vbi Iudas aciem instruens eam diuidit in quatuor ordines, ac cuilibet vnum è fratribus Ducem præficit, ita vt quisque sub signis duceret 1400 milites, ac ipse Iudas quartus totidem, hoc est vniuersim sex millia.

Et dixit his, qui ædificabant domos, &c. & formidolosis vt redirent domum, ne sociis suis commilitonibus suam formidinem aspergerent, idque iuxta legem Deuter. c. 20. v. 4. vide ibi dicta. vers. 56.

Accingimini (gladiis, armis, ceteroque apparatu bellico) *& estote filij potentes*, Hebr. אַנְשֵׁי חַיִל *anse chail*, id est, *viri virtutis*, id est, strenui, animosi, fortes. vers. 58.

Quoniam melius est nos mori in bello, quam videre mala gentis nostræ & sanctorum, id est, rerum sanctarum, vt templi, altarium, sacerdotum &c. vers. 59.
B Gloriosa enim mors est præliando pro fide, lege & Deo occumbere. q. d. Pugnamus generosè, quia aut vincemus, & sic de hoste triumphabimus; aut vincemur, & sic gloriosa morte honestabimur.

Sicut autem fuerit voluntas in cælo, sic fiat, vt vel vincamus, vel vincamur & gloriosè occumbamus, prout Deus voluerit. q. d. vtcumque alea belli cadet, bene cadet, quia cadet ex voluntate Dei, qua nihil est melius. Siue ergo vincemus, siue vincemur, implebimus voluntatem Dei, qua nihil præstantius optari, aut desiderari potest. Nota hic Iudæ fortitudinem, pietatem, resignationem in Dei voluntatem, qua Dei gratiam & victoriam sibi suisque conciliauit. Imitentur eum principes & belli Duces, si simili victoria potiri, & a Deo donari optent. vers. 60.

CAPVT QVARTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

DVas Gorgiæ acies sternit Iudas, ac deinde ipsum Lysiam Syriæ proregem, qui dum bellum reparat, Iudas templum repurgat, Deique sacra restituit.

1. ET assumpsit Gorgias quinque millia virorum, & mille equites electos: & mo-
uerunt castra nocte, 2. vt applicarent ad castra Iudæorum, & percuterent eos
subitò: & filij, qui erant ex arce, erant illis duces, 3. Et audiuit Iudas, & surrexit ipse,
& potentes, percutere virtutem exercituum regis, qui erant in Emmaum. 4. Adhuc
enim dispersus erat exercitus à castris. 5. Et venit Gorgias in castra Iudæ noctu & ne-
minem inuenit, & quærebat eos in montibus: quoniam dixit: Fugiunt hi à nobis. 6.
Et cùm dies factus esset, apparuit Iudas in campo cum tribus millibus virorum tantùm,
qui tegumenta & gladios non habebant: 7. & viderunt castra Gentium valida, & lo-
ricatos, & equitatus in circuitu eorum, & hi docti ad prælium. 8. Et ait Iudas viris, qui
secum erant: Ne timueritis multitudinem eorum & impetum eorum ne formidetis. 9.
Mementote qualiter salui facti sunt patres nostri in mari rubro, cùm sequeretur eos
Pharao cum exercitu multo. 10. Et nunc clamemus in cælum; & miserebitur nostri
Dominus, & memor erit testamenti patrum nostrorum, & conteret exercitum istum
ante faciem nostram hodie. 11. & scient omnes gentes, quia est qui redimat & liberet
Israël. 12. Et eleuauerunt alienigenæ oculos suos, & viderunt eos venientes ex aduer-
so. 13. Et exierunt de castris in prælium, & tuba cecinerunt hi qui erant cum Iuda. 14.
Et congressi sunt: & contritæ sunt Gentes, & fugerunt in campum. 15. Nouissimi au-
tem omnes ceciderunt in gladio, & persecuti sunt eos vsque Gezeron, & vsque in cam-

pos Idumææ, & Azoti, & Iamniæ: & ceciderunt ex illis vſque ad tria millia virorum.
16. Et reuerſus eſt Iudas, & exercitus eius, ſequens eum. 17. Dixitque ad populum:
Non concupiſcatis ſpolia: quia bellum contra nos eſt, 18. & Gorgias & exercitus eius
prope nos in monte: ſed ſtate nunc contra inimicos noſtros, & expugnate eos, & ſume-
tis poſteà ſpolia ſecuri. 19. Et adhuc loquente Iuda hæc, ecce apparuit pars quædam
proſpiciens de monte. 20. Et vidit Gorgias quòd in fugam conuerſi ſunt ſui, & ſuccen-
derunt caſtra: fumus enim, qui videbatur, declarabat quod factum eſt. 21. Quibus il-
lis conſpectis timuerunt valdè, aſpicientes ſimul & Iudam, & exercitum in campo para-
tum ad prælium. 22. Et fugerunt omnes in campum alienigenarum: 23. & Iudas re-
uerſus eſt ad ſpolia caſtrorum, & acceperunt aurum multum, & argentum, & hyacin-
thum, & purpuram marinam, & opes magnas. 24. Et conuerſi hymnum canebant, &
benedicebant Deum in cælum, quoniam bonus eſt, quoniam in ſæculum miſericordia
eius. 25. Et facta eſt ſalus magna in Iſraël in die illa. 26. Quicumque autem alienige-
narum euaſerunt, venerunt, & nuntiauerunt Lyſiæ vniuerſa quæ acciderant. 27. Qui-
bus ille auditis, conſternatus animo deficiebat: quòd non qualia voluit, talia contige-
runt in Iſraël, & qualia mandauit rex. 28. Et ſequenti anno congregauit Lyſias viro-
rum electorum ſexaginta millia, & equitum quinque millia, vt debellaret eos. 29. Et
venerunt in Iudæam, & caſtra poſuerunt in Bethoron, & occurrit illis Iudas cum decem
millibus viris. 30. Et viderunt exercitum fortem, & orauit & dixit: Benedictus es ſal-
uator Iſraël, qui contriuiſti impetum potentis in manu ſerui tui Dauid, & tradidiſti ca-
ſtra alienigenarum in manu Ionathæ filij Saul, & armigeri eius. 31. Conclude exerci-
tum iſtum in manu populi tui Iſraël, & confundantur in exercitu ſuo & equitibus. 32.
Da illis formidinem, & tabefac audaciam virtutis eorum, & commoueantur contritio-
ne ſua. 33. Deiice illos gladio diligentium te: & collaudent te omnes, qui nouerunt
nomen tuum, in hymnis. 34. Et commiſerunt prælium: & ceciderunt de exercitu Lyſiæ
quinque millia virorum. 35. Videns autem Lyſias fugam ſuorum, & Iudæorum auda-
ciam, & quòd parati ſunt aut viuere, aut mori fortiter, abiit Antiochiam, & elegit mili-
tes, vt multiplicati rurſus venirent in Iudæam. 36. Dixit autem Iudas, & fratres eius:
Ecce contriti ſunt inimici noſtri: aſcendamus nunc mundare ſancta, & renouare. 37.
Et congregatus eſt omnis exercitus, & aſcenderunt in montem Sion. 38. Et viderunt
ſanctificationem deſertam, & altare profanatum, & portas exuſtas, & in atriis virgulta
nata ſicut in ſaltu vel in montibus, & paſtophoria diruta. 39. Et ſciderunt veſtimenta
ſua, & planxerunt planctu magno, & impoſuerunt cinerem ſuper caput ſuum. 40. &
ceciderunt in faciem ſuper terram, & exclamauerunt tubis ſignorum, & clamauerunt in
cælum. 41. Tunc ordinauit Iudas viros, vt pugnarent aduerſus eos qui erant in arce,
donec emundarent ſancta. 42. Et elegit ſacerdotes ſine macula, voluntatem haben-
tes in lege Dei: 43. & mundauerunt ſancta, & tulerunt lapides contaminationis in lo-
cum immundum. 44. Et cogitauit de altari holocauſtorum, quod profanatum erat,
quid de eo faceret. 45. Et incidit illis conſilium bonum vt deſtruerent illud: ne fortè
illis eſſet in opprobrium, quia contaminauerunt illud Gentes, & demoliti ſunt illud.
46. Et repoſuerunt lapides in monte domus in loco apto quoadusque veniret prophe-
ta, & reſponderet de eis. 47. Et acceperunt lapides integros ſecundùm legem, & ædi-
ficauerunt altare nouum, ſecundùm illud quod fuit priùs: 48. & ædificauerunt ſan-
cta, & quæ intra domum erant intrinſecus: & ædem, & atria ſanctificauerunt. 49. Et
fecerunt vaſa ſancta noua, & intulerunt candelabrum, & altare incenſorum & men-
ſam in templum. 50. Et incenſum poſuerunt ſuper altare, & accenderunt lucernas,
quæ ſuper candelabrum erant, & lucebant in templo. 51. & poſuerunt ſuper men-
ſam panes, & appenderunt vela, & conſummauerunt omnia opera quæ fecerant.
52. Et ante matutinum ſurrexerunt quinta & vigeſima die menſis noni (hic eſt men-
ſis Caſleu) centeſimi quadrageſimi octaui anni: 53. & obtulerunt ſacrificium ſe-
cundùm legem, ſuper altare holocauſtorum nouum, quod fecerunt. 54. Secun-
dùm tempus & ſecundùm diem, in qua contaminauerunt illud gentes, in ipſa reno-
uatum eſt in canticis, & citharis, & cinyris, & in cymbalis. 55. Et cecidit omnis
populus in faciem, & adorauerunt, & benedixerunt in cælum eum, qui proſperauit
eis. 56. Et fecerunt dedicationem altaris diebus octo, & obtulerunt holocauſta
cum lætitia, & ſacrificium ſalutaris & laudis. 57. Et ornauerunt faciem templi
coronis aureis & ſcutulis: & dedicauerunt portas, & paſtophoria, & impoſuerunt eis
ianuas. 58. Et facta eſt lætitia in populo magna valdè, & auerſum eſt opprobrium
Gentium.

Gentium. 59. Et statuit Iudas & fratres eius, & vniuersa ecclesia Israel, vt aga-
tur dies dedicationis altaris in temporibus suis, ab anno in annum, per dies octo, à
quinta & vigesima die mensis Casleu, cum lætitia & gaudio. 60. Et ædifica-
uerunt in tempore illo montem Sion, & per circuitum muros altos, & turres firmas,
nequando venirent Gentes, & conculcarent eum, sicut anteà fecerunt. 61. Et
collocauit illic exercitum, vt seruarent eum, & muniuit eum ad custodiendam Beth-
suram, vt haberet populus munitionem contra faciem Idumææ.

vers. 1. *T assumpsit Gorgias quinq; millia virorum* (peditũ) *& mille equites electos, & mouerunt castra nocte*, Gorgias erat vnus ex tribus Ducibus Antiochi & Lysiæ belli experientissimus, quod & hîc ostendit, dum cum millitibus selectis noctu inuadit castra Iudæ, vt ex improuiso eum dormientem cum suis opprimat. Hoc enim stratagemate Hannibal cæcidit Romanos, & Romani Hasdrubalem fratrem Hánibalis teste Liuio.

vers. 2. *Et filij qui erant ex arce, erant illis duces*, q. d. milites Antiochi in arce Sion nati, vel educati, ideoque regionis & locorum guari ducebant eos per vias obscuras (erat enim nox) anfractuosas & absconditas, quarum ipsi erant ignari, vtpote exteri & alienigenæ.

vers. 3. *Et audiuit Iudas, & surrexit ipse & potentes* (robusti Duces & milites) *percutere virtutem exercituum regis*, putà tota castra à Gorgia relicta. Græcè tantùm est δύναμιν id est, vim, robur, potentiam exercitum & copias regis. Sed quia in his castris erant variarum gentium exercitus, iique validi & numerosi, hinc Noster vertit *virtutem exercituum regis*. Iudas ergo per exploratores resciuit stratagema & cõsilium Gorgiæ, illudq; in ipsum retorsit. Nam eadé nocte ipse reliqua castra Gorgiæ relicta in Emmaũ, secura & dormientia inuasit, & ex inopinato oppressit.

vers. 4. *Adhuc enim dispersus erat exercitus à castris*, q. d. adhuc milites Gorgiæ non erant collecti & in ordines, aciesque suas distributi in castris, sed palabundi vagabantur, sensim colligebant, ordinabantq; se in castris. Iudas id sciés, dispersos & inordinatos aggressus facilè prostrauit.

vers. 5. *Et venit Gorgias in castra Iudæ & neminem inuenit*, quia Iudas cum suis eadem nocte iuerat in Emmaum, vt relictos à Gorgia cæderet, vt dixi.

vers. 6. *Et cum dies factus esset, apparuit Iudas in campo cum tribus millibus virorum* (peditum) *tantum, qui tegumenta*, id est loricas, siue thoraces ferreos, & scuta *& gladios non habebant*, scilicet, *sicut volebant*, vt addunt Græci, multique Latini codices. q. d. non habebant gladios politos, acutos, latos & longos, quales ipsi optabant, & quales habebant hostes; sed impolitos, rubigine obductos, hebetatos, strictos & breues; multi etiam non gladiis, sed perticis, fustibus, malleis, ligonibus, falcibus, aliisque armis rusticis dumtaxat, quæ domi vel in agro repererant, armati incedebant. Eo maior fuit Dei virtus & militum fortitudo, ac victoria. Hoc est, quod ait Ioseph. lib. 12. c. 11. *Ducens tria millia virorum non satis instructa armis propter inopiam*, ita Dion. Carthu. & Iosephus Stephanus hîc, qui & addit multos ex iis fuisse fundibularios, qui gladiis vti non solebant, vt liberi essent in librandis lapidibus ex fundis. Minùs probabiliter Lyran. pro *quid* legens *quia* sic explicat, q. d. ideò Iudas tria dumtaxat millia armaturum & gladiatorum eduxit in aciem, quia ceteri Iudæi non habebant gladios & clypeos, vt pugnare possent. Porrò eos habuisse gladios liquet ex v. 15. vbi dicitur: *Nouissimi autem eorum ceciderunt gladio*, & ex eo quòd paulò antè Iudæi spoliauerunt castra Appollonij, indeque tulerunt gladios & arma cetera.

vers. 7. *Machabæi pedites pugnabant* *Et viderunt castra gentium valida, & loricatos & equitatus*, Nota Iudas & Machabæi pugnabant pedites, nec habebant equites; nulla enim equorum fit mentio, cum hostes copiosum haberent equitatum æquè, ac peditatum. Causæ fuere variæ. *4. de causis.* Prima, quia Deus Deut. 17. 16. vetuerat Iudæis copiam equorum, ne in eis sed in ipso confiderent, ita S. Basil & alij, quos ibidem citaui, licet Abul. id negare videatur. Secunda, quia Iudæa est montosa & prærupta, vnde equis & equitibus vix peruia & ad pugnam incommoda. Tertia, quia Iudæa carebat equorum abundantia, ac eorum loco vtebatur asinis & mulis, equos verò ex Ægypto (vti fecit Salomon) accersebat: ibi autem eos emere, indeque in Iudæam deducere, Machabæis nimis erat onerosum & sumptuosum. Quarta, volebat id Deus, vt magis ostenderet suam potẽtiam, ac virtutem & robur Machabæorum, quòd scilicet, ipsi soli Deo nixi, vti fatetur hîc Iudas, eius ope implorata, pauci cum multis, pedites cum equitibus, inermes ferè cum armatis confligentes, eos tamen prosternerent iuxta illud Dauidis: *Hi in curribus & hi in equis, nos autem in nomine Domini Dei nostri inuocabimus*. Psal. 19. 8.

vers. 10. *Et nunc clamemus in cælum*, dicentes, *mi camocha baelim iehoua*, id est, *quis similis tui in fortibus Domine*. Exodi 15. Hoc enim erat emblema & tessera Iudæ; vnde ex versus illius litteris initialibus iunctis dictus est *Machabi*, id est, Machabæus, vt satis ex hisce eius verbis & similibus colligitur. Nam Iudas vbique spem victoriæ non in armis, nec in militibus, sed in Deo vnico reposuit, eumque inuocauit, atque hac confidentia & supplici prece semper victoriam obtinuit excepto vltimo prælio, in quo vulneratus occubuit, eo quòd non legatur ante prælium Deum inuocasse, vti alias facere solebat.

Et memor erit testamenti patrum nostrorum, q. d. momor erit Deus pacti & fœderis cum patribus nostris initi, vt scilicet, nos eum colamus, quasi Deum nostrum, & ipse vicissim noster sit Deus, id est protector, prouisor, tutor & custos, ideoque nos à tot, tantisque hostibus liberet, eosque coram nobis prosternat.

vers. *Nouissimi autem* (fugientium) *omnes ceciderunt*, cæsi à Iuda & sociis, qui fugientes persequebantur, & caudam hostium carpebant, vltimosque cædebant.

vers. 17. *Iuda prudentia in cohibendo milite à spoliis.* *Dixitque Iudas: Non concupiscatis spolia, quia bellum contra nos est*, Vide hîc prudentiam militarem Iudæ, qua suos sub signis continuit, nec spolia hostium rapere permisit, ne hostes fugientes id videntes se rursum colligerent, ac Iudæos palantes, & spoliis onustos inuaderent & prosternerent. Sic enim hoc sæculo

vidimus Germanos & Transyluanos; cùm multa Turcarum millia cæcidissent, ab iisdem fuisse cæsos, eo quòd præpropere ad spolia dilapsi Turcis se in montibus colligendi, & spoliis onustos inuadendi, mactandique ansam dedissent. ita Tomyris regina Scytharum fugam simulans castra epolis & vino referta, Cyro & Persis diripienda reliquit: at mox regrediens eosdem vino, somnoque sepultos ad vnum omnes obtruncauit, teste Iustino, Herodoto & aliis. Fridericum Boëmiæ regem Boleslaus II. triplici prælio fudit, sed dum militi in diripienda præda locum dat, nec victoriam persequitur, Fridericus collecto milite triplici tumentem victoria vicit, & in exilium redire compulit. ita Delr. lib. 13. Plura exempla de Alexandro, Hannibale, Tiberio vide apud Frontinum lib. 2. c. 5. Auaritia B ergo, & prædæ auiditas decipit prudentiam, ac victoribus victoriam extorquet, eamque in victos transfert, facitque, vt fiat locus cædis, qui paulò antè fuerat victoriæ. Quare sapientes belli Duces milites à præda cohibent, & in acie armatos continent, hostesq; fugientes persequuntur donec plena de iis sit victoria: tunc enim secura est prædatio & spoliatio. Hac de causa Duces bello victi, vt hostem insequentem morentur, eumque effugiant, pecunias & res pretiosas post sespargunt, vt iis colligendis hostis occupatus persequi desistat. Ita Tryphon rex Syriæ

Victi spargunt aurum vt effugiant.

victos, per totum iter fugiens aurum & argentum dispersit, & hac ratione equites Antiochi sectantes moratus euasit, teste Iulio Frontino lib. 2 de stratagematis c. 13 qui & addit idem fe- C cisse Gallos cum Attalo pugnantes. Idem fecisse Mithridatem victum à Lucullo & Romanis, ac per gazam regiam Romanis obiectam eorum insequentium manus effugisse, tradit Plutar. in Lucullo. Sic Castor è venatorum manibus elabitur, resecta virilia eis obiciens: ob hæc enim eos se venari cognoscit, vt è suis virilibus Castorium Medicis assignent. Audi Polybium lib. 10. *Et quoniam plurimi prædæ inhiant, atq; victoriam plenam obtinere nequeunt, fit, vt de summa rerum periclitentur. Multis hoc accidit, vt licet facti sint voti compotes, & vel in castra hostium irruerint, vel ciuitatem ceperint, attamen non solum eiecti sint, sed & totius causæ periculum, & detrimentum incurrerint.*

Tropol. nos cum dæmonibus assiduè luctantes spolia terreoa relinquere debemus, ne, si eis D incubemos, ab illis occupemur & superemur. *nudi ergo cum nudis luctemur*, ait S. Greg.

vers. 20. *Et succenderunt castra*, Iudas succendit castra, id est, tentoria hostium, vt Gorgias eminus è monte rem spectans sciret, suos esse cæsos, ideoque castra à Iuda esse succensa, itaque metoens sibi & suis fogam capesseret. Quod & factum est.

vers. 23. *Hyacinthum* (id est, vestes hyacinthioi, vel violacei coloris) *& purpuram marinam*, quæ fit ex succo conchyliorum marinorum, ac præsertim pisciculi, qui purpura vocatur, idque maximè in Tyro, vnde vocatur purpura Tyria, & Sarranum, (*Tyrus* enim Hebr. dicitur *Sor*) nostrum teste Plinio lib. 4 c 38. & 39. nam purpura, quæ fit ex violis aliisque herbis pallet, nec cum Tyria comparari potest; hæc enim est ardens, & quasi ignea. Vnde Virgil. Æneid. 4. *Tyrioque ardebat*

Milites vte-

muricelana. Porrò milites Chaldæi æquè ac Per- A sæ vtebaotur vestibus potporeis & coccineis, tum ad ornatum. Vnde Xenoph. lib. 2. Cyrip. *Erant*, ait, *milites armati omnes iisdem armis, quibus Cyrus, puniceis tunicis*; tum vt in prælio vulnerati sanguiocm diffluentem, vulneraque tegerent per concolorem tunicam purpuream, ne socios consternerent & hostibus audaciam adderent, vti testatur Valer. Max. lib. 2. c. 6. & Ælianus lib. 6. capite 6.

bātur purpura ad tegendum vulnera.

Et conuersi hymnum canebant, putà Epinicium vers. 24.
Deo, victoriam illius opi & virtuti non suæ assignantes: qua gratitudine Deum sibi deuinciebant, vt nouas eis daret victorias. victoria enim propriè est donum Dei, qoi illud gratis largitur, ingratis negat, vel datam aufert. Hinc Christiani parta victoria canunt *Te Deum laudamus*.

B *Et facta est salus*, id est victoria, *magna in Israël*, vers. 25.
victoria enim hæc salutem dedit Israeli. Metonymicè ergo ponitur caosa pro effectu. Vide dicta c. 3. v. 6. Adde salus, sicut & pax Hebræis omne beneficium, omnem felicitatem, omne bonum significat. Vnde illud Psal. 17. *Magnificans salutes*, id est beneficia & dona *regis eius*; hinc eas mox vocat *misericordiam*, siue gratiam.

Et sequenti anno congregauit Lysias virorum (pe- vers. 28.
ditum) *electorum sexaginta millia & equitum quinque millia*, quæ Iudas cum paucis Deo nixus pari fortitudine & felicitate prostrauit v. 34.

Da illis formidinem, immitte in eis terrorem pa- vers. 32.
nicum, vt putent contra se venire, vel militum, vel Angelorum formidabiles acies, itaque perculsi fugiant, imò se inuicem inuadant putantes C commilitones suos esse hostes, itaque *commoueantur contritione sua*, vt se mutuò conquassando conterant, proterant & trucident, vti factum est Madianitis sub Gedeone, qui mutua se cæde truncabant. Iudicum 7. 22.

Et tabefac (Græcè τῆξον, id est, *liquefac*, sicut cera dissoloitur & liquefit coram igoe) *audaciam virtutis eorum*.

Quod parati (resoluti) *sunt, aut viuere* (viocendo) vers. 35.
aut mori fortiter, vt si vincantur, malint generosè occumbere, quàm turpiter fugere. Nam *&* *fortiter*, Græcè γενναίως, id est, *generosè* tam ad *viuere*, quàm ad *mori* referendum est; viuit autem fortiter in prælio is, qui vincit; moritur, verò fortiter, qui vincitur à numero hostium, sed fortiter D pugnando occiditur.

Abiit Antiochiam, Prudenter abiit Lysias, quia cum resolutis & desperatis periculosissima est pugna, vti ostendi in lib. Iudic. & Regum. Quare Iudas habens milites, quibus deliberatum erat, aut vincere, aut mori, omnes hostiom acies protriuit, & admirandas obtinuit victorias. Hæc enim militum resolutio facit eos imperterritos & animosos, quasi leones, vt per tela, per saxa, per ignes iouolent in hostem, velut fulmioa, eosque percellant, sternant & dissipent.

Dixit autem Iudas & fratres eius: ecce contriti sunt vers. 36.
inimici nostri, ascendamus nunc mundare sancta, potà sanctum templum, sancta altaria & vasa, vt ea à Gentibus per idola & separstitiones profanata & polluta expiemus, ac renouemus, id est, pristino nitori, honori & decori, Deique cultui restituamus. Vide hîc pietatem æquè, ac soler-

tiam

tiam Iudæ, qui otio à bellis sibi à Lysia concesso vtitur ad negotium sanctum, vt templum expiet, in eoque Dei sacrificia, cultumque restauret. Imitentur Iudam nostri Duces & milites, vt cum fortitudine bellica Dei timorem, cultum & pietatem coniungant; itaque à Deo victoriis, omnibusque bonis præsentibus & æternis cumulabuntur.

vers. 38. *Et viderunt sanctificationem* (id est sanctuarium, siue templum; putà Sanctum & Sanctum Sanctorum) *desertam. Et pastophoria diruta*, Pastophoria erant cubicula sacerdotum annexa templo, in quibus vestes, opesque templi asseruabantur, Vnde & *gazophylacia* vocabantur & *thalami* Ezech. 40. παστὸς enim est thalamus; & *exedræ*, quòd in eis essent sedes ad sedendum & quiescendum.

vers. 40. *Et exclamauerunt tubis signorum*, vocantur turbæ *signorum*, quia per earum clangorem significabantur dies festi & populi conuocatio, siue conuentus. Num. 10. v. 1. & 10. veriùs tamen videtur, has tubas non fuisse sacras templi; has enim iam abstulerant milites Antiochi, templum profanantes, sed profanas castrorum & belli. Hæ vocantur *signorum*, quia significabant militi, quid agendum foret, ac præsertim adesse hostem, vt ad prælium contra eum se pararet. Erant enim hæ tubæ Iudæ Ducis, eiusque militum, vt inter hostes constituti tubarum clangore conuocarentur, & excitarentur ad vigilandum & ad præliandum eo tempore, quo sacerdotes & eorum asseclæ mundabant templum, ne Antiochi satellites arcem Sion insidentes, ex ea in templum decurrerent & mundantes obtruncarent. ita Sanch. vnde explicans subdit.

vers. 41. *Tunc ordinauit Iudas viros, vt pugnarent aduersus eos, qui erant in arce, donec emundarent sancta*, templi loca, atria & vasa. Arcem Sion enim obtinebant hostes, scilicet, Antiochi milites, nec inde eos expellere potuit Iudas hoc anno 148. Græcorum, sed post biennium anno 150. Græcorum arcem obsidere cœpit, ac per 23. annos eam obsedere Machabæi, quibus expletis eam tandem expugnarunt anno 171. Græcorum, vt dicitur c. 13. v. 50.

vers. 42. *Voluntatem habentes in lege Dei, voluntatem*, id est pium affectum, desiderium, studium legis & cultus Dei promouendi.

vers. 43. *Et tulerunt lapides contaminationis*, è quibus Gentiles idololatræ construxerant sua idola, aras, statuas &c. quibus tam lapides, quàm templum contaminarant & profanarant c. 1. 50. & lib. 2. c. 10.

In locum immundum, putà in Tophet, siue gehennam, vbi cremabant infantes idolo Moloch. Hic enim locus erat immundissimus & execrabilis 4. Reg. 23. 10. Sic olim aræ & templa idolorum à Christianis fuere planè diruta & euersa vsque ad S. Greg. qui lib. 9. Epist. 71. ad Mellitum decernit, vt illa non diruantur, sed expientur, & ab idolorum cultu ad Dei cultum transferantur.

vers. 44. *Et cogitauit de altari holocaustorum* (quod olim Esdras & sacerdotes in reædificato templo erexerant) *quod profanatum erat* (per idolum Iouis Olympij, quod in eo collocarant Antiochistæ) *quid de eo faceret*, an illud emundaret ad vsum, an verò amoueret, quasi indignum ad vsum.

Et incidit illis consilium bonum, vt destruerent illud, vers. 45.
ne forte illis esset in opprobrium, ne idololatræ eis exprobrarent, quòd in altari per idolum Iouis Olympij polluto sacrificarent, quodque non Deo, sed Ioui sacrificarent: Iouis enim idolum in ea fuerat collocatum.

Et reposuerunt lapides in monte domus (id est in vers. 46.
monte Sion, in quo domus Dei, siue templum fabricatum erat) *donec veniret propheta* aliquis, præsertim Messias: hunc enim auidè à multis sæculis expectabant Iudæi, & iam imminebat eius aduentus. Nam ab anno 148 Græcorum, quo hæc gesta sunt, vsque ad ortum Christi fluxere anni 159. dumtaxat. Hinc disce hoc tempore Machabæorum nullum fuisse prophetam in Israel: nam vltimi fuere prophetæ, Zacharias & Malachias. Dices, cur Iudas cùm esset Pontifex, non consuluit Deum per oraculum Ephod, siue per Vrim & Thummim? Respond. Ioseph. oraculum hoc ducentis annis ante Christum siluisse & defuisse. ita ipse lib. 3. cap. 11. Idem censent Abul. & alij. Aut certè Ephod hoc dans oracula iam ablatum erat ab Antiochi ministris, ac præsertim à Pseudo-Pontifice Iasone, Menelao, Alcimo apostatis & proditoribus, vt Iudas eo vti, & per illud Deum consulere non posset. ita Sanchez.

Et ædificauerunt (ab idololatris diruta, vel dis- vers. 48.
rupta restaurarunt) *sancta*, id est, priorem partem templi, quæ vocabatur *Sanctum*, vel *Sancta* in plurali, vti hic vocatur; *& quæ intra domum erant intrinsecus*, id est, & quoque ea, quæ erant in posteriori & interiori parte templi, quæ dicebatur *Sancta Sanctorum*, id est sanctissima. In Sancto erat mensa panum propositionis, candelabrum aureum & altare thymiamatis, quæ ab Antiochi satellitibus ablata fuere, vnde noua fabricauit Iudas, vt dicitur v. 49. In Sancto Sanctorum tantùm erat Arca cum Cherubim & Propitiatorio, sed hæc paulò ante excidium Ierusalem per Chaldæos è templo extulit Ieremias & abscondit. Vnde Hebræi asserunt in secundo templo, reædificato post reditum è Babylone per Zorobabel, non fuisse Arcam. Alij dicunt fuisse Arcam, non à Moyse fabricatam, hanc enim extulit Ieremias, sed aliam Mosaicæ similem à Iudæis post reditum efformatam, de quo plura lib. 2.

Et ædem & atria sanctificauerunt, Ædes vocatur Sanctum Sanctorum, quod præcessit; vnde τὸ *ædem*, non est in Græco: *atria* erant vicina templo circumcirca, in quibus populus degebat & spectaba sacrificia; hæc omnia ab idololatris contaminata & polluta Iudas sanctificauit, id est ab idolis & superstitione purgauit, aqua lustrali expiauit, ac Deo rursum solenni benedictione dedicauit.

Quinta & vigesima die mensis noni (hic est mensis vers. 52.
Casleu) qui nostro partim Nouembri, partim Decembri respondet. Hebræi enim vtebantur mensibus lunaribus, cùm nos vtamur solaribus. Quare hac eadem die 25. Casleu Iudæi celebrabant quotannis festum Encæniorum, siue dedicationis templi, eadem die hoc loco factæ à Iuda. Causa festi fuit beneficij, indeque lætitiæ

Festum Encæniorum.

magnitudo, ideoque per octo dies celebrabatur. Audi 2. Mach. 10. v. 5. *Qua die autem templum ab alienigenis pollutum fuerat contigit eadem die purificationem fieri vigesima quinta mensis, qui fuit Casleu: & cum lætitia diebus octo egerunt in modum Tabernaculorum recordantes, quòd ante modicum temporis diem solennem Tabernaculorum in montibus, & in speluncis more bestiarum egerant. Propter quod Thyrsos & ramos virides, & palmas præferebant ei, qui prosperauit mundari locum suum &c.* Et Iosephum lib. 11. *Tanta verò lætitia ob reductos ritus patrios & priscam religionem occupauit gentis animos, maxime quòd ea felicitas ex insperato obtigerat, vt lex lata sit ad posteros, quæ iuberet quotannis hoc festum reparati cum cæremoniis templi, per octo dies celebrari; & ex eo tempore mos hic apud nostros obtinuit, vocamusque hanc festiuitatem luminum, opinor ideò, quòd ex insperato nobis illuxerit tanta felicitas &c.*

Tropol. Tropol. festo Encæniorum significatur festum, quod agunt Angeli & Sancti de peccatore pœnitentiam agente, cùm ipse templum animæ suæ, quod per peccatum profanarat, per contritionem expurgat, rursumque Deo dedicat. Vide Riberam lib. 5. de templo c. 17.

Secundum tempus & secundum diem, id est, eodem
vers. 54. planè die, scilicet, 25. Casleu, *in qua contaminauerunt illud gentes*, ante triennium c. 1. v. 62. q. d. sicut anno 145. Græcorum die 25. mensis Casleu Antiochus profanauit templum, vt dictum est c. 1. v. 62. ita Iudas post triennium, putà anno 148. Græcorum eadem die 25. mensis Casleu templum repurgauit, rursumque Deo dedicauit, vti disertè dicitur lib. 2. c. 10. v. 5. Idem ergo dies fuit profanationis & dedicationis, desolationis & consolationis, luctus & gaudij. Porrò Iudas dedicauit templum anno 148. Græcorum viuente adhuc Antiocho; nam hic mortuus est anno sequenti 149. Græcorum, vt dicitur c. 6. 16

Et cytharis & cinyris, Hæc duo instrumenta musica vicina erant & sola magnitudine, ac fortè fidium numero inter se distincta, vti apud Italos sunt *viole* vel *violini*. Vnde Noster 2. Paral. 9. 11. & alibi pro cinyris, vt habet Græcus, vertit *citharas*, Cithara enim Hebr. vocatur כִּנּוֹר *kinnor*, id est cinyra.

vers. 59. *Et statuit Iudas &c.* q. d. Iudas quasi Pontifex instituit festum Encæniorum quotannis celebrandum die 25. Casleu, in memoriam purgationis & dedicationis templi, ab illo eodem die factæ. Huius festi meminit Ioannes in Euang. c. 10. 22. Vide de hoc festo Riberam lib. 5. de Templo cap. 17. *Dignitas dedicationis Ecclesia.* Hinc solenne semper apud fideles fuit festum dedicationis Ecclesiæ, vt patet ex homiliis, quas in ea habuerunt S. August. S. Greg. S. Chrys. Beda, Bernardus & alij Sanè Constantinus Magnus omnes Episcopos conuocauit ad dedicationem templi Ierosolymitani. *Exempla.* Quin & Michael Archangelus dedicauit Ecclesiam suam in monte Gargano; cuius rei memoriam quotannis celebramus die 29. Septembris. S. Petrus sibi Ecclesiam dedicauit Londini in Anglia, vt habet vita Eduardi regis Angliæ apud Surium. Denique Christus ipse dedicauit Ecclesiã S. Dionysij Parisijs. Rem gestam enarrat Robertus Gaguinus lib. 3 de gestis Frãcorum.

vers. 60. *Et ædificauerunt montem Sion*, q. d. in monte Sion construxerunt arcem oppositam arci hostili, vt hostes cohiberent, ne templum sua excursione infestarent. Licet enim v. 40. Iudas constituerit milites, qui curarentur eos, qui purgabant templum necdum tamen arcem eis cõstruxerat; quare illam hic construit. *Militum templi origo.* Ex hoc loco originem habuisse videntur milites ad templi custodiam deputati, eorumque præfecti, qui *magistratus templi* vocantur Actor. 4. 1. & Lucæ 22. 4. quos Chrys. vocat *Duces militum templi*, Beda *Prætores templi*, Syrus *Præfectos templo*. Græcè verò vocantur στρατηγοὶ τοῦ ἱεροῦ, id est, milites templi Lucæ 22. 52. Videntur hi fuisse Leuitæ è tribu Leui, quorum immensus erat numerus: ad hos enim cura templi & sacrorum spectabat, ac proinde per arma & milites suos cauere debebant, ne quis tumultus fieret in templo: Leuitæ enim & sacerdotes quotidie manus cruentando mactatione & laniatione victimarum assuescebant sanguini, discebantque mactare homines templi inimicos. Ad horum similitudinem Ierosolymis à Christianis recuperatis, anno post Christum 1130. instituti sunt Ierosolymitani equites, dicti Templarij, hoc milites templi, quorum munus erat itinera ad templum ab infidelium & prædonum incursu tuta seruare, vti docet Guliel. Tyrius lib. 12. de bello sacro cap. 7. Extat ad hos insignis sermo S. Bern. qui illo sæculo vixit ad milites templi, vbi c. 9. asserit eos habitasse iuxta templum. Verùm cùm tandem ipsi imperium Patriarchæ Ierosolymitani, à quo instituti fuerant, detrectarent, atque ob ingentes opes insolescerent, à Clemente V. instigante Philippo Pulchro Franciæ rege extincti fuere anno Domini 1311. vti in eius vita narrat Platina, Genebr. & Volater. lib. 22. Anthr. Et patet ex Conc. Viennensi, in quo sententia damnationis contra Templarios lata est vnà cum decreto extinctionis ordinis ipsorum.

Ad custodiendam Bethsuram, Bethsura fuit alia munitio constructa à Iuda contra Idumæos quinque stadiis distans ab arce Sion, & à Ierosolymis (stadium continet 125. passus) intra montium fauces instar Thermopylarum, ait Iosephus: vnde *Bethsura* Hebr. idem est, quod *domus rupis*. Audi Adrichom. in descrip. tribus Iuda n. 61. *Bethsur vel Bethsora S. Hier. ætate erat oppidum, vel vt alij præsidium & castrum totius Iudææ munitissimum, & quoniam erat vndique circumuallatum montibus, ab eo nomen accepit: Interpretatur enim Bethsur domus rupis, petra, aut fortitudinis. Impositum erat claustris montium ad vallem Raphaim, distans vno miliario à Ierusalem, sita super via publica, quæ à Ierusalem ducit Gazam, vt quidam volunt. Firmauit locum hunc ædificiis Roboam Rex Iuda, & iterum Iudas Machabæus; Lysias oppugnauit; Antiochus Eupator deditione cepit per fraudem, Ionathas Machabæus recepit. Apud hoc castellum reges Syriæ cùm vim Iudæis intentarent, sæpe cæsi & profligati sunt. Ipse postremum Simon Machabæus occupatum, contra omnes hostium irruptiones fortissimè communiuit præsidiis. Erat tempore Hieronymi fons ad radices Bethsur, qui ab eadem, qua gignebatur, humo sorbebatur; in quo fonte quidam putant Eunuchum Candacis reginæ à Philippo baptizatum, atque inde nomen accepisse fons Æthiopis.*

vers. 61.

CAPVT

CAPVT QVINTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

IVdas Ammonitas, Moabitas & Idumæos profligat, mox v.9. Galilæis per Simonem fratrem, Galaaditis per se succurrit, ac v.28. Bosor. & v.35. Maspha, aliasq; vrbes Galaaditidis expugnat. Inde v.37. integro prælio cædit Timotheum, & v.46. expugnat Ephronem sed v.56. cædūtur Iosephus & Azarias Iudæ æmuli.

1. ET factum est, vt audierunt Gentes in circuitu, quia ædificatum est altare &
sanctuarium sicut priùs, iratæ sunt valdè: 2. & cogitabant rollere genus
Iacob, qui erant inter eos, & cœperunt occidere de populo, & persequi. 3. Et
debellabat Iudas filios Esau in Idumæa, & eos qui erant in Acrabathane, quia circumsedebant
Israelitas, & percussit eos plaga magna. 4. Et recordatus est malitiam
filiorum Bean, qui erant populo in laqueum, & in scandalum, insidiantes ei in
via. 5. Et conclusi sunt ab eo in turribus, & applicuit ad eos, & anathematizauit
eos, & incendit turres eorum igni, cum omnibus qui in eis erant. 6. Et transiuit
ad filios Ammon, & inuenit manum fortem, & populum copiosum, & Timotheum
ducem ipsorum: 7. & commisit cum eis prælia multa, & contriti sunt in
conspectu eorum, & percussit eos: 8. & cepit Gazer ciuitatem, & filias eius,
& reuersus est in Iudæam. 9. Et congregatæ sunt gentes quæ sunt in Galaad,
aduersus Israelitas qui erant in finibus eorum, vt tollerent eos: & fugerunt in Datheman
munitionem, 10. & miserunt litteras ad Iudam & fratres eius, dicentes:
Congregatæ sunt aduersum nos gentes per circuitum, vt nos auferant: 11. & parant
venire, & occupare munitionem, in quam confugimus: & Timotheus est dux
exercitus eorum. 12. Nunc ergo veni, & eripe nos de manibus eorum, quia cecidit
multitudo de nobis. 13. Et omnes fratres nostri, qui erant in locis Tubin, interfecti
sunt: & captiuas duxerunt vxores eorum, & natos, & spolia, & peremerunt illic ferè
mille viros. 14. Et adhuc epistolæ legebantur, & ecce alij nuntij venerunt de Gelilæa
conscissis tunicis, nuntiantes secundùm verba hæc: 15. dicentes conuenisse aduersum
se à Ptolemaida, & Tyro, & Sidone: & repleta est omnis Galilæa alienigenis, vt nos
consumant. 16. Vt audiuit autem Iudas, & populus, sermones istos, conuenit ecclesia
magna cogitare quid facerent fratribus suis, qui in tribulatione erant, & expugnabantur
ab eis. 17. Dixitque Iudas Simoni fratri suo: Elige tibi viros, & vade, & libera fratres
tuos in Galilæa: ego autem & frater meus Ionathas ibimus in Galaaditim. 18. Et
reliquit Iosephum filium Zachariæ & Azariam, duces populi, cum residuo exercitu in
Iudæa ad custodiam: 19. & præcepit illis, dicens: Præestote populo huic: & nolite
bellum committere aduersum gentes, donec reuertamur. 20. Et partiti sunt Simoni
viri tria millia, vt iret in Galilæam: Iudæ autem octo millia in Galaaditim. 21 Et
abiit Simon in Galilæam, & commisit prælia multa cum gentibus: & contritæ sunt
gentes à facie eius, & persecutus est eos vsque ad portam. 22. Ptolemaidis: & ceciderunt
de gentibus ferè tria millia virorum, & accepit spolia eorum. 23. Et assumpsit
eos, qui erant in Galilæa, & in Arbatis, cum vxoribus, & natis, & omnibus quæ
erant illis, & adduxit in Iudæam cum lætitia magna. 24. Et Iudas Machabæus &
Ionathas frater eius transierunt Iordanem, & abierunt viam trium dierum per desertum.
25. Et occurrerunt eis Nabuthæi, & susceperunt eos pacificè, & narrauerunt eis
omnia, quæ acciderant fratribus eorum in Galaaditide, 26. & quia multi ex eis
comprehensi sunt in Barasa, & Bosor, & in Alimis, & in Casphor, & Mageth, & Carnaim:
hæ omnes ciuitates munitæ, & magnæ. 27. Sed & in ceteris ciuitatibus Galaaditidis
tenentur comprehensi, & in crastinum constituerunt admouere exercitum
ciuitatibus his, & comprehendere, & tollere eos in vna die. 28. Et conuertit
Iudas, & exercitus eius, viam in desertum Bosor repentè, & occupauit ciuitatem: &
occidit omnem masculum in ore gladij, & accepit omnia spolia eorum, & succen-

dit eam igni. 29. Et surrexerunt inde nocte, & ibant vsque ad munitionem. 30. Et factum est diluculo, cùm eleuassent oculos suos, ecce populus multus, cuius non erat numerus, portantes scalas & machinas, vt comprehenderent munitionem, & expugnarent eos. 31. Et vidit Iudas quia cœpit bellum, & clamor belli ascendit ad cælum sicut tuba, & clamor magnus de ciuitate: 32. & dixit exercitui suo: Pugnate hodie pro fratribus vestris, 33. Et venit tribus ordinibus post eos, & exclamauerunt tubis, & clamauerunt in oratione. 34. Et cognouerunt castra Timothei quia Machabæus est, & refugerunt à facie eius: & percusserunt eos plaga magna, & occiderunt ex eis in die illa ferè octo millia virorum. 35. Et diuertit Iudas in Maspha, & expugnauit & cepit eam: & occidit omnem masculum eius, & sumpsit spolia eius, & succendit eam igni. 36. Inde perrexit, & cepit Casbon, & Mageth, & Bosor, & reliquas ciuitates Galaaditidis. 37. Post hæc autem verba congregauit Timotheus exercitum alium, & castra posuit contra Raphon trans torrentem. 38. Et misit Iudas speculari exercitum: & renuntiauerunt ei, dicentes: Quia conuenerunt ad eum omnes gentes, quæ in circuitu nostro sunt, exercitus multus nimis: 39. & Arabas conduxerunt in auxilium sibi, & castra posuerunt trans torrentem, parati ad te venire in prælium. Et abiit Iudas obuiam illis. 40. Et ait Timotheus principibus exercitus sui: Cùm appropinquauerit Iudas, & exercitus eius ad torrentem aquæ: si transierit ad nos prior, non poterimus sustinere eum: quia potens poterit aduersum nos. 41. si verò timuerit transire, & posuerit castra extra flumen, transfretemus ad eos, & poterimus aduersus illum. 42. Vt autem appropinquauit Iudas ad torrentem aquæ, statuit scribas populi secus torrentem, & mandauit eis dicens: Neminem hominum reliqueritis: sed veniant omnes in prælium. 43. Et transfretauit ad illos prior, & omnis populus posteum; & contritæ sunt omnes gentes à facie eorum, & proiecerunt arma sua, & fugerunt ad fanum, quod erat in Carnaim. 44. Et occupauit ipsam ciuitatem, & fanum succendit igni, cum omnibus qui erant in ipso: & oppressa est Carnaim, & non potuit sustinere contra faciem Iudæ. 45. Et congregauit Iudas vniuersos Israëlitas, qui erant in Galaaditide, à minimo vsque ad maximum, & vxores eorum, & natos, & exercitum magnum valdè, vt venirent in terram Iuda. 46. Et venerunt vsque Ephron: & hæc ciuitas magna in ingressu posita, munita valdè, & non erat declinare ab ea dextra vel sinistra, sed per mediam iter erat. 47. Et incluserunt se qui erant in ciuitate, & obstruxerunt portas lapidibus: & misit ad eos Iudas verbis pacificis: 48. dicens: Transeamus per terram vestram, vt eamus in terram nostram: & nemo vobis nocebit: tantùm pedibus transibimus. Et nolebant eis aperire. 49. Et præcepit Iudas prædicare in castris, vt applicarent vnusquisque in quo erat loco. 50. & applicuerunt se viri virtutis: & oppugnauit ciuitatem illam tota die, & tota nocte, & tradita est ciuitas in manu eius: 51. & peremerunt omnem masculum in ore gladij, & eradicauit eam, & accepit spolia eius, & transiuit per totam ciuitatem super interfectos. Et transgressi sunt Iordanem in campo magno, contra faciem Bethsan. 53. Et erat Iudas congregans extremos, & exhortabatur populum per totam viam, donec venirent in terram Iuda. 54. Et ascenderunt in montem Sion cum lætitia & gaudio, & obtulerunt holocausta, quòd nemo ex eis cecidisset, donec reuerterentur in pace. 55. Et in diebus, quibus erat Iudas & Ionathas in terra Galaad, & Simon frater eius in Galilæa contra faciem Ptolemaidis, 56. audiuit Iosephus Zachariæ filius, & Azarias princeps virtutis, res benè gestas, & prælia quæ facta sunt, 57. & dixit: Faciamus & ipsi nobis nomen, & eamus pugnare aduersus gentes, quæ in circuitu nostro sunt. 58. Et præcepit his qui erant in exercitu suo, & abierunt Iamniam. 59. Et exiuit Gorgias de ciuitate, & viri eius obuiam illis in pugnam. 60. Et fugati sunt Iosephus & Azarias vsque in fines Iudææ: & ceciderunt illo die de populo Israël ad duo millia viri, & facta est fuga magna in populo: 61. quia non audierunt Iudam & fratres eius, existimantes fortiter se facturos. 62. Ipsi autem non erant de semine virorum illorum, per quos salus facta est in Israël. 63. Et viri Iuda magnificati sunt valdè in conspectu omnis Israël, & gentium omnium vbi audiebatur nomen eorum. 64. Et conuenerunt ad eos fausta acclamantes. 65. Et exiuit Iudas, & fratres eius, & expugnabant filios Esaü, in terra quæ ad Austrum est, & percussit Chebron & filias eius: & muros eius & turres succendit igni in circuitu. 66. Et mouit castra vt iret in terram alienigenarum, & perambulabat Samariam.

Samariam. *67.* In die illa ceciderunt sacerdotes in bello, dum volunt fortiter facere, dum sine consilio exeunt in prælium. *68.* Et declinauit Iudas in Azotum in terram alienigenarum, & diruit aras eorum, & sculptilia deorum ipsorum succendit igni: & cepit spolia ciuitatum, & reuersus est in terram Iuda.

vers. 4. *Militiam filiorum Bean, Beau,* ait S. Hier. in locis Hebr. est *ciuitas Amorrhæorum, quæ & ipsa à filijs Ruben tenta est.* Sic & Euseb.

vers. 5. *Et anathematizauit eos,* id est, omnino eos euertit & excidit. Hoc enim est Hebr. חֵרֶם *cherem*, id est, anathema, putà omnimoda cædes & excidium.

vers. 8. *Cepit Gazer*, Erat hæc vrbs in regione Ammon.

vers. 11. *Et Timotheus est dux eorum*, Timotheus erat dux Ammonitarum, qui perpetui fuere & infensi Iudæorum hostes.

vers. 19. *Et præcepit illis: Præstote populo huic, & nolite bellum* (prælium) *committere aduersus gentes, donec reuertamur.* Vide hic prudentiam Iudæ, qua vetat relictis prælium; tum quia hostibus erant inferiores; tum quia ipsos omnes custodiæ populi deputarat: iis enim cæsis actum erat de toto populo. Hi violantes præceptum Iudæ conflixerunt cum hoste, ideoque ab eo cæsi sunt v. 50.

vers. 23. *Et assumpsit,* Iudas Iudæos paucos in Galilæa, periculosè ob vicinos hostes in Galilæa & Philisthæa degentes, eosque *abduxit in Iudæam*, vt in ea inter suos tuti quietiùs habitarent.

vers. 26. *Et quia multi ex eis comprehensi*, id est obsessi & quasi capti cinguntur vndique ab inimicis *in Barasa*, Græcè *in Bosra*, aliisque ciuitatibus Galaad, ne possint egredi, vel manus eorum euadere.

vers. 27. *Sed & in cæteris ciuitatibus Galaaditidis tenentur comprehensi*, id est, ab hoste vallati & conclusi, vti dixit v. 26. vnde sequitur: *& in crastinum constituerunt admouere exercitum ciuitatibus his, & comprehendere*, id est, expugnare & capere, *& tollere eos*, id est occidere earũ incolas *in vna die*; vnde Græcè est: *in crastinum constituit castra ponere contra munitiones, & capere & tollere omnes hos in vna die.*

vers. 28. *Et conuertit Iudas & exercitus eius viam in desertum Bosor repente, & occupauit eam*, quia ex improuiso ciues non cogitantes & imparatos oppressit. Bosor erat vrbs Moab vltra Iordanem sita in tribu Ruben; quam Leuitis ad habitandum dedit Iosue cap. 20. 8.

vers. 29. *Et surrexerunt inde nocte & ibant vsque ad munitionem*, in quam confugerant timidi Iudæi, vt eos ab obsidentibus & inuadentibus hostibus liberarent.

vers. 30. *Et factum est diluculo, cum eleuassent oculos suos, ecce populus multus* (hostium, quorum dux erat Timotheus) *portantes scalas & machinas, vt caperent munitionem*, in quam confugerant Iudæi, ad quos liberandos pergebat Iudas.

vers. 31. *Et clamor magnus de ciuitate*, ciues enim conclamabant, vt se mutuo acuerent ad repellendum hostes, munitionem inuadentes, vtque opem Dei & sociorum clamando in cælum implorarent; hostes similiter vocibus & tubis conclamabant, vt se mutuo animarent ac insultum. Vnde Iudas vtrimque hosce clamores audiens.

Dixit exercitui suo: Pugnate hodie pro fratribus vestris, in munitione obsessis contra hostes eam inuadentes, vt ex eorum manibus ipsos liberetis. vers. 32.

Et venit tribus ordinibus post eos, vt ex tribus partibus eos cingeret & inuaderet, ne euadere possent, cum ex altera parte obsisteret eis munitio Iudæorum, vt elabi nequirent. *Et conclamauerunt tubis*, vt hoc inopinato militum clangore suos animaret & hostes percelleret, *& clamauerunt in oratione*, Dei opem & victoriam flagitantes, quam & obtinuerunt. Nam Deus hostibus timorem Iudæ incussit, eosque in fugam compulit; vnde à Iuda cæsa sunt eorum octo millia, vt dicitur v. seq. vers. 33.

Et diuertit Iudas in Maspha, Erat hæc vrbs Moabitarum pariter in tribu Ruben, de qua 1. Reg. 22. v. 3. vers. 35.

Et cepit Casbon, Græcè *Casphor*, vti eam vocauit Noster v. 26. vers. 36.

Post hæc autem verba congregauit Timotheus exercitum alium, & castra posuit contra Raphon transtorrentem, vrbi vicinum, qui v. 41. flumen vocatur. vers. 37.

Si transierit (Iudas) *ad nos prior, non poterimus sustinere eum.* vers. 40.

Si verò timueritis transire &c. transfretemus ad eos & poterimus aduersus eum. Putant aliqui, Timotheum hoc quasi omen accepisse, ex eoque diuinasse, an sua, an Iudæ foret victoria; Sicut Ionathas idem hoc omen victoriæ de Philisthæis accepit, dixitque, *si dixerint, ascendite ad nos, ascendamus, quia tradidit eos Dominus in manibus nostris.* 1. Reg. 14. 12. vers. 41.

Verius est, Timotheum hoc dixisse ex bellica experientia & coniecturali præsagio. Duces enim belli periti explorant hostium animos, an sint meticulosi, an audaces & de victoria præfidẽtes. Si enim sint meticulosi, colligũt eos esse infirmos & pusillanimes, ideoque facilè prosterni posse; vnde eos inuadunt & sternunt: si verò videant eos esse audaces & præfidentes, coniiciunt eos esse se fortiores, itaque se subducunt & fugiunt, ne ab eis cædantur. Multum enim valet ad victoriam militum fiducia & hostium diffidentia. ita S. Thom. Sanchez, Serarius & alij. Olim cùm essem in Belgio, Neomagi diffidebant ciues Catholici ab Hæreticis, & vtrimque acies parabantur in foro ad confligendum: sed dux Hæreticorum poposcit alloquium Consulis & ducis Catholici, vt de pace ageretur. Consul Catholicus Ducis hæretici manum apprehendens, deprehendit eam tremulam: Vnde ad suos reuersus: Agite ait ciues, pugnemus, hostes timent & tremunt, nostra est victoria: Pugnarunt, vicerunt, & hæreticos vrbe expulerunt. Agesilaus rex Spartæ bellicosissimus rogatus, quæ dos maximè ducem belli exornaret, respondit: *Audacia aduersus hostes,*

Hostes meticulosi facilè vincuntur.

& in oblata opportunitate, ratio & consilium. ita Stobæus serm. 51.

vers. 42. *Statuit* (Iudas) *scribas*, qui militum nomina in catalogo inscribebant, vt viderent, ne quis eis torrentem remaneret, sed vt cogerent omnes transire, vt totis copiis animosè in Timotheum irruens eum prosterneret, vti & fecit.

vers. 43. *Et transfretauit ad illos prior*, Iudas videns suos timere transitum fluminis ob hostium copiam, prior ipse flumen transmisit, vt reliqui cum quasi Ducem suum generosè sequerentur. Itaque factum est. Quare hac audacia hostes perculit in fugam egit, cæcidit, contriuit, vt sequitur. Idem fecere magni Duces, qui in rebus arduis primi rem aggressi, milites ad se sequendum suo exemplo animarunt, & rem confecerunt. ita fecit Cato apud Lucanum lib. 9. primus arenas Lybicas ingrediens, vnde milites ad se sequendum exhortans aiebat:

Ducis audacia hostes perculit.

Exempla.

Primus arenas
Ingrediar, primusq; gradus in puluere ponā. Et mox:
fatesque pericula vestra
Præteritote meo.

Idem fecere Alexander Magnus, & Iulius Cæsar teste Suetonio in eius vita c. 58. & seq. Tritum est illud Philippi patris Alexandri: *Formidabilior est exercitus ceruorum duce leone, quàm leonum duce ceruo.* Et illud Alberti Ducis Austriæ apud Syluium lib. 3. de gestis Alphonsi: *Si alium, quàm me exercitus contra Boemos Ductorem petitis, frustra me Austriæ Ducem nominatis. Dux enim reuera est, qui exercitum ducit, & quem acriter pugnantem exercitus sequitur.*

vers. 45. *Et congregauit vniuersos Israëlitas*, vt ex Galaaditide, vbi hostibus cingebantur, secum venirent in terram Iuda, ibique inter præsidia Iudæorum securi degerent, vt dixit de Galilæis vers. 23.

vers. 46. *Et venerunt vsque Ephron, & hac ciuitas magna in ingressu*, id est in aditu Galaadiridis posita. Erat ergo Ephron trans Iordanem in terra Galaad. Distinguuntur hæc tria nomina Ephraim, Ephrem & Ephron. Ephraim enim erat mons tribus Ephraim, Ephrem erat oppidum parmum quinque milliaribus distans à Bethel, respiciens ad orientem, in quam Christus fugiens Pharisæos secessit paulò antè mortem Ioannis 11. 54. Ephron erat ciuitas, quam Israëli bello cripuit Asa 2. Paral. 13. 19, postea à vieos magnus contra Septentrionem viginti milliaribus distans à Ierusalem: ita Adrich. & alij, licet S. Hier. in locis Heb. videatur dicere Ephron esse eamdem cum Ephrem. Rursum Ephron fuit triplex, vna in tribu Ephraim, de qua iam dixi, altera in tribu Iuda ait S. Hier. & Adrich. tertia in tribu Manasse, de qua hic agitur. Hæc enim, ait Adrich. in descriptione tribus Manasse n. 48. fuit vrbs magna & munita valdè, ac multis bellicis machinis, telorumque apparatu instructa: sita in via publica non procul à Iordane, & penè è regione ciuitatis Bethsan, siue Scytopolis: quam montes vtrimque ita circumuallant, vt non nisi per ciuitatem, iter pateat.

Ephron triplex.

Vnde cùm Iudas Machabæus hac exercitum duceret, ac transitus illi per ciuitatem, quem per nuntios modestè petierat, negaretur, ferro sibi viam aperire coactus est.

Et erat Iudas colligens extremos, agminis sui, scilicet, infirmos, debiles, fatigatos, feminas, pueros, senes; ne quis in via deficeret, vel tardè sequens in hostium manus incideret. Fuit hæc insignis Iudæ prouidentia & charitas, vt suos omnes saluos reduceret in Iudæam. vers. 53.

Et exhortabatur populum per totam viam, vt animosè pergeret, ita tamen vt extremos agminis non desereret.

Audiuit Iosephus Zachariæ filius & Azarias princeps virtutis, id est, exercitus à Iuda relictus in Iudæa, vt se absente eam custodiret, hac tamen lege, vt eum hoste non confligeret ante suum reditum, vt dictum est v. 18. & 19. Quare dum hi duo contra iussum Iudæ eo absente confligere voluerunt, cæsi, fugatique fuere. Hæc nimirum fuit iusta pœna inobedientiæ, æquè ac superbiæ, qua ipsi sibi famam & gloriam prælliando instar Iudæ parere satagerunt. vers. 56.

Ipsi autem non erant de semine virorum illorum, per quos salus facta est in Israël, id est non erant de semine Mathathiæ & filiorum, asseclarumque eius, quos Deus elegerat in belli sacri Duces; ideoque eis vires, robur & victorias tam illustres contulit. Quare cùm ipsi à Iuda se segregarunt, imò contra eius iussum, quasi eius gloriæ æmuli pugnarunt, à Deo deserti, victi, cæsique fuere. Discat hic quisque se præliis & officiis non ingerere, sed expectare Dei vocationem, illamque sequi. Sic enim prosperè Deo dirigente omnia cedent; sin autem, Deo deserente, infeliciter. Porrò Iudam elegit Deus, hoc fine, *vt defenderetur gens* (fidelis Ecclesiæ) *vnde ventura esset salus mundi*, ait Ruper. lib. 10. & c. 25. vt scilicet ex Israële nasceretur Christus mundi Saluator. vers. 62.

Et viri Iuda magnificati sunt valde, Viri Iuda vocantur milites Iudæ Machabæi, qui in Galaaditide tam præclara gesserant, & tot victoriis gloriosi. Vnde Græca clarè habent: *Et vir Iudas & fratres ipsius glorificati sunt.* Perperam ergo nonnulli hinc colligunt Iudam Machabæum fuisse oriundum è tribu Iuda, cùm constet eum fuisse è tribu Leui. vers. 63.

Et expugnabat filios Esau, Iudas numquam quiescens instar fulminis circumibat debellando Idumæos, Samaritas, Philisthæos, cæterosque Iudæorum hostes, ideoque assiduis de iis victoriis Deo dirigente triumphabat: Vnde de iis ante aliquot sæcula vaticinati fuerunt Abdias, Sophonias, aliique prophetæ. vers. 65.

In die illa ceciderunt sacerdotes in bello, dum volunt fortiter facere, & sine consilio (ac directione Iudæ Ducis sui) *exeunt in prælium.* Hoc merebatur eorum temeritas, ambitio gloriæ & inobedientia. Mariana & Sanchez putant hos sacerdotes esse Iosephum & Azariam iam dictos v. 56. Planiùs alij censent, fuisse diuersos, qui eorum instar auidi gloriæ & Iudæ æmoli, inconsultè hostes inuadentes ab eis fusi, cæsique fuere. vers. 67.

CAPVT

CAPVT SEXTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

ANtiochus Epiphanes à Persis repulsus, audiensque suos à Iuda cæsos ex mœrore ægrotat & moritur; mox v. 17. Lysias substituit ei filium Antiochum Eupatorem. Iudas obsidet arcem Sion: contra eum ab apostatis concitatur Eupator, educitque in aciem centum millia peditum & viginti millia equitum cum 32. elephantis, cum quibus v. 42. Iudas fortiter confligit, ac Eleazarus elephantum regium subiens, cadensque ab eo cadente opprimitur. Inde v. 49. Eupator obsidet Bethsuram, eamque fame capit, idem facturus arci à Iuda erectæ in monte Sion, nisi auocatus Antiochiam perrexisset contra Philippum: quare cum Iudæis pacem iniit, sed eam mox rumpit.

1. ET rex Antiochus perambulabat superiores regiones, & audiuit esse ciuitatem
Elymaidem in Perside nobilissimam, & copiosam in argento & auro, 2. tem-
plumque in ea locuples valdè: & illic velamina aurea, & loricæ, & scuta, quæ reli-
quit Alexander Philippi rex Macedo, qui regnauit primus in Græcia. 3. Et venit,
& quærebat capere ciuitatem, & deprædari eam: & non potuit, quoniam innotuit
sermo his qui erant in ciuitate: 4. & insurrexerunt in prælium, & fugit inde, &
abiit cum tristitia magna, & reuersus est in Babyloniam. 5. Et venit qui nuntiaret
ei in Perside, quia fugata sunt castra, quæ erant in terra Iuda: 6. & quia abiit Lysias
cum virtute forti in primis, & fugatus est à facie Iudæorum, & inualuerunt armis, &
viribus, & spoliis multis, quæ ceperunt de castris, quæ exciderunt: 7. & quia di-
ruerunt abominationem, quam ædificauerat super altare, quod erat in Ierusalem, &
sanctificationem, sicut priùs, circumdederunt muris excelsis, sed & Bethsuram ciuita-
tem suam. 8. Et factum est vt audiuit rex sermones istos, expauit, & commotus est
valdè: & decidit in lectum, & incidit in langorem præ tristitia, quia non factum est ei
sicut cogitabat. 9. Et erat illic per dies multos: quia renouata est in eo tristitia ma-
gna, & arbitratus est se mori. 10. Et vocauit omnes amicos suos, & dixit illis:
Recessit somnus ab oculis meis, & concidi, & corrui corde præ sollicitudine. 11. &
dixi in corde meo: In quantam tribulationem deueni, & in quos fluctus tristitiæ, in
qua nunc sum: qui iucundus eram, & dilectus in potestate mea! 12. Nunc verò re-
miniscor malorum, quæ feci in Ierusalem, vnde & abstuli omnia spolia aurea & argen-
tea, quæ erant in ea, & misi auferre habitantes Iudæam sine causa. 13. Cognoui ergo
quia propterea inuenerunt me mala ista: & ecce pereo tristitia magna in terra aliena.
14. Et vocauit Philippum, vnum de amicis suis, & præposuit eum super vniuersum
regnum suum: 15. & dedit ei diadema, & stolam suam, & annulum, vt adduceret
Antiochum filium suum, & nutriret eum, & regnaret. 16. Et mortuus est illic An-
tiochus rex anno centesimo quadragesimo nono. 17. Et cognouit Lysias quoniam
mortuus est rex, & constituit regnare Antiochum filium eius, quem nutriuit adolesf-
centem: & vocauit nomen eius Eupator. 18. Et hi qui erant in arce, concluserant
Israël in circuitu sanctorum: & quærebant eis mala semper, & firmamentum Gen-
tium. 19. Et cogitauit Iudas disperdere eos: & conuocauit vniuersum populum,
vt obsiderent eos. 20. Et conuenerunt simul, & obsederunt eos, anno centesimo
quinquagesimo, & fecerunt balistas & machinas. 21. Et exierunt quidam ex eis
qui obsidebantur, & adiunxerunt se illis aliqui impij ex Israël, 22. & abierunt ad re-
gem, & dixerunt: Quousque non facis iudicium, & vindicas fratres nostros? 23. Nos
decreuimus seruire patri tuo, & ambulare in præceptis eius, & obsequi edictis eius:
24. & filij populi nostri propter hoc alienabant se à nobis, & quicumque inuenieban-
tur ex nobis, interficiebantur, & hereditates nostræ diripiebantur. 25. Et non ad
nos tantùm extenderunt manum, sed & in omnes fines nostros: 26. & ecce appli-
cuerunt hodie ad arcem Ierusalem occupare eam, & munitionem Bethsuram munie-

runt: 27. & nisi præueneris eos velociùs, maiora quàm hæc facient, & non poteris obtinere eos. 28. Et iratus est rex, vt hæc audiuit: & conuocauit omnes amicos suos, & principes exercitus sui, & eos qui super equites erant. 29. sed & de regnis aliis, & de in insulis maritimis, venerunt ad eum exercitus conductitij. 30. Et erat numerus exercitus eius, centum millia peditum, & viginti millia equitum, & elephanti triginta duo, docti ad prælium. 31. Et venerunt per Idumæam, & applicuerunt ad Bethsuram, & pugnauerunt dies multos, & fecerunt machinas & exierunt & succenderunt eas igni, & pugnauerunt viriliter. 32. Et recessit Iudas ab arce, & mouit castra ad Bethzacharam contra castra regis. 33. Et surrexit rex ante lucem, & concitauit exercitus in impetum contra viam Bethzacharam, & comparauerunt se exercitus in prælium, & tubis cecinerunt: 34. & elephantis ostenderunt sanguinem vuæ & mori, ad acuendos eos in prælium: 35. & diuiserunt bestias per legiones: & astiterunt singulis elephantis mille viri in loricis concatenatis, & galeæ æreæ in capitibus eorum: & quingenti equites ordinati vnicuique bestiæ electi erant. 36. Hi ante tempus vbicumque erat bestia, ibi erant: & quocumque ibat, ibant, & non discedebant ab ea. 37. Sed & turres ligneæ super eos firmæ protegentes super singulas bestias: & super eas machinæ: & super singulas viri virtutis trigintaduo, qui pugnabant desuper, & Indus magister bestiæ. 38. Et residuum equitatum hinc & inde statuit in duas partes, tuis exercitum commouere, & perurgere constipatos in legionibus eius. 39. Et vt refulsit sol in clypeos aureos, & æreos resplenduerunt montes ab eis, & resplenduerunt sicut lampades ignis. 40. Et distincta est pars exercitus regis per montes excelsos, & alia per loca humilia: & ibant cautè & ordinatè. 41. commouebantur omnes inhabitantes terram à voce multitudinis, & incessu turbæ, & collisione armorum: erat enim exercitus magnus valdè, & fortis. 42. Et appropiauit Iudas, & exercitus eius in prælium, & ceciderunt de exercitu regis sexcenti viri. 43. Et vidit Eleazar filius Saura vnam de bestiis loricatam loricis regis: & erat eminens super ceteras bestias, & visum est ei quòd in ea esset rex: 44. & dedit se vt liberaret populum suum, & acquireret sibi nomen æternum. 45. Et cucurrit ad eam audacter in medio legionis, interficiens à dextris & à sinistris, & cadebant ab eo huc atque illuc. 46. Et iuit sub pedes elephantis, & supposuit se ei, & occidit eum: & cecidit in terram super ipsum, & mortuus est illic. 47. Et videntes virtutem regis, & impetum exercitus eius, diuerterunt se ab eis. 48. Castra autem regis ascenderunt contra eos in Ierusalem, & applicuerunt castra regis ad Iudæam & montem Sion. 49. Et fecit pacem cum his qui erant in Bethsura: & exierunt de ciuitate, quia non erant eis ibi alimenta conclusis, quia sabbata erant terræ. 50. Et comprehendit rex Bethsuram: & constituit illic custodiam seruare eam. 51. Et conuertit castra ad locum sanctificationis dies multos: & statuit illic balistas, & machinas, & ignis iacula, & tormenta ad lapides iactandos, & spicula, & scorpios ad mittendas sagittas, & fundibula. 52. Fecerunt autem & ipsi machinas aduersus machinas eorum, & pugnauerunt dies multos. 53. Escæ autem non erant in ciuitate, eò quòd septimus annus esset: & qui remanserant in Iudæa de Gentibus, consumpserant reliqnias eorum, quæ repositæ fuerant. 54. Et remanserunt in sanctis viri pauci, quoniam obtinuerat eos fames: & dispersi sunt vnusquisque in locum suum. 55. Et audiuit Lysias quòd Philippus, quem constituerat rex Antiochus, cùm adhuc viueret, vt nutriret Antiochum filium suum, & regnaret, 56. reuersus esset à Perside, & Media, & exercitus qui abierant cum ipso, & quia quærebat suscipere regni negotia: 57. festinauit ire, & dicere ad regem, & duces exercitus: Deficimus quotidie, & esca nobis modica est, & locus, quem obsidemus, est munitus, & incumbit nobis ordinare de regno. 58. Nunc itaque demus dextras hominibus istis, & faciamus cum illis pacem, & cum omni gente eorum: 59. & constituamus illis vt ambulent in legitimis suis sicut priùs, propter legitima enim ipsorum, quæ despeximus, irati sunt, & fecerunt omnia hæc. 60. Et placuit sermo in conspectu regis & principum: & misit ad eos pacem facere, & receperunt illam. 61. Et iurauit illis rex, & principes: & exierunt de munitione. 62. Et intrauit rex montē Sion & vidit munitionem loci: & rupit citiùs iuramentum, quod iurauit: & mandauit destruere murum in gyro. 63. Et discessit festinanter, & reuersus est Antiochiam, & inuenit Philippum dominātem ciuitati: & pugnauit aduersus eum, & occupauit ciuitatem.

Et

vers. 1. ET rex *Antiochus*, Epiphanes cum quo huc vsque Iudæ & Iudæis fuit contentio & bellum. Hic ergo perrexit *Elymaidem*, quæ alio nomine dicta est *Persepolis*, id est Persarum ciuitas, imò metropolis. 2. Machab. 9. vt expilaret *templum in ea locuples* Veneri dicatum, sed à ciuibus fuit repulsus. Hebræi enim Persiam vocant Elam, vnde Elamitas appellant Persas, & Elymaidam quam Græci vocant Persepolim. Sic Hebr. *Bethsames* à Græcis vocatur *Heliopolis*, à Latinis *ciuitas solis*. Sic *Simon* Hebr. vocatur *Chananæus* Græcè *Zelotes*, Latinè *æmulator* Porrò *templum* hoc Veneri fuisse dicatum asserit Appianus, licet Ioseph. & S. Hier. in c. 8 Daniel. putent fuisse Dianæ, Iustinus verò lib. 32. Iouis Dindymæi.

vers. 4. *Reuersus est in Babyloniam*, ibique mœrore mortuus anno regni sui 12. qui fuit Græcorum annus 149. fusè mors eius describitur lib. 2. c. 9.

B

Antiochus Epiphanes vbi mortuus. Nota *Reuersus est*, id est reuerti cœpit, perrexit Babylonem, sed eò non peruenit, mortuus enim est in montibus Persidis & Mediæ iuxta Ecbatanam, vt dicitur lib. 2. c. 9. v. 3. & 27. *ἀν* ergo *reuersus* significat actum inchoatum, non perfectū. vnde pro ἀπεστρέψατο, id est *reuersus est*, Græca Vaticana & Regia habent ἀπεστρέψαι, id est *reuerti*, siue *vt reuerteretur*, hoc est, *abstessit inde repetens Babyloniam*, vt vertit Vatab. Quocirca Perer. in Daniel. c. 11. & Salianus censent Antiochum defunctum in montibus Mediæ, licet Serarius malit eum ibi grauiter ægrotare cœpisse, sed Babylone esse defunctum.

vers. 7. *Et quia diruerunt* (Iudas & Iudæi) (*abominationem*, id est, abominabile idolum Iouis olympij, quod Antiochus super altare in templo collocarat: *& sanctificationem*, id est, sanctuarium, siue sanctum templum *circumdederunt muris*.

C

vers. 12. *Nunc verò reminiscor malorum*, Ecce conscientia scelestum arguit, vt agnoscat se ob sua scelera & sacrilegia contra Deum, templum & Iudæos commissa cruciari & ad mortem adigi. En quàm verum, *Conscientia mille testes*. Id patet in Caino vago & profugo ob cædem fratris Abelis Genes. 4. in fratribus Iosephum vendentibus Genes. 42 21. in Iuda proditore Matth. 27. 4. Vrgente enim pœna statim conscientia menti culpam, quasi pœnæ causam in memoriam reuocat, eamque sua increpatione castigat & pulsat.

D

vers. 15. *Et dedit ei* (Philippo sibi intimo) *diadema & stolam suam & annulum*, Vt ea quasi regis insignia deferret ad filium suum Antiochum Eupatorem puerum, eumque educaret & dirigeret, quasi pædagogus, ac sibi in regno substitueret curando, vt ipse regnaret, ne Demetrius eius consobrinus regnum inuaderet, vti reipsa fecit.

vers. 17. *Et cognouit Lysias, quoniam* (quòd) *mortuus est rex Antiochus Epiphanes & constituit regnare* (vt regnaret, hoc est, regem proclamauit) *Antiochum filium eius* (nouennem ait Appianus in Syriaco) *& vocauit nomen eius Eupator*, id est, bono & felici patre natus, magnis natalibus ortus, Epiphanis, id est, illustris patris generosus & illustris filius. Sic εὐπατρία vocatur generosa filia. Et εὐπατρίδαι dicti sunt à Theseo nobiles Atheniensium, teste Plutar. in Theseo, qui & in Publicola patritios Romanorum vocat εὐπατρίδας, idemque nomen Budæus in Epist. Doctor. Venetis attribuit. Aliter Pagnin. in nom. Hebr. *Eupator*, inquit, idem est, quod *bonus pater*, id est, bonus princeps. Hic enim subditos amat, quasi filios, eisque se benignum & beneficum quasi patrem exhibet. Prius etymon videtur aptius & verius. Nam Syri, ait Appianos in Syriaco, Antiocho cognomen addiderunt Eupatori propter patris virtutem, quasi dicerent eum felicem, cui talis pater contigisset.

Et hi qui erant in arce, q. d. milites Antiochi vers. 18.
occupantes arcem Sion, scientes Iudam cum copiis abesse, excurrendo continuò vexabant præsidiarios paucos, quos Iudas in arce vicina priori obiecta ad eos compescendum collocarat; quin &c.

Concluserant Israel in circuitu Sanctorum, vt extra suam arcem & templum pedem efferre non auderent: atque hac ratione augebatur semper *firmamentum gentium*, hoc est, robur & fortitudo Antiochistarum. Quare Iudas eum toto exercitu eos, arcemque Sion obsedit anno 150. Græcorum, qui fuit annus secundus Eupatoris.

Et adiunxerunt se illis aliqui impij ex Israel, in- vers. 21.
uidentes gloriæ Iudæ, qui proinde regem Ant. Eupatorem adierunt excitantes eum, vt Iudam contereret, sperantes se in locum Iudæ ab eo substituendos, vt Iudææ forent præfecti & domini. Erant ergo hi apostatæ & proditores Israelis.

Et iratus est rex, Ant. Eupator iuuenis, imò vers. 28.
puer excitatus à Lysia & suis consiliariis, qui proinde contra Iudam collegit centum millia peditum & 20 millia equitum cum 32. elephantis qui erant *docti ad prælium*.

Et exierunt (Iudæi obsessi ex sua arce Bethsura) *& succenderunt eas* (machinas ab Eu- vers. 31.
patore contra se erectas) *& pugnauerunt viriliter*, fortiter se suamque Bethsuram propugnando.

Et elephantis ostenderunt sanguinem (succum vers. 34.
siue liquorem, putà rubentem instar sanguinis *vuæ & mori* (ex arbore moro) *ad acuendos eos in prælium*, vt viso quasi sanguine concitarentur, & efferarentur ad sanguinem hostium fundendum. Licet enim elephantes, tauri, leones non egeant hac proritatione, cùm dracones, aliaque animalia sibi infesta cernunt, ea tamen indigent in prælio hominum. nam cum hominibus non habent antipathiam.

Porrò elephantes hos fuisse enormes & robustissimos liquet ex eo, quòd erant Indici; nam Indum habebant magistrum. Indici autem sunt maximi & validissimi, lōgéque Lybios superant teste Liuio lib. 37. Rursùm ex eo, quòd quilibet elephas dorso gestaret turrim celsam & validam, in eaque 32. armatos cum telorum, armorumque copia. Insuper ex eo, quod cuilibet elephanti assisterent quingenti equites, ita vt, 32.

elephantis vniuersim assisterent sedecim millia equitum cum elephantis & pro elephantis depugnantium. Eo maior fuit virtus Iudæ & Iudæorum cum tantis monstris generosè dimicantium. *Elephantes in prælio.* Insuper cuique elephanto assistebant mille pedites quare 32. elephantis assistebant 32. millia peditum. *Cur?* Nota primò, priscos elephantis vsos, & etiamnum Indos vti in præliis ob causas, quas recenset Vegetius lib. 3. de re milit. cap. 24. *Resp. 1.* *Elephanti*, inquit, *in prælys magnitudine corporum, barritus horrore, forma ipsius nouitate homines equosque conturbant. Hos contra Romanum exercitum primus in Lucania Rex Pyrrhus eduxit. Posteà Hannibal in Africa, rex Antiochus in Oriente, Iugurtha in Numidia copiosos habuerunt: aduersus quos diuersa excogitata sunt genera armorum.* his adde primò fœtorem, qui in elephantis tam grauis est, vt equi hostium eum ferre non valentes aufugiant, nisi illi priùs assueuerint. *Secunda.* Secundò elephantem præ aliis animalibus esse docilem, adeò vt proximè ad docilitatem, prudentiam & sagacitatem hominum accedat, vt docent Plinius lib. 8. cap. 2. Arist. lib. 9. hist. anim. cap. 46. Docetur ergo præliari, & quomodo in prælia se gerere, quæque munia obire debeat. Recenset ea Ælianus lib. 12. & 22. *Tertia.* Tertiò, elephantes æquè, ac tauros obiectu sanguinis irritari, efferari & concitari, vt in hostem ruant, vti docet Valesius S. Philos. c. 82. ex aduerso noster Sanchez censet colorem sanguineum vuæ & mori elephantis fuisse ostensum, vt meminissent se hoc succo à vulneribus curatos, & rursum si in prælio vulnerentur fore curandos. Vulnera enim & morbos elephantis à rectoribus curari vino nigro tradit Ælian. lib. 51. cap. 7. Arianus & Strabo. Id quod aptè congruit Tropologiæ. Si enim sanguis vuæ accendit elephantem, vt memor beneficij & curationis per illum ab hero acceptæ, pro eo depugnet & in gladios, hastasque proruat: Quid nos facere oportet intuentes Christum, qui pro nobis omnem suum sanguinem, vitamque in cruce profudit? Addit Ælian. lib. 3. de animalibus vinum dari elephantis ad potandum, vt eo accensi, quasi ebrij in enses, armaque ruant. Idem apud Iudæos factum docet liber 3. Machab. cap. 5. *Iussit*, inquit, *Hermon elephantorum præfectus, vt proxima die thus largis manipulis cum vino mero plurimo potui daretur elephantis omnibus numero quingentis, vt potu affatim prabito efferati ad mortem Iudæis afferendam introducerentur.* Thus enim vino immistum sensus hebetat, eisque stuporem immittit. Sic vinum epotum à tauris, aliisque animalibus eos facit animosos & audaces, imò feroces & furiosos, vt in obuios quosque irruant.

vers. 35. *Et assiterunt singulis elephantis mille viri in loricis concatenatis*, quæ, scilicet instar retis annulis, seu hamulis inter se connectebantur, vnde & hamatæ & squamatæ dicebantur, quali indutus erat Goliath duellans cum Dauide 1. Reg. c. 17. 5.

vers. 36. *Hi ante tempus vbicumque erat bestia, ibi erant*, q. d. hi mille viri cùm celeritatem gressus elephantis æquare non possent, præibant elephantem; quare ante tempus, quo bestia ad certum locum adueniebat, ipsi illam in eodem præueniebant: dum enim cernerent bestiam ad certum locum contendere, ipsi per semitas breuiores, & directas, eodem procurrebant, & bestiam præuertebant.

Sed & turres ligneæ super eos firmæ, habentes sua valla & loricas, quibus erant *protegentes* tum ipsos milites, tum eorum machinas. vers. 37.

Et super singulas (turres) viri virtutis (id est, strenui & fortissimi) *triginta duo qui pugnabant desuper* in subiectos hostes; vnde eos facilè sternebant: *& Indus magister* (rector) *bestiæ*, vnde liquet hos elephantes fuisse Indicos, qui longè grandiores & robustiores sunt Africanis. hi enim vix sex, vel septem armatos portant. ita ex Liuio, Plinio, Solino & aliis Gesnerus & Aldrouandus in elephante.

Et vt refulsit Sol in clypeos aureos & æneos, resplenduerunt montes ab eis, tum quia exercitus hic in suos ordines distributus, sole clypeos eorum reuerberante, intuentibus totidem videbatur in se exhibere montes ære & auro splendentes; tum quia ordines hi erant *in vallibus*, vt habet Græcus; quare ex vallibus fulgor in clypeis radiis solis excitatus, reuerberabatur in vicinos montes, vt illi toti fulgidi & splendentes apparerent, *sicut lampades ignis*, id est, accensæ & initæ, præsertim quia vt sequitur, pars exercitus regij per montes, pars per valles incedebat. S. Ambros. lib. 1. offic. 41. hæc ad elephantes refert: *Hi enim*, inquit, *ad ortum solis velut montes quidam armorum corusco, tanquam lampadibus ardentibus refulgebant.* vers. 39.

Et ceciderunt de exercitu regis sexcenti viri, Iudas ergo statim initio prælij prostrauit sexcentos milites Antiochi, ac mox quatuor millia, vt dicitur lib. 2. c. 13. v. 18. vers. 42.

Et vidit Eleazar filius Saura vnam de bestiis, Hic Eleazar fuit frater Iudæ Machabæi, ait Ioseph. qui c. 2. 5. cognominatus est Auarō vel Abaron. vnde pro *Saura* Ioseph. legit *Auran*, Codex Basil. *Abaran*. Nam in Græco non est ὁ *filius* sed tantùm *Eleazar Auaran*. vnde Vatab. vertit. *Eleazar, qui vocatus Abaran*, id est, *fortis eorum*. Sic & Gorionides, Serarius, Salianus & alij. Addit Gorionides eum hortatu fratris sui Iudæ aggressum esse elephantem. Hinc & Eleazari fratris Iudæ, nulla fit mentio, vti fit Ionathæ, & Simonis, & Ioannis fratrum Iudæ. Videtur ergo hic Eleazar fuisse frater Iudæ, qui hîc generosè sub elephante occubuit. vers. 43.

Dices: quomodo ergo vulgata habent *filius Saura*? Resp. Eleazar erat filius Mathathiæ, qui cognominatus est, *Saura*, vel vt Græca habent, *Auaran*, vel *Abaran*, id est, *fortis eorum*. Ipse enim vexillum fortitudinis contra Antiochum primus erexit. Porrò cognomen hoc Abaron Mathathias ad filium suum Eleazarum transtulit ob egregiam eius animi, corporisque fortitudinem. Erant enim Hebræi polyonomi & plura à variis dotibus, vel euentis sortiebantur nomina, vel potiùs agnomina fortè ex שֶׁאַבִּירוֹן *seabbiron*, vel *seauaran*, id est, *cui est fortitudo*, per crasin factum est *Saura*, sicut Genes. 49. pro *Silo*, id est Messias, Septuag. legerunt שֶׁלּוֹ *selo*, id est, *quæ illi*, scilicet, Christo reposita sunt, putà regnum

gnum æternum, & gloria æterna. Simili enim modo plura nomina propria vsu contracta, imò corrupta, & detorta videmus; Sanchez tamen negat Eleazarum hunc fuisse fratrem Iudæ.

vers. 44. *Et dedit se*, in pugnam contra elephantem, ideoque in certam mortem hoc fine primariò, *vt liberaret populum suum* ab inuasione regis Antiochi Eupatoris; secundariò, *vt acquireret sibi nomen æternum*, tum in terra apud homines, vt eos suo exemplo incitaret ad similia heroica, facinora, tum potiùs in cælo apud Deum, & S. Angelos. Atque vtrumque consecutus est. Nam, vt ait S. Ambr. loco mox citando, *rex territu vnius fortitudine pacem rogauit.*

vers. 46. *Et iuit sub pedes elephantis*, vt ventrem eius perfoderet, itaque eum faceret ruere, ac ruina sua regem opprimere, qua tamen se quoque opprimendum sciebat. Intendebat ergo directè regem occidere, indirectè verò intendebat permittere se quoque eadem ruina opprimi, sine qua regem occidere non poterat. Sic milites in acie primum locum ambiunt, vt primi in vrbem, vel hostem insiliant, etiamsi sciant plerosque eorum cadendos, & occubituros, hancque mortem putant suam esse gloriam. Sic Samson concussis columnis domum euertit, vt Satrapas Philisthæorum ruina domus obrueret, etiamsi eadem se obruendum sciret. Iudic. 16. 29. vide ibi dicta. Quocirca Eleazarum à robore & zelo laudant S. Ambr. S. Greg. Serar. Salian. & alij passim. Simile facinus narrat Xenophon lib. 7. Cyripæd. de quodam, qui ventre equi Cyri transfixo, Cyrum deiecit. Audi S. Ambr. lib. 1. offic. c. 40. *Quanta igitur virtus*, inquit, *animi, primò vt mortem non timeret: deinde vt circumfusus legionibus inimicorum, in confertos raperetur hostes, medium penetraret agmen, & contempta morte ferocior, abiecto clypeo, vtraque manu vulnerata molem bestiæ subiret, ac sustineret; post infra ipsam succederet, quo pleniori feriret ictu. Cuius ruina inclusus magis, quàm oppressus, suo est sepultus triumpho. Nec fefellit opinio virum, quamuis regius fefellerit habitus. Tanto enim virtutis spectaculo defixi hostes inermem occupatum incursare non ausi post casum ruentis bestiæ, sic trepidauerunt, vt impares se omnes vnius virtuti arbitrarentur.* Et mox: *Itaque Eleazarus hæredem virtutis suæ pacem reliquit.*

Et cecidit (Elephas) *super ipsum* (Eleazarum qui se ei supposuerat: *& mortuus est illic*, Eleazarus, oppressus ab elephante supra se cadente. Symb. S. Greg. lib. 19. mor. c. 13. *Eleazar*, ait, *in prælio elephantem feriens strauit, sed sub ipso, quem extinxit, occubuit. Quos ergo iste significat, quem sua victoria oppressit, nisi eos, qui vitia superant, sed sub ipsa, quæ subiiciunt, superbiendo succumbunt? Quasi enim sub hoste, quem prosternit, moritur, qui de culpa, quam superat, eleuatur.*

V 47 *Et videntes* (Iudas & Iudæi) *virtutem regis*, id est, exercitum regis tam validum & copiosum, vt ipsi pauci eum prosternere non possent, prudenti consilio ad tempus *diuerterunt se ab eis*, & perrexerunt ad obsidendum arcem in monte Sion ab Antiochistis occupatam. Similiter rex tot suorum à Iuda cæsis territus se subduxit, nec ausus fuit Iudam abeuntem insequi, sed Bethsuram obsedit. Nota: in hisce libris per *virtutem* intelligitur validus exercitus: hunc enim significat Græcum *δύναμις*.

Et fecit pacem cum eis, qui erant in Bethsura, cum pacto, vt eos fame morientes sineret egredi, & alimenta quærere, ipse verò Bethsuram occuparet: *quia sabbatha erant terræ*, id est, quia erat annus septimus, siue sabbathicus, quo nec serere, nec metere licebat, sed terræ danda erat sua quies iuxta legem Exodi. 23. Simili ratione Herodes fame cepit Ierosolymam in anno sabbathico, vti narrat Iosephus libro 14. 28. vers. 49.

Et conuertit (rex Ant. Eupator) *castra ad locum sanctificationis*, vt templum & arcem, quam iuxta illud ad tutelam erexerat Iudas c. 4. 60. expugnaret: *& statuit illic balistas*, &c. *& scorpios*, quæ erant machinæ, siue catapultæ *ad mittendas sagittas & fundibula*, Græcè *σφενδόνας*, id est, fundas, siue balistas maiores, quæ lapides grandes fundebant & iaculabantur in vrbem, de quibus vide Vegetium, Lypsium, Valtrinum & alios. vers. 51.

Et audiuit Lysias, quòd Philippus &c. Lysias, qui regebat Eupatorem regem, vtpote puerum timens Philippum, ne se suo loco graduque extruderet, eò quòd Philippus à patre Ant. Epiphane moriente constitutus fuisset gubernator regni æquè, ac filij Eupatoris, suasit Eupatori pacem facere cum Iudæis, ac contra Philippum pergere, ne is regnum inuaderet; itaque factum est. vnde 2. Machab. 13. 22. hæc supplentur, & adduntur, quæ valdè Iudæ fortitudinem, & victoriam commendant: *Iterum rex sermonem habuit ad eos, qui erant in Bethsuris: dextram dedit: accepit: abiit. commisit cum Iuda: superatus est. Vt autem cognouit rebellasse Philippum Antiochiæ, qui relictus erat super negotia, mente consternatus Iudæos deprecans, subditusque eis iurat de omnibus, quibus iustum visum est: & reconciliatus obtulit sacrificium, honorauit templum, & munera posuit. Machabæum amplexatus est, & fecit eum à Ptolemaide vsque ad Gerrenos ducem & principem.* vers. 55.

Et rupit citius iuramentum, quia arcem erectam à Iuda ad templi tutelam curauit euerti, dum, vt sequitur, *mandauit destruere murum arcis in gyro*, Sed mox regem perfidiæ suæ pœnituit, qui cupiens vti auxilio, & robore Iudæ, & Iudæorum contra Philippum, cum eo fœdus renouauit, Iudamque amplexatus fecit eum Ducem & Principem, vti iam dixi ex 2. Machabæorum 13. vers. 62.

Et pugnauit aduersum eum (Philippum sibi rebellantem quecumque captum occidit) *& occupauit ciuitatem*, Antiochiam, adiutus valdè auxiliis Iudæ & Iudæorum, vti narrat Iosephus & Gorionides. Porrò Antiochia est metropolis Syriæ, vrbs celeberrima, quam Orontes fluuius interfluit, posteà à Iustiniano Imp. dicta Theopolis, id est, Dei ciuitas. In ea primùm sedit Petrus Apostolus ibique primùm fideles appellati sunt Christiani; Dicta est Antiochia ab Antiocho sicut Epiphania ad Epiphane, Alexandria ab Ale- vers. 63.

xandro, Roma à Romulo, Constantinopolis à Constantino fundatore. Porrò Antiochiam condidit Seleucus Nicanor, qui primus post Alexandrum Magnum in Asia & Syria regnauit, eamque ex nomine patris sui Antiochi Antiochiam nuncupauit, & Syriæ caput constituit, ait S. Isidor. lib. 15. Origin. c. 1.

CAPVT SEPTIMVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Demetrius Seleuci filius Roma fugiens, paternum Syriæ regnum occupat, ideoque Ant. Eupatorem suum consobrinum illud occupantem cum Lysia tutore interficit. Mox falsis Alcimi accusationibus incitatus contra Iudam mittit Bacchidem, sed Iudas vtrumque comprimit. Tandem v. 26. Demetrius mittit Nicanorem, sed hunc quoque vincit & occidit Iudas, caputque eius cum manu suspendit contra Ierusalem.

1. ANno centesimo quinquagesimo primo, exiit Demetrius Seleuci filius ab vr-
be Roma, & ascendit cum paucis viris in ciuitatem maritimam, & regnauit
illic. 2. Et factum est, vt ingressus est domum regni patrum suorum, comprehen-
dit exercitus Antiochum & Lysiam, vt adducerent eos ad eum. 3. Et res ei
innotuit: & ait: Nolite mihi ostendere faciem eorum. 4. Et occidit eos exerci-
tus Et sedit Demetrius super sedem regni sui: 5. & venerunt ad eum viri ini-
qui & impij ex Israël: & Alcimus dux eorum, qui volebat fieri sacerdos. 6. Et accu-
sauerunt populum apud regem, dicentes: Perdidit Iudas, & fratres eius, omnes
amicos tuos, & nos dispersit de terra nostra. 7. Nunc ergo mitte virum,
cui credis, vt eat, & videat exterminium omne, quod fecit nobis, & regionibus
regis: & puniat omnes amicos eius, & adiutores eorum. 8. Et elegit rex ex amicis
suis Bacchidem, qui dominabatur trans flumen magnum in regno, fidelem regi:
& misit eum, 9. vt videret exterminium, quod fecit Iudas: sed & Alci-
mum impium constituit in sacerdotium, & mandauit ei facere vltionem
in filios Israël. 10. Et surrexerunt, & venerunt cum exercitu magno in
terram Iuda: & miserunt nuntios, & locuti sunt ad Iudam, & ad fratres
eius, verbis pacificis in dolo. 11. Et non intenderunt sermonibus eorum: vide-
runt enim quia venerunt cum exercitu magno. 12. Et conuenerunt ad Alcimum
& Bacchidem congregatio scribarum requirere quæ iusta sunt: 13. & primi, Assi-
dæi qui erant in filiis Israël, & exquirebant ab eis pacem. 14. Dixerunt enim:
Homo sacerdos de semine Aaron venit, non decipiet nos. 15. Et locutus est cum
eis verba pacifica: & iurauit illis, dicens. Non inferemus vobis malum neque ami-
cis vestris. 16. Et crediderunt ei: & comprehendit ex eis sexaginta viros, & occi-
dit eos in vna die, secundùm verbum quod scriptum est: 17. Carnes sanctorum
tuorum, & sanguinem ipsorum effuderunt in circuitu Ierusalem, & non erat qui se-
peliret. 18. Et incubuit timor & tremor in omnem populum: quia dixerunt: Non
est veritas & iudicium in eis: transgressi sunt enim constitutum, & iusiurandum
quod iurauerunt. 19. Et mouit Bacchides castra ab Ierusalem, & applicuit in Beth-
zecha: & misit, & comprehendit multos ex eis qui à se effugerant, & quosdam de
populo mactauit, & in puteum magnum proiecit. 20. Et commisit regionem Al-
cimo, & reliquit cum eo auxilium in adiutorium ipsi. Et abiit Bacchides ad regem:
21. & satis agebat Alcimus pro principatu sacerdotij sui. 22. & conuenerunt ad
eum omnes, qui perturbabant populum suum, & obtinuerunt terram Iuda, & fe-
cerunt plagam magnam in Israël. 23. Et vidit Iudas omnia mala quæ fecit Alci-
mus, & qui cum eo erant, filiis Israël, multò plus quàm Gentes. 24. & exiit in
omnes fines Iudææ in circuitu, & fecit vindictam in viros desertores, & cessauerunt
vltrà exire in regionem. 25. Vidit autem Alcimus quòd præualuit Iudas, & qui
cum eo erant: & cognouit quia non potest sustinere eos & regressus est ad regem, &
accusauit eos multis criminibus. 26. Et misit rex Nicanorem, vnum ex principibus
suis

ſuis nobilioribus: qui erat inimicitias exercens contra Iſraël: & mandauit ei euerte-
re populum. 27. Et venit Nicanor in Ieruſalem cum exercitu magno, & miſit ad
Iudam & ad fratres eius verbis pacificis cum dolo, 28. dicens: Non ſit pugna in-
ter me & vos: veniam cum viris paucis, vt videam facies veſtras cum pace. 29. &
venit ad Iudam, & ſalutauerunt ſe inuicem pacificè: & hoſtes parati erant rapere Iu-
dam. 30. Et innotuit ſermo Iudæ, quoniam cum dolo venerat ad eum: & conterri-
tus eſt ab eo, & ampliùs noluit videre faciem eius. 31. Et cognouit Nicanor quoniam
denudatum eſt conſilium eius: & exiuit obuiam Iudæ in pugnam iuxta Capharſala-
ma. 32. Et ceciderunt de Nicanoris exercitu ferè quinque millia viri, & fugerunt in
ciuitatem Dauid. 33. Et poſt hæc verba aſcendit Nicanor in montem Sion: & exi-
erunt de ſacerdotibus populi ſalutare eum in pace, & demonſtrare ei holocautoma-
ta, quæ offerebantur pro rege. 34. Et irridens ſpreuit eos, & polluit: & locutus
eſt ſuperbè, 35. & iurauit cum ira, dicens: Niſi traditus fuerit Iudas, & exercitus
eius in manus meas, continuò cùm egreſſus fuero in pace, ſuccendam domum iſtam.
Et exiit cum ira magna. 36. & intrauerunt ſacerdotes, & ſteterunt ante fa-
ciem altaris & templi: & flentes dixerunt: 37. Tu Domine elegiſti domum iſtam
ad inuocandum nomen tuum in ea, vt eſſet domus orationis & obſecrationis populo
tuo. 38. fac vindictam in homine iſto, & exercitu eius, & cadant in gladio: me-
mento blaſphemias eorum, & ne dederis eis vt permaneant. 39. Et exiit Nicanor ab
Ieruſalem, & caſtra applicuit ad Bethoron: & occurrit illi exercitus Syriæ. 40. Et
Iudas applicuit in Adarſa cum tribus millibus viris: & orauit Iudas, & dixit. 41. Qui
miſſi erant à rege Sennacherib, Domine, quia blaſphemauerunt te, exiit angelus, &
percuſſit ex eis centum octogintaquinque millia: 42. ſic contere exercitum in con-
ſpectu noſtro hodie: & ſciant ceteri quia malè locutus eſt ſuper ſancta tua: & iudica
illum ſecundùm malitiam illius. 43. Et commiſerunt exercitus prælium tertiade-
cima die menſis Adar: & contrita ſunt caſtra Nicanoris, & cecidit ipſe primus in præ-
lio. 44. Vt autem vidit exercitus eius quia cecidiſſet Nicanor, proiecerunt arma
ſua, & fugerunt: 45. & perſecuti ſunt eos viam vnius diei, ab Adazer vſquequò
veniatur in Gazara, & tubis cecinerunt poſt eos cum ſignificationibus: 46. &
exierunt de omnibus caſtellis Iudææ in circuitu, & ventilabant eos cornibus, & con-
uertebantur iterùm ad eos, & ceciderunt omnes gladio, & non eſt relictus ex eis
nec vnus. 47. Et acceperunt ſpolia eorum in prædam: & caput Nicanoris ampu-
tauerunt, & dexteram eius, quam extenderat ſuperbè, & attulerunt & ſuſpenderunt
contra Ieruſalem. 48. Et lætatus eſt populus valdè, & egerunt diem illam in læ-
titia magna. 49. Et conſtituit agi omnibus annis diem iſtam, tertiadecima die men-
ſis Adar. 50. Et ſiluit terra Iuda dies paucos.

verſ. 1. Hiſtoria Antiochi & Demetrij.

NNO 151. (Græcorum) *exiit Demetrius Seleuci filius ab vrbe Roma.* Vt hiſtoriam hanc ab ouo intelligas, nota ex Appiano, Iuſtino & aliis Antiochum Magnum cum Hannibale deuictum à L. Scipione, & Romanis pacem cum eo iniiſſe, ac obſidem pacis miſiſſe Romam filium iuniorem Antiochum Epiphanem cap. 1. verſ. 11. Mortuo Antiocho Magno ſucceſſit filius ſenior Seleucus Philopater, qui fratrem ſuum Ant. Epiphanem Roma reuocauit ad ſe, vt eius opera Syriam recuperaret & Ægyptum occuparet, ac eius loco obſidem Romanis dedit filium ſuum Demetrium decennem, de quo hîc agitur. Defuncto paulò poſt Seleuco ſucceſſit frater Ant. Epiphanes, qui 12. annis regnauit: quibus exactis moriens ſubſtituit ſibi filium Antiochum Eupatorem puerum nouennem. Demetrius Romæ id audiens petiit à Romanis miſſionem, vt regnum paternum, quod ei tanquam Seleuci ſenioris Epiphanis fratris filio iure debebatur, excluſo Eupatore puero conſobrino ſuo adiret. Negarunt Romani, fa- A uerunt que Eupatori, à quo quaſi puero nil metuebant. Videns id Demetrius clam Roma fugit in Syriam: Syri id audientes turmatim ad eum, quaſi legitimum regni ſucceſſorem confluxerunt, imò milites Eupatoris ab eo ad Demetrium, quaſi regem defecerunt, eiuſque iuſſu Eupatorem cum tutore Lyſia occiderunt: Demetrius ergo Antiochiam occupans in ea cœpit regnare annum ætatis agens 23. nam decimo ætatis anno à Seleuco patre obſes miſſus fuit Romam, ibique manſit tota vita Antiochi Epiphanis patrui ſui per 13. annos, ac eo mortuo ætatis ſuæ anno 23. in Syriam rediit & regnum auitum recepit. Audi Appianum B in Syriaco, *Senatus lætus audiit Antiochum* (Epiphanem) *qui paucis annis generosè regnauerat tam citò mortuum. Attamen Demetrium Seleuci filium nepotem Magni Antiochi, conſobrinum huius pueri* (Eupatoris) *adhuc in vrbe obſidem, ingreſſum iam annum vigeſimum tertium, quamuis rogantem, & dicentem ſe propterea hæredem noluit in regnum deducere, exiſtimans conducibilius ſibi regi Syriam à puero, quam à viro.* Et ſtatim: *Demetrius rurſum patres adiit rogans, vt ſaltem obſes eſſe deſineret,*

quandoquidem per mutatus sit Antiocho, qui tunc defunctus erat. Et cùm ne hoc quidem impetraret, clam aufugit nauigio, exceptusque à Syris magna gratulatione regnum adeptus est Lysia primum interfecto, mox & puero, electoque Heraclida, & Tymarcho vt rebelli occiso, qui alioquin etiam Babylonis præfecturam male administrauerat. Quamobrem Soter appellatus est, orto à Babylonijs initio. Hanc ergo ob causam Demetrius hic cognominatus fuit *Soter*, id est, *saluator*, inquit Euseb. in Chron. & Appianus in Syriaco.

Ascendit cum paucis in ciuitatem maritimam, scilicet Tripolim, vt dicitur 2. Machab. 14. 1. ibique à suis Syris, vt legitimus rex agnitus cœpit regnare, donec exercitus Syriacus Eupatoris audiens eius aduentum, eum Antiochiam inuitauit ad occupandum regni Syriæ metropolim. vnde sequitur:

vers. 2. *Et factum est, vt ingressus est domum regni patrum suorum*, id est, vrbem regiam, regnique metropolim, putà Antiochiam, *comprehendit exercitus* (Syriacus Eupatoris fauens Demetrio, ad eumque, quasi legitimum regem transiens) *Antiochum* Eupatorem, *& Lysiam* eius tutorem, *vt adducerent eos ad eum*, Demetrium.

vers. 3. *Et res ei innotuit & ait: Nolite mihi ostendere faciem eorum*, q. d. nolo eos videre, ne Eupatoris consobrini mei pueri aspectu ad misericordiam, & vitam ei côndonandam flectar. q. d. malo eos aspicere mortuos, quàm viuos, ne si ego eos occidam, habear sæuus & crudelis: vos ergo, quasi inscio me eos occidite, vt solus securè sine æmulo regnem. vnde sequitur.

vers. 4. *Et occidit eos exercitus*, Hinc patet Eupatorem vix biennium regnasse, & cœpit enim regnare post mortem patris Antiochi Epiphanis, quæ contigit anno 149. Græcorum, vt dictum est, desijt verò anno 151. Græcorum, quo Demetrius regnum adijt, & Eupatorem iam vndecim annorum occidit vt liquet ex v. 1.

Porrò Eupator tam citò regno, & vita Deo vindice spoliatus est; tum ob scelera patris Ant. Epiphanis; tum ob sua, præsertim ob periurium, quo fidem Iudæ & Iudæis datam violauit; vt dictum est c. præced. v. 62.

vers. 5. *Et alcimus dux eorum, qui volebat fieri sacerdos*, summus, id est, Pontifex. Impius & ambitiosus Alcimus inuidens Iudæ Pontificatum, & Principatum, eum ab Ant. Eupatore obtinuit, eoque occiso eumdem sibi dari, vel potiùs datum confirmari petiit à Demetrio, & obtinuit. Fuit ergo ipse Pseudo-Pontifex, imò apostata, & proditor Israelis: nam omnes veri Israelitæ Iudam Machabæum habebant pro vero Pontifice & Principe.

vers. 6. *Perdidit Iudas, & fratres eius omnes amicos tuos*, putà Duces & milites Syros, quos contra eos misit Ant. Epiphanes, eiusque filius Eupator, quorum ille tuus fuit patruus, hic consobrinus: q. d. mitte ergo ô Demetri mecum Ducem cum copiis, qui Iudam hostem tuum Pontificatu, & Principatu priuet, meque tibi amicum, & fidum in eius locum substituat. Credidit Demetrius scelesto Alcimo calumniatori, misitque cum eo Bacchidem contra Iudam.

A

Et elegit rex (Demetrius) *ex amicis* (aulicis) *suis Bacchidem, qui dominabatur* (quasi præfectus, & vicerex) *trans flumen*, Euphratem in Mesopotamia: hæc enim inter Tigrim & Euphratem interiacet, iisque vndique ambitur, & cingitur; indeque vocatur Mesopotamia, q. d. in medio duorum fluminum sita. vers. 8.

Et primi Asidæi, de quibus c. 2. v. 42. qui erant viri pij, religiosi, ac zelosi, ideoque cum Iuda pro Israele fortissimè depugnantes, qui nimis creduli Alcimo quasi sacerdoti Aaronico ab eo decepti, capti & cæsi sunt. vers. 13.

Secundum quod scriptum est, Psalm. 18. vers. 2. vers. 16.

Carnes sanctorum tuorum, Hebr. חֲסִידֶיךָ *chasidecha*; vnde nomen *Asidæi*, id est sancti, pij & misericordes. Ad litteram ergo de Assidæis hic ab Alcimo occisis, ante tot centenos annos illo Psalmo vaticinatus est Dauid. vers. 17.

B

Et vidit Iudas, Iudas se opposuit Alcimo, ceterisque apostatis Israelis, eosque quasi leo laniauit, & discerpsit. vers. 23.

Et misit rex Nicanorem, loco Bacchidis cum validioribus copiis, vt Iudam & Iudæos contereret, & Alcimum eueheret. vers. 26.

C

Et venit Nicanor, Hic multa supplenda & intexenda sunt, quæ narrantur. 2. Machab. 14. nimirum Nicanorem præfectum fuisse elephantorum, qui missu Demetrij veniens in Iudæam, illicò omnes gentiles in ea reliquos æquè ac apostatas. Iudæorum ad se euocauit, ex eisque copias contra Iudam, & Iudæos instruxit. Iudas cum suis de more ad preces, & Dei opem implorandam confugit. Simon frater Iudæ in aciem contra Nicanorem processit, sed videns tantas eius copias exterritus retrorsum abiit. Nicanor metuens Iudæ vires, & victorias petiit cum eo colloqui, & de pace pacisci. Iudas die dicta comparuit solus, sed iuxta se in latebris milites armatos constituit, vt si quis dolus pateceret, illicò ad se defendendum accurrerent. Verùm nullus tum fuit dolus, sed seriò rem egit Nicanor, ac cum Iuda sincerè pacem iniit. Videns hoc, dolensque Alcimus Nicanorem apud regem Demetrium accusauit, quòd infideliter res regis egisset, ac cum Iuda hoste amicitiam contraxisset. Rex hac de re indignans acres ad Nicanorem dedit literas, quibus iussit, vt Iudam caperet, & ad se Antiochiam perduceret. Nicanor acceptis litteris satagit regis iussa explere, ac Iudam per dolum, & pristinam amicitiæ simulationem capere, & ad regem mittere. Aduertit id Iudas, ac se ab eo subduxit, vt hîc narratur. Quare Nicanor aperto marte Iudam aggressus ab eo cæsus, capiteque truncatus fuit. vers. 27.

D

Et exiuit obuiam Iuda in pugnam iuxta Capharsalama, id est iuxta Antipatridé. nam vrbs hęc amœna, & diues in tribu Manasse, postea ab Herode Ascalonita instaurata, & aucta à patre suo Antipatro dicta est Antipatris, vel Antipatrida, ad quam è Ierusalem captiuus abductus est S. Paulus stipatus 470. militibus Actor. 23. Hodie villa est, quæ Assur dicitur. ita Adrich. & alij. vers. 31.

Et fugerunt (reliqui à Iuda non occisi) *in ciuitatem Dauid*, putà in arcem Sion, quam Antiochistæ obtinebant. vers. 32.

Et

vers. 34. *Et polluit*, profanauit templum in Sion infe- A rēdo in illud Gentiles idololatras cum suis idolis & spurcitiis: Secundò & aptiùs *polluit* ipsos *sacerdotes*, vti addunt Græca, ipsos cogendo, vt cibos immundos, & pollutos comederent vel Deo offerrent.

Locutus est superbe, blasphemans templum, legem, & Deum, ideoque quasi alter Sennacherib cæsus est v. 38. & 47. Cùm enim quidam è Iudæis dixissent esse Deum viuum in cælo, qui mandasset seruari sabbathum, respondit Nicanor: *Et ego potens sum super terram, qui impero sumi arma* (in sabbatho) *& iussa regis impleri.* 2. Mach. 15. vbi & additur linguam Nicanoris blasphemam, idcircò paulò pòst fuisse minutim concisam, & auibus ad deuorandum proiectam.

B

vers. 35. *Et iurauit cum ira dicens: Nisi traditus fuerit Iudas &c. succendam domum istam*, id est succendam templum. Fusiùs hæc omnia narrantur 2. Machab. c. 14. & 15. v. 5.

vers. 43. *Et commiserunt prælium tertia decima mensis Adar* (Februarij) *& contrita sunt castra Nicanoris* (cæsis 35. millibus) *& cecidit ipse primus*, vt qui primus, & dux fuerat in blasphemia, & culpa, primos pariter, & Dux ceterorum foret in pœna, & vindicta. Addit Gorionides Iudam prouocasse Nicanorem ad duellum, in eoque eum occidisse. Audi eum c. 21. *Misit ad Nicanorem Iudas, dicens, quando accingis te? egredere in agrum, & ostendam tibi virum, quem etiam intra penetralia quæsisti. En is exspectat te in conualle & planitie.* Et paulò pòst: *Vidit Iudas in pugna Nicanorem habentem in sua manu gladium euaginatum; clamansque; ait, contra te, ô Nicanor, & cùm curreret contra illum in feruoris sui virtute, auertit Nicanor humerum suum, & fugit à facie Iudæ. At Iudas apprehendit eum, percussitque gladio suo, & dissecuit in duas partes.* Verùm hæc conficta videntur. In tanto enim hostium numero totis aciebus præliandum erat, non sigillatim duellandum. Additur 2. Machab. 15. Iudam suis narrasse somnium, quo Onias ostenderat sibi Ieremiam porrigentem aureum gladium, dicentemque: *Accipe sanctum gladium munus à Deo, in quo deiicies aduersarios populi mei Israel*, illoque eos animasse ad pugnam, certamque victoriam.

Et tubis cecinerunt post eos cum significationibus, vers. 45.
nimirum certa tubarum modulatione significantes hostes esse profligatos, ideoque fugere, vt hoc signo Iudæi vndequaque exciri accurrerent, ac fugientes persequerentur & mactarent. Vnde sequitur:

Et exierunt de omnibus castellis (oppidis, pagis, vers. 46.
& vicis) *Iudaa in circuitu, & ventilabant eos cornibus*, id est, disiiciebant & repellebant eos suis armis, & gladiis, sicut tauri suis cornibus disiiciunt agnos, vel segetes.

Et conuertebantur iterum ad eos, q. d. hostes à Iudæis vndique concurrentibus repulsi, reuertebantur ad Iudam, & Iudæos se insequentes, ibique ab eis profligati.

Ceciderunt omnes gladio, & non est relictus ex eis nec vnus, q. d. omnes ad vnum fuere mactati, ita vt ne vnus quidem euaderet, foretque tantæ cladi superstes. Magna, & insolita fuit hæc Iudæ victoria, & Nicanoris strages, idque ob eius superbiam & blasphemiam. Hoc ergo secundo Nicanoris prælio ceciderunt militum eius 35. millia, sicut primo prælio v. 32. ceciderant quinque millia.

Et caput Nicanoris amputauerunt & dexteram vers. 47.
eius, quam extenderat superbe (contra templum minans, iuransque se illud combusturam v. 35.) *& suspenderunt contra Ierusalem*, in arce Sion 2. Machab. 15. sic suspensum fuit caput Goliath à Dauide cæsi, & Holophernis à Iudith, & Saulis à Philisthæis 1. Reg. vlt.

C

Et constituit (Iudas) *agi* (quasi festum cele- vers. 49.
brati) *omnibus annis diem istum tertia decima die mensis Adar*, qua pariter olim Iudæi ab Aman destinati internecioni per Esther liberati fuerant: Vnde dies hæc & festum vocatur, *Pridie Mardochai*: hoc enim festum liberationis per Esther & Mardochæum celebratur 14. die Adar, festum verò hoc ob cæsum Nicanorem 13. die Adar. 2. Machab. 14. 37.

Et siluit terra Iuda dies paucos, scilicet vsque vers. 50.
ad annum sequentem, qui fuit Græcorum 152. quo Demetrius nouum Ducem, nouumque exercitum in Iudæam immisit, cum quo Iudas confligens occubuit, vt audiemus cap. nono.

CAPVT OCTAVVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Recensentur fortia & fidelia facta Romanorum, ob quæ Iudas cum eis fœdus init. Vnde Romani iubent Demetrio, vt cesset ab infestatione Iudæorum.

1. ET audiuit Iudas nomen Romanorum, quia sunt potentes viribus, & acquiescunt ad omnia, quæ postulantur ab eis: & quicumque accesserunt ad eos, statuerunt cum eis amicitias, & quia sunt potentes viribus. 2. Et audierunt prælia

Dd

eorum, & virtutes bonas, quas fecerunt in Galatia, quia obtinuerunt eos, & duxe-
runt sub tributum: 3. & quanta fecerunt in regione Hispaniæ, & quòd in pote-
statem redegerunt metalla argenti & auri, quæ illic sunt, & possederunt omnem lo-
cum consilio suo, & patientia: 4. locáque quæ longè erant valdè ab eis, & Re-
ges qui superuenerant eis ab extremis terræ, contriuerunt, & percusserunt eos pla-
ga magna: ceteri autem dant eis tributum omnibus annis. 5. & Philippum &
Persen Cetcorum regem, & ceteros qui aduersum eos arma tulerant, contriuerunt
in bello, & obtinuerunt eos: 6. & Antiochum magnum regem Asiæ, qui eis pu-
gnam intulerat habens centum viginti elephantos, & equitatum, & currus, & exerci-
tum magnum valdè, contritum ab eis. 7. & quia ceperunt eum viuum, & statue-
runt ei vt daret ipse, & qui regnarent post ipsum, tributum magnum, & daret obsi-
des, & constitutum, 8. & regionem Indorum, & Medos, & Lydos, de optimis re-
gionibus eorum: & acceptas eas ab eis, dederunt Eumeni regi. 9. & quia qui
erant apud Helladam, voluerunt ire, & tollere eos: & innotuit sermo his, 10. &
miserunt ad eos ducem vnum, & pugnauerunt contra illos, & ceciderunt ex eis mul-
ti, & captiuas duxerunt vxores eorum, & filios, & diripuerunt eos, & terram eo-
rum possederunt, & destruxerunt muros eorum, & in seruitutem illos redegerunt
vsque in hunc diem: 11. & residua regna, & insulas, quæ aliquando restiterant
illis, exterminauerunt, & in potestatem redegerunt. 12. Cum amicis autem suis,
& qui in ipsis requiem habebant, conseruauerunt amicitiam, & obtinuerunt regna,
quæ erant proxima, & quæ erant longè: quia quicumque audiebant nomen eorum,
timebant eos: 13. quibus verò vellent auxilio esse vt regnarent, regnabant:
quos autem vellent, regno deturbabant: & exaltati sunt valdè. 14. Et in omni-
bus istis nemo portabat diadema, nec induebatur purpura, vt magnificaretur in ea.
15. Et quia curiam fecerunt sibi, & quotidie consulebant trecentos viginti, consi-
lium agentes semper de multitudine, vt quæ digna sunt, gerant: 16. & com-
mittunt vni homini magistratum suum per singulos annos dominari vniuersæ ter-
ræ suæ, & omnes obediunt vni, & non est inuidia, neque zelus inter eos. 17. Et
elegit Iudas Eupolemum, filium Ioannis, filij Iacob, & Iasonem, filium Eleazari, &
misit eos Romam constituere cum illis amicitiam, & societatem: 18. & vt aufer-
rent ab eis iugum Græcorum, quia viderunt quòd in seruitutem premerent regnum
Israël. 19. Et abierunt Romam viam multam valdè, & introierunt curiam & di-
xerunt: 20. Iudas Machabæus, & fratres eius, & populus Iudæorum miserunt
ad nos statuere vobiscum societatem & pacem, & conscribere nos socios & amicos
vestros. 21. Et placuit sermo in conspectu eorum. 22. Et hoc scriptum est, quod
rescripserunt in tabulis æreis, & miserunt in Ierusalem, vt esset apud eos ibi memo-
riale pacis & societatis. 23. BENE SIT ROMANIS, & genti Iudæorum, in mari & in
terra, in æternum: gladiusque & hostis procul sit ab eis. 24. Quòd si institerit
bellum Romanis priùs, aut omnibus sociis eorum in omni dominatione eorum: 25.
auxilium feret gens Iudæorum, prout tempus dictauerit, corde pleno: 26. & præ-
liantibus non dabunt, neque subministrabunt triticum, arma, pecuniam, naues, si-
cut placuit Romanis: & custodient mandata eorum, nihil ab eis accipientes. 27.
Similiter autem & si genti Iudæorum priùs acciderit bellum, adiuuabunt Romani
ex animo, prout eis tempus permiserit: 28. & adiuuantibus non dabitur triticum,
arma, pecunia, naues sicut placuit Romanis: & custodient mandata eorum absque
dolo. 29. secundùm hæc verba constituerunt Romani populo Iudæorum. 30.
Quòd si post hæc verba hi aut illi addere aut demere ad hæc aliquid voluerint, fa-
cient ex proposito suo: & quæcumque addiderint, vel dempserint, rata erunt. 31.
Sed & de malis, quæ Demetrius rex fecit in eos, scripsimus ei dicentes: Quare gra-
uasti iugum tuum super amicos nostros: & socios Iudæos? 32. Si ergo iterum adie-
rint nos, aduersum te faciemus illis iudicium; & pugnabimus tecum mari ter-
raque.

vers. 1. *T audiuit Iudas nomen*(famam bellicæ fortitudinis & virtutum politicarum) *Romanorum*, Nota τὸ *audiuit*, significat heroica facta Romanorum, quæ deinceps narrantur auditu & fama fuisse perlata ad Iudam & Iudæos; hinc tamen non sequitur omnia illa esse vera. Fama enim sæpè maior est veritate, ac rem supra veritatem adauget, vel detorquet, dum quisque famæ ex suo aliquid addit, vel demit, vti quotidie in narrationibus non tantùm auritorum, sed & oculatorum testium experimur. Hoc respõderi posset

posset Nouantibus, qui lib. Machab. è canone A expungunt, obiectantes eos, hîc maiora tribuere Romanis, quàm eis tribuât, Liuius, Florus, Diodor. Plutar. Ita Serarius, Salianus, Sanchex & alij. Verùm si pressè singula, quæ de eis hîc dicuntur examinentur, nihil est inuenire, quod falsi argui possit, quodque rectè cum historicis prophanis conciliari nequeat, vt sigillatim ostendam. Sic in Euangelijs multa à Iudæis dicuntur de Christo, vt quod sit Samaritanus, potator vini, dæmoniacus, quæ fuere falsissima, sed Iudæos ea dixisse verissimum est, & hoc tantùm vult Script. vti docet S. Augustinus quæstione 6. ad Orosium.

Acquiescunt ad omnia, quæ postulantur ab eis, si nimirum postulata sint æqua & iusta, nec Romanorum commodis, vel iuribus contraria.

vers. 2. *Et audierunt* (Iudas & Iudæi) *prælia eorum & virtutes bonas*, Græcè ἀνδραγαθίας, id est, virilitates, strenuitates, res fortiter gestas, fortitudines, præclarè facta. nam ἀνδραγαθίζω, idem est, quod viriliter ago, virum me gero, fortiter ago, fortem & bonum virum me præsto. B

Quæ fecerunt in Galatia, hanc enim sub hoc tempus armis subegere Romani, vt patet ex Liuio, Iosepho, Iustino & alijs. Per Galatas intelligit Gallo græcos, quos Romani bello appetiuêre, eo quòd Antiochum Magnum contra Romanos pugnantem adiuuissent, vnde contra eos miserunt Manlium Volsonem, qui eos vicit, & post biennium de eis triumphauit teste Liuio lib. 38.

vers. 3. *Et quanta fecerunt in regione Hispaniæ* (eam per multa & longa bella sibi subiugando:) *& quòd* C *in potestatem redegerunt metalla argenti & auri quæ illic sunt*, nam auri, & argenti fodinas feracissimas illo æuo fuisse in Hispania testantur Plinios, Strabo & alij. Argentifodinas etiamnum ibi esse testatur Mariana, aliique chronographi & historici. Vide Pinedam lib. 4. de rebus Salomonis c. 4. n. 6.

Et possederunt omnem locum (omnes vrbes & arces Hispaniæ) *consilio suo & patientia*, Græcè μακροθυμία, id est, longanimitate, quam maximè Romani ostenderunt in domanda Hispania: nam eam omnem non domuerunt nisi post 230. annos, quibus assiduè, sed successiuè progrediendo cum eius incolis bella gesserunt. nam alias prouincias longè citiùs occu- D parunt. ita Liuius, Diodor. Iustinus. Florus & alij. Porrò in Hispania præclaras res gesserunt Scipio Africanus, eiusque pater, & patruus.

Moral. disce hîc à Romanis omnes hostes tam corporis, quàm animæ, adeoque omnes cupiditates, & passiones animi, omniaque vitia superari consilio, & patientia, id est longanimitate, longanimique constantia, & perseuerantia in illis debellandis; nil enim tam insolitum, tam potens, tam efferum, quod consilium & constantia non edoment, vti docet S. Basil. Cassia. & alij.

Mysticè Hugo: Sancti, ait, possident cælum consilio, dum scilicet sequuntur consilium Christi: *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum.* Matth. 5. terram verò possident patientia, iuxta illud Christi ibidem: *Beati mites quoniam ipsi possidebunt terram.* Rursum Martyres obtinent cælum patientia, Confessores consilio.

Locaque quæ longe erant valde ab eis (tum in vers. 4. Asia, tum in Africa, ac præsertim Carthaginem Romæ æmulam &c.) *contriuerunt*, Bella enim Roman. cum Hannibale & Carthaginensibus per Q. Fabium Max. & P. Scipionem Africanum hoc tempore gesta fuere, vnde de iis hunc versum explicat Iosephus.

Et Philippum, eiusque filium spurium *Persen* vers. 5. (quem Liuius, aliique vocant *Perseum*) *Cetterum*, id est, Macedonum (vti dixi c. 1. v. 1.) & Epiri *regem* &c. *contriuerunt*, per L. Æmilium Paulum, qui post bellum quatuor annorum Perseum captum Romam in triumphum duxit: ac Macedoniam, Epirumque Romanis subiecit anno vrbis conditæ 585.

Et Antiochum Magnum (patrem Seleuci & vers. 6. Antiochi Epiphanis, auum Demetrij æquè, ac Ant. Eupatoris) *contritum ab eis*, pura à Romanis per Scipionem Asiaticum fratrem Scipionis Africani. Nam, vt ait Liuius lib. 37. *Ad 50. millia peditum eo die cæsa dicuntur, equitum quatuor millia, mille 400. capti, & quindecim cum rectoribus elephanti*, nec mirum Antiochum contra Romanos in aciem eduxisse 120. elephantes, cùm idem contra Ptolomæum Epiphanem eduxerit centum & duos, teste Polybio lib. 5.

Et quia ceperunt eum viuum. Hoc non asserunt vers. 7. Appianus, Liuius & Iustinus, sed nec negant, C imò subindicant, dum narrant Antiochum ita à Romanis fuisse constrictum, & conclusum, vt quasi captus Scipioni victori manus dederit, concesseritque omnia, quæ postulabat, ac præsertim *tributum magnum*, bis mille talentorum quotannis, tam à se, quàm à suis posteris pendendum; *& daret obsides*, inter quos primarius fuit Ant. Epiphanes iunior eius filius.

Et constitutum, Græcè διαστολήν, id est, *distinctionem* & diuisionem, vt scilicet, diuiso eius regno in duas partes vnam meliorem daret Eumeni regi Pergami, suo æmulo, & amico Romanorū alteram verò viliorem sibi seruaret, ac ferè in Syria sola, locisque cis Taurum montem sitis D regnaret: hoc enim quasi constitutum regnorum suorum pensum Romanis dare coactus fuit Antiochus. vnde explicans subdit:

Et regionem Indaorum ita vocat prouincias vl- vers. 8. tra Taurum montem sitas ab Antiocho occupatas, vti ex Procopio, Strabone, & alijs demonstrat Serarius.

Et Medos & Lydos de optimis regionibus eorum, q. d. Antiochus coactus fuit cedere Romanis regiones vltra Taurum sitas, item Mediam & Lydiam, quæ erant optimæ regiones ipsius, ac patrum & posterorum eius; quas *ab eis acceptas* Romani *dederunt Eumeni regi* Romanorum amico, sed Antiochi inimico. Id prædixit Daniel. c. 11. v. 8. vide ibi dicta.

Et quia qui erant apud Helladam, Græcè, *in Hel-* vers. 9. *lade*, id est, in Græcia: nam Ἕλληνες, id est Græci *voluerunt ire & tollere eos* furtim, & per insidias

trucidare legiones Romanorum, in eorum vicinia degentes. Respicit quoque ad Ætolos, qui primi è Græcis cum Romanis bellarunt. Horum enim Dux Damocritus T. Quintio Flaminio petenti responsum dixit, se id in Italia daturum, cùm Ætoli ad Tiberim castra posuissent.

Et innotuit sermo (res, siue cædis machinatio) *his*, scilicet Romanis.

vers. 10. *Et miserunt* (Romani) *ad eos* (Græcos) *Ducem vnum*, Nabim, ac deinde alios, qui variis conflictibus paulatim domuere, & subegere Græcos vniuersos, vti narrat Liuius, & alij.

vers. 12. *Cum amicis autem, & qui in eis requiem habebant*, Græcè, *qui acquiescebant* Romanis, illorum iussis, vel postulatis sese accommodantes fideliter *conseruauerunt amicitiam*: eosque ad magnas opes, & honores euexerunt, vti de Eu- B mene iam dictum est. Idem contigit Geloni regi Syracusæ, & Massanissæ regi Numidiæ, & Ptolomæis Philometori, & Physconi regibus Ægypti.

vers. 14. *Nec induebatur purpura*, id est, purpureo paludamento, quasi ceterorum rex vel imperator. Nam alioqui Senatores Romani purpurea toga ornabantur. Alia erat ergo purpura consularis, alia regia, imò consules propriè non habebant togas purpureas, sed purpura tantùm prætextas, vti ex Liuio docet Salianus.

vers. 15. *Et quia* (quòd) *curiam fecerunt*, id est, senatum virorum senum, & sapientum, putà patritiorum, eisque curiam ædificauerunt, vt in ea quotidie congregarentur de re publica consilia sua votáque collaturi.

Et quotidie consulebant (consultabant, inter se) 320. *viri*, senatores, siue patritij. Romulus primò statuit centum Senatores; mox crescente Repub. Romanorum auxit eorum numerum ad ducentos. inde Tarquinius Priscus, ait Halicarnasseus, ad trecentos, imò 320. vt hîc dicitur: Gracccho verò tumultuante excreuit ad sexcentos, inde ad nongentos & mille, vti narrat Liuius, Florus & alij.

vers. 16. *Et committunt vni homini magistratum suum*, nam in periculis Romani creabant vnum dictatorem, qui toti Reip. præesset. Aliàs duos creabant consules, sed ita vt vnus foris bella gereret; alter domi solus Remp. admi- D nistraret. Quod si plura ingruerent bella diuersis in locis, vnus vni exercitui & prouinciæ, alter alteri præerat. Quin & si vterque consul in iisdem castris essent, alternis diebus eis præerant singuli, vt scilicet vnus vno die haberet fasces & imperaret, alter altero, vt patet ex clade Cannensi, quæ sub hoc tempus contigit hac de causa, quòd illo die præerat castris Varro Consul, qui non audito socio consule Paulo cum Hannibale conflixit infelicissimè. Sic alternis diebus ius imperandi habebant Strategi in Græcia, Epistatæ Athenis, & Decemuiri Romæ: hi enim decimo die ius populo singuli reddebant, inquit Liu. lib. 3. Diodor. Plutarc. & alij. Putat Emmanuel Sa Iudam narratione aliquorum deceptum putasse Romæ vnicum fuisse magistratum, cui opinioni Dictatura præbuerat occasionem, cùm tamen illa, nec annua fuerit, nec ordinarius magistratus, vti fuit Consulatus.

A *Et non est inuidia, neque zelus inter eos*, Non erat inuidia apud Romanos primos, qui paucis contenti, opes & honores spernebant, vti fuere Camillus, Cincinnatus, Curius, Fabius &c. sed posteri eorum inhiantes opibus & dignitatibus Reip. tempore Iudæ Machabæi cœpere laborare ambitione, & inuidia, sed interna: non enim audebant exteriùs eam prodere, ne haberentur superbi, auari, ideoque à gubernatione repellerentur: quare exteriùs non apparebat in eis inuidia, vel zelus, id est, æmulatio & contentio, vt ait hîc Iudas: sed paulò post interna B ambitio & inuidia in externum erupit, cùm Marius contra Syllam bello ciuili contendit, Iulius Cæsar contra Pompeium, Augustus contra Antonium; tuncque Resp. eorum pessundata est, ac Aristocratiæ successit monarchia Augusti & sequentium Imperatorum. Audi Catonem apud S. Aug. lib. 4. de ciuit. c. 12. *Nolite existimare maiores nostros armis Remp. ex parua magnam fecisse. Si ita esset multò pulcherrimam eam nos haberemus. Quippe sociorum, atque ciuium, præterea armorum, & equorum maior copia nobis, quàm illis est: Sed alia fuere, quæ illos magnos fecerunt, quæ nobis nulla sunt: domi industria, foris iustum imperium, animus in consulendo liber, neque libidine, neque delicto obnoxius. Pro his nos habemus luxuriam, atque auaritiam, publicè egestatem, priuatim opulentiam: laudamus diuitias, sequimur inertiam: inter bonos & malos discrimen* C *nullum, omnia virtutis præmia ambitio possidet. Neque mirum, vbi vos separatim sibi quisque consilia capitis, vbi domi voluptatibus, hic pecuniæ, aut gratiæ seruitis. Eo fit, vt impetus fiat in vacuam Remp.*

Et elegit Iudas Eupolemum &c. *& Iasonem*, vers. 17. id est, Iosue, vel Iesum; sic enim Hebr. vocabatur, sed quia Hebræi Græcis erant subditi à tempore Alexandri Magni, hinc pariter Græca assumpsere nomina, vt pro *Iesus*, id est, *saluator* vocarentur *Iason*, id est, *sanator* ab ἰάω id est, sano. Sic Eupolemus, Menelaus, Alcimus græca sunt nomina, & talia ambiebant apostatæ, vt Antiochi, Demetrij, & Græcorum gratiam inirent.

D *Filium Eleazari*, Aliqui putant hunc Iasonem fuisse filium Eleazari fratris Iudæ Machabæi, de quo c. 2. v. 5. alij Eleazari senis nonagenarij, qui pro lege Mosis generosum obiit martyriũ. 2. Machab. 18. sed nil certi hîc statui potest.

Et misit eos Romam, constituere cum illis amicitiam, Premebatur Iudas hinc validis copiis Demetrij, inde dolis Menelai, Iasonis, & Alcimi Pseudo-Pontificum, ideoque apostatarum, æmulorum, & hostium suorum: ac videbat se cum paucis fidis Iudæis diu eis resistere non posse. Prudenter ergo ad Romanos tunc rerum dominos confugit, eorumque opem fœdus ineundo implorauit: quod ex voto successit. Nam Romani scripserunt ad Demetrium, iusseruntque ei, vt Iudam & Iudæos deinceps non infestaret. Nec erat in hoc fœdere periculum idololatriæ, aut alterius mali,

quia

quia Romani omnibus gentibus permittebant suos Deos, patriamque religionem. Erant enim politici, nec nisi politicum regimen suum seruare, & propagare studebant, ad quòd valdè sibi vtile fore sciebant, si gentium iura & numina non mutarent, sed eas patriis legibus, & numinibus viuere finerent. Secus fuit in Iosaphat rege Iuda, qui à Propheta reprehensus fuit 2. Paral. 19. quòd cum idololatra Ioram rege Israël fœdus, & coniugium contraxisset. per hoc enim idololatria ingressa est, & peruasit regnum Iuda. Sic Dauid persecutionem sustinens à Saule cófugit ad Achis regem Geth idololatram 1. Reg. 27. Idem cum Naas rege Ammon fœdus iniit 2. Reg. 10. Et cum Tholmai rege Gessur, cuius filiam duxit vxorem, 2. Reg. 3. 3. Sic Abraham, Isaac & Iacob cum Palæstinis, & Syris idololatris fœdera sanxerunt Genes. cap. 14. & 21. & 26. Licitè ergo, imò piè & sanctè Iudas cum Romanis pactum iniit, vt eorum ope patriam, Remp. Ecclesiam, veramque fidem, & religionem, quam Antiochus, & apostatæ euertere conabantur, tueretur & propugnaret. Esto Rupertus Blesensis, & alij contrarium sentiant, vt dicam cap. sequenti v. 18.

Dices: hoc fœdus cum Romanis fuit occasio, cur Romani paulò pòst Iudæam subegerint, & deinde rebellantem euerterint. Resp. Causa huius subactionis non fuit fœdus, sed Hyrcani, & Aristobuli nepotum Simonis Machabæi contentio de Principatu. Hi enim arbitrum delegerunt Pompeium, qui Principatum rectè adiudicauit Hyrcano, quasi seniori, sed cùm Aristobulus repugnaret, ac Ierusalem caperet, Pompeius eum cum vrbe expugnauit, & consentiente Hyrcano Iudæam Romanis subiecit, vt fusè narrat Iosephus.

vers. 22. *In tabulis æreis*, Romani scribebant sua fœdera æquè, ac leges in tabulis æreis, quas publicè appendebant ad eorum perpetuitatem, ac ne quis ea lacerare, vel abolere posset.

vers. 23. *Bene sit Romanis & genti Iudæorum*, Est hoc initium & auspicium fœderis, quo fœderi bene ominantur, & felicitatem apprecantur. q. d. quòd felix faustumque sit Romanis æquè, ac Iudæis fœdus vtrimque animus bene precantes, vt illud vtrisque contra hostes salutare æquè, ac perpetuum sit.

Auxilium feret (Romanis bello appetitis) *gens Iudæorum prout tempus dictauerit corde pleno*, id est, sincero, integro, perfecto. q. d. sincerissimè, integerrimè & promptissimè Iudæi iuuabunt Romanos, si bellum eis ingrueret. vnde pro *corde pleno* v. 27. dicitur *ex animo*. vers. 25.

Et præliantibus Iudæis Romani *non dabunt, neque subministrabunt triticum, arma, pecuniam, naues*, sed hæc omnia suo sumptu præstabunt Iudæi, vt gratis succurrant Romanis; alioqui enim Romanorum non tam essent fœderati & amici, quam mercenarij precio conducti. Amicitia enim gratuitam, & liberalem opem amico egenti præstandam postulat. vers. 26.

Et custodient mandata eorum, vt pro Romanis militantes Iudæi Romanorum Duci per omnia subsint, perinde ac si is Iudæus esset, eiusque mandata planè exequantur, vti faciunt ceteri milites Romani: alioqui enim frustraneum esset Iudæorum auxilium, si ipsi sua consilia à Romanis diuersa, imò subinde aduersa sequi vellent. Sic enim schisma facerent in exercitu, eumque hosti cædendum obijcerent.

Similiter autem, &c. q. d. simile auxilium, gratuitum plane, sincerum & liberale præstabunt Romani Iudæis, si à quopiam bello lacessantur. vers. 27.

Quod si post hæc verba hi, aut illi (Romani, aut Iudæi conditionibus fœderis iam dictis) *addere, aut demere adhuc aliquid voluerint, facient ex proposito suo*, scilicet ex communi vtriusque partis voluntate, & consensu. vers. 30.

Scripsimus ei, Demetrio, vt Iudæos vexare desistat. Sed antequam hæ litteræ ad Demetrium venirent, ille iam miserat Bacchidem, cum quo Iudas confligens vicit quidem, sed occubuit, vt audiemus cap. sequenti. vers. 31.

ta in Israël. 28. Et congregati sunt omnes amici Iudæ, & dixerunt Ionathæ: 29.
Ex quo frater tuus Iudas defunctus est, vir similis non est, qui exeat contra inimicos
nostros, Bacchidem, & eos qui inimici sunt gentis nostræ. 30. Nunc itaque te ho-
die elegimus esse pro nobis in principem, & ducem ad bellandum bellum nostrum.
31 Et suscepit Ionathas tempore illo principatum, & surrexit loco Iudæ fratris
sui. 32. Et cognouit Bacchides, & quærebat eum occidere. 33. Et cognouit
Ionathas, & Simon frater eius, & omnes qui cum eo erant: & fugerunt in deser-
tum Thecuæ, & consederunt ad aquam lacus Asphar. 34. Et cognouit Bacchi-
des, & die sabbatorum venit ipse, & omnis exercitus eius, trans Iordanem. 35. Et
Ionathas misit fratrem suum ducem populi, & rogauit Nabuthæos amicos suos, vt
commodarent illis apparatum suum, qui erat copiosus. 36. Et exierunt filij Iam-
bri ex Madaba, & comprehenderunt Ioannem, & omnia quæ habebat, & abierunt
habentes ea. 37. Post hæc verba, renuntiatum est Ionathæ, & Simoni fratri
eius, quia filij Iambri faciunt nuptias magnas, & ducunt sponsam ex Madaba, filiam
vnius de magnis principibus Chanaan, cum ambitione magna. 38. Et recordati
sunt sanguinis Ioannis, fratris sui: & ascenderunt, & absconderunt se sub tegumento
montis. 39. Et eleuauerunt oculos suos, & viderunt: & ecce tumultus, & ap-
paratus multus: & sponsus processit, & amici eius, & fratres eius, obuiàm illis cum
tympanis & musicis, & armis multis. 40. Et surrexerunt ad eos ex insidiis, & oc-
ciderunt eos, & ceciderunt vulnerati multi, & residui fugerunt in montes, & accepe-
runt omnia spolia eorum: 41. & conuersæ sunt nuptiæ in luctum, & vox musicorum
ipsorum in lamentum. 42. Et vindicauerunt vindictam sanguinis fratris sui: &
reuersi sunt ad ripam Iordanis. 43. Et audiuit Bacchides, & venit die sabbatorum
vsque ad oram Iordanis in virtute magna. 44. Et dixit ad suos Ionathas: Sur-
gamus, & pugnemus contra inimicos nostros: non est enim hodie sicut heri &
gamus, & pugnemus contra inimicos nostros: non est enim hodie sicut heri & nu-
diustertius. 45. ecce enim bellum ex aduerso, aqua verò Iordanis hinc & inde, &
ripæ, & paludes, & saltus: & non est locus diuertendi. 46. Nunc ergo clamate
in cælum, vt liberemini de manu inimicorum vestrorum. Et commissum est bel-
lum. 47. Et extendit Ionathas manum suam percutere Bacchidem, & diuertit
ab eo retrò: 48. & dissiliit Ionathas, & qui cum eo erant, in Iordanem, & trans-
natauerunt ad eos Iordanem. 49. & ceciderunt de parte Bacchidis die illa mille
viri. Et reuersi sunt in Ierusalem, 50. & ædificauerunt ciuitates munitas in Iudæa,
munitionem, quæ erat in Iericho, & in Ammaum, & in Bethoron, & in Bethel, &
Thamnata, & Phara, & Thopo muris excelsis, & portis, & seris. 51. Et posuit cu-
stodiam in eis, vt inimicitias exercerent in Israël: 52. & muniuit ciuitatem Beth-
suram, & Gazaram, & arcem, & posuit in eis auxilia, & apparatum escarum: 53.
& accepit filios principum regionis obsides, & posuit eos in arce in Ierusalem in cu-
stodiam. 54. Et anno centesimo quinquagesimo tertio, mense secundo, præce-
pit Alcimus destrui muros domus sanctæ interioris, & destrui opera prophetarum:
& cœpit destruere. 55. In tempore illo percussus est Alcimus: & impedita sunt
opera illius, & occlusum est os eius, & dissolutus est paralysi, nec vltrà potuit loqui
verbum, & mandare de domo sua. 56. Et mortuus est Alcimus in tempore illo cum
tormento magno. 57. Et vidit Bacchides quoniam mortuus est Alcimus: & re-
uersus est ad regem, & siluit terra annis duobus. 58. Et cogitauerunt omnes
iniqui dicentes: Ecce Ionathas, & qui cum eo sunt, in silentio habitant confidenter:
nunc ergo adducamus Bacchidem, & comprehendet eos omnes vna nocte. 59. Et
abierunt, & consilium ei dederunt. 60. Et surrexit vt veniret cum exercitu mul-
to: & misit occultè epistolas socijs suis, qui erant in Iudæa, vt comprehenderent Io-
nathan, & eos qui cum eo erant: sed non potuerunt quia innotuit eis consilium eo-
rum. 61. Et apprehendit de viris regionis, qui principes erant malitiæ, quinqua-
ginta viros, & occidit eos: 62. & secessit Ionathas, & Simon, & qui cum eo erant
in Bethbessen, quæ est in deserto, & extruxit diruta eius, & firmauerunt eam. 63. Et
cognouit Bacchides, & congregauit vniuersam multitudinem suam: & his, qui de
Iudæa erant, denuntiauit. 64. Et venit, & castra posuit desuper Bethbessen: &
oppugnauit eam dies multos, & fecit machinas. 65. Et reliquit Ionathas Simonem
fratrem suum in ciuitate, & exiit in regionem, & venit cum numero, 66. & percussit
Odaren, & fratres eius, & filios Phaseron in tabernaculis ipsorum; & cœpit cædere,

& crescere in virtutibus. 67. Simon verò, & qui cum ipso erant, exierunt de ciuitate & succenderunt machinas, 68. & pugnauerunt contra Bacchidem, & contritus est ab eis: & afflixerunt eum valdè, quoniam consilium eius, & congressus eius erat inanis. 69. Et iratus contra viros iniquos, qui ei consilium dederant vt venirent in regionem ipsorum, multos ex eis occidit: ipse autem cogitauit cum reliquis abire in regionem suam. 70. Et cognouit Ionathas, & misit ad eum legatos componere pacem cum ipso, & reddere ei captiuitatem. 71. Et libenter accepit, & fecit secundum verba eius, & iurauit se nihil facturum ei mali omnibus diebus vitæ eius. 72. Et reddidit ei captiuitatem, quam priùs erat prædatus de terra Iuda: & conuersus abiit in terram suam, & non apposuit ampliùs venire in fines eius. 73. Et cessauit gladius ex Israël: & habitauit Ionathas in Machmas, & cœpit Ionathas ibi iudicare populum, & exterminauit impios ex Israël.

vers. 3. *N mense primo* (Nisan, id est, Martio) *anni* 152. (Græcorum) *applicuerunt exercitum*, (Bacchides & Alcimus: fuisse triginta armatorum millia ait Gorionides l.3.c.25.) *ad Ierusalem*, vt eam obsiderent & caperent; sed audientes Iudam colligere suos, vt obsidionem soluerет, ea relicta abierunt, vt Iudæ occurrerent.

vers. 4. *Et abierunt in Beream viginti millia virorum, & duo millia equitum*, vt cum Iuda dimicarent; reliqua enim ex triginta millibus octo millia Bacchides per præsidia distribuit, ita vt contra Iudam eduxerit dumtaxat 22. millia.

vers. 6. *Et multi subtraxerunt se de castris*, nimirum bis mille & ducenti, nam ex tribus millibus cum Iuda mensere tantùm 800. quos ipse in aciem eduxit cōtra Bacchidem. Mirum, eos immemores opis diuinæ toties expertæ, & tot victoriarum Iudæ, tam turpiter eum deseruisse: sed hæc est hominum infirmitas, inconstantia, infidelitas, quam parit subitus metus & pauor. Præsertim accedente mala furtorum, libidinum, aliorumque militarium scelerum conscientia: hæc enim milites facit timidos, vt in ea mori non audeant.

vers. 7. *Et confractus est corde*, id est, *tadio affectus*, ait S.Thom. *quia ingentem habebat Zelum, nec eum exequi poterat*, vti Christus (cuius Iudas fuit typus) in horto cœpit pauere & tædere Matth. 26. Secundò & pleniùs, q.d. perculsus & magna animi perturbatione correptus penè concidit: nesciebat enim quid in rebus tam arctis consilij caperet, sed natura, naturalique ope, & consilio deficiente erexit animum per solitam in Deo confidentiam, & magnanimitatem, constituens cum paucis confligere cum tam numeroso hoste, & gloriosè vel vincere vel mori. Sic Iulius Cæsar multos, validosque hostes non fugiebat, sed ambiebat, vt in iis virtutem suam bellicam ostenderet, teste S. August. lib. 5. de ciuit. c.12. sed Iulius par cum pari ferè numero, Iudas verò longè impar cum numerosissimis dimicabat, eosque sternebat.

vers. 10. *Absit istam rem facere, vt fugiamus ab eis*, generoso enim duci turpe est fugere, & fugiendo victum se fateri, malleque vitam fugiendo conseruare, quàm pugnando gloriosè mori: Et si ergo Iudas licitè, & prudenter potuisset fugere, ac dicere cum Demosthene: *Vir fugiens denuò pugnabit*, tamen præ animi magnitudine, & quia numquam hucusque fugerat, sed semper pugnarat, & pugnando vicerat, fortius &

A gloriosius esse duxit non fugere, sed pugnare, præsertim quia fidebat Deo, cuius ope cum paucis toties hostes tam numerosos profligarat. Itaque vel vincere voluit, vel generosè mori: Ait ergo: *Et si appropiauit tempus* (occumbendi, & moriendi) *nostrum* nobis à Deo statutum, & decretum ab æterno, *moriamur in virtute*, in fortitudine, nimirum fortiter pugnantes, ne inulti, sed magna strage hosti illata piè cadamus *propter fratres nostros*, pro aris & focis, pro patria, pro religione, pro Deo dimicantes. Quæ enim gloriosior mors nobis obtingere potest?

Et non inferamus crimen (notam, labem, dedecus) *gloria nostra*, vt qui gloriosè semper in acie stetimus, fronteque adamantina hosti restitimus, nunc timidi fugiendo ei terga obuerta-
B mus, vt ab eo insequente quasi oues fugientes ignauè cædamur, & mactemur. Gloriam ergo hic non hominum vanam & inanem, sed Dei veram, & solidam Iudas captauit: decreuit enim pro Dei religione pugnare & vincere, vel mori, ita S. Ambr. lib. 1. offic. cap. 41 *Iudas*, ait, *cum nongentis* (Noster & Sept. habent octingentis) *viris bellum adorsus: volentibus his cedere, ne multitudine opprimerentur, gloriosam magis mortem, quàm turpem, fugam suasit: Ne crimen nostra relinquamus gloria Itaque commisso pralio cùm à primo diei ortu in vesperam dimicaretur, dextrum cornu, in quo validissimam manum aduertit hostium, agressus facile auertit. Sed dum fugientes sequitur à tergo vulneri locum prabuit; ita gloriosiorem triumphis mortem inuenit.*

C Sic S. Antonius solus dæmonum plurimorum conflictum non fugiebat, sed omnes ad duellum prouocabat malens ab eis occidi, quàm fugere. Nam cùm ab eis cæsus fuisset vsque ad mortem à suis semimortuus domum relatus iussit se ad locum palestræ reportari, ibique dæmones prouocans: *Ecce*, inquit, *ego hic sum Antonius, non fugio vestra certamina, etiamsi maiora faciatis, nullus me separabit à charitate Christi, psallebatque dicens: si consistant aduersum me castra, non timebit cor meum*, quia *Dominus illuminatio mea & salus mea, quem timebo? Dominus protector vita mea, à quo trepidabo? Dominus mihi adiutor, & ego exultabo super inimicos meos*. ita S. Athanas. in eius vita.

Sic Iudas hic instar leonis, qui numquam fugit, quanticumque hostes eum inuadant fugere noluit, sed cum paucis plurimos inuasit, & superauit.

Et contrita

Vers. 15. *Et contrita est dextera pars ab eis, & persecutus est eos*, Victor ergo in hoc prælio extitit Iudas cò gloriosior, quò cum paucis tam multos strauit.

In hac pugna error commissus est, quòd ceteri milites Iudæ non se oposuerint sinistro cornui Bacchidis, illudque præliando, vel potius prælium simulando destinuerint, ne Iudam & ceteros à tergo sequeretur & cæderet. Hæc enim fuit causa cædis Iudæ & fugæ sociorum. Vnde Vegetius libr. 3. c. 20. hunc modum, quo pauci multos vincere possint, præscribit; *Cum instructa acies ad congressum veniunt, tunc tu sinistram alam tuam à dextra aduersarij longius separabis, ne vel missilia ad eam vel sagitta perueniant. Dextram autem alam tuam sinistræ ala illius iunge, & ibi primum inchoa prælium: ita vt cum equitibus optimis, & probatissimis peditibus sinistram partem illius, ad quam te iunxeris, aggrediaris, atque circumeas, & de trudendo, atque supercurrendo ad hostium terga peruenias. Quod si semel aduersarios exinde pellere cœperis, accedentibus tuis indubitatam victoriam consequeris, & pars exercitus tui: quam ab hoste submoueris, secura durabit.*

Vers. 18. *Et Iudas cecidit*, non tam ex vulneribus quàm ex pugnandi, cædendique labore, & lassitudine, ait Gorionides. Idem asserit Iosephus, quem audi. *Id conspicati, qui sinistrum* cornu tenebant, à tergo adorti Iudam circumueniunt: qui videns nullum superesse effugium, vrgentibus circumquaque hostibus, in vestigio cum suis constitit, & cæsis hostium plurimis, lassitudine magis, quàm vulneribus confectus, cecidit non inultus. Quo prostrato non habentes ampliùs quem sequerentur milites orbati tanto Imperatore, tum demum in fugam effusi sunt. Ita victoria Bacchidi cessit: non cruenta solùm, sed etiam pudenda cum 22. millibus, octingenti viri non solùm totum diem restiterint, sed robur ipsum exercitus contriuerint fuderint, fugarint, & cæsum ducem suum incolumes è prælio sui fratres abstulerint.

Alleg. Iudas heros fuit typus Christi, qui in cruce cadens, & moriens vicit ipsam mortem, peccata, diabolum & infernum, omnesque hostes fortissimè debellauit.

Iudæ fortitudinem imitati sunt primi Gentilium Duces. Leonidas Spartanus cum trecentis Xerxi ducenti in aciem vndecies centena militum millia ad Thermopylas se opponens vincendo occumbere maluit, quàm fugiendo vitam seruare, vnde ad suos conuersus sic ait: Prandete commilitones tamquam apud inferos cœnaturi. ita Valer. Max. lib. 4. c. 7.

Plutar. in Laconicis sequentia affert. Idem Leonidas ab Eporis rogatus, num quid aliud facere statuisset respondit: *Nihil aliud ago, quàm verbo tenus barbarorum transitum impediturus, sed reuera pro Græcis moriturus*. Idem cùm aruspex diceret, ex extis exercitui portendi victoriam, sed duci mortem, lætus naualem pugnam aggressus vincendo occubuit, suaque morte patriæ victoriam peperit. Idem fecit Codrus rex Atheniensium mutato habitu hostem lacessens, à quo occisus Atheniensibus victoriam sua morte iuxta oraculum sanciuit. Rursum Leonidas rogatus, cur fortes viri gloriosam mortem in glo-

A riæ vitæ ante ponant, respondit: *quoniam alterum natura proprium, alterum peculiariter suum esse ducunt. Nam natura beneficio viuunt & ignauissimi, ac honestè mori non contingit nisi virtute praditis, & fortibus. Fugere enim ignominiosum est & Duci & patria contra manentem, aut mori, aut vincere vtrique honestissimum.*

Lacedæmonij ait Plutar. iuuentutem nil aliud docebant, quàm vt magistratui obtemperantes, omniaque contemnentes vitæ pericula, aut in prælio vincerent, aut fortiter caderent.

Agesilaus rogatus, qua ratione Duci pararetur gloria? respondit, si mortem contempserit; nihil enim magnum geri potest ab eo, qui vitæ B suæ metuit & consulit.

Bias ab Iphictate circumsessus rogatus, quid eo articulo faciendum foret, respondit: *Quid aliud*, inquit, *nisi vt vos seruemini, ego pugnando moriar?*

Lacæna clypeum imponens filio: *Fili* inquit, *aut hunc, aut super hunc*. q. d. sic tem gere in prælio, vt aut victor clypeum reportes, aut mortuus in eo domum reporteris.

Pelopydas iturus ad conflictum cùm vxor obsecraret, vt vitæ suæ caueret, ait hoc dicendum esse priuato, non Duci. Ducis enim est pro patria fortiter pugnando occumbere. Hæc omnia Plutar. in Lacon.

Epaminondas, ait Valer. Max. lib. 3. c. 2. in prælio: *apud Leudram traiectus hasta, sanguine, & C spiritu deficiens, recreare se conantes, an primum clypeus suus saluus esset: deinde, an fusi hostes penitus forent, interrogauit: qua postquam ex animi sententia comperit: non finis, inquit, commilitones mea vita, sed melius, & altius initium aduenit. Nunc enim vester Epaminondas nascitur, quia sic moritur. Thebas ductu, & auspicio meo caput Græcia factas video, & fortis & animosa ciuitas Spartana iacet armis nostris abiecta amara dominatione Gracia liberata est. orbus quoque non tantùm sine liberis morior: quoniam mirificas filias Leucturam & Mantineam relinquo E corpore deinde suo hastam educi iussit; eoque vulnere expirauit quod si eum Dij immortales victoriis suis perfrui passi essent: sospes gloriosior patria mœnia non intrasset.*

Hæc duces mundi quid nunc faciat Dux, & D miles Christi non pro vana, caducaque, vt illi, sed pro vera, sempiternaque gloria dimicans, & decertans?

Et ceteri fugerant, sicut fugiunt milites cæso duce, & oues cæso pastore, & sicut Apostoli fugerunt Christo crucifixo, cuius typus hic fuit Iudas, in eo enim consistebat totum robur Israelis.

Quæres, vnde tanta clades Iudæ & Iudæorum tam fortium, & inuincibilium? Resp. prima causa fuit militum metus & perfidia, quod bis mille & ducenti Iudam Ducem suum deseruerunt, & cum eo remanserunt tantùm 800. qui humanis viribus non poterant diu resistere 22. millibus hostium. Adde militum rapinas, stupra, aliaque scelera, quæ Deus punire voluit.

Secunda causa fuit humana infirmitas, & inconstantia, per quam fit, vt etiam strenuissimi, & peritissimi artis suæ in ea aliquãdo aberrent. vti ergo impossibile est, vt sagittarius sagittandi peritissimus adeò vt semper ferè sagitta sco-

pum configat, quin semel à scopo aberret, si sæpiùs v. g. centies in eum sagittet, sic impossibile est, vt Duces & milites bellicosissimi ita semper pugnent & vincant, vt numquam vincantur. Hinc sicut peritissimi natatores pereunt natando, sic optimi Duces & milites pereunt pugnando.

Tertia, quòd prælium sit res periculosissima, volant enim tela & sagittæ hostium per aerem instar grandinis, quare nunc hunc, nunc illum tangunt & occidunt. Nam vt ait Eccles. c. 3. *Qui amat periculum, peribit in illo*, & vt aiebat Dauid de cæso Vria in prælio: *nunc hunc, nunc illum consumit gladius* 2. Reg. 11. 29. Noui in Belgio Ducem audacissimum, cuius hoc erat axioma: generosum militem non posse diu viuere, quia cùm se audacter assiduis exponat vitæ periculis, vix posse euadere, quia citò ictu aliquo lethali perimatur. Vnde & Poëta:

Turpe senex miles: turpe senilis amor.

Deus enim permittit causas secundas suo cursui: & esto suos sæpè protegat, tamen tandem permittit eos cursui naturæ, præsertim quia omnibus semel moriendum est. permittit ergo quemque mori in suo opere & exercitio, vt militem in bello, agricolam in agricultura, fabrum in fabricando, doctorem in studio &c. Sic plerosque martyres Deus ab igne, leonibus, aquis &c. seruauit illæsos, sed tandem permisit eos gladio perimi, vt martyrij laurea eos coronaret.

Quarta fuit, quòd Iudas suorum fuga se videns desertum consternatus noluerit fugere, vti prudenter facere poterat, sed ex animi magnanimitate maluerit pugnando occumbere. Hoc enim Duci decorum est, adeoque hæc mors ei est gloriosa. vnde generosi milites non aliam optant mortem, quàm mori præliando. Fuit ergo hæc mors Iudæ gloriosa, vtpote quam obiit in pugna, qua cum paucis hostium plurimorum dextrum cornu confregit, totque eorum millia cecîdit, fugientes insecutus vulnus lethale à tergo accepit, victorque occubuit. Quare mors hęc Iudę fuit instar triumphi, & tot victoriarum trophæi, vti fuit Samsoni, Ionathæ, Iosiæ, ceterisque heroibus, ait Serarius. Addunt Thalmudici, *In hoc sacro bello, plerique dum viuerent, filij erant diaboli & peccati. At post mortem, Dei filij, martyrio eorum peccata expiante* & adiungit in Psal. 78. Genebrardus: *Audi, quanta sit vis belli sacri contra Turcas & hæreticos, vt parum probos, sãctos & martyres efficiat: vbi vinci salutare, vincere gloriosũ.* Commodè tamen hoc intelligendum docent, quę Imperatori Phocæ volenti, vt militibus omnibus contra fidei hostes cadentibus, martyrum nomen, honosque impenderetur; ab Antistitibus responsa facere, vt quidem scribit in Cant. 13. Balsamon, & Baronius tomo Annalium octauo anno Domini 610. ita Serarius.

Quinta. quòd Iudas confractus animo cùm in tantis angustiis se constitutum videret, expresse non confugerit ad Deum, nec eius opem implorarit, vti facere solebat, sed totum se, & suos ad conflictum instantem, & vrgentem compararit. Esto enim implicitè, & virtualiter omnem suam fiduciam in Deo collocaret, tamen explicitè & formaliter Deum non obsecrauit: quare Deus eum sibi & naturæ permisit, iuxta quam solus tot hostibus succubuit. Hinc disce homines in arctis constitutos ita angustiis suis sæpè absorberi, vt de Deo inuocando non cogitent; quòd tamen tunc maximè facere deberent, cùm à nullo alio, nisi à Deo iis eripi possint. Quare Iudæ exemplo sapiamus, vt in magnis periculis, vel tentationibus constituti illicò Dei gratiam, opemque suppliciter magna cum fiducia imploremus, sic enim eam impetrabimus, & per eam saluabimur.

Sexta. Deus hoc casu voluit humiliare Iudam, ne in suis viribus, & victoriis superbiret. Sic Deus permittit viros sanctos in aliqua minora peccata labi, vt grauiora præsertim vanæ gloriæ, & superbiæ effugiant.

Septima Deus Iudæ, & ceteris ostendere voluit omnia in hoc mundo esse vana, fragilia & caduca, eumque ab iis per mortem transferre ad veram vitam, & beatam immortalitatem: ad hanc enim ducit mors, quasi via, illaque sæpè in speciem misera, abiecta, & vt hominibus videtur tantis viris indigna: Sic Principes Apostolorum S. Petrum & Paulum permisit Deus à Nerone indignè occidi, vt per hoc maiorem in cælis patientiæ coronam, accipere mererentur. Sic Iordanem, qui S. Dominico in generalatu ordinis Prædicatorum successit, permisit in mari submergi, cumque nonnulli indolerent, & penè murmurarent, quòd vir tam sanctus tam vilem mortem subiisset, ipse nonnullis apparens eos reprehendit, asserens se per illam mortem ab omnibus culpis, næuisque expiatum transisse ad beatam immortalitatem. Iustus enim quacumque morte præoccupatus fuerit, in refrigerio erit, quia in iustitia sua Deique gratia moritur. Sic S. Franc. Xauerius moliens Sinarum conuersionem in ipso eorum aditu in extrema rerum omnium inopia desertus ab omnibus miseram, vt hominibus videbatur, sed viro apostolico dignam mortem obiit.

Aliam causam dat Ruper. lib 10. de victor. verbi Dei cap. vlt. Petrus Blesensis Epist. 146. Emanuel Sa & nonnulli alij, nimirum displicuisse Deo fœdus à Iuda & Ionatha initum cum Romanis, quod non satis confisi sint soli Deo, ideoque post hoc fœdus omnia eis infeliciter cessisse, eosque citò occubuisse. Verùm superiùs ostendi hoc fœdus prudenter ab eis fuisse initum, sic enim fidendum est Deo, vt humana adminicula non negligantur: ita Serarius sub finem libri quæst. 13.

Porrò Iudas sex dumtaxat annis Dux præfuit Israeli, quibus tot, tantaque gessit, quanta vix vlli gesserunt, qui 50. annis Reip. præfuerunt. Ducatum enim iniit anno 146. Græcorum, quo mortuus est pater eius Mathathias 1. Machab. 2. v. 70. occubuit verò anno 152. Græcorum, vt patet hoc cap. v. 3. qui fuit Demetrij regis Syriæ annus secundus, Ptolomæi Philometoris regis Ægypti vigesimus, ante Christi ortum annus 159. ita Salianus & alij.

Et cetera verba (id est, gesta & facta ver- vers. 22.
bis & historiis exprimenda) *bellorum Iudæ & virtutum* (Græcè *ἀνδραγαθιῶν*, id est, *virilium operum*, siue heroicorum facinorum) *quæ fecit*, *&*

& magnitudinis eius non ſunt deſcripta: multa enim A *erant valde*, q. d. pauca è multis Iudæ heroïcè geſta recenſui, vt ex vngue agnoſcas leonem: longè enim plura geſſit, quæ nimis longum foret enarrare. Hinc patet incomparabilem belli Ducem fuiſſe Iudam, quo nullus fuerit ſuperior, vix vllus æqualis & par, nullus enim cum tam paucis tantas hoſtium copias toties ſuperauit, & proſtrauit; nullus pro patria, pro fide, pro templo, pro Dei cultu vſque ad mortem per omnem vitam ita deſudauit, ita præliatus eſt, ac tandem pugnando occubuit, vt Iudas. Quare non dubium cum Sanctorum Ducum (ſi non martyrum, quòd tamen nonnulli volunt) catalogo à Deo ſuſceptum meritis per tot facinora coronis in cælo decorari, etſi nomen eius B martyrologiis Chriſtianorum inſcriptum non legamus. Hiſtoria tamen ſcholaſtica, & Petrus de Natalibus Epiſcopus Eſquilinus Iudam vocant ſanctum, eumque catalogo ſanctorum aſcribunt menſe Octobri. vide eum lib. 9. Catalogi Sanctorum c. 2. vbi fusè Iudæ, quaſi ſancti viri vitam enarrat, ac c. ſeq. fratrum eius Ionathæ & Simonis æquè, ac patris Mathathiæ, quos omnes ſanctos nuncupat, virtuteſque heroïcas eorum, quaſi ſanctorum recenſet.

verſ. 23. *Poſt obitum Iudæ emerſerunt iniqui*, q. d. apoſtatæ, qui eo viuo hiſcere non audebant, eo mortuo erexerunt cornua, vt regis Demetrij Gentiliſmum & idololatriam in Iſraëlem inducerent. Hi ergo vrſerunt Iudæos, vt ſe dederent C Bacchidi Duci Demetrij præſertim, quia vt ſequitur:

verſ. 24. *In diebus illis factu eſt fames magna valde*, tum ex Dei apoſtatas caſtigantis vindicta, tum quod Bacchides frumenta, vel abſumpſerat, vel perdiderat: hiſce de cauſis *tradidit ſe Bacchidi omnis regio eorum*, exceptis Ionatha & Simone, eorumque aſſeclis, quorum electione & rogatu.

verſ. 31. *Suſcepit Ionathas in tempore illo Principatum*, tam ciuilem, quàm ſacrum, putà tam Ducatum, quàm Pontificatum.

verſ. 33. *Et fugerunt* (quia pauci erant, nec tot hoſtibus, & apoſtatis reſiſtere poterant) *in deſertum Thecue*, ex qua prodiit mulier illa Thecuitis, quæ Abſalomem Dauidi reconciliauit. 2. D Reg. 14. 2.

verſ. 35. *Et Ionathas miſit fratrem ſuum* (Ioannem, de quo c. 2. 2. Ducem populi à Ionatha creatum, vt eius foret vicarius & belli Dux:) *& rogauit Nabuthæos* incolas vrbis Nabo nobilis, & præclaræ ſitæ in tribu Ruben, Numer. 32. 38. *amicos ſuos, vt commodarent illis apparatum ſuum*, armorum, & machinarum bellicarum, quo carebat Ionathas & Iudæi, qui penè inermes profugarant in deſertum Thecue, vt dictum eſt v. 33.

verſ. 36. *Et exierunt filij Iambri ex Madaba*, fauentes Bacchidi potiùs, quàm Ionathæ. Madaba erat in tribu Ruben non longè à Nabo, & Nabuthæis. Audi Adrichom. *Madaba, vel Madeba Hebr. idem eſt, quod aqua doloris, vel manantes, primaria quondam Ammonitarum vrbs ſita in planicie, cui & nomen dedit, poſteà Amorrhæorum, quia eam iure belli abſtulerant, & muris cinxerant. Habet in circuitu montes, paludes & ſaltus. Huius ciues cùm Ioannem Machabæum interfeciſſent, in eius vltionem multi eorum à Ionatha occiſi ſunt. Quam poſteà Hyrcanus non ſine labore ſexto demum menſe cepit permanſit vſque ætatem Hieronymi, antiquum nomen retinens.*

Comprehenderunt Ioannem, ſpoliauerunt & occiderunt, ſed eius necem egregiè vltus eſt Ionathas, vt ſequitur v. 47.

verſ. 41. *Et conuerſæ ſunt nuptiæ in luctum*, cæſo ſponſo cum aſſeclis, ac ceteris ſpoliatis. Sic ſæpè in hoc mundo plauſus vertitur in planctum, cantus in lamentum, & extrema gaudij luctus occupat. Qui ſapit ergo, mundum contemnat, & cælum ambiat.

verſ. 43. *In virtute magna*, id eſt, cum exercitu magno & valido: hunc enim ſignificat δύναμις, id eſt, virtus, robur, potentia, fortitudo.

verſ. 44. *Surgamus & pugnemus contra inimicos noſtros: non eſt enim hodie ſicut heri & nudiuſtertius*, vt poſſimus liberè abire, vel pugnam declinare, vel fuga elabi. Sumus enim hoſtibus numeroſis vicini, & ab eis penè cingimur; nam alia ex parte Iordane, paludibus, & ſaltibus muris concludimur, vt effugere nequeamus. quare neceſſe eſt cum Bacchide confligere. Faciamus ergo ex ineuitabili neceſſitate virtutem, & acerrimè non tam pro vita, quàm pro patria, templo & Deo dimicemus, vt vincamus, vel pugnando moriamur, vti fecit Iudas frater meus v. 9. Hunc eſſe ſenſum liquet ex eo, quod C ſubdit.

verſ. 45. *Ecce enim bellum ex aduerſo* (à Bacchide inſtante nobis imminet) *aqua vero Iordanis hinc, & inde* nos cingit, & tranſitu prohibet. Acer hic eſt militi ſtimulus ad pugnandum, quem Duces ei proponunt, vt generosè pugnet cùm aut vincere debet, aut mori. Simili modo Hannibal teſte Liuio libr. 21. *dextra, læuaque duo maria claudunt, nullam ne ad effugium quidem nauem habemus &c. hic vobis vincendum aut moriendum, milites, eſt.* Idem libr. 22. de Romanis in anguſtum redactis. *Ab lateribus montes, & lacus; à fronte, & à tergo hoſtium acies claudebat, apparuitque nullam niſi in dextra, ferroque ſalutis ſpem eſſe.*

verſ. 47. *Et extendit Ionathas manum ſuam percutere* (vt D occideret,) *Bacchidem, & diuertit ab eo retro*, q. d. Bacchides vertendo ſe, & retrorſum reſiliendo ictum Ionathæ declinauit.

verſ. 48. *Et diſſiluit* (Græca & Latina nonnulla Manuſcripta, ac Hugo habent *deſiluit*) *Ionathas & qui cum eo erant in Iordanem, & tranſnatauerunt ad eos Iordanem*, q. d. Ionathas cùm vim hoſtium repreſſiſſet cæſis mille viris, ipſoque penè Duce Bacchide, videretque ſe cum tam paucis malè armatis diu cum tot millibus hoſtium armatiſſimis confligere non poſſe, habuit tempus tutò ſe cum ſuis ſubducendi. Nam inſiliit in Iordanem, eumque veſtitos & armatus natando tranſmiſit, nec hoſtes, vtpote ab eo cæſi, regreſſique eum inſequi, aut tranſitum Iordanis impedire ſunt auſi. Itaque Ionathas & Iudæi ſecurè *tranauerunt ad eos*, putà ad ſuos, qui paulò antè Iordanem tranſierant. *tranauerunt*, inquam, *Iordanem*. vnde Græca clariùs & pleniùs habent: *Et inſiliit Ionathas & qui cum eo erant Iudæorum & tranſnatauerunt in vlteriorem ripam & non tranſierunt* (hoſtes,

scilicet, Bacchidis milites *ad eos Iordanem.* Et Iosephus: *Cum*, inquit, *Bacchides cantẽ ictum Ionatha declinasset, Ionathas cum suis desilientes commiserunt se flumini, & in oppositam ripam enatauerunt hostibus non ausis traiicere.* Hinc Salianus suspicatur in vulgata esse mendum, & pro *tranauerunt ad eos*, legendum, *non tranauerunt ad eos* q. d. hostes non ausi sunt tranare Iordanem, sequique Ionatham & Iudæos, qui eum tranarant, ne ab eis interimerentur, vel aquis suffocarentur. Sed omnia exemplaria latina legunt affirmatiuè *tranauerunt ad eos* iuxta sensum initio dictum. ita Sanchez.

Et ceciderunt de parte Bacchidis die illa mille viri,
vers. 49. Iosephus auget more suo numeratque bis mille.

Et reuersi sunt in Ierusalem, non Ionathas, sed Bacchides cum suis copiis. Hic enim tenebat vrbem Ierusalem, imò arcem Sion, totamque ferè Iudæam. Ita Iosephus, Salianus, Sanchez & alij, idque patet ex sequent.

vers. 50. *Et ædificauerunt* (Bacchides, eiusque asseclæ missi à rege Demetrio ad occupandam Iudæam) *ciuitates munitas in Iudæa*) vt per eas reliquam Iudæam sibi subiectam detinerent, ne Ionathas superueniens ex ea ipsos expelleret.

Et posuit custodiam in eis, Custodiam vo-
vers. 51. cat præsidium militum, quos Bacchides in vrbibus iam dictis collocauit, vt eas contra Ionathæ irruptiones custodirent, & propugnarent.

vers. 52. *Et posuit in eis auxilia* (scilicet, præsidia militum iam dicta) *& apparatum escarum*, hoc est annonam copiosam, vt obsidionem Ionathæ se absente diu sustinere possent, ne pressi fame cogerentur deditionem facere.

vers. 53. *Et accepit* (Bacchides) *filios principum regionis obsides*, ne Principes, siue primores Iudææ sibi rebellarent, & cum Ionatha conspirarent, ideoque eorum filios, quasi obsides conclusit in arce Sion, vt ibi custodirentur, ne ad suos profugerent.

vers. 54. *Et anno 153. (* Græcorum *) mense secundo præcepit Alcimus*, Pseudo-Pontifex, ac scelestus apostata & proditor, qui Demetrium regem excitarat, vt Bacchidem contra Iuda Machabæum, eiusque fratres mitteret, sibique Pontificatum excluso Iuda conferret c. 7. v. 1. & seq. *destrui muros domus sanctæ interioris*, vt se Pontificem, & templi dominum esse ostenderet: Græcè iussit dirui *murum aulæ sanctorum interioris.* Nonnulli murum hunc accipiunt eum, quem Iudas Machabæus c. 4. 60. templo obtendit ad eius custodiam, ne in illud irruerent Demetriani occupantes arcem vicinam Sion. Verùm hic murus erat aulæ exterioris non interioris, nec erat opus prophetarum, vt sequitur, sed Iudæ Machabæi. Quare murus hic intelligendus est templi, putà Sancti, & Sancti Sanctorum; vel potiùs atrij sacerdotum, templo, siue Sancto adiacentis. Hoc enim atrium dicitur aula, siue domus interior respectu atrij laicorum, quod dicebatur aula, siue domus exterior. Nam inter vtrumque hoc atrium interiectus erat murus altitudinis trium cubitorum, quem Iosephus Gysum vocat, vt sacerdotes à laicis disterminarat, ne laici ad atrium sacerdotum, & altare holocaustorum, quod in eo erat, accedere possent. Alcimus ergo murum hunc intermedium cœpit destruere, tum vt sacerdotes, & sacrificia profanaret, tum vt laici, & gentiles ad altare holocaustorum accedere possent, in eoque æquè, ac sacerdotes sacrificare. ita Salianus, Sanchez & alij.

Et destruit opera prophetarum, nimirum murum atrij sacerdotum iam dictum: hunc enim æquè, ac reliquum templum iussu Dei extrui iusserunt prophetæ Aggæus & Zacharias, qui & suis oraculis vrgebant populum assiduè ad inchoatam templi fabricam prosequendam & perficiendam, ita vt templum, operaque facta in templo ad eius ornatum dici possint, debeantque horum prophetarum pariter, ac Ezechielis, qui & c. 40. templi fabricandi idæam descripsit, vt iuxtà eam ædificarent. Fortè etiam peculiaria quædam fuere in atrio hoc monumenta horum, & aliorum prophetarum, quibus significaretur, tum eorum sanctitas, & prophetia, tum eos fabricæ templi fuisse auctores & promotores.

In tempore illo (cùm scilicet sacrilegas manus vers. 55.
immitteret in muri sacri iam dicti demolitionem) *percussus est* (à Deo templi sui tutore, & sacrilegij vindice) *Alcimus* (sacrilegus) *& impedita sunt opera illius* (in demoliendo atrij templi muro) *& occlusum est os eius* (blasphemum quo murum hunc, quasi Pontifex dirui præceperat) *& dissolutus est paralysi, nec vltra potuit loqui verbum & mandare de domo sua.* q. d. non potuit condere testamentum, nec de rebus domus suæ disponere, qui iniquè de domo Dei disposuerat, illamque diruere voluerat. Iusta ergo & congrua sceleri & sacrilegio Alcimi à Deo inflicta est hæc pœna. Scelestus hic Iudæus & apostata, vt Demetrio, & Græcis placeret, pro Hebræo Ioachim, quod ei erat proprium, Græcum nomen vicinum assumpsit, seseque vocauit Alcimum, Græcè ἄλκιμον, id est, fortem, validum, strenuum, ferocem, vt Demetrius eo quasi Duce ad debellandum Iudam & Ionathã vteretur, qua & reuera ipso vsus est. sed Deus sacrilegum mox castigauit, eumque paralysi dissoluit; itaque debilitauit & prostrauit, vt ne verbum quidem eloqui posset, nimirum.

Sequitur superbos vltor à tergo Deus.

vt ἄλκιμον, id est, robustum faciat, ἄλγιμον, id est molestissimum, tristissimum doloribus & cruciatibus confectum.

Et mortuus est Alcimus in tempore illo cum tor- vers. 56.
mento magno, nimirum anno 153. Græcorum, vt dictum est v. 56. qui fuit annus secundus Ducatus Ionathæ. Quare errat Iosephus, dum scribit Alcimo morienti in Pontificatu successisse Iudam Machabæum. Nam Iudas iam anno præcedenti putà 152. Græcorum, vt dictum est cap. 9. 3. & seq. occubuerat. Modico ergo tempore sua impietate & Pseudo Pontificatu gauisus est Alcimus, scilicet, per biennium dumtaxat. Nam eum iniit anno 151. Græcorum, vt dictum est cap. 7. v. 1. & 5. finiit verò anno 153. Græcorum mense secundo, vt hîc dicitur. Tam breue est gaudium impiorum, tam breuis impietas, cui mox succedit

cedit longiſſima gehennæ Æternitas.

verſ. 57. *Et ſiluit terra* (quieuit Iudæa à bellis & infeſtatione Bacchidis) *annis duobus*, quibus Ionathas ſe, ſuoſque creauit & armauit.

verſ. 58. *Et cogitauerunt omnes iniqui*, Iudæi apoſtatæ, & Ionathæ æmuli, ac inimici & proditores, qui vocarunt ſecretò Bacchidem, vt Ionatham nihil cogitantem mali, noctu caperet & opprimeret, ſed fruſtra. Deo enim dirigente innotuit Ionathæ eorum proditio.

verſ. 61. *Et apprehendit* (non Bacchides, vt vult Ioſephus, ſed Ionathas ſuos proditores) *de viris regionis, qui erant principes malitiæ* (proditionis) *50. viros & occidit eos*

verſ. 62. *Et ſeceſſit Ionathas & Simon & qui cum eo erant in Bethbeſſen, quæ erat in deſerto : & extruxit diruta eius, & firmauerunt eam*, Ionathas fraude apoſtatarum & proditorum, ac validis copiis Bacchidis tota Iudæa excluſus, cum fratre Simone, & paucis aſſeclis, ſeceſſit in vrbem Bethbeſſen ſitam in deſerto Iericho in tribu Beniamin, non longè à Iordane, eamque muniuit, vt in ea ſe, ſuoſque contra Bacchidem defenderet. Audiuit id Bacchides, & collectis omnibus copiis Bethbeſſen obſedit, vt Ionatham cum omnibus ſuis ibidem collectis opprimeret, itaque bellum omne finiret. Quid ad hæc Ionathas & Simon ?

verſ. 65. *Et reliquit Ionathas Simonem fratrem ſuum in ciuitate*, vt eam contra Bacchidem propugnaret, *& exiit in regionem* vicinam colligere milites, *& venit cum numero*, cum numeroſo exercitu.

verſ. 66. *Et percuſſit Odaren*, Erat hic vnus ex amicis, & Ducibus Bacchidis. Aliqui pro *Odaren* legentes *Odnreu*, cenſent hoc nomen non eſſe proprium, ſed appellatiuum, vt ſignificet obſeſſorem viarum, ſiue prædonem & latronem; hunc enim ſignificat Græcum ὁδοῤῥὴς.

Et cœpit cadere (ſocios & amicos Bacchidis ſparſos per campeſtria, ibique in tabernaculis ſecurè degentes, ex inopinato eos inuadens) *& creſcere in virtutibus*, Græcè ἐν δυνάμει, id eſt, *in exercitibus* q. d. Ionathas collecta manu inuaſit Odaren cum ſuis, aliosque ſocios Bacchidis recidit; inde pluribus ad ſe concurrentibus, auctiſque copiis æquè, ac animis, inuaſit ipſa caſtra Bacchidis, quæ Bethbeſſen obſidebant, dato ſigno Simoni fratri, vt ex vrbe erumpens hoſtes obſidentes à fronte inuaderet, quos ipſe à tergo inuadebat, ita factum vt hoſtes vtrimque inuaſi tanta vi vtrobique ab vtroq; cæderentur, itaq; Simon machinas eorum, quibus vrbem impetebant, combureret, vt ſequitur. ita Ioſeph. lib. 13. c. 1. quem audi :

A *Relicto ad oppidi tutelam Simone fratre, clam egreſſus Ionathas & collectis in vicina regione ſuæ factionis hominibus noctu in Bacchidis caſtra irruit, & multis trucidatis effecit, vt frater aduentum ſuum cognoſceret. Quamprimum enim tumultum ſenſit in caſtris hoſtium, eruptione facta incendit eorum machinas, cæde etiam non mediocri edita.* ita quoque Hugo, Salianus, Sanchez & alij. Addit Gorionides Bacchidem fugiſſe in deſertum, ibique captum à Ionatha, ſupplicem ei factum iuraſſe ſe omnia, quæ è Iudæa ceperat redditurum; itaque pace firmata liberum dimiſſum in Syriam ad ſuos rediiſſe. Sed nil tale habet Scrip. imò contrarium indicat, ſcilicet, Ionatham priorem pacem petiiſſe à Bacchide, ideoque parum æquas Iudæis conditiones accepiſſe, vt patebit v. 70.

Et multos ex eis occidit, Bacchides cæſus à Ionatha, iram vertit in apoſtatas Iudæos, qui cum verſ. 69.
è Syria in Iudæam contra Ionatham euocarant
B promittentes ei ſecuram de ipſo, vtpote, de bello non cogitante victoriam : quare videns ſe ab eis in fraudem inductum, & à Ionatha cæſum, eos, quaſi mali ſui auctores occidit. Vide hîc vt malum conſilium conſultori ſit peſſimum & in eius iugulum redeat.

Ipſe autem cogitauit cum reliquis abire in regionem ſuam, Hoc vnum cogitans, ait Ioſephus, quomodo ex ſua & regis dignitate obſidioni fine impoſito, exercitum poſſet ſine ignominia reducere Antiochiam ad regem Demetrium, ideoque conditiones pacis à Ionatha oblatas ſtatim acceptauit.

Et cognouit Ionathas, & miſit ad eum legatos verſ. 70.
componere pacem, & reddere ei captiuitatem, id eſt, captiuos. Hæc enim fuit conditio pacis, vt vtrimque captiui commutarentur & redderentur. Ionathas prior petiit pacem, quia res eius & Iudæorum erant afflictæ, ideoque nec Ieroſolymam, quam tenebat Bacchides, nec alias Iudææ vrbes ab eo petere eſt auſus.

C *Et ceſſauit gladius in Iſrael*, id eſt, ceſſauit bel- verſ. 73.
lum, & prælia, in quibus multi gladio perimuntur, ac de facto multi hic in Iſraël peremptı erant.

Et habitauit Ionathas in Machmas, Ionathæ Principis & Pontificis propria ſedes erat Ieruſalem, & templum, ſed hanc occupantibus Bacchidianis, Ionathas ſedem ſibi elegit in oppido Machmas, quod ſitum erat in confinio tribuum Beniamin & Ephraim, ibique cœpit ius dicere populo, ac apoſtatas ex Iſraël exterminare, totamque Remp. Iſraëlis componere æquè, ac ibidem fecerat Samuel, Iudex & Princeps 1. Reg. 7. 5.

CAPVT DECIMVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Demetrius & Alexander reges consobrini de regno Asiæ inter se dimicantes, magnis promissis amb unt amicitiam Ionathæ; sed eam obtinet Alexander, qui Ionathæ Pontificatum confirmat, additque purpuram & coronam auream. Mox v. 48. Alexander adiutus à Ionatha cum Demetrio confligens, eum superat & occidit, indeque vxorem ducit Cleopatram filiam Ptol. Philometoris regis Ægypti, ac in nuptiis Ionatham honorat, Ducemque sui Principatus creat. Denique v. 67. Demetrius Demetrij occisi filius mittit Apollonium cum exercitu, quem Ionathas profligat, ideoque ab Alexandro dono accipit vrbem Accaron, & fibulam auream.

1. ET anno centesimo sexagesimo ascendit Alexander Antiochi filius, qui cogno-
minatus est Nobilis & occupauit Ptolemaidam: & receperunt eum, & regna-
uit illic. 2. Et audiuit Demetrius rex, & congregauit exercitum copiosum valdè,
& exiuit obuiàm illi in prælium. 3. Et misit Demetrius epistolam ad Ionathan
verbis pacificis, vt magnificaret eum. 4. Dixit enim: Anticipemus facere pacem
cum eo, priusquam faciat cum Alexandro aduersum nos: 5. recordabitur enim
omnium malorum, quæ fecimus in eum, & in fratrem eius, & in gentem eius. 6.
Et dedit ei potestatem congregandi exercitum, & fabricare arma, & esse ipsum so-
cium eius: & obsides, qui erant in arce, iussit tradi ei. 7. Et venit Ionathas in Ie-
rusalem, & legit epistolas in auditu omnis populi, & eorum qui in arce erant. 8. Et
timuerunt timore magno, quoniam audierunt quòd dedit ei rex potestatem con-
gregandi exercitum. 9. Et traditi sunt Ionathæ obsides, & reddidit eos paren-
tibus suis: 10. & habitauit Ionathas in Ierusalem, & cœpit ædificare & inno-
uare ciuitatem. 11. Et dixit facientibus opera, vt extruerent muros, & montem
Sion in circuitu lapidibus quadratis ad munitionem: & ita fecerunt. 12. Et fu-
gerunt alienigenæ, qui erant in munitionibus, quas Bacchides ædificauerat: 13. &
reliquit vnusquisque locum suum, & abiit in terram suam: 14. tantùm in Bethsura
remanserunt aliqui, ex his qui reliquerant legem & præcepta Dei. erat enim hæc
eis ad refugium. 15. Et audiuit Alexander rex promissa, quæ promisit Deme-
trius Ionathæ: & narrauerunt ei prælia, & virtutes, quas ipse fecit, & fratres eius, &
labores, quos laborauerunt. 16. & ait: Numquid inueniemus aliquem virum ta-
lem? & nunc faciemus eum amicum, & socium nostrum. 17. Et scripsit epistolam,
& misit ei secundùm hæc verba, dicens: 18. REX Alexander fratri Ionathæ salu-
tem. 19. Audiuimus de te, quòd vir potens sis viribus, & aptus es vt sis amicus no-
ster: 20. & nunc constituimus te hodie summum sacerdotem gentis tuæ, & vt
amicus voceris regis, (& misit ei purpuram, & coronam auream) & quæ nostra sunt
sentias nobiscum & conserues amicitias ad nos. 21. Et induit se Ionathas stola san-
cta septimo mense, anno centesimo sexagesimo, in die sollemni scenopegiæ: & con-
gregauit exercitum, & fecit arma copiosa. 22. Et audiuit Demetrius verba ista,
& contristatus est nimis, & ait: 23. Quid hoc fecimus, quòd præoccupauit nos
Alexander apprehendere amicitiam Iudæorum ad munimen sui? 24. Scribam &
ego illis verba deprecatoria, & dignitates, & dona: vt sint mecum in adiutorium.
25. Et scripsit eis in hæc verba: Rex Demetrius genti Iudæorum salutem: 26.
Quoniam seruastis ad nos pactum, & mansistis in amicitia nostra, & non accessistis
ad inimicos nostros, audiuimus, & gauisi sumus. 27. Et nunc perseuerate ad-
huc conseruare ad nos fidem, & retribuemus vobis bona pro his quæ fecistis nobis-
cum: 28. & remittemus vobis præstationes multas, & dabimus vobis donationes.
29. Et nunc absoluo vos & omnes Iudæos à tributis, & pretia salis indulgeo, & co-
ronas remitto, & tertias seminis: 30 & dimidiam partem fructus ligni, quod est
portionis meæ, relinquo vobis ex hodierno die, & deinceps, ne accipiatur à terra Iu-
da,

da, & à tribus ciuitatibus, quæ additæ sunt illi ex Samaria & Galilæa, ex hodierna
die & in totum tempus: 31. & Ierusalem sit sancta, & libera cum finibus suis: &
decimæ & tributa ipsius sint. 32. Remitto etiam potestatem arcis, quæ est in
Ierusalem: & do eam summo sacerdoti, vt constituat in ea viros quoscumque ipse
elegerit, qui custodiant eam. 33. Et omnem animam Iudæorum, quæ captiua
est à terra Iuda in omni regno meo, relinquo liberam gratis, vt omnes à tributis sol-
uantur, etiam pecorum suorum. 34. Et omnes dies sollemnes, & sabbata, & neo-
meniæ, & dies decreti, & tres dies ante diem sollemnem, & tres dies post diem sol-
lemnem, sint omnes immunitatis & remissionis omnibus Iudæis, qui sunt in re-
gno meo: 35. & nemo habebit potestatem agere aliquid, & mouere negotia ad-
uersus aliquem illorum, in omni causa. 36. Et adscribantur ex Iudæis in exer-
citu regis ad triginta millia virorum: & dabuntur illis copiæ vt oportet omnibus ex-
ercitibus regis, & ex eis ordinabuntur qui sint in munitionibus regis magni: 37. &
ex his constituentur super negotia regni, quæ aguntur ex fide, & principes sint ex
eis, & ambulent in legibus suis, sicut præcepit rex in terra Iuda. 38. Et tres ci-
uitates, quæ additæ sunt Iudææ ex regione Samariæ, cum Iudæa reputentur: vt sint
sub vno, & non obediant alij potestati, nisi summi sacerdotis. 39. Ptolemaida, &
confines eius, quas dedi donum sanctis, qui sunt in Ierusalem, ad necessarios sumptus
sanctorum. 40. Et ego do singulis annis quindecim millia siclorum argenti de
rationibus regis, quæ me contingunt: 41. & omne quod reliquum fuerit, quod
non reddiderant qui super negotia erant annis prioribus, ex hoc dabunt in opera do-
mus. 42. Et super hæc quinque millia siclorum argenti, quæ accipiebant de san-
ctorum ratione per singulos annos: & hæc ad sacerdotes pertineant, qui ministerio
funguntur. 43. Et quicumque confugerint in templum, quod est Ierosolymis, &
in omnibus finibus eius, obnoxij regi in omni negotio dimittantur, & vniuersa, quæ
sunt eis in regno meo, libera habeant. 44. Et ad ædificanda vel restauranda ope-
ra sanctorum, sumptus dabuntur de ratione regis: 45. & ad extruendos muros Ie-
rusalem, & communiendos in circuitu, sumptus dabuntur de ratione regis, & ad
construendos muros in Iudæa. 46. Vt audiuit autem Ionathas & populus sermo-
nes istos, non crediderunt eis, nec receperunt eos: quia recordati sunt malitiæ ma-
gnæ, quam fecerat in Israël, & tribulauerat eos valde. 47. Et complacuit eis in
Alexandrum, quia ipse fuerat eis princeps sermonum pacis, & ipsi auxilium fere-
bant omnibus diebus. 48. Et congregauit rex Alexander exercitum magnum,
& admouit castra contra Demetrium. 49. Et commiserunt prælium duo reges,
& fugit exercitus Demetrij, & insecutus est eum Alexander, & incubuit super eos.
50. Et inualuit prælium nimis, donec occidit sol: & cecidit Demetrius in die illa.
51. Et misit Alexander ad Ptolemæum regem Ægypti legatos secundùm hæc ver-
ba, dicens: 52. QVONIAM regressus sum in regnum meum, & sedi in sede
patrum meorum, & obtinui principatum, & contriui Demetrium, &
possedi regionem nostram, 53. & commisi pugnam cum eo, & contritus est
ipse & castra eius, à nobis, & sedimus in sede regni eius: 54. & nunc statuamus
ad inuicem amicitiam: & da mihi filiam tuam vxorem; & ego ero gener tuus, & da-
bo tibi dona, & ipsi, digna te. 55. Et respondit rex Ptolemæus, dicens: FELIX
dies, in qua reuersus es ad terram patrum tuorum, & sedisti in sede regni eorum. 56.
Et nunc faciam tibi quod scripsisti: sed occurre mihi Ptolemaidam, vt videamus in-
uicem nos, & spondeam tibi sicut dixisti. 57. Et exiuit Ptolemæus de Ægypto,
ipse, & Cleopatra filia eius, & venit Ptolemaidam, anno centesimo sexagesimo se-
cundo. 58. Et occurrit ei Alexander rex, & dedit ei Cleopatram filiam suam: &
fecit nuptias eius Ptolemaidæ, sicut reges in magna gloria. 59. Et scripsit rex Ale-
xander Ionathæ, vt veniret obuiàm sibi. 60. Et abiit cum gloria Ptolemaidam,
& occurrit ibi duobus regibus, & dedit illis argentum multum, & aurum, & dona:
& inuenit gratiam in conspectu eorum. 61. Et conuenerunt aduersus eum viri
pestilentes ex Israël, viri iniqui interpellantes aduersus eum: & non intendit ad eos
rex. 62. Et iussit spoliari Ionathan vestibus suis, & indui eum purpura: & ita fe-
cerunt. Et collocauit eum rex sedere secum. 63. Dixitque principibus suis: Exite
cum eo in medium ciuitatis, & prædicate, vt nemo aduersus eum interpellet de vllo
negotio, nec quisquam ei molestus sit de vlla ratione. 64. Et factum est, vt vi-
derunt qui interpellabant gloriam eius, quæ prædicabatur, & opertum eum purpu-

ra, fugerunt omnes: 65. & magnificauit eum rex, & scripsit eum inter primos amicos, & posuit eum ducem, & participem principatus. 66. Et reuersus est Ionathas in Ierusalem cum pace, & lætitia. 67. In anno centesimo sexagesimoquinto, venit Demetrius filius Demetrij à Creta in terram patrum suorum. 68. Et audiuit Alexander rex, & contristatus est valdè, & reuersus est Antiochiam. 69. Et constituit Demetrius rex Apollonium ducem, qui præerat Cælesyriæ: & congregauit exercitum magnum, & accessit ad Iamniam: & misit ad Ionathan summum sacerdotem, 70. dicens: Tu solus resistis nobis: ego autem factus sum in derisum, & in opprobrium, propterea quia tu potestatem aduersum nos exerces in montibus. 71. Nunc ergo si confidis in virtutibus tuis, descende ad nos in campum, & comparemus illic inuicem: quia mecum est virtus bellorum. 72. Interroga, & disce quis sum ego, & ceteri, qui auxilio sunt mihi, qui & dicunt quia non potest stare pes vester ante faciem nostram, quia bis in fugam conuersi sunt patres tui in terra sua: 73. & nunc quomodo poteris sustinere equitatum, & exercitum tantum in campo, vbi non est lapis, neque saxum, neque locus fugiendi? 74. Vt audiuit autem Ionathas sermones Apollonij, motus est animo: & elegit decem millia virorum, & exiit ab Ierusalem, & occurrit ei Simon frater eius in adiutorium: 75. & applicuerunt castra in Ioppen, & exclusit eum à ciuitate (quia custodia Apollonij Ioppe erat) & oppugnauit eam: 76. Et exterriti qui erant in ciuitate, aperuerunt ei, & obtinuit Ionathas Ioppen. 77. Et audiuit Apollonius, & admouit tria millia equitum, & exercitum multum. 78. Et abiit Azotum tamquam iter faciens, & statim exiit in campum, eò quòd haberet multitudinem equitum: & confideret in eis. Et insecutus est eum Ionathas in Azotum, & commiserunt prælium. 79. Et reliquit Apollonius in castris mille equites post eos occultè. 80. Et cognouit Ionathas quoniam insidiæ sunt post se, & circuierunt castra eius, & iecerunt iacula in populum à manè vsque ad vesperam. 81. Populus autem stabat, sicut præceperat Ionathas: & laborauerunt equi eorum. 82. Et eiecit Simon exercitum suum, & commisit contra legionem: equites enim fatigati erant: & contriti sunt ab eo, & fugerunt. 83. Et qui dispersi sunt per campum, fugerunt in Azotum, & intrauerunt in Bethdagon idolum suum, vt ibi se liberarent. 84. Et succendit Ionathas Azotum, & ciuitates, quæ erant in circuitu eius, & accepit spolia eorum, & templum Dagon: & omnes, qui fugerunt in illud, succendit igni. 85. Et fuerunt qui ceciderunt gladio, cum his qui succensi sunt, ferè octo millia virorum. 86. Et mouit inde Ionathas castra, & applicuit ea Ascalonem: & exierunt de ciuitate obuiàm illi in magna gloria. 87. Et reuersus est Ionathas in Ierusalem cum suis habentibus spolia multa. 88. Et factum est: vt audiuit Alexander rex sermones istos, addidit adhuc glorificare Ionathan. 89. Et misit ei fibulam auream, sicut consuetudo est dari cognatis regum. Et dedit ei Accaron, & omnes fines eius, in possessionem.

vers. 1. *T anno 160. ascendit Alexand Antiochi filius, qui cognominatus est* (Epiphanes, id est, illustris vel) *nobilis, & occupauit Ptolemaidam*, Alexander hic cognomento Balles, siue Veles (vti nunc Valesia familia in Gallia est regia) fuit filius Antiochi Epiphanis, ideoque frater Antiochi Eupatoris occisi à Demetrio. Quare fratris necem vltutus, eiusque regnum recepturus occupauit Ptolemaidam Phœniciæ vrbem, quæ nunc *Accon*, vel *Acce* dicitur. Vnde errant Iustinus lib. 35. Appianos, Florus, Sulpitius & Genebrardus, qui Alexandrum hunc ex plebeia familia oriuodum, per mendacium & fraudem se stirpi Antiochi inseruisse scribunt, vti hoc eodem tempore Pseudo-Philippus se inseruit stirpi regum Macedoniæ[b], ideoque tertium contra Romanos Macedonicum bellum suscitauit, in quo & victus, cæsusque est teste L. Floro & aliis. Nisi di- A cas eum Antiochi Epiphanis filium quidē fuisse, sed nothum ex Bala concubina genitum, indeque cognominatum Balas, vti ex Eusebio & Appiano docet Salianus. Magis errant Lyran. Carth. & Adrichom. qui huic Alexandrum faciunt filium Antiochi Eupatoris, cùm eius fuerit frater, filius verò Antiochi Epiphanis; præsertim, quia Eupator occisus est anno ætatis duodecimo quo vix generare poterat.

Et receperunt eum, q. d. incolæ & accolæ Ptolemaidis, exosum habentes Demetrium propter superbiam, luxum & desidiam, Alexandrum eius consobrinum in regem susceperunt & coronarunt.

Et dedit ei potestatem congregandi exercitum, vt vers. 6.
cum suis copiis coniungeret, iisque simul iunctis debellaret Alexandrum.

Et timuerunt timore magno, q. d. Demetria- vers. 8.
ni milites occupantes arcem Sion, timuerunt Ionathan, ne iussu Demetrij exercitum conscriberet,

conſcriberet & arcem inuaderet, non tamen ex arce fugerunt, vt aliqui putant ex v. 12. ſed eam retinuerunt, nam poſteà eamdem obſedit Ionathas, vt audiemus c. 11. v. 20.

verſ. 10. *Et habitauit Ionathas in Ieruſalem*, tum quia ipſe erat ſummus Pontifex, ac Pontificatu fungi debebat in templo, ideoque reſidere in Ieruſalem; tum quia ipſe erat Dux & Princeps Iſraëlis, cuius metropolis erat Ieruſalem.

verſ. 18. *Rex Alexander fratri Ionathæ ſalutem*, Ionatham Alexander rex vocat fratrem, quòd eius amicitiam & auxilium ambiret, cuperetque eum habere ſocium, promittens, quòd eum habiturus eſſet eo honore & amore, quo frater habet fratrem.

verſ. 20. *Conſtituimus te hodie ſummum ſacerdotem*, Ionathas, ait Serarius, iam à populo electus, & conſtitutus erat Dux & Pontifex, ſed Pontificatum hic ei confirmat Alexander, quaſi rex Aſiæ & Syriæ, ad quem proinde iure regnorum politico, pertinere videbatur creatio Pontificis, ſicut olim Romani Imperatores ſibi arrogabant, & nominabant Romanum Pontificem, ſed merito poſteriores Pontifices hoc ius Imperatoribus ademerunt, ac in clerum, putà in Epiſcopos & Cardinales transtulerunt. Iam enim hoc officium vſurparat Ant. Epiphanes Alexandri pater, qui Iaſonem, deinde Menelaum conſtituerat Pontificem, ac poſt eum Demetrius rex conſtituerat Alcimum Pontificem, à cuius morte anno octauo Alexander hic Pontificem creat Ionatham.

Et quæ noſtra ſunt, ſentias nobiſcum, q. d. noſtræ cauſæ & parti faueas, non aduerſæ, vt ſcilicet, me armis, copiiſque iuues, non Demetrium antagoniſtam meum. Idque fecit Ionathas præferens Alexandrum Demetrio ob bella, & damna Iſraëli ab eo illata.

verſ. 21. *Et induit ſe Ionathas ſtola ſancta*, ſcilicet, ſtola, tunicaque Pontificali, in qua erat Rationale cum Ephod Exodi 28. Nam hucuſque Ionathas, licet Pontifex, Pontificalia non induerat, nec exercuerat, eò quòd Ieruſalem ab hoſtibus occuparetur. Iam autem recepta Ieruſalem, Pontificalia veſtimenta induit, & munia Pontificis exercuit.

verſ. 26. *Quoniam ſeruatis ad nos pactum*, Demetrius hic fingit ſe neſcire quòd Ionathas & Iudæi à ſe ad Alexandrum æmulum ſuum defeciſſent, vnde eos quaſi fideles amicos compellat, hortaturque, vt in fide & amicitia ſua perſiſtant, magna, ſi id fecerint, promittens præmia.

verſ. 28. *Et remittemus vobis præſtationes*, id eſt, exactiones & tributa, quæ mihi præſtare ſolebatis. vnde explicans ſubdit: *Et nunc abſoluo vos, & omnes Iudæos à tributis.*

verſ. 29. *Et pretia ſalis indulgeo*, id eſt tributa, quæ pro ſale conficiendo, deuehendo, & diuendendo mihi pendebatis, vobis condono, quæ vtique magna ſunt: nam omnes omnino homines indigent ſale. Vnde Salisburgi Principes opes ſuas ingentes ex ſale colligit. Id patet ex cap. ſeq. verſ. 35.

Et coronas, aureas, vt patet c. 13. 37. quas mihi quotannis perſoluebatis, remitto.

Et tertiam ſeminis, id eſt, tertiam partem frugum, vt habet Ioſephus, quæ ex ſemine in terram iacto germinare ſolent; remitto. ita Lyran. Verùm cùm hoc tributum videatur eſſe immane, vnde c. 11. 35. decimæ tantùm fit mentio, hinc melius Salianus præcisè tertiam ſeminis accepit, vt ſi quis duodecim tritici modios ſeminaſſet, debuiſſet is in meſſe quatuor modios tritici regi perſoluere, non autem ſi collegiſſet in meſſe ſexaginta modios, debuiſſet regi ſoluere viginti; quæ eſt tertia pars meſſis, non ſeminis, vt hîc dicitur.

Et dimidiam partem fructus ligni, id eſt, omnium fructuum, qui ex lignis, id eſt arboribus prodire ſolent, quorum dimidiam partem mihi pendebatis, nunc vobis condono. verſ. 30.

Et Ieruſalem ſit ſancta & libera, primò, vt ipſa velut vrbs ſancta populo fideli & ſancto putà Iudæis reſtituatur: quare milites mei, qui ſunt in arce Sion, caueant, ne eam prophanent, imò ex arce excedant, eamque Ionathæ, & Iudæis tradant, vt patet v. ſeq. Secundò, vt ipſa velut vrbs ſancta ſit libera, gaudeatque plena immunitate & libertate, quali gaudent templa, aliaque loca ſancta. Tertiò, vt in ea ſolus Deus ſanctè colatur, ſanctæque victimæ ei immolentur, quare interdico, ne mei milites, aliiue idololatræ eam ſuis idololatricis hoſtiis, ritibuſque contaminent. Quartò, *vt decima & tributa ipſius ſint*, vt ſcilicet, decimæ deinceps non mihi, aut meis, ſed templo & ſacerdotibus, vt anteà ex Dei ſanctione fiebat, perſoluantur. verſ. 31.

Remitto etiam poteſtatem arcis, q. d. dominium arcis in monte Sion, quod obtineo remitto, illudque reſigno, & trado Ionathæ, quaſi ſummo Pontifici. Hoc promiſit Demetrius Ionathæ, ſed reipſa non præſtitit, quia Ionathas fœdus iniit cum Alexandro hoſte Demetrij. verſ. 32.

Et omnem animam Iudæorum quæ captiua eſt, q. d. omnes Iudæos, qui è Iudæa captiui abducti ſunt, ſparſiq; per totum regnum meum, liberos dimitti volo, idque gratis & ſine lytro, eoſdemque abſoluo ab omni tributo etiam pecorum ſuorum. verſ. 33.

Et omnes dies ſolemnes, & ſabbatha, & neomenia, & dies decreti, qui, ſcilicet, non à lege, ſed à Iudæis ipſis decreti, & deputati ſunt ad aliquam feſtiuitatem, vti à Iuda decretum fuit feſtum Encæniorum ob templi purgationem; item feſtum victoriæ Iudith ob cæſum Holophernem, & feſtum Eſther ob cæſum, Aman. ita Salianus q. d. Sancio, & edico, vt omnes Iudæi, qui ſunt in regno meo, liberè celebrent ſua ſabbatha, neomenias, & alios dies feſtos à lege, vel ſynagoga ſtatuos & decretos, imò vt tres dies ante, & tres dies poſt aliquam ſolennitatem, Iudæis ſint dies immunitatis & remiſſionis, quibus nec in ius vocari, nec ad opera ſeruilia capeſſenda à quopiam cogi poſſiot, vti explicat v. ſeq. verſ. 34.

Et dabuntur illis copia, id eſt, copioſa ſtipendia æquè, ac annona. verſ. 36.

Et ex eis ordinabuntur, qui ſint in munitionibus regis magni, ſcilicet, Demetrij. q. d. tradam Iudæis arces meas, vt ipſi quaſi mihi fidi eas cuſtodiant. Pro magni Græcè eſt magnis q. d. magnas, & primarias arces meas credam Iudæis. verſ. 37.

vers. 37. *Et ex eis constituentur super negotia regni, quæ constituuntur ex fide*, id est, quæ summam fidem, summumque silentium, & secretum requirunt.

Et principes sint ex eis (qui tam prouincias, quàm exercitus meos gubernent) *& ambulent in legibus suis*, vt iuxta eas Iudaicè viuant in regno meo, sicut viuunt in Iudæa.

vers. 39. *Ptolemaida* (ciuitatem, quam inuasit Alexander, meus consobrinus, & æmulus) *& confines eius, Quas dedi donum sanctis, qui sunt in Ierusalem*, putà sancto Pontifici, sanctisque, id est, fidelibus Iudæis; repete etiam nunc do, donumque à me datum confirmo. Pro *qui* Græcè est *quæ* q. d. colonias has dedi *sanctis*, id est, Sanctuario, siue sancto templo, quod est in Ierusalem, putà Sancto, & Sancto Sanctorum, vt ex earum prouentibus emantur victimæ, aliaque necessaria ad cultum Dei in sancto eius templo.

vers. 41. *Et omne quod reliquum fuerit, quod non reddiderant*, q. d. sancio, vt mei quæstores reddant, & restituant templo illa, quæ ex censibus, aliisque rebus templo destinatis subtraxerunt, & in meum ærarium intulerunt. Aut, vt Salianus q. d. Iubeo, vt publicani Iudæi, qui sunt obnoxij reddendæ rationi, nec regiis quæstoribus adhuc satisfecerint, ea non ærario regio, sed templo persoluant Ierosolymitano. Nam de redditibus templi subdit nouum beneficium v. 42.

vers. 42. *Quæ accipiebant de Sanctorum ratione*, id est, ex sancti templi censu & ærario, vt in meum ærarium inferrent, nunc iubeo illa templo restitui, nimirum, *quinque millia siclorum*, id est, quinque millia Francorum, siue Florenorum Brabanticorum. Siclus enim pendit quatuor drachmas, valetque quatuor Iulios, siue quatuor Regales Hispanicos.

vers. 43. *Et quicumque* (siue Iudæi, siue Gentiles) *confugerint in templum* &c. *dimittantur*, q. d. Iubeo, sancioque ius asyli, quod habuit templum, imò illud augeo. Volo enim, vt dum quis confugit ad templum, quamdiu is in eo manet, nemo possit inuadere bona illius in regno meo, licet alibi sita. Verùm nimis ampla promittit hic Demetrius: quare Ionathas & Iudæi ei non crediderunt æstimantes ex necessitate fictè hæc promittere, sed posteà non seruaturum; præsertim, quia eius maleuolentiam priùs erant experti: Quare Demetrio relicto adhæserunt Alexandro.

Nota: hic Demetrius duodecim ingentia beneficia promittit Ionathæ, si suas partes contra Alexandrum sequi & tueri velit, vnde colligas, quanta fuerit fortitudo, & fama Ionathæ. Primum est immunitas tributorum. 2. libertas Ierosolymæ, vt sit immunis à præsidio militum Demetrij. 3. restitutio captiuorum. 4. permissio festiuæ quietis. 5. ius honoratæ militiæ. 6. ius gubernandi. 7. ius seruandi fidem, legemque patriam. 8. amplificatio dominij Pontificij. 9. donatio Ptolemaidis. 10. annuus pro templo census quindecim millium siclorum. 11. ius asyli in templo. 12. ædificatio murorum Ierusalem.

vers. 47. *Quia ipse fuerat eis princeps sermonum pacis*, id est, quia Alexander prior, & ante Demetrium, pacem, fœdusque à Iudæis postulabat.

A

Et cecidit Demetrius, victus ab Alexandro per auxilium Ionathæ & Iudæorum. Cecidit Demetrius, equo ipsius cadente & telis ipsum diruentibus, ait Iosephus lib. 13. c. 1. Porrò licet Demetrius potius ius haberet ad regnum Asiæ, vtpote filius Seleuci, qui senior erat Antiochi magni filius, ideoque in regno successor, quàm Alexander, vtpote filius Antiochi Epiphanis, qui Seleuci erat frater iunior; tamen Ionathas licitè adiuuit Alexandrum contra Demetrium, tum quia Demetrius huc usque hostis fuerat Iudæorum, eosque hostiliter inuaserat, & vastarat; quare contra eum Alexandri ope vti, imò eam implorare iure suo poterat Ionathas; tum quia Alexander ius belli habebat contra Demetrium, B eo quòd ipse fratrem suum seniorem Antiochum Eupatorem occidisset; voluit ergo necem fratris sui vlcisci, præsertim quia populus scelera & tyrannidem Demetrij detestans, ei prætulerat Alexandrum, illumque sibi regem crearat. vers. 50.

Et misit Alexander ad Ptolemæum (Philometorem) *regem Ægypti legatos*, poscens eius filiam Cleopatram in vxorem, vt hac ratione fœdus cum eo firmaret, seséque contra Demetrium Demetrij à se occisi filium roboraret. Porrò Cleopatra Græcè idem est, quod decus & gloria patris & patriæ. Vtinam hæc talis fuisset. vers. 51.

Nota: multæ fuerunt Cleopatræ, quarum hæc fuit origo & series. Prima Cleopatra fuit Antiochi Magni filia, & soror Antiochi Epiphanis, quæ nupsit Ptolomæo Epiphani, quinto post C Alexandrum Magnum regi Ægypti. Hæc fuit speciosissima, ideoque à Daniele c. 11. 17. vocatur *filia feminarum*, hoc est formosissima, indéque dicta Cleopatra, id est, decus, & gloria patris. Vnde ab ea ceteræ omnes reginæ Ægypti, vtpote ab ea prognatæ, vocatæ sunt Cleopatræ Ipsa ergo ex Ptol. Epiphane genuit Ptol. Philometorem, Ptol. Physconem, & Cleopatram filiam, quam licet sororem Philometor, ac deinde Physcon in vxorem acceperunt. *Cleopatrarum series & origo.*

Hæc est ergo secunda Cleopatra, quæ Physconis fuit soror, vxor, & insuper quasi mater, aut potius noverca. Nam Physcon post eam repudiatam, duxit filiam eius in vxorem.

Tertia Cleopatra fuit huius secundæ ex Philometore filia, quam Philometor pater primò D despondit Demetrio Nicanori, deinde eo capto ipsa nupsit Antiocho Sedeti, Demetrij fratri. Hæc venenum propinans filio suo Antiocho Grypho, ab eodem coacta illud bibere, seipsam occidit. De ea hîc agitur.

Quarta Cleopatra fuit Ptol. Lathuri, qui Ptol. Physconis fuit filius & successor, soror & vxor. quæ ab eo repudiata nupsit Antiocho Cyziceno regi Asiæ, & à Gryphina sorore in templo amplexans simulachra iussa est confodi & occidi, teste Iustino lib. 39.

Quinta Cleopatra, fuit Ptol. Auletis filia, & Ptol. Dionysij vltimi regis Ægypti soror & vxor, quam adamauit Antonius repudians sororem Augusti Cæsaris, ideoque ab eo victus ad spontaneam necem adactus fuit. Cleopatra

quoque

quoque ſeipſam admotis corpori ſerpentibus interfecit. Ita Euſeb. Ioſeph. Strabo, Beda & alij.

vers. 56. *Et ſpondeam tibi*, id eſt, ſponſam tibi dem filiam meam. Spondere enim eſt parentis, deſpondere mariti, indéque ſponſi & ſponſæ, ac ſponſaliorum & ſponſandi voces emanarunt.

vers. 62. *Et ſcripſit rex Alexander Ionathæ, vt veniret obuiam ſibi*, q. d. Inuitauit Alexander Ionatham Ptolemaidam, ad nuptias ſuas cum Cleopatra celebrandas.

Indui eum purpura, id eſt, regio amictu: purpura enim regni, & ragum erat veſtis. Alexander ergo hic Ionatham regiis inſignibus ornat, ob opem, & auxilia ſibi ab eo contra Demetrium præſtita, idque per Principes ſuos iubet per totam ciuitatem prædicari & promulgari. Non tamen hoc ipſo Ionatham creat regem, ſed dynaſtam & principem; purpura enim erat amictus dynaſtarum, qui amici regis, & ex amictu purpureo purpurati vocabantur. Sic Mardochæus ab Aſſuero ornatus fuit corona aurea in capite & amictu purpureo: erat enim ex primariis regis dynaſtis, & amicis, Eſther 8. 15.

vers. 67. *In anno* 165. *venit Demetrius* (iunior) *filius Demetrij* ſenioris ab Alexandro, & Ionatha victi, & occiſi. Venit, inquam è Creta, vbi latuerat in Syriam, vt necem patris vlciſceretur, & auitum eius regnum, profligato Alexandro, reciperet. Factum hoc eſt quinto anno regni Alexandri, qui fuit tertius ab eius nuptiis cum Cleopatra; has enim iniit anno 162. Græcorum, vt dictum eſt v. 57. regnum verò occupauit anno 160. Græcorum vt dictum eſt v. 1.

Nota ex Iuſtino lib. 35. Demetrius ſenior initio belli contra Alexandrum, duos filios ſuos, ſcilicet, Demetrium Nicanorem & Antiochum Sedetem, qui ambo ſucceſſiuè poſteà regnarunt apud hoſpitem ſuum Gnidium (Gnidus eſt in Aſia extrema prope Halicarnaſſum, & Rhodum, in extremo promontorio, quod reſpicit Cretam) cum magna auri vi depoſuit, vt belli periculis eximerentur, & ſi ita fors tuliſſet, vltioni paternę necis ſeruarentur. Ita factum; nam Demetrius Nicanor Demetrio patre occiſo è Creta profugit in Syriam, regnumque inuaſit. Hoc eodem tempore mortuus eſt Cato ſenior, Marcellus conſul Roman. bellum geſſit in Hiſpania; Attilius Prætor in Luſitania, ac Carthago tertium bellum Punicum contra Romanos apparauit, quo victa & exciſa eſt à Scipione Africano. ita Salianus.

vers. 69. *Et conſtituit Demetrius rex Apollonium Ducem, qui præerat Cœleſyriæ*, Hic Apollonius priùs ſeruierat Alexandro, ſed ab eo defecit ad Demetrium, illectus ſpe maiorum honorum & opum, quas promittebat nouus rex Demetrius. Aulici enim reſpiciunt ſemper ad ſolem Orientem, vt vulgò dicitur. Hic Apollonius, quem Ioſephus Daum cognominat, alius fuit ab Apollonio Tharſeo filio, qui tempore Seleuci regis præfuit Cœleſyriæ, de quo 2. Machab. 3. 5. Alius quoque fuit ab Apollonio Alneſthæi filio, quem Ant. Epiphanes miſit cum 22. millibus, vt Ieruſalem & Ægyptum occuparet 2. Machab. 4. 21. Alius quoque ab Apollonio Gennæi filio, qui Iudæos ſub Eupatore vexauit, de quo 2. Machab. 12. 2. Videtur hic Apollonius à Demetrio præfectus Cœleſyriæ conſtitutus, deinde veniente Alexandro ad eum à Demetrio defeciſſe: inde ab Alexandro ad Demetrium Demetrij filium cum aliis pluribus tranſiiſſe. Vnde Iuſtinus ait, milites paternos ad filium Demetrium ſigna tranſtuliſſe.

vers. 70. *Quia tu poteſtatem aduerſum nos exerces in montibus*, id eſt, in Iudæa, quæ montoſa eſt. q. d. tu ô Ionatha inter montes Iudææ te contines, ibique dominaris, mihique reſiſtis. Exi ergo è Iudæa in campum Syriæ, ibique aperto marte mecum conflige, ſi vires, & viribus ad bellandum polles, vt iactas; nam in anguſtiis montium facilè eſt homini imbelli, cum paucis reſiſtere multis.

Tu ſolus reſiſtis nobis, Nam, vt ait Iuſtinus lib. 35. de hoc Demetrio: *Audita Alexandri luxuria, quem inſperatæ opes, & aliena felicitatis ornamenta, velut captiuum inter ſcortorum greges, deſidem id Regia tenebant, auxiliantibus Cretenſibus, ſecurum, ac nihil hoſtile metuentem aggreditur. Antiocheſes quoque veterem patris offenſam, nouis meritis correcturi ſe ei tradunt: ſed & milites paterni fauore iuuenis accenſi, prioris ſacramenti religionem, noui regis ſuperbiæ præferentes, ſigna ad Demetrium transferunt.*

vers. 71. *Nunc ergo ſi confidis in virtutibus* (Græcè δυνάμει, id eſt, viribus & exercitibus) *tuis deſcende ad nos in campum, & comparemus*, (Græcè συγκριθῶμεν, id eſt, comparemur, conferamur, componamur) *& illic inuicem*, vt pedem pedi, manum manui conferentes, oſtendamur, vter ſit fortior, an tu, an ego: *quia mecum eſt virtus bellorum*, Græcè *quia mecum eſt exercitus potens vrbium*, q. d. prouoco te in campum, vbi armis pugnandum eſt, non ſaxis, & in quo nullum victo eſt refugium. Noſter legit πολέμων, id eſt, *bellorum*; alij legunt πόλεων, id eſt, *vrbium*, & ſic quoque legit Ioſephus.

vers. 72. *Quia bis in fugam conuerſi ſunt patres tui*, nimirum ſemel, quando Mathathias fuit cum filiis ſuis 1. Machab. 2. 28. iterum in pugna cum Bacchide, in qua cæſo Iuda, ceteri Iudæi fugerunt 1. Machab. 9. 18.

vers. 74. *Vt audiuit autem Ionathas ſermones Apollonij, motus eſt animo*, ad iram excandeſcens, & ad pugnam exardeſcens, vt ipſo facto refutaret exprobrationem Apollonij, ac reipſa oſtenderet ſe tam in campis, quàm in montibus eſſe bellipotentem, imò leonem.

vers. 80. *Et excluſit* (Apollonius) *eum* (Ionatham) *à ciuitate: quia cuſtodia* (præſidium militum ad cuſtodiendam vrbem) *Apollonij Ioppe* (Græcè in Ioppe) *erat*, Græcè eſt ἀπέκλεισαν, id eſt, *excluſerunt*, ſcilicet, milites præſidiarij Ionatham.

vers. 81. *Et circuierunt* (hoſtes, ſcilicet, equites Apollonij) *caſtra eius* (ſcilicet Ionathæ) *& iecerunt iacula in populum*, ſcilicet in ſocios Ionathæ.

Populus autem ſtabat (conſtanti animo, pede & manu clypeis ſuis excipiens, & repellens iacula hoſtium) *& laborauerunt equi eorum*, q. d. equi & equites Apollonij fatigati fuere,

quia tota die laborauerunt currendo, & iaciendo tela in castra Ionathæ. Vnde Simon eos fessos & lassos aggressus fudit, fugauitque. A

vers. 82. *Et eiecit* (Græcè εἵλκυσε, id est, extraxit, eduxit, emisit, explicuit, expandit) *Simon exercitum suum* (alas militum) *& commisit* (prælium) *contra legionem*) Græcè *contra phalangem*, putà contra aciē hostium) *equites enim fatigati erant* (ob causam iam dictam) *& contriti sunt ab eo* (à Simone fratre Ionathæ) *& fugerunt.*

vers. 83. *Et intrauerunt in Bethdagon*, id est, in domum Dagon, putà in templum Dagon, qui erat Deus, B siue *idolum* eorum, Grecè εἰς εἰδωλεῖον, id est, in idolium, siue fanum idoli sui, scilicet, Dagon. Verùm qui idolum suum è manibos Ionathæ liberare non poterat, quomodo ab eodem à strage Ionathæ liberaretur? Quare omnes cum suo idolo, & idolis à Ionatha succensi, concrematique fuere.

vers. 86. *Et exierunt* (Ascalonitæ) *de ciuitate obuiam illi* (Ionathæ) *in magna gloria*, id est, magno honore, & pompa eum excipientes, illique se & vrbem suam dedentes, ne ab eo cremarentur instar Bethdagon.

Et misit (Alexander rex hostis Demetrij & vers. 89.
Apollonij) *ei* (Ionathæ ob contritum Apollonium) *fibulam auream*, Græcè πόρπην, quod aliqui vertunt monile è collo, vel è cingulo dependens, quale est in Belgio vellus aureum. Meliùs Noster vertit *fibulam*, qua longiores tunicæ & vestes subuecti solent, iuxta illud Æneid. 4.

Aurea purpuream subnectit fibula vestem.

Fuit hoc ornamentom militare teste Liuio lib. 7. & 9. non olim nisi regum cognatis, & summis amicis dari solitum, vt hîc dicitur. Fibula ergo hæc vestes laxas, & fluidas, vel in pectore, vel in cingulo stringebat, & confibulabat. vnde Virgil. 12. Æneid.

Laterum iuncturas fibula mordet.

Et Ouidius 8. Metam.

Rasilis hinc summam mordebat fibula vestem.

Et S. Hier. epist. 49. *fibulam, quæ chlamydis mordebat oras, in humum excussit:* Tertullianus de pallio c. 1. *In viris*, inquit, *pallij extrinsecus habitus, & ipse quadrangulus ab vtroque laterum regestus, & ceruicibus circumstrictus in fibula morsu humeris acquiescebat.*

CAPVT VNDECIMVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Ptolemæus Philometor Alexandro filiam suam Cleopatram quam ei vxorem dederat, vnà cum regno aufert. Alexander fugit in Arabiam, ibique à Zabule rege occiditur, qui caput occisi mittit ad Philometorem. Philometor eo accepto tertio pòst die moritur. Mox v. 19. Demetrius firmato regno fœdus init cum Ionatha, qui eum à nece liberat cæsis centum hostium millibus, sed Demetrius iam de regno securus v. 53. fœdus cum Ionatha initum perfidè abrumpit. Quare Ionathas ad Antiochum Alexandri occisi filium se transfert, ab eoque magnis honoribus afficitur. Vnde pro eo dimicans plures Demetrij vrbes occupat, eiusque copias fundit, fugatque.

1. ET rex Ægypti congregauit exercitum, sicut arena quæ est circa oram maris,
& naues multas: & quærebat obtinere regnum Alexandri dolo, & addere il-
lud regno suo. 2. Et exiit in Syriam verbis pacificis, & aperiebant ei ciuitates, &
occurrebant ei: quia mandauerat Alexander rex exire ei obuiàm, eò quòd socer
suus esset. 3. Cùm autem introiret ciuitatem Ptolemæus ponebat custodias mili-
tum in singulis ciuitatibus. 4. Et vt appropiauit Azoto, ostenderunt ei templum
Dagon succensum igni, & Azotum & cetera eius demolita, & corpora proiecta, &
eorum qui cæsi erant in bello tumulos quos fecerant secus viam. 5. Et narra-
uerunt regi quia hæc fecit Ionathas, vt inuidiam facerent ei: & tacuit rex. 6. Et
occurrit Ionathas regi in Ioppen cum gloria, & inuicem se salutauerunt, & dormie-
runt illic. 7. Et abiit Ionathas cum rege vsque ad fluuium, qui vocatur Eleuthe-
rus: & reuersus est in Ierusalem. 8. Rex autem Ptolemæus obtinuit dominium
ciuitatum vsque Seleuciam maritimam, & cogitabat in Alexandrum consilia mala.
9. Et misit legatos ad Demetrium, dicens: VENI, componamus inter nos pactum,
& dabo tibi filiam meam, quam habet Alexander, & regnabis in regno patris tui.
10. pœnitet enim me quòd dederim illi filiam meam: quæsiuit enim me occidere.
11. Et vituperauit eum, propterea quòd concupierat regnum eius. 12. Et abstu-
lit filiam suam, & dedit eam Demetrio, & alienauit se ab Alexandro, & manifestatæ
sunt inimicitiæ eius. 13. Et intrauit Ptolemæus Antiochiam, & imposuit duo dia-
demata

demata capiti suo, Ægypti & Asiæ. 14. Alexander autem rex erat in Cilicia illis temporibus: quia rebellabant qui erant in locis illis. 15. Et audiuit Alexander, & venit ad eum in bellum: & produxit Ptolemæus rex exercitum, & occurrit ei in manu valida, & fugauit eum. 16. Et fugit Alexander in Arabiam, vt ibi protegeretur. Rex autem Ptolemæus exaltatus est. 17. Et abstulit Zabdiel Arabs caput Alexandri, & misit Ptolemæo. 18. Et rex Ptolemæus mortuus est in die tertia: & qui erant in munitionibus, perierunt ab his qui erant intra castra. 19. Et regnauit Demetrius anno centesimo sexagesimo septimo. 20. In diebus illis congregauit Ionathas eos qui erant in Iudæa, vt expugnarent arcem, quæ est in Ierusalem: & fecerunt contra eam machinas multas. 21. Et abierunt quidam qui oderant gentem suam viri iniqui ad regem Demetrium, & renuntiauerunt ei quòd Ionathas obsideret arcem. 22. Et vt audiuit, iratus est: & statim venit ad Ptolemaidam, & scripsit Ionathæ ne obsideret arcem, sed occurreret sibi ad colloquium festinatum. 23. Vt audiuit autem Ionathas, iussit obsidere: & elegit de senioribus Israël, & de sacerdotibus, & dedit se periculo. 24. Et accepit aurum, & argentum, & vestem, & alia xenia multa, & abiit ad Regem Ptolemaidam, & inuenit gratiam in conspectu eius. Et interpellabant aduersus eum quidam iniqui ex gente sua. 26. Et fecit ei rex, sicut fecerant ei qui ante eum fuerant: & exaltauit eum in conspectu omnium amicorum suorum. 27. & statuit ei principatum sacerdotij, & quæcumque alia habuit priùs pretiosa, & fecit eum principem amicorum. 28. Et postulauit Ionathas à rege, vt immunem faceret Iudæam, & tres toparchias, & Samariam, & confines eius: & promisit ei talenta trecenta. 29. Et consensit rex: & scripsit Ionathæ epistolas de his omnibus, hunc modum continentes: 30. REX Demetrius fratri Ionathę salutem, & genti Iudæorum. 31. Exemplum epistolæ, quam scripsimus Lastheni parenti nostro de vobis misimus ad vos vt sciretis: 32. Rex Demetrius Lastheni parenti salutem. 33. Genti Iudæorum, amicis nostris, & conseruantibus quæ iusta sunt apud nos, decreuimus benefacere, propter benignitatem ipsorum, quam erga nos habent. 34. Statuimus ergo illis omnes fines Iudææ, & tres ciuitates, Lydan, & Ramathan, quæ additæ sunt Iudææ ex Samaria, & omnes confines earum, sequestrari omnibus sacrificantibus in Ierosolymis, pro his quæ ab eis priùs accipiebat rex per singulos annos, & pro fructibus terræ & pomorum. 35. Et alia quæ ad nos pertinebant decimarum & tributorum, ex hoc tempore remittimus eis: & areas salinarum, & coronas quæ nobis deferebantur. 36. omnia ipsis concedimus: & nihil horum irritum erit ex hoc, & in omne tempus. 37. Nunc ergo curate facere horum exemplum, & detur Ionathæ, & ponatur in monte sancto, in loco celebri. 38. Et videns Demetrius rex quòd siluit terra in conspectu suo, & nihil ei resistit, dimisit totum exercitum suum, vnumquemque in locum suum, excepto peregrino exercitu, quem contraxit ab insulis Gentium: & inimici erant ei omnes exercitus patrum eius. 39. Tryphon autem erat quidam partium Alexandri priùs: & vidit quoniam omnis exercitus murmurabat contra Demetrium, & iuit ad Emalchuel Arabem, qui nutriebat Antiochum filium Alexandri: 40. & assidebat ei, vt traderet eum ipsi, vt regnaret loco patris sui: & enuntiauit ei quanta fecit Demetrius, & inimicitias exercituum eius aduersus illum. Et mansit ibi diebus multis. 41. Et misit Ionathas ad Demetrium regem, vt eiiceret eos, qui in arce erant in Ierusalem, & qui in præsidiis erant: quia impugnabant Israël. 42. Et misit Demetrius ad Ionathan, dicens: Non hæc tantum faciam tibi, & genti tuæ: sed gloria illustrabo te, & gentem tuam, cùm fuerit opportunum. 43. Nunc ergo rectè feceris, si miseris in auxilium mihi viros: quia discessit omnis exercitus meus. 44. Et misit ei Ionathas tria millia virorum fortium Antiochiam: & venerunt ad regem, & delectatus est rex in aduentu eorum. 45. Et conuenerunt qui erant de ciuitate, centum viginti millia virorum, & volebant interficere regem. 46. Et fugit rex in aulam: & occupauerunt qui erant de ciuitate, itinera ciuitatis, & cœperunt pugnare. 47. Et vocauit rex Iudæos in auxilium, & conuenerunt omnes simul ad eum, & dispersi sunt omnes per ciuitatem: 48. & occiderunt in illa die centum millia hominum, & succenderunt ciuitatem, & ceperunt spolia multa in die illa, & liberauerunt regem. 49. Et viderunt qui erant de ciuitate, quòd obtinuissent Iudæi ciuitatem sicut volebant: & infirmati sunt mente sua, & clamauerunt ad regem cum precibus, dicentes: 50. Da nobis dextras, & cessent Iudæi oppugnare nos

& ciuitatem. 51. Et proiecerunt arma sua, & fecerunt pacem, & glorificati sunt Iudæi in conspectu regis, & in conspectu omnium qui erant in regno eius, & nominati sunt in regno: & regressi sunt in Ierusalem habentes spolia multa. 52. Et sedit Demetrius rex in sede regni sui: & siluit terra in conspectu eius. 53. Et mentitus est omnia quæcumque dixit, & abalienauit se à Ionatha, & non retribuit ei secundùm beneficia quæ sibi tribuerat, & vexabat eum valdè. 54. Post hæc autem reuersus est Tryphon, & Antiochus cum eo puer adolescens, & regnauit & imposuit sibi diadema. 55. Et congregati sunt ad eum omnes exercitus, quos disperserat Demetrius, & pugnauerunt contra eum: & fugit, & terga vertit. 56. Et accepit Tryphon bestias, & obtinuit Antiochiam: 57. & scripsit Antiochus adolescens Ionathæ, dicens: Constituo tibi sacerdotium, & constituo te super quatuor ciuitates, vt sis de amicis regis. 58. Et misit illi vasa aurea in ministerium, & dedit ei potestatem bibendi in auro, & esse in purpura, & habere fibulam auream: 59. & Simonem fratrem eius constituit ducem à terminis Tyri vsque ad fines Ægypti. 60. Et exiit Ionathas, & perambulabat trans flumen ciuitatis: & congregatus est ad eum omnis exercitus Syriæ in auxilium, & venit Ascalonem, & occurrerunt ei honorificè de ciuitate. 61. Et abiit inde Gazam: & concluserunt se qui erant Gazæ: & obsedit eam, & succendit quæ erant in circuitu ciuitatis, & prædatus est ea. 62. Et rogauerunt Gazenses Ionathan, & dedit illis dexteram: & accepit filios eorum obsides, & misit illos in Ierusalem: & perambulauit regionem vsque Damascum. 63. Et audiuit Ionathas quòd præuaricati sunt principes Demetrij in Cades, quæ est in Galilæa, cum exercitu multo, volentes eum remouere à negotio regni: 64. & occurrit illis: fratrem autem suum Simonem reliquit intra prouinciam. 65. Et applicuit Simon ad Bethsuram, & expugnabat eam diebus multis, & conclusit eos. 66. Et postulauerunt ab eo dextras accipere, & dedit illis: & eiecit eos inde, & cepit ciuitatem, & posuit in ea præsidium. 67. Et Ionathas & castra eius applicuerunt ad aquam Genesar, & ante lucem vigilauerunt in campo Asor. 68. & ecce castra alienigenarum occurrebant in campo, & tendebant ei insidias in montibus: ipse autem occurrit ex aduerso. 69. Insidiæ verò exurrexerunt de locis suis, & commiserunt prælium. 70. Et fugerunt qui erant ex parte Ionathæ omnes, & nemo relictus est ex eis, nisi Mathathias filius Absalomi, & Iudas filius Calphi, princeps militiæ exercitus. 71. Et scidit Ionathas vestimenta sua, & posuit terram in capite suo, & orauit. 72. Et reuersus est Ionathas ad eos in prælium, & conuertit eos in fugam, & pugnauerunt. 73. Et viderunt qui fugiebant partis illius, & reuersi sunt ad eum, & insequebantur cum eo omnes vsque Cades ad castra sua, & peruenerunt vsque illuc. 74. & ceciderunt de alienigenis in die illa tria millia virorum: & reuersus est Ionathas in Ierusalem.

vers. 1. Et rex Ægypti (Ptolemæus Philometor) *congregauit exercitum* (maximum & plurimum) *sicut arena, quæ est circa oram maris*, vt Syriam Alexandro genero suo eriperet, eamque regno suo, putà Ægypto adiiceret. Vide hîc, quàm ambitio regnandi sit inhumana & crudelis, vtpote quæ nec genero parcat.

vers. 2. *Verbis pacificis*, quasi generum suum Alexandrum inuisurus, eumque in regno confirmaturus, ac contra Demetrium, aliosque hostes tanto suo exercitu defensurus.

vers. 3. *Ponebat custodias militum*, id est, præsidium militare per quod ciuitates singulas sibi subiugabat, easque Alexandro genero suo adimebat.

vers. 10. *Quæsiuit enim me occidere*, prætexit hoc Philometor suæ perfidiæ causans, fingensque, quòd Alexander gener sibi socero necem per sicarios, vel venena machinaretur. Vera autem causa odij & belli erat, quòd regnum Syriæ Alexandro eripere, illudque suo Ægypti adiicere vellet: vnde & vtriusque regni sibi diadema

A imposuit v. 13. Quare licet ipse v. 9. promitteret regnum Demetrio æmulo Alexandri, tamen illud reuera ei conferre non intendebat, sed eo tantùm vti, quasi administro & Præfecto, vel vicerege. Iosephus tamen asserit Alexandrum reuera insidias struxisse Philometori. *Postquam*, inquit, *Ptolemaidem peruenit, minimum abfuit, quin præter omnem exspectationem, oppressus sit Ptolemæus, Alexandri insidiis, per Ammonium eius amicum, appetitus. Quibus detectis scripsit Alexandro, deposcens Ammonium ad sup-*
B *plicium, quod meritum aiebat propter structas sibi insidias. Qui cùm non dederetur, intellexit, ipsum Alexandrum earum fuisse authorem; & cœpit eum magno odio prosequi. Antiochenos autem iam ante infensos habebat Alexander, propter eumdem Ammonium, à quo plurimis affecti fuerant incommodis. Non tamen effugit pœnam Ammonius, turpiter, vt mulier cæsus, dum amictu feminco quærit latebras, vt in alio commentario diximus.*

Fides horum sit penes Iosephum, qui sæpè à S. Scrip. dissentit, vti & hîc facit, dum Philometorem ab ambitione regni Syriæ, quam ei Scrip.

Scrip. tribuit, purgare conatur, eo quòd Phi- A lometor Iudæorum foret amicus & fautor.

verſ. 11. *Et vituperauit eum*, magno probro & vituperio Philometor affecit Alexandrum generum suum, filiam suam ei vxorem eripiens, tradensque hosti Demetrio, ac simul regno eum spolians.

verſ. 17. *Et abstulit Zabdiel Arabs* (rex vel dynasta Arabiæ) *caput Alexandri, & misit Ptolemæo*, Philometori, vt eius gratiam iniret, ne ipse Arabiam sibi eriperet, vti Syriam eripuerat Alexandro. Iam enim videbat eum nouo regno auctum & magnis copiis instructum sibi imminere, nec se posse ei resistere.

verſ. 18. *Et rex Ptolemæus mortuus est in die tertia*, Vide hîc celerem in perfidum Philometorem vindictam Numinis. Regnum ille generi ambiuit, inuasit, occupauit; sed ad tres dumtaxat B dies à nece Alexandri illud possedit, illicò tam vita, quàm regno, bonisque omnibus à iusto iudice & vindice Deo spoliatus. Iustum enim fuit, vt Philometor inuadens regnum alienum Syriæ, amitteret suum Ægypti, & qui de Alexandri hostis sui cæsi capite lætabatur, de suo ipsius quoque interitu lætos redderet hostes suos. Addit Iosephus Philometorem ex vulneribus, quæ in nupero conflictu cum Alexandro acceperat obiisse anno regni sui circiter 35. qui fuit annus regni Græcorum 167. Audi eum lib. 13. c. 20. *Forte accidit, vt equus Ptolemæi consternatus barritu elephanti eum excuteret, prostratumque aggressi hostes vulneribus in caput inflictis in periculum extremum adducerent, ni ereptus esset interuentu satellitum. Attamen per integrum quatri-* C *duum sopitis sensibus nec loqui potuit, nec loquentes intelligere. Alexandri verò caput Zabelus Arabum dynasta recisum misit ad Ptolemæum, qui die quinta demum respirans à vulneribus, & ad se reuersus iucundissimo sibi rumore, simul & spectaculo capitis, ac mortis Alexandri pauit animum, & oculos. Nec ita multo pòst satiatus gaudio, percepto ex inimici interitu, & vitam ipse finiuit.*

Et Liuius. *Ptolemæus*, ait, *in caput grauiter vulneratus inter curationem, dum medici ossa terebrare contendunt, expirauit.*

Porrò mortuo Philometore milites eius, qui ab eo collocati erant in munitionibus id est, arcibus & vrbibus Syriæ perierunt & occisi sunt *ab his, qui erant intra castra*, id D est, à militibus, quos in castris suis habebat Demetrius, qui proinde occiso Alexandro consobrino & æmulo suo, mortuo quoque Philometore inuasore regnum Syriæ pacificè adiit totumque quietè possedit anno regni Græcorum 167.

Philometoris etymon. Denique Genebr. lib. 2. Chronol. Philometor, id est amator matris, inquit, dictus est per Antiphrasin, eò quòd ipse occiderit matrem, sicut auus eius dictus est Philopator, id est amator patris per Antiphrasin, eò quòd occiderit patrem Ptol. Euergetem. Hoc de Philopatore scribunt Appian. Iustin. & alij passim, sed de Philometore nullus veterum tale quid narrat, imò Pausanias in Atticis, asserit matrem Philometoris occisam esse ab eius fratre Alexandro, quem ipse excluso Philometore in regnum euexerat.

In diebus illis congregauit Ionathas eos, qui erant in Iudæa, vt expugnarent arcem, quæ est in Ierusalem, hæc enim adhuc tenebatur à militibus. Syris in ea iam pridem ab Antiocho collocatis. Licet enim Demetrius promisisset Ionathæ arcem Sionis tradere, si fœdus secum contra Alexandrum iniret, vt audiuimus c. 10. v. 6. & 32. tamen suum hoc promissum non præstitit, eò quòd Ionathas Demetrio prætulerit Alexandrum, cum eoque fœdus inierit. Ionathas ergo videns Demetrium bello contra Alexandrum implicitum occasione hac vsus arcem Sionis obsedit. verſ. 20.

Et dedit se periculo, Periculum enim erat, verſ. 23. ne rex Demetrius malè exciperet Ionatham, eò quòd suos mandato de soluenda obsidione arcis Sion non paruisset, sed Ionathas Deo confisus hoc periculum per magna dona, quæ regi detulit, discussit, iis enim eius gratiam iniit, adeò vt ab eo factus sit Aulicorum, & Principum Princeps, vt patet v. 26. & 27.

Et postulauit Ionathas à rege, vt immunem faceret Iudæam (à milite Syro & externo, à tributo & à quouis alio onere) *& tres toparchias*, verſ. 28. id est, præfecturas, siue vt Iosephus vocat, satrapias, quæ nominantur v. 34. repete immunes faceret, eò quòd Iudææ additæ subiectæque forent, promittens regi, si annueret, *talenta trecenta*.

Et consensit rex, tanto pretio illectus. verſ. 29.

Exemplum epistolæ, quam scripsimus Lastheni parenti nostro, Lasthenes hic fuit hospes ille Gni- verſ. 31. C dius, siue Cretensis, cui Demetrius senior conflicturus cum Alexandro Veles Demetrium hunc iuniorem filium suum commendauit, vt ex Iustino dixi c. 10. Quare Demetrio seniore in prælio occiso Lasthenes hic Demetrium eius filium è Creta cum exercitu in Syriam reduxit, eique patris regnum restituit teste Iosepho lib. 13. c. 8. & aliis. Quocirca Demetrius Lasthenem parentis loco coluit, eumque suum vicarium effecit, ac Syriæ, aliisque prouinciis præfecit. Ad eum ergo hîc scribit Demetrius rex, vt Iudæam à tributis, & oneribus faciat immunem, quod petebat Ionathas, ac exemplum literarum suarum ad Lasthenem datarum mittit ad Ionatham, vt à Lasthene beneficium regis exe- D cutioni mandari postulet. Aptè vocatus fuit *Lasthenes*, Græcè *Laasthenes*, id est, *lapidis robur* ait Pagnin. vel potiùs Laosthenes & per Crasin Lasthenes: Laosthenes enim Græcè idem est, quod Demosthenes, id est, populi robur & fortitudo. Talem enim decet esse Principem, qualis fuit hic Lasthenes, qui Demetrio regnum Syriæ, Syrisque suum regem fortitudine sua restituit.

Rex Demetrius Lastheni, Hoc est exemplum verſ. 32. litterarum Demetrij ad Lasthenem.

Et tres ciuitates, Græcè *νόμους*, quæ vox non verſ. 34. tam ædificia, quàm cœtus ciuium iisdem iuribus vtentes significat. ita Serar. Salianus & alij. Concedit Demetrius Ionathæ immunitatem non tantùm Iudææ, sed & trium ciuitatum, siue toparchiarum Samariæ, quas Demetrius pater eius Iudææ addixerat c. 10. a... ideoque casdem à Demetrio filio popofcerat Iona-

thas v. 28. ac Demetrius filius decretum patris secutus easdem Iudæis concessit & attribuit. Sed quænam sunt hæ tres ciuitates? nam in Latino textu tantùm nominantur duæ, scilicet Lyda, siue Diospolis, & Ramatha, quæ fuit Samuelis patria. Resp. Sanchez esse ipsam vrbem Samariam, quæ erat caput totius prouinciæ Samariæ. nam in prouincia Samariæ sitas fuisse hasce tres vrbes liquet ex textu hoc versu, & c. 10 v. 28.

Verùm Sept. Ioseph. Pagnin. Vatab. & alij ex Græco tertiam ciuitatem assignant Aphæremam, quam Adrichom in tribu Ephraim collocat iuxta Lydam. Sic enim habent Sept. *statuimus ergo illis fines Iudææ, & tres ciuitates, Apheremæ & Lydam & Ramatham, quæ additæ sunt Iudææ ex Samaritide, & omnia pertinentia ad ipsas omnibus sacrificantibus in Hierosolymis pro Regalibus, quæ ab eis priùs accipiebat Rex per singulos annos de fructibus terræ, & de fructibus arborum.*

Noster verò interpres Græcum ἀφαίρεμα. accepit vt nomen non proprium, sed appellatiuum significans sequestrationem, siue separationem. Vnde vertit *sequestrari*. Sensus ergo vulgatæ editionis est. q. d. trium ciuitatum iam dictarum, putà Lydæ, Ramathæ & Samariæ, atque confinium, id est, locorum illorum, quæ sub earum iurisdictione sunt, annui prouentus & redditus sequestrentur, id est, segregentur à tributis regiis, & apud aliquem quæstorem Iudæum deponantur, vt ad templi & sacerdotum sũptus applicentur, vt hac ratione compensentur damna, quæ singulis annis rex, regiique quæstores iis inferebant, dum ad suos, id est, profanos vsus transferebant tam illarum ciuitatum tributa, quàm arborum fructus, quæ priùs templi sumptibus destinata erant, iisque seruiebant.

Porrò mirum est Iosephum tribus hisce ciuitatibus, siue toparchiis tres alias addere, scilicet Gaddæam, Ioppen, & Samariam.

vers. 35. *Et areas salinarum*, Græcè λίμνας id est, *stagna* salinarum, quæ vox, ait Sanchez, docet, quomodo aqua salugınosa siue ex mari deriuata, siue ex puteis iugibus exhausta duretur, & concrescat. Neque enim in suo duratur naturali loco, sed in areis, lacubusque collecta. Ibi enim euaporat, & calore solis in sal concrescit. Sanè Romæ à sale via salaria nomen accepit, quod adhuc perdurat, quoniam illa sal in Sabinos portari consueuerat, ait Plinius lib. 31. c. 7. ac stipendium militare, mercesque quælibet dicta est salarium à sale, quod militibus & operariis pro mercede distribuebatur teste Plinio ibidem.

vers. 38. *Et videns Demetrius rex, quòd siluit terra in conspectu suo*, Occiso enim Alexandro & Philometore mortuo nullus erat, qui Syriam inuadere auderet, sed illa tota se subdidit Demetrio, quasi legitimo hæredi, regique suo. vnde tunc ipse se dedit otio & voluptatibus. quod videns Tryphon, Antiochum Alexandri filium suscitauit, qui Demetrium inertem & voluptuarium inuasit & regno expulit, vti Hannibalem eneruarunt, & perdiderunt Capuanæ deliciæ, ac Romanos Græcanicæ. Vnde illud dictum vetus: Græcia victa suum victorem vicit. Audi Iustinum lib. 36. *Recuperato regno Demetrius, & ipse successu rerum corruptus vitiis adolescentiæ in segnitiem labitur: tantumq; contemptum apud omnes inertiæ, quantum odium ex superbia pater habuerat, contraxit.*

Dimisit totum exercitum suum (patrium, quem scilicet pater eius Demetrius ex Syris, & Asiaticis sibi subditis collegerat) *excepto peregrino exercitu, quem contraxit* ab insulis gentium, putà ex Creta, Cypro, aliisque vicinis insulis. Fecit hoc, eo quòd hi eum in regnum induxissent. Lasthenes enim ex Creta eum in regnum cum copiis Cretensibus reuexerat. Verùm hac ratione offendit milites patrios, suos scilicet Syros & Asiaticos, eò quòd ægre ferrent, se à rege suo militia, & stipendiis militaribus spoliari: offendit quoque subditus suos, qui nolebant externum militem, ægreque ferebant, quòd ipse externis plus fideret, quàm suis subditis, quodque magnis sumptibus peregrinos aleret, cùm paruo pretio domesticos & subiectos conducere posset. Quocirca *inimici erant ei omnes exercitus patrum eius*, qui proinde ad Antiochum eius æmulum transierunt, ac pro eo pugnantes Demetrium regno expulerunt. Exosum enim habebant peregrinum militem, ideoque non rarò insolentem.

Discant hîc Principes subditos suus honorare, eisque fidere potiùs, quàm externis. Sic enim subditorum animos, amorem, fidem, & obedientiam sibi conciliabunt. ita fecit Alexander magnus, qui vt Persas à se victos, subactosque sibi conciliaret, Persicum habitum assumpsit. Persas in militiam conscripsit, suisque Ducibus Persides dedit vxores, ac Darij matrem, vxorem & filias miris honoribus & beneficiis affecit, teste Curtio.

Tryphon autem erat quidam partium Alexandri prius, Tryphon hic ab Appiano & aliis vocatur Diodorus, diciturque natione, vel educatione fuisse Apamæus, vir potens, astutus & ambitiosus. Hic videns exercitum Syriacum, & Asiaticum dimissum à Demetrio, eumdem sibi asciuit, vt per eum Antiocho filio Alexandri Velis, qui fuerat æmulus, hostisque Demetrij occisus à Philometore in speciem restitueret, sed reuera, vt ipse illud occuparet. Itaque factum est. Porrò Antiochum hunc Alexandri filium Appianus & alij pariter vocant Alexandrum. Denique Tryphon hic Antiochi *pupilli* (sic enim legendum est apud Iustinum lib. 36. pro *primigeni*) tutor paulò pòst eiusdem factus est tortor, vt eius regnum occuparet, sed modico tempore eo gauisus est; nam & ipse tertio pòst anno occisus est ab Antiocho Sedete fratre & successore Demetrij. ita Iosephus. vers. 39.

Et misit Ionathas ad Demetrium regem, vt eiiceret eos (milites Demetrianos) *qui in arce erant in Ierusalem*, qui occupabant arcem Sion. Hinc patet, Ionatham needum occupasse arcem Sion, imò obsidionem eius soluisse. Concessit tamen, vel potiùs promisit Demetrius se traditurum arcem Ionathæ, si ipse sibi milites suos ad suam tutelam mitteret. Subditi enim eius Antiocheni in ipsum insurrexerunt ad 120. millia, ex quibus milites ter mille vers. 41.

mille Iudæi à Ionatha submissi occiderunt A ceotum millia, ac Demetrium liberaruot, vt sequitur. Magna fuit hæc fortitudo, fama & gloria Iudæorum.

Vers. 46. AVLAM] putà palatium, siue arcem, in quam Demetrius confugerat.

Vers. 53. ET MENTITVS EST OMNIA, QVÆCVMQVE DIXIT] q. d. Demetrius videns, vel potiùs putaos se, suáque esse io tuto, fidem datam Ionathæ fefellit, cœpitque eum vexare & persequi. Magna fuit hæc Demetrij ingratitudo & perfidia, ob quam paulò pòst à Tryphone Pædagogo Antiochi prælio superatus & regno pulsus fuit, vt pote desertus à Ionatha & Iudæis, imò ab eis profligatus & cæsus, vt dicitur v. 56. Antiochus enim fœdus iniit cum Ionatha contra Demetrium, eúmque magnis honoribus auxit. Quare milites Syri, qui à Demetrio dimissi erant, ad Ionatham se B contulerunt, quibus Ionathas instructus Ascalonem, Gazam, aliásque vrbes expugnauit.

Vers. 56. ET ACCEPIT TRYPHON BESTIAS] putà elephantes, quos Demetrius in aciem eduxerat cum ceteris eius machinis bellicis, adeóque castris eum exuit, ET OBTINVIT ANTIOCHIAM, vrbem regiam, regníq; metropolim. Id fecit ope Ionathæ, quem proinde magnis honoribus auxit, ac ope exercitus Syriaci, qui à Demetrio dimissus ad Antiochũ eius æmulũ transierat. Porrò Ionathas pergẽs pro Antiocho pugnare adiutus exercitu eius Syriaco expugnauit Ascalonem, Gazam, aliásq; vrbes.

Vers. 58. DEDIT ET POTESTATEM BIBENDI IN AVRO] putà ex aureo poculo, scypho, phiala, vel calice. Reges enim Persarum & Asiæ aurum voluerunt sibi esse proprium. Vnde Xenophon C lib. 1. de exped. Cyri magnum dicit à rege Persarum beneficium concedi, si pet illum alicui liceat aureum collũ gestare torquem, aureas armillas, aureum acinacem: idem iterũ docet lib. 1. Cyrop. Procopius lib. 1. de bello Persico negat cuiquam licere aureo vti annulo, aut fibula, aut zona, nisi regis cõcessu. Hinc & Esther c. 6. concessum est Mardochæo ab Assuero rege, vt torquem gestaret aureum. Idẽ promisit Balthasar, Dan. c. 5. illi, qui literas in pariete descriptas explicaret, & lib. 3. Esdræ c. 3. illi, cuius sermo fuerit sapientior cõcedendũ dicitur à Dario rege, vt induatur purpura, & vt in auro bibat, & super aurum dormiat, & currum aureo fræno & torquẽ aureum gestet.

Vers. 60. PERAMBVLABAT TRANS FLVMEN (Iudææ, D putà trans Iordanem) CIVITATES.

Vers. 62. ET PERAMBVLAVIT REGIONEM (Ionathas, quasi victor, & triumphator omnia sibi & Antiocho subiugans, ac Demetrio adimens) VSQVE AD DAMASCVM] Hoc enim significat *tò perambulauit*, vt dixit Zachar. 1. v. 11.

Vers. 63. ET AVDIVIT IONATHAS, QVÒD PRÆVARICATI SVNT PRINCIPES DEMETRII IN CADES, QVÆ EST IN GALILÆA] quòd scilicet Demetriani sollicitarent incolas Cades & Galilæos ad rebellandum Ionathæ & subiiciendum se Demetrio. Fecerunt hoc eo consilio, vt Ionatham è Syria & Damasco, vbi omnia subiugabat sibi, & Antiocho reuocarẽt in Galilæam, ne alieoa foris consectans sua domi perderet: VOLENTES EVM AMOVERE REGNI] scilicet negotia regni Syriæ pro Antiocho curaret & promoueret, sed sua in Galilæa custodiret. Vnde Iosephus: *Cùm vellent*, inquit, *abstrahere Ionatham à Syria, laturum opem Galilæis suæ ditionis hominibus*.

Nota, *præuaricari* in Scrip. est rebellare & rebellionem concitare: hoc enim est Heb. מרד *marad*. sic 4. Reg. 1. 1. dicitur rex & populus Moab præuaricatus in regem Israel, id est, rebellasse illi, cui anteà subditus fuerat, eique solitum negasse tributum. Porrò Salianus opinatur pro *præuaricati sunt* legendum *præparati sunt*: hoc enim significat Græcum παρῆσαν, id est, astiterunt: sed videtur Noster legisse παρηνόμησαν, vel παρέβησαν, id est, *præuaricati sunt*.

Vers. 64. ET OCCVRRIT ILLIS (Ionathas, cum eisque conflixit, vt dicetur v. 68) FRATREM AVTEM SVVM RELIQVIT INTRA PROVINCIAM] scilicet, intra Iudæam, vt eam tutaretur; Simon autẽ expugnauit Bethsuram, quæ insignis erat munitio iuxta Ierusalem v. 66.

Vers. 67. ET IONATHAS ET CASTRA EIVS APPLICVERVNT AD AQVAM GENEZAR] scilicet, ad stagnum Genezareth, quod & mare Galilææ, vel mare Tiberiadis dicitur.

Vers. 68. ET ECCE CASTRA ALIENIGENARVM (hostium Demetrianorum suscitantium incolas Cades ad rebellandũ Ionathæ v. 63.) OCCVRREBANT IN CAMPO, Græcè in campum.

Vers. 70. ET FVGERVNT, QVI ERANT EX PARTE IONATHÆ] vt pote circumuenti ab hostibus ex insidiis, quas non prævideraut, prodeuntibus: hisce enim territi fugerunt veriti, ne interciperenti in medio contrucidarentur, ait Iosephus.

ET NEMO EX EIS RELICTVS EST NISI MATHATHIAS FILIVS ABSOLOMI, ET IVDAS FILIVS CALPHAI, PRINCEPS (Græcè *Principes*: ambo enim erant Duces) MILITIÆ EXERCITVS] intellige cum aliquot sibi familiaribus generosioribus, proximísq; asseclis: Vnde Iosephus ait cum eis mãsisse 50. milites, qui à desperatione, inquit, sũpta audacia tãto impetu aduersã hostium frontẽ impulerunt, vt territi, quasi furẽtibus cederẽt. Quomodo enim duo soli totã hostium vim sustinuissent? ita Serar.

Vers. 71. ET SCIDIT IONATHAS VESTIMENTA SVA, ET POSVIT TERRAM IN CAPITE SVO] puluerem inspersit capiti suo in signũ doloris & pœnitentiæ, itaq; toto corde cõpunctus supplex ORAVIT Deum, vt in re tam arcta, & quasi desperata solitã opem ferret. Quare cum paucis quasi leo irruẽs in hostes eos cecidit, & fudit. Quod vidẽtes eius socij è fuga ad eum reuersi hostes persecuti ex eis ceciderunt tria millia. Laudat S. Ambr. lib. 1. officiorũ c. 41. Ionathæ animum & fortitudinẽ, quòd solus aciem inclinatã restituerit & victoriam deperditã recuperauerit. *Ionathas*, ait, *parua manu aduersus exercitus regios pugnans, desertus a suis & cum duobus tantũ, relictus reparauit bellũ, auertit hoste, fugitantes suos ad societatẽ reuocauit triumphi.*

Moral. Disce hîc quantũ in bellis, rebúsque arduis valeat Ducis constantia & magnanimitas, adeò vt milites suos iã victos faciat victores. Vnde illud: Fortior est exercitus ceruorũ

Duce leone, quàm leonum Duce ceruo. Nam vt ait Vegetius lib. 3. de re milit. c. 25. *si pars exercitus fugerit, minimè desperandum, cùm in eiusmodi necessitate, ducis constantia totam sibi possit vendicare victoriam. Innumerabilibus hoc accidit bellis, & pro superioribus sunt habiti, qui minimè desperarunt. Nam in simili conditione fortior creditur, quem aduersa non frangunt. Prior ergo de cæsis hostibus spolia capiat, & quod ipsi dicunt, colligat campum, prior clamore, ac buccinis exultare videatur. Hæc fiducia perterrebit inimicos, & suis fiduciam geminabit, quasi victor ex omni parte discesserit.*

Exempla dat Iulius Frontinus lib. 2. de stratagematis c. 8. *Furius Agrippa*, inquit, *consul cedente cornu, signum militare ereptum signifero, in hostes Hernicos, & in Æquos misit: quo facto eius prælium restitutum est. Summa enim alacritate Romani ad recipiendum signum incubuerunt. T. Quintius Capitolinus Cos. signum in hostes Phaliscos eiecit, militésque id repetere iussit. M. Furius Camillus Tr. Mil. consulari potestate, cunctante exercitu, arreptum manu signiferum in*

A *hostes Volscos, & Latinos traxit, ceteros puduit non sequi. Saluius Pelignus, bello Persico idem fecit. Q. Furius, auerso exercitu, cùm occurrisset, affirmauit non recepturum se in castra quemquam, nisi victorem, reductísque in aciem victoria potitus est. Scipio apud Numantiam, cùm auersum suum videret exercitum, pronunciauit sibi pro hoste futurum, quisquis in castra redisset.* Ac mox his maiora subiungens addit: *M. Attilius Consul bello Samnitico, ex acie refugientibus in castra militibus aciem suorum opposuit, affirmans secum, & cum bonis ciuibus dimicaturos eos, nisi cum hostibus maluissent, ea ratione vniuersos in*
B *aciem reduxit. L. Sylla cedentibus iam legionibus exercitus Mithridatico, ductu Archelai, stricto gladio in primam aciem procurrit, appellánsque milites, dixit: Si quis quæsisset, vbi Imperatorem reliquissent, responderent pugnantem in Bœotia. cuius rei pudore vniuersi eum secuti sunt. Iulius Cæsar ad Mundam suis referentibus pedem, equum suum abduci à conspectu suo iussit, & in primam aciem pedes prosiluit: milites dum destituere Imperatorem erubescunt, redintegrarunt prælium.*

CAPVT DVODECIMVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

IOnathas fœdus cum Romanis & Lacedæmoniis renouat. Mox v. 24. exercitum Demetrij profligat, Arabésque fugat. Inde v. 33. Simon Ioppen, aliásque vrbes præsidiis communit. Denique v. 39. Tryphon perfidè Ionatham quasi amicum inuitans capit, carcerique mancipat.

1 ET vidit Ionathas quia tempus eum iuuat, & elegit viros, & misit eos Romam,
statuere & renouare cum eis amicitiam: 2. & ad Spartiatas, & ad alia lo-
ca misit epistolas secundùm eamdem formam. 3. Et abierunt Romam, & in-
trauerunt curiam, & dixerunt: Ionathas summus sacerdos, & gens Iudæorum mi-
serunt nos, vt renouaremus amicitiam & societatem secundùm pristinum. 4. Et
dederunt illis epistolas ad ipsos per loca, vt deducerent eos in terram Iuda cum
pace. 5. Et hoc est exemplum epistolarum, quas scripsit Ionathas Spartiatis:
6. IONATHAS summus sacerdos, & seniores gentis, & sacerdores, & reliquus
populus Iudæorum, Spartiatis fratribus salutem. 7. Iampridem missæ erant
epistolæ ad Oniam summum sacerdotem ab Ario, qui regnabat apud vos, quo-
niam estis fratres nostri, sicut rescriptum continet, quod subiectum est. 8. Et
suscepit Onias virum, qui missus fuerat, cum honore: & accepit epistolas, in
quibus significabatur de societate & amicitia: 9. Nos, cùm nullo horum indi-
geremus, habentes solatio sanctos libros, qui sunt in manibus nostris, 10. ma-
luimus mittere ad vos renouare fraternitatem, & amicitiam, ne fortè alieni efficia-
mur à vobis: multa enim tempora transierunt, ex quo misisti ad nos. 11. Nos
ergo in omni tempore sine intermissione in diebus solemnibus, & ceteris quibus
oportet, memores sumus vestri in sacrificiis quæ offerimus, & in obseruationibus,
sicut fas est & decet meminisse fratrum. 12. Lætamur itaque de gloria vestra.
13. Nos autem circumdederunt tribulationes, & multa prælia, & impugnauerunt
nos reges, qui sunt in circuitu nostro. 14. Noluimus ergo vobis molesti esse, ne-
que ceteris sociis & amicis nostris, in his præliis. 15. habuimus enim de cælo auxi-
lium, & liberati sumus nos, & humiliati sunt inimici nostri. 16. Elegimus itaque
Numenium Antiochi filium, & Antipatrem Iasonis filium, & misimus ad Romanos
renouare cum eis amicitiam & societatem pristinam. 17. Mandauimus itaque eis vt
veniant etiam ad vos, & salutẽt vos; & reddant vobis epistolas nostras de innouatione

fraternitatis nostræ. 18. Et nunc benefacietis respondentes nobis ad hæc. 19. Et
hoc est rescriptum epistolarum, quod miserat Oniæ: 20. Arius, rex Spartiata-
rum, Oniæ sacerdoti magno salutem. 21. Inuentum est in scriptura de Spar-
tiatis & Iudæis, quoniam sunt fratres, & quòd sunt de genere Abraham. 22. Et
nunc ex quo hæc cognouimus, benefacitis scribentes nobis de pace vestra. 23. Sed
& nos rescripsimus vobis: Pecora nostra & possessiones nostræ, vestræ sunt; &
vestræ nostræ: mandauimus itaque hæc nuntiari vobis. 24. Et audiuit Iona-
thas, quoniam regressi sunt principes Demetrij cum exercitu multo supra quàm
priùs, pugnare aduersus eum. 25. & exiit ab Ierusalem, & occurrit eis in Ama-
thite regione: non enim dederat eis spatium vt ingrederentur regionem eius.
26. Et misit speculatores in castra eorum: & reuersi renuntiauerunt quòd con-
stituunt superuenire illis nocte. 27. Cùm occidisset autem sol, præcepit Iona-
thas suis vigilare, & esse in armis paratos ad pugnam tota nocte, & posuit custo-
des per circuitum castrorum. 28. Et audierunt aduersarij quòd paratus est Iona-
thas cum suis in bello: & timuerunt, & formidauerunt in corde suo: & accende-
runt focos in castris suis. 29. Ionathas autem, & qui cum eo erant, non cogno-
uerunt vsque mane: videbant autem luminaria ardentia: 30. & secutus est eos
Ionatas, & non comprehendit eos: transierunt enim flumen Eleutherum. 31. Et
diuertit Ionathas ad Arabas, qui vocantur Zabadæi, & percussit eos, & acce-
pit spolia eorum. 32. Et iunxit, & venit Damascum, & perambulabat omnem
regionem illam. 33. Simon autem exiit, & venit vsque ad Ascalonem, & ad
proxima præsidia: & declinauit in Ioppen, & occupauit eam. (34. audiuit
enim quòd vellent præsidium tradere partibus Demetrij) & posuit ibi custodes vt
custodirent eam. 35. Et reuersus est Ionathas, & conuocauit seniores populi &
cogitauit cum eis ædificare præsidia in Iudæa, 36. & ædificare muros in Ieru-
salem, & exaltare altitudinem magnam inter medium arcis & ciuitatis, vt sepa-
raret eam à ciuitate, vt esset ipsa singulariter, & neque vendant. 37. Et con-
uenerunt, vt ædificarent ciuitatem: & cecidit murus, qui erat super torrentem
ab ortu solis, & reparauit eum, qui vocatur Caphetetha: 38. & Simon ædifica-
uit Adiada in Sephela, & muniuit eam, & imposuit portas & seras. 39. Et
cùm cogitasset Tryphon regnare Asiæ, & assumere diadema, & extendere ma-
num in Antiochum regem: 40. timens ne fortè non permitteret eum Iona-
thas, sed pugnaret aduersus eum, quærebat comprehendere eum, & occidere.
Et exurgens abiit in Bethsan. 41. Et exiuit Ionathas obuiàm illi cum quadra-
ginta millibus virorum electorum in prælium, & venit Bethsan. 42. Et vidit
Tryphon quia venit Ionathas cum exercitu multo vt extenderet in eum manus, ti-
muit. 43. & excepit eum cum honore, & commendauit eum omnibus amicis
suis, & dedit ei munera: & præcepit exercitibus suis vt obedirent ei, sicut sibi.
44. Et dixit Ionathæ: vt qoid vexasti vniuersum populum, cùm bellum nobis
non sit? 45. Et nunc remitte eos in domos suas: elige autem tibi viros paucos,
qui tecum sint, & veni mecum Ptolemaidam, & tradam eam tibi, & reliqua præ-
sidia, & exercitum, & vniuersos præpositos negotij, & conuersus abibo: prop-
terea enim veni. 46. Et credidit ei, & fecit sicut dixit: & dimisit exercitum,
& abierunt in terram Iuda. 47. Retinuit autem secum tria millia virorum: ex
quibus remisit in Galilæam duo millia, mille autem venerunt cum eo. 48. Vt
autem intrauit Ptolemaidam Ionathas, clauserunt portas ciuitatis Ptolemenses:
& comprehenderunt eum: & omnes, qui cum eo intrauerant, gladio interfece-
runt. 49. Et misit Tryphon exercitum & equites in Galilæam, & in campum
magnum, vt perderent omnes socios Ionathæ. 50. At illi cùm cognouis-
sent quia comprehensus est Ionathas, & periit, & omnes qui cum eo erant, hor-
tati sunt semetipsos, & exierunt parati in prælium. 51. Et videntes hi, qui in-
secuti fuerant, quia pro anima res est illis, reuersi sunt: 52. illi autem venerunt
omnes cum pace in terram Iuda. Et planxerunt Ionathan, & eos qui cum ipso fue-
rant, valdè: & luxit Israel luctu magno. 53. Et quæsierunt omnes gentes, quæ
erant in circuitu eorum, conterere eos, dixerunt enim: 54. Non habent princi-
pem, & adiuuantem: nunc ergo expugnemus illos, & tollamus de hominibus me-
moriam eorum.

Vers. 1. ET VIDIT IONATHAS, QVIA TEMPVS EVM A IVVAT] quo post heroica facta, torque victorias ingens nominis eius fama percrebuerat apud Romanos, & Spartiatas vt ambirent cum eo inire amicitiam, & fœdus.

Vers. 2. ET AD SPARTIATAS] incolas Spartæ, qui & Lacones siue Lacedæmonij sunt dicti, & fuere posteri Heraclidarum (sociorum Herculis) Agidæ nominati: quos Lycurgus suis legibus ad mitam politiam, temperantiam, & fortitudinem euexit, ideoque Lacones pro libertate Spartæ omni æuo acerrimè certarunt, & etiamnum cum Turca certant. Licet enim ei tributum pendant, tamen vrbem, arcemque suam ab omni Turcarum præsidio liberam seruant, & constantissimè tuentur.

Vers. 7. IAMPRIDEM MISSÆ ERANT EPISTOLÆ AD ONIAM SVMMVM SACERDOTEM (Pontificem) AB ARIO, QVI REGNABAT APVD VOS] B Arius hic fuit inter Agidarum reges quartus à fine, qui multa contra Pyrrhum Epiri, & Antigonum Macedoniæ reges prælia commisit, atque ad Oniam Pontificem sociales, & fœderales dedit literas, quæ recitantur v. 20.

Vers. 9. NOS CVM NVLLO HORVM INDIGERAMVS HABENTES SOLATIO SANCTOS LIBROS.] Posterior pars dat causam prioris q. d. ideò non indiguimus vestra ope, nec eam implorauimus, quia hanc præstiterunt nobis libri Mosis, & prophetarum qui nobis certo promittunt in rebus arctis, & desperatis Dei auxilium si ei fideliter seruiamus, eumque inuocemus. Deum ergo inuocantes, & adiutorem habentes homines auxiliatores non quæsiuimus.

Vers. 11. IN OBSERVATIONIBVS] sacrorum rituum fe- C storum, & orationum. Vnde Græca clariùs habent *in obsecrationibus.*

Vers. 21. INVENTVM EST IN SCRIPTVRA (non sacra, licet id quoque velit Iosephus lib. 13. c. 9. sed profana, puta in historiis, & Chronicis Spartiatarum) DE SPARTIATIS ET IVDÆIS QVONIAM (quòd) SVNT FRATRES, ET QVOD SVNT DE GENERE ABRAHAM] Spartiatæ enim iactabant se prognatos ex Abraham per Ceturam, quæ fuit tertia Abrahæ vxor Genes. 25. t. ita Iosephus, licet alij putent Spartiatas ab Abraham per Agar, & Ismaëlem descendere. Plures huius cognationis Spartiatarum cum Iudæis coniecturas affert Serarius hic pag. 753. in medio, quarum prima est magna similitudo vtrorumque tum in legibus, vti notauit Clemens Alex. 1. Strom. tum in institutis, præser- D timque ablutionibus quotidianis, in vnctionibus, de quibus Strabo lib. 3. tum in constantia, robore, & fortitudine bellica. Denique cùm Nabuchodonosor obsedit Tyrum multi incolarum profugerunt in Cyprum, Macedoniam, Græciamque, ait S. Hier. in c. 23. Isaiæ. Idem fecisse Iudæos obsessa ab eodem vicina Ierosolyma planè credibile est. Vnde idem S. Hier. in epist. ad Ephesios Ephesum dictam asserit ab Hebr. פתן *chephets*, id est voluntas, beneuolentia. Atque hac de causa Spartæ multi degebant Iudæi qui cum Spartiatis coniugia inibant.

Vers. 23. POSSESSIONES NOSTRÆ VESTRÆ SVNT, ET VESTRÆ NOSTRÆ] Formula est loquendi, significandique se esse amicos q. d. Spartiatæ sunt amici Iudæorum; ideoque possessiones suas eis offerunt, & possessiones ipsorum suas æstimant; Amicorum enim omnia sunt communia. Addit Iosephus litteras has Spartiatarum obsignatas fuisse proprio vrbis eorum sigillo, quod erat signum aquilæ, quæ vnguibus tenebat draconem.

REGRESSI SVNT PRINCIPES DEMETRII CVM EXERCITV MVLTO SVPRA QVAM PRIVS] id est multò maiore quàm priùs fuerat, vt dedecus fugæ præcedentis abolerent Ionatham que validiùs oppugnarent Vers. 24.

ET OCCVRRIT EIS IN AMATHITE REGIONE] Regio hæc est pars Syriæ, & confinis, imò terminus Iudææ, vt patet 3. Reg. 8. 65. & lib. 4. c. 14. 15. sita est iuxta Libanum, & Damascum. Tota ergo hæc regio dicitur Amath, vel Emath, aut Hamath, vel Hemath, indeque Amathites, vel Hemathites. Prudenter hoc fecit Ionathas, vt extra Iudæam suam in Syria cum hostibus confligeret. Militare enim præceptum est cum hoste confligendum esse in terra non propria, sed hostili, vt illam nó tuam vastes. Sic Scipio sub idem hoc tempus noluit confligere cum Hannibale in Italia, sed traiecit in Africam, eoque auocauit Hannibalem, ac tandem Carthaginem ipsam expugnauit. Vers. 25.

ET ACCENDERVNT FOCOS IN CASTRIS SVIS] vt simularent Demetriani se in castris degere, & vigilare, non verò fugere; ne si Ionathas aduerteret eos fugere fugientes insequeretur. Idem fecit Hannibal focorum excitatione fallens Romanos sua castra cingentes, & ex eorum manibus elabens. Vers. 28.

COGITAVIT IONATHAS EX ALTARA ALTITVDINEM INTER MEDIVM ARCIS, ET CIVITATIS VT SEPARARET EAM A CIVITATE, VT ESSET IPSA SINGVLARITER, ET NEQVE EMANT, NEQVE VENDANT] Ionathas videns arcem Sion à Demetrianis infessam ob munitionem ægrè à se posse expugnari, erexit murum altum inter arcem, & vrbem Ierusalem, eoque seclusit arcem ab vrbe vt ipsa esset singularis, id est solitaria, nec vllum haberet cum vrbe commercium, adeoque potestatem sua vendendi & emendi in vrbe eis ademit: qoa tatione eos ad tantam famem adegit, vt cogerentur se dedere, vt patebit c. seq. v 49. & 50. Vers. 36.

ET CVM COGITASSET TRYPHON REGNARE (dominari) ASIÆ] nimirum facere se te- gem Asiæ occiso Antiocho rege pupillo, cuius ipse erat tutor. Vers. 39.

ET EXVRGENS ABIIT IN BETHSAN] quæ posteà Schytopolis est dicta, sitaque iuxta Tyberiadem. Vers. 40.

VENI MECVM PTOLIMAIDAM ET TRADAM EAM TIBI] Hæc enim ciuitas confinis erat Iudææ, ideoque à Demetrio promissa fuerat Ionathæ cap. 10 39. Vide hîc perfidiam, dolum, & insidias Tryphonis. Vers. 45.

ET CREDIDIT EI] Nimis facilè Ionathas vir simplicis, candidique animi credidit versipelli, & perfido Tryphoni: quare temerè dimisit exercitum ideoque captus ab eo, & occisus est. Vers. 46.

VIDENTES HI, QVI INSECVTI FVERANT (milites Tryphonis) QVIA PRO ANIMA RES Vers. 51.

A ESTILLIS (id est quod Iudæi pro vita sua pugnaturi sint vsque ad mortem) REVERSI SVNT] Nam cum desperatis, aut animo resolutis, qui scilicet, aut vincere, aut mori decreuerunt periculosissimè pugnatur, nec nisi cum certo magnæ cladis accipieodæ discrimine, vti docet Vegetius, & Iulius Frontinus lib. 2. de stratagematibus c. 6. cuius titulus est; *De mittendo hoste, ne clausus prælium ex desperatione redintegret*, vbi idipsum multis exemplis confirmat. *L. Martius*, inquit, *cui duobus Scipionibus occisis, exercitus imperium detulit, cùm circumuenti ab eo Pœni, ne inulti morerentur, acriùs pugnarent, laxatis manipulis, & concesso fugæ spatio, dissipatos sine periculo suorum trucidauit. C. Cæsar Germanos inclusos, ex desperatione fortiùs pugnantes, emitti iussit, fugientesque aggressus est. Hannibal cùm ad Trasimenum inclusi Germani acerrimè pugnarent, deductis ordinibus fecit eis abeundi potestatem, euntesque sine suorum sanguine strauit.* B *Antigonus Rex Macedonum Aetolis, qui in obsidionem ab eo compulsi, fame vrgebantur, statuerántque eruptione facta commori, viam fugæ dedit, atque ita infracto impetu eorum, insecutos auersos cecidit. Themistocles victo Xerce, volentes suos pontem rumpere prohibuit, cùm docuisset potiùs esse, eum expelli ex Europa, quàm cogi ex desperatione pugnare. Idem misit ad eum, qui indicaret, in quo periculo esset nisi fugam maturaret.* Vide dicta 2. Reg. 2. v. 26. ad illa, *An ignoras quod periculosa sit desperatio?*

Nota hæc omnia fusiùs narrati à Iosepho Appiano, & Iustino libro 35. & 36 in quibus tamen nonnulla sunt, quæ à narratione S. Scrip. hoc loco dissentiunt in quibus proinde planè fides vacillat. Atque vt videas quã Gentiles Iudæis infensi eorum res vel ignorarint, vel deprauerint, Iustinus citato lib. 36. ita de Iudæis scribit: *Fuit Iudæis origo Damascena, quæ Syriæ nobilissima ciuitas est: vnde & Syriis regibus genus ex regina Semiramide fuit. Nomen vrbi à Damasco rege inditum: in cuius honore, Syri sepulchrum Arathis vxoris eius pro templo coluere, deamque exinde sanctissimæ religionis habent. Post Damascum Abraham, Moses, Israël reges fuere. Sed Israëlem felix decem filiorum prouentus maioribus suis clariorem fecit. Itaque populum in decem regna diuisum filiis tradidit, omnésque ex nomine Iuda, qui post diuisionem decesserat, Iudæos appellauit: colique eius memoriam ab omnibus iussit.* vbi plures vides errores, & figmenta quàm sententias, sed falsiora his subiicit dicens Ioseph filium Iacob fuisse magnum, additque: *Filius eius* (Iosephi) *fuit Moses, quem etiam præter paternæ scientiæ hæreditatem, formæ pulchritudo commendabat. Sed cùm scabiem Ægyptij, & pruriginem paterentur, responso moniti, eum cum ægris, ne pestis ad plures serperet, terminis Ægypti pellunt. Dux igitur exulum factus, sacra Ægyptiorum furto abstulit: quæ repetentes armis Ægyptij, domum redire tempestatibus compulsi sunt.*

Et non multis interiectis: *Et quoniam metu contagionis pulsos se ab Ægypto meminerant, ne eadem causa inuisi apud incolas forent, cauerunt, ne cum peregrinis communicarent: quod ex causa factum, paulatim in disciplinam, religionémque conuertit. Post Mosen etiam filius Aruas, sacerdos sacris Ægyptiis, mox rex creatur: sempérque exinde hic mos apud Iudæos fuit, vt eosdem & reges, & sacerdotes haberent: quorum iustitia religione permixta, incredibile quantum conualuere.*

Quid hisce mendaciis agglomeratis, & condensatis falsius dici potest?

CAPVT DECIMVMTERTIVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Ionathæ capto succedit frater Simon, qui Tryphoni pro Ionatha lytrum centum talentorum, & duos eius filios obsides poscenti misit & persoluit: sed iis acceptis perfidus Tryphon Ionatham cum filiis occidit Idem mox v. 31. interficit Antiochum pupillum sibi commissum, regnúmque eius occupat. Quare contra eum Simon Iudææ vrbes communit, fœdúsque cum Demetrio Tryphonis æmulo sancit. Denique v. 43. Gazam, & v. 49. arcem Sion fame expugnat, ac Ioannem filium suum exercitus præficit.

1. ET audiuit Simon quòd congregauit Tryphon exercitum copiosum, vt veniret
in terram Iuda, & attereret eam. 2. Videns quia in tremore populus est, &
in timore, ascendit Ierusalem, & congregauit populum: 3. & adhortans dixit:
Vos scitis quanta ego, & fratres mei, & domus patris mei, fecimus pro legibus &
pro sanctis prælia, & angustias quales vidimus: 4. horum gratia perierunt fratres
mei omnes propter Israël, & relictus sum ego solus. 5. Et nunc non mihi contingat parcere animæ meæ in omni tempore tribulationis: non enim melior sum fratribus meis. 6. Vindicabo itaque gentem meam, & sancta, natos quoque nostros, & vxores: quia congregatæ sunt vniuersæ gentes conterere nos inimicitiæ gratia. 7. Et accensus est spiritus populi simul vt audiuit sermones istos. 8.
& responderunt voce magna dicentes: Tu es dux noster loco Iudæ & Ionathæ fratris tui: 9. pugna prælium nostrum: & omnia quæcumque dixeris nobis, faciemus. 10. Et congregans omnes viros bellatores, accelerauit

consummare vniuersos muros Ierusalem, & muniuit eam in gyro. 11. Et misit Ionathan filium Absalomi, & cum eo exercitum nouum, in Ioppen; & eiectis his, qui erant in ea, remansit illic ipse. 12. Et mouit Tryphon à Ptolemaïda cum exercitu multo, vt veniret in terram Iuda, & Ionathas cum eo in custodia. 13. Simon autem applicuit in Addus contra faciem campi. 14. Et vt cognouit Tryphon quia surrexit Simon loco fratris sui Ionathæ: & quia commissurus esset cum eo prælium, misit ad eum legatos, dicens: 15. Pro argento, quod debebat frater tuus Ionathas in rationo regis, propter negotia quæ habuit, detinuimus eum. 16. Et nunc mitte argenti talenta centum, & duos filios eius obsides, vt non dimissus fugiat à nobis, & remittemus eum. 17. Et cognouit Simon quia cum dolo loqueretur secum, iussit tamen dari argentum, & pueros: ne inimicitiam magnam sumeret ad populum Israël, dicentem: 18. Quia non misit ei argentum, & pueros, propterea periit. 19. Et misit pueros, & centum talenta: & mentitus est, & non dimisit Ionathan. 20. Et post hæc venit Tryphon intra regionem, vt contereret eam: & gyrauerunt per viam quæ ducit Ador: & Simon, & castra eius ambulabant in omnem locum quocumque ibant. 21. Qui autem in arce erant, miserunt ad Tryphonem legatos, vt festinaret venire per desertum, & mitteret illis alimonias. 22. Et parauit Tryphon omnem equitatum, vt veniret illa nocte: erat autem nix multa valdè, & non venit in Galaaditim. 23. Et cùm appropinquasset Bascaman, occidit Ionathan & filios eius illic. 24. Et conuertit Tryphon, & abiit in terram suam. 25. Et misit Simon, & accepit ossa Ionathæ fratris sui, & sepeliuit ea in Modin ciuitate patrum eius. 26 Et planxerunt eum omnis Israël planctu magno, & luxerunt eum dies multos. 27. Et ædificauit Simon super sepulchrum patris sui & fratrum suorum ædificium altum visu, lapide polito retrò & antè: 28. Et statuit septem pyramidas, vnam contra vnam patri & matri, & quatuor fratribus: 29. & his circumposuit columnas magnas; & super columnas arma, ad memoriam æternam; & iuxta arma naues sculptas, quæ viderentur ab omnibus nauigantibus mare. 30. hoc est sepulchrum, quod fecit in Modin, vsque in hunc diem. 31. Tryphon autem cùm iter faceret cum Antiocho rege adolescente, dolo occidit eum. 32. Et regnauit loco eius, & imposuit sibi diadema Asiæ, & fecit plagam magnam in terra. 33. Et ædificauit Simon præsidia Iudææ, muniens ea turribus excelsis, & muris magnis, & portis, & seris: & posuit alimenta in munitionibus. 34. Et elegit Simon viros, & misit ad Demetrium regem, vt faceret remissionem regioni: quia actus omnes Tryphonis per direptionem fuerant gesti. 35. Et Demetrius rex ad verba ista respondit ei, & scripsit epistolam talem: 36. Rex Demetrius Simoni summo sacerdoti: & amico regum, & senioribus & genti Iudæorum, salutem. 37. Coronam auream, & bahem, quam misistis, suscepimus: & parati sumus facere vobiscum pacem magnam, & scribere præpositis regis remittere vobis quæ indulsimus. 38. Quæcumque enim constituimus, vobis constant. Munitiones, quas ædificastis, vobis sint. 39. remittimus quoque ignorantias, & peccata vsque in hodiernum diem, & coronam quam debebatis: & si quid aliud erat tributarium in Ierusalem, iam non sit tributarium. 40. Et si qui ex vobis apti sunt conscribi inter nostros, conscribantur, & sit inter nos pax. 41. Anno centesimo septuagesimo ablatum est iugum Gentium ab Israël. 42. Et cœpit populus Israël scribere in tabulis & gestis publicis, anno primo sub Simone summo sacerdote, magno duce, & principe Iudæorum. 43. In diebus illis applicuit Simon ad Gazam, & circumdedit eam castris, & fecit machinas, & applicuit ad ciuitatem, & percussit turrem vnam, & comprehendit eam. 44. Et eruperant qui erant intra machinam in ciuitatem: & factus est motus magnus in ciuitate. 45. Et ascenderunt qui erant in ciuitate, cum vxoribus & filiis supra murum, scissis tunicis suis, & clamauerunt voce magna, postulantes à Simone dextras sibi dari, 46. & dixerunt: Non nobis reddas secundùm malitias nostras, sed secundum misericordias tuas. 47. Et flexus Simon, non debellauit eos: eiecit tamen eos de ciuitate, & mundauit ædes in quibus fuerant simulacra, & tunc intrauit in eam cum hymnis benedicens Dominum: 48. & eiecta ab ea omni immunditia, collocauit in ea viros qui legem facerent: & muniuit eam, & fecit sibi habitationem. 49. Qui autem erant in arce Ierusalem, prohibebantur egredi & ingredi regionem, & emere, ac vendere: & esuriunt valdè, & multi ex eis fame perierunt,

50. Et clamauerunt ad Simonem vt dextras acciperent: & dedit illis: & eiecit eos
inde, & mundauit arcem à contaminationibus: 51. & intrauerunt in eam tertia &
vigesima die secundi mensis, anno centesimo septuagesimo primo, cum laude &
ramis palmarum, & cinyris, & cymbalis, & nablis, & hymnis, & canticis, quia
contritus est inimicus magnus ex Israël. 52. Et constituit vt omnibus annis age-
rentur dies hi cum lætitia. 53. Et muniuit montem templi, qui erat secus arcem, &
habitauit ibi ipse, & qui cum eo erant. 54. Et vidit Simon Ioannem filium suum,
quòd fortis prælij vir esset: & posuit eum ducem virtutum vniuersarum: & habi-
tauit in Gazaris.

Vers. 8. TV ES DVX NOSTER LOCO IVDÆ ET IONATHÆ FRATRIS TVI] Hic populus Simonem creat Ducem & Pontificem anno 170. Græcorum, vt dicitur v. 41. & 42. Simon ergo Ducatum, & Pontificatum gessit per septem annos, nimirum vsque ad annum 177. Græcorum quo perfidè à genero suo occisus est, vt dicitur c. 16. v. 4.

Vers. 10. ACCELERAVIT CONSVMARE VNIVERSOS MVROS IERVSALEM] ne Demetriani ex arce Sion eam se absente, & pergente contra Tryphonem inuaderent, & spoliarent.

Vers. 13. SIMON AVTEM APPLICVIT IN ADDVS] quam ipse c. 12. 38. communierat, vbi tamen *Addus* vocatur *Adiada*, Græcè *Adida*. Sita est in Palmyrena Phœniciæ regione. Hic castra locauit Simon CONTRA FACIEM CAMPI, id est ex aduerso campi magni, & spatiosi inuitans, & irritans hac ratione Tryphonem ad conflictum secum ineundum.

Vers. 14. ET VT COGNOVIT TRYPHON] Tryphon metuens Simonis copias pellem leoninam in vulpinam mutauit, dolosèque finxit se amicum, itaque fraudulenter à Simone centum talenta, ac duos filios Ionathæ pro eius lytro extorsit.

Vers. 15. IN RATIONE REGIS] q. d. in rationibus regis siue in libris computuum inuenimus Ionathani debere regi centum talenta: mitte ergo illa cum duobus filiis eius obsidibus, & ego remittam tibi Ionatham. Centum talenta auri, si Attica fuerint faciunt sexcenta millia aureorum; sin Hebræa faciunt duplo ampliùs, nimirum millionem, & insuper ducenta millia aureorum. Tantam ergo vim auri Simon misit Tryphoni pro fratre Ionatha redimēdo.

Vers. 17. ET COGNOVIT SIMON QVIA CVM DOLO LOQVERETVR SECVM] *Cognouit*, id est subodoratus & probabiliter suspicatus est Tryphonem secum non sincerè, sed dolosè agere, ex eo quod expertus erat eius ingenium vafrum, & perfidum præsertim cùm Ionatham per fraudem cepisset, & mille eius socios occidisset: quia tamen non erat certus eum dolosè agere, & quia intimè amabat Ionatham, eumque sibi & Israëli omnibus modis restitui cupiebat, & ne populo occasionem daret murmurandi, sibique rebellandi quasi qui ex ambitione regnandi, & ex auaritia neglexisset liberare Ionatham, vt ipse eius loco imperaret, quæ rebellio planè Remp. Israëlis euertisset, vtpote cùm illam inuaderet cum magnis copiis Tryphon: hisce de causis prudenter Simon IVSSIT DARI ARGENTVM ET PVEROS, præsertim quia, vt ait S. Thom. non putabat Tryphonem tam fore crudelem, vt eus occideret.

ET GYRAVERVNT PER VIAM, QVÆ DVCIT ADOR] quæ est vrbs Phœniciæ mari adiacens vicina Ptolemaidi, ac à Ptolemæo Dor vel Dora (vnde Dores Græcos ortos, dictosque opinantur nonnulli) vocatur. Iosephus tamen lib. 13. c. 13. eam vocat vrbem Idumææ, fortè quod ab Idumæis esset occupata, eisque subiecta. Vers. 20.

ET SIMON, ET CASTRA EIVS AMBVLABANT IN OMNEM LOCVM QVOCVMQVE IBANT] Tryphon, & milites eius q. d. Simon vbique opponebat se Tryphoni, ne alicubi in fines Iudææ irrumperet: circa illos gyrabat, & oberrabat Tryphon.

QVI AVTEM IN ARCE (Sion) ERANT] præsidiarij Tryphoniani fame pressi miserunt ad Tryphonem vt alimenta eis per equites via deserti submitteret. Vers. 21.

ERAT AVTEM NIX MVLTA VALDE] quæ impediuit Tryphonem, ne posset progredi, & inferre annonam in arcem Sion: ET NON VENIT IN GALAADITIM] Videntur hîc aliqua verba desiderari, quæ habent Græca hoc modo. *Et fuit nix multa valdè, non venit propter niuem; Et mouit castra, & venit in Galaaditim:* quomodo habet etiam Iosephus. Et quomodo non venit in Galaaditidem, cùm venerit ad eius oppidum, dictum Bascaman, ad quod occidit Ionathan, & filios eius? vt statim subditur. amanuensem à priore *venit* ad posterius imprudenter transiluisse existimant Emanuel Sa & Salianus. Potest tamen Latinus textus cum Græco conciliari hoc modo: Tryphon non venit in Galaaditim, vt habet Latinus, nimirum eodem die prout destinarat, idque ob niuem quæ impediebat iter, vti præcessit: quare postero vel tertio die venit in Galaaditim, vt habet Græcus, vt in Syriam & Antiochiam, vnde venerat, rediret. Vers. 22.

ET CVM APPROPINQVASSET BASCAMAN OCCIDIT IONATHAM ET FILIOS EIVS ILLIC] Cùm Tryphon ob niuem progredi non posset, sed regredi cogeretur, iratus occidit Ionatham cum filiis, vt suum in eum odium expromeret, vtque Iudæis noceret quantum posset. Addit Iosephus eum commisisse prælium cum Simone, eòque superatum ex indignatione & vindicta occidisse Ionatham. Sed huius prælij non meminit Scrip. illudque impediebat alta nix. Porrò occisus est Ionathas anno 19. sui Principatus & Pontificatus (non septimo, vt ait Iosephus, nec 14. Pontificatus & 18. Ducatus, vt vult Scaliger) tot enim an- Vers. 23.

nis præfuit Israëli vt Dux, & Pontifex scilicet ab anno 152. Græcorum inchoante, quo cæso Iudæ in prælio successit Ionathas vsque ad annum 170. Græcorum, quo à Tryphone necatus est Ionathas; qui fuit ante natalem Christi annus 141. ita Salianus & alij.

Vers. 17. ET ÆDIFICAVIT SIMON SVPER SEPVLCHRVM PATRIS SVI, &c. LAPIDE POLITO] Iosephus *ex marmore ca..d do & polito.*

Vers. 28. ET STATVIT SEPTEM PYRAMIDES VNAM CONTRA VNAM] id est vnam alteri oppositam, siue vnam ex aduerso alterius q.d. binas, & binas statuit columnas, Septem autem fuere quia duas erexit patri, & matri, quatuor totidem fratribus scilicet Iudæ, Ionathæ, Ioanni & Eleazaro 1. Machab. 2. 2. septimam verò sibi reseruauit.

Vers. 29. ET IVXTA ARMA, NAVES SCVLPTAS] vt per naues ostenderet eos tam mari quàm terra fuisse potentes, & vtrobique illustres obtinuisse victorias, etsi bellorum naualium ab eis gestorum nulla hoc libro facta sit mentio.

Vers. 30. HOC EST SEPVLCHRVM QVOD FECIT IN MODIN VSQVE IN HVNC DIEM] Durauit hoc sepulchrum vsque ad tempora Iosephi, vt ipse testatur; imò vsque ad tempora S. Hier. per 500. annos. Nam in locis Hebr. ita scribit S. Hier. *M.din vicus iux. a Diospol.n vnde fuerunt Machabæi, quorum hodiéque ibidem sepulchra monstrantur.*

Vers. 31. TRYPHON AVTEM CVM ITER FACERET CVM ANTIOCHO REGE ADOLESCENTE DOLO OCCIDIT EVM] vti dolo ceperat, & occiderat Ionatham cum filiis. Modum necis enarrat Liuij abbreuiator Epist 53. *A..ca ars filius,* inquit, *Rex Syriæ d..cem anno. admodum habens, a Diodoro, qui Tryphon cognominabatur, tutore suo per fraudem o.ci.sus est, corruptis quidem medicis, qui eum calculi dolore con..umi ad populum mentiti, dum seca..t.,lum, occ.. lerunt.* Eademque videtur Iosephi sententia lib. 13. c. 12. vbi ait χειριζόμενος ἀπέθανεν, id est, *..ma chirurgis curaretur mortuus est*, quod Iosephi interpres perperam vertit *inter exercendum se est extin.tus.* Hic fuit genius perfidi Tryphonis tyranni: ideóque & ipse post biennium ab Antiocho Sedete pari modo occisus est. Porrò vide hîc iustum Dei iudicium, quo planè impiam stirpem, & propaginem impiissimi. Antiochi Epiphanis in Antiocho hoc eius nepote sustulit. Epiphani enim miserrimè morienti successit filius Antiochus Eupator puer, quem Demetrius senior interemit. Eupatori successit frater Alexander Veles quem Ptol. Philometor in prælio interfecit. Alexandro successit hic Antiochus filius paruulus, quem Tryphon necauit, eiúsque regnum occupauit. Hîc ergo impia Antiochi stirps funditus excisa est, & completum illud Psaltis: *Vidi impium superexaltatum, & eleuatum sicut cedros libani. Et transiui & ecce non erat.*

Vers. 32. ET FECIT PLAGAM MAGNAM] occidens omnes, qui sibi suæque regni Asiæ inuasioni aduersebantur. Hic ergo Tryphon solus extitit qui per dolum intrusit se in seriem Seleucidarum Asiæ regum, ideóque per biennium tantùm illud obtinuit, eo enim exacto Alexander Sedetes Demetrij senioris filius, & iunioris frater occiso Tryphone regnum Asiæ sibi, & Seleucidis restituit.

ET ÆDIFICAVIT] Simon contra Trypho- Vers. 33.
nem, ne Iudæam inuaderet vti inuaserat regnum Asiæ, PRÆSIDIA IVDÆÆ, id est arces, in quibus milites præsidiarios ad eas tutandas collocauit.

ET MISIT AD DEMETRIVM REGEM VT FA- Vers. 34.
CERET REMISSIONEM] à tributis, & à iugo Græcorum, siue Seleucidarum, vt scilicet Iudæa non esset iis subiecta, sed libera vti ante fuerat. Concessit id Demetrius: vnde tunc noua Æra constituta est, à qua Iudæi numerate cœperunt annos scilicet ab anno primo Simonis, vt dicitur v. 42. Porrò Demetrius hic iunior filius fuit Demetrij senioris cognomento Nicanor, qui paulò antè à Tryphone fuerat regno eiectus 11. v. 55. ac ibidem v. vlt. à Ionatha bis fusus, fugatúsque: nunc verò Tryphonem metuens cum Simone fœdus init, ideóque Iudææ suam libertatem postliminio restituit.

QVIA ACTVS OMNES TRYPHONIS (quibus Iudæis grauia tributa, & onera imposuerat) PER DIREPTIONEM (id est per subreptionem, & apertam iniustitiam prædationémque) FVERANT GESTI] vnde Græca habent: *Quia actus omnes Tryphonis erant rapina*, ideóque rescindendi; vnde ea rescidit Demetrius.

CORONAM AVREAM, ET BAHEM QVAM Vers. 37.
MISISTIS] quasi gratulantes mihi regnum recuperatum optantésque victoriam de Tryphone: cuius symbolum, & omen est Bahes, Græcè βαΐνη, id est ramus palmæ non ex arbore euulsus, sed ex auro fabre factus. Sic enim vertit Noster v. 51 Baion enim siue βάϊς est ramus palmæ ita dictus ἀπὸ τὸ βία ... quod non facilè reuelli possit, eo quòd palma natura sua sursum nitatur contra deprimentis manum. Hinc Ioan. 12. rami palmarum vocatur βαΐα φοινίκων Sic lib. 2. c. 14. v. 4. Alcimus obtulit alteri Demetrio coronam auream, & palmam, & thallos qui rami sunt: ex quo coniectari licet hæc Syriæ regibus à Iudæis deferri solita Hinc & βάϊα dicebantur dona, quæ Imperator Constant. suis Palatinis, & Patriarcha suis clericis dabat ante diem Palmatum, quo Ecclesia ramos palmarum fidelibus distribuit. Noster Sanchez Bahem inquit Hebr. בהם idem valet quod *in illis* aut *inter illos*. Videtur autem Simon à Demetrio rege postulasse, vt se reliquósque Iudæos habeat cum illis, qui amici sunt, & fœderati, aut inter illos, qui subditi sunt, & vectigales, & illos contra Tryphonem communem aduersarium tueatur; qui vt præ se proximè tulerat, ad Iudæorum cædem toto animo, & imperij viribus ferebatur.

Porrò Isidorus in Glossario: *Baen*, inquit, *est de lamina auri ab auro ad aurem qua familiaros regum vtebantur: ornamentum colli ex auro & gemmis, quod alio nomine torques dici potest*: vnde Gallicum *bague*, & Belgicum *bagghe*, id est *bacca*, bulla, monile nimirum baccatum, vt vocat Virgil. Æneid. 1. hoc est baccis, id est gemmis ornatum.

Denique nonnulli *bahem* suspicantur deductum ad Hebr. בהן *bohen*, id est pollex, qui roboris & victoriæ est symbolum. Pollex enim dictus est inquit D. Isidorus in Etymol. quod inter digitos ceteros virtute polleat & potestate, & à Græcis *ἀντίχειρ* dictus, quod cum reliqua manu de virtute, & robore certet; in cuius rei symbolum notat Pierius in Hieroglyphicis, Valerianus & Brixianus in symbolis significari robur, & fortitudinem, cum reliquis ad volam compressis digitis solus pollex surrigeretur, vtpote qui solus ceterorum virtutem æquet.

Videntur ergo Iudæi talem manum cum pollice surrecto ex auro misisse Demetrio, vt hoc symbolo repræsentarent eius fortitudinem, æquè ac victoriam: pollice enim olim victoria significabatur. Hinc apud priscos Latinos, qui in palæstra succumbebat pollicem eleuabat (vnde illud *tolle digitum*) vt se victum fateretur. Et in gladiatorum ludo solebat populus Romanus fauere, & vni victoriam annuere presso pollice; alteri verò victoriam abnuere, & ad mortem damnare verso pollice. Vide dicta Iudic. 1. v. 6.

Hic sensus post primum ceteris duobus videtur accommodatior. Iudæi enim coronam, & bahem obtulerunt Demetrio alludentes, & applaudentes ad eius prælia, & victorias ob quas ipse cognominatus est Nicanor, id est victor, q. d. offerimus tibi Nicanori symbola *νίκης*, id est victoriæ, scilicet ramum palmæ vel manum exerentem pollicem. Porrò Syrus bahem interpretatur *missionem*, hoc est *munera & dona missa*.

Vers. 38. QVÆCVMQVE ENIM CONSTITVIMVS VOBIS (Græcè *erga vos*, q. d. priuilegia, quæ vobis concessi c. 11. v. 34.) CONSTANT, id est constantia, rata, & firma esse decerno.

Vers. 39. REMITTIMVS QVOQVE IGNORANTIAS ET PECCATA] id est, condono vobis quidquid contra me ignoranter vel scienter peccastis. Postquam enim Demetrius fœdus initum cum Ionatha fœdè ruperat, Ionathas eum semel iterúmque grauiter cecidit, ac Iudæi cum malè tractarunt, vt patet c. 11. 63. & c. 11. 24. Quare Demetrius ea omnia eis remittit, ac præteritarum iniuriarum inducit *ἀμνηστίας*, & obliuionem.

Quocirca ex hac tam liberali gratia, & priuilegio Demetrij plena libertas data est Simoni, & Iudææ, ideóque.

Vers. 41. ANNO 170. ABLATVM EST IVGVM GRÆCORVM (Seleucidarum) A B ISRAEL.

Vers. 42. ET COEPIT POPVLVS SCRIBERE (nouam Æram ab hoc anno constituendo, & inchoando) IN TABVLIS ET GESTIS PVBLICIS: ANNO PRIMO SVB SIMONE SVMMO SACERDOTE] Annus enim primus Simonis fuit 170. Græcorum quo Demetrius suo indulto libertatem hanc Iudæis concessit.

APPLICVIT SIMON AD GAZAM] Gazam subegerat Ionathas c. 11. v. 61. Sed illo abeunte iugum excussit. Quare Simon hic eam rursus obsedit & ad prius iugum compulit. Vers. 43.

COLLOCAVIT IN EA VIROS QVI LEGEM FACERENT] id est Iudæos vel proselytos legis Mosaicæ sectatores, imò ipse Simon in ea domicilium fixit, vt sequitur. Vers. 48.

QVI AVTEM ERANT IN ARCE] montis Sion, hi fame pressi arcem dediderunt Simoni cùm eam tenuissent per annos 26. scilicet ab anno 145. Græcorum, vt patet c. 1. v. 21. 30. & 35. vsque ad annum 171. Græcorum vt hîc dicitur v. 51. Addit Iosephus Simonem arcem hanc planè diruisse, & solo æquasse. Vers. 49.

QVIA CONTRITVS EST INIMICVS MAGNVS EX ISRAEL] Milites enim Seleucidarum Asiæ regum arcem Sionis insidentes infestissimi erant subiectæ Ierosolymæ templo, ciuibus, omnibúsque Iudæis. Vers. 51.

ET MVNIVIT MONTEM TEMPLI] q. d. arcem in monte Sion iuxta templum olim contra milites arcis iam dictæ à Iuda Machabæo c. 4. v. 60. extructam, & ab impio Alcimo c. 9. v. 54. destructam, iterúmque à Ionatha c. 10. v. 11. reædificatam Simon nouis operibus, & fortalitiis communiuit, in eàque habitauit, vt patet v. 48. cùm prius habitasset in Gazara, sed Gazaram misit Ioannem filium suum, qui posteà cognominatus est Hircanus, eúmque vtpotè virum fortem exercitui præfecit. Hic est Ioannes qui Simoni occiso in Ducatu, & Pontificatu successit, vt audiemus cap. vlt. Vers. 53.

ET POSVIT EVM (Ioannem iam dictum) DVCEM VIRTVTVM (Græcè *δυνάμεων*, id est exercituum siue copiarum) VNIVERSARVM: ET HABITAVIT (Ioannes) IN GAZARIS] Gazara siue Gadera, vel Gazer, aut Gezer ait Adrichom. erat vrbs in tribu Ephraim, cuius regem occidit Iosue, vrbémque Leuitis attribuit. Verùm hic per Gazaram intelligitur Gaza vrbs potens Philisthinorum iuxta Azotum, vt dicitur c. 14. v. 34. Gazam enim ceperat Simon; ibique domicilium fixerat, vt dictum est v. 48. Quare inde transiens, nunc in Ierusalem Gazam filio suo Ioanni incolendam, & custodiendam commisit. ita Salianus. Vers. 54.

CAPVT DECIMVMQVARTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Demetrius filius Demetrij ab Arsace capitur. Simon Iudæam prudenter, & feliciter gubernat, ac v. 18. cum Romanis, & Spartiatis fœdus renouat. Denique facta eius heroïca recensentur, & ab Israëlitis in æreis tabulis templo appensis ad æternam memoriam inciduntur.

1. ANno centesimo septuagesimo secundo congregauit rex Demetrius exercitum suum, & abiit in Mediam ad contrahenda sibi auxilia, vt expugnaret Tryphonem. 2. Et audiuit Arsaces rex Persidis & Mediæ, quia intrauit Demetrius confines suos, misit vnum de principibus suis vt comprehenderet eum viuum, & adduceret eum ad se. 3. Et abiit, & percussit castra Demetrij: & comprehendit eum, & duxit eum ad Arsacem, & posuit eum in custodiam. 4. Et siluit omnis terra Iuda omnibus diebus Simonis, & quæsiuit bona genti suæ: & placuit illis potestas eius, & gloria eius, omnibus diebus. 5. Et cum omni gloria sua accepit Ioppen in portum, & fecit introitum in insulis maris. 6. Et dilatauit fines gentis suæ, & obtinuit regionem. 7. Et congregauit captiuitatem multam, & dominatus est Gazaræ, & Bethsuræ, & arci: & abstulit immunditias ex ea, & non erat qui resisteret ei. 8. Et vnusquisque colebat terram suam cum pace: & terra Iuda dabat fructus suos, & ligna camporum fructum suum. 9. Seniores in plateis sedebant omnes, & de bonis terræ tractabant, & iuuenes induebant se gloriam & stollas belli. 10. Et ciuitatibus tribuebat alimonias, & constituebat eas vt essent vasa munitionis, quoadusque nominatum est nomen gloriæ eius vsque ad extremum terræ. 11. Fecit pacem super terram, & lætatus est Israël lætitia magna. 12. Et sedit vnusquisque sub vite sua, & ficulnea sua: & non erat qui eos terreret. 13. Defecit impugnans eos super terram: reges contriti sunt in diebus illis. 14. Et confirmauit omnes humiles populi sui, & legem exquisiuit, & abstulit omnem iniquum & malum: 15. sancta glorificauit, & multiplicauit vasa sanctorum. 16. Et auditum est Romæ quia defunctus esset Ionathas, & vsque in Spartiatas: & contristati sunt valde. 17. Vt audierunt autem quòd Simon frater eius factus esset summus sacerdos loco eius, & ipse obtineret omnem regionem & ciuitates in ea; 18. scripserunt ad eum in tabulis æreis, vt renouarent amicitias & societatem, quam fecerant cum Iuda, & cum Ionatha fratribus eius. 19. Et lectæ sunt in conspectu ecclesiæ in Ierusalem. Et hoc exemplum epistolarum, quas Spartiatæ miserunt. 20. SPARTIANORVM principes, & ciuitates, Simoni Sacerdoti magno & senioribus, & sacerdotibus, & reliquo populo Iudæorum, fratribus, salutem. 21. Legati qui missi sunt ad populum nostrum, nuntiauerunt nobis de vestra gloria, & honore, ac lætitia: & gauisi sumus in introitu eorum. 22. Et scripsimus quæ ab eis erant dicta in conciliis populi, sic: Numenius Antiochi, & Antipater Iasonis filius, legati Iudæorum, venerunt ad nos, renouantes nobiscum amicitiam pristinam. 23. Et placuit populo excipere viros gloriosè, & ponere exemplum sermonum eorum in segregatis populi libris, vt sit ad memoriam populo Spartiatarum. Exemplum autem horum scripsimus Simoni magno sacerdoti. 24. Post hæc autem misit Simon Numenium Romam, habentem clypeum aureum magnum, pondo mnarum mille, ad statuendam cum eis societatem. Cùm autem audisset populus Romanus. 25. sermones istos, dixerunt: Quam gratiarum actionem reddemus Smoni, & filiis eius? 26. Restituit enim ipse fratres suos, & expugnauit inimicos Israël ab eis: & statuerunt ei libertatem, & descripserunt in tabulis æreis, & posuerunt in titulis in monte Sion. 27. Et hoc est exemplum scripturæ: OCTAVA decima die mensis Elul, anno centesimo septua-

gesimo secundo anno tertio sub Simone sacerdote magno in Asaramel, 28. in con-
uentu magno sacerdotum, & populi, & principum gentis, & seniorum regionis,
nota facta sunt hæc: Quoniam frequenter facta sunt prælia in regione nostra,
29. Simon autem Mathathiæ filius ex filiis Iarib, & fratres eius dederunt se pe-
riculo, & restiterunt aduersariis gentis suæ, vt starent sancta ipsorum, & lex: &
gloria magna glorificauerunt gentem suam. 30. Et congregauit Ionathas gen-
tem suam, & factus est illis sacerdos magnus, & appositus est ad populum suum.
31. Et voluerunt inimici eorum calcare & atterere regionem ipsorum, & extendere
manus in sancta eorum. 32. Tunc restitit Simon, & pugnauit pro gente sua, &
erogauit pecunias multas, & armauit viros virtutis gentis suæ, & dedit illis stipendia:
33. & muniuit ciuitates Iudææ, & Bethsuram, quæ erat in finibus Iudææ, vbi erant
arma hostium antea: & posuit illic præsidium viros Iudæos. 34. Et Ioppen muni-
uit, quæ erat ad mare; & Gazaram, quæ est in finibus Azoti, in qua hostes anteà ha-
bitabant, & collocauit illic Iudæos: & quæcumque apta erant ad correptionem eo-
rum, posuit in eis. 35. Et vidit populus actum Simonis, & gloriam quam co-
gitabat facere genti suæ, & posuerunt eum ducem suum, & principem sacerdo-
tum, eo quòd ipse fecerat hæc omnia, & iustitiam, & fidem, quam conseruauit
genti suæ, & exquisiuit omni modo exaltare populum suum. 36. Et in diebus eius
prosperatum est in manibus eius, vt tollerentur gentes de regione ipsorum, & qui
in ciuitate Dauid erant in Ierusalem, in arce, de qua procedebant, & contamina-
bant omnia quæ in circuitu sanctorum sunt, & inferebant plagam magnam castitati:
37. & collocauit in ea viros Iudæos ad tutamentum regionis & ciuitatis, & exalta-
uit muros Ierusalem. 38. Et rex Demetrius statuit illi summum sacerdotium.
39. Secundùm hæc fecit eum amicum suum, & glorificauit eum gloria magna.
40. Audiuit enim quòd appellati sunt Iudæi à Romanis amici, & socij, & fra-
tres, & quia susceperunt legatos Simonis gloriosè: 41. & quia Iudæi, & sacerdo-
tes eorum consenserunt eum esse ducem suum, & summum sacerdotem in æter-
num, donec surgat propheta fidelis: 42. & vt sit super eos dux, & vt cura esset
illi pro sanctis, & vt constitueret præpositos super opera eorum, & super regio-
nem, & super arma, & super præsidia: 43. & cura sit illi de sanctis: & vt audiatur
ab omnibus, & scribantur in nomine eius omnes conscriptiones in regione, & vt
operiatur purpura, & auro: 44. & ne liceat vlli ex populo, & ex sacerdotibus,
irritum facere aliquid horum, & contradicere his quæ ab eo dicuntur, aut conuo-
care conuentum in regione sine ipso: & vestiri purpura, & vti fibula aurea.
45. qui autem fecerit extra hæc, aut irritum fecerit aliquid horum, reus erit.
46. Et complacuit omni populo statuere Simonem, & facere secundùm verba ista.
47. Et suscepit Simon, & placuit ei vt summo sacerdotio fungeretur, & esset
dux & princeps gentis Iudæorum, & sacerdotum, & præesset omnibus. 48. Et
scripturam istam dixerunt ponere in tabulis æreis, & ponere eas in peribolo san-
ctorum, in loco celebri. 49. exemplum autem eorum ponere in ærario, vt
habeat Simon, & filij eius.

Vers. 2. ET AVDIVIT ARSACES REX PERSIDIS ET MEDIÆ QVIA (quod) INTRAVIT DEMETRIVS IN CONFINES SVOS] Iustinus, Appianus & alij Arsacem hunc vocant regem Parthorum, sed Parthi tunc dominabantur Persidi & Mediæ. Orosius lib. 5. c. 4. Arsacem hunc proprio nomine vocat Mithridatem, cúmque sextum facit à primo Arsace regni Parthorum fundatore. nam Arsacis nomen commune erat regibus Parthorum teste Iustin. li. 41. qui hunc Arsacem tertium vocat proprio nomine Pompatium siue Priapatium cuius filij duo Mithridates & Phrahates qui apud Parthos ambo posteà regnarunt. Porrò Demetrius à Tryphone regno Syriæ exclusus per vicinas regiones oberrans, & auxilia vndique conquirens à Græcis, & Macedonibus illis in locis degentibus inuitatus fuit, vt Arsaci bellum inferret, magna ei promittentes subsidia. Fecit id Demetrius, ac confligens cum Arsace eum semel, iterúmque vicit, sed tandem victus, captúsque in Arsacis manus viuus venit. Audi Iustinum lib. 36. initio: *Demetrij aduentum non inuiti orientis populi videre, & propter Arsacidæ regis Parthorum crudelitatem, & quod veteri Macedonum imperio, noui populi assueti, superbiam indignè ferebant. Itaque cùm & Persarum, & Elimæorum, Bactrianorúmque auxiliis iuuaretur, multis prælijs Parthos fudit. Ad postremum tamen pacis simulatione deceptus, capitur, traductúsque per ora ciuitatum, populis qui defecerant, in ludibrium fauoris ostenditur. Missus deinde in Hyrcaniam, benignè & iuxta cultum pristinæ fortunæ habetur.*

Addit Iustinus lib. 38. Arsacem filiam suam

Demetrio vxorem dedisse. Appianus verò in A Syriaco sub finem ait Demetrium commoratum in Phraate regia, & Rhodogunam regis sororem in matrimonium duxisse.

Vers. 3. ET POSVIT EVM IN CVSTODIAM] Demetrio ab Arsace victo, vincto & incarcerato Cleopatra Ptol. Philometoris filia vxórque Demetrij iam capti fratrem eius Antiochum Sedetem in Seleuciam accersiuit, eique fratris regnū vno cum suo coniugio obtulit. Sed è carcere liberatus Demetrius cum copiis reuersus in Syriam, fratrem Sedetem tam regno, quàm vita spoliauit teste Iosepho, Iustino, Appiano & aliis. sed de Sedete rursum agetur c. 15.

Vers. 4. ET SILVIT OMNIS TERRA (Iudææ & vicinarum regionum Syriæ & Asiæ) OMNIBVS DIEBVS SIMONIS] ob eius regimen prudens, suaue, & forte, adeò vt nemo eum inuadere auderet. Quare deinceps mira Simonis elo- B gia, & facinora recensentur.

Vers. 5. ET CVM OMNI GLORIA SVA ACCEPIT IOPPEN IN PORTVM] q. d. Simon magnam sibi, ac toti Israëli conciliauit gloriam, æquè ac vtilitatem, & opes cùm expugnauit Ioppen, ibíque portum constituit, è quo naues mitteret ad vicinas insulas, imò per totum mare, quæ omnis generis merces inueherent, & euherent. Portus enim Ioppe totius Iudææ est commodissimus, vnde etiamnum perdurat, adeóque omnes euntes Ierosolymam primò appellunt ad Ioppen, quæ nunc Iafo dicitur. Porrò vrbes portum opportunum mercatoribus, & mercibus fiunt opulentissimæ, vt patet in Antuerpia, Venetiis, Lisbona &c.

Vers. 7. ET CONGREGAVIT CAPTIVITATEM MVLTAM] q. d. Simon multos hostium captiuos C abduxit; Iudæos verò multos ab hostibus captos è captiuitate liberauit.

Vers. 9. IVVENES INDVEBANT SE GLORIAM] id est gloriosas, & pretiosas induebant vestes quasi victores, & de hostibus suis triumphantes, adeóque induebant STOLAS BELLI, id est vestes elegantiores, quas bello acquisierant.

Vers. 10. ET CONSTITVEBAT EAS, VT ESSENT VASA MVNITIONIS] q. d. Simon vrbes Iudææ ita muris, & arcibus cõmuniuit, vt essent *vasa*, id est receptacula, & valla cõtra hostes munitissima.

Vers. 14. ET CONFIRMAVIT OMNES HVMILES POPVLI SVI] q. d. Simon Iudæos siue ab hostibus, siue ab æmulis, siue alia quapiam causa & modo afflictos solatus est, erexit, & confirmauit afflictionem eorum, vel tollendo, vel D minuendo, vel per media & subsidia toleratu facilem reddendo.

Vers. 15. SANCTA GLORIFICAVIT] id est magnum ornatum, splendorem, & gloriam addidit sanctuario siue templo, eiúsque sacrificiis, sacrisque ritibus: & VASA quibus opus erat ad sacrificandum, thurificandum, aliisque modis Deum colẽdum MVLTIPLICAVIT. Fuere ergo sub Simone Duce, & Pontifice aurea Israëlis sæcula, vt aurea Salomonis pax, & opulentia sub eo, & per eum rediisse videatur.

Vers. 20. SPARTIANORVM PRINCIPES] Recensentur hîc Epistolæ fœderis, quod Spartiatæ cum Simone inierunt, æquè ac inierant cum Iuda, & Ionatha.

Vers. 22. ET SCRIPSIMVS, QVÆ AB EIS ERANT DICTA IN CONCILIIS POPVLI] scilicet in publicis Actis, & libris in quibus populi nostri gesta, historiæ, fœdera, ceteræque res omnes describuntur.

Vers. 24. CLYPEVM AVREVM MAGNVM PONDO MNARVM MILLE] Hoc est centum millium aureorum. Mna enim est quasi libra auri, quæ valet centum aureos. mille ergo mnæ faciunt centies mille aureos, hoc est centum millia aureorum.

CVM AVDISSET AVTEM POPVLVS ROMANVS SERMONES ISTOS DIXERVNT:

Vers. 25. QVAM GRATIARVM ACTIONEM REDDEMVS SIMONI ET FILIIS EIVS] Vox *Romanus*, inquit Salianus abest à Græcis omnibus, & Latinis, præterquam vulgata: & improbatur à Vatablo, & Serario, & omnino videtur ex margine, vbi ea vox explicandi causa, ab homine minimè malo posita fuerat, in textum irrepsisse. Porrò sequentem orationem non esse Romanorum, sed Iudæorum, ex eo patet, quod responsio Romanorum, in qua de hoc dono agitur, habetur c. seq. v. 16. Deinde tota oratio Hebraïci ritus est, & nihil sapit Romanum morem. Nec enim Romani rerum domini solebant agere gratias populis minorum gentium, multò minùs Iudæis. Sic ergo sensus erit q. d. Cùm populus Iudaïcus de pace Iudææ à Simone reddita exultans audiret litteras Spartiatarum, excitus spiritu gratitudinis ait: *Quam gratiarum actionem reddemus Simoni, & filiis eius? Restituit enim ipse fratres suos.*

Verùm quia Biblia Latina Romæ correcta ac Complutensia & Regia; item Pagnin. Lyran. & alij constanter legant τὸ *Romanus*, hócque aptè respondeat legationi Simonis ad Romanos quæ immediatè præcessit: hinc aptè sic exponas, vt auctor huius libri legationi Simonis ad Romanos voluerit breuiter subiungere responsionem, & gratulationem Romanorum, fusiùs deinde eam enarraturus cap. seq. v. 16. Nam quod sequitur, *Restituit enim ipse fratres suos*, & cetera quæ deinceps sequuntur, non populi Romani, vt patet intuenti, sed Auctoris libri huius sunt verba. Voluit enim auctor causas subiungere cur populus Romanus gratias egerit Simoni, nimirum propter heroïca eius facta, & ingentia in Ierusalem, ceterósque vicinos Romanis subditos merita, vt pote quibus Simon sua prudentia, fortitudine pacem, & tranquillitatem communem crearat, itáque tam se & vicinos quàm Romanos bellis liberarat. ita Lyran. Sanchez, Torniellus & alij.

Vers. 26. RESTITVIT ENIM IPSE FRATRES SVOS] q. d. Simon Israëlitas, & contribules suos animis viribúsque collapsos & in seruitutem quasi redactos ob Tryphonem Demetrium, aliósque hostes eos inuadentes restituit pristinæ magnanimitati, fortitudini, opulentiæ, & libertati. Vnde Græca habent: *Firmauit vel stabiliuit ipse, & fratres eius, & domus patris eius*, (Israëlem) *& expugnauerunt inimicos Israël ab eis.* scilicet ab Israelitis inimicos eorum expellendo, & propulsando.

ET

ET STATVERVNT EI LIBERTATEM] q. d. Israëlitæ statuerunt, vt Simon ob sua merita liber esset ab omni tributo, onere, subiectione, útque ceteri omnes ei quasi Principi suo essent subiecti. Græci nonnulli legunt in singulari, *Statuit ei libertatem*, ac de Simone sic explicant q. d. Simon sua sapientia, fortitudine, & victoriis libertatem peperit, eúmque à iugo Græcorum exemit, vt dictum est c. 13. v. 41.

Vers. 27. ET HOC EST EXEMPLVM SCRIPTVRÆ (quam populus non Romanus sed Iudaïcus, vt patet, pro elogio Simonis in tabulis æreis templo appensis descripsit) OCTAVA DECIMA DIE MENSIS ELVL, qui est sextus, & respondet nostro Augusto, ANNO 172. (Græcorum) ANNO TERTIO SVB SIMONE SACERDOTE MAGNO (summo Pontifice) IN ASARAMEL. Nam primus annus Simonis fuit 170 Græcorum; quare tertius annus Simonis fuit 172. Græcorum. Illud autem in *Asaramel*, vel vt habent Græca, *Saramel*, Vatabl. vocem corruptam putat, & legendum, in Ierusalem. Serar. ait retentam vocem Hebræam, qua significetur in principe Deo, vt Simon dicatur Sacerdos magnus in Domino Deo, siue Domini Dei Syr. pro *Asaramel* vertit *Israël*, & per eum non locum, sed maiores natu, siue seniores & senatores Israëlis intelligit, qui hoc elogium Simoni dederunt & scripserunt. Fortè *Asaramel* vocatus est locus synedrij, siue aula magni concilij, in qua hoc decretum editum fuit.

Vers. 29. VT STARENT SANCTA IPSORVM] putâ sanctum templum, sancta religio, sanctæ victimæ, sanctúsque Dei cultus, quæ ab impio Antiocho Epiphane, eiúsque sequacibus prostrata fuerant hæc Simon, & fratres eius erexerunt.

Vers. 31. CALCARE] Græcè *ἐμβατεῦσαι*, id est inuadere, penetrare, peruadere, pessumdare.

Vers. 34. ET QVÆCVMQVE APTA ERANT AD CORREPTIONEM] Videtur legendum ad *correctionem*, id est instaurationem, hanc enim significat Græcum *ἐπανόρθωσιν* ita Vatab. Sa, Salianus, & alij.

Vers. 36. ET INFEREBANT PLAGAM MAGNAM CASTITATI] id est mũditiæ, & puritati tẽpli illud suis idolis, spurcitiis, & libidinibus prophanãdo, polluendo, violãdo. Loquitur de arce Siõ, ex qua milites Seleucidarũ excurrebant in Ierosolymã, & Iudæos eos deprædantes, verberãtes, vulnerantes, occidentes, ac feminas eorum violantes, nam gymnasium luxuriæ sub arce iam sublatum erat à Iuda templum expurgante, vt dictum est c. 4 & lib. 2. c. 10. v 2.

Vers. 41. DONEC SVRGAT PROPHETA FIDELIS] scilicet Christus summus Israëlis Dux, & Pontifex. Decernunt ergo Simonem, eiúsque posteros continua successione esse Israëlis Duces, & Pontifices, vsque ad Christum, ídque ita verè factum est. Nam Simonis progenies præfuit Israëli vsque ad Herodem sub quo natus est Christus.

ET VT SIT SVPER EOS DVX, ET VT CVRA ESSET ILLI PRO SANCTIS] Declaratur hîc summa potestas data Simoni à populo, eáque duplex, nimirùm vt in ciuilibus, & bellicis sit populi Dux, atque in sacris & Ecclesiasticis sit Pontifex: huic enim *cura* incumbit *pro sanctis*, scilicet pro sancto, & S. Sanctorum, próque sanctis sancti Dei victimis, ritibus cæremoniis &c. Vers. 42.

Quæres cur Auctor toto hoc capite tam impensè, & magnificè laudet Simonem, cùm non ita laudarit Iudam, & Ionatham, qui Simone fuerunt priores, & vt videtur fortiores? Resp. Prima causa est quod Simon sua prudentia, & valore pacem plenam Iudææ contulerit, quam Iudas, & Ionathas præstare non potuerunt, ideóque Simon aureum quasi sæculum, indéque nouam Æram apud Iudæos induxit.

Secunda, quòd Simon diutiùs laborarit: nam Iudam, & Ionatham assiduè adiuuit, iísque mortuis solus ipse superstes pondus belli, & Reip. sustinuit, ac præliis omnibus pacem optatam omnibus pacem finem imposuit.

Tertia, quòd sub Simone, & cum Simone laudet Iudam, & Ionatham, qui huius felicitatis & pacis principium per assidua bella dederunt, quorum virtute Simon tam felicem eis per publicam quietem finem imposuit. Vnde Græca v. 26. habent. *Firmauit enim ipse, & fratres eius, & domus patris eius.* (Israëlitas) *& debellauit inimicos Israel æternum.*

Quarta, quòd Auctor huius libri, vt dixi in proœmio videatur fuisse Ioannes Hyrcanus Simonis filius, qui proinde filiali affectu patri suo merito hanc elogiorum coronidem pertexit, itáque ei parentat eò quòd ipse sibi suísque posteris vsque ad Christum Principatum, & Pontificatum Israëlis consignarit.

ET VT SCRIBANTVR IN NOMINE EIVS OMNES CONSCRIPTIONES IN REGIONE] Græcè *omnes syngraphæ*, putà omnia instrumenta edictorum, pactorum, contractuum, fœderum, coniugiorum, & actorum omnium, vt scilicet singula hæc consignentur iuxta annos Principatus, & Pontificatus Simonis, vt reipsa hîc inchoatum est v. 27 & c. 13. vers. 42. Vers. 43.

ET SCRIPTVRAM ISTAM (putà decreta populi de Ducatu, & Pontificatu Simonis propagando in posteros vsque ad Christum in tabulis æreis conscripta) DIXERVNT (id est iusserunt Israëlitæ) PONERE (insculpere) IN TABVLIS ÆREIS (vt sit indelebilis, & æterna) ET PONERE EAS (tabulas æreas cum hac scriptura) IN PERIBOLO SANCTORVM, id est in porticu templi, quæ templum circumquáque ambiebat. Vers. 48.

EXEMPLVM AVTEM EORVM PONERE IN ÆRARIO] id est in Gazophylacio templi, in quo inter gazam, opésque templi seruabantur publica instrumenta quasi in Archiuio. Vers. 49.
VT HABEAT SIMON ET FILII EIVS] vt si quando eo indiguerint illud inde accipere queant.

CAPVT DECIMVMQVINTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Antiochus Sedetes Demetrij ab Arsace capti frater magnis præmiis captat amicitiam Simonis, mox vincit Tryphonem, eúmque obsidet in vrbe Dora. inde v. 15. Legati Simonis Roma redeunt cum amplis promissis. Denique v. 27. Antiochus fœdus cum Simone perfidè rumpit, & Cendibæum cum magno exercitu in Judæam immittit.

1. ET misit rex Antiochus filius Demetrij epistolas ab insulis maris Simoni sacerdoti, & principi gentis Iudæorum, & vniuersæ genti: 2. & erant continentes hunc modum: REX Antiochus Simoni sacerdoti magno, & genti Iudæorum, salutem. 3. Quoniam quidem pestilentes obtinuerunt regnum patrum nostrorum, volo autem vendicare regnum, & restituere illud sicut erat anteà: & electam feci multitudinem exercitus, & feci naues bellicas. 4. Volo autem procedere per regionem, vt vleiscar in eos, qui corruperunt regionem nostram, & qui desolauerunt ciuitates multas in regno meo. 5. Nunc ergo statuo tibi omnes oblationes quas remiserunt tibi ante me omnes reges, & quæcumque alia dona remiserunt tibi: 6. & permitto tibi facere percussuram proprij numismatis in regione tua: 7. Ierusalem autem sanctam esse, & liberam: & omnia arma quæ fabricata sunt, & præsidia quæ construxisti, quæ tenes, maneant tibi. 8. Et omne debitum, & quæ futura sunt regi, ex hoc & in totum tempus remittuntur tibi. 9 Cùm autem obtinuerimus regnum nostrum, glorificabimus te, & gentem tuam, & templum gloria magna, ita vt manifestetur gloria vestra in vniuersa terra. 10. Anno centesimo septuagesimo quarto exiit Antiochus in terram patrum suorum, & conuenerunt ad eum omnes exercitus, ita vt pauci relicti essent cum Tryphone. 11 Et insecutus est eum Antiochus rex, & venit Doram fugiens per maritimam. 12. sciebat enim quod congregata sunt mala in eum, & reliquit eum exercitus. 13. Et applicuit Antiochus super Doram cum centum viginti millibus virorum belligeratorum, & octo millibus equitum: 14. & circuiuit ciuitatem, & naues à mari accesserunt: & vexabant ciuitatem à terra & mari, & neminem sinebant ingredi vel egredi. 15. Venit autem Numenius, & qui cum eo fuerant, ab vrbe Roma, habentes epistolas regibus & regionibus scriptas, in quibus continebantur hæc: 16. LVCIVS consul Romanorum, Ptolemæo regi salutem. 17. Legati Iudæorum venerunt ad nos amici nostri, renouantes pristinam amicitiam & societatem, missi à Simone principe Sacerdotum, & populo Iudæorum. 18. Attulerunt autem & clypeum aureum mnarum mille. 19. Placuit itáque nobis scribere regibus, & regionibus, vt non inferant illis mala, neque impugnent eos, & ciuitates eorum, & regiones eorum: & vt non ferant auxilium pugnantibus aduersus eos. 20. Visum autem est nobis accipere ab eis clypeum. 21. Si qui ergo pestilentes refugerunt de regione ipsorum ad vos, tradite eos Simoni principi sacerdotum, vt vindicet in eos secundùm legem suam. 22. Hæc eadem scripta sunt Demetrio regi, & Attalo, & Ariarathi, & Arsaci, 23. & in omnes regiones: & Lampsaco, & Spartiatis, & in Delum, & in Myndum, & in Sicyonem, & in Cariam, & in Samum, & in Pamphyliam, & in Lyciam, & in Alicarnassum, & in Coo, & in Siden, & in Aradon, & in Rhodum, & in Phaselidem, & in Gortynam, & Gnidum, & Cyprum, & Cyrenen, 24. Exemplum autem eorum scripserunt Simoni principi sacerdotum, & populo Iudæorum. 25. Antiochus autem rex applicuit castra in Doram secundò, admouens ei semper manus, & machinas faciens: & conclusit Tryphonem, ne procederet. 26. & misit ad eum Simon duo millia virorum electorum in auxilium: & argentum, & aurum, & vasa copiosa: 27. & noluit ea accipere, sed rupit omnia, quæ pactus est cum eo anteà, & alienauit se ab eo. 28 Et misit ad eum Athenobium vnum de amicis suis, vt tractaret cum ipso, dicens: Vos tenetis Ioppen, & Gazaram, & arcem quæ est in Ierusalem, ciuitates regni mei: 29. fines eorum desolastis, & fecistis plagam

magnam in terra, & dominati estis per loca multa in regno meo. 30. Nunc ergo
tradite ciuitates, quas occupastis, & tributa locorum, in quibus dominati estis extra
fines Iudææ, sin autem, date pro illis quingenta talenta argenti, & exterminij, quod
exterminastis, & tributorum ciuitatum alia talenta quingenta: sin autem, veniemus,
& expugnabimus vos. 32. Et venit Athenobius amicus regis in Ierusalem, & vi-
dit gloriam Simonis, & claritatem in auro & argento, & apparatum copiosum: &
obstupuit: & retulit ei verba Regis. 33. Et respondit ei Simon, & dixit ei: Neque
alienam terram sumpsimus, neque aliena detinemus: sed hæreditatem patrum no-
strorum, quæ iniustè ab inimicis nostris aliquo tempore possessa est. 34. Nos verò
tempus habentes, vindicamus hereditatem patrum nostrorum. 35. Nam de Ioppe
& Gazara quæ expostulas, ipsi faciebant in populo plagam magnam, & in regione
nostra: horum damus talenta centum. Et non respondit ei Athenobius verbum.
36. Reuersus autem cum ira ad regem, renuntiauit ei verba ista, & gloriam Simonis,
& vniuersa quæ vidit: & iratus est rex ira magna. 37. Tryphon autem fugit naui in
Orthosiada. 38. Et constituit rex Cendebæum ducem maritimum, & exercitum
peditum & equitum dedit illi. 39. Et mandauit illi mouere castra contra faciem
Iudææ: & mandauit ei ædificare Gedorem, & obstruere portas ciuitatis, & debellare
populum. Rex autem persequebatur Tryphonem. 40. Et peruenit Cendebæus
Iamniam, & cœpit irritare plebem, & conculcare Iudæam, & captiuare populum,
& interficere, & ædificare Gedorem. 41. Et collocauit illic equites, & exerci-
tum: vt egressi perambularent viam Iudææ, sicut constituit ei rex.

Vers. 1. ET MISIT REX ANTIOCHVS FILIVS DEMETRII (senioris cui cognomen Soter, frater verò Demetrij iunioris cui cognomen Nicanor) EPISTOLAS AB INSVLIS MARIS (ex Rhodo ait Appianus) SIMONI SACERDOTI] summo, id est Pontifici, & Principi Iudææ. Vt historiam hanc ab ouo intelligas, nota, cùm Demetrius à Tryphone fugatus exul, & captiuus detineretur ab Arsace: Tryphon tyrannus magnã Syriæ partem occupauit. Cleopatra Demetrij vxor cum paucis copiis Seleuciam profugit, ad quam plures Tryphonis tyrannidem detestantes in dies transfugiebant. Hæc vt se magis in regno corroboraret, Antiochum Demetrij mariti sui capti fratrem iuniorem ad regnum, & coniugium suum inuitauit. Audi Iosephum lib. 13. c. 12. *Quamprimum Tryphon rex declaratus est absque persona Tryphonem agere cœpit. Id quod aduersariorum partibus non mediocriter profuit. Milites enim pertæsi eius mores, defecerunt ad Cleopatram* B *vxorem Demetrij, quæ tum in Seleuciam cum liberis se incluserat. Et cùm Demetrij frater Antiochus cognomine Soter oberraret, nec ab vlla vrbe reciperetur metu Tryphonis, misit ad eum Cleopatra, coniugium suum, & regnũ ei offerens: fecit autem hoc partim amicorũ suasu, partim quod timeret, ne quidã Seleucienses vrbem Tryphoni traderent.*

Porrò Antiochum hunc Iosephus Soterem, id est Saluatorem cognominat; Eusebius verò & alij Sidetem, vel Sedetem à Sida vrbe, vel Ciliciæ, vt vult Eusebius, vel illi vicinæ Pamphyliæ, vt habet Ptolomæus, Strabo, Plinius, & alij, eò quòd in Sida Antiochus hic fuerit natus vel educatus. Eumdem Appianus Pium cognominat. Cleopatra ergo Antiochum leuirum suum fecit maritum & regem adeóque simul duos fratres viuentes habuit maritos, scilicet Demetrium captum apud Parthos, & Antiochum Sedetem regnantem in Asia, & Syria: cùm ante vtrumque à Philometore pa- A tre desponsa fuisset Alexandro Veli regi Syriæ, qui erat patruelis Demetrij: sed vide iustam Numinis in incestos vindictam. Antiochus enim in Perside 2. Machab. 1. 16. occisus fuit: Cleopatra verò Antiocho Grypho filio suo, quem ex Demetrio susceperat, & in regnum euexerat tandem offensa eidem propinauit venenum; sed filius id aduertens illud ipsum matrem specie officiositatis ebibere coëgit. Illa itaque seipsam veneno suo, quod filio pararat occidit. ita Eusebius, & alij. Porrò Antiochum Gryphum eius ex Demetrio filium occidit Antiochus Cyzicenus eiusdem Cleopatræ ex Antiocho Sedete filius. Rursum Seleucus Antiochi Gryphi filius patris mortem vlciscens Antiochum Cyzicenũ patruum suum necauit; Seleucum verò vice versa vltio diuina persecuta est. nam ipse superatus ab Antiocho Eusebe filio Cyziceni in domo regia à Mopseatis in Cilicia, vbi residebat, concrematus fuit. ita Iosephus, Iustin. Appianus, & alij. Vide hîc quot parricidiorum causa fuerit incestus Cleopatræ, & Antiochi Sedetis. Ipsa enim trium Syriæ regum fuit vxor, nimirum primò Alexãdri Velis, qui erat filius Antiochi Epiphanis; deinde duorum fratrum Demetrij senioris, & nepotum Seleuci, qui Epiphanis fuerat frater senior nimirum Demetrij iunioris, & Antiochi Sedetis, vt dixi.

REX ANTIOCHVS SIMONI &c. SALVTEM.] Vers. 2. Antiochus hic fuit hostis Iudæorum infestissimus, vt patet v. 27. & seq. sed hic necessitate, & tyrannide Tryphonis inimici sui fœdus cum Simone ambit, eiúsque opem implorat, ampla ei, & Iudæis concedens priuilegia.

NVNC ERGO STATVO TIBI OMNES OBLA- Vers. 5. TIONES] Græcè ἀφαιρέματα, id est *ablationes*, scilicet onerum, putà immunitates à prioribus regibus Iudæis indultas, vnde ait: QVAS REMISERVNT TIBI ANTE ME OMNES REGES.

Vers. 6. Et permitto tibi facere percussuram proprii numismatis] hoc signum erat supremi dominij, quod hic Iudæis restituit Antiochus, cùm prius id eis abstulisset Nabuchodonosor capieos Ierusalem, subiugansque Iudæam, ac ceteri Persarum, & Græcorum reges, qui Nabuchodonosoris regna successiuè ad se transtulerunt. Quare Iudæi tunc numismate nunc à Chaldæis, nunc à Persis, nunc à Græcis cuso vtebantur. Cudere enim monetam summæ est potestatis, qualis est regalis, Imperialis, & Ducalis absoluta.

Vers. 7. Ierusalem autem sanctam esse, et liberam] Græcè *& sancta esse libera*, id est sanctum templum, sanctùmque eius cultum, ac sanctas eius victimas, vasa, & ritus iubeo esse libera, vt liberè à Simone, & Iudæis exerceri valeant, nec ab aliquo Gentilium impediri, aut idolorum victimis, & superstitionibus inquinari queant.

Vers. 8. Et quæ futura sunt regi] Legendum videtur *regia*; Græcè enim est *βασιλικὰ*, quæ vulgò regalia, scilicet iura appellantur. Hæc Antiochus condonat Iudæis. Quid Antiocho responderit Simon tacet Scriptura, sed Ioseph asserit Simonem indulta, & postulata Antiochi libenter acceptasse.

Vers. 11. Et venit (Tryphon) in Doram fugiens per maritimam] scilicet regionem. Græcè *fugiens per mare*: Vatab. *fugiens in Doram maritimam.* Modum fugæ narrat Frontinus lib. 2. stratag. c. 13. *Tryphon*, inquit, *Syriæ Rex victus per totum iter fugiens pecuniam sparsit, eáque sectantes Antiochi equites moratus effugit.*

Vers. 15. Venit autem Numenius] quem Simon miserat ad Romanos, vt cum eis fœdus renouaret. Hic attulit litteras Romanorum, tum fœderales ad Simonem, tum inhibitorias ad Ptolemæum, & vicinos reges ne Iudæos infestarent.

Vers. 16. Lucius consul Romanus] Serar. pro *Lucius* censet legendum *Lepidus* qui consul fuit anno sequenti. Verùm omnes Codices habent *Lucius*. Quare multi hîc accipiunt L. Furium Philum qui cum Attilio Serrano consul fuit anno vrbis Romæ conditæ 617. Sed hi ægrè annos vrbis cum annis Græcorum adæquant. Alij L. Cæcilium Metellum intelligunt, qui consul fuit anno Græcorum 170. sed hi non aduertunt Numenium à Simone missum fuisse Romam anno 172. Græcorum, ideóque biennio post Metelli consulatum. Quocirca Salianus censet Lucium hunc esse Calphurnium Pisonem, qui anno præcedenti Romæ fuerat consul cum collega Popilio, quo sinente ipse Legatos Simonis Roma dimiserat, qui proinde anno sequenti ineunte Ierosolymam ad Simonem peruenerunt. Hunc enim Calphurnium Valer. Max. lib. 1. c. 4. Lucium prænominat.

Ptolemæo regi salutem] Hic est Ptolemæus cognomento Physcon vel Euergetes qui Ptol. Philometori fratri suo iam mortuo, vti dictum est c. 11. v. 18. in regno successit, fuitque crudelis, & incestus. Nam vt de eo ait Iustinus lib. 38. *Post quod non mitior in populares qui eum in regnum vocauerant, fuit. Siquidem peregrinis militibus licentia cædis data, omnia sanguine quotidie manabant, ipsámque sororem, filia eius virgine per vim stuprata, & in matrimonium adscita, repudiauit.* Mox verò eius formam, & figuram ita describit. *Erat enim & vultu deformis, & statura breuis, & sagina ventris non homini, sed belluæ similis, quam fœditatem nimia subtilitas, & pellucida vestis augebat: prorsus quasi astu inspiciendo præberentur, quæ omni studio occultanda pudibundo viro erant.* Idem Ptol. Physcon ipso die nuptiarum cum Cleopatra, filiolum eius quem ex Ptol. Philometore fratre suo susceperat, ideóque regni hæredem in ipso matris complexu occidit, teste Iustino lib. 38. Hic ergo Ptolemæus Physcon frater iunior Philometoris diecbatur frater & maritus & gener Cleopatræ, nam ipse filiæ Cleopatræ vim intulit, deinde repudiata matre filiam in vxorem duxit, mox populus eum ob nimiam crudelitatem expulit, ac regnum detulit Cleopatræ priori eius vxori, matri, & sorori, ac statuas & imagines eius detraxit ac deiecit: quod ille factum studio sororis existimans, filium quem ex ea susceperat, in Cypro interfecit, corpúsque in membra diuisum, & in cista impositum, matri die natali eius, inter epulas afferri curat. ita Iustinus lib. 38 & 39. Meritò ergo ad hoc crudelitatis, & incestus monstrum scribunt Romani e illam in Iudæos sibi vicinos exerat.

Vers. 22. Hæc eadem scripta sunt Demetrio regi] qui iam ab Arsace captus detinebatur, sed Romam vel necdum audierant eum esse captum, vt vult Serarius; vel putabant eum pace cum Arsace inita breui liberandum. Et Attalo, qui fuit Eumenis filius, & Pergami rex, ac moriens populum Romanum scripsit hæredem. Et Ariarathi. Hic fuit rex Cappadociæ frater Orofernis, pater Demetrij teste Polybio, Iustino, & Appiano. Et Arsaci. Hic fuit rex Parthorum, qui Demetrium captiuum detinebat.

Vers. 23. Et in omnes regiones (vicinas nimirum) et Lampsaco, et Spartiatis, et in Delum] Nominantur hîc nouêdecim partim insulæ, partim vrbes, & regiones, ad quas Romani easdê dedêre litteras pro Iudæis, ne eis essêt molesti, sed beneuoli, eò quòd nónullæ ex eis nuntiis litteras ad reges iam nominatos deferentibus in ipso nauigationis cursu adeundæ erât: aliæ Romanis valdè erât addictæ; aliæ Iudæis multum nocere, vel cômodare poterant. Apud omnes aurê Romanorú nomen erat venerabile & formidabile. Hæ Romanorú litteræ eorú potentiá arguunt, sed Iudæis nô profuere, imò ex odiú gentiú conciliarunt, & Antiocho maiorê iram côcitarunt, vt patet v. 27.

Vers. 25. Antiochus (Sedetes) autem rex applicuit castra in Doram secundò] quia ob hyemem similémue causam obsidionem primam soluerat: in vere ergo rediit, & secundò Tryphonem in Dora obsedit. ait Lyran. sed obstat quod sequitur, admovens ei semper manus] id est continuò vrgês obsidione, preménsq; Tryphonem. Alij ex Græco vertunt *in secunda*, scilicet die, q. d. secûda die à positis castris Antiochus cœpit oppugnare

Doram. Salianus verò *secundò*, inquit, quia vna parte vrbis occupata Antiochus alteram partem noua, & quasi secunda obsidione cinxit. Planius dicas secundam hanc obsidionem vocari quia Antiochus nouo conatu nouis viribus, & copiis, nouis machinis Doram è vicino, arctè, pressêque obsedit, & concussit vt noua, & secunda videretur esse hæc eius obsidio.

Et conclusit Tryphonem ne procederet] ne scilicet è Dora egredi posset. patet ex Græco.

Vers. 27. Et noluit (Antiochus rex) ea, scilicet milites, & dona à Simone Pont. missa accipere] Errat ergo Iosephus, qui ait Antiochum ea accepisse, ob eáque Simonem inter intimos amicos habuisse: sed rupit omnia quæ pactus est cum eo: quia videbat se tot copiis terra, marique instructum, Tryphonem ad extrema redegisse, nec Simonis opera indigere: & quia Iudæam quasi Syriæ partem regno suo Asiæ, & Syriæ adiungere volebat: indignabatur enim vnum Iudææ angulum velle se subducere ab amplo suo Asiæ, & Syriæ imperio.

Vers. 28. Vos tenetis Ioppen et Gazaram] id est Gazam vrbem Philisthinorum: hanc enim expugnauit Simon, cùm Gaza ad Iudæam, & Simonem non pertineret, ideóque eam à Simone repetit hîc Antiochus.

Vers. 31. Et exterminii quod exterminastis, et tributorum civitatum alia talenta quingenta] q. d. pro damnis & cladibus, quas locis mihi subditis intulistis, & pro tributis, quæ mihi eripuistis soluite alia talenta 500.

Vers. 32. Et vidit gloriam Simonis] videtur Interpres legisse *κυδηκεῖον* à *κῦδος*, id est gloria. Iam legunt *κυλικεῖον*, id est abacum, in quo reponuntur pateræ, pocula, cæteráque vasa aurea, & argentea.

Et apparatum copiosum] tum famulorum, tum armorum, tum militum, tum supellectilium.

Vers. 33. Et respondit ei Simon] cordatè, æquè ac animosè, scilicet se non aliena, sed sua occupare: Ioppen tamen & Gazam licet aliena, occupasse iure belli, eò quòd ipsæ priùs Iudæos infestassent.

Vers. 34. Nos verò tempus habentes] id est occasionem commodam nacti.

Vers. 35. Nam de Ioppe et Gazara quæ expostulas ipsi faciebant in populo plagam magnam] Ioppenses enim ducentos Iudæos in mari submerserant, vt patet lib. 2. c. 12. Gazareoses, id est Gazenses, vt pote Philisthini Olitani erant Iudæorum hostes infestissimi. Hinc patet per Gazaram non intelligi Gazer, quæ erat in tribu Ephraim, ideóque ad Iudæos spectans, sed Gazam: hæc enim ad Philisthinos spectabat, non ad Iudæos, ideóque quasi Iudæis infesta à Simone fuit expugnata, & iure belli occupata.

Horum damus talenta 100.] q. d. etsi iure belli iustè occuparem Gazaram, tamen ad

A redimendam vexationem, & vt regibus Syriæ nil demam, sed abundè satisfaciam pro eo, & Ioppe offero iisdem centum talenta, id est 120. millia aureorum.

Reversus est autem (Athenobius) cum ira ad regem] putà ad Antiochum Sedetem, eò quòd Simon negasset ei, quæ postulabat, ac pro millione aureorum, quem petierat Vers. 36.
rex, Simon tantùm obtulisset decimam circiter partem, scilicet 120. millia aureorum. Rex verò magis iratus fuit indignè ferens se à Simone negligi. sibique ab eo resisti. Hinc aptè vocatus fuit Cendebæus, quæ vox Hebr. idem est quod zelus, vel possessio doloris ait Pagnin. in nom. Hebr.

Tryphon autem fugit navi in Orthosiada] Orthosias teste Ptolemæo lib. 5. Vers. 37.
c. 15. est vrbs Phœniciæ in promontorio quod
B proximè abest à Cypro. est ergo vrbs maritima. Quare non est Antaradus vt aliqui putãt, quia hæc est mediterranea: multò minùs est Apamia, vt vult Iosephus, Audi Adrichom. in descrip. terræ sanctæ p. 187. n. 20. Orthosia, & Orthosias, hodie Tortosia vocata, maritima Phœniciæ vrbs est, inter Tripolim & Archim sita: quæ post Christi tempora Episcopali sede inclyta fuit. In hanc vrbem Tryphon è Dora (in qua ab Antiocho Syriæ rege obsidebatur) elapsos, naui aufugit. 1. Machab. 15. Tyr. 13. bell. sacti 2. & 14. bel sac. 12. Ptolom.

Porrò Sedetes Orthosiadem cepit, & Tryphonem captum interfecit teste Strabone lib. 14. Iustino, Appiano, Iosepho, & aliis. Iosephus ait Tryphonem per triennium regnasse; Salianus verò per septennium, occisum enim
C esse anno Principatus Simonis septimo. Vide hîc iustum Dei in homicidam & tyrannum iudicium. Tryphon enim, qui Ionatham, & Antiochum regem pupillum sibi creditum occiderat, tertio, vel septimo anno post hanc cædem simili modo à Sedete occisus fuit, iusta vtique talionis pœna.

Et constituit rex Cendebæum ducem maritimum] id est præfectum classis siue archithalassum. Hunc misit Sedetes, vt inuaderet Iudæam. Vers. 38.

Et mandavit ædificare Gedorem] Vers. 39.
Græcè *Cedronem*. Erat vrbs hæc in ingressu Iudææ. Audi Adrichom. in tribu Dan n. 28: Gedor quæ & Gador ciuitas tribus Iuda in sorte Dan, sita ad Orientem vallis in terra pa-
D scuali, & vbertima. Hanc tempore Ezechiæ regis occupauerunt Simeonitæ, pulsis inde quibusdam Chananæis, quod terra hæc aptissima esset gregibus, quibus Simeonitæ abundabant. Postea hæc ciuitas vocata est Cedron, quam ædificiis muniuit Cendebæus dux Antiochi aduersus Iudæos, iuxta quam & deuictus est à Machabæis.

Et obstruere] Græcè *ὀχυρῶσαι*, id est munire *portas*, vt Gedor sibi, suísque loco arcis, & munitionis, ad quem à Iudæis pressi se reciperent, & in quem rapinas, & spolia Iudæorum conueherent.

CAPVT DECIMVMSEXTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Simon per Iudam, & Ioannem filios suos profligat Cendebæum. Inde v. 11. Ptolemæus gener Simonis eum inuitans dolosè interficit cum duobus filiis vt Iudææ se Principem constituat. Denique v. 19. Ioannes superstes Simonis filius à Ptolemæo, quæsitus ad necem præmonitus eius conatus elusit, ac Patri in Ducatu, & Pontificatu successit.

1. ET ascendit Ioannes de Gazaris, & nuntiauit Simoni patri suo quæ fecit Cendebæus in populo ipsorum. 2. Et vocauit Simon duos filios seniores, Iudam & Ioannem, & ait illis: Ego, & fratres mei, & domus patris mei, expugnauimus hostes Israël ab adolescentia vsque in hunc diem: & prosperatum est in manibus nostris liberare Israël aliquoties. 3. Nunc autem senui: sed estote loco meo, & fratres mei, & egressi pugnate progente nostra: auxilium verò de cælo vobiscum sit. 4 Et elegit de regione viginti millia virorum belligeratorum, & equites; & profecti sunt ad Cendebæum: & dormierunt in Modin. 5. Et surrexerunt manè, & abierunt in campum: & ecce exercitus copiosus in obuiàm illis peditum, & equitum, & fluuius torrens erat inter medium ipsorum. 6. Et admouit castra contra faciem eorum ipse, & populus eius, & vidit populum trepidantem ad transfretandum torrentem, & transfretauit primus: & viderunt eum viri, & transierunt post eum. 7. Et diuisit populum, & equites in medio peditum: erat autem equitatus aduersariorum copiosus nimis. 8. Et exclamauerunt sacris tubis, & in fugam conuersus est Cendebæus, & castra eius: & ceciderunt ex eis multi vulnerati: residui autem in munitionem fugerunt. 9. Tunc vulneratus est Iudas frater Ioannis: Ioannes autem insecutus est eos, donec venit Cedronem, quam ædificauit: 10. & fugerunt vsque ad turres, quæ erant in agris Azoti, & succendit eas igni. Et ceciderunt ex illis duo millia virorum, & reuersus est in Iudæam in pace. 11. Et Ptolemæus filius Abobi constitutus erat dux in campo Iericho, & habebat argentum & aurum multum. 12. erat enim gener summi sacerdotis. 13. Et exaltatum est cor eius, & volebat obtinere regionem, & cogitabat dolum aduersus Simonem, & filios eius, vt tolleret eos. 14. Simon autem, perambulans ciuitates quæ erant in regione Iudææ, & sollicitudinem gerens earum, descendit in Iericho ipse, & Mathathias filius eius, & Iudas, anno centesimo septuagesimo septimo, mense vndecimo: hic est mensis Sabath. 15. Et suscepit eos filius Abobi in munitiunculam, quæ vocatur Doch, cum dolo, quam ædificauit: & fecit eis conuiuium magnum, & abscondit illic viros. 16. Et cùm inebriatus esset Simon, & filij eius, surrexit Ptolemæus cum suis, & sumpserunt arma sua, & intrauerunt in conuiuium, & occiderunt eum, & duos filios eius, & quosdam pueros eius. 17. & fecit deceptionem magnam in Israël, & reddidit mala pro bonis. 18. Et scripsit hæc Ptolemæus, & misit regi vt mitteret ei exercitum in auxilium, & traderet ei regionem, & ciuitates eorum, & tributa. 19. Et misit alios in Gazaram tollere Ioannem: & tribunis misit epistolas, vt venirent ad se, & daret eis argentum & aurum, & dona. 20. Et alios misit occupare Ierusalem, & montem templi. 21. Et præcurrens quidam, nuntiauit Ioanni in Gazara, quia periit pater eius, & fratres eius, & quia misit te quoque interfici. 22. Vt audiuit autem, vehementer expauit: & comprehendit viros, qui venerant perdere eum, & occidit eos: cognouit enim quia quærebant eum perdere. 23. Et cetera sermonum Ioannis, & bellorum eius, & bonarum virtutum, quibus fortiter gessit, & ædificij murorum, quos extruxit, & rerum gestarum eius: 24. ecce hæc scripta sunt in libro dierum sacerdotij eius, ex quo factus est princeps sacerdotum post patrem suum.

Vers. 1. Et ascenoit Ioannes oa Gazaris] id est de Gaza vbi eum loco suo quasi exercitos Ducem reliquetat, & constituerat Simoo pater.

Vers. 3. Nunc autem senui, seó estote loco meo, et fratras mei] Græca & Larioa Complut. habent *& fratres mei*, scilicet Ionathæ & Iudæ, vt nobis in Docatu & bello pro Israele soccedatis. Græca adduot : *vos autem in misericordia idonei estis atate*, id est vos autem beoeficio ætatis estis idooei ad bellandum.

Vers. 4. Et alegit oe reoione viginti millia virorum belligeratorum (bellatorum) et equites] Hic dumtaxat inuenio equites in castris Ioannis, & Iudæorum, cùm in castris Iudæ, Ionathæ, & Simonis hucusque non-nisi pedites legerimus, eò quod Deus Deuter. 17. multiplicationem equorum Iudæis vetuisset.

Vers. 6. Et transfretavit primus] scilicet ipse Ioaooes Simonis filius, & eaercitus Dux, cuius exemplum eeteri, qui priùs trepidauerant, illicò secuti sunt. quare animosè iooadentes Cendebæum eum ceciderunt, & in fugam compolerunt.

Rasidui autem in munitionem fugerunt] putà in Gedorem, quam munierant cap. præced. v. 39.

Vers. 9. Donec venit Cedronem (potà Gedorem, hæc enim Græcè vocatur Cedron: hanc ergo hostibus fugieotibus insistens Ioanoes eatorsit) quam ædificavit] id est quam ædificauerat & munierat Ceodebæus cap. præced. v. 39.

Hoc fuit principium victoriarum, & heroïcorum facinorum Ioannis quibus ipse fortiter & feliciter auspicatus est Priocipatum loco Simonis parris sui cui iam mors dolo Prolemæi parabatur. Vide hîc Dei prouideotiam quæ Israeli consuluit per Ioannem dum Simon pater eios, & Dux per fraudem geoeti interimitur.

Potrò Iosephus hoc prælium mote suo phalerat, ideóque multa falsa admiscet, scilicet quod Simon ipse huic prælio interfuerit; quod per insidias Cendebæum aggressus sit; quod sæpiùs cum eo conflixerit, & semper victor eatiterit.

Vers. 11. Et Ptolemævs filius Abobei constitutus erat Dux in campo Iericho] scilicet à Simone Duce, & Pont. socero suo, vt sequitor. Hic Ptolemæos erat opulentus, ac per opes suas destinabat obtioere Ducatum Iudææ; ideóque Simonem cum filiis, totámque Assamonæotum stirpem delete cogitabat. Vide hîc immane Ptolemæi parricidium, & sacrilegium, qoo summum Pontificem, cuius filiam ipse duaerat vxorem, per fraudem interfecit. Quid noo audet ambitio, & regnandi libido?

Vers. 16. Et cum inebriatus (id est largiore potu exhilaratus) esset Simon] citra ebrietatem tameo. Vnde Vatab. vettit *cùm potu satiati essent*. Nam vt ait Nonnius Marcellus *ebrij dicuntur non solùm vinolenti, sed & quælibet re expleti*. Sic fratres Ioseph dicuntur ioebriati, id est incaluisse mero Genes. 43. & Psal. 63. *Visitasti terram*, ioquit, *& inebriasti eam*. & Cant. 5. 1. *Bibite & inebriamini*, id est exhilaramini, *charissimi*.

Et occiderunt eum et duos filios eius] Addit Iosephus & ex eo Hagesippus vaorem Simonis fuisse captam cum filiis excepto Ioanne. Ioannem verò vlium necem patris, & fratrum, & obsedisse Ptolemæum, sed obsidionem soluisse eò quòd Ptolemæus matri eius captæ flagella, aliáque tormenta inteotaret, similiáque plura, quæ parum videntur probabilia, imò S. Scrip. dissona, vti ostendit Salianus, & Sanchez.

Præfuit Simon Israëli septem iotegros annos; cœpit enim anno Græcorum 170. quo occisus est Ionathas eius antecessor 1. Machab. 13. 8. Desiit verò anno 177. Græcorum vt dicitur v. 14. Quocirca errat Iosippus dùm Simoni tribuit 18. annos, eúmque occisom dicit à Ptolemæo rege Ægypti, idque iusta Dei vindicta eò quòd cum Spartiatis, & Romanis gentilibus fœdus inijsset. Deniquo occisus est Simon anoo 134. ante Christi oatiuitatem.

Et præcurrens quidem nuntiavit Ioanni in Gazara] id est Gaza vrbe vt dixi. Ioaooes hic fuit filios Simonis primarius, vir animosus, & bellicosus, qui Simoni in Ducatu, & Pontificatu successit; cognominatus fuit Hyrcanus eò quòd Hyrcanos bello superasset, ait Eusebius & S. Thom. Huius Hyrcani heroïca facta describuntur lib. 4. Machab. Ipse enim cum Aotiocho Sedete rege Syriæ fœdus ioiit, rege complures auratis cornibus tauros ad templi sacrificia submittente. Eumdem regem ad bellum Parthicum comitatus est: Syriæ plurimas vrbes cepit, Samaritas vicit, Garizitanum templum euertit, Idumæos domuit, ad innouandam societatem Legatos Romam misit. Tandem post 31. annos Principatus & sacerdotij sui fatis concessit, relicto successore filio suo Aristobulo, qui loco *ducis* nomeo *regis* cum diademate primus Assamonæorum assumpsit, & Pontificatui adneaoit, & adneaum reliquit fratri suo Alexandro, & Alexandri filio Aristobulo secundo: quo regnante capta à Pompeio Ierosolyma, & Iudæa in prouinciam redacta, & dignitas regia à Pootificali prorsus auulsa est. Vers. 21.

Túmque desiit Ducatus, & stirps Assamonæorum cùm stetisset 130. annos, vt dixi in procœmio; Romani enim Herodem alienigenam constituerunt regem Iodææ, túmque deficiente sceptro de Iuda, venit, natúsque est Christus iuxta oraculum Iacobi Geoes. 49. v. 9. & 10.

COMMENTARIA
IN LIBRVM SECVNDVM
MACHABÆORVM.
ARGVMENTVM.

Hic secundus liber est quasi contioua epistola circularis, qua Iudæi in Iudæa degentes ad Iudæos in Ægypto habitantes perscribunt clades & calamitates, quas ipsi perpessi fuêre ab Antiocho Epiphanoe; eiúsque filio Eupatore: Item victorias quas Iudas cælitus ab Angelis, atque ab Onis, & Ieremia adiutus de iisdem retulit, ideóque omnes ad Dei laudem, & gratiarum actionem excitant. Totus ergo hic liber in gestis Iudæ Machabæi, & Martyrum fusiùs quàm libro 1. enarrandis consumitur. Similes circulares epistolas scripsere Christiani Smyrnenses, Viennenses, & Lugdunenses, quibus suorum fidelium martyria, & afflictiones à tyrannis perpessas recensent, quæ extant apud Eusebium libro 4. histor. c. 15. & lib. 5. cap. 1.

De auctore & auctoritate huius libri, ceterísque eum concernentibus dixi in Proœmio lib. 1. Causa scribendi hanc epistolam fuit vt tolleretur schisma inter Iudæos in Iudæa, & in Ægypto degentes, vti dicam cap. 1. vers. 1.

CAPVT PRIMVM.
SYNOPSIS CAPITIS.

A v. 1. vsque ad 10. recensentur pars epistolæ scriptæ à Ierosolymitis ad Iudæos in Ægypto degentes anno Græcorum 169. vt patet v. 7. qua eos hortantur vt ipsi quoque celebrent festum scenopegiæ. Mox à v. 10. vsque ad 20. c. 2. recensetur alia epistola, vel potiùs alia eiusdem epistolæ pars à Ierosolymitis scripta anno Græcorum 188. vt patet v. 10. quâ enarrant historiam dati cælitùs ignis, ideóque eosdem hortantur, vt festum dati à Deo ignis celebrent. A. v. autem 20. c. 2. vsque ad finem libri enarrant gesta Iudæ Machabæi contra Antiochum, Epiphanem, & Eupatorem, eorúmque Duces Bacchidem, Timotheum, Nicanorem &c. ac martyrium septem fratrum vnà cum matre, Eleazari, & aliorum martyrum.

1. FRatribus qui sunt per Ægyptum, Iudæis, salutem dicunt fratres, qui sunt in Ierosolymis, Iudæi, & qui in regione Iudææ, & pacem bonam. 2. Benefaciat vobis Deus, & meminerit testamenti sui, quod locutus est ad Abraham, & Isaac, & Iacob, seruorum suorum fidelium: 3. & det vobis cor omnibus, vt colatis eum, & faciatis eius voluntatem, corde magno, & animo volenti. 4. Adaperiat cor vestrum in lege sua, & in præceptis suis, & faciat pacem. 5. Exaudiat orationes vestras, & reconcilietur vobis, nec vos deserat in tempore malo. 6. Et nunc hîc sumus orantes pro vobis. 7. Regnante Demetrio, anno centesimo sexagesimo nono, nos Iudæi scripsimus vobis in tribulatione, & impetu, qui superuenit nobis in istis annis, ex quo recessit Iason à sancta terra, & à regno. 8. Portam succenderunt, & effuderunt sanguinem innocentem: & orauimus ad Dominum, & exauditi sumus, & obtulimus sacrificium, & similaginem, & accendimus lucernas, & proposuimus panes. 9. Et nunc frequentate dies scenopegiæ mensis Cas-

leu. 10. Anno centesimo octogesimo octauo, populus, qui est Ierosolymis, & in
Iudæa, Senatúsque & Iudas, Aristobolo magistro Ptolemæi regis, qui est de gene-
re christorum sacerdotum, & his qui in Ægypto sunt, Iudæis, salutem & sanita-
tem. 11. De magnis periculis à Deo liberati, magnificè gratias agimus ipsi, vtpo-
te qui aduersus talem regem dimicauimus. 12. Ipse enim ebullire fecit de Persi-
de eos, qui pugnauerunt contra nos, & sanctam ciuitatem. 13. Nam cùm in Per-
side esset dux ipse, & cum ipso immensus exercitus, cecidit in templo Naneæ, con-
silio deceptus sacerdotum Naneæ, 14. etenim cum ea habitaturus venit ad lo-
cum Antiochus, & amici eius, & vt acciperet pecunias multas dotis nomine. 15.
Cúmque proposuissent eas sacerdotes Naneæ, & ipse cum paucis ingressus esset
intra ambitum fani, clauserunt templum. 16. cùm intrasset Antiochus: aper-
tóque occulto aditu templi, mittentes lapides percusserunt ducem, & eos qui cum
eo erant, & diuiserunt membratim, & capitibus amputatis foras proiecerunt. 17.
Per omnia benedictus Deus, qui tradidit impios. 18. Facturi igitur quinta & vi-
gesima die mensis Casleu purificationem templi, necessarium duximus significa-
re vobis: vt & vos quoque agatis diem scenopegiæ, & diem ignis qui datus est quan-
do Nehemias ædificato templo & altari obtulit sacrificia. 19. Nam cùm in Persi-
dem ducerentur patres nostri; sacerdotes, qui tunc cultores Dei erant, acceptum
ignem de altari occultè absconderunt in valle, vbi erat puteus altus & siccus, & in
eo contutati sunt eum, ita vt omnibus ignotus esset locus. 20. Cùm autem præ-
terissent anni multi, & placuit Deo vt mitteretur Nehemias à rege Persidis, nepo-
tes sacerdotum illorum, qui absconderant, misit ad requirendum ignem: & sicut
narrauerunt nobis, non inuenerunt ignem, sed aquam crassam. 21. Et iussit eos
haurire, & afferre sibi: & sacrificia, quæ imposita erant, iussit sacerdos Nehemias
aspergi ipsa aqua, & ligna, & quæ erant superposita. 22. Vtque hoc factum est,
& tempus affuit, quo sol refulsit, qui priùs erat in nubilo, accensus est ignis magnus,
ita vt omnes mirarentur. 23. Orationem autem faciebant omnes sacerdotes,
dum consummaretur sacrificium, Ionatha inchoante, ceteris autem respondenti-
bus. 24. Et Nehemiæ erat oratio hunc habens modum: DOMINE Deus om-
nium creator, terribilis & fortis, iustus & misericors, qui solus es bonus rex, 25. so-
lus præstans, solus iustus, & omnipotens, & æternus, qui liberas Israël de omni
malo, qui fecisti patres electos, & sanctificasti eos: 26 accipe sacrificium pro vni-
uerso populo tuo Israël, & custodi partem tuam, & sanctifica. 27. Congrega
dispersionem nostram, libera eos qui seruiunt Gentibus, & contemptos & abomi-
natos respice: vt sciant Gentes quia tu es Deus noster. 28. Afflige opprimentes
nos, & contumeliam facientes in superbia. 29. Constitue populum tuum in loco
sancto tuo, sicut dixit Moyses. 30. Sacerdotes autem psallebant hymnos, vsquequò
consumptum esset sacrificium. 31. Cùm autem consumptum esset sacrificium, ex
residua aqua Nehemias iussit lapides maiores perfundi. 32. Quod vt factum est,
ex eis flamma accensa est: sed ex lumine, quod refulsit ab altari, consumpta est.
33. Vt verò manifestata est res, renuntiatum est regi Persarum, quòd in loco, in
quo ignem absconderant hi qui translati fuerant sacerdotes, aqua apparuit, de qua
Nehemias, & qui cum eo erant, purificauerunt sacrificia. 34. Considerans autem
rex, & rem diligenter examinans, fecit ei templum vt probaret quod factum erat.
35. & cùm probasset sacerdotibus donauit multa bona, & alia atque alia munera, &
accipiens manu sua, tribuebat eis. 36. Appellauit autem Nehemias hunc locum
Nephthar, quod interpretatur purificatio. Vocatur autem apud plures Nephi.

Hinc patet hanc Epistolam, vt pote scriptam anno 188. Græcorum, datam fuisse post gesta Iudæ, Ionathæ, & Simonis lib. 1. descripta, ideóq; aptè subnecti fini libri primi. Liber primus enim finitur in morte Simonis, quæ contigit anno Græcorum 177. Quare vndecim annis post Simonis mortem scripta fuit hæc epistola, siue liber hic secundus Machab. Prior verò epistolę pars scripta anno 169. Græcorum scripta fuit paulò antè captiuitatem, & cædem Ionathæ: hæc enim facta est à Try- A phone anno 170. Græcorum, vt dictum. Ionathæ successit Simon, vt dictum est lib. 1. cap. 13 v. 41. Quare pars hæc epistolæ hoc ordine temporis collocanda foret libro. 1. c. 12. ante vers. 36.

FRATRIBVS QVI SVNT PER ÆGYPTVM IVDÆIS SALVTEM DICVNT FRATRES, QVI SVNT IN IEROSOLYMIS IVDÆI] Ægyptus enim abundabat Iudæis, tum quia eis erat vicina, tum quia Ptolemæus Lagi primus post Alexandrum Magnum Ægypti rex 120. millia

Iudæorum captiua in Ægyptum duxerat, tum A quia iam recenter sub Ptolem. Philometore Onias filius Oniæ tertij Pont. templum magnificum Heliopoli in Ægypto construxerat simile Ierosolymitano, ibique Pontificem agebat, ad quod proinde multi Iudæorum confluebant, præsertim quia in Ægypto tuti erant à Seleucidis putà ab Antiochis, & Demetriis, qui continuè Iudæam infestabant. Scribunt ergo Iudæi è Ierosolymis ad Iudæos, qui erant in Ægypto, quasi ad fratres, id est cognatos, & contribules suos amicas, & fraternas litteras, tum vt eos in vera fide, religione, & vnione cum synagoga siue Ecclesia contineant, ne scilicet à Ierosolymis, & templo faciant schisma ob templum suum Heliopolitanum, sicut eodem tempore Iudæi in Samaria degentes erigendo templum in monte B Garizim schisma fecerunt à Iudæis, & templo Ierosolymitano, vt patet Ioan. 4. Vide de templo Heliopolitano Iosephum lib. 12. c. 1. & 6. & lib. 13. c. 6. Ad schisma ergo hoc tollendum Iudæi è Ierosolymis, ac Iudas hanc epistolam scripserunt ad Iudæos in Ægypto commorantes.

Vers. 4. ADAPERIAT COR VESTRVM IN LEGE SVA] q. d. Deus luce cælesti per gratiam suam vos illuminet, & inflammet vt legem eius plenè cognoscatis, & cognitam adimpleatis, præsertim verò vt à templo vestro Heliopolitano Pontifice proprio, & sacrificiis à Deo vetitis ibidem ad Ierusalem, nostrúmque templum & Pontificem Ionatham postliminio redeatis. Deus enim vetuerat alibi, quàm in templo Ierosolymitano sibi sacrificari. Deuter. c. 12. C v. 11. & Leuit. 7. 3.

ET FACIAT PACEM] tum à bellis, tum potiùs à templi diuisione, & schismate, vt nobiscum in vnam synagogam coalescatis, & ad vnum nobiscum templum conueniatis, ibique festum scenopegiæ, vt sequitur, celebretis.

Vers. 7. REGNANTE DEMETRIO (iuniore dicto Nicanore Demetrij Soteris filio) ANNO 169.] Græcorum, hic enim fuit annus tertius regni Demetrij, qui post triennium anno scilicet 172. Græc. captus fuit ab Arsace rege Parthorum, vt dictum est 1. Machab. 14. v. 1. & 3.

EX QVO RECESSIT IASON] de quo c. 4. v. 7.

Vers. 8. PORTAM SVCCENDERVNT] q. d. instigante impio Iasone Antiochus per suos satellites D portas Ierusalem, & templi ac reliquarum Iudææ ciuitatum succendit. Verùm ORAVIMVS AD DOMINVM, ET EXAVDITI SVMVS, vt per virtutem Iudæ Machabæi templi profanati fieret purgatio, nouáque dedicatio, in quo proinde iam nouè dedicato OBTVLIMVS SACRIFICIVM, reliquáque in pristinum statum restituimus, nimirum ACCENDIMVS LVCERNAS septem in candelabro aureo septicipiti, ET PROPOSVIMVS PANES 12. iuxta 12. tribus Israël in mensa panum propositionis.

Vers. 9. ET (id est idcircò) NVNC FREQVENTATE (& frequentando celebrate) DIES SCENOPEGIÆ] id est festum Encæniorum institutum à Iuda Machabæo in memoriam purgationis, & nouæ dedicationis templi ab eo factæ, id que die 25. mensis Casleu, qui nostro Nouembri respondet. Nota festum scenopegiæ propriè erat festum Tabernaculorum, quod per octo dies celebrabatur in mense Tisri, id est in Septembri, hic verò per Catachresin festum Encæniorum vocant festum scenopegiæ, quia hoc illi erat simile: vtrumque enim celebrabatur magna totius populi lætitia cum ramis, thyrsis tubis, & tympanis per octo dies, vt patet 1. Machab. 4. 52. & 2. Machab. 10. 6. vbi dicitur festum Encæniorum institutum, & celebratum fuisse *in modum* festi *Tabernaculorum*; vnde vocatur *Scenopegia Casleu*, non Tisri. Hortantur ergo, vt Iudæi in Ægypto celebrent festum Encæniorum per viridium ramorum gestationem, per clangorem tubarum, similiáque signa lætitiæ, non autem vt in templo Heliopolitano victimas Deo offerant: hoc enim lege Dei erat vetitum. Sic Machabæi profugi in montibus celebrarunt Scenopegiam cum thyrsis sine sacrificiis, vt patet c. 10. 6.

Vers. 10. ANNO 188. (Græcorum) POPVLVS QVI EST IN IEROSOLYMIS, ET IN IVDÆA, SENATVSQVE ET IVDAS] Hic Iudas, ait Rupert. lib. 10. de victor. verbi Dei c. 15. Serarius, Salianus, Mariana, & alij, videtur esse auctor huius posterioris epistolæ, adeóque totius huius libri secundi Machab. nimirum Iudas Essenus, qui, vt ait Iosephus lib. 13. c. 19. hoc tempore ob donum prophetiæ magnæ apud omnes erat existimationis, & post 20. annos Antigono Ioannis Hyrcani filio mortem prædixit, quæ & paulò post secuta est. Additque Iosephus eius prædictiones numquam fefellisse, sed reipsa semper euenisse.

Sanchez tamen putat hunc Iudam fuisse Ioannis Hyrcani Ducis, & Pontificis filium, qui hoc tempore patri successerat, erátque Dux & Pontifex Israëlis teste Iosepho lib. 20. antiq. c. 8. Vbi addit Iudam hunc alio nomine dictum fuisse Aristobulum, ac per vnum duntaxat regnasset: quare mortuum sine filio regnum, & Pontificatum reliquisse fratri suo Alexandro, qui alio nomine dictus est Ianæus. Verùm obstat quod hic Iudas siue Aristobulus primus sibi diadema imposuerit, séque regem Iudææ nominarit, ac matrem suam fame necarit in vinculis: fratrem verò suum Antigonum iam nominatum occiderit, reliquos autē fratres in vinculis habuerit, quoad vixit, teste Iosepho lib. 13. Antiq. c. 19. & 20. quæ omnia Scriptore hagiographo videntur indigna. Adde Aristobulum hunc regnasse anno non 188. vt hîc dicitur, sed 209. Græc. vti ostendit Salianus, & alij. Quare hoc anno 188. adhuc Israëli præerat pater Aristobuli Ioannes Hyrcanus, cuius proinde potius quàm Aristobuli filij erat scribere hanc epistolam. Denique Bellarm. lib. 1. de Verbo Dei c. 15. putat hunc Iudam esse Iudam Machabæum. Verùm is iam ante 36. annos in prælio occubuerat.

Porrò hîc incipit posterior epistola, hícque eius estriculus. Duas enim hîc iungi epistolas censent Rupert lib. 10. c. 15. Glossa, Lyran. Bellarm. Melchior Canus l. 2. de locis c. 11.

Medina lib. 6. de fide c. 13. sed veriùs videtur non duas, sed vnam dumtaxat esse epistolam scriptam anno 188. Græc. in qua tamen refricent, & renouent epistolam à se scriptã anno 169. Græc. q. d. hæc quidem illo anno scripsimus, hoc autem anno scribimus vobis quæ sequuntur: sed pro ea locutione, repetunt salutationem, cum appositione propriorum nominum eorum qui literas mittunt, & eorum ad quos mittuntur, quæ initio fuerant prætermissa. ita Salianus & Sanchez.

ARISTOBVLO MAGISTRO PTOLEMÆI REGIS, QVI EST DE GENERE CHRISTORVM (id est vnctorum oleo sancto) SACERDOTVM] Aristobulus hic, ait Rabanus, fuit natione Iudæus, sed peripateticus philosophus esse agnoscitur, qui ad Philometorem Ptolemæum explanationum in Moysen commentarios scripsit, vt chronographi produnt. ita Raban. Intelligit autem Eusebium, cuius illa sunt verba in chron. sub init. regni Philom. *Aristobulus*, inquit, *cuius secundus Machabæorum liber initio meminit, quod que Aristotelica peritum fuisse philosophia constat. similiter manus, & cætera membra, quando de Deo dicuntur, intelligenda esse in libro, quem ad Ptolemæum scripsit; declarat &c.* Idem asserit Clemens Alexandrinus lib. 5. strom. Addit Euseb. eum oriundum fuisse ex Pareadi, vbi Iordanis est origo. *Videtur autem*, ait Salianus, *nomen magistri regis adeptus, vel ex illo scripto libro, in quo regem Philometorem docebat, vel quod eum de rebus Mosaica legis doceret, qua deinde libro illo sit complexus.* Alij tamen censent eum fuisse magistrum Ptolemæi Lathuri, qui fuit filius Ptole Physconis: hoc enim verba sonare videntur: Nam vt ait Rupert. loco citato, *consueuerant Ægyptij reges iam inde à temporibus Ptol. Philadelphi (qui legem per 72. sibi fecit interpretari) magistros habere Iudæos.* Vbi nota Physcon erat frater iunior Philometoris: vnde eis liberi defuncto in regno successit, isque hoc tempore regnabat. vnde filio suo Lathuri Aristobulum sacerdotem Iudæum videtur dedisse magistrum.

Vers. 11. GRATIAS AGIMVS IPSI, VT POTE QVI ADVERSVS TALEM REGEM DIMICAVIMVS] qui postcà in Persîde occisus fuit à sacerdotibus Deæ Naneæ, vt sequitur.

Quæres, quisnam fuerit hic rex? Primò aliqui censent fuisse Antiochum magnum, qui pater fuit Antiochi Epiphanis, ac cum Hannibale contra Romanos pugnans victus est à Scipione, qui inde cognomen Asiatici accepit. Verùm hic Antiochus ante annos 58. erat defunctus, nimirum anno 124. Græc. Adde, hic Iudæorum non fuit hostis, sed amicus, teste Iosepho lib. 12. c. 3.

Secundò, alij accipiunt Antiochum Epiphanem, qui Iudæorum, & templi fuit hostis acerrimus. ita Tornellus, Bellarm. loco citato, & Pererius lib. 9. in Danielem. Verùm Epiphanes non fuit occisus in templo Naneę, vt hic dicitur, sed in Babylone percussus à Deo expirauit, vt audiemus c. 9. Respondet Eman. Sa epistolam hanc non habere auctoritatem S. Scrip. sicut nec alias epistolas Spartiatarum Romanorum, & aliorum hisce libris citatas, ac proinde falli posse, & errare, sed S. Scrip. solùm narrare ita illos scripsisse. Verùm hoc durum est dicere. Sic enim idem de 1010 hoc libro, qui est Epistola Iudæ, & Ierosolymitarum ad Iudæos Ægyptios dici posset: quod absit.

Tertiò, & verosimillimè Serarius, & Salianus hic, ac Rupert. lib. 10. de victor. verbi Dei c. 16. Michaël Medina l. 6. de recta in Deum fide c. 13. Sigonius in li. 2. Sulpitij censent hunc esse Antiochum Sedetem filium Demetrij Soteris, & fratrem Demetrij Nicanoris, qui Nicanore ab Arsace capto regnum Asiæ, & Syriæ occupauit: hic enim vt audiuimus lib. 1. c. 15. sub Simone Pontifice, & sub Ioanne Hyrcano Simonis filio Iudæos afflixit, & Ierosolymam, in eâque Ioannem teste Iosepho obsedit, sed vrgente bello Parthico cum Ioanne, & Iudæis pacem iniit, eósque secum contra Parthos duxit vbi & periit. Sedetes enim hoc tempore regnabat cum Epiphanes, eiúsque pater iam pridem erat vita functus.

Vers. 12. IPSE (Deus) ENIM EBVLLIRE FECIT DE PERSIDE EOS, QVI PVGNAVERVNT CONTRA NOS ET SANCTAM CIVITATEM] puta Ierosolymam quam Sedetes obsedit, teste Iosepho. Hic versus difficilis est, nam τὸ *de Perside* non est in Græco hoc loco, sed in fine versus huc modo: *Ipse enim ebullire fecit eos, qui pugnauerunt cōtra nos, & sanctam ciuitatem in Persidem.* Vnde Salianus pro *de Perside* censet legendum *in Persidem*, vt sensus sit q. d. Deus fecit, vt Sedetes hostis noster magnis copiis, & ardoribus quasi ebulliens, & æstuans irrueret in Persidem ibique periret. Verùm omnia exemplaria habent *de Perside.* Quare nonnulli hunc sensum dant q. d. Deus fecit, vt Sedetes non solùm ex Syria, sed etiam ex Perside magnas colligeret copias ex reliquiis, quas ibi frater eius Demetrius Nicanor victus, & captus ab Arsace reliquerat: Vnde & factum est, vt instar fratris sui ibidem à Persis cæderetur. Verùm hic sensus non rectè cohæret cum eo, quod sequitur *Nam cùm in Perside &c.* vbi eius cædes narratur.

Dico ergo pro *ebullire fecit* Græcè est ἐξέβρασεν, id est eiecit, expuit, euomuit; ἐκβράζειν enim significat eiicere, ebullire, exæstuare, exundare, expellere, ac tribuitur mari; quod in æstu efferuescens conchylia, & cadauera in littus eiicit: item ollæ bullienti quæ exundans spumas, aquásque euomit: vnde ἐκβράσματα vocantur reliquiæ nauis è naufragio in littus eiectæ: item papulæ, quæ post morbum in labiis erumpunt. Sensus ergo est q. d. Deus fecit Ant. Sedetem hostem nostrum cum suis copiis feruentibus ebullire de Perside, id est eum quasi morticinum siue cadauer eiecit, expulit, euomuit de Perside: nam fecit vt in Perside in templo Naneæ volēs illud expilare à sacerdotibus occideretur, vt sequitur. Ergo τὸ *bullire* tria significat, Primò magnam copiam, & ardorem militum Sedetis, scilicet

quod quasi muscæ, vel ranæ numerosissimæ ex aqua, id est ex Syria, & Perside ebullierint, & inuaserint Persidem omnibus vndique ad eam prædandam cōfluentibus Secundò quod in Perside magno numero fuo occisi, & mortui, sicut muscæ, & ranæ paulò pòst postquam natæ fuor ex aqua in eadem suffocantur, & moriuntur. Tertiò quod Persia eos iam cadauera factos à se in sepulcra, & abyssum expulerit, & eiecerit sicut mare cadauera expuit, & in littus euomit.

Vers. 13. NAM CVM IN PERSIDE ESSET DVX IPSE] q. d. (cum Ant. Sedetes rex, & dux exercitus Persidem inuaderet) ET CVM IPSO IMMENSVS (Græcè ἀνυπόστατος id est irresistibilis (cui resisti vix poterat) EXERCITVS CECIDIT (Græcè κατεκόπησαν. id est percussi sunt) IN TEMPLO NANEÆ] Dissentiunt à Scrip. & inter se historici prophani (ideòque non eis sed S. Scrip. hic credendum est) de modo necis, & mortis Ant. Sedetis. Nam Ioseph. & Iustin. lib. 38. asserunt eum in prælio a Parthis siue Persis occisum. Appianus in Syriacis asserit eum à Parthis victum seipsum interemisse. Ælianus lib. 10. de animal. c. 34. eum se præcipitem deiecisse. Eusebius, *Arsaces Parthus*, inquit, *Antiochum* [illegible] Alij putant eum à fratre suo Demetrio ab Arsace dimisso, ac regnum suum repente fuisse occisum. Verùm hæc dissensio arguit eos nil certi hac de re habuisse, Quare credendum est S. Scrip. quæ hic asserit eum in templo Naneæ cùm illud expilare vellet à sacerdotibus lapidatum, & occisum.

Porro Nanea erat Dea Gentilium, quæ vel fuit Diana, vt opinatur S. Thom. Lyran. Perer. & Pagnin. in nom. Hebr. *Nanea*, ait, *lingua Persica est Diana*, vel potiùs Venus, vti ex Agathia Beroso, Clemente, Athenode, Symmacho, Gyraldo, & aliis ostendit Serarius, & Salianus. Persæ enim tam Venerem, quàm Dianam colebant, sed quæ sequuntur magis congruunt Veneri.

Vers. 14. ETENIM CVM EA HABITATVRVS VENIT AD LOCVM (templum Naneæ) ANTIOCHVS, ET AMICI EIVS, ET VT ACCIPERET PECVNIAS MVLTAS DOTIS NOMINE] Pro *habitaturus* Græcè est συνοικεῖν, id est habitaturus cum illa quasi cum coniuge sua. Finxit ergo Antiochus se cum Dea Nanea velle coniugiū inire, vt hoc honestu prætextu tēplum eius expilaret, quasi omnia eius donaria loco dotis accepturus foret. sed sacerdotes fraudem, & spolium subodorati dotem non gemmarum, sed lapidum dederunt, id est lapidauerunt & occiderunt.

Porrò prisci reges nonnulli olim volebant haberi, quasi Dij quidam terrestres, ac proinde cum Deabus connubia se inire iactabant. Audi Senecam lib. 1 suasoriarum. *Despondentrunt Athenienses Antonio in matrimonium Mineruam: Antonius ait se dulturum, sed dotis nomine imponere se illis mille talenta.* Sic Antiochus Gryphus Lunæ se maritum iactauit; Numa Egeriæ, Anchises Veneris (ex qua fingitur Æneam genuisse Heliogabus Vraniæ, Peleus Thetidis, vnde nonnulli putant à Peleo ritum illum manasse, quo Veneti Thetidem, id est mare quotannis in festo Ascensionis solenni ritu iacto in mare annulo sponsalitio sibi despondent. Porrò horum cum Deabus regalium connubiorum luculenti testes sunt Iosephus, Plutar. in vita Marci Crassi, Xiphilinus, Herodotus, Isocrates, & Suetonius, qui in vita C. Caligulæ c. 22. scribit eum se Veneris maritum vendidisse.

CVMQVE PROPOSVISSENT (promisissent Ant. Sedeti se illi pro dote daturos) EAS (pecunias) SACERDOTES NANEÆ, ET IPSE CVM PAVCIS INGRESSVS ESSET INTRA AMBITVM FANI, quasi sacros nuptiarum ritus celebraturi, CLAVSERVNT TEMPLVM. Vers. 15.

CVM INTRASSET ANTIOCHVS, APERTOQVE OCCVLTO ADITV TEMPLI (in superiori laqueari, vel in parietibus templi, inde) MITTENTES LAPIDES (Græcè *lapidibus fulminantes*) PERCVSSERVNT DVCEM (regem Ant. Sedetem) ET DIVISERVNT MEMBRATIM, ET CAPITIBVS AMPVTATIS FORAS PROIECERVNT] in eius milites, & vulgus spargentes Sedetem eum suis ab aliquo Deo Antiochi riuali, qui Deam Naneam sibi ambiebat sponsam cæsum, & fulminatum esse, ne ipsi quasi neci auctores à militibus Sedetis cæderentur. Atque hinc tam variæ in vulgus de morte Sedetis, vtpote occulta, emanarunt sententiæ, quas ex Iustino, Appiano, & aliis recensui v. 13. Vers. 16.

Itaque Iudæi hic pro cæso Sede tanto tyranno, & hoste suo Deo gratias agunt. Quare ridicul Scaliger, & nonnulli alij scribunt Antiochum in templo Naneæ non cæsum, sed fuga elapsum saluum Antiochiam rediisse.

FACTVRI IGITVR QVINTA ET VIGESIMA DIE MENSIS CASLEV PVRIFICATIONEM TEMPLI] hoc est celebraturi die 25. Casleu festum Encæniorum in memoriam purificationis, & nouæ dedicationis templi factæ à Iuda Machabæo 1 Machab. 4. vers. 52. Vers. 18.

NECESSARIVM DVXIMVS SIGNIFICARE VOBIS, VT ET VOS QVOQVE AGATIS DIEM SCENOPEGIÆ, id est festum Encæniorum simile Scenopegiæ, vt dixi v. 9. ET DIEM IGNIS] Eadem enim die 25. Casleu cùm in Encæniis iam dictis offerrent sacrificia ignis è Deo exilitus in illa missus fuit ad ea comburendum, ideòque institutum est festum dati ignis, quod eodem die 25. Casleu, vel certè postero die (vt festum ignis proprium sibi haberet diem) celebrabatur: cuius rei historia fusè in sequentibus enarratur.

NAM CVM IN PERSIDEM (id est in Chaldæam siue in Babylonem à Nabuchodonosor) DVCERENTVR PATRES NOSTRI] Chaldæa hîc vocatur Persia, tum quia multi Iudæi abducti in Chaldæam sparsi fuere per Persiam, Mediam, aliásque regiones Chaldæis subditas: tum quia tempore Nehemiæ, quo datus fuit ignis, monarchia Chaldæorum translata erat ad Persas: tunc enim Artaxerxes rex Persarum dominabatur tam Chaldæis quàm Persis: quare omnes regiones tunc Persis subiectæ, inter quas erat Chaldæa vocantur Persia, vti ex S. Chrys. Lucano, & aliis probat Serarius. Vers. 19.

ACCEPTVM IGNEM DE ALTARI ABSCONDERVNT

RVNT IN VALLE VBI ERAT PVTEVS ALTVS ET SICCVS] id eſt ignem io puteo, qui erat in valle abſconderunt. Ignis hic, vt patet Leuit. 9. 24. primitus à Deo datus fuit Aaroni, cùm is primò in altari à Moſe fabricato ſacrificium obtulit: hoc enim igne cæleſti concrematum fuit, vt ſcilicet Deus illud approbaret, ſibique gratum oſtenderet. vnde & iuſſit illum ignem additis lignis & fomentis deinceps ſemper conſeruari, vt non niſi illo igne diuino poſterorum ſacrificia Deo comburerentur Leuit 6. 12. Vnde c. 10. 61. Deus occidit Nadab, & Abiu eò quòd igne prophano thurificaſſent. Exciſo verò à Chaldæis cum vrbe altari, & templo ignem hunc ne periret ſacerdotes extulerunt, & abſconderunt in valle, & puteo iam dicto, ſperantes Deum ignem hunc poſt ſuum è Babylone reditum reſuſcitaturum. ita Rupert. lib. 10. de victor. B verbi Dei cap. 18. *Ignem*, ait, *morientem, qui nutriri non poterat, qui vbi nutriretur non habebat, illi reſuſcitandum commiſerunt, in quo eſt ſpes reſurrectionis mortuorum. nec eos fefellit ſpes. Quomodo?* qoia hanc eorum ſpem Deus hic per Nehemiam explicuit. Similimodo horum ſacerdotum fidem, ſpem, & pietatem laudat S. Ambroſ. lib. 1. offic. cap. 14. *Non illis*, inquit, *ſtudio fuit aurum defodere, argentum abſcondere, quod ſeruarent poſteris ſuis, ſed inter extrema ſua honeſtatis curam habentes ſacrum ignem ſeruandum putarunt: ne eum vel impurus contaminarent, vel defunctorum ſanguis extingueret; vel deformium ruinarum aceruus aboleret. Abierunt itaque in Perſidem ſolâ religione liberi; quoniam ſola illis per captiuitatem extorqueri nequiuit. Poſt plurimum vero tempo-* C *ris quando placuit Deo, dedit hanc mentem regi Perſarum, vt inſtaurari in Iudæa templum, & legitimos reparari Hieroſolymis vſus iuberet. Cuius gratia muneris Nehemiam ſacerdotem Rex Perſarum direxit. At ille ſecum direxit illorum ſacerdotum nepotes, qui profecturi de patrio ſolo ſacrum ne periret, ignem abſconderant.*

Verſ. 20. VT MITTERETVR NEHEMIAS A REGE PERSIDIS] Nehemias ter miſſus fuit à rege Perſidis in Iudæam, primò à Cyro anno primo monarchiæ eius: tunc enim Nehemias cum Zorobabel, Eſdra & Ieſu Pont. è captiuitate Babylonica rediit in Ieruſalem, adeoque vnus fuit è redeuntium primoribus, & Ducibus, vt patet 1. Eſdr[illegible] v. 2. & Nehemiæ 7. v. 7. & 65. ſecundò miſſus fuit ab Artaxerxe Longimano an. regni eius 20. Nehem. D 2. 1. tertiò ab eodem miſſus fuit anno regni ſui 32. vt patet Nehem. vlt. v. 6. Quæritur ergo de qua miſſione hîc ſit ſermo, & conſequenter, quando contigerit hæc miſſio ignis de cælo facta Nehemiæ? Franc. Ribera lib. 5. de Templo c. 17. veriſimiliter hæc de ſecunda miſſione accipit, hæc enim propria fuit miſſio ſolius Nehemiæ. Quare hæc contigiſſe anno 20. Artaxerxis in feſto Tabernaculorum, quod primum ſolenniter celebrauit Nehemias poſt ſuum è Perſide reditum, vt patet Nehem. 7. ideoque illo feſto, cùm ipſe iuxta legem ſacrificia ſtatuta offerret ignem è cælo à Deo miſſum ſacrificia inflammaſſe & conſumpſiſſe.

A Quocirca in memoriam huius beneficij Iudæos deinceps feſtum dati ignis celebraſſe ipſo feſto Tabernaculorum, quo primitus erat datus, atque hac de cauſa hîc dici v. 9. *Et nunc frequentate dies ſcenopegiæ.*

Verùm probabiliùs eſt datum à Deo fuiſſe ignem paulò pòſt primam Nehemiæ miſſionem factam à Cyro, nimirùm anno ſexto Darij Hyſtaſpis die tertio menſis Adar, id eſt Februarij. Tunc enim perfecta fuit fabrica noui templi, eiuſque facta eſt ſolennis dedicatio cum oblatione plurimarum victimarum, vt patet Eſdræ 6. v. 15. & 16. Ergo tunc datus fuit cælitus ignis ſacer: quo victimæ comburendæ erant iuxta Leuit. 6. 12. vbi vetatur ne igne communi, & prophano victimæ crementur, ideoque iubetur, vt ſacerdotes ignem ſacrum è cælo miſſum Leuit 8. ſemper foueant, B & conſeruent. Alioqui enim Hebræi per annos 70. (tot enim fluxerunt ab anno ſexto Darij, quo dedicatum eſt per ſacrificia templum vſque ad annum 20. Artaxerxis, qui Nehemiam ſecundò miſit in Iudæam) caruiſſent in templo igne ſacro, omneſque ſuas victimas per ignem laicum, & prophanum immolaſſent, quòd Deus lege ſua vetuerat.

Dic[illegible]: anno ſexto Darij Nehemias erat iuuenis, ac digniores eo erant Zorobabel, Eſdras, & Ieſus Pontifex: quare iis potiùs tribuenda foret hæc ignis miſſio, quam Nehemiæ. Reſp. omnes hi erant coæui Nehemiæ, ideoque cum eo ætate pares vel ſuppares. Nehemiæ autem hæc potiùs tribuuntur, quàm aliis, Primò ob zelum religionis, quo præcellebat. Secundò, ob eius nobilitatem & C dignitatem, fuit enim ipſe vnus è primis Iudæorum è Babylone redeuntium Ducibus. Tertiò, quia ipſe in magno honore fuit apud Artaxerxem, adeoque eius pincerna; vnde ab eo creatus fuit Gubernator, & Princeps Iudææ, ac Ieroſolymæ muros, & domos reædificauit, vrbemque optimis legibus imbuit, & ſtabiliuit, quæ omnia patent ex lib. Nehemiæ.

Dices ſecundò: ex dictis ſequitur die tertia Adar, id eſt Februarij quo datus fuit ignis, celebrandum eſſe feſtum ignis, non autem die 25. Caſleu, vt hîc dicitur. Reſp. ante Antiochum Epiphanem, & Iudam Machabæum feſtum ignis celebratum fuiſſe eo die, quo datus erat, ſcilicet die tertio Adar. Verùm quia Ant. Epiphanes templum prophanans ignem ſacrum quoque cælitus datum extinxit, vel D ſuſtulit, hinc Iudas Machabæus templum purificans, ac altare & victimas reſtituens die 25. Caſleu eodem die ignem hunc ſacrum à Deo rurſum accepit, ideoque eodem, vel certè poſtero die quaſi proprio feſtum dati, vel potiùs redditi ignis celebrandum ſanxit. Iudas enim extincto igne ſacro non poterat ſacrificare igne prophano: hoc enim lege erat vetitum, quare neceſſe fuit, vt Deus ignem hunc reſtitueret. Id fecit cùm è lapidibus templi, & altaris olim ſub Nehemia ignitis rurſum ſub Iuda Dei iuſſu ignis hic ſacer emicuit, vt diſertè aſſeritur c. 10. 3. vbi de Iuda dicitur: *Et purgato templo aliud altare fecerunt, & de ignitis* (olim ſub Nehemia) *lapidibus igne concepto*

sacrificia obtulerunt. Hoc autem contigit in purificatione, & noua dedicatione templi, quæ à Iuda facta est die 25. Casleu, vt ibidem dicitur v. 5. ita Sanchez: lapides, inquit, ignitos illos intelligo, quos Nehemias aqua crassa perfodit, quam imbiberunt primum, deinde igne, qui ex aqua illa exarsit combusti sunt: quare in lapidibus hisce videntur sacri ignis semina in posterum esse seruata: nam ex illis tempore Iudæ eadem flamma emicuit. ita quoque Serarius quæst. 13. Vnde Gorionides: *Cum, inquit, composuissent ligna non inuenerunt ignem sanctum, sed clamarunt ad Dominum, & exiit igni à lapide, qui erat altari suppositus adiicientes ei ligna, durauit ille ignis vsque ad captiuitatem tertiam*, quæ videlicet accidit Vespasiani tempore. Errant ergo Hebræi dicentes ignem sacrum, & cælestem defuisse in secundo templo, quod post reditum è Babylone ædificatum est.

Vers. 21. ET SACRIFICIA, QVÆ IMPOSITA ERANT IVSSIT SACERDOS NEHEMIAS ASPERGI IPSA AQVA] ibique bis; semel ad victimas concremandas, secundò ad lapides igniendos, eisque vim igniendi inserendum, de quo v. 31. & 32. ita Sanchez.

Vers. 22. TEMPVS AFFVIT, QVO SOL REFVLSIT, QVI PRIVS ERAT IN NVBILO, ACCENSVS EST IGNIS MAGNVS] Videtur Deus hic sole vsus, cuius radiis ex aqua crassa eduxisse vapores crassos, illosque allidue radiis ipsius siderando, inflammasse, itaque ignem produxisse vti producuntur in aëre ex vaporibus vis sotis cometæ, stellæ errantes, ignes fatui, halones, dracones igniti, &c.

Tropol. Ignis hic repræsentat Spiritum sanctum, qui in specie ignis sedit super Apostolos in die Pentecostes, eisque igneas mentes, & linguas incidit vt totum orbem igne amoris diuini accenderent, adeoque homines instar aquæ crassæ frigidos, & torpidos efficerent igneos, & flammeos. ita sanctì Ambros. lib. 1. offic. 14. *Ide*, inquit, *ignis typus Spiritus sanctus fuit, qui descensurus erat post Domini ascensionem, & remissurus peccata omnium: qui quasi ignis inflammat animum, ac mentem fidem.* Vide Riberam lib. 5. de templo c. 17. vide quoque ea, quæ de hoc igne fusè annotaui Leuit. 9. 23. vbi 17. analogias huius ignis, & charitatis recensui. Audi S. Chrys. hom. 11. ad Hebr. *Nonne, ait, admiramur ignem olim descendentem omnia consumpsisse? Potest fieri, vt ignis quoque nunc descendat illo longe admirabilior: & omnia quæ sunt proposita, consumat, imò verò non consumat sed in cælum tollat. Is enim ea quæ offeruntur, non in cinerem redigit; sed dona a Deo offert. Tales erant Cornelij orationes Actor. 10.*

Vers. 23. IONATHA INCHOANTE] Ionathas hic non fuit summus sacerdos, vt aliqui putant sed Leuita, & cantor, imò cantorū præfectus, cuius tunc erant vices. ita Lyran. & Serar.

Vers. 31. CVM AVTEM CONSVMPTVM ESSET SACRIFICIVM (scilicet igne ex aqua lapidum emicante concrematum) EX RESIDVA AQVA NEHEMIAS IVSSIT LAPIDES MAIORES PERFVNDI.

Vers. 32. QVOD VT FACTVM EST, EX EIS FLAMMA ACCENSA EST: SED EX LVMINE QVOD REFVLSIT AB ALTARI CONSVMPTA EST] q. d. ignis & flamma lucida, ardensque quæ combusserat victimas in altari, ex eo exiliens absumpsit flāmam ex aqua in lapidibus maioribus accensam, id q. primò quia lumen maius altaris offuscabat, & absumebat lumen minus lapidum. Secundò, quia ignis hic ex lege Leuit 6. 12. in solo altari restare debebat, quasi ignis sacer, eique proprius ad victimas comburendas: quare in lapidibus restare non poterat ne quis eo ad superstitionem abuteretur. Tertiò, vt significaretur ignis hic non vi solis, sed Dei (cuius symbolum erat altare) sole quasi instrumento addentis, aliique maiorem vim ad ignem ex aqua producendum indentis in lucem prodiisse. Quartò, vt ignis hic lapides igniret, eisque vim, non physicam, sed moralem inderet ad ignem in necessitate producendū, vti eum produxerunt in purificatione, & dedicatione templi facta à Iuda Machabæo. ita Sanchez.

Vers. 33. RENVNTIATVM EST REGI PERSARVM] puta Dario Hystaspis, cuius anno sexto hæc contigerunt, vt dixi: vel vt alii volunt Artaxerxi Longimano Darij nepoti, cuius pincerna erat Nehemias.

Vers. 34. CONSIDERANS AVTEM REX] Serarius pro *considerans* censet legendum *conseram*, vel *obserans*, Græcè enim est περιφράξας, id est, *circumsepiens fecit ei templum* q. d. rex igni templum statuit, illudque septo circumdedit ad loci reuerentiam.

FECIT EI TEMPLVM] Primò, S. Ambr. l. Offic. 14. ait regem in loco vbi inuenta fuerat aqua crassa, postea versa in ignem ædificasse templū Persæ enim colebant ignem vt Deum teste Brissonio lib. 1. de regno Persarum. Secundò Genebrardus in notat chronicis, & Beda in c. 2. Esdræ quos citat, & laudat Serarius q. 14. censent regem eodem loci sacrum aliquod ædificium, quails erat probatica piscina construxisse; Græcum enim ἱερὸν significat locum illum, qui antea prophanus erat factum esse sacrum, vt iam in eo quædam Dei esset veneratio, ac numinis religio: vnde eum rex circumsepsit, vt habet Græcus. Tertiò Lyran. explicat q. d. Darius rex iussit reædificari templum Ierosolymitanum, Verùm hoc iam erat reædificatum, in eo enim aqua crassa versa fuit in ignem. Quartò q. d. Artaxerxes rex templum [à] Dario auo suo fabricatum fecit, id est luculenter ornauit, & magnificè locupletauit. Sic Nabuchodon. ait Daniel. 4. *Nonne hæc est Babylon quam ego ædificaui in domum regni* id est auxi, ornaui, & regiam Monarchiæ Babyloniorum constitui? Nam ante eum ædificata fuit Babylon à Nemrod Genes. 10. Sic Romulus dicitur Romam ædificasse, id est ornasse, & amplificasse; nam vt ait Virgil. ante Romulum fuit *rex Euander Romanæ conditor arcis.* ita S. Thom. Lyran. Dion. Hugo, & Sanchez. Primus S. Ambr. sensus vti primò obuius ita planissimus est. Persæ enim templa plura igni extruxerunt, quæ inde πυρεῖα dicta sunt (an tamen eodem loci, quo inuenta fuit aqua hoc templum à rege erectum sit, vti vult S. Ambr. S. Script. non exprimit)

Ignis enim elementorum nobilissimum suo splendore, calore, actiuitate &c. expressum est symbolum Dei, & diuinitatis, iuxta illud: *Deus noster ignis consumens est* Hebr. 12. 29. vide dicta ibidem, & Exodi 3. 2.

VT PROBARET QVOD FACTVM ERAT] vt hoc miraculum ignis ex aqua enati laudaret, celebraret, & ad perpetuam rei memoriam templo decoraret.

Vers. 36. APPALLAVIT AVTEM NEHEMIAS HVNC LOCVM NEPHTAR, QVOD INTERPRETATVR PVRIFICATIO] Arab. פטר *Pathar* quæ Hebr. aut Chaldaïcè, Syriacè, Persicè, & Arabicè significat liberare, emittere, dimittere, ac tribuitur capto, qui è squalore, & sordibus carceris liber, & purus dimittitur, sicut hîc templum à Chaldæis profanatum, squalidum, & in sordes, cineresque versum à Nehemia per dedicationem, & sacri ignis è cælo descensum purificabatur, sanctificabatur, & Deo consecrabatur. Hinc *Phatir* Arabicè vocatur *panis purus, & azymus*, & Chaldæus Exodi. 23. v. 15. festum azymorum vocat *chagga depattiraia* חגא דפטיריא.

Ad *Nephtar* alludit *naptha*, quod est genus *bituminis*, ait Plinius li. 2. c. 205. *liquidi huic magna cognatio ignium, transiliuntque protinus in eam vndecumque visam*, sicut hîc ignes transilierunt in aquam crassam ad templi purificationem & sanctificationem. Porrò apud veteres lustratio, & purificatio fiebat per sulphur, & ignem. Vnde Plinius lib 35. c. 15. *Habet*, inquit, *sulphur in regionibus locum ad expiandas suffitu domos.* Videlicet putabant igni isti sulphureo, & bituminoso cælestis, & diuini quid inesse, quod quæ apud ipsos sacra erant fulmina, & fulgura, sulphuris odorem haberent, & eorum ipsa lux sulphurea esset, vt ibidem à Plinio scriptum est. Hinc enim & θεῖον Græci sulphur appellantur, & quæ fulminea tacta essent loca, studiosè procurarunt Romani, arisque excitatis & bidentibus cæsis, *bidentalia* nominaruot. ita Gyral. syntagm. 17. & ex eo Serarius. Denique Syriacus textus hoc loco sic habet. *Vocauerunt eum* (locum) *qui sunt domus Nehemiæ* (Nehemitæ) *Gephar quod interpretatur mundities* (vel purificatio) *vocatur autem à multis Nephti*. Arabicus verò sic: *Qui sunt Nehemiæ vocarunt hunc locum Techephta, quod interpretatur puritas. Vocatur autē apud plures Nephi* (Syrus) *Nephti* à rad. *nuph*, quæ multa significat scilicet lauare, aspergere, agitare, cribrare. inde נופה *nophet* est fauus, & נפה *naphat* est regio, prouincia. *Nephi* ergo est locus mūdatus, eleuatus, honorat⁹, sacratus, & dilatat⁹. *Aphti* enim Syriacè significat dilatare.

CAPVT SECVNDVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Narrat Ieremiam in captiuitate Babylonica abscondisse arcam, tabernaculum, & altare thymiamatis in monte Nebo. Inde v. 20. præfatur auctor huius libri secundi se gesta Antiochi Epiphanis, & Eupatoris, ac Iudæ Machabæi, & fratrum eius fusè à Iasone, & aliis conscripta breuiter enarraturum.

1. INuenitur autem in descriptionibus Ieremiæ prophetæ, quòd iussit eos ignem
accipere qui transmigrabant: vt significatum est, & vt mandauit transmigratis.
2. Et dedit illis legem ne obliuiscerentur præcepta Domini, & vt non errarent
mentibus videntes simulachra aurea & argentea, & ornamenta eorum. 3. Et alia
huiusmodi dicens, hortabatur ne legem amouerent à corde suo. 4. Erat autem in
ipsa scriptura, quomodo tabernaculum & arcam iussit propheta diuino responso ad
se facto comitari secum, vsquequò exiit in montem, in quo Moyses ascendit, & vidit
Dei hereditatem. 5. Et veniens ibi Ieremias inuenit locum speluncæ: & tabernaculum, & arcam, & altare incensi intulit illuc, & ostium obstruxit. 6. Et accesserunt
quidam simul, qui sequebantur, vt notarent sibi locum: & non potuerunt inuenire.
7. Vt autem cognouit Ieremias, culpans illos, dixit: Quòd ignotus erit locus, donec
congreget Deus congregationem populi, & propitius fiat: 8. & tunc Dominus
ostendet hæc, & apparebit maiestas Domini, & nubes erit, sicut & Moysi manifestabatur, & sicut cùm Salomon petiit vt locus sanctificaretur magno Deo, manifestabat
hæc. 9. Magnificè etenim sapientiam tractabat: & vt sapientiam habens, obtulit
sacrificium dedicationis & consummationis templi. 10. Sicut & Moyses orabat ad
Dominum, & descendit ignis de cælo, & consumpsit holocaustum, sic & Salomon
orauit, & descendit ignis de cælo, & consumpsit holocaustum. 11. Et dixit Moyses,
eò quòd non sit comestum quod erat pro peccato, consumptum est. 12. Similiter & Salomon octo diebus celebrauit dedicationem. 13. Inferebantur autem in

descriptionibus & commentariis Nehemiæ hæc eadem: & vt construens Bibliothecam congregauit de regionibus libros, & Prophetarum, & Dauid, & epistolas Regum, & de donariis. 14. Similiter autem & Iudas ea, quæ deciderant per bellum, quod nobis acciderat, congregauit omnia, & sunt apud nos. 15. Si ergo desideratis hæc, mittite qui perferant vobis. 16. Acturi itaque purificationem scripsimus vobis: benè ergo facietis, si egeritis hos dies. 17. Deus autem, qui liberauit populum suum, & reddidit hereditatem omnibus, & regnum, & sacerdotium, & sanctificationem, 18. sicut promisit in lege, speramus quòd citò nostri miserebitur, & congregabit de sub cælo in locum sanctum. 19. Eripuit enim nos de magnis periculis, & locum purgauit. 20. De Iuda verò Machabæo, & fratribus eius, & de templi magni purificatione, & de aræ dedicatione; 21. sed & de præliis, quæ pertinent ad Antiochum Nobilem, & filium eius Eupatorem: 22. & de illuminationibus quæ de cælo factæ sunt ad eos, qui pro Iudæis fortiter fecerunt, ita vt vniuersam regionem, cùm pauci essent, vindicarent, & barbaram multitudinem fugarent, 23. & famosissimum in toto orbe templum reciperarent, & ciuitatem liberarēt, & leges, quæ abolitæ erant, restituerentur, Domino cum omni tranquillitate propitio facto illis; 24 itémque ab Iasone Cyrenæo quinque libris comprehensa, tentauimus nos vno volumine breuiare. 25. Considerantes enim multitudinem librorum, & difficultatem volentibus aggredi narrationes historiarum propter multitudinem rerum, 26. curauimus volentibus quidem legere, vt esset animi oblectatio: studiosis verò, vt faciliùs possint memoriæ cōmendare: omnibus autem legentibus vtilitas conferatur. 27. Et nobis quidem ipsis, qui hoc opus breuiandi causa suscepimus, non facilem laborem, immò verò negotium plenum vigiliarum & sudoris assumpsimus. 28. Sicut hi qui præparant conuiuium, & quærunt aliorum voluntati parēre propter multorum gratiam, libenter laborem sustinemus. 29. veritatem quidem de singulis, auctoribus concedentes, ipsi autem secundùm datam formam breuitati studentes. 30. Sicut enim nouæ domus architecto de vniuersa structura curandum est: ei verò qui pingere curat, quæ apta sunt ad ornatum, exquirenda sunt: ita æstimandum est & in nobis. 31. Etenim intellectum colligere, & ordinare sermonem, & curiosiùs partes singulas quasque disquirere, historiæ congruit auctori: 32. breuitatem verò dictionis sectari & executiones rerum vitare, breuianti concedendum est. 33. Hinc ergo narrationem incipiemus: de præfatione tantum dixisse sufficiat. stultum etenim est ante historiam effluere, in ipsa autem historia succingi.

Vers. 1. INVENITVR AVTEM IN DESCRIPTIONIBVS IEREMIÆ PROPHETÆ, QVÒD IVSSIT EOS IGNEM ACCIPERE QVI TRANSMIGRABANT] è Iudæa capti à Chaldæis in Babylonem. Confirmat id, quod dixit de igne abscondito ex ipsis Ieremiæ scriptis. Descriptiones vocat Scripturam Ieremiæ, vt explicat v. 4. hoc est Codicem, vel pugillarem, aut commētarium, vt vocatur v. 13. in quo Ieremias descripserat ea, quæ dixit, & gessit cùm Ierusalē capta fuit à Chaldæis, nimirō primò, quòd iussERit ignē templi abscondi in puteo. 2. quòd exhortatus sit Iudæos, qui captiui in Babylonem abducebantur, ne ibi videntes idola aurea ad ea colendum se pellici sinerent, sed constanter solū Deum suum adorarent. vnde dedit eis volumen legis diuinæ, putà Deuteronomium, vel Pentateuchum vt illud crebrò legerent in Babylone illóque se & suam captiuitatem solarentur, seséque in vero Dei cultu confirmarent. 3. quòd arcam, tabernaculum & altare incensi detulerit & absconderit in speluncam montis Nebo.

Porrò incertum est an liber hic fuerit canonicus, & à Synagoga probatus, habitúsque vt S. Script. qualis est prophetia Ieremiæ. Certum tamen est librum hunc fuisse magnæ A auctoritatis, vtpote qui scriptus sit à Ieremia propheta, atque hic citetur vt testis indubitatus ignis sacri absconditi.

Denique iniutia temporum periit hic liber, vti & plures alij à Ieremia conscripti; nimirum eius carmen lugubre de morte Iosiæ regis, de quo 2. Paral. 35. Item liber eiusdem de euersione vrbis, & populi captiuitate. Adhæc liber de Babylonis excidio, quem alligatum saxo iussit in Euphratem proiici Ierem. 51. v. 60. & alij plures de quibus egi Prologo in Ieremiam.

ET DEDIT ILLIS LEGEM] putà exemplar Deuteronomij, in quo tota lex à Mose repetita continetur: vel exemplar totius Vers. 2.
B Pentateuchi, vt illud assiduè in Babylone captiui legerent. Rursum *dedit eis legem*, id est dedit eis mandatum, illúdque iterúmque graui obtestatione eis inculcauit, NE SCILICET OBLIVISCERENTVR PRÆCEPTA DOMINI; sed continuò ea ante oculos mentis & corporis ponerent. ET NON EXERRARENT MENTIBVS. ne scilicet ex fulgore auri in idolis resplendentis inducerentur in errorem, quod in idolis foret aliquid augustæ diuinitatis.

ERAT AVTEM IN IPSA SCRIPTVRA, QVO- Vers. 4.

MODO TABERNACVLVM ET ARCAM IVSSIT PROPHETA OIVINO RESPONSO (oraculo) AO SE FACTO COMITARI SECVM; VSQVEQVO EXIIT IN MONTEM (Nebo) IN QVO MOSES (moriturus) ASCENOIT, ET VIDIT DEI HEREOITATEM: id est vidit eminus terram Chanaan, quam Deus Abrahæ, eiúsque posteris quasi hæreditatem possidendam promiserat Genes. 13. *Comitari*, id est secum deferri, & portari à suis sociis sacerdotibus, vel leuitis: hisce enim iubere poterat Ieremias, non Angelis: ita Lyran. Serarius tamen putat Angelos detulisse arcam post Ieremiam (sicot iidem ædem B. Virginis, in qua ipsa nuntiante Gabriele filium Dei concepit ex Palæstina transtulerunt io Italiam putà Lauretum) ita tamen vt arca visa sit à nonnullis, qui proinde eam secuti notarunt locum, io quo à Ieremia foit deposita.

IN QVO MOSES] Arca ergo, & tabernaculum coodita fuere eodem loci, quo Moses mortuus, & sepultus fuit, qui arcæ & tabernaculi fuerat conditor. Porrò modum depositionis arcæ recenset S. Epiphan. & ex eo S. Thom. qoos audi. *Dicit Epephanius hic est Ieremias, qui templum subuertendum prænoscens, arcam testamenti cum his, quæ in eâ leм erant, tulit; & precibus eam absorberi fecit in petram: petram vero digito designans, nomen Dei impressit & factum est sigillum in similitudinem Scripturæ, quæ ferro cauatur, & ipsum Domini nomen nubis operimento ita celatum est, vt ex tunc nec locum quis cognoscere queat, nec nomen legere vsque in hunc diem, & vsque in finem, & pristina figura instar ignis, & nubes sapè illic fit nocturno tepore eo quod gloria Domini ab eius lege non desinat. Est aut petra illa in eremi terra; inter duos mōtes, inter quos iacent sepulti Moses & Aaron, dixitque Ieremias præsentibus. Dominus de Sion ascendit ad cælos, inde eum virtute reuersurus, & erit signū præsentiæ eius, quando omnes gentes adorauerint lignum, dexitque quod arcam hanc nemo poterit producere, præter Moysen electum Dei prophetam. Et tabulas, quæ in ea sunt, nullus aperiet sacerdotum, nullúsque prophetarum, nisi electus Dei Aaron. Et in prima resurrectione resurget hæc arca, & exibit de petra, & ponetur in monte Sina, & omnes sancti congregabuntur ad ipsam, regressum Domini expectantes. & vt vitēt aduersarium, qui eos fugientes est quæsiturus interimere.* Hæc ille.

Eadem habet Dorotheos io vita Ieremiæ. Horum fides sit penes ipsos Auctores.

Porrò Ieremias hæc gerere potuit, & de facto gessit vel ante captam Ierusalem regnaote non Sedecia, (tunc enim fuit in carcere) sed Ioachin; huic enim Ieremias erat in veneratione, vnde ipse suasu Ieremiæ dedidit se Chaldæis, aut capta iam Ierusalem à Chaldæis antequam templum ab eis incenderetur. Ieremias enim in magna sanctitatis opinione erat apud Nabuchudonosorem, eò quòd ab eo capiendam Ierusalem prædixisset, vnde ab eo obtinuit quæcumque voluit, vt patet Ieremiæ 39 12. Nil ergo habent hic Nouaores vt fidem huic libro derogent.

Vers. 7. QVOD IGNOTVS ERIT LOCVS (arcæ tabernacoli, & altaris incensi) DONEC CONGREGET DEVS CONGREGATIONEM POPVLI] Quæres ao & quando hoc factum, vel adhuc faciendum sit? Nonnulli id factum putant sub Nehemia, & Dario Hystaspis, quando populus Iudaïcos in Babylone dispersus inde rediit, & congregatus fuit in Ierusalem, & templo ibique igoem à Ieremia reconditum per aquam crassam in ignem cooucrsum recuperauit: tunc enim simili modo videntor circa tabernacolum, & altare ab eo abscoodita Deo reuelaote rursum apparuisse in nouo templo. Hæc enim erant vasa propria, per quæ Deus in eo coli volebat, ideóque per Mosen ea fabricari, & io templo reponi iusserat. ita Melchior Caous lib. 2. de locis c. 11. Turniellus ad anoum mundi 3601. Sanchez hîc & Ribera io c. 1. Aggæi n. 15. qui tamen in fine magis io contrariam sententiam inclinat.

Verùm cootraria sententia vti communior, ita & verior est, scilicet arcam, tabernaculum & altare incensi noo fuisse reperta cum igoe sacro sub Nehemia, & Dario, sed reuelanda fore sub finem muodi quādo Deus per Eliam, & Enoch populum suum, id est Iudæos ad Christum conuertet, eósque in vnam Ecclesiā cum gentibus congregabit: tuoc enim Elias, vt eos in fide Christi confirmet, ostendet eis arcam hîc à Ieremia io illud æuum promissam. Probatur primò, quia si hæc inuenta fuissent cum igne, vtique auctor hic idipsum hîc narraret, vti narrauit de igne: hoc eoim ad rem præsentem plaoè pertinebat. Iam autem nil tale hîc narrat. Secundo, quia sub Nehemia non est facta integra coogregatio populi, vt patet v. 18 & c. 2. 37. multi enim Iudæorum manserunt in Babylone, alij in alias regiones foere dispersi. Tertiò, si reperta fuissent, tum in templi secuodi expoliatiooe, quæ per Titum facta est, arca io spoliis pooeretur. At non ponitur apud Iosephum lib. 7. de bello cap. 17. & 19. Imò idem lib. 6. cap. 6 expresè docet, tuoc in Saocto Saoctorum nihil omnino fuisse. Cùm in idem Sanctum Sanctorum ingressus est Pompeius, quid in templo viderit, enumerat idem Iosephus diligenter lib. 14. Aotiq. c. 8. de arca tameo semper mutos. Quocirca Romæ in arcu triomphali Titi cernimus effigiem caodelabri aurei & mensæ panum propositionis, nō autem arcam depictā Quartò, quia hæc est communis Hebræorum sententia, qui constanter asserunt hæc vasa defuisse in secundo templo. Idem asserunt Latini & Græci, vt S. Epiphan. & Dorotheus iam citati in vita Ieremiæ, S. Thom. Lyran. & Dion. hîc, Petrus Galatinus lib. 4. c. 9 Genebr. lib. 2. chronol. anoo mundi 3730. Bellarm. lib. 1. de verbo Dei c. 15. Abul in c. 15. Exodi q. 4. vbi asserit hæc vasa in eodem loco abscoodita in quo corpus Mosis cooditum fuit, ac tunc apparitura quaodo Mosis corpus resurget, & apparebit, quod erit in fine mundi. Sic & Dorotheus in vita Ieremiæ ait, eum abscondisse arcā in sepulchro Mosis, & Aaronis Idem censet Cosmas Magalianes præfat. in Iosue sect. 6.

Nonoulli addunt Hebræos deficiente arca, tabernaculo, & altari incēsi à Mose fabricatis similia fabricasse, illáque in secundo templo

(hunc enim ornatum sibi proprium exigebat templum) reposuisse, idque sat colligitur ex 1. Machab. 1. 23. vbi dicitur Ant. Epiphanes è templo accepisse altare aureum, & candelabrum luminis, & mensam panum propositionis. Et ex Hegesippo lib. 1. c. 17. vbi ait Pompeium tabulas testamẽti, & Cherubinos (non Mosaicos, sed Mosaicis similes) in templo vidisse.

Porrò defuit in templo secundo arca fœderis, quia in ipso apparituris, & docturus erat Christus per arcam figuratus. Vnde Mysticè S. Ambr. lib. 1. offic. c. 14. & Rupert. c. 24. hoc vaticinium Ieremiæ impletum censent, cùm in templo congregato toto populo videndum se exhibuit Christus, qui est vera arca noui testamenti continens tabulas legis Euangelicæ, & manna Eucharistiæ. vide dicta Exodi 25. 10.

Vers. 8. ET APPAREBIT MAIESTAS DOMINI, ET NVBES ERIT] q. d. cùm Deus reuelabit arcam, tunc pariter ostendet gloriam suam in nube splendida, sicut eandem manifestauit Mosi, & Salomoni in dedicatione altaris, & templi, vt dicitur v. 10.

Vers. 9. MANIFESTABAT HÆC] scilicet maiestatem suam in nube splendida. Græca hæc referunt ad sequentia hoc modo: vt locus sanctificaretur magnificè. Deinde punctum. *Manifestabatur enim hoc*, siue *manifestum fiebat*, quod velut *sapientiam habens obtulit sacrificium*.

Vers. 10. MAGNIFICE ENIM SAPIENTIAM TRACTABAT (Salomon mortalium sapientissimus) ET VT SAPIENTIAM HABENS OBTVLIT SACRIFICIVM DEDICATIONIS, ET CONSVMMATIONIS TEMPLI] q. d. Salomoni vti erat sapientissimus, sic sapientissimè imitatus est Mosen, ac orando impetrauit, vt Deus suam maiestatem in templo à se ædificato, & iam dedicato per nubem gloriosam ostenderet 3. Reg. 8. 10. vnde explicans subdit:

SICVT ET MOYSES ORABAT AD DOMINVM, ET IGNIS DESCENDIT DE CÆLO, ET CONSVMPSIT HOLOCAVSTVM (Leuit. 9. 2.) SIC ET SALOMON ORAVIT, ET DESCENDIT IGNIS DE CÆLO, ET CONSVMPSIT HOLOCAVSTVM] q. d. simili ergo modo ignis cælestis in dedicatione templi facta à Nehemia, & postcà à Iuda Machabæo descendit de cælo, eorúmque victimas consumpsit, ideóque institutum est festum Encæniorum æquè ac dati ignis, ad quod vos ô Ægyptij Iudæi hortamur nos Ierosolymitæ, vt illud nobiscum ad Dei laudem, & gratiarum actionem celebretis.

Vers. 11. ET DIXIT MOYSES EÒ QVÒD NON SIT COMESTVM, QVOD ERAT PRO PECCATO, CONSVMPTVM EST] q. d. cùm sacrificium Moysis esset pro peccato, ideóque immundum videretur, sicut & peccatum ipsum, ideóque nec cõsumptum à sacerdotibus esset, hinc idipsum à flãma consumptũ est. Sumpta sunt hęc verba ex Leuit. 10. 16. videntúrque continuata esse cum superioribus, vt sicut ignis cæteras victimas cremauit, sic & hostias pro peccato consumpserit. ita Serarius, Sanchez & alij.

Vers. 13. INFEREBANTVR AVTEM IN DESCRIPTIONIBVS, ET COMMENTARIIS NEHEMIÆ HÆC EADEM] q. d. hæc quæ dixi de igne sacro ex aquis crassis emicante scripta sunt à Nehemia, non libro 2. Esdræ, sed alio Nehemiæ commentario, qui iam iniuria temporum intercidit.

ET VT CONSTRVENS BIBLIOTHECAM] Prima est hæc Iudæorum solennis bibliotheca, quam construxit Nehemias. Ipse enim antecessit centum & ampliùs annis Alexandrum Magnum, & Aristotelem, quem Strabo lib. 13. scribit fuisse primum, qui bibliothecam extruxerit. Pluribus annis Nehemias antecessit Ptolemæum Philadelphum, qui secundus post Alexandrum regnauit in Ægypto, ibíque celeberrimam bibliothecam erexit, ideóque è Iudæa 72. Interpretes euocauit qui S. Scrip. ex Hebræo in Græcum traducerent. Sic ante Ptolemæum & Alexandrum tempore Darij Hystaspis extabat bibliotheca in Babylone, vt patet 1. Esdræ 6. 1. Videntur Ierosolymitæ hic adeò celebrare bibliothecam Nehemiæ, vt eam apponant, vel componant vel opponant bibliothecæ Philadelphi, de qua gloriabantur Iudæi in Ægypto degentes. q. d. vos in Ægypto plures forsan habetis Gentilium libros prophanos, at nos soli habemus libros sacros & historias gentis nostræ, quibus caret bibliotheca Philadelphi.

SIMILITER AVTEM ET IVDAS, EA QVÆ DECIDERANT PER BELLVM, CONGREGAVIT OMNIA] q. d. simili cura, & diligentia Iudas sacros Codices per bella Ant. Epiphanis dissipatos CONGREGAVIT ET SVNT APVD NOS. Vers. 14.
Per Iudam nonnulli accipiunt Iudam Machabæum. Verùm quia Iudam hunc à Machabæo distinguit dicẽs v. 20. *De Iuda verò Machabæo*: hunc enim solet vocare Machabæum: & quia Iudas Machabæus in assiduis fuit bellis, ideóque illi potiùs curà fuit armamentarij quàm bibliothecæ, vt cuderet gladios non libros: hinc veriùs alij accipiunt per Iudam, Iudam Essenum, qui vt dixi c. 1. 10. fuit auctor huius epistolæ & libri, sed quia ipse eam scripsit nomine totius Senatus, & populi Iudaïci, vt ibidem dicitur, hinc de se hîc loquitur in tertia persona. Induit enim personam populi & Senatus, quorum nomine scripsit epistolam, eósque hîc de Iuda, id est de se, quasi de tertio aliquo loquentes inducit.

DEVS AVTEM QVI LIBERAVIT POPVLVM SVVM] ab Ant. Epiphane, Eupatore, Sedece, Demetrio, ceterísque hostibus, & reddidit hæreditatem omnibus, & regnum. q. d. Deus effecit vt omnes Iudæi regnum Iudææ non titulo regni, vt priùs, sed prouinciæ sibi à Deo datæ, quasi hæreditate possiderent, ac singuli in ea partem suam hæreditariam sibi ab Antiochis ereptam rursum quiete obtinerent: ET SACERDOTIVM, vt scilicet Ierosolymæ restitueret suum Pontificem & sacerdotes: ET SANCTIFICATIONEM, id est sanctum templum cum sancto Dei cultu. Templum enim ab Antiocho pollutum Iudas Machabæus expiãs pristinę puritati, & sanctitati sanctóque vniuersi Dei cultui restituit lib. 1. c. 4. v. 52. Vers. 17.

DE IVDA VERÒ MACHABÆO, ET FRATRIBVS EIVS] sententia huius versus, & quatuor Vers. 20.

sequentium pendet, & expletur illo v. 24. tentauimus nos vno volumine breuiare. q. d. quæ Iason & alij fusè dixerunt & scripserunt multis voluminibus de gestis, & prælijs Iudæ Machabæi, & fratrum eius, hæc nos breuiter hoc libro 2. Machab. enarrabimus.

Finiâ ergo v. 19 epistola Iudas Essenus hîc orditur historiam libri 2. Machab. eique hunc titulum, & præfationem de libri argumento, methodo, stylo, &c. præmittit: quare idem est argumentum libri secundi, quod fuit primi, nimirum gesta Iudæ Machabæi, & fratrum eius: hæc enim breuiter conscripta lib. 1. hîc fusiùs enarrantur: multa etiam adduntur, quæ libro primo omissa fuerunt.

Vers. 21. ANTIOCHVM NOBILEM] id est Ant. Epiphanem: ἐπιφανὴς enim Græcè idem est quod illustris, nobilis, ita vocatus fuit à gentilibus ob illustria facta, licet veriùs à Polybio, & alijs cognominetur ἐπιμανής, id est stultus & insanus, vt dixi lib. 1.

Vers. 22. ET DE ILLVMINATIONIBVS, QVÆ DE CÆLO FACTÆ SVNT AD EOS QVI PRO IVDÆIS FORTITER FECERVNT] Illuminationes de cælo vocat signa cælitus edita pro Iuda, & socijs, qui ope Angelorum adiuti pro Iudæis fortiter dimicantes magnos Antiochi exercitus prostrarunt. Vnde Angeli apparuerunt Iudæ eiúsque castra, quasi Duces belli præiuerunt, vt audiemus in sequent.

Vers. 23. DOMINO CVM OMNI TRANQVILLITATE PROPITIO FACTO ILLIS] q. d. Domino tranquillante, & sedante turbationes, tumultus, & prælia ab Antiocho intentata Iudæis, eísque pacem pristinam reddente. *Tranquillus enim Deus tranquillat omnia, & tranquillè aspicere, quiescere est*; ait quidam Sanctorum.

Vers. 24. ITEMQVE AB IASONE CYRENÆO QVINQVE LIBRIS COMPREHENSA TENTAVIMVS NOS VNO VOLVMINE BREVIARE] id est in breue hoc volumen redigere. Obijcit Caluinus, & Nouantes Iasonem hunc fuisse Cyrenæum, ideóque gentilem, ac proinde librum hunc, qui est compendium Iasonis non esse sacrum, & Canonicum. Resp. Iasonem hunc fuisse Iudæum non Gentilem: Iudæi enim erant sparsi per totum orbem, ideóque in Cyrene quoque degebant, vt patet Actor. 2. & 6. Gentiles enim hostes erant Iudæorum, eorúmque legem, ritus, & gesta irridebant, extenuabant, deprauabant. Hic autem Iason hæc omnia extollit & celebrat, vt patet ex seq. Quare fuit ipse verus Dei cultor, ac vir probus, & pius, Deique cultus zelotes.

Sed esto Iason fuisset gentilis: Iudas tamen, qui Iasonis scripta selegit, digessit, disposuit, concinnauit, suáque effecit, & in hunc librum redegit assistente sibi semper Spiritu S. necubi erraret, hunc librum Canonicum effecit. Quare idem effecit, vt si quid falsi, impij, vel obsceni esset in libris Iasonis illud Iudas omitteret, vel castigaret. Vbi nota Canonem: Cùm auctor Canonicus citat, probátque dicta alicuius prophani auctoris, hoc ipso facit ea Canonica. Sic S. Paulus ad Titum 1. v. 12. citans illud Epimenidis: *Cretenses semper mendaces, malæ bestiæ, ventres pigri*, addensque: *Testimonium hoc verum est*, hoc ipso illi tribuit fidem Canonicam, & infallibilem. Sic illud Iob 5. 13. *Qui apprehendit sapientes in astutia eorum*, prout dictum est ab Eliphaz gentili non habet auctoritatem Canonicam, eam tamen adeptum est cùm citatum, & laudatum est à Paulo 1. Corinth. 3. 19. Simili modo Iudas hic auctor Canonicus dicta à Iasone citans, laudánsque ea fecit Canonica. Sic rursum Paulus Actor. 17. v. 28. citans, probánsque illa Arati: *Ipsius enim & genus sumus*, eis tribuit auctoritatem Canonicam, ita Sanchez, Serarius, Bellarm. & alij.

NEGOTIVM PLENVM VIGILIARVM, ET SVDORIS ASSVMPSIMVS] Magni enim laboris, & industriæ est plurima legere, eáque omnia methodicè, concinnè, clarè, & plenè paucis verbis constringere, & complecti. Sic laborauit, qui Iliadem Homeri ita minutis litteris descripsit, vt totam cortici nucis includeret, teste Plinio lib. 7. cap. 21. & Archimedes, qui vt ait Cicero Tuscul. 1. *lunæ, solis & quinque stellarum errantium motus in sphæram illigauit*, idque *diuino ingenio*. Et quia pauci id facere norunt hinc sæpè compendia, & dispendia. Paucis ergo multa complecti magni viri est, profundique ingenij, quod punctum veritatis multiplicis vno mentis cernit, & stringit in ictu. Hic Laconismus, id est breuiloquentia indicium est animi silentis, meditabundi, & sapientis; ideóque illa vsi sunt septem Græciæ sapientes quorum dicta sunt hæc. *Nosce teipsum. Ne quid nimis Sponde, noxa præsto est*, &c. Audi Plutarch. tract. de Garrulitate. *Semper audiendæ sunt taciturnitatis, ac silentij laudes, eorumque majestas, sanctimonia, ac cum sacris arcanis similitudo, & quod maiori sunt in admiratione, magis cari, sapientésque habētur, quam effrenes isti & concitati ij, qui rotundi sunt, ac breuiloquentes, & quorum in exigua dictione multus inest sensus. Nam & Plato hos laudat, similes esse docens peritorum iaculatorum, dum crispa, ac densa, inter seque conuoluta verba emittunt. Et Lycurgus ciues statim à pueris suos silentio compescens, ad huiusmodi contractè, ac pressè loquendi peritiam condocefecit. Etenim sicut Celtiberes ferro aciem, soliditatémque parant, eo in terram defosso, crassas terrestrésque partes expurgando; ita Laconica oratio cortice carebat, & superuacaneorum remotione in efficacitatem coacta acuebatur. quippe illa scitè dicendi breuitas, & versatile in responsionibus acumen multi erat silentij fructus.*

Vers. 29. VERITATEM QVIDEM DE SINGVLIS AVCTORIBVS (Græcè *auctori*, puta Iasoni Cyrenæo) CONCEDENTES, IPSI AVTEM SECVNDVM DATAM (dictam iam) FORMAM BREVITATI STVDENTES] q. d. Ego Iudas huius libri scriptor hoc tantùm egi, vt Iasonis scripta breuiarem: quare nolui curiosè scrutari veritatem singularum rerum etiam minutissimarum ab eo conscriptarum, sed veritatis huius laudem tribuo Iasoni, vtpote scriptori probo, veraci, & exacto, qui hæc omnia diligenter priùs inuestigauit, nec nisi certò comperta conscripsit. Ita modestè de se sentit, & loquitur Iudas, sed Spiritus S. qui eo quasi organo, &

calamo vsus est, ira eum direxit, vt nil nisi verum, pium, sanctúmque conscriberet, & si quid secus in Iasone inuenisset illud vel omitteret, vel mutaret.

Vers. 30. SICVT ENIM NOVÆ DOMVS ARCHITECTO] Ex eadem modestia Iudas hîc Iasonem comparat Architecto magnæ fabricæ, cui incumbit totius fabricæ dispositio, & constructio; se verò pictori, qui fabricam iam perfectam pictura sua exornat. q. d. historici est fabricam historiæ construere, abbreuiatoris verò est eam suo breui & concinno stylo exornare.

Vers. 31. ETENIM INTELLECTVM COLLIGERE] Intellectum vocat argumentum, siue materiam quam historicus colligit, & lectori legendam, intelligendámque proponit.

Vers. 32. EXECVTIONES RERVM VITARE BREVIANTI CONCEDENDVM EST] Græcè *curiositatem negotij omittere abbreuiationem facienti concedendum est*. q. d. Auctoris historici est curiosè singula minutim inuestigare, & enarrare, at abbreuiatoris est plura ex his circumcidere, & paucis multa complecti. Græcè enim ἐξεργάσιμον significat opus, quod fit magna diligentia, & A cura; hoc est, quòd curiosè, exactè, plenè, & perfectè pertractatur. Et hoc Noster vocat *executiones*. nec hanc vocem illatinam existimes. Exequi enim significat aliquid absoluere, & perficere, ideóque accurratè illud agere. vnde illud Tullij in Oratore: *Diuinè vt omnia exequitur*: Et illud eiusdem de vniuersitat. *Non igitur dubium quin æternitatem maluerit exequi, quandoquidem neque mundo quidquam pulchrius neque eius ædificatore præstantius*: Et illud eiusdem lib. de senectute. *exequi omnia regis officia, & munia*. Rursum, & magis ad B rem propositam exequi significat rem minutim, & amplè exponere ac narrando prosequi. ita Liuius lib. 5. *exequebatur, d inde*, inquit, *quæ solennis deriuatio esset*. Et Cicero Mario lib. 27. *Habeo*, inquit, *multa occultiora, quæ vix verbis exequi possum*. Et Plinius lib. 35. c. 8. *Nunc celebres in ea arte quam maxima breuitate percurram: neque enim instituti operis est talis executio*, id est prolixior, & plenior enarratio. Sic hîc executiones opponuntur abbreuiationi, quam sibi sectandam proposuit noster hic Auctor.

CAPVT TERTIVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Recensetur prosper Ierosolymæ status sub Onia Pont. quem Simonis præpositi ambitio & proditio turbauit: prodidit enim ipse thesauros templ. Seleuco regi, qui ad eos expilandos misit Heliodorum: sed hic ab Angelis acriter flagellatus, & orationibus Oniæ sibi restitutus cœpit Dei potentiam, templique sanctitatem vbique celebrare.

1\. IGitur cùm sancta ciuitas habitaretur in omni pace, leges etiam adhuc optimè
custodirentur, propter Oniæ pontificis pietatem, & animos odio habêtes mala,
2\. fiebat vt & ipsi reges & principes locum summo honore dignum ducerent, &
templum maximis muneribus illustrarent: 3. ita vt Seleucus Asiæ rex de reditibus
suis præstaret omnes sumptus ad ministerium sacrificiorum pertinentes. 4. Simon
autem de tribu Beniamin præpositus templi constitutus, contendebat, obsistente sibi
principe sacerdotum, iniquum aliquid in ciuitate moliri. 5. Sed cùm vincere
Oniam non posset, venit ad Apollonium Tharseæ filium, qui eo tempore erat dux
Cœlesyriæ, & Phœnicis: 6. & nuntiauit ei, pecuniis innumerabilibus plenum
esse ærarium Ierosolymis, & communes copias immensas esse, quæ non pertinent
ad rationem sacrificiorum: esse autem possibile sub potestate regis cadere vniuersa.
7\. Cúmque retulisset ad regem Apollonius de pecuniis quæ delatæ erant, ille accitum Heliodorum, qui erat super negotia eius, misit cum mandatis, vt prædictam pecuniam transportaret.
8\. Statímque Heliodorus iter est aggressus, specie quidem
quasi per Cœlesyriam & Phœnicen ciuitates esset peragraturus, re vera autem regis
propositum perfecturus. 9. Sed, cùm venisset Ierosolymam, & benignè à summo
sacerdote in ciuitate esset exceptus, narrauit de dato indicio pecuniarum: &, cuius
rei gratia adesset aperuit: interrogabat autem, si verè hæc ita essent. 10. Tunc summus sacerdos ostendit deposita esse hæc, & victualia viduarum & pupillorum:
11\. quædam verò esse Hircani Tobiæ viri valdè eminentis, in his quæ detulerat impius Simon: vniuersa autem argenti talenta esse quadringenta, & auri ducenta.
12\. decipi verò eos, qui credidissent loco & templo, quod per vniuersum mundum honoratur, pro sui veneratione & sanctitate omnino impossibile esse.

13. At ille pro his quæ habebat in mandatis à rege dicebat omni genere regi ea esse
deferenda. 14. Constituta autem die intrabat de his Heliodorus ordinaturus. Non
modica verò per vniuersam ciuitatem erat trepidatio. 15. Sacerdotes autem ante
altare cum stolis sacerdotalibus iactauerunt se, & inuocabant de cælo eum, qui de
depositis legem posuit, vt his, qui deposuerant ea, salua custodiret. 16. Iam verò
qui videbat summi sacerdotis vultum, mente vulnerabatur: facies enim & color im-
mutatus, declarabat internum animi dolorem. 17. circumfusa enim erat mœstitia
quædam viro, & horror corporis, per quem manifestus aspicientibus dolor cordis
eius efficiebatur. 18. Alij etiam gregatim de domibus confluebant, publica suppli-
catione obsecrantes, pro eo quòd in contemptum locus esset venturus. 19. Accin-
ctæque mulieres ciliciis pectus per plateas confluebant. sed & virgines, quæ conclusæ
erant, procurrebant ad Oniam, aliæ autem ad muros, quædam verò per fenestras
aspiciebant: 20. vniuersæ autem protendentes manus in cælum deprecabantur.
21. erat enim misera commistæ multitudinis, & magni sacerdotis in agone consti-
tuti expectatio. 22. Et hi quidem inuocabant omnipotentem Deum, vt credita
sibi, his qui crediderant, cum omni integritate conseruarentur. 23. Heliodorus
autem, quod decreuerat, perficiebat eodem loco ipse cum satellitibus circa ærarium
præsens. 24. Sed spiritus omnipotentis Dei magnam fecit suæ ostensionis euiden-
tiam, ita vt omnes, qui ausi fuerant parêre ei, ruentes Dei virtute, in dissolutionem
& formidinem conuerterentur. 25. Apparuit enim illis quidam equus terribilem
habens sessorem, optimis operimentis adornatus: isque cum impetu Heliodoro
priores calces elisit, qui autem ei sedebat, videbatur arma habere aurea. 26. Alij
etiam apparuerunt duo iuuenes virtute decori, optimi gloria, speciosique amictu:
qui circumsteterunt eum, & ex vtraque parte flagellabant sine intermissione multis
plagis verberantes. 27. Subitò autem Heliodorus concidit in terram, eúmque
multa caligine circumfusum rapuerunt, atque in sella gestatoria positum eiecerunt.
28. Et is, qui cum multis cursoribus & satellitibus prædictum ingressus est ærarium,
portabatur nullo sibi auxilium ferente, manifesta Dei cognita virtute: 29. & ille
quidem per diuinam virtutem iacebat mutus, atque omni spe & salute priuatus.
30. Hi autem Dominum benedicebant, quia magnificabat locum suum: & tem-
plum, quod paulò antè timore ac tumultu erat plenum, apparente omnipotente
Domino, gaudio & lætitia impletum est. 31. Tunc verò ex amicis Heliodori qui-
dam rogabant confestim Oniam, vt inuocaret Altissimum, vt vitam donaret ei, qui
in supremo spiritu erat constitutus. 32. Considerans autem summus sacerdos,
ne fortè rex suspicaretur malitiam aliquam ex Iudæis circa Heliodorum consumma-
tam, obtulit pro salute viri hostiam salutarem. 33. Cúmque summus sacerdos exo-
raret, iidem iuuenes eisdem vestibus amicti, astantes Heliodoro dixerunt: Oniæ sa-
cerdoti gratias age: nam propter eum Dominus tibi vitam donauit 34. Tu autem
à Deo flagellatus, nuntia omnibus magnalia Dei, & potestatem. Et his dictis, non
comparuerunt. 35. Heliodorus autem, hostia Deo oblata, & votis magnis pro-
missis ei, qui viuere illi concessit, & Oniæ gratias agens, recepto exercitu, repeda-
bat ad regem. 36. Testabatur autem omnibus ea quæ sub oculis suis viderat opera
magni Dei. 37. Cùm autem rex interrogasset Heliodorum, quis esset aptus adhuc
semel Ierosolymam mitti, ait: 38. Si quem habes hostem, aut regni tui insidiato-
rem, mitte illuc, & flagellatum eum recipies, si tamen euaserit: eò quod in loco sit
verè Dei quædam virtus. 39. Nam ipse, qui habet in cælis habitationem, visita-
tor & adiutor est loci illius, & venientes ad malefaciendum percutit, ac perdit.
40. Igitur de Heliodoro, & ærarij custodia, ita res se habet.

ORdine temporis hoc caput, & princi- A pium sequentis vsque ad v. 7. collocandum esset lib. 1. Machab. c. 1. ante v. 12. vt patebit ex v. 3.

Vers. 1. IGITVR CVM SANCTA CIVITAS (Ierusalem in qua vigebat sanctus Dei cultus in sancto templo per sanctos Pontifices sacerdotes, & fideles quotidie exercitus) HABITARETVR IN OMNI PACE &c. PROPTER ONIÆ PONTIFICIS PIETATEM] Onias hic fuit hoc nomine tertius cognomento sanctus, qui immediatè ante Mathathiam patrem Iudæ Machabæi Pontificatum gessit: cuius filius Onias pariter dictus Heliopoli in Ægypto templum erexit permittente Ptol. Philometore rege, eiúsque Pontificem se constituit. Porrò Onias hic Sanctus à fratre suo Iesu, siue Iasone apostata Pontificatu priuatus est: huoc enim pecunia

Iaſon emit ab Ant. Epiphane, ideóque Pſeudopontifex extitit, vt patebit c. 4. v. 7. ſed iuſto Dei iudicio ſimili prorſus modo Iaſon Pontificatu extruſus fuit à Menelao; & Menelaus à Lyſimacho; & hic ab Alcimo poſtquàm Mathathias pater Iudæ Machabæi electus à populo legitimè Pontificatum, & Principatum adiit.

Verſ. 3. ITA VT SELEVCVS REX ASIÆ DE REDITIBVS SVIS PRÆSTARET OMNES SVMPTVS AD MINISTERIVM SACRIFICIORVM PERTINENTES] Seleucus hic cognomento Philopator fuit frater ſenior Antiochi Epiphanis; vterque enim fuit filius Antiochi magni, qui à Scipione Aſiatico ſuperatus cum Romanis pacem iniit. Seleucus ergo hic initio regni ſumptus præbuit templo, ſed poſtea audiens ingentes in eo eſſe theſauros victus auaritia miſit Heliodorum, qui eos expilaret; vnde iuſto Dei iudicio ab eodem Heliodoro occiſus regnum reliquit fratri iuniori Ant. Epiphani. ita Appianus, Iuſtinus, Ioſephus, & alij. Simili modo in templum Iudæorum propenſi, & munifici fuere Cyrus, Darius, Artaxerxes reges Perſarum: vt patet Eſdræ cap. 1. & 6. & Nehemiæ c. 2. Idem fecit Antiochus magnus teſte Ioſepho lib. 12. c. 3.

Verſ. 4. SIMON AVTEM DE TRIBV BENIAMIN PRÆPOSITVS TEMPLI CONSTITVTVS, CONTENDEBAT OBSISTENTE SIBI PRINCIPE SACERDOTVM (Onia ſancto Pont. vt ſequitur) INIQVVM ALIQVID IN CIVITATE MOLIRI] Simon hic non erat de tribu leui, ac proinde non erat ſacerdos: ſoli autem ſacerdotes præerant templo in rebus ſacris. Simon ergo hic è tribu Beniamin fuit conſtitutus præpoſitus templi in rebus politicis v. g. vt præeſſet templi prædiis, agris, reditibus, vel militibus ad templi cuſtodiam deputatis. 1. Macbab. 4. vlt.

INIQVVM ALIQVID] videtur hic Simon ambiuiſſe principatum, vel Pontificatum Ieroſolymæ, vti ambiuit poſtea eius frater Menelaus, de quo dicam infrà.

Verſ. 5. VENIT AD APOLLONIVM &c. QVI EO TEMPORE ERAT DVX CÆLESVRIÆ, ET PHOENICIS] Dux, id eſt præſes & præfectus conſtitutus à Seleuco rege Aſiæ, & Syriæ. Iaſon ergo per Apollonium nunciauit, & prodidit Seleuco regi theſauros templi, qui protinus ad eos auferendos miſit Heliodorum. Hic eſt Apollonius, qui poſtea cum Ionatha confligens ab eo ſuperatus eſt 1. Machab. 10. v. 69. & ſeq.

Verſ. 10. TVNC SVMMVS SACERDOS (Onias ſanctus) OSTENDIT DEPOSITA ESSE HÆC] Solebant enim non tantùm apud Iudæos, & Chriſtianos, ſed etiam apud Ethnicos res pretioſæ, ac nominatim dotes viduarum, & pupillorum deponi, & aſſeruari in templo quaſi in aſylo inuiolabili; ideóque certo, & ſecuro, teſte Ioſepho 14. Ant. 8. Suetonio in vita Iulij Cæſaris, vbi ait de eius teſtamento, Cicerone lib. 2. de legibus ſub medium, quem audi. *Sacrilego pœna eſto, neque ei ſoli, qui ſacrum abſtulerit, ſed etiam ei, qui ſacro commendatum. Quod & nunc multis fit in fanis. Alexander in Cilicia depoſuiſſe apud ſolem in delubro pecuniam dicitur: & Athenienſis Cliſthenes Iunoni Samiæ ciuis egregius cùm rebus timeret ſuis filiarum dotes credidit.* Idem iure Canonico ſancitum eſt cap. *Grauis* extra de depoſito. Sic S. Ambroſ. lib. 2. offic. c. 29. ſcribit ſe ſuaſiſſe Ticinenſi eccleſiæ, vt viduæ depoſitum contra Imperatoris reſcriptum conſeruaret, eíque minatur Heliodori flagellationem, & vltionem diuinam.

Hinc Pompeius capta Ieroſolyma inuenit in templo repoſita bis mille talenta, nec tamen quicquam abſtulit, teſte Ioſepho loco citato; ſecus fecit M. Craſſus, qui vt Ioſeph. ait c. 12. trabem auream è templo ſuſtulit.

QVÆDAM VERÒ ESSE HIRCANI TOBIÆ VIRI VALDE EMINENTIS] dignitate, & auctoritate. addit S. Ambr. & ſanctitate. Hic enim Tobias ſororem Simonis ſecundi (qui erat pater Oniæ Sancti) Pont. in vxorem duxerat, vt ait Ioſeph. lib. 12. c. 4. qui & addit huius Tobiæ filios ad Ant. Epiphanem. qui Seleuco fratri ſucceſſit. ſe tranſtuliſſe. Verſ. 11.

VNIVERSA AVTEM ARGENTI TALENTA ESSE QVADRINGENTA] quæ ſi Attica fuerunt faciunt ducenta millia aureorum, ſin Hebræa 400. millia aureorum.

ET AVRI DVCENTA] quæ ſi Attica fuerunt faciunt millionem & inſuper ducenta millia aureorum: ſin Hebræa, duos milliones, & 400. millia aureorum.

DECIPI (Græce *ἀδικηθῆναι*, id eſt iniuria affici, fraudari, ſpoliari) VERÒ EOS QVI CREDIDISSENT LOCO, ET TEMPLO QVOD PER VNIVERSVM MVNDVM HONORATVR PRO SVI VENERATIONE, ET SANCTITATE OMNINO IMPOSSIBILE ESSE] q. d. omnino illicitum, indignum, & ſacrilegum, ideóque ethicè impoſſibile eſt vt tradamus, & prodamus regi ea, quæ viduæ, pupilli, aliíque depoſuerunt in templo, credentes illa ibidem ob loci ſacri venerationem, & ſanctitatem tuta & ſecura fore: ſic enim ipſi decipientur, ſuiſque pecuniis fraudabuntur contra omne fas, & contra omnia iura diuina, & humana: hac enim rapina fieret grauis iniuria templo, & iniuſtitia depoſitariis, ac vilipendium mihi Pontifici, & ſacerdotibus, quod fidem depoſitariis, ac vilipendium mihi Pontifici, & ſacerdotibus, quod fidem depoſitariis datam non ſeruauerimus, ſed contra eam violauerimus ſanctitatem templi, ius aſyli, & fortunas viduarum, & pupillorum raptori prodiderimus. Quare moraliter impoſſibile eſt vt hoc fiat. Verſ. 12.

SED ET VIRGINES QVÆ CONCLVSÆ ERANT PROCVRREBANT AD ONIAM] Virgines aliæ in templo erant concluſæ, inter quas B. Virgo præſentata in templo angelicè vixit donec nupſit Ioſepho: aliæ domi à parentibus pudoris, & pudicitiæ cauſa recludebantur, vti etiamnum Romæ, & alibi à viris honoratis fit. Ego cum Serario vtráſque hic accipio: vtræque enim ob tam ſacrilegam, publicámque templi profanationem accurrebát ad Oniam Pont. vt ab eo conſilium, & auxilium peterent, præſertim quia multæ ex his dotem ſuam, ex qua viuebant habebant in templo depoſitam, quam ſi cum ceteris auferebat Heliodorus, victum, & vitam eis auferebat. Verſ. 19.

Verſ. 25. APPARVIT ENIM ILLIS QVIDAM EQVVS TERRIBILEM (vultu geſtúque ſæuo & minaci) HABENS SESSOREM] Hic erat Angelus qui equi, & equitis ſpeciem aſſumpſit, vt Heliodoro equiti ſe opponeret, ac quaſi in duello eum proſterneret: ISQVE CVM IMPETV HELIODORO PRIORES CALCES ELISIT,] id eſt illiſit, impegit: equi enim calcitrando pugnant. Græcè: *Innectus autem cum impetu concuſſit in Heliodorum priores vngulas:* vngulæ enim priores equis ſunt loco manuum armatarum: has ergo impegit equus hic Heliodoro, itaque eum proſtrauit, afflixit, & pene exanimauit. Sic Angeli præliantes apparuerunt Zachariæ c. 1. ſpecie equorum & equitum, & S. Ioanni Apoc. c. 6. v. 2. vide ibi dicta. Simili modo Caſtor, & Pollux in candidis equis pro Romanis pugnaſſe ſcribit Liuius Decade 1. de quibus multa finxere Gentiles.

Porrò non fuit hæc imaginaria viſio ſoli Heliodoro apparens, ſed realis actio, proſtratio, & flagellatio Heliodori coram toto populo. Ait enim *apparuit* (Græcè ὤφθη id eſt viſus eſt) *illis*, ſcilicet omnibus præſentibus. Vnde ſequitur:

Verſ. 26. ALII ETIAM APPARVERVNT DVO IVVENES VIRTVTE DECORI, (quia decorem virtutum, & indolem cæleſtem præ ſe ferebant: erant enim Angeli) QVI CIRCVMSTETERVNT EVM (Heliodorum) ET EX VTRAQVE PARTE FLAGELLABANT) habentes ſcuticas ſiue flagella in manibus ait, Gorionides) SINE INTERMISSIONE MVLTIS PLAGIS VERBERANTES.] Prior Angelus eques erat quaſi Prætor; hi verò duo Angeli erant quaſi eius Apparitores, & ſententiæ executores, qui proinde Heliodorum ſacrilegum acerrimè flagellabant. Hinc patet Deum peccata, & peccatores non ſemper per dæmones, ſed ſubinde etiam per Angelos bonos caſtigare. Addit Goſephus filius Gorionis lib. 3. c. 1. aitque: *Ingreſſus Heliodorus cum omnibus ſatellitibus ſuis, deambulánſque in medio ſanctuary, & intrans in ſancta ſanctorum: Dominus fecit illum, & eos, quos ſecum habuit audire voces ſtrepitus, & vehementiſſimæ commotionis quæ etiam montes frangebat, & diſſecabat petras; vt eum ſatellites eius fugere inciperent, abderentúrque in quibus poſſent locis, & relinqueretur Heliodorus ſolus; qui cùm leuaſſet oculos ſuos, vidit virum habentem aſpectum valde horribilem indutum veſte aureâ, vnde micabant gemmæ pretioſæ incedentem, atque impedientem, ſaltantem, atque currentem contra Heliodorum. &c.* Si ita Deus caſtigauit Heliodorum depoſita ſolùm è templo auferre conantem, quomodo caſtigabit eos qui templorum, monaſteriorum & piorum locorum res proprias diripiunt, & in prophanos, laïcóſque vſus conuertunt? Cogitent ipſi quomodo Deus caſtigauit Ant. Epiphanem templum expilantem, legant horrendam eius mortem c. 9. recenſitam. Meminerint quoque vindictæ ſacrilego Alcimo à Deo inflictæ lib. 1. c. 9. v. 55. Denique ſimilium exemplorum plenæ ſunt omnes hiſtoriæ. Porrò flagellatio hæc Angelorum vtpote fortiſſimorum, & Dei ſui, templique iniurias acerrimè vindicantium longè acrior, diriórque fuit omni flagellatione hominum præſertim quia ipſi in Heliodoro voluere exemplum acris vindictæ diuinæ in ſacrilegos ſtatuere, quo alij à ſimili templi expilatione deterrerentur; vnde ipſe rogatus à Seleuco rege dixit: *Si quem habes hoſtem mitte illuc, & flagellatum recipies.*

OBTVLIT PRO SALVTE VIRI (Heliodori) HOSTIAM SALVTAREM] id eſt victimam pacificam, quæ ex lege pro pace, & ſalute cuiuſpiam offerebatur, iuxta legem Leuit. 3. Verſ. 32.

ET ONIÆ GRATIAS AGENS] Id enim iuſſerant ipſi Angeli v. 33. Addit Gorionides Heliodorum Angelorum monitu accidiſſe ad pedes Oniæ, itáque ſuppliciter gratias egiſſe. Huc enim eum ſtimulabat ſalus per Oniam recepta, & vita donata: vitam enim ſuam Heliodorus debebat Oniæ. Verſ. 35.

TESTABATVR AVTEM OMNIBVS.] Hinc videtur Heliodorus verum Iſraëlis Deum agnouiſſe, ac relictis idolis eum ſolum coluiſſe. Idque non tantùm eum, ſed & omnes eius milites, & aſſeclas feciſſe ait Gorionides, qui aſſerit eos fuiſſe Macedones. Hinc & ipſe victimas Deo obtulit, magnáque promiſit, & Deo vouit, vt dictum eſt v. 35. Verſ. 36.

Porrò hic Heliodorus poſteà ambiens regnum, Seleucum regem per inſidias occidit, ac regem ſe fecit. Sed Ant. Epiphanes Seleuci frater iunior adiutus ab Attalo, & Eumene regibus vicinis eum expulit, & regnum ſibi vendicauit. ita Appian. Iuſtin. Ioſeph. & alij: indéque dictus eſt Epiphanes, id eſt illuſtris, & nobilis, *eo quòd alienis regnum vſurpantibus ipſe auita ditionis aſſertor exortus ſuis illuxerit*, ait Appianus in Syriacis.

CAPVT QVARTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

ONias apud Seleucum regem purgat ſe à calumniis ſibi à Simone obiectis. Mox v. 7. Seleuco defuncto Iaſon Oniæ Pont. frater eo excluſo Pontificatum ab Ant. Epiphane Seleuci fratre, & ſucceſſore emit 360. talentis. Idémque Iudæos à Iudaiſmo ad Gentiliſmum traducit. Inde v. 23. Iaſon, qui Oniam fratrem per datam regi pecuniam extruſerat è Pontificatu, ſimili modo eodem fraudulenter

extrusus fuit à Menelao fratre Simonis: Menelaum verò simili ratione extrusit frater eius Lysimachus. Deinde v. 34. Onias Pontifex rogatu Menelaï ab Andronico occiditur, sed Andronicum instante populo eodem loco occidi iussit Ant. Epiphanes. Denique v. 39. sacrilegus Lysimachus à populo seditionem mouente interficitur. Menelaus verò corrupto pecuniis Ptolemæo iniustam absolutionis sententiam extorquet.

1. SImon autem prædictis pecuniarum & patriæ delator, malè loquebatur de Onia, tamquam ipse Heliodorum instigasset ad hæc, & ipse fuisset incentor malorum: 2. prouisorémque ciuitatis, ac defensorem gentis suæ, & æmulatorem legis Dei, audebat insidiatorem regni dicere. 3. Sed, cùm inimicitiæ in tantum procederent, vt etiam per quosdam Simonis necessarios homicidia fierent: 4. considerans Onias periculum contentionis, & Apollonium insanire; vtpote ducem Cœlesyriæ & Phœnicis, ad augendam malitiam Simonis, ad regem se contulit, 5. non vt ciuium accusator, sed communem vtilitatem apud semetipsum vniuersæ multitudinis considerans. 6. Videbat enim sine regali prouidentia impossibile esse pacem rebus dari, nec Simonem posse cessare à stultitia sua. 7. Sed post Seleuci vitæ excessum, cùm suscepisset regnum Antiochus, qui Nobilis appellabatur, ambiebat Iason frater Oniæ summum sacerdotium: 8. adito rege, promittens ei argenti talenta trecenta sexaginta, & ex redditibus aliis talenta octoginta, 9. super hæc promittebat & alia centum quinquaginta, si potestati eius concederetur gymnasium & ephebiam sibi constituere, & eos, qui in Ierosolymis erant, Antiochenos scribere. 10. Quod cùm rex annuisset, & obtinuisset principatum, statim ad gentilem ritum contribules suos transferre cœpit. 11. & amoris his; quæ humanitatis causa Iudæis à regibus fuerant constituta, per Ioannem patrem Eupolemi; qui apud Romanos de amicitia & societate functus est legatione legitima, ciuium iura destituens; praua instituta sanciebat. 12. Etenim ausus est sub ipsa arce gymnasium constituere, & optimos quosque ephebotum in lupanaribus ponere. 13. Erat autem hoc non initium, sed incrementum quoddam, & profectus gentilis & alienigenæ conuersationis, propter impij & non sacerdotis Iasonis nefarium & inauditum scelus; 14. ita vt sacerdotes iam non circa altaris officia dediti essent, sed contempto templo, & sacrificiis neglectis, festinarent participes fieri palæstræ, & præbitionis eius iniustæ, & in exercitiis disci. 15. & patrios quidem honores nihil habentes, Græcas glorias optimas arbitrabantur: 16. quarum gratia periculosa eos contentio habebat, & eorum instituta æmulabantur, ac per omnia his consimiles esse cupiebant; quos hostes & peremptores habuerant. 17. In leges enim diuinas impiè agere impunè non cedit: sed hoc tempus sequens declarabit. 18. Cùm autem quinquennalis agon Tyri celebraretur; & rex præsens esset; 19. misit Iason facinorosus, ab Ierosolymis viros peccatores, portantes argenti didrachmas trecentas in sacrificium Herculis: quas postulauerunt hi qui asportauerant ne in sacrificiis erogarentur, quia non oporteret, sed in alios sumptus eas deputari. 20. Sed hæ oblatæ sunt quidem ab eo; qui miserat, in sacrificium Herculis: propter præsentes autem datæ sunt in fabricam nauium triremium. 21. Misso autem in Ægyptum Apollonio Mnesthei filio, propter primates Ptolemæi Philometoris regis, cùm cognouisset Antiochus alienum se à negotiis regni effectum, propriis vtilitatibus consulens, profectus inde venit Ioppen, & inde Ierosolymam. 22. Et magnificè ab Iasone & ciuitate susceptus, cum facularum luminibus & laudibus ingressus est: & inde in Phœnicen exercitum conuertit. 23. Et post triennij tempus misit Iason Menelaum, supradicti Simonis fratrem, portantem pecunias regi, & de negotiis necessariis responsa perlaturum. 24. At ille commendatus regi, cùm magnificasset faciem potestatis eius in semetipsum retorsit summum sacerdotium, superponens Iasoni talenta argenti trecenta. 25. Acceptísque à rege mandatis, venit, nihil quidem habens dignum sacerdotio, animos verò crudelis tyranni, & feræ beluæ iram gerens. 26. Et Iason quidem, qui proprium fratrem captiuauerat, ipse deceptus profugus in Ammanitem expulsus est regionem. 27. Menelaus autem principatum quidem obtinuit; de pecuniis verò regi promissis, nihil agebat, cùm exactionem

nem faceret Sostratus, qui arci erat præpositus. 28. (nam adhuc exactio vectiga-
lium pertinebat) quam ob causam vtrique ad regem sunt euocati. 29. Et Mene-
laus amotus est à sacerdotio, succedente Lysimacho fratre suo: Sostratus autem
prælatus est Cypriis. 30. Et cùm hæc agerentur, contigit, Tharsenses & Malo-
tas seditionem mouere, eò quòd Antiochidi regis concubinæ dono essent dati.
31. Festinanter itaque rex venit se dare illos, relicto suffecto vno ex comitibus suis
Andronico. 32. Ratus autem Menelaus accepisse se tempus opportunum, aurea
quædam vasa è templo furatus donauit Andronico, & alia vendiderat Tyri, & per
vicinas ciuitates. 33 Quod cùm certissimè cognouisset Onias, arguebat eum, ipse
in loco tuto se continens Antiochiæ secus Daphnem. 34 Vnde Menelaus acce-
dens ad Andronicum, rogabat vt Oniam interficeret. Qui cùm venisset ad Oniam,
& datis dextris cum iureiurando (quamuis esset ei suspectus) suasisset de asylo pro-
cedere, statim eum peremit, non veritus iustitiam. 35. Ob quam causam non so-
lùm Iudæi, sed aliæ quoque nationes indignabantur, & molestè ferebant de nece
tanti viri iniusta 36. Sed regressum regem de Ciliciæ locis, adierunt Iudæi apud
Antiochiam, simul & Græci, conquerentes de iniqua nece Oniæ. 37. Contrista-
tus itaque animo Antiochus propter Oniam, & flexus ad misericordiam, lacrymas
fudit, recordatus defuncti sobrietatem & modestiam. 38. accensisque animis, An-
dronicum purpura exutum, per totam ciuitatem iubet circumduci: & in eodem lo-
co, in quo in Oniam impietatem commiserat, sacrilegum vita priuari, Domino illi
condignam retribuente pœnam. 39. Multis autem sacrilegiis in templo à Lysima-
cho commissis Menelai consilio, & diuulgata fama, congregata est multitudo ad-
uersum Lysimachum, multo iam auro exportato. 40. Turbis autem insurgenti-
bus, & animis ira repletis, Lysimachus armatis ferè tribus millibus iniquis manibus
vti cœpit, duce quodam tyranno, ætate pariter, & dementia prouecto. 41. Sed, vt
intellexerunt conatum Lysimachi, alii lapides, alij fustes validos arripuere: quidam
verò cinerem in Lysimachum iecere. 42. Et multi quidem vulnerati, quidam au-
tem & prostrati, omnes verò in fugam conuersi sunt: ipsum etiam sacrilegum secus
ærarium interfecerunt 43. De his ergo cœpit iudicium aduersus Menelaum agitari.
44. Et cùm venisset rex Tyrum, ad ipsum negotium detulerunt missi tres viri à se-
nioribus. 45. Et cùm superaretur Menelaus, promisit Ptolemæo multas pecunias
dare ad suadendum regi. 46 Itaque Ptolemæus in quodam atrio positum quasi re-
frigerandi gratia regem adiit, & deduxit à sententia: 47. & Menelaum quidem vni-
uersæ malitiæ reum criminibus absoluit: miseros autem, qui, etiamsi apud Scythas
causam dixissent, innocentes iudicarentur, hos morte damnauit. 48. Citò ergo in-
iustam pœnam dederunt, qui pro ciuitate, & populo, & sacris vasis, causam prosecuti
sunt. 49. Quam ob rem Tyrij quoque indignati, erga sepulturam eorum libera-
lissimi extiterunt. 50. Menelaus autem, propter eorum, qui in potentia erant, aua-
ritiam, permanebat in potestate, crescens in malitia ad insidias ciuium.

PRior pars à v. 1. ad 7. ordine temporis col-
locanda est post v. 16. cap 1. lib. 1. poste-
rior verò pars à v. 21. vsque ad v. 11. cap. 5.
collocanda est post v. 20. cap. 1. lib. 1.

Vers. 1. TANQVAM IPSE (Onias Sanctus Pont.)
HELIODORVM INSTIGASSET (id est
magicis artibus impulisset) AD HÆC (flagel-
lationem dicta sufferenda. Sic enim impij mira-
cula Dei ascribunt magiæ, & dæmonis inuo-
cationi.

Vers. 4. ONIAS &c. AD REGEM (Seleum) SE CON-
TVLIT] ac Simonis calumnias diluit, & Si-
moni silentium per regem imposuit.

Vers. 7. SED POST SELEVCI VITÆ EXCESSVM (ne-
cem ei irrogatam per insidias ab Heliodoro)
CVM SVSCEPISSET REGNVM ANTIOCHVS, QVI
NOBILIS (puta Epiphanes) APPELLABATVR
(erátque frater Seleuci occisi) AMBIEBAT
IASON (Hebr. vocabatur *Iesus* sed Græcizans
ethnicum nomen assumpsit, dictúsque est *Ia-*
son) FRATER ONIÆ SVMMVM SACERDO- Vers. 8.
TIVM, scilicet Pontificatum.

ADITO REGE PROMITTENS EI ARGENTI
TALENTA 360] Quanta fuerit hæc summa,
calcula ex eis, quæ dixi cap. præced. v. 21.

SVPER HÆC PROMITTEBAT ET ALIA 140. Vers. 9.
SI POTESTATI EIVS CONCEDERETVR GYM-
NASIVM, ET EPHEBIAM SIBI CONSTITVERE]
in vrbe Ierosolymitana. Quid hæc fuerint dixi
lib. 1. c. 15. & de his fusè egit Petrus Fabec
lib. 3. Agonist. cap. 27. & 28. vbi inter cætera
ait: Ephebiam Lyran. optimè exposuit pro-
stibulum pulcherrimorum iuuenum, &
Athen. lib. 11. Dipnos. Ephebi, ait, sunt
prostituti pueri, qui 4. Reg. 24. Hebr. vocan-
tur *Kadesim* קדשים id est spurci, & scelerati.
Noster vertit effeminatos. Lyran prostibula
mascula. Iidem vocantur τετελεσμένοι, id est
initiati, & consecrati, scilicet Astartæ, siue
Veneri, aut Priapo. Syrorum enim Deus erat

Astarte siue Venus. Iidem vtebantur galero laro, qui inde Petasus dicebatur à πετάω, id est extendo. Aut petasus erat cortina, quæ lupanari obducebatur ad tegendas earum spurcitias. Rursum idem Faber per ephebiam accipit ganeas, & popinas ad comessandum, & compotandum: voluerunt enim imitari suum regem Ant. Epiphanem, qui cum popularibus quos in tabernis reperisset belluari, ac compotare, & cum iuuenibus nepotari, saltaréque solebat; vnde à nonnullis pro Epiphane dictus est Epimanes, id est insanus, teste Athen. lib. 5. Dipnos. p. 57. Hinc lupanaria cauponis erant coniuncta: venter enim cibo, vinoque saturatus in Venerem proruit; & vt ait S. Hier. despumat. Causam subijcit Faber dicens: *In Syria cum ob regionis fertilitatem plerisque apud alias gentes necessarijs laboribus exempti essent: agitata identidem ab incolis conuiuia lauationibus, ludicrorum certaminum exercitationibus, & sumptuosissimis ex oleo pretioso vnctionibus adhibitis; adeo vt in grammateis quoque (sic enim publica epularum loca honestiore scilicet, ac turpitudinem rei velante vocabulo nuncupabant) non secus ac priuatus quisque domibus maximam diei partem, farciendo dapibus vinoque ventri, nō sine aurium voluptate (quas vel ipse demulcebat multisona testudinis fragor) impenderent, secúmque postea obscoriorum partes domum auferrent; Athenæus me docuit lib. 5. Dipnos. p. 66.*

Et eos, qui in Ierosolymis erant, Antiochinos scribere.] Antiochia erat caput regni Syriæ; quare Antiocheni ampla à suis regibus obtinuerunt priuilegia, qualia pariter habuere Alexandrini, & Romani. Vnde S. Paulus dicens, *ciuis Romanus sum*, flagellationi iam paratæ se exemit Actor. c. 22. 25.

Vers. 11. Et amotis his (patriis institutis, scilicet Iudæorum legibus, moribus, & ritibus) quæ humanitatis (beneuolentiæ) causa Iudæis a regibus (Persarum, & Græcorum licet Ethnicorum, & idololatrarum) (fuerant constituta] Hi enim reges indulserant Iudæis suis legibus viuere, vetuerántque eos ad Gentilium religionem, & mores cogi: His inquam amotis impios & apostata Iason Gentilitios ritus induxit: idque fecit per Ioannem patrem Eupolemi, qui (Eupolemus postea tempore Iudæ Machabæi) apud Romanos de amicitia, et societate (cum Iuda & Iudæis ineunda) functus est legatione legitima (1. Machab. 8. 17.) ciuium iura destituens (abrogans, abolens, destruens) praua instituta (Gentilium & Gentilismi) sanciebat.

Vers. 12. Etenim ausus est sua ipsa arce (Sion) gymnasium (in quo iuuenes gymnasticen exercerent, discerentque luctari, currere, saltare, equitare, digladiari &c.) constituere, et optimos quosque ephebiorum (id est adolescentum) in lupanaribus ponere] ad infandam, & præposteram libidinem. Ephebi græcè vocantur puberes, adolescentes: ἥβη enim est pubertas, adolescentia, quæ in maribus fit anno ætatis 14. ἥβη enim est iuuentus, vnde Hebe dicta est vxor Herculis, ac Dea pubertatis, & iuuentutis progonata ex Ioue, & Iunone, ait Hesiodus in Theogn. Græcè est: *Optimos ephebiorum substituens sub petasum duxit*. Petasus erat galerus latus, qui erat insigne catamitorum: aut potius petasus erat velum, & cortina tegens lupanar, vt eo tecti impudentor pudenda, & nefarias suas libidines exercerent.

Ita vt sacerdotes &c. festinarent participes fieri palæstræ, vt scilicet athletas in palæstra, lucta, cursu, gladiis, hastis certantes spectarent, quin & ipsimet iisdem certarent, & præmium victori constitutum adipiscerentur: vnde explicans subdit, et præbitionis eius iniustæ, id est præmiorum, quæ vincentibus præberi solebant, qualia erant aurum, argentum, coronę, vestes, arma &c. quæ vocat iniusta, id est iniqua, quia sacerdotibus indigna erant, vt pote laica, iuuenilia, impudentia, & lasciua.

Et in exercitiis disci] qualia hæc fuerint dixi lib. 1. c. 1. v. 15. Græca habent: *Post disci prouocationem*. solebat enim discus per palæstram circumferri, ac præmium vincenti propositum disco imponi, vt per hoc plures ad disci certamen inuitarent, & prouocarent, vti docet Petrus Faber lib. 2. Agonist. c. 22.

Græcas glorias] ita vocat ludos Græcorum, Olympicos, & Isthmios, qui Corinthi celebrabantur; aliósque similes Gentilium ritus, de quibus gloriabantur Græci, id est Gentiles, præsertim qui in iis victores palmam, & præmium tulerant. Vers. 15.

Quarum gratia periculosa eos contentio habebat,] id est periculosè contendebant æmulari ludos, ritúsque Græcorum, & gentilium, ac alter alterum in iis superare conabatur, de eóque gloriabatur. Nota τὸ periculosa: periculum enim erat tum rixarum & pugnarum, ne iis se mutuò inuaderent, & conficerent; tum ne à Græcis puta Antiochis Asiæ regibus quasi Græci planè subiugarentur; tum maximè periculum erat à Deo, ne ipse apostasiam eorum à se & Iudaismo ad Gentilismum & dæmones, acriter puniret. Vers. 16.

Quos hostes, et peremptores habere nabant] tum antè sub Ptol. Philopatore, qui acriter Iudæos prosecutus est, vt patet ex lib. 3. Machab. tum paulò pòst sub hoc Antiocho Epiphane, idque in pœnam huius apostasiæ ipsorum. vnde sequitur:

In leges enim diuinas impie agere impune non cedit] Deus enim suas iniurias lentè, sed acriter punit. Nam vt ait ille: *Dij laneos habent pedes, sed ferreas manus.* & vt ait Valer. Max. lib. 1. c. 2. *lento gradu ad vindictam sui diuina procedit ira, tarditatémque supplicij grauitate compensat.* Vers. 17.

Cum autem quinquennalis agon Tyri celebraretur] Agon significat ludus agonisticos iam dictos similes ludis, & agonibus olympicis, qui post quartum quemlibet annum celebrabantur; ideóque *quinquennalis agon* vocatur. Quare hic agon diuersus erat ab agone Olympico, qui quarto quolibet anno celebrabatur, nec in præsentem annum cadebat, vti ostendit Salianus. Vers. 18.

Misit Iason (Simoniacus Pseudopōtifex)

A VIROS PECCATORSS] vtpotè impietatis, & idololatriæ Iaſonis legatos, admioiſtros, & executores. Serarius pro *peccatores* cenſet legendum *precatores* : hos enim ſignificat græcum θεωρὺ, quod tamen Compl. vertunt *procuratores ſacrorum*, alij *oraculorum ſuſcitatores*, Vatab. *ſpectatores* & ita pro *peccatores* legendum cenſet Salianus. De quibus Suidas, & Sigonius de Rep. Athen. θεωροὶ erant, inquit, qui ad ſpectacula, feſta, oracula, rerúmque diuinarum curationem mittebantur. Ita Diodotus Siculus eos vocat, quos Dionyſius tyrannus ad ludos Olympicos cum ſuis carminibus miſerat. Hinc Stratodes adulator Athenis togationem promulgauit, vt qui ex plebiſcito publicè ad Antigonum, & Demetrium mitterentur, non legati, ſed theori dicerentur, ſicut qui Delphis, & Olympiæ ſo- B lennibus Græcorum conuentibus victimas pro ciuitatibus agunt, vt inquit Plutarchus in Demetrio. Græca addunt: *vt qui Antiochenſes* eſſent, id eſt iure Antiochenſium donati ab Antiocho.

PORTANTES ARGENTI DIDRACHMAS (Græcè eſt drachmas) TRECENTAS IN SACRIFICIVM HERCVLIS] Drachma argenti eſt Iulius ſiue regalis Hiſpanicus, didrachma ergo ſunt duo Iulij, ſiue duo regales: quare trecentæ didrachmæ faciunt Iulios, ſiue regales ſexcentos; hoc eſt ſexaginta aureos Romanos, quibus multæ victimæ, puta oues, & capri coëmi poterant ad ſacrificium Herculis. Nonnulli tamen putantes hanc ſummam nimis eſſe vilem, & exilem in Pontifice ad captandam Antiochi regis beneuolentiam putant has di- C drachmas fuiſſe aureas, eas tamen vocari *argenti*, id eſt pecuniæ q. d. miſit Iaſon argenti, id eſt pecuniæ didrachmas aureas trecentas, quæ faciunt ſexcentos aureos Romanos. ita Sanchez, drachma enim auri eſt vnus aureus; didrachma ergo ſunt duo aurei: quare trecentæ didrachmæ auri ſunt ſexcenti aurei.

IN SACRIFICIVM HERCVLIS] qui quaſi Deus fortitudinis, & bellorũ, ac certaminũ celebratur in Syria, & Tyro, erátque proprius Tyriorum Deus, ideóque Hercules Tyrius dicebatur. vide Gyraldũ de dijs gentium in Hercule. vnde multi putãt, Herculem nõ alium fuiſſe, quàm Samſonem, qui iuxta Tyrum in Palæſtina raræ fortitudinis ſuæ edidit exempla, vt dixi in libro Iudicum Hinc ibidem celebrabatur D agon quinquennalis in honorem Herculis, quo athletæ profitebantur ſe imitari Herculem, ideóque ibidẽ in gymnaſijs proponebantur Herculis ſtatuæ, & ſacella, vti ex Galeno, Pauſania, Athenæo, & aliis docet Serarius.

QVAS POSTVLAVERVNT HI &c.] q. d. Iaſon miſit trecentas didrachmas pro ſacrificio Herculis, ſed eius legati licet impij, minùs tamen ſcelerati quàm Iaſon, eas portantes cùm eſſent Iudæi, Deúmque verum colerent, & idola deteſtarentur, rogarunt, ne in Herculis Dij gentium ſacrificia, ſed in alios vſus expenderentur. Quare Ant. Epiphanes eaſdem expendit in fabricam triremium, quas ipſe adornabat pro prima ſua expeditione in Ægyptum, de qua ſequitur.

Verſ. 21. A PROPTER PRIMATSS PTOLEMÆI PHILOMETORIS REGIS] qui à Philometore rege ſuo defecerant, eiúſque fratrem iuniorem Ptol. Euergeten, qui & Phyſcon dictus eſt ſibi regem creare volebant. Igitur Ant. Epiphanes videns diſſidium duorum fratrum ſcilicet Philometoris, & Phyſconis de regno Ægypti litigantium ipſe quaſi auunculus vtriuſque (Cleopatra enim ſoror Epiphanis erat mater vtriuſque) finxit ſe velle eſſe litis arbitrum, & mediatorem, ac inter fratres rem componere, ſed reuera intendebat regnum vtrique nepoti eripere, & ſibi arrogare. Id ſubodorati primates Ægypti, & tutores regis noluerunt, vt ipſe rebus Ægypti ſe immiſceret. Et hoc eſt quod hîc dicitur: CVM COGNOVISSET ANTIOCHVS ALIENVM SE A NEGOTIIS REGNI EFFE- B CTVM PROPRIIS VTILITATIBVS (regni ſui in Syria) CONSVLENS PROFECTVS INDE (ſcilicet ex Tyro) VENIT IOPPEN, ET INDE IEROSOLYMAM, vbi eum, quaſi regem, imò quaſi Deum quendam terreſtrem (talis enim volebat haberi & adorari Antiochus) excepit Iaſon: *cum facularum luminibus, & laudibus*, vt ſequitur. Pro *vtilitatibus* Noſter legit in Græco ὀφελείαις: iam legunt ἀσφαλείαις id eſt *ſecuritatibus*, ſed eodem redit ſenſus.

Verſ. 23. ET POST TRIENNII TEMPVS MISIT IASON MENELAVM SVPRADICTI SIMONIS (proditoris, & delatoris pecuniarum, de quo v. 1.) FRATREM PORTANTEM PECVNIAS REGI Ant. Epiphani; quaſi tributũ in ſignũ ſubiectionis.

Verſ. 24. AT ILLE COMMENDATVS (à Iaſone) REGI, C CVM MAGNIFICASSET FACIEM POTESTATIS EIVS] id eſt eũm amplis verbis exaltaſſet regiam Antiochi poteſtatem, maieſtatem, & ſplendorem, quod ſcilicet ipſe per eam quidlibet in Syria efficere poſſet non ſolum in prophanis, & politicis; ſed etiam in Eccleſiaſticis, & ſacris, ideóque poſſet Ieroſolymæ Pontificem conſtituere, quem vellet, adeóque Pontificatum à Iaſone in ſe transferre: qua arte, & fraude Menelaus à Iaſone IN SEMETIPSVM RETORSIT SVMMVM SACERDOTIVM (Pontificatum) SVPERPONENS IASONI TALENTA ARGENTI TRECENTA,] tantumdem ſcilicet amplius Antiocho offerens, quàm Iaſon obtulerat. Sicut ergo Iaſon oblatis Ant. Epiphani 360. talentis emit Pontificatum, eóque extruſit fratrem ſuum Oniam ſanctum: D ſic pariter Menelaus miſſus à Iaſone ipſum Iaſonem doloſè ſupplantauit, & extruſit promittens regi alia trecenta talenta præter 360. à Iaſone eidem promiſſa. Vnde Græcè eſt *ſuperans Iaſonem talentis trecentis* q. d. Iaſon promiſerat regi pro Pontificatu 360. talenta; at Menelaus ſummam hanc auxit, & penè duplicauit: ſicut enim cùm res in auctione venditur, ſinguli augent pretium, & qui ſummum offert pretium illi res cedit: ſic hic Menelaus addens trecenta, promittenſque regi vniuerſim 660. talenta Pontificatum obtinuit, herúmque ſuum Iaſonem callidè excluſit.

Verſ. 25. ACCEPTISQVE A REGE MANDATIS (vt Iudæi eum quaſi Pontificẽ loco Iaſonis ſuſciperent) VENIT, NIHIL QVIDEM HABENS DIGNVM SACERDOTIO;] tum quia Menelaus erat

è tribu Beniamin, quæ iohabilis erat ad facerdotium, cùm Iafon effet ex tribu Leui, ideóque ad eum habilis; rum quia impius erar, ac per fimoniam Pontificatum fibi comparabat: ANIMOS VERÒ CRVDELIS TYRANNI] vode v. 34. iuffit Oniam verum, fanctúmque Ponr. per Andronicum crudeliter occidi.

Verf. 26. ET IASON QVIOEM QVI PROPRIVR FRATREM (Oniam Ponr.) CAPTIVAVERAT, IPSE USCEPTVS (à famulo fuo Menelao) PROFVGVS IN AMMANITEN EXPVLSVS EST REGIONEM.] Iuftum hoc fuit Dei iudicium, & iufta talionis pœna, vt qui frattem fupplantauerat, à famulo fupplantarerur; & qui Pontificatum emerat, à maiori emptore exploderetur; & qui Oniam Sanctum Ponr. in exilium egerat, exul apud Ammoniras miferè viueret. Hic vide quàm verum fit illud Eccleſ. c. 27. 28. *Qui in altum mittit lapidem, fuper caput eius cadet, & plaga dolofa dolofi diuidet vulnera; Et qui foueam fodit incidet in eam: & qui ftatuit lapidem proximo offendet in eo: & qui laqueum alij ponit, peribit in illo.*

Verf. 29. ET MENELAVS AMOTVS EST A SACERDOTIO] à Pontificatu ab Ant. Epiphane, eò quòd 360 ralenta fibi promiffa non præftaret. Quare Epiphaoes loco Menelai pontificem creauit eius frattem Lyfimachum eadem fibi, vt videtur, promitteotem. Ita impius Menelaus impium Iafonem exturbauit, & ab impio fratre Lyfimacho pariter exturbatus eft; Cùm enim agitur de honore, & ambitu frater fratrem non agnofcit, fed odit, & fupplantat. Quifque enim dignitatem fibi optat potiùs, quàm fratri; imò oon raró fratri eamdem eripit. Tanta eft vis ambitionis, & cupiditatis in homine per peccatum corrupto.

Verf. 30. CONTIGIT THARSENSES, ET MALLOTAS SEDITIONEM MOVERE EÒ QVÒD ANTIOCHIDI REGIS CONCVBINÆ DONO ESSENT DATI] ab Epiphaoe; vt ex eorum redditibus fibi veftes pretiufas, monilia, ancillas, famulos, & rhedas compararet. Audi Ciceronem Act. 5. io Verrem: *Solere, aiunt, barbaros Reges Perfarum, & Syrorum plures vxores habere: his autẽ vxoribus ciuitates attribuere hoc modo: hæc ciuitas mulieri redimiculum præbeat, hæc in collum, hæc in crines, ita populos habent vniuerfos non folùm confcios libidinis fuæ, verùm etiam adminiftros.* Idem tradit Plato in Alcibiade, Plutarch. in Themiftocle, & Athen. lib. 1. Strabo lib. 14. Porrò Tharfus, & Mallus erant nobiles Ciliciæ ciuitates quæ proinde indignatæ funt fe datas meretrici, quæ ab Antiocho amafio fuo fe vocabat Antiochidem, ideóque tumultuatæ funt. Quocirca illicò accurrit Antiochus, vt tumultum fedaret relicto Antiochiæ prorege Andronico, vt fequitur.

Verf. 33. ONIAS (fanctus Pontifex) ARGVEBAT EVM] Menelaum de facrilegio, quod vafa aurea furatus è templo dediffet Andronico proregi, vt fibi Pontificatum reftitueret. Licet enim Onias injuftè fpoliatus effet Pôtificatu, & exularet Antiochiæ; tamen quia verè ipfe erat Pontifex ex zelo Pontificio redarguit facrilegũ, efto probabiliter fciret fe hac ratione necem fibi accerfere; fciebat enim per eam fe martyrij lauream quam optabat adepturum.

IN LOCO TVTO SE CONTINENS ANTIOCHIÆ SECVS DAPNEM] locus hic erat quinque paffuum millibus diftans Antiochia. vnde à Dione lib. 51. nuncupatur *fuburbium*, ita dictus à copia laurorum q. d. lauretum, δάφνη enim eft laurus: quare in eo erat fanum celebre Apollinis, ideóque erat afylum omnibus tutum, & inuiolabile. Hic fepultus fuit S. Babylas martyr, qui Apollini filentium indixit, ideóque à Iuliano apoftata exhumatus fuit, vide eius acta. Iuxta hunc locum fepultus quoque fuit S. Ignatius Antioch. Epifcopus, & martyr; fed inde tranflatus fuit Romam. Huc ergo quafi ad afylum confugit Onias Pontifex, fed per dolum ex eo eductus ab Andronico perfidè, & fcelestè contra fidem ei datam, & iuratam occifus fuit. Quare Iudæi, & Gentiles indignè fancti Pont. cædem ferentes Andronicum apud Ant. Epiphanem accufarunt, qui eum purpura exutum circumduci iuffit per vrbem, & in eodem loco occidi, in quo ipfe occiderat Oniam, vt fequitur. Ita occifus eft Onias fanctus, & zelofus Pontifex poftquam 36. annis Iudæorum fynagogã æquè ac Remp. magno animi robore contra impios fuftentaffet, Qualis autem, quantúfq; fuerit liquet, tum ex eo quod omnes Iudæi, & Gentiles mortem eius luxerint; adeóque impius rex Epiphanes lachrymas fuderit, tum ex elogio, quod ei dat Scrip. c. 15. 12. vbi Iudas Machabæus pugnaturus contra Epiphanem vidit in fomnis Oniam, qui fuerat fummus facerdos, virum bonum, & benignum, verecundum vifu, modeftum moribus, & eloquio decorum, & qui à puero in virtutibus exercitatus fuerat, manus protendentem, orare pro omni populo Iudæorum. Erat autẽ illi focius Orationis Ieremias, qui ipfe quoq; à fuis, Dei defertoribus peremptus fuerat in Ægypto.

DVCE QVODAM TYRANNO] Græcè *Aurano quodam*. q. d. cùm populus ob Lyfimachi fcelera, & facrilegia tumultuaretur; Lyfimachus populo oppofuit tria millia armatorum Duce Tyranno, fed populus vndique concurrens, furénfque lapidibus, & fuftibus eos fugauit, & Lyfimachum iuxta ærarium fiue gazophylacium templi occidit. Hæc eft fumma eorum, quæ fusè in feqq. narrantur. Verf. 40.

DE HIS ERGO COEPIT IVDICIVM ADVERSVS MENELAVM AGITARI] q. d. Iudæi Menelaum quafi omnis malitiæ auctorem, qui fratri fuo Lyfimacho Pfeudo-pontifici tot fcelera, & facrilegia fuafiffet accufarunt apud Ant. Epiphanem, qui rem litémque iuffit iudicialiter contra Menelaum agi. Verf. 43.

ET CVM SVPERARETVR (multitudine teftium, & euidentia grauiffimorum criminum reus conuinceretur) PROMISIT PTOLEMÆO (Dorymenis filio, vt addunt Græca, qui auctoritate, & gratia valebat apud Ant. Epiphanem) MVLTAS PECVNIAS DARE AD SVADENDVM REGI] vt Menelaum quafi innocentem abfolueret; Iudæos verò accufatores quafi calumniatores pœna talionis ad mortem damnaret, cùm ipfi protfus effent innocentes. Itáque factum eft, vt fequitur. Verf. 45.

Vers. 50. MENELAVS AVTEM PROPTER EORVM QVI IN POTENTIA ERANT AVARITIAM (qua se pecuniis à Menelao corrumpi sinebant) PERMANEBAT IN POTESTATE] Pontificiâ. q. d. Menelaus occiso à populo fratre suo Lysimacho Pseudo-pontifice per aulicos pecunia corruptos intrusit se rursum in Pontificatum, cùm non esset de tribu Leui; sed Beniamin, vt dictum est v. 23. Menelaus ergo Pontificatum gessit non legitimè, sed vt intrusus per quatuor annos scilicet ab anno 140. Græcorum, quo ipse curauit occidi Oniam sanctum Pontificem vsque ad annum 145. Græcorum, quo Mathathias contra eum, & regem

A Epiphanem insurrexit, ac à populo Dux, & Pontifex fuit creatus. Licet enim Onias sanctus filium haberet Oniam, cui iure successionis hæreditariæ Pontificatus illo æuo debebatur; tamen is iam fugerat in Ægyptum, ac Heliopoli aliud templum erexerat, eiúsque se Pontificem constituerat Iason autem frater Oniæ planè indignus erat Pontificatu, vtpote simoniacus, & apostata, qui Iudæos ad gentilisimum traducere satagebat, vt audiuimus initio capitis. Deficientibus ergo legitimis heredibus Pontificatus deuolutus est ad Mathathiam, eiúsque filios Iudam, Ionatham, & Simonem Machabæos.

CAPVT QVINTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

IVdæi videntes in cælo acies militum confligentes ex eis accipiunt omen instantium bellorum, & cædium Ant. Epiphanis. Iason ex Ammonitide reuersus Ierosolymam occupat, & per cædes in ciues grassatur. Mox v. 11. Ant. Epiphanes Ægypto exclusus iram suam in vicinos Iudæos euomit: quare Ierosolymam capit, in eóque 80. millia trucidat, 40. millia incarcerat, & totidem diuendit: templum violat, & spoliat ablatis ex eo 1800. talentis. inde rediens Antiochiam in Iudæa reliquit præfectos, qui grauius, quàm ipse Iudæos affligunt. Quare Iudas Machabæus cum suis fugit in desertum.

1. EOdem tempore Antiochus secundam profectionem parauit in Ægyptum.
2. Contigit autem per vniuersam Ierosolymorum ciuitatem videri diebus
quadraginta per aëra equites discurrentes, auratas stolas habentes, & hastis, quasi
cohortes, armatos, 3. & cursus equorum per ordines digestos, & congressiones
fieri cominus, & scutorum motus, & galeatorum multitudinem gladiis districtis,
& telorum iactus, & aureorum armorum splendorem, omnísque generis loricarum.
4. Quapropter omnes rogabant in bonum monstra conuerti. 5 Sed cùm falsus
rumor exisset, tamquam vita excessisset Antiochus, assumptis Iason non minùs
mille viris, repentè aggressus est ciuitatem: & ciuibus ad murum conuolantibus,
ad vltimum apprehensa ciuitate, Menelaus fugit in arcem: 6. Iason verò non
parcebat in cæde ciuibus suis, nec cogitabat prosperitatem aduersum cognatos
malum esse maximum, arbitrans hostium & non ciuium se trophæa capturum.
7. Et principatum quidem non obtinuit, finem verò insidiarum suarum confusionem accepit, & profugus iterùm abiit in Ammaniten. 8. Ad vltimum, in exitium
sui conclusus ab Areta Arabum tyranno, fugiens de ciuitate in ciuitatem, omnibus odiosus, vt refuga legum & execrabilis, vt patriæ & ciuium hostis, in Ægyptum
extrusus est: 9. & qui multos de patria sua expulerat, peregrè periit, Lacedæmonas
profectus, quasi pro cognatione ibi refugium habiturus: 10. & qui insepultos multos abiecerat, ipse & illamentatus, & insepultus abiicitur, sepultura neque peregrina
vsus, neque patrio sepulchrò participans. 11. His itaque gestis, suspicatus est rex societatem deserturos Iudæos: & ob hoc profectus ex Ægypto efferatis animis, ciuitatem quidem armis cepit. 12. Iussit autem militibus interficere, nec parcere occursantibus, & per domos ascendentes trucidare. 13. Fiebant ergo cædes iuuenum ac
seniorum, & mulierum & natorum exterminia, virginúmque & paruulorum neces.
14. Erant autem toto triduo octoginta millia interfecti, quadraginta millia vincti,
non minus autem venumdati. 15. Sed nec ista sufficiunt: ausus est etiam intrare
templũ vniuersa terra sanctius, Menelao, ductore, qui legum & patriæ fuit proditor:
16. & scelestis manibus sumens sancta vasa, quæ ab aliis regibus & ciuitatibus

erant posita ad ornatum loci, & gloriam, contrectabat indignè, & contaminabat.
17. Ita alienatus mente Antiochus, non considerabat, quòd propter peccata habi-
tantium ciuitatem, modicum Deus fuerat iratus: propter quod & accidit circa lo-
cum despectio: 18. alioquin nisi contigisset eos multis peccatis esse inuolutos, si-
cut Heliodorus, qui missus est à Seleuco rege ad expoliandum ærarium, etiam hic
statim adueniens flagellatus, & repulsus vtique fuisset ab audacia 19. Verùm non
propter locum, gentem; sed propter gentem, locum Deus elegit. 20. Ideóque
& ipse locus particeps factus est populi malorum: posteà autem fiet socius bonorum,
& qui derelictus in ira Dei omnipotentis est, iterùm in magni Domini reconcilia-
tione cum summa gloria exaltabitur. 21 Igitur Antiochus mille & octingentis
ablatis de templo talentis, velociter Antiochiam regressus est, existimans se præ su-
perbia terram ad nauigandum, pelagus verò ad iter agendum deducturum propter
mentis elationem. 22. Reliquit autem & præpositos ad affligendam gentem: Ie-
rosolymis quidem Philippum genere Phrygem, moribus crudeliorem eo ipso, à quo
constitutus est: 23. in Garizim autem Andronicum & Menelaum, qui grauiùs
quàm cæteri imminebant ciuibus. 24. Cúmque appositus esset contra Iudæos,
misit odiosum principem Apollonium cum exercitu viginti & duobus millibus, præ-
cipiens ei omnes perfectæ ætatis interficere, mulieres ac iuuenes vendere. 25. Qui
cùm venisset Ierosolymam, pacem simulans, quieuit vsque ad diem sanctum sab-
bati: & tunc feriatis Iudæis, arma capere suis præcepit. 26. Omnésque qui ad spe-
ctaculum processerant, trucidauit: & ciuitatem cum armatis discurrens, ingentem
multitudinem peremit. 27. Iudas autem Machabæus, qui decimus fuerat, seces-
serat in desertum locum, ibique inter feras vitam in montibus cum suis agebat: &
fœni cibo vescentes, demorabantur, ne participes essent coinquinationis.

Hoc caput à v. 11. ad finem æquè ac caput 6. & 7. ordine temporis, quo gesta sunt collocandum est in fine c. 1. lib. 1. ante initium cap. 2.

Vers. 1. Eodem tempore Antiochvs (Epiphanes) secvndam profectionem paravit in Ægyptvm] vt eam armis subiugaret, sed à Romanis prohibitus rediens in Iudæam vicinam indignationem suam effudit. Idipsum ante trecentos, & plures annos Gabriel prænunciarat Danieli c. 11. v. 25. & seq. vide ibi dicta.

Vers. 2. Contigit avtem per vniversam Ierosolymorvm civitatem videri diebvs 40. per aera eqvites discvrrentes] inter se gladiis districtis, & telorum iactibus confligentes, vti verbis sequentibus valdè efficacibus auctor exaggerat: quæ omnia fuerunt prognostica ingentis cladis Iudææ imminentis, vt sequitur.

Porrò hæc portenta fuere ab Angelis iussu Dei in aëre effecta per vaporum, & exhalationum certam dispositionem, motum, & concursum, quæ speciem acietum confligentium præ se ferret, vt per ea Deus Iudæis præsignificaret stragem eis mox ab Ant. Epiphane inferendam, ac prælia quæ cum eo gesturus erat Iudas Machabæus. Sic antequam Titus, & Romani obsiderent, & caperent Ierosolymam 21. die mensis Maij ait Ioseph. lib. 7. de bello c. 12. *post dies festos ante solis occasum visi sunt per inane ferri currus totis regionibus, & armata acies tranantes nubila, & ciuitati circumfusa.* Idem accidit tempore S. Gregorij cùm Longobardi inuaderent Italiam. Audi eum hom. 1. in Euang. *Priusquam Italia Gentili gladio ferienda traderetur, igneas in cælo acies vidimus, ipsum qui postea humani generis fusus*

A *est, sanguinem coruscantes.* Iulius Obsequens lib. de prodigiis ad Augustum Cæsarem c. 9. & 7. refert L. Opimio & Q. Posthumio Coss. Consæ arma in cœlo volare visa. & C. Mario & Horo Coss. Arimini canem locutum, arma cælestia ab ortu & occasu visa pugnare, & ab occasu vinci. L. Scipione & C. Norbano Coss. per Syllana tempora, inter Capuam, & Vulturnum, ingens signorum sonus, armorúmque horrendo clamore auditus, ita vt viderentur duæ acies concurrere per plures dies. Pansa item, & Hirtio Coss cùm aduersus Antonium dimicaretur, armorum, telorúmque species à terra visa cum fragore ad cœlum ferri. Eutropius lib. 6. historiæ, cùm Cæsar aduersus Pompeium dimicaret, refert, tantum in aëre armorum strepitum fuisse, vt Antiochiæ, quasi aduentu hostium in muris concurreretur.

B Audi & Plinium lib. 2. c. 57. *Armorum crepitus & tubæ sonitus auditos e cælo Cimbricis bellis accepimus, crebróque & priùs, & postea. Tertio verò consulatu Marij ab Amerinis, & Tudertibus spectata arma cæstia, ab ortu occasúque inter se concurrentia, qui ab occasu erant.* Similia Cæsaris cædem præcessere signa, de quibus Appianus lib. 4. ciuilium. *Hominum,* inquit, *immanes voces, armorum strepitum, equorum cursus inspectante nemine audiebantur.* De eodem tempore Ouidius lib. decimoquinto Metamorphoseos:

Signa tamen luctus dant non incerta futuri,
Arma ferunt inter nigras crepitantia nubes,
Terribilésque tubas, auditáque cornua cælo
Præmonuisse nefas.

Similia portenta recenset Seneca in quæst. natural. August. Niphus in Meteorologicis, Corn. Gemma Frisius in Cosmocritis, Conr.

Lycosthenes licet in fide heterodoxus lib. de prodigiis p. 189. 210. & 228. Memini mihi in Belgio cùm puer essem, similia in cœlo ostenta fuisse ostensa sub initium bellorum Belgicorum, quæ proinde Belgio instare ex hisce signis viri sapientes, iam tum prænunciabant & euentus docuit, docetque adhuc prænunciationem fuisse verissimam. Denique Astrologi, ac nominatim Ptolomæus in Centiloquio c. 9. censet hæc fieri naturaliter vi astrorum, ac præsertim vi astri Persei; sic & August. Niphus lib. 1. Meteor. fol 31. pag. 4. sed verius est hæc fieri à prouidentia speciali Dei per Angelos, qui tamen astris, ventis, & vaporibus ad hæc spectra producenda vtuntur, vt figuras cladis præsignificent. vide Christ. à Castro lib. 1. prolegom. in minores Prophetas cap. 17.

Vers. 4. QVAPROPTER OMNES ROGABANT IN BONVM MONSTRA, (Græcè ἐπιφανείας, id est apparitionem, visa, ostenta acierum in aëre confligentium, quæ conflictus in Iudæa fore acres præmonstrabant) CONVERTI] vt scilicet Iudæi in hisce conflictibus forent superiores, neque vinc[illegible]tur, sed vincerent, vti de facto Ant. Epiphanem vicerunt Iudas, eiusque fratres Machabæi.

Vers. 5. SED CVM [illegible]SVS RVMOR EXISSET TANQVAM VITA EXCESSISSET ANTIOCHVS (Epiphanes) ASSVMPTIS IASON NON MINVS MILLE VIRIS REPENTE AGGRESSVS EST CIVITATEM] puta Ierosolymam. Iason hic frater Oniæ sancti Pontificis data pecunia emerat Pontificatum ab Epiphane, itaque Pontificatu extruserat fratrem Oniam: sed Menelao plus pecuniæ offerenti Epiphanes Pontificatum tradidit excluso Iasone. Iason ergo audiens rumorem de morte Epiphanis, cùm iam eius offensam, & potentiam non metueret, ex Ammonitide, vbi exulabat armatis mille viris rediens, Ierosolymam inuasit, & occupauit, vt Pontificatum recuperaret. Quocirca MENELAVS, qui Iasonem extruserat ex vrbe, FVGIT IN ARCEM montis Sion.

Vers. 7. ET PRINCIPATVM (sacrum, puta Pontificatum, eique annexum Principatum politicum, quem maximè ambiebat Iason, tunc enim Pontifex simul erat Dux, & princeps populi) QVIDEM NON OBTINVIT, quia à confluente ciuium multitudine ipse quasi hostis, & tyrannus cum suis vrbe expulsus fuit. Quid enim poterant mille eius viri, & insidiæ contra centena, & plura ciuium millia? Vnde PROFVGVS ITERVM ABIIT IN AMMANITEM, indeque errans, & vagus instar Caini profugit in Arabiam; sed cùm ibi Arethæ regi de proditione, vel regni ambitione esset suspectus, captusque fugiens abiit in Ægyptum; quia Ptolemæus rex Ægypti hostis erat Epiphanis, sed pace inter vtrumque conciliata, Iason, ne Epiphanes eum à Ptolemæo ad necem deposceret ex Ægypto profugit ad Spartanos, quasi veteres Iudæorum amicos, & cognatos: ibique miserè in exilio vitam finiit, mortuusque humana caruit sepultura, sepultusque est sepultura asini in sterquilinio.

Vers. 8. VT REFVGA LEGVM] Græcè *vt legum* A *ἀποστάτης*, id est *transgressor, & apostata*, vtpote qui à Iudaismo ad Gentilissimum apostatasset, & cæteros apostatare compelleret.

SVSPICATVS EST REX (Epiphanes) SOCIETATEM DESERTVROS (secum initam) IVDÆOS] Causæ suspicandi erant, Prima, quia sciebat eos sibi infensos, eò quòd ipse eis ademisset Oniam Pont. sanctum, eique surrogasset impios, & sacrilegos pseudo-pontifices Iasonem, Menelaum, & Lysimachum, qui eus à Iudaismo ad Gentilismum traducere satagebant. Secunda, quia Anthiochus à Romanis ex Ægypto cum infamia expulsus putabat se iam Iudæis fore contemptui, illosque vicinorum Ægyptiorum & sociorum Romanorum ope fretos iugum suum excussuros, vti excusserant Ægyptij. Tertia, quia ipse sciebat se ob auaritiam, & crudelitatem Iudæis exosum. B Quarta, quia Iudæi Lysimachum à se Pontificem constitutum lapidarant. Quinta, quia ipsi sparserant falsum rumorem de eius morte v. 5. Addit Gorionides ipsos de ea exultasse. *Venerunt*, inquit, *è gente nostra impij ad regem, & dixerunt: hæc visa sunt Ierosolymis ostenta quædam, & dixerunt ciues, mortuus est Antiochus, ideamque de D[illegible] nostri regis exitio gauisi sunt*. Sexta, quia redeunti Anthiocho ex Ægypto Ierosolymitæ parabant se ad illi resistendum, vnde mox aduenranti portas occluserunt. Hæc omnia resciebat Epiphanes per suos exploratores, & amicos, & præsertim per Menelaum, cui post lapidatum Lysimachum eius fratrem ipse Pontificatum restituerat. Hic omnia Iudæorum contra Epiphanem consilia, acta, dictaque ipsi prodebat v. C 15. Atque his de causis Epiphanes portas vrbis sibi occlusas vi perfringens tanta crudelitate, & barbarie in Iudæos sæuiit, vt spatio trium dierum occideret 80. millia, 40. venderet, & totidem capta vinciret, vt sequitur.

ITA ALIENATVS MENTE (Græcè *elatus animo*) ANTIOCHVS, putabat se Iudæos supplantasse, vt eis quasi mancipiis vteretur, eorumque templum sacrilegè violaret, & spoliaret ablatis ex eo 1800. talentis v. 21. Vers. 17.

VERVM NON PROPTER LOCVM GENTEM; SED PROPTER GENTEM LOCVM DEVS ELEGIT] q. d. Deus non propter locum Iudææ gentem Iudæorum elegit, sed propter gentem ipsorum olim sub Dauide, & Salomone fidelem & sanctam locum Iudææ elegit, vt in eo sibi conderet domum, puta templum, in D quo quasi sanctissimus inter sanctos ciues, seruos, & filios suos habitaret. At iam ob peccata grandia Iudæorum Deus templum deseruit, illudque prædæ dedit Antiocho, sed vt speramus eodem rursus redibit, cùm Iudæi pœnitentes ad Deum suum conuersi fuerint, illiq; piè & sanctè seruierint, vti antè fecerũt. Vers. 19.

RELIQVIT AVTEM ET PRÆPOSITOS AD AFFLIGENDAM GENTEM] q. d. Antiochus rediens Antiochiam, quasi ad regni sui sedem regiam reliquit in Iudæa homines sæuos, & feros, qui magis quàm ipse Iudæos afflixerunt, nimirum Philippum, Andronicum, & Menelaum pseudo Pontificem omnis malitiæ suggestorem, & incentorem. Vers. 22.

Vers. 24. CVMQVE APPOSITVS (nonnulli legendum putant *oppositus*, vnde Græca habent ἀπεχθῆ, id est, *inimicam contra Iudæos habens intentionem*) ASSET CONTRA IVDÆOS, q. d. cùm Antiochus cor suum apposuisset, id est statuisset, stabiliuisset, & obfirmasset contra Iudæos, vt eos perderet, & annihilaret si posset, MISIT ODIOSVM (Iudæis exosum) PRINCIPEM APOLLONIVM CVM EXERCITV, nimirum cum 22. MILLIBVS PRÆCIPIENS EI OMNES PERFECTÆ ÆTATIS INTERFICERE] Hic est ille Apollonius, qui Antiocho Magno contra Romanos pugnante dextrum eius cornu ducebat cùm sinistrum duceret Hanibal teste Liuio lib. 37. Idem paucis post annis ab Epiphane missus contra Iudam Machabæum ab eodem victus est, & occisus 1. Machab. 3. v. 11.

Vers. 26. OMNESQVE QVI AD SPECTACVLVM (ad spectanda sacrificia, sacraque officia festo sabbathi à Iudæis celebrari solita) PROCESSERANT, TRVCIDAVIT.

Vers. 27. IVDAS AVTEM MACHABÆVS, QVI DECIMVS FVERAT] id est futurus erat decimus Pontifex computando à Gaddo qui Pontifex fuerat tempore Alexandri Magni, ita Sà, & Mariana, Lyran. & Dion. Simplicius alij censent Iudam vocari decimum, quia tum in ordine sacerdotum erat decimus. Aut potius fuerat Iudas decimus, id est decemuir siue vnus è decem primotibus, & principibus sacerdotum, qui populum regebant. Porrò ex Græco simpliciter verras: *Iudas autem decimus factus*, hoc est Iudas aggregauit sibi nouem socios paris fidei, & virtutis, quorum ipse erat decimus, cum quibus ipse in montes secessit viuens herbis inter feras. Sic S. Bruno cum sex sociis secessit in asperos Carthusiæ montes, ibique Carthusianorum ordinem instituit. Sic noster S. Ignatius aggregauit sibi nouem socios quorum ipse erat decimus cum quibus secedens Societ. Iesu instituit: ita Iudas cum nouem Assidæis illius æui religiosis, de quibus lib. 1. c. 7. v. 13. in montes recessit, ibique herbis victitans austeram egit vitam, ita Salianus & alij. Iudas ergo cum suis parentibus, fratribus, & asseclis fugiens tantam persecutorem rabiem.

SECESSERAT IN DESERTVM LOCVM, IBIQVE INTER FERAS VITAM IN MONTIBVS CVM SVIS AGEBAT: ET FOENI (id est olerum, herbarum, radicumque) CIBO VESCENTES DEMORABANTVR NE PARTICIPES ESSENT COINQVINATIONIS] ne se coinquinarent conuictu, alloquio, familiaritate Apollonij, eiusque militum Gentilium, qui acerrimè Iudæos persequebantur, cogebantque eos vesci suis cibis idolo immolatis, imò idolis suis sacrificare, vt patebit cap. 6. & 7. Vers. 27.

CAPVT SEXTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

ANt. Epiphanes mittit senatorem, qui cogat Iudæos ad gentilismum, ac templum Ierosolymitanum consecret Ioui Olympio, Garizitanum verò Ioui Hospitali. Quare resistentes illi mactantur, præcipitantur, concremantur. Inter quos v. 18. recensetur gloriosa mors, & martyrium Eleazari, qui maluit excarnificari, quàm carne porcina contra legem vesci.

1. SED non post multum temporis, misit rex senem quemdam Antiochenum, qui compelleret Iudæos, vt se transferrent à patriis & Dei legibus: 2. contaminare etiam quod in Ierosolymis erat templum, & cognominare Iouis Olympij: & in Garizim, prout erant hi, qui locum inhabitabant Iouis hospitalis. 3. Pessima autem & vniuersis grauis erat malorum incursio: 4. nam templum luxuria & comessationibus Gentium erat plenum, & scortantium cum meretricibus, sacratisque ædibus mulieres se vltrò ingerebant, intrò ferentes ea, quæ non licebat. 5. Altare etiam plenum erat illicitis, quæ legibus prohibebantur. 6. Neque autem sabbata custodiebantur, neque dies sollemnes patrij seruabantur, nec simpliciter Iudæum se esse quisquam confitebatur. 7. Ducebantur autem cum amara necessitate in die natalis regis ad sacrificia: &, cùm Liberi sacra celebrarentur, cogebantur hedera coronati Libero circuire. 8. Decretum autem exiit in proximas Gentilium ciuitates, suggerentibus Ptolemæis, vt pari modo & ipsi aduersus Iudæos agerent, vt sacrificarent: 9. eos autem, qui nollent transire ad instituta Gentium, interficerent: erat ergo videre miseriam. 10. Duæ enim mulieres delatæ sunt natos suos circumcidisse: quas, infantibus ad vbera suspensis, cùm publicè per ciuitatem circumduxissent, per muros præcipitauerunt. 11. Alij verò, ad proximas coëuntes speluncas, & latenter sabbati diem celebrantes, cùm indicati essent Philippo, flammis succensi sunt, eò quòd verebantur, propter religionem & obseruantiam, manu sibimet auxilium ferre.

12. Obſecro autem eos, qui hunc librum lecturi ſunt, ne abhorreſcant propter ad-
uerſos caſus, ſed reputent, ea quæ acciderunt, non ad interitum, ſed ad correptio-
nem eſſe generis noſtri. 13. Etenim multo tempore non ſinere peccatoribus ex
ſententia agere, ſed ſtatim vltiones adhibere, magni beneficij eſt indicium.
14. Non enim, ſicut in aliis nationibus, Dominus patienter expectat, vt eas, cùm
iudicij dies aduenerit, in plenitudine peccatorum puniat: 15. ita & in nobis ſta-
tuit, vt peccatis noſtris in finem deuolutis, ita demum in nos vindicet. 16. Pro-
pter quod nunquam quidem à nobis miſericordiam ſuam amouet: corripiens verò
in aduerſis, populum ſuum non dereliquit. 17. Sed hæc nobis ad commoni-
tionem legentium dicta ſunt paucis. Iam autem veniendum eſt ad narrationem.
18. Igitur Eleazarus vnus de primoribus ſcribarum, vir ætate prouectus, & vul-
tu decorus, aperto ore hians compellabatur carnem porcinam manducare.
19. At ille glorioſiſſimam mortem magis quàm odibilem vitam complectens, vo-
luntariè præibat ad ſupplicium. 20. Intuens autem, quemadmodum oporteret
accedere; patienter ſuſtinens, deſtinauit non admittere illicita propter vitæ amorem.
21. Hi autem qui aſtabant, iniqua miſeratione commoti, propter antiquam viri ami-
citiam, tollentes eum ſecretò rogabãt afferri carnes, quibus veſci ei licebat, vt ſim i-
laretur manducaſſe, ſicut rex imperauerat, de ſacrificij carnibus: 22. vt hoc facto, à
morte liberaretur: & propter veterẽ viri amicitiam, hanc in eo faciebant humanitatẽ.
23. At ille cogitare cœpit ætatis ac ſenectutis ſuæ eminentiam dignam, & ingenitæ
nobilitatis canitiem atque à puero optimæ conuerſationis actus: & ſecundùm ſanctæ
& à Deo conditæ legis conſtituta, reſpondit citò, dicens, præmitti ſe velle in infernũ.
24. Non enim ætati noſtræ dignum eſt, inquit, fingere: vt multi adoleſcentium,
arbitrantes Eleazarum nonaginta annorum tranſiſſe ad vitam alienigenarum:
25. & ipſi propter meam ſimulationem, & propter modicum corruptibilis vitæ tem-
pus decipiantur; & per hoc maculam, atq; exſecrationem meæ ſenectuti conquiram.
26. Nam, etſi in præſenti tempore ſuppliciis hominum eripiar, ſed manum Omni-
potentis nec viuus, nec defunctus effugiam. 27. Quamobrem fortiter vita exce-
dendo, ſenectute quidem dignus apparebo: 28. adoleſcentibus autem exemplum
forte relinquam, ſi prompto animo, ac fortiter pro grauiſſimis ac ſanctiſſimis le-
gibus honeſta morte perfungar. His dictis, confeſtim ad ſupplicium trahebatur.
29. Hi autem, qui eum ducebant, & paulò antè fuerant mitiores, in iram conuerſi
ſunt propter ſermones ab eo dictos, quos illi per arrogantiam prolatos arbitrabantur.
30. Sed, cùm plagis perimeretur, ingemuit, & dixit: Domine, qui habes ſanctam
ſcientiam, manifeſtè tu ſcis, quia cùm à morte poſſem liberari, duros corporis ſu-
ſtineo dolores: ſecundùm animam verò propter timorem tuum libenter hæc patior.
31. Et iſte quidem hoc modo vita diſceſſit, non ſolùm iuuenibus, ſed & vniuerſæ
genti memoriam mortis ſuæ ad exemplum virtutis & fortitudinis derelinquens.

Verſ. 1. MISIT REX (Ant. Epiphanes) SENEM (ſenatorem: ſenatus enim erat concilium ſenum: ſenum enim eſt ſapientia & prudentia) QVENDAM ANTIOCHENVM] Græcè *αθηναῖον*, id eſt *Athenienſem*, fortè quia Athenis erat oriundus, ſed Antiochiæ factus ciuis habitabat: aut quòd nomen proprium ei ſonet *Athenien*. Noſter Mariana cenſet illum fuiſſe Bacchidem, quem cogentem Iudæos idolis ſacrificare Mathathias ex zelo occidit, vt dictum eſt lib. 1. c. 2. v. 25.

Verſ. 2. CONTAMINARE &c. TEMPLVM ET COGNOMINARE IOVIS OLYMPII] Iuſſit Antiochus ergo Iouis idolum in templo collocari, & adorari, ac templum ſolenni ritu dedicari, indéque templum Iouis nuncupari. Ecce hæc eſt *abominatio deſolationis*, hoc eſt abominandum idolum omnia deſolans prædicta ante trecentos annos à Daniele c. 11. v. 31.

ET IN GARIZIM PROVT ERANT HI QVI LOCVM INHABITABANT IOVIS HOSPITALIS] A q. d. templum Garizitanum Samaritanorum, de quo Ioannis 4. v. 20. Antiochus iuſſit dedicari Ioui hoſpitali, eò quòd incolæ Garizitani, & Samaritani eſſent hoſpites, & aduenæ. Ex Aſſyria enim in Samariam quaſi hoſpites, & peregrini traducti erant à Salmanaſar 3. Reg. 17. Vndè & Samaritani in epiſt. ad Antiochum ſcripta quam recenſet Ioſephus lib. 12 c. 9. vocant ſe *hoſpites*, id eſt aduenas, & peregrinos. Iupiter enim hoſpitalis dictus eſt eò quòd ei, quaſi Deo hoſpitum cura, & tutela incumberet, ne quis eos impunè fraudarèt, vel læderet. Vndè eum inuocat Æneas peregrè in Italiam pergens. Sic enim ait Æneid. 1.

Iupiter (hoſpitibus nam te dare iura loquuntur)
Hunc lætum Tyriiſque diẽ, Troiaque profectis
Eſſe velis.

DVCEBANTVR AVTEM (Iudæi turmatim magno numero) CVM AMARA NECESSITATE (puta violenta coactione) IN DIE NATALIS Verſ. 7.

REGIS (Ant. Epiphanis) AD SACRIFICIA, quæ offerebantur idolis, vt iis assisterent & cooperarentur, ex iisque manducarent quasi consentientes idolis, & idololatriæ.

ET CVM LIBERI (Bacchi) SACRA CELEBRARENTVR COGEBANTVR HEDERA CORONATI LIBERO CIRCVIRE] q. d. cùm Bacchanalia, id est festa Bacchi celebrarentur potando, saltando, ludendo, scottando &c. in omni carnis licentia ac concupiscentiæ libertate (vnde Bacchus vocabatur Liber quod omnem carnis libertatem cuilibet in festis, & sacris suis daret) cogebantur Iudæi in honorem Liberi, siuè Bacchi coronari hedera, itáque templum, vel vrbem circuire. Erat enim hedera dicata Baccho, eò quòd sua frigiditate resistat vino, & ebrietati, cuius Deus erat Bacchus, teste Plinio lib. 16. c. 34. Tertul. lib. de corona mil. c. 7. & Cœlio Rodriginio lib. 14. c. 49. Græci enim suis pergræcationibus, id est compotationibus indulgentes (ac maximè Ant. Epiphanes) colebant Bacchum; vnde & fingebant Bacchum apud se ex femore Iouis natum, ait Dionysius. Bacchus ergo dictus est Liber, quasi Deus libertatis, vel eò quòd vinum curas soluat, & mentem ab illis liberet, & audaciorem in omnes conatus faciat. Varro à labendo deducit, quod lubrica mens quò lubet prolabatur. S. Aug. lib. 6. de ciuit. cap. 9. docet liberum vocari, *quod mares in coeundo per eius beneficium emissis seminibus liberentur. Hoc idem in feminis agere Liberam, quam etiam Venerem putant.* Porrò quanta fuerit turpitudo sacrorum Liberi, idem August. describit lib. 7. de ciuit. c. 21.

Vers. 8. DECRETVM (cogendi Iudæos ad colendum Bacchum) AVTEM EXIIT IN PROXIMAS GENTILIVM CIVITATES SVGGERENTIBVS PTOLEMÆIS] duobus fratribus, scilicet Ptol. Philometore, & Ptol. Physcone, qui regnabant in Ægypto. Verùm quia hi hoc tempore penè pueri erant, nec vicinas Ierosolymæ ciuitates in Syria occupabant, iidémque in Iudæos erant beneuoli hinc melius per Ptolemæos hic accipias eos, qui erant ex familia Ptolemæorum iam dictorum, ac pro Ant. Epiphane præerant Ciliciæ, & Phœnici præsertim Tyro, & Sidoni, qualis fuit Ptolemæus, cuius mentio fit c. 4. v. 45. & c. 8. v. 8. Quia enim Ant. Epiphanes erat auunculus Ptol. Philometoris, & Physconis, hinc ex eorum cognatis, & familiaribus nonnullos in suam aulam asciuit, eosque suis prouinciis in Syria præfecit.

CVM INDICATI ESSENT PHILIPPO FLAM-
Vers. 11. MIS SVCCENSI SVNT] eo quòd Sabbathum colerent & iudaizarent, ideóque Sabbatho inuasi nollent se defendere ob honorem Sabbathi, quo lex ab opere quiescere iubebat, sed permitterent illo die se occidi vt sequitur. Hic est Philippus ille, quem Antiochus ad exagitandos Iudæos misit c. 5. v. 22.

IGITVR ELEAZARVS (Eleazarus Hebr. idem
Vers. 18. est quod *Dei adiutorium*, quod huic glorioso athlethæ, & martyri ad tentationes, & tormenta validum affuit) VNVS DE PRIMORIBVS SCRIBARVM (id est Doctorum, & Legisperi-

A torum) Iosephus filius Gorionis lib. 3. c. 2. & 4. eum vocat *sacerdotem* imò *principem sacerdotum* scilicet suæ vicis, & classis. Erant enim 24. classes sacerdotum, quarum quæque suum habebat principem. Additque eum fuisse è 72. interpretibus qui sub Ptol. Philadelpho S. Scripr. ex Hebræo in Græcum conuerterunt. Verùm sic debuisset esse 120. annorum, non 90. duntaxat, vt ipse ait v. 24. S. Greg. Nazianz. orat. 22. de Machabæis, & S. Ambr. lib. 2. de Iacob, & vita beata c. 10. & 11. eum vocant *patrem*, id est doctorem, & magistrum septem fratrum Machabæorum martyrum, de quibus c. seq. vnde ipsi Antiocho dixerunt ait Nazianz. *Eleazari discipuli sumus, pater prius decertauit, filij postea certabunt.* Et Sanctus Ambrosius *sequimur patrem filij, discipuli doctorem.*

B VVLTV DECORVS (Græcè *aspectu faciei* κάλλιστος, id est *pulcherrimus*) VOLVNTARIE (Græcè spontè) PRÆIBAT AD SVPPLICIVM] Græcè *ad tympanum*. Porro *tympanum* erat genus tormenti, quo homines fortiter, & rigidè distendebantur, vel in mensa, aut scamno, vel ad palum alligati quasi in eculeo, ibique fustibus pulsabantur vti pelles distentæ in tympano pulsantur, vti ex Polybio, Suida, & Aristophane docet Serarius. nõnulli quoque ibidem flagris cædebantur vel viui excoriabantur, vel candentibus laminis vstulabantur, vti Eleazaro huic factum narrat Iosephus; vel saxis, malleísque tundebantur, & quasi tympanum omnium verberibus cruciatibúsque obiiciebantur.

Huc alludens Apostolus Hebr. 11. v. 34. ait: *Alij autem distenti sunt*, Græcè ἐτυμπανίσθησαν id

C est *tympanizati sunt*, Suidas *fustibus contusi sunt*, S. Chrys. *decollati sunt*. Eleazarus ergo distentus, pulsatúsque in tympano typus fuit Christi in cruce distenti, malleísque pulsati, & confixi.

INTVENS (legit Noster [illegible] iam le- Vers. 20.
gunt [illegible], id est *expuens* scilicet carnem sibi violenter in os ingestam) AVTEM QVEMADMODVM OPORTERET ACCEDERE] q. d. prospiciens, præcogitans, præmeditans quomodo oporteret ad certamen hoc acre accedere, nimirum tanquam pugilem athletam, & martyrem Dei, qui primus agonem hunc fidei erat obiturus, cæterísque exemplum inuictæ constantiæ, & fortitudinis daturus firmo mentis proposito, ac voluntate prorsus

D obfirmauit, DESTINAVIT NON ADMITTERE ILLICITA PROPTER VITÆ AMOREM] puta non comedere carnem porcinam Iudæis Leuit. 11. vetitam, præsertim quia eam comedere iubebatur ab Antiocho tyranno in legis contemptum, vt hac manducatione significaret se à Iudaismo ad Gentilismum apostatare. Quocirca maluit Eleazarus excarnificari, quam porcinam comedere, & Antiocho consentire.

Addit Ioseph. lib. de Machabæis c. 5. Antiochum suasisse variis rationibus Eleazaro, vt porcinam ederet, ac imprimis illâ, quod Deus daturus esset illi veniam eò quòd non spontè, sed vi coactus comedisset porcinam.

Eleazarum verò regi respondisse, *Nos Antioche, quibus ex diuina lege viuendum esse persuasum est, nullam necessitatem violentiorem eis esse existimamus, quam legi nostra parere: quo sit vt nullo pacto violandam esse censeamus.* Causam subdit: *Temperantiam enim docet nos, ita vt omnibus voluptatibus & cupiditatibus imperemus, & fortitudinem sic exerceamus, vt labores omnes vltro feramus. Iustitiam quoque sic docet, vt eum qui solus Deus est magnifice veneremur.* Et paulò post: *Verùm non committam, vt tu me sic derideas: neque sacrum maiorum nostrorum de lege seruanda iusiurandum violabo, non si mihi & oculos effoderis, & viscera torrueris. Non ego sic sum senex & effeminatus, vt mihi non vigeat pietate ratio. Tu & rotas compone, & ignem affla vehementius non: sic me miseret senectutis mea, vt eius causa patriam legem violem. Non tibi mentiar praceptrix lex, neque te abiurabo chara temperantia: neque te dedecorabo sapientia studiosa ratio, neque te abnegabo venerabile sacerdotium, legúmque scientia: castum me maiores accipient, non verùm mortiferam istam tuam violentiam.* Subdit deinde c. 6. *Hoc pacto contra tyranni exhortationem locutum Eleazarum, qui aderant satellites crudeliter ad tormenta trahunt; ac primum nudatum, brachia vtrimque tenentes, flagris cadunt, pracone interea vociferante, vt regis mandatis obediret. Ac magnanimus ille Eleazarus perinde ac si in somnio cruciaretur, nihil prorsum mouebatur: sed intentis oculis cælum intuebatur ille senex, cùm interea ipsius caro verberibus laniaretur, & diffluente sanguine latera vulnerarentur. Cúmque corpore dolores non ferente ad terram cecidisset, rectam tamen immotámque rationem habebat. Hic crudelis quidam satelles, in iacentis ilia insilit cúmque pedibus pulsat, vt surgeret. At ille dolores ferebat, & vim illam contemnens cruciatus tolerabat, & verberantes vincebat senex carnifices, adeo vt ipsis quoque eius animi præstantia esset admirationi.* Plura hic addit Iosephus quæ non habet Scriptura, quorum proinde penes ipsum sit fides. Ad Iosephi verba alludens S. Ambr. lib. 2. de Iacob c. 11. asserit Eleazarum dixisse: *Nos non intentione ducimur, sed reuerentia legis tenemur, qua suilla carne abstinendum præcipit. Quod si hoc leue putas, vt carne vescamur suilla, qui in minimis legem contempserit, quomodo in magnis tenebit? Abstinentia nostra, disciplina est castimoniæ. Non sum ita senex, vt non iuuenescat animi fortitudo. Senectus portus esse debet, non naufragium vita superioris. Non te negabo lex patria: non abiurabo vos sancta instituta maiorũ, non decolorabo vos infulæ sacerdotales: non te perfidia pulnere turpabo, canities.* Itaque simulare ne quidem voluit, cùm aliæ carnes proponerentur; & sic, ait Ambrosius, *immoriendo tormentis, factus est cæteris magisterium perseuerantiæ, qui electus erat ad infirmitatis exemplum.*

Verſ. 23. DICENS PRÆMITTI SE VELLE IN INFERNVM] id est velle se mori, mittique in limbum patrum potiùs quam contra legem porcinam edere. Eleazarum imitantur Carthusiani, qui carnem licet à medico præscriptam, vt necessariam ad ægroti vitam constanter respuunt, malúntque potiùs mori vt votum suum de non vescendo carnibus illibatum, inuiolatúmque conseruent. Licet enim religioni, & voto postponere vitam: vti S. Casimirus ægrotans maluit mori, vt votum virginitatis seruaret cùm medici assererent, eum à morbo quo laborabat curari non posse nisi vxorem duceret, hisce omnibus enim hoc vnum respondit: *Eligo virgo mori.* nimirùm:

Et viuam & moriar: viuam cum virgine Iesu,
Cuius amore lubens eligo virgo mori.

Hi sunt Heroum actus castitatis, temperantiæ, fortitudinis heroïci.

Verſ. 26. NAM ETSI IN PRÆSENTI TEMPORE SVPPLICIIS HOMINVM ERIPIAR, SED MANVM (vindictam acerrimam) OMNIPOTENTIS NEC VIVVS NEC DEFVNCTVS EFFVGIAM] Peccasset enim mortaliter Eleazarus in Deum si porcinam iussu Antiochi comedisset, quia is eam comedi iubebat in contemptum legis & Dei, vt eo quasi signo testaretur se à lege, & Deo ad Antiochum, eiúsque Deos apostatare.

Verſ. 28. AD SVPPLICIVM (Græcè ad tympanum, de quo v. 19.) TRAHEBATVR] Addit Ioseph. lib. de Machab. c. 6. *Hanc eius magnanimitatem videntes illi, qui ne ipsorum quidem misericordia flecterentur igni eum admouent, & diris instrumentis subiectum cremant, tetro, que odores eius naribus infundunt. Ille iam vsque ad ossa vstulatus, & animam acturus, contentis ad Deum oculis dixit: Tu scis Deus, me cùm euadere liceret, igneis cruciatibus propter legem emori. Quare propitius esto genti tua, nostro pro ipsis supplicio contentus. Fac vt eorũ expiatorius sit sanguis meus, & pro eorum vita accipe meam. Hæc locutus vir sanctus, generosè mortuus est.* Hæc Iosephus: quæ cum tympano non adeò conueniunt, nisi dicamus reos in tympano non tantùm fustibus, sed & ignibus, & quouis supplicio excruciari solitos, quod verum esse liquet ex Auctoribus, & Martyrum actis. Vndè Lypsius lib de cruciat. *Tympanum*, ait, *omnia hac cruciatorum genera complectitur.*

Verſ. 30. DVROS CORPORIS SVSTINEO DOLORES: SECVNDVM ANIMAM VERÒ PROPTER TIMOREM TVVM LIBENTER HÆC PATIOR.] Illustre ergo, & gloriosum fuit hoc Eleazari martyrium, qui quasi dux septem fratribus, cæterísque ad illud idem præiuit. Quocirca ipse à Nazian. vocatur *primitia martyrum veteris testamenti*; sicut Stephanus noui. Esto enim ante Eleazarum passi sint martyriũ Abel, Isaias, Zacharias, Ieremias, cæterique prophetæ; tamen Eleazarus primus fuit, qui expressè pro vera in Deum fide, & religione publicè contra Antiochum eam subuertere volentem solennem martyrij agonem obiit.

Audi Nazianz. *Iste Eleazarus primitia eorum, qui ante Christum passi sunt, quemadmodum Stephanus eorum, qui post Christum; vir sacerdos & natu grandis, tum capillis, tum prudentia canus, prius quidem pro populo sacrificia, & preces adhibens, nunc autem seipsum quoque Deo offerens, perfectissimam hostiam, ac totius populi expiatricem, faustum certaminis præludium, loquens pariter, ac tacens exhortatio: septemque insuper filios offerens, institutionis sua fructum, hostiam*

hominis natiuitatem, quique omnium inuenit originem, & ſpiritum vobis iterùm cum miſericordia reddet & vitam, ſicut nunc voſmetipſos deſpicitis propter leges eius. 24. Antiochus autem, contemni ſe arbitratus, ſimul & exprobrantis voce deſpecta, cum adhuc adoleſcentior ſupereſſet, non ſolùm verbis hortabatur, ſed & cum iuramento affirmabat, ſe diuitem & beatum facturum, & tranſlatum à patriis legibus amicum habiturum, & res neceſſarias ei præbiturum. 25. Sed ad hæc cùm adoleſcens nequaquam inclinaretur, vocauit rex matrem, & ſuadebat ei vt adoleſcenti fieret in ſalutem. 26. Cùm autem multis eam verbis eſſet hortatus, promiſit ſuaſuram ſe filio ſuo. 27. Itaque inclinata ad illum, irridens crudelem tyrannum, ait patria voce: Fili mi, miſerere mei, quæ te in vtero nouem menſibus portaui, & lac triennio dedi & alui, & in ætatem iſtam perduxi. 28. Peto, nate, vt aſpicias ad cælum & terram, & ad omnia quæ in eis ſunt: & intelligas, quia ex nihilo fecit illa Deus, & hominum genus: 29. ita fiet, vt non timeas carnificem iſtum; ſed dignus fratribus tuis effectus particeps, ſuſcipe mortem, vt in illa miſeratione cum fratribus tuis te recipiam. 30. Cùm hæc illa adhuc diceret, ait adoleſcens: Quem ſuſtinetis? non obedio præcepto regis, ſed præcepto legis, quæ data eſt nobis per Moyſen. 31. Tu verò, qui inuentor omnis malitiæ factus es in Hebræos, non effugis manum Dei 32. Nos enim pro peccatis noſtris hæc patimur. 33. Et ſi nobis propter increpationem & correptionem Dominus Deus noſter modicum iratus eſt, ſed iterum reconciliabitur ſeruis ſuis. 34. Tu autem, ô ſceleſte, & omnium hominum flagitioſiſſime, noli fruſtrà extolli vanis ſpebus in ſeruos eius inflammatus. 35. nondum enim omnipotentis Dei, & omnia inſpicientis, iudicium effugiſti. 36. Nam fratres mei, modico nunc dolore ſuſtentato, ſub teſtamento æternæ vitæ effecti ſunt: tu verò iudicio Dei iuſtas ſuperbiæ tuæ pœnas exolues. 37. Ego autem, ſicut & fratres mei, animam & corpus meum trado pro patrijs legibus: inuocans Deum maturiùs genti noſtræ propitium fieri, téque cum tormentis & verberibus confiteri quòd ipſe eſt Deus ſolus. 38. In me verò & in fratribus meis deſinet omnipotentis ira, quæ ſuper omne genus noſtrum iuſtè ſuperducta eſt. 39. Tunc rex accenſus ira, in hunc ſuper omnes crudelius deſæuit, indignè ferens ſe deriſum. 40. Et hic itaque mundus obiit, per omnia in Domino confidens. 41. Nouiſſimè autem poſt filios & mater conſumpta eſt. 42. Igitur de ſacrificiis, & de nimis crudelitatibus ſatis dictum eſt.

Contigit hæc hiſtoria vno anno ante Monarchiæ, & Iudæ Machabæi Pontificatum, & bella cum Antiocho Epiphane, nimirùm anno 145 Græcorum, qui fuit Ant. Epiphanis nonus Ptol. Philometoris 13. vrbis Ro. 586. ante Chriſti natalem 166. ita Salianus, & alij.

Verſ. 1. Contigit avtem et septem fratres vna cvm matre sva apprehensos compelli a rege (Ant. Epiphane) contra fas carnes porcinas edere] In veteri (nam in moderna non extant) Ioſephi editione Græca horum ſeptem fratrum nomina aſſignantur hæc. Primus vocabatur *Machabæus*, ſecundus *Aber*; tertius *Machir*, quartus *Iudas*, quintus *Achas*, ſextus *Areth*, ſeptimus *Iacob*; mater verò *Machabæa*, à qua filij omnes dicti ſunt Machabæi, ait S. Thomas, licet Serarius ita dictos putet à fratre primo, cui nomen erat Machabæus; Scaliger verò à robore, & fortitudine animi, ſicut ex eodem dictus eſt Iudas Machabæus: veriùs eſt eam vocatam fuiſſe *Salomen* vt dicam v. 20. Erant omnes, inquit Ioſephus, genere illuſtres, corpore venuſtiſſimi; ſed animo formoſiores, ſtatu cælibes plerique, vel omnes. Paſſi ſunt Antiochiæ; eò enim redierat Ant. Epiphanes, vbi poſteà ſub S. Petro primò Chriſti diſcipuli vocati ſunt Chriſtiani. Vndè S. Aug. ſerm. 109.

A de Temp. c. 6. *Sanctorum*, inquit, *Machabæorum baſilica, etiam in Antiochia prædicatur. In illa ſcilicet ciuitate, quæ regis ipſius perſecutoris nomine vocitatur. Antiochum quippe regem perſecutorem impium pertulerunt, & memoria martyrij eorum in Antiochia celebratur, vt ſimul ſonet & nomen perſecutoris, & memoria coronatorum. Hæc baſilica à Chriſtianis tenetur, & à Chriſtianis ædificata eſt.*

Porrò quâ ætate hi ſeptem fratres fuerint, docet S. Chryſ. hom. de Machabæis: *Agonem*, ait, *proponens Chriſtus non iuuenes exercitos ad certamina athletas, ſed primæuos adoleſcentulos & cum ipſis ſenem Eleazarum, ſimulque mulierem anum, matrem ſeptem adoleſcentium vult conſiderari.* Et Prudent. hymno de S. Romano:

Narrauit illud nobile, ac memorabile
Certamen, vna matre quod ſeptem editi
Geſſere pueri, ſed tamen facti viri. Et infrà:
Linguam tyrannus amputari iuſſerat
Vni ex ephebis.

Et D. Ambr. in lib. de Iacob. & vita beata c. 15. *Inſultare, ait, licet tyranno, qui dum calide à ſene incipiendum putat, magiſtrum elegit, qui diſcipulos faceret fortiores: quorum velut puerilem ætatem præmiis prouocabat ad culpam, arguebat terroribus ad formidinem. At illi non degeneres tanto duci reſpondent, quid contemnis vel*

A *tres illos in Assyria iuuenes, qui vastam illam fornacem contempserunt. Nolimus in pietate ostendenda remollescere. Bono es animo frater, dicebat aliquis. Et alius: Genero è perdurato. Alius item cæteros præteritorum commonefaciens, Recordamini, inquit, vnde sitis, & cuius patris manu immolari se ob pietatem passus fuerit Isaacus. Denique vniuersi inter se intuentes læti, & admodum alacres, sic dicebant: Consecremus nos ipsos toto corde Deo, qui nobis dedit animas, & impendamus in legis custodiam corpora.* Et paulò post: *Sic enim mortuos nos excipient Abrahamus, Isaacus, & Iacobus, cunctique patres laudabunt. Deinde eorum, qui restabant singulis fratrum, a quo diuellebantur, sic cohortari: Ne nos, frater, dedecoraueris, neue a fratribus nostris, qui iam oppetierunt, denegaueris.*

Vers. 6. B DEVS ASPICIET VERITATEM] id est iustitiam q.d. Deus expēdet, & præstabit id, quod iustum est, nos scilicet innocentes, & iustos esse, ac à te ô tyranne iniustè excruciari, ideoque martyrij laureâ coronabit: quare CONSOLABITVR IN NOBIS, id est nobis auxilio erit, & solatio nobis suas consolationes ingeret & immittet, vt tua atque tormenta generosè superemus quemadmodum Moses in Cantico Deuteron. 32. 36. cecinit, & promisit Deum esse facturum.

AT ILLE RESPONDENS PATRIA (id est virili) VOCE] q. d. respondebat, non vt puer voce gracili; sed forti & & crassa vt pater, & vir, de quo v. 21.

Vers. 8. DIXIT (secundus nomine *Aber*) NON FACIAM] non comedam porcinam. Hoc firmum meum est propositum, hæc obfirmata mea voluntas. Audi Iosephum multa addentem, & C martyrem sua facundia exornantem, fortè etiam nonnulla, vti solet, ex suo adiungentem, & phalerantem. *Adducunt satellites atque secundum, insertisque ferreis manibus, acutis vnguibus, eum catapulta (qua machina est) alligant. Deinde percontati priusquàm eum torquerent, num effugere vellet? postquam generosam eius sententiam audierunt, ab imis pedibus exorsi, omnem eius carnem, ferreis illis manibus, vsque ad mentum dilaniant, & capitis pellem, admotis pardis dilacerant. Quem ille grauissimum dolorem tolerans, sic dicebat: Suaue est mortis quodlibet genus ob patriam religionem nostram. Non putas te, ô omnium crudelissime tyranne, magis quam me nunc torqueri, cùm videas crudelem istam tyrannidis rationē nostra pro pietate patientia vinci? Etenim ego virtutis voluptatibus dolorem leuo: tu in impietatis minis excruciaris. Neque verò effugies, impurissime tyranne, pœnas iræ diuina.* Iosephum secutus S. Ambr. lib de Iacob & vita beata lib. 2. cap. 11. ait; *Secundus accessit, nec degener fratris munia pia confessionis impleuit. Et cùm detraheretur membrana capitis, respondit: Auferris quidem membranam, sed habeo galeam spiritualem, quam non potestis auferre. Et verè hanc galeam nemo auferre potest, sicut postea Apostolus docuit in Ecclesia Domini, quia caput viri Christus est, & eius sumus membra. Rectè puer istam diuino spiritu doctrinam Apostolicam præuidebat: Excubant immanes bestiæ corium capitis, & pardaticis feritatibus sæuiebant. At ille deficiens; Quam dulce est, inquit, mori pro religione, quam suauis omnis acerbitas mortis pro pietate: quia manet horum remuneratio laborum. Tua sunt rex grauiora tormenta, tu tuis vehementer torqueris supplicijs, quia vides vinci in potestate.*

POST HVNC TERTIVS ILLVDITVR, ET LINGVAM POSTVLATVS CITÒ PROTVLIT, ET MANVS CONSTANTER EXTENDIT] vt cum lingua, Vers. 10.
quæ regem despexerat amputarentur & in sartagine frigerentur. S. Cypr. de exhort. martyr. vrget *ti manus extenat*, aitq; : *manus amputandas constanter extendit minimum beatus, genere isto supplicij, qui contigit extensis ad pœnam manibus passionis Dominicæ instar imitari.*

ET CVM FIDVCIA AIT: E COELO ISTA POSSIDEO, SED PROPTER DEI LEGES NVNC HÆC Vers. 11.
IPSA DESPICIO, QVONIAM AB IPSO ME EA RECEPTVRVM SPERO] Addit Ioseph. c. 10. *At ille exclamans: Ignoratis, inquit, eodem me quo mortuos hos & patre satum, & matre editum esse, eisdemque nos in ædibus educatos? non abiurabo tam nobilem fraternitatis cognationem. Tum illi hominis libertatem grauiter ferentes, laceratoriis machinis manus eius, & pedes exartuant, laxatisque commissuris, membratim dilacerant & digitos & brachia, & crura, & cubitos confringunt. Cumque eum extinguere nullo pacto possent, detractam eum summis digitorum capitibus pellem dilaniant. Deinde eum protinus ad rotam ducunt: cui circumiectus, cùm vertebratim exartuaretur, cernebat carnem suam discerpi, & ex visceribus destillantes guttas sanguinis, iamque moriturus dixit: Nos quidem ô impurissime tyranne, ob Dei disciplinam, virtutemque hæc patimur: at tu ob impietatem, cædesque nefarias immensos feres cruciatus.* Iosephum secutus S. Ambr. de Iacob & vita beata c. 11. ait, tertium hunc dum cruciaretur dixisse: *non faciam voluntatem tuam, non succumbam imperio tuo. Per beatam illam fratrum passionem, & nobilem vitam non negabo piam germanitatem. Qua vis adhibeto supplicia, quibus magis vrgeas: hoc proficies asperitate pœnarum, vt maiora testimonia nostra germanitatis accipias. Iussit itaque ei linguam amputari. Et ille exclamans: Victus es, inquit Antioche, qui organum vocis abscindi iubes. Confessus es te respondere non posse rationi, maioraque probas lingua nostra flagella, quam tua verbera. Nos enim tua verbera non timemus, tu nostra vocis flagella non potes sustinere. Sed hæc pietatis flagella sunt, tua flagella perfidiæ. Sed etiam sublata, grauius te suo cadens murmure flagellabit.* D *Euacuasti tu putas Antioche, si vocem eripias? Et tacentes Deus audit, & magis audit. Ecce aperui os meum, laxaui linguam meam, abscinde linguam: sed non abscindes constantiam, non virtutem auferes, non rationem obliterabis, non eripies testimonium veritatis, non eripies cordis clamorem. Si lingua amputatur, sanguis clamabit, & dicetur tibi: Vox sanguinis fratris tui clamat ad me.* Et paulò post: *Loquaciora sunt vulnera, etsi vulnera teguntur, etsi obscondatur cicatrix, non absconditur fides: nec tamen plaudas, quod auferendo linguam, confessionem laudis eripias. Satis enim Deum sermone laudaui, nunc passione laudemus.*

ET HOC ITA DEFVNCTO QVARTVM VEXABANT] Hi posteriores plus passi sunt, quàm Vers. 13.

priores; Primò, quia acriùs in eos ira regis ef-ferbuit ob tot acres priorum in regem expro-brationes. Secundò, quia hi ætate erant iu-niores ideoque viribus, & animo infirmio-res. Tertiò, quia hi compatiendo fratribus ita excruciatis per compassionem patiebantur eadem quæ ipsi. Quartò, quia eadem passu-ros se mox cernebant. Itaque acri fratrum tortura, & longa suo torturæ repræsentatio-ne, æquè ac expectatione grauiùs torquebantur. Vnde S. Leo sermone in natiuit. septem Machab. *Regis impietas*, inquit, *id excogitauit, vt victoriam sibi, & de primis promitteret, quos sine tolerantia cruciaret exemplo: & de postremis, quos ita supplicio torqueret alieno, multiplicata sunt martyrum palma & dum singuli in omnibus vincunt, præter coronas proprias, omnes acquisiuere septenas.* Addit S. Ambros. lib. de Iacob. *Et hoc perempto*, ait, *iussit quartum vinciri ad rotam, vt eius verti, sne, membris omnibus so'ueretur, &c.* an fortè quia torquere, etiam versare est poëtis, atque oratoribus? an potiùs quia initium cruciatuum, erat in eculeo, siue in rota distendi, ad fustium, & nervorum di-uerberationem? ita Salianus.

Vers. 14. ET CVM IAM ESSET AD MORTEM SIC AIT: POTIVS (sat iùs) EST AB HOMINIBVS MORTI DATOS SPEM (resurrectionis vitæ, & gloriæ æternæ: hanc enim viuam habuere hi septem fratres; ideoque illa animati regi, & tormentis resultarunt imò insultarunt porrò spem vocant rem speratam, puta vitam, & gloriam æternam per metonymiam) EXPECTARE A DEO, ITERVM AB IPSO RESVSCITANDOS: TIBI ENIM RESVRRECTIO AD VITAM NON ERIT] sed ad gehennam, & mortem immortalem. Addit Ioseph. cap. 10. eum dixisse: *Non sic vrentem habeas ignem aduersum me, vt ego remollescam*; cumque Antiochus ei linguam præscindi iuberet, subiecisse: *Etiamsi vocis instrumentum auferas, etiam silentes exaudit Deus: nam diuinarum laudum cantatricem linguam amputas.* Iosephum paraphrasten paraphrasticè explicans, illustransque S. Ambros. lib. de Iacob cap. 11. *Et hoc perempto*, inquit, *iussit quartum vinciri ad rotam, vt eius vertigine membris omnibus solueretur. At ille cùm torqueretur immaniter; Dissoluis, inquit, corporis membra, sed adiungis gratiam passioni, nec eripis solatium mortis. Est enim vox contrui in rota, quia in bono, & inoffenso vitæ istius cursu, caleste resultat oraculum, sicut in Ioanne, & Iacobo filiis tonitrui resultabat. Itaque illud quod legis, nunc manifestius recognosco, quia rota intra rotam currit, nec impeditur. Tres enim vita sine vlla offensione in quauis passione versatur, & intra hanc quoque rota currit.*

Vers. 15. ET CVM ADMOVISSENT QVINTVM VEXABANT EVM] cruciando, vt cæteros priores. Addit Ioseph. cap. 11. *Satellites eum constringunt, & ad catapultam trahunt; eoque catapultæ in genua alligato, genibus ferreis pedicis astrictis, eius lumbos circum orbicularem cuneum inflectunt, ita vt totus circum rotam, scorpij instar, inflexus exartuaretur. Hoc pacto cùm & spiritus eius opprimeretur, & corpus angeretur, dixit: Præclara tu quidem nolens, ô tyranne, confers in*

A *nos beneficia, dum efficis, vt tanto generosibus doloribus nostram pro lege tolerantiam exeramus.* S. Amb. verò loco citato de hoc sic ait: *Quintus cum sisteretur, cæsoprius, eidem iussi ignes admoueri, subiici, succendi. Manabat è vulneribus cruor, & effossis visceribus sanguis effusus ipsos flammarum extinguebat globos. At ille inter flammarum crepitus audiebatur dicens: Gratias tibi Domine, quod dedisti nobis dicere: Transibimus per ignem: Et sicut alibi idem tuus dicit Propheta: Igne nos examinasti, sicut igne examinatur argentum. Astabo tibi sicut aurum purgatus succendie: & si quid fuit culpa, ignis exussit. Itaque & iste transfiguratus a corruptela ad incorruptionem, vitam exhalauit.* Porrò Gorionides ait quintum dixisse: *Nolli in corde tuo cogitare, quasi me Deus reliquerit, qui sex fuosin me amore ad istam me gloriam duxit. Tu verò impius, blas-*

B *phemus, & ? abidus es, ideoque te odio prosequens, te excitat ad omnia ista in nos facienda, quasi ipse paratus ad vindictam de te, tuoque semine sumendam, & suum contra te, totamque domum tuam furorem accendet.*

POST HVNC DVCEBANT SEXTVM, ET IS MORI INSIPIENS SIC AIT: NOLI FRVSTRA ERRARE: NOS ENIM PROPTER NOSMETIPSOS HÆC PATIMVR PECCANTES IN DEVM, NOSTRVM] Maior in hoc sexto elucet humilitas, contritio, & compunctio de peccatis, non tam suis, quàm totius gentis; par tamen cum cæteris in eodem emicuit animi magnitudo. Vnde S. Amb. loco citato paraphrasticè eius dicta sic illustrat. *Nostrorum hoc delictorum est pretium, vt peccantes puniamur. Et gratias Domino, quod hic a nobis duplicia peccata exiguntur, vt ibi nobis consolatio deferatur. Gratias autem* Vers. 18.

C *& tibi, quod tam durus, & immitis es, vt talibus nostris suppliciis, Dominus in quem peccauimus, genti nostræ propitius fiat. Nos quoque ablenismus arumnam, dum fictis passionibus delectamur. Et iste duris, & asperis laceratus suppliciis appositus est ad fratres suos.* Addit Iosephus c. 11. sextum adolescentiorem dixisse: *Ego ætate fratribus iunior, animo sum æqualis: ad eadem enim & geniti, & educati, pro iisdem similiter mori debemus. Itaque si tibi videtur abstinentem ab immundarum esu torquere, torque. Hac locutum ducunt ad rotam, & ab ea ille membratim distenditur, discerptisque membris succenditur; & acuta ferra igne candentia eius tergo admouentur, ac perforata eius latera, & viscera comburuntur. At ille inter tormenta: O sacrum certamen, inquit, ad quod ob*

D *pietatem exercendi doloribus tot fratres vocati, non victi sumus. Est enim inuicta, ô tyranne, pia scientia virtute armata. Moriar ego quoque cum fratribus meis, & tibi ipse quoque magnas addam furias. O nouorum tormentorum excogitator, & verè piorum hostis: sed adolescentes tyrannidem tuam aboleuimus. Nam quod rationem nostram de sententia dimouere non potuisti, neque ad immundorum esum cogere, an non est ius abolitio? Frigidus est nobis ignis tuus, & nullius doloris efficientes catapultæ. Non enim tyranni, sed diuinæ legis satellites nos stipant: ideoque inuictam habemus rationem.*

Nota acre, ideoque illustre fuit martyrium horum septem Machabæorum, ideoque Ec-

clesia eorum celebrat festum præ aliis sanctis veteris testamenti prima die Augusti, præsertim Romæ, vbi sacra eorum lipsana requiescunt in templo S. Petri ad vincula, vt testatur S. Aug. serm. 109. c. 6. ac magno populi concursu, & deuotione frequentantur. Causæ sunt multæ; Prima, quòd hi primi expressè & publicè certarint pro vera Dei fide, & cultu. Secunda, quod in veteri testamento id fecerint cùm obscura esset fides, & cognitio tam Dei, & Christi quàm futuræ vitæ & resurrectionis. Tertia, quòd passi sint in ætate tenera, & iuuenili cùm vita summè est iucunda, & mors summè acerba. Quarta, quòd persecutorem, & tortorem habuerunt Ant. Epiphanem tyrannum sæuissimum & crudelissimum. Quinta, quòd fortissimè ei restiterint, imò singuli eum acriter increparint, & scelestissimum nuncuparint. Sexta, quòd omnis generis tormenta subierint, vt flagra, & neruos taurinos v. 1. linguæ amputationem æquè ac manuum, & pedum, item excoriationem capitis, & fortè totius corporis v. 4. ollas, & sartagines in quibus igne, pice, sulphure cremabantur, & torrebantur v. 3. A Iudæis his disce Christiane quid tibi faciendum sit in qualibet tentatione, persecutione, afflictione quæ longè est minor, quamque generosè eam superare debeas: *Nondum enim vsque ad sanguinem restitistis.* Heb. 12. Quis te in tympano distendit & pulsauit? Quis in olla bulliuit? Quis in sartagine frixit? vt i septem his fratribus contigit, qui tamen omnia forti, alacrique animo sustinuerunt, vt tu in tuis modicis idem facias spe beatæ æternitatis. *Quod enim in præsenti momentaneum est, & leue tribulationis nostræ supra modum in sublimitate æternum gloriæ pondus operatur in nobis.* 2. Cor. 4. Porrò stimuli ad hæc omnia generosè sustinenda, & superanda Machabæis fuere primò fides, & spes in Christum mox futurum, ex cuius meritis præuisis Deus dedit eis copiosam gratiam, fortitudinem, & constantiam. Secundò spes melioris vitæ, & beatæ resurrectionis, quod scilicet membra, quæ tormentis exponebant à Deo illis reddenda forent in resurrectione, eaque splendida, & gloriosa. Tertiò quòd cruciatus futurus esset modicus, & breuis; præmium verò in cælo immensum, & æternum. Hoc enim omnes martyres animauit in tormentis etiam acerrimis. vnde S. Sebastianus S. Marcum, & Marcellianum ob parentum complorationem vacillantes corroborauit hoc dilemmate: Cruciatus vobis inferendi, aut erant graues, aut leues. Si graues, citò mortem inferent, & vos ad cælum transmittent. Si leues, erunt toleratu faciles. Vtroslibet ergo fortiter sustinete, quia dolor breuis æternum vobis parat gaudium. Momentum enim quod cruciat; æternum est, quod delectat. Quartò quòd mater singulos animosè hortaretur & acriter stimularet ad persistandum in patria religione. Quintò Eleazari senis, de quo cap. præcedent. in diris tympani cruciatibus verum patientiæ exemplum.

Vers. 20. SVPRA MODVM AVTEM MATER A MIRABILIS] quæ in Græcorum Kalendario nuncupatur *Salome*; à Iosepho *Samonα*; à Gorionide, & Genebr. *Anna*, id est gratia; à S. Thoma *Machabæa*, quia Machabæorum mater. Rursum à Iosepho c. 15. *Abraa*, quia inquit *pia Abrahami tolerantia fuit ei reconcinna est*, ac sicut Abraham suum Isaac, sic ipsa septem filios Deo immolauit. Miris elogiis eandem celebrat Ioseph. *Non ita luna*, inquit, *in cælo cum astris venusta stat, sicut tu, quæ septem stellas, scilicet septem filios ad pietatem illuminasti. gloriosa coram Deo stas, & in cælo vnà cum illis infixa es.* Vnde cap. 15. eius robur admirans exclamat: *O mater gentis, vindex legis, pietatis propugnatrix, victrixque certaminis, quod per viscera gestum est. O maribus continentia generosior, & viris patientia fortior. Sicut* B *enim arca Noë in vniuerso illo totius mundi diluuio mundum ferens, fluctus constanter sustinuit: sic & tu custos illa legis, cum affectionum diluuio obruereris vndique, vehementibusque quasi tormentorum ventis circunderereris, susceptum pro pietate certamen egregiè pertulisti.* Quocirca S. Cyprian. lib. de exhort. ad martyrium: *tam grande*, inquit, *martyrum Deo præbuit virtute oculorum suorum, quàm præbuerunt filii eius tormentis, & passione membrorum.* Et D. Chrysost. hom. 4. De verbis Isaiæ *Mater*, inquit, *martyrum septies ipsa martyrium præstitit, dum enim illi torquebantur, illa plagam accipiebat.* S. Ambros. lib. 1. offic. cap. 41. *Spectabat*, inquit, *lata filiorum, quot funera, tot trophæa; & morientium vocibus plusquam psallentium cantibus delectabatur: pulcherrimam ventris sui cytharam* (septem quodammodo fidibus instructam) *in filiis suis cernens & pietatis harmoniam omni lyra* C *numero dulciorem.* Quàm virtutem D. Gregor. Nazianz. Orat. 21. incredibiliter admirarus: *O virilem*, inquit, *animum in muliebri corpore! O sacrificium, Abrahæ sacrificio maius, ac præstantius! Nam ille vnum alacri animo obtulit, hæc autem populum vniuersum filiorum Deo consecrauit.*

Vers. 21. SINGVLOS ILLORVM: dum singuli ordine ætatis ab Antiocho euocati irent ad examen, & tormenta, mater singulos ad constantiam HORTABATVR VOCE PATRIA] id est Hebraica, ait, Iosephus. Meliùs Salianus vocem patriam interpretatur generosam, & virilem, qualis solet esse vox patris q. d. hortabatur voce non materna, & feminea; sed patria, & virili. Vnde *patrius* non à patria, D sed à patre deducitur, idemque est quod *paternus*: hoc enim significat Græcum *πατρῴος* q. d. loquebatur viriliter, vt pater, non femineè vt mater. Quocirca explicans subdit: FORTITER (Græcè *generosè*) REPLETA SAPIENTIA, ET FEMINEÆ COGITATIONI MASCVLINVM ANIMVM (vocemque) INSERENS] Audi Nazianz. Orat. 21. affectus & gestus huius heroinæ graphicè depingentem. *Strenua mater, & vere suorum talis virtute præditorum parens; illa, inquam, præclara, & magnanima legis alumna, priùs quam gaudio, simul ac timore afficiebatur, atque in duorum affectuum confinio posita erat: nam vt ex eorum fortitudine, usque qua videbat lætitiam capiebat, sic rursus cùm incertum*

pugna euentum, incredibilemque tormentorum magnitudinem secum repataret, timore angebatur: Ac proinde illos non secus, atque anicula pullos suos arripiente angue, aut alia quapiam insidiosa fera circumuolabat, stridebat, obsecrabat, vna cum ipsis certabat, nihil denique non dicebat, ac faciebat quo illos ad victoriam paratiores, alacrioresque redderet. Cruoris guttas rapiebat, fragmenta membrorum excipiebat, reliquias adorabat, hunc colligebat, illum porrigebat, alium parabat: omnibus acclamabat, euge filij mei, euge strenui mei milites, euge in corporibus ferme incorporei, euge legis, canaque senectutis mea, atque ciuitatis, qua vos aluit, & ad eam virtutis magnitudinem euexit prasidium, ac propugnaculum. Paulum adhuc & vicimus, defatigantur carnifices: hoc vnum extimesco. Paulum adhuc, & ego inter mulieres beata, & vos inter adolescentes beati. At fortasse matris vos desiderium angit? nequaquam vos deseram. Hoc vobis polliceor, non tam liberos meos odi.

Verſ. 24. ANTIOCHVS AVTEM] cruciabatur rex constantiâ tantâ martyrum, quòd eos expugnare non posset, sed à singulis vinceretur; ideoque pudefactus, & indignans se à pueris despici septimum fortissimè aggreditur, vt eum vincens cæteros vicisse videatur, sed ab eo magis quàm ab aliis victus cùm actiùs præ aliis ipse regi insultaret, rex desperans, actusque in furorem in eum præ cæteris desæuiit: quare minimus hic natu frater cæteros suos ætate maiores tam cruciatibus, quàm animositate, & tolerantiâ heroicâ superauit.

ET RES NECESSARIAS EI PRÆBITVRVM.] Ex Græco verti potest se ei *crediturum negotia sua*, hoc est eum amicum intimum, & secretum habiturum, cui regni sui negotia, & regimen credat, & committat, quemque prouinciis suis quasi præsidem præficiat.

Verſ. 25. VOCAVIT REX MATREM] vt mater filio suaderet obedire regi.

Verſ. 27. ITAQVE INCLINATA AD ILLVM (filium natu minimum) IRRIDENS CRVDELEM TYRANNVM (nota animos plusquam masculos in femina) AIT PATRIA VOCE (loquens sermone Hebraico, non Græco, quali loquebatur Antiochus, vt secretiùs & intimiùs, intimum filij cor pungeret, & feriret. ita Ioseph. aut potiùs *patria*, id est virili *voce*. sic v. 8. secundus patria, id est virili voce dixit: *non faciam*. vide dicta v. 21. q. d. loquebatur forti voce, & generosa, non quasi femina, & mater; sed quasi pater & vir) FILI MI MISERERE MEI] ne tu solus turpi apostasia me matrem tuam contristes, & excrucies, sed potius sollicitam de te solo tua constantia lætifices: valde enim me affliget si tu à fratribus tuis degener, tyranno consentias, animamque tuam perdas, ac me fratresque tuos æterno dedecore afficias. Audi S. Gregor. Nazianz. Orat. 22. de Machabæis: *Mater omnium matrum sacratissima effecta sum: nihil mundo reliqui feci; omnia Deo tradidi; thesaurum meum, spes meas, senectutis altrices. Quàm magnifice honorata sum? Quàm excellenter senectus mea curata, atque tractata est? Habeo educationis vestra præmia, ô filij, quoniam omnes virtutis causa decertantes* A *vidi omnes victores aspexi: mihi verò charissimi filij, nequaquam mortui atque extincti; sed Deo oblati estis, nec lacerati, sed compacti, & coagmentati. non fera vos abripuit, non fluctus obruit, non latro iugulauit, non hostis oppressit, non vis belli sustulit, non denique vllus humanus casus.*

ET LAC TRIENNIO DEDI] Hoc multæ matres fecerant per triennium, idque medicis rationibus probat & laudat Franc. Valeſ. sacræ philoſ. cap. 83. si quis infans vltra triennium matris lac sugat vulgari scommate manotteptus vocatur, ait S. Auguſt. in pſal. 30.

PETO NATE, VT ASPICIAS AD CÆLVM, ET Verſ. 28.
TERRAM, ET AD OMNIA, QVÆ IN EIS SVNT, ET INTELLIGAS QVIA EX NIHILO FECIT ILLA DEVS] ac proinde cogites te quoque ex nihilo à Deo creatum, & eum solum quasi creatorem timeas, ames, colas, eique obedias; nec B timeas tyrannum, quem pariter Deus creauit, eique limites sæuiendi præfixit, vt non plura nec maiora tibi possit inferre tormenta, quàm Deus permiserit, qui scit quantum commodè pati possis, quamque copiosam gratiam & robur ad ea sustinendum sit tibi daturus vt te in terra victorem, in cælo triumphantem præmiet, & corpus à tyranno laceratum, sanum, & gloriosum tibi in resurrectione restituat. Audi S. Ambroſ. lib. 2. de Iacob cap. 11. & 12. paraphrasticè hæc illustrantem. *Miserere meî, qua te in vtero tot mensium curriculo portaui, ne vno momento confundas senectutem meam, ne decolores tot fratrum tuorum trophæa, ne sacrum eorum comitatum relinquas, ne consortium deseras. Te adhuc isti exspectant triumphi. Aspice in calum, vnde hausisti spiritum, ad patrem omnium: aspice in terram, qua tibi ante alimoniam* C *ministrauit: aspice in terram, qua tibi antè alimoniam ministrauit: aspice ad fratres, qui collegam requirunt: aspice ad matrē, qua tibi lac dedit redde mercedem pij sanguinis, noli à fratribus, noli à matre diuelli. Temporales opes sunt, quas promittit Antiochus, temporales honores: perpetua corona qua à Deo omnipotente defertur. Vos mihi septem dierum lumina dedit Dominus, sextum iam diem clausi, & omnium opera bona valde. Debes mihi fili, vt qua in illis sex laboraui, in te requiescam septimo, tanquam à saculi operibus iam feriata.*

Simili robore & ardore S. Symphorosa è capillis suspensa filios ad sui imitationem, & martyrij æmulationem incitabat teste Vsuardo, Beda, & aliis. *Eia*, inquit, *ô mea non tam pignora, quàm viscera, Attendite ad petram vn*D*de excisi estis. Patrem habuistis Getulium Christi martyrem: matrem habetis Symphorosam, ad martyrium festinantem, & exultantem. Quid dubitatis vestros sequi, ô boni filij, parentes, & qua vobis pro Christo infliguntur, non tormenta, sed blandimenta reputare? Hos pattor femina imbecilla cruciatus: Patimini & vos constantes viri. Meo nutriti lacte, vestro me sanguine recreate. Porrexi vbera, reddite vulnera. Hoc beneficio maternum obsequium rependite. Nullum mihi charius vestra in me charitatis argumentum. Viuam, si vos pro Christo mori sensero Felicissima erit vita vestra, si felicissima pro Christo morte coronetur.*

Pari fortitudine mater S. Melitonis qui iunior erat 40. martyrum (quorum festum Ec-

clesia celabrat die 9. Martij) cùm ei adhuc A spiranti carnifex parcere vellet rum impulit ad martyrium. *Nam vt vidit*, inquit Nissen. Orat. de 40. Martyr. *humanitatem carnificis erga virum fortem, contumeliam non tulit: sed illum quidem increpabat, quòd a commilitonibus & collegis Athletam segregasset*. Et mox ad filium conuersa: *Non meus*, inquit, *filius es tu: non mei partus germen: quoniam Deum recepisti, secundum Deum natus es: Accepisti potestatem, vt filius fieres: curre ad patrem tuum: ne relinquaris à tuis comitis: ne secundus ad coronam venias: ne irritum facias votum maternum: non offendes matrem, si victor, si triumphator euaseris*. Et S. Basil. hom. de iisdem 40. mart. *Non enim*, inquit, *lachrymam indecoram effundere, aut aliquid humile loqui, vel indignum agere visa est*. B *Sed, ô nate, inquit, perfice cum tuis contubernalibus iter beatum, ne a chorea deseraris, neue inferior aliis appareas*. Et statim ad matris laudem regressus. *O matrem*, inquit, *felicem! ô bona radicis bonum germen! ostendit generosa parens, quemadmodum pietatis institutis eum magis, quàm lacte educauerat*. Quocirca ipsa Melitone in humeros sublato vehicula martyrum corporibus onusta strenuè prosequebatur, in cuius amplexu Meliton spiritum Deo reddidit, eiúsque corpus in eumdem illum cæterorum martyrum rogum pia mater iniecit, vt qui fide & virtute fuerant coniunctissimi, funeris etiam societate copulari vnà in cælum euolarent.

Suppar hisce extitit mater S. Symphoriani C martyris, qui dum ad supplicium duceretur matrem clamantem audiens: *Nate nate memento æternæ vitæ, cælum suspice & ibi regnantem intuere, tibi enim vita non eripitur, sed mutatur in melius*, fortiter Iesu Christi causa collum carnifici præbuit, cuius triumphum recolit Ecclesia die 21. Augusti.

Æmula harum nuper in Iapone extitit heroina Thecla, quæ vt Phœnix inter odores, sic inter filios flagrauit: *Ite ô filij* inquit, *ad rogum quasi ad regnum. Ambulauimus inter prunas, vt inter gemmas: recumbemus inter flammas, vt inter plumas: quiescemus inter accensas pyras, vt inter maternas vlnas: spiritus oris nostri Christus Dominus. Cùm noster à nobis spiritus recesserit, Christus subibit. Ille reget melius nostras animas, quam ipsæ nostros artus animabant. Macte animo ô filij pro Christo, qui est vita vestra vestram libentes vitam profundite. Hic rogus vobis* D *vterus erit non maternus sed diuinus, ex quo non in hanc vitam morti similem; sed in veram & æternam exeatis. Pergite gaudium meum, & corona mea. Vestra me tormenta exhilarant, vestra incendia coronant. Quidquid lactis ex me suxistis, mihi abundè compensabitis; si vestrum pro Christo sanguinem profundatis; Generosam me appello vitem, quam tam generosi pampini circumdant. Pergite filij ad tormentum quasi ad trophæum*.

Verſ. 30. CVM HÆC ILLA ADHVC DICERET, AIT ADOLESCENS: QVEM SVSTINETIS?] id est qualem me fore expectatis? An vt Antiocho obediam? minimè gentium. Deo enim, & matri diuina consilia suggerenti parebo, ac fratribus A meis me similem experiemini, vt hactenus experti estis. Sic *sustine* v. 17. sumitur pro *exspecta*. Porrò Gorionides ait septimum dixisse: *Quid me tardas, & pergere non sinis vnà cum sanctis fratribus meis? mihi haud persuaseris vt vanitates tuas complectar. Non recedam à Domino, & sancta eius, ac immaculata lege, quam Moysis serui sui opera dedit Israëli populo suo, & filiis seruorum suorum. Et tu, ô Belial pessime, malorum inuentor, Antioche, homo iniuriose, osor veritatis, quam blasphemas, & calumniaris, quò ibis, & quò fugies à facie Domini nostri, cuius est terra, & plenitudo orbis, & qui habitant in ea? Adhuc viuificabit nos & exaltabit, & magnificabit præ omnibus gentibus, vel super omnem gentem*.

NAM FRATRES MEI MODICO NVNC DOLORE Verſ. 37.
B SVSTENTATO (fortiter tolerato) SVB TESTAMENTO ÆTERNÆ VITÆ EFFECTI SVNT] id est vita æterna fruuntur in limbo exspectantes beatam Dei visionem in cælis post mortem Christi, quæ vita eis à Deo promissa est per testamentum, id est fœdus & pactum, quod cum Hebræis iniit. & per Mosen Exodi 14. & passim in Deuter. conscripsit. Audi S. Ambr. *Itaque proripiens se iuuenis, ait: Quid sustinetis? Et multa vociferans, quod nequaquam diuelli posset à fratrum consortiis, quorum multo beatiora essent funera, quàm regis imperia; dum argueret conuitiis regem, & ipse acerbis excruciatus tormentorum generibus, vita huius munus absoluit*. Porrò Iosephus c. 12. hæc aliter enarrat: sic enim ait: *Soluite me inquit* (erat enim septimus hic filius catenis vinctus quasi reus) *vt* C *regem & eius amicos omnes alloquar. Hoc illi pueri promisso supra modum gauisi, protinus eum soluunt. Et ille, cùm ad propinquam quandam sartaginem, O impie, inquit, & omnium improborum sceleratissime tyranne, non veritus es, cùm à Deo tum bona cætera, tum regnum acceperis, & eius seruos interficere, & pietatis cultores excruciare, pro quibus te reserua: Fas, & densiori & eidem æterno igni, atque tormentis nulla vnquam sæculorum serie intermittendis. Non veritus es, homo beluine, eiusdem tecum generis hominum, & ex iisdem ortorum elementis linguas præcidere, eósque in hunc modum vexatos torquere. Enimuerò illi fortiter occumbentes sua in Deum pietate perfuncti sunt: at tu miserè plorabis, qui virtutis propugnatores insontes interemeris. Itaque ipse moriturus à fratrum meorum* D *virtute non aufugio. Hæc fatus seipsum in sartagines deiicit atque ita animam ponit*. At hoc non consentit cum eo quod subdit S. Script. dicens:

IN ME VERÒ ET IN FRATRIBVS MEIS DE- Verſ. 38.
SINAT OMNIPOTENTIS IRA] quasi in victima pro peccatis totius Israëlis. Id factum est anno sequenti, vt audiemus c. 8. 1. fuit ergo hæc cygnea vox puri, & innocentis Iacob, qua ipse quasi verus propheta moriens promeruit, & prædixit salutem Israëlis.

TVNC REX ACCENSVS IRA IN HVNC SVPER Verſ. 39.
OMNES CRVDELIVS DESÆVIT, INDIGNE FERENS SE DERISVM] tam à matre, quàm à filio.

ET HIC ITAQVE MVNDVS (ab esu carnis Verſ. 40.
porcinæ, ab apostasia, à violatione legis) OBIIT

PER OMNIA IN DOMINO CONFIDANS] quod A ab eo membra eius amore laniata reciperet gloriosa in beata resurrectione. Porrò horum septem Machabæorum martyria fuere totidem miracula, inter quæ vti atrocius, ita generosius, & illustrius fuit hoc septimi, & omnium minimi. Nec enim puer ipse, tâmque horrenda tormenta contriuò viribus naturæ ferre, & superare potuisset, multò minùs tantam alacritatem, & animositatem qua tyranno insultauit, ostendere. Hoc ergo fuit opus gratiæ Dei per merita præuisa Christi, cuius hi septem martyres fuere typi, ideóque plagis cæsi, ad palos distenti, & igne frixi fuere, vti Christus flagellatus, in cruce distentus, & igne, tum doloris, tum amoris pro nobis assus frixúsque fuit.

Sic post Christum pueri & puellæ, vt S. B Agnes, S. Vitus, S. Celsus, S. Pancratius, tum tormentorum acerbitate, & varietate; tum animi robore, & alacritate superarunt martyres viros: nimirum

Mater in exiguo regnauit corpore virtus:

Et *virtus* diuina *in infirmitate* humana *perficitur*. In paruis enim magnus vincit & triumphat Christus, ideóque ipse *infirma mundi eligit, vt confundat fortia*, vt *qui gloriatur* non in se, sed *in Domino glorietur* 1. Corin. 1.

Vers. 41. NOVISSIME AVTEM POST FILIOS, ET MATER CONSVMPTA EST] Græcè ἐτελεύτησεν id est *mortua est*. At quo genere mortis? Primò aliqui putant eam mortuam ex ingenti gaudio, quod videret omnes filios tam gloriosè de tyranno triumphasse. ita Marius Victorinus C in carm. de Machabæis 1.

Dum puer, inquit, *ista gerit soluerunt gaudia matrem.*
Iámque vt erat laxata malis, iam voce negata
Suspirans, intérque manus collapsa suorum
Concidit exanimis, resolutáq; mebra quierunt,
Sic ipsa, & mater Sanctorũ in parte recepta est.

Sic nonnullæ Romanæ matres gaudio exanimatæ sunt, cùm subitò viderunt filios, quos in pugna contra Hannibalem cecidisse audiesant, teste Liuio lib. 22. & Valer. lib. 9. c. 12. Secundò Gorionides ait eam à Deo postulasse mortem, & impetrasse. *Hæc*, inquit, *mater fortis stans super eorum cadaueribus, palmas suas in cælum expandit, & dixit: O Deus excelse, Deus sæculi, abeam quasi cum filiis meis, ego ancilla tua in locum, quem parasti eis. Et cùm hæc dixisset reddidit animam suam, & exiit spiritus* D *eius, & cecidit ipsa super filios, & cum ipsis obiit, sicque fidelissimis filiis felicissima tandem mater adiuncta est.* Tertiò verisimilius est eam frixam fuisse in sartagine instar filiorum, hoc enim significat τὸ *consumpta est*, & hoc exigebat, tum eius magnanimitas, & magnanima tyranni irrisio; tum ipsius tyranni in eam indignatio, & furor. Addit Iosephus eam seipsam in ignem sibi paratum iniecisse, vti fecit S. Apollonia ex Dei instinctu. Audi Iosephum ex græco eius textu. *Nouissime filiis omnibus consumptis admirabilis tantorum athletarum parens in cruentia pœnarum carnificina flexis repente genibus corporis à Deo dissolutionem efflagitabat. Non enim viuendi cupiditate, sed filio-*

A *rum causâ tantum tempus protraxisse. Septem igitur triumphos mater pientissima suscepit. Antiochus faucibus stridet, matrem generosam affligere iubet, tyrannicè rapitur, teneris nudatur artubus in altum, manus alligantur, suauius illiditur flagellis, lassis mœret vberibus, ac flammiuomæ adiecta sartagini ambustos vltro filios concomitatur in pœnas.* Meritò S. Ambr. lib. 2. de Iacob cap. 11. *Quis*, inquit, *hanc beatam neget, quæ quasi septem vallata mœnibus, inter corpora filiorum nullum sensit mortis incursum? Quis, inquam, dubitet de eius beatitudine, quæ septem turribus circũdata, in paradisi sedem caput extulit: quæ septem filiis cincta, sacratissimum Deo chorum, non solùm canorum vocibus, sed etiam passionibus ad concinendas Domini laudes cælestibus innexit altaribus? Quam bonus fidei partus, quàm* B *tutus portus iste pietatis, quàm splendida lucerna Ecclesia, septenno fulgens lumine, & castitatis vtero cunctis luminibus oleum subministrans.* Quocirca S. Aug. de ea ait serm. 109. de diuersis c. 6. *Discant feminæ, de matris illius tanta patientia, ineffabili virtute, quæ nouerat conseruare filios suos. Habere nouerat, quæ perdere non timebat. isti in se singuli sentiendo, illa videndo in omnibus passa est. Facta mater septem martyrum, septies martyr: a filiis non separata spectando, & filiis addita moriendo.* Et c. 7. ait eam dixisse filio: *Ibi te mihi seruabit Christus, vade non tollet Antiochus.* Rursum S. Ambr. lib. 7. de Iacob cap. 12. *Non sic luna*, inquit, *inter stellas refulget, vt inter filios mater: & cùm eos ad martyrium illuminatura deduceret, refulgebat, & cùm* C *amplexata victores in medio filiorum iaceret. O verè mater adamante fortior, melle dulcior, flore fragrantior: ô indissolubile pietatis vinculum! ô verè valida charitas sicut mors dura, sicut inferi zelus deuotionis, ac fidei! Nulla tantarum diluuia passionum tuam potuerunt charitatem excludere, nulla inundare eam flumina tentatorum acerbitatum. Sicut arca in illo mundi diluuio totius orbis spatiis innocua ferebatur, ita & tu aduersus fluctus tam grauium passionum, pietate immobilis restitisti: & cùm posses, salutem filiorum eligere noluisti.*

Similis prorsus huic septem Machabæorum matri fuit S. Felicitas septem filiorum, totidemque martyrum mater, quæ eosdem peperit cælo, quos genuerat terræ. Cùm enim sub Antonino Imp. Publius Præses ei diceret: *Miserare filiis tuis, iuuenibus bonis, & flore pri-* D *mæ iuuentutis florentibus, Respondit Felicitas: Misericordia tua impietas est: & exhortatio tua crudelitas est. Et conuersa ad filios suos dixit: Videte filij cælum, & sursum aspicite: Ibi vos expectat Christus cum sanctis suis. Pugnate pro animabus vestris, & fideles vos in amore Christi exhibete.* Nec tantùm dixit, sed & fecit; nam & ipsa gloriosum obiit martyrij agonem. vnde S. Aug serm. 110. de diuersis de ea ait: *Fecundior virtutibus, quàm fœtibus: videns certantes, in quibus & ipsa certabat, & in omnibus vincentibus etiam ipsa vincebat.* Et S. Greg. hom. 3. in Euang. *Non ergo*, inquit, *hanc feminam martyrem dixerim, sed plus quàm martyrem, quæ septem pignoribus ad regnum præmissis, toties ante se mortua ad pœnas prima venit, sed peruenit*

octaua. Aspexit mater, & cruciata, & imperterrita filiorum mortem, spei gaudium tribuit, adhibuit dolorem natura. Timuit viuentibus, gausa est morientibus. Optauit nullum post se relinquere: ne si quem haberet superstitem, non posset habere consortem.

Similis eidem fuit S. Symphorosa quæ septem filiis vti magistra fidei, ita & dux ad martyrum extitit, cuius triumphum septemplicem imò octuplicem quotannis recolet Ecclesia die 18. Iulij.

Hic ergo gloriosus fuit septem Machabæorum duce matre martyrij triumphus, quem passim Patres miris encomiis celebrant, vt S. Gregor. Nazianz. Orat. 22. quæ tota est de Machabæis. S. Ambros. locis citatis, S. August. in epist. 1. S. Ioannis tract. 8. & serm. 109. de diuersis; S. Cyprian. lib 4. epist. 6. S. Chrysost. hom. de natiuit. septem Machab. Prudent. hymno de Romano mart. Gaudentius Brixianus tract. de Machabæis, S. Leo serm. in natiuit. 7. Machab. S. Ephrem. serm. de morte, Victorinus Afer in carm. de Machabæis, S. Prosper p. 2. prædic. cap. 40. S. Bernard. epist. 98. Theophilus Alexandr. epist. 3. Paschali, quem audi: *Quid memorem insignes Machabæorum victorias, qui ne illicitis carnibus vescerentur, & communes tangerent, cibos, corpora obtulere cruciatibus totiusque orbis in Ecclesiis Christi, laudibus prædicantur, fortiores pœnis, ardentiores, quibus comburebantur, ignibus? Victa sunt in eis omnia crudelitatis ingenia, & quidquid ira persecutoris inuenerat, patientium fortitudo superauit inter pœnas, magis paternæ legis, quàm dolorum memores. Lacerabantur viscera; tabo, & sanie artus diffluebant, & tamen sententia perseuerabat immobilis: liber erat animus, & mala præsentia futurorum spe despiciebant. Lassabantur tortores, & non lassabatur fides: frangebantur ossa, & volubili rota omnis compago neruorum, atque artuum soluebatur, & in immensum spirantia moreem incendia consurgebant: plena erant feruentis olei sartagines, & ad frigenda sanctorum corpora terrore incredibili personabant, & tamen inter hæc omnia paradisum animo deambulantes, non sentiebant quid patiebantur sed quod videre cupiebant. Mens enim Dei timore vallata flammas superat varios tormentorum spreuerint dolores. cumque semel virtuti se tradiderit, quidquid aduersi euenerit, calcat, & despicit. Qualis fuit Paulus scribens: in iis omnibus superamus per eum, qui nos dilexit.* Audi rursum S. Ambros. lib. 2. de Iacob & vita beata cap. 12. *Talis hæc pugna est, vt ille gloriosius vicerit, qui crudelius occisus fuerit. Itaque nemo timuit, nemo trepidauit, nullus ad mortem ex tot fratribus pigrior fuit, sed omnes tanquam ad immortalitatis viam, ita ad mortem per acerba supplicia cucurrerunt. Et mater consona cernens filiorum agmina tanquam pia animo sui membra corporis in filiis offerebat, & per artus proprios videbatur sibi subire tormenta.* Et lib. 11. Epist 7. *Haud deneger Abrahamidarum, & Machabæorum concertatus puerorum, quorum alij super flammas canebant, alij cùm exurerentur, non rogabant vt parceretur, sed inuehebantur vt amplius persecutor inflammaretur.* Porrò S. Cyprian. de exhort. mart. ad Fortunatum, Machabæorum fortitudinem exaggerat ex eo, quod tam generosè Antiocho tyranno insultarint. *Quale,* inquit, *illud documentum fuit martyris, quam grande solatium? in cruciatibus suis non tormenta propria cogitare, sed tortoris sui supplicia prædicare?* De matre verò ista subiungit: *Admirabilis quoque mater, quæ nec sexus infirmitate fracta, nec multiplici orbitate commota, morientes liberos spectauit libenter, nec pœnas illas pignorum, sed & glorias computauit, tam grande martyrium Deo præbens virtute oculorum suorum, quam præbuerant filij eius tormentis, & passione membrorum.*

Tropol. S. Chrysost hom de Machab. docet nos imitari debere Machabæos in robore, vt cùm aliqua tentatio nos inuadit, cum eis dicamus resolutè: *Non faciam*, non violabo legem, non offendam Deum meum: *Quantam illi,* inquit, *patientiam in periculis corporalibus ostenderunt, tantam nos in passionibus irrationalibus continentiam demonstremus: id est, contra iram, & auaritiam, vel inanis gloriæ concupiscentiam diuino timore monitis sensibus repugnantes, & consilia diaboli destruentes in nobis. Si enim cupiditatum ignes vicerimus, sicut illi tyrannidis ignem vicerunt, poterimus iuxta ipsos, & matrem eorum, pari gloria constituti similes haberi.*

Denique singuli hi Machabæi martyres minitantes, & prædicentes imminens Antiocho Dei iudicium, & supplicium veri fuere vates. Nam Antiochus post triennium grauibus pudendisque morbis afflictus interiit, vt audiemus cap. 9. ac filius eius Eupator vix biennium regnauit interfectus à Demetrio consobrino suo, qui quasi Seleuci filius regnum iure sibi debitum occupauit; itaque omnis Antiochi familia extincta fuit.

Porrò Machabæi hi Sanctorum catalogo adscripti sunt in Romano martyrologio ad diem primum Augusti, vbi sic legimus: *Antiochiæ passio Sanctorum septem fratrum Machabæorum cum matre sua qui passi sunt sub Antiocho Epiphane rege horum reliquiæ Romam translatæ in Ecclesia sancti Petri ad vincula conditæ fuerunt.* Quare mirum est nonnullos apud Serarium contendere eas Coloniam Agrippinam esse translatas, vbi & horum Machabæorum Ecclesia extat, quam cùm ibi degerem sæpius vidi, & visitaui. Nisi quis dicat partem earum esse Romæ, partem Coloniæ. Multorum enim sanctorum facta est hæc reliquiarum distributio.

CAPVT OCTAVVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

IVdas Machabæus cum sex millibus inuocato Deo gentiles mirè exagitat, Mox v. 16. acri oratione suos paucos exhortatur, vt animosè cum Nicanore confligant, certamque à Deo victoriam sperent. Animati ergo confligunt, & Nicanorem prosternunt, qui fugiens Antiochiam Dei Israëlis fortitudinem vbique celebrat. Pari robore v. 30. *sternit Timotheum, Bacchidem impiumque Callisthenem concremat.*

1. IVDAS verò Machabæus, & qui cum illo erant, intróibant latenter in castella: & conuocantes cognatos & amicos, & eos, qui permanserunt in Iudaïsmo, assumentes, eduxerunt ad se sex millia virorum. 2. Et inuocabant Dominum, vt respiceret in populum, qui ab omnibus calcabatur: & misereretur templo, quod contaminabatur ab impijs: 3. misereretur etiam exterminio ciuitatis, quæ esset illicò complananda, & vocem sanguinis ad se clamantis audiret: 4. memoraretur quoque iniquissimas mortes paruulorum innocentium, & blasphemias nomini suo illatas, & indignaretur super his. 5. At Machabæus, congregata multitudine, intolerabilis gentibus efficiebatur: ira enim Domini in misericordiam conuersa est. 6. Et superueniens castellis & ciuitatibus improuisus, succendebat eas: & opportuna loca occupans, non paucas hostium strages dabat: 7. maximè autem noctibus ad huiuscemodi excursus ferebatur, & fama virtutibus eius vbique diffundebatur. 8. Videns autem Philippus paulatim virum ad profectum venire ac frequentiùs res ei cedere prosperè, ad Ptolemæum ducem Cœlesyriæ & Phœnicis scripsit, vt auxilium ferret regis negotijs. 9. At ille velociter misit Nicanorem Patrocli de primoribus amicum, datis ei de permistis gentibus, armatis non minùs viginti millibus, vt vniuersum Iudæorum genus deleret, adiuncto ei & Gorgia viro militari, & in bellicis rebus experientissimo. 10. Constituit autem Nicanor vt regi tributum, quod Romanis erat dandum, duo millia talentorum, de captiuitate Iudæorum suppleret: 11. statimque ad maritimas ciuitates misit, conuocans ad coëmptionem Iudaïcorum mancipiorum, promittens se nonaginta mancipia talento distracturum, non respiciens ad vindictam, quæ eum ab Omnipotente esset consecutura. 12. Iudas autem vbi comperit, indicauit his qui secum erant Iudæis, Nicanoris aduentum. 13. Ex quibus quidam formidantes, & non credentes Dei iustitiæ, in fugam vertebantur: 14. alij verò si quid ei superer at vendebant, simulque Dominum deprecabantur, vt eriperet eos ab impio Nicanore: qui eos, priusquam cominus veniret, vendiderat, 15. & si non propter eos, propter testamentum tamen quod erat ad patres eorum, & propter inuocationem sancti & magnifici nominis eius super ipsos. 16. Conuocatis autem Machabæus septem millibus, qui cum ipso erant, rogabat ne hostibus reconciliarentur, neque metuerent iniquè venientium aduersum se hostium multitudinem, sed fortiter contenderent, 17. ante oculos habentes contumeliam, quæ loco sancto ab his iniustè esset illata, itemque & ludibrio habitæ ciuitatis iniuriam, adhuc etiam veterum instituta conuulsa. 18. Nam illi quidem armis confidunt, ait, simul & audacia: nos autem in omnipotente Domino, qui potest & venientes aduersum nos, & vniuersum mundum vno nutu delere, confidimus. 19. Admonuit autem eos & de auxiliis Dei, quæ facta sunt erga parentes: & quod sub Sennacherib centum octogintaque millia perierunt: 20. & de prælio, quod eis aduersus Galatas fuit in Babylonia, vt omnes, vbi ad rem ventum est, Macedonibus socijs hæsitantibus, ipsi sex millia soli peremerunt centum viginti millia, propter auxilium illis datum de cælo, & beneficia pro his plurima consecuti sunt. 21. His verbis constantes effecti sunt, & pro legibus & patria mori parati. 22. Constituit itaque fratres suos duces vtrique ordini, Simonem, & Iosephum, & Ionathan, subiectis vnicuique millenis & quingentenis. 23. Ad hoc etiam ab Esdra lecto illis sancto libro,

& dato signo adiutorij Dei, in prima acie ipse dux commisit cum Nicanore. 24. Et
facto sibi adiutore Omnipotente, interfecerunt super nouem millia hominum: ma-
iorem autem partem exercitus Nicanoris vulneribus debilem factam fugere com-
pulerunt. 25. Pecuniis verò eorum, qui ad emptionem ipsorum venerant, subla-
tis, ipsos vsquequaque persecuti sunt. 26 sed reuersi sunt hora conclusi: nam erat
ante sabbatum: quam ob causam non perseuerauerunt insequentes. 27. Arma au-
tem ipsorum & spolia congregantes, sabbatum agebant: benedicentes Dominum,
qui liberauit eos in isto die, misericordiæ initium stillans in eos. 28. Post sabbatum
verò, debilibus, & orphanis, & viduis diuiserunt spolia: & residua ipsi cum suis ha-
buere. 29. His itaque gestis, & communiter ab omnibus facta obsecratione, mise-
ricordem Dominum postulabant, vt in finem seruis suis reconciliaretur. 30. Et ex
his, qui cum Timotheo & Bacchide erant contra se contendentes, super viginti mil-
lia interfecerunt, & munitiones excelsas obtinuerunt: & plures prædas diuiserunt,
æquam portionem debilibus, pupillis, & viduis, sed & senioribus, facientes. 31. Et
cùm arma eorum diligenter collegissent, omnia composuerunt in locis opportunis,
residua verò spolia Ierosolymam detulerunt: 32. & Philarchen, qui cum Timo-
theo erat, interfecerunt, virum scelestum, qui in multis Iudæos afflixerat. 33. Et
cùm epinicia agerent Ierosolymis, eum qui sacras ianuas incenderat, id est, Calli-
sthenem, cùm in quoddam domicilium refugisset, incenderunt, digna ei mercede
pro impietatibus suis reddita. 34. Facinorosissimus autem Nicanor, qui mille ne-
gotiantes ad Iudæorum venditionem adduxerat, 35. humiliatus auxilio Domini,
ab his quos nullo existimauerat, deposita veste gloriæ, per mediterranea fugiens, so-
lus venit Antiochiam, summam infelicitatem de interitu sui exercitus consecutus.
36. Et qui promiserat Romanis se tributum restituere de captiuitate Ierosolymo-
rum, prædicabat nunc protectorem Deum habere Iudæos, & ob ipsum inuulnerabi-
les esse, eò quòd sequerentur leges ab ipso constitutas.

PRiores septem huius cap. versus ordine temporis, & rei gestæ subiungendi sunt versui 1. c. 3. lib. 1. cæteri deinde ad finem capitis inserendi videntur inter v. 37. & 38. eiusdem cap. 3.

Hucusque audiuimus fortitudinem passiuam Iudæorum martyrum, nunc vsque ad finem libri audiemus fortitudinem actiuam Iudæorum militum, puta Iudæ Machabæi, & fratrum eius, *Romanum est*, inquiebat ille, *fortia agere*: at Machabæum *æquè ac Christianum est tam dura pati, quàm fortia agere.*

Vers. 1. IVDAS VERÒ MACHABÆVS &c. EDVXERVNT AD SE SEX MILLIA VIRORVM] Hisce paucis copiis maximos Antiochi Epiphanis prostrauit exercitus, tum quia hi erant quasi desperati, qui pro aris, & focis pugnabant, tum quia magna in Deum spe, & inuocatione prælia inibant: quare Deus eis animos, viresque addebat, hostibus verò adimebat.

Vers. 3. ET VOCEM SANGVINIS (Iudæorum innocentium ab Antiocho occisorum, vti audiuimus c. 7. & præced.) AD SE (muta voce instar Abel contra parricidam Cainum) CLAMANTIS AVDIRET.

Vers. 5. AT MACHABÆVS CONGREGATA MVLTITVDINE INTOLERABILIS (Græcè ἀνυπόστατος imparibilis, intolerandus, quem nemo tolerare, cuius arma & vires nemo sufferre posset, sed omnes iis cederent, & succumberent) GENTIBVS EFFICIEBATVR. IRA ENIM DOMINI, (qua Iudæorum peccatum hucusque per Antiochum castigarat) IN MISERICORDIAM CONVERSA EST] vt per Iudam Iudæos antè

A victos calcatósque ab Antiocho faceret eius victores & calcatores. Hoc est quod anno præcedenti vltimus Machabæus excruciatus quasi vates prædixerat Antiocho c. 7. v. 38. *In me*, inquit, *& in fratribus meis desinet omnipotentis ira.* Hoc enim vt fieret ipse cum fratribus sua tam heroïca martyrij tolerantia meruere, qua & Iudæorum peccata apud Deum expiarunt eiúsque iram in misericordiam, & gratiam conuerterunt, qua factum est vt Deus excitaret Iudam Machabæum, eique animos, & vires adderet, quibus Antiochi copias vbique profligaret.

ET SVPERVENIENS CASTELLIS, ET CIVITATIBVS IMPROVISVS SVCCENDEBAT EAS] Hoc enim stratagema est insignum belli Ducum, vt ex improuiso; ideóque noctu in ho- Vers. 6.
B stes inermes, & imparatos, imò somno, vinóque sepultos irruant, itáque eos quasi pecora mactent, vti fecit hîc Iudas. Idem Romanis faciebat Hannibal, ac vicissim Romani Hannibali teste Liuio, Iustin. Plut. & aliis.

VIDENS AVTEM PHILIPPVS] qui ab Antiocho Ierosolymæ gubernator constitutus fuerat c. 5. 22. paulatim virum ad profectum venire, scilicet Iudam in dies victoriis æquè ac animis, viribus, & copiis ad eum quasi victorem confluentibus augeri, & proficere, metuens sibi suísque auxilium petiit à Ptolemæo Præfecto Cælesyriæ. Vers. 8.

AT ILLE (Ptolemæus) VELOCITER MISIT NICANOREM PATROCLI (filium &c. DATIS EI DE PERMISTIS GENTIBVS, ARMATIS NON MINVS VIGINTI MILLIBVS] sed posteà ad hos longè plures accessere; vt patet lib. 1. c. 3. v. 8. & 42. Vers. 10.

Verf. 10. CONSTITVIT AVTEM NICANOR (tantis copiis elatus, & certa spe victoriæ Iudæos omnes quasi deuorans) VT REGI (Antiocho) TRIBVTVM QVOD ROMANIS ERAT DANDVM (eò quòd Romani eius patrem Antiochum Magnum bello vicissent, & ad tributum damnassent) summa autem huius tributi Romanis dandi erant DVO MILLIA TALENTORVM, vt hoc tributum DE CAPTIVITATE IVDÆORVM SVPPLERET] vt nimirum totam hanc summam magna ex parte conflaret ex venditione Iudæorum à se captiuandorum. Vnde incolas Tyri Sidonis, aliarúmque vicinarum conuocauit ad Iudaica mancipia vilissimo pretio coëmenda: nimirum

Verf. 11. PROMITTENS SE NONAGINTA MANCIPIA TALENTO (argenti) DISTRACTVRVM] hoc est 500. aureis venditurum, ita vt quodque mancipium non staret nisi quinque aureis cum dimidio; cùm alioqui paulò ante Hyrcanus vnum iuuenem talento, id est 500. aureis vendidisset teste Iosepho lib. 12. c. 4. Hæc indignitas, & vilipendium pupugit Iudæos, vt ad castra Iudæ agminatim confluerent vsque ad necem pro lege, & libertate pugnaturi. Quare imprudenter id fecit Nicanor irritans Iudæos, vt quasi desperati pugnarent; ideóque ab eis victus, cæsúsque est.

Verf. 13. NON CREDENTES DEI IVSTITIÆ] quòd scilicet Deus patronus, & vindex foret iustæ, & nocentis Iudæorum causæ, & iniustum Nicanorem per eos prosterneret.

Verf. 14. ALII VERO SI QVID EIS SVPERERAT VENDEBANT] indéque arma, & annonam comparabant, vt ad Iudæ castra accedentes pro patria, & fide vsque ad mortem animosè contra Nicanorem depugnarent.

Verf. 15. ET SI NON PROPTER EOS, PROPTER TESTAMENTVM TAMEN, QVOD ERAT AD PATRES EORVM] q. d. Dominum deprecabantur, vt eos eriperet à Nicanore non propter sua merita; sed Patrum, puta Abrahæ, Isaac, Iacob &c. quibuscum Deus testamentum id est pactum inierat promittens se eis eorúmque posteris fore Deum, id est tutorem, & protectorem si ipsi eum vicissim, vt Deum suum colerent.

Verf. 16. CONVOCATIS AVTEM MACHABÆVS SEPTEM MILLIBVS] Græcè *sex millibus*; tot enim nominantur v. 1. & 22. sed septimum millenarium ducebat ipse Iudas, reliqua sex mille eius fratres quasi Duces. ita Salianus.

ROGABAT NE HOSTIBVS RECONCILIARENTVR] sed cum eis gererent ἀσπόνδῳ πολέμῳ, id est irreconciliabile bellum, ideóque hostibus metuendum & formidabile, quale cum Romanis gessit Hannibal, qui cùm admodùm esset puer ab Hamilcare patre sacrificante ad aras iureiurando obstrictus fuit se cùm primùm per ætatem liceret Romanorum fore inimicum, teste Plutar. in eius vita. Sic Numantini in Hispania à Romanis per 14. annos obsessi noluerunt eis reconciliari, ideóque 40. millia Romanorum deleuerunt; sed tandem à Scipione fame pressi omnia sua, & seipsos igne in foro excitato concremarunt. ita Florus lib. 2. Asdrubal Carthaginis à Scipione

A obsessæ Præfectus Romanos captiuos in mœnibus, oculis, vel linguis, vel digitis, vel plantis mutilauit, itáque viuos præcipitauit per rupes, ne Carthaginensibus vllam spem veniæ à Romanis impetrandæ relinqueret, sed in solis armis salutem reponerent ait Appianus. Cum obstinatis enim durum, & periculosum est bellum. Tale bellum fidelis quilibet per totam vitam gerere debet cum Lucifero, cum carne, & mundo, cum superbia, ira, gula, luxuria, vt nullas pacis conditiones admittat, sed internecino prælio cum eis assiduè confligat.

ET DE PRÆLIO QVOD EIS ADVERSVS GALATAS FVIT IN BABYLONIA, VBI AD REM VENTVM EST, MACEDONIBVS SOCIIS HÆSITANTIBVS, IPSI SEX MILLIA SOLI PERIMERVNT 120. MILLIA] Videtur hoc contigisse sub Antiocho primo, qui Seleuci primi post B Alexandrum Asiæ & Syriæ regis filius, & successor cognominatus est Soter. Hic enim, vt narrat Appianus in Syriacis Galatas ex Europa Asiam inuadentes repulit, idque ope Iudæorum, quibus proinde ram ipse, quàm eius filius Antiochus cognomento θεὸς summas dignitates, & priuilegia in gratiarum actionem contulerunt, vti narrant Iosephus lib. 12. c. 5. Iustinus lib. 24. & 25. Plutar. in Demetrio, & alij. ita Serarius, Mariana, & alij. Verf. 20.

CONSTITVIT ITAQVE FRATRES SVOS DVCES VTRIQVE ORDINI SIMONEM, ET IOSEPHVM] Iosephus hic alio nomine Ioannes vocatus est lib. 1. c. 2. v. 2. ita Serarius. Verf. 22.

AD HOC ETIAM AB ESDRA LECTO ILLIS SANCTO LIBRO] Esdras hic non fuit verus, celebrísque ille scriba, qui librum Esdræ conscripsit, sed longè eo posterior, nimirum saC cerdos, vel legis doctor insignis, qui vt militibus iratis ad bellum animos, spémque victoriæ adderet, legit eis ex Deuter. c. 28. 7. vbi Deus Iudæis se ritè colentibus certum de hostibus promittit triumphum. Atque idipsum fieri iusserat Deus ante pugnam Deuter. 20. dicens: *Appropinquante prælio stabit sacerdos ante aciem, & sic loquetur: Audi Israel, noli timere, quia Dominus Deus vester in medio vestri est*. Porrò Græca habent: *Adhuc etiam Eleazaram*, scilicet quartum fratrem suum, *constituit Iudas bellis Ducem attributis ei pariter 1500. militibus*; sic enim sex millia militum in quatuor fratres quasi Duces distribuit, attribuitá cuique quarta parte scilicet 1500. militibus. Deinde aliam sententiam subiungunt, quod D scilicet Iudas quasi Pontifex, & supremus belli Dux, vti præcessit legerit militibus librum Deuteron. Verf. 23.

ET DATO SIGNO] id est tessera militari adiutorij Dei. q. d. Iudas suis dedit hanc belli tesseram, quo socij ab hostibus dignoscerentur: *adiutor suus est Deus*. hoc fuit omen, & causa victoriarum omnium, quod scilicet Iudas non in suis, sed in Dei viribus omnem victoriæ spem reponeret. sic Gentiles sæpè hanc belli tesseram dabant, *nobiscum Deus*, ait Vegetius lib. 3. c. 5. Sic Cyro in bello tessera erat, *Iupiter, belli socius & Dux*, ait Xenophon lib. 3. Pompeij verò in acie Pharsalica hæc, *Hercules inuictus*: Iulij Cæsaris autem hæc, *victrix Venus*,

Venus, teste Appiano lib. 2. de bellis ciuilibus. ita Sanchez, Setarius, Salianus, & alij.

Ipse Dvx (Iudas) commisit (prælium) cvm Nicanore.

Verf. 24. Et facto sibi adivtore omnipotente interfecervnt svper novem millia hominvm] reliquis in fugam actis, vel captis.

Verf. 26. Sed reversi svnt hora conclvsi] q. d. hora vespertina, quæ præit Sabbathum ingruente arctari, & prohibiti sunt insequi hostes fugientes. Sabbatho enim ex lege eis indicta erat quies; Sabbathum autem incipiebat à pridiana hora vespertina.

Verf. 28. Debilibvs, et orphanis, et vidvis diviservnt spolia.] Vide hîc Iudæ, & militum charitatem, & liberalitatem, qua in gratiarum actionem de victoria à Deo obtenta spolia in egenos distribuunt, ideóque nouas à Deo, qui in gratos est gratior, & in liberales liberalior victorias obtinuerunt. nam v. 30. è castris Timothei *super viginti millia interfecerunt, & munitiones excelsas obtinuerunt, & plures prædas diuiserunt.* Hoc Iudæorum exemplum attent Ducibus & militibus Christianis eorum confessarij, & concionatores, vt illud imitantes simili modo à Deo benedici, & victoriis cumulati mereantur. Sanè Turca cùm insignem aliquam de hostibus victoriam obtinuit, solet in gratiarum actionem erigere hospitale quodpiam ad alendos pauperes, illúdque dotare.

Verf. 29. Et commvniter ab omnibvs facta obsecratione (hanc quoque communem litaniam imitentur nostri milites) misericordem Dominvm postvlabant, vt in finem servis svis reconciliaretvr] vt scilicet hucusque peccatis Iudæorum offensus, ideóque eos per Antiochum castigans tandem aliquando precibus communibus placatus flagellum hoc amoueret, eósque ab omni hostium incursu plenè planéque liberaret.

Verf. 30. Æqvam portionem debilibvs, pvpil- A lis, et vidvis, sed et senioribvs facientes (Græcè ἰσομοίρους, id est *æquales portiones se cum debilibus, pupillis, & viduis, sed & sacerdotibus facientes.* q. d. spolia diuiserunt in duas æquales portiones, quarum vnam milites sibi seruarunt, alteram in debiles præsertim, qui in prælio vulnerati, mutilati, debilitati fuerant, item in orphanos, & viduas, quorum parentes, & mariti in acie ceciderant distribuerunt. Hoc enim pietas, ac parentum, & maritorum merita exigebant. Adhæc sacerdotibus, vtpote qui erant Deo consecrati, ac pro militibus pugnantibus Deum deprecati fuerant, vt eis victoriam largiretur.

Et Philarchen qvi cvm Timotheo Verf. 32.
erat interfecervnt] Philarches non est nomen proprium; sed nomen officij, & dignitatis; φυλάρχης enim est tribunus tribuum præfectus, estque nomen magistratus in exercitu. φυλὴ enim est tribus, familia cohors: ἄρχος est præfectus, princeps. ita Salianus.

Et cvm epinicia agerent Ierosoly- Verf. 33.
B mis] Epinicia vocat publica festa, plausus, & ouationes ob adeptam victoriam. Tunc pariter in signum triumphi Callisthenem, qui valuas templi igne combusserat simili igne concremarunt. Iusta fuit hæc talionis pœna.

Prædicabat (Nicanor victus, & cæsus à Verf. 36.
Iudæ) protectorem Devm habentes Ivdæos, et ob ipsvm invvlnerabiles (Vatab. *inuicto*) esse, eo qvod seqverentvr leges ab ipso constitvtas.] Magnum est hoc ab hoste testimonium.

Disce hic Christiane te in quauis tentatione, persecutione, conflictu, ærumna inuulnerabilem, & inuictum fore si leges Dei custodias. Deus enim erit protector tuus, & te vel illa liberabit, vel per patientiam & magnanimitatem te eandem fortiter sustinere, & vincere efficiet, vt maiorem tibi certanti, & vincenti in cælo coronam paret.

CAPVT NONVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Describitur fusè morbus, & mors Ant. Epiphanis, quæ breuiter descripta fuit lib. 1. c. 6. Impius ergo à vermibus corrosus cum fœtore intolerabili in montibus exspirauit.

1. Eodem tempore Antiochus inhonestè reuertebatur de Perside. 2. Intrauerat enim in eam, quæ dicitur Persepolis, & tentauit expoliare templum, & ciuitatem opprimere: sed multitudine ad arma concurrente, in fugam versi sunt: & ita contigit vt Antiochus post fugam turpiter rediret. 3. Et cùm venisset circa Ecbatanam, recognouit quæ erga Nicanorem & Timotheum gesta sunt. 4. Elatus autem in ira, arbitrabatur se, iniuriam illorum qui se fugauerant, posse in Iudæos retorquere: ideóque iussit agitari currum suum, sine intermissione agens iter, cælesti cum iudicio perurgente, eò quòd ita superbè locutus est se venturum Ierosolymam, & congeriem sepulchri Iudæorum eam facturum. 5. Sed qui vniuersa conspicit Dominus Deus Israël, percussit eum insanabili & inuisibili plaga. Vt

enim finiuit hunc ipsum sermonem, apprehendit eum dolor dirus viscerum, & amara internorum tormenta: 6. & quidem satis iustè, quippe qui multis & nouis cruciatibus aliorum torserat viscera, licet ille nullo modo à sua malitia cessaret. 7. Super hoc autem superbia repletus, ignem spirans animo in Iudæos, & præcipiens accelerari negotium, contigit illum impetu euntem de curru cadere, & graui corporis collisione membra vexari. 8. Isque qui sibi videbatur etiam fluctibus maris imperare, supra humanum modum superbia repletus, & montium altitudines in statera appendere, nunc humiliatus ad terram in gestatorio portabatur, manifestam Dei virtutem in semetipso contestans: 9. ita vt de corpore impij vermes scaturirent, ac viuentis in doloribus carnes eius effluerent, odore etiam illius & fœtore exercitus grauaretur. 10. & qui paulò antè sidera cæli contingere se arbitrabatur, eum nemo poterat propter intolerantiam fœtoris portare. 11. Hinc igitur cœpit ex graui superbia deductus ad agnitionem sui venire, diuina admonitus plaga, per momenta singula doloribus suis augmenta capientibus. 12. & cùm nec ipse iam fœtorem suum ferre posset, ita ait: Iustum est subditum esse Deo, & mortalem non paria Deo sentire. 13. Orabat autem hic scelestus Dominum, à quo non esset misericordiam consecuturus. 14. Et ciuitatem, ad quam festinans veniebat vt eam ad solum deduceret, ac sepulchrum congestorum faceret, nunc optat liberam reddere: 15. & Iudæos, quos nec sepultura quidem se dignos habiturum, sed auibus ac feris diripiendos traditurum, & cum paruulis exterminaturum dixerar, æquales nunc Atheniensibus facturum pollicetur: 16. templum etiam sanctum, quod priùs expoliauerat, optimis donis ornaturum, & sancta vasa multiplicaturum, & pertinentes ad sacrificia sumptus de redditibus suis præstaturum: 17. super hæc, & Iudæum se futurum, & omnem locum terræ perambulaturum, & prædicaturum Dei potestatem. 18. Sed non cessantibus doloribus (superuenerat enim in eum iustum Dei iudicium) desperans scripsit ad Iudæos in modum deprecationis epistolam hæc continentem. 19. Optimis ciuibus Iudæis plurimam salutem, & benè valere, & esse felices, rex & princeps Antiochus. 20. Si benè valetis, & filij vestri, & ex sententia vobis cuncta sunt, maximas agimus gratias. 21. Et ego in infirmitate constitutus, vestri autem memor benignè, reuersus de Persidis locis, & infirmitate graui apprehensus, necessarium duxi pro communi vtilitate curam habere: 22. non desperans memetipsum, sed spem multam habens effugiendi infirmitatem. 23. Respiciens autem quòd & pater meus, quibus temporibus in locis superioribus ducebat exercitum, ostendit qui post se susciperet principatum: 24. vt si quid contrarium accideret, aut difficile nuntiaretur, scientes hi qui in regionibus erant, cui esset rerum summa derelicta, non turbarentur. 25. Ad hæc considerans de proximo potentes quosque & vicinos temporibus insidiantes, & euentum expectantes, designaui filium meum Antiochum regem, quem sæpè recurrens in superiora regna multis vestrûm commendabam: & scripsi ad eum quæ subiecta sunt. 26. Oro itaque vos & peto, memores beneficiorum publicè & priuatim, vt vnusquisque conseruet fidem ad me & ad filium meum. 27. Confido enim, eum modestè & humanè acturum, & sequentem propositum meum, & communem vobis fore. 28. Igitur homicida & blasphemus pessimè percussus, & vt ipse alios tractauerat, peregrè in montibus miserabili obitu vita functus est. 29. Transferebat autem corpus Philippus collactaneus eius, qui metuens filium Antiochi, ad Ptolemæum Philometorem in Ægyptum abiit.

Mors hæc Antiochi breuiter narrata fuit A lib. 1. c. 6. sed hic fusiùs recensetur ad Iudæorum ab eo afflictorum consolationem, & ad perpetuum vindictæ diuinæ in impios, & sacrilegos exemplum.

Vers. 2. Intraverat enim in eam (prouinciam siue regionem, & ditionem Persidis) qvæ (à primaria eius vrbe siue metropoli) dicitvr Persepolis (Græcè; nam Heb. dicitur Ælam siue Elymais, vt patet c. 6. lib. 1. v. 1.) quam Perer. lib. 9. in Daniel. ad illa, *Et sine manu conteretur*, arbitratur fuisse Susan. q. d. Antiochus ingressus est ditionem Persepolis cum exercitu, ipsamque primariam eius vrbem quæ pariter Persepolis siue Elymais dicebatur oppugnare aggressus est, sed à ciuibus ad mœnia concurrentibus repulsus fuit, imò magna suorum clade affectus: *ciues enim recedentem persecuti sunt, ita vt plurimis desideratis fugientis more Babylonem*

se reciperet ait Iosephus lib. 12. cap. 11.

ET TENTAVIT EXPOLIARE TEMPLVM] Dianæ, quod erat illis regionibus augustissimũ ait Plinius lib. 6. c. 26. 27. ita Iosephus, Polybius, & S. Hier. in c. 11. Daniel. v. 36. ex Diodoro: licet Appianus in Syriacis dicat fuisse templum Veneris.

Vers. 3. ET CVM VENISSET CIRCA ECBATANAM (celeberrimam Persidis ciuitatem) RECOGNOVIT (ex nunciis, & litteris ad se missis) QVÆ ERGA NICANOREM, ET TIMOTHEVM (Duces suos) GESTA SVNT] à Iuda Machabæo, quòd scilicet ipse eos prostrauit, cæciderit, & fugarit.

Vers. 4. SE VENTVRVM IEROSOLYMAM ET CONGERIEM SEPVLCHRI IVDÆORVM EAM FACTVRVM] Græcè, quòd eam faceret πολυάνδριον, id est cæmeterium, in quod multorum virorum cadauera congeri solent. q. d. Antiochus iactauit se suorum cladem à Iudæis acceptam vlturum, ac Ierusalem ita funditus euersurum, vt tota vrbs futura sit funerum, & cadauerum Iudaicorum sepulchrum.

Vers. 5. DEVS ISRAEL PERCVSSIT EVM INSANABILI, ET INVISIBILI PLAGA, scilicet acerbissi-
Vers. 6. mis viscerum doloribus, eò quòd NOVIS CRVCIATIBVS ALIORVM (Machabæorum) TORSERAT VISCERA, vt sequitur, ac grauissima melancholia, & cholera. Addit S. Hier. loco citato ex Diodoro, cum *quibusdam phantasiis, & terroribus versum in amentiam.* Exterius autem percussit eum morbo pediculari, profluuio carnium, fætore intolerabili, vt dicitur vers. 9.

Vers. 7. PRÆCIPIENS ACCELERARI NEGOTIVM (in agitando curru, vt citò perueniret Ierosolymam) CONTIGIT ILLVM IMPETV EVNTEM DE CVRRV CADERE, ET GRAVI CORPORIS COLLISIONE MEMBRA VEXARI] Rem fusiùs probabiliter narrat Gorionides lib. 3. c. 21. *Contigit autem,* inquit, *cum iam veheretur, & comitaretur exercitum suum, vt currus eius transiret contra elephantem quendam, & elephas vociferari inciperet, atque ex barritu eius equi terrerentur, calcitrarent, & subuerterent currum, caderétque Antiochus de curru, & confringerentur omnia ossa eius, siquidem erat homo grauis & crassus.*

Vers. 9. ITA VT DE CORPORE IMPII VERMES (pediculi) SCATVRIRENT.] Hic morbus a Medicis vocatur Phthiriasis, id est morbus pedicularis, quo vermes hi è corpore ebulliunt, illúdque fœdo horrore, & intoleranda prurigine cruciant, & consumunt. Oritur subinde naturaliter ex delicata, dulcique corporis complexione, vel nutritione, aut ex sordibus, & putredine; vti fit in pauperibus, sed sæpè supernaturaliter Deus eum infligit superbis, blasphemis, sacrilegis, ac persecutoribus, & tortoribus fidelium & sanctorum, vti eum inflixit Herodi Ascalonitæ, qui fuit Christi persecutor, & infanticida teste Iosepho lib. 17. c. 8. & eius nepoti Herodi Agrippæ, eò quòd populo sibi acclamanti *vox Dei & non hominis,* applausisset, ac Iacobum Apostolum occidisset, occisurus & Petrum ni Angelus eum

A liberasset Actor. 12. 23. Et Maximiano Imp. acri Christianorum tortori teste Euseb. lib. 8. c. 18. Et Iuliano apostatæ teste Sozomeno lib. 5. c. 8. Et Hunerico Wandalorum regi Arriano, cuius truculentam in Orthodoxos sæuitiam, indéque Dei vindictam, & phthiriasim fusè enarrat Victor Vticensis libris tribus, quos de Wandalica persecutione conscripsit. Item Ioanni Caluino, vtpote Hæresiarchæ in Deum, Christum, & Sanctos blasphemo, vti scribit Bolsecus, nec diffitetur Beza in eius vita, qui & plura, maioráque addit. *Tam variis,* inquit, *tum & multiplicibus morbis cruciatum fuisse, vt planè sit incredibile; hemicrania scilicet, hæmorrhoidibus vlcerosis, sanguine excrementitio, quartana, podagra, calculo, & colica.* Ita

Sequitur Superbos vltor à tergo Deus, vt ca-
B nit Tragædus, & sæpè occinit S. Script.

ET CVM NEC IPSE IAM FÆTOREM SVVM Vers. 12.
FERRE POSSET, ITA AIT: IVSTVM EST SVBDITVM ESSE DEO, ET MORTALEM NON PARIA DEO SENTIRE] Morbis hisce excruciatus superbus Antiochus in se rediit, & seipsũ agnouit, quod scilicet stultè se Deum æstimasset, ac Deo vero æquare voluisset, vtpote homo Deo, mortalis immortali, infirmus omnipotenti, temporarius æterno, ideóque Deus percussit eum phthiriasi, vt disceret diceretque cum Iob cap. 17. *Putredini dixi pater meus es, mater mea, & soror mea vermibus.* Et cum Dauide, *Ego autem sum vermis, & non homo, opprobrium hominum, & abiectio plebis* Psal. 21. Et illud alterius sancti: *Vermis vermem quæris.* Sic ostendit Deus se exaudisse Orationem septimi Machabæi martyris,
C cuius hæc ante triennium in cruciatibus vltima fuit vox c. 7. v. 37. *inuocans Deum maturius genti nostræ propitium fieri, téque cum tormentis, & verberibus confiteri, quod ipse est Deus solus.* Martyrium enim Machabæorum contigit anno Græcorum 145. Antiochi nono; mors verò eiusdem contigit anno Græcorum 149. vt dictum est lib. 1. c. 6. v. 16. qui fuit Antiochi decimustertius, & vltimus.

ORABAT AVTEM HIC SCELESTVS DOMI- Vers. 13.
NVM A QVO NON ESSET MISERICORDIAM CONSECVTVRVS] Quia hæc eius confessio, pœnitentia, & oratio fuit tormentis coacta, & extorta, nec ex amore, sed ex seruili timore procedebat. Tantùm enim orabat Deum ad hoc, vt cruciatibus ab eo immissis liberaretur, non autem eo fine, vt vitam mutaret,
D Deóque verè, & sincerè seruiret. Similis fuit pœnitentia Pharaonis sentientis plagas à Mose inflictas Exodi 10. 16. & Saulis 1. Reg. 15. 24. & 30. & Achab regis Israël 3. Reg. 21. 29. & Nabuchodonosor Daniel 4. 31. licet de vltimo hoc dubitare liceat. Rursum esto Antiochum sincerè pœnituisset, & actum veræ contritionis ex amore Dei elicuisset, itaque animam suam saluasset; tamẽ misericordiam, quam petebat, puta liberationem à cruciatibus non fuisset consecutus. Iam enim fixum, decretúmq; erat Deo ipsum ob immania scelera hisce cruciatibus vsque ad mortẽ punire:

Vers. 15. Simili modo Esaû licet pœniteos, patris benedictionem, & ius primogenituræ deperditum recuperare non potuit, nam vt dicitur Hebr. 12. 17. *postea cupiens hæreditare benedictionem reprobatus est, non enim inuenit pœnitentiæ locum, quanquam cum lachrymis inquisisset eam.*

ÆQVALES NVNC ATHENIENSIBVS FACTVRVM POLLICETVR] nimirum *αὐτόνομους* ait Iosephus, id est suis legibus, propriísque institutis liberè viuentes, vt faciebant Atheniones, licet iam Antiocho, & Antiochenis subiecti. Hoc enim summè optare Iudæos sciebat Antiochus.

Vers. 17. SVPER HÆC ET IVDÆVM SE FVTVRVM, ET OMNEM LOCVM TERRÆ PERAMBVLATVRVM, ET PRÆDICATVRVM DEI POTESTATEM] Dixit hæc Antiochus fictè, & simulatè, quia coactus Dei flagellis: quare si ea subduxisset Deus, ipse ad ingenium rediisset iuxta illud vulgi:

Dæmon languebat, monachus tunc esse volebat.
Ast vbi conualuit, mansit vt antè fuit.

Illudere ergo voluit impius Deo, sed ab eo illusus fuit. Non enim intendebat illa præstare quæ hîc dicit & promittit.

Vers. 18. SED NON CESSANTIBVS DOLORIBVS (SVPERVENERAT ENIM IN EVM IVSTVM DEI IVDICIVM.] q. d. Deus iusto suo iudicio planè decreuerat eum ob sacrilegia cruciare vsque ad mortem) DISPERANS (de dolorum leuamine, & sanitate recuperanda æquè ac de Dei gratia, & salute æterna) SCRIPSIT AD IVDÆOS, vt iis viuentibus filium suum vnicum Ant. Eupatorem sibi successorem relinqueret, eique regnum assecuraret. Sciebat enim se illud eripuisse Demetrio Seleuci senioris fratris sui filio, ac proinde Demetrium, qui loco sui obses Romæ detinebatur audita sua morte illico in Asiam aduolaturum, vt regnũ iure sibi debitum occuparet, ac Eupatorem puerum, ad quem non pertinebat ab eo excluderet, vti & factum est, nam Demetrius Eupatorem cum Lysia occidit, & regnum sibi vendicauit. Quocirca Antiochus hisce litteris id impedire volens nihil effecit; sed tam ipse, quàm filius iusto Dei iudicio regnum cum vita perdiderunt.

Vide hîc magnificentiam, magnificámque potentiam Dei nostri, qua tumidum & indomabilem Antiochum, qui videbatur sibi, terræ, mari, & cælo imperare, vno viscerum dolore ita strauit, vt non tantùm sibi, sed & Iudæis, quos planè despexerat supplex fiat. Sic Pharaonem supplicem fecit Mosi, Saulem Samueli, Nabuchodonosorem Danieli.

Vers. 20. MAXIMAS AGIMVS GRATIAS] Græca habent: *Deo ago maximas gratias in cælo spem habens, & ego languidè iacens vestri honoris beneuolè recordatus sum.*

Vers. 23. RESPICIENS AVTEM QVOD ET PATER MEVS &c.] q. d. sicut pater meus Antiochus Magnus rex prudentissimus, & in vos summè beneuolus teste Iosepho lib. 12. c. 3. peregrè proficiscens, declarauit hæredem suum, vt si quid humanitus ei contigisset ille ipsi succederet, sic ego patris exemplum secutus vobis declaro hęredem regni mei meum filium Ant. Eupatorem, peróque vt in eo fouendo, tuendoque vestrum auxilium conferatis.

CONSIDERANS POTENTES QVOSQVE, ET VICINOS TEMPORIBVS INSIDIANTES] vt si videant regem mortuum putent tempus esse opportunum ad regnum occupandum. Notat suum ex fratre Seleuco nepotem Demetrium, cui iure regnum debebatur, vt dixi v. 18. Vers. 25.

MEMORES BENEFICIORVM.] Hic patet fictio, & adulatio Antiochi. Splendidè enim mentitur iactans sua in Iudæos beneficia, cum in eos omne maleficij genus exercuerit. Vers. 26.

SEQVENTEM PROPOSITVM MEVM] vt in vos sit beneuolus, sicut ego deinceps esse propono. Fingit, & simulat beneuolentiam cùm fuerit maleuolus in Iudæos, & hanc patris maleuolentiam in Iudæos secutus fuit filius Eupator. Vers. 27.

ET COMMVNEM (id est comem, familiarem, affabilem, benignum, beneuolum) VOBIS FORE.

PERIGRE IN MONTIBVS] circa Ecbatanam, vt dictum est v. 3. in oppido Tabes ait S. Hier in c. 11. Daniel. ibi ergo in montibus Persidis, & Mediæ mortuus est Antiochus. Licet enim ipse pergeret Babylonem, vt dictum est lib. 1. c. 6. v. 4. tamen cruciatu crescente eò peruenire non potuit; sed in montibus obiit. Hic fuit funestissimus exitus Ant. Epiphanis impij, blasphemi, sacrilegi, athei, & Deorum omnium contemptoris, quo proinde expressus fuit Antichristi typus, & prodromus. Vers. 28.

Porrò cauendus est hic error Iosephi. Ipse enim lib. 14. c. 17. citans Polybium dicentem Antiochum ob hoc periisse, quòd conatus sit Dianæ templum expilare eum redarguit: *voluisse enim tantum*, inquit, *ac non etiam perfecisse sacrilegium, non videtur res digna supplicio.* Erras ô Iosephe, nam omnis virtus æquè ac vitium, indéque meritum, & demeritum in voluntate consistit; actus enim externus in se non est liber, ideóque omnem suam libertatem, ac bonitatem, vel malitiam trahit, & sugit ab interno voluntatis actu bono, vel malo. Bonus autem actus quilibet dignus est laude, & præmio, malus verò vituperio, & supplicio. Verùm si Antiochus periit, quòd voluerit expilare templum Dianæ, multò magis periit, eò quòd reipsa expoliarit templum Dei veri Ierosolymæ, ibique tot, & tantas strages ediderit, quot & quantas hucusque audiuimus.

CAPVT DECIMVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

IVdas Machabæus templum ab Antiocho pollutum expurgat. Inde v. 9. Ant. Epiphani vita functo succedit filius Ant. Eupator, sub quo Ptolemæus Macer iusti tenax, & Iudæorum amicus veneno occiditur. Adhæc v. 14. Gorgias à Iudæis profligatur æquè ac Idumæi, & proditores. Denique v. 24. Machabæus Angelorum ductu prosternit, occiditque Timotheum, Chæream, & Apollonium, Deóque Epinicium concinit.

1. MAchabæus autem, & qui cum eo erant, Domino se protegente, templum
quidem, & ciuitatem, recepit: 2. aras autem, quas alienigenæ per pla-
teas extruxerant, itémque delubra demolitus est. 3. & purgato templo, aliud al-
tare fecerunt: & de ignitis lapidibus igne concepto sacrificia obtulerunt post bien-
nium, & incensum, & lucernas, & panes propositionis posuerunt. 4. Quibus
gestis, rogabant Dominum prostrati in terram ne ampliùs talibus malis inciderent:
sed &, si quando peccassent, vt ab ipso mitiùs corriperentur, & non barbaris ac
blasphemis hominibus traderentur. 5. Qua die autem templum ab alienigenis
pollutum fuerat, contigit eadem die purificationem fieri, vigesima quinta mensis,
qui fuit Casleu. 6. Et cum lætitia diebus octo egerunt in modum tabernaculo-
rum, recordantes quòd ante modicum temporis, diem solemnem tabernaculorum
in montibus & in speluncis more bestiarum egerant. 7. Propter quod thyrsos, & ra-
mos virides, & palmas præferebant ei, qui prosperauit mundari locum suum. 8. Et
decreuerunt communi præcepto & decreto, vniuersæ genti Iudæorum, omnibus
annis agere dies istos. 9. Et Antiochi quidem, qui appellatus est Nobilis, vitæ
excessus ita se habuit. 10. Nunc autem de Eupatore Antiochi impij filio, quæ ge-
sta sunt narrabimus, breuiantes mala, quæ in bellis gesta sunt. 11. Hic enim su-
scepto regno, constituit super negotia regni Lysiam quemdam, Phœnicis & Syriæ
militiæ principem. 12. Nam Ptolemæus, qui dicebatur Macer, iusti tenax erga Iu-
dæos esse constituit, & præcipuè propter iniquitatem quæ facta erat in eos, & pacifi-
cè agere cum eis. 13. Sed ob hoc accusatus ab amicis apud Eupatorem, cùm fre-
quenter proditor audiret, eò quòd Cyprum creditam sibi à Philometore deseruisset,
& ad Antiochum Nobilem translatus etiam ab eo recessisset, veneno vitam finiuit.
14. Gorgias autem, cùm esset dux locorum, assumptis aduenis frequenter Iudæos
debellabat. 15. Iudæi verò, qui tenebant opportunas munitiones, fugatos ab Iero-
solymis suscipiebant, & bellare tentabant. 16. Hi verò qui erant cum Machabæo,
per orationes Dominum rogantes vt esset sibi adiutor, impetum fecerunt in muni-
tiones Idumæorum: 17. multáque vi insistentes, loca obtinuerunt, occurrentes
interemerunt, & omnes simul non minùs viginti millibus trucidauerunt. 18. Qui-
dam autem, cùm confugissent in duas turres valdè munitas, omnem apparatum ad
repugnandum habentes, 19. Machabæus ad eorum expugnationem, relicto Si-
mone, & Iosepho, itémque Zachæo, eisque qui cum ipsis erant satis multis, ipse ad
eas, quæ ampliùs perturgebant, pugnas conuersus est. 20. Hi verò qui cum Simone
erant, cupiditate ducti à quibusdá qui in turribus erant suasi sunt pecunia: & septua-
ginta millibus didrachmis acceptis, dimiserunt quosdam effugere. 21. Cùm autem
Machabæo nuntiatum esset quod factum est, principibus populi congregatis, accu-
sauit, quòd pecunia fratres vendidissent, aduersariis eorum dimissis. 22. Hos igitur
proditores factos interfecit, & confestim duas turres occupauit. 23. Armis autem
ac manibus omnia prosperè agẽdo, in duabus munitionibus plus quàm viginti millia
peremit. 24. Timotheus, qui priùs à Iudæis fuerat superatus, conuocato exercitu
peregrinæ multitudinis: & congregato equitatu Asiano aduenit quasi armis Iu-
dæam capturus. 25. Machabæus autem, & qui cum ipso erant, appropinquante illo,

depreeabantur Dominum, caput terra aspergentes, lumbósque cilieiis præeincti,
26. ad altatis crepidinem prouoluti, vt sibi propitius, inimieis autem eorum esset
inimicus, & aduersariis aduersaretur, sieut lex dieit. 27. Et ita post orationem,
sumptis armis, longiùs de ciuitate procedentes, & proximi hostibus effecti, resederũt.
28. Primo autem solis ortu vtrique commiserunt: isti quidem victoriæ & prosperi-
tatis sponsorem eum virtute Dominum habentes: illi autem ducem belli animum
habebant. 29. Sed, cùm vehemens pugna esset, apparuerunt aduersariis de cælo
viri quinque in equis, frænis aureis decori, ducatum Iudæis præstantes: 30. ex qui-
bus duo Machabæum medium habentes, armis suis circumseptum incolumem con-
seruabant: in aduersarios autem tela & fulmina iaciebant, ex quo & cæcitate confu-
si, & repleti perturbatione cadebant. 31. Interfecti sunt autem viginti millia
quingenti, & equites sexcenti. 32. Timotheus verò confugit in Gazaram præsi-
dium munitum, cui præerat Chæreas. 33. Machabæus autem, & qui cum eo erant,
lætantes obsederunt præsidium diebus quatuor. 34. At hi qui intus erant, loci fir-
mitate confisi, supra modum maledicebant, & sermones nefandos iactabant. 35. Sed
cùm dies quinta illucesceret, viginti iuuenes ex his qui cum Machabæo erant, accen-
si animis propter blasphemiam, viriliter accesserunt ad murum, & feroci animo ince-
dentes ascendebant: 36. sed & alij similiter ascendentes, turres portásque succen-
dere aggressi sunt, atque ipsos maledicos viuos concremare. 37. Per continuum
autem biduum præsidio vastato, Timotheum occultantem se, in quodam repertum
loco peremerunt: & fratrem illius Chæream & Apollophanem occiderunt.
38. Quibus gestis, in hymnis & confessionibus benedicebant Dominum, qui magna
fecit in Israel, & victoriam dedit illis.

PRior pars purgati templi à v. 1. ad 9. ordine temporis collocanda est lib. 1. c. 4. post v. 35. Cætera huius capitis, imò & capitis 11. ac 12. inserenda sunt lib. 1. c. 16. ante v. 18. Purgatio enim templi facta à Iuda, licet hîc post mortem Antiochi Epiphanis narretur; tamen ante eam contigit, nimirum anno Græcorum 148. vt patet lib. 1. c. 4. v. 52. Antiochus verò mortuus est anno 149. Græc. vt dictum est lib. 1. c. 16. v. 16.

Vers. 3. ET DE IGNITIS LAPIDIBVS IGNE CONCEPTO SACRIFICIA OBTVLERVNT] Per ignitos lapides Salianus, & Mariana intelligunt silices, & similes, ex quibus inter se collisis facilè ignis excutitur in subiectum fomitem, exceptúsque accenditur, vti naturaliter quotidie facimus. Verùm Græcè est πυρώσαντες λίθους, id est *ignientes lapides, & ex iis ignem excipientes.* Silices autem collisi non igniuntur, sed scintillas ignis duntaxat emittunt. Quare veriùs videtur precibus Iudæ, & sacerdotum ignem è cælo euocatum igniuisse lapides, indéque sacerdotes ignem accepisse, quo sacrificia cremarentur. Sic enim ante Iudam fecerat Nehemias, & sic statuerat Deus Leuit. 6. 12. vt igne non communi, sed cælesti, & diuino hostiæ cremarentur, atque hac de causa Iudas festum dati, vel potius redditi à Deo ignis instituit, vt audiuimus c. 1. v. 19. & seq. ita Seratius, Sanchez, & alij. Sic & Gorionides lib. 3. c. 13. *Cum*, inquit, *composuissent ligna non inuenerunt ignem sanctum, sed clamauerunt ad Dominum, & exiliit ignis è lapide, qui erat altari suppositus adiicientes ei ligna. Durauit ille ignis ad captiuitatem tertiam*, quæ facta est à Tito, & Vespasiono cùm templum fuit combustum.

POST BIENNIVM] inchoandum non à profanatione templi, vt volunt nonnulli (ab hac A enim fluxerat triennium) sed à principatu Iudæ, vt dixi lib. 1. c. 4. v. 54. ita Serarius, Salianus, & alij. Mirum est nonnullos viros doctos hoc biennium computare à morte Antiochi: nam Antiochus post templi purgationem, & sacrificationem mortuus est, vt dixi in synopsi capitis.

ET CVM LÆTITIA DIEBVS OCTO EGERVNT IN MODVM TABERNACVLORVM] q. d. celebrarunt festum Encæniorum per octo dies eodem ritu, & plausu quo iuxta legem celebrant quotannis festum tabernaculorum die 15. mensis Tisri, idque in gratiarum actionem, eò quòd Deus eos vrbi Ierosolymæ, suísque domibus restituisset, cùm ipsi paulò antè fugientes persecutionem Antiochi in syluis, & montibus delituissent, ibique sibi tuguria, & tabernacula è ramis arborum construxissent. Vers. 6.

PROPTER QVOD THYRSOS, ET RAMOS] Vers. 7. B Thyrsi erant frondes, & virgulta, quibus milites parta victoria se, suásque hastas, & arma vestiebant. Hinc apud Gentiles thyrsus erat hasta aculeata hederis obtecta, quam in Orgiis (sacris) Bacchi quatiebant. vnde Bacchus dictus est thyrsigerus.

HIC (Ant. Eupator filius Epiphanis) &c. Vers. 11. CONSTITVIT SVPER NEGOTIA REGNI (id est constituit suum in regimine Vicarium, & Proregem; siue vt Græca habent, Protarchum) LYSIAM.

NAM PTOLEMÆVS, QVI DICEBATVR MACER] Vers. 12. τὸ *nam* innuit Ptolemæum ante Lysiam negotia regni administrasse. sed per calumniam accusatum de proditione apud Eupatorem gradu suo excidisse. Hic Ptolemæus videtur esse ille idem, qui c. 8. 8. vocatur Dux Cælesyriæ, & Phœnicis, misitque Nicanorem contra Iudam, & Iudæos; sed mox videns eorum innocentiam, Deúmque pro eis pugnare

cœpit Iudæis fauere, & patrocinari; ideóque accusatus fuit apud Eupatorem quasi proditor, quòd ab eo ad Iudæos defecisse videretur, eò quòd eorum causam tueretur.

Verſ. 13. VENENO VITAM FINIVIT.] In quibusdam Græcis additur Ptolemæum præ infirmitate animi vltrò ad venenum confugisse, spontéque illud hausisse, eò quòd calumniam,& infamiam proditionis sibi impactam audite, & sustinere non posset. Non enim firmi magníque, sed infirmi, pusillique est animi frangi hominum dicteriis, ideóque se occidere: fortis enim est hæc omnia viriliter sustinere, & magnanimitate virili superare, iuxta illud Martialis:

Fortiter ille facit qui miser esse potest.

Narrat hunc casum Ptolemæi S. Scrip. vt significet Iudæos tanto amico, & patrono orbatos fuisse; ideóque nouis cum Eupatore bellis implicitos fuisse.

Verſ. 14. GORGIAS AVTEM &c. ASSVMPTIS ADVENIS] Aduenas vocat milites ex Thracia, Ægypto, Africa, aliisque exteris regionibus conscriptos. Vnde v. 24. vocantur *exercitus peregrinæ multitudinis.* Indigenæ enim erant Asiatici & Syri.

Verſ. 15. IVDÆI VERÒ QVI TENEBANT OPPORTVNAS MVNITIONES FVGATOS AB IEROSOLYMIS SVSCIPIEBANT, ET BELLARE TENTABANT] q. d. Iudæi aliquot munitiones Gorgiæ, & Antiochianis eripuerunt, in eásque admittebant socios suos Iudæos, qui Ierosolyma è suis sedibus ab hoste pellebantur: ex quibus multi ad Iudam confluentes eius copias augebant, vt audacter Antiochianos inuaderet,& feliciter sterneret, sicut paulò pòst viginti millia eorundem prostrauit. ita Sanchez.

Verùm pro *Iudæi* legendum videtur *Idumæi*, vti legunt Codices græci: Idumæorum enim munitiones hæ vocantur v. seq. vult enim significare duos Iudæorum hostes, Gorgiam scilicet, & Idumæos. Sensus ergo est q. d. Idumæi perpetui Iudæorum inimici occuparunt aliquot Iudæorum munitiones, in quas suscipiebant Iudæorum apostatas, & transfugas: nimirum eos, qui à Ierosolymis ob apostasiam, & scelera ad se profugiebant, atque cum iis *bellare*, & bellum Ierosolymæ, & Iudæis inferre *tentabant*. Sed Iudas Deo inuocato in has Idumæorum munitiones armata manu irrupit, & viginti millia interemit, vt sequitur. ita Serarius, Salianus, & alij.

Verſ. 17. VIGINTI MILLIBVS] Græcus habet *nouem millia.*

Verſ. 19. IOSEPHO.] Hic est Iosephus Iudæ, Ionathæ, & Simonis frater, de quo c. 8. 22.

Verſ. 20. HI VERÒ QVI CVM SIMONA ERANT CVPIDITATE (auaritia) DVCTI &c. 70. MILLIBVS DIDRACHMIS (argenti, quæ si Atticæ fuerunt, faciunt aureos 5833. sin Hebraicæ, duplo plus) ACCEPTIS DIMISERVNT QVOSDAM (hostium in turribus conclusorum) EFFVGERE.

Verſ. 21. CVM AVTEM MACHABÆO NVNCIATVM ESSET &c. ACCVSAVIT, QVÒD PECVNIA FRATRES VENDIDISSENT ADVERSARIIS EORVM DIMISSIS] Salutem enim ciuium prodit qui hostes eorum captos vel iam iam capiendos dimittit: dimissi enim rursum ciues inuadent, spoliabunt, & occident, præsertim vt lytrum, quod pro se soluerunt recuperent.

Verſ. 28. PRIMÒ AVTEM SOLIS ORTV VTRIQVE COMMISERVNT (prælium) ISTI (qui erant cum Iuda) QVIDEM VICTORIÆ, ET PROSPERITATIS SPONSOREM CVM VIRTVTE DOMINVM HABENTES] Deus enim Iudæ cum suis oranti indebat certam victoriæ spem: quam augebat virtus, id est probitas, fortitudo, & generositas Iudæ & sociorum, qui parati erāt pro Dei lege, & cultu dimicare vsque ad mortem, statuerántque non nisi victores è prælio discedere; sed vel vincere vel occumbere. Græcè est, *sponsorem victoriæ, & prosperitatis cum virtute habentes refugium ad Dominum:* hæc enim duo, scilicet Dei inuocatio, & propria virtus, generosúsque animi ad pugnam, aliámue rem perficiendam conatus sunt efficacissima remedia, quæ quasi spondent certam victoriam, & felicem Dei euentum.

ILLI (Timotheani Iudæorum hostes) AVTEM DVCEM BELLI ANIMVM (Græcè θυμὸν id est animositatem, iram, superbiam (HABEBANT] quia numero suorum militum præfisi despiciebant pauitatem Iudæorum, putabántque se eos vt bolum panis deuoraturos; sed Deus strauit eorum animositatem & superbiam, ostenditque victoriam non à numero; sed à fauore Dei pendere, ac dari.

APPARVERVNT ADVERSARIIS VIRI QVINQVE IN EQVIS, FRÆNIS AVREIS DECORI DVCATVM IVDÆIS PRÆSTANTES. Verſ. 29.

EX QVIBVS DVO MACHABÆVM MEDIVM HABENTES ARMIS SVIS CIRCVMSEPTVM INCOLVMEM CONSERVABANT: IN ADVERSARIOS AVTEM TELA, AT FVLMINA IACIEBANT: EX QVO ET CÆCITATE CONFVSI, ET REPLETI PERTVRBATIONE CADEBANT] Erant hi quinque Angeli pro Iuda, & populo fideli iussu Dei dimicantes. Sic Angeli pugnarunt pro Theodosio contra Eugenium dum militum eius tela in ipsosmet iacientes retorserunt, teste Theodoreto lib. 5. c. 24. Sic pro S. Wenceslao, vt habet eius vita, duellatore cum Radislao Duce Curimeose pugnauit Angelus, Ducémque perculit vt prostratus veniam, vitámque peteret. Sic pro Constantino magno certarunt Angeli, qui vt ait Panegyr. 6. *flagrabant verendum nescio quid vmbone corusco, & cælestium armorum lux terribilis ardebat. Tales enim venerant, vt tui crederentur. Hæc ipsorum sermocinatio, hoc inter audientes ferebant, Constantinum petimus, Constantino imus auxilio.* plura exempla recenset Serarius hic pag. 676. Verſ. 30.

TIMOTHEVS VERÒ CONFVGIT IN GAZARAM] Gorionides censet esse *Gazam*, sed alij cum Serario hæc duo distinguunt: vide hic assiduas Iudæ victorias illi à Deo concessas præsertim quibus occidit 20. millia Timotheanorum, sicut paulò antè occiderat viginti millia Idumæorum, ac tandem ipsum Timotheum cum Chærea, & Apollophane interemit. Verſ. 32.

VIGINTI IVVENES ACCENSI ANIMIS OB BLASPHEMIAM] Vide hîc quid efficiat iuue- Verſ. 35.

num animus , & ardor. vide rursum quàm A stultum, & periculosum sit hostium animos, & iras subsannando, & blasphemando irritare, & accendere.

Sic Alexander magnus, vti narrat Curtius sub finem lib. 7. obsidens petram abscissam, & abruptam, quam Arimazes Sogdianus cum triginta millibus armatorum insidebat, petensque vt se dederet ab eo irrisus fuit, rogatusque volarétne posset? quo scommate ictus Alexander: ostendam inquit proxima nocte Macedones etiam volare: quare trecentos iuuenes maximis præmiis, & promissis accendit, vt à tergo per loca inaccessa noctu in petram scanderent cùm ipse à fronte, qua via patebat petram inuaderet. Iuuenes accensi in petram maximis laboribus penetrarunt memores istius dicti Alexandri, *Nihil tam altè natura constituit, quo virtus non possit eniti.* Quare perculsus Arimazes se cum propinquis Alexandro dedidit, qui omnes verberibus affectos sub ipsis radicibus petræ crucibus iussit affigi.

In quodam repertum loco] Græcè *lacu.* Vers. 37.

CAPVT VNDECIMVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Iudas, & Iudæi Duce Angelo sternunt ingentem Lysiæ exercitum. Quare Lysias cum eis pacem init. Hinc v. 16. & seq. recensentur tam Lysiæ, quàm Antiochi Eupatoris æquè ac Romanorum litteræ ad Iudæos hac de re datæ.

1. Sed paruo pòst tempore, Lysias procurator regis, & propinquus, ac negotiorum præpositus, grauiter ferens de his quæ acciderant, 2. congregatis octoginta millibus, & equitatu vniuerso, veniebat aduersus Iudæos, existimans se ciuitatem quidem captam Gentibus habitaculum facturum, 3. templum verò in pecuniæ quæstum, sicut cetera delubra Gentium, habiturum, & per singulos annos venale sacerdotium: 4. nusquam recogitans Dei potestatem, sed mente effrænatus, in multitudine peditum, & in millibus equitum, & in octoginta elepantis confidebat, 5. Ingressus autem Iudæam, & appropians Bethsuræ, quæ erat in angusto loco, ab Ierosolyma interuallo quinque stadiorum, illud præsidium expugnabat. 6. Vt autem Machabæus, & qui cum eo erant, cognouerunt expugnari præsidia, cum fletu & lacrymis rogabant Dominum, & omnis turba simul, vt bonum angelum mitteret ad salutem Israel. 7. Et ipse primus Machabæus, sumptis armis, ceteros adhortatus est simul secum periculum subire, & ferre auxilium fratribus suis. 8. Cumque pariter prompto animo procederent, Ierosolymis apparuit præcedens eos eques in veste candida, armis aureis hastam vibrans. 9. Tunc omnes simul benedixerunt misericordem Dominum, & conualuerunt animis: non solum homines, sed & bestias ferocissimas, & muros ferreos parati penetrare. 10. Ibant igitur prompti, de cælo habentes adiutorem, & miserantem super eos Dominum. 11. Leonum autem more impetu irruentes in hostes, prostrauerunt ex eis vndecim millia peditum, & equitum mille sexcentos: 12. vniuersos autem in fugam verterunt, plures autem ex eis vulnerati nudi euaserunt. Sed & ipse Lysias turpiter fugiens euasit. 13. Et quia non insensatus erat, secum ipse reputans, factam erga se diminutionem, & intelligens inuictos esse Hebræos, omnipotentis Dei auxilio innitentes, misit ad eos: 14. promisitque se consensurum omnibus quæ iusta sunt, & regem compulsurum amicum fieri. 15. Annuit autem Machabæus precibus Lysiæ, in omnibus vtilitati consulens: & quæcunque Machabæus scripsit Lysiæ de Iudæis, ea rex concessit. 16. Nam erant scriptæ Iudæis epistolæ a Lysia quidem hunc modum continentes:

Lysias populo Iudæorum salutem. 17. Ioannes & Abesalom, qui missi fuerant à vobis, tradentes scripta, postulabant vt ea, quæ per illos significabantur, implerem. 18 Quæcumque igitur regi potuerunt perferri, exposui: & quæ res permittebat, concessit. 19. Si igitur in negotiis fidem conseruaueritis, & deinceps bonorum vobis causa esse tentabo. 20. De ceteris autem per singula verbo mandaui, & istis, & his qui à me missi sunt, colloqui vobiscum. 21. Benè valete. Anno centesimo quadragesimo octauo, mensis Dioscori die vigesima & quarta.

22. Regis autem epistola ista continebat: Rex Antiochus Lysiæ fratri salutem.

23. Patre nostro inter deos translato, nos volentes eos, qui sunt in regno nostro, sine tumultu agere, & rebus suis adhibere diligentiam, 24. audiuimus Iudæos non consensisse patri meo vt transferrentur ad ritum Græcorum, sed tenere velle suum institutum, ac propterea postulare à nobis concedi sibi legitima sua. 25. Volentes igitur hanc quoque gentem quietam esse, statuentes iudicauimus, templum restitui illis, vt agerent secundùm suorum maiorum consuetudinem. 26. Benè igitur feceris, si miseris ad eos, & dexteram dederis: vt cognita nostra voluntate, bono animo sint & vtilitatibus propriis deseruiant.

27. Ad Iudæos verò regis epistola talis erat:

Rex Antiochus senatui Iudæorum, & ceteris Iudæis salutem. 28. Si valetis, sic estis vt volumus: sed & ipsi benè valemus. 29. Adiit nos Menelaus, dicens velle vos descendere ad vestros, qui sunt apud nos. 30. His igitur, qui commeant vsque ad diem trigesimum mensis Xanthici, damus dextras securitatis, 31. vt Iudæi vtantur cibis & legibus suis, sicut & prius: & nemo eorum vllo modo molestiam patiatur de his quæ per ignorantiam gesta sunt. 32. Misimus autem & Menelaum, qui vos alloquatur. 33. Valete. Anno centesimo quadragesimo octauo, Xanthici mensis quintadecima die.

34. Miserunt autem etiam Romani epistolam, ita se habentem:

Qvintvs Memmius & Titus Manilius, legati Romanorum, populo Iudæorum salutem. 35. De his, quæ Lysias cognatus regis concessit vobis, & nos concessimus. 36. De quibus autem ad regem iudicauit referendum, confestim aliquem mittite, diligentiùs inter vos conferentes, vt decernamus, sicut congruit vobis: nos enim Antiochiam accedimus. 37. Ideoque festinate rescribere, vt nos quoque sciamus cuius estis voluntatis. 38. Benè valete. Anno centesimo quadragesimo octauo, quintadecima die mensis Xanthici.

Vers. 1. Lysias procvrator regis (Ant. Eupatoris, qui patri Ant. Epiphani iam mortuo puer successerat, & à Lysia educabatur, tegebaturque) et propinqvvs] id est consanguineus siue *cognatus*, vt dicitur v. 35. Lysias audiens à Iuda cæsa esse castra, tam Gorgiæ, quàm Timothei nouum conscripsit exercitum 80. millium peditum cum equitatu vniuerso & 80. elephantis quibus se Iudæos, & Iudæam denotaturum sperabat. Sed Iudas Deum inuocans Angelum impetrauit, quo duce tota Lysiæ castra cæcidit.

Vers. 3. Templvm verò in pecvniæ qvæstvm] Destinabat Lysias magnum vectigal templo imponere, ac dona templo oblata, vel tota vel magna ex parte fisco regio addicere, & in suos vsus conuertere, vti delubris Gentilium à tyrannis fieri solet. Hæc autem, & plurima, & pretiosissima erant. Templum enim erat opulentissimum.

Venale sacerdotivm] sc scilicet Pontificatum quotannis magno pretio Iudæis venditurum.

Vers. 6. Cvm fletv et lachrymis rogabant Dominvm &c. vt bonvm Angelvm mitteret ad salvtem Israel.] Vti miserat Mosi, Gedeoni, Manue. Hoc enim Mosi promiserat Exodi. 23.20. dicens: *Ecce ego mitto Angelum meum, qui præcedat te, & custodiat*: vide ibi dicta: ibi enim omnes Angelorum visiones, & opitulationes Hebræis præstitas recensui.

Vers. 8. Apparvit præcedens eos eqves in veste candida, armis avreis hastam vibrans] Fuit hic S. Michael Israelis protector, aut certè Angelus inferioris ordinis à Michaele missus ad Iudæorum auxilium, vt quasi dux castra præiret, ac Iudæ, & Iudæis animos adderet, hostes verò metu & formidine percelleret, vti reipsa fecit. Hic præcessit specie equitis cataphracti aureis armis hastam vibrans vestitus candidis. Candor enim Angelorum puritatem, splendorem, lætitiam, immortalitatem, victoriam, & gloriam significat, vt dixi Ecclesiastæ 9.8. ad illa: *Omni tempore sint vestimenta tua candida.*

Vers. 9. Convalvervnt animis, ingentes, validosque sumpsere animos videntes Angelum armatum quasi Ducem suum præire. Sciebant enim Angelum esse inuincibilem, & ab Angelo solo tota castra hostium posse prosterni, vti ab eo prostrata fuerunt 185. millia militum Sennacherib sub Ezechia. Quare ductu Angeli certi de victoria animosè processerunt ad prælium non solvm homines, sed et bestias ferocissimas (elephantes) et mvros ferreos parati penetrare] Angelo enim nil est impenetrabile, nil inuincibile, nil impossibile; imò nil arduum, & difficile. Angelus ergo hos animos, & ardores Iudæ, & Iudæis iniecit, quibus ipsi accensi castra Lysiæ numerosissima, & fortissima illicò vt paleas disiecerunt, & dissiparunt. Nil enim est tam arduum, quod militum ardor non perfringat. Quocirca Vegetius docet Duces debere vel maximè hos ardores in militibus excitare, & accendere; inde enim certa existit spes, omenque victoriæ. Additque Duci solerter inuestigandum esse quid de prælij successu sentiant milites pugnaturi, vt si felicem fore augurentur, pugnet. si infelicem, cesset à pugna. Audi Vegetium lib. 3. c. 12. *Ipsa die qua certaturi sunt milites, quid sentiant, diligenter conuenit explorare. Nam fiducia vel formido ex*

vultu, verbis, incessu, motusque cernitur. Nec confidat, si tyro prælium cupit. inexpertis enim dulcis est pugna. & noueris te oportere differre si exercitati bellatores metuerint dimicare. Monitis tamen & oratione ducis exercitus virtus crescit & animus: præcipuè si futuri certaminis talem acceperint rationem, qua sperent se facile ad victoriam peruenturos. Tunc inimicorum ignauia, vel error ostendendus est: vel si ante à nobis superati sunt commemorandum. Dicendum etiam, quibus militum mentes in odium aduersariorum, ira & indignatione moueantur. A

Vers. 11. Leonum autem more impetu irruentes in hostis prostrauerunt ex eis vndecim millia, et equitum 1600.] Prælium hoc aliud & diuersum est ab eo, quod narratum est lib. 1. c. 4. vnde ibidem alius cæsorum numerus recensetur. Leones enim sunt impauidi & terribiles: vnde teste Plinio clausis oculis in venabula, enses, & hastas irruunt, omniaque disiiciunt, & rumpunt. Tales fuere hic Iudas, & Iudæi iuxta illud Iacobi vaticinium Genes. 49. 9. *Catulus Leonis Iuda: ad prædam fili mi ascendisti: requiescens accubuisti vt leo, & quasi leæna quis suscitabit eum?* Licet enim Iudas non esset de tribu Iuda, cui à patre Iacobo hoc oraculum datum est, sed ex tribu Leui; tamen ipse loco Iudæ erat Dux omnium Iudæorum, ad quos hoc oraculum pertinet. B

Tropol. Cùm te inuadit Lysias, id est Diabolus, suggeritque motus iræ, superbiæ, libidinis &c. resiste & occurre illi, vt leo, statimque eum fugabis. Diabolus enim coram animosis, & resolutis est pauidus vt formica; timidis verò & hæsitatoribus terribilis est leo. C Vnde S. Greg. lib. 4. mor. c. 17. illud Iob. 4. *Tigris periit eo quod non haberet prædam*, explicans iuxta Septuag. qui pro *Tigris* vertunt *Myrmicoleon*, id est formica leo, *quod*, inquit, *est animal aduersum formicas, easque frumenta gestantes interficit interfectasque consumit*, hoc ipsum mysticè applicās Diabolo: *Rectè*, inquit, *myrmicoleon, id est leo & formica dicitur: formicis enim, vt diximus, leo est; volatilibus formica: quia nimirum antiquus hostis sicut contra consentientes fortis est, ita contra resistentes debilis. Si enim eius suggestionibus assensus præbetur, quasi leo tolerari nequaquam potest: si autem resistitur, quasi formica atteritur. Aliis ergo leo est, aliis formica: quia crudelitatem illius carnales mentes vix tolerant, spirituales verò infirmitatem illius pede virtutis calcant.*

Vers. 13. Et quia non insensatus erat] sed sensatus & prudens Lysias hinc facilè ex tanta clade suorum cognouit Deum per Angelum pro Iudæis pugnare, ideoque eos esse insuperabiles. Quocirca ab eis pacem petiit, & obtinuit.

Vers. 19. Si fidem (id est fidelitatem tum huius fœderis, tum subiectionis quam regibus Antiochis quasi regibus Asiæ, & Syriæ promisistis, & alias præstitistis) conseruaueritis, et deinceps bonorum vobis causa esse tentabo] id est ego pariter vestris commodis studebo, vobisque multa bona, & beneficia meâ commendatione apud regem Eupatorem procurabo.

De cæteris autem (articulis à vobis propositis) per singula verbo mandaui, Vers. 20. et istis (scilicet Ioanni, & Abesalomo à vobis missis) et his qui à me missi sunt (id est meis legatis, quos cum vestris ad vos mitto) colloqui vobiscum] vt vobiscum de singulis transigant, & per omnia satisfaciant.

Anno 148.] Dices hoc anno 148. Græcorum viuebat, & regnabat adhuc Ant. Epiphanes; quomodo ergo hæ litteræ ab Ant. Eupatore eius filio, quasi iam post mortem patris regnante datæ scribuntur? mortuus est enim Epiphanes anno 149. Græcorum, vt dictum est lib. 1. c. 6. 16. Vers. 21.

Resp. annos Græc. dupliciter computari; primò ab anno duodecimo post mortem Alexandri magni, idque à mense Martio, quia illo anno, qui fuit conditæ Rumæ 442. & Olympiadis 117. teste Euseb. Ptolem. S. Hier. Iosepho, Dione, Appiano, & aliis, illoque mense Martio Seleucus victo Antigono minoris Asiæ rege totius Asiæ sibi diadema imposuit.

Hoc computu annos Græcorum, siue Seleucidarum numerant Iudæi, ideoque liber primus Machabæorum eodem vsus est æquè ac Ægyptii, eaque de causa hi anni Græcorum vocantur, nunc *Iudaici*, nunc *Macedonici*, nunc *Alexandrini*.

Secundò anni Græcorum sesquianno tardius inchoantur, fortè quòd eo tempore Seleucus ex Asia minore triumphatos redierit in Asiam maiorem siue Syriam. vnde hic annorum computus vocatur *Syriacus*, *Chaldaicus*, *Antiochenus*. Hoc ergo secundo computu incipiunt hi anni anno 13. à morte Alexandri mense septimo Tisri, qui nostro Septembri respondet, id est sesquianno serius quàm priores Iudaici siue Alexādrini. Hoc computu vtitur liber secundus Machab. Vnde hoc annum 149. Græc. quo lib. 1. c. 6. 16. dicitur obiisse Antiochus vocat 148. Græc. quia annus, qui computu Iudaico, & Alexandrino erat 149. idem ille computu Antiocheno, siue Chaldaico erat 148 ita Salianus, Serarius, & alii. Aliter respondet Scaliger scilicet fuisse annum 148. si annum inchoes à Nisan, id est Martio: rursum eundem annum fuisse 149. Græc. si annum inchoes à Tisri, id est Septembri.

D Mensis Dioscori] Græcè Διὸς Κορινθίου, id est Iouis Corinthij. Hic mensis inter ordinarios Græcorum menses non reperitur. vnde Scaliger, & Salianus putant eum fuisse embolimæum, siue intercalarem. Verùm id rectè confutat Serarius, qui censet *Dioscorum* esse Dystrum, qui respondet nostro Martio, quo solent reges ad bella procedere.

Rex Antiochus Lysiæ fratri salutem] Lysias erat tutor regis: mirum ergo quòd rex, qui vt ait Appian. puer nouennis erat eum non vocat patrem potiùs, quàm fratrem. sed id studio fecit rex, vel potiùs regis scriba, vt apud Iudæos regis pueritiam dissimularet, ne ob eam ab ipsis despiceretur. quasi ergo iam grandior, & maturior Lysiam Vers. 22.

vocat fratrem, non patrem. Adde Lysiam non vocat patrem, quia mox Ant. Epiphanem vocat patrem suum. vnde subdit:

Vers. 23. PATRE NOSTRO INTER DEOS (Gorionides *inter Angelos*) TRANSLATO] Fingebant Gentiles regum adulatores, eos post mortem in Deorum numerum referri. Hinc in funere regum, & Imperatorū fiebat eorum Apotheosis, siue inter Deos relatio, quæ quibus cæremoniis apud Romanos fieret eleganter describit Herodian. initio lib. 4. vbi inter alia, ait, aquilam ex rogo euolare fultam, quæ animam Cæsaris in cælum ad Deos veheret. Verùm impius Ant. Epiphanes ob sua scelera, & sacrilegia inter Deos non cæli, sed inferni, puta, inter dæmones translatus est.

Vers. 24. IVDÆOS &c. POSTVLARE A NOBIS CONCEDI SIBI LEGITIMA SVA] vt scilicet eis liceat B viuere suis legibus, & ritibus in sua fide, & cultu vnius Dei, ne cogantur more gentium viuere, & colere earundem Deos, & idola.

Vers. 25. IVDICAVIMVS TEMPLVM RESTITVI ILLIS] Iam Iudas, & Iudæi armis recuperarant templum, illudque expurgarant. Rex tamen illud sibi hic arrogat, vt suam in Iudæos potestatem æquè ac liberalitatē ostendat, cum reuera templum iis non restituat, sed restitutionem iam factam probet, & confirmet.

Vers. 26. DEXTERAM DEDERIS] id est, si data Iudæis dextera (hic enim est ritus ineundi fœderis) cum eis fœdus sanxeris. Porrò aliud est hoc fœdus ab eo, quod cum iisdem Iudæis init Lysias, & Antiochus c. 13. v. 23. & seq. & lib. 1. c. 6. vbi occasione Philippi rebellantis, & Antiochiam occupāris, vt eum debellet Lysias nomine regis pacem à Iudæis petiit, & obtinuit. Vnde colligas hoc fœdus non diu du- C rasse, sed mox renouato bello ruptum fuisse, vt patebit cap. seq.

Sic Turca cum Christianis facilè init pacem, dum vrgetur bello Persico, alioue simili, at eo sopito facilè occasionem pacis rumpendæ in-

Vers. 29. uenit, si bellum sibi pace vtilius arbitretur.

ADIIT NOS MENELAVS (non ille Pseudopontifex, & Iudæorum proditor, de quo c. 4. v. 34. & seq. vt volunt nonnulli, sed alius Iudæorum ad regem, & Lysiam legatus. ita Salianus, & alij) DICENS VELLE VOS DESCENDERE AD VESTROS QVI SVNT APVD NOS] vt A scilicet visiteris Iudæos vestros cognatos, & amicos, qui apud me in Syria degunt.

HIS IGITVR QVI COMMEANT VSQVE AD Vers. 30. DIEM 30. MENSIS XANTICI (qui Dystrium proximè sequitur, & respondet nostro Aprili) DAMVS DEXTRAS SECVRITATIS] Dat ergo rex Iudæis 15. dies securitatis (nam die 15. eiusdem Xantici scriptæ sunt hæ regis literæ, vt patet v. 33.) quibus liberè in Syriam descendant; quia necdum pax inter eum, & Iudæos erat conclusa; sed dea per legatos cum Iudæis quouis tempore in Syriam commeare.

NEMO EORVM VLLO MODO MOLESTIAM Vers. 31. PATI ATVR DE HIS QVÆ PER IGNORANTIAM GESTA SVNT] Ἀμνηστίαν sancit rex eorum, quæ hucusque inter suos, & Iudæos hostiliter gesta fuerant, vt ea quasi per ignorantiam admissa excusata, imò obliterata habeantur.

MISIMVS (id est remisimus) AVTEM ET ME- Vers. 32. NELAVM (à vobis ad me missum) QVI VOS ALLOQVATVR, reseratque ea, quæ mecum tractauit, meaque sensa, & dicta vobis renunciet.

Vers. 34. MISERVNT AVTEM ETIAM ROMANI EPISTOLAM] puta Legati, qui à Romanis ad Antiochum mittebantur, qui illi præciperent vt naues, quas supra numerum à Senatu Romano præscriptum habebat, succenderet, & elephantes interficeret, vt Romanis noui belli metum, vel suspicionem adimeret, vti narrat Appianus, & ex eo Sigonius ad annum vrbis 591. Hi ergo Romanorum legati miserunt pariter ad Iudæos Epistolam, qua significabant vt si quas alias iustas pacis cum Antiocho conditiones cuperent eas ad se perscriberent: se enim curaturos vt Antiochus eis subscribat. Romani enim, vt rectè obseruat Salian*, facilè supplicibus omnibus iniustè vexatis aderant. quæ fuit prima origo potentiæ ipsorum, & incrementi in Sicilia, in Hispania, in Græcia, in Asia, in Africa, & vbique gentium, vt hactenus Romanæ historiæ decursus ostendit. Cùm ergo Iudæi ad Romanorum legatos, qui per id tempus in Syria erant se contulissent, & fortasse iam tum amicitiam eorum, ac societatem ambire se ostendissent, petierunt, vt quæ à Lysia concedebantur, confirmarent, aliaque nonnulla in suæ gentis gratiam cum Rege transigerent.

CAPVT DVODECIMVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

DVces Antiochi Eupatoris non obstante pace Iudæos exagitant; Ioppenses ducentos in mare mergunt; Iamnienses similia destinant, sed Iudas vtrosque trucidat, & succendit, Arabes superat, Timotheum profligat, vrbes Casphin, & Ephron expugnat, Gorgiam fugat, ac tandem v. 39. pro suis, qui in acie ceciderant curat sacrificari offerendo duodecim millia drachmarum.

1. HIs factis pactionibus, Lysias pergebat ad regem, Iudæi autem agriculturæ operam dabāt. 2. Sed hi qui resederant, Timotheus, & Apollonius Gennæi

filius, sed & Hieronymus, & Demophon super hos, & Nicanor Cypriarches, non sinebant eos in silentio agere, & quiete. 3. Ioppitæ verò tale quoddam flagitium perpetrarunt: rogauerunt Iudæos, cum quibus habitabant, ascendere scaphas quas parauerant, cum vxoribus & filiis, quasi nullis inimicitiis inter eos subiacentibus. 4. Secundùm commune itaque decretum ciuitatis, & ipsis acquiescentibus, pacisque causa nihil suspectum habentibus: cùm in altum processissent, submerserunt non minùs ducentos. 5. Quam crudelitatem Iudas in suæ gentis homines factam vt cognouit, præcepit viris, qui erant cum ipso: & inuocato iusto iudice Deo, 6. venit aduersus interfectores fratrum, & portum quidem noctu succendit, scaphas exussit, eos autem, qui ab igne refugerant, gladio peremit. 7. Et cùm hæc ita egisset, discessit quasi iterùm reuersurus, & vniuersos Ioppitas eradicaturus. 8. Sed cùm cognouisset & eos, qui erant Iamniæ, velle pari modo facere habitantibus secum Iudæis, 9. Iamnitis quoque nocte superuenit, & portum cum nauibus succendit: ita vt lumen ignis appareret Ierosolymis à stadiis ducentis quadraginta. 10. Inde cùm iam abiissent nouem stadiis, & iter facerent ad Timotheum, commiserunt cum eo Arabes, quinque millia viri, & equites quingenti. 11. Cùmque pugna valida fieret, & auxilio Dei prosperè cessisset, residui Arabes victi, petebant à Iuda dextram sibi dari, promittentes se pascua daturos, & in ceteris profuturos. 12. Iudas autem, arbitratus verè in multis eos vtiles, promisit pacem: dextrisque acceptis, discessere ad tabernacula sua. 13. Aggressus est autem & ciuitatem quamdam firmam, pontibus murisque circumseptam, quæ à turbis habitabatur Gentium promiscuarum, cui nomen Casphin. 14. Hi verò qui intus erant, confidentes in stabilitate murorum, & apparatu alimoniarum, remissiùs agebant, maledictis lacessentes Iudam, & blasphemantes, ac loquentes quæ fas non est. 15 Machabæus autem, inuocato magno mundi Principe, qui sine arietibus & machinis temporibus Iesu præcipitauit Iericho, irruit ferociter muris: 16. & capta ciuitate per Domini voluntatem, innumerabiles cædes fecit: ita vt adiacens stagnum stadiorum duorum latitudinis, sanguine interfectorum fluere videretur. 17. Inde discesserunt stadia septingenta quinquaginta, & venerunt in Characa ad eos, qui dicuntur Tubianæi, Iudæos: 18. & Timotheum quidem in illis locis non comprehenderunt, nulloque negotio perfecto regressus est, relicto in quodam loco firmissimo præsidio. 19. Dositheus autem & Sosipater, qui erant duces cum Machabæo, peremerunt à Timotheo relictos in præsidio, decem millia viros. 20. At Machabæus, ordinatis circum se sex millibus, & constitutis per cohortes, aduersus Timotheum processit habentem secum centum viginti millia peditum, equitúmque duo millia quingentos. 21. Cognito autem Iudæ aduentu, Timotheus præmisit mulieres, & filios, & reliquum apparatum, in præsidium, quod Carnion dicitur: erat enim inexpugnabile, & accessu difficile propter locorum angustias. 22. Cùmque cohors Iudæ prima apparuisset, timor hostibus incussus est, ex præsentia Dei, qui vniuersa conspicit, & in fugam versi sunt alius ab alio, ita vt magis à suis deiicerentur, & gladiorum suorum ictibus debilitarentur. 23. Iudas autem vehementer instabat puniens profanos, & prostrauit ex eis triginta millia virorum. 24. Ipse verò Timotheus incidit in partes Dosithei & Sosipatris: & multis precibus postulabat vt viuus dimitteretur, eò quòd multorum ex Iudæis parentes haberet, ac fratres, quos morte eius decipi eueniret. 25. Et cùm fidem dedisset restiturum se eos secundùm constitutum, illæsum eum dimiserunt propter fratrum salutem. 26. Iudas autem egressus est ad Carnion, interfectis vigintiquinque millibus. 27. Post horum fugam, & necem, mouit exercitum ad Ephron ciuitatem munitam, in qua multitudo diuersarum gentium habitabat: & robusti iuuenes pro muris consistentes fortiter repugnabant: in hac autem machinæ multæ, & telorum erat apparatus. 28. Sed, cùm omnipotentem inuocassent, qui potestate sua vires hostium confringit, ceperunt ciuitatem: & ex eis qui intus erant, vigintiquinque millia prostrauerunt. 29. Inde ad ciuitatem Scytharum abierunt, quæ ab Ierosolymis sexcentis stadiis aberat. 30. Contestantibus autē his, qui apud Scythopolitas erant, Iudæis, quòd benignè ab eis haberetur, etiam temporibus infelicitatis quòd modestè secum egerint: 31. gratias agentes eis, & exhortati etiam de cetero erga genus suum benignos esse, venerunt Ierosolymam die sollemni septimanarum instante. 32. Et post Pentecosten abierunt contra Gotgiam

giam præpositum Idumææ. 33. Exiuit autem cum peditibus tribus millibus, & equitibus quadringentis. 34. Quibus congressis, contigit paucos ruere Iudæorum. 35. Dositheus verò quidam de Bacenoris eques, vir fortis, Gorgiam tenebat: &, cùm vellet illum capere viuum, eques quidam de Thracibus irruit in eum, humerúmque eius amputauit: atque ita Gorgias effugit in Maresa. 36. At illis, qui cum Esdrin erant, diutiùs pugnantibus & fatigatis, inuocauit Iudas Dominum adiutorem & ducem belli fieri: 37. incipiens voce patria, & cum hymnis clamorem extollens, fugam Gorgiæ militibus incussit. 38. Iudas autem collecto exercitu venit in ciuitatem Odollam: &, cùm septima dies superueniret, secundùm consuetudinem purificati, in eodem loco sabbatum egerunt. 39. Et sequenti die venit cum suis Iudas, vt corpora prostratorum tolleret, & cum parentibus poneret in sepulchris paternis. 40. Inuenerunt autem sub tunicis interfectorum de donariis idolorum, quæ apud Iamniam fuerunt, à quibus lex prohibet Iudæos: omnibus ergo manifestum factum est, ob hanc causam eos corruisse. 41. Omnes itaque benedixerunt iustum iudicium Domini, qui occulta fecerat manifesta. 42. Atque ita ad preces conuersi, rogauerunt, vt id quod factum erat delictum obliuioni traderetur. At verò fortissimus Iudas hortabatur populum conseruare se sine peccato, sub oculis videntes quæ facta sunt pro peccatis eorum qui prostrati sunt. 43. Et facta collatione, duodecim millia drachmas argenti misit Ierosolymam offerri pro peccatis mortuorum sacrificium, benè & religiosè de resurrectione cogitans. (44. nisi enim eos, qui ceciderant, resurrecturos speraret: superfluum videretur & vanum orare pro mortuis) 45. & quia considerabat quòd hi, qui cum pietate dormitionem acceperant, optimam haberent repositam gratiam. 46. Sancta ergo & salubris est cogitatio pro defunctis exorate, vt à peccatis soluantur.

Vers. 1. IVOÆI AVTAM AGRICVLTVRÆ OPERAM OABANT] Addit Gorionides lib. 3. c. 17. pacem, & quietem Iudæorum durasse per octo menses: interea Iuda Machabæum in quosdam perduelles Iudæos animaduertisse: Iudæos, & Macedonas in pluribus Iudææ vrbibus, maximè ad littus maris, simul habitasse, & negotia exercuisse. Sed *Ioppitæ & Iamnienses* ea occasione perfidè vsos, in exitium, & excidium Iudæorum.

Vers. 2. SAD HI QVI RESEOARANT (in Iudæa) TIMOTHAVS, AT APOLLONIVS, SAD ET HIARONVMVS, ET DAMOPHON SVPAR HOS (ita legendum cum Romanis, & Græcis, non *superiores*, vti legunt Dionysius, & Emanuel Sa) ET NICANOR CYPRIARCHES NON SINEBANT EOS IN SILENTIO AGARE, ET QVIETE] Quinque hi duces Antiochi occupabant multas Iudææ vrbes, vt Ioppen, & Iamniam, de quibus v. 3. & seq. ac Iudæos non obstãte pace cum Lysia iam initâ infestare pergebant: tum quia huic rei assueuerant & ad hoc ab Antiocho collocati iam pridem erant in Iudæa, vt eam vel attererent, vel tutam sibi subiicerent, ideóque semper Iudæis fuere infensi, & infesti; tum quia ex prædis Iudæorum viuebant. Denique miles pacem non amat, vtpote qui in bello spoliis, & rapinis se ditet: quare cùm post bellum initur pax, Duces summè laborare debẽt, vt militem contineant, alioúe bello, vel labore occupent, ne in seditionem versus præsertim si stipendia ei plenè non sint persoluta ipsas Ducis regiones expilet, & vastet, aut ad hostem transfugiat, aut nouum sibi principẽ creet, vt in historiis sæpè factum legimus, & hoc æuo reipsa vidimus. Quocirca Vegetius lib. 2. de re milit. 23. docet assiduo labore, vel dimicandi, vel sagittas iaciendi, vel fodien- A di, vel currendi, vel castra muniendi &c. occupandum & exercitandum esse militem, ne murmuret & rebellet, aut prædas agat, aut iners, & imbellis fiat, *atque ab hac exercitatione*, inquit, *exercitus nomen accepit*. Additque: *iuniores quidem & noui milites manè & post meridiem ad omne genus exercebantur armorum. Veteres autem & eruditi sine intermissione semel in die exercebantur in armis. Neque enim longitudo ætatis, aut annorum numerus artem bellicam tradit, sed continua exercitationis meditatio: post quanta volueris stipendia inexercitatus miles semper est tyro.* Causam subiicit. *Nam & velocitas vsu ipso acquiritur corporis, & scientia feriendi hostem, seque protegendi præsertim si gladiis cominus dimicatur. Illud vero maius est, vt seruare ordines discant.* subdit deinde alia militum exercitia. *Ad palum quoque, vel sudes* B *iuniores exercere percommodum est, cùm latera vel pedes, aut caput petere punctum, cæsimque condiscunt. Saltus quoque & ictus facere pariter assuescant, insurgere tripudiantes in clypeum, rursúsque subsidere, nunc gestiendo prouolare cum saltu, nunc cedẽtes in terga resilire. Missilibus etiam palos ipsos procul ferire meditentur, vt & ars dirigendi, & dextræ virtus possit accrescere.* Et sub finẽ hæc addit: *Cæteris autẽ diebus, si niues tantum, pluuiæq; cessarẽt, exercere cogebãtur in cãpo, ne intermissa cõsuetudine animi militũ debilitarẽtur, & corpora. Syluã cædere portare onera, trãsilire fossas, natare in mari siue fluminibus gradu pleno ambulare, vel currere etiã armatos cũ sarcinis suis, frequentissimè cõuenit, vt quotidiani laboris vsus in pace, difficilis nõ videatur in bello. Siue ergo legio, siue auxilia fuerint, exerceãtur assiduè.*

ASCENDERA SCAPHAS] quasi in mari piscaturi, vel lusuri, vel in insulam aliquam vicinam recreationis ergo traiecturi. Vers. 3.

Vers. 4. SECVNDVM COMMVNE ITAQVE DECRETVM CIVITATIS] Tota ergo ciuitas decreuetat hac fraude mergere Iudæos, quare tota vrea à Iuda Machabæo v. 7. exitio fuit addicta.

Vers. 5. PRÆCEPIT VIAIS] vt arma caperent, & fratrum cædem vlciscei entur.

Vers. 7. DISCESSIT QVASI ITERVM REVERSVRVS ET VNIVERSOS IOPPITAS ERADICATVRVS] Græca addunt Iudam hoc repentino imperu vrbem vtpote munitam occupare non potuisse: quare portum inuasisse, scaphas excussisse, & quotquor aderant interfecisse; itaque abiisse cum voluntate redeundi cum arietibus, & balistis ad vrbem expugnaodam, & exterminandam.

Vers. 9. IAMNITIS QVOQVS NOCTE SVPERVENIT, ET PORTVM CVM NAVIBVS SVCCENDIT, ITA VT LVMEN IGNIS APPARERST ISROSOLYMIS A STADIIS 140.] Iamnia enim distabat à Ierosolymis stadiis 240. id est decem leucis Gallicis, siue triginta milliaribus italicis: stadium enim est octaua pars milliaris Italici, siue mille passuum, nimirum continens 125. passus: hæc enim est octaua psrs mille passnum.

Portò milites Iudæ in vicinis Iamniæ locis delubra idolorum expilarunt, indeque donaria suffurati sunt, quod lege erat vetitum, vt audiemus v. 30.

Vers. 10. COMMISERVNT (prælium) CVM EO ARABES, qui Græcè vocantur *Nomades*, id est pascendis gregibus occupati: eorum enim opes sunt pecudes, & pecora, quibus omnes prouincias successiuè depascuntur: νέμειν enim est pascere.

Vers. 13. CASPHIN] vrbs est quam Adrichom. collocat in tribu Dan iuxta Iamniam; sed hic locus indicat eam longè vlteriùs ad meridiem versus Arabiam sitam fuisse. ita Salianus.

Vers. 14. REMISSIVS AGEBANT] Græcè ἀναγωγότερον ἐφέροντο quod Vatab. vertit *pertinaciores se exhibebant*. ἀνάγωγος enim est contumax, peruicax, indomitus, intractabilis, indoctus, qui disciplina caruit, ac remissè & laxè educatus est; ideoque petulantior, dissolutior, intemperantior procacior euasit. Remissa enim & mollis educatio facit contumaces, iuxta illud Eccles. 30. 8. *Equus indomitus euadet durus, & filius remissus euadet preceps. Remissius* ergo *agebant*, id est voluptatibus suis dediti negligebant, & despiciebant Iudam, eique petulanter insultabant, eò quòd muris suis præfiderent, putarentque se esse inexpugnabiles.

Vers. 15. IRRVIT FEROCITER MVRIS] eos quatiens, & sternens per incussum arietem, vel balistam Gorionides tamen asserit Iudam portas obliniuisse pice, ac spinas è deserto ad easdem aggessisse, itaque incensâ portâ in vrbem penetrasse, ac tandem in vrbe stragem edidisse tantam, vt stagnum latum quoquo versus per duo stadia fluxerit sanguine, quasi aqua.

Vers. 17. INDE DISCESSERVNT STADIA 750.] quæ faciunt 93 milliaria Italica cum sex stadiis, hoc est leucas Gallicas ferè triginta.

ET VENERVNT IN CHARACA AD EOS, QVI DICVNTVR TVBIANÆI, IVDÆOS] Salianus censet locum hunc Characa dictum, eò quòd naturali, aut arte facto insigni valo munitus esset: χάραξ enim est vallum.

A *Tubianæi* dicti sunt à loco *Tubin* quem incolebant, de quo lib. 1. c. 5. 13. Quare impertinens est quod scribit Rabanus, & ex eo D. Thom. (si tamen huius commentarij in Machab. est auctor) *Audiui* inquit, *quendam Hebræum disserentem Tubianæos Iudæos illos nuncupari, qui ex alienigenis conuocati in adiutorium Iudæ venerunt, & dictos Tubianæos, quasi alienis tubis conductos*. Tubianæi enim erant Hebræi, non Latini: quare non à *tubis*, sed à *Tubin* dicti, fortè ab Hebr. טוב *tob*, id est bonus, quasi Timotheus Iudæos, qui ab egregia bonitate nomen acceperunt sit persecutus; ideoque à Iuda repressus. ita Sanchez.

Vers. 20. EQVITVMQVE 1500.] Græca habent 1500. sed viginti millia peditum facilè requirebant 2500. equitates. ita Vatab. Salianus, & alij.

Vers. 21. PRÆSIDIVM (arx siue locus munitus) QVOD B CARNION DICITVR, ac proinde diuersum ab vrbe quæ *Carnaim*, id est duorum cornuum, siue bicornis dicitur, de qua lib. 1. c. 5. Aliud ergo est prælium, quod hic; aliud, quod ibi narratur. Si quis tamen idem esse velit, contentiosum funem cum eo non traham, imò omnibus ritè consideratis hæc sententia mihi, æquè ac Saliano videtur probabilior.

Vers. 22. TIMOR HOSTIBVS INCVSSVS EST EX PRÆSENTIA DEI] Ex iis quæ dicta sunt c. 10. 29. & 30. & cap. 11. 8. suspicari licet S. Michaelem Synagogæ, hoc est Iudæ & Iudæorum protectorē vel per se vel per Angelos sibi subditos & Iudæ, ac Iudæorum custodes Timotheanis hostibus Iudæorum visibiliter terribili, & minaci vultu apparuisse; imò in eos horrifico impetu irruisse, itaque eis terrorem, fugam, amentiam, & interitum attulisse. ita Salia- C nus. vnde mox Iudas Angeli ope occidit 30. millia, vt dicitur v. 23. ipsum verò Timotheum viuum cepit v. 24.

Vers. 24. IPSE VERO TIMOTHEVS INCIDIT IN PARTES DOSITHEI, ET SOSIPATRIS (qui erant Duces Iudæ Machabæi cum eo, & pro eo pugnantes) ET MVLTIS PRECIBVS POSTVLABAT VT VIVVS DIMITTERETVR, EO QVOD MVLTORVM EX IVDÆIS PARENTES HABEREТ AC FRATRES (captiuos, & in potestate sua) QVOS MORTE EIVS DECIPI (fortè legendum *despici*, Græcè enim est ἀλογηθῆναι, id est negligi vertit Vatab) EVENIRET] q. d. si me despicitis, & occiditis, mei pariter Iudæos vestros, quos captiuos detinent despicient, & in mei sanguinis vindictam eos occident.

Vers. 25. D ET CVM FIDEM DEDISSET RESTITVTVRVM SE EOS SECVNDVM CONSTITVTVM] id est iuxta promissum, & pactum.

Vers. 26. IVDAS AVTEM EGRESSVS EST AD CARNION] Græca addunt: *& Atergatium*, quod erat fanum Deæ Syrorum dictæ Atargate, ad quod proinde quasi ad asylum multi hostium profugerent; ideoque Iudas eò contendit, ac fanum profanauit, & profugos occidit ad 25. millia. Audi de hac Dea veteres. Plinius lib. 5. c. *Hieropolis*, inquit, *Syris vocatur Magog, ibi prodigiosa Atargatis, Græcis autem Derceto dicta, colitur*. Strabo lib. 16. in fine, ait, Atagaram corrupto à barbaris vocabulo dici Athasam, quam Ctesias, inquit, Derceto vocauit.

Athenagoras in Apologia ait, hanc Derceto matrem fuisse Semiramidis, lasciuam mulierem, & homicidam, quæ, vt scribit Diodorus in lib. 3. filiam ex lasciuo adolescente susceperit. Venere matre sua lenocinante, filiam columbis nutriendam dederit, ipsa se pudore flagitij in stagnum abiecerit, vbi in piscem versa fuerit, & filia in columbam. Quare, inquit, Syri piscibus abstinent, & templum in stagni littore constituerunt; Derceto facie quidem formosæ mulieris, reliqua parte piscis simulachrum coluerunt.

Vers. 27. Movit exercitum ad Ephron] Græca addunt: *in qua habitabat* (habitare solebat, nam iam erat absens) *Lysias* tutor Ant. Eupatoris; ideoque ad eam magnus fuit variarum Gentium confluxus: qua de causa in eam sæuiit Iudas. Hanc primò expugnauit Iudas anno Græc. 148. viuente adhuc Ant. Epiphane lib. 1. c. 5. deinde verò eandem reflorescentem cepit anno Græc. 149. vel 150. sub Ant. Eupatore. imò Salianus contendit eandem esse expugnationem hanc huius capitis cum illa, quæ recensita est lib. 1. c. 5. Nam ibi quoque contra Timotheum pugnatur contra Carnaim, à Carnaim pergitur ad Ephron, inde ad Bethsan, quæ à Græcis dicta est Scythopolis. Quare ea quæ lib. 1. c. 5. dicuntur vsque ad v. 8. gesta esse sub Ant. Epiphane, quæ verò à v. 8. ad finem narrantur gesta esse sub Ant. Eupatore, licet Script. breuitatis studio hæc non distinguat, nec tempora duorum regum assignet idque satis est verisimile.

Vers. 29. Inde ad civitatem Scytharum (quæ inde dicta est *Scytopolis*) quæ ab Ierosolymis sexcentis stadiis aberat] quæ faciunt 75. milliaria Italica, quorum quodque continet mille passus, huius enim milliaris octaua pars est stadium, vt pote continens 125. passus, vt dixi superiùs. Porrò Scythæ hanc vrbem restaurarunt, & inhabitarunt. Sita est cis Iordanem in tribu Manasse, eratque Decapoleos maxima, vide Adrichom.

Vers. 31. Venerunt Ierosolymam oie solenni septimanarum instante] intelligit festum Pentecostes, quod dicitur *septimanarum*, quia post septem septimanas, siue post 49. dies à Paschate celebratur proximo die quinquagesimo Leuit. 23. 18.

Vide hîc celeritatem Iudæ Machabæi, qui instar fulminis omnia peruasit. Nam vnius circiter mensis spatio (scilicet à mense Xantico, hoc est Aprili de quo c. 11. v. vlt. vsque ad finē Maij, quo Pentecosten illo anno celebrabant) variis in locis cæcidit supra centum millia hostium, nimirum ex castris Timothei v. 23. cæcidit triginta millia, ex incolis Carnion v. 26. millia 25. ex Ephron. v. 28. totidem. Adde innumeros Ioppitas, & Iamnienses ab eo cæsos v. 6. & 9. & Arabes v. 10. & incolas Casphin v. 16. quos ita trucidauit, vt stagnum duorum stadiorum sanguine fluere videretur.

Vers. 35. Exivit autem cum peditibus tribus millibus, et equitibus 400.] *Exiuit* nimirùm Iudas contra Gorgiam: huius enim longè numerosior erat exercitus. ita Vatab. Salianus, & alij. vnde colligas subinde Iudam præter pedites, habuisse equites, sed paucos.

Vers. 35. Dositheus verò quidam de Bacenoris] scilicet castris, qui nimirum ad Bacenoris militiæ Ducis castra pertinebat, eumque vt miles sequebatur. Patet ex Græco, licet Gorionides, & ex eo Serarius censeant hunc Dositheum fuisse Ducem exercitus, de quo v. 19. qui Bacenoris fuerit filius, vel nepos.

Vers. 36. At illis qui cum Esdrin erant diutius pugnantibus] *Esdrin* fuit vnus è Iudæ ducibus, qui cùm diuturna pugna fatigarentur, Iudas ardenti animo, & voce inuocans Deum hostes fudit, & pugnæ finem imposuit. Malè ergò codex Basil. pro *Esdrin* ponit *Gorgiam* hostem Iudæ.

Incipiens voce patria] non quasi Iudas aliàs Græcè sit locutus; hîc verò Hebraicè, quæ lingua ipsi erat patria, sed patria id est animosa, confidenti, forti, excelsa, generosa, clamosa, vt verum decebat Iudam, & Iudæum, inuocans Deum robur ab eo impetrauit, quo hostes illico prosterneret, vnde explicans subdit: et cum hymnis clamorem extollens fugam Gorgiæ militibus incussit. vide quæ de voce patria dixi c. 7. v. & 27.

Vers. 38. Purificati] à sanguinis hostium effusione, & cadauerum contactu.

Vers. 39. Sequenti die (scilicet primâ post sabbathum, quæ nobis est Dominica) venit cum suis Iudas vt corpora prostratorum (inter quos erant nonnulli è fortissimis Hassamonæis, ait Gorionides) tolleret, et cum parentibus poneret in sepulchris paternis] Hic enim est honor, qui militibus cæsis debetur; hoc vltimum est pietatis officium, nimirùm vt corpora eorum religiosè sepeliantur, adeò vt apud Romanos, aliosque Gentiles sepulturam negligere, vel negare etiam hosti ingens fuerit ignominia, inhumanitas, & barbaries. Vnde Q. Curtius lib. 5. *Vix vllum*, inquit, *tam solenne munus in bello, quam humandi suos.*

Vers. 40. Invenerunt autem sub tunicis (Græca addunt: *ἑκάστου* id est *vniuscuiusque*) interfectorum de donariis idolorum, quæ apud Iamniam fuerunt (vt dixi v. 9.) a quibus lex prohibet, iubens ea comburi ad abominationem idolorum, & idololatriæ. Sic enim sancit Deuter. 7. 25. *Sculptilia eorum igne combures, non concupisces argentum, & aurum, de quibus facta sunt: neque assumes ex eis tibi quidquam, ne offendas, propterea quod abominatio est Domini Dei tui. Nec inferes quidpiam ex idolo in domum tuam, ne fias Anathema, sicut & illud est, quasi spurcitiam detestaberis, & velut inquinamentum, ac sordes abominationi habebis, quia Anathema est.*

Omnibus ergo manifestum factum est ob hanc causam eos corruisse] quia soli illi corruerant, qui hæc donaria abstulerant, vt patet ex Græco; cæteri verò illæsi, & viui erant. Hinc collige admirandas, & cælestes fuisse Iudæ victorias, vt pote incruentas, in quibus nemo suorum cæderetur nisi ipse per furtum, aliudue scelus culpâ suæ cædis dedisset, Deique offensi custodiam, & protectionem à se auertisset. Vnde hactenus

non legimus Iudam post prælium cæsorum A corpora sepeliuisse, quia scilicet nemo eorum occubuerat. Discant hic milites à rapinis, & criminibus abstinere. Sic enim Deus eos conseruabit, imò victores efficiet; victoriam enim subitò aufert vnius, vel paucorum scelus; vti abstulit furtum Achao Iosue c. 7.

Vers. 42. ROGAVERVNT VT ID QVOD FACTVM ERAT DELICTVM OBLIVIONI TRADERETVR] Græcè *perfectè deleretur*, supponebant ergo cæsos ante mortem de furto pœnituisse, eiusque partem præcipuam scilicet culpam per contritionem deleuisse; quare alteram partem scilicet reatum pœnæ post hanc vitam in purgatorio luendæ tantùm restare, qui per sacrificia expiandus erat, vt peccatum perfectè deleretur, itaque ipsorum animæ à pœnis purgatorij exemptæ ad limbum patrum siue ad sinum Abrahæ transferrentur.

Adde nonnullorum peccatum hic non fuisse mortale, sed veniale, tum quia aliqui vt B pote rudes, & milites ignorabant legem vetantem hæc idolorum furta, aut certè putabant eam tantùm obligare sub veniali; tum quia nonnulli erant in graui, vel extrema necessitate, in quibus sibi putabant licitum furari ad vitam seruandam; tum quia aliqui parum admodùm rapuerant, quos materiæ leuitas à mortali excusabat. Nam expressè v. 45. ait eos *cum pietate* obdormitionem (id est mortem) accepisse. Erant ergo in statu gratiæ. Denique iustum & pium erat, vt Iudas cum suis æstimaret, & speraret nonnullos ex iis, vel venialiter tantùm peccasse, vel si mortaliter, pœnituisse, antequàm expirarent; ideoque preces, & suffragia pro defunctis fieri solita eis adhibuisse, vti etiamnum peccatoribus ea adhibet Ecclesia. Omni enim ratione, & modo, quo potest fidelium animas adiuuare, & pœnis eximere satagit. Hoc enim exigit pietas, & charitas, ipsaque communio sanctorũ.

At verò FORTISSIMVS (Græcè γενναῖος, id est generosus) IVDAS HORTABATVR POPVLVM CONSERVARE SE SINE PECCATO] eò quòd fortitudo eorum consisteret in innocentia, & iustitia; Deus enim innocentes, & iustos conseruabat in prælijs, faciebatque victores, nocentes verò, & rapaces sinebat vinci, & occidi, vti hic factum esse ipsimet oculis suis videbant, vt sequitur.

Vers. 43. DVODECIM MILLIA DRACHMAS ARGENTI (quæ faciunt *mille aureos* si drachmæ fuerunt Atticæ, sin Hebraicæ, faciunt *bis mille aureos*, quibus multæ hostiæ pro peccato coëmi, & offerri poterant) MISIT (Iudas quasi Pontifex) IEROSOLYMAM OFFERRI PRO PECCATIS MORTVORVM.] Hinc ergo liquet Iudam Pôtificem credidisse Purgatorium, in quo animæ post hanc vitam à culpis expientur. Hæc enim fuit fides synagogæ, & priscorum Iudæorum æquè ac modernorum, vt patet ex eorum Ritualibus, Commentariis, & scriptis, quæ citant Serarius hic, Genebr. Bellar. & alij scribentes de Purgatorio. Idipsum clarè patet ex illo Tobiæ 4. 18. *Panem tuum, & vinum tuum super sepulturam iusti constitue.* vide ibi dicta.

BENE, ET RELIGIOSE (Græcè ἀστείως, id est vrbanè, eleganter, pulchrè, scitè, probè) DE RESVRRECTIONE COGITANS] Vrbanum enim, ciuile, honestum, & probum est suos ciues vitâ functos precibus iuuare, vt ad beatam resurrectionem, quæ omnis elegantiæ, pulchritudinis, & gloriæ plenissima est, resurgant.

NISI ENIM EOS, QVI CECIDERANT RESVRRECTVROS SPERARET, SVPERFLVVM VIDERETVR ET VANVM ORARE PRO MORTVIS] Dices: ergo foret vanum hoc, quia anima, quæ est immortalis à pœnis liberaretur per preces; esto corpus non resurgeret. Resp. quia anima est immortalis hinc exigit corporis resurrectionem. Anima enim naturaliter ad corpus propendet, sicut forma ad materiam. Quare violentus foret status animæ, si in æternum durarêt sine corpore. Quocirca hæc duo, scilicet animæ immortalitas, & corporis resurrectio ita conexa sunt, vt qui ponit creditque vnum, ponat credatque & alterum; ac qui tollit, negatque vnum, tollat negetque & alterum. Vers. 44.

QVI CVM PIETATE (id est in statu gratiæ certantes, & dimicantes pro vera fide, pietate, & cultu Dei) DORMITIONEM ACCEPERANT] id est occubuerant. Mors enim in Scrip. vocatur somnus per analogiam, & similitudinem; mors enim est quasi longus somnus, somnus verò est quasi breuis mors; sed maximè mors vocatur somnus ob spem resurrectionis, in qua quasi è somno euigilabimus ad vitam æternam. Vers. 45.

SANCTA ERGO ET SALVBRIS (Græcè εὐσεβὴς, Vers. 46.
C id est pia) EST COGITATIO PRO DEFVNCTIS EXORARE VT A PECCATIS (id est à pœnis peccatorum) SOLVANTVR] Hoc est Epiphonema Scriptoris Canonici, quod fidem Synagogæ priscæ de purgatorio, & suffragiis pro animabus in ea detentis clarè astruit. Hæc ergo fuit fides Ecclesiæ ab omni æuo certa, & indubitata.

Sanctum ergo est sacrificium pro defunctis, quia sanctè Deo sancto immolatur. Idem est pium, tum in animas, quas horrendis Purgatorij cruciatibus, ignibúsque liberat; tum in cælites beatósque, quorum numerum, indéque lætitiam, & gloriam audaget, tum in Ecclesiam, cui nouos apud Deum patronos, & aduocatos conciliat, tum in ipsum met sacrificantem cui animæ ab ipso liberatæ vicariam gratiam rependent, orantes Deum assiduè D pro eius salute. Quare valde pium, & vtile est crebrò orare pro defunctis, idque oranti multa conciliat bona: vti doctè ostendit noster Mart. de Roa libello hac de re edito.

Audi S. Aug. lib. 1. *In Machabæorum*, inquit, *libris legimus, ob atum pro mortuis sacrificium; sed & si nusquam in Scripturis veteribus legeretur; non parua est vniuersæ Ecclesiæ, quæ in hac consuetu line claret, auctoritas, vbi in precibus sacerdotis, quæ Domino Deo ad eius altare funduntur; locum suum habet, etiam commendatio mortuorum.* Et Damascenus Orat. pro defunctis. *Animaduertite*, inquit, *quid Scriptura sacra de Iuda Machabæo memoriæ prodiderit;*

nimirùm eum, in Sion regis magni ciuitate cum populum, cui praeerat, ab exteris hostibus casum; & truncatum vidisset, sinusque eorum excutiens, condita in ipsis idola comperisset, statim expiandi huiusce sceleris causa, Domino ad misericordiam prompto, atque propenso, pro vno- A *quoque eorum munera obtulisse, in eaque re summa pietatis, & charitatis munere perfunctum esse. Vnde etiam factum est, vt diuina Scriptura, quemadmodum omnibus aliis nominibus, ita hoc quoque nomine summis eum laudibus euexerit, ac mirificè commendarit.*

CAPVT DECIMVMTERTIVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

ANt. Eupator Duce Lysia bellum contra Iudam instaurat cum 110. millibus peditum, & quinque equitum, ac Menelaum Pseudo-pontificem ex alto præcipitat. Eupatori v. 10. Iudas sese opponit ac inuocato Deo noctu castra eius ingressus multos cecidit. Inde v. 18. Eupator Bethsuram obsidet, & deditione occupat. Denique v. 22. confligens cum Iuda victus est. Vnde audiens rebellare Philippum pacem à Iuda poposcit, & obtinuit.

1. ANno centesimo quadtagesimonono, cognouit Iudas Antiochum Eupatotem
venite eum multitudine aduersus Iudæam, 2. & cum eo Lysiam procuratotem & præpositum negotiorum, secum habentem peditum centum decem millia,
& equitum quinque millia, & elephantos viginti duos, curtus eum falcibus trecentos. 3. Commiscuit autem se illis & Menelaus: & cum multa fallacia deprecabatur
Antiochum, non pro patriæ salute, sed spetans se constitui in principatum. 4. Sed
Rex tegum suscitauit animos Antiochi in peccatotem: & suggerēte Lysia hunc esse
causam omnium malorum, iussit (vt eis est consuetudo) apptehensum in eodem loco
necati. 5. Etat autem in eodem loco turtis quinquaginta cubitotum, aggestum vndique habens cineris: hæc prospectum habebat in præceps. 6. inde in cinetem deiici iussit sactilegum, omnibus eum propellentibus ad interitum. 7. Et tali lege præuaricatotem legis contingit mori, nec terræ dari Menelaum. 8. Et quidem satis iustè: nam quia multa erga aram Dei delicta commisit, cuius ignis & cinis erat sanctus,
ipse in cinetis motte damnatus est. 9. Sed rex mente effrænatus veniebat, nequiorem se patte suo Iudæis ostensurus. 10. Quibus Iudas cognitis, præcepit populo vt
die ac nocte Dominum inuocatent, quò, sicut semper, & nunc adiuuaret eos: 11.
quippe qui lege, & patria, sanctoque templo priuari veretentur: ac populum, qui nuper paululùm respirasset, ne sineret blasphemis rursus nationibus subdi. 12. Omnibus itaque simul id facientibus, & petentibus à Domino misericordiam, cum fletu &
ieiuniis, per triduum continuum prostratis, hortatus est eos Iudas vt se præpararent.
13. Ipse verò cum seniotibus cogitauit, prius quàm rex admoueret exercitum ad Iudæam, & obtineret ciuitatem, exire, & Domini iudicio committere exitum rei. 14.
Dans itaque potestatem omnium Deo mundi creatori, & exhortatus suos vt fortiter
dimicarent, & vsque ad mortem pro legibus, templo, ciuitate, patria, & ciuibus starent, circa Modin exercitum constituit. 15. Et dato signo suis Dei victoriæ, iuuenibus fortissimis electis, nocte aggressus aulam regiā, in castris interfecit viros quattuor millia, & maximum elephantotom cum his qui superpositi fuerant: 16. summoque metu ac perturbatione hostium castra replentes, rebus prosperè gestis, abierunt. 17. Hoc autem factum est die illucescente, adiuuante eum Domini protectione. 18. Sed rex, accepto gustu audaciæ Iudæorum, arte difficultatem locorum
tentabat: 19. & Bethsuræ, quæ erat Iudæotum præsidium munitum, castra admouebat: sed fugabatur, impingebat, minorabatur. 20. His autem, qui intus erant,
Iudas necessaria mittebat. 21. Enuntiauit autem mysteria hostibus Rhodocus quidam de Iudaico exercitu, qui requisitus comprehensus est, & conclusus. 22. Iterùm rex sermonem habuit ad eos qui erant in Bethsuris: dextram dedit: accepit, abiit. 23. commisit cum Iuda: superatus est. Vt autem cognouit rebellasse Philippum
Antiochiæ, qui relictus erat super negotia, mente consternatus, Iudæos deprecans,

subditusque eis, iurat de omnibus quibus iustum visum est: & reconciliatus obtulit sacrificium, honorauit templum, & munera posuit. 24. Machabæum amplexatus est, & fecit eum à Ptolemaide vsque ad Gerrenos ducem & principem. 25. Vt autem venit Ptolemaidam, grauiter ferebant Ptolemenses amicitiæ conuentionem, indignantes ne fortè fœdus irrumperent. 26. Tunc ascendit Lysias tribunal, & exposuit rationem, & populum sedauit, regressusque est Antiochiam: & hoc modo regis profectio & teditus processit.

HOc caput collocandum est lib. 1. c. 6. v. 28. A Ibi enim vsque ad finem capitis fusè narrantur eadem, quæ hic. Vnde colligas alium huius libri secundi, aliũ libri primi fuisse Auctorẽ, vt liquet ex diuersitate narrandi.

Vers. 2. PEDITVM 110. MILLIA, EQVITVM 5. MILLIA, ET ELEPHANTOS 22.] Dices lib. 1. c. 6. v. 30. numerantur centum millia peditum, & 20. equitum, ac 32. elephãti. Resp. variis diebus varius fuit copiarum numerus; nunc enim aliæ accedebant, nunc veteres missæ aliò abscedebant.

Vers. 3. COMMISCVIT AVTEM SE ILLIS ET MENELAVS] qui ab Ant. Epiphane constitutus erat Iudæorum Pseudo-pontifex petens ab Eupatore Epiphanis filio, vt hunc Pontificatum, & consequenter Principatum (tunc enim Pontifex simul & princeps) sibi confirmaret. vide dicta c. 4. v. 23. & vlt. B

Vers. 4. SED REX REGVM (Deus) SVSCITAVIT ANIMOS ANTIOCHI IN PECCATOREM (id est in apostatam, & patriæ proditorem Menelaum, vt indignans eum pro meritis castigaret) SVGGERENTE LYSIA HVNC ESSE CAVSAM OMNIVM MALORVM, id est omnium seditionum & bellorum, quæ Iudæi mouebant Antiocho, eò quòd Menelaum Pseudo-pontificem insolentem, & sacrilegum pati non possent. ita Iosephus.

IVSSIT (VT EIS EST CONSVETVDO) APPREHENSVM IN EODEM LOCO NECARI] puta ex alta turri præcipitari. Sic enim Syri solebant proditores, sacrilegos, & scelestos plectere, de quo plura v. seq.

Vers. 5. ERAT AVTEM IN EODEM LOCO TVRRIS 50 CVBITORVM AGGESTVM VNDIQVE HABENS CINERIS] Videtur Interpres Noster aliud habuisse Græcum exemplar: nam modernum C sic habet: *Est autem eo in loco turris 50. cubitorum plena cinere, aggestam habens in fundo cineris copiam. Hæc autem instrumentum habebat rotundum vndique præceps in cinerem. hic sacrilegij reum, & quorumdam aliorum malorum principem, siue excessum habentem, omnes protrudunt in interitum.* Tigurina sic, *eo in loco plena puluere 50. cubitorum turris erat, quæ machinam habebat circumuersatilem, in puluerem vndique declinem. Ibi eum, qui damnatus esset sacrilegij, aut qui aliud quodcunque malum insigne patrasset, omnes protrudebant ad interitum.*

Hoc supplicij genus adinuenit Darius Ochus rex Persarum, vt plecteret coniurationis auctores, quos se ferro non occisurum iurauerat. Nam vt ait Valer. Max. lib. 9. c. 2. *Septum altis parietibus locũ cinere compleuit, suppositoque ligno prominente benigno cibo, & potione exceptos in eo collocabat, ex quo somno sopiti in illam insidiosam congeriem decidebant.* Idem docet Ouidius in Ibin.

Vtque necatorum Darei fraude secundi,
Sic sua succendens deuoret ossa cinis.

INDE IN CINEREM DEIICI IVSSIT SACRI- Vers. 6.
LEGVM] Vide hic iustam, congruamque talionis pœnam à Deo vindice Menelao inflictam: Fecit enim eum cineribus profanis obrui, & sepeliri, eò quòd ipse cineres altaris Dei dispersisset, & suis sacrilegiis contaminasset, vti expressè dicitur v. 8.

SED REX (Ant. Eupator) MENTE EFFRÆNA- Vers. 9.
TVS (indignans & furens in Iudæos sibi rebellantes) VENIEBAT NEQVIOREM (truculentiorem) SE PATRE SVO (Ant. Epiphane crudelissimo) IVDÆIS OSTENSVRVS

QVIBVS IVDAS COGNITIS PRÆCEPIT POPV- Vers. 10.
LO, VT DIE AC NOCTE DOMINVM INVOCARENT] per triduum vt sequitur. Ecce hic est præludium, & quasi origo litaniæ publicæ, siue orationis continuæ, tam nocte quàm diu per 40. imò 72. horas. Hæc fuere arma spiritualia Iudæ, quibus sæpe de hostibus triumphauit.

DANS ITAQVE POTESTATEM OMNIVM DEO] Vers. 14.
q. d. Iudas se suosque committens, & resignãs Dei quasi omnium Domini beneplacito, noctu inuasit castra Antiochi, vt vel vinceret, vel pro Deo & patria occumberet, prout Deus voluisset.

ET DATO SIGNO SVIS DEI VICTORIÆ] q. Vers. 15.
d. Iudas suis hoc dedit militare signum, siue tesseram, nimirùm *Deus victor*, vel *Dei victoria*, vel *Deus adiutor*. Hoc enim signum quasi omen victoriæ suis dare solebat, vt patet c. 8. v. 23. Vnde Iudas Deo duce mox cæcidit quatuor millia hostium, cæterosque perculit, vt de obitu cogitarent.

SED REX ACCEPTO GVSTV AVDACIÆ IV- Vers. 18.
DÆORVM, cùm scilicet gustasset, id est sensisset, & reipsa expertus esset Iudæ audaciam, qua cum paucis in castra sua irrumpere, & quatuor millia trucidare ausus fuerat, veritus, ne plura & maiora auderet, à vi conuersus ad astum ARTE DIFFICVLTATEM LOCORVM TENTABAT id est per solertiam, dolum, & proditionem difficiliora ad expugnandum Iudææ loca occupare tentabat. Quocirca.

BETHSVRÆ &c. CASTRA ADMOVEBAT, SED Vers. 19.
FVGABATVR, IMPINGEBAT, MINORABATVR] Vatab. *atterebatur*, tum fame, tum morbis, tum ab armis obsessorum æquè ac Iudæ in eum ex improuiso irruentium. Bethsura erat arx munitissima in petra & rupe sita (*Bethsur* enim Hebr. idem est, quod *domus petræ*) vnde Ioseph. lib. 13. c. 9. Bethsuram ait fuisse locum totius Iudææ munitissimum Erat ad meridiẽ Ierusolymæ ab ea distans quinque stadiis, hoc est 624. passibus, vt eam contra Idumæorum, aliorumque hostium incursiones defenderet.

Quare Antiochus Bethſuram vi expugnare non potuit, præſertim cùm Iudas adeſſet, & obſeſſis aſſiduè alimenta, & ſubſidia ſubmitteret, vt ſequitur.

Verſ. 21. ENVNCIAVIT AVTEM MYSTERIA (hoc eſt arcana, ſiue ſecreta) HOSTIBVS RHODOCVS] probabiliter Salianus opinatur myſteria hæc fuiſſe ſecretas quaſdam vias, & modos quibus alimenta Bethſuræis ſuggerebantur, quæ perfidus Rhodocus hoſtibus patefecerit, transfugere ad eos deſtinans; ſed re patefacta, inquiſitus, inuentúſque, in carcerem coniectus eſt. Id ita eſſe, colligitur ex ſequenti verſu.

Verſ. 22. ITERVM REX SERMONEM HABVIT AD EOS, QVI ERANT IN BETHSVRIS: DEXTRAM DEDIT, ACCEPIT, ABIIT] q. d. rex primò allocutus milites Bethſuræ, vt ſe dederent ab eis repulſus fuit, eò quòd Iudas per occultas vias obſeſſis alimenta ſubminiſtraret. At vbi has vias per Rhodocum proditorem Antiochus agnouit, & obſtruxit, iterum milites allocutus eos iam fame laborantes ad deditionem inflexit.

Verſ. 23. COMMISIT (prælium) CVM IVDA: SVPERATVS EST] q. d. Antiochus capta Bethſura perrexit ad vicinam Ieroſolymam; ſed ibi à Iuda repulſus, & ſuperatus eſt, vide dicta lib. 1. c. 6. v. 51. ita Sanchez, licet Salianus hæc referat ad quatuor millia in caſtris Antiochi à Iuda v. 15. cæſa, antequam caperetur Bethſura.

VT AVTEM COGNOVIT REBELLARE PHILIPPVM] cui Ant. Epiphanes moriens annulum, & diadema tradiderat, filiumque Eupatorem cum regno commiſerat. Hic audiens Lyſiam tutorem eſſe Eupatoris, & regnum adminiſtrare, vtrique rebellauit, & Antiochiam occupauit. Quare Lyſias vt eum Antiochiæ obſideret, caperétque & occideret pacem cum Iuda, & Iudæis petiit, & impetrauit. vide dicta lib. 1. c. 6. v. 14. & 55.

IVDÆOS DEPRECANS SVBDITVSQVE EIS] Vatab. liberaliùs rem exaggerans ſic vertit: *Perturbatus ſuppliciter ſe ſummiſit Iudæis, inrauit in quaſcunque conditiones, pacem iniit, ſacrificium fecit, honorem detulit templo, locum benignitate proſecutus eſt, & Machabæum amplexatus eſt* &c.

Verſ. 24. ET FECIT EVM (Iudam) A PTOLEMAIDE VSQVE AD GERRENOS (id eſt Gerraſenos) DVCEM ET PRINCIPEM] Græcè, *Reliquit Iudam belli ducem à Ptolemaide vſque ad Gerrhenorum principatum*, vt nomine Antiochi quaſi prorex illas regiones adminiſtraret.

Verſ. 25. VT AVTEM VENIT PTOLEMAIDAM GRAVITER FEREBANT PTOLEMENSES AMICITIÆ CONIVNCTIONEM, INDIGNANTES NE FORTE FOEDVS IRRVMPERENT] Græcè, *indignabantur pro eo quod irrita facere voluerant fœdera*, quod nonnulli ſic exponunt q. d. Ptolemenſes indignè ferebant quædam ab Antiocho conceſſa Iudæis, ob quæ ipſi Ptolemenſes voluerant fœdera pacis irrita facere. Sed hic ſenſus non cõſentit cum Latina vulgata, quæ planè metum rumpendi fœderis Iudæis attribuit q. d. Ptolemenſes indignabantur hoc fœdus ab Antiocho cum Iudæis initum, ac præſertim Iudæ Machabæo, quaſi prorcgi ſe ab eo ſubiectos fuiſſe, eò quòd metuerent ne Iudas, & Iudæi iam potentiores facti inſoleſcerent, ac fœdus cum rege initum abrumperent, atque ſeſe quoque & vicinas regiones, vtpote iam Iudæ ſubditas, ſecum eidem rebellare compellerent. Erant enim Ptolemenſes Iudæorum hoſtes, vt patet ex eo quod ipſi Ionatham Iudæ fratrem per proditionem captum cum ſuis occiderint, vt dictum eſt lib. 1. c. 12. 48.

Verſ. 26. TVNC ASCENDIT LYSIAS TRIBVNAL (quaſi ſuggeſtum altum, & eleuatum, ex quo ab omnibus videri, & audiri poſſet) ET EXPOSVIT RATIONEM cur hoc fœdus initum eſſet, ſcilicet quòd expediret, tam regi quàm ipſis, cùm Iuda, & Iudæis, vtpote viris fortiſſimis, feliciſſimis, iuſtiſſimis, & fideliſſimis pacem colere, itáque POPVLVM tumultuantem SEDAVIT.

CAPVT DECIMVMQVARTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Demetrius veciſo Lyſia, & Ant. Eupatore ſuadente Alcimo proditore mittit Nicanorem cum magno exercitu contra Iudam, & Iudæos; ſed is fœdus cum Iuda init: ægrè id fert Demetrius, iubétque vt Iudam vinctum ad ſe mittat. Iudas id præſentiens in locum tutum ſeſe recipit: mox Nicanor iram in Iudam conceptam in Raziam magni nominis virum euomit. Sed Razias trina ratione mortem violentam ſibi infert, ne in eius manus incidat.

1. SEd poſt trienniũ tempus, cognouit Iudas, & qui cum eo erant, Demetrium Seleuci, cum multitudine valida, & nauibus, per portum Tripolis aſcendiſſe ad loca opportuna, 2. & tenuiſſe regiones aduerſus Antiochum, & ducem eius Lyſiam. 3. Alcimus autem quidam, qui ſummus ſacerdos fuerat, ſed voluntariè coinquinatus eſt temporibus commiſtionis, conſiderans nullo modo ſibi eſſe ſalu-

rem, neque accessum ad altare, 4. venit ad regem Demetrium, centesimo quinquagesimo anno, offerens ei coronam auream, & palmam, super hæc & thallos, qui templi esse videbantur. Et ipsa quidem die siluit. 5. Tempus autem opportunum dementiæ suæ nactus, conuocatus à Demetrio ad consilium, & interrogatus quibus rebus & consiliis Iudæi niterentur, 6. respondit: Ipsi qui dicuntur Assidæi Iudæorum, quibus præest Iudas Machabæus, bella nutriunt, & seditiones mouent, nec patiuntur regnum esse quietum. 7. nam & ego defraudatus parentum gloria (dico autem summo sacerdotio) huc veni: 8. primò quidem vtilitatibus regis fidem seruans, secundò autem etiam ciuibus consulens: nam illorum prauitate vniuersum genus nostrum non minimè vexatur. 9. Sed oro his singulis, ô rex, cognitis, & regioni, & generi, secundùm humanitatem tuam peruulgatam omnibus prospice. 10. nam quamdiu superest Iudas, impossibile est, pacem esse negotiis. 11. Talibus autem ab hoc dictis, & ceteri amici, hostiliter se habentes aduersus Iudam, inflammauerunt Demetrium. 12. Qui statim Nicanorem præpositum elephantorum ducem misit in Iudæam: 13. datis mandatis, vt ipsum quidem Iudam caperet; eos verò, qui cum illo erant, dispergeret, & constitueret Alcimum maximi templi summum sacerdotem. 14. Tunc gentes, quæ de Iudæa fugerant Iudam, gregatim se Nicanori miscebant; miserias & clades Iudæorum, prosperitates rerum suarum existimantes. 15. Audito itaque Iudæi Nicanoris aduentu, & conuentu nationum, conspersi terra rogabant eum, qui populum suum constituit, vt in æternum custodiret, quique suam portionem signis euidentibus protegit. 16. Imperante autem duce, statim indè mouerunt, conuenerúntque ad castellum Dessau. 17. Simon verò frater Iudæ commiserat cum Nicanore: sed conterritus est repentino aduentu aduersariorum. 18. Nicanor tamen, audiens virtutem comitum Iudæ, & animi magnitudinem, quam pro patriæ certaminibus habebant, sanguine iudicium facere metuebat. 19. Quamob rem præmisit Posidonium, & Theodotium, & Matthiam, vt darent dextras atque acciperent. 20. Et cùm diu de his consilium ageretur, & ipse dux ad multitudinem retulisset, omnium vna fuit sententia amicitiis annuere. 21. Itaque diem constituerunt, qua secretò inter se agerent: & singulis sellæ prolatæ sunt, & positæ. 22. Præcepit autem Iudas armatos esse locis opportunis, ne fortè ab hostibus repentè mali aliquid oriretur: & congruum colloquium fecerunt. 23. Morabatur autem Nicanor Ierosolymis, nihílque iniquè agebat, gregésque turbarum, quæ congregatæ fuerant, dimisit. 24. Habebat autem Iudam semper charum ex animo, & erat viro inclinatus. 25. Rogauítque eum ducere vxorem, filiósque procreare. Nuptias fecit: quietè egit, communitérque viuebant. 26. Alcimus autem, videns charitatem illorum adinuicem, & conuentiones, venit ad Demetrium, & dicebat, Nicanorem rebus alienis assentire, Iudámque regni insidiatorem successorem sibi destinasse. 27. Itaque rex exasperatus, & pessimis huius criminationibus irritatus, scripsit Nicanori, dicens, grauiter quidem se ferre de amicitiæ conuentione, iubere tamen Machabæum citiùs vinctum mittere Antiochiam. 28. Quibus cognitis, Nicanor consternabatur, & grauiter ferebat, si ea, quæ conuenerant, irrita faceret, nihil læsus à viro: 29. sed, quia regi resistere non poterat, opportunitatem obseruabat, qua præceptum perficeret. 30. At Machabæus, videns secum austeriùs agere Nicanorem, & consuetum occursum ferociùs exhibentem, intelligens non ex bono esse austeritatem istam, paucis suorum congregatis occultauit se à Nicanore. 31. Quod cùm ille cognouit fortiter se à viro præuentum, venit ad maximum & sanctissimum templum: & sacerdotibus solitas hostias offerentibus, iussit sibi tradi virum. 32. quibus cum iuramento dicentibus nescire se vbi esset qui quærebatur, extendens manum ad templum. 33. iurauit, dicens: Nisi Iudam mihi vinctum tradideritis, istud Dei fanum in planitiem deducam, & altare effodiam, & templum hoc Libero patri consecrabo. 34. Et his dictis, abiit. Sacerdotes autem protendentes manus in cælum, inuocabant eum, qui semper propugnator esset gentis ipsorum, hæc dicentes: 35. Tu Domine vniuersorum, qui nullius indiges, voluisti templum habitationis tuæ fieri in nobis. 36. Et nunc sancte sanctorum omnium Domine, conserua in æternum impollutam domum istam, quæ nuper mundata est. 37. Razias autem quidam de senioribus ab Ierosolymis delatus est Nicanori, vir amator ciuitatis, & benè audiens: qui pro affectu pater Iu-

dæorum appellabatur. 38. Hic multis temporibus continentiæ propositum tenuit in Iudaiſmo, corpúſque & animam tradere contentus pro perſeuerantia. 39. Volens autem Nicanor manifeſtare odium, quod habebat in Iudæos, miſit milites quingentos, vt eum comprehenderent. 40. putabat enim, ſi illum decepiſſet, ſe cladem Iudæis maximam illaturum. 41. Turbis autem irruere in domum eius, & ianuam diſrumpere, atque ignem admouere cupientibus, cùm iam comprehenderetur, gladio ſe petiit; 42. eligens nobiliter mori potiùs, quàm ſubditus fieri peccatoribus, & contra natales ſuos indignis iniuriis agi. 43. Sed, cùm per feſtinationem non certo ictu plagam dediſſet, & turbæ intra oſtia irrumperent, recurrens audacter ad murum, præcipitauit ſemetipſum viriliter in turbas: 44. quibus velociter locum dantibus caſui eius, venit per mediam ceruicem. 45. & cùm adhuc ſpiraret, accenſus animo, ſurrexit: & cùm ſanguis eius magno fluxu deflueret, & grauiſſimis vulneribus eſſet ſaucius, curſu turbam pertranſiit: 46. & ſtans ſupra quamdam petram præruptam, & iam exſanguis effectus, complexus inteſtina ſua, vtriſque manibus proiecit ſuper turbas, inuocans dominatorem vitæ ac ſpiritus, vt hæc illi iterùm redderet: atque ita vita defunctus eſt.

HOc caput & ſequens connexum eſt cum capite 7 lib. 1.

Verſ. 1. SED POST TRIENNII TEMPVS] id eſt tertio anno à morte Ant. Epiphanis, puta anno 150. Græcorum, vt dicitur v. 4. Supponit enim Auctor huius libri 2. Ant. Epiphanem defunctum eſſe anno 148. Græc. licet enim mortuus ſit anno 149. iuxta computum Iudaïcum; tamen annus hic 149. erat 148 iuxta computum Antiochenum, vt dixi ſuperiùs, ac conſequenter annus hic 150. Græc. iuxta computum Antiochenum erat 151. iuxta computum Iudaïcum.

DEMETRIVM SELEVCI] Seleucus hic erat ſenior Antiochi magni filius; iunior verò filius eiuſdem erat Ant. Epiphanes. Quare Demetrio vtpote ſenioris fratris filio debebatur

B regnum Aſiæ, & Syriæ. Demetrius ergo Romæ obſes audiens patruum ſuum Ant. Epiphanem vita functum petiit à Romanis licentiam redeundi ad ſuos, regnúmque iure ſibi debitum occupandi. Verùm Romani illam ei negarunt, eò quòd eum magis metuerent, quàm Eupatorem Epiphanis filium vtpote puerum. Quare Demetrius clam Roma aufugiens venit in Syriam, vbi à ſuis in regem coronatus, occiſis Eupatore & Lyſia, regnum occupauit, vti dixi lib. 1. c. 7.

Verſ. 3. ALCIMVS AVTEM. De hoc Alcimo Pſeudopontifice, & proditore dixi lib. 1. c. 7. v. 7. SED VOLVNTARIE COINQVINATVS EST TEMPORIBVS COMMISTIONIS; cùm ſcilicet Ant.

C Epiphanes iuberet Iudæos miſceri Gentilibus, & à Iudaiſmo ad Gentiliſmum apoſtatare; tunc apoſtatauit & Alcimus. quare CONSIDERANS NVLLO MODO SIBI ESSE SALVTEM NEQVE ACCESSVM AD ALTARE] tum quia Iudæi eum vt apoſtatam à templo excluſiſſent, tum quia Iudas Machabæus iam fungens Pontificatu, & Principatu nullo modo Alcimum quaſi æmulum paſſus fuiſſet. Quocirca Alcimus rogauit Demetrium, vt Nicanorem contra Iudam mitteret, itáque ſibi Pontificatum conferret.

Verſ. 4. OFFERENS EI CORONAM AVREAM (qua nouo regi Demetrio nouum regnum gratulabatur) ET PALMAM, qua eidē victoriam con-

A tra Iudam, cæteróſque hoſtes apprecabatur, ET THALLOS, id eſt ramos ex olea arbore quibus pacem flagitabat: olea enim ſymbolum eſt pacis, ſed hæc ſacrilegus abſtulerat è templo. vnde ſequitur: QVÆ TEMPLI ESSE VIDEBANTVR. porrò hi rami, & palmæ æquè ac corona erant ex auro fabrefactæ.

IPSI QVI DICVNTVR ASSIDÆI, (Quinam hi fuerint dixi lib. 1. c. 7. v. 13. QVIBVS PRÆEST IVDAS MACHABÆVS] Hinc patet Iudam religione, & pietate fuiſſe Aſſidæum imò Aſſidæorum primatem, & principem. Verſ. 6.

NICANOR TAMEN AVDIENS VIRTVTEM COMITVM IVDÆ &c SANGVINE IVDICIVM FACERE METVEBAT] id eſt prælio decertare, litémque armis definire metuebat: timebat enim à Iuda vinci, & cædi: quare legatos ad eum pacis cauſâ miſit, pacémq; cum eo iniit. Verſ. 18.

HABEBAT AVTEM SEMPER CHARVM IVDAM EX ANIMO] Græcè, ἐν προσώπῳ, id eſt *in facie*. q. d. Nicanor ſemper habebat Iudam præ oculis quaſi ſibi amicum, & familiarem. Verſ. 24.

ET ERAT VIRO INCLINATVS] id eſt propenſus, & beneuolus in Iudam. Aliqui contrariè explicant τὸ *in facie*, q. d. Nicanor exteriùs ſimulabat ſe amicum Iudæ; ſed interiùs eum vt Ducem belli fortiſſimum, cui æquari non poſſet, oderat, ideóque ſuadebat ei vxorem ducere, vt per eam effeminaretur, & ſpiritus bellicos deponeret, ſicut Samſon per ſuam Dalilam effeminatus eſt, & fortitudine

C ſpoliatus. Verùm hic ſenſus repugnat vulgatæ, quæ ait: *Habebat charum Iudam ex animo.*

ROGAVITQVE EVM (Iudam) VXOREM DVCERE, FILIOSQVE PROCREARE] vt prolem ſibi ſimilem procrearet in eámque ſuam fortitudinem, & virtutem bellicam transfunderet: nam vt ait Lyricus:

Fortes creantur fortibus & bonis.
Eſt in iuuencis: eſt in equis patrum
Virtus, nec imbellem feroces
Progenerant aquilæ columbam.

ita Horat. lib. 4. carm. ode 3. Gorionides addit Iudam ex vxore filium maſculum genuiſſe; ſed ille videtur mox interiiſſe æquè ac Iudas, qui ſequenti anno in prælio occubuit; nam nulla filij eius in Scrip. fit mentio.

COMMVNITERQVE VIVEBANT] scilicet Iudas, & Nicanor sibi mutuo erant familiares. Aliter Serarius Græcum ἰχώρουν, ἐυςάθησαν, ἐκοινώνησαν βίῳ vertit, communem egit vitam, siue *communiter viuebat*, scilicet Iudas. q.d. Iudas nil habebat proprium; sed quasi Assidæus, siue Essenus cum socijs viuebat in communi, vti nunc viuunt religiosi.

Vers. 26. ALCIMVS AVTEM &c. q.d. Alcimus Iudæ æmulus apud Demetrium regem accusauit Nicanorem, quod cum hoste suo Iuda fœdus iniisset, cúmque REGNI INSIDIATOREM SVCCESSOREM (Græcè διάδοχον, id est vicarium) SIBI (qui scilicet loco suo castris præesset) DESTINASSET] vnde iratus Demetrius iussit Nicanori, vt Iudam caperet, captúmque ad se mitteret; Iudam enim regno suo insidiari.

FORTITER (Græcè *gene o e* (SE A VIRO (Iuda) PRÆVENTVM] Generosi enim est prudenter præuidere insidias futuras, & pericula, eáque præcauere, ac se, suáque in tuto collocare, vti fecit hic Iudas.

Vers. 37. RAZIAS AVTEM QVIDAM DE SENIORIBVS (id est vnus è senatoribus, & primoribus Ierosolymitanis) QVI PRO AFFECTV (pro amore in suos ciues, & patriam) PATER IVDÆORVM APPELLABATVR:

Vers. 38. HIC MVLTIS TEMPORIBVS CONTINENTIÆ PROPOSITVM TENVIT IN IVDAISMO] *Continentia* scilicet ab vxore, id est castitatis, aut cælibatus. ita aliqui. Aut potiùs continentiæ, scilicet in vera Dei fide, & cultu. q.d. Razias semper etiam in persecutione continuit se in Iudaïsmo, & auita religione, nec se cum multis ab ea ad Gentilismum sub Epiphane apostatantibus commiscuit: Hoc enim significat Græcum ἀμιξίας, id est incommistionis: & hoc notat τὸ *propositum continentiæ tenuit in Iudaismo*, nimirum perseuerantiam constantem vsque ad mortem in Iudaïsmo. vnde idipsum mox explicans subdit: CORPVSQVE ET ANIMAM TRADERE CONTENTVS PRO PERSEVERANTIA in auita Iudæorum religione. Addit Goriónides Raziam professione fuisse Assidæum.

Vers. 40. PVTABAT ENIM SI ILLVM DECEPISSET] Salianus censet legendum *cepisset*, Græcè enim est συλλαβὼν, id est *si illum comprehendisset*.

Vers. 42. ELIGENS NOBILITER (Græcè γενναίως, id est generosè) MORI POTIVS QVAM SVBDITVS FIERI PECCATORIBVS ET CONTRA NATALES SVOS (natus ergo fuit Razias nobilibus parentibus) INDIGNIS INIVRIIS AGI] Græcè, *Et propria nobilitate indignè contumeliis affici.* Hic fuit sensus Raziæ, vti fuit aliorum nobilium huius sæculi, qui generosum putant mori potiùs, quàm ludibria indigna pati. Verùm alius est sensus fidelium, & Christianorum, præsertim Apostolorum, & martyrum. de quibus proinde dicitur Actor. 5. *Ibant Apostoli gaudentes à conspectu concilij, quoniam digni habiti sunt pro nomine Iesu contumeliam pati.*

Vers. 44. VENIT PER MEDIAM CERVICEM] Græcè per medium ventrem q. d. cecidit in terram non prono capite, sed in ventrem, ita vt mediam ceruicem ad humum allideret. Razias ergo trina morte se confecit; primò enim gladio se confodit, secundò ex muro se præ-
A cipitauit; tertiò ambabus manibus viscera in turbam proiecit.

Quæres An Razias occidendo se peccarit? Suppono ex communi sententia S. August. Lactantij, S. Thomæ, cæterorúmque Ecclesiæ Doctorum non licere homini se occidere ad vitandam infamiam, violationem pudicitiæ, peccandi periculum, aliámue ob causam. Ratio à priori est quòd Deus solus sit vitæ nostræ dominus, qui vt eam dedit, sic & repetit, recipitque quando ei libuerit. Quare iniuriam Deo facit, qui se occidit, quia rem Deo propriam, puta vitam suam illi eripit. Vide S. Aug. lib. 1. de ciuit. à cap. 20. vsque ad 24.

Hoc quoad thesin; nunc ad hypothesin descendamus, & disquiramus an Razias hic
B & nunc se occidendo peccarit, an non?

Primò S. Aug. lib. 2. contra epist. Gaudentij c. 23. magis propendet eò, vt censeat eum peccasse præsertim ob Circumcelliones, qui Raziæ exemplum imitantes se ipsos necabant, quasi hoc esset honestum, imò quoddam martyrium. Quare laudari quidem hic Raziam à probitate, continentia, auctoritate, & amore patriæ, non tamen à sui occisione. *Humilitatem*, inquit, *inter manus inimicorum non valens ferre non planè sapientiæ, sed insipientiæ dedit exemplum, non Christi martyribus, sed Donati Circumcellionibus imitandum.* Et inferiùs: *Vnde illi tanquam homini subrepsit humilitatis impatientia, vt prius mori vellet, quam hostibus subiici. Dictum est, quod elegerit nobiliter mori: melius vellet humiliter, sic enim vtiliter. Istis autem verbis historia gentium laudare consueuit, sed viros fortes huius sæculi, non martyres Christi.*
C *Dictum est, quod se viriliter de muro præcipitauit in turbas, nec nos dicimus eum hoc fecisse muliebriter, quanquam vos, qui multum exemplo isto profecistis, etiam fœminas vestras hoc facere docuistis. Sed fatemur etiam ipsas hoc non facere muliebriter, sed viriliter, non tamen salubriter, quia non fideliter.* Secundò Franc. de Victoria Relect. de Homicidio, & S. Thomas respondent Raziam non peccasse, eò quòd ex Spiritus S. instinctu voluntariam sibi mortem consciuerit. Sed huius instinctus nulla hîc apparet scintilla, præsertim, quia non solet Spiritus S. inspirare, vt quis se occidat ad vitandam ludibrij infamiam, vti fecit hîc Razias. hoc enim in se inhonestum, & illicitum est.

Tertiò ergò dico Raziam hîc à peccato ex-
D cusari per ignorantiam inculpatam, qua ignorabat sui occisionem tali casu esse illicitam, imò ipse eam licitam, honestam, nobilem, & generosam esse arbitrabatur, vt dicitur v. 42. Sicut enim olim multi veterum tam philosophorum, quàm Doctorum Ecclesiæ putarunt mendacium quandoque esse licitum, sic idem censuerunt de sui occisione. Hæc enim fuit sententia Stoïcorum quam sæpius inculcat Seneca epist. 12. 17. 24. 58. 59. 71. 78. Eandem indicat Cicero lib. 1. epist. 12. & 22. ac Plinius. Eadem fuit sententia aliquorum Hebræorum apud Ioseph lib. 12. c. 5. Et lib. 15. c. 3. Eadem fuit S. Hier. in c. 1. Ionæ versus finem, vbi sic ait: *Vnde in persecutionibus non licet propria pe-*

vire manu absque eo vbi castitas periclitatur. vbi planè indicat quod in periculo castitatis liceat seipsũ occidere. Sic S. Amb. lib. 3. de Virg. ante medium, & Euseb. lib. 8. histor. c. 12. & 17. & Palladius in Lausiaca c. 150. laudant feminas, quæ se occiderunt ne violarentur. Neque id tribuunt diuinæ inspirationi, sed laudant factum tanquam honestum ob talem finem Simili modo D. Soto excusat S Apolloniam lib. 5. de Iustitia quæst. 1. art. 5. in fine; Nam se occidere ob patriæ salutem, aut pudicitiæ custodiam non est ita euidens esse malum quin inculpatè possit ignorari, & putari esse licitum, vti putarunt viri doctissimi iam citati, quos secutus Cato Romanorum sapiẽtissimus seipsum occidit, ne Cæsari victori se dedens foret ludibrio. Sic ergo & Razias per ignorantiam excusandus videtur à peccato præsertim, quia ipse erat quasi caput senatus, & princeps Israëlis: vnde ludibria illi ab Antiocho irroganda Senatui, & toti Israëli irrogata fuissent; maluit ergo mori, quàm se totúmque Israëlem iniuriis, & ludibrio regis idololatræ exponere. Adde potuisse regem fingere Raziam à Iudaïsmo apostatasse, & ad suam idololatriam apostatasse, quę res multos Iudæorum commouisset, vt eius exemplum sequerentur, & apostatarent. Insuper poterat metuere Razias, ne acerbitate tormentorum victus cederet Antiocho, & verè à fide apostataret, quod ingens fuisset toti Israëli scandalum. Quare prudenter videbatur sibi facturus, si hæc omnia pericula, & damna voluntaria morte abscinderet. Sic in Historiis Indicis apud Hier. Osorium lib. 8. de gestis Eman. p. 1 initium legimus Ioannem Machiadum Lusitanum virum fidelem duos filiolos suos ex pietate occidisse, vt eos periculo Mahometismi, indéque damnationis æternæ eriperet. Iam enim capiendi erant à Mahometanis, & ab eis in perfidia sua educandi. ita Raziam per ignorantiam excusat Lessius lib. 2. de iustitia c. 9. dubio 6. n. 23. idque confirmatur ex eo quòd Razias hîc à virtute, & probitate eximia commendetur, qui vtique non se occidisset nisi id putasset esse licitum, imò honestum, & generosum. Vnde & exspirans v. 46. actum fidei, & spei in Deum elicuit *inuocans dominatorem vitæ ac spiritus, vt hæc illi iterum redderet* in beata resurrectione.

Supposita hac Raziæ ignorantia heroïcus fuit hic eius actus fortitudinis quo se pro honore patriæ, & auita religione conseruanda occidit, ideóque v. 42. de eo dicitur: *eligens*

A *nobiliter mori.* Longè enim difficilius est seipsum occidere, quàm necem ab alio illatam sustinere: quare positâ ignorantiâ quod eo casu liceat seipsum occidere, Razias summum fortitudinis actum se non semel, sed tertiò feriendo, & interimendo elicuit. Natura enim summè amat se, suámque vitam: quare generosissimæ fortitudinis est hunc naturæ affectum transcendere, ac sponte pro Deo vitam ponere.

Hinc discant fideles quàm fortiter tormenta, & mortem pro fide, & pietate inflicta sustinere debeant. Si enim Razias Iudæus obscuram habens resurrectionis fidem & spem, seipsum pro ea occidit, cur non Christianus post Christi, aliorúmque resurgentium exempla necem pro illo irrogatam vltro amplectatur, cùm certus sit se per illam ad beatam, &

B æternam vitam transmitti? Fixum enim est illum Christi oraculum, pariter & promissum: *Qui perdiderit animam* (vitam) *suam propter me inueniet eam.* Matth. 10. 39. Rursum cur non concupiscentiam & carnem suam mortificet, quam per mortificationem credit viuificandam, & liberandam in cœlis? mortificatio enim est quasi viua quædam mors, qua homo carnales appetitus in se viuos per ferrum voluntatis contrariæ propositum abdicat, & resecat. Vnde hanc resecationem ad viuum sentit, dolérque perinde ac si dens sibi euelleretur. Audi S. Amb. lib. 3. de virgin. miris elogiis celebrantem S. Pelagiam virginem quindecim annorum, quæ se cum matre, & sororibus in flumen iniecit, mersítque ne violaretur: *Consertis manibus, tanquam choros ducerent, in medium progrediuntur alueum, vbi*

C *vnda torrentior, vbi profundum abruptius illò vestigia dirigentes. Nulla pedem retulit, nulla suspendit incessum, nulla tentauit vbi gressum figeret: anxia cùm terra occurreret, offensa vado, læta profundo. Videres piam matrem stringentem nodo manus, gaudere de pignore, timere de casu, ne sibi filias vel fluctus auferret. Has tibi, inquit, hostias Christe immolo, præsules virginitatis, duces castitatis, comites passionis.* Porrò Ecclesia has feminas, quæ se pro castitate tuenda occiderunt colit vt martyres, quia ipsæ ad hoc quasi compulsæ fuerant. Vnde cùm ipsæ in eo facto non peccauerint secundùm moralem æstimationem censentur ab ipsis persecutoribus occisæ, & sic sunt martyres. Si quis idem dicere velit de Razia non repugnabo.

CAPVT DECIMVMQVINTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Nicanor superbè contemnens Deum, inuadit Iudam, & Iudæos: Iudas visione Oniæ, & Ieremiæ dantis sibi gladium animatus, animat milites; quare Nicanorem prosternit, eiúsque caput & manum muro ex aduerso templi suspendit, ac linguam

blasphemam dissectam auibus vorandam proiicit. Denique Iudæi Deo canunt Epinicion, & festum quotannis pro gratiarum actione die 13. Adar celebrandum instituunt.

1. Nicanor autem, vt comperit Iudam esse in locis Samariæ, cogitauit cum omni impetu die sabbati committere bellum. 2. Iudæis verò, qui illum per necessitatem sequebantur, dicentibus: Ne ita ferociter & barbarè feceris, sed honorem tribue diei sanctificationis, & honora eum, qui vniuersa conspicit: 3. ille infelix interrogauit, si est potens in cælo, qui imperauit agi diem sabbatorum? 4. Et respondentibus illis, Est Dominus viuus ipse in cælo potens, qui iussit agi septimam diem. 5. At ille ait: Et ego potens sum super terram, qui impero sumi arma, & negotia regis impleri. Tamen non obtinuit vt consilium perficeret. 6. Et Nicanor quidem cum summa superbia erectus, cogitauerat commune trophæum statuere de Iuda. 7. Machabæus autem semper confidebat cum omni spe auxilium sibi à Deo affuturum. 8. & hortabatur suos ne formidarent ad aduentum nationum, sed in mente haberent adiutoria sibi facta de cælo, & nunc sperarent ab Omnipotente sibi affuturam victoriam. 9. Et allocutus eos de lege & prophetis, admonens etiam certamina quæ fecerant priùs, promptiores constituit eos: 10. & ita animis eorum erectis, simul ostendebat Gentium fallaciam, & iuramentorum præuaricationem. 11. Singulos autem illorum armauit, non clypei & hastæ munitione, sed sermonibus optimis, & exhortationibus, exposito digno fide somnio, per quod vniuersos lætificauit. 12. Erat autem huiuscemodi visus: Oniam, qui fuerat summus sacerdos, virum bonum & benignum, verecundum visu, modestum moribus, & eloquio decorum, & qui à puero in virtutibus exercitatus sit, manus protendentem, orare pro omni populo Iudæorum: 13. Post hoc apparuisse & alium virum, ætate & gloria mirabilem, & magni decoris habitudine circa illum: 14. Respondentem verò Oniam dixisse: Hic est fratrum amator, & populi Israël: hic est, qui multùm orat pro populo, & vniuersa sancta ciuitate, Ieremias propheta Dei. 15. Extendisse autem Ieremiam dextram, & dedisse Iudæ gladium aureum, dicentem: 16. Accipe sanctum gladium munus à Deo, in quo deiicies aduersarios populi mei Israël. 17. Exhortati itaque Iudæ sermonibus bonis valdè, de quibus extolli posset impetus, & animi iuuenum confortari, statuerunt dimicare & confligere fortiter, vt virtus de negotiis iudicaret; eò quòd ciuitas sancta & templum periclitarentur. 18. Erat enim pro vxoribus, & filiis, itémque pro fratribus, & cognatis, minor sollicitudo: maximus verò & primus pro sanctitate timor erat templi. 19. sed & eos qui in ciuitate erant, non minima sollicitudo habebat pro his qui congressuri erant 20. Et, cùm iam omnes sperarent iudicium futurum, hostésque adessent, atque exercitus esset ordinatus, bestiæ equitésque opportuno in loco compositi, 21. considerans Machabæus aduentum multitudinis, & apparatum varium armorum, & ferocitatem bestiarum, extendens manus in cælum, prodigia facientem Dominum inuocauit, qui non secundùm armorum potentiam, sed prout ipsi placet, dat dignis victoriam. 22. Dixit autem inuocans hoc modo: Tu Domine, qui misisti angelum tuum sub Ezechia rege Iuda, & interfecisti de castris Sennacherib centum octogintaquinque millia: 23. & nunc dominator cælorum mitte angelum tuum bonum ante nos, in timore & tremore magnitudinis brachij tui, 24. vt metuant qui cum blasphemia veniunt aduersus sanctum populum tuum. Et hic quidem ita perorauit. 25. Nicanor autem, & qui cum ipso erant, cum tubis & canticis admouebant. 26. Iudas verò, & qui cum eo erant, inuocato Deo, per orationes congressi sunt: 27. manu quidem pugnantes, sed Dominum cordibus orantes, prostrauerũt non minùs trigintaquinque millia, præsentia Dei magnificè delectati. 28. Cúmque cessassent, & cum gaudio redirent, cognouerunt Nicanorem ruisse cum armis suis. 29. Facto itaque clamore; & perturbatione excitata, patria voce omnipotentem Dominum benedicebant. 30. Præcepit autem Iudas, qui per omnia corpore & animo mori pro ciuibus paratus erat, caput Nicanoris, & manum cum humero abscissam, Ierosolymam perferri. 31. Quò cùm peruenisset, conuocatis contribulibus, & sacerdotibus ad altare, accersiit & eos qui in arce erant. 32. Et ostenso capite Nicanoris, & manu nefaria, quam extendens contra domum sanctam omnipotentis

omnipotentis Dei, magnificè gloriatus est: 33. Linguam etiam impij Nicanotis
præcisam iussit particulatim auibus dari: manum autem dementis contra templum
suspendi. 34. Omnes igitur cæli benedixerunt Dominum, dicentes: Benedictus,
qui locum suum incontaminatum seruauit. 35. Suspendit autem Nicanoris caput
in summa arce, vt euidens esset & manifestum signum auxilij Dei. 36. Itaque om-
nes communi consilio decreuerunt nullo modo diem istum absque celebritate præ-
terire: 37. habere autem celebritatem tertiadecima die mensis Adar, quod dicitur
voce Syriaca, pridie Mardochæi diei. 38. Igitur his erga Nicanorem gestis, & ex
illis temporibus ab Hebræis ciuitate possessa, ego quoque in his faciam finem ser-
monis. 39. Et si quidem benè, & vt historiæ competit, hoc & ipse velim: sin autem
minùs dignè, concedendum est mihi. 40. Sicut enim vinum semper bibere, aut
semper aquam, contrarium est; alternis autem vti, delectabile: ita legentibus, si
semper exactus sit sermo, non erit gratus. Hîc ergo erit consummatus.

Vers. 1. NICANOR &c. COGITAVIT CVM OMNI IMPETV DIE SABBATHI COMMITTERE BELLVM] quia præsumebat Iudæos ob quietem religiosam sabbathi à Deo præceptam eo die nō pugnaturos; sed permissuros se occidi.

Vers. 5. AT ILLE AIT: ET EGO POTENS SVM SVPER TERRAM QVI IMPERO SVMI ARMA] in sabbatho. Vide hic Nicanoris blasphemum factum, quo se Deo æquat, q. d. Deus in suo cælo imperet; sed ego impero in terra, iubeóque vos ô Iudæi, quos ego coëgi mea castra sequi die sabbathi pugnare contra Iudam, & Iudæos contribules vestros: qua blasphemia Iudæorum se sequentium iram accendit, vt illi obedire nollent, ac Dei indignationem in se concitauit, vt à Iuda cæderetur, truncaretur, & suspenderetur. B videbatur enim Deum è cælo ad duellandum secum in terra prouocasse.

Athei Duces sua arma faciunt numina. Exempla.

Simili fastu Mezentius Atheus apud Virgili. 10. Æneid detonat:

Dextra mihi Deus, & telum, quod missile libro,
Nunc adsint.

Quod de Capaneo Statius lib. 2. Thebaïdos.

Virtus mihi numen & ensis.

& iterum de Capaneo lib. 10.

Ades mihi dextera tantum:
Tu præses belli, & ineuitabile numen.
Te voco, te solum superum contemptor adoro.

Cæneus hastam suam inter Deos numerari iussit, & per illam iuramentum concipi; vnde prouerbium *Cænei hasta*: & apud Plutarchum in Pelopida Alexander tyrannus hastam, qua C Poliphronem occidit, sacram esse voluit, coronis ornauit, & quasi Deum sacrificiis, id est diuinis honoribus prosecutus est. Sic de Nabuchodonosor ait Habacuc c. 1. 16. *Propterea immolauit sagenæ suæ & sacrificauit reti suo*, vbi sagenam, & rete vocat eius vires, arma & exercitus. Hæc enim ipse colebat vt sua numina, quasi quæ ipsi tot gentes subegerant.

TAMEN NON OBTINVIT] eò quòd Iudæi ipsi resisterent, nolléntque sabbatho contra Iudam, & Iudæos pugnare.

Vers. 9. ET ALLOCVTVS EOS DE LEGE ET PROPHETIS] q. d. proferens sententias ex S. Scrip. quibus Deus Iudæis ritè se colentibus, & inuocantibus victoriam promittit Deuter. 28. & alibi.

Vers. 11. SINGVLOS AVTEM ILLORVM ARMAVIT NON CLYPEI ET HASTÆ MVNITIONE (vtpote A quibus iam erant armati & muniti) SED SERMONIBVS OPTIMIS, ET EXHORTATIONIBVS] Certum enim est eos non inermes, sed armatos prodiisse in prælium.

EXPOSITO DIGNO FIDE SOMNIO, PER QVOD VNIVERSOS LÆTIFICAVIT] Pro ὑφ' οὗ, id est *per quod*, Romana habent ὕπαρ, id est *vera visio*, quæ non tam somnium quàm ipsa veritas erat. Sic Homerus Iliad. ρ ait: οὐκ ὄναρ ἀλλ' ὕπαρ, id est non somnium inane, & falsum, sed solidum & verum. Ex quo quis opinari posset verè Iudam oculis suis vidisse Oniam, & Ieremiam, ac ab eo realiter accepisse gladium aureum: Verius tamen est contrarium, scilicet hæc omnia per visionem tantùm imaginariam obiecta fuisse menti Iudæ: hoc enim significat B vox ὄνειρον, id est somnium. Deinde quia si verè accepisset gladium, vtique eum commilitonibus suis ad eos animandos ostendisset, quod tamen fecisse non legitur ita Sanchez.

ONIAM QVI FVERAT SVMMVS SACERDOS] Vers. Onias hic cognomento sanctus notus fuerat Iudæ: vnde eum ex facie & visu Iudas agnouit. Nam Onias ante vndecim annos Pontifex fuerat, sed à fratre suo Iasone emente Pōtificatum ab Ant. Epiphane extrusus, ac deinde ab Andronico suasu Menelai occisus fuerat anno Græc. 140. vt dictum est c. 4. v. 34. Visus est ergò Iudas in somnio sibi videre Oniam sanctum, & zelosum Pontificem orantem pro se, totóque Israële.

Quæres An sicut animæ patrum in limbo, C sic & animæ in purgatorio orent pro nobis? Affirmant Richar. in 4. dist. 45. art. 7. q. 3. ad 3. Gabriel in Canonem lectione 58. circa finē, Ioannes de Medina Cod. de Pœnit. tract. de Orat. in quæst. speciali. Negant S. Thomas in 4. dist. 15. q. 4. art. 5. q 2. & in 2. 2. q 83. à 4. ad 3. & ar. 9. ad 2. & ar. 11. ad 3. Alensis 4. p. q. 92. mem. 1. art 3. Abulen. in Matthæum c. 6. q. 87. S. Antoninus 4. p. tit 5. c. 8. §. 2. Syluest. verbo Oratio § 3. Nauarr. super c. quando Ratio est, quòd animæ illæ non cognoscant orationes nostras, quódque sint in carcere ad patiendum pro suis culpis non ad orandum pro aliis. vnde otiosum & inordinatum videtur eas inuocare. Quare Franc. Victoria Relect. de Magia num. 17. improbat morem quorundam, qui in angustiis inuocant animas purgatorij. Sed Alphonsus Men-

doza quæst 6. scholast. pag. 846. censet sanctum ac vtile esse eas inuocare. Nam, inquit, siue quamdiu sunt in purgatorio orare pro nobis valeant, siue non valeant, certè cùm inde exeunt, & in cœlum perueniunt tunc preces fundunt, ac orant pro iis, qui se eis commendauerunt, ac eas suffragiis, & precibus iuuerunt. Adde Angelos, qui animas in purgatorio visitant, & solantur posse eis preces viuentium nunciare, nec passio pœnæ eas ab oratione impedit, quia pœnas has magna patientia humilitate, & resignatione sufferunt, Deúmque assiduè amant & laudant. Vtilius tamen, certiúsque est inuocare sanctos in cœlo cum Deo regnantes; tum quia ipsi preces ad se fusas Deo reuelante certò cognoscunt: hoc enim ad eorum statum pertinet: tum quia Deum vident, illíque sunt in amore, & honore; vnde ab eo impetrant, quæ volunt: tum quia sunt in statu beatitudinis, ac regno, & gloria cælesti triumphantes: vnde ad eorum decus pertinet, vt à nobis inuocentur, nostrísque ærumnis opitulentur. Vide Franc. Suarez lib. 1 de Orat. in communi c. 10. in fine, vbi ait probabile esse Angelos custodes preces nostras perferre ad animas Purgatorij. Quare si quis eas inuocat, inquit, piè credens ab illis audiri nihil peccabit, quia operatur ex pia credulitate, & affectione, & nulli periculo se exponit, quia licet fortasse non ita sit, neque animæ illæ huiusmodi orationes percipiant, nihilominus oratio eius in sinum conuertatur. Et forrasse etiam verum est, animas illas, saltem cùm beatæ fiunt, cognoscere orationes omnes, toto illo tempore ad eas fusas, & eis moueri ad intercedendum in patria pro oratoribus suis. Quapropter, qui in hoc mundo orandi fructum, & deuotionem senserit, non videtur ab illo reuocandus.

Verf. 13 POST HOC APPARVISSE ET ALIVM VIRVM ÆTATE, ET GLORIA MIRABILEM, ET MAGNI DECORIS HABITVDINE CIRCA ILLVM] legi etiam potest habitudinem, quia in Græco est μεγαλοπρεπεστάτην ὑπεροχὴν, excellenti magnificentia vndique adornatum, quæ gloria index meritorum erat sanctissimi prophetæ, & gloriæ, quæ illi in cœlo debebatur.

Verf. 14. RESPONDENTEM VERÒ ONIAM. Hinc videtur quod Iudas non agnouerit Ieremiam, vtpote ante quadringentos annos vita functum; ideoque rogarit Oniam sibi notum quisnam esset ille vir adeo augustus, & venerabilis, ac Oniam respondisse: HIC EST FRATRVM AMATOR (Græcè φιλάδελφος) ET POPVLI ISRAEL: HIC EST QVI MVLTVM ORAT PRO POPVLO, ET VNIVERSA SANCTA CIVITATE: IEREMIAS PROPHETA DEI.] Præ Isaia, Amos, Iona, cæterísque prophetis apparuit Iudæ Ieremias, quia ipse ingenti zelo per 45 annos prophetans laborauit pro salute Israëlis ad impediendum generis suæ excidium, quod tamen ob scelerum eius enormitatem, & eò quòd suis oculis, sanísque consiliis auscultare nollet impedire non potuit quin Ierusalem cum templo à Chaldæis caperetur, & cremaretur. Quocirca dura, & acerba

A plurima à Iudæis passus fuit Ieremias, quæ in ipsa eius prophetia explicui.

ACCIPE SANCTVM GLADIVM (à sancto Deo, & à me benedictum vt pro sancta eius Ecclesia, fide, religione, sancta fortitudine depugnes) MVNVS A DEO, IN QVO DEIICIES ADVERSARIOS POPVLI MEI ISRAEL] Non verè, & realiter Ieremias dedit Iudæ gladium, vt dixi. Fuit enim hoc somnium, & symbolica visio, in qua videbatur Iudæ, quod à Ieremia acciperet gladium, vt per eam Iudas cum sociis ad pugnam animarentur, & conciperent certam victoriæ spem, eò quòd Deus eum illis, & per illos pugnaret contra impium infidelem & blasphemum Nicanorem Sic & gladius hic fuit non ferreus, quo in bello homines vtuntur; sed aureus, vtpote cælestis, & diuinus. Quæ enim Dei sunt, aurea sunt: aurum enim pretiosissimum, & splendidissimum repræsentat nobis Deum, Deique dona augustissima. Verf. 16.

B Nota *gladium sanctum*, id est benedictum. Hic enim mos inualuit, vt Duces & milites curent ab Episcopis, & sacerdotibus sua vexilla, & arma benedici; tum vt per Ecclesiæ preces, & benedictionem efficaciora sunt ad victoriam tum ad abigendas magicas artes, quibus sæpè hostes ope dæmonis se faciunt inuulnerabiles, vti nunc in bello Germanico experti sumus. Sic S. Ludouicus castra ducturus in terram sanctam vexillum ab Episcopo Parisiensi benedictum accepit. Idem fecere cæteri Duces illius expeditionis asseclæ. Sic Italicus equis curruque suo à S. Hilariono benedictis in Circensi certamine vicit aduersarium suum magicis Marnæ Dei sui attributis

C vtentem. Audi S. Hier. in eius vita: *Rogatus* (S. Hilarion) *a fratribus scyphum fictilem quo bibere consueuerat, aqua iussit impleri, eique tradi, quem cùm accepisset Italicus, & stabulum, & equos, & aurigas suos, rhedam, carcerumque repagula aspersit. Mira vulgi expectatio: nam & aduersarius hoc ipsum irridens diffamauerat, & fautores Italici, sibi certam victoriam pollicentes, exultabant. Igitur dato signo hi aduolant, isti præpediuntur; sub horum curru rota feruent, illi prætervolantium terga vix cernunt; clamor fit vulgi nimius, ita vt ethnici quoque ipsi concreparent, Marnas victus à Christo est.*

In Romano cæremoniali extat benedictio ensis, & militis. Habebant etiam Angli olim ritum consecrandi militem: cuius formam

D Ingulphus in sua historia describens, ait: *Anglorum erat consuetudo, quod qui militiæ legitimè consecrandus esset, vespera præcedente diem suæ consecrationis, ad Episcopum, vel Abbatem, vel Monachum, vel sacerdotem aliquem contritus & compunctus de omnibus suis peccatis confessionem faceret, & absolutus orationibus & deuotionibus, & afflictionibus deditus, in Ecclesia pernoctaret. In crastino quoque missam auditurus, gladium super altare offerret, & post Euangelium Sacerdos benedictum gladium collo militis cum benedictione imponeret, & communicatus ad eandem Missam sacris Christi mysteriis denuo miles legitimus permaneret.*

Idem recenset noster Gretserus lib. de be-

nedictionibus c. 49. vbi & ex Baronio recenſet Alexandrum II. Pont. miſiſſe vexilla benedicta ad Hermibaldum & ad Wilhelmum comitem Aquitaniæ, quibus ipſi hæreticos, & Haraldum Angliæ inuaſorem profligarunt. Vide eundem Gretſerum lib. 2. de Cruce c. 58. vbi oſtendit olim integros exercitus in terram ſanctam proficiſcentes ſolere à Pontificibus benedici, & cruce ſignari, indéque expeditiones illas nuncupatas fuiſſe Cruciatas ſiue cruce ſignatorum. Multæ, inquit, olim expeditiones ſuſceptæ ſunt in Palæſtinam pro aſſerenda terra ſancta ex Mahometanorum tyrannide, hortatu potiſſimùm & impulſu Summorum Pontificum, Vrbani II. Paſchalis II. Lucij II. Eugenij III. Clementis III. Cæleſtini III. Honorij III. Gregorij IX. Ducibus Godefrido Bullionio, Conrado Cæſare, S. Ludouico Galliarum rege, Friderico Imperatore, Philippo Rege Franciæ, Richardo Rege Angliæ, Andrea Rege Hungariæ; aliiſque fortiſſimis, lectiſſimiſque Principibus & Heroïbus, qui inſtructiſſimos exercitus ducebant.

Omnes iſti cruce inſigniebantur, vt cò fidentiùs aduerſus crucis hoſtes dimicarent, & ad omnia pericula crucis, & crucifixi amore promptiores eſſent. Extat in Romano Rituali precatio de benedictione crucis dari ſolitæ proficiſcentibus in Palæſtinam defendendæ fidei Chriſtianæ, & terræ ſanctæ recuperandæ gratiâ. Quin & Conſtantinus Magnus ſigno Crucis è cœlis accepto cum hoc lemmate, *In hoc ſigno vinces*, in labaro crucem inſculpi, eámque totis caſtris præferri iuſſit, vt iis quaſi cælitus à Deo per crucem benedictis certam daret ſpem, oménque victoriæ, vti narrat Euſeb. & alij in vita Conſtantini.

Tropol. Nota hîc Deum dum aliquem ad quodpiam officium ſeligit eidem dare ſymbola, & inſtrumenta ad officium illud neceſſaria, & opportuna. Sic S. Paulus per viſum apparuit S. Ioanni Chryſoſtomo, eíque tradidit librum Euangelij vt hoc ſymbolo ipſum eiuſdem prædicatorem poſt ſe eximium conſtitueret. Sic S. Ioannes Apoſtolus volumen oraculorum accipiens ab Angelo creatus eſt propheta, vt futura ſub Antichriſto prædiceret Apoc. 10. 9. Sic Moſes Exodi 4. 17. per virgam accepit à Deo poteſtatem faciendi miracula & decem plagas, quibus percuſſit Pharaonem, & Ægyptios. Simili ratione, & modo Deus hîc Iudæ tradidit gladium, vt Nicanorem & impios mactaret. Hinc & regibus cùm inaugurantur datur gladius, vt Eccleſiam, religionem, & iuſtitiam propugnent, & ſceleratos plectant. Hac de cauſa Ioſue inuadenti Chananæam Angelus vt eum animaret apparuit euaginatum tenens gladium quaſi illo Chananæos occiſurus Ioſue 5. 13. Sic Ieremias, & Ezechiel ſæpe minantur Iudæis gladium à Deo dandum Nabuchodonoſori, vt eorum ſcelera plectat. Sic Chriſtus rex Regúm dicitur habere gladium vtraque parte acutum Apoc. 1. 16. Quin & Traianus Imp. præfecto vrbis à ſe creato tradens gladium, *Hoc*, inquit, *vtere pro me ſi rectè poteſtate riiè fungar: ſin autem, eodem vtere contra me.*

Alleg. Rabanus per Ieremiam accipit Chriſtum, per gladium aureum S. Scrip. qua Chriſtus Diabolum cùm ab eo tentaretur in deſerto proſtrauit, ac etiamnum Hæreticos eius aſſeclas per doctores Eccleſiæ ſternit, & profligat. Rurſum gladius ſanctus eſt mortificatio, qua concupiſcentias, & vitia carnis, ac ſpiritus à nobis reſecamus iuxta illud Chriſti, *Non veni pacem mittere, ſed gladium* Matth. 10. 34. Quocirca Ieremias c. 48. v. 10. *Maledictus*, inquit, *qui prohibet gladium ſuum à ſanguine.* Ieremias ergo, id eſt Chriſtus, cuique fideli porrigit hunc mortificationis gladium Dei amore aureum, vt eo trucidet omnes eius hoſtes, id eſt paſſiones & appetitus naturæ corruptæ Deo, eiúſque legi repugnantes.

PROSTRAVERVNT NON MINVS 35. MILLIA] Verſ. 27.
Errat ergo Ioſephus qui numerat tantùm nouem millia, ac Gorionides, qui 30. millia duntaxat aſſignat.

COGNOVERVNT NICANOREM RVISSE] Verſ. 28.
Gorionides rem paulò aliter narrat lib. 3. c. 22. *Vidit Iudas*, inquit, *in ipſa pugna Nicanorem habentem in manu ſua gladium euaginatum, clamánſque ait, contra te ò Nicanor. Et cùm curreret contra illum in fernore ſui virtute, auertit Nicanor humerum ſuum, & fugit à facie Iudæ. & Iudas apprehendit eum, percuſſítque gladio ſuo, & diſſecuit in duas partes, deiecítque ipſum in terram.*

Porrò Iudas iuſſit caput Nicanoris æquè ac manum, quam contra templum minabundus extenderat quaſi trophæum non ex arce Sion (quia hanc tenebant hoſtes) ſed ex aduerſo tẽpli ſuſpendi; linguam verò eius blaſphemam minutim conciſam auibus glutiendam obijci.

FACTO ITAQVE CLAMORE ET PERTVRBATIONE (Græcè *ταραχῆς*, id eſt ſtrepitu, tumultu, Verſ. 29.
plauſu) EXCITATA, PATRIA VOCE, id eſt Hebræa lingua canentes Pſalmos Dauidicos Epinicio, & gratiarum actioni deputatos; aut *patria*, id eſt generoſa viris fortibus & victoribus congruente VOCE, ait Salianus, DOMINVM BENEDICEBANT.

OMNES IGITVR CÆLI (id eſt cælites, puta, Verſ. 34.
Angeli & homines ſancti cæleſtem vitam in terra agentes) BENEDIXERVNT DOMINVM] Potiùs *τῷ cæli* refert ad *Dominum*. q. d. omnes Iudæi benedixerunt Deum, qui cæli eſt Dominus: vnde Græca habent: *benedixerunt Dominum in cælum*, ſcilicet alta voce clamantes in cælum.

HABERE AVTEM CELEBRITATEM 13. DIE Verſ. 37.
MENSIS ADAR (id eſt Februarij. illa ergo die quotannis celebratum eſt feſtum in gratiarum actionem ob cæſum Nicanorem) QVOD DICITVR VOCE SYRIACA PRIDIÆ MARDOCHÆI] id eſt pridie feſti ſortium quod Mardochæus cum Eſther inſtituit celebrandum die 14. & 15. Adar ob memoriam liberati Iſraëlis à nece ei ab Aman per ſortes decreta. Eſther 9. 17. & 31. Quare Ieiunium, quod pridie feſti ſortium Iudæis indictum erat per hoc triumphale ob cæſum Nicanorem feſtum, vel abolitum fuit, vel in aliam diem tranſlatum.

Porrò locus hic ait Ribera lib. 5. de templo c. 18. deprauatus eſt in Latinis, ita enim le-

gendum est, *Habere autem celebritatem tertia* A *decima die mensis (Adar dicitur voce Syriaca) pridie Mardochæi diei*. Hoc verum esse constat ex Græcis codicibus emendatissimis, atque inter eos ex Pontifico, & ex varietate Latinorum. deinde ex sensu ipso, nullam enim vocem Syriacam posuit Auctor huius libri, nisi Adar, & propterea parenthesi vsus dixit, *Adar dicitur voce Syriaca*. quod imitatus Iosephus similiter addidit, *Mensis Adar, vt nostri nominant*. Non ergo nomen festi indicauit, cùm dixit, *Pridie Mardochæi diei*, sed tempus, Sic & Salianus, Vatab. & alij.

Vers. 38. Ego qvoqve in his faciam finem sermonis] quia Iudæ Esseno qui fuit Auctor huius libri propositum fuit scribere dumtaxat gesta heroïca Iudæ Machabæi vsque ad gloriosam eius victoriam de Nicanore, & institutum hac de re festum, vt Iudæi in Ægypto B (ad quos hunc librum scripsit, vt patet ex eius initio) idem festum ibidem celebrent. Hac de causa in eo librum suum hîc finit. ita S. Thom.

Sin avtem minvs digne, concedendvm est mihi] Tacitè petit Auctor libri veniam non alicuius lapsus, erroris, vel mendacij (quod absit à Scriptore Hagiographo, qui fuit organum, & instrumentum Spiritus S. sed styli, & phrasis, si ea cuipiam minùs videatur elegans, & concinna. Spiritus S. enim ita Scriptoribus Hagiographis assistebat, itáque eos dirigebat vt nusquam à veritate aberrarent, vtque veram omnino sententiam mente conciperent, sed tamen sinebat eos suis verbis, suáque phrasi, & stylo eam conscribere. Quare elegantior, & pulchrior est stylus Isaiæ, C quàm sit cæterorum prophetarum, quia ipse vtpote vir nobilis, doctus, & elegans studendo elegantiorem stylum imbiberat. Spiritus S. enim in phrasi Scriptori suo quasi instrumento sese accommodat. Auctor ergo hic licet sit elegans, & facundus; ex modestia tamen petit sibi ignosci si *minùs dignè* (Græcè si *exiliter, & tenuiter*) id est minùs digno, graui, & eleganti stylo, quàm historiæ diuinæ, dignitas aut eruditæ legentium aures desiderabunt, scripserit. (Sic S. Paulus vocat se *imperitum sermone, sed non scientia* 1. Corinth. 2.) præsertim quia ipse se studio hoc stylo mediocri, & mixto vsum asserit ob causam, quam subdit dicens:

Sicvt enim vinvm semper bibere, avt Vers. 40.
semper aqvam contrarivm est (appetitui, stomacho, & sanitati) alternis avtem vti delectabile, ita legentibvs si semper exactvs sit sermo, non erit gratvs] Gaudet enim natura hominum varietate iuxta illud:

Amant alterna Camenæ:

Quare gaudent lectores Scriptoris varietate in stylo, vt subinde eum attollat, grauémque & cultum efficiat, subinde eum deprimat, læuémque, & minùs cultum politúmque exhibeat. Græcè est: *sicut enim vinum solum bibere similiter autem & aquam rursum, contrarium est: vinum autem aquæ mixtum dulcem, & delectabilem gratiam perficit* (id est gratam affert gustanti delectationem) *ita & præparatio sermonis* (vt grata quadam temperie, & moderatione commistus sit & concinnus) *delectat auditum legentium* si ab alio legi audiatur, & oculos si ab ipsismet legatur. q. d. sicut vinum meracum semper bibere, aut semper aquam puram molestum est, & malè sanum: vinum enim nimis calefacit, & inflammat caput, & corpus; aqua verò nimis illud frigefacit, & phlegmata creat: miscere autem aquam vino, mistamque bibere suaue est & delectabile æquè ac sanum, & vtile; quia aqua vini calorem, & acrimoniam, & vicissim vinum aquæ frigus, & cruditatem refrangit, & temperat, ac ad gratam quandam moderationem redigit: Sic pariter sermo aut nimis grauis, aut nimis exilis lectoribus ingratus est, affértque tædium. ex vtroque verò moderatus, & ad temperiem congruam redactus gratus est & iucundus. Sic ego simili de causa in hoc libro mediocri stylo qui grauitatem lenitate temperet vsus sum. varietas enim æquè ac mediocritas in omnibus rebus cunctis est grata, sapida, & delectabilis: alioquin enim omnium in mundo rerum obrepit satietas, & fastidium, vti ait Cicero, & experientia quotidiana docet.

Hic ergo erit consvmmatvs] Græcè, *erit finis siue consummatio* tam huius libri, quàm totius veteris testamenti, vt lampada tradamus Christo breui successuro, qui est finis, & scopus, ac perfectio, & consummatio legis, & prophetarum totiúsque testamenti vtriusque tam noui quàm veteris.

DE LIBRO TERTIO MACHABÆORVM.

HIC liber non est Canonicus; suam tamen habet auctoritatem, & veritatem, parem, imò maiorem, quàm habeant Liuius, Curtius, Florus, Salustius, similesque historici. Extat Græcè in Bibliis Complur. & Regiis. Per Catachresin vocatur tertius Machabæorum, quia propriè non tractat gesta Machabæorum, puta Iudæ, Ionathæ, & Simonis fratrum, sed ea, quæ triginta annis ante eos contigerunt: quare ordine chronologico temporis ante librum primum Machabæorum ponendus foret, adeoque ipse non tertius; sed primus vocandus esset.

Narrat enim gesta ab Antiocho Magno (qui fuit pater Ant. Epiphanis, cum quo Machabæi decertarunt) & Ptolemæo Philopatore, qui post Alexandrum Magnum quartus fuit rex Ægypti, fuitque filius Ptolemæi Euergetis fratris Ptol. Philadelphi. Dictus est Philopator, id est amator patris per Antiphrasin, quia ipse occidit patrem, matrem, fratrem, sororem, & vxorem captus illecebris Agathocleæ meretricis; ideoque noctes in stupris, dies in conuiuiis absumebat, ait Iustinus lib. 29. & 30. Hic Philopator fuit pater Ptol. Epiphanis, & auus Ptol. Philometoris.

Argumentum ergo huius libri tertij est narrare gesta Ptol. Philopatoris cum Antiocho Magno, & cum Iudæis. Initio enim recenset famosum illud prælium Antiochi cum Philopatore apud Raphiam peractum anno tertio Olympiadis 140. nimirum eodem anno quo Hannibal Romanos apud Thrasymenum locum memorabili victoria superauit. Cùm enim Philopator intellexisset ademptam sibi esse ab Antiocho Syriam, coactis omnibus suis copiis tam equestribus, quàm pedestribus assumpta secum Arsinoë sorore contendit ad vicinas vsque Raphiæ regiones, vbi erant copiæ Antiochi. Commisso acri prælio, cùm fortiùs pugnaretur ab Antiocho, Arsinoë copias obambulans, capillis solutis, cum lachrymis obsecrabat milites, vt sibi opem audacter ferrent, binas victoribus auri minas daturam se singulis promittens. Itaque hostes A prælio vinci, multosque capi contigit. Post hæc narratur, quemadmodum ex venerit Hierosolymam: cumque intrare sancta sanctorum, obsistentibus Iudæis conaretur, ingenti diuinæ potentiæ miraculo castigatus, ab eius loci ingressu deterritus fit. Deus enim, inquit Auctor lib. 3. Mach. *eum audacia elatum flagellauit hinc & inde vibrans eum, vt arundinem à vento, adeoque in solo inutilem, adhuc & membris solutum, nec loqui potentem iusto implicatum iudicio afflixit: vnde & amici timentes, ne & vitam desereret, citò eum eduxerunt maximopere perculsi timore: ille autem nequaquam resipuit, cum minis autem acerbis recessit. Perueniens verò in Ægyptum non solùm in infinitis libidinibus perseuerans, sed & blasphemias in templum euomens* Iudæos miris modis exagitauit: Nam primùm ignominia notari Iudæos in Alexandria curauit. Deinde cunctos censeri, & in seruitutem redigi. Mox diro contra eos B promulgato edicto, diligenter in tota Ægypto conquiri, mirisque modis vexatos in Alexandriam perduci, vna die ab elephantis, ipsomet rege populoque inspectantibus, interficiendos. Verum tamen præsto eis affuit diuina protectio, & non solùm ab atrocissimo illo interitu mirabiliter à Deo erapta gens Iudæorum est, sed etiam verso regis furore in beneuolentiam ab eodem deinceps iucundata, & nouo decreto ad fauorem ipsorum edito in statum pristinum restituta fuit.

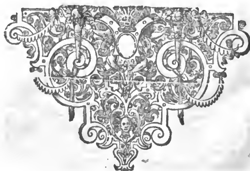
Hæc est summa rerum quæ toto lib. 3. Machab. fusè enarrantur, eaque consentanea sunt iis, quæ de iisdem narrat Iosephus, Pausanias, Iustinus, Appianus & alij; imò iis, quæ de iisdem ante trecentos annos prædixit Daniel c. 11. v. 10. Quocirca huius libri meminit C S. Athanas. in Synopsi, & Euseb. in Chron. imò S. Clemens in lib. Apostolic. Canonum canone 84. eum inter libros Canonicos numerat; sed largè sumit nomen *Canonicus*, vt complectatur omnes libros, qui in Bibliis continentur, quales sunt tertius, & quartus Esdræ, ac Oratio Manassis.

Porrò liber hic tertius sic orditur: *At Philopator cognoscens ex his, qui redierant loca, quæ ipse tenuerat, Antiochum abstulisse.*

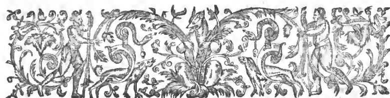
DE LIBRO QVARTO MACHABÆORVM.

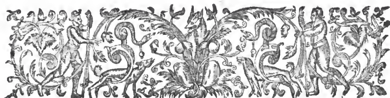
Q Vattus Machabæorum inquit Sixtus Senensis lib 1. Biblioth. non longè à fine, quem Synopsis S. Athanas. inter apocrypha scripta recenset, historiam continet vnius ac triginta annorum, hoc est gesta Ioannis Machabæi, qui à deuicto Hyrcano cognomen Hyrcani accepit. Hic post Simonem patrem fraude Ptolemæi obtruncatum gentis suæ Pontificatum vnà cum principatu obtinuit, statimque aduersus patris percussorem eduxit exercitum. deinde cum Antiocho rege Syriæ fœdus iunxit: quo defuncto multas Syriæ vrbes vi cepit. Primus omnium Iudæorum ducum stipendiis suis militem externum conduxit: tria millia talenta ex Dauidis sepulchro effodit: cum Romanis fœdus iam à patre initum, renouauit: Antiochum Cyzigenum, Syriæ regem, bello victum fugauit: Samariam Hierosolymitanæ vrbis æmulam, post integrum oppugnationis annum captam, solo æquauit, inductisque in ea torrentibus, ipsas quoque deletæ vrbis ruinas, & vestigia cuncta aquarum alluuione sustulit, mu- A ros Hierosolymitanos vetustate collapsos instaurauit. Quibus rebus feliciter exactis moritur imperij sui anno trigesimo primo, vir triplici nomine, hoc est sacerdotio, principatu, & prophetia clarissimus, anno scilicet ante Christi ortum centesimo, in quo quartus, & vltimus Machabæorum desinit liber. Huic libro suffragatur, & consentit Ioseph. lib. 13. Antiq. vnde nonnulli suspicati Iosephum eius esse Auctorem. Sed repugnat stylus, qui in Iosepho est Græcanicus; in hoc autem lib. 4. Mach. est Hebraicus, & Hebraismis abundat. Verisimile est eum ab incerto Auctore ex libro dierum sacerdotij Ioannis, de quo in calce primi Machabæorum ita scriptum est: *Cætera sermonum Ioannis, & bellorum eius, & bonarum virtutum, quibus fortiter gessit, & ædificij murorum, quos extruxit, & rerum gestarum eius, ecce hæc scripta sunt in libro dierum sacerdotij eius, ex quo factus est princeps sacerdotum post patrem suum.* Extat Græcè, indeque in Latinum traductus est: eius initium est hoc: *Et postquam occisus est Simeon factus est Ioannes filius eius summus sacerdos pro eo* Hebræis hic liber quartus æquè ac tertius incognitus est.

INDEX SACRÆ SCRIPTVRÆ.

INDEX RERVM ET VERBORVM.

A

Index rerum & verborum.

Icruſalem

L

Pp

Index rerum & verborum.

M

N

O

P

R

S

Index rerum & verborum.

FINIS.

